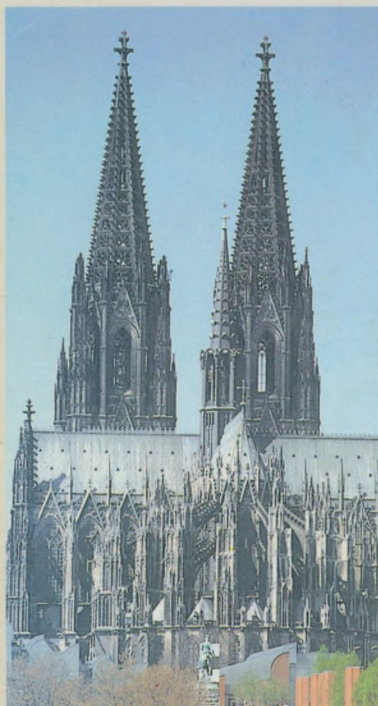
UNIVERSALUS MENO ŽODYNAS

UNIVERSALUS MENO ŽODYNAS

NUO SENIAUSIŲJŲ LAIKŲ IKI DABARTIES

Iš vokiečių kalbos vertė

OSVALDAS ALEKSA
JURGIS KUNČINAS
LAIMA VERŠULIENĖ

Kaunas „Šviesa“ 1998

UDK 7.(03)
Un27

Universal Lexikon der Kunst
Von der Frühzeit zur Moderne
I. P. Verlagsgesellschaft International Publishing GmbH, München, 1995

Autoriai: Marianne Bernhard, Gabriele Bodmer, Margit Bogner, Stanislawa Dworak, Sibylle Gappa, Riccarda Höft, Barbara Kappelmayr, Friederike Lutz, Margarethe Setz, Bettina Siegmund, Gabriele Waldmann, Kirsten Winkler

Vertimą recenzavo
RIMA ČIGINSKIENĖ
dr. NIJOLĖ LUKŠIONYTĖ-TOLVAIŠIENĖ

Konsultavo
GINTAUTAS ŽALĖNAS

Redagavo
DANUTĖ SABONYTĖ

Iliustracijos

I viršelio pusė:
Jacques-Louis David. Marato mirtis (fragmentas); Angelas. Reimso katedros vakarinis portalas; „Misterijų vilos" sienų tapyba. Pompėja; Kelno katedra; Umberto Boccioni. Judėjimas erdvėje

IV viršelio pusė:
Rembrandt. Autoportretas (fragmentas); III stupa Sančyje/Indija; Uta. Naumburgo katedros vakarinis choras; Agato ir paauksuoto sidabro kielikas; Michelangelo. Vyro aktas (fragmentas); Donatello. Dovydas

Frontispisas:
Peter Paul Rubens. Autoportretas

ISBN 5-430-02499-6

LEIDĖJŲ ŽODIS

Ryžomės nelengvam darbui — pateikti lietuvių skaitytojams didokos apimties enciklopedinį leidinį apie meną.

Iš karto norime pasakyti: ši solidžiai atrodanti knyga — nei jos originalas, nei vertimas — nepretenduoja į akademiškumą. Populiari enciklopedija visada bus šiek tiek paviršutiniška; jos privalumas — šis bei tas apie viską. Knyga parašyta vokiečių autorių, tad vokiečių, dar italų menininkams joje skiriama išties daugokai dėmesio. Prancūzams, anglams, amerikiečiams — jau kur kas mažiau. (Deja, į ją beveik nėra patekę ir mūsų tautiečių, išskyrus J. Mačiūną ir kelis lietuvių kilmės žydus dailininkus — Ch. Soutine'ą, J. Lipchitzą.)

Sunku buvo išversti Lietuvai, net mūsų Vidurio Europos kaimynams nebūdingas realijas, kurių apstu (pas mus nesamos architektūros formos, protestantų bažnyčios ypatumai). Nusižiūrint į originalą, kitąkart nurodoma po keletą kokio nors dalyko pavadinimų, vartojamų lietuvių literatūroje; vieną kitą teko ir susikurti, „pasiskolinti" iš kasdienės kalbos. Meno terminų žodyno rengiant šią knygą trūko labiausiai. Matyt, nebūsime išvengę klaidų, netikslumų. Tačiau nesiėmėme vertimo labiau adaptuoti, be vienos kitos pastabos (laužtiniuose skliaustuose) ar nežymios korekcijos. Manome, jog ir iš pažiūros tolimi, neesminiai dalykai yra tam tikra prasme vertingi, įdomūs. Pagaliau kiekvienas vertimas — tai naujas žodis, neįprasta traktuotė, kitos kultūrinės aplinkos dalelė — ir, žinoma, šioks toks, bent jau laikinas, disonansas...

Žodyno antraštiniai žodžiai sudėti pagal abėcėlę, apskritai pagal lietuvišką; tik asmenvardžiai ir kiti žodžiai, rašomi originalo forma, — pagal lotynišką. Nemažai žodžių trumpinama (paprastai būdvardžiai).

Tikimės palankaus skaitytojų dėmesio šiam bandymui — vienam iš pirmųjų — įtraukti pasaulio meno reiškinius į lietuvių kultūros kontekstą.

Sutrumpinimai

abstr. — abstraktus, -usis, abstrakcionistinis
afrik. — afrikiečių
akvarel. — akvarelinis
alegor. — alegorinis
aliej. — aliejinis
altor. — altorinis
amer. — amerikiečių, -ietiškas
anekd. — anekdotinis
ankst. — ankstyvasis, -iausias
ankstesn. — ankstesnis
animal. — animalistinis
antik. — antikinis
antkap. — antkapinis
anuom. — anuometinis
apat. — apatinis
apval. — apvalusis
archeol. — archeologinis
archetip. — archetipinis
archit. — architektūrinis
arkivysk. — arkivyskupas
artim. — artimiausias
audiovizual. — audiovizualinis
augal.— augalinis
aukšč.— aukščiausias
aukšt. — aukštasis, -utinis
autobiogr.— autobiografinis
automat. — automatinis
autoritar. — autoritarinis

babil. — babiloniečių
baig. — baigiamasis
bažn. — bažnyčia
bažnyt. — bažnytinis
bendr. — bendrasis
bibl. — biblinis
biogr. — biografinis
bizant. — bizantinis
brand. — brandusis
bronz.— bronzinis
buit. — buitinis
bulg. — bulgarų
burž. — buržuazinis
buv. — buvęs

civil. — civilinis
centr. — centrinis
centrišk. — centriškasis

dab. — dabar, dabartinis
daiktišk. — daiktiškasis
dail. — dailusis
dang. — dangiškasis
dažn. — dažniausiai
dekadent. — dekadentinis
dekor. — dekoratyvus, -inis
dekorac. — dekoracinis
demokr. — demokratinis
didž. — didžiausias
dok. — dokumentinis
dorėn. — dorėninis
drožyb. — drožybinis
dvas. — dvasinis

ekonom. — ekonominis
ekspres. — ekspresyvus, ekspresionistinis
etnogr. — etnografinis

fajans. — fajansinis
fantast. — fantastinis
figūr. — figūrinis
flam. — flamandų
florist. — floristinis
fotogr. — fotografinis
fragment. — fragmentinis
funkc. — funkcinis, funkcionalistinis
futur. — futuristinis

gars. — garsiausias, -usis
general. — generalinis
geometr. — geometrinis
ger. — geriausias
gimt. — gimtasis
gynyb. — gynybinis
gyven. — gyvenamasis
gotik. — gotikinis
gr. — graikų, -iškasis, graikų kalba
grotesk. — groteskinis
grup. — grupinis

herc. — hercogas
human. — humanistinis
humanitar. — humanitarinis
humor. — humoristinis

imp. — imperatorius
impres. — impresionistinis
indiv. — individualus
industr. — industrinis
isp. — ispanų
išl. — išleista
išor. — išorinis
it. — italų, italų kalba
įtaking. — įtakingiausias
įv. — įvairus
įvad. — įvadinis

jap. — japonų
jaunesn. — jaunesnysis
jonėn. — jonėninis
jung. — jungiamasis

kamer. — kamerinis
kar. — karalius
karal. — karališkasis
kard. — kardinolas
kat. — katalikų, -iškas
keram. — keraminis
klasicist. — klasicistinis
klasik. — klasikinis
kolon. — koloninis
komb. — kombinuotasis
kompoz. — kompozicinis
konkr. — konkretus
konkurenc. — konkurencinis
konstr. — konstrukcinis, konstruktyvistinis
korint. — korintinis
krikšč. — krikščionių, -iškas, -ybės

kristal. — kristalinis
kryžm. — kryžminis
kt. — kiti, kita
kubist. — kubistinis
kult. — kultinis
kunig. — kunigaikštis
kūryb. — kūrybinis
kvadr. — kvadratinis

lab. — labiausiai
laisv. — laisvasis
liter. — literatūrinis
litogr. — litografinis
liturg. — liturginis
lombard. — lombardiškasis
lot. — lotynų kalba, lotyniškasis

magišk. — magiškasis
malon. — maloningasis
manier. — manieristinis
marmur. — marmurinis
matem. — matematinis
maž. — mažasis
men. — meninis, -iškas
mineral. — mineralinis
miniatiūr. — miniatiūrinis
minimal. — minimalistinis
minkšt. — minkštasis
mitol. — mitologinis
modern. — modernusis
molbert. — molbertinis
monoteist. — monoteistinis
monument. — monumentalus
moral. — moralinis

nac. — nacionalinis
natūral. — natūralistinis
nauj. — naujasis
nebaigt. — nebaigtas
neig. — neigiamas
neišl. — neišlikęs
neogot. — neogotikinis
neoimpres. — neoimpresionistinis
net. — netoli
nežin. — nežinomas
norv. — norvegų
NT — Naujasis Testamentas

ol. — olandų
oriental. — orientalinis
ornam. — ornamentinis

pagalb. — pagalbinis
pagr. — pagrindinis
pakop. — pakopinis
papr. — paprastai
parap. — parapinis
pasaul. — pasaulinis
pasauliet. — pasaulietinis
paskut. — paskutinis
pastel. — pastelinis
pav. — paveikslas
pedag. — pedagoginis
peizaž. — peizažinis
perein. — pereinamasis
person. — personalinis

perspekt. — perspektyvinis
piet. — pietinis
pietiet. — pietietiškas
pirm. — pirminis
pirmuč. — pirmučiausia
plast. — plastinis
plokštum. — plokštuminis
polit. — politinis
pompast. — pompastinis
popier. — popierinis
popiež. — popiežius
portret. — portretinis
pr. — prieš
prad. — pradėtas
pram. — pramoninis
pranc. — prancūzų, -iškasis, prancūzų kalba
priešist. — priešistorinis
pr. Kr. — prieš Kristų
produkt. — produktyviausias
profes. — profesinis
program. — programinis
prov. — provincija
psichol. — psichologinis
puošyb. — puošybinis

realist. — realistinis
reikšm. — reikšmingiausias
relig. — religinis
reljef. — reljefinis
renes. — renesansinis
reprezent.— reprezentacinis
revoliuc. — revoliucinis
rišam. — rišamasis
ryt. — rytinis
rytiet. — rytietiškas
rom. — romėnų
roman. — romaninis

sakral. — sakralinis
samd. — samdomasis
sen. — senovės, senasis, -iausias
sien. — sieninis
simbol. — simbolinis, -istinis
sintet. — sintetinis
siurreal. — siurrealistinis
skand. — skandinavų
skulpt. — skulptūrinis
smulk. — smulkusis
spalv. — spalvotas, -inis
spausd. — spausdintinis
ST — Senasis Testamentas
statyb. — statybinis
stilist. — stilistinis
suded. — sudedamasis
sult. — sultonas
svarb. — svarbiausias

šalut. — šalutinis
šiaur. — šiaurinis
šiauriet. — šiaurietiškas
šiuolaik. — šiuolaikinis
šon. — šoninis
šv. — šventasis
švč. — švenčiausias, -iausiasis
švies. — šviesiausias

taik. — taikomasis
tapyb. — tapybinis, -iškasis
tarpt. — tarptautinis
teatr. — teatrinis
teatral. — teatralinis
tenykšt. — tenykštis
teol. — teologinis
teor. — teorinis
terakot. — terakotinis

tikr. — tikrasis (vardas)
tinkl. — tinklinis
tipol. — tipologinis
ton. — toninis
topogr. — topografinis, -iškas
tradic. — tradicinis

urbanist. — urbanistinis
užb. — užbaigtas

vad. — vadinamasis
vak. — vakarinis
vaizd. — vaizduojamasis
valg. — valgomasis
valst. — valstybinis
veik. — veikiausiai
vėlesn. — vėlesnis
vėlyv. — vėlyvasis
vertik. — vertikalus
vid. — vidinis
vidur. — vidurinis
Vidurž. — Viduržemio
vienuol. — vienuolynas
vieš. — viešasis
vyr. — vyriausiasis
vyresn. — vyresnysis
viršut. — viršutinis
vysk. — vyskupas
visuom. — visuomeninis
vok. — vokiečių, vokiečių kalba

žanr. — žanrinis
žem. — žemutinis
žemyn. — žemyninis
žym. — žymiausias
žinom. — žinomiausias
žvaigžd. — žvaigždinis

Pastaba: be šių dažniau pasikartojančių sutrumpinimų, pasitaiko ir dar vienas kitas — paprastai aiškus iš konteksto.

A

Aachen, Hans von
(*1552 Kelnas, †1615 Praha)
Vok. tapytojas manieristas. Aachenas [Achenas] mokėsi Kelne pas ol. tapytoją Georgą Jerrighą, bet esminę įtaką jam darė Correggio, Tintoretto ir Michelangelo kūryba, su kuria susipažino 1574—88 gyvendamas Italijoje. Nuo 1588 buvo Bavarijos herc. Vilhelmo V rūmų portretistas; 1601 imp. Rudolfas II pakvietė Aacheną rūmų dailininku į Prahą. Be altor. tapybos, minėtini jo mitol. bei alegor. paveikslai, pvz., „Teisingumo globojamos Tiesos pergalė" (1598).

Aalto, Alvar
(*1898 Kuortanė, †1976 Helsinkis)
Suomių architektas, modern. architektūros ir urbanistikos pionierius. Aalto [Altas] atstovavo organinei architektūrai, pritaikytai prie individualaus žmogiško mato ir konkr. aplinkos. (Jos priešingybė — architektūra, kuriama abstr. geometr. formų pagrindu, pvz., Le Corbusier.) — Reikšm. Aalto kūriniai yra Suomijos paviljonas Paryžiaus pasaul. parodoje (1937), gyven. namai Berlyno Hanzos kvartale (1955—57) ir Mezon Karė net. Paryžiaus (1956—58). Be to, jis konstravo baldus ir taik. dailės dirbinius. [Buvo vienas iš suomių dizaino kūrėjų.]

Aaltonen, Väinö
(*1894 Karina, †1966 Helsinkis)
Suomių skulptorius; autodidaktas. Aaltonenas [Altonenas] rėmėsi neoklasicist. tradicija ir dabar yra laikomas šiuolaik. suomių skulptūros reikšm. kūrėju. Kūrė kamer. plastiką, paminklus, portret. biustus; vienas jų — Sibelius'o.

Abakas
Keturkampės plokštės pavidalo viršut. ↑kapitelio dalis. Dorėn. kapitelio abakas papr. būna be papuošimų, jonėn. bei korintinio — dažn. profiliuotas.

Ab(b)ate, Niccolò dell' (vad. Messer Niccolò)
(*apie 1509 Modena, †1571 Fontenblo)
It. tapytojas manieristas, vienas žym. ↑Fontenblo mokyklos dailininkų. Abbate [del' Abatė] dirbo daug. Modenoje ir Bolonijoje, ten veikiamas Dosso Dossi, Correggio ir Parmigianino kūrybos pasuko į manierizmą. 1552 atvykęs į Prancūziją asistavo Primaticcio, dekoruojančiam Fontenblo rūmus. Jo ↑freskos, ↑molbert. tapyba ir kilimų eskizai išpopuliarino it. manierizmą Prancūzijoje. — Reikšm. kūriniai: Prancūzijos karal. poros portretai, „Prozerpinos pagrobimas".

Abil(d)gaard, Nicolai Abraham
(*1743 Kopenhaga, †1809 Frederiksdalis)
Danų tapytojas, žym. danų klasicistas. Baigęs studijas Romoje, Pompėjoje ir Paryžiuje, 1778 Abilgaardas [Abilgoras] tapo Danijos akademijos Kopenhagoje profesoriumi, o nuo 1798 jai vadovavo. Kaip P. O. Runge's ir kt. mokytojas, turėjo lemiamą įtaką vok. romant. tapybai. Temų kūrybai sėmėsi iš Danijos istorijos bei iš antik. ir skand. mitologijos ir literatūros. Žym. jo kūrinys — Christiansborgo rūmų dekoracijos (1780—91) — 1794 buvo sunaikintas gaisro metu. Vėliau atsidėjo architektūrai, mažajai bronzos plastikai ir teor. darbams.

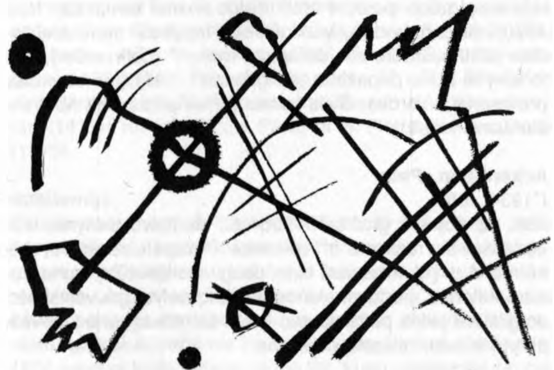
Abstraction-Création
(pranc.: „Abstrakčioji kūryba") 1931 Paryžiuje A. Herbino ir G. Vantongerloo įkurta tapytojų bei skulptorių abstrakcionistų asociacija, kurios tikslas — remti ir skatinti nedaiktiškąją dailę reguliariai rengiant bendras parodas. Protarpiais iki 400 grupės narių atstovavo visos Europos dailės kryptims, kaip antai rusų ↑konstruktyvizmui ir ol. „De ↑Stijl" judėjimui. Tarp žymių grupei priklausančių dailininkų minėtini El Lissitzky, V. Kandinskis, F. Kupka, P. Mondrianas, T. van Doesburgas. Nors asociacija gyvavo vos šešerius metus, ji tapo 4-o deš. abstrakcionizmo sąjūdžio centru. [Ji leido ir metinį to paties pavadinimo žurnalą.]

Abstrakcionizmas
Kitaip nedaiktiškoji dailė. Maždaug 1910 atsiradusi tapybos ir skulptūros kryptis, linkusi nepaisyti akivaizdžiai matomos tikrovės. Siekia veikti žiūrovą pati savaime, atsisako motyvuoto turinio. Taigi abstrakcionistai operuoja nedaiktiškomis arba išvestinėmis realybės formomis, neturinčiomis jokio ryšio su savo provaizdžiu tikrovėje. Esama dviejų pagr. srovių: **1.** Jau ↑secesijos stiliuje ryškėjanti (pvz., H. Obristas), vėliau ↑ekspresionizmo tęsiama *tapybinė* srovė; vienas žym. atstovų — V. Kandinskis. Tikrą polėkį ji įgavo nuo 1945 ↑*art informel* dailėje. **2.** Išsirutuliojusi iš kubizmo *konstruktyvioji geometr.* išraiškos forma, kuri iškilo aikštėn ↑konstruktyvizme, o galiausiai ↑konkr. dailėje. — Plg. ↑abstr. ekspresionizmas, „De ↑Stijl", ↑suprematizmas, ↑tašizmas.

Abstraktusis ekspresionizmas
Amer. abstr. tapybos stilist. kryptis. Atsirado 5-ame deš. Niujorke ir 6-ame deš. virto vyraujančia JAV ir Europos dailės kryptimi. Šios krypties tapytojai rutuliojo siurrealizmo idėjas ir nuosekliai taikė jam būdingą ↑automatizmo metodą abstr. tapyboje. Dailininkų beveik nesieja stiliaus bendrumas, kur kas labiau juos jungia įsitikinimas, kad kūrybos procesui visai nereikia racionalios kontrolės. Automatizmo principas ypač ryškus J. Pollocko ↑veiksmo tapyboje; kt. jo išraiškos formos yra ↑tašizmas ir ↑*art informel*.

Accoudoir
↑Stalės

Acheiropita
(gr. acheiropoietos — ne rankų darbo) Ne žmogaus sukurtas atvaizdas, t. y. drobulėje nutapytas Kristaus veidas, pvz., kaip šv. Veronikos atributas, vad. Veronikos skepeta [veraikonas; ja Jėzus, nešantis kryžių, nusišluostė prakaitą

Abstrakcionizmas: Vasilij Kandinskij. Piešinys

ir paliko veido atspaudą]. Šis ikonogr. tipas dažnai kartojamas ↑ikonų tapyboje: frontaliai nutapytas veidas plačiai atmerktomis akimis, su trumpa barzda ir garbanotų plaukų sruogomis.

Achenbach, Andreas
(*1815 Kaselis, †1910 Diuseldorfas)
Vok. ↑Diuseldorfo mokyklos tapytojas, O. Achenbacho brolis. Pirmąją sėkmę patyrė dar būdamas keturiolikos metų. Iš pradžių studijavo Diuseldorfo akademijoje (pas J. W. Schirmerį). 1832—33 pabuvojęs Olandijoje, pamažu pasidavė ol. peizažo tapybos poveikiui ir nuo akademizmo nusigręžė; didelę įtaką jam darė Jacobo van Ruisdaelio kūryba. Amžininkai itin vertino Achenbacho šiauriet. peizažus ir marinas („Audra", 1836). Konvencionali jo tapyba dab. požiūriu — tai pataikavimas tuolaik. skoniui.

Achenbach, Oswald
(*1827 Diuseldorfas, †1905 ten pat)
Vok. tapytojas, ↑Diuseldorfo mokyklos auklėtinis, plačiau žinomo A. Achenbacho jaunesnysis brolis. Mokėsi pas J. W. Schirmerį ir savo brolį. Pakeliavęs po Italiją, tapė daug. nedidelio formato pietiet. peizažus su figūr. ↑stafažu arba archit. motyvais („Itališko parko scena"), kurie rodo jį turėjus gabumų kurti šviesos efektams ir koloritui. 1863—71 vadovavo Diuseldorfo akademijos peizažo klasei.

Achilo tapytojas
(dirbo 460—430 pr. Kr. Atikoje)
Nežinomas gr. brandž. klasikos vazų tapytojas (↑sen. gr. menas). Vardas kildinamas iš vienos ↑amforos, vaizduojančios Achilą ir Briseidę. Remiantis stiliaus panašumu jam priskiriama daugiau kaip 180 kt. kūrinių. Spėjama jį buvus ir plokščių tapytoju (↑molbert. tapyba), tačiau šių neišliko. Tapysenai būdingi švelnūs, eskiziški kontūrai ir atspalviai; vartojama labai įv. technika (juodafigūrė ir raudonfigūrė tapyba ant baltų ↑lekitų; ↑antikos vazų tapyba). Dažniausios scenos su dviem figūromis. Išor. veiksmą (kovos, medžioklė) nustelbia figūrų vid. įtampa; jo mėgstamas motyvas buvo, pvz., kario atsisveikinimas su žmona ar motina.

Ackermann, Max
(*1887 Berlynas, †1975 Bad Lybencelis/Švarcvaldas)
Vok. tapytojas ir litografas. Ackermannas [Akermanas] studijavo Veimare pas H. van de Velde, Štutgarte pas A. Hoelzelį ir Miunchene pas F. von Stucką. 1918/19 buvo ↑„Blauer Reiter" grupės narys. Ilgai blaškęsis tarp realist. bei abstr. tapybos, galop perėmė Kandinskio meno sampratą. Nuo 1930 Štutgarte vedė „Absoliučiosios tapybos" seminarą, tačiau 1936 susidūrė su „draudimu mokyti" (*Lehrverbot*), nes jo kūryba buvo pripažinta „išsigimusia". 1957 jam suteiktas profesoriaus vardas. Šiais laikais priskiriamas prie abstrakcionizmo klasikų.

Ackermann, Peter
(*1934 Jena)
Vok. tapytojas ir grafikas. 1956—62 studijavo Berlyne. Mokęsis iš ↑siurrealizmo ir veikiamas ↑magišk. realizmo, Ackermannas [Akermanas] tapo daug. architektūrą, kurią sudaro kolonos, portalai, sienos, mašinų dalys, griuvėsiai etc. Jo grafikai teikia patrauklumo įstabi technika, kuria ji beveik prilygsta sen. meistrų darbams.

Action painting
↑Veiksmo tapyba

Adorantas
(lot. adorare — garbinti, dievinti) Ką nors garbinanti rankas iškėlusi [arba maldai sudėjusi] žmogaus figūra. Adorantų pasitaiko jau priešist. ↑uolų piešiniuose; jie yra visų kultūrų vaizd. dailės suded. dalis. Krikšč. dailėje adorantai vaizduojami suklupę prie Kristaus arba Dievo Motinos kojų.

Ados grupė
(orig. vok. Ada-Gruppe) Karolio Didž. laikų rankraščiai. Pagr. kūrinys — abatės Ados apie 800 inicijuotas Tryro miesto bibliotekos „Evangeliar Codex 22" (vad. Ados rankraštis). Puošnus veikalas, surašytas dviem skiltimis aukso rašalu, su ↑inicialais, ornamentuotomis paraštėmis, kanonų lentelėmis ir evangelistų atvaizdais. Panašaus stiliaus rankraščiai priskiriami Ados grupei. Juntamos paralelės su vėlyv. antikos ir Bizantijos ankst. men. tradicija.

Aelst, Willem van (kitaip Guillielmo d'Olanda)
(*1625/26 Delftas, †po 1683 Amsterdamas)
Ol. tapytojas, savo dėdės Everto van Aelsto mokinys. Pirmą kartą minimas 1643 kaip Delfto cecho meistras. 1645—49 van Aelstas [van Alstas] gyveno Prancūzijoje, vėliau persikėlė į Florenciją, ten dirbo pas Toskanos did. herc. Ferdinandą II Medici; 1656 sugrįžo į Olandiją, į Delftą; 1657 atvyko į Amsterdamą. Van Aelsto darbai dar jam gyvam esant buvo labai vertinami. Jis pagarsėjo ↑natiurmortais (medžioklės trofėjų, gėlių, vaisių), šalta spalvų gama švytinčiais tamsiame fone. Paskut. paveikslas, natiurmortas su vaisiais, datuojamas 1683. Darbus pasirašinėdavo „W. v. Aelst", grįžęs iš Italijos — „Guillmo van Aelst".

Aertsen, Pieter (kitaip Aertsz, Aertszen, Aertszone, vad. „Ilguoju Pieru")
(*apie 1508 Amsterdamas, †1575 ten pat)
Nyderlandų ↑natiurmortų, žanr. paveikslų (↑žanr. tapyba) ir pavienių figūrų tapytojas. Ištisos dailininkų giminės pradininkas; maždaug keturiose jo palikuonių kartose buvo 14 tapytojų. Tapybos išmoko Amsterdame, ten 1535 buvo priimtas laisvuoju meistru į ↑Šv. Luko gildiją. Aertsenas [Artsenas] paliko daug aliej. dažais ant medžio plokščių nutapytų paveikslų, datuotų ir pasirašytų „Pieter Aertsen" arba monograma „P. A.", dažnai sujungta su šeimos ženklu — trišakiu. Išliko tik nedaug jo altor. paveikslų („Piemenėlių pagarbinimas"). Žanr. motyvai labiau įtakoti italų (ypač A. Carracci) nei Nyderlandų tapybos. Kūriniai: daugiafigūris paveikslas „Jėzus, nešantis kryžių" (1552); „Šokis su kiaušiniais" (1557); „Jėzus svečiuose pas Mortą ir Mariją" (1559).

Aeschbacher, Hans
(*1906 Ciurichas, †1980 Rusikonas)
Šveicarijos skulptorius, tapytojas ir piešėjas, abstr. skulptūros atstovas. Iš pradžių bandęs tapyti didžiulio formato peizažus, ↑natiurmortus ir figūr. kompozicijas (1936 beveik viską sunaikino), po 1936 Aeschbacheris [Ešbacheris] kūrė tik skulptūras — torsus ir moterų galvas. 5-o deš. vid. perėjo prie abstr. kūrybos. 1953 susidomėjo stelų formomis, aukštomis ir masyviomis akmens skulptūromis; nuo 1972 dirbo su akriliniu stiklu, akmeniu, lava ir betonu. Po 1975 sukurtoms skulptūroms būdingi platūs, banguojantys judesiai ir lanksčios formos. Tarp jo piešinių yra peizažų (1945), tačiau lab. jį domino moters kūno vaizdavimas.

Aesthetic movement
(angl.: Estetizmo sąjūdis) Britų meno kryptis, labai artima pranc. ↑*art pour l'art* (menas menui). Šis labiau pranc. ir anglų rašytojų judėjimas reiškėsi ir vaizd. dailėje — pirmuč.

J. M. Whistlerio ir ankst. ↑ prerafaelito E. Burne-Joneso kūryboje. Būdingas simbolių išryškinimas (panašu į ↑ simbolizmą žemyn. Europoje) ir moral. vertybių mene nepripažinimas. Menkesnę reikšmę *Aesthetic movement* turėjo tapybai, bet gerokai paveikė taik. dailę — paskatino atsisakyti pernelyg gausaus dekoro.

Afrikos dailė
Uolų piešiniai ir raižiniai, vaizduojantys gyvūnus ir medžioklės scenas; priskiriami priešistor. laikams. Sen. Afrikos skulptūros darbai siekia *Nok kultūrą* (900 pr. Kr.—200 po Kr.), kuri taip vadinama pagal vieno Nigerijos kaimo vardą; jame buvo rasta terakot. galvų ir figūrėlių bei monument. skulptūrų fragmentų. Pirmąjį, bene didž. pakilimą Afrikos dailė išgyveno *Ifės stiliaus* laikotarpiu (Ifė — irgi Nigerijos miestas). Šios XII—XIV a. terakot. ir bronz. žmonių figūros ir ypač portret. biustai labai realistiški. Specialus bronzos liejybos būdas (vartojant vašką) vėliau buvo pritaikytas ir ištobulintas *Benine*. Šią galingą karalystę prie Žem. Nigerio 1897 pavergus britams, XV—XIX a. Benino bronzos liejiniai pasidarė žinomi ir Europoje. Šiais laikais dar daugelyje Afrikos vietų laikantis tų pačių tradicijų kuriamos akmens ir medžio skulptūros, tačiau jau menkesnės kokybės.

Ifės stiliaus skulptūros

Afro (tikr. Afro Basaldella)
(*1912 Udinė, †1976 Ciurichas)
It. tapytojas; žymus ↑ lyrinės abstrakcijos atstovas. Studijavo Venecijoje bei Florencijoje. 1931—37 gyveno Paryžiuje. 1941—44 Afro [Afras] buvo Venecijos akademijos docentas, dėstė mozaiką. 1947 tapo „Fronte Nuovo" grupės nariu, 1952 įstojo į „Gruppo degli otto pittori italiani". Po kubist. fazės ir siurreal. bandymų jis išrutuliojo savą lyrinės abstrakcijos stilių. 6-ame deš. atliko daug sienų tapybos darbų vieš. pastatuose Italijoje ir Prancūzijoje. Taip pat buvo Romos akademijos ir Mills koledžo Ouklende/Kalifornija docentas.

Agam, Yaakov (tikr. Jakob Gibstein)
(*1928 Rišonas le Cijonas/Palestina)
Izraelio tapytojas ir skulptorius. Dailės mokėsi Jeruzalėje, o 1949—51 Ciuricho taik. dailės mokykloje pas J. Itteną; vėliau persikėlė į Paryžių. Susidūręs su konstruktyvistais, kubistais ir siurrealistais nuo 1957 pasinėrė į kinematografijos studijas; dirba su liečiamaisiais bei garsiniais paveikslais, o pradedant 1961 — su kinet. reljefu. Nuo 1967 kuria skulptūras, bando jungti plastiką ir architektūrą. Jis laikomas vienu iš ↑ kinetizmo pradininkų. Savo kūrinių elementus ima iš ↑ opdailės formų ir įvairiai rutulioja, įtraukdamas į šį procesą ir žiūrovą. Laikas ir šviesa virsta komponavimo dėmenimis. ↑ Reljefus iš dalies sudaro judrūs, paslankūs, kitaip tariant, vibruojantys elementai. Tiek juos, tiek paveikslus Agamas praplečia tarpiniais komponentais (šviesa, garsas), atraktyvia aplinka (↑ invairomentu) bei vyksmo vietos archit. įranga, taigi kinetinės dailės racionalizmą sujungia su žaidybiniais elementais.

Agatarchas Samietis
(dirbo V a. pr. Kr. pab.)
Sen. gr. tapytojas iš Samo salos. Agatarchas (Agatharchos) žinomas kaip scenografas (be kt., ir vienos Eschilo tragedijos). Pagarsėjo atradęs perspekt. vaizdavimo būdą. Plg. ↑ scenografija.

Ageladas
(dirbo V a. pr. Kr. I p. Arge)
Sen. gr. bronz. skulptūrų kūrėjas. Laikomas Mirono, Fidijo ir Polikleto mokytoju. Neišliko nė vienos iš Agelado skulptūrų, atnešusių jam didžiulę šlovę (atletų ir Dzeuso statulos). Iki šiol nenustatyta, ar yra rom. sukurtų jo darbų marmur. kopijų.

Agnolo, Andrea d'
↑ Sarto, Andrea del

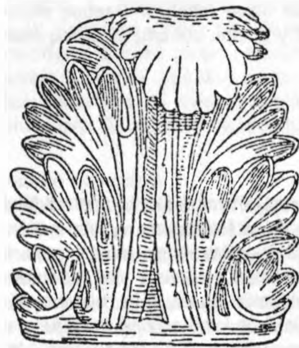
Agora
(gr.: rinkimosi vieta, prekyvietė) Pirminė šio žodžio reikšmė — sambūris, sueiga; vėliau — aikštė, kurioje vyksta susirinkimas. Ilgainiui ji virto turgaus aikšte — gr. miesto polit. ir ūkio centru su prekystaliais, krautuvėlėmis ir vieš. pastatais (↑ buleuterionas) bei šventyklomis. Agora dažn. būdavo stačiakampio pavidalo, nuo klasikos ir helenizmo laikų juosiama kolonų (↑ stoja), su įėjimo vartais (↑ propilėjai). Plg. ↑ forumas, ↑ sen. gr. menas.

Agostino di Duccio (kitaip Agostino da Firenze)
(*1418 Florencija, †po 1481 Perudžia)
It. ankst. renesanso skulptorius ir architektas. [Agostinas di Dučas], buvęs samd. kareiviu, skulptoriaus amato išmoko 1435—40 Florencijos katedros statybos dirbtuvėse. Pirmieji žinomi jo darbai — 1442 sukurti keturi nedideli plokštieji reljefai šv. Geminanijaus altoriui (Modena, piet. išorinė katedros siena). 1446 dirbo auksakaliu Florencijos SS. Annunziata bažn. 1447 pradėjo Tempio Malatestiano interjero dekorą Riminyje, o 1457—61 darė Perudžios Šv. Bernardino oratoriumo fasadą. 1463 Florencijoje sukūrė gigantišką statulą Dom-Opera (statomai katedrai) ir tabernakulį Visų Šv. bažn.; 1470 — terakot. „Prisikėlimą" SS. Annunziata bažn. 1473 grįžo į Perudžią, ten dirbo iki 1481. Perudžios della Maestà delle Volte oratoriumo fasado skulptūrų meistras (1473); renes. stiliaus Porta di S. Pietro bendraautoris (1475).

Akademija
Pavadinimas kilęs iš Platono 387 pr. Kr. Akademo sode įkurtos filosofų mokyklos vardo. Renesanso laikais akademijomis vadinosi kai kurios dailės mokyklos, pvz., 1490 Florencijoje Lorenzo de'Medici įkurta skulptorių mokykla arba 1494 Leonardo da Vinci įsteigta tapytojų mokykla Milane, vėliau gavusi *Accademia Vinciana* vardą. Pirmoji akademija, 1599 įvedusi tvirtą statutą, buvo Šv. Luko akademija (Accademia di San Luca) Romoje. Nuo XVII a. vid. akademijų atsiranda jau visoje Europoje. Jos pakeitė cechus ir ↑ Šv.

Luko gildijas, pasiryžusios ugdyti menininkus ne tik praktiškai, bet ir teoriškai ir taip pakelti jų statusą. Akademijos virto stabiliomis įstaigomis, kuriose, ypač nuo XVIII a., tapytojai, architektai bei skulptoriai įgydavo solidų išsimokslinimą. Prancūzijoje 1795 buvo sujungtos Karališkoji tapybos ir skulptūros akademija (1648) ir Architektūros akademija (1671), ir įsikūrė Dailės akademija (Académie des Beaux-Arts). Pranc. pavyzdžiu vokiškai kalbančiuose kraštuose irgi buvo įkurtos akademijos: 1692 imp. Leopoldas I įsteigė akademiją Vienoje, o Prūsijos kurfiurstas Frydrichas III 1696 — Berlyne; vėliau jos ėmė veikti Dresdene (1705), Diuseldorfe (1767), Miunchene (1770) ir Kaselyje (1777).

Akantas
Archit. ornamentas, turintis Vidurž. jūros baseino šalyse auganščio akanto lapo pavidalą. Atsiradęs V a. pr. Kr. sen. gr. mene, tobuliausią išraišką įgavo korint. ↑kapitelyje. Bet gerokai stilizuotų formų — kaip dekorac. elementas — pasitaiko ir didumoje vėlesnių Europos meno epochų (ypač renesanso, baroko).

Akantas

Aklinė arkada
Kitaip pseudoarkada. Arkų eilė, roman. architektūros naudota kaip puošyb., skaidomasis ar aklinę sieną pagyvinantis elementas. Plg. ↑arkada.

Akmens amžius
↑Paleolitas (sen. akmens amžius), ↑mezolitas (vidur. akmens amžius), ↑neolitas (nauj. akmens amžius).

Akmens atspaudas
Atspaudų gaminimo būdas, skirtas ↑kaligrafijos ir tapybos kūrinių dauginimui, jų vaizdo perteikimui. Norint padauginti kūrinį, lygiame akmens paviršiuje išraižomas reikiamas atvaizdas. Jeigu originalas jau yra reljefinis (pvz., akmenyje iškalti įdubūs ar iškilūs rašmenys), tuomet šis darbo etapas nereikalingas. Į griovelius prikemšama sugeriamojo popieriaus, kurio paviršius paskui sumirkomas tušu persigėrusiu tamponu. Prie akmens prispaudžiamas popieriaus lakštas, o kai išdžiūsta — nuimamas. Gaunamas negatyvas su baltu piešiniu juodame fone. Jau sen. Kinijoje akmens atspaudais buvo platinama konfucianistų klasika. Šiais laikais šį būdą dar naudoja archeologai ir epigrafikos specialistai, siekiantys geriau ištirti ir palyginti akmens įrašus, reljefus etc.

Akmens masė
(vok. Steinzeug, angl. stoneware) Vandens nelaidi keramika iš tam tikros rūšies molio, kuris degamas sukietėja kaip akmuo. Akmens masė — labai kieta keramika, padengta druskos glazūra. Aukšta degimo temperatūra apriboja spalvų skalę iki kobalto mėlynos, mangano violetinės ir rudos, gaunamos į degimo patalpą prileidus dūmų. R. Azijos šalyse ši keramika žinoma nuo senų laikų; Europoje (pirmuč. Vokietijoje) ji gaminama nuo XV a. XVIII a. pr., dar prieš išrasdamas tikrą ↑porcelianą, J. F. Boettgeris pradėjo gaminti rusvai raudoną akmens masę — vad. *Betgerio porcelianą.*

Akmentašio ženklas
Kurios nors ↑statyb. būdos arba konkretaus akmentašio geometrinis ar ornament. ženklas, ↑monograma, iškalama ant apdirbto akmens; buvo reikalingas atsiskaitymams, be to, atstodavo kokybės ženklą. Vadovaujančio *meistro ženklas* dažnai įkomponuojamas į skydą; būna matomoje statinio vietoje. Akmentašių ženklų užtinkama jau antikoje, jie dažni romanikoje bei gotikoje. Yra gotik. statinių, kuriuose tokius ženklus galima rasti ant kiekvieno akmens. XVIII a., kai sumažėjo viduramžiškų statyb. būdų ir gildijų, juos nustota naudoti. Ilgainiui akmentašių ženklai darėsi mažiau pastebimi: iš pradžių buvę 10—15 cm, XIV a. pab. tesiekė 2 cm. Akmentašio ženklas yra svarbus architektūros paminklo datavimui ir jo autorystės nustatymui.

Akmentašių ženklai

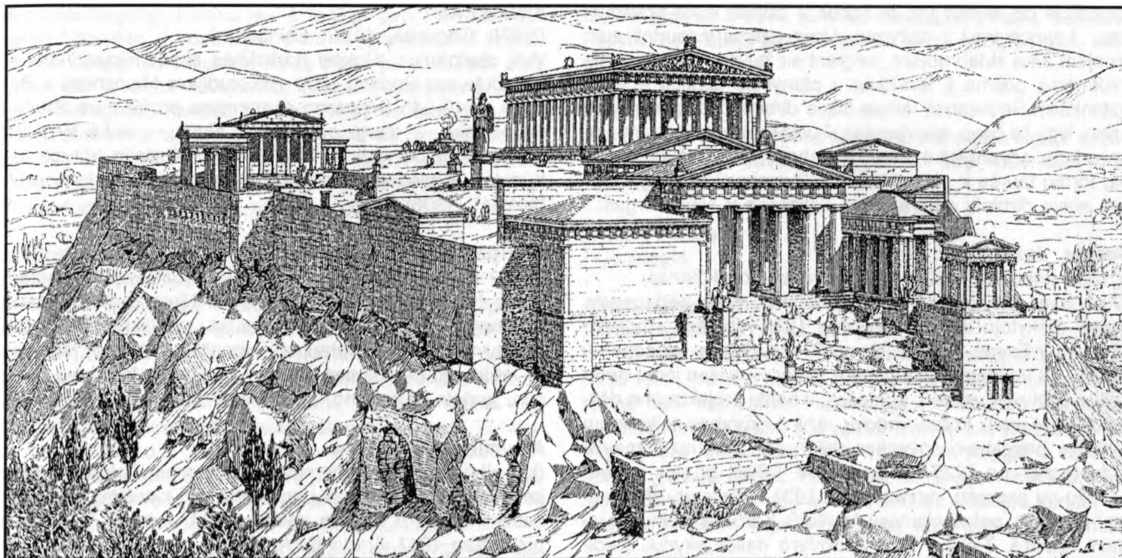
Akrilas
↑Dispersiniai dažai su sintet. dervos — akrilo — priemaiša. Pokario metais atsiradęs akrilas ilgainiui susilaukė didelio populiarumo (pvz., juo tapė Amerikos ↑popdailės atstovai). Plačiai vartojamas ↑restauracijai.

Akropolis
(gr. aukšt. miestas) Bendras sen. gr. įtvirtintos miesto dalies apibūdinimas. Žym. yra Atėnų akropolis. Jis stovėjo ant stačių kalkakmenio uolų ir jau Mikėnų laikais (↑Mikėnų menas) turėjo gynyb. įtvirtinimus. 480 pr. Kr. karų su Persija metu didelė kalvos šventyklos dalis buvo sugriauta, vėliau atstatyta. Po 450 pr. Kr. iškilo iš dalies iki mūsų dienų išlikę statiniai: Propilėjai, Nikės šventykla, Erechtėjonas ir Partenonas. Jų statybai vadovavo architektai Iktinas ir Mnesiklis.

Akroterijas
↑Akroterionas

Akroterionas
(gr. akrōtērion — viršus) Kitaip akroterijas. Antik. architektūros puošyb. elementas ↑frontono viršuje ar kampuose, dažn. šventyklose ir antkap. paminkluose. Iš pradžių tai buvo dažyto molio skrituliai. Vėliau akroterionai virto raitytinių augal. ornamentų bei figūr. atvaizdų (mit. būtybių, gyvūnų) puošyba. Akroterionais vadinami ir vėlesnių laikų frontonų viršaus akcentai — renesanso ↑obeliskai ir baroko vazos bei statulos.

Aktas
(lot. actus — judėjimas, judesys) Kitados — nuogo kūno pozos arba judesio studijos sinonimas; šiais laikais aktu vadinamas nuogo žmogaus atvaizdas. Iš pradžių jis siejosi su tam tikra tematika; nuogų žmonių pavidalu buvo vaizduojami dievai, herojai, bibl. figūros, alegorijos arba arkadi-

Akropolis: Atėnų akropolio rekonstrukcija

nių scenų veikėjai. Tik XIX a. pab. nustota paisyti šių temat. reikalavimų. — Pirmieji aktai — ankst. brandžiųjų kultūrų kulto simboliai, pvz., ↑Venerų statulėlės. Antikoje aktas klestėjo kaip natūros studija; išlavintas sportiškas kūnas buvo tų laikų idealas. Reti viduramžiais, renesanso epochoje aktai virto reikšminga vaizd. dailės tema.

Akumuliacija
(lot. accumulatio — kaupimas; orig. vok. Akkumulation) Kitaip daiktų sankaupos. Iš ↑ „Nouveau Réalisme" dailininkų kūrybos kilusi ↑objektų dailės forma. Visiškai nepakeisti, dažnai vienodi kasdienės apyvokos daiktai sujungiami į reljef. aranžuotę. Sankaupos dedamos į pleksiglazo dėžes arba tvirtinamos ant vertik. plokštės. Tokią vaizdavimo formą naudojo Armanas, D. Spoerri ir J. Tinguely. Plg. ↑asambliažas.

Akustinė arkada
(orig. vok. Schallarkade) Kitaip arkadinis skardininkas. Arkine sąrama perdengta anga bokšto sienoje; įrengiama varpą laikančio rėmo aukštyje, kad pro ją sklistų varpo skambesys.

Akustinis stogelis
(orig. vok. Schalldeckel) Kitaip sakyklos stogelis. Baldakimą, [rečiau bokšto smailę] primenantis antstatas virš sakyklos, dažnai puošiamas ornam. ir figūr. motyvais.

Akvamanilė
(lot. aqua — vanduo, manus — ranka) Sidabrinis, bronzinis ar žalvarinis viduramžių vandens indas, naudotas kunigų kaip liturg. rankų praustuvas, be to, pasauliečių prie stalo. Diduma išlikusių akvamanilių yra gyvūno (liūto, elnio, šuns, grifo) pavidalo, taigi greičiausiai įtakotos islamo dailės pvz. Seniausios akvamanilės — iš XII a.

Akvarelė
(it. acquarello, iš lot. aqua — vanduo) Vandeniniais dažais tapytas paveikslas. Taip pat ↑akvarel. tapybos technikos, ↑akvarel. dažų sinonimas.

Akvarelinė tapyba
Kitaip akvarelė. Tapyba ↑akvarel. dažais. Jai būdingas spalvų skaidrumas. Tapoma dažn. ant vandenį gerai sugeriančio rankų darbo popieriaus, be to, ant pergamento bei gruntuoto plono audinio. Papr. pradedama nuo šviesesnių, baigiama tamsiomis spalvomis, o švies. tonus dažn. atstoja pats baltas pagrindas. Dažai liejami laipsniškai drėgni ant sauso arba drėgni ant drėgno paviršiaus, ir pasiekiama įstabių efektų. Akvarelė buvo žinoma jau II tūkstantm. pr. Kr. sen. Egipte. Viduramžiais dažn. buvo naudojama ↑knygų tapyboje. Kaip atskiras tapybos kūrinys įsigalėjo A. Dürerio dėka, bet vėliau buvo prisiminta tik XVIII a. Anglijoje.

Akvareliniai dažai
Kitaip akvarelė, vandeniniai dažai. Dažai, kurių pagrindą sudaro smulkiagrūdės mineral. medžiagos ir augalų syvai, sumaišyti su gumiarabiku, tragakantu, medumi ir pan. Akvarel. dažai skiedžiami vandeniu ir daugiau ar mažiau tinka ↑lasiravimui (šis jų ypatumas priklauso nuo tapysenos ir paveikslo pagrindo savybių). [Akvarel. dažais taip pat liejamos akvarelės, ↑akvarel. tapyba.]

Akvatinta
(it. acquatinta — dažytas vanduo) ↑Gilioji spauda, kilusi iš ↑oforto, kai toninius atspalvius sukuria išėsdintas metalo plokštės paviršius. 1768 akvatintą ištobulino J.-B. Leprince. Dažnai derinama su kt. spaudos technikomis, ypač su ofortu.

Alavas
Viena seniausių žmonijai žinomų medžiagų. Alavo ir vario liejinio — bronzos – dirbiniai plito jau nuo III tūkstantm. pr. Kr. (bronzos, arba žalvario, amžius). Minkštas, sidabriškai blizgantis metalas buvo vartojamas sen. Rytuose ir Kinijoje; spėjama, kad per Italiją pasiekė ir Europą. Vokietijoje alavas išgaunamas nuo 1240 Rūdiniuose kalnuose. XIII a. pradėtos gaminti alavinės figūrėlės, iš pradžių kaip piligrimų devocionalijos, vėliau — kaip vaikų žaislai; tačiau liejyklose visų pirma buvo liejami įrankiai, indai ir žvakidės. Metalo

paviršius po liejimo yra šiurkštus ir puikiai tinka graviravimui, ↑ puncavimui ir dažymui. Alavą galima sutaurinti auksuojant arba sidabruojant, jungiant su žalvariu; kasdienėms reikmėms galima jį išvalcuoti į plonyčius lakštus ir foliją (staniolis). Renesanso laikais alavo dirbiniai pasiekė aukštą men. lygį, jis buvo apdirbamas, ↑ cizeliuojamas ir formuojamas kaip ir brangieji metalai; iš jo buvo daromos elegantiškų formų taurės ir cechų bokalai. Svarbiausi Vokietijos reljef. alavo dirbinių centrai buvo Saksonija ir Niurnbergas.

Albers, Josef
(*1888 Botropas, †1976 Niū Heivenas/Konektikutas)
Vok.-amer. tapytojas, grafikas, dizaineris, meno pedagogas. Įgijęs mokytojo išsilavinimą, nuo 1913 Albersas studijavo Berlyne ir Esene, o 1919/20 pas F. von Stucką Miunchene. 1920—23 Veimaro ↑ „Bauhauzo" mokinys, vėliau jame dirbo stiklo dirbtuvės vadovu, apmušalų ir baldų projektavimo dėstytoju bei įvad. kurso vadovu. Ankst. kūrybos laikotarpiu aktyviai projektavo apyvokos reikmenis, baldus, domėjosi ↑ tipografija; po 1925 veikiamas „De ↑ Stijl" grupės sukūrė vitražų su geometr. ornamentika. 1933 nacistams „Bauhauzą" uždarius, pakviečiamas į Ašvilio/Š. Karolina Black-Mountain koledžą. Ten iki 1949 vadovavo dailės skyriui, įvedė ↑ spalvų mokslo discipliną. Jo mokiniais buvo W. de Kooningas, R. Motherwellis, R. Rauschenbergas. JAV susiformavo jo naujas abstraktus stilius; jį ypač domino spalvų sąveika, kurios begalines variacijas nuo 1948 išbandė savo tapyboje sugretindamas įvairiaspalvius kvadratus („Homage to the Square"). 1933—36 priklausė ↑ „Abstraction-Création" dailininkų asociacijai; 1950—59 Jeilio universiteto Dizaino departamento direktorius. — Be dailės teorijos raštų (kaip antai „Interaction of Color", 1963; „Search versus Research", 1969) ir molbert. tapybos, Albersas sukūrė didelio formato sienų tapybos darbų, pvz., „The City" (1950), esantį Pan American World Building pastate Niujorke.

Alberti, Leon Battista
(*1404 Genuja arba Venecija, †1472 Roma)
It. meno teoretikas, architektas, skulptorius, tapytojas ir poetas; vienas it. renesanso pradininkų. Genujoje, Venecijoje, Padujoje Alberti [Albertis] įgijo visapusišką išsilavinimą, kurį gilino studijuodamas teisę, antik. literatūrą bei keliaudamas. 1432 Romoje pradėjo rašyti skulptūros traktatą „De statua". 1434 su savo darbdaviu, popiež. Eugenijumi IV pasitraukė į Florenciją; ten pritapo prie žym. dailininkų humanistų, Donatello ir F. Brunelleschi; šiam 1436 dedikavo savo traktatą „Della pittura" (išl. 1435). 1436—43 lankėsi Bolonijoje, Venecijoje bei Feraroje, o grįžęs Romon ėmėsi antik. architektūros studijų. Stojęs naujo popiežiaus tarnybon, buvo konsultantu statant ir rekonstruojant Romos statinius. Tuo pat metu parašė žym. savo meno teorijos veikalą „De re aedificatoria libri decem" (užb. 1451/52), kuriame remiasi Vitruvijaus architektūros teorija. 1450 pradėjo savo, kaip architekto, veiklą — pertvarkė gotik. Šv. Pranciškaus bažn. į klasik. antikizuotų formų šventovę-mauzoliejų (Tempio Malatestiano); 1446—51 Florencijoje Giovanni'ui Rucellai'ui pastatė Palazzo Rucellai. 1456—70 užbaigė S. Maria Novella bažn. fasadą Florencijoje, 1459—63 herc. Lodovico Gonzaga užsakymu statė Šv. Sebastijono bažn. Mantujoje (užb. 1499). Paskut. Alberti archit. projektas — Šv. Andriejaus bažn. Mantujoje (prad. 1470), kaip ir Šv. Sebastijono, — galutinai įgyvendintas po autoriaus mirties. Jis dar dalyvavo projektuojant Tribuna rotonda SS. Annunziata bažn. Florencijoje (1470). Jo tapytų paveikslų neišliko. Didž. šlovę pelnė traktatais bei archit. projektais, kurie, pergyvenę it. renesansą, svariai veikė architektūrą iki pat XIX a.

Albiker, Karl
(*1878 Ylingenas, †1961 Etlingenas)
Vok. skulptorius. Mokėsi Karlsrūhės akademijoje, 1900 — Paryžiuje pas Rodiną; 1900—05 studijavo Miunchene ir Romoje. 1919—45 Dresdeno akademijos profesorius. Albikerio plastiką — daug. portretus ir aktus — veikė V a. pr. Kr. gr. skulptūra bei A. Rodino ir A. Maillolio kūryba. — Kūriniai: „Kariatidė" (1905); „Rašytojo Hollitscherio portret. biustas" (1906).

Albright, Ivan Le Lorraine
(*1897 Nort Harvėjus/Ilinojus, †1983 Vudstokas/Vermontas)
Amer. tapytojas. Mokęsis Čikagoje ir Niujorko nac. dizaino akademijoje, išrutuliojo savitą realist., subtilia technika paremtą vaizduoseną. Vyraujanti Albrighto [Olbraito] tematika — laikinumo ir netekties problemos; kūrybą inspiravo Čikagos, kurioje jis gyveno, social. aplinka.

Albumininė nuotrauka
(lot. albumen, kilm. albuminis — baltymas) Fotonuotrauka; jos pozityvas gaunamas popieriuje, kurį kiaušinio baltymai, natris ir sidabro nitratas padaro jautrų šviesai. Šį būdą ir procedūrą 1847 išrado C. A. Nièpce de Saint-Victoiras, o ištobulino L. D. Blanquart-Evrand'as. Iki XIX a. pab. vyravo šiuo būdu pagamintos nuotraukos.

Aldegrever, Heinrich (tikr. H. Trippenmecker)
(*1502 Paderbornas, †po 1555 Zostas)
Vok. vario raižytojas, auksakalys, tapytojas, vok. renesanso vad. ↑ mažasis meistras. Išliko vos keli Aldegreverio tapybos pvz. (sąvarinis altorius su predela Zosto Vysenkirchės bažn., ankst. kūrybos laikotarpis; grafo Pilypo III Valdekiečio portretas, apie 1537). Kur kas plačiau žinomas kaip vario raižytojas. Daugybėje nedidelio formato raižinių ištobulino it. renesanso ornamentiką. Aldegreveris savo kūryboje sekė Düreriu (nuo 1527 jo signatūra pasidarė panaši į Dürerio monogramą) ir šio mokiniais, pvz., broliais Behamais; vėliau ir L. von Leydenu bei M. Raimondi. Jo grafikos ↑ *œuvre* apima apie 300 lakštų, sukurtų bibl., mitol., folklor. ir alegor. temomis, šiek tiek portretinių ir gausybę ornam. raižinių; 1538 sukūrė seriją „Vestuvių šokėjai".

Alebastras
(pagal Egipto miestą Alabastroną) Smulkiagrūdis, kristal. ↑ gipsas. Alebastro atspalviai — nuo balsvo iki rausvo; jis neatsparus oro poveikiui. Jau Asirijoje ir Egipte iš jo buvo kuriama maž. plastika. Sen. graikai ir romėnai iš alebastro darė vazas, lempas, vartojo jį sienų apdailai. Persišviečiantis ir todėl siejamas su šviesos simbolika alebastras buvo vėl prisimintas ir vertinamas vėlyv. viduramžiais.

Alechinsky, Pierre
(*1927 Briuselis)
Belgijos tapytojas ir grafikas. Alechinsky [Alechinskis] studijavo tapybą bei grafikos pritaikymo sritis (reklama, iliustravimas, tipografija), be to, fotografiją. 1949—51 ↑ *Cobra* grupės narys. Nuo 1951 gyvena Paryžiuje. Kūryboje galima įžvelgti ir siurreal. ↑ automatizmo, ir jap. ↑ kaligrafijos įtaką; joje sąveikauja Vakarų ir Tol. Rytų meno tradicijos. Spontaniškos ir ekspresyvios tapysenos paveiksluose dominuoja pagr. motyvas, kurį papildo keli šalutiniai, kartais palydimi poezijos tekstų.

Alegorija
Vaizdinė abstr. sąvokos išraiška ar įvaizdžio kūrimas dažnai naudojant ↑ personifikacijas su joms būdingais ↑ atributais.

Nemažai alegorijų žinoma jau iš antikos (pvz., ↑*artes liberales*; ↑dorybės ir ydos), bet diduma jų kilusios iš krikšč. sferos. Viduramžiais atsirado naujų alegorijų, kurių dalis šiais laikais jau sunkokai suvokiama; vienos iš tokių yra ↑*Ecclesia* ir Sinagoga. Renesanso epochoje, be teologinių, vėl labiau plito mitol. alegorijos. Monument. baroko tapyba pirmenybę teikė toms alegorijoms, kurių vaizdinė išraiška raštiškai užfiksuota nuo XVI a. Alegorija netapatintina su ↑simboliu, nors dažnai sunkiai nuo jo atskiriama.

Algardi, Alessandro
(*apie 1598 Bolonija, †1654 Roma)
It. baroko skulptorius ir architektas. Mokėsi pas tapytoją L. Carraci ir skulptorių G. C. Conventi. Maždaug nuo 1622 Algardi [Algardis] dirbo herc. Ferdinando rūmuose Mantujoje dramblio kaulo raižytoju bei sidabro ir bronzos dirbinių modeliuotoju. 1625 persikėlė į Romą, ten ilgus metus darbavosi kaip antikos kūrinių restauratorius pas kard. Ludovisi, bet neapleido ir dramblio kaulo drožybos, bronzos darbų bei auksakalystės, be to, kūrė piešinius vario raižiniams. 1634—44 atliko pirmąjį didelį užsakymą (popiež. Leono XI antkap. paminklas, Šv. Petro bazilika Romoje); toliau — žmogaus ūgį pranokstanti „Šv. Pilypo Nerio" marmur. statula S. Maria in Vallicella bažn. zakristijos altoriui (1635—46). Konkurentui G. Bernini'ui patekus nemalonėn, ėmė gauti užsakymų ir iš popiež. Inocento X (1644—55). Tuo metu jis ir sukūrė žym. darbus: altor. reljefą „Leonas Didysis ir Atila" Šv. Petro bazilikoje Romoje (1646—53); altor. skulptūrų grupę „Šv. Mikalojus Tolentinietis" (prad. 1651). Kaip architektas dalyvavo kuriant Villa Doria Pamphili stiuko dekoracijas bei tvarkant jos želdinius, suprojektavo Šv. Ignoto bažn. fasadą, portalą bei frizą su angeliukais bažnyčios viduje. Sukūrė daug portret. biustų, kaip antai popiež. Inocento X ir popiežiaus šeimos narių. Jo mokiniai buvo E. Ferrata bei D. Guidi. Greta Bernini'o laikomas vienu įtaking. to meto Romos skulptorių.

Aliejinė tapyba
Tapyba ↑aliej. dažais. Šie dažai buvo žinomi jau senovėje. Viduramžiais jais dažydavo vėliavas. Taigi G. Vasari nuoroda, jog aliej. dažus išradę broliai van Eyckai, neatitinka tikrovės. Jiems derėtų priskirti nuopelną, kad ši technika taip ištobulėjo, jog imta ją vartoti ↑molbert. tapyboje. Nyderlandų sen. aliej. tapybą į Italiją atkildino Antonello da Messina, tačiau ten ji prigijo ne taip greit kaip Šiaurėje. Vėlesn. šimtmečiais aliej. tapyba beveik visiškai išstūmė iki tol dominavusią ↑temperą. Mat aliej. dažai greičiau paruošiami, jie sodrių ir blizgančių spalvų; jais galima išgauti turtingiausius atspalvius, modeliuoti kūnus ir erdvę bei — daugiasluoksne tapysena (↑lasiravimas) — kurti gilumos įspūdį.

Aliejiniai dažai
Dažai, maišyti su aliejumi (aguonų, sėmenų, gr. riešutų). Patys pigmentai aliejuje netirpsta. Aliej. dažai gali būti dengiamieji arba lasiruojamieji (↑lasiravimas) — tai priklauso nuo pigmentų, aliejaus rūšies ir kiekio, kt. priemaišų. Lakas arba derva padidina dažų blizgesį, o vaškai ir matiniai lakai jį prislopina. Aliej. dažai džiūsta ilgiau negu akvarelė ar tempera, tačiau yra reliatyviai patvaresni. Dažų efektyvumas taip pat priklauso nuo ↑grunto, paveikslo pagrindo ir kai kuriais atvejais nuo ↑lako. ↑Aliej. tapyba.

Aliejinis gruntas
↑Gruntas, kurio rišiklis yra aliejus. Aliejus veikia grunto tapomuosius ypatumus ir elastingumą. Aliej. gruntas buvo būtinas metaliniam pagrindui. Nuo XVIII a. pab. aliej. gruntas vis plačiau ir kone išimtinai vartojamas ↑aliej. tapybai. Paskut. deš. aliejų pakeitė beveik tokių pačių savybių sintet. medžiagos.

Alla prima
(it.: iš karto) Aliej. tapybos technika, kai darbo eigoje dažai tepami iškart ant paveikslo pagrindo — be ↑posluoksnio ir ↑lasiravimo.

Allegri, Antonio
↑Correggio

Allori, Alessandro
(*1535 Florencija, †1607 ten pat)
It. ↑renesanso tapytojas. Bronzino mokinys. Dirbdamas Romoje Allori [Aloris] orientavosi į antiką ir Michelangelo kūrinius; nuo 1560 dirbo Florencijoje. Ten sukūrė ↑freskas S. Maria Novella bažn. ir „Paskut. teismą" bei „Jėzaus gimimą" — SS. Annunziata bažn. 1585 Villa Poggio a Gaiano nutapė „Įvykius iš didž. senovės žmonių gyvenimo". Žinomi jo molbert. tapybos darbai — „Vestuvės Galilėjos Kanoje" ir „Abraomo auka". Tapė ir portretus, kūrė kilimų ↑kartonus.

Allston, Washington
(*1779 Vakamas/P. Karolina, †1843 Kembridžas/Masačūsetsas)
Amer. tapytojas. Nuo 1801 Allstonas [Alstonas] mokėsi Londono akademijoje, ten susipažino su B. Westu. Draugavo ir su danų skulptoriumi B. Thorvaldsenu. Pabuvojęs Romoje, 1813 grįžo į Ameriką. Išgarsėjo klasicist. ↑istor. tapyba bei portretais („Benjaminas Westas").

Alma-Tameda, Sir Lawrence
(*1836 Dronrijpas net. Leuvardeno, †1912 Vysbadenas)
Ol.-britų tapytojas, piešėjas, grafikas, scenografas Viktorijos laikų Anglijoje. Nuo 1852 studijavo tapybą ir archeologiją Antverpene. 1865 persikėlė į Briuselį, o 1870 į Londoną. Namus Anglijoje įsirengė antikizuotu stiliumi. Žinomas portretistas ir ↑istor. tapybos darbų autorius (Merovingų laikų ir klasik. antikos temos). Statiški, istoriniu ir archeol. atžvilgiu tikslūs paveikslai pelnė jam „artistic god" („dieviškojo kūrėjo") šlovę. Be gausios aliej. tapybos, žinomos jo akvarelės (8-as deš.), spausdint. grafika, archit. eskizai ir plieno raižiniai. — Kūriniai: „Autoportretas" (1852); „An Egyptian Window" (1872); „A Garden Altar" (1879); „Mozės radimas" (1904).

Al secco
(it.: ant sauso) Sienų tapybos technika; kitaip nei ↑freskų tapyboje, tapoma tiesiai ant šiurkštaus, sauso tinko. Naudojami aliejiniai, klijiniai, kalkiniai dažai — tokie pat, kaip ir molbert. tapyboje. *Al secco* tapinius vėliau galima keisti ir koreguoti, tačiau jie nelabai patvarūs (įbrėžimai, dažų lupinėjimasis etc.).

Altdorfer, Albrecht
(*apie 1480 Rėgensburgas, †1538 ten pat)
Vok. tapytojas, priklausantis ↑Dunojaus mokyklai, grafikas ir architektas. Dailininko ir knygų iliustratoriaus Ulricho Altdorferio sūnus, 1505 kaip „tapytojas iš Ambergo" gavo Rėgensburgo piliečio teises ir nuo 1526 iki mirties dirbo šio miesto architektu. Altdorferio ankst. kūrybą sudaro nedidelio formato piešiniai, sukurti naudojant ↑šviesotamsą (apie 1506/07; juose matoma it. įtaka), ir nemažai vario raižinių. Dviejose kelionėse po Dunojaus šalis 1503—05 ir 1511 jis susidūrė su vad. Dunojaus mokyklos paveikslais, kurie jam

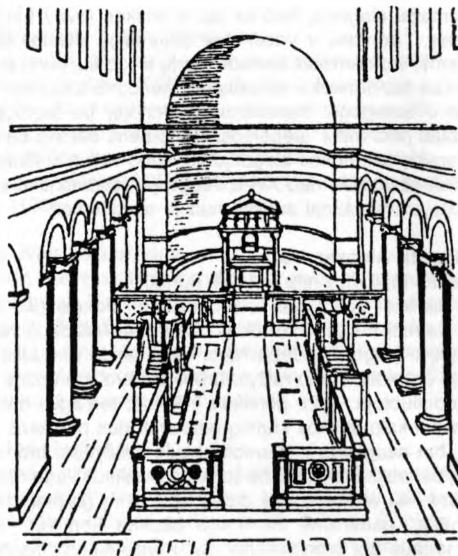

Albrecht Altdorfer. „Imperatoriaus Maksimiliano I triumfo žygio“ fragmentas. Medžio raižinys

turėjo esminį poveikį. Spėjamas 1515 Dürerio „Triumfo arkos“ bei imp. Maksimiliano I maldaknygės bendraautoris. Apie 1520 sukūrė pirmuosius didesnio formato paveikslus (1518 didįjį Pasijos altorių Šv. Florijono vienuol. Lince). 1529 nutapė reikšm. pav. „Aleksandro mūšis“. Jis pirmasis iš Europos dailininkų tapė peizažus be žmonių. Paskut. datuotas paveikslas — alegor. peizažas — pažymėtas 1531. Veik. po 1530 sukūrė peizaž. raižinių seriją. Tapybos palikimas nėra gausus; jo kūryba buvo veikiama Dürerio, tačiau lab. sietina su Dunojaus mokyklos pasakišku, romantiniu, kartais net dramatišku peizažu (jis pats laikomas žym. šios mokyklos dailininku).

Altichiero da Zevio

(*1320 Dzevijas net. Veronos, †apie 1390)
It. tapytojas, Veronos sen. tapybos mokyklos kūrėjas. Dirbo tarp 1369 ir 1390. Jam priskiriami 1380 tapyti freskų ciklai „Nukryžiavimas“ ir „Šv. Jokūbo gyvenimo scenos“ (Capella di S. Felice Padujos Šv. Antano bazilikoje) ir „Scenos iš Kristaus ir šventųjų Liucijos, Kotrynos ir Jurgio gyvenimo“ (Padujos Šv. Jurgio oratoriumas) bei Cavalli'ų koplyčios votinė freska Šv. Anastazijos bažn. Veronoje (tarp 1385 ir 1390). Jo įtaka siekė Umbriją, iš dalies ir Bohemiją. Altichiero [Altikjeras da Dzevijas] laikomas Giotto artim. įpėdiniu, tačiau šio mėgstamas daugiafigūres scenas jis pagyvina daugybe archit. bei anekdotinio pobūdžio detalių. Vienas žym. ↑ trečento tapytojų Veronoje.

Altoriaus užtvara

Altoriaus užtvara

Kitaip choro užtvara. Akmeninė arba medinė sienelė, iš šonų ir iš priekio atitverianti klerui skirtą erdvę. Tam tikru būdu įrengta ↑ navų korpuso užbaiga dar vadinama ↑ lektoriumu. Altoriaus užtvaros dažnai puošiamos reljefais arba skulptūromis, įkomponuotomis ↑ aklinėse arkadose. Baroko laikais altoriaus užtvaras kone visur pakeitė ↑ presbiterijos grotelės; kitur atitvėrimo išvis buvo atsisakyta.

Altorinis paveikslas

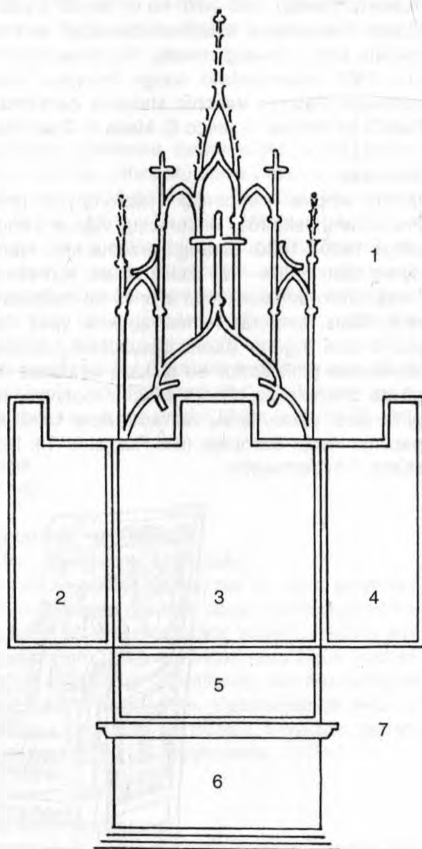
Retabului skirtas paveikslas, papr. supamas archit. įrėminimo bei akmens, medžio ar stiuko skulptūrų. Dažn. jame vaizduojamas kuris nors Biblijos įvykis, altoriaus patronas ar jo gyvenimo scena.

Altorius

1. Pagonių aukojimų vieta. Antik. altorius dažnai tebuvo paprastas akmens luitas po atviru dangumi arba stalas šventykloje. Helenizmo laikotarpiu (↑ sen. gr. menas) būta ir monumentalių, gausiai išpuoštų altor. statinių (pvz., Pergamo altorius). **2.** Stalas krikšč. bažnyčioje, skirtas eucharistijos aukai ir komunijai. Ankst. krikšč. laikais altoriai būdavo įrengiami ↑ bazilikose priešais ↑ apsidą, viduramžiais — apsidoje. Be didž. altoriaus, yra dar šoniniai altoriai, dažn. skirti kuriam nors šventajam ir įrengiami šon. apsidose. Altorius susideda iš *mensos* (viršut. plokštės) ir *stipes* (ją laikančių atramų). Yra keturi altorių tipai: stalo formos altorius, dėžinis altorius (jame laikomos relikvijos bei liturg. reikmenys), blokinis altorius (jo *stipes* — masyvaus vientiso bloko pavidalo) ir nuo baroko laikų populiarus sarkofaginis altorius. Be stacionaraus, vėliau atsirado ir ↑ kilnojamasis altorius. Viduramžiais [virš mensos] buvo pradėti statyti ↑ retabulai su puošniomis tapytinėmis arba reljef. plokštėmis (retabulinis altorius). Gotikai būdingas ↑ sąvarinis altorius, vėlyv. gotikos laikais dažnai papuoštas vainikuojančia viršūne (↑ ažūrinė viršūnė). XV a. atsirado poliptikiniai altoriai (↑ poliptikas), turintys keletą porų sąvarų, kurios būdavo atverčiamos per tam tikras šventes. Baroko laikais įgavęs prabangią išvaizdą (scenografiškos skulpt. grupės, triumfo arkos archit. forma), altorius virto bažnyčios reprezent. vieta.

Amarnos dailė
Echnatono laikų ↑sen. Egipto meno stilist. laikotarpis. Faraonas Echnatonas (1372—1358 pr. Kr.) savo rezidenciją perkėlė į Achetatoną (dab. al Amarna), kurį statė labai skubėdamas ir kurį po jo mirties paliko visi gyventojai. Faraonas Atono monoteist. kultą, Saulės disko garbinimą, buvo pavertęs oficialia religija; tuomet ir pasivadino Echnatonu („tas, kuriam prielankus Atonas"; tikr. jo vardas buvo Amenchotepas IV). Amarnos stiliaus skulptūrai ir tapybai būdingas ryškus ↑realizmas vaizduojant žmones, gyvūnus ir augalus. Kaip niekad ligtol. sen. Egipto mene, atskleidžiami indiv. žmonių bruožai, net kūno ypatumai (Nefertitės biustas). Pats Echnatonas panoro būt vaizduojamas kaip šeimos tėvas intymiose scenose (reljefas, vaizduojantis Echnatoną, Nefertitę ir tris jų dukteris). Visuose išlikusiuose dailės kūriniuose faraonas ir jo žmona užima išskirtinę vietą, nes dailininkai buvo tiesioginiai jų valdiniai. Amarnos dailę, laužančią nekintamą „maato" įstatymą ir krypstančią į realizmą, šiais laikais manoma buvus vienintele tikra naujove sen. Egipto mene; ji neprarado įtakos ir po Echnatono mirties.

Amberger, Christoph
(*apie 1505, †apie 1562 Augsburgas)
Vok. tapytojas, žymus portretistas. Spėjama, kad Ambergeris mokėsi pas savo uošvį L. Becką; kūryboje juntama ir H. Burgkmairo Vyresn. bei Venecijos portret. tapybos įtaka. 1530 Augsburge įrašytas į meistrus. Žym. kūriniais laikomi du portretai: imp. Karolio V (1532) ir Christopho Fuggerio (1541), nutapyti anuomet. Venecijos maniera. Iš nedaugelio Ambergerio altor. paveikslų minėtinas Augsburgo katedros didž. altoriaus pav. „M. Marija su Kūdikiu, šventaisiais Ulrichu ir Afra" (1554). Jam priskiriama ir keletas medžio raižinių.

Sąvarinis altorius:
1 ažūrinė viršūnė, 2 sąvara, 3 altoriaus spinta, 4 sąvara, 5 predela, 6 antepedijus, 7 mensa

Ambona
(gr. ambōn — pakyla) Ankst. krikšč. laikais statytose bažnyčiose — aptverta, gausiai išpuošta pamokslų sakymo vieta prie ↑altoriaus užtvaros. Kiekviena bažnyčia skirtingiems tikslams turėjo dvi ambonas: vieną šiaur. pusėje, skirtą evangelijos, kitą pietinėje — epistolų (apaštalų laiškų) skaitymui. Ilgainiui iš jų pradėta sakyti ir pamokslai. Ambona buvo ↑sakyklos pirmtakė; ši paplito XIII a. atsiradus ↑lektoriumams.

American scene
3-o ir 4-o deš. amer. figūr. tapyba (↑figūrinė dailė). Pagr. tema — specifinių anuolaik. Š. Amerikos motyvų (dažn. mažų miestelių ir kaimo gyvenimo) tikroviškas vaizdavimas. Dėl polinkio atspindėti regioninius ypatumus *American scene* dailininkai dar vadinami *regionalistais*. Iš jų vieni ryškiausių buvo E. Hopperis ir T. Bentonas.

Amfiteatras
Sen. Romos teatro pastatas, skirtas gladiatorių kautynėms, medžioklei, naumachijoms („jūrų mūšiams") ir pan. renginiams. Ovali arena, apjuosta aukštyn kylančių žiūrovų tribūnų. Didesnio amfiteatro arena visuomet turėdavo požemius. Čia būdavo įrengiami koridoriai, patalpos scenos įrangai ir žvėrims. Rūsiu kartais eidavo kanalas, tiekiantis vandenį „jūrų mūšiams". Esant galimybei, amfiteatras būdavo statomas greta natūralaus šlaito, bet dažnai ir lygumoje. Žiūrint iš išorės daugiaaukštį (2—4 aukštų) statinį sudaro viena virš kitos nusidriekiančios arkadų eilės. Mažesniuose ar vidut. didumo amfiteatruose, pvz., Nimo, Arlio ar Veronos, tilpdavo 15—25 tūkst. žiūrovų. Didž. antik. amfiteatras — Romos Koliziejus; užb. 80 po Kr., valdant Titui. Jame užteko vietos 85 tūkst. žmonių.

Amfora
Antikos laikų indas atsargoms, dažn. skysčiams, laikyti. Amforos buvo paplitusios ir kaip laidojimo reikmuo. Pūstas indas turi dvi vertik. ąsas ir dangtį. Esama daug amforų

Amfora

tipų. Lab. paplitusios *kaklinės amforos*, kurių kaklas ryškiai atskirtas nuo pilvo, ir *pilvotosios amforos*, kurių pilvas ir kaklas pereina vienas į kitą. Dar yra *smailiadugnė amfora*; jos apačia tokia smaili, kad ji pati negali stovėti, todėl paremiama arba įkasama į žemę. Amforos atmaina yra ir VI a. pr. Kr. Atėnuose pasitaikanti į kaklinę amforą panaši *pelika*. Plg. ↑ antikos vazų formos.

Amiet, Cuno

(*1868 Zoloturnas, †1961 Ošvandas/Berno kant.)
Šveicarijos peizažistas, portretistas ir žanr. paveikslų tapytojas, grafikas ir skulptorius. Nuo 1884 Amietas [Amjetas] studijavo Zoloturne ir Miunchene, 1887 mokėsi Paryžiaus Juliano akademijoje, ten greit prisijungė prie ↑ Pont Aveno mokyklos dailininkų, susibūrusių aplink P. Gauginą, ir susipažino su E. Bernard'u ir A. Séguinu. Iš šio perėmė vario raižybos techniką. 1895 užmezgė pažintį su G. Segantini, kuris paskatino jį naujiems spalvų eksperimentams. 1897 susipažino su F. Hodleriu, ir jie abu 1904 buvo pakviesti dalyvauti Vienos ↑ „Sezession" grupės parodoje. Tolesnis Amieto kūryb. augimas susijęs su „Die ↑ Brücke" grupe, kuriai jis priklausė. 1911 Miunchene suartėjo su ↑ „Neue Künstlervereinigung" nariais, o per juos susipažino su dar nepublikuotu Kandinskio str. „Apie dvasingumą mene". 1912 kontaktavo su E. Munchu. Iki pat mirties daug tapė. Diduma jo *œuvre* 1931 sudegė Miuncheno „Glaspalasto" gaisre, pvz., „Bretanės skalbėjos" (1892); tarp kt. išliko „Geltonos mergaitės" (1931).

Amman(n), Jost

(*1539 Ciurichas, †1591 Niurnbergas)
Šveicarijos tapytojas ir grafikas. Apie jo mokslus nežinoma; manoma jį studijavus Bazelyje. 1560 persikėlė į Niurnbergą. Pirmąjį didesnį medžio raižybos darbą, Frankfurto Biblijos iliustracijas, sukūrė 1564. Augsburge 1578 parengė piešinius Fuggerio knygai apie žirgininkystę. 1583 sukūrė Pfalco kurfiursto Liudviko portretą mirties patale. Ammanas [Amanas] lab. žinomas grafikos kūriniais (daugiau kaip 540 vnt.); tarp jų esama žmonių ir gyvūnų atvaizdų, apdarų ir heraldikos, Romos istorijos scenų ir būdingų to meto Vokietijos gyvenimo vaizdų.

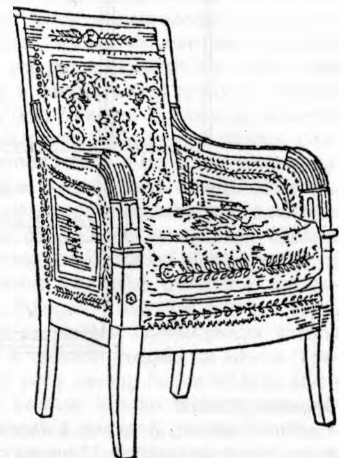
Jost Amman. Kalvis. Medžio raižinys

Amman(n)ati, Bartolomeo

(*1511 Setinjanas, †1592 Florencija)
It. skulptorius ir architektas. Mokslus Ammanati [Amanatis] išėjo Pizos ↑ statyb. būdoje. 1536 ten sukūrė pirmą savarankišką darbą — reljefą, vaizduojantį Dievą Tėvą su angelais (deš. šoninė katedros nava); 1538 — Urbino hercogo antkap. paminklą. 1540 nuvykęs į Florenciją sukūrė Mario Neri antkap. paminklą; vėliau dirbo Venecijoje ir Padujoje. 1550 nukeliavo į Romą; ten užmezgė ryšį su G. Vasari, G. de Vignola ir Michelangelo. Gavo užsakymą sukurti popiež. Julijaus III šeimos skulpt. atvaizdus ir statyti Villa Giulia bei Vasari koplyčią S. Pietro in Montorio vienuol. Tarpininkaujant Vasari'ui stojo tarnauti į Kozimo I rūmus Florencijoje. Medici'ams jis sukūrė Junonos fontaną Palazzo Vecchio. Neptūno fontanas, kurį jis pastatė 1560—70 Piazza della Signoria, laikomas jo žym. kūriniu. Lygia greta reiškėsi ir kaip architektas: Palazzo Pitti vid. kiemas, 1558—70; Ponte S. Trinità, 1567—70; be to, iki pat mirties buvo Dom-Opera (Florencijos katedros statybos) architektu; parašė traktatą apie ↑ idealųjį miestą. Paveiktas kontrreformacijos, nuo 1582 nebevaizdavo nuogo žmogaus kūno. 1587—92 vadovavo Palazzo Vecchio statybos darbams Florencijoje. Paskut. jo darbas — Areco S. Maria in Gradi bažn. projektas.

Ampyras

(pranc. empire — imperija) Kitaip empyras, imperijos stilius. Pranc. architektūros, dekoracijų, vidaus įrangos ir mados stilius 1800—1830. Siaurąja prasme imp. Napoleono I valdymo laikų (1804—15) dailės stilius, reprezent., puošnaus ↑ klasicizmo atmaina. Kaip ir prieš tai viešpatavęs ↑ direktorijos stilius, ampyras rėmėsi antikos, ypač Romos imperijos, ir sen. Egipto dailės pavyzdžiais. Ampyrui būdingos išryškintos plokštumos su aiškiais kontūrais. Dažnai simetriškos dekoracijos cituoja antikos motyvus, pvz., kolonas, girliandas, vazas, laurų vainikus. Apie 1830 ampyras buvo paplitęs visoje Europoje (net Rusijoje). Tik laipsniškai jį išstūmė ↑ bydermejeris.

Ampyro krėslas

Amūras
Kitaip kupidonas. Nuogas putlus sparnuotas berniukas, įkūnijantis rom. meilės dievą Amūrą. Amūrai turi vien pasauliet. prasmę ir tuo skiriasi nuo ↑ putų. Buvo itin mėgstami rokoko dailės.

Anamorfozė
Neatpažįstamai iškreiptas vaizdas tapyboje. Jis ištaisomas pasirenkant tam tikrą žiūrėjimo kampą arba vartojant koreguojamąjį veidrodį ar linzę (laikantis perspektyvos dėsnių). Vienas žinom. anamorfozinės tapybos pvz. yra kaukolė iš Holbeino Jaunesn. pav. „Pranc. pasiuntiniai Londone" (1533).

Anastasis
↑ Nužengimas į pragarus

Anatomija
(gr. anatomē — skrodimas) Dėmesys žmogaus kūnui mediciną ir dailę sieja nuo renesanso laikų. Puikiai išmanyti kūno sandarą dailininkas privalėjo jau antikoje, bet tik XIV a. pr., pirmuč. Italijoje, buvo atlikti skrodimai mokslo tikslais. Dailininkai (pvz., Pollaiuolo, Leonardo) iliustravo anatomijos knygas. ↑ Žmogaus raumenų studija, kaip pagalb. anatomijos priemonė, buvo įvesta į ↑ akademijų programas, 1523 įsisteigė pirmasis anatomijos teatras. — XVII a. ol. tapyboje „anatomija" itin paplito kaip ↑ grupės paveikslo tipas: anatomijos profesorius mokinių būry prie skrodžiamo lavono (žym. pvz.: Rembrandto „Daktaro Tulpo anatomija", 1632).

Anderson, Laurie
(*1947 Čikaga)
Amer. ↑ performanso dailininkė, dailės kritikė, kompozitorė. Diplomuota smuikininkė; vėliau studijavo Čikagos meno institute ir Niujorke. Nuo 1970 docentė, dėstanti dailės istoriją, be to, dailės kritikė; 1974—75 dirbo Whitney muziejaus Amerikos meno kolekcijos direkcijoje. Nuo 1975 laisva dailininkė. Kūrybą pradėjo popier. koliažais ir papjė mašė skulptūromis, siejamomis su amer. kurčnebylių kalba. 1972 ėmėsi performanso, nuo 1974 dirba su audiovizual. priemonėmis: diaprojekcijos ir tekstinių paveikslų fone kuria muzikos, gestų ir kalbos kombinacijas. Žymesni performansai: „Automotyvai" Ročesteryje (1972); „Engli-SH", V. Berlyno menų akademija (1976); „Americans on the Move 1-4" (1978—81).

Ando Hiroshige
↑ Hiroshige, Ando

Andokido [dirbtuvių] tapytojas
(dirbo apie 540—500 pr. Kr. Atėnuose)
(orig. vok. Andokides-Maler) Nežinomas gr. vazų tapytojas. Spėjama, kad jis pirmasis pradėjo tapyti raudonfigūres vazas (↑ antikos vazų tapyba). Nustatyta jo šešių didelių amforų tapybos autorystė; jos pasirašytos puodžiaus Andokido (Andokides) ir atliktos tiek juodafigūre, tiek raudonfigūre technika. Vazų figūros pozityvinės. Vaizduojamos mitol. ir kasdienės scenos. Andokido [dirbtuvių] tapytojas padarė didelę įtaką paskesnės kartos tapytojams.

Andre, Carl
(*1935 Kvinsis/Masačūsetsas)
Amer. skulptorius, žym. ↑ minimalizmo atstovas. Andre [Andrė] ankst. darbai, maždaug iki 1960, sukurti Brancusi įtakoje. 1960—64 dirbo Pensilvanijos geležinkelyje. Ši patirtis paskatino darbui su elementais, primenančiais ↑ *ready-made*: su pram. gamybos plytomis, plieno plokštėmis, betoniniais ir mediniais kronšteinais, geometr. tvarka vertikaliai arba horizont. išdėstomais erdvėje. Kūriniai: „Pyramid" (1959); „Lever" (1966); „Lead Piece" (1969).

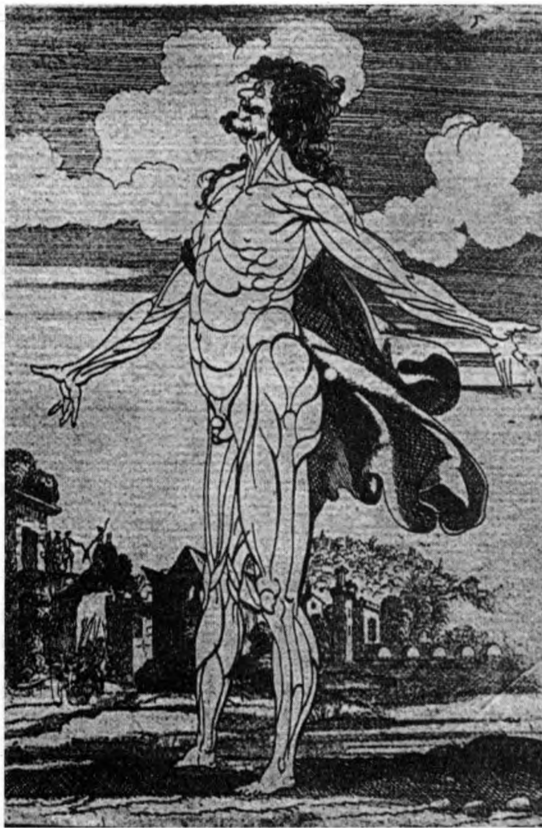
Andrea del Castagno
↑ Castagno, Andrea del

Andrea del Sarto
↑ Sarto, Andrea del

Andrea di Cione
↑ Orcagna, Andrea

Anfilada
(pranc. enfilade — surikiavimas) Architektūroje taikomas kompozicijos principas, kai pereinamųjų patalpų durys išdėstomos pagal vieną ašį, taigi atidarius duris galima apžvelgti visus kambarius. Atsiradusi it. renesanso architektūroje, anfilada pirmąkart buvo nuosekliai pritaikyta pranc. ↑ baroko epochos rezidenc. rūmuose.

Angelico, Fra (kitaip Beato A.; tikr. Guido di Pietro)
(*apie 1400 Mudželas, †1455 Roma)
Florencijos ankst. renesanso it. tapytojas. Duomenų apie jo mokymąsi nėra, tačiau jau 1417 jis dirbo tapytoju Florencijoje. Įstojęs į dominikonų ordiną, Fra Angelico [Andželikas] kurį laiką gyveno Fiezolės Šv. Dominyko vienuo-

Anatomija: Akto studija Nr. 6. Anoniminis piešinys

lyne. 1423 pirmą kartą minimas kaip tapytojas „Fra Giovanni da Fiesole" (Fra Angelico imtas vadinti tik po mirties). 1424/25 sukūrė vieną iš ankst. paveikslų Šv. Dominyko vienuol. Paskui Florencijos Šv. Morkaus vienuol. tapė ↑ miniatiūras (mišiolas, 1428—30). Nuo 1428 tarpt. gotikos stiliumi kūrė molbert. paveikslus (↑ minkštasis stilius), kuriuose juntama Sienos mokyklos įtaka, bet atsispindi ir nauji Florencijos dailės atradimai. 1429 sukurtame „Šv. Petro Kankinio" triptike dar juntamas Masolino poveikis; vėlesnius altor. paveikslus jis tapė jau ankst. renesanso stiliumi. 1438 Cosimo Medici užsakymu Fra Angelico sukūrė ↑ *Sacra Conversazione* paveikslą Šv. Morkaus vienuol. bažn. didž. altoriui. 1442—45 jis nutapė pav. „Kristaus laidojimas" Strozzi koplyčiai Florencijos Švč. Trejybės bažn. Labiau žinomos jo ↑ freskos: ciklas Šv. Morkaus vienuol. Florencijoje (1440—45); popiež. Eugenijaus IV užsakymu sukurtos Capella del Sacramento freskos Vatikane (apie 1445); freskos privačiai popiež. Mikalojaus V koplyčiai, ten pat (1447/48).

Angelų hierarchija

ST minimų angelų suskirstymas pagal rangą į ↑ cherubinus, ↑ serafimus, ↑ arkangelus ir paprastus angelus. Apašt. Paulius papildo hierarchiją sostais, viešpatystėmis, kunigaikštystėmis ir valdžiomis. Dionizijus Areopagietis skirsto angelus į trijų hierarchijų devynis chorus, kuriuos sudaro: **1.** serafimai, cherubinai, sostai; **2.** viešpatystės, galybės, valdžios; **3.** kunigaikštystės, arkangelai, angelai. Dailėje angelų hierarchija supa soste sėdintį Kristų, ↑ Švč. Trejybę ir M. Mariją — Ėmimo į dangų bei vainikavimo siužetuose.

Anglis

Sudegusi mediena, vartojama piešimui. Anglis labai minkšta, lengvai koreguojama, todėl itin tinka eskizams. XV a., kai anglies piešinys virto savarankišku dailės kūriniu, prireikė išrasti ↑ fiksatyvą; juo apdoroti darbai išsilaikė iki mūsų dienų.

Angliškasis parkas

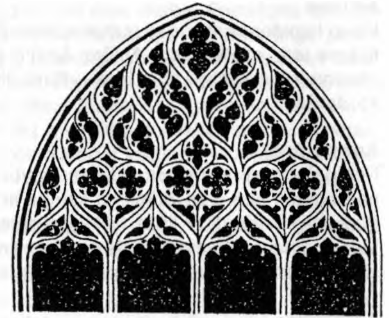
Angliškasis, arba peizažinis, parkas paplito XVIII a. pr. Anglijoje. Veik. buvo kuriamas pagal kinų parkų pavyzdžius ir nusižiūrint į pranc. bei Nyderlandų ↑ peizažo tapybą, kaip priešingybė griežtai geometrizuotam (reguliariam) baroko epochos ↑ prancūziškajam parkui. Šen bei ten išsidėsčiusios pievelės, tvenkiniai, vinguriuojantys kanalėliai ir medžių grupės teikia anglišk. parkui savaimingumo. Romantišką ir jausmingą nuotaiką sustiprina sentimentalūs parko pastatai, pvz., dirbt. griuvėsiai, ermitažai, valstietiški namukai, kinišk. ir japonišk. ↑ paviljonai. Būdingi pvz.: Veimaro parkas, Miuncheno anglišk. parkas, kunig. Pücklerio parkas Muskau. Kartais esami baroko parkai pagal naują madą būdavo pertvarkomi į angliškuosius.

Anglų ankstyvoji gotika

Kitaip (angl.) *early english style*. Šio architektūros stiliaus sen. kūrinys — Kenterberio katedros choras (prad. 1174). Ilgainiui išsirutuliojo šie jo požymiai: lancetinės smailios arkos, siauri langai be tarpustakčio, papr. stačiakampis choro užbaigimas ir neįprastų formų skliautai; be to, labiau nei to meto pranc. katedrose išryškintos horizontalės. Pagr. statiniai: Velso (apie 1180) ir Linkolno (1192) katedros. Anglų ankstyvąją gotiką apie 1270 pakeitė ↑ anglų dekoracinė gotika.

Anglų dekoracinė gotika

Kitaip (angl.) *decorated style*. Anglų brandž. gotikos stilius, pakeitęs ↑ anglų ankst. gotiką ir išsilaikęs iki XIV a. II p. Jam

Choro langas.
Benediktinų abatijos bažnyčia. Selbis

būdinga archit. puošybos formų įvairovė: pleištinės arkos, masverkiniai langai (vietoj kuklių lancetinių), turtingos dekoracijos (lapų ornamentas, žuvies pūslės motyvai), prabangūs kryžm. nerviūriniai skliautai. Pagr. kūriniai: ↑ *Lady Chapel* ir aštuonkampė kryžma Elio bažn. (1321—53); Bristolio (prad. 1298) ir Velso (1290—1340) katedrų chorai.

Angobas

(pranc. engobe) Keram. indo padengimas kt. spalvos moliu. Dengiamąjį sluoksnį sudaro molio suspensija, nuspalvinta natūralių molio sudėd. dalelių; spalva gali būti išgaunama ir dirbtiniai, primaišant metalo oksidų.

Angokraštis

Sienoje iškirstos lango, durų ar portalo angos statmeni pakraščiai. Įžambiai nusklembtas angokraštis vadinamas ↑ glifu.

Anglų ankstyvoji gotika:
Velso katedra

Anguissola, Sofonisba (kitaip Anguiscola)
(*apie 1527 Kremona, †1625 Palermas)
It. portretistė. Anguissola [Angisola] mokėsi pas B. Campi ir freskų tapytoją B. Gatti, bet jos kūryboje lab. juntama Correggio įtaka. Dirbo savo gimtinėje Kremonoje, be to, Palerme, Madride ir Genujoje. Kūrybos pvz.: „Autoportretas" (1554).

Ankstyvasis renesansas
↑ Renesanso ankst. laikotarpis, maždaug 1420—95. Tipiški ankst. renesanso atstovai — F. Brunelleschi, Masaccio ir Donatello.

Ankstyvosios krikščionybės menas
Pirmųjų krikščionybės šimtmečių (III—VI a.) menas. Architektūroje išplito ↑ bazilikos tipas (Šv. Sabinos bažn. Romoje), skulptūrą sudarė sarkofagų ir dramblio kaulo reljefai. Tapybos sričiai priklauso katakombų sienų tapyba, ↑ mozaikos ir ↑ miniatiūros, taik. dailės — nedideli kulto objektai. Ankst. krikšč. men. formos tęsė antikos tradicijas. Kartu išsirutuliojo savita krikšč. simbolika, pvz., žuvis simbolizuoja Kristų, elnias, povas, balandis, avinėlis — išgelbėtą sielą. VI a. susiformavo ↑ Bizantijos menas.

Anquetin, Louis
(*1861 Etrepanji, †1932 Paryžius)
Pranc. tapytojas. Anquetino [Anketeno] ankst. darbuose juntama stipri Degas kūrybos įtaka. 1887 drauge su E. Bernard'u, H. de Toulouse-Lautrecu ir V. van Goghu susibūrė į „Groupe du Petit Boulevard". Netrukus tapo ↑ Pont Aveno mokyklos ir apie P. Sérusier susibūrusios ↑ „Nabis" grupės nariu. 1889 dalyvavo bendroje parodoje su „Groupe Synthétiste". Anquetino tapybos stilių veikė Gaugino kūryba. Nuo 1890 kūrė daug. dekoracijas, dažnai mitol. tematikos.

Ansamblis
(pranc. ensemble — kartu) Men. ar istor. atžvilgiu susijusių statinių grupė, pvz., gatvių, aikščių, rezidenc. rūmų ir parkų ar net viso miesto, vietovės kompleksai. Beje, visai nesvarbu, ar ansamblis suplanuotas iš anksto, ar ilgainiui susiformavo savaime.

Antablementas
(pranc. entablement) Graikų antik. šventyklose (ir jų pavyzdžiu kurtoje renesanso, baroko ir klasicizmo architektūroje) — horizont. statinio dalis virš atramų eilės (ar mūro sienos). Jį sudaro ↑ architravas, ↑ frizas ir vainikinis karnizas.

Antelami, Benedetto
(dirbo 1178—po 1200)
It. architektas ir skulptorius, žymus romanikos ir gotikos epochų sandūros menininkas. Antelami [Antelamis] dirbo daug. Parmoje; svarbiais romanikos laikų kūriniais laikomi jo ↑ reljefai, kurių žym. — „Ėmimas nuo kryžiaus" (1178, Parmos katedra). Šios katedros ↑ baptisterijos plastinės apdailos kūrėjas, spėjama, kad ir jos architektas (prad. 1196). Kt. darbai: Fidencos katedros fasado reljefai; Verčelio Šv. Andriejaus bažn. didž. portalo timpanas. Kūryboje juntama Provanso romanikos įtaka.

Antenoras
(dirbo VI a. pr. Kr. II p. Atėnuose)
Sen. gr. skulptorius. Antenoras laikomas perein. laikotarpio iš vėlyv. archaikos į ankst. klasiką meistru (↑ sen. gr. menas). Be kt. jo darbų, žinoma monument. Akropolio ↑ koros statula, datuojama apie 500 pr. Kr. Jo bronz. skulptūrų grupė, vaizduojanti tironų žudikus Harmodiją ir Aristogeitą (apie 506 pr. Kr.), 480 pr. Kr. buvo Kserkso išvežta į Sūzus. Delfų Alkmenidų šventyklos skulpt. puošyba — irgi veik. Antenoro darbas.

Antepedijus
Kitaip antepediumas. Iš pradžių — altoriaus priekį dengianti, nuo mensos žemyn krintanti prabangiai išpuošta medžiag. užuolaida. Šiais laikais ta sąvoka reiškia altoriaus šonų ar priekio aptaisą, daromą iš medžio, emalio, brang. metalų ir kt. medžiagų. Užuolaidinis antepedijus bažnyčiose žinomas nuo IV a. Žym. pav.: Milano Šv. Ambraziejaus bažn. antepedijus (850) ir Bazelio katedros auksinis antepedijus (1020).

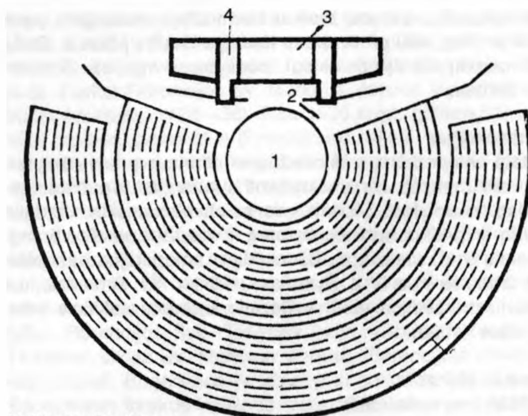
Antes, Horst
(*1936 Hepenheimas)
Vok. tapytojas, skulptorius ir grafikas; fantast. realizmo svarb. atstovas. 1957—59 studijavo Karlsrūhės akademijoje. Antesas buvo HAP Grieshaberio mokinys, gana ženkliai veikiamas šio kūrybos. Jo stilių formuoja vok. ↑ ekspresionizmo ir figūr. abstrakcionizmo elementai. Plačiau žinomos jo tapytinės, grafinės ir skulpt. „Galvakojo" variacijos; „Galvakojis" — abtrahuota, į didžiulę galvą, kojas ir rankas redukuota figūra. Nuo 1965 — Karlsrūhės akademijos docentas (nuo 1967 — profesorius). Žinomas Anteso kūrinys — „Linksmybių vieta su 7 linksmybių monumentais" (Karlsrūhės „Bundesgartenschau" dekoracija, tapytos plien. skardos skulptūra, 1967).

Antikinė kolekcija
Kitaip antikvariumas. Antikinių gr. ir rom. dailės dirbinių rinkinys. Nauj. laikais juos imta sistemingai kaupti, kai renesanso epochoje iš naujo buvo atrasta antika. Šių laikų antik. kolekcijų užuomazgos — kunigaikščių kunstkameros (↑ dailės kolekcija). Romos Kapitolijaus muziejų antik. kolekcija — popiež. Klemenso XII dovana Romai (1734). Reikšmingų antik. kolekcijų esama Atėnuose, Berlyne, Londone, Miunchene ir Niujorke.

Antikinis menas
(lot. antiquus — senovinis) Gr. ir rom. senovės menas (maždaug nuo 1000 pr. Kr. iki 500 po Kr.). Plg. ↑ sen. gr. menas, ↑ rom. menas.

Antikinis stadionas
Antikos laikų stadionas buvo paprastas 600 gr. pėdų ilgio bėgimo takas. Graikijos miestai valstybės turėjo nevienodą pėdos matą, tad jų ilgis iš tikrųjų gerokai skyrėsi (Olimpijoje — 192,27 m, Delfuose tik 177,35 m). Kitados stadionus juosė žemių pylimai. Tik vėlyv. klasikos laikais stadionas iš trijų pusių buvo apsuptas ovalinėmis tribūnomis.

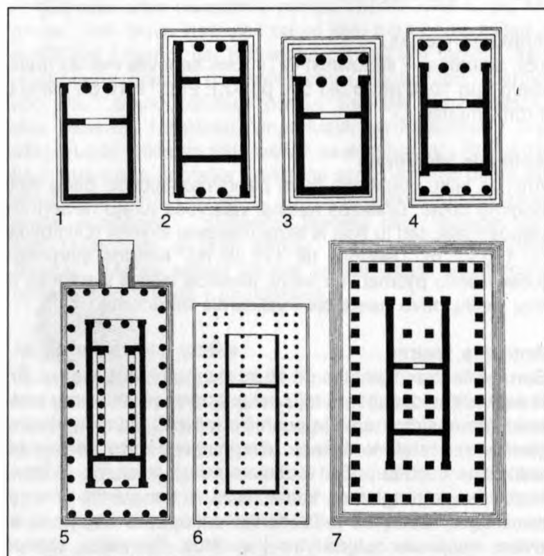
Antikinis teatras
Sen. gr. teatras, įrengtas po atviru dangumi, nuo V a. pr. Kr. iš esmės susidedantis iš trijų dalių: apskritos vaidinimų aikštelės (*orchestros*), apie ją pusračiu kylančių žiūrovų tribūnų (*teatrono*) ir statinio scenos užnugaryje, [skirto persirengti aktoriams ir sudarančio vaidinimo foną] (*skenos*). Žiūrovų vietos buvo įrengiamos kalno šlaite ir stengiantis išvengti nuošliaužų sudalytos radialinėmis pakopomis bei vienu ar dviem apėjimais suskirstytos į aukštus. Pirmosios skenos būdavo medinės ir iki šių dienų neišliko. Paprastas skenos statinys ilgainiui virto dviaukščiu pastatu su kolonada iš priekio. Pamažu teatro veiksmas iš orchestros persikėlė ant skenos stogo. Iš gerai lig šiol išsilaikiusių teatronų minėti-

Epidauro teatras
1 orchestra, 2 proskeniumas, 3 skena, 4 paraskena

nas Atėnų Dionizo teatras (420—330 pr. Kr.) ir IV a. pr. Kr. pr. statytas, o vėliau praplėstas Epidauro teatras. – Rom. teatrai po atviru dangumi perėmė savo gr. pirmtakų sandarą — orchestrą, skeną ir teatroną (lot.: *cavae*), tačiau retai kada buvo įrengiami kalno šlaite (išimtis: Aspendo teatras, 161—180 po Kr.), papr. stovėdavo lygioje vietoje (Oranžo teatras, I a. po Kr. I p.). Vaidinimai iš pusapskritės sumažintos orchestros buvo galutinai perkelti ant skenos, kuri ilgainiui virto teatro priekį visiškai uždengiančia kelių aukštų siena.

Antikinių šventyklų formos
Antik. gr. architektūroje susiformavo keletas šventyklų tipų. Paprasčiausia forma yra *šventykla su antais*; ją sudaro ↑celė — patalpa kult. atvaizdui laikyti, į kurią gali įžengti tik dvasininkai. Celės šon. sienos šventyklos fasade išsikiša į

Šventyklų formos: 1 šventykla su antais, 2 šventykla su dvigubais antais, 3 prostilis, 4 amfiprostilis, 5 peripteris, 6 dipteris, 7 pseudodipteris

priekį (antai) ir, papildytos dviem kolonomis, virsta nedideliu prieangiu (↑ pronaosu). Kai prie galinės šventyklos sienos susidaro tokia pat nedidelė patalpa (↑ opistodomas), atsiranda *šventykla su dvigubais antais*. *Prostilis* skiriasi nuo šventyklos su antais keturių kolonų portiku fasade. Jei toks pat kolonų portikas yra ir prie galinės šventyklos sienos, tuomet tai *amfiprostilis*. Šventyklą juosianti kolonų eilė pasirodė veik. dar iki VII a. pr. Kr. vid. ir, matyt, išsirutuliojo vienu metu žemyn. Graikijos ↑dorėn. orderyje bei M. Azijos ↑jonėn. orderyje. Tokia šventykla su viena kolonų eile aplink pastato korpusą, sudarytą iš pronaoso, celės ir opistodomo, vadinama ↑*peripteriu*. Daugelyje didesnių šventyklų celė būdavo vid. kolonadomis suskirstoma į keletą navų. ↑*Dipteris*, dviejų eilių kolonų juosiama šventykla, atsirado gana anksti, bet buvo paplitęs tik M. Azijoje (Same, Efese, Didimuose). — Dideles šventyklas statė ir romėnai, dažnai *pseudodipterio* formos (↑ dipteris). Tačiau rom. architektūroje vyrauja mažos šventyklos, neįjuosiamos kolonų žiedo, iškeltos ant podiumo ir įeinančios į kolonadų ir šventyklų kompleksą. Retesnės antik. šventyklų formos yra ↑tolas ir ↑ monopteris.

Antikos vazų formos
Sen. gr. keramikoje ilgainiui išsirutuliojo įv. indų formos. Skiriama pasauliet. *buitinė keramika*, t. y. kasdieniam naudojimui skirti indai, ir šventiniams arba kulto tikslams gaminta *dailioji keramika*, tačiau griežtų ribų tarp šių grupių nėra (↑ vazos). Diduma šiais laikais vartojamų indų pavadinimų yra kilę iš antikos šaltinių; kai kuriais atvejais sunku juos patikslinti. Indų tipus pagal jų paskirtį galima suskirstyti į kelias pagr. grupes. Prie indų, skirtų *atsargoms* laikyti, priklauso ↑amfora, pelika ir ↑stamnas; *maišymui* skirti indai —↑ krateris ir lebesas; *geriamieji* indai — ↑kilikas, ↑skitas ir ↑kantaras; *semiamieji* ir *pilstomieji* indai — ↑hidrija ir įv. ąsočiai; *aliejinės* ir *kulto* indai — ↑aribalas, lekitas.

Sen. graikų vazų tipai:
1 amfora, 2 triąsė hidrija, 3 krateris, 4 voliutinis krateris, 5 ąsotis, 6 kilikas, 7 kantaras, 8 lekitas

Antikos vazų tapyba
Antik. gr. keramikos (↑sen. gr. menas) dekoravimas tapyba. Geometr. stiliaus, t. y. X—VIII a. pr. Kr., indai būdavo puošiami daug. geometr. ornamento juostomis, pvz., meandromis, einančiomis aplink vazą. Geometr. dekorą netrukus

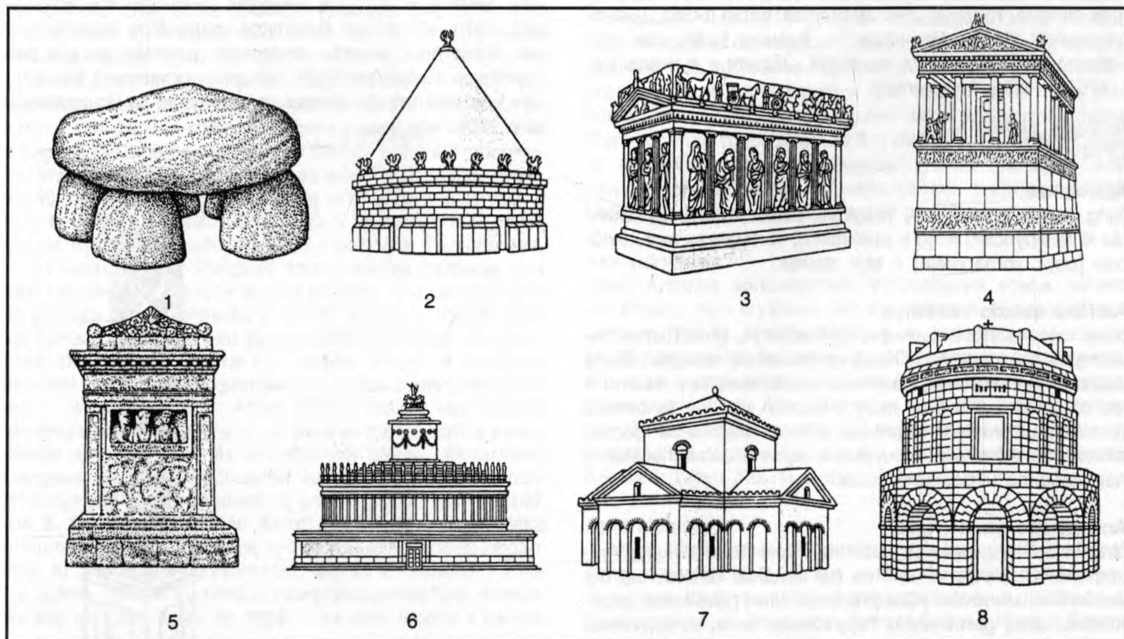
papildė augal. motyvų juostos. Nuo VIII a. pr. Kr. I p. vazų tapyboje pasirodė figūros: iš pradžių gyvūnų, vėliau (ornamentų įrėmintame plote) ir žmogaus. Ankst. figūr. atvaizdams būdingas geometrizuotas siluetas. Reikšmingos monument. ↑ amforos, kurios buvo naudojamos kaip įkapės; frizuose arba tarp jų esančiuose ploteliuose vaizduojamos laidotuvės, mirusiųjų apraudojimas, lenktynės, be to, gyvūnų figūros. Buvo tapoma juodu laku ant šviesaus molio pagrindo. Prasidedant archaikos laikotarpiui, apie 700 pr. Kr., griežta geometrizacija ėmė nykti, įsivyravo figūr. vaizduosena, išryškinanti kūniškumą. VII a. pr. Kr., oriental. fazėje, dažnai pramaišiui išdėstoma po keletą gyvūnus ir mitol. būtybes vaizduojančių frizų. Apie 660 pr. Kr., atsiradus *juodafigūrei vazų tapybai*, prasidėjo nauja gr. vazų tapybos epocha. Ją sąlygojo trijų etapų degimas, kai figūrų siluetai skystu šlikeriu tapomi ant kietai lyg oda išdžiūvusio molio pagrindo. Kontūrai ir detalusis piešinys būna įrėžiamas dar prieš degant. Indai juodai ir raudonai nusispalvina visų trijų degimo fazių metu dėl nevienodos molio konsistencijos indo paviršiuje ir šlikeryje. Įv. spalvų dengiamaisiais dažais vaza buvo dekoruojama jau išdegta. Pagr. tema — mitol. scenos ir jų personažai. Apie 550 pr. Kr. vaizdus pradėta komponuoti nebe frizuose, o jų skaidomame ar įrėminamame vazų plote. Maždaug 530 pr. Kr. atsirado *raudonfigūrė technika*, juodafigūrės tapybos atvirkščias variantas. Molio šlikeriu padengiamos ne figūros, bet laisvi plotai, taigi išdegus susidaro raudonos figūros juodame fone. Detalusis piešinys jau nebeišraižomas, o molio šlikeryje plonais potėpiais išvedžiojamas teptuku. Ši technika išsilaikė iki pat gr. vazų tapybos saulėlydžio helenizmo laikais. Tolesnę tapybos raidą lėmė atsiradęs anatominis figūrų vaizdavimas bei perspektyva. Be to, buvo pradėta tapyti laisvai visame vazų paviršiuje, neapsiribojant tam tikru vaizdo formatu.

Antikvariumas
↑ Antikinė kolekcija

Antimenas
Savo prigimtimi antimenas siekia sugriauti įprastinį požiūrį į meną ir atverti žiūrovo akis naujai, platesnei traktuotei. ↑ Dadaizmas buvo pirmasis antimeno judėjimas; kitas pvz. — 6-o ir 7-o deš. ↑ „Nouveau Réalisme" dailininkų kūryba su ↑ hepeningais ir ↑ invairomentais.

Antitipas
↑ Tipologija

Antkapinis paminklas
Mirusiojo kapavietė paženklinama arba antkap. paminklu (pvz., kolona, akmeniu, pirmykšt. tautose — dažnai drožinėtu stulpu), arba antkap. statiniu. Iš priešistor. laikų išliko pilkapiai ir dolmenai (netašytų akmens luitų stalo pavidalo statiniai). Sen. Egipte faraonai buvo laidojami ↑ piramidėse. ViduRž. pajūrio srityje randama žalvario amžiaus gilių šachtinių kapų bei į žemę įleistų avilio formos kupolinių kapų (pvz., Atrėjo kapas ir lobynas Mikėnuose, XIII a. pr. Kr.). M. Azijoje iškilo pirmasis ↑ mauzoliejus, be to, ten atsirado bokštinių kapų, antkap. šventyklų su aukštu cokoliu ir garsiosios Likijos uolų kapavietės su akliniais ↑ fasadais. Iki helenizmo laikų Graikijoje monumentalių antkap. pastatų nebuvo, tik reljefais puoštos ↑ stelos ar antkap. statulos (↑ kūrai) ant cokolio. IV a. pab. net išėjo įstatymas, draudžiantis kapaviečių prabangą; buvo leidžiama naudoti tik nedideles laidojimo vazas ar antkap. plokštes. Etruskai laidojo mirusiuosius požem. laidojimo kamerose (pvz., Tarkvinijuose, Červeteryje), jie taip pat naudojo ↑ sarkofagus su figūr. atvaizdais ant dangčio. Rom. antkap. paminklai —

Antkapiniai paminklai:
1 dolmenas, 2 etruskų piltinis (tumulus), 3 finikiečių sarkofagas, 4 Likijos koloninis, 5 romėnų sarkofagas, 6 imp. Adriano mauzoliejus, 7 ankst. krikšč. antkap. statinys, 8 Teodoriko Didž. antkap. statinys, Ravena

papr. apvalieji (pvz., Cecilijaus Metelo antkap. paminklas Romoje) — dažn. įrengiami už miesto ribų, prie kelių (pvz., Via Appia net. Romos). Antkapius puošdavo mirusiojo ir jo šeimos reljefai. Ankst. krikšč. kapavietės iš pradžių buvo ↑katakombos, vėliau jos persikėlė į bažnyčias ar prie jų (iš pradžių tik ↑kriptose, vėliau ir kitose bažn. dalyse). Antkap. plokštė iš bronzos ar akmens įleidžiama į grindis ir uždaro kapavietę, bet gali būti pritvirtinama prie gretimos sienos. Nuo XI a. vid. šiose plokštėse dažnai būna reljef. mirusiojo atvaizdas (pirmasis pvz. — Rudolfo Švabiečio antkap. plokštė Merseburgo katedroje; miręs 1080). Jose mirusysis vaizduojamas jaunas, atsimerkęs (t.y. gyvas) ir gerokai idealizuotas. Nuo XIII a. antkap. paminklas įgauna ↑tumbos formą. XIV a. vid. pasirodė pirmosios ↑epitafijos. Nuo tol prasidėjęs kapo ir paminklo mirusiajam atsiejimas toliau plito renesanse (pvz., Michelangelo Medici'ų koplyčia Florencijoje). Baroko ir rokoko puošnūs antkap. paminklai jungia gyvenimo šlovinimo ir žemiškos būties trapumo idėjas. XIX a. biurgeriškuose antkap. paminkluose vengiama vaizduoti mirties siaubą; dėmesio centre — artimųjų sielvartas ir laiminga mirusiojo būtis aname pasaulyje. XX a. antkap. paminklai išgyveno men. atgimimą. — Krikšč. kapinėse paprasti kastiniai kapai iš pradžių buvo be ženklų, vėliau ant jų pradėta statyti akmenis, o maždaug nuo 1500 — vertikalius kryžius.

Antonello da Messina
(*apie 1430 Mesina, †1479 ten pat)
It. ↑kvatročento tapytojas. Mokėsi Neapolyje pas Colantonio. Antonello [Antonelas Mesinietis] kūrė Sicilijoje ir Neapolyje, 1475/76 Venecijoje ir Milane. Tapė altor. paveikslus bei portretus, kurie rodo jam buvus žinomą senąją Nyderlandų, ypač J. van Eycko, aliej. tapybą. Kūryb. paskatų jam teikė ir Piero della Francesca, G. Bellini ir A. Mantegna dailė. Ankst. renesanso Venecijos tapybai Antonello reikšmingas kaip tarpininkas, siejantis ją su Nyderlandų sen. aliej. tapyba. Kūriniai: „Šv. Jeronimas“ (apie 1456), „Salvator mundi“ (1465); Venecijos Šv. Kasiano bažn. altor. paveikslas „Švč. M. Marija su Kūdik. Jėzumi ir šventaisiais“ (1475/76, išlikę fragmentai).

Antrasis planas
↑Planas

Antrelakas
(orig. pranc. entrelacs — rezginys, pintas raštas) Ornamentas iš susipynusių linijų ir apskritimų, vartojamas architektūroje [papr. romaninėje] ir taik. dailėje.

Antrinio vaizdo reiškinys
(orig. vok. Nachbilderscheinung) Reiškinys, grindžiamas nevalingais akių judesiais. Kadangi tinklainės reakcija į šiuos judesius esti uždelsta, atsiranda neatitikimas tarp esamo ir jau blėstančio anksčiau matyto vaizdo. — Šiuo fenomenu pirmieji pasinaudojo ↑opdailės kūrėjai: stebint banguotus paveikslus arba kontrastuojančių spalvų dėmes susidaro nepaliaujamo virpėjimo įspūdis.

Antverpeno manieristai
Grupė tapytojų, diduma nežinomi, apie 1520 kūrusių Antverpene. Grupe jie laikomi ne dėl bendros veiklos, bet dėl savo stilist. vienovės. Kūrė puošnius altor. paveikslus, papr. Kūdikėlį Jėzų garbinančių Trijų Karalių tema. Jų tapysenai būdingas vėlyv. gotikos ir manierizmo stilist. elementų junginys. Žym. iš Antverpeno manieristų buvo Janas de Beeras ir vad. Pseudo-Blesas (mat šio autoriaus kūriniai anksčiau klaidingai buvo priskiriami H. met de Blesui).

Apdailos betonas
(orig. vok. Sichtbeton) ↑Betonas, kuris nei tinkuojamas, nei dažomas ir kuriam dėl to keliami itin aukšti paviršiaus apdailos reikalavimai.

Apdailos plytelės
Papr. keturkampės akmens ar degto molio plytelės. Sen. romėnai marmuro plytelėmis išklodavo sienas ir grindis; šią tradiciją ištobulino kosmačiai (↑kosmačių inkrustacijos). Sen. Rytuose statiniai buvo puošiami degtomis ir glazūruotomis spalv. molinėmis plytelėmis. Keram. plyteles taip pat mėgo islamo šalių viduramžių statytojai (↑*azulejos*). Jos turėjo įtakos ↑fajanso gamybai visoje Europoje.

Apelis
(dirbo IV a. pr. Kr. II p.)
Sen. gr. tapytojas iš Kolofono Lydijoje; Aleksandro Didž. rūmų dailininkas. Apelis (Apellēs) ir Polignotas laikomi žym. antikos tapytojais. Mokėsi Sikione ir Efese, o dirbo daug. Efese. 340 pr. Kr. apsistojo Makedonijos kar. rūmuose. Sukūrė Pilypo Makedoniečio ir Aleksandro Didž. portretus. Be to, tapė alegor. scenas, dievų atvaizdus, herojus ir raitelius. ↑Tempera tapytų jo darbų neišliko; bet liko jų aprašymai ir gausybė anekdotų apie jį ir jo kūrybą, ypač apie pagarsėjusią natūral. vaizduoseną.

Apkaustai
Bendras durų, langų ir baldų metal. dalių pavadinimas. Pirmieji apkaustai garantuodavo durų stabilumą ir saugumą, taigi buvo konstr. elementas. XIII a. apkaustai įgijo tam tikrą men. formą ir buvo pradėti vartoti veikiau puošybai.

Apkaustų ornamentas
Vok. ir Nyderlandų ↑manierizmui būdinga paviršių puošyba juost. ornamento pagrindu. Apkaustų ornamentą sudaro tiesios, lenktos ir laužytos juostelės [imituojančios apkaustus], dažn. simetriškai išdėstytos, papuoštos kniedėmis ir pan. Kitaip nei ↑rolverko ornamente, juostelės prigula prie paviršiaus neatsiknodamos. Apkaustų ornamentą bus išradęs Vredemanas de Vriesas, o Vokietijoje jis išpopuliarėjo apie 1600.

Apkaustų ornamentas

Aplikacija
(lot. applicatio — pridėjimas) Puošyba įvairių medžiagų antsiuvais. Medžiagos iškarpos ar mezginio gabalai (aplikacinis mezgimas) dailiai prisiuvami ant pagr. medžiagos, o kartais dar pagražinami virvelėmis bei pakraštėliais. Aplikacijos buvo ypač mėgstamos renesanso laikais.

Aplinkos dailė
↑ Invairomentas, ↑ objektų dailė

Apokalipsė
(gr. apokalypsis — apreiškimas) **1.** Bendr. prasme: Pasaulio pabaigos pranašystė. **2.** NT paskut. knyga, Apreiškimas Jonui (I a. po Kr.). Įtaigi, vizionieriška šios knygos kalba nuo IV a. teikė impulsų vaizd. dailei; išsirutuliojo ↑ Paskut. teismo, ↑ *Maiestas Domini* ir kt. motyvai (↑ apokaliptiniai motyvai). Iš ankst. krikšč. laikų jokių ciklų nėra išlikę. Ankst. viduramžių iliustracijoms būdingas pažodinis teksto laikymasis, ženkliškas vaizdavimas ir supaprastinimas. Žym. šio laikotarpio pvz. yra „Bambergo Apokalipsė", apie 1000 sukurta ↑ Reichenau tapybos mokykloje. Gotik. miniatiūrose pirmąkart pasirodo šv. ev. Jono figūra. Jis pats arba jo gyvenimo scenos vaizduojamos prieš Apokalipsę arba įterpiamos į jos vaizdus. Be iliustracijų, sukurta ir monument. Apokalipsės ciklų, pvz., freskos Rėgensburgo katedros kluatro Visų Šv. koplyčioje (1150) arba Cimabue tapytos Šv. Pranciškaus bažn. freskos Asyžiuje (XIII a.). Bene žym. Apokalipsės iliustracijos priklauso A. Düreriui, 1498 sukūrusiam šia tema 15 medžio raižinių.

Apokaliptiniai motyvai
Šv. Jono ↑ Apokalipsės scenos, virtusios dažna krikšč. dailės tema. **1.** *Avinėlio šlovinimas*: a) Avinėlis su ↑ nimbu, apsuptas ↑ mandorlos, aplink kurią savo ruožtu išdėstyti keturių ↑ evangelistų simboliai. Avinėlį šlovina 24 vyresnieji (žr. toliau) arba baltai vilkinti minia; b) analog. scena, papildyta Dievu Tėvu arba soste sėdinčiu Kristumi, prie kurio kojų guli Avinėlis; c) Avinėlis ant Siono kalno, iš kurio išteka keturios rojaus upės, šį vaizdą supa išrinktųjų choras. **2.** *Apokalipsės moteris.* Apokalipsėje aprašyta nėščioji, apsisiautusi saule, pamynusi mėnulį, vainikuota 12 žvaigždžių karūna. Jai grasina slibinas, norintis praryti kūdikį. Moteriai išauga erelio sparnai, ji pabėga. Slibiną nukauna arkangelas Mykolas, o kūdikis atnešamas prie Dievo sosto. Ankst. krikšč. laikais Apokalipsės moteris simbolizavo Bažnyčią, o viduramžiais buvo tapatinama su Švč. M. Marija. Iš to vaizd. dailėje atsirado Mėnulio pjautuvo madona ir ↑ *Immaculata*. **3.** *24 vyresnieji.* Apokalipsės komentatoriai traktuoja juos kaip tobuliausius krikščionis arba angelus. Viduramžiais juose įžvelgta 12 ST pranašų ir 12 NT apaštalų. Vaizduojami kai kuriose scenose, kaip kad Avinėlio šlovinimo (žr. anksčiau), prie Dievo sosto, be to, ↑ Paskut. teisme. **4.** *Dangaus Jeruzalė.* Dievo iš brangakmenių ir aukso pastatytas miestas — išganytųjų rojus. Ankst. krikšč. dailėje vaizduoti tik akmenys ir mūrai, romanikos laikais miestą simbolizuoja didelis apskritas sietynas virš altoriaus. Vėlyv. viduramžiais Dangaus Jeruzalė vaizduojama kaip realus miestas. Architektūroje jos žemiškąjį atvaizdą bando įkūnyti gotik. katedros. **5.** *Apokalipsės raiteliai.* Keturi raiteliai simbolizuoja jėgą (smurtą), karą, badą ir marą — žmoniją ištiksiančias negandas. Jų ↑ atributai — svarstyklės, lankas ir kalavijas. Pirmasis raitelis, dažnai su nimbu, interpretuojamas kaip Kristus. Jis joja ant balto žirgo; kt. žirgai — raudas, juodas ir palvas.

Apokrifai
(gr. apokryphos — paslėptas) Raštai, kitaip atpasakojantys ar papildantys ST ir NT, tačiau nekanonizuoti Bažnyčios. Be kita ko, jie pasakoja apie Jėzaus vaikystę, jo motinos Marijos ir šios tėvų — šv. Onos ir šv. Joakimo — gyvenimą. Krikšč. dailė daugelį iš apokrifų pasisemtų idėjų pavertė savarankiškomis paveikslų temomis.

Apolodoras Atėnietis (vad. Skiagraphos)
(dirbo V a. pr. Kr. pab. Atėnuose)
Sen. gr. tapytojas. Apolodoras (Apollodōros) garsėjo jam priskiriamu „skiagrafijos", t. y. šešėlių tapybos, ištobulinimu. Sistemingai naudodamas šią techniką erdvės vaizdavimui, žengė svarbų žingsnį ↑ iliuzinės tapybos keliu. Kūrinių neišliko.

Apolodoras Damaskietis
(dirbo II a. po Kr. I p.)
Rom. architektas. Apolodoras (Apollodorus) laikomas žym. Romos imperijos laikų architektu. Valdant imp. Trajanui, jis sukūrė daugybę statinių, tarp jų ir 1 km ilgio tiltą per Dunojų (pontes Traiani, 104—105), odeoną, Trajano termas ir Trajano forumą (forum Traiani), kurį manoma esant didingiausią senovės kūrinį. Spėjama, kad valdant imp. Adrianui jis buvo nuteistas myriop už valdovo statyb. planų kritiką.

Apoteozė
Kurio nors asmens sudievinimas. Helenizmo ir Romos imperijos laikais, viešpataujant valdovų kultui, apoteozė prilygo valdovo simbol. ir alegor. sutapatinimui su dievu. Absoliutizmo laikotarpio baroko kūriniuose vėl suklestėjo kunigaikščių aukštinimas ir jų kultas.

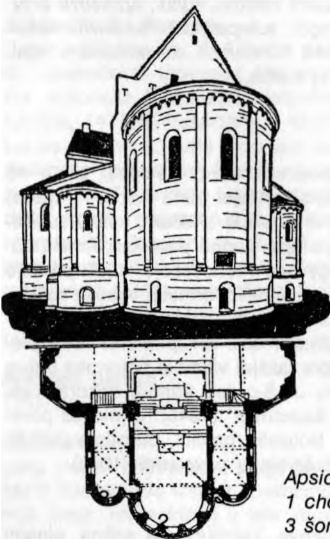
Appel, Karel
(*1921 Amsterdamas)
Ol. tapytojas, ↑ abstr. ekspresionizmo atstovas. 1940—43 studijavo Amsterdamo akademijoje. 1948 Appelis [Apelis] su kt. įkūrė ol. eksperiment. grupę „Reflex", vėliau susiliejusią su ↑ *Cobra*. 1949 nutapė sienos paveikslą Amsterdamo rotušei. Nuo 1950 gyvena Prancūzijoje. 1960 pradėjo kurti skulptūras bei reljefus. Didelio formato, vaiskių spalvų, ekspresyvios tapysenos Appelio paveikslai yra paveikti ekspresionizmo ir primityvizmo ir šiek tiek primena vaikų piešinius. Jis laikomas (*Cobra* fazėje) vienu iš beformės dailės (↑ *art informel*) pradininkų. Jo 8-o deš. kūriniai dekoratyvesni. — Kūriniai: „Laisvės šauksmas" (1948); Olandijos paviljono sienos paveikslas Briuselio pasaul. parodoje (1953); UNESCO pastato Paryžiuje sienų paveikslai (1958).

Apraudojimas
Kitaip Kristaus apraudojimas. Vaizduojama scena, einanti po Ėmimo nuo kryžiaus. Mirusio Kristaus kūnas guli ant motinos Švč. M. Marijos rankų, jį su gailesčiu apraudа šv. Marija Magdalietė, šv. Jonas, šv. Nikodemas ir kt. asmenys. Šis vaizdas nepagrįstas bibl. aprašymu. Pirmieji šios temos atvaizdai pasirodė XI a. Bizantijos dramblio kaulo reljefuose. XIII a. pab. Apraudojimas vaizduojamas it. dailėje, o Vokietijoje ši tema dažna nuo XV a. Iš Apraudojimo grupės Kristus ir Dievo Motina sudaro ↑ Pietą.

Apreiškimas
1. Kitaip Apreiškimas piemenims. Angelas apreiškia piemenims Jėzaus gimimą. Krikšč. dailėje šis įvykis dažnai vaizduojamas kartu su Jėzaus gimimo scena, o kai kada ir savarankiškai. **2.** Kitaip Apreiškimas Švč. M. Marijai. Arkangelas Gabrielius apreiškia Marijai būsimą Jėzaus gimimą. Seniausias šios ikonogr. temos atvaizdas priklauso IV a. Romos katakombų tapybai; nuo XIV a. šis siužetas vaizd. dailėje pasidarė labai populiarus.

Après la lettre
(pranc.: po raidės) Atspaudo arba ↑spaudos formos būklės apibūdinimas. **1.** ↑*Avec la lettre* sinonimas. **2.** Konstatavimas, kad panaudotoje spaudos formoje nelikę rašmenų, t. y. dailininko ir raižytojo vardų, o kartais ir leidėjo adreso.

Apsida
(gr. apsis — lankas, skliautas) Kitaip eksedra, koncha, presbiterija. Pusapvalė patalpa su altoriumi, pratęsianti ↑centr. navą; bažnyčios užbaiga. Atsirado rom. architektūroje, tiek pasauliet., tiek sakral. statiniuose. Ankst. krikšč. mene apsida visada tos pačios formos, dengiama puskupolio (↑kupolas) ir šliejasi prie ↑transepto, jeigu šis yra. Karolingų laikais centr. nava buvo pratęsta už transepto, ir susiformavo dažn. kvadratinė erdvė,↑choras, kuris ir skiria apsidą nuo transepto. Šio atšakos ar palei chorą einančios šon. navos irgi gali baigtis apsidomis. Iš kelių apsidų skiriama centr. apsida (navos tąsa, didž. altoriaus vieta) ir šon. apsidos. Romanikos laikais apsida iš išorės gausiai puošiama archit. detalėmis. Gotik. apsida yra daugiakampio formos. Kai bažnyčios ryt. pusė baigiasi ↑deambulatoriumu ir/arba koplyčių vainiku (↑choro koplyčia), apsida praranda pirmykštį pavidalą. Tik renesanso ir baroko architektūroje vėl pasirodė pusapvalė arba daugiakampė apsida.

Apsida:
1 choras, 2 centrinė apsida, 3 šoninės apsidos

Apvalioji skulptūra
Iš visų pusių sumodeliuota, viso tūrio skulptūra, ↑reljefo priešingybė.

Arabeska
Ornamentinė, linijinė, iš augal. formų (lapų, raitytinių motyvų) sudaryta plokštumos dekoracija. (Nepainioti su mažiau natūral., stilizuota ↑maureska.) Sudėtingas užraitų bei linijų raštas pirmuč. atsirado helenist. mene kaip frizų ornamentas. Arabeska vėl buvo atgaivinta ankst. it. renesanso laikais. Vok. renesansas (dažn. ↑ornamentų graviūrose) arabeską papildė galvų, kaukių, pučių etc. motyvais. Lipdytinės arabeskos buvo itin mėgstamos rokoko.

Arabų menas
↑Islamo menas

Arbus, Diane
(*1923 Niujorkas, †1971 ten pat)
Amer. fotografė. Mokėsi Niujorko etinės kultūros ir Fieldstono mokyklose. Iš pradžių dirbo madų fotografe didž. madų žurn. („Harpers Bazaar", „Vogue"). Nuo 1959 studijavo pas fotografę Lisette Model. Vėliau ėmėsi fotografuoti Amerikos subkultūrą; vyraujančiomis jos temomis tapo marginalinės grupės, anormalūs reiškiniai, social. didmiesčio problemos. 1970/71 Arbus buvo Rod Ailendo dizaino mokyklos Niujorke docentė. 1971 nusižudė. Vienas gars. jos kūrinių — „Dvyniai" (1966).

Archajinis menas
1. Sen. gr. meno stilist. epocha (700—500 pr. Kr.). ↑Sen. gr. menas. **2.** Visuotinai priimta sąvoka apibūdinti kai kurių epochų pradinę meno raidos fazę (pirmuč. egipt., gr., romėnų), turinčią bendrų vaizduosenos požymių, kaip antai monumentalumas, griežtas frontalumas, taupios išraiškos priemonės, vaizdo uždarumas, menkas panašumas į tikrovę, o vaizduojant žmogų — indiv. bruožų trūkumas. Jei vėlesnėje meno raidos pakopoje šie požymiai sąmoningai atgaivinami — tai *archajizuojančio stiliaus* apraiškos.

Archeologija
(gr. archaios — senovinis; senovės mokslas) Mokslas apie antikos architektūrą, skulptūrą, tapybą ir kt. meno šakas. Klasik. archeologijos pradininkas J. J. Winckelmannas skyrė tris archeologijos sritis. — *Klasik. archeologija* tyrinėja sen. gr. bei rom. meną, t. y. Graikijos (žemyn. Graikijos,

Arabeska

Egėjo jūros salų, M. Azijos ir Italijos provincijų) bei Romos imp. (Italijos ir provincijų). Jai priklauso archajinė, klasik., helenist. ir rom. epocha. — *Oriental. archeologija* apima Art. Rytus su Egiptu ir kt. Rytų šalimis nuo Vidurž. jūros iki Indijos ir Kinijos ir iš dalies sutampa su Aleksandro Didž. užkariavimais. — *Krikšč. archeologija* domisi ankst. krikščionybės laikais nuo šios atsiradimo maždaug iki VI a. Tyrinėjami ankst. krikšč. bažnyčių tipai ir jų ankst. tapybinis ir skulpt. apipavidalinimas. — Archeologijos suded. dalis — archeol. kasinėjimai, nuo XIX a. II p. atliekami visose išvardytose srityse; tai pirminė archeol. tyrinėjimų pakopa.

Archetipas

1. Dvas. pasaulio pirmapr. vaizdiniai arba idėjos, pvz., vėlyv. antikos Filono ir Plotino filosofijoje. ↑Bažn. Tėvai archetipo sąvoką vartoja krikšč. neoplatonizmo prasme — taiko ją Dievo esamybės ir pažinumo pirmapr. vaizdiniams. **2.** Meno ar rašytinio kūrinio originalas, nuo kurio daromos kopijos ir nuorašai.

Archipenko, Alexander

(*1887 Kijevas, †1964 Niujorkas)

Rusų-amer. skulptorius. Po tapybos ir skulptūros studijų Kijevo akademijoje, 1906 Archipenko [Archipenka] atvyko į Maskvą. 1908—20 gyveno Paryžiuje. Ankst. kūriniai rodo jį domėjusis ↑kubizmu. Apie 1914 ėmėsi „skulptūrinės tapybos" (polichrom. reljefai). 1920—23 gyveno Berlyne, vėliau persikėlė į JAV, kur pasiliko visą gyvenimą. 1924 išrutuliojo „archipentūrą", nelyginant judamos tapybos rūšį. 1937 Čikagoje, 1939 ir Niujorke įsteigė savas skulptūros mokyklas, kuriose iki pat jo mirties mokėsi žymieji šiuolaik. Amerikos skulptoriai. Nuo 1946 kūrė šviesos skulptūras (iš vidaus apšviestos pleksiglazo skulptūros). Eksperimentavo su šviesos, spalvos, formos, judesio ir erdvės santykiais. Kaip dailininkas ir docentas (be savo mokyklos, dar dėstė JAV universitetuose ir „New Bauhaus"), o ir savo meno teorijos str. („Polichrominis manifestas", 1959; „Fifty creative Years 1908—1958", 1960) darė didelę įtaką moderniosios abstr. plastikos raidai Amerikoje ir Europoje. Kūriniai: „Boksininkas" (1914); „Sculpto-Peinture" (1914); „Archipentura" (1924); šviesos skulptūros (nuo 1946).

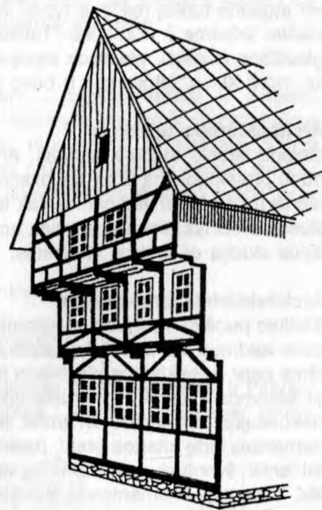
Alexander Archipenko. Boksininkas

Architektūra

Sakral. ir pasauliet. statybos menas. Pasak Vitruvijaus, ši sąvoka aprėpia ne tik statybos meną, bet ir techniką, t. y. architekto ir inžinieriaus darbą. Pagal vartojamas medžiagas architektūra skirstoma į tris dideles grupes: akmeninę, plytinę ir medinę. XIX a. pasirodė naujos statyb. medžiagos: geležis, stiklas ir betonas. Tiek sakral., tiek civil. statiniai dėl tam tikros formos gali įgyti simbol. prasmę (pvz., kryžiaus formos bažn.). Viduramžiais architektūros raidą atspindėjo sakral. statyba. Renesanso ir baroko laikais išaugo civil. statybos reikšmė, o plintant klasicizmui ji galutinai įsivyravo.

Architektūrinė iškyša

(orig. vok. Auskragung) Iš sienos išsišaunanti statinio dalis. Archit. iškyšą gali sudaryti vienas akmuo (*kronšteinas*), erkeris, karnizas ar net ištisi aukštai, pvz., senuose fachverkiniuose namuose.

Architektūrinė iškyša fachverkiniame name

Architektūrinė keramika

Statinio dekoravimui ir apdailai skirti ↑keramikos dirbiniai. Būtent sienų ir grindų plytelės, profilinės plytos, glazūruotos (↑reljefai, ↑medalionai) arba ornam. plokštės. Jau sen. Egipto ir Babilonijos mene atsirado dideli spalvoti figūr. frizai. Sen. gr., etruskų, rom. statiniai dažn. būdavo puošiami terakot. plokštėmis (↑terakota). Islamo architektūroje nuo viduramžių mečečių vid. ir išor. sienų apdailai naudojamos spalvotos fajans. plytelės (↑fajansas). Iš maurų laikų Ispanijos ši archit. keramikos rūšis paplito Europoje (↑*azulejos*). Vok. plytinėje gotikoje nuo XIII a. pasitaiko glazūruotų profiliuotų plytų su ornam. puošyba. Tik it. renesanso statiniuose pradėta naudoti figūr. archit. keramika (pvz., A. della Robbia medalionai Pamestinukų prieglaudos fasade Florencijoje, 1487).

Architektūrinė kompozicija
Paveikslas, vaizduojantis architektūros paminklų ar fantast. statinių išorę bei vidų. Žmonės tokiuose paveiksluose atlieka tik ↑ stafažo vaidmenį, paryškina dydžių santykius ir nuotolius erdvėje. XIV a. it. tapytojai pirmieji pradėjo detalizuoti paveikslo antrojo plano statinius. Apie 1400 architekt. kompozicijų ėmė rastis ir į šiaurę nuo Alpių. Nuo XV a. padaugėjo identifikuojamų, realiai esamų statinių atvaizdų.

Architektūrinė plastika
Konkrečiam statiniui sukurta ir su juo susijusi figūr. plastika. Dažn. vartojama medžiaga — akmuo. Gali būti tiek statinio viduje, tiek išorėje. Skiriama grynai dekoracinė ir pastato paskirtį išryškinanti plastika. Būdinga beveik visoms epochoms. Tai kolosalios Egipto šventyklų sėdinčiųjų statulos, išdėstytos tarp kolonų ar piliorių; Asirijos rūmų portalų sparnuotos su žmogaus galva būtybės; Babilonijos ir Persijos vartų bei rūmų glazūruoti figūr. reljefai; Liūtų vartai Mikėnuose. Klasik. antikos šventyklose atsirado ↑ metopų reljefai, figūr. frizai, frontonų skulptūros, priealtorio laiptų ↑ reljefai. Ankst. viduramžiais kiek sumenkusi archit. plastika vėl atgimė roman. bažnyčiose. Prancūzijoje statulomis ir reljefais puošiami katedrų fasadai ir portalai, Vokietijoje daugiau dėmesio skiriama interjero dekoracijoms (↑ altoriaus užtvaros, ↑ kapiteliai, kolonų bazės). Gotikos laikais visa archit. plastika telkėsi bažnyčių portaluose (↑ glifų ir ↑ archivoltų figūros, ↑ timpanų reljefai). Renesanse dažniau puošiami pasauliet. nei sakral. statiniai. Baroke sakral. archit. plastika vėl atgauna turėtą reikšmę (ypač vidaus stiuko lipdyba). Ji plačiai taikoma ir rūmuose. Tačiau pradedant klasicizmu glaudžios puošyb. plastikos sąsajos su architektūra nutrūko, nors XIX a. istorizmas ir buvo jas atgaivinęs.

Architektūrinis brėžinys
Grafinis archit. statinio vaizdas. Archit. brėžinys gali vaizduoti projektuojamą arba jau pastatytą statinį. Archit. brėžiniu (arba piešiniu) vadinamas tiek techniškai konstruktyvus, tikslus brėžinys, tiek škicas, tiek archit. atvaizdas, architektūros studija ar fantast. projektas.

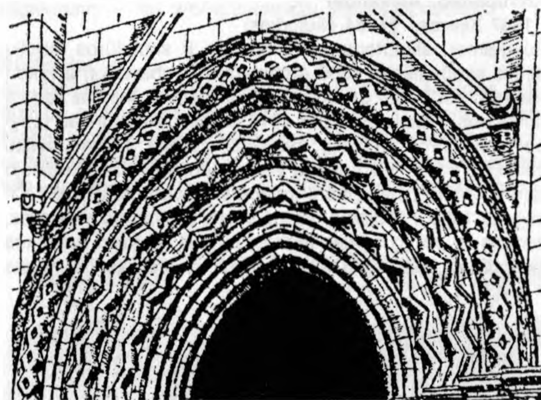
Architektūrinis ornamentas
Statinio puošyb. motyvas, skaidantis archit. plokštumas. Didelis vaidmuo tenka šešėlių žaismui, todėl archit. ornamentams papr. suteikiamos plastiškos formos. Archit. ornamentu laikomos ir archit. ↑ inkrustacijos (bet ne tapytos sienų dekoracijos). Skiriamos dvi archit. ornamentų grupės. **1.** Ornamentais virtę kitados prakt. paskirtį turėję archit. elementai (antik. šventyklų antablementų vandens nubėgimo plokštės, ↑ lizenos) ir ornamentai, susiformavę architektūros raidoje (↑ masverkas). **2.** Iš kt. meno rūšių (taik. dailės, knygų tapybos, tekstilės) perimtos ornamentų formos. — Archit. ornamentas, naudojamas nuo architektūros atsiradimo, lab. paplito ↑ istorizmo, ↑ secesijos bei ↑ *art déco* krypčių statiniuose; nuolat prisimenamas ir kt. kartų architektų.

Architektūros simbolika
Kurio nors statinio ir atskirų jo dalių simbol. prasmė. Simbolika būdingiausia viduramžių sakral. architektūrai. Pvz., gotik. ↑ katedros buvo virtusios Dangaus Jeruzalės įvaizdžiu (↑ apokaliptiniai motyvai); jį kuriant daug reikšmės teikta spalvų ir medžiagų simbol. turiniui, be to, skaičių simbolikai.

Architektūros teorija
Architektūros mokslas ir metodai, pagrįsti esamų statinių bendr. dėsningumais. Antikos laikais, valdant imp. Augustui, Vitruvijus parašė architektūros teorijos veikalą „De architectura". Iš naujo atrastas renesanso epochoje jis pasitarnavo pavyzdžiu Alberti, Filarete, Serlio, Palladio ir Vignola raštams. Viduramžiais traktatų iš architektūros teorijos beveik nebūta.

Architravas
Kitaip epistilis. Antik. architektūroje — horizontali pagr. sija, kuri remiasi į kolonas ir laiko viršut. statinio dalį. ↑ Dorėn. orderio architravas lygus, ↑ jonėn. bei ↑ korintinio — suskaidytas į dvi ar tris viena virš kitos einančias horizont. juostas, primenančias medinio statinio sijas.

Archivoltas
(it. archivolto) **1.** Pusapskritės arkos ↑ angokraščio ir ↑ sofito juosta, dažnai profiliuota ir ornamentuota. Sąvoka kilusi iš it. renesanso, nors archivoltų būta jau helenist. bei rom. architektūroje, pvz., triumfo arkose, miesto vartuose etc. **2.** Plastiškos, išsikišančios arkinės pakopos viršum roman. ir gotik. ↑ portalo ↑ glifų, dažnai papuoštos skulptūromis (*archivoltų figūros*).

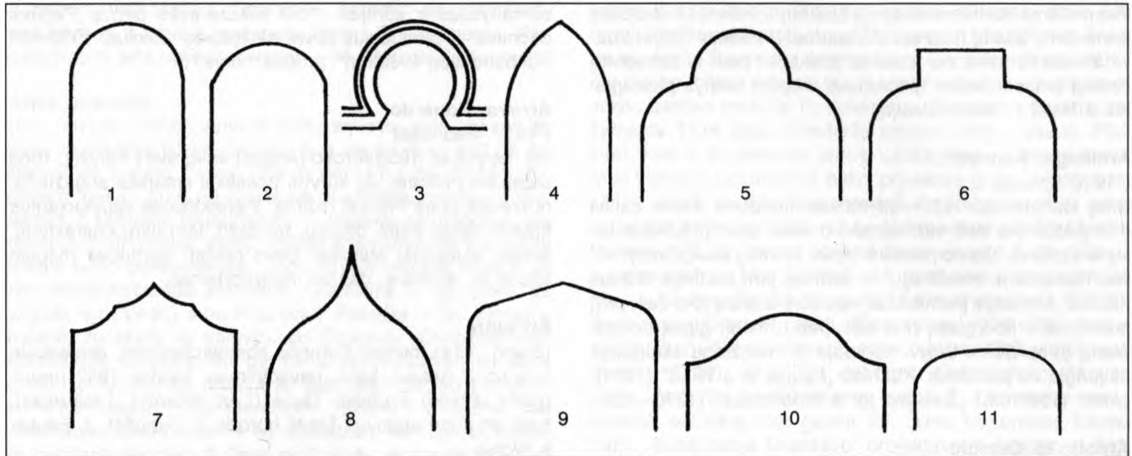

Archivoltas

Arcimboldo, Giuseppe
(*apie 1527 Milanas, †1593 ten pat)
It. tapytojas, žym. manierizmo atstovas. Mokėsi pas savo tėvą Biagio, 1549—51 dirbo jo dirbtuvėje, gaminančioje vitražus ir kilimus Milano katedrai. 1562—87 Arcimboldo [Arčimboldas] dirbo Prahoje, imp. Ferdinando I, Maksimiliano II ir Rudolfo II rūmų dailininku. 1591 grįžo į Milaną. Tapė portretus, bet pagarsėjo alegor. fantast. paveikslais, sukomponuotais iš natūralistiškai nutapytų gėlių, vaisių, gyvūnų bei namų apyvokos daiktų. Kai kurie iš tokių paveikslų apversti virsta portretais. Kūriniai: „Bibliotekininkas"; „Žiema" (1563); ciklas „Metų laikai" (1573).

Aribalas
(gr. aryballos) Nedidelis, apvalus arba pailgas indas su plačiu snapeliu ir siaura anga. Šiuose antik. induose buvo laikomas aliejus; ↑ palestrose atletai nešdavo juos pasidėję ant alkūnės.

Arka
(lot. arcus — lankas) Arka — sienos angos sąrama, perkelianti virš jos esančio mūro svorį į atramas (piliorius, kolonas). Be to, ji sumažina silpnesnėms statinio dalims tenkantį krūvį (nukraunamoji arka). Mūrijama iš pleištinių arba stačiakampių akmenų taip, kad perdengtų angą sujungda-

Arkų formos:
1 pusapskritė, 2 segmentinė, 3 pasaginė, 4 smailioji, 5 trilapė, 6 dvipetė, 7 užuolaidinė, 8 pleištinė („asilo gugos"), 9 Tiudorų, 10 išgaubtoji, 11 krežinė

ma dvi priešpriešines atramas. Akmenys vienas su kitu sumūrijami lanku, mūro siūles nukreipiant į arkos lanko centrą. Arka remiasi į ↑impostų taškus, kuriuos gali akcentuoti impostų akmenys. Atstumas tarp šių taškų vadinamas arkos tarpatramiu. Aukšč. arkos taškas, vad. arkos viršūnė, pabrėžiamas ↑spynos akmeniu. Arkos apat. paviršius vadinamas ↑sofitu, o viršutinis — arkos ketera. Virš arkos esanti siena vadinama viršuarkio siena; priekinė regima arkos plokštuma — arkos kakta (dažnai puošiama ↑archivoltu), jos aukštis — arkos storiu. Architektūra disponuoja daugybe arkų formų; jos — būdingas epochos stiliaus elementas. Pusapskritė arka būdinga romanikai, smailioji — tipiška gotikai. — Dažn. arkų formos: pusapskritė (rom., roman., renes.), segmentinė, taip pat plokščioji (barok.), krežinė (barok.), pasaginė (islamo architektūros), smailioji (gotik.), trilapė (vėlyv. romanikos), dvipetė, užuolaidinė (vėlyv. gotikos), pleištinė, arba „asilo gugos" (vėlyv. gotikos), Tiudorų (anglų vėlyv. gotikos), išgaubtoji (renes., barok.).

Arkada
(pranc. arcade) Arka arba arkų eilė, paremta kolonomis arba pilioriais; papr. arkada iš vienos pusės riboja galeriją (*arkadinė galerija*). Viduramžių pilyse bei tvirtovėse būta arkad. langų, renesanso laikais — arkad. kiemų. Nedidelės arkados roman. bažn. išorėje vadinamos ↑nykštukinėmis galerijomis.

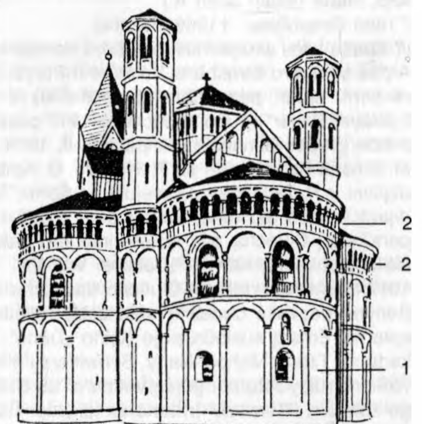
Arkangelas
Sparnuota būtybė, ↑angelų hierarchijoje stovinti po ↑cherubinų ir serafimų, bet virš paprastų angelų. Žinomiausi: **1.** Mykolas, apokaliptinis slibino nugalėtojas ir sielų svėrėjas Paskut. teisme. Jo ↑atributai — kalavijas, ietis ir/ arba šarvai ir svarstyklės. **2.** Gabrielius, Apreiškimo angelas. Apreiškė Zacharijui jo sūnaus Jono Krikštytojo, o M. Marijai — Jėzaus gimimą. Atributas — lelijų skeptras. **3.** Rapolas, piligrimų ir keliautojų angelas sargas. Atributai — piligrimo lazda ir keliautojo krepšys. Dažnai lydi Tobiją. **4.** Urielis; vaizd. dailėje pasitaiko retai, tad atributų neturi. ↑Apokrifuose minimi iš viso septyni arkangelai, bet kitų vardai įvairuoja, be to, vaizd. dailėje jie turi nežymų vaidmenį.

Arkatūra
Kitaip arkatūrinis frizas, arkadinis frizas, arkatūrinė juosta. Romanikoje mėgtas plastiškas ↑frizas, papr. susidedantis iš profiliuotų pusapskričių arkų eilės. Jei arkatūrą sudaro susikertančios arkos, ji vadinama *kryžmine*.

Arkbutanas
(pranc. arc-boutant, iš arc — lankas, bouter — paremti) Kitaip ramstinė arka. Arkbutanas yra gotik. architektūros ↑ramstinės sistemos dalis, nukreipianti skliauto svorio jėgą į ↑kontraforsą. Arkbutanai gali būti statomi vienas ant kito — nuo dviejų iki trijų; apatiniai perima skliauto svorio jėgą, viršutinis — stogo svorį.

Arma Christi
↑Kristaus kankinimo įrankiai

Arman (tikr. Armand Fernandez)
(*1928 Nica)
Pranc. ↑objektų dailės atstovas. Studijavo Nicoje ir Paryžiuje. Drauge su kt. 1960 subūrė ↑„Nouveau Réalisme" grupę.

Arkada: 1 aklinė arkada, 2 nykštukinė galerija

Pirmiesiems darbams naudojo spaudų (cachets) ir dažuose panardintų daiktų (allures) atspaudus. Dėmesys ↑ *objet trouvé* atvedė Armaną per *colères* (daiktiniai pav. iš sutrupintų daiktų) bei *poubelles* (popieriaus krepšių turinys pleksiglazo dėžėse) į ↑ akumuliaciją.

Armitage, Kenneth
(*1916 Lydsas)
Britų skulptorius. 1937—39 mokėsi Londono Slade dailės mokykloje. 5-o deš. vid. sunaikino visas savo prieškario laikų skulptūras. Gipso plastika (figūr. žmonių skulptūros), vėliau išlieta iš įv. medžiagų, — pirmieji jam būdingo stiliaus kūriniai. Armitage [Armitidžas] naudoja bronzą (6-o deš. pr.), polistirolą ir fiberglasą (7-o deš. pab.), medį, gipsą bei popierių (8-as deš.). Vėlyv. kūryboje įv. medžiagų skulptūras jis jungia su piešiniais. Kūriniai: „People in a Wind" (1951); „Arm" (1967/68); „Designs for a Wilderness" (1970—72).

Arnolfo di Cambio
(*apie 1245 Kole di Val d'Elsa, †apie 1302 Florencija)
It. ↑ dučento skulptorius ir architektas. Spėjama, kad drauge su savo mokytoju N. Pisano sukūrė šv. Dominyko relikvijorių Šv. Dominyko bažn. Bolonijoje. 1265—68 Arnolfo [Arnolfas di Kambijus] bendradarbiavo įrengiant Sienos katedros sakyklą. 1276 Romoje sukūrė kard. Annibaldi della Molara antkap. paminklą (S. Giovanni in Laterano bažn.), 1282 Orvjete — kard. de Braye antkap. paminklą (Šv. Dominyko bažn.). Suprojektavo dvi ciborijas: 1285 S. Paolo fuori le Mura ir 1293 S. Cecilia in Trastevere bažn. (abi Romoje). 1300 buvo Florencijos katedros akmentašių meistras. Manoma, kad sukūrė jos centr. navos vak. dalį ir fasado skulptūras. Ne visi Arnolfo kūriniai išliko. Skulptūros srityje tęsė Pisano tradiciją. Kard. de Braye antkap. paminklas virto kelrodžiu paskesniems kūrėjams.

Arnotas
(lenk. ornat; lot. ornatus — puošnus; orig. vok. Kasel) [Kat. dvasininkų viršut. liturg. drabužis.] Kildinamas iš Romos imperijos vėlyv. laikotarpiu nešioto į apačią platėjančio apsiausto, vadinamo „paenula". Pasauliečiai juo vilkėdavo dar VII a. Ilgainiui jį ėmė dėvėti tik kunigai ir vyskupai laikydami mišias. Pradinę uždarą, žemę siekiančią jo formą nuo XIII a. keitė trumpesnė, elipsinė. Arnotai iš pradžių būdavo siuvami iš vilnos, drobės, vėliau iš šilko. Jų spalva atitinka liturg. spalvų kanoną.

Arp, Hans (kitaip Jean A.)
(*1886 Strasbūras, †1966 Bazelis)
Iš Elzaso kilęs skulptorius, poetas; ↑ dadaizmo pradininkas. Arpas studijavo Strasbūre, Veimare ir Paryžiuje. 1910 sukūrė pirm. abstr. paveikslus. Kontaktai su V. Kandinskiu ir ↑ „Blauer Reiter" grupe Miunchene 1912 paskatino dalyvauti šios grupės almanache ir parodose. 1914 susipažino su M. Ernstu; Paryžiuje — su P. Picasso, G. Apollinaire, A. Modigliani ir R. Delaunay. Domėjosi ↑ orfizmu, ↑ kubizmu, studijavo koliažo techniką; sukūrė pirm. medžio reljefus. 1915 persikėlė į Ciurichą, ten sukūrė interjero dekoracijas Hugo Ballo menininkų kavinei „Cabaret Voltaire" (1916), o nuo 1917 intensyviai reiškėsi Ciuricho dadaizmo sąjūdyje. 1918 Berlyne pasirašė dadaistų manifestą, vėliau aktyviai veikė apie M. Ernstą susibūrusioje Kelno „Dada" grupėje. 1922 kartu su Tzara, Moholy-Nagy, Schwittersu ir kt. suorganizavo konstruktyvistų kongresą Veimare. Su Schwittersu drauge kūrė šio „Merzbau" ir bendrus tekstus. 1925 apsigyveno net. Paryžiaus. Vėliau suartėjo su ↑ siurrealistais, bendradarbiavo laikraštyje „La révolution surréaliste". „Konsteliacijų" sumanytojas ir kūrėjas. 1930 sukūrė savo pirmą „Papiers déchires" ir pirmuosius apval. skulptūros kūrinius. 1932—34 ↑ „Abstraction-Création" grupės narys.

Arroyo, Eduardo
(*1937 Madridas)
Isp. tapytojas. 1958 Arroyo [Arojas] emigravo į Paryžių, 1968 persikėlė į Milaną. Jo kūryba politiškai smarkiai angažuota, nukreipta prieš Franco režimą. Paveiksluose vaizduojamos figūros neturi indiv. bruožų, tai dažn. tam tikrų charakterių, social. sluoksnių atstovai. Savo realist. darbuose mėgsta cituoti kt. kūrinius, dažnai ironizuodamas.

Art autre
(pranc.: kitas menas) Europos abstrakcionizmo, atsiradusio tuoj po II pasaul. karo, pavadinimas, įvestas 1952 pranc. dailės istoriko Michelio Tapié (↑ *art informel*, ↑ tašizmas). Kaip *art autre* atstovus Tapié nurodė J. Dubuffet, J. Fautier ir Wolsą.

Art brut
(pranc.: neperkurtas, šiurkštus menas) 1949 tapytojo J. Dubuffet įvesta sąvoka, apibūdinanti spontanišką ir natūralią vaizduoseną (vaikų, pažeisto intelekto žmonių, pirmykščių tautų kūryba). Šią pasąmonės padiktuotą išraiškos formą Dubuffet ir gausūs jo sekėjai savo kūryboje panaudojo kaip stilist. priemonę.

Art concret
↑ Konkrečioji dailė

Art déco
XX a. 3-o ir 4-to deš. dekoracijų stilius. Pavadinimas kilęs iš 1925 Paryžiuje surengtos „Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes". Šioje architektūrą, tapybą, plastiką ir taik. dailę aprėpiančioje parodoje dalyvavo įv. pakraipų menininkai, pirmuč. ↑ kubizmo, ↑ secesijos atstovai ir fovistai (↑ „Fauves"). Bendras visų eksponatų požymis buvo jų ypatingas dekoratyvumas ir brangios medžiagos. Kitaip nei ankstesnė secesija, *art déco* naudojosi paprastomis, simetriškomis linijinėmis formomis.

Art déco frizas

Arte cifra
(it.: skaičių, šifro menas) 8-o deš. vid. atsiradusi it. dailės kryptis, priešprieša ↑ konceptualizmui ir ↑ *arte povera*. *Arte cifra* atstovai sąmoningai naudojasi labai subjektyvia ženklų kalba, kuri yra tokia daugiaprasmė, kad žiūrovas negali jos iššifruoti. Pagr. tema — pasąmonės vaizdinių transformavimas. Dailininkai apsiriboja tapyba ir piešiniu. Žym. atstovai — M. Paladino, E. Cucchi ir S. Chia.

Artefaktas
(lot. „meno dirbinys") **1.** Žmogaus pagaminti daiktai. **2.** Priešistorės žmonių padirbti įrankiai ir papuošalai.

Arte povera
(it.: skurdus menas) Pačioje 7-o deš. pab. atsiradusi ↑ objektų dailės forma, artima ↑ minimalizmui ir ↑ konceptualizmui. Kaip rodo pavadinimas, *arte povera* vartoja „skurdžias" medžiagas: žemę, molį, medį ir pelenus, tačiau ir

neoninius vamzdelius. Tikslas — parodyti šių medžiagų poetiškumą ir žavesį, paprastų formų išraiškingumą. Plačiau žinomi *arte povera* atstovai — M. Merzas, J. Kounellis.

Artes liberales
(lot.: laisvieji menai) Antikos laikų sąvoka, apibūdinanti žinias, skiriančias laisvąjį žmogų nuo vergo. Apie 400 po Kr. Marcianas Kapela 7 laisv. menus padalijo į dvi grupes. Pirmajam trejetui (trivium) priklausė gramatika, retorika ir dialektika, o ketvertui (quadrivium) — muzika, astronomija, geometrija ir aritmetika. Vaizd. dailėje *artes liberales* Karolingų laikais buvo personifikuoti. Juos įkūnija moterų figūros su tam tikrais kintamais atributais: *Gramatika* — su rykšte, su vaikais, su Donatu arba Priscianu; *Retorika* — su pinigais, rašanti, su skydu ar kalaviju, su Ciceronu; *Dialektika* išsidraikiusiais plaukais, su gyvate arba skorpionu, su šuns galva, su Aristoteliu; *Muzika* su instrumentais, su Tubalkainu arba Pitagoru; *Astronomija* — rodanti į žvaigždes, su astroliabija; *Geometrija* — su skriestuvu, kampainiu, liniuote, braižanti geometr. figūras, su Euklidu; *Aritmetika* su skaičiavimo lazdele, su užlenktais pirštais, su Pitagoru arba Boecijumi. — *Filosofija* yra iškelta aukščiau už 7 laisv. menus. Ją lydi knygos, skeptras, kuriuo ji valdo *artes liberales*, bei karūna. Šios ↑ personifikacijos būdingos ir nauj. laikams.

Art informel
(pranc.: beformė dailė). Kitaip *informel*, beformė dailė. Europoje plėtojama abstrakcionizmo kryptis, propaguojanti spontanišką tapymo procesą atsisakant formų kūrimo ir komponavimo principų. *Art informel* išsirutuliojo 1945/46 tarp ↑ *École de Paris* dailininkų kaip geometr. abstrakcijos priešprieša. JAV tos pačios idėjos išraiška buvo ↑ abstr. ekspresionizmas ir ↑ veiksmo tapyba, o Paryžiuje — ↑ tašizmas. *Art informel* krypčiai priklauso ↑ *Cobra* grupės nariai, be to, E. Schumacheris, E. Vedova, A. Tàpiesas.

Art nouveau
↑ Secesijos apibrėžimas pranc. ir anglų-amer. kalbą vartojančiose šalyse.

Art pour l'art
(pranc.: menas menui) 1836 V. Cousino suformuluotas esminis meno savitumo principas. Menas privaląs būti nepriklausomas nuo visų jam svetimų įtakų, būti pats sau kaipo toks. Pirmuč. menas turįs vengti polit. ir social. idėjų. Be ↑ *Aesthetic movement*, šiuo principu ypač rėmėsi impresionistai, teigiantys esą perdėtai vertinant jų amžininkų kūrinių turinį užkertamas kelias naujoms men. išraiškos galimybėms.

Arts and crafts movement
Kitaip angl.: Menų ir amatų sąjūdis. XIX a. 7-ame deš. W. Morriso, A. C. Pugino ir J. Ruskino inicijuotas judėjimas, siekiantis reformuoti anglų taik. dailę. Pavadinimą jam davė 1888 įkurtas „Arts and Crafts Exhibition Society". Remiantis Ruskino teorijomis, pramonės perversmo išstumta taik. dailė turėjusi vėl suklestėti. Pavyzdžiu buvo keliamos viduramžių gildijos, jų ryšys su menu bei taik. daile. Sąjūdžio laikotarpiu sukurti dirbiniai buvo itin aukštos kokybės ir meniško dizaino. *Arts and crafts movement* turėjo didelę įtaką taik. dailės raidai žemyn. Europoje, buvo ↑ secesijos ir ↑ „Deutscher Werkbund" pirmtaku.

Asam, Cosmas Damian
(*1686 Benediktboirenas, †1739 Miunchenas)
Žymus P. Vokietijos baroko tapytojas ir architektas. Freskų tapytojo Hanso Georgo Asamo sūnus, vyresn. E. Q. Asamo brolis. Baigęs studijas Romoje Asamas [Azamas] dirbo pas tapyt. Pierleone Ghezzi. Nuo 1715 gyveno Miunchene. Drauge su broliu Bavarijoje suprojektavo ir sukūrė daug bažnyčių ir vienuolynų dekoracijų. Broliai Asamai buvo garsiausi vėlyv. baroko meistrai P. Vokietijoje. Pirmosios freskos pažymėtos 1714 data (Ensdorfo vienuol. bažn., Aukšt. Pfalcas), kaip ir jo pirmasis archit. užsakymas — naujai statomos Veltenburgo abatijos bažn. projektas (prad. 1716, pašv. 1718). 1715 sukūrė Miuncheno Švč. Trejybės bažn. lubų ir kupolo freskas; 1717—19 — Veingarteno abatijos bažn. freskas. 1722 su broliu perėmė Roro vienuol. bažn. vidaus įrangos darbus. Nuo 3-o deš. vid. tapė freskas už Bavarijos ribų — Tirolyje (Šv. Jokūbo parap. bažn. Insbruke, 1722/23), Šveicarijoje (vienuol. bažn. Einzydelne, 1724—26), Bohemijoje (benediktinų vienuol. refektoriumas Brževnove net. Prahos, 1727). 1728—31 dekoravo Osterhofeno vienuol. bažn. Po 1733 broliai Asamai netoli E. Q. Asamo namų pastatė nedidelę, bet garsią Šv. Jono Nepomuko barok. bažn., kurią patys finansavo, projektavo ir dekoravo. Bažnyčios priek. fasadas buvo baigtas 1746. Iliuzinės Asamo freskos su rafinuotu šviesos perteikimu išbaigia šios prašmatnios bažnyčios erdvės teatr. įspūdį.

Asam, Egid Quirin
(*1692 Tegernzė, †1750 Manheimas)
Žymus P. Vokietijos baroko architektas, skulptorius, dekoratorius ir tapytojas. Freskų tapytojo Hanso Georgo Asamo sūnus, jaunesn. C. D. Asamo brolis. Baigęs skulptūros studijas pas Andreasą Faistenbergerį Miunchene, veik. buvojo Romoje. Drauge su broliu Asamas [Azamas] Bavarijoje projektavo ir kūrė daugelio bažnyčių dekoracijas. Broliai Asamai buvo žym. vėlyv. baroko meistrai P. Vokietijoje. 1716—18 Asamas sukūrė Veltenburgo abatijos bažn. plastinę vidaus įrangą (altorius, stiuko lipdinius, skulptūras). 1720 kartu su broliu įrengė Aldersbacho vienuol. bažn.; 1722 Roro vienuol. bažn.; 1722/23 Šv. Jokūbo parap. bažn. Insbruke, 1724 Freizingo katedrą ir 1724—26 Einzydelno vienuol. bažn. Šveicarijoje. Paskut. bendras brolių Asamų darbas — šalia 1733—35 statyto Asamų gyven. namo 1733 pradėta nedidelės Šv. Jono Nepomuko barok. bažn. statyba. Brolių suprojektuota, statyta ir dekoruota bažnyčia jų lėšomis buvo baigta tik 1746 (po C. D. Asamo mirties). Asamo stiuko lipdiniai ir skulptūros sustiprina bažnyčios architektūros ir jo brolio Cosmas Damiano iliuz. tapybos puošnų teatr. įspūdį. Asamas mirė 1750 Manheime, kur jam buvo patikėtas Šv. Ignoto jėzuitų bažn. ištapymas.

Asambliažas
(pranc. assemblage — junginys, sankaupa) Trijų dimensijų ↑ koliažas. Pasirinkti objektai (↑ *objet trouvé*) reljefiškai tvirtinami prie dviejų dimensijų pagrindo; sukuriamas erdvinis-plast. paveikslas. Asambliažo technika itin suklestėjo 6-o deš. pab.; ją mėgo E. Kienholzas ir R. Rauschenbergas. Asambliažo formos — D. Spoerri yrantys paveikslai, ↑ komb. tapyba ir ↑ akumuliacija.

Asfalto tapyba
XIX a. mėgtas tapybos būdas, vartojant asfaltą kaip rudą lasiruojantį dažą. Dėl smarkaus tamsėjimo ir pleišėjimo šiais laikais ta technika nebenaudojama.

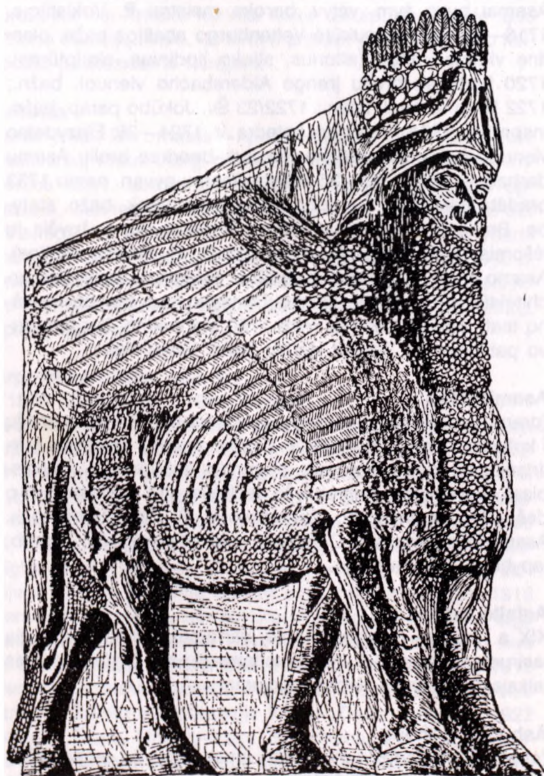
Ash Can School
(angl.: „Šiukšliadėžių mokykla") Amer. tapytojų grupė, 1908 eksponavusis „The Eight" vardu. Šį pašiepiamą pavadinimą grupė pelnė be pagražinimų vaizduodama šešėlinę Amerikos didmiesčių gyvenimo pusę, „mažojo žmogaus" ir lūšnų

gyventojų kasdienybę. „Ash Can School" dailininkai savo realist. vaizdais sukūrė savitą, pabrėžtinai amerikietišką dailės kryptį, iš kurios vėliau išsirutuliojo ↑ *American scene.*

Asilo guga
Kitaip pleištinė arka. ↑ Arka

Asilo uodega
(rus. „Oslinyj chvost") Avangardinių rusų dailininkų grupė. Taip pat šios grupės parodos, kurias 1912/13 Maskvoje surengė M. Larionovas ir N. Gončarova. Jai priklausė V. Tatlinas ir K. Malevičius. Grupės tikslas grįžti prie tradic. rusų meno formų ir atsikratyti priklausomybės nuo Vakarų.

Asirijos menas
Atsirado įsikūrus Asirijos imp., apie 1900 pr. Kr.; buvo stipriai veikiamas ↑ Babilonijos meno. Architektūroje pastebima ne tik Prieš. Azijos, bet, pvz., ir Mitanijos indoeurop. tautų, arba churitų, įtaka. Patalpos erdvė tęsiasi ne į plotį, kaip įprasta Prieš. Azijoje, o į ilgį. Po 1000 pr. Kr. iškilo dideli kar. rūmai Kujundžike, Ninevijoje ir Chorsabade. Iš babil. architektūros buvo perimtas ↑ zikuratas, kartu su dviguba šventykla sudarantis savitą šventyklos tipą. Buvo statoma iš nedegtų (saulėje džiovintų) plytų, pamatams bei apdailai naudojamas akmuo bei įvairiaspalvės degtos ir glazūruotos plytos. Iš P. Mesopotamijos meno asirai perėmė reljefus, vaizduojančius medžioklę, relig. ritualus ir istor. įvykius, pvz., reljefai Ašurnasirpalo II rūmuose Kalchuje, be to, Chorsabade ir Ninevijoje. Didesni ciklai dažnai sudaro frizus, einančius vienas virš kito. Iš apval. plastikos yra išlikę tik keli

Sparnuotas jaučiažmogis. Asirų horeljefas Sargono II rūmų vartuose

Europos, Egipto ir Art. Rytų seniausiųjų laikų menas

1 Priešistoriniai megalitai Stonhendže (ankst. žalvario amžius, apie 2000 pr. Kr.)

2 Priešistorinė Lasko urvo tapyba (Madleno kultūra, apie 15000 pr. Kr.)

3 Babilono Ištarės vartų fragmentas. Valstyb. muziejai/Berlynas (VI a. pr. Kr.)

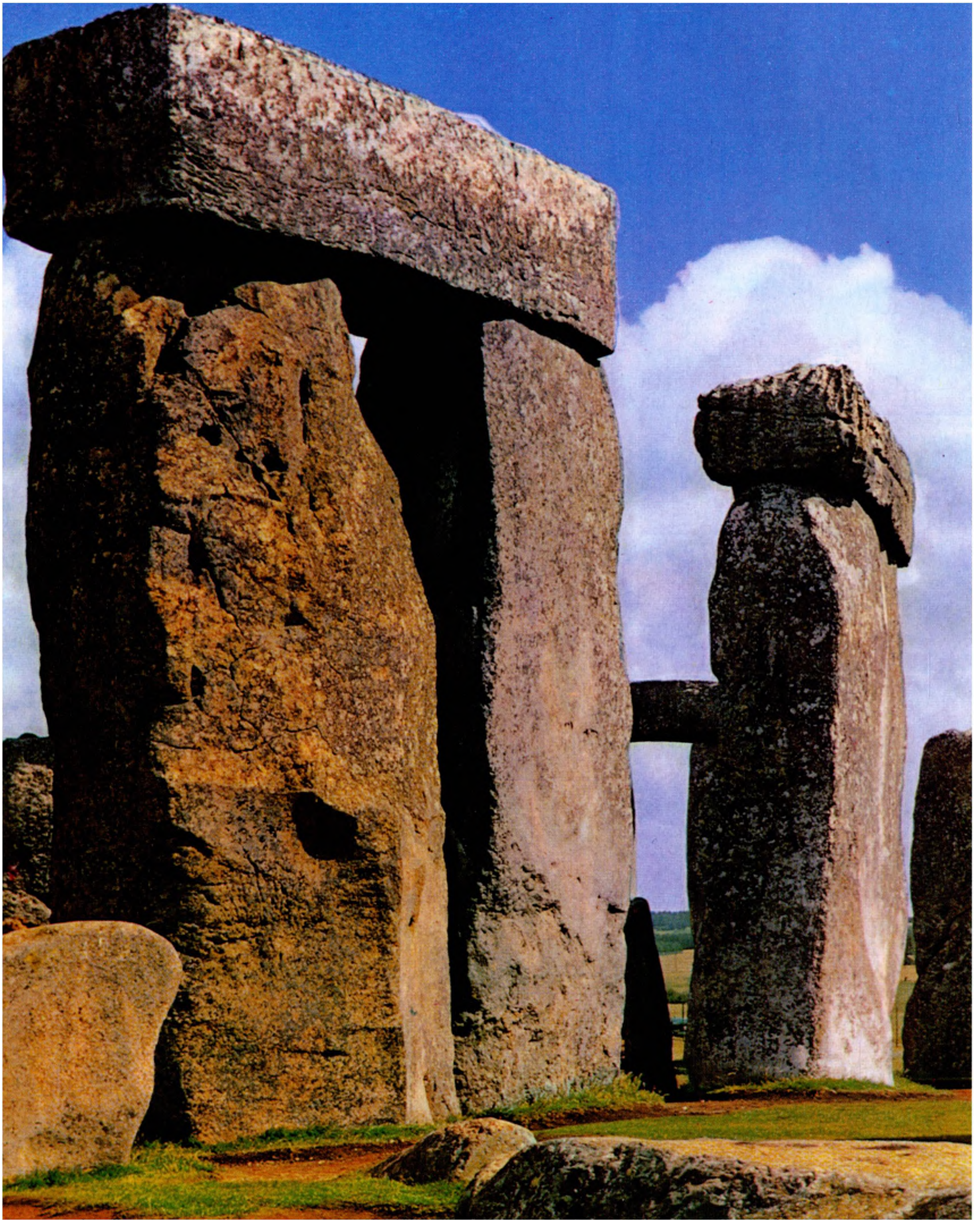
4 Sfinksas, stūksantis tarp Chefreno ir Cheopso piramidžių al Gizoje (sen. Egiptas, apie 2500 pr. Kr.)

5 Faraonas Ramzis III su dievais Horu ir Setu. Statulų grupė Medinet Habuje (sen. Egiptas, apie 1150 pr. Kr.)

6 Kolonos kapitelis Adfaus šventykloje (sen. Egiptas, Ptolemėjų dinastija, apie 200 pr. Kr.)

7 Tutanchamono sosto atlošo fragmentas. Sen. Egipto muziejus/Kairas (apie 1340 pr. Kr.)

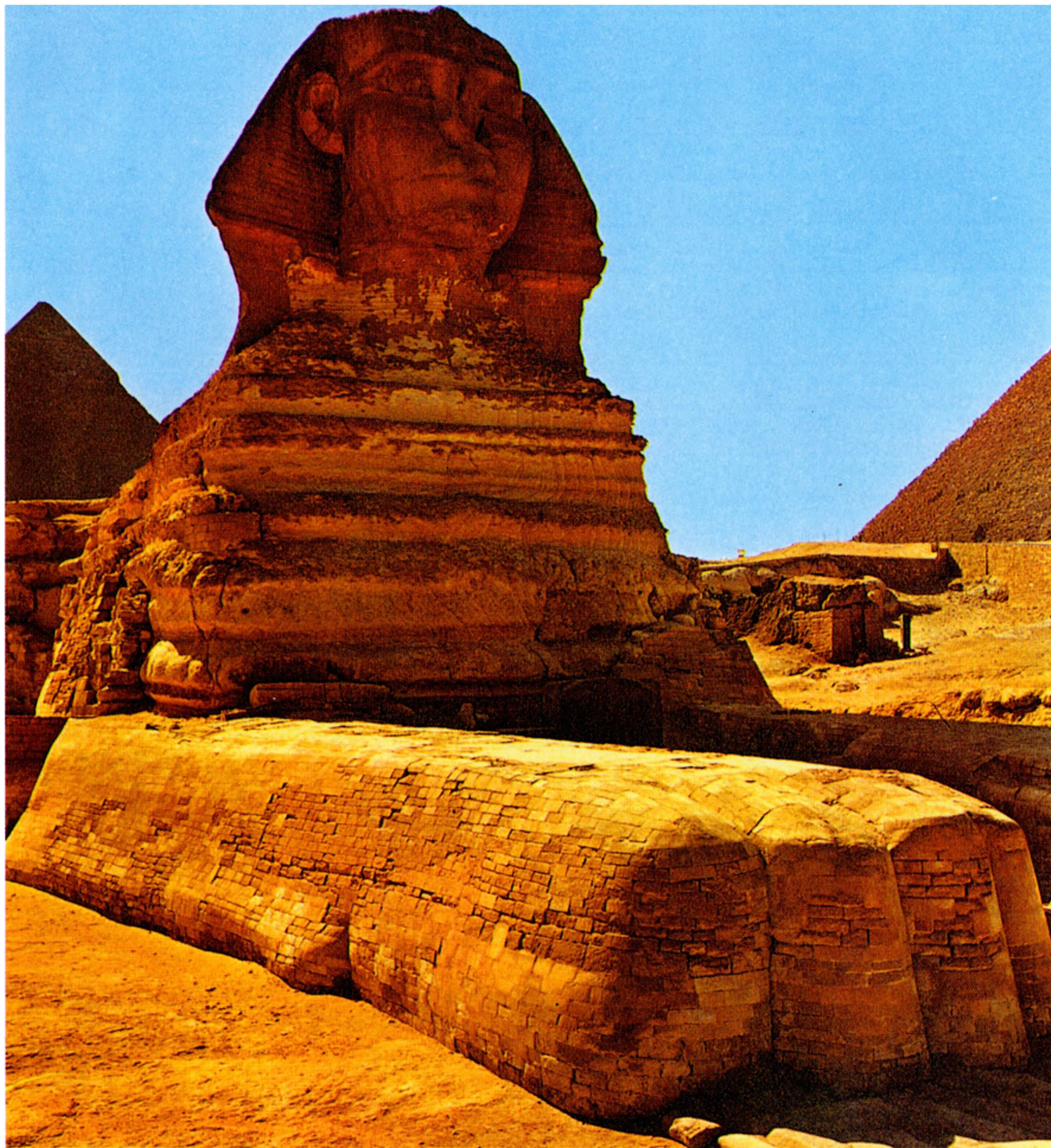
8 Mino sostas Knoso kar. rūmuose (Kreta, apie 1500/1400 pr. Kr.)

2

4

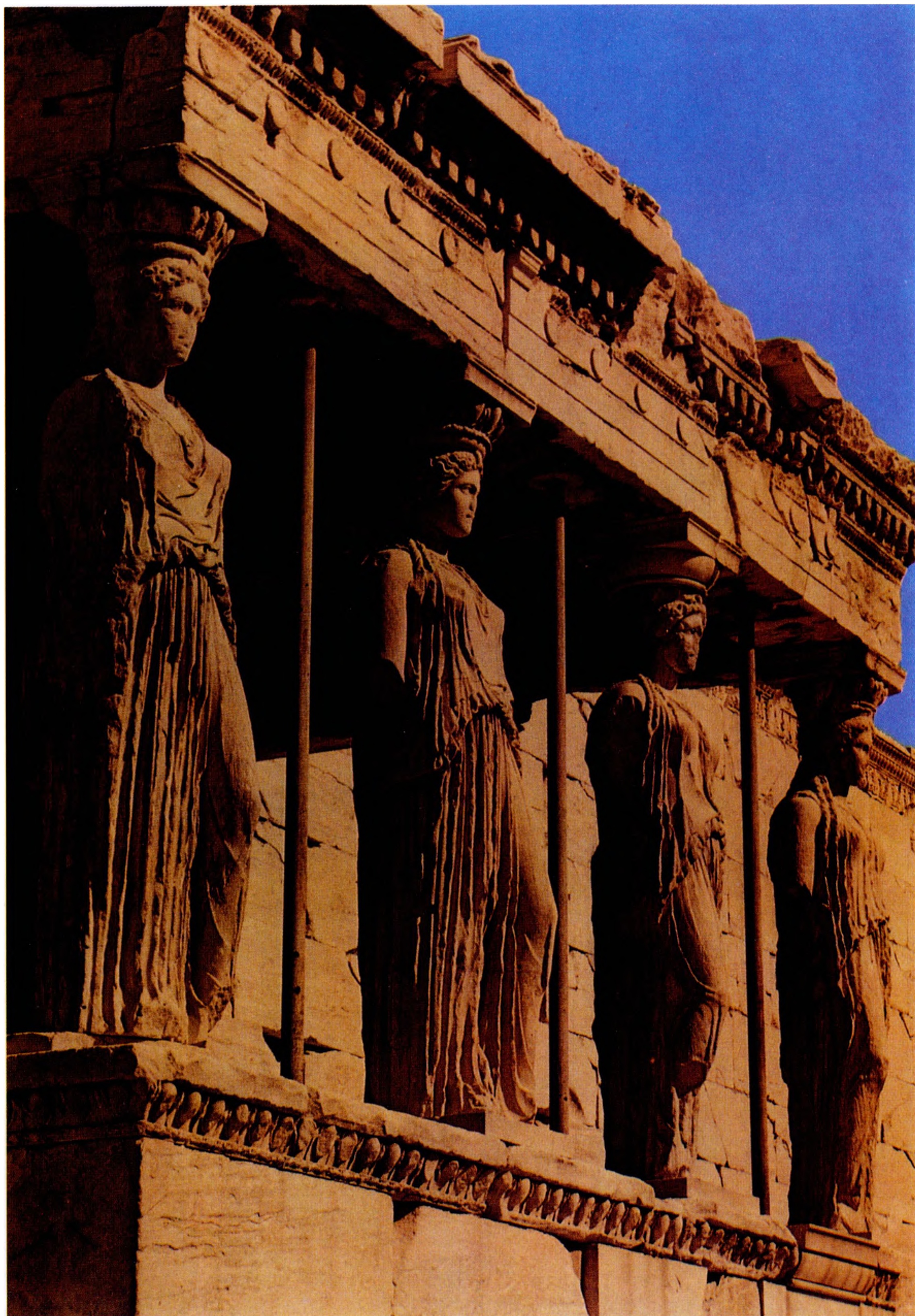

10

11

12

16

17

9 *Vad. Agamemnono kaukė. Nacionalinis muziejus/Atėnai (Mikėnai, XVI a. pr. Kr.)*

10 *Atėnų meistro Amasio juodafigūrė vazų tapyba (VI a. pr. Kr.)*

11 *Atėnų Andokido [dirbtuvių] tapytojo raudonfigūrė vazų tapyba (apie 510 pr. Kr.)*

12 *Įšventinimo scena [„Demetros, Triptolemo ir Kozės" bareljefas]. Nacionalinis muziejus/Atėnai (apie 440 pr. Kr.)*

13 *Erechtėjono kariatidės. Akropolis/Atėnai(apie 421—406 pr. Kr.)*

14 *Delfų tolas su dorėninėmis kolonomis (apie 370 pr. Kr.)*

15 *Keltų šalmas iš Agriso. Musée des Beaux-Arts/Angulemas (IV a. pr. Kr.)*

16 *Sparnuotieji žirgai iš etruskų skulptūros rinkinio. Museo Nazionale/Tarkvinija (IV a. pr. Kr. I p.)*

17 *Etruskų freskos „Tomba del Triclinio". Tarkvinija (V a. pr. Kr.)*

valdovų ir dievų figūrų egzemplioriai. Valdant chaldėjų dinastijai, Asirijos menas įsiliejo į II tūkstantm. pr. Kr. Babilonijos meno nauj. kryptį. Asirai turėjo didelę įtaką finikiečiams; jų meno panašumų su sen. gr. menu galima rasti tik VII a. pr. Kr. dramblio kaulo ir bronzos dirbiniuose.

Asistuojančios figūros
Tapyboje — paveikslo temai nebūtinos figūros, pagyvinančios vaizduojamas scenas. Jos buvo itin mėgstamos it. renesanso tapytojų. Dažnai jų atvaizduose atpažįstami amžininkų portretai, o ir pačių dailininkų autoportretai.

Asmus, Dieter
(*1939 Hamburgas)
Vok. tapytojas, ↑fotorealizmo atstovas. 1960—67 studijavo Hamburgo vaizd. meno aukšt. mokykloje. Drauge su kt. 1965 įkūrė „Zebra" grupę. Vėliau gavo stipendijas studijoms Vokietijoje, Paryžiuje ir Londone. Fotorealist. darbuose Asmusas plastiškai vaizduoja žmonių bei gyvūnų figūras ir daiktus, kurie atsiduria tuščiame fone, o kartais iliuz. erdvėje. Mėgsta siurreal. efektus (↑siurrealizmas).

Assumptio
↑Švč. M. Marijos ėmimas į dangų

Astragalas
(gr. astragalos) Taip vadinamas pagal avies sąnario kauliuką, kuriais antikoje buvo žaidžiama. ↑Perlų vėrinio formos plast. akcentas, skiriantis archit. ir ornam. dalį (ypač ↑jonėn. orderyje).

Atelje
(pranc. atelier) Menininko darbo vieta, dažnai su greta įrengtu butu. Kitaip studija. Vėlyv. viduramžiais atelje pakeitė įprastines dirbtuves. XIX a. pab. atelje įranga, kaip menininko saviraiškos priemonė, įgavo ypatingą reikšmę (pvz., tapytojų Lenbacho ir Stucko atelje Miunchene). Siekiant optimalaus apšvietimo, tapytojų atelje papr. įrengiamos palėpėse.

Atikas
(gr. Attikos) Neaukšta, be langų aklinė siena ar baliustrada virš pastato vainikuojančio karnizo, dažnai pridengianti stogo konstrukciją ir pastogę. Šis sen. Graikijoje atsiradęs archit. elementas ypač išplito renesanso, baroko ir klasicizmo laikais. Atiką gali puošti reljefai, užrašai ar vad. *atikinės figūros*. Pranc. baroko epochoje pamėgtas žemas, kiek įtrauktas viršut. aukštas vadinamas *atikiniu*.

Atikinis aukštas

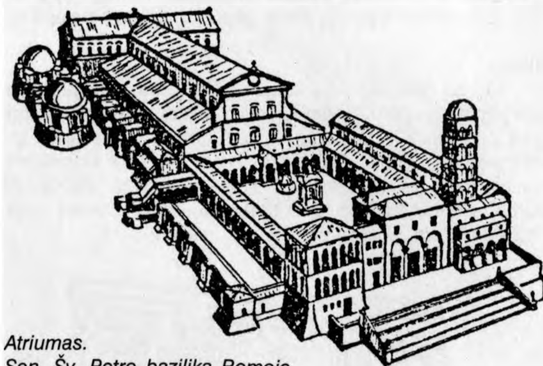
Atlantas
Atletiško vyro skulptūra, kurios paskirtis — laikyti antablementą. Pavadinta pagal titaną Atlantą (gr. Atlas, kilm. Atlantos), pasak gr. mitologijos, laikiusį dangaus skliautą. Kaip puošyb. elementas atlantas dažnas įv. Europos meno stiliuose; itin mėgtas baroko. Moteriškas atitikmuo: ↑kariatidė.

Atmatų dailė
(angl. junk art — atmatų, šlamšto, sendaikčių menas) Šiuolaik. ↑objektų dailės forma; dailininkai savo darbus kuria daug. iš nereikalingų daiktų ar pigių pram. prekių. Patys dailės kūriniai vadinami *junk sculptures*. Šios dailės žym. atstovas — amerikietis E. Kienholzas.

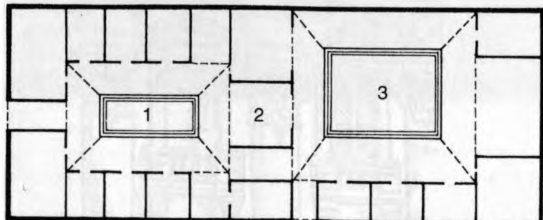
Atribucija
(lot. attributio — priskyrimas) Dailės kūrinio autorystės nustatymas, kai kūrinys nėra pasirašytas ir jo neįmanoma identifikuoti pagal rašyt. šaltinius. Atribucija remiasi stilistikos ir tapybos technikos analize. Gamtos mokslų tyrimai gali padėt tiksliau atributuoti kūrinį.

Atributas
(lot. attributum — tai, kas skirta, duota) Vaizd. dailėje — daiktas, su kuriuo vaizduojamas koks nors asmuo (pvz., šventasis, ↑personifikacija arba mitol. figūra) ir kuris įgalina šį identifikuoti. Šventųjų atributai dažnai susiję su jų kankinyste (Kotryna — ratas; Barbora — bokštas) ar gyvenimo įvykiais (Dorotėja — krepšys). Atributas skiriasi nuo ↑simbolio tuo, kad neturi alegor. reikšmės.

Atriumas
1. Pagr. patalpa sen. gr. arba rom. gyven. namo centre; gyven. patalpa su stačiakampe anga stoge, ilgainiui virtusi kolonomis apsupta atvira sale, tiksliau sakant — vid. kiemu. **2.** Bažn. architektūroje — kiemas priešais bazilikos vak. fasadą.

Atriumas. Sen. Šv. Petro bazilika Romoje

Namas su atriumu: 1 impluviumas, 2 tablinumas ir 3 peristilis

Atšvaitas
Kitaip refleksas. Apšvietimas ne iš tiesioginio šaltinio, o nuo lygaus, reflektuojančio paviršiaus.

Atvirieji laiptai
(orig. vok. Freitreppe) Stogo nedengiami laiptai prie namo fasado arba laiptai, jungiantys dvi terasas. Atvirieji laiptai, pasitaikantys jau ikikolumbinėse piramidėse ir antik. šventyklose, buvo pradėti statyti Vokietijos imp. pfalcuose, vėliau viduramžių rotušėse ir pagaliau priešais renes. ir barok. rezidenc. rūmus bei piligrimų bažnyčias. Jie skaido eksterjerą ir yra ryškus urbanist. elementas (pvz., „Ispaniškieji laiptai" Romoje, laiptai priešais Šv. Mykolo bažn. Švabijos Hale, Fontenblo rūmų atvirieji laiptai). [Plg. ↑laiptai.]

Auberjonois, René
(*1872 Montanji prie Iverdono, †1957 Lozana)
Šveicarijos tapytojas. Studijavo Londone ir Paryžiuje. 1901—14 Auberjonois [Oberžonua] dirbo Paryžiuje, vėliau Lozanoje. Ankst. paveikslai primena Bonnard'o kūrybą, be to, juose jaučiama pranc. postimpresionistų įtaka. Jie nutapyti puantilistiškai, šviesiomis spalvomis (↑neoimpresionizmas). Vėlyv. kūrybos laikotarpiu pasuko į ↑kubizmą ir į fovizmą; patamsėjo jo tapinių koloritas, sugriežtėjo plast. formos. Be figūr. paveikslų bei portretų, tapė peizažus ir natiurmortus. Buvo piešėjas, litografas ir knygų iliustratorius.

Audran, Claude
(*1658 Lionas, †1734 Paryžius)
Pranc. baroko tapytojas; A. Watteau mokytojas. Audranas [Odranas], plačios dailininkų giminės atstovas, buvo popul. tų laikų dekoracijų tapytojas, beje, dekoravęs ir Versalio rūmus. Su juo Prancūzijoje siejamas ↑arabeskų ir ↑groteskų taikymas interjero apdailai.

Audran, Gérard
(*1640 Lionas, †1703 Paryžius)
Pranc. vario raižytojas; priklausė Liono dailininkų giminei. Mokėsi Romoje pas C. Maratti. Audranas [Odranas] amžininkų buvo žinomas kaip reprodukcinių graviūrų kūrėjas, kopijavęs dažn. C. Le Bruno istor. paveikslus.

Audubon, John James
(*1785 Le Kė/Haitis, †1851 Niujorkas)
Amer. tapytojas ir iliustratorius. Spėjama, kad jis, pranc. kapitono ir kreolės sūnus, mokėsi tapybos pas J. L. Davidą Paryžiuje. Audubonas [Odiubonas] išleido daugiatomių veikalų su gausiomis gyvūnų iliustracijomis, dalis jų — natūralaus dydžio. Pagr. kūrinys: „The Birds of America" su 435 akvatintomis.

Auksakalystė
Tauriųjų (brangiųjų) metalų men. apdirbimas tam tikromis formavimo ir puošybos technikomis. Svarb. būdai: ↑dail. emalis, ↑filigranas, ↑granuliacija, ↑graviravimas, ↑liejyba, ↑nielas, ↑puncavimas, ↑damaskinažas, ↑kalstymas, ↑cizeliavimas ir brangakmenių bei perlų montavimas. Metalų apdirbimas Europoje žinomas nuo žalvario amžiaus; jis labai ištobulėjo keltų ir germanų kultūroje. Taurieji metalai buvo apdorojami ir antikoje, tačiau apogėjų auksakalystė pasiekė romanikos laikais, kai buvo sukurta brangių relikvijorių, knygų aptaisų, altorių antepedijų, papuošalų ir daug kt. daiktų. Viduramžiais auksakalystė turėjo beveik tik sakral. paskirtį, o nuo renesanso atsirado ir pasauliet. jos pritaikymo

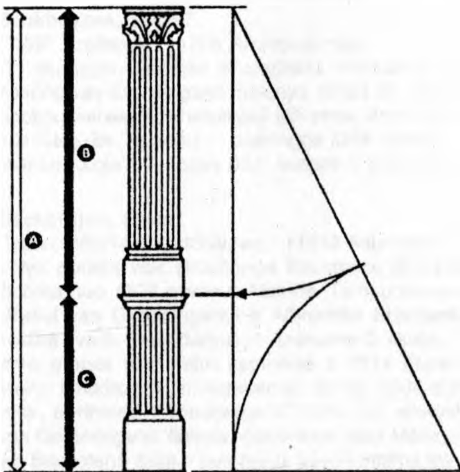
galimybių, pvz., prašmatnios barok. vaisių vazos. Secesijos stiliuje auksakalystė vėl užėmė deramą vietą, pirmuč. vartojimo reikmenų gamyboje.

Auksavimas
Paviršiaus padengimas plonu aukso sluoksniu. Pagr. technikos: **1.** „Auksavimas ugnimi“ — amalgamavimas. **2.** Galvaninis auksavimas. **3.** Įtrinamasis auksavimas. (Šie trys būdai skirti metal. daiktų auksavimui.) **4.** Lakštinis auksavimas, kaip antai paveikslų (↑ aukso fonas) arba medžio drožinių. **5.** Tapytinis auksavimas iš aukso dulkių pagamintais dažais. — Auksavimas buvo naudojamas jau antikoje interjero apipavidalinimui ir dailės kūrinių puošybai.

Aukso fonas
Auksinis fonas mozaikose, knygų ir plokščių tapyboje. Aukso fonas ankst. krikšč. mozaikose pakeitė realist. antik. foną, o viduramžiais pasidarė privalomas krikšč. relig. temoms. Tik XV a. jį išstūmė peizaž. ir archit. fonas. Aukso fonas turi gilią simbol. prasmę, nes manoma, kad aukso spalva spinduliuoja šviesą. Be to, jis puikiai tinka pakylėti relig. įvykį perkeliant jį iš realios, istor. aplinkos į idealią, beerdvę plokštumą.

Aukso legenda
Kitaip (lot.) „Legenda aurea“. Šventųjų gyvenimo legendų rinkinys. 1263—73 iš rašytinių bei žodinių padavimų jį sudarė vienuolis dominikonas, vėliau Genujos arkivysk. Jokūbas Voradžinietis (Jacobus de Voragine). „Aukso legenda“ paplito visoje Europoje; dailininkams ji buvo liter. šaltinis daugeliui šventųjų gyvenimą vaizduojančių kūrinių.

Aukso pjūvis
Atkarpos geometr. dalijimas į dvi nelygias dalis. Mažesnioji dalis santykiauja su didesniąja taip, kaip ši su visa atkarpa. Aukso pjūvis — tai vienas iš daugelio mėginimų naudojant matemat. proporcijas ir dėsnius rasti harmoningus ir idealius dydžių santykius. Aukso pjūvis dažn. taikomas antikos, it. renesanso ir klasicizmo architektūroje, pvz., ↑ fasadų ↑ projekcijose.

Aukso pjūvis

Aukso vartai
1. Freibergo katedros Saksonijoje roman. portalas (1230—40), vienintelis išlikęs po 1484 gaisro ir pritaikytas atstatytoje vėlyv. gotikos katedroje. Aukso vartai pasižymi gausia figūrine (daugiau kaip 50 skulptūrų) ir ornam. puošyba, gera siužetų atranka (Karalių pagarbinimas, Švč. M. Marijos vainikavimas, Visuot. teismas). Iš pradžių kai kurios jų dalys buvo paauksuotos, iš to kilo portalo pavadinimas. ↑ Skulpt. portalo forma, apvaliosios ↑ glifų ir ↑ archivoltų figūros paveiktos prancūziškų, jau ankst. gotikos stiliaus pvz. **2.** Krikšč. ↑ ikonografijos tema: šv. Joakimo ir šv. Onos susitikimas prie Jeruzalės miesto vartų po to, kai jiems buvo apreikštas dukters Marijos gimimas.

Aureolė
Tapyboje rato pavidalo spindulių vainikas, gaubiantis visą šventojo figūrą. Dažnai su aureole vaizduojamas prisikėlęs Kristus.

Auselinis stilius
(orig. vok. Ohrmuschelstil) Dekoracinis stilius su ↑ grotesko tipo (primenančiais augal. ornamentą) kremzlių arba auselių motyvais. Tarp jų ryškėja figūros ir figūr. formos. Auselinis stilius susiformavo XVI/XVII a. Vokietijoje ir Olandijoje; reiškėsi taik. dailės ir statinių dekoracijų srityje.

Autografija
Kitaip popieriaus litografija. Spausdinimo technika, paremta ↑ litografijos principu, tik čia piešinys kuriamas ne ant litogr. akmens ar cinko plokštės, bet ant šiurkštaus popieriaus arba kartono. Prieš spaudžiant popierius preparuojamas kleisteriu arba apdorojamas fotomechan. būdu (rastrinis popierius). Piešiama litogr. tušu arba kreida. Spaudžiant rankiniu būdu riebaus tušo ar kreidos piešinys perkeliamas ant akmens plokštės ir įdegamas asfalto pudra arba kanifolija. Toliau viskas daroma kaip įprasta litografijoje. Kita piešinio reprodukavimo galimybė yra autotipija, kai fotomechan. būdu gaunama rūgštimi išėsdinta klišė. Didelis autografijos privalumas yra tikslus piešinio atspaudas, nes jis perkeliamas du kartus. Be to, dailininkas gali apsieiti be litogr. dirbtuvės, dirbti savarankiškai. Tačiau šis metodas verčia abejoti grafikos originalumu, mat dailininkas jau nesusiduria su pirminiu atspaudo pagrindu. Autografiją prieš 1818 išrado Aloysas Senefelderis.

Autograviūra
Metalo, medžio, linoleumo raižinys ar ofortas, kurį sukuria ir išspausdina pats dailininkas — kūrinio autorius. [Orig. pranc. jis vadinamas *peintre-graveur*.] Paties autoriaus išraižyta akmens forma ar jo paties darytas to raižinio atspaudas vadinasi *autolitografija*.

Automatizmas
Nesąmoningas, spontaniškas tapymo procesas. Tokį „automatinį rašymą“ A. Bretonas „Pirmajame siurreal. manifeste“ (1924) pavadino esminiu principu: esą tik jis gali padėt įsismelkti į psichikos gelmes ir atverti galimybes tam tikrai estet. bei moral. motyvacijai (↑ siurrealizmas). Vadavimosi iš bet kokios racionalios kontrolės kūryb. proceso metu principą nuosekliai rutuliojo ↑ abstr. ekspresionizmo dailininkai; galiausiai jis įsikūnijo ↑ dripinge ir ↑ *art informel* tapyboje.

Autoportretas
Dailininko sukurtas savo paties portretas (tapyboje, grafikoje arba skulptūroje). Pirmieji autoportretai siekia ankst. vi-

duramžius; tačiau tada jie dar neturėjo portret. panašumo ir atpažįstami tik iš darbo įrankių ar prierašo. Tikri autoportretai atsirado XV a., iš pradžių skulptūroje (pvz., architekto P. Parlerio autoportretas), o vėliau ir tapyboje — ↑ asistuojančių figūrų pavidalu relig. scenose (pvz., Fra Filippo Lippi, S. Botticelli, D. Ghirlandaio). A. Düreris sukūrė pirmąjį autoportretą kaip savarankišką paveikslą. Kaip ir ↑ portrete, dailininkų autoportretuose ryškios tiek reprezentacinės, tiek psichol. savianalizės tendencijos. Šios antrosios nepralenkiamas meistras buvo Rembrandtas. Lig šiol autoportretas labai mėgstamas, mat vis aktualėja psichoanalitinis požiūris į savąjį Aš ir menininko vietos šiuolaik. visuomenėje problematika.

Avangardinis menas
(pranc. avant-garde — priekinė sauga) Modernus, dažnai eksperimentinis, laiką aplenkęs menas.

Avant la lettre
(pranc.: prieš raidę) Atspaudo arba ↑ spaudos formos būklės apibūdinimas, reiškiantis, kad joje dar neišraižytos dailininko ir raižytojo pavardės bei leidėjo adresas. Tokie bandomieji atspaudai labai vertinami kolekcionierių.

Avec la lettre
(pranc.: su raide) Atspaudo arba ↑ spaudos formos būklės apibūdinimas. Ši sąvoka taikoma gataviems atspaudams su įrašais, t. y. dailininko, raižytojo pavardėmis, o kartais ir leidėjo adresu.

Aved, Jaques-André-Joseph
(*1702 Duė, †1766 Paryžius)
Ol. kilmės pranc. portretistas. Avedui įtakos darė ol. tapybos mokykla, be to, pranc. žanr. paveikslų ir natiurmortų tapytojas J. B. Chardinas, su kuriuo draugavo. Kūriniai: „Mme Crozat"; „J. B. Rousseau".

Avercamp, Hendrik van
(*1585 Amsterdamas, †1634 Kampenas)
Ol. tapytojas, drauge su E. van de Velde vienas pirmųjų XVII a. ol. ↑ peizažo atstovų. Spėjama, kad Avercampas [van Averkampas] mokėsi pas D. Vinckeboonesą, savo ruožtu veikiamą P. Breugelio Vyresn. Gyveno ir kūrė Kampene. Pagarsėjo žiemos peizažais bei čiuožyklų scenomis; šia tema kūrė ir spalv. piešinius. Erdvė žiemos vaizduose perteikta tapant šviesiomis, dažnai transparentinėmis spalvomis.

Averlino, Antonio di Pietro
↑ Filarete

Aversas
(lot. adversus — atgręžtas) Priekinė monetos arba ↑ medalio pusė. Priešingybė: ↑ reversas.

Avery, Milton
(*1893 Altmaras/Niujorkas, †1965 Niujorkas)
Amer. tapytojas. Avery [Eiveris] mokėsi savarankiškai, tik kurį laiką lankė piešimo pamokas. Veikiamas H. Matisse ir fovizmo (↑ „Fauves") kūrė didelio formato paveikslus; mėgo intensyvias spalvas. Dažnas motyvas — abstrahuoti pajūrio vaizdai („In Green Sea", 1954). Dėl paveikslų skaidrumo ir spalvų įtaigos laikomas ↑ abstr. ekspresionizmo pirmtaku, dariusiu įtakos M. Rothko, A. Gottliebui ir kt.

Avinjono mokykla
Pirmuosius du XV a. trečdalius Avinjone kūrusių tapytojų ratas. Avinjono mokyklai priklausė įv. kilmės dailininkai, todėl čia sumišo skirtingi stilist. elementai (daug. flamandiški ir itališki), tačiau vieningas stilius nesusiformavo. Šios mokyklos žym. atstovas buvo Enguerrand'as Charotonas (kitaip Quarotonas). Gars. kūrinys — nežinomo meistro tapyta „Avinjono Pieta" (apie 1455).

Azulejos
(isp. azul — mėlynas) Kitaip asulechai. Daugiaspalvės, raštuotos ir glazūruotos sienų plytelės (↑ fajansas), XIV a. pradėtos naudoti Ispanijos maurų. Svarbus *azulejos* gamybos centras buvo ir tebėra Sevilija.

Ažūrinė viršūnė
(orig. vok. Gesprenge) Ažūrinis, ↑ masverką primenantis antstatas virš vėlyv. gotikos altoriaus spintos; susideda iš dekorac. ir reikšmės akcentuojamųjų archit. detalių, kaip ↑ pinaklis, ↑ ciborija, statulos.

B

Babilonijos menas
Babilonijos meno pradžia sietina su šumerų atsikraustymu apie 3200 pr. Kr. Šventyklų architektūrai būdingos erdvios patalpos, dažn. sujungtos su ↑ zikuratu. Statyb. medžiagos — nedegtos plytos. Skulptūrą sudaro nedidelės stovinčiųjų ir sėdinčiųjų figūrėlės; jos vaizduoja kailiais vilkinčius žmones ant krūtinės sudėtomis rankomis. Reljefuose dažnos aukojimo scenos. Iš dailės dirbinių minėtini auks. indai ir ginklai. Savo išraiškos priemonėmis Babilonijos menas yra tiesioginė ankstesnio ↑ šumerų meno tąsa. Babilonija klestėjo valdant Hamurapiui (1728—1686 pr. Kr.) ir Nauj. karalystės laikais (625—539 pr. Kr.), valdant Nabuchodonosarui II. Perein. laikotarpiu beveik neaptinkama skulptūros, reljefas dažnai kuriamas iš plastika puoštų plytų. Verti dėmesio kasitų rūmai su cilindr. skliautais (Dur Kurigalzus). Apie 700 pr. Kr. vėl buvo prisimintas Hamurapio laikų stilius.

Baciccio, Giovanni Battista (tikr. G. B. Gaulli)
(*1693 Genuja, †1709 Roma)
It. baroko tapytojas. Savo draugo G. Berninio dėka Baciccio [Bačičijas] gavo daug užsakymų Romoje. Čia susilaukė pripažinimo puikūs jo portretai ir iliuzinė sienų tapyba. Jo tapybos stiliui turėjo įtakos P. Rubenso ir A. van Dycko kūryba. Žym. kūrinys — lubų freskos Romos barok. Jėzaus (Il Gesù) bažn. (1668—83).

Backer, Harriet
(*1854 Holmestrandas, †1933 Oslas)
Norv. tapytoja impresionistė (↑ impresionizmas). Po studijų Osle ir Miunchene bei kelionių po Italiją ir Vokietiją, kur studijavo sen. meistrus, 1878 Backer [Baker] apsistojo Paryžiuje. Lemiamų kūrybos impulsų čia jai suteikė impresionistai. Pagr. paveikslų tema — nuotaikingi ↑ interjerai, kuriuos tapė vaiskiomis ir kartu subtiliomis spalvomis („Sielvartas", 1892).

Backhuysen, Ludolf
(*1631 Emdenas, †1708 Amsterdamas)
Ol. tapytojas, piešėjas ir ofortistas. Peizažisto ir ofortisto Allaerto van Everdingeno mokinys. Greta W. van de Velde's Backhuysenas [Bakheisenas] laikomas vienu žym. tų laikų marinistų. Be ↑ marinų — audringos jūros vaizdų („Ol. laivai atviroje jūroje"), — tapė bibl. scenas ir portretus.

Backof(f)en, Hans
(*apie 1460/1470 Zulcbachas, †1519 Maincas)
Vėlyv. gotikos vok. skulptorius. Backofeną [Bakofeną] tikrai žinoma nuo 1509 gyvenus Maince. Tarnaudamas arkivysk. Urieliui van Gemmingenui ir Albrechtui Brandenburgiečiui sukūrė svarb. savo darbus — monument. skulpt. Nukryžiavimo grupes (Šv. Petro kapinėms ir 1514 Frankfurto prie Maino katedros bažn. kapinėms). Be to, 1504 sukūrė arkivysk. Bertholdo Hennebergo ir 1515—17 arkivysk. Urielio van Gemmingeno antkap. paminklus (abu Mainco katedroje). Backofeno įtaka ir jam mirus buvo juntama toli už Reino srities ribų. Jo ekspresyvios drapiruotos figūros jau tarsi pranašauja baroką.

Bacon, Francis
(*1909 Dublinas, †1992 Madridas)
Anglų tapytojas. Nuo 1914 Baconas [Bekonas] gyveno Londone. Dirbo dekoratoriumi ir baldų dizaineriu, o 1929 niekur nesimokęs pradėjo tapyti. Picasso įtakoje sukurtus ankst. darbus (išskyrus dešimtį) jis 1942 sunaikino. 1942—45 nutapė „Tris Nukryžiavimo figūrų studijas", kurias pats laikė savo kūrybos pradžia, o 1949 pirmąjį popiežių serijos paveikslą. Paveiksluose parafrazavo bibl. temas (Nukryžiavimas), rėmėsi literatūros, dailės bei fotografijos pvz. Interpretavo juos savitu stiliumi: ryškiomis spalvomis tapydamas nerangių, tarsi sukaustytų judesių izoliuotas figūras, kūrė bauginančias scenerijas. Jos dažnai sudaro ↑ triptikus. Pavyzdžiu sau kėlė Velázquezo kūrybą, bet orientavosi ir į E. Muybridge fotografijas. Kaupė traumų, nusikaltimų ir katastrofų nuotraukas, ieškodamas impulsų kūrybai. Technikos atžvilgiu jo tapyba įsiterpia tarp ↑ abstr. ekspresionizmo ir ↑ futurizmo. Kūriniai: „Nukryžiavimo fragmentas" (1950); popiežių serija — parafrazuotos Velázquezo „Popiež. Inocento X" versijos (1951); van Gogho serija (1957); „Nukryžiavimas" (1965).

Baglione, Giovanni
(*apie 1573 Roma, †1644 ten pat)
It. tapytojas, menininkų biografas. Baglione [Baljonė] tapė Romoje, ten daugeliui rūmų ir bažnyčių sukūrė freskų bei altor. paveikslų. Bet labiau pagarsėjo kaip savo amžininkų menininkų biografijų rašytojas. Šiuos ↑ gyvenimo aprašymus, pavadintus „Le vite de' pittori, scultori, architetti ed intagliatori dal pontificato di Gregorio XIII fino a' tempi di Papa Urbano VIII", išleido 1644.

Bakst, Léon (tikr. Rozenberg, Lev)
(*1866 Sankt Peterburgas, †1924 Paryžius)
Rusų tapytojas, iliustratorius ir scenografas. Studijavo Maskvoje ir Paryžiuje. 1896 buvo paskirtas gimtojo miesto imp. rūmų dailininku — sienų ir švenčių dekoratoriumi. Nuo 1902 kūrė teatr. dekoracijas ir kostiumus. Itin vykę baletų „Šecherezada" (1908) ir „L'Aprés-midi d'un faune" (1912) akvarel. eskizai. Bakstas iliustravo ir Gogolio apysaką „Nosis". Buvo vienas draugijos ↑ „Mir iskusstva" ir to paties pavadinimo žurnalo (ėjo nuo 1898) steigėjų.

Baldai
Kilnojami patalpų apstatomieji daiktai. Pagal paskirtį baldai skirstomi į sėdimus ir gulimus (kėdė, suolas, lova), dėžinius (spinta, skrynia, komoda) ir plokštinius (stalas, pultas). Pasitaiko ir mišrių formų, vad. universalių baldų. — Iš antik. baldų, medinių, akmeninių ar bronzinių, maža kas tėra išlikę. Viduramžiais nereikliai tenkintasi universaliais baldais, pvz., ↑ skryniomis. Nuo XV a. kylant buities kultūrai ima rastis meniškai apipavidalintų baldų, tarp jų naujas dirbinys — spinta, iš dalies imituojanti archit. pavyzdžius, puošiama gausia drožyba. Vietoje masyvių medinių konstrukcijų nuo XVII a. imta naudoti lengvesnes, kaip antai rėmų ir kamšalų, bei faneruoti prastą medieną. Miestietiškos baldų kultūros pradžia siejama su XVIII a. anglų ↑ Čipendeilio stiliumi; jo kuklias, patogias formas atgaivino bydermejeris. Secesijos pasėtus funkcionalumo pradmenis po I pasaul. karo ugdė ↑ „Bauhauzas"; pamažu pelnė pripažinimą naujos formos ir medžiagos (pvz., plien. vamzdžiai, plastmasės). Vietoje seniau gamintų vienet. rankų darbo baldų nuo tol įsivyravo serijinės gamybos baldai, dažnai sukurti pagal skandinaviškus pavyzdžius.

Baldakimas
(it. baldacchino) **1.** Kitados stogelio pavidalo uždanga iš brangaus šilko, papr. tvirtinama ant keturių karčių, stulpelių ar kolonų. [Baldakimai būna nešiojami ir stacionarūs.] Dažnai naudojami kaip reprezent. ar pagarbos vertų vietų — sostų, altorių, sakyklų, kapų — iškilnumo akcentas (pvz., Bernini baldakimas virš šv. Petro kapo Šv. Petro bazilikoje Romoje). **2.** Nedidelis gaubto pavidalo akmen. stogelis virš ↑ glifų skulptūrų roman. ir gotik. portaluose.

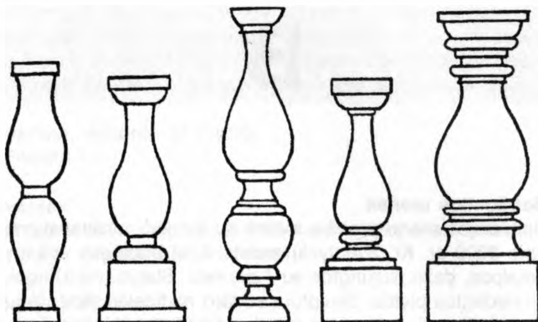

Baldakimas virš statulos

Baldovinetti, Alessio
(*1425 Florencija, †1499 ten pat)
It. tapytojas. Baldovinetti [Baldovinetis] kūrė veikiamas A. del Castagno ir savo mokytojo Domenico Veneziano. Šlovę pelnė ne tiek tapyba, kiek technikos naujovėmis, kurios jį įgalino vadovauti baptisterijos mozaikų restauravimui Florencijoje. Prie žym. kūrinių priskiriamos SS. Annunziata priebažnyčio portiko (1460—62) ir Švč. Trejybės bažn. choro koplyčios ↑ freskos (abu Florencijoje). Vienas ger. jo darbų „Madona peizaže".

Baldung, Hans, vad. Grien
(*1484/85 Švabijos Gmiundas, †1545 Strasbūras)
Vok. tapytojas ir vario raižytojas. 1504—07 Baldungas buvo Dürerio dirbtuvės Niurnberge mokinys. 1512—16 dirbo Freiburge/Breisgau. Ten sukūrė reikšmingą kūrinį — katedros didž. altoriaus paveikslą. Jo kūryb. palikimą, be altor. paveikslų, dar sudaro portretai, mitol. bei relig. paveikslai ir piešiniai. Tapyba pasižymi ryškių, ekspresyvių spalvų gama, o grafika kokybe beveik prilygsta Dürerio darbams. Kūriniai: „Šv. Sebastijono altorius" (1507); „Trys raganos" (1514); „Mirtis ir mergelė" (1517).

Balen, Hendrik van
(*1575 Antverpenas, †1632 ten pat)
Flam. tapytojas. Buvo A. van Noorto mokinys; 1593 tapo Šv. Luko gildijos Antverpene meistru. 1593—1604 laikotarpiu keliavo po Italiją, buvo apsistojęs Romoje. Nuo 1604 kūrė Antverpene. Su P. Rubensu ir J. Bruegeliu Vyresn. apkeliavo Olandiją. Balenas lab. išgarsėjo nedidelio formato mitol., alegor. ir bibl. scenomis, nutapytomis ant medžio ar vario plokščių. Jo mokiniai buvo A. van Dyckas ir F. Snydersas. Kūriniai: Antverpeno katedros altor. paveikslas „Šv. Šeima"; „Dievų puota".

Baliustra
Pilvotas apskrito arba daugiakampio skerspjūvio stulpelis. Baliustra dažnai esti ryškiai profiliuoto liemens [jį papr. sudaro vienas ar du kriaušiški elementai, vadinami ąsotėliais]; iš baliustrų daromi mūriniai arba mediniai parapetai ar turėklai (↑ baliustrada). Medinės baliustros vadinamos ir *stulpeliais*.

Renesansinės baliustros

Baliustrada
Ant ištisinio cokolio viena šalia kitos sustatytų ↑ baliustrų eilė, jungiama viršut. plokštės. Baliustrados itin dažnos renesanso, baroko ir klasicist. architektūroje — jos sudaro turėklus ir parapetus. Vartojamos laiptuose, ↑ galerijose ir ↑ emporose.

Hans Baldung. Raganos. Medžio raižinys

Balla, Giacomo
(*1871 Turinas, †1958 Roma)
It. tapytojas, žym. ↑ futurizmo krypties dailininkas. 1900 pagyvenęs Paryžiuje, ten domėjęsis šviesos ir spalvos problemomis impresionizmo ir puantilizmo tapyboje, Balla [Bala] grįžo Romon. Čia 1910 drauge su U. Boccioni, G. Severini ir kt. tapytojais pasirašė pirmąjį „Futuristų manifestą". 1912 nutapė reikšmingų futur. paveikslų, pvz., „Šuns su pavadėliu dinamizmas". Diuseldorfe sukūrė „Löwensteino namų" interjerą ir abstrakčių geometr. kompozicijų („Klaidinantys proveržiai"). Žinomi jo bandymai pavaizduoti judesį bei greitį (1913/14). 1915 Balla ėmėsi abstr. skulptūros. 1912—30 futurizmo dvasia kūrė ir baldus. Po 1933 baigėsi futuristinė ir prasidėjo natūral. jo kūrybos fazė. Kūriniai: „Elnių parkas", „Villa Borghese" (1910); „Automobilio greitis" (1912); „Boccioni'o kumščio jėgos linijos" (1915); „Tapytas paravanas" (1916/17).

Ball-flower
(angl.: rutulinė gėlė; orig. vok. Ballenblume) Kitaip rutulinė gėlė. Rutulio pavidalo trilapio pumpuro ornam. motyvas, komponuojamas karnizų įdubose ir ↑ glifuose; ypač paplitęs XIV a. anglų gotikoje.

Balthus (tikr. Balthazar Klossowski de Rola)
(*1908 Paryžius)
Pranc. tapytojas. Balthusas [Baltusas] buvo savamokslis. Ankst. kūryboje juntama ↑ „Nabis" grupės, lab. Bonnard'o įtaka. Vėlesniuose darbuose, per 4-o deš. posūkį į ↑ siurrealizmą, išryškėjo savitas, natūral. Balthuso stilius, pasižymintis prislopintu koloritu, kuris vėliau beveik nesikeitė. Be Paryžiaus gatvės scenų, mėgstama tema buvo bręstanti mergaitė; ją vaizdavo snūduriuojančią prietemoje — užuomina į bundančią erotiką.

Bamboccio, il
↑ Laer, Pieter Jakobsz. van

Bandomasis atspaudas
Band. atspaudas iš ↑ spaudos formos daromas dailininko, norint patikrinti spaudos formą ir padaryti reikiamų pataisų prieš spausdinant tiražą.

Baptisterija
(gr. baptistērion — maudyklė; krikšto indas) Papr. šalia katedros [jos vak. pusėje] esanti krikštui skirta bažnyčia (nuo IV a.). Dažnai savarankiškas aštuonkampio, apskrito, stačiakampio arba kryžiaus plano ↑ centrišk. statinys. Baptisterijos viduryje būna krikšto baseinėlis (*piscina*), į kurį panardinant krikštijama. Viduramžiais krikšto ritualas įgavo dab. formą ir baptisteriją pakeitė krikštykla bažnyčios viduje. Tik Italijoje jos vis dar buvo statomos iki pat XV a. Žym. baptisterijos yra Ravenoje (V a. vid.), Florencijoje (apie 1060—1150) ir Pizoje (prad. 1172).

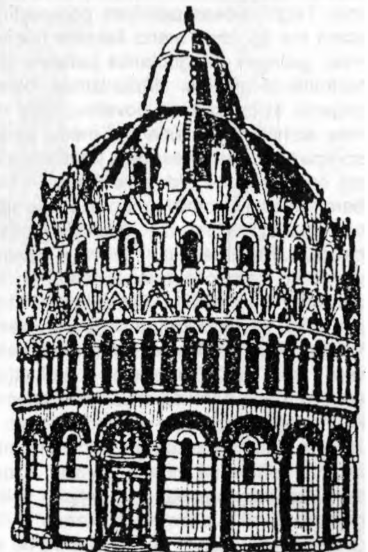
Barbari, Jacopo de' (Vokietijoje vad. Jakob Walch)
(*apie 1440 Venecija, †pr. 1516 Briuselis)
It. tapytojas ir grafikas. Mokėsi pas Vivarini, galbūt ir pas Bellini. Iki 1500 dirbo Venecijoje, vėliau Vokietijoje ir Briuselyje. 1500 de'Barbari [de Barbaris] buvo imp. Maksimiliano I rūmų dailininku Niurnberge, vėliau dirbo Vokietijos ir Nyderlandų didikų rūmuose. Žinomas ne tik kaip tapytojas, bet ir kaip vario ir medžio raižytojas. Grafikai būdingi klasik. motyvai, pastebimos A. Mantegna inspiracijos. De'Barbari yra tarsi jung. grandis tarp ankst. it. renesanso ir vok. dailės. Beje, jis paskatino A. Dürerį susidomėti antika. Iš nedaugelio išlikusių jo tapybos darbų žinomas 1504 nutapytas „Natiurmortas su kurapka", laikomas pirmuoju tapytu ↑ natiurmortu nuo antikos laikų. Kt. kūriniai: „Madona su šventaisiais"; „Didysis Venecijos planas" (medžio raižinys, 1500).

Barbieri, Giovanni Francesco
↑ Guercino, il

Barbizono mokykla
Apie XIX a. vid. Prancūzijos kaime Barbizone net. Fontenblo įsikūrusi dailininkų kolonija. Jos tapytojai stengėsi atsiriboti nuo ↑ klasicizmo ir J. Constable bei anglų ↑ peizažo pavyzdžiu realistiškai vaizduoti gamtą. Rengė studijas po atviru dangumi (↑ plenero tapyba), kuriose itin puoselėjo ↑ *paysage intime*. Kitaip nei impresionistai, kurių pirmtakai buvo, šioje miško gyvenvietėje susibūrę dailininkai neigė šiuolaik. pramonės raidos reikšmę. Žym. iš jų — Th. Rousseau, J. Dupré, J.-F. Millet ir C.-F. Daubigny.

Bareljefas
Plokščiasis ↑ reljefas.

Barlach, Ernst
(*1870 Vėdelis, †1938 Rostokas)
Vok. ↑ ekspresionizmo skulptorius, grafikas ir poetas. 1888—97 studijavo Hamburge, Dresdene ir Paryžiuje. Apie 1900 sukūrė pirmuosius keramikos darbus, o 1904—06 jau buvo Hero aukšt. profes. mokyklos docentu, dėstė keramiką. Nuo 1910 gyveno Giustrove ir iki 3-o deš. pabaigos rašė ir iliustravo dramas („Vargšas pusbrolis"), kurių dalis buvo pastatyta. 1928 pasirodė jo autobiografija „Pasipasakotas gyvenimas". Barlachas kūrė medžio raižinius, litografijas, tačiau lab. išgarsėjo kaip skulptorius; turėjo daug paminklų užsakymų Š. Vokietijos miestuose — Giustrove, Hamburge, Kylyje ir Magdeburge. 1937 nacistų paskelbtas „išsigimėliu", jam uždrausta dalyvauti parodose. Jo paminklai buvo nugriauti. Kaip ne itin naujoviškų, bet išraiškingų darbų autorius, Barlachas laikomas žymiu vok. ekspresionizmo plastikos kūrėju. Kūriniai: „Aviganis" (medis, 1907/08); „Negyva diena" (litografijų serija, 1912); „Vaiko mirtis" (medžio raižinys, 1919); figūrų serija „Klausančiųjų frizas" (užb. 1935).

Pizos baptisterija

Barna da Siena
(*nežinoma, †apie 1355/60 San Džiminjanas)
It. ↑ trečento tapytojas. Laikomas savo mokytojo S. Martini sekėju, nors jo tapysena yra įgavusi drastiškų realist. bruožų. Pastebima ir Duccio bei Lorenzetti įtaka. Dirbo apie XIV a. vid. Arece ir San Džiminjane. Pasak Vasari, žuvo nelaimingo atsitikimo metu, kurdamas savo žym. darbą — 30-ies dalių freskų ciklą, vaizduojantį Pasijos scenas, San Džiminjano S. Maria Assunta kolegiate (1350—55).

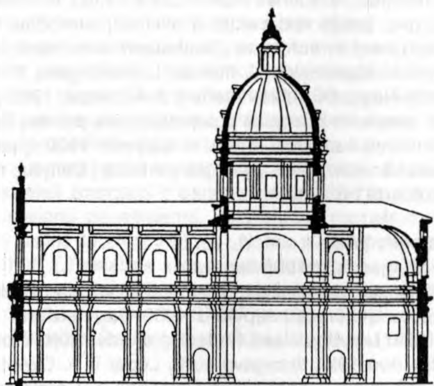
Barocci(o) (tikr. Frederigo Fiori)
(*apie 1528/35 Urbinas, †1612 ten pat)
Perein. laikotarpio iš manierizmo į baroką it. tapytojas. Mokėsi pas savo tėvą Ambrogio Barocci ir Battista Franco. Apsistojęs Romoje, sukūrė lubų dekoracijas popiež. Pijaus IV užmiesčio viloje (1560—63); ten pateko Rafaelio ir Michelangelo kūrinių įtakon. Grįžti į Urbiną ir ilgam atsisakyti tapybos jį privertė liga. Vėlesn. kūryboje ryškus Correggio poveikis. Barocci [Baročio] relig. paveikslai pasižymi natūralizmu ir šviesiomis, pastel. spalvomis, tapybiškumu. Tapė Urbino, Perudžios, Romos ir Genujos bažnyčioms, tačiau žinomas ir portretais bei piešiniais. Kūriniai: „Šv. Sebastijonas“ (Urbino katedra, 1557); „Šv. Pranciškaus ekstazė“ (apie 1580); „Marijos įvesdinimas į šventyklą“, S. Maria in Vallicella bažn. Romoje (apie 1594); „Nukryžiavimas“ (Genujos katedra, 1596); „Princo vaikystės portretas“ (1605).

Barokas
Europos meno stilius, plitęs apie 1590—1750, vėlyv. fazėje Prancūzijoje ir Vokietijoje [ir Lietuvoje] įgavęs specifinę ↑ rokoko (maždaug iki 1780) formą. Meno istorijoje barokas pakeitė manierizmą ir savo ruožtu užleido vietą klasicizmui. Pavadinimas kilęs iš romanų k. ir reiškia „keistas“ arba „įmantrus“. Pranc. klasicizme „baroko“ sąvoka buvo vartojama kalbant apie klasicist. skonio neatitinkančią praeinančios epochos architektūrą. Tik XIX a. II p. vok. meno istorikai pritaikė ją visoms meno šakoms, ir ji prarado neig. prasmę. Nuo tada baroko epocha virto meno istorijos, kaip mokslo, dalimi. — Baroko meno kryptis atsirado Romoje ir išplito po visą Europą. Barokas traktuojamas ir kaip kontrreformacijos bei absoliutizmo menas. Svarb. baroko puoselėtojai buvo Bažnyčia ir aristokratija, nes naujas meno stilius idealiai tiko jų reprezentacijai ir autoritar. pretenzijų stiprinimui. Taigi barokas pasižymi pompastika ir puošnumu. Visoms tos epochos meno šakoms būdingi šie bendri požymiai: galingas banguojantis judesys, polinkis į patosą bei teatrališkus efektus; iliuzionizmas; plast. modeliuotė naudojantis šviesotamsos poveikiu; visų meno šakų pritaikymas architektūrai, kuriant ↑ menų sintezės kūrinį. Ši visa aprėpiančios vienovės idėja įsitvirtino ir urbanistikoje, kuriai toji epocha skyrė didelę reikšmę. — Stiprių dvas. impulsų barokui teikė kontrreformacija, meno uždaviniu laikanti katalikybės stiprinimą, t. y. rekatalikizaciją. Tapyboje atsirado daug Šv. Rašto istoriją ir šventųjų gyvenimus vaizduojančių paveikslų, kuriuose transcendentinis turinys perteikiamas perdėm natūralistiškai. Ryškiai paženklintas kontrreformacijos idėjų, barokas išsirutuliojo ir suklestėjo tik kat. šalyse. Vokietijoje jis dėl Trisdešimties metų karo ėmė reikštis gana vėlai, apie 1650. Bet būtent P. Vokietijos rūmų bei sakral. architektūroje barokas atsiskleidė visomis galiomis ir pasiekė klestėjimo viršūnę. — Bendri baroko architektūros bruožai yra dinamiškos formos ir puošni, menų sintezės reikalavimus atitinkanti vidaus apdaila. Didelis vaidmuo tenka sienų bei lubų tapybai, o ir ↑ stiuko dekoracijoms. Pirmasis grynojo baroko statinys yra Jėzaus (Il Gesù) bažn. Romoje (prad. 1568), statyta G. de Vignola'os ir G. della Porta'os. Bet stiliaus išplitimą visoje Europoje nulėmė Romos brandž. baroko šedevrai (apie 1630—80), G. L. Bernini'o ir F. Borromini'o statiniai. Vokietijoje baroko architektūra suklestėjo tik XVIII a., kai dirbo M. Pöppelmannas (Dresdeno cvingeris, 1711—28), J. B. Neumannas (Rezidencija Viurcburge, prad. 1720), broliai Asamai ir kt. Pranc. barokui visąlaik buvo labiau būdingi griežtesni, klasicist. bruožai, brandž. baroko tarpsnį ten atitiko vad. *style classique*. Reikšm. pavyzdys yra Versalio rūmų ir parko ansamblis (↑ prancūziškasis parkas). Anglijoje bei Olandijoje irgi išsirutuliojo saikingesnio, labiau subalansuotų formų baroko variantas, vad. ↑ paladianizmas, grįžtantis prie XVI a. architektūros. — Plastika taip pat paženklinta dramatiškumo bei patoso, kuris matomas aktyvioje gestikuliacijoje ir banguojančiuose drabužiuose. Pagr. skulptorių veiklos sritis buvo bažnyčių ir rūmų dekoracijos, be kita ko, jie kūrė antkap. paminklus ir portret. biustus, ↑ raitelių statulas ir parkų skulptūras. Žym. skulptorius buvo vėlgi G. L. Bernini. — Baroko tapybos didž. laimėjimu laikomos lubų freskos. Jų grandiozinio erdviškumo viršūnė buvo iliuzionizmas, ↑ iliuzinė tapyba (A. Pozzo). Mėgstami motyvai: ↑ alegorijos, ↑ apoteozės ir scenos iš šventųjų gyvenimų bei antik. mitologijos. Suklestėjo molbert. tapyba, kaip antai ↑ žanr. tapyba, ↑ peizažas ir ↑ natiurmortas. Žym. naujojo stiliaus pradininkas buvo M. Caravaggio, kurio ↑ šviesotamsos tapyba smarkiai paveikė kt. dailininkus (↑ karavadžistai). Kt. žymieji baroko tapybos meistrai — A. van Dyckas, Claude Lorrainas, N. Poussinas, Rembrandtas, P. P. Rubensas, D. Velázquezas, J. B. Zimmermannas.

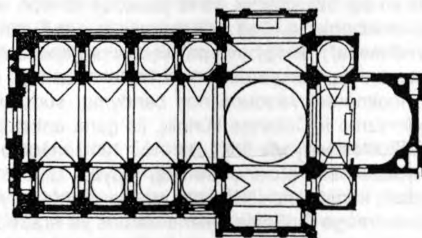
Bartolo di Fredi
(*apie 1330 Siena, †apie 1410 ten pat)
It. tapytojas, Sienos ↑ trečento tapybos meistras. Mokėsi pas Lorenzetti; sekdamas mokytoju Bartolo [Bartolas di Fredis] kūrė altor. paveikslus, freskų ciklus. Plokščioje jo pasakojamojo, kone anekd. pobūdžio tapinių erdvėje išsitenka daugybė figūrų. Kūriniai: freskų ciklas S. Maria Assunta bažn. San Džiminjane (užb. 1367); „Jėzaus krikšto altorius“ (1382); „Jėzaus paaukojimas šventykloje“ (apie 1390).

Bartolom(m)eo, Fra (tikr. Baccio della Porta)
(*1472 Florencija, †1517 Pijan' di Munjonė)
It. tapytojas, žym. it. brandž. renesanso meistras. Mokėsi pas Rosselli ir Perugino. 1500 Fra Bartolomeo [Fra Bartolomėjas] įstojo į Šv. Morkaus dominikonų vienuolyną ir tapybą iš pradžių apleido, bet po kelerių metų vėl jos ėmėsi drauge su Albertinelli. Tuo metu jo kūriniuose išryškėjo brandž. renesanso ir Leonardo įtaka. Kelionės į Veneciją metu (1508) patyrė Bellini'o tapybos poveikį. Jo tapybos darbai pasidarė spalvingesni. Kadangi Savonarola'os įteigtas savo ankst. pasauliet. motyvų paveikslus sunaikino, išliko tik relig. tematikos darbai. Jų kompozicija spinduliuoja ramybe, figūros plastiškos. Kūriniai: „Apreiškimas“ (1497); „Švč. M. Marija su šv. Steponu ir šv. Jonu Krikštytoju“ (1509); „Mistinė šv. Kotrynos santuoka“ (1512); „Kristaus laidojimas“ (1516/17).

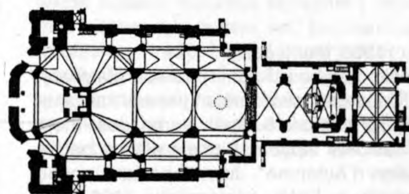
Barye, Antoine-Louis
(*1796 Paryžius, †1875 ten pat)
↑ Romantizmo krypties pranc. skulptorius ir tapytojas. Tapybos Barye [Bari] mokėsi pas J. A. Gros. Nors buvo išmokęs auksakalystės, bet labiau pamėgo judančių gyvūnų skulptūras; jas pagal savo piešinius liedavo iš bronzos ar kaldavo iš akmens. Atsikračiusį akademizmo, jį veikė romantizmo tapytojai, lab. jo draugas E. Delacroix. Kūriniai: „Jaguaras, draskantis krokodilą“ (1831); „Jaguaras ir kiškis“ (1852); „Napoleonas I kaip Romos imperatorius“ (1860).

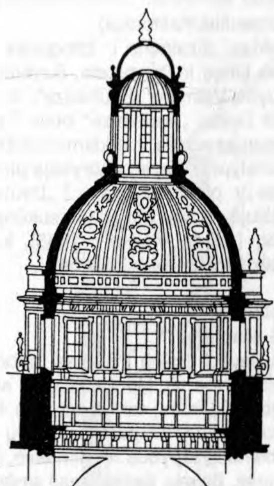

S. Andrea della Valle bažn. Roma

Einsydelno benediktinų abatijos bažn.

Clericía. Salamanka

Šv. Lauryno bažn. Turinas

Val-de-Grâce bažn. Paryžius

Bassà, Ferrer
(*apie 1290 Tortosa, †1348 Barselona)
Isp. tapytojas. Toskanos (Giotto) ir Sienos (S. Martini) mokyklų įtaka rodytų, kad mokėsi Italijoje. Per Bassà [Basa] it. ↑ trečento tapyba pasiekė Ispaniją. Barselonoje dirbo Aragono kar. rūmų dailininku. Valdant Alfonsui I ir Pedrui IV iliustravo knygas, sukūrė altor. paveikslų Saragosos, Parpignano ir Barselonos rūmų koplyčioms. Įrodyta jį esant Pedralbeso vienuol. Capilla de S. Miguel freskų ciklo (1345/46) autorių.

Bassano, šeima
↑ da Ponte, šeima

Bat(t)oni, Pompeo Girolamo
(*1708 Luka, †1787 Roma)
Vėlyv. baroko it. tapytojas, vienas žym. tų laikų Romos meistrų. Kiek pasimokęs pas Sebastiano Conca ir Agostino Masucci, toliau tobulinosi savarankiškai. Linkstantis į antikos meną ir rodantis dėmesį Raffaelio kūrybai Batoni [Batonis] buvo vienas ↑ klasicizmo pirmtakų. Tapė altorinius ir šiaip relig. bei mitol. turinio paveikslus. Amžininkai, beje, ir Romos svečiai užsieniečiai, labai vertino jo portretus. Už porinį portretą „Imp. Juozapas II ir Leopoldas Toskanietis" (1769) Austrijos imp. Marija Teresė suteikė jam bajoro titulą.

Bauchant, André
(*1873 Šato Reno, †1958 Montuaras)
Pranc. tapytojas; [naiv. tapybos, ↑ primityvizmas, atstovas]. Daile Bauchant'as [Bošanas] susidomėjo I pasaul. karo metu; iš pradžių piešė, o nuo 1918 tapė. 4-ame deš. metė sodininko darbą ir atsidėjo tapybai. Pirmąją sėkmę patyrė 1921 Paryžiaus „Salon d'Automne". Jis nutapė žanr. scenų (↑ žanr. tapyba), peizažų ir ↑ gėlių kompozicijų. 1928 gavo S. Diagilevo pasiūlymą kurti scenografiją I. Stravinskio baletui „Apollon Musagète".

Bauhauzas
(vok. Bauhaus) Veimaro valst. „Bauhauzas" buvo įkurtas sujungus Veimaro akademiją ir tenykštę H. van de Velde's taik. dailės mokyklą. Jo įkūrėjas, architektas W. Gropius, tęsdamas viduramžių ↑ statyb. būdos („bauhiutės") tradiciją (atsispindinčią ir „Bauhauzo" pavadinime), siekė naujos vaizd. bei taik. dailės ir architektūros jungties. „Bauhauzo" mokymo planą sudarė įvad. kursas, specialieji dalykai ir galiausiai darbas dirbtuvėse (puodžių, audimo, metalo darbų, tipografijos, fotografijos ir kt.). Viena iš „Bauhauzo" veiklos idėjų buvo sąmoningas šiuolaik. technologijų panaudojimas, pram. gamybos galimybė. Taigi „Bauhauzas" virto ↑ pram. dizaino pirmtaku. Gaminiai pasižymi funkcionalumu ir paprastomis formomis, nes jais siekiama sukurti kuo geresnę aplinką žmogui. Todėl „Bauhauze" buvo padarytas ne vienas revoliuc. atradimas atskleidžiant naujas formos galimybes, pvz., naujo tipo baldai iš plieninių vamzdžių. Daug žym. dailininkų ir architektų „Bauhauze" dirbo dėstytojais, tarp jų — V. Kandinskis, J. Ittenas, L. Feiningeris, P. Klee, L. Moholy-Nagy, O. Schlemmeris ir J. Albersas. 1925 „Bauhauzas" persikėlė į Gropius'o suprojektuotą pastatą Desau. 1928 jam ėmė vadovauti archit. H. Meyeris, 1930 šį pakeitė L. Miesas van der Rohe. 1933, jau perkeltą į Berlyną, nacistai „Bauhauzą" uždarė.

„Bauhauzo" emblema

Baumeister, Willi
(*1889 Štutgartas, †1955 ten pat)
Vok. tapytojas, vienas žym. abstrakcionistų. Jau būdamas kvalifikuotu dekoracijų tapytoju 1909 Baumeisteris lankė A. Hoelzelio tapybos klasę Štutgarto akademijoje. Nuvykęs į Paryžių, nuo 1924 draugavo su F. Léger ir A. Ozenfant'u, palaikė ryšius su ↑ „Abstraction-Création" ir „Cercle et Carré" grupėmis. 1933 nacionalsocialistų paskelbtas „išsigimėliu", o nuo 1941 jam uždrausta dalyvauti parodose. Dar po metų jis ėmėsi ↑ iliustracijų. 1943 pasirodė jo teor. veikalas apie abstrakcionizmą „Das Unbekannte in der Kunst" („Nežinomybė mene"). 1946 buvo pakviestas profesoriauti į Štutgarto akademiją, kurioje dirbo iki mirties. Atsisakęs daiktiškosios neoimpres. vaizduosenos bandymų, sudomintas ↑ ekspresionizmo ir Cézanne kūrinių, jis gana anksti pasuko nedaiktiškosios tapybos link. Jau nuo 1919 mėgino pereiti nuo plokštuminės į erdvinę (trimatę) tapybą. („Mūro sienos paveikslai"; konstr. paveikslai ant smėlio grunto). Tyrinėdamas savo draugo O. Schlemmerio darbus jis išrado ženklų, tiksliau sakant, pirmykštį meną, kurio prasmę bandė perteikti savo kūriniuose, kaip kad „Eidos-Bilder" (1938) arba „Afrikos serija" (nuo 1942).

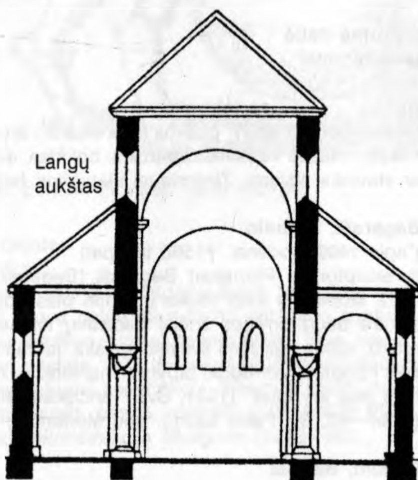
Bayer, Herbert
(*1900 Haga, †1985 Montecitas/Kalifornija)
Austrų tapytojas, architektas, dizaineris ir fotografas. Baigęs architektūros studijas Lince ir Darmštate, Bayeris [Bajeris] studijavo sienų tapybą Veimaro „Bauhauze", V. Kandinskio klasėje. 1925—28 Desau „Bauhauze" buvo ↑ tipografijos meistras ir vadovavo spaudos ir reklamos dirbtuvei. 1938 emigravo į JAV. Įvairialypėje Bayerio kūryboje pirmiausia minėtini fotomontažai ir plakatai (pvz., ↑ „Deutscher Werkbund" parodai Paryžiuje, 1930), bet jis yra sukūręs net landšafto plastikos darbų („Earth Mound", 1955), kuriais užbėgo už akių ↑ vietovaizdžio dailės kūrėjams.

Bayeu y Subias, Francisco
(*1734 Saragosa, †1795 Madridas)
Isp. tapytojas. 1758—60 Bayeu [Bajeu i Subjas] dirbo pas D. Velázquezą. Tarpininkaujant A. R. Mengsui, 1763 atvyko į Madridą ir stojo Ispanijos kar. rūmų tarnybon; ten ėmėsi karal. šeimos menių puošybos. 1767 pasidarė rūmų dailininku. Be gausios sienų bei lubų tapybos Aranchueso, Šv. Ildefonso ir El Pardo rūmuose, Bayeu, padedamas savo svainio F. Goya'os, sukūrė Saragosos Nuestra Señora del Pilar bazilikos kupolo freskas. Freskomis papuošė ir Toledo katedros kluatro galeriją. 1788 buvo paskirtas San Fernando akademijos tapybos klasės direktoriumi, o 1795, prieš pat mirtį, tapo šios akademijos general. direktoriumi. Kūriniai: „Ligonių gydymas" (1787); sienų paveikslai — Casita del Principe, Pardo rūmuose (1788).

Bazaine, Jean
(*1904 Paryžius)
Pranc. tapytojas ir dailės teoretikas. Baigęs literatūros studijas, Bazaine [Bazenas] lankė skulptūros klasę Paryžiaus dailės mokykloje, o 1924 pradėjo tapyti. 1941 drauge su A. Manessier, G. Singier, R. Bissière ir kt. įkūrė „Peintres de la tradition française" (tapytojų tradicionalistų) grupę ir dalyvavo to paties pavadinimo parodoje. Visi šios grupės nariai linko į abstrakciją, bet sąmoningai stengėsi laikytis tradic. pranc. tapybos sampratos. Vėliau Bazaine kūriniai darėsi vis abstraktesni, tačiau rinkdamasis motyvus jis liko ištikimas jutimiškai išgyventai tikrovei. Jo kūrybai būdingi ritmiškai pulsuojantys intensyvių spalvų raštai. Bazaine siekia atskleisti žmogaus ir gamtos vienovę. Be tapybos, darė eskizus sienų paveikslams, vitražams ir mozaikoms. 1948 išleido dailės teorijos veikalą „Notes sur la peinture d'aujour-d'hui" („Pastabos apie šiuolaik. tapybą"). Kūriniai: Asi bažnyčios vitražai (1944—46); paveikslas „Le vent de la mer" (1949); mozaika UNESCO pastatui Paryžiuje (1958); aštuoni vitražai Šv. Severino bažn. Paryžiuje (1965—70).

Bazė
(lot. basis — pagrindas) Kolonos arba pilioriaus pagrindas. Bazė jungia kolonos liemenį su papėdės plokšte (↑ plinta). Sen. gr. architektūroje žinomos kelios skirtingo profilio bazių formos. Lab. paplitusi *atikinė bazė*, susidedanti iš dviejų velenėlių (tori) su tarp jų esančia įgauba (trochilus) ir sudaranti ↑ jonėn. orderio kolonos pagrindą.

Bazilika
1. Daugianavis sen. Romos statinys, naudotas pasauliet. reikalams (pvz., kaip prekybos salė). **2.** Mažiausiai trijų navų krikšč. bažnyčia, dažn. atgręžta į rytus. Jos ↑ centr. nava yra aukštesnė už ↑ šonines, taigi vidus apšviečiamas ↑ langų aukšto. Nuo IV a. bazilikos statomos su ↑ transeptu, esančiu priešais ↑ apsidą. IX a. tarp apsidos ir transepto susiformavo kvadratinis ↑ choras, o kartu ir bažnyčios ↑ kryžma, nuo XI a. dažnai suskliausta. Iki pat XIX a. pab. bazilikos buvo lab. paplitęs krikšč. bažnyčios tipas.

Trinavė bazilika

Bazille, Jean Frédéric
(*1841 Montpeljė, †1870 net. Bon la Rolano)
Ankst. ↑ impresionizmo pranc. tapytojas. Studijavęs mediciną, nuo 1862 mokėsi Ch. Gleyre studijoje Paryžiuje; ten susipažino su C. Monet, A. Renoiru ir A. Sisley'umi. Nuo 1865 dirbo vienoje dirbtuvėje su Monet ir Renoiru. 1866 jo darbai pirmą kartą buvo rodomi ↑ Salone. Kol dar nebuvo impresionistas, pirmuosius portretus ir natiurmortus tapė realist. Courbet maniera. Ypač jį traukė ↑ plenero tapyba. Bazille [Bazilis] žuvo vok.-pranc. kare. Kūriniai: „Rausva suknelė" (1864); „Ateljė" (1870).

Baziotes, William
(*1912 Pitsburgas, †1963 Niujorkas)
Amer. tapytojas, žymus abstrakcionistas. 1948 Niujorke drauge su M. Rothko, R. Motherwelliu ir B. Newmanu įkūrė dailės mokyklą. Pradėjęs nuo natūral. darbų, suformavo abstr. tapybos kryptį, paremtą biomorfinėmis formomis ir kaligrafiškomis linijomis (↑ kaligrafija). Baziotes [Bazijotas] naudojo Europos siurrealistų ↑ automatizmo techniką, bet impulsų kūrybai ieškojo ir archetip. formose bei primityvizme. Kūrybos pvz.: „Nykštukas" (1947).

Bazzi, Giovanni
↑ Sodoma, il

Bažnyčios orientavimas
(lot. oriens — rytai) Kitaip rytų kryptis. Jau antikoje gr. šventyklos būdavo statomos atgręžtos į rytus; prieangis ir įėjimas būdavo rytų pusėje, kad patekanti saulė apšviestų kulto objektą. Krikšč. bažnyčių architektūroje nuo ankst. viduramžių ↑ choras su ↑ apsida visada atsuktas į rytus — į tą pusę, kurioje yra rojus ir iš kurios ateis Kristus Paskut. teismo dieną. Dėl nepatogaus vietovės reljefo arba nauj. laikais dėl urbanist. sąlygų ne visada laikomasi šios taisyklės.

Bažnyčios Tėvai
Teologai, nuo ankst. krikšč. laikų laikomi krikšč. Bažnyčios didž. autoritetais. Jų veikaluose išdėstytas mokymas yra virtęs visuotinai privalomu. Dailėje vaizduojami aštuoni iš jų, bet dažn. — keturi lotyniškos, Vakarų Bažnyčios Tėvai: šv. Ambraziejus, šv. Augustinas, šv. Jeronimas ir šv. Grigalius Didysis. Bažnyčios Tėvų žym. altorių 1482—83 nutapė M. Pacheris Noištifto vienuol. net. Brikseno. Bažnyčios Tėvai dažn. vaizduojami gotik. katedrų puošybos figūr. programose ir barok. lubų freskose, sakyklose, įvairios relig. tematikos paveiksluose (↑ *Sacra Conversazione*, Švč. M. Marijos vainikavimas ir kt.). Keturi graikiškos, Rytų Bažnyčios Tėvai — Bazilijus Didysis, Grigalius Nazianzietis, Jonas Auksaburnis ir Atanazas Didysis — retesni dailės kūriniuose.

Bažnytinis kalendorius
(orig. Kalendarium) Bažn. atmintinų dienų ir švenčių sąrašas. Šis kalendorius papr. pateikiamas liturg. knygų pradžioje ir dažn. iliustruojamas ↑ mėnesių vaizdais.

Beardsley, Aubrey
(*1872 Braitonas, †1898 Mentonas)
Anglų piešėjas ir iliustratorius. Piešti Beardsley [Berdslis] išmoko savarankiškai; jį protegavo E. Burne-Jones. Veikiamas jap. medžio raižinių ir ↑ prerafaelitų kūrybos, netrukus atrado savo nepakartojamą stilių, kuriam būdinga subtili linija ir ryškūs juodos ir baltos spalvos kontrastai. Iliustravo žurnalus „The Yellow Book" ir „Savoy Magazine". Be to, kūrė ↑ iliustracijas savo ir kt. grož. leidiniams, kaip antai Oscaro Wilde „Salomei" (1894). Amžininkų moral. nuostatas provokuojantys Beardsley kūriniai atspindi dekadentinę XIX a. paskut. deš. atmosferą. Labai stilizuoti, dekoratyvūs

Aubrey Beardsley. Juoda mantilija. Autotipija

ornam. jo piešiniai smarkiai veikė ↑ secesijos dailininkus. Kt. kūriniai: iliustracijos A. Pope „The Rape of the Lock" (1896) ir savo paties „Under the Hill" fragmentui (1896).

Beaton, Sir Cecil
(*1904 Londonas, †1980 ten pat)
Britų fotografas, piešėjas ir scenografas. Nuo 1928 Beatonas [Bitonas] dirbo fotografu madų žurnale „Vogue". Be to, kūrė įžymybių portretus (taip pat ir ilgesnės kelionės po JAV metu). 1937 buvo paskirtas Anglijos kar. rūmų fotografu, o 1972 gavo barono titulą. II pasaul. karo metais darė dok. nuotraukas britų Informacijos ministerijai. Po karo ne tik fotografavo madas, bet ir kūrė scenografiją bei dirbo kino dailininku („Gigi", „My Fair Lady").

Beauneveu, André
(dirbo apie 1360—1403/13)
Pranc. gotikos skulptorius ir tapytojas. Apie Valensjene gimusį Beauneveu [Bonevė] pirmąkart užsimenama XIV a. 7-ame deš., kai kar. Karolio V užsakymu jis sukūrė keletą antkap. paminklų (Paryžius, Sen Deni, 1364—66). Tikrai žinoma 1372—86 jį kūrus Flandrijoje ir Š. r. Prancūzijoje. Galiausiai iki pat mirties dirbo pas kunig. de Berry, kuriam yra padaręs ir ↑ iliuminacijų („Jeano de Berry psalmynas", apie 1386). Jo knygų tapybai būdingas realizmas ir monumentalumas. Skulptūros darbais Beauneveu užsitikrino vietą tarp žym. tarpt. ↑ minkštojo stiliaus kūrėjų.

Beccafumi, Domenico
(*apie 1486 Siena, †1551 ten pat)
It. manierizmo tapytojas ir skulptorius. Beccafumi [Bekafumis] mokėsi ir iš Perugino, ir iš Fra Bartolommeo, o impulsų jo kūrybai teikė Michelangelo, Rosso Fiorentino ir Raffaelis. Jo paveikslai pasižymi egzaltacija ir šiltomis spalvomis. Vėliau kūrė ir skulptūras. Kūriniai: „Šv. Kotrynos stigmos" (1512); lubų freskos Palazzo Publico, Sienoje (1529—35); aštuoni bronz. angelai Sienos katedroje (apie 1548).

Becher, Bern(har)d ir Hilla
(*1931 Zygenas ir 1934 Potsdamas)
Vok. fotografai. Sutuoktiniai Becheriai 1959—61 studijavo Diuseldorfo akademijoje. Anksčiau B. Becheris buvo mokęsis tapybos, o H. Becher dirbusi reklamos fotografe. Nuo 1959 jie kartu rengė dokumentaciją apie XIX ir XX a. pram. statinius Rūro srityje ir Zygeno krašte (1966 taip pat Anglijoje, 1968 — JAV). Motyvus (pvz., vandens, aušinimo ir keliamųjų įrenginių bokštų) jie tipologiškai jungia į grupes. Iš dalies jų kūrybą galima priskirti ↑ konceptualizmui.

Beckmann, Max
(*1884 Leipcigas, †1950 Niujorkas)
Vok. ↑ ekspresionizmo tapytojas ir grafikas. Iki 1904 studijavo Veimare ir Berlyne. Beckmanno [Bekmano] ankst. kūrybai turėjo įtakos L. Corinthas ir M. Liebermannas. Kelerius metus iš kūryb. biografijos išbraukė I pasaul. karas, kuriame Beckmannas dalyvavo kaip sanitaras. Paveiktas karo siaubo ir susitikęs su „Die ↑ Brücke" grupės tapytoju E. Heckeliu, jis pasuko į ekspresionizmą. Nuo 1930 dažnai lankėsi Paryžiuje, ten susipažino su P. Picasso, H. Matisse ir G. Braque. Nacistų apšauktas „išsigimėliu" ir draudžiamas užsiimti profesine veikla, 1937 jis emigravo į Amsterdamą, o 1947 į JAV ir gyveno ten iki mirties. Nuo 1949 Sent Lujo ir Niujorko dailės mokyklų docentas. — Beckmanno kūrybą lemtingai paženklino karo įspūdžiai, emigracijos sunkumai ir polinkis į teosofiją bei gnosticizmą. Mitiniai jo paveikslai, kuriuose pinasi autobiogr. ir mitol. elementai, rodo jį labai kritiškai vertinus savo gyven. laiką. „Tapytiniame pasaulio teatre" bylodamas savita simbolių kalba Beckmannas ieškojo rakto į anapus regimybės esančią tiesą. — Kūriniai: „Naktis" (1918/19); „Pragaras" (ofortų ciklas, 1919); „Išvykimas" (1932/33); „Šv. Antano gundymas" (1936/37); „Apokalipsė" (1943); „Argonautai" (1950).

Beformė dailė
↑ Art informel

Befrua
(pranc. beffroi) Vėlyv. gotikos ir renesanso architektūroje — miesto rotušės varpinės reprezent. bokštas, sujungtas su ja ar stovintis atskirai. Žinomiausi Flandrijos befrua.

Begarelli, Antonio
(*apie 1499 Modena, †1565 ten pat)
It. skulptorius. Pirmąkart Begarelli [Begarelis] paminėtas 1522 Modenoje kaip stiuko ir molio plastikos kūrėjas. Jis sukūrė daug Emilijos sričiai tradicinių terakot. grupių. Jo realist. stilius pasižymi švelnia išraiška; juntamas siekis perkelti į plastiką Correggio tapybos manierą. — Kūriniai: „Ėmimas nuo kryžiaus" (1531, Šv. Pranciškaus bažn.); „Pieta" (1544—46, Šv. Petro bažn.), abu Modenoje.

Beham, Barthel
(*1502 Niurnbergas, †1540 Bolonija)
Vok. vario raižytojas ir tapytojas, jaunesn. H. S. Behamo brolis. Veik. A. Dürerio mokinys; iš pradžių kūrė Niurnberge. Už ereziją ištremtas iš Niurnbergo (1524), dirbo Miunchene ir Landshūte, o nuo 1527 buvo herc. Vilhelmo IV rūmų dailininku. Tapė kunig. portretus, bet lab. žinomas

kaip vario raižytojas (↑ maž. meistras). Kūriniai: „Šv. Kryžiaus suradimas" (1530); „Pfalcgrafas Ottheinrichas" (1535).

Beham, Hans Sebald
(*1500 Niurnbergas, †1550 Frankfurtas prie Maino)
Vok. grafikas ir tapytojas, vyresn. B. Behamo brolis. A. Dürerio mokinys, sukūręs daugiau kaip1300 knygų iliustracijų. Žym. tarp Niurnbergo ↑ maž. meistrų. Kūrė ↑ vario raižinius, ↑ ofortus ir su neprilygstamu meistriškumu ↑ medžio raižinius. Raižinių motyvai susiję su bibl. bei mitol. temomis.

Hans Sebald Beham. Fortūna. Vario raižinys

Behnisch, Günter
(*1922 Lokvicas)
Vok. architektas. Mokėsi Štutgarto aukšt. technikos mokykloje. Pasaul. šlovę pelnė Miuncheno olimpinio komplekso statiniais su šėtrinio stogo konstrukcija; juos kartu su Frei'umi Otto pastatė 1972. Behnischui [Bėnišui] būdingas nuoseklus surenkamų konstrukcijų taikymas statiniuose. Kt. kūriniai: Ulmo aukšt. profes. mokykla (1961—63); Pilies a. (Schloßplatz) rekonstrukcija Štutgarte (1973—80).

Behrens, Peter
(*1868 Hamburgas, †1940 Berlynas)
Vok. architektas, dizaineris, dailės dirbinių kūrėjas. Mokėsi tapyti, bet taik. dailė atvedė jį į architektūrą. Pirmasis jo darbas — ↑ Darmštato dailininkų kolonijos pastatas (1901). 1907—12 dirbo architektu ir meno konsultantu AEG elek-

Peter Behrens. AEG Turbinų halė. Berlynas

tros firmoje. Čia, be pram. statinių, projektavo namų apyvokos daiktus, kaip antai šviestuvus ir kt., pasižyminčius paprasta, funkcionalia forma. Jo racionalūs ir paprasti pram. pastatai padėjo pamatus nauj. architektūrai. Behrenso [Bėrenso] mokiniai buvo Le Corbusier, L. Miesas van der Rohe ir W. Gropius. — Kūriniai: AEG Turbinų halė Berlyne (1909); IG-Farben administracijos pastatas Hechste (1924); Valst. tabako fabrikas Lince (1930).

Behzad, Kemal ad-Din (kitaip Bihsad)
(*apie 1450/60, †apie 1536)
Persų ↑ miniatiūrų tapytojas. Apie Behzado gyvenimą ir kūrybą mažai težinoma. Jis buvo šacho Ismailio bibliotekininku ir iki 1506 — sult. Huseino mirzos rūmų dailininku Herate. Garsėjo kaip talentingas miniatiūrų tapytojas ir turėjo gausybę mokinių. Iliustravo persų poetų kūrinius, tapė portretus. Jo realist. kūriniai pasižymi turtinga spalvų gama. Dėl rytiet. meistrystės sampratos, tradic. stilių iškeliančios virš individualybės, nelengva nustatyti jo darbų autorystę. Tikr. jo kūriniais laikomos: Saadžio „Gulistano" rankraščio miniatiūros (apie 1486); Nizami „Chamsė" miniatiūros (apie 1495).

Beletažas
(pranc. bel — gražus, étage — aukštas) It.: piano nobile. Pastato pagr. aukštas, kuriame įrengtos reprezent. patalpos.

Belfrydas
(it. belfredo; orig. vok. Belfried) Tvirčiausias ↑ pilies bokštas; apskrito, kvadr. arba daugiakampio plano. Belfrydas buvo naudojamas vietovės žvalgymui ir gynybai, o prisireikus virsdavo pilies gyventojų slėptuve. Iki įėjimo kelių metrų aukštyje nuo žemės paviršiaus tekdavo lipti kopėčiomis, pavojaus metu lengvai pašalinamomis. Viršut. aukštai buvo skirti gyventi, nors ir ne nuolat, kaip ↑ donžonas.

Bellange, Jaques
(*apie 1574 Nansi, †1616 ten pat)
Vėlyv. manierizmo pranc. tapytojas ir ofortistas. Yra duomenų, kad 1600—16 Bellange [Belanžas] dirbo Lotaringijos karaliaus Nansi rūmuose. Ten sukūrė sienų tapybos darbų,

teatr. dekoracijų, portretų. Stiliaus atžvilgiu jo darbai artimi ↑Fontenblo mokyklai ir tradic. flam. tapybai. Kūrinių, beje, padariusių didelę įtaką XVII a. Lotaringijos dailei, tėra išlikę vos keli. Apie jo kūrybą galima spręsti iš esamų piešinių bei ofortų; juose vyrauja manieristiškai pavaizduoti relig. motyvai.

Bellegambe, Jean
(*apie 1470 Duė, †apie 1534 ten pat)
Nyderlandų tapytojas. Bellegambe [Belegambė] dirbo Duė regione. Tapė relig. motyvais, tradicine, iš ↑miniatiūrų tapybos perimta technika. Dėl vaiskių spalvų dar buvo vadinamas „maître des couleurs" (spalvų meistru). — Kūriniai: sąvar. altorius „Švč. Trejybės garbinimas" (1509—1513); triptikas „Mistinis sielų maudymasis Kristaus kraujyje" (apie 1526).

Belling, Rudolf
(*1886 Berlynas, †1972 Krailingas net. Miuncheno)
Vok. skulptorius. Dailę yra studijavęs Berlyno akademijoje (1911), kurioje buvo P. Breuerio mokinys. Veikiamas A. Archipenko, U. Boccioni kūrybos ir kubizmo, pasuko į abstr. skulptūrą. 1918 buvo tarp ↑„November" grupės įkūrėjų. Jam lab. rūpėjo plastinis abstr. sąvokų perteikimas; išmėgino įv. medžiagas — bronzą, žalvarį, medį. 1919 sukūrė savo pirmą abstr. darbą „Trigarsis" („Dreiklang"), praskynusį kelią abstr. skulptūrai. Bellingas [Belingas] ypač sureikšmina lūžių bei perein. laikotarpių problematiką. 1937 nacistų apšauktas „išsigimėliu", emigravo į Turkiją, ten nuo 1951 dėstė Stambulo technikos universitete. 1966 sugrįžo į Vokietiją. Kt. kūriniai: „Laisvės gestai" (1918); „Skulptur 23" (1923).

Bellini, Gentile
(*1429 Venecija, †1507 ten pat)
It. tapytojas, J. Bellini'o vyresn. sūnus ir mokinys. Ilgus metus dirbęs tėvo dirbtuvėje, Bellini [Belinis] lab. garsėjo kaip portretų ir legend. siužetų tapytojas. Venecijoje jis buvo oficialus tenykščio dožo portretistas. 1479 imp. Frydrichas III suteikė jam bajorystę. Tais pačiais metais gavo garbingą užsakymą nutapyti sult. Mohamedo II portretą Konstantinopolyje (1479/80). Žymus jo indėlis į Venecijos ↑vedutų tapybą; vaizdavo miesto relig. gyvenimą („Procesija Šv. Morkaus aikštėje", 1496).

Bellini, Giovanni (vad. Giambellino)
(*apie 1427/30 Venecija, †1516 ten pat)
It. tapytojas, žym. ankst. renesanso Venecijos meistras. J. Bellini'o sūnus, savo tėvo ir svainio A. Mantegna mokinys Padujoje. Kadangi dirbo šeimos dirbtuvėje ir gan vėlai išsiugdė savitą stilių, nelengva nustatyti ankst. kūrinių autorystę. Vėlesni kūriniai pasižymi šilta, harmoninga spalvų gama ir griežtų kontūrų vengimu. Mėgo sakral. temas, sukūrė daug altor. paveikslų ir ↑devoc. atvaizdų. Ypač ištobulino ↑*Sacra Conversazione* tipą. Veikiamas R. van der Weydeno kūrybos 1475 Riminyje išmoko tapyti aliej. dažais, ir tai buvo revoliucija Venecijos tapyboje. Didelę įtaką tolesnei Europos dailės raidai darė per savo gars. mokinius — Tizianą ir Giorgione. Kūriniai: „Šv. Vincento Ferariečio poliptikas" (apie 1464, SS. Giovanni e Paolo bažn., Venecija); „Madona soste su šventaisiais" (1488, Frari bažn., Venecija); „Dožas Leonardo Loredanas" (apie 1501—05); „Dievų puota" (1514).

Bellini, Jacopo
(*apie 1400 Venecija, †apie 1470/71 ten pat)
It. tapytojas, Gentile's ir Giovanni'o Bellini'ų tėvas. Mokėsi pas Gentile da Fabriano. Dirbo Venecijoje, Padujoje ir Veronoje. Bellini [Belinio] dirbtuvėje Venecijoje dirbo ir abu jo sūnūs. Išliko vos keturi jo paveikslai; didesnę reikšmę turi dvi eskizų knygos. Jų piešiniai, kuriuose jis tyrė ↑perspektyvos ir figūrų plast. vaizdavimo paslaptis, pasitarnavo pvz. sūnums bei žentui A. Mantegna'i.

Bellmer, Hans
(*1902 Katovicai, †1975 Paryžius)
Vok.-pranc. tapytojas, grafikas, ↑objektų dailės atstovas. Vienas iš fantast. realizmo pradininkų. Studijavo inžineriją Berlyno aukšt. technikos mokykloje. Iš pradžių Bellmeris [Belmeris] dirbo iliustratoriumi ir tipografu (↑tipografija). Nuo 1933 konstravo fetišizuotą judančią nuogą lėlę, savo men. tipažą. 1934 pasirodė jo traktatas „Die Puppe" („Lėlės"). 1938 persikėlęs į Paryžių, suartėjo su siurrealistais (↑siurrealizmas). Bellmerio kūrybai būdingas obsesinis domėjimasis moters kūnu. Jo kūryb. palikimą sudaro daugybė piešinių ir vario raižinių su sapnus primenančiomis siurreal. užuominomis į erotiką; kūriniai labai meistriški. Jo grafika darė įtaką H. Janssenui ir P. Wunderlichui. Kūriniai: „Kulkosvaidininkė palaimos būsenoje" (1937); „Lėlė" (1938); „Sekso instrukcijos I" (1974).

Bel(l)otto, Bernardo (kitaip Canaletto)
(*1720 Venecija, †1780 Varšuva)
It. tapytojas ir grafikas. G. A. Canalo, kitaip vadinamo Canaletto, sūnėnas ir mokinys, irgi pasivadinęs Canaletto. Greta Canaletto ir F. Guardi, Belotto [Belotas] laikomas vienu žym. XVIII a. Venecijos ↑vedutų tapytojų. Jaunystėje apkeliavo Italiją, lankėsi Romoje, ten studijavo antiką. 1746, pakviestas Lenkijos-Lietuvos kar. Augusto III, atvyko į Dresdeną; ten 1748 paskirtas rūmų dailininku. 1767 — Varšuvos kar. rūmų dailininkas (čia praleido paskut. gyvenimo metus). Ankst. kūrybos laikotarpiu Belotto sekė vėlyv. Canaletto stiliumi, bet apie 1740 ėmė nuo jo tolti. Jo vedutos irgi nepaprastai topogr. tikslios ir detalios. Nuo dėdės kūrinių jos skiriasi didesniu ↑realizmu, bet lab. koloritu — jis šviesesnis ir šaltesnių tonų. Šviesa čia melsva, o danguje dažnai kaupiasi tamsūs debesys. Nemaža Belotto vedutų plito ↑ofortų pavidalu. Varšuvoje išaugo jo susidomėjimas istor. ir žanr. scenomis. Kūriniai: „Piazzetta ir Riva de' Schiavori Venecijoje" (1745); 14 Dresdeno vedutų serija (1747—54); „Varšuvos naujamiesčio turgus" (1778).

Bellows, George Wesley
(*1882 Kolambas, †1925 Niujorkas)
Amer. tapytojas. Bellows [Belou] buvo R. Henri'o mokinys ir ↑„Ash Can School" narys. Dažn. vaizdavo realist., nepagražintą Amerikos didmiestį. Žinomas sport. gyvenimo vaizdais, be to, kaip portretistas ir peizažistas.

Belvederis
(it. belvedere — gražus reginys; pranc. bellevue) Apžvalgai skirtas statinys, kaip antai pramogų rūmai, ↑paviljonas, vila, [ar pastato dalis, pvz., bokštas, antstatas su terasa]. Belvederiai dažni renesanso ir baroko parkuose (Prahoje, Vienoje, Potsdame, Vatikane ir kt.).

Bendravimo scena
(orig. vok. Konversationsstück) Nyderlanduose sukurta ↑žanr. tapybos šaka, draugijos paveikslo atmaina, jos tema — pobūvis. Bendravimo scenose vaizduojami gamtoje ar patalpoje tarpusavyje šnekantys, žaidžiantys arba puotaujantys žmonės iš aukštesniųjų miestiečių sluoksnių, diduomenės ar dvariškių. Ši tapybos šaka ypač suklestėjo Olan-

dijoje XVII a. (D. Halsas, W. P. Buytewechas). Vėliau pasisekimo sulaukė A. Watteau *fêtes galantes*.

Beninas
↑ Afrikos dailė

Benois, Alexandre (tikr. Aleksandr Benua)
(*1870 Sankt Peterburgas, †1960 Paryžius)
Rusų tapytojas, scenografas ir meno kritikas. 1898 Benois [Benua] drauge su S. Diagilevu įsteigė žurnalą ↑ „Mir iskusstva" ir tapo vienu iš to paties pavadinimo draugijos vadovų. 1926 persikėlė į Paryžių. Kūrė scenovaizdžius Diagilevo „Rusų baletui". [Yra sukūręs teatr. dekoracijų Kauno Valst. teatre, pvz., Ž. Bizet „Karmen", 1931.] Be istor. paveikslų, kūrė iliustracijas (pvz., A. Puškino kūriniams). Buvo sukaupęs daug meno istorijos duomenų ir 1912—17 rašė „Rusų tapybos istoriją" (neužb.).

Benson, Ambrosius
(dirbo maždaug nuo 1518 Briugėje, †1566 ten pat)
It. kilmės ol. tapytojas. Bensonas žinomas kaip relig. pakraipos dailininkas, veikiamas flam. tapybos. Be to, tapė portretus ir žanr. paveikslus (↑ žanr. tapyba), papr. muzikuojančias draugijas. Kūriniai: „Kristaus apraudojimas"; „Vyro portretas".

Benton, Thomas Hart
(*1889 Niošas/Misisipė, †1975 Kanzas Sitis)
Amer. tapytojas. Studijavo Čikagoje; nukeliavęs Paryžiun, iš pradžių pasuko į abstr. tapybą. Kai ši fazė netrukus baigėsi, realist.-veristiniuose kūriniuose vaizdavo Amerikos Centro š. vakarų miestelių gyvenimą. 4-ame deš. ėmėsi sienų tapybos (tapiniai New School for Social Research Niujorke ir State House Džeferson Sityje). Bentonas laikomas amer. regionalizmo pradininku, sąmoningai stojusiu prieš europ. avangardizmą ir jo įtaką amer. menui. Kūriniai: „Boom Town" (1928); „Cattle Loading, West Texas" (1930).

Bérain, Jean
(*1637 Sen Mišelis, †1711 Paryžius)
Pranc. baroko grafikas ir scenografas. Iš pradžių piešė kostiumų eskizus. 1674 tapo karal. kabinetiniu piešėju (↑ kabinetas). Eidamas šias pareigas, kūrė teatr. dekoracijas bei kostiumus Liudvikui XIV. 1675 pradėjo vadovauti Paryžiaus operos kostiumų dirbtuvei. Nuo 1680 — įtakingas scenografas. Jis nemažai prisidėjo prie kar. rūmų barok. teatro plėtros. Bérainas [Berenas] kūrė eskizus daugeliui dail. amatų sričių, kuriuose brandž. baroko stilių jungė su ↑ regentystės stiliaus dekoru. Jo sukurtas ↑ juostinis ornamentas virto mėgstamu vėlyv. baroko puošyb. motyvu. 1711 jo projektai buvo išleisti kaip raižinių ciklas „Œuvres de J. Bérain".

Berchem, Nicolaes Pietersz.
(*1620 Harlemas, †1683 Amsterdamas)
Ol. tapytojas ir ofortistas, žymus italizuoto ↑ peizažo meistras Olandijoje. Veikiamas Italijos įspūdžių, tapė daug. arkadinius peizažus su piemenėliais ir galvijais. Kartais kaip ↑ stafažo tapytojas Berchemas padėdavo J. van Ruisdaeliui ir Hobbema'i.

Berckheyde, Gerrit Adriaensz.
(*1638 Harlemas, †1698 ten pat)
Ol. tapytojas, savo brolio J. Berckheyde's mokinys. Berckheyde [Berkheidė] lab. žinomas kaip archit. kompozicijų tapytojas, bet garsėjo ir nedidelio formato Olandijos ir Vokietijos miestų ↑ vedutomis („Haarlem, Grote Kerk", 1673).

Berckheyde, Job Adriensz.
(*1630 Harlemas, †1693 ten pat)
Ol. tapytojas, G. Berckheyde's brolis. Tapė peizažus, archit. kompozicijas, ypač bažnyčių interjerus („Harlemo bažn. vidus"), bet yra sukūręs ir žanr. paveikslų (↑ žanr. tapyba) bei ↑ vedutų („Amsterdamo rotušė", 1673).

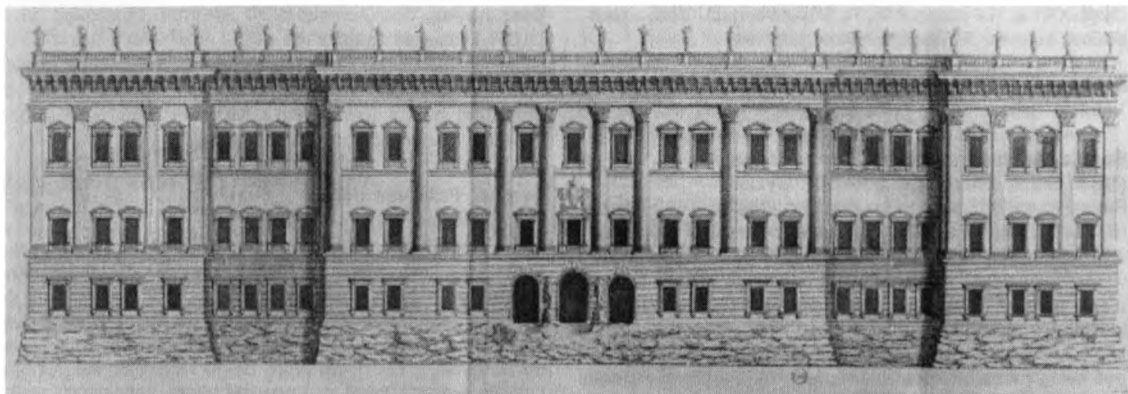
Berghe, Frits van den
(*1883 Gentas, †1939 ten pat)
Belgų tapytojas ir grafikas. 1897—1904 mokėsi Belgijos meno akademijoje. Ankst. Berghe's [van den Berghės] darbuose paliko žymę ↑ impresionizmas. 1907—11 jį domino spalvų technologijos dalykai. 3-ame deš. susipažinęs su Le Fauconnier pasuko į ↑ ekspresionizmą ir (drauge su broliais de Smet'ais ir Permeke) įkūrė belgų ekspresionistų „2-ąją Latemo grupę". Dar vienas posūkis kūryb. kelyje 1927 atvedė Berghe prie siurreal. vaizduosenos („Genéalogie", 1929).

Bergognone, Il (kitaip Borgognone; tikr. Ambrogio da Fossano)
(*apie 1455, †apie 1532)
It. renesanso tapytojas, kūręs Milane (ten minimas nuo 1481) ir Lombardijoje. 1495 pasivadino Il Bergognone [Bergonjone]. Veikiamas V. Foppa ir flam. tapybos tapė paveikslus ir freskas relig. tema. Jo kūriniai tradiciški, santūraus kolorito. Kūriniai: freskos Pavijos kartūzų vienuol. (1488—95) ir S. Simpliciano Milane (1515); paveikslas „Švč. M. Marijos vainikavimas ir Ėmimas į dangų" (1522).

Berlyno [amforos] tapytojas
(dirbo V a. pr. Kr. I p.)
Nežinomas Atikos vazų tapytojas, raudonfigūrio stiliaus žym. kūrėjas (↑ antikos vazų tapyba). Šis Eutimido mokinys taip vadinamas pagal didelę, apie 490 pr. Kr. ištapytą ↑ amforą, [šiuo metu esančią Berlyne?], kurioje vaizduojamas Hermis ir satyrai Oreimachas bei Orocharas. Jo stiliui būdingos tvirto sudėjimo pavienės figūros, be to, neįrėminti vaizdai. Tapė ir ant kilikų bei pelikų (↑ antikos vazų formos). Vienas jo mokinių buvo Achilo [vazų] tapytojas, žymus grynojo klasik. stiliaus meistras.

Bermejo, Bartolomé
(*apie 1430 Kordoba, †po 1498 Katalonija)
Isp. tapytojas. Bermejo gyvenimo datos nėra tiksliai žinomos. Bet neabejotina, kad 1474—81 jis dirbo Aragono, o 1486—98 — Katalonijos provincijoje. Jo kūriniai — altor. paveikslai ir vitražų ↑ kartonai — aiškiai orientuoti į flam. aliej. tapybą, kartu sieja šią su isp. ↑ realizmu. Vienas isp. renesanso pradininkų. Kūriniai: „S. Domingo de Silos" (1474—77); „Pieta" (1490).

Bernard, Émile
(*1868 Lilis, †1941 Paryžius)
Pranc. ↑ simbolizmo tapytojas, grafikas ir rašytojas. Priklausė ↑ Pont Aveno mokyklai, drauge su L. Anquetinu platino ↑ kluazonizmą, iš kurio sėmėsi kūryb. impulsų jo draugai V. van Goghas ir P. Gauginas. Kaip simbolistų grupės, susibūrusios apie O. Redoną ir F. Hodlerį, narys, 1893—1904 apkeliavo Egiptą, Graikiją ir Ispaniją. Pažangias jauno Bernard'o [Bernaro] teorijas vėlyv. darbuose nustelbė konservatyvumas. Jis ėmėsi relig. meno gaivinimo. Subrendęs orientavosi į renesanso meistrus, todėl jo paveiksluose atsirado eklektikos elementų. Kūriniai: „Van Gogho laidotuvės" (1893); rašinys „Souvenirs sur Paul Cézanne" (1917).

Gianlorenzo Bernini. Rytinio Luvro fasado projektas

Bernini, Gianlorenzo (Giovanni Lorenzo B.)
(*1598 Neapolis, †1680 Roma)
It. baroko skulptorius ir architektas. Mokėsi pas tėvą, tapytoją ir skulptorių Pietro Bernini. Savo architektūros kūriniais jis svariai prisidėjo prie Romos, kurioje gyveno nuo 1605, baroko formavimosi. Labai religingas Bernini [Berninis] pirmuč. dirbo pagal popiežiaus užsakymus; pvz., 1629 jis buvo Šv. Petro bazilikos rekonstrukcijos vyr. architektas. Prie jo žym. archit. laimėjimų priskiriamos ir kt. rekonstrukcijos — Palazzo Barberini (prad. 1629), pusapskritimio formos Šv. Petro aikštės ↑kolonados (1657—67), S. Andrea al Quirinale bažn. (1658—70), Vatikano Scala Regia (1663—66), be to, Palazzo Chigi-Odeschalchi (1665). 1665 Liudviko XIV kviečiamas atvyko į Paryžių projektuoti Luvro fasado, bet šie planai liko neįgyvendinti. — Bernini, kurio nepaprasti gabumai atsiskleidė dar jaunystėje, laikomas didž. Europos skulptoriumi po Michelangelo. Įvairiapusę jo kūrybą sudaro ir pavienės statulos („Dovydas", 1623), ir monument. antkap. paminklai (pvz., popiež. Urbono VIII Šv. Petro bazilikoje, 1628—47), ir portret. biustai (kard. Scipione Borghese, 1632). Prie Romos archit. formavimo Bernini ženkliai prisidėjo ir fontanų ansambliais. Jis sukūrė brandž. baroko fontano tipą, kurio pvz. yra garsusis Piazza Navona Keturių upių fontanas (1647—52). Jo skulptūros nėra frontaliai orientuotos — dinamišką figūrų visumą įmanoma aprėpti tik stebint iš įv. taškų. Bernini skulptūros, architektūros ir erdvės santykio koncepciją geriausiai atspindi jo antkap. paminklai ir Cathedra Sancti Petri Šv. Petro bazilikoje (1656—1666). — Bernini yra sukūręs ir puikių piešinių. Jo kūryba darė didelę įtaką XVII ir XVIII a. Europos architektūrai ir skulptūrai.

Bernvardo dailė
(orig. vok. Bernwardskunst) Hildesheimo vysk. Bernwardo laikų (993—1022) dailė. Bernwardas buvo imp. Otono III auklėtojas. Bernvardo dailės kūriniai priskiriami ↑Otonų menui. Jie pavertė Hildesheimą vienu svarb. Vokietijos kultūros centrų; vyskupo įkurta Šv. Mykolo bažn. buvo papuošta reikšmingais kūriniais: bronz. Bernvardo durimis (1015, dab. katedroje); bronz. Bernvardo kolona (1015—22, dab. katedroje); sidabr. Bernvardo šviestuvais (apie 1000, dab. Šv. Marijos Magdalietės bažn.) ir sidabr. Bernvardo krucifiksu (1007, katedros lobyne).

Berruguete, Alonso
(*apie 1489 Paredes de Nava, †1561 Toledas)
Isp. skulptorius, tapytojas ir architektas, žym. XVI a. isp. skulptūros meistras. P. Berruguete's sūnus. Lankėsi Romoje bei Florencijoje, ten studijavo Michelangelo kūrinius. Maždaug nuo 1517 dirbo Ispanijoje — Saragosoje, Valjadolide ir Salamankoje, nuo 1539 — Tolede. Už savo kaip Karolio V rūmų skulptoriaus ir tapytojo veiklą susilaukė tokio įvertinimo, kokio tik gali tikėtis menininkas būdamas gyvas. Mažiau reikšminga jo tapyba; skulptūrose juntama Michelangelo įtaka. 1539—48 sukurtos medinės ↑stalės Toledo katedroje laikomos reikšm. Berruguete [Berugetės] skulptūros darbu, bet jis yra sukūręs ir puikių altorių, antkap. paminklų, garsėjo ir kaip dekoracijų dailininkas.

Berruguete, Pedro
(*1450 Paredes da Navila, †pr. 1504 Avila?)
Isp. renesanso tapytojas, A. Berruguete's tėvas. Isp. stiliaus elementus Berruguete [Berugetė] siejo su tuo, ko buvo išmokęs iš anuom. it. ir Nyderlandų tapybos. Nuo 1480 tarnavo Italijoje pas Urbino herc. Federigo da Montefeltro; ten susipažino su Piero della Francesca, L. Signorelli'u ir Justusu van Gentu. 1482 grįžo į Ispaniją, dirbo Tolede ir Aviloje. Manoma, kad jis pirmasis iš isp. tapytojų pasidavė it. stiliaus įtakai ir buvo vienas iš isp. renesanso pradininkų. Kūriniai: Avilos Šv. Tomo bažn. retabulas su šv. Tomo Akviniečio gyvenimo scenomis (apie 1500); „Federigo da Montefeltro ir jo sūnus Guidobaldo" (1477—81).

Bestiarijus
(lot. bestiarius — žvėrių) Kitaip „Physiologus". Viduramžių gyvūnų knyga, savo ištakomis siekianti bene IV a. Joje sudėti žinomų gyvūnų ir pasakiškų būtybių atvaizdai kartu su krikšč. didakt. ir relig. tekstais. Bestiarijus atspindi to meto gamtos mokslų duomenis bei vaizdinius. Plačiai paplitusiu bestiarijumi kaip pvz. naudojosi iliustratoriai ir skulptoriai; jis buvo viduramžių gyvūnų simbolikos pagrindas.

Betonas
(pranc. béton) Dirbtinė statyb. medžiaga, gaunama iš rišiklių (dažn. cemento) bei užpildo (smėlio, skaldos, žvyro) komponentų ir vandens. Būna nearmuotasis betonas, gelžbetonis (kad būtų atsparesnis, tvirtinamas geležimi ir plienu) ir įtemptasis betonas (įtemptas plienine armatūra; jis tinka grakštesnėms statinių dalims). Įtemptasis betonas ypač ekonomiškas, nes sutaupoma plieno, tad yra viena svarb. šių laikų statyb. medžiagų. — Betonas vartotas jau statant Didž. kinų sieną; jis buvo žinomas ir romėnams (pvz., Romos Panteonas).

Beuckelaer, Joachim
(*apie 1533 Antverpenas, †apie 1573 ten pat)
Flam. tapytojas, P. Aertseno mokinys. Beuckelaeras [Bekelaras] savarankiškų darbų maža tesukūrė, dažn. padėdavo tapyti kitiems. Paveiksluose vaizduojamos žanr. scenos (↑ žanr. tapyba), virtuvės interjerai (↑ virtuvės scena) ir ↑ natiurmortai.

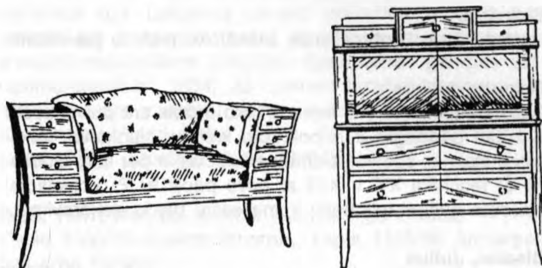
Beuys, Joseph
(*1921 Krefeldas, †1986 Diuseldorfas)
Vok. tapytojas, skulptorius, ↑ objektų dailės atstovas ir meno pedagogas. 1947—52 Beuysas [Boisas] studijavo Diuseldorfo akademijoje, be kt., pas E. Mataré. 6-o deš. kūryboje pradėjo naudoti jam vienam būdingų medžiagų simboliką. Vartojamos medžiagos — riebalai, veltinis, vaškas ir kraujas — sietinos su sunkiu sužeidimu kare, kai Beuyso lėktuvas buvo numuštas virš Krymo. Tuo pat metu jos reiškia priešingybes: šilumą — šaltį, augimą — sąstingį, kūrybiškumą — racionalumą. Buvo artimas ↑ dadaizmui, kartu su kt. aktyviai formavo ir puoselėjo ↑ *Fluxus* judėjimą, kaip ir ↑ hepeningą, ↑ konceptualizmą ir kt. avangard. meno kryptis. 1961—72 — Diuseldorfo meno akademijos profesorius. 8-o deš. pab. įkūrė „Büro für direkte Demokratie" ir „Freie Internationale Hochschule für Kreativität und interdisziplinäre Forschung" (*Documenta 6*, 1977). Savo pedag. įnašu ir meno filosofija, beje, stipriai veikiama Rudolfo Steinerio, prisidėjo prie tarpt. meno klimato atšilimo. Beuyso veikla buvo be galo humaniška, antiracionali ir politiška. Jis siekė atkurti žmogaus ir gamtos vienovę; mitą ir mokslą sujungti į nedalomą visumą. Nuolatinis jo dalyvavimas tarpt. Kaselio dailės parodoje *Documenta* rodo jį turėjus svarų balsą diskusijose dėl šiuolaik. meno. Mažiau dėmesio susilaukė jo gausūs švelnių linijų, išraiškingi piešiniai. Kūriniai: „Eurazija" (1966); „Medsukis darbo vietoje" (1974—77); „Parodyk savo žaizdas" (1976).

Bewick, Thomas
(*1753 Čeriburnas, †1828 Geitshedas)
Anglų grafikas ir knygų iliustratorius. Bewickas [Bjūikas] laikomas ↑ ton. medžio raižinio išradėju. Naujais techn. metodais praplėtė medžio raižinių toninę skalę. Daug. nuveikė kaip knygų iliustratorius (pvz., „General History of Quadrupeds", 1785—90, ir „History of British Birds", 1797—1804). Nupiešė nemažai knygų vinječių su gamtovaizdžiais.

Beyeren, Abraham van
(*apie 1620/21 Haga, †1690 Oversis)
Ol. tapytojas. Beyerenas [van Bejerenas] kūrė Leidene, Hagoje, Delfte, Amsterdame ir Alkmare. 1640, kaip tapytojų gildijos narys, atvyko į Hagą. Čia drauge su kt. įkūrė „Confreria Pictura". Paskut. gyvenimo metus praleido Alkmare. Tapė visų rūšių ↑ natiurmortus (žuvų, gėlių, pusryčių stalų); lab. žinomi jo apstūs „vaisių stalai".

Biblia pauperum
↑ Vargšų Biblija

Bydermejeris
Kitaip bydermajeris. Iš pradžių — geraširdžio miesčionio apibūdinimas. Žodis sudarytas iš dviejų „Fliegende Blätter" veikėjų pavardžių — Biedermanno ir Bummelmaierio; kitados tai buvo pseudonimas, kuriuo L. Eichrodtas ir A. Kussmaulis 1855—57 publikavo savo eilėraščius. XIX a. pab.—XX a. pr. bydermejeriu imta vadinti gyvenimo stilių, viešpatavusį Vokietijoje ir Austrijoje nuo 1815 Vienos kongreso iki burž.-demokr. 1848 revoliucijos. Ši sąvoka veikiau nusako visuomenės dvas. būseną nei dailės stilių. Vienas bydermejerio požymių yra miesčioniškai jaukus, nors ir kuklus gyvenimo būdas, itin išryškėjantis buities kultūroje. Pažymėtini nepriekaištingo rankų darbo, gerų medžiagų baldai, mielas, jaukus interjeras, nevartojimas ornamentų. Impulsų teikė XVIII a. pab. Anglijos burž. menas. Tapybai būdingi šie bydermejerio bruožai: portret. panašumo siekiantis ↑ realizmas, kuklumas, kasdienybės poezija ir humoru dvelkiančios žanr. scenos (↑ žanr. tapyba), pvz., Spitzwego. Skulptūroje bydermejerio stilius neišsirutuliojo.

Bydermejerio baldai

Bierstadt, Albert
(*1830 Zolingenas, †1902 Niujorkas)
Vok.-amer. peizažistas, priklausantis ↑ „Hudson River School". Amerikoje augęs Bierstadtas [Byrštatas] 1853 dailės mokslus išėjo ↑ Diuseldorfo mokykloje. Grįžęs į JAV, 1858 prisijungė prie geodezininkų ekspedicijos į Uolinius kalnus. Nuo tol Amerikos Vakarų peizažai tapo jo didelio formato paveikslų pagr. tema. Jie pirmuč. susilaukė pasisekimo Amerika besižavinčioje Europoje. Kūriniai: „Audra Uoliniuose kalnuose" (1859); „Josemičio uolos" (1867).

Bill, Max
(*1908 Vintertūras, †1994 Berlynas)
Šveicarijos tapytojas, architektas, skulptorius ir dizaineris. Baigęs auksakalystės mokslus ir studijas Ciuriche, 1927—29 mokėsi Desau ↑ „Bauhauze", architektūros klasėje. 1935 tapo ↑ „Abstraction-Création" grupės nariu. Nuo 1944 daugelyje mokyklų dirbo pedag. darbą, pvz., Ciuricho taik. dailės mokykloje, buvo Ulmo aukšt. men. konstravimo mokyklos rektoriumi. Billio [Bilio] kūrybą smarkiai veikė „Bauhauzo" idėjos. Matematikos teorija paremtas meno suvokimas atvedė jį į ↑ konkr. dailę, apsiribojusią abstr. geometr. formomis. Jo paveikslai, dažnai eksponuojami paversti kampu, — tai griežtos formų ir subtilių spalvų niuansų sistemos („Balti stabilūs branduoliai", 1964). Billis kūrė ir monument., dažnai judamas abstr. skulptūras viešose patalpose („Tęstinumas", 1947/48, dab. Frankfurte prie Maino). Dirbo ir architektu (Ulmo aukšt. men. konstravimo mokyklos pastatas, 1953—55) bei dizaineriu. Parašė daug meno teorijos darbų, kaip antai apie Le Corbusier (1938) ir V. Kandinskį (1949).

Bingham, George Caleb
(*1811 Ogastos apygarda, †1879 Kanzas Sitis)
Amer. tapytojas. 1837/38 mokęsis Filadelfijos akademijoje, Binghamas [Bingamas], profesionalus stalius, kūrė portretus. Nuo 1844 gyveno Misuryje; ten tapė daug. scenas iš amer. sielininkų, traperių, fermerių kasdienybės. Jo žanr. paveikslai tapyti realistiškai, tačiau su polinkiu į vaizduojamų temų romantizavimą. Kūriniai: „Kortuojantys sielininkai" (1847); „Traperio sugrįžimas" (1851).

Birolli, Renato
(*1906 Verona, †1959 Milanas)
It. tapytojas abstrakcionistas. 1928 Birolli [Birolis] persikėlė į Milaną. Tvirtų įsitikinimų antifašistas, savo 5-o deš. paveiksluose vaizdavo daug. karo siaubą (piešiniai „Italia 44"). 1947 su kt. įkūrė „Fronte nuovo delle arti", savo meno suvokimu artimą ↑ orfizmui ir Picasso tuomet. kūryb. fazei. Ši grupuotė suteikė svarių impulsų it. abstr. tapybai. Nepaisant polinkio į abstrakciją, Birolli niekad nebuvo visiškai išsižadėjęs daiktiškumo. Kūrybos pvz.: „Ugnies karštis" (1955/56).

Biskvitas
Neglazūruotas ↑ porcelianas šiurkštoku matiniu paviršiumi.

Bismuto tapyba
Tapybos technika, kai tapoma lako dažais ant pulverizuotu bismutu padengto ir nupoliruoto kreidos sluoksnio. Pilkšvas metalinės spalvos bismutas šviečiasi ir per lako sluoksnį. Ši technika XVI ir XVII a. buvo paplitusi P. Vokietijoje; naudota buities reikmenų ir mažesnių baldų dekoravimui.

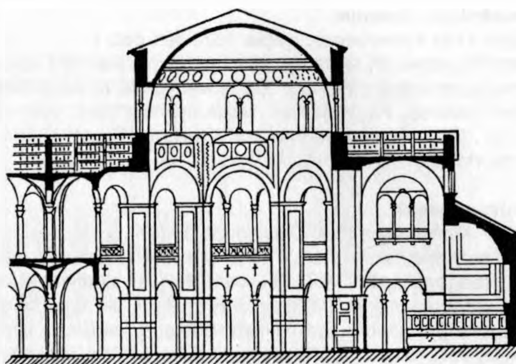
Bissier, Julius
(*1893 Freiburgas, †1965 Askona)
Vok. tapytojas. Prasidėjęs I pasaul. karas sutrukdė studijas akademijoje, todėl tapyti Bissieras [Bisyras] mokėsi daug. savarankiškai. 1929—33 dėstė Freiburgo universitete. Ankst. jo kūryba artima ↑ nauj. daiktiškumui. Draugų W. Baumeisterio ir C. Brancusi paveiktas 1929 daiktiškumo atsisakė ir pasuko į abstrakcionizmą. Susidomėjęs R. Azijos tušo tapyba ir dzenbudizmu, Bissieras išsiugdė savą kaligraf. stilių (↑ kaligrafija). Nuo II pasaul. karo kūrė iš pradžių juodas baltas, vėliau spalvotas (dažn. mažo formato) ↑ monotipijas. Ankst. didelio formato paveikslai žuvo gaisro metu. Kūriniai: „Miniatiūra" (1957); „12 Febr. 64".

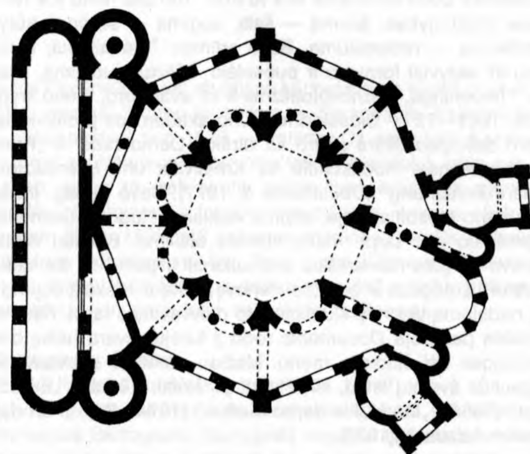
Bissière, Roger
(*1888 Vilerealas, 1964 Marminiakas)
Pranc. tapytojas ir dailėtyrininkas. Po studijų Bordo ir ilgesnių kelionių, 1910 Bissière [Bisjeras] apsistojo Paryžiuje. Nuo 1920 Le Corbusier ir A. Ozenfant'o leidžiamo žurnalo „L'Esprit Nouveau" bendradarbis. Grupės „Peintres de la tradition française" dalyvis; jos nariai abstrahavimo tendencijas bandė sieti su tradic. pranc. tapybos samprata. Jo kūrybą, intuityvias spalvų bei formų vizijas, smarkiai veikė ↑ kubizmas ir P. Klee darbai. 1939-45 dėl akių ligos negalėjo tapyti. Tuo metu kūrė medines skulptūras ir tapiserijas. Vėliau sukūrė vitražo projektų, kaip antai Meco katedrai.

Bistras
Rudas iki juodumo tušas iš vandenyje bei klijuose ištirpintų medžio suodžių. Bistras ilgai neblunka nuo šviesos. Vartojant rišam. medžiagas, iš jo galima pagaminti ↑ akvarel. dažų ir ↑ kreidos. Nuo XIV a. su bistru buvo piešiama (↑ teptuko piešinys, ↑ lavavimas). Apie 1800 bistrą gangreit išstūmė ↑ sepija.

Biustas
Galvos su pečiais arba krūtine skulpt. atvaizdas. Biustai atsirado helenizmo laikais (↑ sen. gr. menas) iš ↑ hermų ir buvo plačiai paplitę Romos antik. dailėje. Viduramžiais biustas buvo retas. Kaip portretavimo būdą jį iš naujo atrado renesansas. Nuo tol biustas yra virtęs vaizd. dailės suded. dalimi.

Bizantijos menas
Rytų Romos imperijos menas (nuo 330, kai imp. Konstantinas Bizantijų pavadino Konstantinopoliu, iki 1453, kai Konstantinopolį užėmė turkai). Laikomas ↑ ankst. krikšč. meno suded. dalimi. Jame pastebimos ne tik gr. ir rom. vėlyv. antikos idėjos, bet ir rytiet. formos. Bizantijos menas suklestėjo imp. Justiniano laikais (526—565). Žym. architektūros kūriniai — kupolinė Hagia Sophia bazilika Konstantinopolyje ir aštuoniakampė centrišk. plano S. Vitale bažn. Ravenoje. Ravenoje išliko ir ankst. ↑ mozaikų. — Po relig. paveikslų sunaikinimo 726—853 (↑ ikonoklazmas) Bizantijos menas antrąkart suklestėjo valdant Makedonijos karaliams (šis laikotarpis truko iki XIII a. ir vadinamas *„makedoniškuoju renesansu"*. Architektūroje vyravo ↑ kryžm. kupol. bažnyčios. Garsių šio laikotarpio mozaikų galima rasti Venecijos S. Fosca bažn. IX a. pab. ↑ knygų tapyboje atgijo vėlyv. antikos formos. XI a. buvo sukurtos reikšmingos ↑ freskos, mozaikos, knygų tapybos darbai. — Trečiasis Bizantijos meno pakilimas apima laikotarpį nuo 1261 iki 1453. Šalia kryžm. kupol. bažnyčių atsirado į viršų ištęstų su apėjimais. Išryškėjo mozaikų, ↑ ikonų ir freskų tapyb.-erdvinis pobūdis, sustiprėjo realist. tendencijos — figūros pasidarė plastiškesnės. Tuo tarpu atskirai statoma skulptūra visą šį laiką nesirutuliojo. Verti dėmesio maž. plastikos kūriniai, drožti iš dramblio kaulo. Konstantinopolį užėmus turkams, Bizantijos meną toliau puoselėjo gr. ortodoksų Bažnyčia.

S. Vitale bažn. Ravenoje priekio vaizdas ir planas

Blake, Peter
(*1932 Dartfordas)
Anglų ↑ popdailės atstovas. 1953—56 Blake [Bleikas] studijavo Londono Karal. dailės koledže. Kūrė daug. detalizuo-

tus ↑ koliažus. Jo paveikslams būdinga ryški stilizacija. Pirmenybę teikia sport. ir teatr. gyvenimo temoms. Žym. jo kūrinys — „Beatles" albumo „Sergeant Pepper" aplankas.

Blake, William
(*1757 Londonas, †1827 ten pat)
Anglų poetas ir dailininkas. Nuo 1767 lankė vieną iš Londono piešimo mokyklų, 1772—79 baigė vario raižybos mokslus. Tapyti pradėjo apie 1775. Nuo 9-o deš. pab. Blake [Bleikas] pabandė jungti tekstą, šriftą ir vaizdą, kas vėliau virto jo kūrybos ypatumu. Tarp iliustruotų tekstų, kuriuos išleido vėlesniais metais, buvo ir jo paties eilėraščių rinkiniai „Songs of Innocence" (1789) ir „Songs of Experience" (1794). Paskesni darbai — „Urizen" (1794), Biblijos, be to, W. Shakespeare ir J. Miltono („Paradise lost") kūrinių iliustracijos. Paskut. metais prieš mirtį jis grafikos kalba perteikė Dante's „Dieviškąją komediją". Užuot tapęs aliej. dažais, Blake sukūrė savitą ranka spalvintų ↑ ėsdintų atspaudų, be to, temperos ir akvarelės techniką. Kūriniams būdingi ryškūs kontūrai. Mistinių vizijų poetas ir dailininkas Blake, jo ezoterinis, simbolių kupinas menas ilgai liko nepripažintas. Tik XIX a. 7-ame deš. jo kūrinius atrado ir paskelbė A. Gilchristas ir D. G. Rosetti. Blake kūryba įgijo reikšmės ↑ prerafaelitams, ↑ secesijos, o vėliau ir ↑ ekspresionizmo menininkams.

Blanc de Chine
(pranc.: baltasis kinų porcelianas) Akinamai baltas, netapytas XVII ir XVIII a. kinų porcelianas iš Tehua. Vartojamas daugiausia maž. plastikai. Prancūziška sąvoka atsirado XVIII a.

Blanchard, Jaques
(*1600 Paryžius, †1638 ten pat)
Pranc. tapytojas. Mokėsi pas savo dėdę, manieristą N. Bollery. Nuo 1625 keliavo po Italiją, kurį laiką gyveno Romoje, Venecijoje ir Turine. Kūryb. impulsų pirmuč. sėmėsi iš Venecijos mokyklos tapytojų P. Veronese's ir Tiziano darbų. 1628 grįžo į Prancūziją, o 1636 tapo Liudviko XIII rūmų dailininku. Dėl subtilaus kolorito vadintas „pranc. Tizianu". Paveikslams Blanchard'as [Blanšaras] rinkosi daug. mitol. ir relig. temas, bet tapė ir portretus, dekoracijas.

Blauer Reiter
(vok.: „Mėlynasis raitelis") Dailininkų ekspresionistų (↑ ekspresionizmas) asociacija. Iš ↑ „Neue Künstlervereinigung" kilusią grupę 1911 Miunchene subūrė V. Kandinskis ir F. Marcas. Kt. žymūs nariai — A. von Jawlenskis, P. Klee, A. Kubinas, A. Macke ir G. Münter. Pagr. idėja buvo laisvas, bičiuliškas vienminčių sambūris be aiškios programos. Taigi dailininkai galėjo ieškoti savito stiliaus arba jį rutulioti. „Blauer Reiter" grupei ir modern. meno almanachui „Der Blaue Reiter" (1912) pavadinimą davė 1903 tapytas V. Kandinskio paveikslas. Kitaip nei „Die ↑ Brücke", kt. didelei vok. ekspresionistų grupei, „Blauer Reiter" nariams nerūpėjo kritiškas tikrovės vertinimas, jie verčiau siekė tapybiško, intelektualesnio ir dvasingesnio meno suvokimo. Veikiami Kandinskio meno teorijos („Über das Geistige in der Kunst" — „Apie dvasingumą mene", 1912) grupės nariai ieškojo naujų išraiškos priemonių ir pabrėždami spalvos bei formos savarankiškumą krypo į abstrakciją. „Blauer Reiter" būdingas atvirumas kt. dailės srovėms (pirmuč. Delaunay ↑ orfizmui) bei tautodailei. Todėl pirmoje program. „Blauer Reiter" parodoje 1911 (grupės nariai nuolat orientavosi į internacionalumą) dalyvavo ir H. Matisse, R. Delaunay bei H. Rousseau. Grupės veiklą nutraukė I pasaul. karas, bet jos idėjos gyvavo toliau, mat buvę „Blauer Reiter" nariai dėstė ↑ „Bauhauze", ir paliko ryškų pėdsaką daugelyje abstrakcionizmo sričių.

Blechen, Karl
(*1798 Kotbusas, †1840 Berlynas)
Vok. ↑ romantizmo tapytojas. Pirklys Blechenas iš pradžių lavinosi savarankiškai, o nuo 1822 studijavo Berlyno akademijoje. Ankst. paveiksluose juntama C. D. Friedricho įtaka. 1824—27 tapė teatr. dekoracijas. 3-o deš. pab. ėmęsis ↑ peizažo, lankėsi prie Baltijos jūros (Riugeno saloje) ir Italijoje. Čia pasikeitė jo požiūris į peizažą, paveiksluose atsirado daugiau erdvės, sušvito jų spalvos. 1831 Blechenas buvo pakviestas į Berlyno akademiją peizažo tapybos profesoriumi. Paskut. gyvenimo metais jo kūrybiškumą slopino psichikos liga. Laikomas romant. peizažistu, nors jo paveikslai turi ir be galo realist. bruožų, o kai kurių temos anaiptol nepatetiškos („Noištato-Ebersvaldės geležies valcavimo gamykla", 1834). Jo ↑ plenero tapybai būdingas dėmesys šviesos ir spalvų žaismui ir kone impres. koloritas. Kt. kūriniai: „Terni parke" (1828—29); „Žvilgsnis į Asyžių" (apie 1830); „Kluatras" (apie 1833/35).

Bles, Herri met de (Italijoje vad. Henrico Civetta)
(*apie 1500/10 Buvinas/Dinanas, †apie 1555/60 Antverpenas arba Ferara)
Flam. manierizmo stiliaus peizažistas. Blesas kūrė daug. detalizuotus fantast. peizažus bei relig. tematikos paveikslus. Jo stilius panašus į J. Patiniro, su kuriuo veik. jį siejo netiesioginiai giminystės ryšiai. Galbūt Blesas identifikuotinas su Antverpeno meistru Herry de Patiniru. It. vardą gavo nuo signatūros — pelėdos (it. civetta). Tik keli paveikslai neabejojant priskirtini Blesui, kaip antai: „Vario kasykla"; „Šv. ev. Jonas Patmo saloje" (apie 1535/50).

Vasilij Kandinskij. Almanacho „Der Blaue Reiter" titulinio puslapio projektas

Bloemaert, Abraham
(*1564 Gorinchemas, †1651 Utrechtas)
Ol. tapytojas ir grafikas, vienas Utrechto tapybos mokyklos įkūrėjų (1592). Turėdamas daug mokinių, Bloemaertas [Blumartas] darė didelę įtaką paskesnei ol. tapybos raidai. Jo tapyba, iš pradžių manieristinė, vėliau tolydžio paprastėjo, įgavo rimties. Nuo 3-o deš. Bloemaerto darbuose pastebima Utrechto ↑ karavadžistų įtaka. Jo šviesiomis spalvomis tapytos bibl. ir mitol. scenos dažn. vaizduojamos kaimiškoje aplinkoje. Kūriniai: „Niobė“ (1591); „Lozoriaus prikėlimas“ (1607); „Vakarienė Emause“ (1622).

Blokinė knyga
(orig. vok. Blockbuch) Kitaip ksilografinė knyga. Knyga, sudaryta iš daugelio tarpusavyje susijusių ↑ medžio raižinių, kurios kiekvienas lapas — tekstas ir paveikslas — yra atspaustas nuo tos pačios spaudos formos (bloko). Dažn. spausdinta tik vienoje lapo pusėje [anopistografinė knyga]. — Blokinės knygos buvo paplitusios XV a. I p. Vokietijoje ir Nyderlanduose. Atsirado iš vienkartinių atspaudų, didėjant didakt. ir laisvalaikio literatūros poreikiui (vargšų Biblijos, kalendoriai, *ars moriendi*, alegorijos). Blokinė knyga yra spausdintinės knygos su renkamais rašmenimis ir medžio raižinių iliustracijomis pirmtakė.

Blondel, François
(*1618 Ribemonas, †1686 Paryžius)
Pranc. architektas ir architektūros teoretikas, pirmasis (nuo 1672) architektūros akademijos Paryžiuje direktorius, iš profesijos matematikas ir fizikas. Inspiruotas Palladio kūrybos, Blondelis taip persiėmė garbingojo „Senio“ menu, kad pats tapo pranc. klasicist. architektūros pradininku. Jo žym. darbas — Sen Deni vartai Paryžiuje.

Blossfeldt, Karl
(*1865 Šylas/Harcas, †1932 Berlynas)
Vok. fotografas, skulptorius ir ↑ nauj. daiktiškumo teoretikas. Išmokęs modeliavimo, Berlyno meno mokykloje studijavo tapybą ir muziką. 1891—96 studijų tikslais keliavo po Italiją, Graikiją ir Š. Afriką, ten rinko bei preparavo augalus. Po 1900 Blossfeldtas [Blosfeldas] sukūrė augalų nuotraukų seriją; daugelyje nuotraukų eksponuojamos smarkiai išdidintos augalų dalys. 1928 pasirodė jo meno teorijos veikalas „Pirmykštės meno formos“ („Urformen der Kunst“).

Boccioni, Umberto
(*1882 Kalabrijos Redžas, †1916 Verona)
It. ↑ futurizmo tapytojas, skulptorius ir meno teoretikas. 1897 baigęs inžinerijos studijas, Boccioni [Bočonis] lankė Romos akademiją. 1900 susidraugavo su būsim. futuristais G. Severini'u ir G. Balla. Paryžiuje iš pradžių domėjosi impresionizmu ir Cézanne kūryba. 1909 prisijungė prie futuristų, susibūrusių apie Marinetti Milane, ir pasidarė žym. jų teoretiku. Po poros metų susižavėjo ↑ kubizmu; jis darė įtakos jo futurist. sumanymams. Boccioni men. siekis — dinamiškai perteikti judesį tiek tapyboje, tiek skulptūroje. Šią nuostatą jis kėlė ir 1914 pasirodžiusiame teor. traktate „Futurist. tapyba ir skulptūra“ („Pittura e scultura futurista“). Lab. jį traukė minios ir miesto triukšmo tema („Gatvė veržiasi į namus“, 1911). Boccioni'o skulptūrų tėra tik nuotraukos, jų pačių beveik neišliko. Kt. kūriniai: „Futbolininko dinamizmas“ (1913); „Vienkartinės formos erdvės tęstinume“ (1913).

Böcklin, Arnold
(*1827 Bazelis, †1901 San Domenikas net. Fiezolės)
Šveicarijos ↑ simbolizmo krypties tapytojas. Dailės studijas Böcklinas [Beklinas] pradėjo Diuseldorfe pas J. W. Schirmerį, tęsė Antverpene, Briuselyje, Ženevoje ir Paryžiuje. Septynerius metus gyvendamas Romoje, susidraugavo su A. Feuerbachu; vėliau dirbo Vokietijoje, Šveicarijoje ir Italijoje. Ankst. kūrybos laikotarpį ženklina romant. peizažo tradicija. Romoje nutapė prislopinto kolorito ↑ heroj. peizažų. Nuo tol jo kūryboje išliko itališkų gamtovaizdžių įspūdžiai ir nuotaikos. 7-ame deš. jo paletė pašviesėjo, sušvito spalvos. Buvusios ↑ stafažo figūros įgavo savarankiškos minties krūvį. Mėgstamos Böcklino figūros — Panas ir nimfos, jūros vaizduose — najadės ir tritonai; šios mitol. būtybės simbolizuoja gamtos jėgas, be to, yra psichologiškai interpretuojamos. Böcklino kūrybos išeities taškas — visa ką persmelkiančios gamtos jėgos. Jo gamtos sampratą veikė Darwino teorija. Kūriniai: „Panas tarp švendrių“ (1859); „Pajūrio vila“ (1863); „Mirusiųjų sala“ (keletas versijų, 1880—83); „Tarp bangų“ (1883).

Body-art
↑ Kūno dailė

Boilly, Louis-Léopold
(*1761 La Basė, †1845 Paryžius)
Pranc. tapytojas ir litografas. Savo ↑ žanr. tapyboje ir portretuose atskleidė tuolaik. buržua gyvenimą. Gausus Boilly [Buali] palikimas (apie 5000 portretų ir paveikslų) yra puikus Prancūzijos didž. revoliucijos ir direktorijos laikų liudijimas. Kūrybos pvz.: „Marato triumfas“ (apie 1794).

Bokalas
(pranc. bocal, iš lot. poculum) Panašus į ↑ kieliką, dažnai su dangteliu geriam. indas, gali būti metal. arba stiklinis. Papr. susideda iš pėdos, kojelės ir taurės. Nuo XV iki XVIII a. bokalus, norėdami suteikti prašmatnumo, puošdavo pusbrangiais akmenimis, dramblio kaulu arba egzotiškų kraštų kriauklėmis.

Bol, Ferdinand
(*1616 Dordrechtas, †1680 Amsterdamas)
Ol. tapytojas, žymus Rembrandto mokinys. Iš pradžių Bolas taip puikiai mėgdžiojo savo mokytojo stilių, kad šiais laikais gausybę neva Rembrandto kūrinių galima priskirti jam. Bet ilgainiui šis portretistas ir bibl. scenų tapytojas išsiugdė savitą vaizduoseną; pirmuč. tai rodo vis šviesėjanti paletė. Tačiau vėlyv. kūriniuose jis taikėsi prie tuomet. skonio ir buvusio meistriškumo nebepasiekė. Kūriniai: „Elisabethos Jacobsdr. Bas portretas“ (1635); „Raupsuotųjų ligoninės regentės“ (1649).

Bologna, Giovanni da
↑ Giovanni da Bologna

Bolonijos kreida
↑ Gipsas

Bomberg, David
(*1890 Birmingemas, †1957 Londonas)
Anglų tapytojas. 1911—13 Bombergas studijavo Londono Slade dailės mokykloje. 1945—53 mokytojavo Londono politechnikume. Ankst. didelio formato jo darbai — kubizmo stiliaus geometr. konstrukcijos, nors nuo daiktiškumo jis niekad nebuvo visai atsiribojęs. 3-o deš. pab. tapybos stiliumi priartėjo prie ekspresionizmo. Kūrybos pvz.: „Purvo vonia“ (apie 1913).

Bombois, Camille
(*1883 Venare le Lomas, †1970 Paryžius)
Pranc. tapytojas primityvistas. Iš pradžių Bombois [Bombua] dirbo kroviku, cirko atletu, škiperiu. Tapyti pradėjo savarankiškai, sulaukęs 16 metų. 1922 Monmartre jį atrado naiv. tapybos (↑ primityvizmo) propaguotojas W. Uhde. Nuo to laiko Bombois atsidėjo tik tapybai. Aiškiuose, šiurkščiai realistiniuose ryškių spalvų paveiksluose vaizdavo cirką, muges ir biurgerius. Kūrybos pvz.: „Mugės atletas" (1930).

Bonan(n)as Pizietis
(dirbo XII a. II p.)
It. skulptorius ir architektas. Žinomas kaip trejų bronz. durų reljefų autorius. Dvejos durys sukurtos Pizos katedrai (1179/80, didž. portale, neišl.; piet. transepto durys) ir vienerios — Monrealės katedrai. Spėjama, kad buvo Pizos kampanilės („Pasvirusio bokšto") architektas.

Bondol(f), Jan (kitaip Jean arba Hennequin de Bruges)
(*Briugė, žinomas 1368—81)
Flam. gotikos laikų tapytojas. Nuo 1368 Bondolas buvo Prancūzijos kar. Karolio IV rūmų dailininkas. Reikšmingi jo ↑ tapiserijų ciklo „Apokalipsė" eskizai, sukurti Anžė miestui 1376—79 Anžu herc. užsakymu.

Bondone, Giotto di
↑ Giotto di Bondone

Bone, Sir Muirhead
(*1876 Partikas net. Glazgo, †1953 Feri Hinksis net. Oksfordo)
Škotų ofortistas. Bone [Bonas] mokėsi Glazgo meno mokykloje, kurioje studijavo architektūrą. Nuo amžių sandūros dirbo Londone. Sau pavyzdžiu laikė pranc. tapytoją ir ofortistą Ch. Méryoną. Jo ↑ sausos adatos raižiniai, vaizduojantys architektūrą, priskiriami prie ger. to meto darbų. Kūriniai: archit. žemėlapis „Etchings of Glasgow" (išl. 1899); „The Demolition of St. James's Hall" (1905).

Bonheur, Rosa
(*1822 Bordo, †1899 Bi pilis net. Fontenblo)
Pranc. dailininkė. Bonheur [Boner] buvo itin vertinama kaip animal. žanro, ypač arklių, tapytoja. Jos darbai stiliumi primena Paryžiuje ir Fontenblo dirbusio gyvūnų tapytojo C. Troyono paveikslus. Bonheur mėgo neįprastai didelį formatą, jos *œuvre* esama drobių, kuriose telpa bent dešimt natūralaus dydžio arklių. Kūriniai: „Galvijų banda Kantalyje" (1848); „Arklių mugė" (1853).

Bonington, Richard Parkes
(*1802 Notingemas, †1828 Londonas)
Anglų tapytojas ir litografas. Nuo 1818 Boningtonas buvo A.-J. Gros mokinys Paryžiaus dailės mokykloje. Keliaujantį po Š. Prancūziją ir Italiją jį lab. domino viduramžių miestai. Boningtono kūrybą veikė E. Delacroix, su kuriuo buvo susidraugavęs, bei W. Turnerio darbai. Aliej. dažais ir akvarele jis tapė daug. peizažus ir ↑ vedutas. Padarė tam tikrą įtaką ↑ Barbizono mokyklos dailininkams. Kūriniai: „Voyage Pittoresque dans l'Ancienne France"; „Sena prie Ruano".

Bonnard, Pierre
(*1867 Fontenė o Rozas, †1947 La Kanė)
Pranc. tapytojas ir grafikas. Prieš tai studijavęs teisę, 1888 Bonnard'as [Bonaras] pasuko į dailę ir lankė dailės mokyklą ir Juliano akademiją Paryžiuje. Remdamasis Gauguino idėjomis, 1889 drauge su Sérusier, Denis'u ir Vuillard'u įkūrė simbol. ↑ „Nabis" grupuotę. Iki tol Bonnard'as daug dėmesio skyrė litografijai, iliustravo pranc. simbolistų žurnalą „La Revue Blanche" ir dirbo teatro dekoratoriumi. Vėliau jo kūryboje įsivyravo tapyba. Jo stilius keitėsi veikiamas ↑ secesijos ir jap. spalv. medžio raižinių. Nedidelius tamsių tonų paveikslus pakeitė dekoracinė plokštuminė, plačių potėpių tapyba. Mėgstama tema — moters aktas, kuriamas su vitališku jausmingumu. Be to, Bonnard'as yra nutapęs peizažų, natiurmortų, sukūręs knygų grafikos ir dekoracijų projektų. Jo knygų bei žurnalų iliustracijos dar ilgai veikė šiuolaik. knygų grafiką. Kūriniai: „Dafnio ir Chlojės" iliustr. (1902); „Aktas" (1909).

Bordone, Paris
(*1500 Trevizas, †1571 Venecija)
It. brandž. renesanso tapytojas. Tiziano mokinys; dar mokėsi iš Palma il Vecchio ir Giorgone's kūrybos. Dirbo daug. Venecijoje, tapė istor. paveikslus, peizažus ir portretus. Be to, kūrė altor. paveikslus, tapė mitol. scenas. Visi šie kūriniai Venecijos mokyklos stiliaus, bet vėliau Bordone [Bordonė] vis labiau krypo į ↑ manierizmą. Žym. kūriniu laikomas „Žvejys, įteikiantis dožui žiedą" (apie 1534).

Borgoña, Juan de
(dirbo 1494—1533 Tolede)
Isp. renesanso epochos tapytojas. Spėjama, kad iš Burgundijos kilęs Borgoña [de Borgonja] mokėsi Italijoje; bent jau kūryba rodo jam buvus žinomą ↑ kvatročento dailę. Tikrai aišku, kad 1495—1533 kūrė Ispanijos Tolede; ten yra nutapęs freskų katedros kapitulos salei (1509—11). Be sienų tapybos darbų, Borgoña kūrė altor. paveikslus.

Borrassá, Luis
(*veik. Gerona; dirbo 1380—1426 Katalonijoje)
Isp. gotikos laikų dailininkas, vienas žym. Katalonijos tapytojų. 1380 Borrassá [Borasa] minimas esantis Geronoje. Nuo 1383 jis dirbo Barselonoje, o netrukus jau vadovavo savo garsiai dirbtuvei. Tarp 1402 ir 1424 kūrė altor. paveikslus. Tai vaisingiausias jo kūrybos laikotarpis. Borrassá buvo žymus Katalonijos tapybos ↑ minkšt. stiliaus atstovas; jo vaizduosenai būdingas epiškumas, figūrų dinamizmas, itin mėgstamas raudonų ir žalių tonų koloritas. Kūriniai: „Apraudojimas" (retabulas, Manresos vienuol., 1411); „Šv. Dominykas stebuklingai išgelbsti sudužusio laivo įgulą Ronoje" (Vičo Šv. Klaros vienuol., 1414/15).

Borromini, Franceso (tikr. F. Castelli)
(*1599 Bisonas/Tesinas, †1667 Roma)
It. architektas, priklausantis Romos brandž. baroko krypčiai. Maždaug nuo 1620 gyveno Romoje, ten kaip C. Maderna mokinys dirbo Šv. Petro bazilikos ↑ statyb. būdoje ir kitur. 1629 bendradarbiavo su savo būsimu varžovu G. L. Bernini, be kita ko, statant Palazzo Barberini. Nuo 1634 dirbo savarankiškai ir pastatė daug bažnyčių. Borromini [Borominio] stiliui būdingas grįžimas prie iškalbingų antikos formų, sudėtingas amfiladinis patalpų išdėstymas lenkto plano statiniuose. Šalia Bernini ir P. da Cortona buvo vienas žym. Romos baroko architektų. Jo kūrybos įtaka siekė Vokietiją ir teikė impulsų tenykšt. vėlyv. baroko ir ↑ rokoko architektūrai. Kūriniai (Romoje): S. Carlo alle quattro fontane bažn. (1638—41); S. Ivo della Sapienza bažn. (1642—50); Laterano bažn. interjero rekonstrukcija (1646); S. Agnese in Agone bažn. užbaigimas (1653); S. Carlo alle quattro fontane bažn. fasado užbaigimas (1665—67).

Bosažas
(pranc. bossage) Kitaip bosažinis mūras. Mūras iš keturkampių tašytų akmenų — *kvadrų* (↑ rustika). Ypatinga bosažo forma — vad. *deimantai* (deimant. bosažas) — akmenys su briaunuotu paviršiumi. [Bosažu taip pat vadinama jo tinko imitacija.]

Bosch, Hieronymus (tikr. Jeroen Anthonisz. van Aken)
(*apie 1450 Hertogenbosas, †1516 ten pat)
Nyderlandų tapytojas. Tikslesnės jo mokymosi ir gyvenimo datos nežinomos. Nuo 1474 minimas Hertogenbose, ten 1486—1516 priklausė Švč. M. Marijos brolijai. Boscho kūrybą sudaro gausybė relig. alegor. paveikslų ir moralizuojančių ↑ žanr. tapybos darbų su šiek tiek erotiškomis detalėmis, perteiktomis fantast. vizijų stiliumi. Satyrinės, kitąkart groteskinės, skrupulingai nutapytos jo paveikslų figūros knibždėte knibžda šviesaus, puikaus peizažo fone. Boschas motyvų dažnai sėmėsi iš Biblijos ir iš ↑ „Aukso legendos" savaip perteikdamas krikšč. ↑ ikonografiją. Boscho kūrinius vertino jau jo amžininkai; 1504 Pilypas Gražusis Burgundietis užsakė jam nutapyti altor. paveikslą („Paskut. teismas"). Boscho simbolika, viduramžiais dar visų suvokiama, nauj. laikais dėl nepakankamo žinojimo buvo interpretuojama ir aiškinama naujai ir itin domino siurrealistus. Jo paveikslų atribucija yra sudėtinga, nes daug kopijų atsirado dar jam gyvam esant. Žymūs atributuoti kūriniai: „Kristus, nešantis kryžių"; triptikas „Linksmybių sodas" (po 1500); triptikas „Šieno vežimas".

Bosiravimas
(orig. vok. bossieren; pranc. bosse — gumbas, kauburys) **1.** Grubios skulptūrinės formos ištašymas iš akmens ar rąsto. **2.** Netašytos uolienos apdirbimas kaltu ir kūju siekiant išgauti bloko formą.

Bosschaert, Ambrosius Vyresn.
(*1573 Antverpenas, †1621 Haga)
Flam. ↑ natiurmortų tapytojas. Bosschaertas [Bosartas] buvo lab. vertinamas kaip ↑ gėlių ir vaisių kompozicijų kūrėjas, tapęs subtiliomis spalvomis, labai tikroviškai ir detaliai. Pagarsėjo tapydamas vazas su simetriškai aranžuotomis puokštėmis.

Bosse, Abraham
(*1602 Tūras, †1676 Paryžius)
Pranc. vario raižytojas ir ofortistas. Garsus raižytojas, sukūręs daug kultūros istorijai vertingų vaizdų iš Liudviko XIII laikų. Iliustravo relig. ir pasauliet. turinio leidinius. Be dailininko darbo, Bosse [Bosas] rašė teor. traktatus apie graviravimą (1649) ir apie perspektyvą (1665). Kūriniai: „Le mariage à la ville" (1633); „Le marriage à la campagne" (1633); „Palais Royal".

Botero, Fernando
(*1932 Medelinas)
Kolumbijos tapytojas. Botero [Boteras] studijavo Bolonijoje, Florencijoje ir Madride. 1956 persikėlė į JAV. Sen. meistrų technika tapo apkūnius žmones su didelėmis galvomis, sąmoningai iškreipdamas proporcijas. Blyškių spalvų figūros vangios ir nejudrios. Dažnai Botero perfrazuoja žinomus didž. dailininkų kūrinius, pvz.: „Rubensas su žmona" (1965) arba Manet „Pusryčiai ant žolės" (1969).

Both, Jan
(*apie 1618 Utrechtas, †1652 ten pat)
Ol. peizažistas ir ofortistas. Utrechte Bothą [Botą] mokė A. Bloemaertas. 1638—41 metai, kuriuos jis su broliu, žanr. tapytoju Andriesu Bothu, praleido Romoje, buvo lemtingi jo kaip dailininko formavimuisi — čia jis išsiugdė savitą stilių. Jo peizažuose susijungė Claude Lorraino ↑ ideal. peizažo įtaka ir šilta auksinė it. tapybos šviesa. 1641 grįžo į Utrechtą, ten pasidarė žym. tų laikų peizažistu. Kūriniai: „Žvilgsnis į Tibrą prie Ripa Grandės Romoje"; „Vakaro peizažas".

Botticelli, Sandro (tikr. Alessandro di Mariano Filipepi)
(*1444/45 Florencija, †1510 ten pat)
It. tapytojas, žym. ankst. renesanso atstovas. Išmokęs auksakalio amato, Botticelli [Botičelis] buvo Fra Filippino Lippi mokinys. Florencijoje dirbo pagal gausius Medici ir kt. žymių šeimų užsakymus. 1480 persikėlė į Romą; ten su kt. buvo atsakingas už freskas, popiež. Siksto IV užsakymu kuriamas Siksto koplyčiai. Apie 1500 nutapė savo paskut. paveikslą „Jėzaus gimimas". Veik. Savonarola'os sudeginimas (1498) (Botticelli buvo jo mokymo šalininkas) paskatino jį mesti tapybą. Botticelli'ui teikė įkvėpimo A. Pollaiuolo ir A. Verrocchio kūryba, bet ilgainiui jis išsiugdė savitą stilių, išreikštą aiškiomis linijomis ir ryškiai stilizuotomis formomis. Jo kūrybą sudaro gausybė alegor. ir antik. mitologijos paveikslų, portretų, šventųjų atvaizdų ir bibl. siužetų; be to, Dante's „Dievišk. komedijos" iliustracijos. Kadangi yra datavęs tik vieną savo paveikslą, nuoseklus jo kūrybos chronologizavimas neįmanomas. Kūriniai: „Narsa" (1470); „Išminčių pagarbinimas" (apie 1477); „Pavasaris" (apie 1478); „Veneros gimimas" (apie 1485); „Apelio šmeižtas" (apie 1495); „Jėzaus gimimas" (apie 1500).

Botticini, Francesco
(*1446 Florencija, †1497 ten pat)
It. dailininkas, Florencijos ankst. renesanso atstovas. Botticini [Botičinis] žinomas kaip Madonų ir altor. paveikslų tapytojas. Kadangi neturėjo savo stiliaus, buvo perėmęs S. Botticelli'o ir A. Verrocchio tapyseną, jo paveikslų autorystė ginčytina („Madona su angelais"; „Atgailaujantis šv. Jeronimas su šventaisiais ir donatoriais"). Atributuotas altor. paveikslas „Ėmimas į dangų" (1448, Empolis).

Boucher, François
(*1703 Paryžius, †1770 ten pat)
Pranc. tapytojas, knygų iliustratorius ir ofortistas. Žym. pranc. rokoko meistras. Mokėsi pas tapytoją F. Lemoyne, vėliau dirbo su vario raižytoju J. F. Carsu. Drauge su juo darydamas A. Watteau paveikslų graviūras („Œuvre Gravée") labai persiėmė šio kūryba. 1728 iškeliavęs Italijon nukako į jos šiaur. dalį; pirmiausia aplankė Veneciją, vėliau Romą ir trejus metus ten gyveno. Grįžęs į Prancūziją, Boucher [Bušė] tapo ponios Pompadour numylėtiniu ir buvo pakviestas į Liudviko XV rūmus. Nuo 1739 profesoriavo Paryžiaus akademijoje. 1755 tapo Paryžiaus valst. gobelenų manufaktūros inspektoriumi. 1765 „peintre du roi" ir min. akademijos direktorius. Boucher buvo darbštus ir įvairiapusis tapytojas; orientavosi į tuomet. skonį ir madas. Jo galantiškos, žavios erotinės scenos, įvilktos į mitol. rūbą, pasižymi švelniu koloritu ir grakščiais vaizduojamų figūrų judesiais. Boucher dar buvo ir portretistas, iliustratorius bei piešėjas; kūrė eskizus ↑ gobelenams ir dirbo dekoratoriumi. Kūriniai: „Venera Vulkano kalvėje" (1732); Molière kūrinių iliustracijos (1734); „Saulėlydis" (1753); „Ponios Pompadour portretas" (1759).

Boucicaut [maldyno] meistras
(dirbo maždaug nuo 1400, daug. Paryžiuje)
Pranc. ↑ miniatiūrų meistras. Nežinomas knygų tapytojas, taip vadinamas pagal gars. savo kūrinį — maršalo von Boucicaut ↑ valandų maldyną (apie 1408). Šis darbas iškelia jį greta brolių Limburgų kaip vieną žym. Prancūzijos miniatiūrų kūrėjų.

Boudin, Eugène
(*1824 Honfleras, †1898 Dovilis)
Pranc. tapytojas. Boudinas [Budenas] pradėjo mokytis tapyti tik sulaukęs 20 metų, veikiamas J. F. Millet. Jis pasirinko ↑ peizažą; lab. mėgo pajūrio bei jūros motyvus. Kelionės jį nuvedė į Olandiją, Veneciją, o svarbiausia — į Bretanę ir Normandiją, kurių gamtovaizdžius jis užfiksavo paveiksluose. Puikiai nutapyti Truvilio pajūrio vaizdai. Boudinui lab. rūpėjo perteikti atmosferos reiškinių sąlygojamus gamtovaizdžio niuansus. Jo ↑ plenero tapyba laikoma impresionistų kūrybos pirmtake; Boudinas dalyvavo ir jų pirmojoje parodoje. Didelę įtaką jis padarė C. Monet, kurį mokė tapyti peizažus. Kūriniai: „Atvykimas į Havro uostą" (1864); „Truvilio paplūdimys" (1864).

Boul(l)e, André-Charles
(*1642 Paryžius, †1732 ten pat)
Pranc. dail. baldininkystės meistras. Boulle [Bulis] buvo Liudviko XIV ↑ ebenistas; gamino prabangius baldus Versalio rūmams. Paprasta jų forma dera su brangių medžiagų inkrustacijomis, kuriose vyrauja gėlių bei paukščių motyvai. ↑ Bulio darbai.

Bourdelle, Émile-Antoine
(*1861 Montobanas, †1929 Le Vezinė)
Pranc. skulptorius, tapytojas ir grafikas. Bourdelle [Burdelis] studijavo Tulūzoje ir Paryžiuje. 1885 pirmą kartą pateko į Paryžiaus ↑ Saloną. 1893—1908 dirbo asistentu A. Rodino dirbtuvėje. Drauge su Rodinu ir Desbois įsteigė skulptūros mokyklą. Gaudavo daug oficialių užsakymų, kūrė paminklus, reljefus ir portret. biustus (itin daug L. van Beethoveno). Jo stilių smarkiai veikė Rodino kūryba, bet jis ieškojo savito kelio; rėmėsi klasik. daile ir nežymiai krypo į monumentalumą bei patetiką. Bourdelle dar tapė paveikslus ir iliustravo knygas. Jo mokiniai — A. Giacometti ir G. Richier. Kūriniai: „Heraklis su lanku" (1909); Théatre des Champs-Elysées reljefai (1912).

Bourdichon, Jean
(*apie 1457 Tūras, †1521 ten pat)
Pranc. tapytojas ir knygų iliustratorius. Maždaug nuo 1480 Bourdichonas [Burdišonas] dirbo kar. Liudvikui XI; 1484 Karolio VIII paskirtas rūmų dailininku, šias pareigas ėjo ir valdant Pranciškui I. Be altor. paveikslų ir portretų, kūrė sienų tapinius bei miniatiūras. Lab. išgarsėjo ↑ iliuminacijomis. Jo „Onos Bretanietės did. ↑ valandų maldynas" (apie 1500—07) laikomas pranc. knygų tapybos šedevru. Kt. atributuotas kūrinys: „Švč. M. Marijos triptikas".

Bourdon, Sébastien
(*1616 Monpeljė, †1671 Paryžius)
Pranc. tapytojas. Mokėsi Paryžiuje, kuriame gyveno nuo 1637. Prieš tai Romoje buvo studijavęs N. Poussino ir Claude Lorraino darbus, kurie jį stipriai veikė. Paryžiuje šlovės susilaukė savo italizuoto stiliaus paveikslais. 1642 buvo vienas Karal. akademijos Paryžiuje steigėjų. 1652—54 švedų kar. Kristinos rūmų dailininkas Stokholme. Be relig. ir istor. tematikos paveikslų, Bourdonas [Burdonas] tapė portretus, dirbo grafikos srityje.

Bouts, Dieric
(*apie 1410/20 Harlemas, †1475 Liuvenas)
Nyderlandų tapytojas, žym. Nyderlandų sen. tapybos atstovas. Apie Boutso [Bautso] mokslus mažai žinoma, spėjama, kad buvo R. van der Weydeno mokinys. Nuo 1457 minimas Liuvene, ten nuo 1468 dirbo miesto dailininku. Tapė daug. relig. paveikslus, be to, peizažus. Jo relig. kūriniai kupini iškilnaus orumo. Ryškaus kolorito Boutso paveiksluose atsispindi nuodugnios kompozicijos ir perspektyvos studijos. Vienintelis datuotas jo kūrinys — „Nepažįstamojo portretas" (1462). Žym. darbu laikomi Liuveno Šv. Petro bažn. didž. altoriaus paveikslai, tarp jų vidur. plokštė, vaizduojanti „Paskut. vakarienę" (1464—67), bei „Jėzaus suėmimas ir Prisikėlimas" (1464).

Bozzetto
(it. bozza — grubus eskizas) Bendr. prasme — pirmieji dailės kūrinio — papr. skulptūros — apmatai (eskizas). Mažesnio mastelio nei galut. skulptūra *bozzetto* dažn. gaminamas iš vaško, gipso, molio ar minkštos medienos rūšies. *Bozzetto* naudojamas nuo ankst. renesanso; manierizmui jis buvo svarbus ↑ serpent. kompozicijos statikos studijoms. Baroko laikais dailininkas dažn. sukurdavo tik *bozzetto*, o patį darbą atlikdavo pameistrys. *Bozzetto* reikšmingas kaip pirminis kūrėjo sumanymas, kuris vėliau neatpažįstamai pasikeičia.

Bracquemond, Félix
(*1833 Paryžius, †1914 ten pat)
Pranc. grafikas. Iš pradžių Bracquemond'as [Brakemonas] baigė litografijos studijas, vėliau savarankiškai mokėsi grafikos technikų; daug dėmesio skyrė ofortui. Didž. jo nuopelnas — jap. spalv. medžio raižinių atradimas Europos dailei. Jo teor. veikalai turėjo didelę įtaką V. van Goghui.

Bramante, Donato (tikr. D. d'Angelo Lazzari)
(apie 1444 Ferminjanas net. Urbino, †1514 Roma)
It. renesanso architektas ir tapytojas. Architektūros mokėsi Urbine pas L. Laurana. Nuo 1476 Bramante [Bramantė] kūrė Milane, 1479—99 tenykščio herc. Ludovico Sforza rūmuose. Jis pastatė Milane S. Maria presso S. Satiro bažn. aštuonkampę zakristiją (1480—88) ir transeptą (1492—98); abiejuose statiniuose jaučiama Alberti įtaka; sukūrė S. Maria delle Grazie bažn. chorą (1492—97). 1499 Bramante persikėlė į Romą. Tarnaudamas pas popiež. Aleksandrą VI, be kita ko, sukūrė apval. antik. šventyklos formos vad. Tempietto koplyčią S. Pietro in Montorio vienuol. Dirbo ir popiežiaujant Julijui II, kurio užsakymu 1506 parengė Šv. Petro bazilikos rekonstrukcijos projektą, vėliau dirbusių architektų, beje, gerokai pakeistą. Centriškų pastatų projektai, jo parengti drauge su Leonardo da Vinci, turėjo didžiulę įtaką it. brandž. renesanso architektūrai. Iš pradžių Bramante užsiėmė ir sienų tapyba, bet ši neprilygo jo archit. projektams. Neabejotinai jam priskirtinas kūrinys — Palazzo del Podestà Bergame fasado tapyba.

Bramantino (tikr. Bartolomeo Suardi)
(*apie 1465 Milanas, †1530 ten pat)
It. tapytojas ir architektas. 1507—12 Bramantino [Bramantinas] Romoje buvo Bramante's mokinys ir padėjėjas (todėl ir vad. „mažuoju Bramante" — Bramantino). Vėliau dirbo Milane, nuo 1525 — Sforza rūmų dailininku. Buvo smarkiai veikiamas Leonardo kūrybos, ypač jo ↑ sfumato. Laikomas žym. Lombardijos mokyklos tapytoju; ilgainiui pradėjo tapyti ankst. manierizmo stiliumi. Iš jo architektūros darbų žinoma Trivulzi'ų antkap. koplyčia Milane (1519). Kūriniai: „Karalių pagarbinimas" (apie 1500); „Nukryžiavimas" (apie 1518/19); „Šv. Šeima" (apie 1518/19); dvylikos tapiserijų su mėnesių vaizdais projektai.

Brancusi, Constantin
(*1876 Peštišani Goržas, †1957 Paryžius)
Rumunų skulptorius. Brancusi [Brinkušis], vienas žym. XX a. skulptorių, 1898—1902 studijavo Bukarešto dailės akade-

mijoje. Nuo 1904 gyveno Paryžiuje, mokėsi tenykštėje dailės mokykloje. Ankst. kūrybai turėjo įtakos Rodinas, tačiau, kurį laiką domėjęsis kubizmu, Brancusi 1908 ryžtingai ėmė kurti savo stilių, nutolinusį jį nuo Rodino. Medžio, poliruoto metalo arba akmens darbuose jis mėgo ilgai varijuoti vieną vis labiau abstrahuojamą temą. Nors ir stilizuotos, jo skulptūros liko vaizd. dailės reiškiniu. Visos jos yra simbol. pobūdžio. Brancusi mėgino kurti „pirmaprades formas", o su šviesos pagalba „dematerializuoti" skulptūrą. Tam tikslui vartojo gerai nupoliruotus ir reflektuojančius metalus (variacijos rumunų pasakų paukštės „Maiastra" ir „Paukščio erdvėje" temomis). 3-o deš. pab. susidomėjo Tibeto mistika. 1937 nukeliavo į Tîrgu Jiu; ten po metų buvo pašventinta jo „Begalinė kolona". Paskut. du gyvenimo deš. jau nebuvo toks kūrybingas. Kt. kūriniai: „Miegančiosios mūzos" variacijos (1906—10); „Bučinys" (apie 1907).

Brandusis renesansas
↑ Renesanso klestėjimo laikotarpis (apie 1495—1525). Brandž. renesanso reikšm. atstovai — Leonardo da Vinci, Michelangelo ir Raffaelis.

Brangwyn, Sir Frank
(*1867 Briugė, †1956 Dičlingas)
Anglų tapytojas ir grafikas, W. Morriso mokinys. 1919 tapo Karal. akademijos nariu, 1941 jam suteiktas barono titulas. Brangwynas [Brangvinas] tapė sienų bei aliej. paveikslus alegor. arba social. temomis (jūrininkų ir darbininkų gyvenimas). Dirbo ir grafikos srityje — kūrė ofortus, litografijas, medžio raižinius, iliustravo knygas. Be to, projektavo dailės dirbinius. Kūriniai: „The Burial at Sea"; sienų tapyba Londono Lordų rūmuose; „Tower Bridge".

Braque, Georges
(*1882 Aržantėjus, †1963 Paryžius)
Pranc. tapytojas ir grafikas. Iš pradžių mokėsi pas savo tėvą, dekoracijų tapytoją, lankė Havro dailės mokyklą. 1900 Braque [Brakas] atvyko į Paryžių, mokėsi tenykštėje dailės mokykloje. Iš pradžių priklausė fovistams (1905—07), ↑„Fauves", bet vėliau, paveiktas Cézanne, drauge su Picasso puoselėjo ↑ kubizmą. 1912 savo paveiksluose ėmė vartoti popieriaus atraižas, foliją ir tuo būdu atrado sintet. kubizmo ↑ *papier collé*. Nuo tada pradėjo dirbti ir įv. grafikos technikomis. Prasidėjęs I pasaul. karas nutraukė Picasso ir Braque kubist. dialogą. Po karo ėmė formuotis daiktiškesnis Braque kūrybos stilius; 3-ame deš. jis lab. pamėgo natiurmortą; nuo 4-o deš. ėmėsi trimačių kūrinių. Jo *œuvre* dar sudaro sienų tapyba, scenografija, vitražų projektai. Braque buvo pirmasis iš dailininkų, Paryžiaus Luvro muziejuje surengusių savo kūrinių parodą. Kūriniai: „Estako peizažas" (1906); „Le Portugais" (1911); „Dailininkas ir jo modelis" (1939); „Laikraščio antis" (1956).

Brauer, Arik (tikr. Erich B.)
(*1929 Viena)
Austrų fantast. realizmo tapytojas ir grafikas. Kaip ir daugelis kt. ↑„Vienos fantast. realizmo mokyklos" narių, Braueris buvo A. P. Gütersloh mokinys Vienos vaizd. dailės akademijoje. Jo paveiksluose ir spalv. ofortuose sen. meistrų technika derinama su siurreal. ir apokalipt. vizijomis.

Braun von Braun, Matthias
(*1684 Sautensas net. Eco/Tirolis, †1738 Praha)
Austrų-čekų baroko epochos skulptorius. Spėjama, kad buvo Mandlio mokinys Zalcburge. Italijoje jį sužavėjo Romos ir Venecijos skulptūra. Vėliau dirbo Bohemijoje (Čekijoje); 1710 apsigyvenęs Prahoje įsteigė savo dirbtuvę. Čia sukūrė skulptūrų kar. Karolio tiltui, be to, rūmų ir bažnyčių interjero bei eksterjero dekoracijų. Išraiškingomis, meistriško darbo skulptūromis Braunas pelnė žym. Bohemijos brandž. baroko skulptoriaus vardą. Kūriniai: šv. Yvo ir šv. Luitgardo skulptūros Karolio tiltui Prahoje (1710); Šv. Klemenso bažn. interjero plast. puošyba, Praha (1715—21); Kukso rūmų parko skulptūros (apie 1718/19).

Braunšveigo monogramistas
(dirbo XVI a. II ketv.)
Flam. tapytojas. Šiuo ↑ menamuoju vardu vadinamas pagal monogramą paveiksle „Vargšų valgydinimas", kuris dabar yra herc. Antono-Ulricho muziejuje Braunšveige. ↑ Monograma galutinai neiššifruota: tai galėjo būti Janas van Amstelis, bet neatmetama ir Jano Sanderso van Hemesseno autorystė. Braunšveigo monogramistas buvo vienas pirmųjų tapytojų, relig. tematiką susiejusių su ↑ žanr. tapyba. Kūręs pastabia akim nužiūrėtas smuklių ir viešnamių scenas, jis laikomas P. Bruegelio Vyresn. stiliaus Nyderlandų ↑ žanr. tapybos pradininku.

Breda, Carl Fredric von
(*1759 Stokholmas, †1818 ten pat)
Švedų ↑ romantizmo krypties portretistas. Breda mokėsi Stokholmo akademijoje, o ilgą laiką gyvendamas Anglijoje — pas J. Reynoldsą. Impulsų kūrybai teikė ir T. Gainsborough paveikslai. Breda buvo populiar. tų laikų švedų portretistas. Kūrė ir karal. šeimos portretus, pvz., „Karalaitis Gustavas Adolfas ant medinio arkliuko" (1784).

Bresdin, Rodolphe
(*1825 Engranas, †1885 Sevras)
Pranc. grafikas. Bresdinas [Bresdenas] kūrė nedidelio formato lakštus su peizaž. arba žanr. motyvais, kuriuose ryškėja mistinės, makabriškos tendencijos. 8-o deš. pr. nuvyko į Ameriką, mat buvo gavęs užsakymą sukurti vieną JAV banknotų. Po kelerių metų grįžo į Prancūziją ir ten skurde mirė.

Breu, Jörg Vyresn. (kitaip Preu)
(*apie 1475 Augsburgas?, †1537 ten pat)
Vok. tapytojas ir grafikas. Spėjama, kad mokėsi pas Ulrichą Aptą Vyresn. Augsburge. Ten pat 1502 tapo meistru. Veik. jau iki 1515 pabuvojo Italijoje. Breu [Brojaus] stilių veikė ↑ Dunojaus mokyklos, lab. H. Burkmairo Vyresn. kūryba. Sekdamas tuomet. Augsburgo tapybos stiliumi savo kūriniuose jungė vėlyv. gotikos, renesanso ir manierizmo elementus. Be kūrybos Augsburge, Breu tapė altor. paveikslus įv. Austrijos bažnyčiose ir vienuolynuose. Reikšmingi jo darbai benediktinų vienuol. Melke (1502 jame sukūrė Pasijos altorių). Jo grafiką sudaro knygų iliustracijos ir medžio raižiniai. Kt. kūriniai: „Šv. Bernardo altorius" Cvetlio vienuol. bažn. (1500); „Išminčių pagarbinimas" (1505); vargonų durys Fuggerių koplyčioje Augsburge (apie 1520).

Breuer, Marcel
(*1902 Pėčas, †1981 Niujorkas)
Vengrų architektas. 1920—24 Breueris [Brojeris] studijavo Veimaro ↑ „Bauhauze", o 1925 tapęs meistru ėmėsi vadovauti tenykštei baldų projektavimo dirbtuvei. Novatoriškų projektų serijinės gamybos baldams iš plieno vamzdžių autorius. Nuo 1928 — laisvas architektas Berlyne. 1933 emigravęs atsidūrė Ciuriche, Londone, o galiausiai JAV; ten vienu metu dirbo su W. Gropius'u. 1937—46 vadovavo Harvardo universiteto architektūros katedrai. Žymieji Breuerio

statiniai: UNESCO pastatas Paryžiuje (1953—58, drauge su P. L. Nervi); Whitney muziejus Niujorke (1965/66).

Breuer, Peter
(*apie 1472 Cvikau, †1541 ten pat)
Vok. skulptorius drožėjas, žymus Saksonijos vėlyv. gotikos atstovas. Pirmą kartą Breueris [Brojeris] minimas Cvikau 1492 kaip dailininko pameistrys. Klajonių metais buvo T. Riemenschneiderio mokinys Viurcburge ir G. Erharto — Ulme. Apie 1502 — jau savarankiškas meistras Cvikau. Nuo 1497 drožė šventųjų figūras ir sąvar. altorius. Žym. jo darbu laikomas iki 1502 sukurtas Cvikau M. Marijos bažn. „Apraudojimas".

Breughel
↑ Bruegel

Brevijorius
(lot. breviarium — santrauka) Kat. dvasininko privalomų maldų rinkinys. Brevijoriaus maldos išdėstytos paros valandoms. Jis skirtas asmen. naudojimui, o ne liturgijai, kaip ↑ mišiolas. Viduramžiais brevijoriai būdavo gausiai iliustruojami.

Briauna
1. Architektūroje: išsikišantis dviejų plokštumų sandūros kraštas, pvz., ↑ skliautų. **2.** Spausd. grafikoje: apdirbant metalo plokštes abipus brėžiamos vagelės dėl medžiagos perteklaius susidarantis rantelis. Ši briauna vėliau pašalinama. Tačiau ↑ sausos adatos graviūrose ji paliekama, kas sukuria būdingus neryškius kontūrus.

Brigo [dirbtuvių] tapytojas
(dirbo apie 490—470 pr. Kr.)
Gr. vazų tapytojas. Brigo [dirbtuvių] tapytojas — vienas žym. raudonfigūrės Atikos vazų tapybos meistrų. Taip vadinamas pagal puodžiaus, žiedusio jo tapytas vazas, vardą — šis pasirašinėdavo „Brygos". Yra išlikę apie 170 indų, diduma dekoruoti mitol. scenomis. Jo stiliaus ypatumas — gyvybinga figūrų vaizduosena, tiesa, vėlyv. darbuose jau kiek stokojanti išradingumo. Žym. kūriniu laikomas vad. Iliupersio kilikas.

Bril, Paul
(*1554 Antverpenas, †1626 Roma)
Flam. tapytojas, žymus XVII a. Romos peizažistas. Pabuvojęs Prancūzijoje, nuo 1582 Brilis dirbo Romoje, ten drauge su kt. kūrė ↑ ideal. peizažą, pradėjo tapyti ↑ *capriccio*. Romoje susipažino su A. Elsheimeriu, kuris, kaip ir Carracci, padarė jam įtakos. Dirbo drauge su savo vyresn. broliu Mathijy Briliu, be kita ko, tapė freskas. Tarnaudamas pas popiež. Leoną XIII gavo užsakymą nutapyti freskas Laterano rūmams ir Galleria Clementina. Brilis dar žinomas ↑ molbert. tapyba, daug. ant vario plokščių, be to, ↑ ofortais. Kūriniai: „Romos griuvėsių vaizdas" (1600); „Kalvotas peizažas" (1620).

Broederlam, Melchior
(dirbo 1381—1409)
Nyderlandų-Burgundijos tarpt. gotikos (↑ minkšt. stilius) tapytojas. Broederlamo [Bruderlamo] veikla paliudyta nuo 1381, jam tarnaujant Ipre Flandrijos grafo rūmų dailininku. Nuo 1384 dirbo Burgundijos kunig. Pilypo Narsiojo rūmuose. 1386—92 dekoravo ir meniškai apipavidalino Hesdeno pilį. 1392 Ipre įsteigė savo dirbtuvę. Buvo ne tik tapytojas ir dekoratorius, bet ir vitražistas bei auksakalys. Po 1409 apie jį ir jo kūrybą nebeužsimenama. Iš jo darbų tėra išlikusios Šanmolio vienuol. altoriaus sąvaros (užb. 1399). Jose — 4 tempera tapytos kompozicijos — „Apreiškimas Švč. M. Marijai", „Elzbietos aplankymas", „Jėzaus paaukojimas šventykloje" ir „Bėgimas į Egiptą".

Bronza
Kitaip meninė bronza. Iš bronzos lieti (↑ liejyba) skulptūros ir taik. dailės dirbiniai. Kt. prasme bronza yra legiruotas metalų lydinys, susidedantis iš 9 dalių vario ir 1 dalies alavo (kartais su kt. metalų priemaiša). Pirmieji bronzos dirbiniai žinomi iš priešistor. laikų (↑ žalvario amžius). Bronzos ankst. klestėjimas sietinas su sen. Egiptu, Mesopotamija ir pirmuč. su Kinija. Afrikos Ifės ir Benino kultūrose (↑ Afrikos dailė) bronza irgi pasižymėjo savo kokybe. Iš antikinės monument. bronz. skulptūros išliko tik keletas statulų (pvz., Delfų „Važnyčiotojas", raito Marko Aurelijaus statula); daugelis kūrinių dabar žinomi tik iš rom. marmur. kopijų. Viduramžiais bronza buvo gausiai vartojama skulptūrai, antkapiams, krucifiksams, žvakidėms, krikštykloms, durims etc. Sen. viduramžių bronzos kūriniai yra iš Acheno (raito Karolio Didž. statula, katedros durys). XI a. diduma bronzos buvo liejama Hildesheime (↑ Bernvardo dailė), o XII a. — Magdeburge. Ankst. renesanso dailininkai bronzą kūrė pagal antikos pvz., ypač monument. skulptūrą (Verrocchio, Donatello, Ghiberti, Niurnbergo Vischerių šeima). Ankst. baroko laikais bronzos srityje pirmavo P. Vokietijos meistrai — H. Reichle, H. Gerhardas, A. de Friesas, — o brandž. baroko epochoje įsivyravo prancūzai. Dažn. bronzos kūriniai tais laikais buvo raitelių statulos ir šaltinių figūros. Tik XIX a. naujų impulsų šiai dailės sričiai suteikė A. Rodinas.

Bronzinės durys
Pastatų įėjimuose bronz. durų pasitaiko nuo antikos laikų. Skiriamos dvejopos bronz. durys: **1.** medinės su pritvirtintom dekoruotom bronz. plokštėm arba **2.** masyvaus bronzos liejinio. Vienos ankst. bronz. durų yra Romos Panteone (III a.). Garsios Acheno katedros durys (apie 800), taip pat Augsburgo katedros portalo durys (1050—60). Romanikos laikais bronz. durys sudarė ↑ bronzos didž. dalį. Ypač puošnios, figūr. reljefais dekoruotos Bernvardo durys Hildesheime (dab. katedra, 1010—15, ↑ Bernvardo dailė). Itin didingos it. renesanso laikų bronz. durys, kaip Florencijos baptisterijos, sukurtos A. Pisano (piet. portalas, 1330—36) ir L. Ghiberti (šiaur. portalas, 1403—24, „Rojaus vartai", 1425—52), be to, Donatello, Filarete bei J. Sansovino kūriniai. Nors vėlesn. amžiais bronz. durys ir prarado buv. reikšmę, 1880 A. Rodinas savo „Pragaro vartais" atgaivino jų tradiciją. XX a. bronz. durų vėl atsiranda bažnyčiose.

Bronzino, il (tikr. Agnolo di Cosimo)
(*1503 Montičelis net. Florencijos, †1572 Florencija)
It. tapytojas, vienas žym. manieristų. Bronzino [Broncinas] buvo Raffaelino del Garbo mokinys, 1519 tapė drauge su Pontormo. Dirbo daug. Florencijoje, bet ilgiau užtrukdavo ir Pezare bei Romoje. Jį išgarsino portretai ir Medici rūmų dailininko darbas. Savo modelius visuomet tapydavo reprezent. pozomis, griežtos, asketiškos mimikos, be to, manierizmui įprastomis šaltomis spalvomis. Kūrė dar relig., alegor. ir mitol. turinio paveikslus. Bronzino taip pat buvo atsakingas už gausių Medici vilų apipavidalinimą — tapė ten freskas ir kūrė tapiserijų eskizus. Vėlyv. kūryboje juntama Michelangelo įtaka. Kūriniai: „Guidobaldo delle Rovere" (1530—32); freskos Eleonoros Toledietės koplyčiai, Palazzo Vecchio, Florencija (1545—64); „Šv. Lauryno kankinimas", Šv. Lauryno bažn., Florencija (1565—69).

Bronzos amžius
↑ Žalvario amžius

Brouwer, Adriaen
(*apie 1605 Audenardė, †1638 Antverpenas)
Flam. tapytojas. 1620—31 Brouweris [Braueris] gyveno Harleme; spėjama, kad ten buvo F. Halso mokiniu. 1631 apsigyveno Antverpene. Jo žanr. paveikslai, kuriuose jaučiama P. Bruegelio Vyresn. įtaka, yra labai realistiški ir dažn. vaizduoja stačiokiškas smuklių scenas su besipešančiais arba kortuojančiais kaimiečiais bei kareiviais. Būdingas erdvės perteikimas tonų niuansais ir pastoziniai potėpiai. Vėlyv. kūrybos laikotarpiu nutapė keletą eskiziškų peizažų. Brouwerio ↑ žanr. tapyba buvo itin vertinama dar jam gyvam esant. Iš amžininkų jo darbus kolekcionavo Rubensas ir Rembrandtas. Kūriniai: „Rūkantys bei geriantys kaimiečiai" (apie 1635); „Kartus gėrimas" (1636); „Kopų vaizdas".

Brown, Ford Madox
(*1821 Kalė, †1893 Londonas)
Anglų tapytojas. Nuo 1835 Brownas [Braunas] mokėsi Briugėje, Gente ir Antverpene. 1840—46 gyveno Paryžiuje ir Romoje, vėliau persikėlė į Londoną. Iš pradžių labiau linko į realizmą, bet po 1860 jo kūryboje išryškėjo dekorac. bruožai. Laikomas vienu ↑ prerafaelitų brolijos pradininkų. Kūriniai: „Jėzus plauna kojas savo mokiniams" (1852); „Darbas" (1852—65); „Atsisveikinimas su Anglija" (1864—66).

Brücke, Die
Kitaip vok.: „Tiltas". Vok. ↑ ekspresionizmo dailininkų asociacija. „Die Brücke" 1905 Dresdene įkūrė E. L. Kirchneris, K. Schmidtas-Rottluffas ir E. Heckelis. Vėliau prie šios grupės prisijungė M. Pechsteinas, E. Nolde, O. Mülleris ir kt. Pagr. „Die Brücke" tema buvo gamtovaizdis ir žmogus; šalia grožio dailininkai sąmoningai vaizdavo ir bjaurastį, ir tabu laikomus dalykus. Nusigręžę nuo akademizmo, jie ieškojo naujų išraiškos priemonių, kurias iš dalies skolinosi iš kt. žemynų dailės. Suplokštindami ir sušiurkštindami formas, supriešindami spalvą su erdve, šie dailininkai į pirmąją vietą stengėsi kelti psichinius vaizdo aspektus. Be tapybos, svarbi „Die Brücke" veiklos sritis buvo grafika, kurioje vyravo medžio raižinys, rutuliojamas ekspresionizmo dvasia. ↑ Kirchner, E. L.

Kvietimas į „Die Brücke" parodą. Erich Heckel. Medžio raižinys

Bruegel, Jan Jaunesn.
(*apie 1601 Antverpenas, †1678 ten pat)
Flam. tapytojas, J. Bruegelio Vyresn. sūnus; lab. orientavosi į savo tėvo kūrinius ir šio pvz. tapė gėlių natiurmortus bei peizažus.

Bruegel, Jan Vyresn.
(*1568 Briuselis, †1625 Antverpenas)
Flam. tapytojas, P. Bruegelio Vyresn. sūnus, P. Bruegelio Jaunesn. brolis. Dėl tapysenos ir paveikslų motyvų pramintas „aksominiu, arba gėlių, Bruegeliu". Po ilgų Italijoje praleistų metų, 1596 Bruegelis [Breigelis] grįžo į Antverpeną. 1597 įrašytas tenykšt. tapytojų gildijoje. Nuo 1610 buvo Olandijos vietininko, Austrijos ercherc. Albrechto rūmų dailininku. 1613 drauge su P. Rubensu ir H. van Balenu keliavo po Olandiją. Abiem minėtiems dailininkams jis tapė foną bei ↑ stafažą. Kūrybą įtakojo G. van Coninxloo ir P. Brilis; *œuvre* sudaro nedidelio formato peizažai, gėlių natiurmortai, be to, istor. paveikslai. Kūriniai: „Derlius" (apie 1594); „Kalvarijų kalnas" (1598); su van Balenu „Izaijo pranašystė" (apie 1609); su Rubensu „Madona su gėlių vainiku" (apie 1620).

Bruegel, Pieter Jaunesn.
(*apie 1564 Briuselis, †1638 ten pat)
Flam. tapytojas, P. Bruegelio Vyresn. sūnus, dėl pamėgto demonų ir pragaro vaizdavimo pramintas „pragariškuoju Bruegeliu". Ne toks talentingas kaip jo jaunesn. brolis Janas Vyresn., orientavosi į tėvo kūrybą, ypač į H. Boscho įtakotus šio darbus. Be to, dirbo drauge su peizažistu J. de Momper'u, kuriam tapydavo ↑ stafažą.

Bruegel, Pieter Vyresn.
(*apie 1525 Breda, †1569 Briuselis)
Flam. tapytojas, Bruegelių šeimos pradininkas; dar vadinamas „valstietiškuoju Bruegeliu". Mokėsi Antverpene pas P. Coeke van Aelstą. 1551 priimtas į Antverpeno tapytojų gildiją. Kt. metais leidosi į trejų metų kelionę po Prancūziją ir P. Italiją. Grįžęs į Antverpeną, leidėjo Cocko užsakymu kūrė grafikos darbus. Nuo 7-o deš. vid. dirbo Briuselyje, ten sukosi humanistų bei aukštuomenės sluoksniuose. Bruegelio [Breigelio] kūryb. palikimą sudaro pirmuč. ↑ žanr. tapyba ir peizažai — tiek metų laikų vaizdai, iliustruotos patarlės, kaimo scenos, tiek relig., mitol. bei alegor. pobūdžio kūriniai. Jo kūrybą veikė H. Boscho ir J. Patiniro darbai. Bruegelio jėga slypi fantazijos kupinoje vaizduosenoje, kurios inspiracijų semiasi ir iš Boscho, ir iš Nyderlandų tapybos paveldo, ir iš to formuoja visai naują, savitą stilių. Jo dailė padarė žymią įtaką XVII a. ol. peizažui. Jo sūnūs, P. Bruegelis Jaunesn. ir J. Bruegelis Vyresn., sekė tėvo pvz. — abu tapo dailininkais. Kūriniai: „Babelio bokšto statymas" (1563); „Pasakų šalis"; „Karalių pagarbinimas" (1564).

Brüggemann, Hans
(*apie 1485 Valsrodė?, †apie 1540 Huzumas)
Vėlyv. gotikos—renesanso sandūros vok. skulptorius drožėjas. Tikrai žinoma, kad 1514—23 Brüggemannas [Briugemanas] kūrė Huzume. Kūryboje akivaizdi A. Dürerio medžio raižinių bei Nyderlandų dailės įtaka. Žym. Brüggemanno darbas yra Bordesholmo vienuol. altorius (1515—21, dab. Šlezvigo katedroje). Gal 12 m ar aukštesnis altorius sukurtas reljefo technika ir papildytas atskiromis skulptūromis. Daugiau kaip 400 jo figūrų pasakoja Kristaus kančios ir mirties istoriją; iš dalies tai Dürerio „Mažosios Pasijos“ skolinys.

Brunelleschi, Filippo (kitaip F. Brunellesco)
(*1377 Florencija, †1446 ten pat)
It. architektas ir skulptorius, renesanso architektūros pradininkas. Brunelleschi [Bruneleskis] laikomas centr. perspektyvos atradėju (↑ perspektyva). Tarp pirmųjų žinomų jau patyrusio auksakalio darbų — reljefų projektai („Abraomo auka“, 1402), jo pateikti Florencijos baptisterijos antrųjų bronz. durų konkursui. Su savo į antiką orientuotu darbu jis pralaimėjo Ghiberti'ui. 1404—06 Brunelleschi dirbo Florencijos katedros ↑ statyb. būdoje. Florencijos katedrai jis sukūrė ir žym. savo archit. darbą — aukštą aštuonkampį kupolą su žibintu (1420—36), kurio statybai naudojo naujoviškas techn. priemones. Jis atsisakė įsigalėjusios gotikos ir grįžo prie antik., bizant. ir roman. statybos formų, kurias susiejo su ↑ trečento architektūra. Taip kūrė it. ankst. renesanso archit. stiliaus pagrindus. Kt. žymūs Brunelleschi darbai Florencijoje yra Pamestinukų prieglauda (prad. 1419), Šv. Lauryno (prad. 1421) ir Šv. Dvasios bažn. (prad. 1436, užb. po jo mirties), taip pat Pazzi'ų koplyčia prie Šv. Kryžiaus bažn. (prad. 1429, užb. po jo mirties).

Brüning, Peter
(*1929 Diuseldorfas, †1970 Ratingenas)
Vok. tapytojas ir men. objektų kūrėjas (↑ objektų dailė). 1949—52 studijavo pas W. Baumeisterį Štutgarto akademijoje. 1952—54 gyveno Paryžiuje. Paskut. dvejus gyvenimo metus profesoriavo Diuseldorfo akademijoje. Iš pradžių Brüningui [Briuningui] buvo artimas ↑ tašizmas, tačiau 7-ame deš. jis pasuko į ↑ popdailę ir vok. signalinį meną.

Brutalizmas
(pranc. brutal. — grubus) Šio amžiaus 6-o deš. pr. paplitęs modern. architektūros stiliaus pavadinimas. Le Corbusier vėlyv. kūrinių pagrindu brutalizmas propaguoja neapdirbtų, šiurkščių statyb. medžiagų (pirmuč. ↑ apdailos betono) vartojimą paliekant matomus funkc. elementus. Pagr. nuostata — visų statinio komponentų išeksponavimas jo išorėje.

Būgnų valetas
(rus. „Bubnovyj valet“) Rusų dailininkų ir parodų rengėjų asociacija, įkurta 1910 pab., kai Maskvoje atsidarė taip pavadinta paroda. Be įkūrėjų M. Larionovo ir brolių D. ir V. Burliukų, jai priklausė ir kt. į Vakarų dailę krypstantys Maskvos dailininkai avangardistai (N. Gončarova, P. Končalovskis). Kaip ir jų parodose dalyvaujantys giminingų pakraipų (ekspresionizmas, fovizmas ir kt.) dailininkai vakariečiai, jie ieškojo galimybių tradic. akademines išraiškos priemones pakeisti naujomis, provokuojančiomis. 1912 grupuotė iširo; jos veiklą pratęsė radikalesnė ↑ „Asilo uodega“.

Buitinė scena
↑ Žanrinė tapyba

Buitinis žanras
↑ Žanrinė tapyba

Bukranionas
(gr. „jaučio kaukolė“) Antik. raguotos jaučio kaukolės pavidalo ornamentas, kartu su girliandomis sudarantis ↑ frizą. Bukranionas buvo paplitęs antik. sakral. statiniuose, antkap. paminkluose bei altoriuose kaip gyvūno aukos simbolis, o vėl prisimintas renesanse.

Buleuterionas
(gr. buleutērion — rinkimosi vieta) Gr. antik. miesto rotušė. Miesto tarybos susirinkimams buleuterione būdavo įrengiama pusapskritė arba ovali salė su aukštyn kylančiomis sėdimų vietų eilėmis, be to, vestibiulis bei priekinis kiemas. Buleuterioną papr. statydavo ↑ agoroje.

Bulio darbai
Puošnūs baldai ir interjero dekoracijos, kuriuos projektavo ir drauge su sūnumis darė pranc. dail. baldininkystės meistras, ↑ ebenistas A. C. Boulle [Bulio stilius]. Puikiausi darbai buvo sukurti Prancūzijos rūmams (1690—1710), pirmuč. Versaliui. Bulio stiliui teikia savitumo inkrustacijos — iš metalo, vėžlio kiauto, perlamutro. Vyrauja floros motyvai; pagr. formos paprastos. — Bulio [stiliaus] darbais buvo vadinami ir vėlesnio meto baldai, mėgdžiojantys Boulle ir jo sūnų stilių; tokie gaminiai plito ir už Prancūzijos ribų, ypač Miunchene, Augsburge ir Antverpene.

Buonarotti, Michelangelo
↑ Michelangelo Buonarotti

B(u)on, Bartolommeo Vyresn.
(dirbo 1421—1464, †pr. 1467 Venecija)
Vėlyv. gotikos—ankst. renesanso sandūros it. skulptorius ir architektas. Tikrai žinoma nuo 1421 jį gyvenus Venecijoje; ten drauge su savo tėvu Giovanni'u turėjo gars. tais laikais skulptūros dirbtuvę. Buonas buvo atsakingas už daugelio Venecijos pastatų dekoracijas. Žym. jo darbais laikoma Venecijos Ca' d'Oro puošyba (prad. 1424), Palazzo Ca' del Duca fasadas ir Dožų rūmų Porta della Carta (prad. 1438).

Buontalenti, Bernardo (prievardis: delle Girandole; kitaip Tiamante)
(*1536 Florencija, †1608 ten pat)
It. manierizmo bei baroko sandūros architektas ir tapytojas (scenografas). Buontalenti [Buontalentis] buvo G. Vasari mokinys. Jo archit. darbai — Casino Mediceo (dab. Palazzo dei Tribunali) Florencijoje, Vasari pradėti Uffizi'ai ir Švč. Trejybės bažn. fasadas; Pizoje pastatė didž. kunig. rūmus, o Sienoje — Palazzo Reale. Be to, dar buvo žinomas kaip interjero apipavidalintojas ir teatr. dekoracijų tapytojas, davęs naujų impulsų ankst. baroko scenografijai.

Burgkmair, Hans Vyresn.
(*1473 Augsburgas, †1531 ten pat)
Vok. tapytojas ir vario raižytojas, įžymus Dürerio laikų Augsburgo meistras. Mokėsi pas savo tėvą Thomą Burgkmairą; 1488—90, atrodo, ir pas M. Schongauerį. 1498 priimtas į Augsburgo tapytojų gildiją. Vėlesn. metais veik. gyveno Š. Italijoje. 1505—08 jo tikrai būta Venecijoje, kurios menas Burgkmairui [Burkmairui] padarė stiprų įspūdį. Jis vienas pirmųjų vok. tapyboje sujungė it. renesanso elementus su Š. Europos vėlyv. gotika. Kaip grafikas (beje, juo dirbo ir pas imp.

Hans Burgkmair Vyresn. Dailininko dirbtuvė. Medžio raižinys

Maksimilianą I) suteikė naujų impulsų ir spausd. grafikai. Žym. jo tapybos darbai — „Švč. M. Marija rožių sode" (1509) ir „Nukryžiavimo altorius" (1519); novatoriški buvo jo medžio raižinių ciklai „Weißkunig" ir „Theuerdank", sukurti 1512—18 imp. Maksimilianui I ir apimantys šimtus lakštų.

Burgundijos architektūros mokykla

Pranc. ↑ romanikos architektūros mokykla; būdingas priebažnytis, ištisinis erdvės skirstymas skliautų gardelėmis, smailiosios arkos ir antikizuotos puošybos formos, turtinga archit. plastika. Skiriami du pagr. burgundiškosios ↑ bazilikos tipai: **1.** su smailiaarkiais cilindr. skliautais centr. navoje, statyta pagal *Cluny III* (↑ Kliuni abatija) pavyzdį (Sacre-Coeur bažn. Pareji le Moniale, Šv. Lozoriaus katedra Otene, abi apie 1130); **2.** su cilindr.-kryžminiais skliautais (pvz., Šv. Magdalenos katedra Vezlė, apie 1150). Burgundijos architektūros mokykla formavo vok. ir pranc. roman. architektūros stilių ir, užbėgdama už akių, vartojo gotikos elementus.

Burliuk, David
(*1882 Riabuškai/Charkovas, †1967 Niujorkas)
Rusų tapytojas. Burliukas mokėsi Odesoje, Miunchene ir Paryžiuje. Nuo 1907 Maskvoje drauge su N. Gončarova ir M. Larionovu dalyvavo dailininkų grupės „Mėlynoji rožė" parodose. Draugavo su V. Kandinskiu, todėl 1910 tapo ↑ „Blauer Reiter" nariu. Tuo pat metu drauge su Majakovskiu ir Chlebnikovu skleidė ↑ futurizmą Rusijoje ir skelbė futur. tekstus. 1918 emigravo į JAV.

Burne-Jones, Sir Edward Coley (tikr. E. C. Jones)
(*1833 Birmingemas, †1898 Londonas)
Anglų dailininkas, vienas žym. ↑ prerafaelitų. 1886 Burne-Jones [Bernas-Džonsas] metė teologijos studijas ir drauge su W. Morissu pradėjo dailės mokslus pas D. G. Rossetti. Stiliaus atžvilgiu jis prisijungė prie prerafaelitų; paskatų kūrybai sėmėsi iš J. Ruskino, su kuriuo 1862 drauge išvyko į antrąją kelionę po Italiją. Be kt., mokėsi iš Botticelli — šio veikiamas išrutuliojo savo linijinį stilių, kuris vėliau turėjo įtakos modernui ir jugendui. Kūrybos motyvų jam teikė literatūra — ypač gr. mitologija ir kar. Artūro legendos. Kūrė romantišką, svajingą vaizdų pasaulį, tikrą kontrastą tuolaik. Anglijos industrializacijai. Iliustravo liter. kūrinius, pvz., G. Chaucerio lyriką. Burne-Jones taip pat dirbo Morriso firmoje ir ↑ *Arts and crafts movement* dvasia projektavo baldus, kilimus bei vitražus. Kūriniai: „Merlino užbūrimas" (1861); „Pigmalionas" (1869—79); „Persėjo ciklas" (1877—98).

Bury, Pol
(*1922 Henas Sen Pjeras)
Belgų dailininkas. Iš pradžių tapęs R. Magritte ir Y. Tanguy stiliaus siurreal. paveikslus, 1953 Bury [Biuri] pradėjo kurti kinet. objektus (↑ kinetizmas.). Su elektros motorų arba magnetų pagalba jis priverčia judėti iš kruopščiai apdoroto medžio ar metalo pagamintas konstrukcijas. 1948—51 ↑ *Cobra* grupės narys.

Busch, Wilhelm
(*1832 Vydenzalis, †1908 Mechtshauzenas/Harcas)
Vok. piešėjas, tapytojas ir poetas. Nuo 1847 Buschas [Bušas] studijavo Diuseldorfo ir Antverpeno akademijose, kur susipažino su XVII a. ol. tapyba, o 1854 — Miuncheno akademijoje. Čia sukūrė peizažo studijų ir karikatūrų Miuncheno dailininkų asociacijos „Jung-München", kuriai pats priklausė, publikacijoms. 1858 pradėjo bendradarbiauti „Fliegende Blätter" ir „Münchner Bilderbogen" leidiniuose. Bene populiar. jo kūrinys — satyr. iliustruotas pasakojimas „Maxas ir Moritzas" — pasirodė 1865. Vėliau buvo išleisti kt. plačiai pagarsėję pasakojimai: „Hansas Huckebeinas, nelaimėlis varnas" (1867/68) ir „Dievobaimingoji Helene" (1872). Nors nuo 1884 Buschas daug tapė, gausus, 1000 paveikslų jo palikimas (galybė nedidelio formato peizažų ir ↑ žanr. tapybos darbų) plačiajai publikai menkai žinomas ir jam gyvam esant parodose nebuvo eksponuojamas. Stilist. atžvilgiu jo tapyba artima XVII a. ol. tradicijai. Buschą inspiravo ir jo draugo F. von Lenbacho kūryba. Paskut. jo darbas, 100 eilėraščių rinkinys „Galų gale" („Zu guter Letzt") pasirodė 1904.

Bustelli, Franz Anton
(*1723 Lokarnas, †1763 Nimfenburgas)
Vok. porceliano modeliuotojas, kilęs iš Tesino; greta Kändlerio žym. vok. ↑ rokoko porceliano plastikos atstovas. Apie jo mokslus ir kūrybą iki 1754 beveik nieko nežinoma. 1754—63 dirbo modeliavimo meistru ↑ Nimfenburgo porceliano manufaktūroje. Sukūrė daug figūr. ir žanr. grupių, didumą komedijos del arte temomis. Jo kūrybą veikė J. B. Straubas, I. Güntheris.

Butler, Reg(inald)
(*1913 Bantingfordas, †1981 Berkhamstedas)
Anglų skulptorius. Iš pradžių gavo architekto diplomą. II pa-

saul. karo metu Butleris [Batleris] dirbo kalviu ir vėliau tapo skulptoriumi. Kūrė medžio ir bronzos plastiką, o nuo 1948 dirbo su gelež. viela ir bronza. Taip atsirado jo metalo plastika — kartais keistų, nematytų formų, kitąsyk — vabzdžių ar žmonių figūrų pavidalo. 1953 laimėjo tarpt. konkursą tema „Nežinomas polit. kalinys". Nuo 7-o deš. vid. iki 8-o deš. pr. kūrė nenatūraliai didelius bronz. moters aktus, juos nudažydavo, pridėdavo jiems dirbt. plaukus ir akis. Butleris — vienas iš metalo plastikos Anglijoje pradininkų. Kūrybos pvz.: „Mergina" (1953/54).

Buytewech, Willem Pietersz.
(*apie 1591/92 Roterdamas, †1624 ten pat)
Ol. ankst. ↑realizmo tapytojas ir ofortistas. Nuo 1612 Buytewechas [Beitevechas] minimas Harlemo tapytojų gildijoje. Ankst. darbai, daug. piešiniai ir ofortai, vaizduoja peizažus ir komediantus. Tapyba, kuriai atsidėjo maždaug nuo 1617, buvo veikiama F. Halso, mat jis priklausė šio aplinkai. Sukūrė alegor. paveikslų bei žanr. scenų; jo ofortai (dėl jų jis laikomas Rembrandto pirmtaku) buvo labai vertinami. Kūriniai: „Peizažas su alėja"; „Linksmoji draugija" (1620/22).

C

Caillebotte, Gustave
(*1848 Paryžius, †1894 Ženviljė/Paryžius)
Pranc. ↑ impresionizmo tapytojas. Pradėjęs nuo natūral. bandymų, Caillebotte [Kajebotas], paakintas savo bičiulio C. Monet, netruko pasukti į impresionizmą. Mėgst. jo temos — darbininkų gyvenimo scenos („Parketo obliuotojai“, 1875), pasiturinčių miestelėnų kvartalai, gimtinės motyvai ir natiurmortai. Bet impresionistams jis lab. nusipelnė kaip mecenatas, perkantis savo draugų dailininkų paveikslus ir padedantis jiems išbristi iš skurdo. Caillebotte sukaupta garsių impresionistų 67 paveikslų kolekcija jam mirus tapo Paryžiaus Luvro muziejaus nuosavybe.

Calame, Alexandre
(*1810 Vevė, †1864 Mentonas)
Šveicarijos peizažų tapytojas ir grafikas; romant. realizmo Šveicarijoje pradininkas. Pagr. Calame [Kalamo] paveikslų tema, paženklinta herojinio patoso, buvo kalnų vaizdai — jų rūstus vienišumas ir didybė („Der Urirotstock“, 1848; „Monte Rozos keteros saulėtekyje“, 1848). Susilaukęs sėkmės, daugelį motyvų kartodavo įv. varijuodamas; savo kūrinius

Jacques Callot. Elgeta. Ofortas

platino graviūrų pavidalu. Amžininkų vertinimu, jis buvo žym. iš Alpes vaizduojančių XIX a. dailininkų.

Calder, Alexander
(*1898 Filadelfija, †1976 Niujorkas)
Amer. skulptorius, tapytojas ir grafikas. Baigęs inžinerijos studijas, Calderis [Kolderis] pasuko į dailę ir studijavo tapybą Niujorke bei Paryžiuje. Ten galutinai pasirinko abstrakcionizmą ir tapo ↑ „Abstraction-Création“ grupės nariu. Reikšmingesnė jo kūrybos dalis — skulptūra. Be vad. *stabiles* — stabilių kompozicijų iš metalo („Morning Star“, 1934), kaip jų kontrastą kūrė *mobiles* — judrias, subalansuotas konstrukcijas iš vielos ir spalv. metal. dalių („mobilis“ UNESCO pastate, 1958), kinet. dailės prototipą. Calderis dar iliustravo knygas (Ezopo pasakėčias), yra sukūręs grafikos darbų, papuošalų ir kt., tarp kita ko, savo garsųjį mechan. „Cirką“ (1927).

Caliari, Paolo
↑ Veronese, Paolo

Callot, Jacques
(*1592/93 Nansi, †1635 ten pat)
Pranc. vario raižytojas ir ofortistas. 1608—11 Callot [Kalo] mokėsi Romoje ir vėliau iki 1621 dirbo Florencijoje Medici'ams. Išgarsėjo graviūrų serijomis iš Trisdešimties metų karo, pvz., „Les Grandes Misères de la Guerre“ (1632—33), bei vėlyv. manierizmo stiliaus mugių scenomis. Vykusiai išnaudodamas ↑ oforto privalumus, palyginti su griežtų linijų vario raižiniu, pavertė jį savarankiška vaizd. dailės forma.

Camaieu
[sk. kameje; pranc.] Tapyba ant drobės, medžio, stiklo arba porceliano vienos spalvos šviesiais ir tamsiais tonais. Vien pilkų tonų tapyba vadinama ↑ grizaile.

Cambiaso, Luca
(*1527 Monelja net. Genujos, †1585 Eskorialis)
It. manierizmo tapytojas ir skulptorius. 1583 Cambiaso [Kambijasą] pasikvietė Pilypas II rūmų dailininku į Ispaniją dekoruoti Eskorialį. Jo stilių veikė Michelangelo, P. del Vargas ir Correggio kūryba. Laikomas vienu žym. Š. Italijos manierizmo tapytojų. Jo vėlyv. kūriniai padėjo susiformuoti tapyboje ↑ nakties vaizdui.

Camera obscura
(lot.: tamsus kambarys) Fotokameros prototipas. Tamsi kamera arba iš vidaus juodai dažyta, šviesos nepraleidžianti dėžė su maža anga ar lęšiuku priek. sienelėje. Pro ją krintantys šviesos spinduliai kertasi ir projektuojasi priešingoje dėžės sienelėje; susidaro sumažintas, aukštyn kojom apverstas, sukeista dešine ir kaire puse išor. pasaulio atvaizdas, kurį galima užfiksuoti sustabdant. Europoje *camera obscura* iš aprašymų žinoma nuo viduramžių, bet pagal paskirtį buvo pritaikyta tik XVIII a., pirmuč. kaip pagalb. priemonė kuriant siluet. portretus (↑ siluetas) bei miestų ↑ vedutas (Canaletto, F. Guardi). Viena veik. saugumo sumetimais kitados įrengta *camera obscura* tebėra išlikusi Fontanelato pilies kamp. bokšte.

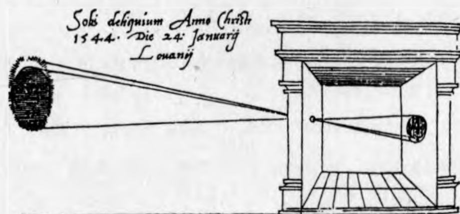
Campagna, Gerolamo
(*1549 Verona, †1625 Venecija)
It. ankst. baroko skulptorius. Campagna [Kampanja] daug. dirbo su marmuru ir bronza; kūrė Veronoje, Venecijoje, Padujoje ir Urbine. Pagr. jo kūrinys — Venecijos S. Giorgio Maggiore bažn. did. altorius („Švč. Trejybė su keturiais evangelistais“, 1591—93).

Campendonk, Heinrich
(*1889 Krefeldas, †1957 Amsterdamas)
Vok. ↑ ekspresionizmo tapytojas ir grafikas. Nuo 1905 studijavo Krefeldo taik. dailės mokykloje pas J. Thorną-Prikkerį. 1911 Campendonkas [Kampendonkas] persikėlė į Zindelsdorfą Aukšt. Bavarijoje. Čia F. Marco dėka pateko į ↑ „Blauer Reiter" aplinką ir dalyvavo pirmojoje šios grupės parodoje. 1926 gavo profesoriaus vietą Diuseldorfo akademijoje. 1933 emigravo į Amsterdamą, ten nuo 1935 dėstė Karal. akademijoje. Be aliej. paveikslų, sukūrė medžio raižinių ir vitražų. Jo stiliui būdingos vaiskios, intensyvios spalvos ir plokštum. kontrastai.

Campin, Robert
(* apie 1375, †1444 Turnė)
Nyderlandų tapytojas. Campiną [Kampeną] galbūt galima tapatinti su Flemalio meistru, taip vadinamu pagal tris altoriaus plokštes Flemalio abatijoje net. Liežo. Jis laikomas Nyderlandų sen. tapybos pradininku; buvo R. van der Weydeno mokytojas. Jo stiliui būdingas dramatiškumas, realizmas, monumentalumas, ryškus šviesšešėlių kuriamas plastiškumas. Be minėtų trijų altor. paveikslų, žym. jo darbas yra ↑ triptikas, vaizduojantis „Kristaus laidojimą" ir „Prisikėlimą", bei pav. „Gesinos piktadarys".

Camposanto
Mūro tvora apjuostų kapinių it. pavadinimas; dažnose *camposanto* gausu antikos ir viduramžių dailės kūrinių, į jas veda freskomis ištapyti arkiniai vartai. Vienos graž. *camposanto* yra Pizoje; jas 1278—83 įkūrė Giovanni di Simone.

Canaletto (tikr. Giovanni Antonio Canal)
(*1697 Venecija, †1768 ten pat)
It. archit. tapytojas ir peizažistas, grafikas; žym. Venecijos ↑ vedutų kūrėjas, nepaprastai jas ištobulinęs. Pirmąsias pamokas Canaletto [Kanaletas] gavo iš savo tėvo, teatro dailininko Bernardo Canalo. Nuo 1720 mokėsi pas L. Carlevaris, H. Richterį ir M. Ricci. Nuvykęs į Romą susipažino su G. B. Piranesi'u ir G. Pannini'u. Jau 1725 Canaletto buvo laikomas vedutų tapybos specialistu. Topogr. tikslūs jo miestovaizdžiai, kuriami naudojantis ↑ *camera obscura*, nors ir detalizuoti, trykšta gyvybingumu, kurį formuoja šviesa ir atmosfera. Jo vaiskių spalvų Venecijai teikia gyvybės ir ↑ stafažo figūros bei žanr. motyvai, atspindintys miesto social. gyvenimą. Taip pat ir grafikos darbuose Canaletto stengėsi perteikti šviesos ir oro virpesius. Daugumą iš natūros pieštų eskizų jis vėliau panaudojo paveikslams, tačiau iš esmės jie yra visiškai savarankiški ir niekuo nenusileidžia kt. kūriniams. 1746—55 su trumpomis pertraukomis dirbo Londone — pagal užsakymą tapė tenykšč. vaizdus. Canaletto mokiniai buvo jo sūnėnas B. Bellotto (Canaletto), F. Guardi ir J. Marieschi. Jis susilaukė galybės sekėjų. Keli jo gausios kūrybos pvz.: „Bucintoro grįžimas prie molo Žolinės dieną" (apie 1729); „Venecijos Canale Grande" (apie 1753).

Camera obscura: R. Gemma Frisius (XVI a. ol. mokslininko) iliustracija

Canaletto
↑ Bel(l)otto, Bernardo

Candid(o), Peter
↑ Witte, Pieter de

Cano, Alonso (kitaip vad. El Granadino)
(*1601 Granada, †1667 ten pat)
Isp. baroko architektas, skulptorius ir tapytojas. Kūrė daug. Granadoje, be to, Sevilijoje bei Madride. 1614 pradėjo mokslus Sevilijoje; yra mokęsis pas tapytoją F. Pacheco. Nuo 1638 kar. rūmų dailininkas Madride, dirbo Alkasare. Cano [Kanas] kūrė mitol., istor. bei relig. tematikos paveikslus. Jo tapyboje matyti paralelių su Venecijos mokykla. Sukūrė nemažai altorių skulptūrų. Jo medžio figūrų polichromija darė didelę įtaką isp. baroko plastikai. Svarb. archit. kūrinys — Granados katedros fasadas (1664/67); jame jau ryškios ankst. klasicizmo formos. Cano buvo žym. XVII a. Granados menininkas.

Canogar, Rafael
(*1935 Toledas)
Isp. tapytojas ir skulptorius. Canogaras [Kanogaras] buvo vienas 1957 Madride įsikūrusios ↑ abstr. ekspresionizmo grupės „El Paso" iniciatorių. Nuo 1964 jo kūryba politizavosi — savo darbais jis perspėja dėl diktatūros grėsmės. Savo idėjas reiškė montažo būdu — kuriamuose paveiksluose siluet. figūras iš laikraščių (demonstracijos, suėmimai, kankinimai ir pan.) derino su niūria, asketiška tapyba. Nuo 1967 kompozicijas papildo polistirolo figūromis. Jo 7-o deš. darbai priskiriami krit. realizmui.

Canova, Antonio
(*1757 Posanjas, †1822 Venecija)
It. klasicizmo skulptorius. Mokytis pradėjo 1768—69 Venecijoje pas skulptorių G. Toretti. 1773 įsteigė savo dirbtuvę; 1779 persikėlė į Romą. Pirmi didieji Canova [Kanovos] darbai — popiež. Klemenso XIV (užb. 1787) ir Klemenso XIII (užb. 1792) antkap. paminklai. 1804 pakviestas Šv. Luko akademijos direktoriumi, o 1814 iki gyvos galvos paskirtas šios akademijos prezidentu. Bene gars. jo darbas yra Napoleonui ir jo šeimai sukurta Paulinos Borghese-Bonaparte skulptūra, vaizduojanti ją miegančios Veneros poza (1807). Canova pasižymėjo ir grąžinant Napoleono pasigrobtas meno vertybes Romon. Jis — vienas žym. sen. kartos klasicizmo skulptorių, savo kūriniais tęsiantis XVIII a. tradicijas.

Cap(p)elle, Jan van de
(*1624/25 Amsterdamas, †1679 ten pat)
Ol. tapytojas; savamokslis. Capelle [van de Kapelio] paveikslai — tai daug. marinos, vaizduojančios pakrantėje snūduriuojančius laivus, gaubiamus šiltos šviesos. Tapytojas seka S. de Vliegeriu; jo stiliui įtakos darė ir Rembrandtas. Capelle žiemos vaizdų paveikslai primena A. van der Nerio drobes.

Capriccio
[sk. kapričijo; it. užgaida] Idealioji veduta (↑ veduta), sukomponuota iš laisvai pasirinktų architektūros elementų; puoselėta XVI a. flam. tapytojo P. Brilio Romoje.

Caravaggio, Michelangelo (tikr. M. Merisi da C.)
(*1573 Karavadžas net. Bergamo, †1610 Porto d'Erkolis)
It. tapytojas. Mokęsis Milane, 1592/93 Caravaggio [Karavadžas] atvyko į Romą. Čia gavo pirmąjį stambų užsakymą — veik. tarpininkaujant kard. del Monte. S. Luigi dei Francesi

bažn. Contarelli'ų koplyčiai jis nutapė pav. „Šv. Mato pašaukimas", „Šv. Mato nužudymas" ir „Šv. Matas su angelu". 1606 nuvyko į Neapolį, Maltą, galop į Siciliją. Caravaggio stiliui būdinga kontrastinga šviesokaita (vad. požemio šviesa), dramatizuojanti vaizduojamus įvykius, be to, pasakojamasis žanr. temų traktavimas, tikroviškumas ir dvas. gelmės siekis. Realizmas, kurio neatsisakė ir vaizduodamas relig. scenas, kitąkart kėlė visuomenės pasipiktinimą. Jo ↑ šviesotamsos tapyba ir plast. modeliuotė darė didelę įtaką baroko dailininkams (Rubensui, Rembrandtui, Velázquezui; plg. ↑ karavadžistai). Žym. kūriniai: „Bakchas jaunystėje" (apie 1595); „Liutnininkė" (apie 1595); „Šv. Pauliaus atsivertimas" (1600); „Amūras nugalėtojas" (1602).

Carducho, Bartolomé (kitaip B. Carducci)
(*apie 1560 Florencija, †1608/10 Madridas)
It. manierizmo stiliaus tapytojas. V. Carducho brolis ir mokytojas. Carducho [Kardukas] buvo F. Zuccari mokinys, drauge su juo kūrė Florencijos katedros kupolo freskas. 1585 su mokytoju išvyko į Ispaniją, ten Pilypo II užsakymu dekoravo Eskorialį (tapė freskas kluatruose ir bibliotekoje) ir kt. karal. rūmus. Paveikslai: „Ėmimas nuo kryžiaus", „Paskut. vakarienė".

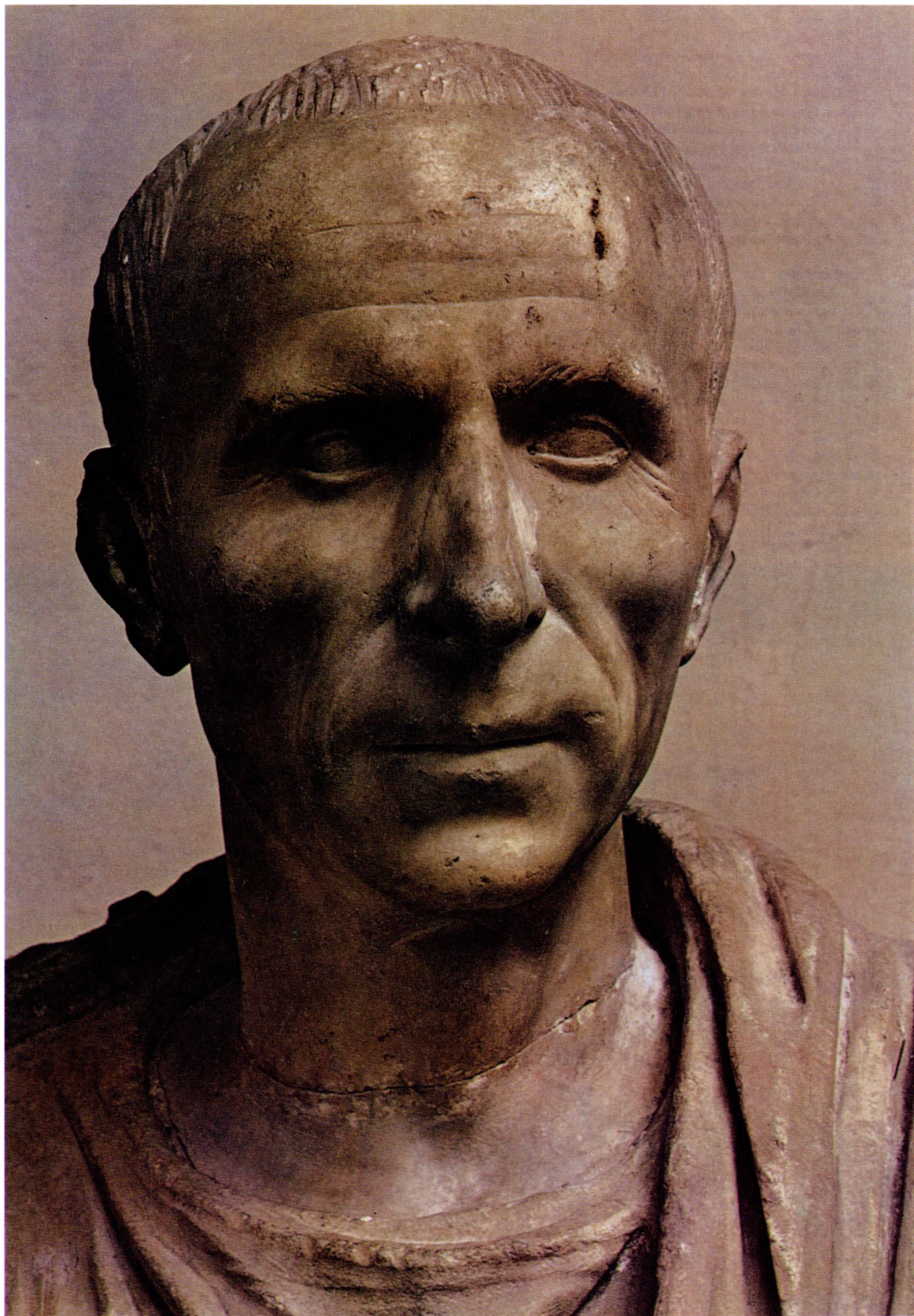
Carducho, Vincente (kitaip V. Carducci)
(*1568/78 Florencija, †1638 Madridas)
It. manierizmo stiliaus tapytojas. B. Carducho brolis ir mokinys. Padėjo broliui atlikti užsakymus Ispanijos kar. rūmuose ir 1609 tapo jo įpėdiniu — rūmų dailininku. Svarb. darbas — 54 paveikslai El Paular kartūzų vienuol. net. Segovijos (apie 1632).

Carlevaris, Luca
(*1663 Udinė, †1729 Venecija)
It. tapytojas ir ofortistas. Carlevaris [Karlevaris] buvo Canaletto mokytojas, dar anksčiau už jį pradėjęs tapyti Venecijos vaizdus — dažnai kaip foną daugiafigūrėms istor. scenoms. 1703 išleido 104 Venecijos vaizdų ofortus. Laikomas Venecijos ↑ vedutų tapybos pradininku.

Carpaccio, Vittore
(*tarp 1455—65 Venecija, †1525/26 ten pat)
It. tapytojas. Carpaccio [Karpačas] buvo Gentile's Bellini'o mokinys, įtakos jam darė ir Giovanni Bellini bei Antonello da Messina. Didelio formato daugiafigūriuose paveiksluose jis vaizdavo tuolaik. gyvenimą. Jiems būdingas perspekt., archit. fonas, puikiai perteikiantis renesanso laikų Venecijos vaizdą. Tarp žym. Carpaccio darbų — šv. Uršulės legendos 9 dalių ciklas (1490—95), be to, scenos iš šv. Jurgio ir šv. Jeronimo gyvenimo (1502—08). Yra dar sukūręs votinių bei relig. pasakojamojo turinio paveikslų.

Carrà, Carlo
(*1881 Kvarnjentas/Pjemontas, †1966 Roma)
It. tapytojas, žym. modern. it. tapybos atstovas. Carrà [Kara] kaip ir U. Boccioni, G. Severini, poetas F. T. Marinetti buvo ↑ futurizmo pradininkas (1910). Pažintis su G. Apollinaire, A. Modigliani ir P. Picasso jo kūryboje paliko ↑ kubizmo žymę. 1915 Carra atsisveikino su futuristais. 1917 jis suartėjo su G. de Chirico; tuomet nutapė pirmuosius savo metafiz. paveikslus (↑ metafizinė tapyba). Pagr. šių paveikslų motyvai — siuvėjų manekenai ir apyvokos daiktai, atsidūrę nykiose, hermetiškose patalpose („Motina ir sūnus", 1917). Nuo 1919 bendravo su ↑ „Valori Plastici" grupe. 4-ame deš. vėl grįžo prie kubist. stiliaus.

Romėnų ir ankst. krikščionybės menas

19

23

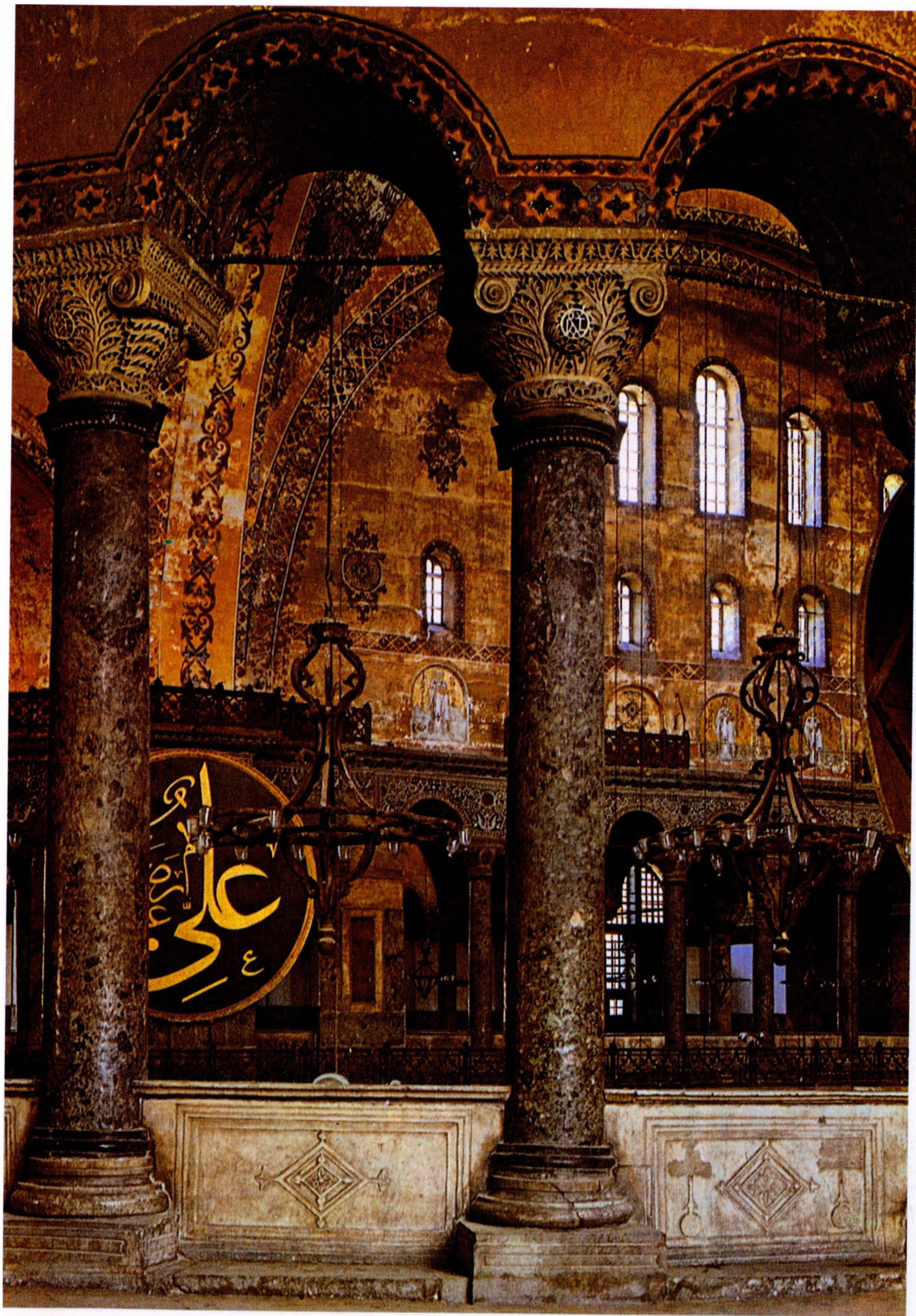

25

MAXIMIANVS

26

27

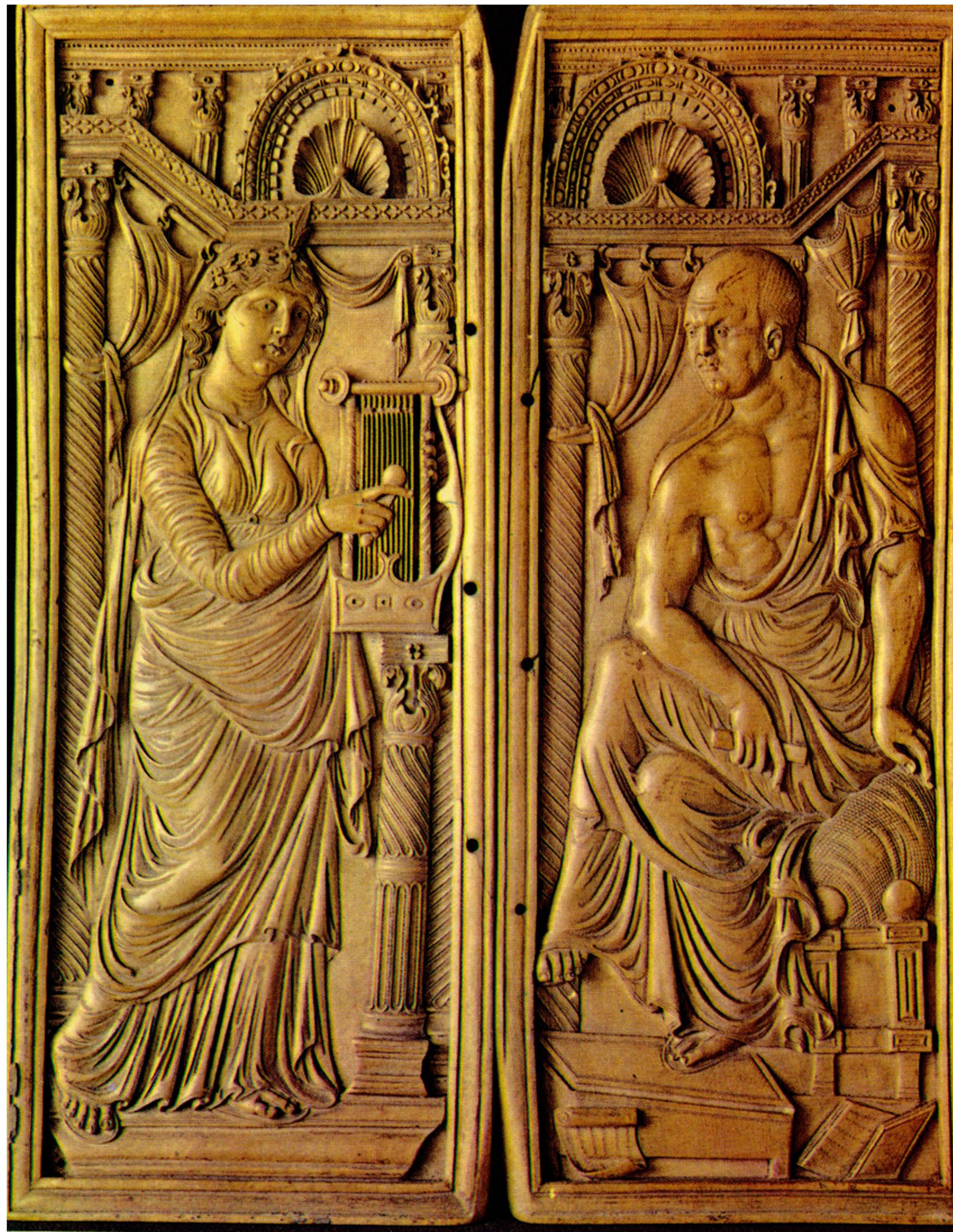

ORIS STRUCTURA MANEBIT SI
PERFECTA
REGAT SIC
HOC TUTUM

INITIVM EVANGELII IHV XPI FILII DI SIC
SCRIPTVM EST IN ESAIA PROF ECCE MITTO ANG
VIGILATE
ERGO NES
CITIS ENIM
QVANDO
DOMINVS
DOMVS
VENIAT
SERO
AN MEDIA
NOCTE
AN GALLI
CANTV
AN MANE

h generatio
34

26/27 Imp. Justinianas I ir imp. Teodora su palyda. Mozaikos S. Vitale bažn./Ravena (prieš 547)

28 Stambulo Hagia Sophia šventyklos vidus (Konstantinopolis, 532—546)

29 S. Maria Maggiore bazilika Romoje (apie 360)

30 Ostgotų karaliaus Teodoriko mauzoliejus. Ravena (VI a. pr.)

31 Karolingų pfalco koplyčia su žiediniu šviestuvu. Achenas (pašventinta 805)

32 Evangelistas Morkus iš „Harley evangeliarijaus". British Library/Londonas (Acheno rūmų mokykla, apie 800)

33 „Book of Kells" inicialas. Trinity College Library/Dublinas (apie 800)

34 Dramblio kaulo diptikas, vaizduojantis Boecijų ir mūzą. Moncos katedros lobynas (apie 500)

Carracci, Agostino
(*1557 Bolonija, †1602 Parma)
It. tapytojas ir grafikas. Garsios Bolonijos tapytojų šeimos narys. Mokėsi pas savo pusbrolį Lodovico Carracci; be to, jam didelį poveikį turėjo brolio Annibale kūryba. Su šiuo kartu Carraci [Karačis] tapė didelį freskų ciklą Bolonijoje (Palazzo Fava; Palazzo Sampieri; Palazzo Magnani) ir Romoje (Palazzo Farnese). Vienas nutapė lubų paveikslus Parmoje (Palazzo del Giardino), vaizduojančius mitol. meilės scenas. Vienas iš nedaugelio jo molbert. tapybos darbų — „Paskut. šv. Jeronimo Komunija" (1593/94). Reikšmingi ir jo grafikos kūriniai. Sukūrė apie 270 vario raižinių; be kita ko, iliustravo Torquato Tasso „Išvaduotąją Jeruzalę".

Carracci, Annibale
(*1560 Bolonija, †1609 Roma)
It. tapytojas; vienas Romos baroko tapybos pradininkų, žym. iš Carracci'ų šeimos. Drauge su broliu Agostino mokėsi pas pusbrolį Lodovico. Buvo veikiamas Rafaelio, Correggio, Tiziano ir P. Veronese's kūrybos. Drauge su broliu ir pusbroliu nutapė garsių freskų (↑ Carracci, Agostino). Be to, kūrė didelius altor. paveikslus, yra nutapęs gamtos vaizdų su relig. ir mitol. ↑ stafažu, kuriais dėjo pamatus ↑ heroj. peizažui. Be Palazzo Farnese freskų, žym. darbais laikomi pav. „Kristus su šventaisiais" (1595), „Ėmimas į dangų" (1599—1601), „Venera ir Adonis" (1590).

Carriera, Rosalba
(*1675 Venecija, †1757 ten pat)
It. rokoko pastelės dailininkė. Iš pradžių Carriera [Karjerą] labiau domino ↑ miniatiūra; vėliau ji ėmė piešti pastel. portretus ir šia technika išgavo rokokui būdingą aksominį minkštumą. 1705 buvo priimta į Romos Šv. Luko akademiją; 1720 tapo Paryžiaus dailės akademijos nare. 1728—30 gyveno Vienoje. Be alegor. ir relig. tematikos pusfigūrių paveikslų, beveik visuose Europos kar. rūmuose ji nutapė daug portretų. Didysis Carriera garbintojas buvo Saksonijos ir Lenkijos-Lietuvos kar. Augustas III (Frydrichas Augustas II), Dresdene sukaupęs didelę jos kūrinių kolekciją.

Carstens, Asmus Jakob
(*1754 St. Jurgenas/Šlezvigas, †1798 Roma)
Danų klasicizmo tapytojas ir piešėjas. Studijavo Kopenhagos akademijoje. 1783—88 padirbėjęs portretistu Liubeke, persikėlė į Berlyną, o 1792 į Romą. Čia J. Füssli primenančiu romantišku klasik. stiliumi tapė alegor., mitol. ir istor. paveikslus. Carstensas [Karstensas] piešė juoda kreida, pabrėždamas kontūrus. Jo piešiniai darė didelę įtaką B. Thorwaldsenui, J. A. Kochui ir ↑ nazaretiečiams.

Cartier-Bresson, Henri
(*1908 Šantelupas)
Pranc. fotografas. 1928 Cartier-Bressonas [Kartjė-Bresonas] pradėjo studijuoti tapybą. 1930 pasirodė pirmieji jo fotografijos darbai. 1931—33 keliavo po Afriką ir kai kurias Europos šalis. 1936 buvo J. Renoiro statomų filmų asistentas. 1937 ir 1945 pats sukūrė dokument. filmų („Return to life", „Le retour"). Tuo pat metu dirbo „Harper's Bazaar" fotografu. 1947 kai kuriuos savo darbus demonstravo Modern. meno muziejuje Niujorke. Po kelionės į Sovietų Sąjungą 1955 išėjo jo fotoalbumas „Maskvos žmonės".

Henri Cartier-Bresson. Pakeliui į P. Italijos turgų. Nuotrauka

Cartoon
Pieštas arba tapytas humorist. vaizdelis. *Cartoon* patraukliai pateikia kasdienybės mažmožius. Tuo skiriasi nuo kandžios satyrinės ↑karikatūros, dažnai su politine potekste. Sąvoka *cartoon* XIX a. išsirutuliojo iš anglų-amer. kalbinės aplinkos.

Carus, Carl Gustav
(*1789 Leipcigas, †1869 Dresdenas)
Vok. tapytojas ir meno filosofas. 1811 Carusas [Karusas] gavo mediko diplomą ir nuo 1827 dirbo karal. gydytoju. Parašė daug meno teorijos, medicinos ir psichologijos darbų. Draugavo su Goethe, kuriam paskyrė keletą savo tekstų. Jo rašiniai apie tapybą priskiriami prie svarb. romant. peizažo traktatų („Devyni laiškai apie peizažą", 1815—24). Carusas buvo tapytojas savamokslis, ryškiai veikiamas savo draugo C. D. Friedricho. Žym. iš nedaugelio jo paveikslų — „Pilkapis mėnesienoje" (1820), „Girių karalius" ir „Goethe's kapas".

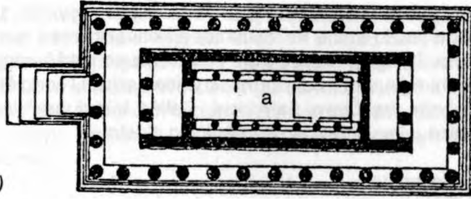
Cassatt, Mary
(*1845 Pitsburgas, †1926 Le Mesnil-Teribiu)
Amer. dailininkė impresionistė (↑impresionizmas). 1868 keliavo po Europą; nuo 1874 mokėsi tapyti Paryžiuje. Savo kritika ją skatino E. Degas, kurio darbai darė jai didžiulę įtaką. Jos spalv. gama primena A. Renoiro paletę. Pamėgtos Cassat [Kesat] temos — vaikų portretai ir motina su kūdikiu. Prie svarb. jos darbų priskiriami ir kai kurie spalv. medžio raižiniai, pvz., „Rytinis tualetas" (1886).

Castagno, Andrea del
(*apie 1421 Kastanija net. Florencijos, †1457 Florencija)
It. tapytojas. Castagno [del Kastanjo] kūrybą (diduma — freskos) veikė Masaccio, Donatello, D. Veneziano ir P. Uccello darbai. 1442 kūrė Venecijoje (Cappella di S. Tarasio freskos Šv. Zacharijo bažn.), vėliau Florencijoje. Castagno yra vienas žym. ankst. renesanso dailininkų. Savo monument. kūriniuose jis daug dėmesio skyrė perspektyvos dėsniams ir žmogaus anatomijai; nutapytos figūros gyvai gestikuliuoja. Tarp svarb. jo kūrinių — Florencijos Šv. Apolonijos vienuol. refektoriaus freska „Paskut. vakarienė" ir Niccolò da Tolentino raitelio paveikslas Florencijos katedroje.

Castiglione, Giovanni Benedetto (vad. Il Grechetto)
(*apie 1609 Genuja, †1663/65 Mantuja)
It. tapytojas ir ofortistas, dirbęs Venecijoje, Genujoje, Romoje ir rūmų dailininku Mantujoje. Castiglione [Kastiljonė] tapė daug. relig. temomis, kartu labai vykusiai vaizdavo gyvūnus — nesunku atpažinti Rembrandto įtaką. Be tapybos darbų, sukūrė apie 70 ofortų su puikiais ↑šviesotamsos efektais, taip pat ↑monotipijų.

Cavallini, Pietro
(*1240/50 Roma, †apie 1330/50 ten pat)
It. dailininkas, bene žym. XIII a. pab.—XIV a. pr. Romos tapytojas. Cavallini [Kavalinis] kūrė beveik vien Romoje. Jo teptukui priklausė 1823 sunaikintas S. Paolo fuori le Mura bažn. freskų ciklas ir taip pat neišlikusi šios bažnyčios fasado mozaika. Apie jo kūrybą galima spręsti iš mozaikos S. Maria in Trastevere bažn. ir liuneto freskos kard. Acquasparta'os antkap. paminkle (S. Maria in Aracoeli bažn.). Cavallini'o stiliuje bizant. men. išraiška susiliejo su Giotto naujovėmis. Jam būdinga skulptūriška figūrų traktuotė, formų modeliavimas su šviesotamsos pagalba ir erdviškumo užuominos.

Celė
(lot. cella — maža patalpa) Sen. gr. bei rom. šventyklos vidus. Uždara, be langų patalpa, kurioje laikomas garbinamos dievybės atvaizdas. Kolonų eilėmis gali būti padalyta į keletą navų. ↑Antik. šventyklų formos.

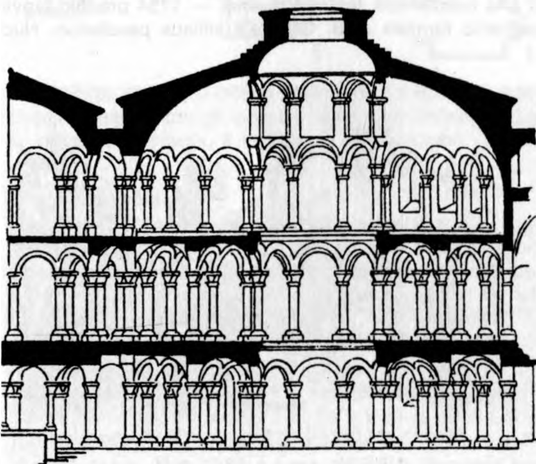
Celė (a)

Cellini, Benvenuto
(*1500 Florencija, †1571 ten pat)
It. skulptorius ir auksakalys, vienas žym. it. manierizmo atstovų. Nuo 1545 Cellini [Čelinis] dirbo Cosimo de' Medici'ui Florencijoje, tačiau vykdė ir popiež. Klemenso VII užsakymus Romoje bei Pranciškaus I rūmų — Prancūzijoje. Bene reikšm. jo darbas — bronz. Persėjo statula Loggia dei Lanzi Florencijoje (1545—54) ir Pranciškaus I druskinė (1539—43). Be to, Cellini parašė du reikšmingus traktatus apie auksakalystę ir skulptūrą. Garsiąją jo autobiografiją į vok. k. išvertė J. W. Goethe. [Liet. „Benvenuto Čelinio gyvenimas" išl. 1961.]

Centrinė nava
Iš kelių navų susidedančio ↑ navų korpuso centr. patalpa. ↑ Nava.

Centrinė perspektyva
↑ Perspektyva

Centriškasis statinys
Papr. skliautuotas, koncentriškas, apskritimo, kvadrato, ovalo, daugiakampio arba kryžiaus (↑ gr. kryžius) plano statinys. Pagr. patalpa gali būti apsupta šalutinių. Tokio tipo statiniai žinomi jau nuo antikos laikų — termų salės, antkap. rotondos ir apskrito plano šventyklos (Romos Panteonas, 115—125). Ankst. krikšč. architektūros centriškieji statiniai antikos pvz. buvo visų pirma bažnyčios-mauzoliejai ir ↑ baptisterijos (S. Stefano Rotondo, Roma, 460—80); žym. viduramžių centrišk. statinys yra Karolio Didž. pfalco koplyčia Achene (805). Renesanso laikais centrišk. statiniai vėl išpopuliarėjo („Tempietto" S. Pietro in Montorio vienuol., Roma, 1502; S. Maria della Consolazione, Todis, 1508). Žymių tokio pobūdžio statinių sukurta ir baroko epochoje (Frauenkirchės bažn., Dresdenas, 1722—43; Švč. Trejybės bažn. Kapelyje/Aukšt. Pfalcas, 1685—89). Tačiau dėl liturg. priežasčių beveik visų epochų bažnyčių statyboje vyravo ↑ išilginio plano statiniai. Dažnai abu pastatų tipai sujungiami į visumą (Šv. Petro bazilika Romoje, prad. 1506).

Centriškasis statinys: Dižono Šv. Benignos bažn. chorą užbaigianti rotonda

Cerano, il (tikr. Giovanni Battista Crespi)
(*apie 1557 Čeranas, †1632 Milanas)
Vėlyv. Lombardijos renesanso it. tapytojas ir skulptorius. Savo stiliumi jo kūriniai primena G. Ferrari'o, Tintoretto, P. Veronese's ir Barocci'o darbus. Remiamas kard. Frederigo Borromeo, Cerano [Čeranas] kūrė daug. Milane. Tapė paveikslus krikšč. temomis. Vienas svarb. kūrinių — „Scenos iš šv. Karolio Boromiejaus gyvenimo" (1602/03, Milano katedra), be to, kolosali šio šventojo statula Aronoje.

Ceroplastika
Skulptūra iš vaško (lot. cera — vaškas). Vaškas pasidaro tinkamas plastiniam modeliavimui pridėjus aliejaus arba terpentino. Iš jo ne tik kuriami savarankiški darbai, bet ir daromi skulptūrų modeliai (↑ *bozzetto*) arba bronzos liejinių formos (↑ liejyba). — Antikoje iš vaško buvo daromos pomirt. kaukės, mat minkštas vaškas yra ideali medžiaga tiksliai fizionomijos kopijai. Viduramžiais buvo kuriami vaškiniai votai. Industr. laikais šią dailės formą modifikavo pramonė, gaminanti žvakes ir įv. dekoracinius buities dirbinius.

César (tikr. C. Baldaccini)
(*1921 Marselis)
Pranc. ↑ „Nouveau Réalisme" grupės skulptorius. Césaris [Sesaris] iš pradžių kūrė pusiau daiktiškas, pusiau abstrakčias geležies skulptūras. Nuo 1952 m. iš gatavų detalių suvirindavo metal. konstrukcijas; 1962 pradėjo kurti skulptūras iš presuotų automobilių dalių (compressions dirigées). Nuo 1966 jo kūriniai iš putplasčio įgavo milžiniškas tūrines formas.

Cézanne, Paul
(*1839 Provanso Eksas, †1906 ten pat)
Pranc. tapytojas. Bandęs studijuoti teisę, Cézanne [Sezanas] 1861 atvyko į Paryžių, bet į tenykštę dailės mokyklą nebuvo priimtas dėl gabumų stokos. Tapęs privačios Suisse akademijos mokiniu, susipažino su C. Pissaro, o per šį su impresionistais (↑ impresionizmas). Veikiamas Pissaro atsižadėjo savo ankstesnės niūrios romant. natūralizmo stiliaus tapybos ir ėmėsi plenero; jo paletė praskaidrėjo. Nors 1874 jis dalyvavo pirmojoje didelėje impresionistų parodoje, bet netrukus atrado savitą, jau nebe impres. stilių. 1879 grįžo į Eksą; čia jam rūpėjo Provanso peizažai. 1904 dalyvavo Rudens salone, bet iki mirties taip ir nesusilaukė plačiosios visuomenės pripažinimo. Cézanne tapybos pagr. elementas yra spalva, kurios kontrastingus tonus jis perkeldavo ant drobės kruopščiais, dažn. įstrižais potėpiais; forma atsiduria antroje vietoje. Taigi jo kompozicijoms būdingos stereometr. formos (kūgis, rutulys, cilindras), perspektyvos bei apšvietimo nedermė, dydžių deformacijos. Kubistų (G. Braque, P. Picasso, ↑ kubizmas) pirmtakas, Cézanne turėjo lemiamą įtaką šiuolaik. dailės raidai. Kūriniai: „Kortuotojai" (1890—92); „Didžiosios maudulės" (1900—05).

Chagall, Marc
(*1887 Lioznas/Vitebskas, †1985 Sen Pol de Vansas)
Rusų-pranc. tapytojas ir grafikas. Chagallas [Šagalas] mokėsi Sankt Peterburgo akademijoje, jam yra dėstęs L. Baks-

tas. Iš pradžių žavėjęsis ↑ekspresionizmu, 1910—14 Paryžiuje arčiau pažino fovizmą (↑„Fauves") ir ↑kubizmą; šios srovės kurį laiką veikė jo kūrybą. 1914 grįžo į Rusiją; nuo 1922 (išskyrus vok. okupaciją) nuolat gyveno Prancūzijoje. — Chagallas išsiugdė individualų, jokiai dailės krypčiai nepriskirtiną stilių, tematiškai susijusį su rusų tautodaile ir žydų religija. Visa tai papildė Paryžiuje sukauptos impresijos bei simbol. motyvai. Pasakišką, užburiantį jo kompozicijų įspūdį formuoja intensyvios, vaiskios spalvos. Be daugybės paveikslų, sukūrė ir grafikos darbų (1923—27 96 ofortai Gogolio „Mirusioms sieloms"; 1927—36 — 100 ofortų La Fontaine pasakėčių motyvais). Yra sukūręs ir sienų bei lubų tapinių (pvz., 1964 Paryžiaus operoje), vitražų maldykloms (kaip antai 1961 Jeruzalėje) ir teatr. dekoracijų (pvz., 1945 Stravinskio „Ugnies paukštei").

Champa(i)gne, Philippe de
(*1602 Briuselis, †1674 Paryžius)
Flam. kilmės pranc. tapytojas. Iš pradžių Champaigne [de Šampanė] mokėsi Antverpene, nuo 1621 Paryžiuje, kur dirbdamas su N. Poussinu (Liuksemburgo rūmų dekoravimas) patyrė šio įtaką. 1628 buvo pakviestas rūmų dailininku ir dirbo Maria'i de Medici, o ypač Richelieu. 1648 su kt. įkūrė Karal. akademiją. Tapė daug. relig. paveikslus ir portretus. Kūryboje ryški P. Rubenso ir flam. tapybos tradicijos įtaka. Psichol. realizmu ir kontaktu su žiūrovu pasižyminčiuose portretuose nuo 1643 juntamas posūkis į jansenizmą.

Chardin, Jean-Baptiste
(*1699 Paryžius, †1779 ten pat)
Pranc. tapytojas. Gyvūnų ir vaisių tapytojas Chardinas [Šardenas] 1728 įstojo į Paryžiaus akademiją. Tapė nepakartojamo kolorito ↑natiurmortus; žanr. paveikslais prilygsta Vermeerui. Chardinas mėgo vaizduoti paprastus miestiečius, buvo tikras ↑virtuvės scenų meistras. Jo dailė yra tarsi jungiamoji grandis tarp XVII a. ol. tapybos ir XIX a. realizmo. Vienas gars. paveikslų — „Daržovių skutėja" (apie 1738).

Chéret, Jules
(*1836 Paryžius, †1932 Nica)
Pranc. tapytojas ir litografas (↑litografija), šiuolaik. plakato pradininkas. Apie 8-o deš. vid. Cheret [Šerė] savo spaustuvėje Paryžiuje išspausdino trispalvius (geltonus, raudonus, mėlynus) ↑plakatus. Savo sukurtus projektus pats ir perkeldavo ant litogr. akmens. Padarė ženklią įtaką ↑secesijos plakato formai.

Cherubinas
(hebr. kerūb, dgs. kerūbim) Kitaip cherubas, kerubas. Angelas su keturiais [kartais šešiais] sparnais, kai kada nusagstytais daugybe akių; vaizduojamas stovintis ant rato. Viduramžių mene ne visuomet aiškiai skiriamas nuo ↑serafimo. ↑Angelų hierarchijoje abu priklauso aukšč. rangui. Laikomi rojaus bei Sandoros skrynios sargais, dangiškoje tarnyboje yra Dievo palydovai. Dailės kūriniuose jie dažnai vaizduojami greta soste sėdinčio Kristaus.

Cherubinas

Chiaroscuro
↑Šviesotamsa

Chicago school
(angl.: Čikagos mokykla) Amer. architektų grupė, po Čikagos gaisro (1871) sukūrusi nemaža novatoriškų pastatų ir praskynusi kelią daugeliui šiuolaik. architektūros srovių. Be kt., jai priklausė D. H. Burnhamas ir J. W. Rootas (Reliance-Building, 1890/1904), be to, L. H. Sullivanas, savo rašiniais drauge su kt. davęs pradžią ↑funkcionalizmui.

Chirico, Giorgio de
(*1888 Volas/Tesalija, †1978 Roma)
It. tapytojas ir grafikas. De Chirico [de Kirikas] studijavo Atėnuose, o nuo 1905 Miunchene pas M. Klingerį. Svarbių impulsų jo kūrybai teikė ne tik mokytojo, dar A. Böcklino darbai, bet ir intensyvios Schopenhauerio ir Nietzsche's studijos. 1911—15 gyveno Paryžiuje, ten bendravo su G. Apollinaire ir P. Picasso. 1917 Feraroje susitiko C. Carrà; jie drauge inicijavo ↑metafiz. tapybos kryptį. 1918 prisijungė prie ↑„Valori Plastici" grupės. 1924—39 vėl gyveno Paryžiuje ir ten entuziastingai buvo priimtas į siurrealistų (↑siurrealizmas) aplinką. 4-ame deš. atsisakė metafiz. tapybos ir pritapo prie ↑klasicizmo bei it. ↑činkvečento dailės. — De Chirico laikomas vienu svarb. it. modern. tapybos reprezentantų. Vaizduodamas sapną primenančias nykias aikštes, vėliau — gyvenamas marionečių, iš tikrovės fragmentų jis kūrė absurdišką, slogų savo paveikslų pasaulį („Nerimą keliančios mūzos", 1916), dėl to yra priskiriamas prie siurrealizmo pirmtakų.

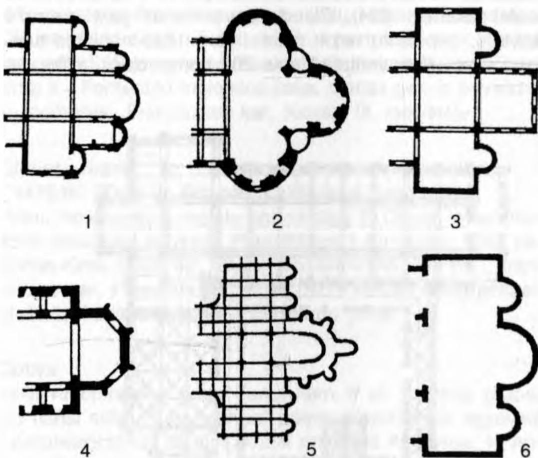
Chodowiecki, Daniel
(*1726 Gdanskas †1801 Berlynas)
Lenkų kilmės vok. ofortistas ir tapytojas. 1743 Chodowieckis [Chodoveckis] persikėlė į Berlyną, ten iš pradžių pirkliavo, vėliau susidomėjo emalio tapyba. 1764 tapo Berlyno akademijos nariu, 1797 jos direktoriumi. 1786 daug prisidėjo prie akademijos reorganizavimo. — 1754 pradėjo tapyti nedidelio formato J. B. Greuze's stiliaus paveikslus. Nuo

Daniel Chodowiecki. Maldininkai kelyje į Franceš Buchholcą. Ofortas

1770 kūrė daug. ofortus, kurie turėjo didelį pasisekimą. Neįmantriais, patraukliais vaizdais iš vok. ↑ rokoko laikų miestiečių gyvenimo jis pelnė žym. ↑ kasyčių stiliaus dailininko šlovę. Be kita ko, iliustravo Lessingo komediją „Minna von Barnhelm" ir Lavaterio „Fizionomikos fragmentus". Chodowieckio kūryb. palikimas — daugiau nei 2000 ofortų ir tiek pat piešinių.

Choras
1. Iš pradžių — giedotojams skirta aptverta vieta bažnyčioje priešais altorių. Nuo Karolingų laikų — atskira bažnyčios dalis, atsiradusi prailginus ↑ centr. navą už ↑ transepto apsidos kryptimi. Choras yra skirtas dvasininkams, jame įrengiamas did. altorius bei ↑ stalės [Lietuvoje ši bažnyčios dalis tradiciškai vadinama ↑ presbiterija]. Papr. choras užima ryt. bažnyčios dalį ir būna kiek pakeltas, ypač jeigu po juo yra ↑ kripta. Be to, nuo pasauliečiams skirtos dalies chorą dažn. atitverdavo ↑ altoriaus užtvara, nuo XIII a. ↑ lektoriumas, baroko epochoje — ↑ presbiterijos grotelės. Romanikoje atsirado choro apėjimas (↑ deambulatoriumas) su ↑ choro koplyčiomis, be to, ↑ dviejų galų bažnyčios su dviem priešpriešiais esančiais chorais. [**2.** Vienuolių choras — vienuol. bažnyčių patalpa su ↑ stalėmis, papr. už didž. altoriaus, kurioje vienuoliai drauge meldžiasi. Moterų vienuol. bažnyčiose įrengiamas dažn. ↑ emporoje. **3.** Giedotojų empora, muzik. choras, vargonų tribūna. Empora bažnyčios gale, kurioje stovi vargonai ir gieda choristai.]

1 pakopinis choras, 2 trilapė navų korpuso užbaiga, 3 tiesi choro užbaiga, 4 daugiakampis choras, 5 deambulatoriumas su choro koplyčiomis, 6 transeptas su apsidomis

Choro koplyčia
Nedidelė, į choro apėjimą (↑ deambulatoriumą) atsiverianti patalpa su altoriumi, kuri gali būti ženkli ir statinio išorėje. Kelios radialiai aplink deambulatoriumą išdėstytos choro koplyčios sudaro *koplyčių vainiką*. Nedidelė choro koplyčia vadinama ir *apsidole*.

Christo (tikr. C. Javacheff)
(*1935 Gabrovas)
Bulg. dailininkas. Po studijų Sofijoje ir Vienoje 1958 Christo [Christas] atvyko į Paryžių, kur suartėjo su ↑ „Nouveau Réalisme" grupe. Nuo 1964 gyvena Niujorke. Išgarsėjo savo „paketais" *(empaquetage)*. Iš pradžių „pakavęs" tik kasdienės apyvokos daiktus, vėliau įvyniodavo dideliausius objektus — monumentus, pastatus — arba medžiagos ir folijos juostomis keitė landšaftą. Garsiausi jo projektai — 2 km pajūrio ruožo netoli Sidnio „įvilkimas" („Wrapped Coast", 1969) ir Pont Nefo Paryžiuje „įpakavimas" (1976—85), be to, Didž. Kanjono Raiflyje, Koloradas, užtvėrimas („Valley Curtain", 1972) ir „Running Fence" Kalifornijoje (1972—76).

Christus, Petrus
(*apie 1420 Baerlė/Brabantas, †1472/73 Briugė)
Nyderlandų tapytojas. Spėjama, kad Christus [Kristus] buvo J. van Eycko mokinys ir 1441 Briugėje perėmė šio dirbtuvę. Kūrė relig. paveikslus ir realist. portretus; jo darbai sudaro tarsi jungtį tarp J. van Eycko ir H. Memlingo kūrybos. Pagr. kūriniai — dvi altoriaus sąvaros („Apreiškimas", „Jėzaus gimimas" ir „Paskut. teismas", 1452), be to, „Madona soste su dviem šventaisiais" (1457).

Chrizoelefantina
(gr. chrysos — auksas, elephantinos — dramblio kaulo) Skulptūros technika, aukso ir dramblio kaulo derinys. Diduma chrizoelefantinos kūrinių — sen. gr. kultinės skulptūros. Nuogos statulų kūno dalys buvo gaminamos iš dramblio kaulo, o plaukai ir drabužiai — iš aukso lakštų. Skulptūros pagrindas medinis. Žym. pvz. — Partenono Atėnė ir Fidijaus Dzeusas Olimpijoje, be to, Polikleto Hera Argietė — nė vienas neišlikęs.

Church, Frederick Edwin
(*1826 Hartfordas/Konektikutas, †1900 Niujorkas)
Amer. peizažistas, priklausantis ↑ „Hudson River School" grupei. 1844—48 Churchas [Čerčas] mokėsi pas T. Cole, 1849 tapo Niujorko akademijos nariu. Tuo pat metu intensyviai studijavo gamtos mokslus. Tapė daug. erdvius, gamtininko akimis matomus didelio formato peizažus. Motyvų sėmėsi iš ilgų kelionių.

Churriguera, šeima
Isp. baroko skulptoriai ir architektai [de Čurigera]. **Alberto Ch.** (*1676 Madridas, †1750 Orgasas) ir jo brolis **Joaquín Ch.** (*1674 Madridas, †1724 Salamanka) drauge statė naują Salamankos katedrą. Lab. išgarsėjo jų brolis **José Benito Ch.** (*1665 Madridas, †1725 ten pat), pirmasis šeimoje pasirinkęs architektūrą. Jis buvo ↑ čurigerizmo, iš G. Guarini'o perimto dekoracijų stiliaus, pradininkas. Iš pradžių dirbo kar. Karoliui II ir, be kita ko, sukūrė tris prašmatnius altorius Salamankos S. Estebano bažn. 1709—13 rengė projektus Nuevo Bastano miesto statybai. Pasauliet. architektūros pvz. — 1722/23 statyta Salamankos rotušė.

Ciborija
(lot. ciborium — metal. taurė) **1.** Kitaip ciboriumas. Kupolo pavidalo kolonų laikomas į baldakimą panašus statinys, gaubiantis altorių arba antkap. paminklą. Buvo įrengiamas jau ankst. romanikos Italijos bažnyčiose. Didž. altoriaus ciborijos stovi atskirai, šon. altorių — dažn. remiasi į sieną ir primena koplytėlę. **2.** Kitaip ↑ komuninė.

Cilindriniai skliautai
Kitaip lopšiniai skliautai. Cilindr. skliautai yra paprasčiausia ↑ skliautų forma, jų skerspjūvis sudaro pusapskritimį, apskritimo segmentą, kartais net smailiąją arką arba parabolę. Ilgesni cilindr. skliautai papr. skaidomi ↑ gurtais į tam tikrus protarpius (↑ travėja) ir vadinami *gurtiniais skliautais*. Cilindr. skliautai dažnai būna įrengiami virš laiptų (*kylantis cilindr. skliautas*) arba virš sraigtinių laiptų (*įvijinis,* arba *sraigtinis, skliautas*).

Cima da Conegliano (tikr. Giovanni Battista Cima)
(*1459/60 Konelijanas, †1517/18 ten pat)
It. ankst. renesanso tapytojas. Cima [Čima da Konelijanas] gyveno Konelijane, o 1484—92 Vičencoje. Rūstus jo ankst. kūrinių monumentalumas rodo jį turėjus ryšių su B. Montagna aplinkos dailininkais. 1492 persikėlė į Veneciją, kurioje buvo veikiamas G. Bellini'o ir Antonello da Messina kūrybos, o vėliau persiėmė Giorgione's maniera. Nutapė daug altor. paveikslų ir ↑ devoc. atvaizdų. Jo darbams būdingas vaiskus koloritas, švelnus, difuzinis apšvietimas ir harmoninga kompozicija. Kūriniai: „Jėzaus krikštas" (1494); „Šv. Tomas Netikintysis" (1504).

Cimabue, Giovanni (tikr. Cenni di Pepo)
(*apie 1240 Florencija, †po 1302)
It. tapytojas. 1272 minimas Romoje, 1301/02 Pizoje. Vienintelis atributuotas kūrinys — katedros apsidos mozaika — sukurtas būtent čia. Cimabue [Čimabujės] stiliui būdinga bizant. formų raiškos plėtotė siejant jas su gotikos stilist. elementais ir monumentalumas. Laikomas žym. Giotto pirmtaku, tiesusiu kelius Florencijos ankst. renesansui. Kūriniai: „Dievo Motina soste" (1272—74); Madonos freska Žem. ir freskos Aukšt. Šv. Pranciškaus bažn. Asyžiuje; Nukryžiuotasis Florencijos Šv. Kryžiaus bažn. (1272—74).

Cinko dažai
Pigmentiniai cinko junginiai, nuo XIX a. vartojami tapybai. Nuo 1800 paplitę aliej. cinko balti dažai negeltonuoja, todėl tinka paveikslo ↑ gruntui.

Cinkografija
XIX a. išrasta ↑ iškilioji spauda; piešiama rūgštims atspariu laku ant cinko plokštės. Kai pasibaigia rūgščių veikimas, lieka aštriabriaunės linijos, kurios pašalinus laką sugeria dažą ir vėliau atsispaudžia lakšte.

Cire perdue
(pranc.: dingęs vaškas) Kitaip „dingusi vaško forma", išliejamasis modelis. Kartą tenaudojama liejimo forma, išimant gatavas liejinio dalis sudaužoma. ↑ Liejyba.

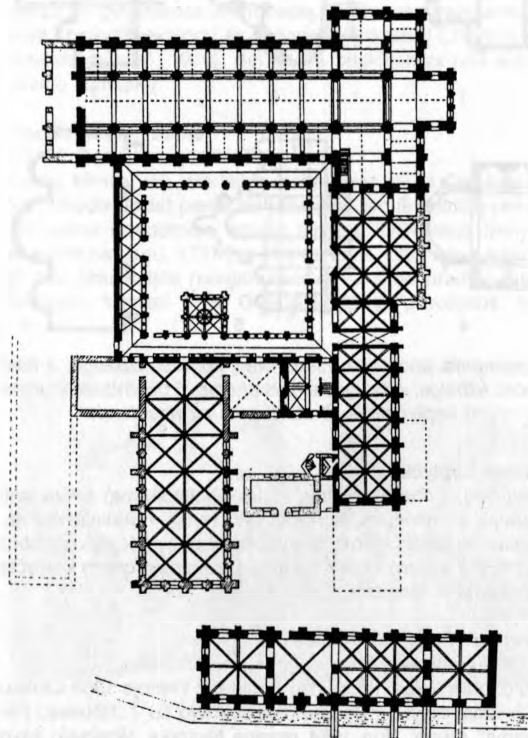
Cistersų architektūra
Cistersų ordino architektūra. Pirmasis iš trijų senųjų cistersų vienuolynų — Sito vienuol. — buvo įkurtas 1098 Burgundijoje. Ordino regulą parašė šv. Bernardas Klervietis, vadintas pagal antrąjį — Klervo vienuol. (įkurtą 1115). Trečiasis — Morimono vienuol. (įkurtas 1115). Iš Klervo atsirado 350, iš Morimono — 214 naujesnių vienuolynų. Ordino nariai privalėjo gyventi kuo kukliau. Tai atsispindėjo ir jų bažn. architektūroje: bažnyčios buvo statomos be bokšto, daugių daugiausiai su bokšteliu ant stogo kraigo. Navų korpusas papr. dengiamas plokščiu stogu. Choras ir prie jo esančios koplyčios baigiasi stačiakampiu. Transepto šakų ryt. pusėje įrengtos papild. koplyčios. Puošybos atsisakoma. Nuo XII a. vid. šių taisyklių taip griežtai jau nebesilaikyta. Vokietijoje sen. cistersų vienuol. yra Altenkampe (1122), Valkenryde/Harcas (1127), Ebrache/Frankonija (1127) ir Eberbache (1131). Sen. visa išlikusi bažn. yra Fontenė (1139—47), didžiausia — Pontinji (1140—1200). Anglijoje išlikę žymūs griuvėsiai (pvz., Fontano abatija; Kerkstalis).

Cizeliavimas
(pranc. ciseler — rūpestingai nudailinti) **1.** Metal. daiktų apdirbimas kaltais, dildėmis, puncais arba raižikliais, šalinant nelygumus (pvz., išlyginant liejimo siūles). **2.** Plast. ir linijinių ornamentų kūrimas metal. plokštėse ir papuošaluose.

Claesz, Pieter
(*1596/97 Burgšteinfurtas, †1661 Harlemas)
Ol. tapytojas. Peizažisto N. Berchemo tėvas. Nuo 1617 Claeszas [Klaszas] minimas Harleme, kuriame, kaip spėjama, praleido didž. savo gyvenimo dalį. Tapė ↑ natiurmortus, šviesiu koloritu primenančius W. C. Heda paveikslus. Jo kūrybai būdingas vad. *onbijtje* natiurmortas (↑ pusryčių stalo kompozicija).

Clairobscur
↑ Šviesotamsa

Claude Lorrain (tikr. C. Gellée)
(*1600 Šampanė/Lotaringija, †1682 Roma)
Pranc. peizažistas ir ↑ ofortistas. Nuo 1613 Claude [Klodas Lorenas] gyveno Romoje, ten mokėsi pas archit. kompozicijų tapytoją A. Tassi. Bet jo kūrybos kryptį lėmė P. Brilio, A. Elsheimerio ir A. Carracci ↑ ideal. peizažai. Trumpam nuvykęs į Lotaringiją kaip C. Deruet padėjėjas, 1627 visam laikui apsigyveno Romoje. Čia specialiai studijavo gamtovaizdžio apšvietimą ir išsiugdė savitą idealios, racionaliai aiškios peizažo tapybos stilių, kuris skyrėsi nuo veikiau herojinio N. Poussino stiliaus. Mėgstamas motyvas — Vid. Italijos peizažas su šventyklomis arba griuvėsiais nuotaikingoje ryto ar vakaro šviesoje; ↑ stafažui dažnai pasitarnaudavo bibl. arba mitol. scenos. Meistriškumo viršūnę ši šviesos poezija pasiekė šiltais auks. tonais nutapytuose uosto vaizduose („Odisėjas perduoda Chriseidę tėvui", 1646; „Uostas saulei tekant", 1634). Claude buvo vienas gars. peizažo tapytojų, pripažintų tarpt. mastu. Nuo 1635 nuolatos turėdavo savo „liber veritatis" apie 200 kompozicijų, atliktų la-

Cistersų architektūra: Fontenė vienuol. ansamblis. Burgundija

vuoto piešinio (↑ lavavimas) technika. Vėlyv. kūriniuose nuo 1660 įsivyravo vėsesni, sidabriškai pilkšvi tonai („Hagaros išvijimas", 1668). Claude kūryba turėjo lemiamą įtaką XVIII ir XIX a. peizažo tapybai.

Cleve, Joos van (kitaip Cleef; tikr. J. van der Beke)
(*apie 1490 Klevė, †1540/41 Antverpenas)
Nyderlandų tapytojas. 1511 Joosas [Josas van Klevė] minimas kaip meistras Antverpene, 1529 kaip Prancūzijos kar. Pranciškaus I rūmų dailininkas. Ankst. kūryboje ryški Nyderlandų sen. tapybos tradicija ir Q. Massyso bei J. Patiniero įtaka („Adomas ir Ieva", 1507). Su jo vėlyv. kūriniais, veik. jam pabuvojus Italijoje, Š. Europą pasiekė Leonardo da Vinci dailės elementai („Madona"). Reikšmingi abu jo triptikai „Švč. M. Marijos mirtis" (1515); iš pradžių jis net buvo vadinamas „Marijos mirties meistru".

Close, Chuk
(*1940 Monro/Vašingtonas, federac. apygarda)
Amer. tapytojas. Tapytojo kūryb. kelią Close [Klouzas] pradėjo nuo abstr. motyvų, o 7-ame deš. pasidarė vienu žym. ↑ fotorealizmo dailininkų. Nuo 1967 iš nuotraukų tapo ir piešia portret. galvas.

Clouet, François
(*apie 1505/10 Tūras, †1572 Paryžius)
Pranc. tapytojas ir piešėjas, J. Clouet sūnus, 1540 perėmęs tėvo pareigas Pranciškaus I, o vėliau Henriko II rūmuose. Clouet [Kluė] daug. kūrė tikroviškus portretus, tapė ir mitol. temomis. Stiliuje juntama Florencijos manieristų (pvz., Bronzino) ir ↑ Fontenblo mokyklos įtaka. Vienas ger. jo paveikslų — portretas „Prancūzijos kar. Karolis IX vaikystėje".

Clouet, Jean
(*1475/80 Tūras ar Briuselis, †1540/41 Paryžius)
Pranc. renesanso epochos portretistas, F. Clouet tėvas. Nuo 1516 paliudyta jo veikla Pranciškaus I rūmuose; 1533 paskirtas rūmų dailininku. Greta flam. tradicijos portretų („Prancūzijos kar. Pranciškus I", apie 1527) sukūrė daug portret. piešinių, kuriuose juntama Leonardo įtaka.

Cobra
1948 Amsterdame įkurta danų, flam. ir ol. tapytojų grupė; jos nariai stilist. ↑ *art informel* priemonėmis siekė atgaivinti ↑ ekspresionizmą. Grupės, kuriai priklausė A. Jornas, K. Appelis, P. Alechinsky ir kt., pavadinimas sudarytas iš pirmųjų Kopenhagos, Briuselio ir Amsterdamo miestų vardų raidžių.

Cochin, Charles-Nicolas Jaunesn.
(*1715 Paryžius, †1790 ten pat)
Pranc. rokoko stiliaus vario raižytojas ir piešėjas. Grafikos Cochinas [Košenas] mokėsi pas tėvą, savo bendravardį raižytoją. Jo kūrybai būdinga grafikos ir literatūros jungtis, kartu ir polinkis į alegor. vaizdavimą. 1775 didelės sėkmės susilaukė jo paveikslai su dofino vestuvių vaizdais. Be to, Cochinas iliustravo daugybę knygų. Išleido menotyros traktatą apie Herkulanumą (1754) ir kelionės po Italiją aprašymą (1758).

Coecke van Aelst, Pieter
(*1502 Alstas, †1550 Briuselis)
Flam. tapytojas, skulptorius, architektas. Coecke's [Kukės van Alsto] romanizmo krypties istor. paveikslai (↑ istor. tapyba) buvo paveikti jo mokytojo B. van Orley darbų. Jo medžio raižinių serija, atspindinti kelionių į Italiją ir Turkiją įspūdžius, plačiai paplito reprodukcijų pavidalu. Kūrė ir vitražų bei tapiserijų projektus, skulptūras bei pastatų planus. Be to, išvertė S. Serlio architektūros traktatą į pranc. ir flam. kalbą. Coecke laikomas savo žento P. Bruegelio Vyresn. mokytoju.

Coello, Claudio
(*1642 Madridas, †1693 ten pat)
Portug. kilmės isp. tapytojas. Apie 1660 keliaujantį po Italiją jį įkvėpė C. Dolci'o ir P. da Cortona darbai. Didelę įtaką Coello [Kuelui] darė ir Tiziano, Rubenso bei van Dycko kūriniai, kuriuos studijavo Madrido kar. rūmuose. 1686 tapo savo draugo J. Carreño de Miranda, rūmų dailininko, įpėdiniu. Coello laikomas paskut. didžiu Madrido mokyklos tapytoju. Jo stiliui būdingas kruopštus piešinys ir sodrus koloritas. Pagr. Coello kūrinį, „Sagrada-Forma" altorių (1685, Eskorialio zakristija), vaizduojantį besimeldžiančią Ispanijos kar. Karolio II šeimą, sudaro daugiau kaip 50 portretų.

Cole, Thomas
(*1801 Bolton le Muras/Lankašyras, †1848 Katskilis/Niujorkas)
Anglų-amer. tapytojas. Išmokęs pavyzdžių piešėjo ir medžio drožėjo amato, 1818 Cole [Kolė] atvyko į JAV ir ten 3-ame deš. pradėjo tapyti peizažus („Kaskados Katskilyje", 1827). Buvo vienas ↑ „Hudson River School" įkūrėjų ir žym. amer. romant. peizažo tapytojų. Be realist. Hadsono gamtovaizdžių, yra nutapęs ir ryškaus simbol. turinio alegor. bei relig. idealiųjų peizažų.

Colombe, Jean
(*apie 1440 Buržas, †1493 ten pat)
Pranc. knygų tapytojas. Karoliui Savojiečiui Colombe [Kolombas] baigė tapyti brolių Limburgų ↑ valandų maldyną „Très riches heures du Duc de Berry" (1485), sukūrė valandų maldyną Liudvikui Lavaliečiui (1480—89). Paskut. du XV a. pab. deš. Colombe buvo gars. ir produkt. Prancūzijos ↑ miniatiūrų tapytojas; jo dirbtuvėje pasaulį išvydo tūkstančiai miniatiūrų. Mėgo vaizduoti puošnią architektūrą su gausybe skulptūrų, retai tapomus gamtos reiškinius — liūtį, pūgą ir pan. Minėtinas jo tapinys „Švč. M. Marijos įvesdinimas į šventyklą" iš kunig. Berry valandų maldyno, kuriame labai tiksliai pavaizduota Buržo katedra.

Colo(u)r field painting
↑ Spalvinių dėmių tapyba

Combine painting
↑ Kombinuotoji tapyba

Concept(ual) art
↑ Konceptualizmas

Coninxloo, Gillis van
(*1544 Antverpenas, †1607 Amsterdamas)
Flam. peizažistas. Nuo 1585 Coninxloo [van Koninkslo] gyveno Frankentalyje (Pfalcas), nuo 1595 Amsterdame. Laikomas žym. iš vad. Frankentalio tapytojų. Savo peizažuose (papr. miško vaizduose) flam. ir Venecijos tapybos tradiciją siejo su naujovišku gamtos traktavimu. Kompozicijos sudarytos iš kelių erdvinių zonų su skirtinga perspektyva. Coninxloo buvo naujos romant.-fantast. peizažo krypties pradininkas. Ta pačia linkme ėjo J. Bruegelis Vyresn., A. Elsheimeris, P. Brilis ir kt.

Constable, John
(*1776 Yst Bergholtas/Safolkas, †1837 Londonas)
Anglų peizažistas. Nuo 1795 Constable [Konstablis] gyveno Londone. 1799 pradėjo mokslus Karal. akademijoje, ten 1802 pirmąkart eksponavo savo paveikslus. Kūryb. kelio pradžioje veikiamas, be kt., T. Gainsborough ir Claude Lorraino, nuo 1810 ugdėsi savo stilių. Tapė beveik vien peizažus, kuriuose jam mažiausiai rūpėjo topografija; jo siekis buvo neišsemiamų ir nuolat kintančių gamtos įspūdžių men. transformacija. Tuo tikslu jis ėmėsi gamtos studijų — tapė eskizus akvarele, bet pirmuč. aliej. dažais (minėtina debesų serija). Tais eskizais, o ir paveikslais, kaip kad „Šieno vežimas" (1821), jis padarė didelę įtaką ↑ Barbizono mokyklai, ↑ romantizmui ir ↑ impresionizmui.

Constant (tikr. C. Anton Niewenhuys)
(*1920 Amsterdamas)
Ol. tapytojas, skulptorius ir architektas. Constant'as [Konstanas] studijavo Amsterdame. 1948 buvo vienas iš ↑ *Cobra* grupės steigėjų. Tuo metu, be abstr. plastikos, kūrė ekspresyvius paveikslus. 1950 persikėlė į Paryžių; po kiek laiko tapybą metė, studijavo architektūrą. Nuo 1953 ėmėsi miestų statybos eksperimentų, be kita ko, mėgino sukurti idealų urbanist. modelį („New Babylon", 1956).

Copley, John Singleton
(*1738 Bostonas/Masačūsetsas, †1815 Londonas)
Amer. tapytojas. Copley [Koplis] ėjo vario raižybos mokslus, o tapyti aliej. dažais ir pastele išmoko pats. 1775 J. Reynoldso ir B. Westo pakviestas apsigyveno Londone, ten 1779 tapo Karal. akademijos nariu. Reikšmingi Bostono visuomenės indiv. bei grup. portretai iš jo kūrybos amer. laikotarpio, pasižymintys meniškumu ir vaizduojamų asmenų psichologijos pažinimu. Anglijoje, veikiamas J. Reynoldso kūrybos, jo stilius kito ↑ grandmanieros linkme. Didelį pasisekimą turėjo jo istor. paveikslai (↑ istor. tapyba), sukurti po 1775 ir vaizduojantys to meto įvykius („Earl of Chathamo mirtis", 1779/80).

Coppo di Marcovaldo
(*apie 1225 Florencija, † po 1276)
It. tapytojas, kūręs Florencijoje, Sienoje ir Pistojoje. Vienas žym. XIII a. Toskanos molbert. tapybos meistrų. Coppo [Kopo di Markovaldo] stilių dar veikė bizant. dailės formos, bet pastebima ir nauja kūniškumo samprata, kurią perėmė Cimabue, — lyg ir užuomina į Florencijos ankst. renesansą. Signuotas kūrinys — „Švč. M. Marija su Kūdikėliu Jėzumi" Sienos S. Maria dei Servi bažn. (1261).

Corbusier
↑ Le Corbusier

Corinth, Lovis
(*1858 Tepliava/Rytprūsiai, †1925 Zandvortas/Olandija)
Vok. tapytojas ir grafikas, greta M. Liebermanno ir M. Slevogto žym. vok. ↑ impresionizmo dailininkas. 1876—80 Corinthas [Korintas] studijavo Karaliaučiaus akademijoje, vėliau Miunchene, Antverpene ir Paryžiuje. 1901 tapo Berlyno ↑ „Sezession" grupės nariu; nuo 1915 jai vadovavo. Ankst. realist. Corintho tapybai būdingas rusvas molinis koloritas. Ilgainiui jo ↑ plenero tapybos paletė nuskaidrėjo, spalva virto lemiamu paveikslo elementu. 1911 ištiktas apopleksijos Corinthas pasuko į ekspres. ir vizionierišką tapybą ir padarė didelę įtaką vok. ekspresionistams. Be peizažų (reikšmingi jo vėlyv., ekspresyvūs Valchenzės vaizdai), sukūrė daugiafigūrių bibl. ir mitol. paveikslų, natiurmortų (gėlių kompozicijos) ir nemaža psichol. portretų. Didelę vertę turi gausūs ir išraiškingi jo autoportretai. Nuo 1911 kūrė ir ofortus bei litografijas.

Cornelisz, Cornelis (vad. C. Van Haarlem)
(*1562 Harlemas, †1638 ten pat)
Ol. manierizmo krypties tapytojas. Cornelisz'as [Kornelis] kūrė daug. didelio formato daugiafigūrius paveikslus bibl. ir mitol. temomis. Jo B. Sprangerio maniera nutapytoms figūroms būdingos smarkiai antikizuotos, kitąkart net nenatūralios pozos. Tapydamas ↑ šaulių grupes, jis ženkliai prisidėjo prie ↑ grupės paveikslo raidos. Apie 1593 drauge su C. van Manderiu ir H. Goltzius'u įkūrė „Harlemo akademiją". Vienu iš žym. jo kūrinių laikomas pav. „Nekaltų kūdikėlių išžudymas" (1590).

Cornelisz van Oostsanen, Jakob
(*apie 1470 Ostzanas, †1533 Amsterdamas)
Nuo 1500 Amsterdame minimas Nyderlandų tapytojas ir medžio drožėjas. Ankst. Cornelisz'o [Kornelio van Ostzaneno] kūryboje dar pastebimos Nyderlandų sen. tapybos stilist. formos, vėliau jos vis labiau susipina su renesanso elementais. Tapybai — paveikslams, portretams, votiniams ir altor. atvaizdams — būdingos vaiskios spalvos bei dėmesys aprangos ir architektūros detalėms. Cornelisz'as, be to, yra sukūręs daug drožinių.

Cornelius, Peter von
(*1783 Diuseldorfas, †1867 Berlynas)
Vok. tapytojas. Vos dvylikos metų Cornelius [fon Kornelijus] jau studijavo Diuseldorfo akademijoje. 1811 Romoje prisijungė prie ↑ nazaretiečių ir dalyvavo tapybiškai apipavidalinant Casa Bartholdy. 1819, pakviestas būsimo Bavarijos kar. Liudviko I, persikėlė į Miuncheną. Vėl atgijusia monument. sienų tapybos dvasia jis tapė freskas tenykštėje gliptotekoje (1820—30), Sen. pinakotekoje (1826—40) ir Šv. Liudviko bažn. (1836—39). Nuo 1821 buvo Diuseldorfo, nuo 1824 Miuncheno akademijų direktorius. 1840 pakviečiamas į Berlyną, ten, be kita ko, sukūrė taip ir nepastatytos Hohencolerių memor. halės — *camposanto* — projektus.

Corot, Jean-Baptiste Camille
(*1796 Paryžius, †1875 ten pat)
Pranc. tapytojas. Tapyti Corot [Koro] pradėjo tik 1822, įkvėptas Claude Lorraino ir N. Poussino kūrybos. Keletą kartų ilgėliau buvodamas Italijoje, tapė daug. topogr. Romos vaizdus („Koliziejus", 1825) ir tenykšč. gamtovaizdžius. Buvo artimas ↑ Barbizono mokyklos dailininkams, bet šių realizmą savo paveiksluose dažn. paįvairindavo alegor. ir mitol. figūromis. Ankst. jo peizažams būdingos aiškios, preciziškos formos, spalvos ir tokia pat kompozicija; vėlyv. darbai (nuo 6-o deš.) — nuotaikų peizažai, sukurti virpančia tapysena ir specifine pilkų tonų gama, — rodo jį buvus žymų ↑ impresionizmo pirmtaką. Be to, Corot kūrė trapius moterų portretus Giorgione's bei Vermeero maniera („Moteris su perlu", apie 1870), grafikos darbus (piešinius, ofortus, litografijas, stiklo ofortus).

Corps de logis
(pranc.: pagrindinis pastatas) Pagr., centrinis rūmų korpusas, apsuptas fligelių ir paviljonų. Skirtas gyventi, be to, reprezentacijai.

Correggio (tikr. Antonio Allegri)
(*apie 1489 Koredžas, 1534 ten pat)
It. brandž. renesanso tapytojas. Correggio [Koredžas] veik. buvo F. Bianchi Ferrario mokinys. Jo stiliui darė esminį poveikį A. Mantegna'os, Leonardo, Rafaelio ir Michelangelo kūriniai. Grakščiai, jausmingai jo tapysenai būdinga iliuzinė erdvė, šviesotamsos kontrastai, dinamiška kompozicija ir drąsūs judesiai. Daugeliu atžvilgių jis buvo barok. stiliaus pirmtakas; jo kūryba turėjo didelę įtaką baroko dailei. Žym. kūriniai: „Madona su šv. Pranciškumi" (1514/15); „Šv. Kalėdų naktis" (1522—30); „Leda su gulbe" (1530). Be to, Correggio nutapė puikių lubų paveikslų, perteikiančių begalinės perspektyvos įspūdį, pvz., „Švč. M. Marijos ėmimas į dangų", Parmos katedra (1526—39).

Cortona, Pietro da
↑ Pietro da Cortona

Cosimo, Piero di
↑ Piero di Cosimo

Cossa, Francesco del
(*1435/36 Ferara, †1477/78 Bolonija)
It. tapytojas. Iki 1470 Cossa [del Kosa] kūrė Feraroje, vėliau Bolonijoje. Įtakos jo kūrybai darė Piero della Francesca, kita vertus, daugelis jo paveikslų primena A. Mantegna kūrinius. Cossa buvo žym. XV a. Feraros tapybos meistras. Reikšm. jo kūriniai: „Apreiškimas" (1470—72) ir Palazzo Schifanoia freskos Feraroje (1470).

Courbet, Gustave
(*1819 Ornanas, †1877 Tur de Peilcas/Šveicarija)
Pranc. tapytojas, žym. pranc. realizmo atstovas. Nuo 1839 Courbet [Kurbė] gyveno Paryžiuje ir savarankiškai mokėsi tapyti, daug. kopijuodamas sen. meistrų darbus Luvre. Kai jo paveikslų nepriėmė į 1855 pasaul. Paryžiaus parodą, jis surengė savo parodą patalpoje, jo pavadintoje „Pavillon du Réalisme"; vėliau taip buvo vadinama visa dailės srovė. Jo menas buvo smarkiai kritikuotas, nes Courbet neva šlovino vulgarybes ir banalybes; vis dėlto jo kūryba darė stiprų poveikį jauniems tapytojams, kaip kad E. Degas ir E. Manet, ir susilaukė didžiulio pasisekimo užsienyje, pirmuč. Vokietijoje. Jis atsisakė tradic. paveikslų temų; veikiamas social. revoliucijos idėjų, realybę vaizdavo be jokio romant. spindesio. Kūrė žanr. ir figūr. paveikslus, peizažus, natiurmortus, portretus; jo tapysena energinga, paletė plati ir vaiski. Kūriniai: „Laidotuvės Ornane" (1849); „Grūdų vėtytojos" (1853); „Dailininko ateljė" (1855); „Vilnis" (1870).

Cour d'honneur
(pranc.: paradinis kiemas) Rūmų paradinis kiemas, iš trijų pusių supamas pagr. korpuso pastatų. Ketvirtoji pusė dažnai atitverta pinučių tvora.

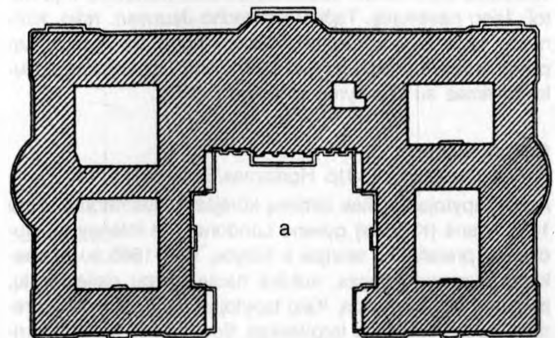
Couture, Thomas
(*1815 Senlisas, †1879 Viljer le Belas net. Paryžiaus)
Pranc. tapytojas. Couture [Kutiuras] mokėsi pas A.-J. Gros ir P. Delaroche, buvo Napoleono III rūmų dailininkas. Didž. jo sėkmė — 1847 Salone eksponuotas monument. paveikslas „Romėnai nuosmukio laikais", už kurį gavo did. medalį. Be istor. paveikslų, tapė portretus ir romant. pobūdžio vaizdus. Susilaukė gero vertinimo kaip mokytojas; jo mokiniai buvo E. Manet, A. Feuerbachas ir P. Puvis de Chavannes.

Cox(c)ie, Michiel van
(*1499 Mechelenas, †1592 ten pat)
Flam. tapytojas, ↑ romanizmo atstovas. Coxie [van Koksis] mokėsi pas B. van Orley ir drauge su juo sukūrė prašmatnius langus Briuselio katedros keturioms šiaur. koplyčioms. 1531 dirbo Italijoje ir buvo vienas pirmųjų flamandų, kūrusių freskas Romos bažnyčioms (S. Maria dell' Anima bažn.). Būdamas Ispanijos kar. Pilypo II rūmų dailininku, nukopijavo brolių van Eyckų Gento altorių. Kūrė Eskorialio ↑ tapiserijų projektus.

Coypel, Antoine
(*1661 Paryžius, †1722 ten pat)
Pranc. baroko tapytojas ir raižytojas. Iš pradžių Coypelis [Kuapelis] mokėsi pas savo tėvą Noëlį Coypelį, 1672—76 pas G. L. Bernini Romoje. Impulsų sėmėsi ir iš N. Poussino bei A. Carracci'o. 1714 tapo Paryžiaus akademijos direktoriumi, 1716 — pirmuoju rūmų dailininku. Dalyvavo puošiant sienų tapiniais daugelį Prancūzijos rūmų (pvz., Versalio rūmų koplyčią, 1708/09). Kūryb. palikimą sudaro pastelės bei aliej. tapyba, be to, projektai gobelenų manufaktūrai. Laikomas ↑ rokoko pirmtaku.

Coypel, Charles-Antoine
(*1694 Paryžius, †1752 ten pat)
Pranc. rokoko tapytojas. Antoine Coypelio sūnus ir mokinys, tapęs ta pačia maniera. Jau 1715 priimamas į akademiją, nuo 1746 — Liudviko XV rūmų dailininkas. 1716 karal. gobelenų manufaktūrai sukūrė 28 ↑ kartonų seriją Don Quichotte tema. Daug. tapė istor. ir žanr. paveikslus, portretus, kūrė grafiką Molière ir Racine kūriniams. Daugelis jo darbų pasižymi lengvumu, gyvumu ir tapyb. išraiškos išmoningumu.

Coypel, Noël
(*1628 Paryžius, †1707 ten pat)
Pranc. baroko tapytojas. Antoine Coypelio tėvas ir mokytojas. Nuo 1672 Coypelis [Kuapelis] trejus metus buvo Prancūzijos akademijos direktoriumi Romoje. Jo stilių smarkiai veikė N. Poussino kūryba. Yra dirbęs drauge su C. Le Brunu ir E. Le Sueuru, dalyvavo dekoruojant Versalį ir Invalidų katedrą Paryžiuje. Be to, kūrė projektus karal. gobelenų manufaktūrai.

Cour d'honneur (a)

Coysevox, Antoine
(*1640 Lionas, †1720 Paryžius)
Pranc. skulptorius, žym. pranc. baroko skulptūros meistras. 1666 Coysevoxas [Kuazvoksas] buvo paskirtas Liudviko XIV rūmų skulptoriumi. Apie 1680 dalyvavo dekoruojant skulptūromis Versalio rūmų Veidrodžių salę. Visų pirma kūrė karaliaus ir garsių amžininkų portret. biustus (pvz., Le Bruno, Colbert'o), kurie dinamizmu ir nevaržomu gyvybingumu artėjo prie ↑ rokoko.

Cozens, Alexander
(*apie 1717 Sankt Peterburgas, †1786 Londonas)
Anglų tapytojas. Cozenso [Kozenso] kūrybą ger. apibūdina monochrominiai, tušu atlikti peizažų eskizai. Jais mėginama perteikti atmosfer. gamtos reiškinius. Jo darbų išraiška kone impresionistinė.

Cranach, Lucas Vyresn.
(*1472 Kronachas, †1553 Veimaras)
Vok. tapytojas, vario raižytojas ir grafikas (kūrė pieš. medžio raižiniams). Mokslo pradmenų įgijo pas tėvą. 1501—04 gyveno Vienoje; 1505 būdamas kurfiursto Frydricho Išmintingojo rūmų dailininku įsigijo didelę dirbtuvę Vitenberge. Nuo 1517/18 tarnavo ir pas M. Lutherį bei P. Melanchthoną. 1523 Vitenberge įkūrė knygų spaustuvę. 1547 neteko rūmų dailininko vietos. Kaip Saksonijos kurfiursto Johano Frydricho dvariškis, 1550/52 kalėjo drauge su juo, o vėliau paskui jį atsikėlė į Veimarą. — Greta A. Dürerio ir A. Altdorferio Cranachas [Kranachas] buvo vienas žym. vok. reformacijos dailės meistrų; savo išraiškinga ir podraug miela gamtovaizdžio traktuote jis prisidėjo prie ↑ Dunojaus mokyklos kūrimo. Po kelionės į Nyderlandus 1508 jo darbuose išryškėjo tipiški manierizmo elementai. Padaugėjo ir vaizd. objektų, pvz., jau tapomas moters ↑ aktas. Žym. kūriniais laikomi „Poilsis pakeliui į Egiptą" (1504), „Venera ir Amūras" (1509) bei Bažnyčios reformatorių portretai. Iš grafikos yra sukūręs vertingų Bibliją iliustruojančių medžio raižinių, be to, imp. Maksimiliano I maldaknygės piešinius.

Cranach, Lucas Jaunesn.
(*1515 Vitenbergas, †1586 Veimaras)
Vok. tapytojas. L. Cranacho Vyresn. sūnus. Mokėsi pas tėvą, kuriam mirus perėmė dirbtuvę Vitenberge. Jis nė kiek nenutolo nuo tėvo stiliaus — nebent paveikslų koloritu. Buvo žymus portretistas, susilaukė deramo įvertinimo ir jo mitol. žanr. paveikslai. Tačiau Cranacho Jaunesn. relig. kūriniams stigo tėvui būdingos išraiškos jėgos. Be kita ko, jam priskiriamas Veimaro miesto bažn. altor. paveikslas („Nukryžiavimas su Išganymo alegorija", 1555).

Crane, Walter
(*1845 Liverpulis, †1915 Horšamas/Saseksas)
Anglų tapytojas, dailės dirbinių kūrėjas ir iliustratorius. Nuo 1859 Crane [Kreinas] gyveno Londone. Čia intensyviai studijavo ↑ prerafaelitų teorijas ir kūrybą. Nuo 1865 su pasisekimu iliustravo knygas, sukūrė naują knygų dailės stilių, jungiantį šriftą ir vaizdą. Kaip tapytojas, jis buvo ryškus prerafaelitų ir ↑ secesijos tarpininkas. Susipažinęs su W. Morrisu, ėmėsi taik. dailės ir sukūrė projektų tapetams, kilimams bei siuvinėjimams. 1888 kartu su kt. įkūrė „Arts and Crafts Exhibition Society".

Credi, Lorenzo di
↑ Lorenzo di Credi

Crespi, Giovanni
↑ Cerano, il

Crippa, Roberto
(*1921 Monca, †1972 Milanas)
It. tapytojas ir skulptorius. 1948 Crippa [Kripa] prisijungė prie „Movimento Spaziale" grupės. Tapė ↑ abstr. ekspresionizmo srovei priskirtinus paveikslus, vaizduojančius kaligrafiškų (↑ kaligrafija) linijų sukimąsi erdvėje. Nuo 1956 kūrė ir geležar. skulptūras. Crippa laikomas vienu žym. Italijos šiuolaik. nedaiktiškosios dailės kūrėjų.

Crivelli, Carlo
(*1430/35 Venecija, †1494/95 Pičeno Askolis)
It. tapytojas. Iki 1457 Crivelli [Krivelis] kūrė Venecijoje, vėliau dirbo Markos srities miestuose — Masoje, Askolyje ir Kamerine. Nors ir veikiamas F. Squarcione's ir Donatello, kūryboje siejo įv. stilių elementus. Ankst. darbuose dar ženklūs gotik. bruožai, o maždaug nuo 1468 pastebima Florencijos renesanso įtaka. Kūrė devoc. paveikslus ir didelius altorius (pvz., Pičeno Askolio katedros poliptikas, 1473). Ypatinga jo nuovoka ornamentikos srityje ryški pav. „Apreiškimas Švč. M. Marijai su šv. Emidijumi" (1486).

Crome, John (vad. Old C.)
(*1768 Norvičas, †1821 ten pat)
Anglų tapytojas ir grafikas, vienas ↑ plenero tapybos pradininkų Anglijoje. Crome [Kromas] mokėsi iš Nyderlandų tapytojų A. Cuypo, M. Hobbema'os ir J. van Ruisdaelio, be to, iš T. Gainsborough kūrinių. Intensyvios gamtos studijos padėjo jam įtikinamai perteikti jos atmosfer. nuotaikas („Mėnesiena virš Jeirio", apie 1811—16). Be aliej. tapybos darbų ir akvarelių, sukūrė puikių ofortų. 1803 savo gimt. mieste įsteigė ↑ peizažo mokyklą, vad. Norwich-School.

Cruikshank, George
(*1792 Londonas, †1878 ten pat)
Anglų grafikas ir iliustratorius. Ypač sėkmingai Cruikshankas [Kruikshankas] darbavosi karikatūros baruose, be kita ko, pliekė alkoholizmą. Garsios ir jo knygų iliustracijos, kaip antai Dickenso „Oliverio Twisto" ir brolių Grimų pasakų. Jo kūryba, tęsianti W. Hogartho tradiciją, padarė įtakos žemyn. Europos dailininkams — H. Daumier, G. Doré.

Cucchi, Enzo
(*1950 Moro d'Alba)
It. tapytojas, ↑ *arte cifra* atstovas. 1979 Cucchi [Kukis] pasuko į vaizd. dailę. Nerimastinguose, dinamiškuose pastozinės tapysenos paveiksluose jis dažn. imasi mitol. temų; mėgstami elementai — archaišką žavesį spinduliuojantys statiniai ir ugnis.

Curtain wall
(angl.: dengiamoji siena) Išor. pastato siena, neturinti laikančiosios funkcijos. Šis „uždanginis fasadas" šiuolaik. daugiaaukštėje statyboje įrengiamas prieš konstr. karkasą (↑ karkasinė statyba). *Curtain wall* dažniau būna iš stiklo ir plieno, rečiau — iš akmens plokščių ar dirbt. medžiagų.

Cuvilliés, François de (Vyresn.)
(*1695 Henegau, †1768 Miunchenas)
Flam.-vok. rokoko stiliaus architektas ir dekoratorius. Nuo 1715 Cuvilliés [de Kiuviljė] gyveno Miunchene, iš pradžių kaip Bavarijos kurfiursto Makso Emanuelio rūmų juokdarys. Kurfiursto proteguojamas išsilavinimą įgijo pas J. Effnerį ir F. Blondelį Paryžiuje. 1725 paskirtas Bavarijos rūmų architektu. Laikomas genialiausiu architektu, sukūrusiu P. Vokietijos rokoko stilių — pranc. ↑Liudviko XV stiliaus ir liaudiško bavariško ↑baroko derinį. Svarb. jo kūriniai — Miuncheno Sen. teatras (Alte Residenztheater, vad. Cuvilliés-Theater, 1750—53), kar. rūmų „Reichen Zimmer" (1730—37) ir Amalienburgas Nimfenburgo rezidenc. rūmų parke (1734—39).

Cuyp, Aelbert
(*1620 Dordrechtas, †1691 ten pat)
Ol. tapytojas. Cuypas [Keipas] mokėsi pas savo tėvą portretistą. Kūrė portretus, animal. kompozicijas ir miestų vaizdus, bet lab. mėgo peizažus. Iki 5-o deš. vid. savo aukšto dangaus ir tolimo horizonto, santūraus kolorito peizažus tapė J. van Goyeno maniera. Vėliau sukurtus paveikslus, pirmuč. upių ir pievų vaizdus, praturtino pietiet. motyvai, nutvieksti auksinės šviesos. Veikiamas J. Botho kūrybos Cuypo stilius visiškai pasikeitė. Jis įnešė svarų indėlį į XVII a. ol. dailę ir turėjo įtakos XVIII a. tapytojams, pvz., W. Turneriui.

Č

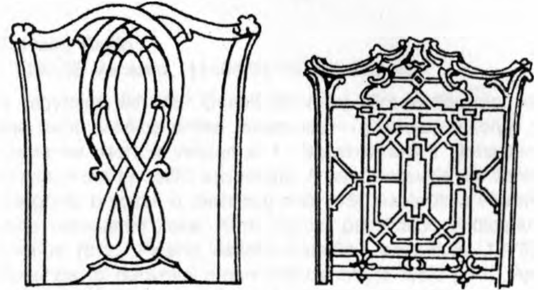
Čertoziniai baldai
(pagal Lombardijos kartūzų vienuolynų pavadinimą — it. certose) Š. Italijoje gaminti renesansiniai baldai, papuošti [šviesaus ar tamsaus] medžio ir dramblio kaulo inkrustacijomis [dominuoja smulkūs geom. motyvai, šviesūs tamsiame fone] — pirmuč. skrynios, dėžės ir kėdės. Ši dailės forma Š. Italiją pasiekė per Ispaniją ir Veneciją.

Čikagos mokykla
↑ Chicago school

Činkvečentas
(it. cinquecento — penki šimtai) Itališkas XVI a. pavadinimas; taip pat sąvoka, apibūdinanti to laikotarpio meno stilių ir pačią epochą — it. brand. renesansą.

Čipendeilio stilius
Apie 1750 atsiradęs anglų baldų stilius, pavadintas dail. baldininkystės meistro Thomo Chippendale (1718—1799) vardu; jis 1754 išleido „The gentleman and cabinet makers director" — nelyginant pavyzdžių knygą baldžiams. Čipendeilio stilius yra anglų baroko ir pranc. rokoko mišinys. Dar įsipina kinų ir neogot. motyvai. Itin populiari medžiaga buvo mahagonis; vartotos ir medžio ↑ intarsijos.

Čurigerizmas
Baroko architektūros ir ornamentikos stilist. kryptis Ispanijoje, P. Amerikoje ir Portugalijoje, vadinama pagal architekto José Benito Churriguera pavardę (↑ Churriquera, šeima). Būdinga perdėtai gausi ornamentika ir, atrodytų, jokių taisyklių nepaisančios vešlios formos; tuo primena ankstesnį ↑ plateresko stilių. Kol neįsigalėjo klasicizmas, čurigerizmas buvo vyraujantis Ispanijos stilius. Vertingiausi šio stiliaus kūriniai — mediniai drožinėti, turtingai dekoruoti retabulai.

Čipendeilio stilius

D

Dachau tapybos mokykla

Laisvas vienminčių dailininkų sambūris Dachau vietovėje, net. Miuncheno. Patrauklūs pirmykščiai Dachau gamtovaizdžiai nuo 1830 virto mėgstamu tapybos motyvu. Apie 1880 Nauj. Dachau gyvenvietėje susidarė tapytojų grupė, kurios ryškiausi nariai buvo A. Langhammeris, L. Dillis ir A. Hoelzelis. Įkvepiami pačios gamtos, remdamiesi W. Leiblio ir H. Thoma men. maksimomis, jie kūrė išdailintus, harmoningus paveikslus, vartodami prislopintas spalvas ir grakščias, kone ornam. formas. Kai Hoelzelis, labiau į eksperimentus linkęs ir pažangesnis už kitus, 1906 buvo pakviestas į Štutgarto akademiją, Dachau tapybos mokykla iširo. Kitaip nei ↑Vorpsvedės mokykla, ji nebuvo ↑dailininkų kolonija tikrąja prasme.

Dadaizmas

Tarpt. dadaizmo judėjimas prasidėjo 1916 Ciuriche, rašytojui Hugo Ballui, tapytojams H. Arpui, T. Tzara ir kt. įkūrus „Cabaret Voltaire" [literatūros klubą ir parodų saloną „Voltero kabaretas"]; vėliau atsirado dadaizmo centrai Niujorke (M. Duchamp'as), Ciuriche (H. Ballas), dar po kiek laiko Berlyne (R. Huelsenbeckas), Kelne (M. Ernstas), Hanoveryje (K. Schwittersas) ir Paryžiuje (A. Bretonas). Savo beprasmiais tekstais ir akcijomis, savo paveikslais, objektais ir koliažais dadaistai sąmoningai rodėsi esą antimenininkai. Antiburž. revoliucijos pretekstu, paveikti I pasaul. karo, jie kratėsi senųjų men. bei visuomen.-politinių tradicijų jau vien pasirinkdami nieko nereiškiantį „Dada" vardą. Iš pradžių dadaistai siekė nužeminti pačią meno sąvoką, bet galop rimta men. veikla vis dėlto susilaukė dalinio jų pripažinimo. Dadaizmas sukūrė naujas men. išraiškos galimybes, kurios dar ilgai turėjo įtakos modern. dailei; dadaizmo pagrindu rutuliojosi ↑koliažas, iš kurio išaugo ↑fotomontažas, be to, ↑siurrealizmas bei šiuolaik. srovės, kaip kad ↑objektų dailė, ↑men. akcija, ↑konceptualizmas, ↑*Fluxus* ir ↑*arte povera*.

Daddi, Bernardo

(dirbo XIV a. I p. Florencijoje)
It. tapytojas, Giotto mokinys. Tikrai žinoma, kad 1312—55 Daddi [Dadis] gyveno Florencijoje. Kūrė daug. devoc. plokščių paveikslus, dažnai vaizduojančius Madoną. Tėra išlikusios jam priskiriamos freskos Florencijos Šv. Kryžiaus bažn. Pulci e Beraldi koplyčioje.

Dagerotipija

Pranc. scenografo L. J. Daguerre nuo 1837 kurtas fotomechanikos būdas, naudotas iki 1860. Vario plokštelė pagarinama šviesai jautriu sidabro jodidu ir apšviečiama ↑*cameroje obscuroje*. Fotochemiškai pakitusios dalys gyvsidabrio garuose išryškėja, o neapšviestos vietos valg. druskos, arba natrio tiosulfato, tirpale pasidaro atsparios šviesai.

Daguerre, Louis Jaques Mandé

(*1787 Kormėjus prie Paryžiaus, †1851 Bri prie Marnos)
Pranc. tapytojas ir fotografas. Iš pradžių Daguerre [Dageras] buvo kulisų tapytojas, o 1822 išrado ↑dioramą — sceną su rafinuotais apšvietimo ir projekcijos efektais. Remdamasis Nièpce atradimais, 1837—39 sukūrė pirmąjį praktinį fotografijos būdą, jo vardu pavadintą ↑dagerotipija.

Dahl, Johan Christian Claussen

(*1788 Bergenas, †1857 Dresdenas)
Norv.-vok. peizažistas. Pasimokęs pas vieną dekoracijų tapytoją, nuo 1811 Dahlis [Dalis] studijavo Kopenhagos akademijoje. Tuo pat metu pradėjo tapyti peizažus. Nuo 1816/18 draugavo su W. Eckersbergu ir C. D. Friedrichu, priklausė siauram Dresdeno ↑romantizmo dailininkų ratui. Peizažuose remdamasis nuodugniomis gamtos studijomis daug. vaizdavo gimt. Norvegiją. 1824, kaip ir C. D. Friedrichas, tapo Dresdeno akademijos profesoriumi; jam yra tekę dėstyti ir K. Blechenui.

Dahmen, Karl Friedrich

(*1917 Štolbergas, †1981 Preinersdorfas/Chymzė)
Vok. tapytojas ir ↑objektų dailės kūrėjas. Baigęs studijas Achene, po 1945 ↑tašizmo veikiamas sukūrė pirmuosius ↑medžiag. paveikslus, kuriuose meniškai įprasmino vartojamų medžiagų faktūrą. Esamus jų įtrūkimus, skyles, nusidėvėjimo požymius Dahmenas [Damenas] sąmoningai įkomponuodavo į kūrinį. Su tokia pat intencija nuo 1956 jis ėmėsi ↑koliažo technikos. Nuo 1965 iš vartotojiškos visuomenės atmatų stiklo dėžėse kūrė montažinius paveikslus.

Dailės galerija

Įstaiga, propaguojanti gyven. laikotarpio dailę ir ją eksponuojanti (↑muziejus). Pirmosios dailės galerijos įsisteigė XIX a. privačia iniciatyva. Minėtinos Bremeno (įkurta 1828), Hamburgo (1869) ir Manheimo (1907) dailės galerijos.

Dailės kolekcija

Visų rūšių dailės kūrinių rinkinys, sukauptas privačių asmenų, organizacijų ir valst. įstaigų. Pirmosios dailės kolekcijos platesne prasme susidarė ten, kur dailės kūriniai buvo kaupiami ne dėl naudos, bet dėl jų magiškos, simbol., idėjinės ar material. vertės, pvz., senovės kapuose ir šventyklose. Istor. atžvilgiu pirmaisiais kolekcionieriais laikytini helen. Pergamo valdovai ir Ptolemėjai. Sen. Romoje dailės kolekcijas rinko ir privatūs asmenys, o viduramžiais tuo tesirūpino beveik išimtinai bažnyčios ir vienuolynai. Dab. pavidalo dailės kolekcijos pradėtos kaupti renesanso laikais. Dažniausi antik. dailės, medalių, monetų ir tuolaik. dailininkų kūrinių rinkiniai. XVI a. vok. kalbos areale atsirado pirmosios kunstkameros ir „keistenybių kambariai", pvz., Tirolio ercherc. Ferdinando pilyje Ambrase. Šiuose rinkiniuose greta vaizd. dailės kūrinių buvo eksponuojami „neįprastų" gamtos formų pavyzdžiai, kaip antai koralų, kriauklių, be to, ypatingesni taik. dailės dirbiniai. Kt. vertingos kunstkameros: imp. Rudolfo II Prahoje, herc. Albrechto V ir Vilhelmo V Miunchene ir Saksonijos kurfiurstų „Grüne Gewölbe" Dresdene. Formuojantis buržuazijai radosi ir miestiečių kolekcijų. Jos pasižymi subjektyvia atranka neišvengiant ir kuriozų. Tuo tarpu Italijoje nuo pat pradžių stengtasi rinkti pavyzdinius kūrinius (pvz., Medici'ų kolekcija, prieinama studijuojantiems dailininkams). Čia buvo formuojami kriterijai „aukštajai" dailei atskirti nuo taikomosios. XVII a. it. pavyzdžiu visuose didž. Europos valdovų rūmuose įsikūrė paveikslų galerijos. XVIII a. jų atsirado ir mažesnėse rezidencijose. Ieškant būdų dailės kolekcijas padaryti labiau prieinamas visuomenei susiformavo ↑muziejus.

Dailieji amatai

↑Taikomoji dailė

Dailininkų asociacija

Dailininkų susibūrimas profes. interesams atstovauti arba bendram kūryb. tikslui įgyvendinti. Dailininkų asociacijos kū-

rėsi jau viduramžiais kaip statyb. būdos arba gildijos, nuo renesanso laikų — kaip akademijos. XIX a. paplito ↑„Sezession" grupuočių forma. Iš žym. XX a. vok. dailininkų asociacijų minėtini „Die ↑Brücke" ir ↑„Blauer Reiter".

Dailininkų kolonija
Bendraminčių dailininkų sambūris, įsikūręs gamtos prieglobstyje atokiau nuo didmiesčio kurį laiką drauge pagyventi ir padirbėti. Šiam sumanymui ne taip svarbu stilist. ar program. sutarimas (plg. ↑dailininkų asociacija), dailininkus jungia gamtos teikiamų potyrių troškimas tikintis kūryb. impulsų. Dailininkų kolonijos pradėjo kurtis XIX a., tai buvo ir protestas prieš spartėjantį industrializavimą bei mechanizavimą. Pirmosios dailininkų kolonijos — vad. *Boys of Glasgow* („Glazgo vaikinai"), susibūrę apie W. Turnerį (apie 1800), 1835 Prancūzijoje susikūrusi ↑Barbizono mokykla (Th. Rousseau, J. Dupré, J.-F. Millet, C.-F. Daubigny) ir 1889 Vokietijoje — ↑Vorpsvedės mokykla (F. Mackensenas, O. Modersohnas, P. Modersohn-Beker, H. Vogeleris).

Dailioji tekstilė
Meniškai apipavidalinti audiniai, naudojami drabužiams arba patalpų puošybai. Medžiagos pagrindui formuoti yra kelios siūlų jungimo technikos: audimas, kaišymas, mezgimas, nėrimas, rišimas ir pynimas. Gatavas audinys gali būti siuvinėjamas, tapomas, spausdinamas (pvz., medinėmis formomis — marginys), aplikuojamas ar dažomas (pvz., batika). — Senovėje dail. tekstilė buvo kuriama tik iš lino ir vilnos; viduramžiais, bizant. ir islamo dailės įtakoje, Europoje atsirado šilko audimas, kuris itin suklestėjo XVIII a. (audiniai drabužiams, sienų ir baldų apmušalai). XVII a. buvo pamėgta medvilnė, papildžiusi audinių asortimentą, o XX a. — dirbt. pluoštas.

Dailusis emalis
Daiktai, puošti ↑emaliu. Tinka visos medžiagos, kurių lydymosi temperatūra aukštesnė nei emalio (apie 750—900ºC), papr. auksas, sidabras ir varis. — Technika: **1.** *Gardelinis emalis*, kitaip pertvarinis emalis bei *kluazonė*: prie daikto paviršiaus prilituojamos plonos metalo juostelės, vėliau išryškėjančios kaip linijos. Jos sudaro stiklo lydinio pripildomą gardelę. **2.** *Skobtinis emalis*, kitaip *émail champlevé*: metalo pagrinde iškalstytos ar išėsdintos plokščios duobutės pripildomos emalio; vėliau daiktas poliruojamas, kai kada ir auksuojamas. Atmaina — raižytinis emalis, kai išraižomos linijos. **3.** *Skaidrusis emalis*: papr. sidabro pagrinde išlietas ar išraižytas reljefas padengiamas skaidriu emaliu. **4.** *Tapytinis emalis*: stiklo lydalas laipsniškai užtepamas ant daikto paviršiaus (be griovelių ar gardelių). **5.** *Emalio tapyba*. Tapymas metalo oksidų dažais ant balto emalio pagrindo. Ši technika dažn. naudojama ↑miniatiūrose. — Manoma, kad dail. emalis atsirado Vidurž. pajūrio ryt. srityse (Egėjas, XII a. pr. Kr.). Pirmasis klestėjimo tarpsnis — I—III a. keltų kultūra (vad. kraujo emalis — raižytinio emalio atmaina). Karolingų laikais ypač mėgtas gardelinis emalis, kuris pasiekė raidos viršūnę Bizantijos mene. Skobtinis emalis dominavo brandž. viduramžių epochoje (Nicolas de Verdunas bei Namiūro, Reimso, Paryžiaus ir Limožo mokyklos).

Dalí (y Domenech), Salvador
(*1904 Figeras/Katalonija, †1989 ten pat)
Isp. tapytojas, žym. ↑siurrealizmo atstovas. Dalí studijavo Barselonoje ir Madride. J. Griso veikiamas iš pradžių pasuko į ↑kubizmą, bet netrukus susižavėjo ↑futurizmu ir G. de Chirico ↑metafiz. tapyba. Paryžiuje susipažino su P. Picasso ir A. Bretonu, o J. Miró dėka pateko į siurrealistų aplinką. 1928 nutapė bene pirmą siurreal. paveikslą „Kraujas saldesnis už medų". Jo kūrybai būdingą smarkų polinkį į pasąmonės sritį, matyt, bus lėmusi Freudo psichoanalizė. Transui artimose būsenose patirtas haliucinacijas jis savo „paranojiniu kritiniu metodu" su skrupulingu tikslumu perkeldavo į drobę. Daugelyje paveikslų pagr. vaidmenį skiria savo žmonai Galai. 1934 Dalí nutraukė ryšius su siurrealizmu. Jis grįžo prie tradiciškesnės vaizduosenos ir sen. meistrų — Raffaelio, A. Böcklino ar J. Millet — paveikslų motyvų. Be to, projektavo papuošalus, baldus, dirbo kine („Andalūzijos šuo", 1929, su L. Buñueliu). Žym. jo kūriniai: „Ištirpęs laikas" (1931), „Liepsnojanti žirafa" (1935) ir iliustracijos Dante's „Dievišk. komedijai".

Dalmatika
(lot. dalmatica vestis, tunica — dalmatiškas drabužis, tunika) Liturg. rūbas, iš pradžių dėvėtas diakonų, vėliau ir vyskupų, taip pat Vokietijos imperatorių bei Anglijos karalių. Iš Egipto dalmatika atėjo į Graikiją („Dalmationą"), o iš ten į Romą. Kitados dalmatika buvo panašus į marškinius palaidas, siekiantis žemiau kelių baltas drabužis, papuoštas juostomis, vadinamomis *clavi*. Vėliau ji sutrumpėjo, pasidarė puošnesnė; dalmatikos būna liturg. spalvų.

Damaskinažas
(orig. vok. Tauschierung) Tam tikra ↑inkrustacijos forma, kai paprasti metalai (bronza, geležis) inkrustuojami kt. spalvų tauriųjų metalų (aukso, sidabro) vielelėmis. Yra keletas technikų: **1.** Piešinys/raštas išgraviruojamas arba išnuodijamas metalo paviršiuje. Grioveliai užpildomi įkaltų tauriųjų metalų vielelėmis. **2.** Tauriųjų metalų vielelės įkalamos tik į pašiauštą pagr. metalo paviršių. — Bronzos damaskinažas buvo žinomas jau ankst. žalvario amžiuje (Mikėnų menas) bei senovėje. Vakaruose vėliau pamiršta, ši technika rutuliojosi Kinijoje, Japonijoje, apskritai Rytuose. Iš ten vėl atkeliavo į Ispaniją, Italiją ir Vokietiją, kur XVI a. visų pirma Niurnberge ir Augsburge pasiekė klestėjimo viršūnę.

Dantytasis frizas
Kitaip dentikulai, dantytasis profilis. Archit. ↑frizas jonėn. ir korint. šventyklos karnize, tarp ↑architravo ir vainikinio karnizo. Dantytasis frizas — sijų galų, kitados kyšojusių iš sienos plokštumos archajinėje medinėje architektūroje (↑sen. gr. menas), abstrahuota forma. Romanikoje jis vėl buvo prisimintas kaip ornam. frizas.

da Ponte, šeima
XV—XVII a. it. tapytojų [da Pontė] giminė. Žym. jos narys ir šeimos dirbtuvės įkūrėjas buvo **Jacopo da P.**, vad. Bassano (*apie 1515 Basanas, †1592 ten pat). Iš pradžių jis mokėsi pas savo tėvą, tapytoją Francesco da P., vėliau Venecijoje pas Bonifazio dei Pitati. Jacopo orientavosi į Venecijos tapytojus, pirmiausia į Tizianą, Tintoretto ir L. Lotto. Laikomas žymiu Venecijos vėlyv. renesanso dailininku. Tapė daug. relig. paveikslus, tradic. vaizduoseną papildydamas žanr. scenomis ir peizažais. Kūriniai: „Bėgimas į Egiptą" (1536); „Peizažas su sėjėjo alegorija" (apie 1560/70); „Šv. Lucilės krikštas" (pr. 1580). — Du iš keturių jo sūnų taip pat buvo dailininkai. **Francesco da P.** (*1549 Basanas, †1592 Venecija) sekė tėvo tapybos stiliumi. Dalyvavo rekonstruojant Dožų rūmus Venecijoje. Jam nusižudžius, kai kuriuos tenykščius jo paveikslus užbaigė jaunesn. brolis **Leandro da P.** (*1557 Basanas, †1622 Venecija). Šis lab. garsėjo kaip Tintoretto stiliaus portretistas ir buvo dožo pakeltas į riterių luomą.

Peter Behrens. Iš „Gyvenimo ir meno šventės"

Darmštato dailininkų kolonija
1899 didž. herc. Ernsto Liudviko Heseniečio įkurta ↑dailininkų kolonija; norėta atnaujinti dailę ↑secesijos dvasia. Buvo ne tik suteikta parama dailininkams (garantuotas pragyvenimo minimumas); naujų ekonom. paskatų gavo ir Heseno amatai — Matildenhėhėje iškilo komfortabilios dailininkų atelje ir namai — individualių variantų, unikalaus išplanavimo ir apstatymo. Iš Vienos čia atvyko J. M. Olbrichas, juo pasekė P. Behrensas, R. Bosseltas, L. Habichas, P. Bürckas ir kt., kurie jautėsi esą artimi Vienos ↑„Sezession" grupei ir ↑jugendui. 1901 įvykusi pirmoji paroda buvo sutikta kontraversiškai — atrodė keista novatoriška idėja meną ir gyvenimą sujungti į „universalią žmogišką egzistenciją". 1906 dailininkų kolonija buvo reorganizuota į dailininkų mokymo įstaigą, bet pagr. idėja išliko.

Darmštato Pasijos meistras
(dirbo 1435—50)
Tapytojas, kūręs Reino vidurupio regione arba prie Bodeno ežero. Taip vadinamas pagal du paveikslus — „Nukryžiavimo" ir „Jėzaus, nešančio kryžių" (dab. eksponuojami Heseno krašto muziejuje Darmštate). Paveiksluose jaučiama J. van Eycko ir R. Campino įtaka leidžia spėti tapytoją mokiusis Nyderlanduose. Manoma, kad jis nutapė ir Nukryžiavimo altorių Šv. Martyno bažn. Bad Orbe (apie 1450).

Datavimas
Dailės kūrinio, pastato arba taik. dailės dirbinio sukūrimo laiko žymėjimas arba nustatymas.

Daubigny, Charles
(*1817 Paryžius, †1878 ten pat)
Pranc. peizažų tapytojas ir ofortistas. Iš pradžių Daubigny [Dobinji] tapė ↑miniatiūras ir dekoravo interjerus, be to, dirbo restauratoriumi Luvre ir iliustravo knygas. Nuo 1838 su peizažais nuolat dalyvavo Paryžiaus Salono parodose. Buvo susiję su ↑Barbizono mokykla, kurios veikiamas ypač pamėgo ↑plenero tapybą. Jo peizažuose viešpatauja oro ir šviesos žaismė. Po 1860 jų architektonikoje ryškėja plokštum. apibendrinimas. Daubigny padarė didelę įtaką impresionizmo tapytojams, ypač C. Monet ir C. Pissaro.

Daumier, Honoré
(*1808 Marselis, †1879 Valmondua)
Pranc. piešėjas, tapytojas ir skulptorius, žym. XIX a. karikatūristas. Nuo 1822 ėjo mokslus Davido mokinio A. Lenoiro atelje. Po trumpalaikių P. Rubenso ir Tiziano kūrybos studijų Daumier [Domjė] daug. dėmesio skyrė atsiradusiai ↑litografijai, kuri ir virto pagr. jo saviraiškos priemone. Pirmuč. buvo pastebėtos jo karikatūros satyr. žurnaluose „La Caricature" (1831—35) ir „Le Charivari" (nuo 1832). Šiam antrajam jis yra sukūręs daugiau kaip 3400 litografijų ir daugybę medžio raižinių iš politinio ir smulk. buržuazijos gyvenimo. Daumier dėka karikatūra virto savarankiška dailės forma. Paveiksluose ir skulptūroje irgi smerkė polit. ir teisinę korupciją. Vaizdavo ir kasdienį žmonių gyvenimą, naudojo bibl. ir liter. motyvus. 1872 pradėjo akti ir neilgai bekūrė.

David, Gerard
(*apie 1460 Audevateris, †1523 Briugė)
Nyderlandų molbert. tapybos meistras. Veik. mokęsis Harleme pas Geertgeną tot Sint. Jansą, nuo 1484 Davidas minimas Briugėje; po H. Memlingo mirties tapo žym. tenykštės tapybos mokyklos dailininku. Drauge su Davido kūryba ši mokykla, tęsianti jo mokytojo men. tradiciją, be to, veikiama J. van Eycko, Memlingo ir H. van der Goeso, išgyveno savo paskut. klestėjimą. Išliko tik trys datuoti ir signuoti jo paveikslai, du iš jų skirti Briugės rotušės šefenų salei (tarp 1487 ir 1498, ciklas). Juose vaizduojamos „statuariškos" daugiafigūrės scenos su aiškia veiksmo eiga. Brandž. jo kūrinys — „Madona soste su angelais ir šventaisiais" (1509), perteikiantis iškilnią šventųjų asmenų rimtį.

David, Jacques Louis
(*1748 Paryžius, †1825 Briuselis)
Pranc. tapytojas, klasicist. tapybos pradininkas Prancūzijoje. Davido kūryb. kelio pradžią ženklina jo draugo bei patarėjo, rokoko tapytojo F. Boucher įtaka ir studijos pas J. M. Vieną. 1775—80 gyvenant Italijoje (ten jis daug. kopijavo antik. kūrinius) jo stilius pakito: akademinė rokoko vaizduosena virto klasicistine. Tuo laiku (1784) buvo sukurtas garsusis kar. Liudviko XVI užsakytas paveikslas „Horacijų priesaika", pateikiantis išbaigtą men. ir idėjinę ↑klasicizmo koncepciją. Prancūzijos revoliucijos metu Davidas buvo Robespjero šalininkas, nuo 1793 — jakobinų klubo prezidentas. Tuomet nutapė paveikslą „Marato mirtis" (1793), kuriuo atidavė duoklę revoliucijai. Patyrusiam sunkumų dėl polit. užsiangažavimo, jam daug reiškė susitikimas su Napoleonu; 1795 šis paskyrė Davidą pirmuoju rūmų dailininku. Taip atsirado garsieji Napoleoną šlovinantys portretai. Lygia greta Davidas tapė antik. temomis („Sabinės", 1799), kūrė tikroviškus portretus („Madame Récamier", 1800). Nuvertus Napoleoną, 1816 buvo priverstas palikti Paryžių. Paskut. gyvenimo metus praleido Briuselyje. Davidas buvo žymus pedagogas, išugdęs daug reikšmingų XIX a. pranc. tapytojų, tarp jų — J.-A. D. Ingres'ą.

Dažų priedai
Skiedikliai ir aliejai, tapybos dažų priedai. Jie dažus atskiedžia, kad lengviau teptųsi, veikia jų blizgesį ir džiūvimo lai-

ką. Dažų prieduose nėra pigmentų, savo sudėtimi jie artimi ↑ rišam. medžiagoms. Kaip dažų priedas vartojamas vanduo (↑ akvarelė), skiesta kiaušinio ir kazeino emulsija (↑ tempera), balzamai, aliejai ir dervos.

Deambulatoriumas
Kitaip choro apėjimas; deambulatorijus. ↑ Chorą juosianti šon. navų tąsa, dažnai atviromis arkadomis su juo susisiekianti. Deambulatoriumą papr. supa koplyčių vainikas, tad iš jo galima patekti ir į ↑ choro koplyčias (žr. 5 pav. p. 101).

Decorated style
↑ Anglų dekoracinė gotika

Deesis
(gr. meldimas) Krikšč. dailėje — trijų asmenų: Kristaus, Švč. M. Marijos ir šv. Jono Krikšt., grupė. ↑ Paskut. teismą vaizduojančių kūrinių scena, vėliau virtusi savarankišku ikonogr. tipu — centre soste sėdi prisikėlęs Kristus, jo kairėje ir dešinėje klūpo M. Marija ir šv. Jonas, prašantys užtarimo nuodėmingai žmonijai. Bizant. dailėje nuo X a. *deesis* dažnai pasitaiko kaip ↑ devoc. atvaizdas. Vakarų dailėje *deesis* buvo suvokiamas kaip ↑ *Maiestas Domini* pakaitalas, čia jų galima matyti ↑ apsidose, ↑ timpanuose ir ↑ antepedijuose.

Degas, Edgar Hilaire Germain
(*1834 Paryžius, †1917 ten pat)
Pranc. tapytojas, piešėjas ir skulptorius, žymus ↑ impresionizmo atstovas. Iš pradžių, keliaudamas po Italiją (1856), Degas [Dega] mokėsi iš sen. meistrų. Apie 1865 E. Manet dėka užmezgė kontaktą su impresionistais, o 1874 dalyvavo jų pirmojoje parodoje. 1865 ėmėsi arklių studijų manieže. Vėliau, nuo 1872, tapė teatr. gyvenimo ir pasilinksminimo įstaigų scenas; be to, jį domino moterų tualetas ir jų kasdienis darbas („Baltinių lygintojos", 1884—86). Degas kūryba labai įvairiapusė. Nors pirmenybę jis visada teikė aliej. tapybai, pastelei, piešiniui ir grafikai, iš molio bei vaško yra sukūręs ir plastikos darbų. Jo kūrybos dėmesio centre visuomet buvo žmogus; Degas lab. rūpimas dalykas — fiksuotas meninis judesio perteikimas. Paveikslams būdingas neįprastas fragmentiškumas ir asimetrinė kompozicija. Dėl progresuojančios akių ligos į gyvenimo pabaigą jis vis daugiau laiko skyrė skulptūrai.

Deimantų frizas
Keturšonių piramidžių eilės pavidalo ↑ frizo ornamentas. Ši frizo forma būdinga vėlyv. romanikai ir pasižymi plastiniu išraiškingumu.

Dekoliažas
(pranc. décollage — atsiknojimas, atsiklijavimas) Naikinanti intervencija į meno kūrinį ar medžiagą, pvz., uždažant paveikslus ir tekstus, užtušuojant fotografijas, nuplėšiant koliažo dalis arba supresuojant konservų dėžutes. Dekoliažą itin mėgo ↑ „Nouveau Réalisme" dailininkai; juo siekta sužadinti stebėtojo kritišką reakciją.

De Kooning, Willem
↑ Kooning, W. de

Dekoracija
Kitaip nei ↑ dekoras ir ↑ ornamentas, dekoracija apima plokštumoje ar erdvėje išdėstytos puošybos visumą, jos sistemą. Idealiu atveju kūrinys ir jo dekoracija sudaro vienovę, pvz., nerviūros architektūroje, turinčios konstrukcinę paskirtį, yra ir dekoracinio pobūdžio.

Dekoracinė tapyba
Tapyba, puošianti archit. plokštumas (pvz., fasaduose, interjere) arba kilnojamus apyvokos daiktus. Plačiąja prasme dekorac. tapybai priklauso ir ↑ mozaika bei ↑ vitražas; ↑ keramikoje tai būtų ↑ dekoras. Paskirtis, medžiaga ir technika dera su puošiamo objekto ir epochos stiliumi. Bendras dekorac. tapybos principas yra vaizdo apibendrinimo (supaprastinimo) ir plokštum. vaizdavimo tendencija. Geometr. ir florist. motyvai, kurie yra dažniausi, iš dalies praturtinami žmonių, gyvūnų atvaizdų bei simbolių. Dekorac. tapyba priešinama su siužetine tapyba, bet griežtos ribos tarp jų nėra.

Dekoras
(lot. decorare: puošti) Atskiras figūr. arba ornam. motyvas, puošiantis keramikos ar tekstilės dirbinius.

Del.
Lot. žodžio *delineavit* (nupiešė) santrumpa. Prierašas piešinyje šalia dailininko vardo; dažna ir spausd. grafikoje nurodant atvaizdo autorių.

Delacroix, Eugene
(*1789 Sen Morisas/Paryžius, †1863 Paryžius)
Žym. pranc. ↑ romantizmo tapytojas. Delacroix [Delakrua] iš pradžių mokėsi klasicisto P. N. de Guérino ateljė, nuo 1806 — Paryžiaus dailės mokykloje. Kūrybai įtakos darė P. Veronese's, T. Géricault, J. Constable, F. Goya ir P. Rubenso darbai. 1822 su pirmu žymiuoju savo darbu („Dante's laivas") pasirodė ↑ Salone; nauja kolorito ir formos samprata rodė jį atsisveikinus su klasicizmu. Temas dažniau rinkosi literatūrines, mat jį domino daugelis rašytojų — nuo Dante's ir Shakespeare iki lordo Byrono ir sero Walterio Scotto. 1830 veikiamas Birželio revoliucijos suirutės, nutapė paveikslą „Laisvė barikadose". Tolesniam kūryb. augimui lemtinga buvo 1832 kelionė į Š. Afriką. Jos įspūdžius išliejo gausiose akvarelėse ir eskizuose, vaizduojančiuose margą ir triukšmingą arabų gyvenimą. Be ↑ istor. tapybos darbų, portretų ir animal. paveikslų, Delacroix atliko nemažai rūmų ir bažn. sienų tapybos užsakymų (Liuksemburgo rūmų bibliotekos salė; Šv. Sulpicijaus bažn.). Dėl savo spalvų traktavimo laikomas ↑ impresionizmo pirmtaku.

Dekoracija: Šinuazerinis groteskas

Delaunay, Robert
(*1885 Paryžius, †1941 Monpeljė)
Pranc. tapytojas ir grafikas, ↑orfizmo pradininkas. Nuo 1907 Delaunay [Delonė] savo darbais artėjo prie ↑kubizmo. 1910 pradėjo seriją Eifelio bokšto tema, sužavėtas veržlaus šio statinio polėkio; sukūrė daug variacijų, išskaidydamas jį į prizmiškus fragmentus. 1911 dalyvavo pirmojoje ↑„Blauer Reiter" parodoje ir susidraugavo su A. Macke, F. Marcu ir P. Klee. Po metų nutapė „Fenêtres" — atvirus, saulės nutviekstus langus; tai buvo jo pirmieji orfistiniai paveikslai. Vėliau ėmėsi jau grynai abstrakčių, simultaniniu ↑spalvų kontrastu paremtų darbų serijos; tai dinamiškos, daug. apskritiminių formų spalvinės kompozicijos. Paskut. gyvenimo metais atsidėjo monument. dekoracijų tapybai, pvz., pasaul. Paryžiaus parodoje. Delaunay buvo vedęs rusų tapytoją abstrakcionistę Sonią Delaunay-Terk (1885—1979), kuri jiedviem glaudžiai bendradarbiaujant išlaikė savitą stilių.

Delfto fajansas
Baltas ↑fajansas su kobalto mėlynų dažų tapiniais, inspiruotas kinų ↑mėlyno balto porceliano. Fajansas Delfte (Olandija) buvo gaminamas nuo 1600 iki XVIII a. vid.: visų rūšių stalo indai, be to, plytelės, kokliai, net gėlių krepšeliai ir smuikai. Be kiniškų motyvų, buvo labai mėgstami vietiniai peizažai bei žanr. scenos.

Delorme, Philibert (kitaip P. de l'Orme)
(*apie 1510 Lionas, †1570 Paryžius)
Pranc. architektas ir architektūros teoretikas; greta P. Lescot — žym. pranc. renesanso meistras. Ilgus metus studijavęs Romoje, 1540 Delorme [Delormas] atsidūrė kar. rūmuose Paryžiuje ir, beje, buvo vienas iš Fontenblo rūmų statybos vadovų. Išliko tik jo statinių liekanos; įspūdį apie juos galima susidaryti iš raižytinių atvaizdų. Jis projektavo Sen Mor de Fosė (apie 1540) ir Anė rūmus (1543/44), taip pat Tiuilri rūmų fasadą Paryžiuje (prad. 1564). 1567 išleido architektūros teorijos veikalą „Le premier tome de l'architecture de Ph. D.".

Delvaux, Paul
(*1897 Antheitas net. Hejaus, †1994)
↑Siurrealizmui artimas Belgijos tapytojas. Tapybą ir architektūrą Delvaux [Delvo] studijavo Briuselyje. Nuo 1936 jį smarkiai veikė R. Magritte kūryba ir ↑metafiz. tapyba. Įkvepiamas G. de Chirico darbų sukūrė veristinių-siurreal. paveikslų, vaizduojančių nežemiškas sapnų būtybes (daug. moterų aktus) ir monument., be žmonių, dažnai vaiduokliškos šviesos nutviekstą architektūrą, kupiną graikiškų motyvų. 1959—62 profesoriavo Briuselio École Nationale de la Cambré.

Demuth, Charles
(*1883 Lankasteris/Pensilvanija, †1935 ten pat)
Amer. tapytojas. Demuth'as [Demutas] studijavo Filadelfijoje, o iki 1914 Paryžiuje. Grįžęs į Niujorką, susidraugavo su M. Duchamp'u. Pirmosiomis akvarelėmis iliustravęs É. Zola ir H. Jameso kūrinius, po 1916 pasuko į ↑kubizmą; iš jo perimtą plokštuminę erdvę L. Feiningerio kūrinių įtakoje užpildė prizminiu linijų ir šviesos pluoštų tinkleliu („Mano Egiptas", 1927).

Dengiamieji dažai
Dažai, atmušantys šviesos spindulius, taigi optiškai uždengiantys gruntą ar pirmesnį dažų sluoksnį. Iš esmės tai koncentruoti pigmentai ir ↑rišam. medžiagos. Iš deng. pigmentų minėtini Kremserio, dengiamieji ir titano baltieji, Neapolio geltonieji ir cinoberio raudonieji.

Denis, Maurice
(*1870 Granvilis/Manšas, †1943 Paryžius)
Pranc. tapytojas simbolistas, vienas ↑„Nabis" grupės įkūrėjų. Studijuodamas Paryžiaus Juliano akademijoje, susitiko su P. Sérusier. Su juo bei kt. bendraminčiais dailininkais, kaip jų teoretikas, Denis [Deni] 1888 įkūrė dailininkų simbolistų grupę „Nabis"; jos nariai, sekantys Gauguinu, tapybos esme laikė dekoracinę plokštumą; jiems nėmaž nerūpėjo daiktų tikroviškumas. Nuo 1893 Denis pagal stambius užsakymus bažnyčiose ir teatruose kūrė sienų ir stiklo tapybos darbus. Lygia greta dirbo taik. dailės srityje. Vienas žym. jo kūrinių yra grup. portretas „Cézanne pagerbimas" (1900), kuriame šalia vieno Cézanne natiurmorto pavaizdavo savo draugus.

Derain, André
(*1880 Šatu, †1954 Garšas net. Paryžiaus)
Pranc. fovizmo bei ↑kubizmo tapytojas ir grafikas. Drauge su H. Matisse ir M. de Vlamincku Derainas [Derenas] prisijungė prie fovist. sąjūdžio prieš impresionizmą dėl grynų, vaiskių spalvų. Pažintis su P. Picasso ir G. Braque, be to, P. Cézanne kūrinių įtaka nuo 1907 pakeitė jo stilių, išryškėjo veikiau kubist. vaizdo struktūra, prigeso spalvos. Vėlyv. kūryboje grįžo prie realistiškesnės vaizduosenos, kurioje nesunku įžvelgti XV a. Nyderlandų tapybos poveikį. Kūriniai: „Koliovras" (1904/05); „Dvi seserys" (1914).

Desiderio da Settignano
(*apie 1428 Setinjanas/Florencija, †1464 Florencija)
It. skulptorius, Donatello sekėjas. Desiderio [Deziderijus da Setinjanas] veik. mokėsi B. Rossellino dirbtuvėje. 1453 jau buvo meistras ir, matyt, netrukus gavo užsakymą sukurti C. Marsuppini'o antkap. paminklą, žym. šios rūšies Florencijos dailės kūrinį (Šv. Kryžiaus bažn.). Švč. Sakramento altorius Šv. Lauryno bažn. Florencijoje yra vienintelis atributuotas Desiderio darbas. Kūrė taip pat Madonų atvaizdus bei portret. biustus.

Desmarées, George (kitaip G. de Marées)
(*1697 Esterbijus/Švedija, †1776 Miunchenas)
Pranc.-ol. kilmės švedų rokoko tapytojas. Baigęs mokslus Stokholme, per Amsterdamą Desmarées [Demarė] pasiekė Niurnbergą, o vėliau, 1725—28, gyveno Italijoje. Čia, pirmuč. Venecijoje, iš G. B. Piazzetta'os gavo impulsų savo tapybiškam, spalvingam stiliui. Nuo 1730 buvo rūmų dailininkas ir paklausus portretistas Miunchene. 1752—54 Bonoje jo paslaugomis naudojosi Klemensas Augustas Kelnietis. Portretuose juntama pranc. baroko reprezent. portreto bei it. ir vok. rokoko įtaka.

Desportes, Alexandre François
(*1661 Šampinjolis/Ardėnai, †1743 Paryžius)
Pranc. baroko tapytojas. Desportes [Deportas] buvo gyvūnų natiurmortais garsėjusio Paryžiaus tapytojo Nicasius'o Bernaert'o mokinys. Vėliau, 1695—96, dirbo portretistu Lenkijos-Lietuvos kar. rūmuose Varšuvoje. Grįžęs tapė jau tik animal. paveikslus bei natiurmortus, be to, buvo Liudviko XIV rūmų dailininku. Medžioklės scenomis ir portretais dekoravo kar. rūmų sienas, kūrė projektus gobelenų manufaktūrai. „Medžioklio autoportretas" (1699), su kuriuo buvo priimtas į Paryžiaus akademiją, — vienas gars. jo kūrinių.

De Stijl
↑Stijl, De

Deutsch, Niklaus Manuel
↑Manuel, Niklaus

Deutscher Künstlerbund
(vok.: „Vokiečių dailininkų sąjunga") Kitaip „Vokiečių kiunstlerbundas". 1902 Veimare įkurta dailininkų ir dailės bičiulių interesų sąjunga, oponuojanti sustabarėjusiai kaizerio imperijos meno politikai. Jos nariais nuo pat pradžių buvo M. Liebermannas, L. Corinthas, M. Slevogtas ir H. van de Velde. Veikė iki 1936; 1950 buvo atkurta. Nuo to laiko rengia kasmetines parodas, atspindinčias vok. dailės panoramą.

Deutscher Werkbund
(vok.: „Vokiečių gamyb. susivienijimas") Kitaip „Verkbundas", „Vokiečių verkbundas". 1907 drauge su pramonės ir amatų įmonėmis įkurta architektų, dizainerių, taik. ir vaizd. dailės atstovų asociacija. Jo siekis buvo įveikti ↑istorizmą, kuriant paprastas, funkcionalias formas ir išlaikant būdingas medžiagų savybes. Dvylika „Deutscher Werkbund" įkūrėjų, tarp jų P. Behrensas, T. Fischeris, J. Hoffmannas ir B. Paulis, buvo laikomi vokiškai kalbančių šalių architektūros ir dizaino avangardu. Jo veikla rėmėsi ↑„Bauhauzas", savo ruožtu veikęs 3-o deš. architektūros plėtotę. 1933, nacionalsocialistams ėmusis represijų uždarytas „Verkbundas" buvo atkurtas 1951; bet šiais laikais jis jau yra iš dalies praradęs savo veiklos pradžioje turėtą įtaką.

Deutschrömer
↑Doičriomeriai

Devocinis atvaizdas
(lot. dēvōtio — dievobaimingumas, pamaldumas) Šio tipo atvaizdai atsirado Vokietijoje XIV a. pr. ir buvo skirti asmen. bei viešajai relig. praktikai. Buvo kuriamos fabulinės paveikslų serijos arba atskiros scenos, pvz., ↑Pieta, Skausmo Vyras, ↑Švč. M. Marija Globėja arba ↑Kristaus ir šv. ev. Jono grupė. Atsisakyta XII—XIII a. sakral. dailei būdingo didaktiškumo ir imta akcentuoti jausmingumą. Devoc. atvaizdas — naujo, indiv. dievobaimingumo išraiška. Vad. devoc. paveikslėliai pasirodė irgi XIV a., jie tenkino asmen. savininko poreikius. Tai vienetiniai atvaizdai; vėlyv. viduramžiais jais buvo ir prekiaujama. Kontrreformacijos laikais devoc. atvaizdai buvo tiražuojami ir įgijo relig. atsišaukimų pobūdį. Iš jų XIX ir XX a. išsirutuliojo devocionalijų industrija. Devoc. atvaizdo sąvoka atsirado tik po 1900.

Devocionalijos
Smulkūs relig. praktikai skirti daiktai, kaip antai ↑krucifiksas, rožinis, škaplierius ir relig. ↑medaliai. Devocionalijos — tipiškas piligrimystės suvenyras.

Diaz de la Peña, Narcisse
(*1807/08 Bordo, †1876 Mentonas)
Pranc. tapytojas, ↑Barbizono mokyklos peizažistas. Jau mokydamasis Paryžiaus porceliano manufaktūroje, Diazas [Diazas de la Penija] lygia greta Luvre studijavo sen. meistrų tapybą, ypač Claude Lorraino ir J. van Ruisdaelio. Pradėjęs nuo mitol. ir romantinių oriental. tematikos paveikslų, vėliau, susipažinęs su T. Rousseau, pasirinko plenero peizažą ir Barbizono mokyklą. Mėgstamas motyvas — miško vaizdai, dažnai pagyvinami mitol. moterų grupių.

Didysis orderis
Vėlyv. it. renesanso laikais A. Palladio sukurtas ↑orderis, kylantis per kelis fasado aukštus. Did. orderis — mėgstama ↑paladianizmo ir ↑baroko architektūros stilist. priemonė.

Didžioji Šeima
Kitaip Šv. Onos šeima. Didž. Šeimos paveikslas krikšč. dailėje. Aplink M. Mariją ir šv. Oną grupelėmis stovi jų giminės moterys su savo vaikais, o už jų vyrai. Ši ikonogr. tema atsirado vėlyv. viduramžiais ir buvo itin populiari XV ir XVI a. Plg. ↑Šventoji Šeima.

Dientzenhofer, šeima
Baroko epochos architektų šeima [Dyncenhoferiai], kūrusi daug. Frankonijoje ir Bohemijoje. — Vyriausias tarp brolių architektų — Wolfgango, Abrahamo, Christopho, Leonhardo ir Johanno — buvo **Georgas D.** (*1643 Aiblingas, †1689 Valdzasenas). Žym. kūriniai: Kapelio (net. Valdzaseno) Piligrimų bažn., ↑centriškasis ↑trilapio plano statinys (1685—89) ir Šv. Martyno bažn. Bamberge (prad. 1686; užb. 1693 Johanno D.). **Christophas D.** (*1655 Sankt Margaretenas, †1722 Praha) pastatė Šv. Mikalojaus bažn. navų korpusą Maž. mieste, Prahoje (1703—11) ir paskleidė Vokietijoje Guarini'o archit. idėjas. **Johannas D.** (*1665 Sankt Margaretenas, †1726 Bambergas) buvo Fuldos katedros (1704—12) statytojas; jos vidaus įranga laikoma tuometinės architektūros didž. laimėjimu. Christopho sūnus, **Kilianas Ignazas D.** (*1689 Praha, †1751 ten pat) mokėsi Luko von Hildebrando dirbtuvėje Vienoje, vėliau lankėsi Italijoje ir Paryžiuje. Jo bažnyčioms būdinga išilginio ir centriško plano jungtis. Nuo 1720 jis buvo žym. Prahos baroko architektūros meistras. Jo kūriniai — Villa Amerika (1720), Šv. Mikalojaus bažn. Senamiestyje (prad. 1727) ir Šv. Mikalojaus bažn. Maž. mieste choras (1737—51).

Dill, Ludwig
(*1848 Gernsbachas/Raštatas, †1940 Karlsrūhė)
Dachau mokyklos vok. tapytojas. Dillis [Dilis] mokėsi Miunchene pas O. Seitzą ir K. von Piloty. Nemenkų kūryb. impulsų gavo ir iš Miuncheno peizažistų, susibūrusių apie A. Lierą, bei iš kelionių po Italiją. 1894—99 buvo Miuncheno ↑„Sezession" grupės prezidentas. Tuo metu persikėlė į Dachau. Čia įkūrė peizažistų bendriją — ↑Dachau tapybos mokyklą.

Didysis orderis: Michelangelo. Biblioteca Laurenziana Florencijoje

Dine, Jim
(*1935 Sinsinatis/Ohajas)
Londone gyvenantis amer. tapytojas, grafikas ir skulptorius. Po studijų Sinsinatyje ir Bostone, 7-o deš. pradž. Dine [Dinas] prisijungė prie ↑popdailės judėjimo, o dėmesio susilaukė savo ↑hepeningais. Lygia greta jo kūrybą veikė ↑abstr. ekspresionizmas, ↑dadaizmas ir ↑siurrealizmas. Savo paveiksluose jis sujungia tapybą ir realius kasdienius daiktus, be to, įv. reikmenų instaliacijas, visa tai supoetina ir paverčia meno objektu. Dar kuria scenovaizdžius bei kostiumus.

Dinglinger, Johann Melchior
(*1664 Biberachas, †1731 Dresdenas)
Vok. baroko juvelyras. 1698 Dinglingeris buvo paskirtas kar. Augusto II rūmų auksakaliu. Su dviem savo broliais ir dviem sūnumis turėjo gars. ir pajėgiausią tų laikų juvelyrinę dirbtuvę. Jo kūryb. palikimas — iš daugelio detalių susidedantys prabangos dirbiniai, pvz., vaisių vazos ir maž. plastika Dresdeno „Grüne Gewölbe".

Dingusi vaško forma
↑Cire perdue, ↑liejyba

Diorama
(gr. permatomas vaizdas) 1822 pranc. scenografo ir fotografo L. J. Daguerre sugalvotas būdas scenoje per specialų langelį keičiant ištapyto permatomo audinio apšvietimą drauge keisti kulisų vaizdą. [Bendresne prasme — tapybos technika, kai tapant ant peršviečiamos medžiagos sukuriama erdvės iliuzija; ta technika sukurtas vaizdas, pvz., muziejaus ekspozicijoje.]

Dipilono vazos
Monument. laidojimo indai (↑amforos, ↑krateriai, taurės), pavadinti pagal radimvietę — netoli Dipilono vartų esantį nekropolį Atėnuose. Šios vazos priklauso vėlyv. geometr. laikotarpiui (↑sen. gr. menas); buvo pagamintos maždaug 750 pr. Kr. Indus puošia įv. ornam. juostos, jų tarpus užima figūr. vaizdai — važnyčiotojų lenktynės, gedulingos procesijos ar kovos.

Dipteris
(gr. dipteros — dvisparnis) ↑Antik. šventyklos forma, kai dviguba žiedinė halė (*peristasis*) juosia ↑celę. Šis tipas buvo itin paplitęs jonėniškoje M. Azijoje (Samas, Efesas, Didimai). Ypatinga atmaina yra *pseudodipteris*, kai arba atsisakoma vidinės kolonų eilės, arba jos prišliejamos prie sienų.

Diptikas
(gr. diptychos — dukart sudėtas) **1.** Antikos laikų rašymo lentelė iš dviejų siaurų suvožiamų medinių ar dramblio kaulo plokštelių. Šių viršų dažn. puošė tapyba, raižiniai arba tauriųjų metalų inkrustacijos. Jų vid. pusė, skirta rašymui, buvo vaškuota. Vad. *konsulinius diptikus* pradėdami eiti pareigas įteikdavo rom. konsulai. Jie būdavo itin puošnūs ir laikyti reikšm. tų laikų maž. dailės dirbiniais. Ankst. krikšč. laikais diptikai, vartojami tik bažnyt. vardynui, buvo puošiami relig. motyvais. **2.** Viduramžių dviejų sąvarų retabulas be vidur. plokštės, būdingos ↑triptikui ir ↑poliptikui.

Direktorijos stilius
(pranc. directoire) Prancūzijos didž. revoliucijos laikų meno ir mados stilius, pavadintas pagal 1795—99 Paryžiuje veikusią vyriausybę — direktoriją. Ši ↑klasicizmo atmaina pasižymi paprastomis formomis ir sausais, griežtais ornamentais, perimtais iš antik. pvz. (pirmuč. iš Pompėjos sienų tapybos). Direktorijos stilius laikomas perein. iš ↑Liudviko XVI stiliaus į ↑ampyrą.

Disegno
1. It.: piešinys, eskizas. **2.** Renesanso laikais (G. Vasari) — dailės kūrinį inspiravusi kūryb. idėja.

Disegno interno
(it.: vidaus piešinys) Kitaip detalusis piešinys. Kai jau išvesti kurio nors motyvo kontūrai, ↑štrichuote ir ↑šešėliavimu perteikiama tūrinė apimtis, šviesa, šešėliai ir erdviškumas.

Dispersiniai dažai
(lot. dispersio — išsklaidymas) Dažai su sintet. dervos rišikliu. Sintet. derva disperguojama vandenyje, kad dažai pasidarytų tirpūs. Palyginti su įprastiniais aliej. dažais, tempera bei akvarele, jie lengviau paruošiami, greičiau džiūsta ir nebenusiplauna. Iki 1950 gaminami dispers. dažai dailės darbams netiko. Dabar jie plačiai vartojami ↑sienų ir ↑molbert. tapyboje.

Diuseldorfo mokykla
Tapybos mokykla, glaudžiai susijusi su 1819 atkurta Diuseldorfo ↑akademija. Žym. jos meistras ir vadovas nuo 1826 buvo W. von Schadowas. Šiai ↑nazaretiečių ir romantizmo įtakos inspiruotai mokyklai būdingi relig., istor., žanr. paveikslai, portretai ir peizažai; beje, Schadowo pastangomis ji vis labiau krypo į natūral. vaizduoseną. Mokyklai priklausė K. F. Lessingas, J. P. Hasencleveris, broliai Achenbachai, J. W. Schirmeris ir kt. Nors kai kurie jos nariai 5-o deš. pab. trumpam buvo susidomėję secesija, nuo amžiaus vid. jos raida galop pasuko ↑bydermejerio ↑žanr. tapybos linkme.

Divizionizmas
↑Neoimpresionizmas

Dix, Otto
(*1891 Gera, †1967 Zingenas)
Vok. tapytojas ir grafikas, žymus 3-o deš. ↑verizmo atstovas. Įgijęs dekoracijų tapytojo išsilavinimą, 1910—14 Dixas [Diksas] mokėsi tapybos Dresdene. Nuo 1927 iki nacistų nušalinamas iš pareigų profesoriavo Dresdeno akademijoje. Dixo kūrybą veikė ↑ekspresionizmas ir ↑dadaizmas, bet netrukus jis pasuko į verizmą. Savo kaip kareivio išgyvenimus, patirtus I pasaul. kare, jis ryžosi perteikti 50 ofortų cikle „Karas" (1923/24). Kai kuriais paveikslais, kaip kad „Degtukų pardavėjas I", sukurtu 1920, griežtai kritikavo anuometinę visuomenę. Jo tuolaik. portretams būdingas menkadvasiškumą ir vulgarumą demaskuojantis negailestingas ↑realizmas. Po 1936 nebegrįžo prie perdėtai išplėtotos relig. tematikos ir ėmėsi kur kas santūresnių portretų bei peizažų. 1955 vėl tapo Berlyno meno akademijos nariu. Kūriniai: „Tėvų portretas" (1921); „Rašytoja Sylvia von Harden" (1926); „Didmiesčio triptikas" (1927/28).

Dixhuitième
(pranc.: aštuonioliktas) Prancūziškas XVIII a. pavadinimas. Perkeltine prasme taip įvardijamas pranc. meno viešpatavimo Europoje tarpsnis (nuo ↑Liudviko XIV stiliaus iki ↑ampyro).

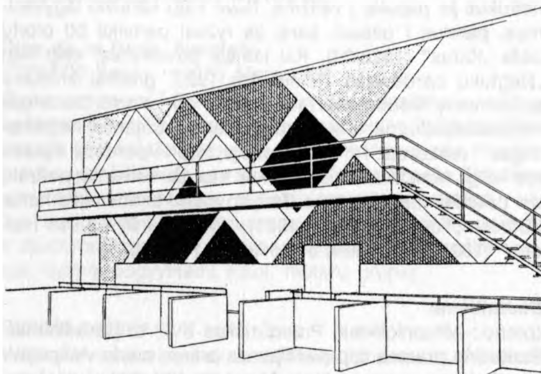
Dizainas
(angl. design — planas, projektas, piešinys) Pieštinis ar plastinis projektas, eskizas arba modelis, iš kurio dažn. matyti būsima pramonės gaminių ir apyvokos daiktų forma, medžiaga ir estet. išvaizda. Dizaino kūrėjas vadinamas dizaineriu. Plg. ↑grafinis dizainas.

Doesburg, Theo van (tikr. Christian E. M. Küpper)
(*1883 Utrechtas, †1931 Davosas)
Ol. tapytojas, architektas ir meno teoretikas. 1917 drauge su P. Mondrianu pradėjo „De ↑Stijl" sąjūdį, kurio pagr. idėjas (realybės formų redukavimas į geometrizuotas spalvų plokštumas) skleidė to paties pavadinimo žurnale (iki 1931). Panašiai kaip Mondrianas van Doesburgas [van Dusburgas] kūrė daug. abstr. kompozicijas iš stačiakampių grotelių. Jo rašiniams turėjo poveikio ↑dadaizmas. 1923 dalyvavo pirmojoje „De Stijl" archit. darbų parodoje Paryžiuje. Vėliau jam rūpėjo urbanistikos problemos ir nauja tapybos forma, vad. kontrkompozicija. Su ja susijęs diagonalizmas, kuris įsivyravo 1924 van Doesburgo paveiksluose, išskyrė jį su Mondrianu. 1930 pasirodęs vienintelis jo žurnalo „Art Concret" numeris davė vardą ↑konkrečiosios dailės krypčiai. Savo idėjomis van Doesburgas padarė didelę įtaką ↑„Bauhauzo" filosofijai ir apskritai modern. menui.

Doičriomeriai
(vok. Deutshrömer — Romos vokiečiai) **1.** Apie J. A. Kochą XIX a. I p. susibūrę vok. tapytojai, gyvenantys daug. Romoje; iš dalies identiški ↑nazaretiečiams. **2.** Tapytojai A. Böcklinas, A. Feuerbachas ir H. von Marées, ilgus metus praleidę Italijoje. Atsisakę grynojo ↑realizmo ir remdamiesi klasik. it. daile, lab. antika, išrutuliojo savitą, idealizuojamąją men. raišką.

Doisneau, Robert
(*1912 Žentilji)
Pranc. fotografas. Iš pradžių studijavo litografiją Paryžiaus Éstienne mokykloje. Kartu dirbo skulptoriaus Vigneau asistentu ir penkerius metus — „Renault" industr. fotografu. Doisneau [Duano] — vienas geriausių pranc. reporterių, motyvų ieškantis daug. gimt. Paryžiuje, su žaviu sąmoju atkuriantis savo nuotraukose pranc. gyvenimą.

Dolci, Carlo
(*1616 Florencija, †1686 ten pat)
It. Florencijos baroko tapytojas. Techniškai nepriekaištinga maniera Dolci [Dolčis] daug. kūrė šventųjų atvaizdus. Jo 7-o deš. kūrybą veikė G. Reni ↑šviesotamsos tapyba, vėliau jam turėjo įtakos ankst. renesanso meistrai F. Lippi ir P. Perugino. Vėlyv. laikotarpio paveikslų figūros, įkūnijančios relig. nuolankumą, kuo toliau, tuo labiau stabarėjo ir stingo.

Theo van Doesburg. „Aubette" kavinės siena, Strasbūras

Domas
(lot. domus Dei — Dievo namai) Katedros pavadinimas Vokietijoje (Dom) ir Italijoje (duomo); Vokietijoje dar ir „miunsteris" (Münster). Iki pat viduramžių pab. taip vadinta tik privati vysk. koplyčia, vėliau — ir katedros bažnyčia. Šiais laikais Vokietijoje „domu" dažnai klaidingai vadinamos visos didelės bažnyčios.

Domenichino, il (tikr. Domenico Zampieri)
(*1581 Bolonija, †1641 Neapolis)
It. baroko tapytojas. Kaip A. Carracci mokinys, Domenichino [Domenikinas] apie 1602 dalyvavo dekoruojant Romos Palazzo Farnese. Nuo 1620 gyveno Romoje; ten sukūrė freskas S. Andrea della Valle bažn. (1624—28). Dekoratyvia jų tapyba jis atstovavo Romos-Bolonijos akademizmui, kurio požymiai — aiškus piešinys ir griežta architektonika. Žym. jo altor. paveikslas ir molbert. tapybos darbas — 1614 Romos Šv. Petro bazilikai sukurta „Paskut. šv. Jeronimo Komunija" ir „Dianos medžioklė" (1620), patrauklūs savo elegancija ir skoniu.

Domenico Veneziano (tikr. D. di Bartolomeo da Venezia)
(*apie 1400/10 Venecija? †1461 Florencija)
Ankst. Florencijos renesanso it. tapytojas. Maždaug nuo 1435 Domenico [Domenikas] dirbo Florencijoje ir buvo laikomas aliej. tapybos meistru. Dėmesio verta skaidri jo tapysena ir siekis perteikti ↑oro perspektyvą. 1439—45 kartu su savo padėjėju Piero della Francesca sukūrė dabar jau beveik sunaikintą Švč. M. Marijos ciklą Florencijos Šv. Egidijaus bažn. chorui. Dar vienas iš žymiųjų neabejotinai jo kūrinių — Florencijos Šv. Kryžiaus bažn. freska „Šv. Jonas Krikšt. ir šv. Pranciškus".

Donatello (tikr. Donato di Niccolò di Betto Bardi)
(*1382/86 Florencija, †1466 ten pat)
It. skulptorius, žym. savo srities ↑kvatročento meistras ir renesanso pradininkas. Išsilavinimą Donatello [Donatelas] įgijo L. Ghiberti ir Nanni di Banco dirbtuvėje; jis iš pradžių ir kūrė šio antrojo veikiamas. Patys ankst. darbai buvo marmur. figūros; gars. jų — Florencijos katedros fasado, išor. sienų ir ↑kampanilės statulos, be to, Or San Michele bažn. nišų figūros. 3-o deš. pr. jis ėmėsi bronzos darbų. Žym. kūrinys — „Dovydas", sukurtas apie 1430, — pirmoji nuo antikos laikų savarankiška apval. skulptūra iš bronzos. 1432/33 gyvendamas Romoje praplėtė antik. skulptūros ir ornamentikos žinias. Tai itin juntama smiltainio tabernakulyje su Apreiškimo scena, jau be jokios simbol. atributikos (1434, Florencijos Šv. Kryžiaus bažn.). Padujoje jis sukūrė pirmąjį atskirai stovintį bronz. raitelio paminklą, vieną žym. ankst. it. renesanso kūrinių — raito Gattamelata'os skulptūrą (1446—47). 1457—61 daug. dirbo Sienoje; ten iškilo pirmoji savarankiška bronz. grupė „Judita ir Holofernas" (dab. Florencijoje, Piazza della Signoria). Paskut. gyvenimo metus paskyrė Florencijos Šv. Lauryno bažn. bronz. sakykloms, kurios, deja, abi liko neužbaigtos. — Donatello buvo vienas universaliausių ir produkt. ankst. renesanso menininkų ir padarė įtakos visai vėlesnei renesanso dailei.

Donatorius
(lot. donator — dovanotojas) Dailės kūrinio (paveikslo, altoriaus) aukotojas, inspiravęs jo sukūrimą ir parėmęs darbą finansiškai. Dažnai pats jame vaizduojamas (papr. kaip ↑asistuojanti figūra). Plg. ↑fundatorius.

Dongen, Kees van (tikr. Cornelis Theodorus Maria von D.)
(*1877 Delfshavenas, †1968 Monakas)
Ol. tapytojas, sujungęs pranc. fovizmą (↑ „Fauves") su vok. ↑ ekspresionizmu. Nuo 1897 van Dongenas gyveno Paryžiuje ir palaikė artimus ryšius su M. Vlamincku ir A. Derainu. Pradėjęs nuo impresionizmo, 1905, skatinamas bendravimo su H. Matisse, P. Picasso ir J. Grisu, pasuko į fovizmą. Galiausiai pradėjo vaizduoti efektingas, dekoratyvias aukštuomenės ir Paryžiaus „grietinėlės" bendravimo scenas ir kurti portretus, kas paliko pėdsaką ir visoje vėlesnėje jo kūryboje. 1908 Dresdeno dailininkų grupuotės „Die ↑ Brücke" kvietimu dalyvavo Diuseldorfo parodoje.

Donner, Georg Raphael
(*1693 Eslingas, †1741 Viena)
Austrų skulptorius, žym. tenykštės baroko plastikos meistras. Prieš tapdamas Venecijos skulptoriaus G. Giuliani mokiniu, Donneris [Doneris] mokėsi auksakalio ir graverio amato. Dirbo daug. Zalcburge, Bratislavoje ir Vienoje. Čia, be mаž. plastikos, sukūrė didž. savo skulptūros darbus (diduma — švino liejiniai), atspindėjusius jo polinkį į klasicizmą. Vertingiausi kūriniai — šv. Martyno grupė Bratislavos katedroje (apie 1734), Vienos Nauj. turgaus fontanas (1737—39), be to, Pieta Gurko katedroje (1740/41). Ir jam mirus jo kūriniai veikė austrų baroko skulptūros raidą iki pat klasicizmo.

Donžonas
(pranc. donjon) Svarbiausias ↑ pilies gynyb. bokštas (dažn. Prancūzijoje), kitaip nei ↑ belfrydas, nuolat gyvenamas (pvz., Kusi, Lošas, Vensanas). Statyb. atžvilgiu donžonas yra ↑ palaciumo ir belfrydo sintezė: masyvus gyven. bokštas su kreneliažu ir kamp. bokšteliais.

Doré, (Paul) Gustave
(*1832 Strasbūras, †1883 Paryžius)
Pranc. ↑ simbolizmo grafikas, tapytojas ir skulptorius. Nuo 1847 Doré [Dorė] gyveno Paryžiuje; ten mokėsi kopijuodamas sen. meistrus. Tuo pat metu piešė karikatūras „Journal pour rire". Didelės sėkmės susilaukė kaip knygų iliustratorius; sukūrė kongenialias iliustracijas Rabelais „Gargantua" (1845), Balzaco „Išdaigiškiems apsakymams" (1855) ir Dante's „Dievišk. komedijai" (1861). Į iliustruojamą kūrinį įsijausdavo, dažn. sąmojingai interpretuodavo tekstą duodamas valią fantazijai. Yra iliustravęs apie 90 knygų, daugelį jų — cinkografijomis pagal originalius ton. medžio raižinius.

Dorėninis kapitelis
↑ Kapitelis

Dorėninis orderis
VII a. pr. Kr. sen. Graikijoje susiformavęs archit. ↑ orderis. Į stilobatą, tripakopio antik. šventyklos pagrindo (↑ krepidomos) viršut. pakopą, remiasi kolonos liemuo, kuriame papr. būna nuo 16 iki 20 ↑ kaneliūrų. Kolonos su ↑ entaziu viršut. kiek smailėjančią dalį užbaigia dorėn. ↑ kapitelis, susidedantis iš ↑ echino ir ↑ abako. Kapitelis laiko ↑ antablementą, sudarytą iš šių dalių: nepuošto, lygaus ↑ architravo; frizo su pakaitomis einančiomis ↑ metopomis ir ↑ triglifais; išsikišusio ↑ karnizo bei ↑ simos. Iš visų antik. orderių dorėninis yra paprasčiausių formų — kolonos masyvios, kresnos (kolonos aukščio ir apat. dalies skersmens santykis 5:1), antablementas sunkus. Romos laikų variantas — *toskaninis orderis*, turintis ↑ bazę, koloną be kaneliūrų ir echiną, papuoštą ↑ joniku.

Dorybės ir ydos
Etinės sąvokos, dailėje dažnai personifikuojamos moterų pavidalu (↑ personifikacija). Buvo žinomos jau gr. ir rom. antikoje. Trys *teologinės* (arba *dieviškosios*) *dorybės* yra tikėjimas (fides), meilė (caritas) ir viltis (spes), keturios *kardinaliosios* (pagrindinės) *dorybės* — narsa (fortitudo), teisingumas (iustitia), išmintis (prudentia) ir saikas (temperantia). Jos išreiškiamos su alegorijų ir ↑ atributų pagalba (pvz., tikėjimas — kryžius; viltis — inkaras; narsa — ginklai; teisingumas — svarstyklės ir t. t.). Dorybių ir ydų atvaizdai nuo XII a. buvo plačiai paplitę Prancūzijos katedrų ↑ portaluose bei ↑ archivoltuose. Prie žym. pvz. priskiriamos Strasbūro katedros vak. portalo XIII a. pab. skulptūros, vaizduojančios dorybių triumfą prieš ydas. Italijoje dorybės buvo vaizduojamos ir vienos pačios.

Dorsale
↑ Stalės

Dossi, Dosso (tikr. Giovanni di Luteri)
(*apie 1490 Mantuja arba Ferara, †1542 Ferara)
It. tapytojas, vienas žym. ↑ Feraros mokyklos atstovų. 1512 pirmą kartą dokumentiškai paliudytas Dossi [Dosio] buvimas Mantujoje. Po dvejų metų jis persikėlė į Ferarą ir stojo herc. Alfonso ir Ercole d'Este tarnybon. Jiems kūrė portretus, tapiserijų eskizus, miestų vaizdus ir scenovaizdžius. Buvo nuvykęs į Veneciją ir Florenciją, vėliau lydėjo Tizianą į Mantują. Dirbo Trente, Pezare ir Venecijoje. Dossi paveiksluose Feraros mokyklos tradicija jungiasi su Tiziano ir Giorgione's įtaka; ypač šio antrojo darbai veikė Dossi mitol. tematikos kūrinius. Nėra tikrų duomenų, kurie rodytų 1519/20 su broliu Battista jį lankiusis Romoje.

Dou(w), Gerard
(*1613 Leidenas, †1675 ten pat)
Ol. tapytojas. Dou [Dau] buvo pirmasis dar jauno Rembrandto mokinys; iš šio perimtą tuometinį mažo formato pomėgį jis pritaikė žanr. kompozicijoms (↑ žanr. tapyba) ir artimoms portretui charakterinėms galvoms. Nuo 4-o deš. apsiribojo beveik vien portretiškais langų arba nišų paveikslais su keliomis figūromis ir natiurmortine aplinka. Jo portretai pasižymi perdėm tikroviškomis detalėmis ir glotnia, emalį primenančia tapysena, praturtinta stiprių šviesos ir šešėlių efektų. Šia technika jis davė pradžią vad. Leideno maž. tapybai, kurios juvelyriški paveikslai turėjo didelę paklausą Europos valdovų rūmuose ir plito iki pat XIX a.

Douvermann, Heinrich
(*apie 1480 Holtas net. Dinslakeno, †apie 1544)
Žem. Reino srities vėlyv. gotikos skulptorius drožėjas. Nuo 1514 Douvermannas [Dauvermanas] turėjo savo dirbtuvę Kalkare. Čia jis ir pasiekė gotik. drožybos aukštumas. Sukūrė Švč. M. Marijos Septynių skausmų altorių Kalkaro Šv. Mikalojaus bažn. su vėlyv. gotikai būdingu gumbuotu dagio ornamentu ↑ predelos įsprūdoje (1518—28) ir Švč. M. Marijos altorių Ksanteno katedroje (užb. 1536).

Dramblio kaulo drožyba
Dramblio kaulo (dramblių, mamutų, vėplių ilčių) apdirbimas. Jau akmens amžiuje randama drožinėtų dramblio kaulo figūrėlių, reljefais ir raižiniais dekoruotų įrankių ir ginklų. Sen. Graikijoje buvo sukurta didelių kultinių statulų iš aukso ir dramblio kaulo (↑ chrizoelefantina), be to, ši vertinga medžiaga naudota smulkiems meno dirbiniams ir namų apyvokos daiktams. Vėlyv. antikos ir ankst. krikšč. dailėje sukurta konsul. diptikų (↑ diptikas), plokštelių, puošiančių kny-

gų aptaisus ir įv. dėžutes. Bizant. dailė toliau rutuliojo krikšč. dramblio kaulo drožybos tradiciją. Iš dramblio kaulo buvo daromi relikvijoriai, altorėliai ir vysk. sostai (↑ katedros, pvz., Maksimiano katedra Ravenoje, VI a.). Dramblio kaulo reljefai — įžymiausi Karolingų ir Otonų laikų dailės kūriniai. Gotikos epochoje iš Prancūzijos plito ne tik dramblio kaulo reljefai, bet ir statulėlės, kelion. altorėliai ir paprasti kasdien. vartojimo reikmenys (šukos, veidrodžių rėmai, durklų rankenos ir pan.). Barokui būdingi prabangūs dramblio kaulo indai, papuošalai, miniatiūr. portretai ir skulptūros (ypač ↑ krucifiksai). XVIII a. dramblio kaulo drožybą pakeitė tekinimo technika.

Drapiruotė
(pranc. draper — suklostyti audinį) Meniškai, estetiškai perteiktas drabužių, užuolaidų ir kt. medžiagų klosčių kritimas — pirmuč. tapyboje ir skulptūroje. Dailininkas, kuriantis drapiruotę, papr. neišsiversdavo be daugybės kruopščių studijų.

Draugijos paveikslas
↑ Bendravimo scena

Dripingas
(angl. „dripping“, santrumpa iš *drip painting* — varvanti tapyba) ↑ Veiksmo tapybos technikos pavadinimas, kai iš perforuoto rezervuaro dažai plačiais užsimojimais purškiami arba laistomi ant patiestos ant grindų drobės. Tokio paveikslo forma nėra iš anksto sumanyta, taigi — atsitiktinė (↑ automatizmas). Žym. šio metodo atstovai yra J. Pollockas, W. de Kooningas ir R. Motherwellis.

Drip painting
↑ Dripingas

Drolerija
(pranc. drolerie — juokas, pokštas) Komiškas grotesk. žmonių, gyvūnų, fantast. būtybių vaizdavimo būdas, ypač paplitęs viduramžių rankraščiuose, be to, stalėse ir archit. plastikoje. Drolerija klestėjo gotikos laikais.

Drouais, François-Hubert
(*1727 Paryžius, †1775 ten pat)
Pranc. rokoko portretistas. Drouais [Druė] mokėsi pas savo tėvą, tapytoją Hubertą D., ir pas F. Boucher. Kūrė vien portretus, ypač mėgo tapyti vaikus. Užsakymų gaudavo pirmuč. Liudviko XV rūmuose ir iš tuolaik. Paryžiaus visuomenės.

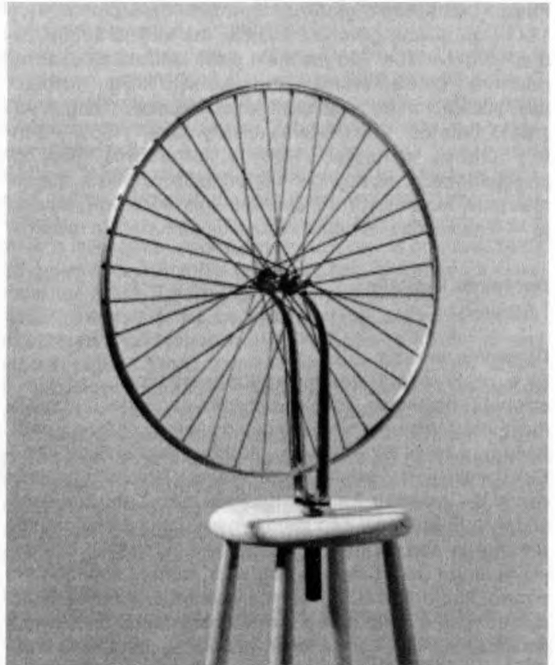
Drožybinis altorius
Vokietijoje ir Nyderlanduose nuo XV a. pab. iki XVII a. pr. paplitusi altor. antstato forma, dažn. pasitaikanti ↑ sąvar. altoriuose. Drožybinis altorius puošiamas išdrožtomis figūromis bei reljefais; ↑ predelą ir ↑ ažūrinę viršūnę taip pat puošia drožiniai. Sąvarų išor. pusė ištapoma. Žym. drožybiniai altoriai sukurti T. Riemenschneiderio, M. Pacherio, V. Stoßo ir N. Gerhaerto von Leydeno.

Dubuffet, Jean
(1901 Havras, †1985 Paryžius)
Pranc. ↑ *art brut* tapytojas ir skulptorius. Trumpai studijavęs dailę Paryžiuje (1918) ir dažnai metų metus nutraukdamas kūryb. veiklą, Dubuffet [Diubiufė] tik po 1942 atsidėjo tapybai. Nepripažįstantis vakarietiškų vertybių, jis atrado natūralią vaikų ir psichinių ligonių dailę ir pasirinko ją kaip spontaniškos pasąmonės raiškos formą. Tapė galvas, kaukes, į stabus panašias figūras tariamai naivia, laisva vaikiško piešinio maniera. Eksperimentavo su daugybe medžiagų; savo paveikslus padengdavo gipsu, moliu, smėliu arba asfaltu — jų neįprastumas šokiravo ir teikė naujų minčių. Dubuffet kūryba turėjo didelę įtaką šiuolaik. dailės raidai po 1945.

Duccio (tikr. D. di Buoninsegna)
(*apie 1255 Siena, †1319 ten pat)
It. dailininkas; pirmasis žymus Sienos mokyklos tapytojas. Duccio [Dučo di Buoninsenijos] veikla patvirtinta nuo 1278/79. Jo kūryboje ryškus laipsniškas bizant. tradicijos atsisakymas ir posūkis į kylančią gotiką. Pirmasis atributuotas darbas — apie 1285 Florencijos S. Maria Novella bažn. sukurta „Madonna Rucellai“. Išraiškingos linijos ir figūrų rimtis dar primena bizant. tradiciją (↑ *maniera greca*), bet jau juntama ir Cimabue įtaka. Pagr. Duccio darbas — *Maestà* Sienos katedros didž. altoriui — 48 pavieniai atvaizdai ir Švč. M. Marijos vainikavimo scena (1308—11). Su reliatyviu tikroviškumu pavaizduoti įvykiai, vis didėjantis pagaulumas perteikiant žmonių jauseną ir gestus Duccio paveiksluose — didžiulis it. tapybos laimėjimas.

Duccio, Agostino
↑ Agostino di Duccio

Duchamp, Marcel
(*1887 Blenvilis net. Ruano, †1968 Neji prie Senos)
Pranc. menininkas, tapytojo J. Villono ir skulptoriaus R. Duchamp'o-Villono brolis. Pradėjęs tapyti impres. maniera, apie 1909 Duchamp'as [Diušanas] išsiugdė mišrų kubist. ir futurist. stilių. Išskaidyto vaizdo paveiksluose, be kita ko, bandė pavaizduoti sukcesyvų figūros judėjimą, fiksuodamas atskiras judesio stadijas („Nulipančiosios laiptais aktas“, 1912). 1915 veikiamas ↑ dadaizmo, sukūrė savo pirmuosius ↑ *rea-*

Marcel Duchamp. Dviračio ratas. Ready-made

dy-made — industr. vartojimo reikmenis, pakylėtus iki dailės kūrinio lygio. Apie 1928 pasitraukė iš dailės ir atsidėjo pirmuč. rašytojo bei parodų organizatoriaus darbui; drauge su A. Bretonu surengė tarpt. siurrealistų parodą Paryžiuje. Duchamp'as buvo vienas universaliausių modern. menininkų, savo kūryba ryžtingai atsiribojęs nuo tradic. meno.

Duchamp-Villon, Raymond
(*1876 Domvilis/Eras, †1918 Kanai)
Pranc. skulptorius; M. Duchampo ir J. Villono brolis. Skulptūros Duchamp'as-Villonas [Diušanas-Vijonas] mokėsi savarankiškai. 1910 prisijungė prie kubistų grupės, o 1912 įkūrė ↑ „Section d'Or". Studijuodamas judesį (matyt, naudojosi E. Muybridge nuotraukomis), nuo 1914 daug. dėmesio skyrė arklio temai skulptūroje. Vaizdavo ne tiek patį judesį, kiek bandė perkelti jo energiją į dinamiškas išgaubtų ir įgaubtų formų kompozicijas.

Ductus
(lot.: vedimas) Pieštuko brėžis arba teptuko brūkštelėjimas, taigi savitas dailininko kūryb. braižas. *Ductus* labiau nei kas kita lemia paveikslo išviršinį vaizdą; jis, kaip dailininko individualybės ženklas, yra svarbus požymis eventualiai ↑ atribucijai.

Dučentas
(it. duecento — du šimtai) Itališkas XIII a. pavadinimas; taip pat šio laikotarpio it. meno stilius.

Dufy, Raoul
(*1877 Havras, †1953 Forkalkjė)
Pranc. fovizmo tapytojas. Dufy [Diufi], iš pradžių domėjęsis impresionizmu, tautodaile ir H. Matisse kūryba, 1908 perėjo prie P. Cézanne paveikslų studijų ir kubist. dailės sampratos. Apie 1918 jo piešiniuose ir akvarelėse ėmė ryškėti žaismingas lengvumas bei rafinuotas naivumas, pasklidų vaiskių spalvų terpė, tariamai savaime sugerianti jaudinantį pasaulio spalvingumą. Pragyvenimui užsidirbdavo iliustruodamas knygas ir kurdamas audinių raštus.

Dughet, Gaspard (kitaip G. Poussin)
(*1615 Roma, †1675 ten pat)
Pranc. baroko tapytojas; N. Poussino svainis, vėliau perėmęs jo vardą. Veikiamas lyriškų Claude Lorraino kūrinių bei Poussino ↑ ideal. peizažų, Dughet [Diugė] anksti tapo pripažintu ↑ heroj. peizažų tapytoju. Sukūrė daug aliej. paveikslų („Tivolio vaizdas") bei freskų Romos rūmams. Nors jam ir ne visiškai pavyko prilygti abiem savo idealams, bent jau Goethe jo paveikslus laikė klasik. peizažo įsikūnijimu.

Dujardin, Karel
(*1622 Amsterdamas, †1678 Venecija)
Ol. baroko tapytojas. Spėjama, kad Dujardinas [Diužardenas] buvo peizažisto N. Berchemo, o gal ir P. van Laero mokinys. Kūryb. kelio pradžioje ištikimas ol. realizmui, vėliau ėmė tapyti idiliškus ir idealiuosius it. peizažus su piemenėliais ir ganomais gyvuliais, be to, relig. bei mitol. turinio paveikslus, patraukiančius dėmesį vaiskiomis spalvomis ir detalumu.

Dunojaus mokykla
Kitaip Dunojaus stilius. Vok. ir austrų tapybos kryptis, plitusi Dunojaus srityje apie 1500—35. Būdingas detalizuotas, kruopštaus piešinio peizažas su antraeilėmis žmonių figūromis, pasakiška nuotaika ir ypatingu, kone romantiniu šviesos žaismu. Žym. Dunojaus mokyklos atstovas — A. Altdorferis.

Dürer, Albrecht
(*1471 Niurnbergas, †1528 ten pat)
Vok. tapytojas, vario raižytojas, grafikas ir meno teoretikas; žym. Vokietijos renesanso dailininkas. Mokymosi metus Düreris [Diureris] praleido savo tėvo auksakalio dirbtuvėje, o 1486—90 — pas grafiką Michaelį Wolgemutą. Svarbus jo ankst. kūrybos tarpsnio laimėjimas yra autoportretai — įspūdingas išaugusios menininko savimonės liudijimas. Ypač tai pasakytina apie 1500 sukurtą autoportretą, kompozicija ir vaizduosena primenantį viduramžių Kristaus paveikslą — tai tarsi nuoroda į dieviškąją men. kūrybos prigimtį. 1494 Düreris išsirengė į pirmąją kelionę po Italiją, kurios atspindys — akvarele lieti peizažai. Vėliau daug. kūrė ↑ vario ir ↑ medžio raižinius. Vienas jų — vėlyv. gotikos stiliaus „Apokalipsė" (1498). Garsios jo gamtos studijų akvarelės „Kiškis" (1502) ir „Velėnos lopinėlis" („Das große Rasenstück", 1503). Antroji kelionė (1505/06) atvedė jį į Veneciją; ten sėmėsi kūryb. impulsų iš brolių Bellini. Jo kūryb. saitai su it. daile turėjo didžiulę reikšmę vok. tapybai ir grafikai. Pačiam Düreriui jie reiškė kūrybos intelektualėjimą, kuris matyti kad ir iš jo dėmesio proporcijos dėsniams. Niurnberge jis įkūrė savo dirbtuvę; tapė altor. paveikslus, dažnai pasirinkdamas it. ir Nyderlandų pavyzdžio ↑ triptiko formą. Minėtinas Paumgartnerio altorius (1501—04) su tradic. donatorių šeimos atvaizdu vidur. dalyje (mažos besimeldžiančios figūros); be to, vienu iš žym. kūrinių laikomas Hellerio altorius, kurio vidur. paveiksle vaizduojamas Švč. M. Marijos ėmimas į dangų (išlikusi tik kopija ir daugybė parengiamųjų studijų). 1412—18 atliko nemažai imp. Maksimiliano I užsakymų. Šedevrais laikomi jo 1513/14 sukurti lakštai „Riteris, giltinė ir velnias", „Šv. Jeronimas" ir „Melancholija", kurie aiškinami kaip krikščionybės kelių dorybėn alegor.

Albrecht Dürer. Šv. Jeronimas. Vario raižinys

trilogija, o apskritai laikomi vienu didž. grafikos laimėjimų. 1520/21 kelionės po Nyderlandus įspūdžius jis įamžino eskizų ir portretų dienoraštyje. Prie žym. vėlyv. kūrybos tarpsnio Dürerio darbų priskiriami abu didieji „Keturių apaštalų" paveikslai (1526), kuriais jis pareiškė savo prielankumą reformacijai. — Düreris kaip joks kitas dailininkas savo begaliniu universalumu sugebėjo aprėpti visas tuolaik. men. aspiracijas ir jas rutulioti. Ypač jo medžio bei vario raižiniai savo technika, turiniu ir forma pažengė tiek toli į priekį, kad dar ilgai darė tarptaut. masto poveikį. Jo polinkį į gamtos mokslus bei analitiškumą rodo piešiniai ir meno istorijos veikalai — „Matavimų vadovas..." („Unterweisung der Messung...", 1525), „Kai kurie pamokymai apie miestų ... įtvirtinimą" („Befastigungslehre", 1527) ir keturios knygos apie proporcijas (1528). Itin didelio dėmesio jo kūryboje susilaukė grožio problema. Dürerio kūryb. palikimą sudaro apie 70 paveikslų, 100 vario raižinių, 350 ton. medžio raižinių, be to, kone 1000 piešinių, kurie lydėjo visą jo kūrybą.

Dviaukštė koplyčia

Dvi viena virš kitos esančios koplyčios su atskirais įėjimais. Viršutinė — puošniau įrengta, kai kada su ↑emporomis — skirta ponijai, apatinė, kuklesnė, — tarnams, šeimynykščiams. Altorius įrengtas apat. koplyčioje; iš viršaus jis matomas pro lubų angą. Dviaukščių koplyčių būta viduramžių pfalcuose ir pilyse (pvz., Niurnbergo pilyje, XII a. pab.).

Dvibokštis fasadas

Bažnyčios ↑fasadas su dviem did. portalą flankuojančiais bokštais. ↑Centr. navos frontonas įsiterpia tarp abiejų bokštų; gali būti dengiamas priestato. Vokietijoje dvibokščių fasadų atsirado XI a. pr., kiek vėliau — ir Prancūzijoje; ten jie virto būdinga daugelio gotik. katedrų suded. dalimi. Renes. dvibokščių fasadų beveik nepasitaiko, tik baroko epochoje jie vėl pasidarė mėgstamu sakral. pastatų elementu.

Dviejų galų bažnyčia

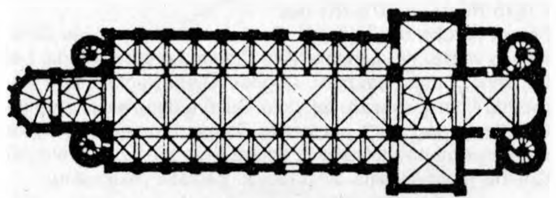
Bažnyčia, kurios ryt. ir vak. dalyje yra po ↑apsidą arba ↑chorą. Taigi dviejų galų bažnyčia netenka vak. fasado; vietoje įprastinės į rytus orientuotos patalpos čia susidaro du lygiaverčiai poliai. Įrengiant vak. chorą dažnai atsiranda ir antrasis ↑transeptas (pvz., Hildesheimo Šv. Mykolo bažn.). Dviejų galų bažnyčios (didesnės vienuol. bažnyčios) statomos nuo VIII a.; Vokietijoje jos buvo labai paplitusios romanikos laikotarpiu.

Dyck, Sir Anthonis van

(*1599 Antverpenas, †1641 Londonas)

Flam. tapytojas, po P. Rubenso — iškiliausias XVII a. flam. tapybos meistras. 1616—21 jau kaip meistras priimamas į ↑Šv. Luko gildiją; buvo Rubenso mokinys ir bendradarbis. Trumpai dirbęs Londone, Jokūbo I rūmuose, iškeliavo į Italiją; ten jo kūrybą itin paveikė Tiziano ir Tintoretto paveikslai; van Dyckas [van Deikas] tapo mėgstamu it. aristokratijos portretistu. 1632 kaip „madą diktuojantis" rūmų dailininkas pradėjo tarnybą pas Anglijos kar. Karolį I. Lygia greta gaudavo užsakymų iš ankstesnių Ispanijos Nyderlandų užsakovų. Nutapė daug karal. šeimos ir aristokratų portretų („Kar. Karolis I su arklininku ir pažu", apie 1635). Be to, kūrė mitol. ir bibl. scenas („Zuzana maudykloje"), bet nuo 1635 apsiribojo vien portretais. Van Dycko sukurtas elegantiško, aristokratiško, subalansuotos kompozicijos ir sodraus venecijietiško kolorito portreto tipas dar ilgai, pirmuč. Anglijoje, laikytas šio žanro pavyzdžiu.

Dviejų galų bažnyčia: Vormso imperatoriaus katedra

E

Eakins, Thomas
(*1844 Filadelfija, †1916 ten pat)
Amer. ↑natūralizmo krypties tapytojas. Po studijų Pensilvanijoje ir Paryžiuje Eakinsas [Ykinsas] 1869—70 keliavo po Ispaniją, ten ypač susižavėjo D. Velázquezo ir J. de Ribera kūryba. Grįžęs į Filadelfiją, studijavo fotografiją ir anatomiją, mat savo paveiksluose norėjo kuo adekvačiau perteikti natūrą. Tapė portretus ir tuolaik. gyvenimo scenas. Vėlyv. darbuose daug. dėmesio skyrė giminių ir draugų tikroviškiems atvaizdams („Mąstytojas", 1900).

Earl(e), Ralph
(*1751 Šrūsberis/Masačūsetsas, †1801 Boltonas/Konektikutas)
Amer. tapytojas. Jo paveikslai, vaizduojantys Nepriklausomybės karo kovas, — pirmieji Amerikos ↑istor. tapybos pavyzdžiai. Earle [Erlis] Nauj. Anglijos kolonijoje dirbo keliaujančiu portretistu. 1778—85 išvykęs į Angliją studijavo pas B. Westą anglų portret. tapybą. Kūrė tuolaik. kolonistų puritonų paprastus, realist. portretus, yra nutapęs šiek tiek reprezent. portretų.

Early english style
↑Anglų ankstyvoji gotika

Earth art
↑Žemės dailė

Eat art
↑Valgymo dailė

Ebenistas
(gr. ebenos — juodmedis) Dailininkas, dirbantis dail. baldininkystės srityje, dažn. XVIII a., inkrustuojantis baldus, iš pradžių tik juodmedžiu.

Ecce homo
(lot.: „Štai žmogus!") Nuplakto ir erškėčiais vainikuoto Kristaus atvaizdas. Pilotas prašo žodžiais „Ecce homo" užjausti nukankintąjį. Kristus vaizduojamas kartu su žydais, kurie iš jo juokiasi, vėliau — vienas (↑*Imago Pietatis*). *Ecce homo* motyvas įsitvirtino vėlyv. viduramžių krikšč. dailėje. ↑Pasijos cikluose jis dažnai pakeičia Jėzaus vainikavimą erškėčiais.

Ecclesia ir Sinagoga
Ecclesia (lot. Bažnyčia) yra NT, o Sinagoga — ST personifikacija. Vaizd. dailėje jas įkūnija moterų figūros. IX a. jos pirmą kartą pasirodo Nukryžiavimo scenoje Karolingų epochos dramblio kaulo drožiniuose. Nuo XII a. pab. *Ecclesia* ir Sinagoga virto savarankiškais motyvais. *Ecclesia* vaizduojama kaip karūnuota nugalėtoja, laikanti taurę ir vėliavą su kryžiumi, o Sinagoga — nugalėta, palenkta galva, jos ↑atributai: akių raištis, sulaužyta lazda, nuo galvos slystanti karūna ir žemyn krentančios Įstatymų lentelės. Pagal ↑tipologiją Sinagoga reiškia pasirengimą ir pranašystę, o *Ecclesia* — jos išsipildymą. Abi figūros dažnos gotik. katedrų ↑archit. plastikoje (žym. pvz. — Strasbūro katedros piet. portale, 1235).

Echinas
(gr. echinos — ežys) Dorėninio [ar toskaninio] ↑kapitelio apval. pagalvės pavidalo dalis. Jungia kolonos liemenį su ↑abaku.

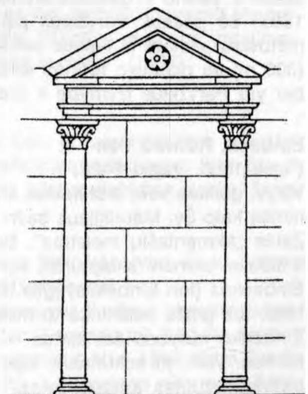
Echternacho tapybos mokykla
Žymi Otonų knygų tapybos mokykla (↑miniatiūrų tapyba), reiškusis XI a. pr. Echternache, dab. Liuksemburgo ir Vokietijos pasienyje. Lab. žinomas Echternacho tapybos mokyklos iliuminuotas rankraštis „Codex Aureus Epternacensis" (1040). Būdingas sodrių spalvų (dažn. žalios, mėlynos ir raudonos) koloritas, gausūs paauksavimai, bizant. šilkų imitavimas, karoling. minuskulai. Echternacho mokyklai turėjo įtakos ↑Reichenau mokykla ir Karolingų knygų tapyba.

Eckersberg, Christoffer Wilhelm
(*1783 Blokrogas, †1853 Kopenhaga)
Danų ↑klasicizmo tapytojas, tenykščio ↑romantizmo pirmtakas. Studijavo Kopenhagos akademijoje ir Paryžiuje pas J. L. Davidą. 1813—16 Eckersbergas [Ekersbergas] gyveno Romoje, ten jam kūryb. pavyzdžiu buvo A. Canova ir B. Thorvaldsenas, su kuriuo palaikė draugiškus ryšius. Čia sukūrė Romos vedutų — nedidelio formato, subtiliai niuansuoto kolorito vaizdų. 1816 grįžo į Kopenhagą, dirbo profesoriumi. Nutapė daugiau kaip 150 portretų, pasižyminčių giliu psichologiškumu. Be to, tapė marinas ir pajūrio peizažus.

École de Paris
Kitaip (pranc.) Paryžiaus mokykla. Bendrinė sąvoka, apimanti dailininkus, kurie prieš pat I pasaul. karą ir ypač tarpukariu gyveno Paryžiuje, tuolaik. europinės kultūros sostinėje, ir iš ten teikė impulsų modern. dailės raidai. *École de Paris* priklausė kubistai, fovistai, siurrealistai, *art informel* krypties atstovai. Nuo 6-o deš. dailės metropolis persikėlė į Niujorką.

Eddy, Don
(*1944 Long Byčas/Kalifornija)
Amer. ↑fotorealizmo tapytojas. Po studijų Santa Barbaros universitete dirbo ten docentu. Mėgstami Eddy [Edžio] paveikslų motyvai: chromuoti, blizgantys automobilių kėbulai, automobilių kapinės ar spindintys vitrinų stiklai.

Edikula
Antik. šventyklos fasadą primenantis archit. įrėminimas, gaubiantis langą, nišą arba portalą. Edikulą sudaro šoninės ↑kolonos, ↑pilioriai arba ↑piliastrai ir viršuje juos jungiantis ↑antablementas, kurį užbaigia trikampis arba seg-

Edikula

mentinis ↑frontonas. Dažnas antikos, renesanso ir baroko architektūros puošyb. elementas, naudojamas ir kaip statulos įrėminimas. Be to, viduramžiais edikulomis kai kada buvo vadinamos nedidelės koplytėlės.

Effner, Joseph
(*1687 Dachau, †1745 Miunchenas)
Vok. architektas, žym. Miuncheno vėlyv. baroko atstovas. Effneris [Efneris] mokėsi pas Boffrand'ą Paryžiuje, todėl nuo itališko stiliaus pasuko į prancūzišką. Nuo 1715 rūmų architektas, nuo 1724 — vyr. rūmų architektas, o nuo 1738 — Miuncheno parkų direktorius. Ten pastatė „Pagodenburgo" ir „Badenburgo" paviljonus Nimfenburgo rūmų parke; Preizingo rūmus (Preysingpalais, 1723—28); perstatė Šleisheimo pilį (prad. 1719).

Egėjo menas
Sąvoka, aprėpianti Vidurž. jūros baseino meną iki atsikeliant tenai graikams. Didž. impulsų jis davė Kretos-Mikėnų kultūrai (↑Kretos menas, ↑Mikėnų menas).

Egell, Paul
(*1691 Manheimas, †1752 ten pat)
Vok. skulptorius ir stiuko meistras perein. laikotarpiu iš vėlyv. baroko į rokoką. B. Permozerio mokinys Dresdene, 1721 paskirtas rūmų skulptoriumi Manheime. Jo stiuko darbai rezidenc. rūmuose — tais laikais vieni geriausių. Egellio [Egelio] skulptūros turėjo didelę įtaką jo mokinio I. Güntherio kūrybai ir Bavarijos rokoko skulptūros stiliui. Kūriniai, ypač vėlyv., labai sudvasinti.

Egipto menas
↑Sen. Egipto menas

Ehrenstrahl, David Klöcker von
(*1628 Hamburgas, †1698 Stokholmas)
Vok.-švedų baroko dailininkas ir piešėjas. Mokėsi Amsterdame, gyveno Italijoje, ten susipažino su Pietro da Cortona ir Claude Lorraino darbais. 1651 Ehrenstrahlis [fon Erenštralis] dirbo Švedijos kar. rūmuose (nuo 1661 — rūmų dailininkas). Daug. tapė reprezent. portretus, bet taip pat animal., istor. ir relig. paveikslus, kuriuose jungė realistinius ir brandž. baroko stiliaus elementus.

Eiffel, Gustave
(*1832 Dižonas, †1923 Paryžius)
Pranc. statybos inžinierius. Nuo 1867 daug. konstravo geležinkelio viadukus, tiltus ir geležinkelio stočių hales iš geležies ir plieno (↑geležies architektūra, ↑inžiner. statiniai). 1885—89 pasaul. Paryžiaus parodai naujais konstravimo metodais pastatė iš ketaus aukščiausią tais laikais bokštą (300 m) su pjautuvo formos atramomis. Šis bokštas ir dabar yra Paryžiaus įžymybė ir pram. amžiaus simbolis.

Einbeck, Konrad von
(*apie 1360, †apie 1428)
Vėlyv. gotikos vok, architektas ir skulptorius. Nuo 1388 minimas kaip Šv. Maurikijaus bažn. (Moritzkirche) Halėje prie Zalės „akmentašių meistras". Bažnyčios interjerui sukūrė 5 dideles akmen. skulptūras, kurios, nors ir manoma, kad Einbeckas [fon Einbekas] įgijo išsilavinimą pas Parlerį Prahoje, toli gražu neatitinka to meto ↑minkšt. stiliaus idealo. Einbecko kūrybos savitumas — sunkios ir kompaktiškos formos. Veik. jo sukurtas ir toje bažnyčioje esantis ankst. individualizuotas autoportretas.

Eklektika
(gr. eklektikos — išrenkantis) Praėjusių epochų ar anksčiau gyvenusių menininkų stilist. priemonių naudojimas trūkstant savų kūryb. idėjų (pvz., XIX a. ↑istorizmas).

Eksedra
(gr. exedra) **1.** ↑Apsida. **2.** Sen. gr. ↑gimnazione pusapvalė niša su sėdimomis vietomis, tarsi peristilio tąsa. Eksedra vadinama ir panaši antikos laikų patalpa romėnų gyven. namuose, skirta pokalbiams, bendravimui.

Eksekijas
(dirbo apie 550—520 pr. Kr.)
Atikos puodžius ir vazų tapytojas, žym. juodafigūrio stiliaus meistras. Eksekijo (Exekias) manierai būdingos didelio formato kelių figūrų kompozicijos. Ger. kūrinys — pilvotoji amfora su kauliukais žaidžiančiais herojais Achilu ir Ajaksu.

Ekspertizė
(lot. expertus — prityręs, išmėgintas) Kompetentingo asmens raštu išdėstyta nuomonė apie dailės kūrinį. [Taip pat dailės kūrinio tyrimas norint susidaryti šią nuomonę.] Ekspertizė dažn. atliekama perkant ar parduodant dailės kūrinį ir pateikiama kaip jo tikrumo sertifikatas. Joje nurodoma kūrinio sukūrimo data, ↑provenencija, būklė, vieta dailininko kūryboje, be to, pagrindžiama eventuali jo ↑atribucija.

Ekspresionizmas
(pranc. expression — išraiška). XIX a. pab. susiformavusi stilist. kryptis, kuri išraiškingumu, spontaniškais spalvų ir šviesos deriniais nuosekliai stengėsi atsiriboti nuo tikroviškos vaizduosenos tapyboje ir grafikoje. Apibendrintos ir sujauktos formos, grynos, ryškios spalvos priešinamos tradicinei tapybai ir ↑impresionizmui. Pirmtakai: P. Gauguinas, V. van Goghas, J. Ensoras, E. Munchas ir F. Hodleris. Klestėjo 1910—1920 vok. dailininkų grupuotėse ↑„Blauer Reiter" Miunchene ir „Die ↑Brücke" Dresdene, vėliau Berlyne. M. Beckmannas, E. Nolde, O. Kokoschka, G. Rouault, Ch. Soutine buvo žym. Europos dailininkai ekspresionistai, nepriklausantys grupuotėms. Jų kūrybai būdinga subjektyvi, asmen. pojūčiais paremta realybės interpretacija.

Elgetaujančių ordinų bažnyčios
Kitaip mendikantų bažnyčios. Dominikonų ir pranciškonų ordinų bažnyčios, XIII ir XIV a. pradėtos statyti miestuose. Elgetaujančių ordinų bažnyčios gotik. architektūroje užėmė ypatingą vietą. Jos neturėjo ↑transeptų ir bokštų (nebent stogo šelmens bokštelius — signatūras) ir atsisakė įprasto gotik. architektūrai tūrio skaidymo (neliko ↑triforijų, redukuota ↑ramstinė sistema, nėra ↑karnizų, tik mažas centr. navos langas). Formos: ↑salinės bažn., ↑halinės bažn., ↑bazilikos arba ↑pseudobazilikos.

Elizabethan style
↑Elzbietos stilius

Elsheimer, Adam
(*1578 Frankfurtas prie Maino, †1610 Roma)
Ankst. baroko vok. tapytojas. 1598 per Miuncheną keliavo į Italiją, ten iš pradžių studijavo Venecijos tapybą, o nuo 1600 būdamas Romoje — Michelangelo, Raffaelio kūrinius, A. Carracci'o peizažų kompozicijas, ypač Caravaggio paveikslus. Ilgainiui, kitąkart sunkiai dirbdamas, nutapė savo gars. paveikslus, visų pirma ↑peizažus su relig. ir mitol. scenomis, pvz., 1606—1609 pav. „Šv. Kryžiaus išaukštinimas" ir „Bėgimas į Egiptą". Elsheimerio darbuose ryški idi-

lija, intymumas; svarbus vaidmuo tenka apšvietimui, pvz., nuotaikingose nakties scenose. Elsheimeris yra vienas iš ↑ ideal. peizažo kūrėjų. Jo mažo formato paveikslai (diduma ant vario plokščių) ir piešiniai turėjo didelę įtaką it. ir ol. baroko tapybai, net Rembrandtui ir Claude'ui Lorrainui.

Elzbietos stilius
Kitaip (angl.) *Elizabethan style*. Anglų ↑ Tiudorų stiliaus vėlyv. fazė, viešpatavusi valdant kar. Elzbietai I (1558—1603). Jis reiškėsi pasauliet. architektūroje; vietinės gotikos formas jungė su it. renesanso elementais.

Emalio tapyba
↑ Dailusis emalis

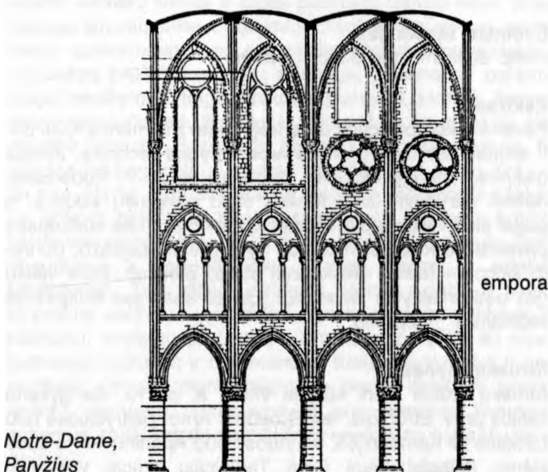
Emalis
(pranc. émail) Spalvoto stiklo masė iš sodos, feldšpato, potašo, borakso ir kt. medžiagų, vartojama metalo ir keramikos dirbinių puošybai. Metalo oksidų priemaišos gali suteikti emaliui matinį ar skaidrų atspalvį.

Emblema
(gr. emblēma — papuošimas, intarpas) Simbol. pobūdžio antik. metal. puošmena. Vėliau emblema pradėta vadinti ↑ alegoriją, ↑ atributą arba ↑ simbolį. Emblemą gali aiškinti trumpa antraštė, vadinama *lemma*, arba ilgesnis komentaras — *subscriptio*. XVI—XVIII a. dailininkai naudojosi tuomet populiarių vad. emblemų knygų pavyzdžiais.

Ėmimas į dangų
↑ Švč. M. Marijos ėmimas į dangų

Empaquetage
↑ Christo

Empora
(vok. Empore) Galerijos ar tribūnos pavidalo pastato (dažn. sakral.) dalis, padidinanti jo naudingą plotą. Kartais ji skiriama tam tikrai žmonių grupei (kunigaikščiams, jų dvariškiams, giedotojams). Rytų ir Bizantijos bažnyčiose emporos skirtos moterims. Vienuol. bažnyčių vak. dalies empora skirta vienuolėms (jų ↑ chorui). ↑ Centrišk. statiniuose emporos būna virš apėjimo, ↑ bazilikose ir ↑ halinėse bažnyčiose — virš šon. navų, ↑ transepto arba virš vak. įėjimo, ↑ salinėse bažnyčiose — tai stulpų laikomos pakylos (medinės ar mūrinės, dažnai vėliau pristatytos). — Emporų statyba suklestėjo Prancūzijoje romanikos laikais (pvz., Kane), be to, Reino srityje, Lombardijoje ir Anglijoje. Ankst. gotikos emporos (pvz., Lano) sustiprina aukščio efektą, suskaido sieną ir perima skliautų skėtimo jėgą. Emporos, dažnai siekiančios skliautus, išliko ir baroko bažnyčiose. — Nuo tikrųjų emporų skiriasi *pseudoemporos* — į statinio vidų atsiveriančios palėpės.

empora

Notre-Dame, Paryžius

Endojas
(dirbo VI a. pr. Kr.)
Atikos skulptorius, antikos rašytojų šlovinamas kaip gars. tų laikų skulptūros meistras. Endojas (Endoios), palyginti su kt. Atikos dailininkais, pasižymi kūryb. individualumu. Jam priskiriama Akropolio sėdinčioji Atėnė ir Peloponeso Tegėjos šventyklos Atėnė, be to, manoma, jog jis sukūrė Artemidės skulptūrą Efese, M. Azijoje.

En face
(pranc.: iš priekio). Kitaip anfas. Frontalus žmogaus vaizdas ↑ portrete, t. y. vaizdas iš priekio (priešingybė ↑ profiliui).

Enkaustika
(gr. enkaustikē) Kitaip vaško tapyba. Tapoma dažais, kurių rišiklis — vaškas. Šie vaško dažai šilti arba šalti tepami ant pašildyto pagrindo. Enkaustika — vandeniui ir ypač šviesai atspari tapybos technika. Ji žinoma nuo V a. pr. Kr., veik. sukurta Egipte. Itin įspūdingi enkaustikos pvz.: Fajumo kapavietės (I—IV a.) ↑ mumijų portretai ir ankst. krikšč. ↑ ikonos (VI—VII a.) Sinajaus Šv. Kotrynos vienuolyne. Viduramžiais enkaustiką išstūmė kt. tapybos technikos. Prisimenant antikos tradicijas ją stengtasi atgaivinti renesanso epochoje, o ypač XVIII a.

Ensor, James
(*1860 Ostendė, †1949 ten pat)
Belgijos tapytojas ir grafikas. Studijavo Briuselio akademijoje. Kūryb. kelio pradžioje ↑ simbolizmo veikiamas tapė tamsių atspalvių paveikslus. 1887 palinko į šviesaus, ryškaus kolorito impres. dailę. Jo tapyboje, be portretų, interjerų ir nedidelių peizažų, įsivyravo relig. motyvai, gyvos daugiafigūrės gatvių scenos. Savitą Ensoro stilių išreiškė vaiduokliškos vizijos, slogučiai, nutapyti mirguliuojančiomis vaiskiomis spalvomis. Tačiau vertintojai iš pradžių nepriėmė šio stiliaus. Ensoras buvo pripažintas tik 1929. Jo figūras dengia simbol. kaukės, paveikslo foną užpildo skeletai ir baidyklės. Dažnai į paveikslus įterpia savo autoportretą (papr. kaip Kristaus figūrą). Nuo 1886, be paveikslų, kūrė raižinių ir ofortų serijas. Ensoras ypač vertinamas dėl didžiulio poveikio ekspresionizmo ir siurrealizmo raidai. Kūriniai: „Kristaus įžengimas į Briuselį" (1887/88); „Kaukės ir mirtis" (1897).

Entazis
(gr. entasis — išsipūtimas) Sen. gr. architektūroje — nežymus kolonos liemens pastorėjimas, ryškiausias kiek žemėliau kolonos vidurio. Entazis lab. pastebimas dorėn. šventyklose (↑ dorėn. orderis).

Eosander, Johann Friedrich Frh. von (vad. E. v. Göthe)
(*1669 Štralzundas, †1728 Dresdenas)
Vok. architektas perein. laikotarpiu iš vėlyv. baroko į klasicizmą. 1692 Eosanderis [fon Eozanderis] Berlyne stojo į tarnybą pas būsimą kar. Frydrichą I. Nuo 1713 dirbo Švedijos kar. rūmuose, nuo 1723 — Dresdeno rūmuose. Pagr.

darbas: Schlüterio pradėtos Berlyno kar. rūmų statybos tąsa ir dalinis perplanavimas (1707—13, neišl.).

Epigonas
(gr. epigonos — vėliau gimęs) Sekėjas be originalių idėjų ar kūryb. minčių. Kuria remdamasis kitų laimėjimais ir men. veikla.

Epiktetas
(dirbo apie 530—500 pr. Kr.)
Atikos vėlyv. archainio laikotarpio raudonfigūrio stiliaus vazų (kilikų) tapytojas (↑ antikos vazų tapyba). Jo lakoniškas, aiškus linijinis piešinys jau rodo klasik. men. mąstysenos užuomazgas. Epikteto kompozicijos kilikų vid. paviršiuje ilgai buvo sektinas pavyzdys.

Epitafija
(gr. epitaphios — antkapio, antkapinis) **1.** Antkap. paminklo įrašas. **2.** Plokštė mirusiojo atminimui [memorialinė lenta], nuo antkap. plokštės (↑ antkap. paminklas) skiriasi tuo, kad dažn. pritvirtinama bažnyčios sienoje ar ant pilioriaus, t. y. ne ten, kur mirusysis palaidotas. Epitafijos įraše nurodoma mirusiojo pavardė, vardas, mirties data. Kai kada reljefiškai vaizduojamas ir pats mirusysis maldos poza. Epitafija galutinai susiformavo XIV a. vid. iš ↑ devoc. atvaizdų ir antkap. plokščių; ji atspindi modifikuotą požiūrį į mirtį.

Épreuve d'artiste
(pranc.: dailininko bandymas) Kitaip autorinis atspaudas; sutrumpintai E. A. Spausd. grafikos lakštai, kuriuos dailininkas atspaudžia savo reikmėms (apie 10—20 vnt.) po ↑ band. atspaudo prieš gaminant pagr. tiražą. Jie dažnai numeruojami [papr. rom. skaitmenimis] ir pažymimi raidėmis E. A. Kolekcionierių vertinami kaip retenybė.

Epstein, Sir Jacob
(*1880 Niujorkas, †1959 Londonas)
Anglų skulptorius. Studijavo Paryžiuje, nuo 1905 gyveno Londone. Rodino dailės ir Afrikos skulptūros pagrindu susiformavo savitas išraiškingas Epsteino [Epstaino] stilius. Jo kuriamos sąmoningai deformuoto žmogaus kūno skulptūros ilgą laiką nesulaukė pripažinimo („Adomas", 1938/39). Vėlyv. kūryboje Epsteinas grįžo prie tradic. vaizduosenos, kūrė monument. figūrų grupes, dažnai bibl. temomis („Šv. Mykolas kaunasi su šėtonu", 1955—57). Daug. kūrė portretų; verti dėmesio įžymių amžininkų bronz. portret. biustai (A. Einsteino, G. B. Shaw, W. Churchillio).

Erbslöh, Adolf
(*1881 Niujorkas, †1947 Iršenhauzenas)
Vok. ↑ ekspresionizmo tapytojas ir litografas. Studijavo Karlsrūhėje ir Miunchene. 1909 vienas iš ↑ „Neue Künstervereinigung" įkūrėjų, beje, netrukus atsiribojęs nuo V. Kandinskio abstr. tendencijų. Iš pradžių Erbslöh [Erbslė] tapė fovizmui (↑ „Fauves") artimu stiliumi, vėlesn. darbams būdinga dekoratyvi realist. maniera.

Erhart, Gregor
(*apie 1465/70 Ulmas, †1540 Augsburgas)
Vok. skulptorius, kūręs perein. laikotarpiu iš vėlyv. gotikos į renesansą. Mokėsi pas tėvą, skulptorių drožėją Michelį Erhartą. Nuo 1494 vadovavo Augsburge dirbtuvei. Sekdamas T. Riemenschneiderio stiliumi sujungė vėlyv. gotikos nerimastingumą su ankst. renesanso formomis. Pagr. kūrinys — nuo 1502 kartu su H. Holbeinu Vyresn. ir kt. kurto Kaisheimo cistersų bažn. didž. altoriaus centr. skulptūra — natūralaus aukščio ↑ Švč. M. Marija Globėja (neišl.).

Ernst, Max
(*1891 Briūlis, †1976 Paryžius)
Vok. tapytojas, grafikas ir skulptorius. Vienas iš ↑ dadaizmo ir ↑ siurrealizmo pradininkų. Studijavo Bonoje meno istoriją, filosofiją ir psichologiją. Kaip dailininkas buvo savamokslis. 1919 kartu su H. Arpu ir J. Baargeldu Kelne įsteigė „Dada" grupę; paveikslams naudojo ↑ koliažą, spaudinių užtapymą („Skrybėlė padaro vyru", 1920). 1922 išvyko į Paryžių, ten 1924 prisidėjo prie siurrealistinio sąjūdžio. 1941—54 gyveno JAV. Ernsto kūryba apima platų stilistinį spektrą nuo pedantiška sen. meistrų maniera tapytų tikroviškų vaizdų iki laisvo ar biomorfinio formų žaismo ir geometr. abstrakcijos. Siurrealizmo veikiamas dėliojo iš senų iliustruotų leidinių iškarpų fantast. derinius, kūrė vad. koliažų romanus — keistą absurdiškos realybės pasaulį („Šimtagalvė moteris", 1929). G. de Chirico įtakoje sukurti jo fantasmagorijų paveikslai irracionaliais ryšiais sujungia žmogų, gamtos formas ir civilizacijos elementus. Paveiksluose ir grafikos darbuose naudojosi ne tik įv. technika, bet ir kūrė naujus, ↑ automatizmu paremtus metodus, pvz., ↑ frotažą („Visas miestas", 1936/37). Po 1930 sukurtos plastikos archaizuotos formos primena pirmykščių tautų meną („Ožiaragis", 1948). Kt. kūriniai: „Celebeso dramblys" (1921), „Europa po lietaus II" (1940—42); „Vox Angelica" (1943); „Nieko daugiau" (1973).

Erotai
Mažos sparnuotų vaikų pavidalo Eroto figūrėlės, ką nors veikiančios, pvz., renkančios vynuoges ar lenktyniaujančios vežimais. Erotai, žinomi nuo helenizmo laikų (↑ sen. gr. menas), iki dabarties išliko Pompėjos sienų tapyboje. Ankst. renesanso epochoje jie pavirto krikšč. ↑ putais.

Escher, Maurits Cornelis
(*1898 Leuvardenas, †1972 Hilversiumas)
Ol. grafikas. Savo matematiškoje grafikoje Escheris eksperimentavo su perspektyvos dėsniais, prieidamas iki absurdo — vienoje paveikslo erdvėje sujungdamas skirtingus žiūrėjimo taškus. Žiūrovą erzina mozaikiškai sudėstytų, tolygiai pasikartojančių pagr. figūrų metamorfozės.

Ėsdinimo gruntas
Kitaip dengiamasis lakas. Rūgštims atsparus sluoksnis iš asfalto, kanifolijos ir vaško. Užteptas ant metal. plokštės, jis neleidžia veikti rūgštims, kurios vartojamos kuriant ↑ ofortus ir ↑ akvatintas, — ir atspaude išgaunamos šviesios vietos.

Ėsdintas atspaudas
Kitaip ėsdinimo technika. ↑ Ofortas.

Eskizas
Paveikslo kompozicijos arba fragmento metmenys. Gali būti atliktas bet kuria grafikos arba tapybos technika. Žymūs dailininkai, turėję didžiules dirbtuves (pvz., P. Rubensas), dažnai darydavo labai tikslius savo paveikslų eskizus, o pagal juos vėliau tapydavo jau jų mokiniai. Toks konkretaus paveikslo eskizas skiriasi nuo gyvenvietės, peizažo, portreto škico — laisvo, paskubom atlikto piešinio, kuris vėliau gali būti pritaikytas paveikslui. Eskizo analogas skulptūroje vadinamas ↑ *bozzetto*.

Etruskų menas
Etruskų tautos men. kūryba VIII—I a. pr. Kr. Jie gyveno Italijos prov. Etrūrijoje, tarp Tiberio ir Arno: pietryčiuose nuo Lacijaus iki Kampanijos, š. rytuose nuo Apeninų iki Po upės slėnio. (Miestai: Vejai, Cerė, Tarkvinijai, Vulcai, Volsinijai,

Etruskų rankinio veidrodžio išvirkščioji pusė

Vetulonija, Populonija, Kjuzis, Perūzija, Volaterai, Kapuja, Prenestas, Roma.) — Etruskų menas įvairialypis, nes etruskų visuomenę ir kultūrą formavo tiek vietiniai gyventojai, tiek atsikėlėliai, ten patekę per tautų kraustymąsi, o vykstant prekybai su kt. šalimis, jis patyrė ir kt. kultūrų poveikį, ypač Graikijos. Ankst. epochai būdinga Vilanovos kultūros įtaka (geometr. linijinio ornamento urnos); mažoji figūr. plastika (rykų puošyba) artima sen. gr. geometr. kūrybos etapui. Vėliau susiformavo oriental. stilius, veikiamas Egėjo ir Rytų kultūrų. Rutuliojosi ir vietinis geometr. stilius (radinių vietos: Vetulonija, Vulcai, Prenestas). Kurta plastika dedališkuoju (VII—VI a. pr. Kr.) ir gr.-jonėn. stiliumi. Po šio jonėnizuoto archainio tarpsnio eina atikinis laikotarpis (V a. pr. Kr., frontonų reljefai ir plastika iš degto ir dažyto molio). II—I a. pr. Kr. jau pasitaiko helen. formų, paskui romėniškųjų (pvz., urnos iš Kjuzio, Perūzijos, Volaterų). Etruskų menas taip ir neišsivadavo nuo išor. įtakų (oriental., gr., rom.). Savita men. išraiška būdinga tik architektūrai: pirmuč. antkap. paminklams ir šventykloms. Laidojamų mirusiųjų pelenai dedami į urnas arba figūromis puoštas laidojimo vazas, laikomas šachtiniuose kapuose. Dar mirusieji laidojami įdubiuose kastiniuose (*fossa*) ir iškiliuose piltiniuose (*tumulus*), edikuliniuose ir kubiniuose kapuose bei nekropoliuose. Laidojimo kamerų sienas ir lubas puošianti tapyba teturi labai nedaug etruskų stiliaus požymių. Etruskams būdingos šventyklos susiformavo VI a.: ant aukšto podiumo kone kvadr., neaukštas pastatas su giliu prieangiu. Kolonomis paremti stogai pasižymi turtinga terakotos puošyba, pirmuč. frontonais ir akroterionais. Plastika kuriama iš molio, minkšto akmens ir bronzos. Sarkofagų dangčių gulinčiųjų akmen. figūroms būdingi ryškūs portret. bruožai (II—I a. pr. Kr.) — tai rom. skulpt. portreto ištakos. Reljefas vartojamas kaukėse, antkap. plokštėse, terakot. puošyboje, šventyklų bronz. kalstytose plokštelėse, dramblio kaulo drožyboje, auks. antspauduose ir papuošaluose, urnose, bronz. ir sidabr. kalstiniuose. Taik. dailės dirbiniai: bronz., sidabr. ir auks. apyvokos daiktai — plokščios taurės, trikojai dubenys ir katiliukai, smilkytuvai, lempos, bronz. veidrodžiai su cizeliuotomis figūromis ir ornamentais, tualeto reikmenys ir papuošalai. Etruskų menui būdingas dekor. išraiškos siekis, atskirų elementų priklausomybė nuo bendros kompoz. schemos; todėl vaizduojant figūras nesilaikyta natūralių proporcijų.

Eufronijus
(dirbo apie 500 pr. Kr.)
Atikos puodžius ir ankst. raudonfigūrio stiliaus vazų tapytojas. Kūriniai žavi detalių gausa ir daugiaplane kompozicija, tikslia plastine ir anatomine išraiška bei ↑rakursų perspektyva. Eufronijus (Euphronius) lab. mėgo tapyti kovos scenas.

Eutichidas
(dirbo apie 300 pr. Kr.)
Sen. gr. skulptorius, Lisipo mokinys. Pagr. Eutichido (Eutychides) kūrinys: likimo deivės Tichės ankst. helen. stiliaus skulptūra. Prie jos kojų iš vandens išnyra upių dievas Orontas. Yra daug šio kūrinio kopijų; jo atvaizdas perkeltas ir į monetas.

Evangelijų knyga
Kitaip evangeliarijus. Biblijos dalis, apimanti pilną keturių evangelijų tekstą, dažnai su pateikta per mišias skaitomų ištraukų rodykle. Kiekvienos evangelijos tekstą papr. puošia ją parašiusio evangelisto atvaizdas su jam būdingu simboliu (↑evangelistų simboliai).

Evangelistų simboliai
Pagal pranašo Ezekielio regėjimą ir ↑Apokalipsę keturiems evangelistams priskiriamos sparnuotos būtybės. Angelas siejamas su Matu, liūtas su Morkumi, jautis su Luku ir erelis — su Jonu. Krikšč. dailėje evangelistų simboliai vaizduojami nuo IV a. — arba atskirai, arba kaip evangelistų ↑atributai.

Evans, Walker
(*1903 Sent Lujis/Misisipė, †1975 Niū Heivenas/Konektikutas)
Amer. fotografas. Studijavo filologiją JAV ir Paryžiuje. Nuo 1926 dirbo fotografu, iš pradžių fotografavo piet. valstijų architektūrą. 1935 sukūrė fotodokumentinę studiją Niujorko Modern. meno muziejaus parodai „Afrikos negrų menas". „Farm Security Administration" pavedimu 1935—37 keliavo po P. Ameriką ir fiksavo per pasaul. ekonom. krizę nuskurdusių valstiečių nuomininkų gyvenimo sąlygas. Nuo 1965 Jeilio universiteto dailės ir architektūros mokyklos fotografijos profesorius.

Everdingen, Allaert van
(*1621 Alkmaras, †1675 Amsterdamas)
Ol. baroko tapytojas ir ofortistas. Keliaudamas po Skandinaviją (1644) susižavėjo niūriu nuošalių kalnų peizažu ir įvedė šį motyvą į Nyderlandų tapybą. Sukūrė pilkų tonų ↑marinų, be to, ofortų, iliustruojančių „Lapino Reinekio" tekstą. Everdingeno kūryba turėjo didelę įtaką J. van Ruisdaeliui ir vok. romantikams.

Eworth, Hans (tikr. H. Ewoutsz.)
(*apie 1500 Antverpenas, †po 1574 Londonas)
Nyderlandų-anglų renesanso tapytojas. 1540 minimas kaip Antverpeno Šv. Luko gildijos meistras. 1547 persikėlė į Londoną ir pasidarė vienu gars. Tiudorų laikų portretistų. Ankst. rūmininkų portretai, kuriems peizaž. fonas dažnai teikia alegor. prasmę, nutapyti pagal Nyderlandų tradiciją. Vėlesn. kūryboje jaučiama H. Holbeino Jaunesn. ir A. Moro įtaka.

exc(ud).
Santrumpa iš *excudit* (lot.: pagamino). Vartojamas ↑vario raižiniuose prie leidėjo pavardės.

Eyck, Hubert van
(*apie 1370 Maseikas/Mastrichtas, †1426 Gentas)
Nyderlandų knygų ir molbert. paveikslų tapytojas; J. van Eycko brolis. Van Eycko [van Eiko] veiklos įrodymas tėra įrašas Gento altoriuje (Šv. Bavo katedra, Gentas), apibūdinantis jį kaip „didžiausią visų laikų tapytoją" ir šio altoriaus kūrėją. Tačiau jo nuveiktą darbą sunku pamatuoti, nes altorių užbaigė jo brolis Janas. Jam priskiriama keletas Turino-Milano valandų maldyno ↑ miniatiūrų (tarp 1415 ir 1417).

Eyck, Jan van
(*apie 1390 Maseikas/Mastrichtas, †1441 Briugė)
Nyderlandų knygų ir molbert. paveikslų tapytojas, naujosios šiauriet. tapybos pradininkas. Manoma, kad nuo 1422 dirbo pas Joną Bavarietį Hagoje, o po jo mirties 1425 tapo Pilypo Gerojo rūmų dailininku. 1431 kaip rūmų ir miesto dailininkas persikėlė į Briugę. Savo veiklą pradėjo knygų tapyba brolių Limburgų maniera. Van Eyckui [van Eikui] priskiriama keletas Turino-Milano valandų maldyno ↑ miniatiūrų. Pirmasis atributuotas kūrinys — su broliu Hubertu tapytas ir 1432 baigtas Gento altorius (Šv. Bavo katedra, Gentas). Beje, Huberto įnašas į šio altoriaus kūrimą iki šiol lieka neapibrėžtas. Minėtas altorius — sąvar. altorius su stabilia vidur. dalimi ir dviem judamomis sąvaromis. Realist. žmonių figūros ir portretai, nepaprastai tikslios ir precizįškos detalės išreiškia naują, viduramžius pranokstantį santykį su tikrove. Nuogos Adomo ir Ievos figūros — pirmieji tikroviški nauj. laikų ↑ aktai. Eycko portretams būdinga visai nauja individualumo samprata. Jo paveikslų ypatumas — tiksli perspektyva, detalių pomėgis ir gerai apgalvota paveikslo erdvės vienovė. Vasari be pagrindo teigė van Eycką išradus aliej. tapybą; iš tikrųjų Eyckas atrado naujus dažų mišinius, kurie iki šių dienų išlaikė vaiskumą. Kt. reikšmingi kūriniai: „Arnolfinių sužieduotuvės" (1434), nepakartojamas savo koncepcija ir simbolių gausa paveikslas; „Kanclerio Rolino Madona" (1435) ir „Šv. Lukas, tapantis Dievo Motiną".

F

Fabergé, Carl
(*1846 Sankt Peterburgas, †1920 Lozana)
Rusų auksakalys. Perėmė tėvo Gustavo Fabergé pradėtą verslą, iš kurio padedamas savo keturių sūnų išugdė pasaul. garso firmą. Europos aukštuomenei gamino „objets de fantaisie" („fantastiškus daikčiukus"), kasdien. reikmenis (pvz., portsigarus, papuošalų dėžutes) iš brangių medžiagų bei natūralistinius animal. ir augal. formų papuošalus. Iki šiol garsėja nepakartojami, turtingai dekoruoti velykiniai kiaušiniai, Fabergé [Faberžė] sukurti caro šeimai.

Fabritius, Carel
(*1622 Miden Bemsteris, †1654 Delftas)
Ol. tapytojas. Laikomas savarank. ir originaliausiu Rembrandto mokiniu ir sekėju. Kitaip nei jo mokytojas, Fabritius [Fabricijus] tamsias, šešėliuotas figūras piešino šviesiam fonui, mėgo neva atsitiktines fragmentiškas kompozicijas. Vėliau perėjo prie šviesios, bešešėlinės tapybos. Nuo 1650 dirbo Delfte, beje, mokė Vermeerą ir padarė įtakos šio stiliui. Kūriniai: „Sargybinis", „Abrahamo de Notte portretas" (1640), „Dagilis" (↑*trompe l' œil* maniera, 1654).

Fachverkas
Kitaip ↑karkasinė (sandalinė, skeletinė) statyba, kai laikantysis karkasas statomas iš medienos. Statramsčiai, sijos ir spyriai sudaro laikančiąją konstrukciją, o tarp jų susidarantys sienpločiai užpildomi plytomis ar vyčių ir molio mišiniu; paviršių nutinkavus iškyla vientisa siena. Statmenus karkaso elementus apačioje suveržia gulekšnis (pamatinė sija, bėgis), viršuje — perlaidas (rėminė sija). Statramsčių (šulų) rūšys: kampiniai statramsčiai, durų, langų statramsčiai bei tarpstulpiai. Fachverko namo viršut., dažnai iš sienų plokštumos išsikišantis aukštas ties užlomis (iškyšos apat. plokštuma) būna paremtas trikampėmis alkūninėmis santvaromis. Sijos ir statramsčiai papr. puošiami medžio drožyba, kartais jie nudažomi. Tinkuotą karkasinio statinio plokštumą gali puošti ↑sgrafitas. Fachverko statyba klestėjo XV—XVII a. Vokietijoje, Anglijoje ir Š. Prancūzijoje. [Jos pasitaiko ir Lietuvoje, ypač buv. Klaipėdos krašte.]

Fahlström, Öyvind
(*1928 San Paulas, †1976 Stokholmas)
Švedų tapytojas ir poetas. 6-ame deš. Fahlströmas [Falstriomas], paveiktas ↑popdailės ir A. Tàpieso, pradėjo tapyti. 1962 Niujorke sukūrė pirmuosius „variable paintings", komiškų ir iliustruotų žurnalų judamų iškarpų ↑koliažus, norėdamas pademonstruoti šiuolaik. vartotojiškos visuomenės marionetinę prigimtį ir nepastovumą („Paskut. dr. Schweitzerio misija"). 1966 pradėjo kurti tokius pat kaitomus plastinius „multiplikatus".

Fajansas
Kitaip (it.) ↑majolika. Degta keramika, padengta dažn. balta alavo ar švino glazūra; gali būti ištapoma ir dar kartą degama. Šis būdas, sukurtas V a. pr. Kr. Persijoje (Babilono įtaka), per maurų Ispaniją atkeliavo į Europą. Renesanso epochoje veikė žymios fajanso dirbtuvės Italijos miestuose Orvjete, Faencoje (šio miesto vardu ir pavadintas fajansas), Urbine, Sienoje ir Florencijoje. Diduma jų gaminių — buitiniai ir dekor. indai. Tik Florencijoje della Robbia dirbtuvėje buvo kuriama ir didž. plastika. XVI a. fajansą pradėta gaminti Vokietijoje, Prancūzijoje ir Nyderlanduose (↑Delfto fajansas), iš pradžių pagal it. pvz., vėliau savarankiškai, savo ruožtu kuriant pavyzdį kitiems.

Faksimilė
(lot. fac simile — daryk panašų) Tiksli pavyzdžio (piešinio, paveikslo, rankraščio) ↑reprodukcija naudojant įv. ↑spaudą (pvz., ↑litografiją, ↑fototipiją, fotomechan. būdą). Šiais laikais faksimilė dažn. praverčia atkuriant iliuminacijas.

Falconet, Étienne-Maurice
(*1716 Paryžius, †1791 ten pat)
Pranc. rokoko skulptorius. J. B. Lemoyne mokinys. Buvo ↑Sevro porceliano manufaktūros modeliuotojas, 1757—66 jai vadovavo. 1766—78 Falconet [Falkonė] gyveno Sankt Peterburge, ten sukūrė žym. darbą — raito Petro I bronz. skulptūrą. Išraiškinga, realist. maniera jau yra ↑klasicizmo ženklas, ryškiai skiriantis ją nuo grakščios rokoko stiliaus Sevro maž. plastikos. Grįžęs į Paryžių 1778, tapo tenykštės akademijos direktoriumi.

Falsifikacija
(lot. falsifico — klastoju) Kitaip padirbinys, falsifikatas. Jau renesanso laikais antik. kūrinių ↑kopijos buvo pristatomos kaip originalai. Vėliau falsifikacija paplito visose dailės šakose. Falsifikatai daromi arba sukuriant naują kūrinį, imituojantį kurio nors dailininko stilių, — neva tai esąs jo kūrinys, — arba jau esamą kūrinį priskiriant kuriam nors įžymiam meistrui, pvz., padirbus parašą arba sufalsifikavus ↑ekspertizę. Norint pažinti falsifikatą, atliekama kūrinio stilist. analizė, paremta chem. bei fizik. tyrimų duomenimis.

Fancy picture
(angl.: vaizduotės paveikslai) XVIII a. pab. taip buvo vadinami paveikslai, idealizuojantys valstiečių gyvenimą. Tai kaimo žanr. scenos (↑žanr. tapyba) idealizuotame peizaže ar portretai, kurių modeliai papr. vilki valstietiškais drabužiais. Tipiškus *fancy picture* kūrė T. Gainsborough.

Faneravimas
Menkavertės medienos padengimas brangmedžiu. Vertingos medienos sluoksnis papr. esti labai plonas; jis gali sudaryti raštą (↑intarsija). Faneruoti baldus pradėta renesanso epochoje.

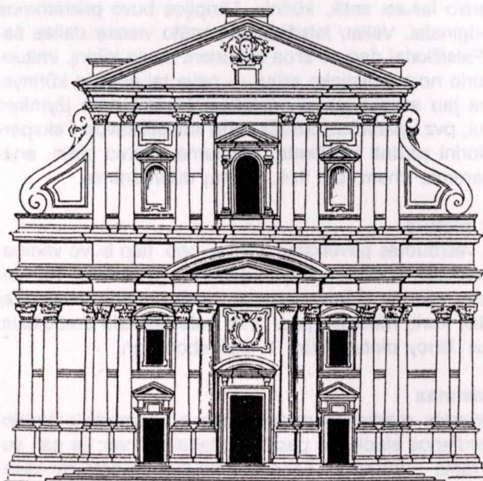
Fan Ku'an
(*apie 950 Chvajuanas/Šensi, †apie 1030)
Kinų tapytojas. Kinų ↑peizažo tapybos novatorius Sungų laikais, kai klestėjo monochrom. tušo piešinys. Fan Ku'anas [Fan Kujanas] gyveno asketiškai, daug keliavo. Jo peizažuose slypi nuoroda į amžinąsias dieviškas vertybes, atsiskleidžiančias gamtoje. Pirmasis tapybos istorijoje sukūrė erdvės gelmės pojūtį diferencijuodamas vaizdo planus, keisdamas spalvų ir apšvietimo intensyvumą. Žmonės jo paveiksluose yra tik ↑stafažas, dažnai pridėtas kt. dailininkų.

Fantastinis realizmas
↑Vienos fantastinio realizmo mokykla

Fantin-Latour, Henri
(*1836 Grenoblis, †1904 Biurė/Ornas)
Pranc. tapytojas ir litografas. Nors Paryžiuje Fantinas-Latouras [Fantenas-Latūras] bendravo su impresionistais, pats liko ištikimas tradic., realist. tapybai. Kūrė amžininkų tapytojų ir poetų portretus (pvz., „Ateljė Batinjolyje", 1870), ↑na-

tiurmortus, ypač G. Courbet stiliaus ↑gėlių kompozicijas. Pažymėtini jo grafikos lakštai su Vagnerio operų scenomis, kuriuose stengėsi perteikti muzik. skambesį.

Fasadas
(pranc. façade, iš face — veidas, priek. pusė) Priešakinė pastato pusė, dažnai pasižyminti ornam. detalėmis ir archit. skaidymu. Čia papr. būna pagr. įėjimas. Kai kurios bažnyčios turi po keletą fasadų, be didžiojo, — dar ir transepto galų fasadus. [Diduma barok. rezidenc. rūmų taip pat turi pagr. fasadą ir parko fasadą.] Fasadas siluetu ar tūrio skaidymu gali perteikti ↑pastato pjūvio formas arba dengti jį savo išsikišančiomis dalimis. Fasadas būna atviras, uždaras, vieno ir kelių tarpsnių. Pirmieji, vad. *pastato pjūvio fasadai* sutinkami įv. laikotarpiais salinėse, halinėse bažnyčiose ir bazilikose, reprezent. ir gyven. pastatuose. Paskesnis, *kubinis fasadas* susiformavo XI a.; kartu su flankuojamais bokštais, skers. priestatu, kai kada ir ↑apsida (pvz., ↑dvibokštis fasadas) jis sudaro savarankišką pastato dalį. *Ekraninis fasadas* susiformavo XII a. Italijoje; tai plokščia, kitąkart atskira siena arba skers. priestatas, nesusijęs su pastato vidaus sandara ir dengiantis jo priekį. Ekraniniai fasadai mėgstami gotik. sakral. ir civil. pastatuose.

Il Gesù bažn. Romoje fasadas:
1 trikampis frontonas, 2 vainikinis karnizas, 3 voliutos, 4 laužtinis karnizas, 5 dvigubas frontonas, 6 didž. orderio piliastrai

Faßbender, Joseph
(*1903 Kelnas, †1974 ten pat)
↑*Art informel* krypties vok. tapytojas ir grafikas. Baigęs Kelno amatų mokyklą, Faßbenderis [Fasbenderis] pasuko į abstr. tapybą ir šioje srityje Vokietijoje užėmė pirmąsias pozicijas. Jam nebuvo svetimi ir interjero darbai; pvz., jis sukūrė Bonos Beethoveno salės sienų frizą „Vihami-Nazhera" (1956).

Fattori, Giovanni
(*1825 Livornas, †1908 Florencija)
Ankst. ↑impresionizmo it. tapytojas. Fattori [Fatoris] mokėsi Livorne ir Florencijoje. Jo stilių veik. formavo pranc. realistų ir impresionistų tapysena. Florencijoje priklausė ↑makiajolių dailininkų grupei. Tapė peizažus, portretus ir ypač batal. scenas („It. stovykla po mūšio prie Madžentos").

Romanikos menas

35 Otonų „Codex aureus Epternacensis" kietviršis. Vokietijos nacional. muziejus/Niurnbergas

36 Romaninė lubų tapyba. Panteón de los Reyes/Leonas

37/38 „Baju kilimo" fragmentai. Musée de la Reine Mathilde/Baju

39 Otonų Bernvardo durų detalė. Hildesheimo katedra

40 Reinerio von Huy krikštykla. Šv. Baltramiejaus bažn./Lježas

41 „Varinis žaltys". Sen Deni vienuol. vitražas

42 Pranašų langai. Augsburgo katedra

43 Pietinio portalo timpanas. St-Pierre/Muasakas

44 Benedeto Antelami. Ėmimas nuo kryžiaus. Parmos katedra

45 Maiestas Domini. Marmurinis reljefas. Šv. Serneno bažn./Tulūza

46 Šv. Steponas. Kluatro galerijos reljefas Šv. Trofimo katedroje/Arlis

47 Šv. Fua abatijos ir piligrimų bažnyčia Konke

TERRA

ANGE
LVS
PAS
TORES

ETVENIT AD PEVENESÆ

37

HIC ODO EPS BACVLV TENE

38

39

40

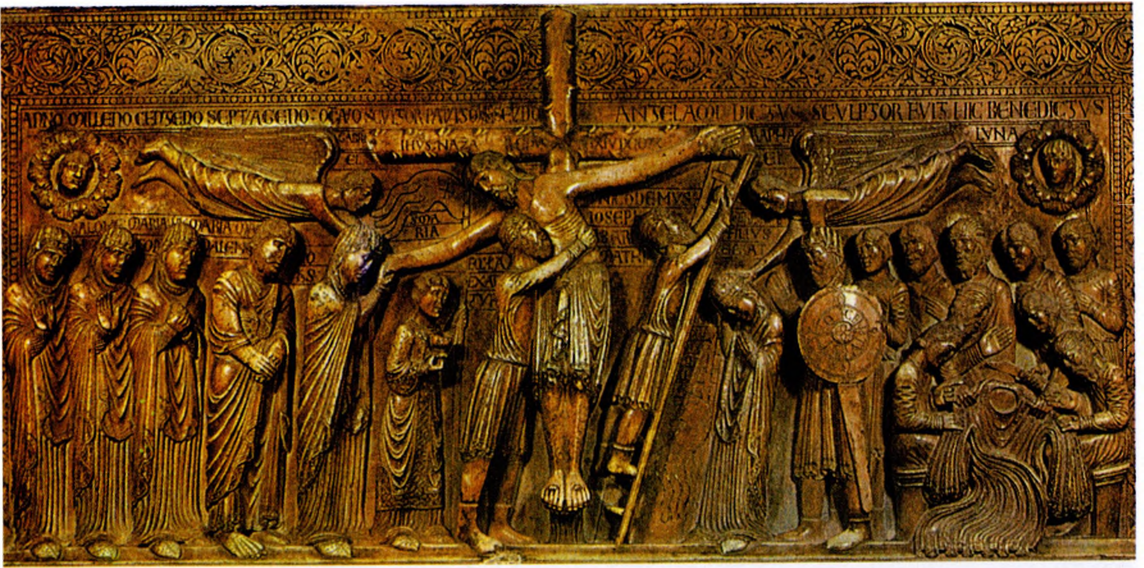
41

42

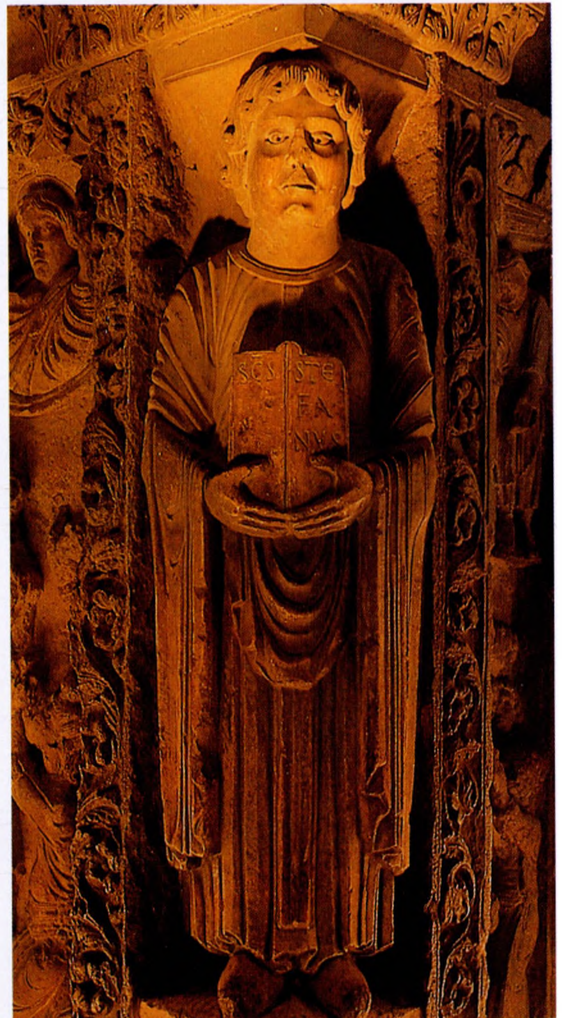
43

44

45

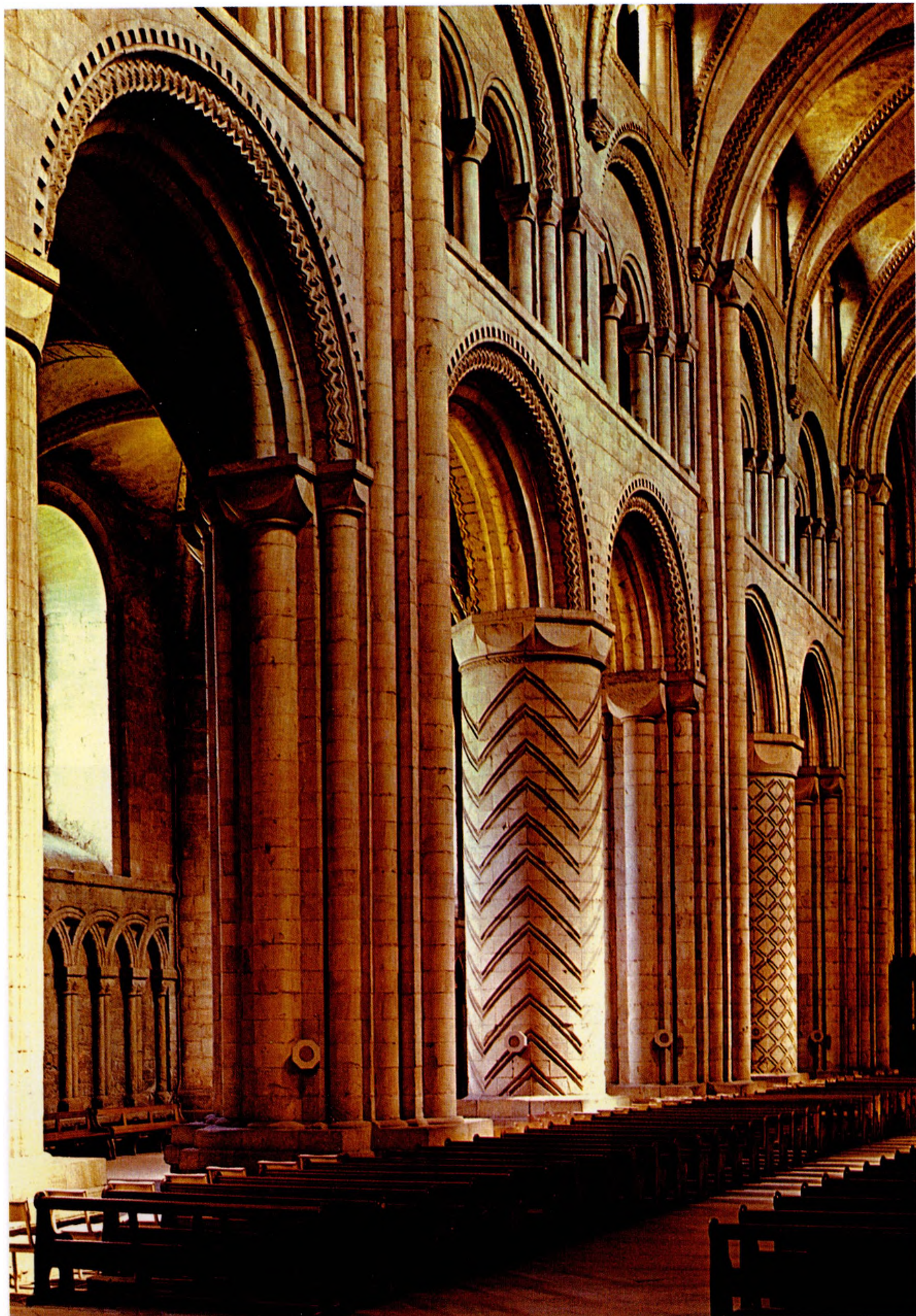

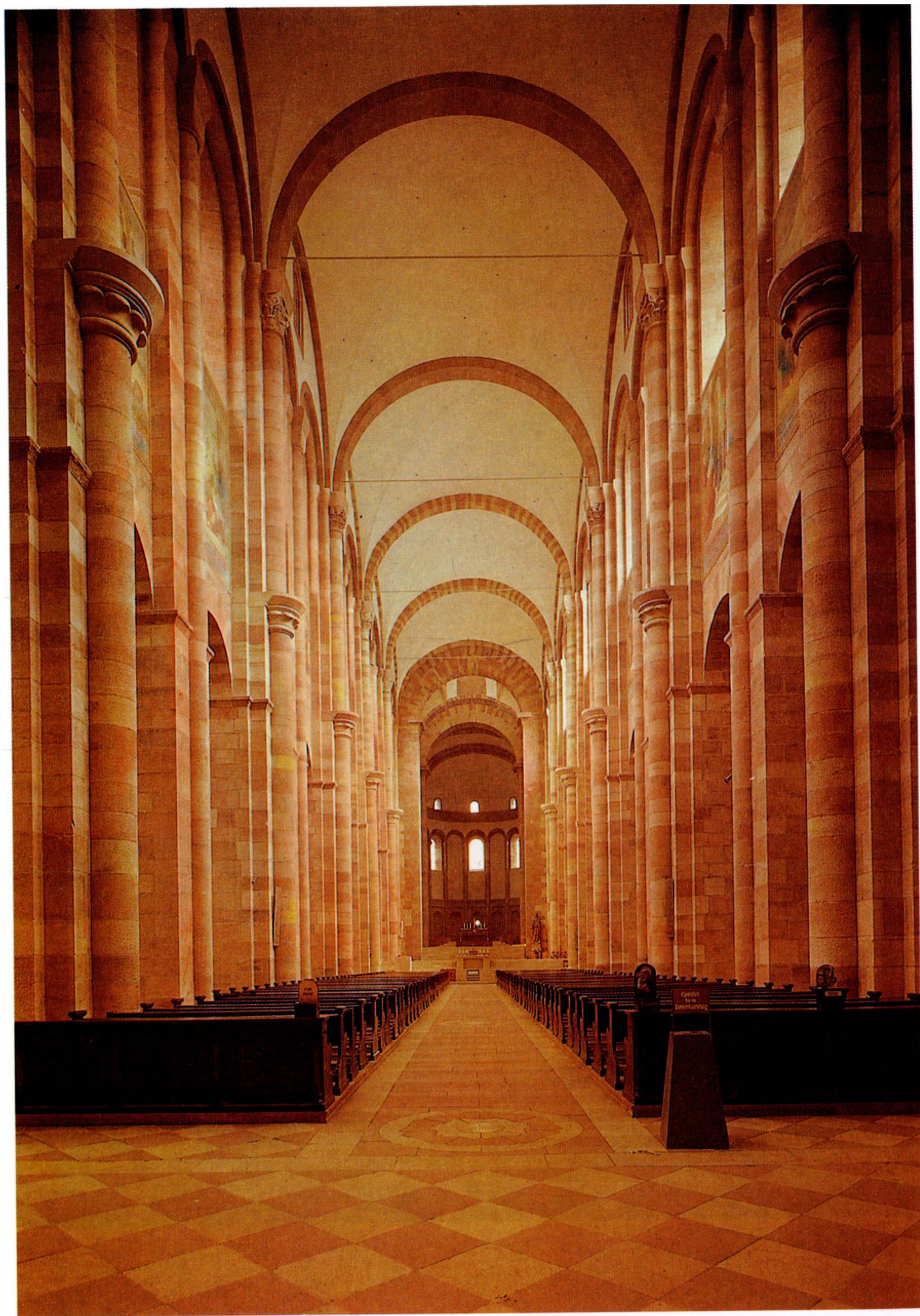
46

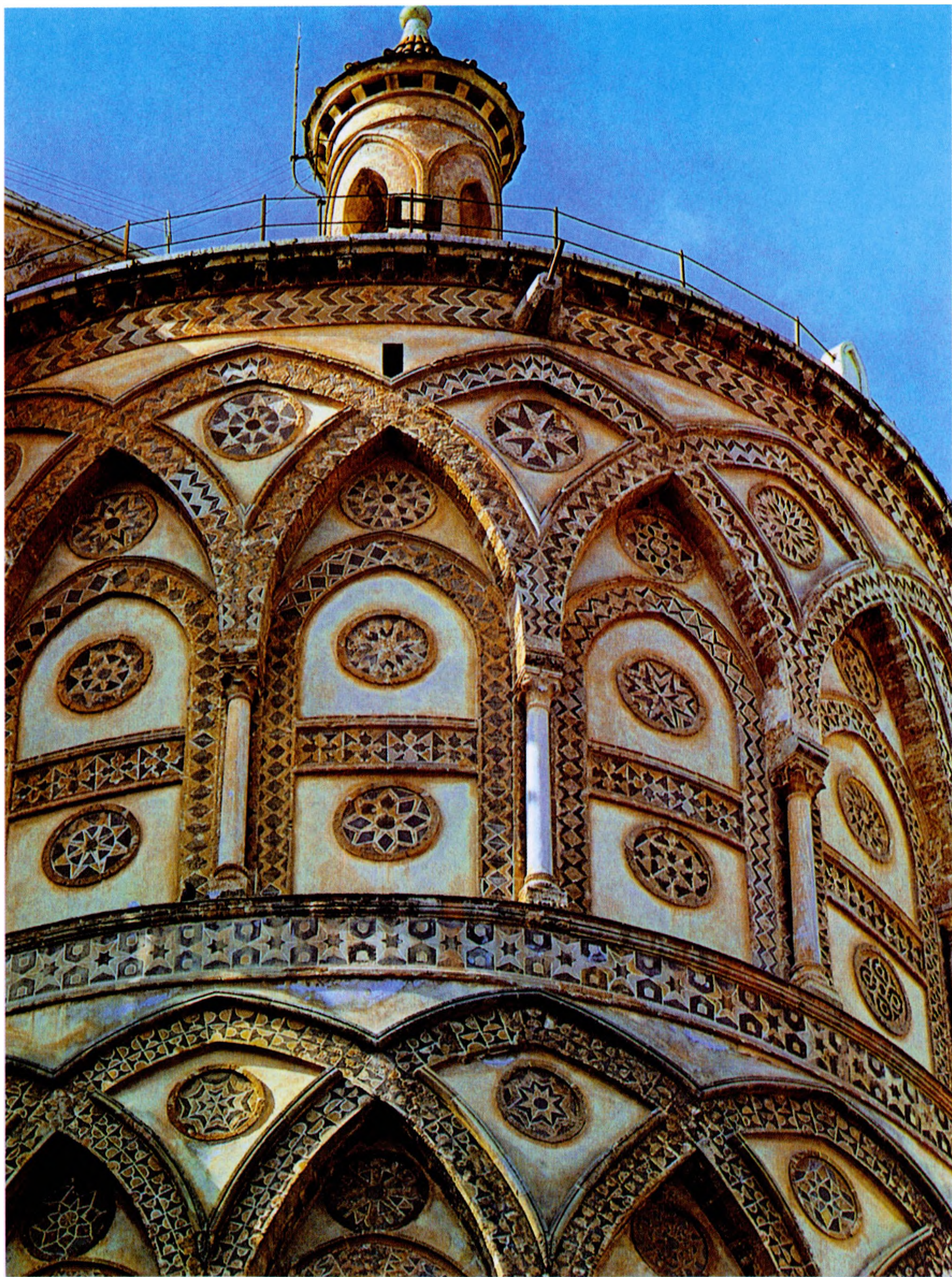

48

49

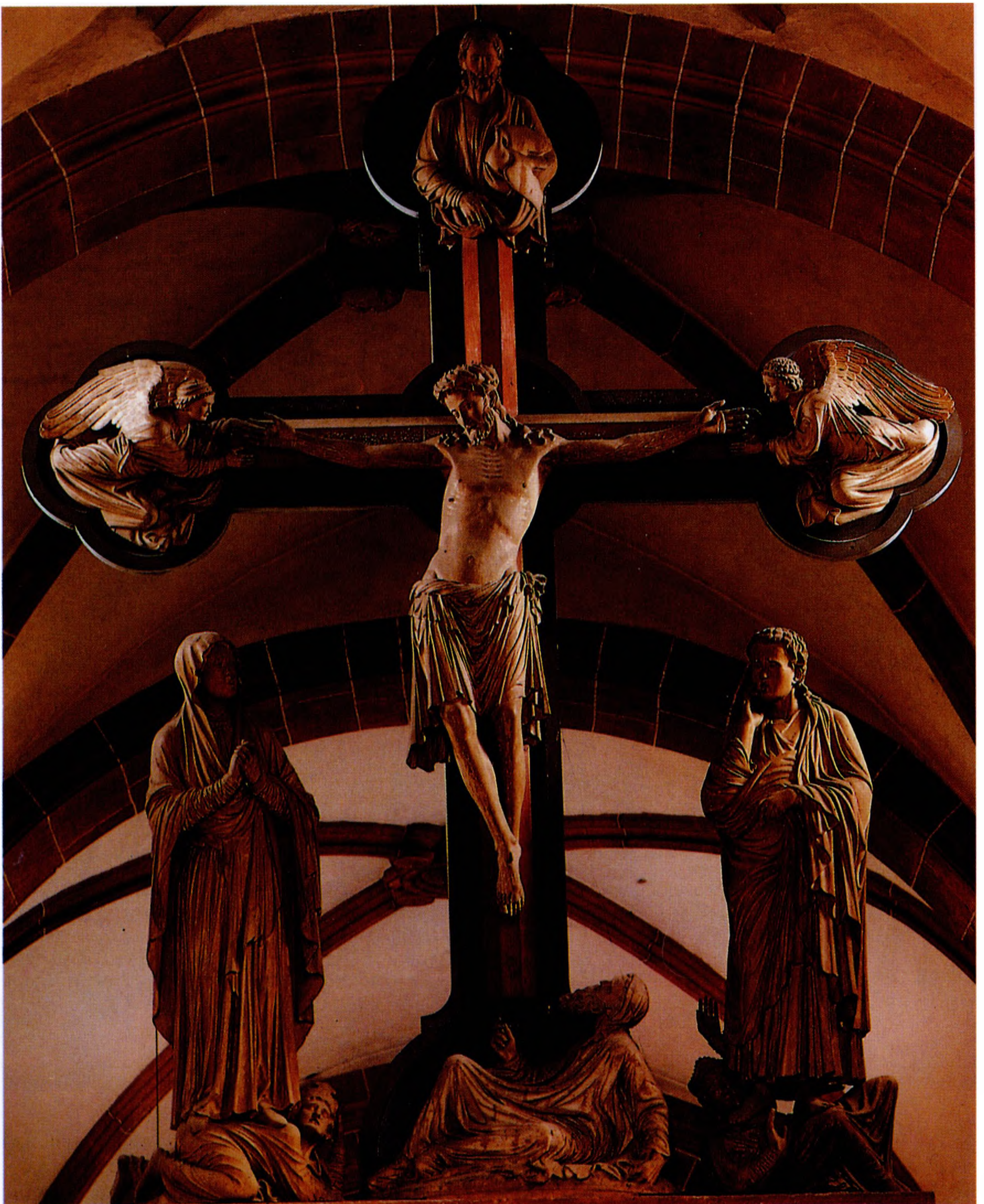
54

55

56

48 St-Front kupolinė bažnyčia Perigė

49 Pizos katedra su kampanile

50 Navų korpuso sienų skaidymas. Duramo katedra

51 Špėjerio imperatoriaus katedra

52 Monrealės katedros apsida

53 Deambulatoriumas su koplyčių vainiku ir kryžmos bokštu. Sen Benua prie Luaros

54 Auksinė Madona. Eseno katedros lobynas

55 Agato ir paauksuoto sidabro kielikas. Nacionalinė dailės galerija/Vašingtonas

56 Nicolas de Verdun. „Verdeno altoriaus" fragmentas. Klosternoiburgas

57 Kupolinis relikvijorius. Viktorijos ir Alberto muziejus/Londonas

58 Triumfo kryžiaus grupė. Perein. laikotarpis iš romanikos į gotiką. Vechselburgas

Fautrier, Jean
(*1898 Paryžius, †1964 Šatenė-Malabri net. Paryžiaus)
Pranc. tapytojas. Fautrier [Fotrijė] buvo ↑*art informel* krypties žym. meistras ir vienas pirmųjų ↑tašizmo atstovų Prancūzijoje. Paveikslus tapė tiršta pastozine tapysena su mentele; susidarantys dažų kauburėliai kelia figūr. asociacijų. Nuo 1945 tapė ↑automatizmo būdu skaidriomis spalvomis ant šviesaus reljef. pagrindo iš gipso ir popieriaus.

Fauves
(pranc.: „Laukiniai žvėrys") Kitaip fovistai. Vienminčių dailininkų grupė, susibūrusi apie H. Matisse. Pirmąją bendrą parodą surengė 1905 Paryžiaus Rudens salone. Vardą gavo po meno kritiko Vauxcellio pasakymo, esą tarp šios grupės darbų jis pasijutęs lyg „tarp laukinių žvėrių" (parmi les fauves). G. Braque, A. Deraino, A. Marquet, H. Matisse, M. de Vlamincko, G. Rouault paveikslams būdingos grynų, vaiskių spalvų dėmės sudaro ryškų kontrastą niuansuotam ↑impresionizmo tapytojų koloritui. Sekdami P. Gauguinu, šie dailininkai atsisakė šviesos ir šešėlių žaismo ir plastinės modeliuotės. Kai po 1907 grupė suskilo, jos nariai pasirinko įv. dailės kryptis, tarp jų ir kubizmą (Braque). [„Fauves" grupės, arba fovistų, suformuota dailės kryptis vadinama fovizmu.]

fec.
Žodžio *fecit* (lot.: padarė) santrumpa. Dažn. prierašas prie dailininko ↑signatūros; vario raižiniuose vartojama su ↑inv.

Federighi, Antonio (tikr. F. dei Tolomei)
(*apie 1420 Siena, †1490 ten pat)
Renesanso epochos it. skulptorius ir architektas. Žymus tuolaik. Sienos skulptorius, J. della Quercia sekėjas, 1435—38 — jo mokinys ir padėjėjas. Nuo 1450 Federighi [Federigis] vadovavo Sienos katedros statybai, su penkerių metų pertrauka, kai laikinai buvo Orvjeto katedros statyb. būdos vadovu (1451—56). Skulptūros kūriniai: šventųjų Viktoro, Ansano ir Savino statulos Loggia dei Nobili Sienoje (1456—63) ir dvi vandeninės Sienos katedroje (1462/63). Vieną iš jų pagal antik. sarkofagų pvz. laiko keturios sukaustytos nuogos figūros.

Fedotov, Pavel
(*1815 Maskva, †1852 Sankt Peterburgas)
Rusų tapytojas. Įgijęs karininko išsimokslinimą Fedotovas studijavo Peterburgo akademijoje. Veikiamas W. Hogartho, D. Wilkie kūrinių ir XVII a. ol. žanr. tapybos tapė natūral. buit. scenas iš rusų smulk. buržuazijos ir aukštuomenės gyvenimo su satyr. elementais („Aristokrato pusryčiai", 1849—51). Daliai savo mažo formato darbų yra sukūręs humor. potekstės prierašus.

Feininger, Lyonel
(*1871 Niujorkas, †1956 ten pat)
Vok.-amer. tapytojas ir grafikas. Nuo 1887 studijavo Hamburge, Berlyne ir Paryžiuje. Dirbo įv. žurnaluose karikatūristu. 1906—08 Paryžiuje susipažino su G. Braque ir P. Picasso, tai paskatino tapyti. Ypač pažintis su Delaunay padėjo (1911) Feiningeriui susiformuoti savitą stilių. 1913 kartu su ↑„Blauer Reiter" grupe eksponavo darbus Berlyno Rudens salone. 1919—33 dirbo ↑„Bauhauze" dėstytoju. Nacionalsocialistų persekiojamas kaip „išsigimusio meno" atstovas, 1936 grįžo į JAV. ↑Kubizmui artimi jo kūriniai pasižymi briaunotomis plokštumomis ir prizminėmis struktūromis. Šiai griežtai, tačiau kartu ir poetiškai paveikslų kompozicijai būdingi bokštų ir laivų stiebų motyvai. Feiningeris naudojo

Lyonel Feininger. Socializmo katedra. Medžio raižinys

švelnius, skaidrius, ne itin kontrastuojančius atspalvius. Pripažinimo susilaukė paveikslai, vaizduojantys Halės miestą („Bokštai virš miesto", 1929—31) bei aukštabokštę kaimo bažnyčią (Gelmeroda net. Veimaro). Iš grafikos kūrė medžio raižinius ir ofortus.

Felixmüller, Conrad
(*1897 Dresdenas, †1977 Berlynas)
Vok. tapytojas ir grafikas. Felixmüllerio [Feliksmiulerio] men. kūrybos pradžia susijusi su social. kritikos pakraipos ↑ekspresionizmu, veikiamu O. Dixo ir G. Groszo kūrybos. Žurnalams „Der Sturm" ir „Die Aktion" kūrė medžio raižinius ir ofortus. Mėgstami paveikslų motyvai — kasdienio gyvenimo scenos ir portretai. Buvo persekiojamas nacionalsocialistų, kurie naikino jo kūrinius, o nuo 1949 — paskirtas Halės universiteto profesoriumi. Vėlyv. kūryba realist. stiliaus, tapybos maniera artima ↑neoimpresionizmui.

Feraros mokykla
Feraros ↑kvatročento tapybos tradicija, susiformavusi tenykščių kunig. d'Este globoje. Jai priklausė ir Pisanello bei Piero della Francesca. Feraros mokyklos meistrų kūrybą sieja kompozicijos ir formų įtampa, kūno plastika, griežta drabužių modeliuotė ir nerimastingo jaudulio išraiška. Šie požymiai nebūdingi kt. gretimoms to meto tapybos mokykloms. Žym. atstovai: XV a. C. Tura, kuriam įtakos padarė paprasta, kruopšti Mantegna tapybos maniera; F. Cossa, gyvų ir grakščių Palazzo Schifanoia freskų tapytojas, ir jas baigęs tapyti E. de' Roberti; XVI a. Dosso Dossi, dažnai šviesos žaismu ir spalvų puošnumu priartėjantis prie Venecijos kolegų, ir B. da Garofalo, patyręs Raffaelio įtaką.

Fernández, Alejo
(*apie 1470, †1545 Sevilija)
Isp. tapytojas. Veik. yra kilęs iš žem. Reino srities, nuo 1496 gyveno Kordoboje, o nuo 1508 — Sevilijoje. Fernándezo [Fernando] kūryboje darniai susilieja Nyderlandų ir Š. Italijos, ypač Venecijos tapybos elementai. Renesanso dailės pradininkas Andalūzijoje, Sevilijos tapybos mokyklos įkūrėjas. Reikšm. Fernándezo darbai yra Sevilijos ir jos apylinkių bažnyčiose, pvz., tenykšt. katedros did. altorius (apie 1516) ir Rožinio Švč. M. Marija S. Ana de Triana bažn.

Fernández, Gregorio (kitaip Hernández)
(*apie 1576 Santjagas, †1636 Valjadolidas)
Isp. skulptorius. Nuo 1605 Valjadolide vadovavo didelei ir įtakingai sakral. medinės skulptūros dirbtuvei. Orientavosi į klasik. grožio idealą, tiesa, su polinkiu į ↑verizmą (natūral. polichromija, stikl. akys ir kt.). Įspūdinga skulptūra „Miręs Kristus" (1605) jau peržengė manierizmą ir padarė įtakos baroko stiliaus isp. skulptūros formavimuisi.

Ferotipija
(orig. vok. Ferrotypie) Greitoji fotografija. 1853 Prancūzijoje išrastas būdas daryti nuotraukas ant juodai lakuotos (asfaltu padengtos) geležies skardos. Jas išryškinus kameroje, gaunamas balkšvai pilkšvas vaizdas. Tai negatyvas, kuris ant juodo pagrindo atrodo kaip pozityvas.

Ferrari, Gaudenzio
(*apie 1475 Valdudžija/Pjemontas, †1546 Milanas)
It. tapytojas. Mokėsi Milane. Iš pradžių žavėjosi Bramantino ir P. Perugino, vėliau Leonardo bei Correggio kūryba. Tačiau plast. realistinės Ferrari [Ferario] paveikslų detalės labiau primena šiauriet. tapybą. Vėlyv. kūryboje sekė lombard. ↑manierizmu. Ferrari kūrė dramatiškas daugiafigūres freskas, pvz., Pasijos ciklas S. Maria delle Grazie bažn. net. Varalo ir kupolo freska S. Maria dei Miracoli in Saronno bažn.

Ferrata, Ercole
(*1610 Pelsotas net. Komo, †1686 Roma)
Baroko epochos it. skulptorius. Nuo 1647 Ferrata [Ferata] gyveno Romoje, mokėsi, vėliau dirbo pas G. L. Bernini ir A. Algardi. Po šio mirties 1654 užbaigė Šv. Mikalojaus Tolentiniečio bažn. Romoje dekoravimą. Žym. kūriniai — Šv. Agnietės bažn. Romoje: šv. Agnietės statula ir šv. Emerencijos užmėtymo akmenimis reljefas (abu prad. 1660). Ferrata dirbo įv. srityse, restauravo antik. dirbinius.

Ferri, Ciro
(*1634 Roma, †1689 ten pat)
↑Baroko epochos it. tapytojas. Ferri [Feris] mokėsi pas Pietro da Cortona Romoje ir po šio mirties baigė tapyti Palazzo Pitti Florencijoje lubų freskas. Kūrė Romos dekoratyviojo brandž. baroko stiliaus molbert. paveikslus ir freskas. Didž. apimties darbas: S. Maria Maggiore in Bergamo bažn. skliautų freskos (užb. 1667).

Fet(t)i, Domenico
(*apie 1589 Roma, †1623 Venecija)
It. baroko epochos tapytojas. Mokėsi Romoje. Nuo 1614 herc. Gonzaga rūmų dailininkas ir galerijos direktorius Man-

tujoje. 1622 persikėlė į Veneciją. Fetti [Fečio] ankst. darbai — stambiafigūriai relig. paveikslai ir freskos, sukurti ↑karavadžistų įtakoje. Bet jam būdinga tapybos maniera lab. išryškėjo vėlesn. nedideliuose, spalvinguose alegor. paveiksluose, sukurtuose ↑žanr. tapybos stiliumi („Vynuogyno darbininkų alegorija", apie 1618).

Feuchtmayr, šeima (kitaip Feichtmayr)
XVIII a. vok. skulptorių ir stiuko meistrų šeima iš Vesobruno [Foichtmairai]. P. Vokietijos ↑rokoko atstovai. Žym. nariai: **Josef Anton F.** (1696—1770) — žym. Bodeno ežero srities rokoko stiliaus skulptorius (rūmų koplyčių apipavidalinimas Mėrsburge ir Mainau saloje, Birnau Piligrimų bažn., Sankt Galeno vienuol. bažn. stalės). **Franz Xaver F.** (1705—64) — stiuko meistras Aukšt. Bavarijoje ir Tirolyje (pvz., Insbruko-Vilteno, Roto prie Ino, Dyseno vienuol. bažn.). **Johann Michael II F.** (1709/10—72); jo sukurtos interjerų dekoracijos bei plastika priklauso P. Vokietijos rokoko klestėjimo laikotarpiui (pvz., Cvyfalteno, 1744—58, Otoboireno, po 1754, Fyrcenheiligeno bažn., 1772; Bruchzalio rezidenc. rūmai, 1751—56).

Feuerbach, Anselm
(*1829 Špėjeris, †1880 Venecija)
Vok. tapytojas. Feuerbachas [Fojerbachas] studijavo Miuncheno ir Diuseldorfo akademijose, vėliau tęsė mokslus Paryžiuje, ten susipažino su E. Delacroix ir G. Courbet darbais, dirbo T. Couture ateljė. Nuo 1855 daug. gyveno Italijoje (Romoje ir Venecijoje), studijavo antiką ir Venecijos renesanso tapybą (ypač koloritą), kas galutinai suformavo jo stilių. Paveikslus kūrė neoklasik. dvasia: monument., reprezentatyviai santūrius, atitinkančius klasik. idealą. Feuerbacho realist. vaizduosenai būdingas pakilus, nutolęs nuo tikrovės grožis ir tragiškas ilgesys. Rinkosi mitol. ir liter. motyvus, pvz.: „Ifigenija" (1862); „Paolo ir Francesca" (1864); „Medėjos pabėgimas" (1870).

Fiala
↑Pinaklis

Fibula
↑Segė

Fidijas
(dirbo apie 460—430 pr. Kr. Atėnuose)
Brandž. klasikos (↑sen. gr. menas) gr. skulptorius, dar gyvas susilaukęs labai gero įvertinimo. Periklio pavedimu Fidijas (Phidias) vadovavo naujoms Akropolio statyboms. Žym. jo darbas — monument. statulos iš aukso ir dramblio kaulo (↑chrizoelefantina): Atėnės Partenės (Atėnų Partenone) ir Dzeuso (Olimpijos Dzeuso šventykloje). Abu kūriniai žinomi tik iš aprašymų ir vėlesn. laikų kopijų.

Figura piramidale
↑Piramidinė kompozicija

Figura serpentinata
↑Serpentininė kompozicija

Figūrinė dailė
(orig. vok. figurative Kunst) Daiktišk. dailė; kitaip nei abstr. dailė (↑abstrakcionizmas), vaizduoja regimojo pasaulio objektus.

Fiksatyvas
Lipnus, kibus tirpalas, kuriuo prie paveikslo pagrindo tvirtinamos smulkios ir blogai kimbančios anglies, kreidos ir grafito dalelės. Jis neleidžia dažams nusitrinti ar nubyrėti. Kitados (XV a.) piešinys būdavo panardinamas arba garinamas atskiestame, nugriebtame piene ar figmedžio syvuose, o šiais laikais jis apipurškiamas spirit. tirpalais, celiulioze ir kt.

Filarete (tikr. Antonio di Pietro Averlino)
(*apie 1400 Florencija, †1469 Roma)
It. skulptorius ir architektas, L. Ghiberti mokinys. Iš pradžių dirbo Romoje popiež. Eugenijui IV: 1433—45 sukūrė Šv. Petro bazilikos pagr. įėjimo bronz. duris, žym. savo darbą. Reljefais puoštos durys yra išlaikiusios Ghiberti stilių. Nuo 1451 dirbo Milane Franceso Sforza architektu; suprojektavo jam Ospedale Maggiore (Didž. ligoninę, 1451—56). 1460 pradėjo rašyti „Trattato diarchitettura", kuriame vaizduoja išgalvotą ↑ideal. miestą („Sforzina"). Be to, sukūrė Marko Aurelijaus bronz. statulėlę, Basano katedros altoriaus sidabr. kryžių bei bronz. plakečių.

Filigranas
Smulkus auksakalio dirbinys iš auks., sidabr. ar pasidabruotos vario vielos — lygios, suktos ar grūdėtos. Ji pagal tam tikrą raštą prilituojama ant aukso ar sidabro grūdeliais padengto metal. pagrindo. Nauj. laikais vielelės supinamos į smulkų nėrinį ir sulituojamos sankirtose be pagrindo plokštelės. Ši auksakalių technika žinoma jau nuo 2500 pr. Kr. iš Trojos, jai teko svarbus vaidmuo tautų kraustymosi laikotarpio dailėje. Nuo vėlyv. viduramžių filigrano papuošalai paplito ir į šiaurę nuo Alpių.

Fin de siècle
(pranc.: šimtmečio galas) Pagal to paties pavadinimo Jouvenot ir Micard'o komediją. Išreiškia rafinuotumą, goslų subtilumą, išaugantį iki dekadanso, kuris XIX a. pab. veikė madą, meną, kultūrą ir literatūrą, ypač Paryžiuje.

Fischer, Johann Michael
(*1692 Burglengenfeldas, †1766 Miunchenas)
Vok. architektas, žym. vok. vėlyv. baroko meistras. Nuo 1716 Fischeris [Fišeris] gyveno Miunchene, statė daug. bažnyčias ir vienuolynus. Daugelio jo pastatų fasadai stebina kuklumu; viduje jis formuoja šviesos nutviekstą vieningą erdvę, neturinčią aiškių ribų. Jo žym. statiniai su navų korpusu — Cvyfalteno (1741—53) ir Otoboireno vienuol. bažn.; šios antrosios užbaigimu rūpinosi nuo 1744. Centrišk. pastatuose Fischeris išraiškingiausiai įkūnijo savo originalias idėjas (pvz., St. Michael in Berg am Laim bažn. Miunchene, 1737—51; Roto prie Ino vienuol. bažn., 1759—62).

Fischer von Erlach, Johann Bernhard
(*1656 Gracas, †1723 Viena)
Brandž. baroko austrų architektas. Gavo išsimokslinimą pas C. Fontana Romoje (1682—86). Nuo 1687 dirbo Vienoje, nuo 1705 — kar. rūmų architektu. Jo austriškai vokiška baroko architektūra įgijo tarpt. reikšmę. Fischerio [Fišerio fon Erlacho] civil. pastatai demonstravo polit. jėgą, o sakraliniai — griežtą iškilmingumą. Įkūnyjantys karal. idėją, jie išsiskiria ryškiu reprezentatyvumu. Net intymiems kūriniams, pvz., Zalcburgo arkivyskupo vasaros rezidencijai Klesheime (apie 1700), trūksta žaismingo lengvumo. Fischerio architektūra jungia pranc. ir it. įtaką (Bernini, Borromini). Jo lyginamoji architektūros istorija (su graviūromis) „Senovinės architektūros bruožai" (1721) apima net antikos, be to, Azijos statinius. Pagr. kūriniai: Šv. Karolio bažn. (prad. 1716) ir Imp. rūmų biblioteka Vienoje (prad. 1722). Keletą jo pradėtų statinių užbaigė sūnus Jozephas Emanuelis F. (1693—1742) (pvz., Imperijos kanceliarija Hofburgo komplekse Vienoje).

Fischl, Eric
(*1948 Niujorkas)
Amer. tapytojas. 1970—72 Fischlis [Fišlis] studijavo Valensijoje, Kalifornijos dailės institute. Šiuo metu gyvena ir dirba Niujorke. Jo paveikslai leidžia pažvelgti į amžininkų vid. gyvenimą ir (dažnai seksualines) jų obsesijas. Iš pirmo žvilgsnio jie atrodo nutapyti realistiškai, tačiau apšvietimas, vaizdų fragmentų atranka sustiprina inscenizavimo pojūtį, kuris paverčia žiūrovą vueristu.

Flannagan, John Bernard
(*1898 Fargas/Š. Dakota, †1942 Niujorkas)
Amer. skulptorius. Iš pradžių studijavo tapybą, bet 3-ame deš. ėmėsi skulptūros. Pradėjo dirbti su medžiu, nuo 1928 — labiau su akmeniu; stengėsi išnaudoti natūralias jo formas ir tik šiek tiek jį apdoroti („Triumph of an Egg", 1937). Buvodamas Airijoje nuo 1930 išsiugdė savitą animal. plastikos stilių, orientuotą į archetip. stilizuotas formas.

Flavin, Dan
(*1933 Niujorkas)
Amer. ↑minimalizmo dailininkas. Flavinas 1959 kaip savamokslis pradėjo kurti šviesos objektus — iš pradžių tuščias, el. lempučių įrėmintas paveikslų plokštumas. Nuo 1963 dažnai naudoja balta ar spalvota šviesa fluorescuojančius vamzdelius; ne tik atskiri objektai, bet ir visa erdvė, jos nutvieksta ir nuspalvinta, įgauna naujas dimensijas.

Flaxman, John
(*1755 Jorkas, †1826 Londonas)
Anglų klasicizmo stiliaus skulptorius ir piešėjas. Nuo 1755 piešė eskizus ↑Vedžvudo keramikai. 1787—99 gyveno Romoje. Pagarsėjo Homero, Eschilo ir Dante's kūrinių iliustracijomis, kurių kontūriniai piešiniai inspiruoti gr. vazų tapybos. Savo ruožtu Flaxmano [Flaksmeno] grafika turėjo didelę įtaką kt. dailininkams, kaip kad J.A.D. Ingres'ui ar W. Blake'ui. Jo skulptūros (pvz., Nelsono antkap. paminklas Šv. Pauliaus katedroje Londone) orientuotos į J. Winckelmanno antik. idealą.

Flegel, Georg
(*1566 Olmiucas/Moravija, †1638 Frankfurtas prie Maino)
Vok. tapytojas. Nyderlandų tapybos veikiamas, sukūrė pirmuosius Vokietijoje ↑natiurmortus. Flegelis juose nesivaikė prabangos ir gausos — vaizdavo keletą nuotaikingai apšviestų santūraus kolorito daiktų. Vaisiai, gėlės, žuvys, nesudėtingi virtuvės įrankiai sudaro gerai apgalvotą, subalansuotą kompoziciją („Natiurmortas su žvake", 1636).

Flemalio meistras
↑Campin, Robert

Fleronas
↑Kryžiažiedis

Fligelis
(vok. Flügel — sparnas) Pagr. pastato šon. priestatas (rezidenc. rūmų architektūroje, pvz., greta ↑*corps de logis*).

Florencijos mokykla
Florencijos tapybos tradicija, gyvavusi nuo XIV a. pr. iki baroko epochos. Ji išugdė daugelį žymių tapytojų. Čia kūryb. impulsų gavo garsūs renesanso meistrai Leonardo, Michelangelo ir Raffaelis. Giotto pirmasis atsikratė bizant. tapybos tradicijos (*maniera greca*), kūrė dinamiškas figūras, kurios iš neutralaus auks. fono persikėlė į nuodugniai apgalvotą erdvę. Masaccio, ėmęs naudoti linijinę perspektyvą ir vieningą apšvietimą, tapo renesanso tapybos pradininku. Florencijos mokyklos klestėjimas susijęs su P. Uccello ir A. del Castagno, su jautriu spalvų meistru S. Botticelli, su elegantiška ir gracinga A. del Verrocchio tapyba ir su D. Ghirlandaio realist. vaizdo perteikimu. Jų sekėjai J. da Pontormo ir Rosso Fiorentino konsekventiškai perėjo į manierizmą, atstovaujamą Bronzino bei G. Vasari.

Florio stilius
↑Floris, Cornelis

Floris, Cornelis (tikr. C. de Vriendt)
(*1514 Antverpenas, †1575 ten pat)
Flam. architektas, skulptorius, ornamentų piešėjas. Pagr. statinys — Antverpeno rotušė (1561—65). Dar kūrė antkap. paminklus (Karaliaučiuje, Kelne). Floris'ą [Florį] išgarsino jo sukurtas naujas Š. Europoje įsivyravęs dekorac. stilius (*Florio stilius*), rom. ↑groteską papildantis vaisių girliandomis, ↑kartušais, ↑rolverkais ir ↑kremzliniais ornamentais. Kaip ir brolis Fransas Antverpene laikė didelę ir įtakingą dirbtuvę.

Floris, Frans (tikr. F. de Vriendt)
(*1516 Antverpenas, †1570 ten pat)
Flam. tapytojas, L. Lombardo mokinys. Studijavo Italijoje manierizmo tapybą ir antiką. Be daugybės portretų, sukūrė bibl. („Angelų nuopuolis", 1554) ir mitol. tematikos paveikslų. Jo tapyba pasižymi energingu potėpiu ir santūriom spalvom. Kaip ir brolis Cornelis turėjo Antverpene didelę dirbtuvę.

Flötner, Peter
(*apie 1490 Turgau, †1546 Niurnbergas)
Šveicarijos-vok. skulptorius drožėjas ir medžio raižytojas. Kurį laiką gyvenęs Italijoje, nuo 1522 Flötneris [Fletneris] dirbo Niurnberge. Jo itališkų ornamentų piešiniai ir plaketės Vokietijoje tiesė kelius renesansui.

Fluxus
(lot.: tekėjimas, tėkmė) Įv. men. išraiškos formų, pvz., vaizd. dailės, muzikos ir šokio, panaudojimas vienu metu, neskiriant sričių. Nuo ↑hepeningo skiriasi tuo, kad menininkas ir publika atribojami. Tarpt. neodadaistinis *Fluxus* sąjūdis kilo

Fluxus: Piano Activities su E. Williamsu, J. Mačiūnu, D. Higginsu ir B. Pattersonu

1960; tai ne konkreti menininkų grupuotė, bet, kaip rodo pavadinimas, — nuolat kintantis judėjimas. Jo atstovai — D. Higginsas ir W. Vostellis. [Vienas iš sąjūdžio pradininkų — lietuvis Jurgis Mačiūnas.]

Fohr, Carl Philipp von
(*1795 Heidelbergas, †1818 Roma)
Vok. tapytojas ir piešėjas. Iš pradžių mokėsi Heidelberge, Darmštate ir Miunchene, o 1816 išvyko į Romą; ten prisijungė prie ↑doičriomerių grupės, vadovaujamos J. A. Kocho. Plėtodamas romantišką Kocho gamtos suvokimą Fohras [fon Foras] tapo vienu gars. ↑romantizmo peizažistų („Tivolio kriokliai", 1817). Nuostabūs jo tapyti draugų menininkų iš Heidelbergo (1816) ir Romos (1818) portretai.

Fonas
(pranc. fond — pagrindas, pamatas) Dvimačiame kūrinyje [paveiksle, piešinyje, reljefe] — aplinka, kurioje kas nors vaizduojama. Jei ši aplinka erdviškai formuojama (↑planas), fonu vadinamas giluminis (tolimasis) planas, papr. teturintis antraeilę reikšmę; jis užbaigia paveikslo galinę erdvę. Plg. ↑aukso fonas.

Fontana, Carlo
(*1634 Brusata/Tesinas, †1714 Roma)
It. architektas, G. L. Bernini mokinys ir sekėjas. Apie 1700 tapo gars. Romos griežtojo vėlyv. baroko architektu. Jis planavo didelius miesto struktūros pakeitimus (pvz., *Via triumphalis* tarp Šv. Petro aikštės ir Angelų tilto), kuriuos jis paskelbė ir techn.-archit. traktate „Il tempio Vaticano e la sua origine" (1694). Svarb. Fontana statiniai: Cibò koplyčia S. Maria del Popolo bažn. (apie 1660), Palazzo di Montecitorio perstatymas (prad. 1694) ir Šv. Marcelio Korsikiečio bažn. fasadas (1682). Jo pastatų stilius turėjo ir tarpt. reikšmę, mat veikė J. B. Fischerio von Erlacho, J. Dientzenhoferio ir M. D. Pöppelmanno kūrybą.

Fontana, Lucio
(*1899 Rosario di Santa Fė/Argentina, †1968 Varezė)
It. tapytojas ir skulptorius. Studijuodamas Milane, susipažino su abstr. plastika; 1934 Paryžiuje prisijungė prie ↑„Abstraction-Création" grupės. 1946 m. išleido „Manifesto blanco", kurio teorijomis remiasi ir 1947 jo Milane įkurtas „Movimento spaziale". Savo kūryboje Fontana siekė paveikslo jungties su erdve — pvz., perrėždavo ar perdurdavo monochrom. drobę („Concetto spaziale", 1960); kitas jo tikslas buvo atspindėti technikos pažangą pritaikant dailei naujas idėjas ir medžiagas.

Fontenblo mokykla
It. dailininkų grupė (tarp jų F. Primaticcio, Rosso Fiorentino ir N. dell' Abbate), nuo 1530 dirbusi įrengiant puošnius Fontenblo, į pietryčius nuo Paryžiaus esančių karal. rūmų, apartamentus. Jų dekoracijos, stiuko puošyba, paveikslai ir skulptūros sukurti pagal it. ↑manierizmo tradicijas, kurias jie perkėlė į Prancūziją. Šiai mokyklai teko lemiamas vaidmuo formuojant ↑Pranciškaus I stilių.

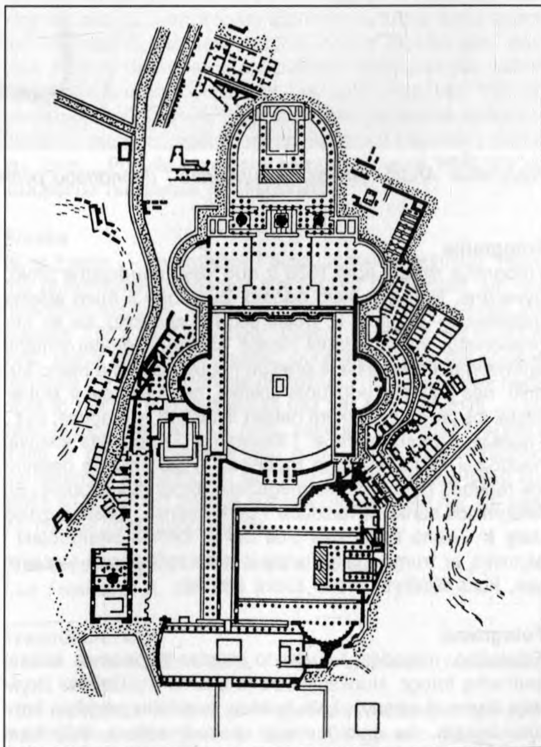
Foppa, Vincenzo
(*1427/30 Breša, †1515/16 ten pat)
It. tapytojas, XV a. Lombardijos mokyklos pagr. meistras. Savo mokytojo Squargione bei jo įsūnio A. Mantegna paskatintas labai anksti pradėjo studijuoti perspektyvą. Foppa [Fopos] kūriniams būdingas perspekt. vaizdas, dominuojančios švelnios spalvos ir savitas apšvietimo panaudojimas. Kūriniai: „Nukryžiavimas" (1456); „Karalių pagarbinimas".

Forain, Jean-Louis
(*1852 Reimsas, †1931 Paryžius)
Pranc. grafikas ir tapytojas. Nepripažintas tapytojas Forainas [Forenas] garsėjo karikatūromis. Temų pasirinkimui turėjo įtakos H. Daumier ir F. Goya kūryba. Lakoniškuose, ↑impresionizmo veikiamuose piešiniuose vaizdavo visų pirma tuomet. Paryžiaus gyvenimo, be to, teismo procesų scenas.

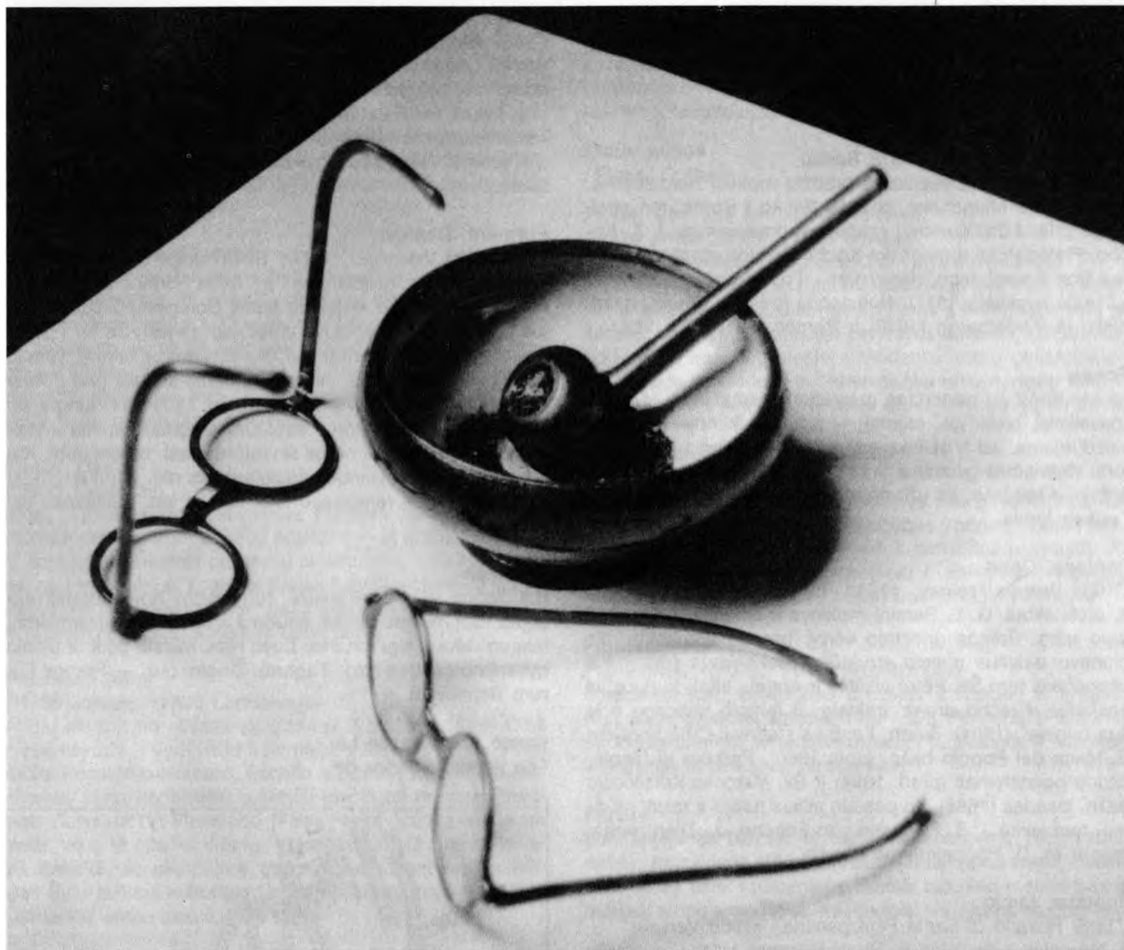
Forment, Damiàn
(*apie 1480 Valensija?, †1541 S. Domingo de la Kalsada)
Isp. skulptorius. Keliaudamas po Italiją Formentas studijavo to meto renesanso skulptūrą (ypač Donatello) ir daug ką iš jos perkėlė į Ispaniją. Buvo ankst. isp. renesanso — ↑plateresko stiliaus — pradininkas. Kuriamiems altoriams vartojo beveik vien ↑alebastrą. Ankst. Formento kūriniai (pvz., Saragosos Del Pilar katedros did. altorius, 1509—11) jungia vėlyv. gotikos architektūros struktūrą (altoriaus spinta ir baldakimas) su visiškai nauja skulptūrų plast. modeliuote. Katalonijos Pobleto vienuol. šešiatarpsnis did. altorius (1527) — tiek apskritai renesanso, tiek tipiško isp. renesanso stiliaus kūrinys.

Forumas
(lot. forum — viešoji aikštė, turgavietė) Kolonadomis apsupta rom. miesto aikštė, naudota kaip turgus, susirinkimų, teismo vieta. Taigi forumas buvo rom. miestų polit. ir ūkinio gyvenimo centras (plg. ↑agora). Žinom. pvz. — Romos Forum Romanum.

Fosse, Charles de La
↑La Fosse, Charles de

Romos imperatoriškieji forumai

Fotografija: André Kertesz. Natiurmortas I (Mondriano pypkė ir akiniai)

Fotografija

Fotografija išrasta apie 1839 ir nuo 1860 naudojama prakt. gyvenime. Netrukus kaip pagalb. priemonė ji buvo atrasta dailininkų — tapytojų E. Delacroix, F. Lenbacho, be to, impresionistų, kuriems labai rūpėjo užfiksuoti greitai kintantį apšvietimą. Fotografija iš pradžių nebuvo laikoma meno kūriniu, nes ji tik reprodukuoja aplinką, bet dadaistai ir siurrealistai jos pagrindu sukūrė naujas išraiškos priemones, pvz., ↑koliažą, ↑fotomontažą ar ↑fotogramą. ↑Popdailės atstovai naudojosi fotografija kaip modeliu. ↑Fotorealizmo dailininkai tapybos priemonėmis mėgdžiojo fotografiją drobėje. Be fotografijos sunku įsivaizduoti ↑performansą, ↑vietovaizdžio dailę ir ↑kūno dailę, nes šios dailės formos orientuojasi į akimirką ar trumpą laiko tarpą ir joms reikalingas tarpininkas, kuris išlaikytų meno kūrinį ateičiai.

Fotograma

Fototechn. metodas, kai daikto vaizdas gaunamas šviesai jautriame fotogr. sluoksnyje be fotokameros. Daiktas išryškėja šiame sluoksnyje kaip šviesus, pasklidas neryškių kontūrų šešėlis. Su šiuo metodu eksperimentavo dailininkai M. Ray'us ir C. Schadas. Gautus rezultatus jie vadino *rėjogramomis* ir *šadografija*.

Fotomontažas

Nuotraukų fragmentų jungimas į naują kompoziciją, dažnai papildomą piešinio, tapybos ar tipografijos elementais. Šis derinys kuriamas ↑koliažo technika ar kopijuojant keletą vienas ant kito sudėtų negatyvų. Nuo sukūrimo laikų fotomontažas naudojamas taik. grafikoje. Futuristai, dadaistai ir siurrealistai pavertė jį savarankiška dailės forma.

Fotorealizmas

Kitaip hiperrealizmas. Apie 1970 JAV susiformavusi dailės kryptis, kurios tikslas — vaizduoti ne realybę, o fotografijos „superrealybę". Fotorealistai nesitenkino klaidinamai „tikru" objekto vaizdavimu; jie sąmoningai naudojo įv. fotografijos ypatumus, kaip kad neryškumas, per didelis apšvietimas, plačiakampė deformacija. Suteikdami šioms tariamoms nuotraukoms nepaprastai didelį formatą, kūrė atsiribojimo efektą. Fotorealizmo svarb. atstovai: R. Goingsas ir D. Eddy.

Fototipija

↑Plokščioji spauda. Kaip spaudos forma vartojama pašiurkštinta stiklo plokštė arba folija, padengta rišam. sluoksniu. Atvaizdas fotomechan. procese taip projektuojamas, kad vienos plokštės dalys vėliau nusidažytų, o kitos ne. Gautas

vaizdas iš smulkių grūdelių primena fotografiją, todėl fototipija dažn. taikoma ↑ faksimilei. Šis būdas leidžia varijuoti ir yra pakankamai tikslus tam, kad būtų galima vartoti ir spalvas (spalvota fototipija). — Fototipija buvo išrasta Prancūzijoje apie 1850 ir 1868 J. Alberto Miunchene ištobulinta.

Fou(c)quet, Jean
(*apie 1415/20 Tūras, †apie 1477/81 ten pat)
Žymiausias XV a. pranc. tapybos meistras. Apie 1443/47 Fouquet [Fukė] mokėsi Italijoje. Nuo 1475 Karolio VII ir Liudviko XI rūmų dailininkas. Pirmasis į šiaurę nuo Alpių gyvenęs dailininkas, susiejęs flam. knygų iliustravimo tradicijas su ankst. it. renesanso formomis: pietiet. bruožai — aiški paveikslo sandara bei perspektyvinis veiksmo vietos vaizdas, o šiauriečių skonį atitinka realist. detalių pomėgis ir turtingas koloritas. Vienintelis neabejotinai Fouquet priklausantis darbas — Juozapo Flavijaus rankraščio „Antiquités judaiques" ↑ miniatiūros. Pagal stilių jam priskiriama Étienne Chevalier ↑ valandų maldynas ir keletas molbert. paveikslų, pvz., „Švč. M. Marija su Kūdikiu" (apie 1450) ir portretai „Karolis VII" bei „Ševaljė Étienne su šv. Steponu" (1451).

Fovizmas
↑ Fauves

Fragonard, Jean-Honoré
(*1732 Grasas, †1806 Paryžius)
Pranc. tapytojas ir grafikas. Kartu su savo mokytoju F. Boucher ir A. Watteau — vienas iš gars. rokoko krypties meistrų. 1756—61 Fragonard'as [Fragonaras] gyveno Italijoje. Ten jį ypač sužavėjo šviesus ir lengvas Tiepolo koloritas. Iš pradžių kūrė mitol. ir relig. temomis, kol galantiškame rokoko pasaulyje atrado savo siužetą. Fragonard'as tapė linksmas, gracingas, dažnai pikantiškas scenas, ↑ interjerus, parko peizažus ir portretus. Nuo 1770 jo paveiksluose erotika žingsnis po žingsnio užleidžia vietą meilei ir jausmų nuoširdumui (pvz., šeimyn. scenose), o tai atitiko tuolaik. paryžiečių skonį. Prancūzijos didž. revoliucija pasiglemžė Fragonard'o užsakovus ir jo visuom. padėtį, tačiau su revoliucijos tapytojo J. L. Davido rekomendacija jis susirado pragyvenimo šaltinį meno administracijoje. Kūriniai: „Muzikos pamoka" (apie 1760/65); „Sūpynės" (1767); „Mergaitė su šunimi" (apie 1770).

Francesco di Giorgio Martini
(*1439 Siena, †1502 ten pat)
It. skulptorius, tapytojas, architektas ir meno teoretikas. Francesco [Frančeskas] — nepaprastai įvairiapusis gyven. meto menininkas. Jo stilius dar atitiko Sienos ↑ kvatročento tradiciją („Švč. M. Marijos vainikavimas", 1472). Iš skulptūros minėtini jo virtuoziški plokštieji reljefai (pvz., Jėzaus nuplakimo bronz. bareljefas, 1480). Francesco statiniai — ankst. renesanso stiliaus, juose ryški modifikuota F. Brunelleschi ir L. B. Alberti kūrybos įtaka (pvz., Madonna del Calcinaio bažn. net. Kortonos, prad. 1485). Taip pat jis statė Urbino hercogui tvirtovę (1477—82) ir Sienos katedrą (prad. 1498). Savo „Trattato dell'architettura" nagrinėjo ideal. miesto problemą ir rekomendavo įv. sprendimus (pvz., „žvaigždišką miestą", miestą ant kalvos ar šachmatų lentos plano miestą), artimus šiuolaik. urbanistikai.

Francia, Francesco (tikr. Francesco Raibolini)
(*apie 1450 Bolonija, †1517 ten pat)
It. renesanso epochos tapytojas. Iš pradžių Francia [Fransija] dirbo auksakaliu ir tik apie 1490 sukūrė savo pirmuosius (datuotus) paveikslus. Jo dirbtuvė (kurios nariai, beje, buvo ir abu jo sūnūs Giacomo ir Giulio) vėliau turėjo įtakos Bolonijos mokyklos stiliui perein. laikotarpiu į brand. renesansą. Relig. tematikos Francia paveikslų, ypač jo Madonų („Madona rožių sode", apie 1501) švelnus ir ramus stilius rodo Perugino ir Raffaelio įtaką.

Franciabigio (tikr. Francesco di Cristofano Bigi)
(*apie 1482 Florencija, †1525 ten pat)
It. renesanso tapytojas; M. Albertinelli ir Piero di Cosimo mokinys. Veikiamas it. brandž. renesanso meistrų, Franciabigio [Fransijabidžas] tapė relig. ir istor. paveikslus ir freskas. Svarbi reikšmė tenka jo portretams („Jaunuolis su pirštinėmis", 1514; „Jaunuolis prie rašomojo pulto", 1522). Laikinai turėjo Florencijoje bendrą dirbtuvę su A. del Sarto.

Francis, Sam
(*1923 San Mateo/Kalifornija)
Amer. ↑ tašizmo tapytojas, C. Stillio mokinys. Iki 1954 Francis [Frensis] tapė beveik tik monochrom. paveikslus; vėliau jo spalvos pavaiskėjo, potėpis pasidarė spontaniškas, dažnai lyg atsitiktinis. Po kelionės į Tokiją 1957/58 jo kūryboje jaučiama R. Azijos meditacijos ir ↑ kaligrafijos įtaka. Iki šiol žym. Francis'o darbas yra trys sienų pav. „Bazelio triptikas" Bazelio dailės galerijos laiptinėje (1956/58).

Francke, Meister
↑ Meistras Francke

Francken, šeima
Flam. XVI ir XVII a. tapytojų šeima [Franckenai], dirbanti daug. Antverpene. **Ambrosius F.** (1544—1618) ir jo brolis **Fransas F. Vyresn.** (1542—1616) — abu F. Florio mokiniai. Jų Antverpeno bažnyčių altor. paveikslai (pvz., sąvar. altorius, kuriame vaizduojama šv. Krispino ir Krispiano kankinystė, aut. A. Franckenas) išsiskiria santūriu, šaltu koloritu. **Fransas F. Jaunesn.** (1581—1642) mokėsi pas savo tėvą Fransą Vyresn., tačiau jo vėlyv. darbuose jau aiškiai jaučiamas baroko dvelksmas. Jis tapė nedidelio formato paveikslus relig., istor., o ypač tų laikų gyvenimo temomis. Fransas Jaunesn. specializavosi vaizduoti paveikslų galerijas (pvz., „Pokylis burmistro namuose", apie 1630/35) su kruopščiai nutapytais jų eksponatais.

Freska
(it. al fresco — ant šviežio) ↑ Sienų tapybos technika. Tapoma (kalkiniame) vandenyje išmaišytais pigmentais ant dar neišdžiūvusio kalk. tinko. Žinoma jau antikoje, freska suklestėjo XIV a. Italijoje (*buon fresco*), o XVI a. ištobulėjusi virto sienų, skliautų ir kupolų puošybai dažn. naudojama technika. — Kad pagrindas neišdžiūtų, nutinkuojamas nedidelis jo plotas, kurį dailininkas gali per dieną ištapyti, — tai vad. dienos darbas. Ką nors pakeisti (gramdant) sunku, todėl iš pradžių piešinys nuo tokio pat dydžio ↑ kartono perkeliamas ant sienos (↑ sinopija). Išdžiūvę dažai tvirtai susiriša su tinku, tad freskos kur kas patvaresnės nei ↑ *al secco* tapyba (nesilaupo dažai).

Fresnaye, Roger-Noël-François de La
↑ La Fresnaye, R. de

Freundlich, Otto
(*1878 Štolpas/Pomeranija, †1943 Liublinas, Maidaneko konc. stovykla)
Vok. tapytojas, skulptorius ir grafikas, vienas pirmųjų geometr. abstrakcijos atstovų. Nuo 1909 gyveno daug. Paryžiuje, ten susižavėjo kubizmu. 1919 įstojo į ↑ „Nowember" sambūrį, o 1932—35 buvo ↑ „Abstraction-Création" grupės

narys. Freundlicho [Froindlicho] paveikslai — lyg mozaika, sudėliota iš grynų spalvų plotų (pvz., „Mano dangus yra raudonas", 1933). Be to, kūrė skulptūras (dažn. kaukes), ekspres. medžio raižinius ir vitražų bei mozaikos eskizus.

Friedrich, Caspar David
(*1774 Greifsvaldas, †1840 Dresdenas)
Žymus vok. ↑romantizmo tapytojas. Mokėsi Kopenhagoje (nuo 1794); 1798 atvyko į Dresdeną. Čia nuo 1816 dirbo akademijos dėstytoju. Paskut. savo gyvenimo metus nugyveno aptemusiu protu. Kartu su P. O. Runge sudarė romantizmo tapytojų ir literatų branduolį (Novalis, Tieckas). Tapė beveik tik peizažus, kuriems suteikė kokybiškai naują vidinio, dvasinio peizažo ir simbol. relig. patirties išraišką. Šiuose nuotaikos paveiksluose žmogus dažnai vaizduojamas iš nugaros, įdėmiai stebintis gamtą („Keleivis ties ūkų jūra", apie 1818). Ryškus šviesos kontrastas tarp tamsaus pirmojo plano ir šviesaus, tolimo fono suteikia Friedricho [Frydricho] peizažui erdvumo; dauguma peizažų nėra susieti su konkrečia geogr. vietove. Melancholiškai savo tapybai jis renkasi rudens ar žiemos nuotaiką, prieblandą, rūką, mėnesieną. Šie motyvai kartu su bažnyčių griuvėsiais ir sunykusiomis kapinėmis išreiškia pasaulio laikinumo idėją. Friedricho kūryba buvo pamiršta dar jam gyvam esant ir tik 1906, ruošiant Berlyno Šimtmečio parodą, vėl prisiminta. Kūriniai: „Kryžius kalnuose" (1808); „Vienuolis prie jūros" (1809—10); „Kalnų peizažas su vaivorykšte" (1810); „Užšalusi jūra" (1823/24).

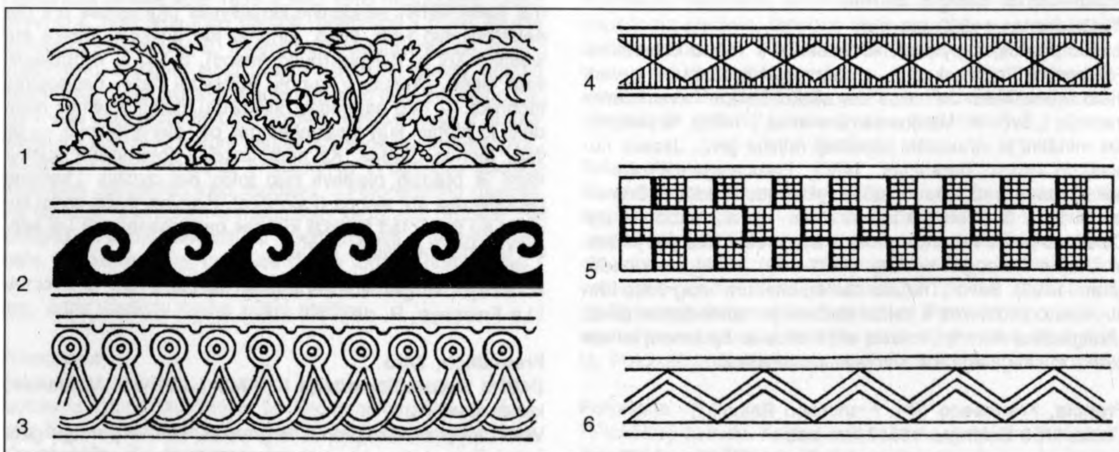
Friesz, (Henri Achille Émile) Othon
(*1879 Havras, †1949 Paryžius)
Pranc. fovizmo (↑„Fauves") tapytojas. Nuo 1899 Frieszas [Frišas] studijavo Paryžiuje, ten iš pradžių tapė impres. stiliumi. Susipažinęs su H. Matisse ir G. Rouault 1906 prisijungė prie fovistų. Frieszo kūryb. apogėjus — peizažų iš La Siota serija (apie 1905), kurioje jaučiama stipri P. Cézanne įtaka, bei kone tuo pačiu metu sukurti natiurmortai, aktai ir portretai. Tuo tarpu labiau konvencionali vėlyv. tapyba (po 1910) jau žemesnio lygio.

Frizas
Architektūroje horizont. juosta, plokštumos viršut. apvadas, skaidantis ir pagyvinantis sieną. Frizą dažnai sudaro plastiniai, o interjere — ir tapyti ornamentai bei figūros. Frizo dekoracijų motyvai gali būti augaliniai (pvz., ↑akantas, ↑palmetės, antemionas), abstraktūs (pvz., ↑deimantų frizas, ↑jonikas, ↑meandras, ↑kimationas, ↑perlų vėrinys, ↑arkatūra, ↑dantytasis frizas) ar figūriniai (pvz., maskaronų frizas, ↑bukranionas, zoforas). Antik. šventovėse frizas eina po stogo karnizu, ↑dorėn. orderyje jį sudaro ↑triglifai ir ↑metopos, o ↑jonėn. ir ↑korint. orderio frizas — vientisas, nesuskaidytas figūr. reljefas. Viduramžiais, ypač romanikos laikotarpiu, sukurta daug naujų frizų formų, dažnai tai abstraktūs geometr. frizai (pvz., skritulinis, rombinis, žvynuotasis, kubelių, arba šachmatiškas, zigzaginis frizas). Normanų ir islamo architektūrai būdingi kryžminės arkatūros frizai. Gotikoje šalia smailiaarkės arkatūros frizo dažniau naudojamos augal. frizų formos (pvz. ↑lapų, lelijų ornamento frizas). Renesanso laikais buvo grįžta prie antik. frizų formų.

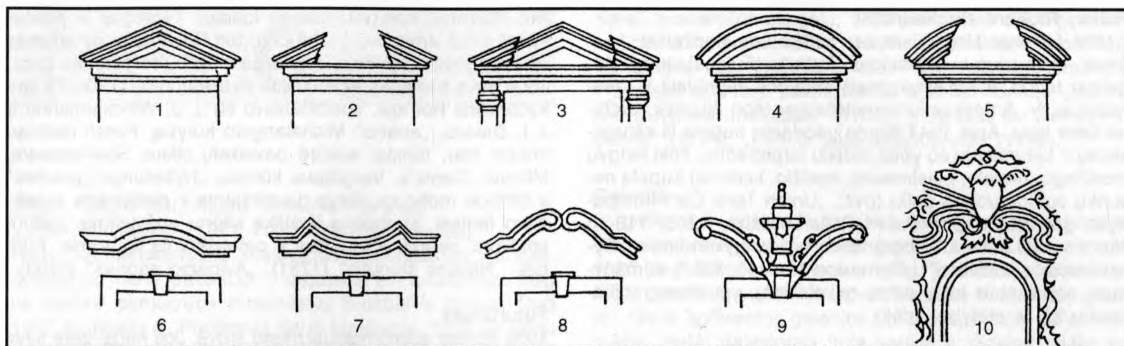
Froment, Nicolas
(*apie 1435 Uzas/Langedokas, †apie 1485 Avinjonas)
Pranc. vėlyv. gotikos tapytojas. Žym. vad. ↑Avinjono mokyklos meistras. Du tikrai Froment'ui [Fromenui] priskiriami altoriai rodo veikiau Nyderlandų nei it. įtaką, nors pirmasis, „Lozoriaus triptikas" (1461), sukurtas Italijoje. Jo paskiausias ir gars. darbas – Provanso Ekso katedros altorius su vidur. paveikslu „Degantis krūmas" (apie 1475).

Fromentin, Eugène
(*1820 La Rošelis, †1876 Sen Morisas)
Pranc. tapytojas ir dailės istorikas. Po kelionių į Š. Afriką Fromentinas [Fromantenas] ėmė tapyti oriental. scenas E. Delacroix maniera (pvz., „Maurų kapai", 1853, „Sakalų medžioklė Alžyre", 1863 ir 1868, tapyti Paryžiuje). Amžininkų vertintas kaip tapytojas, šiais laikais Fromentinas labiau žinomas kaip dailės istorikas, ypač savo Nyderlandų tapybos istorijos studija „Les Maîtres d'autrefois" („Praeities dailės meistrai", 1876).

Frontispisas
1. Trikampis frontonas virš pastato centr. rizalito, virš durų ir langų. **2.** XVII ir XVIII a. pranc. ir anglų knygose — dažnai kone pusl. dydžio vario raižinys, dedamas prieš titul. lapą leidinio reprezentacijai; šiais laikais – knygos priešlapis, su piešiniu ar raižiniu, esantis prieš titul. lapą.

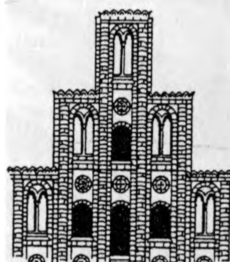

Frizai: 1 raitytinis akanto frizas, 2 „bėgantis šuo" (laufender Hund), 3 replinis frizas, 4 rombinis frizas, 5 kubelių frizas, 6 zigzaginis frizas

Frontonų formos: 1 trikampis, 2 skeltinis trikampis, 3 laužtinis trikampis, 4 segmentinis, 5 skeltinis segmentinis, 6/7 banguotasis, 8 voliutinis, 9 voliutinis su vaza, 10 rokokinis

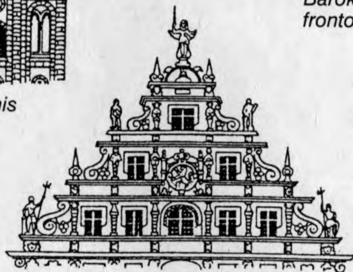
Frontonas
Kitaip šlaitasienė. Dvišlaičio stogo priekinė siena, kuri dengia stogo šlaitų įrėmintą palėpę. Frontonas dažn. būna trikampis ar segment. arkos pavidalo. ↑Fasado frontonas dažnai meniškai apipavidalinamas. Antikoje jį vainikavo ↑akroterionai. Gotikos laikais susiformavo *pakopinis frontonas*. Jis dažnai skaidomas ↑masverkais, įrėminamas ↑gurguliais ir ↑pinakliais. Renesanso epochoje susiformavo lenktų formų frontonas su užapvalintais elementais bei *voliutinis frontonas* (↑voliuta). Šios abi frontono formos būdingos ir barokui. Frontonas, kurio vidurys atviras, vadinamas *skeltiniu frontonu*. Frontonas, kurio atkarpos išsišovusios į priekį arba įtrauktos atgal, vadinasi *laužtiniu frontonu*. Frontonas virš pastato centr. rizalito vadinamas ↑frontispisu. Be to, frontonai dažnai būna virš langų, portalų, ↑edikulų, ↑išland. stoglangių. Jei frontono aukštis nesiekia stogo skerspjūvio, tai toks frontonas vadinamas *dekoraciniu*, arba *akliniu*.

Gotikinis pakopinis frontonas

Barokinis frontonas

Renesansinis frontonas

Frotažas
(pranc. frottage; frotter — trinti). Būdas gauti atspaudą; daikto faktūra perkeliama (perspaudžiama) ant popieriaus ar drobės mechaniškai brūžuojant grafit. pieštuku. Sudrėkinus popierių galima atspausti ir reljef. paviršių. Frotažą kaip men. priemonę 1925 atrado M. Ernstas.

Frueauf, Rueland Jaunesn.
(*apie 1470 Pasau, †1547 ten pat)
Vok. tapytojas. Frueaufo [Friuaufo] kūryba labiau nei jo tėvo buvo veikiama Nyderlandų tapybos. Gamtos suvokimu jis yra ↑Dunojaus mokyklos pirmtakas ir pradininkas. Jo pagr. kūrinys — keturios plokštės su šv. Leopoldo gyvenimo scenomis (1505) Klosternoiburge net. Vienos, vaizduojančios legendų gaubiamą tenykščio vienuolyno įkūrimą. Figūros itin darniai įkomponuotos į pasakišką švelniaspalvį peizažą; tai vienintelis toks to meto tapybos kūrinys.

Frueauf, Rueland Vyresn.
(*apie 1440/45 Obernbergas prie Ino?, †1507 Pasau)
Vok. tapytojas, pirmosios Zalcburgo mokyklos (XV a.) žym. meistras. Dirbo daug. Zalcburge ir Pasau. Gotik. tradicijos išugdyti Frueaufo [Friuaufo] kūriniai pasižymi realist. detalėmis, kartu atspindi ir naujesnę Nyderlandų (R. van der Weydeno) įtaką. Retoms jo altor. paveikslų figūroms būdingi ryškūs kontūrai, kontrastingos spalvos. Kūriniai: aštuoni altor. paveikslai su Jėzaus gyvenimo scenomis, 1490/91; „Skausmingasis Kristus".

Fuchs, Ernst
(*1930 Viena)
Austrų tapytojas ir grafikas, žymus ↑„Vienos fantast. realizmo mokyklos" atstovas. Po studijų Vienos akademijoje (1945—50) Fuchsas [Fuksas] ypač susidomėjo ↑secesija ir ↑siurrealizmu. Sen. meistrų technika, vaiskiomis spalvomis tiksliai perteikdamas detales tapė siurrealias vizijų scenas. Ypač mėgo bibl. ir mitol. temas (pvz., „Mozė prie degančio krūmo", 1956).

Füger, Heinrich Friedrich
(*1751 Heilbronas, †1818 Viena)
Vok.-austrų dailininkas. Populiarus to meto Vienos aristokratijos tapytojas. Nuo 1783 vadovavo tenykšt. dailės akademijai ir Belvederio galerijai. Ypač didelę paklausą tarp kolekcionierių turėjo jo dažnai ant dramblio kaulo tapytos portret. miniatiūros. Jų sentimentalus klasicizmas atitiko išsisėmusio rokoko skonį. Be to, Fügeris [Fiugeris] kūrė didelio formato istor. paveikslus („Mirštantis Germanikas", 1789).

Führich, Joseph von
(*1800 Kracau/Čekija, †1876 Viena)
Austrų tapytojas ir grafikas. Baigęs studijas Vienoje ir Prahoje Führichas [fon Fiūrichas] 1827—29 priklausė Romoje ↑nazaretiečiams. Kartu su Overbecku tapė sienų paveikslus Casino Massimo. Nuo 1834 dirbo relig. freskų tapytoju Vienoje (pvz., Šv. Jono bažn. Kryžiaus kelio freskos, 1844—48; Altlerchenfeldo bažn. freskos, 1854—61), taip pat tenykšt. akademijos profesoriumi. Führichas atnaujino Austrijos krikšč. tapybą ir grafiką (Biblijos iliustracijos, medžio ir vario raižiniai), suteikė relig. temoms pasakiško jausmingumo atspalvį.

Fuller, Richard Buckminster
(*1895 Miltonas/Masačūsetsas, †1983 Los Andželas)
Amer. inžinierius ir architektas. Fulleris [Fuleris] daug. domėjosi techn. ir konstrukciniais statybos aspektais ir, dėstydamas įv. Amerikos universitetuose, tapo šiuolaik. architektūros tėvu. Apie 1947 išrado geodezinį kupolą iš aštuonsienių ir ketursienių su ypač dideliu tarpatramiu. Tokį lengvų medžiagų (metalo, plastmasės, medžio, kartono) kupolą nesunku sumontuoti iš dalių (pvz., „Union Tank Car" kompanijos garvežių depas Baton Ruže/Luiziana, 1958, 118 m skersmens). Fullerio programinis, bet neįgyvendintas „Gyvenamosios mašinos" („Dymaxion House", 1927) sumanymas, nepaisantis jokių estet. reikalavimų, yra viena radikaliausių XX a. statybos idėjų.

Fundatorius
(lot. fundator — steigėjas, įkūrėjas) Bažnyčios, vienuolyno ir pan. steigimo iniciatorius, parėmęs darbą finansiškai. Paveiksluose ar skulpt. grupėse fundatoriai vaizduojami kaip ↑asistuojančios figūros, viduramžiais kur kas mažesnės už kt. figūras; renesanso laikais šis skirtumas išnyko.

Funkcionalizmas
Archit. teorija, kuri remiasi dažnai klaidingai traktuojama teze „form follows function" („funkcija nulemia formą"). Svarb. funkcionalizmo principas — apsiriboti esminiais statybos elementais, t. y. atsisakant puošybos sutelkti maksimalų dėmesį į pastato funkcionalumą. Estet. poveikio siekiama paprastomis formomis. Funkcionalizmo pamatus dėjo H. Greenoughas ir ↑*Chicago school*. Žymūs jo atstovai F. L. Wrightas ir H. Meyeris (per jį ir ↑„Bauhauzas") ilgą laiką turėjo didelę įtaką modern. architektūrai.

Füssli, Johann Heinrich (Anglijoje vad. Henry Fuseli)
(*1741 Ciurichas, †1825 Patnis Hilas net. Londono)
Šveicarijos-anglų tapytojas, piešėjas ir poetas. Dab. dailėtyra laiko Füssli [Fiuslį] romantizmo tapybos pirmtaku, nors jis ir liko ištikimas klasicist. stiliaus idealui. Teologas ir poetas Füssli 1765 emigravo į Londoną, ten Reynoldso patariamas išbandė jėgas tapyboje ir susilaukė didžiulės sėkmės (pvz., 1804 buvo paskirtas akademijos direktoriumi). 1770—78 lankydamasis Romoje, susibičiuliavo su J. J. Winckelmannu ir J. L. Davidu, „atrado" Michelangelo kūrybą. Füssli dažniau rinkosi liter. temas: sukūrė paveikslų ciklus Shakespeare, Miltono, Dante's, Vergilijaus kūrinių, „Nybelungų giesmės" ir Biblijos motyvais. Savo paveikslams ir piešiniams suteikdavo fantast. simbolinę išraišką silpnu apšvietimu, šaltom spalvom, neapibrėžta erdve ir patetiškomis figūromis. Kūriniai: „Nakties slogutis" (1781); „Aviganio sapnas" (1793).

Futurizmas
1909 Italijoje susiformavusi meno srovė. Jos nariai laikė save šiuolaik. civilizacijos atstovais, žavėjosi technikos pažanga ir greičio svaiguliu, reikalavo atsisakyti visų tradicijų. Futurizmo pagrindus „Futuristiniame manifeste" išdėstė poetas F. T. Marinetti (1909). Šiuolaikišką tikrovę atitinkanti vaizduosena turėjo perteikti dinamišką greičio, triukšmo ir vizijos žaismą. Nesitenkinant divizionizmo ir kubistinės abstrakcijos technika, tapyboje dinamiką ir judėjimą mėginta reikšti erdvę skaidančiais susikertančiais spinduliais (jėgų linijos) ar banguojančiais jėgos laukais. Ir plastikoje buvo siekiama išnaudojant erdvę sinchroniškai pavaizduoti judėjimo etapus. Žym. futurizmo atstovai: G. Balla, U. Boccioni, G. Severini ir A. Sant'Elia.

Fyt, Jan
(*1611 Antverpenas, †1661 ten pat)
Flam. natiurmortų tapytojas, F. Snyderso ir Jano van den Bercho mokinys. Fytas [Feitas] kūrė tik animal. ir ↑medžioklės trofėjų paveikslus („Šerno galva", 1664) bei ↑gėlių ir vaisių kompozicijas. Jo barokinę, puošnią tapyseną pamažu keitė ↑šviesotamsos efektai ir tikslus faktūros perteikimas nedidelio formato paveiksluose.

Futurizmas: Giacomo Balla. Automobilio greitis

G

Gabo, Naum (tikr. Naum Nehemia Pevsner)
(*1890 Brianskas, †1977 Voterberis/Konektikutas)
Rusų ↑konstruktyvizmo skulptorius ir architektas. Jo susidomėjimą menu pažadino ↑kubizmas ir ↑futurizmas. Taip jis sukūrė pirmuosius dinamiškus biustus ir torsus. Nuo 1917 su broliu A. Pevsneriu dirbo Maskvoje, 1920 jie kartu paskelbė „Real. manifestą" — išdėstė teor. konstruktyvistinio meno pagrindus. Tuo metu Gabo sukūrė savo pirmąsias kinet. skulptūras (↑kinetizmas). 3-ame deš. prisidėjo prie Berlyno visuomeninių pastatų projektavimo, buvo susijęs su ↑„Bauhauzo" ir „De ↑Stijl" grupės menininkais.

Gabrielle's d'Estrées meistras
(dirbo 1594—99 Paryžiuje)
Pranc. tapytojas. Šį ↑menamąjį vardą gavo pagal 1594 sukurtą, dab. Luvre eksponuojamą paveikslą — Gabrielle's d'Estrées, Monso markizės, porinį portretą su viena iš seserų, Vijaro kunigaikštiene arba Balanji maršaliene. Paveikslas gana neįprastas: abi moterys pavaizduotos nuogos besimaudančios kubile. Manoma, jog tai su ↑Fontenblo mokykla sietinas erotinis siužetas.

Gaddi, Agnolo
(*apie 1350 Florencija, †1396 ten pat)
It. tapytojas, tapęs freskas ir molbert. paveikslus. Mokėsi tapybos pas savo tėvą T. Gaddi ir po jo mirties perėmė dirbtuvę. Gaddi [Gadis] laikomas paskut. Giotto mokyklos atstovu. Vienas iš žym. jo kūrinių — apie 1380 nutapytos freskos Šv. Kryžiaus suradimo tema Florencijos Šv. Kryžiaus bažn. didž. chore.

Gaddi, Taddeo (tikr. T. di Gaddo G.)
(*apie 1300 Florencija, †1366 ten pat)
It. tapytojas, tapęs freskas ir molbert. paveikslus, Giotto sekėjas, A. Gaddi tėvas. Baigė mokslus pas Giotto ir liko pas jį dirbti. Įrodyta, jog Gaddi [Gadis] bendradarbiavo su Giotto šiam tapant savo vėlyv. kūrinius, bet dirbo ir savarankiškai. Stilistiškai Gaddi labai artimas Giotto, tačiau mėgo daugiafigūres kompozicijas ir daug reikšmės teikė fabulai. Be to, vartojo įv. šviesos efektus. Gaddi svarb. kūriniu laikomos Florencijos Šv. Kryžiaus bažn. Baroncelli koplyčios freskos, vaizduojančios Švč. M. Marijos ir Jėzaus gyvenimą (1332—38). Po Giotto mirties 1337 Gaddi toliau vadovavo jo dirbtuvei ir gaudavo daugybę užsakymų.

Gainsborough, Thomas
(*1727 Sadberis/Safolkas, †1788 Londonas)
Rokoko stiliaus anglų peizažistas ir portretistas. Gainsborough [Geinsboro] kūrybai turėjo įtakos ne tik pranc. rokoko meistrų tapyba, bet ir ol. barok. tapybos natūralizmas. Dėl ekonom. priežasčių jis ilgainiui nuo peizažų perėjo prie portretų. Savo paveiksluose, pvz., „Robertas Andrewsas su žmona" (apie 1749), ol. natūralizmą, kuriuo dvelkė peizažas, jungė su elegantiška, rokokine sutuoktinių portretų tapyba. Tačiau dauguma visafigūrių portretų atrodo sustingę, nes juos tapydamas atelje, dailininkas dažnai naudojosi lėlių modeliais. Gainsborough iš pasiturinčių buržua ir dvarininkų gaudavo daugybę užsakymų. 1768 jis buvo vienas Karal. akademijos steigėjų, 1780 pakviestas dirbti portretistu Londono kar. rūmuose. Vėlyv. kūrybos laikotarpiu tapė vis daugiau žanr. paveikslų, vad. ↑*fancy picture*, diduma jų – peizažo aplinkoje pavaizduotos figūros. Kūriniai: „Berniukas mėlynais drabužiais" (1769); „Peizažas su piemeniu ir banda" (1784); „Rytinis pasivaikščiojimas" (1785).

Galerija
(it. galleria) **1.** Ilga ir siaura rūmų dalis jungianti patalpa su langais į vieną pusę. Pirmoji galerija buvo pastatyta apie 1520 Biuri rezidenc. rūmuose, vėliau ji virto privaloma švenčių ir priėmimų vieta (žym. pvz.: Versalio Veidrodžių galerija). Gerai apšviestos galerijos tinka eksponuoti dailės kūriniams, todėl galerijomis imta vadinti ir dideles dailės kolekcijas. **2.** Emporos pavidalo statinys salėje. **3.** Į išorę atviras koridorius ar praėjimas, dažnai su ↑arkadomis, prigludęs prie pastato išor. sienos arba įrengtas pačiame pastate. **4.** Stiklu dengtas parduotuvių pasažas (pvz., Milane). **5.** Teatro žiūrovų salės viršut. aukštas.

Galė stiklas
É. Gallé ir jo Nansi dirbtuvėje gamintas ↑secesijos stiliaus stiklas. Techn. idėjų Gallé gavo studijuodamas jap. ir kinų stiklo dirbinius bei gemas ir kamėjas. Motyvų sėmėsi iš floros ir faunos. Galė stiklas garsėjo spalvų ir formų įvairove, naujomis ir ištobulintomis technikomis (pvz., daugiasluoksnis stiklas: užuot dažęs kiaurai visą stiklą, Gallé bespalvį stiklą padengdavo plonu spalv. stiklo sluoksniu). Ir šiais laikais tą stiklą vertina kolekcionieriai.

Gallé, Émile Charles Martin
(*1846 Nansi, †1904 ten pat)
Pranc. stiklo menininkas. Stiklo ir keramikos meno išmoko iš tėvo, Charles Gallé. Paskui jie drauge dirbo tėvo ↑fajanso fabrike. Per savo eskizus Gallé [Galė] netruko tapti didelę paklausą turinčiu pranc. ↑secesijos (*art nouveau*) menininku. Šimtmečio pab. pradėjo taikyti naują keliasluoksnės stiklo dangos techniką (↑Galė stiklas). Be to, kūrė ir baldų projektus.

Gallego(s), Fernando
(*apie 1440 Salamanka?, †po 1507 ten pat)
Isp. tapytojas, kūręs perein. laikotarpiu iš vėlyv. gotikos į ankst. renesansą. Jo ankst. išlikęs darbas „Šv. Ildefonso altorius" (apie 1467, Samaros katedroje) leidžia spręsti, kad Gallego [Galjegui] buvo žinoma šiauriet. renesanso dailė, ypač J. van Eycko, D. Boutso ir M. Schongauerio kūriniai, tačiau neaišku, kur galėjo juos pamatyti. Nyderl. įtaka jaučiama paveiksluose vaizduojant peizažą ir archit. kompozicijas, o figūros yra kastiliškos. Įv. dokumentuose kartu su Fernando minimas Francisco Gallego, tačiau iki šiol nežinoma, kas jis. Šių dailininkų kūrybos stilius nė kiek nesiskiria, todėl neaišku, ar minint Francisco įsivėlė rašybos klaida, ar kalbama apie brolį ar sūnų, kopijavusį Fernando stilių.

Gallego(s), Francisco
↑Gallego(s), Fernando

Garantinis ženklas
Nuo vėlyv. antikos laikų vartojami ženklai, garantuojantys sidabro, aukso, alavo dirbinių kokybę ir prabą [praba — tauriojo metalo kiekis medžiagoje, nurodytas skaitmenimis arba simboliais]. Garant. ženklus iš pradžių įkaldavo cechai, vėliau — valst. įstaigos.

Gardelinis emalis
↑ Dailusis emalis

Gargallo Catalàn, Pablo
(*1881 Maelja/Saragosa, †1934 Reusas/Taragona)
Isp. skulptorius. Daug kartų lankydamasis Paryžiuje, Gargallo [Gargaljas] susipažino su naujomis dailės kryptimis, jam darė įtakos ↑ kubizmas. Tačiau Gargallo skulptūros niekada nebuvo visai atsijusios nuo daiktiškumo. Kūrė jas iš įv. medžiagų (geležies, švino arba bronzos); vienas iš tokių kūrinių — „Pranašas" (1933).

Garnier, Charles
(*1825 Paryžius, †1898 ten pat)
↑ Istorizmo krypties pranc. architektas, taip pat meno kritikas. Studijavo architektūrą Paryžiaus dailės mokykloje. 1848 gavo Romos premiją ir iki 1854 gyveno Romoje. 1861 Garnier [Garnjė], tuo metu dar nežinomas architektas, laimėjo Paryžiaus nauj. „Grand Opéra" projekto konkursą ir 1861—75 statė šį neobarokinį pastatą, buvo atsakingas už jo eksterjero architektūrą, plastinės puošybos programą bei interjero įrangą.

Gärtner, Friedrich von
(*1792 Koblencas, †1847 Miunchenas)
Vok. architektas. Baigęs mokslus Miuncheno akademijoje Gärtneris [fon Gertneris] studijų tikslais keliavo po Italiją, Angliją ir Olandiją. Kaip Bavarijos kar. Liudviko I rūmų architektas Miunchene, L. von Klence's suprojektuotoje Liudviko gatvėje, pastatė nemažai pastatų: Šv. Liudviko bažn. (1829—44), Valst. biblioteką (1832—43), universitetą (1835—40). Šios puošnios gatvės gale pagal Florencijos Loggia dei Lanzi pvz. iškilo Karvedžių halė (1840—44) bei Pergalės vartai (1843—50), Romos Konstantino arkos kopija. Gärtnerio architektūros stiliui būdingi vok. romanikos ir it. ankst. renesanso elementai.

Gaudi, Antonio (tikr. A. Gaudí y Cornet)
(*1852 Reusas/Taragona, †1926 Barselona)
Isp. architektas ir taik. dailės kūrėjas, ↑ secesijos ispanišk. krypties (*modernismo*) atstovas. Jau ankst. Gaudi [Gaudžio] darbuose jaučiami Ispanijos gotik. architektūros atgarsiai, su didele fantazija perteikti savita formų kalba. Svarbią reikšmę Gaudi kūryboje įgauna ↑ archit. plastika, vingiuotomis, iš gamtos perimtomis formomis suteikianti Barselonai įmantrų akcentą. Gaudi meistriškumo viršūnė — iki šiol neužbaigta Šv. Šeimos (Sagrada Familia) votinė bažn., jo statyta nuo 1883 iki mirties. Ir dabar etapais vyksta šios penkianavės bazilikos su deambulatoriumu baigiamieji darbai. Kt. žymūs Barselonoje esantys kūriniai: didelis gyven. namas „Casa Mila" (1906) bei Gvelio parko („Park Güell") projektas ir statiniai (1900—14).

Gauguin, Paul
(*1848 Paryžius, †1903 Atuona Hyva Ojos saloje/Ramiojo vand. piet. dalis)
Pranc. tapytojas ir grafikas, šiuolaik. dailės pirmtakas. Gauguino [Gogeno] viso gyvenimo kūryba tematiškai susijusi su gamta ir kaimo žmonėmis. Iš pradžių buvo artimas ↑ impresionizmui. Nuo 1886 daug kartų vyko į Bretanės miestelį Pont Aveną, ten bendravo su É. Bernard'ą supusia dailininkų grupe (↑ Pont Aveno mokykla). Iš dalies veikiami jap. medžių raižinių, jie drauge suformavo naują sintetizmo stilių. Jie ėjo visų tapybos principų supaprastinimo keliu, nebevaizdavo erdvės, perspektyvos, kūniškumo, nepaisė spalvų ir formų pirminių sąsajų. Gauguino tepami sodrių, vaiskių spalvų dažai gulė ant drobės plokštumomis („Šiaudiniai Pont Aveno stogai", 1886; „Šokančios Bretanės valstietės", 1886). 1888 Bernard'as sukūrė ↑ kluazonizmą — spalvinių plotų kontūravimą juoda linija. Šią tapymo manierą perėmė Gauguinas. 1888 rudenį jis ilgėliau buvo nuvykęs pas V. van Goghą į Arlį, sukūrė pav. „Vincentas van Goghas, tapantis saulėgrąžas", tačiau jie išsiskyrė susipykę. 1891 balandžio mėn. Gauguinas pirmąkart nuvyko į Taitį. Tenykštis peizažas ir gyvenimo paprastumas davė kūryb. impulsą nutapyti pav. „la Orana Maria" (1891), „Dvi taitietės" (1892). Kuriam laikui grįžo tėvynėn, bet 1895 jį vėl patraukė į Taitį. Šioje saloje pasaulį išvydo Gauguino šedevrai; jie padarė didelę įtaką ↑ „Nabis" grupei, ↑ simbolizmui ir ↑ ekspresionizmui. Be paveikslų, kūrė keramiką, medžio raižinius ir drožinius.

Paul Gauguin. Taitietės galva. Piešinys

Gaul, August
(*1869 Grosauheimas net. Hanau, †1921 Berlynas)
Vok. skulptorius. 1882—88 studijavo Hanau piešimo akademijoje, 1894—95 aukšt. vaizd. dailės mokykloje Berlyne. 1895—97 (gavęs Romos stipendiją) Gaulis tapo Berlyno ↑ „Sezession" grupės nariu. 1908 jam buvo suteiktas profesoriaus vardas. Visą dėmesį Gaulis skyrė žvėrių vaizdavimui, Berlyno zoolog. sode juos stebėjo ir piešė. Yra sukūręs daugybę įv. žvėrių skulptūrų; jų formas, atidžiai išstudijavęs natūrą, apibendrindavo, supaprastindavo. Nemažai Gaulio darbų šiuo metu yra Leipcigo vaizd. dailės muziejuje. Be to, jis kūrė animal. fontanus, pvz., 1911 „Ančių fontaną" Berlyno Šarlotenburge.

Gaulli, Giovanni Battista
↑ Baciccio, G. B.

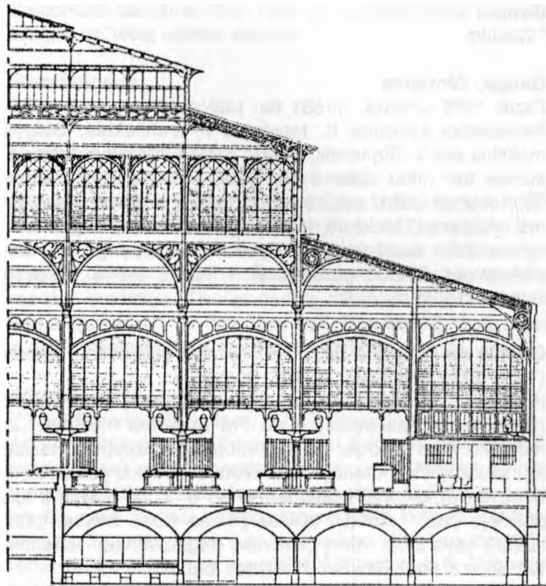
Gavarni, Paul (tikr. Hyppolyte Guillaume Sulpice Chevalier)
(*1804 Paryžius, †1866 Otėjus)
Pranc. grafikas ir akvarelistas. Pastabumu pasižymintis Gavarni savo grafikos darbuose (jų sukūrė daugybę) vaizdavo tuolaik. miestiečius, gatvės bei kavinių, salonų ir teatrų gyvenimą. Paryžiuje dirbo žurnalų iliustratoriumi („Le Charivari", „Le Figaro", „La Caricature" ir kt.). Sukūrė keletą litografijų serijų („Masques et Visages", 1852/53 ir 1857/58), taip pat medžio raižinių ciklų, tarp jų ir apie Londono vargšų kvartalą („Gavarni Londone", 1849).

Geertgen tot Sint Jans (kitaip G. ar Gerrit van Haarlem, Gérard de Saint-Jean)
(*apie 1460/65 Leidenas?, †pr. 1495 Harlemas)
Nyderlandų tapytojas. Manoma, kad Geertgenas [Gertgenas tot Sint Jansas] mokėsi pas A. van Ouwaterį. Iš jo svarb. kūrinio — Harlemo Joanitų bažn. sukurto Nukryžiavimo altoriaus — liko tik deš. sąvara su pav. „Kristaus apraudojimas" (dab. Vienos dailės istorijos muziejuje). Tapytojas nepasirašinėjo ir nedatavo savo kūrinių. Jie atributuojami vadovaujantis stilist. vertinimu, pagal analogiją su Vienos paveikslu. Geertgenui priskiriami darbai — ypač atidaus gamtos stebėjimo vaisius, juose žmogus ir gamta darniai susiję, kaip, pvz., pav. „Šv. Jonas Krikšt. dykumoje". Nedidelis Geertgeno molbert. paveikslas „Jėzaus gimimas" buvo ↑ikonografijos naujovė, nes jame pirmą kartą pavaizduotas švytintis Kūdikėlis Jėzus.

Gelder, Aert de
(*1645 Dordrechtas, †1727 ten pat)
Ol. ↑istor. ir portret. tapybos atstovas, Rembrandto sekėjas. Tapybos mokslus Gelderis pradėjo 1661 Amsterdame pas Rembrandtą ir yra žinomas kaip paskut. garsus jo mokinys. Galiausiai grįžo į gimt. miestą. Visą gyvenimą orientavosi į savo mokytojo vėlyv. kūrinių tapyseną ir kompoziciją; liko ištikimas ir šio pamėgtoms istor. tapybos temoms iš ST ir NT.

Geležies amžius
Kita kultūros pakopa po ↑žalvario amžiaus. Būdinga geležies naudojimas įrankiams ir ginklams. Europoje geležies amžius žymi paskut. priešistor. epochą, o Prieš. Azijoje — tai jau istoriniai laikai. — Geležies gamyba lėtai plito į šiaurę, todėl Europos geležies amžius skirstomas į keletą kultūr. sričių: Viduržemio pajūrio, 1100—500 pr. Kr., Vid. Europos, 900 pr. Kr.—Kr. gim., Britanijos, 600 pr. Kr. — 50 po Kr. Skandinavijoje geležies amžių atitinkanti kultūros pakopa apima laikotarpį nuo 600 pr. Kr. iki 400 po Kr. Italijoje lab. reiškėsi ↑etruskų menas, o Graikijai būdingas geometr. stilius (↑sen. gr. menas). Š. Europoje vyravo ↑germanų menas, kuris istoriškai tęsė žalvario amžiaus tradicijas, sumišusias su keltų meno elementais. — Vid. Europoje skiriamos dvi didelės kultūros: **1.** sen. geležies amžiaus, arba *Halštato amžiaus*, VIII—V a. pr. Kr., pagal radimvietę pavadinta keltų-ilyrų kilmės Halštato kultūra, ir **2.** nauj. geležies amžiaus, arba *La Teno amžiaus*, 450 pr. Kr. — Kr. gim., t. y. keltų kultūra, veikiama etruskų ir italų. Taik. dailėje, be geležies, ir toliau buvo vartojamas žalvaris. Visai Europai būdinga žiestinė keramika.

Geležies architektūra
Kitaip gelež. konstrukcijų architektūra. Jau senovėje geležis buvo naudojama akmeninių ar medinių konstrukcijų sutvirtinimui (pvz., skliautuose). Nuo XVIII a. pab. ištobulėjus geležies apdorojimo technikai, ji vartojama kaip statyb. me-

Les Halles Centrales. Paryžius

džiaga. Netrukus buvo pastebėtos šios medžiagos laikančiosios savybės ir konstrukciniai privalumai, be to, galimybė iš jos gaminti ir greitai montuoti standartinius statyb. elementus. Pirmieji šios architektūros statiniai buvo ketaus tiltai (↑inžiner. statiniai), o XIX a. gelež. konstrukcijų pagrindu išsirutuliojo ↑stiklo architektūra. Nors 1889 Paryžiaus Eifelio bokštas pastatytas iš plieno, jis laikomas žym. geležies architektūros pavyzdžiu. Kitas pvz. — irgi 1889 pasaulinei Paryžiaus parodai sukurtas didžiulis mašinų paviljonas iš metalo konstrukcijų su laisvai kabančiomis lubomis. Konstrukciniu ir estetiniu atžvilgiu geležies architektūra yra vienas iš kertinių XX a. architektūros akmenų. Kartu su betonu ji įsitvirtino daugiaaukštėje statyboje.

Geležies ofortas
Kitaip geležies ėsdinimas. Giliaspaudės metodas, kai ėsdinamos geležies plokštės. Ši technika apie 1500 kilo iš ginklų ↑damaskinažo. Išradus azoto rūgštį, geležies ofortą pakeitė ėsdinto vario ↑ofortas.

Geležies plastika
Kartu su plieno ir vielų plastika mėgstama šiuolaik. skulptūros technika. Montuojamos ar sulydomos jau esamos dalys (pvz., techn. atliekos). Pirmasis šią techniką išbandė A. Pevsneris. Ji tinka tiek figūrinėms, tiek abstrakčioms, tiek detalizuotoms, tiek erdvinėms konstrukcijoms.

Gėlių kompozicija
(orig. vok. Blumenstück) Kitaip gėlių natiurmortas. Savita ↑natiurmorto atmaina XVII a. ol. dailėje; paveikslo tema — gėlių aranžuotė (pvz., J. Brueghelis Vyresn., A. Boschaertas).

Gellée, Claude
↑Claude Lorrain

Gelžbetonis
↑Betonas

Gema
↑ Gliptika

Genga, Girolamo
(*apie 1476 Urbinas, †1551 ten pat)
Renesanso epochos it. tapytojas ir architektas. Baigęs mokslus pas L. Signorelli, Genga įstojo į Perugino dirbtuvę, kurioje tuo metu dirbo ir Raffaelis. Apie 1517/19 Romos Šv. Kotrynos bažn. sukūrė savito manier. stiliaus „Prisikėlimą". Manoma, kad nuo 1520 pagal Urbino hercogo užsakymus dirbo architektu — perstatė ir naujai įrengė Villa Imperiale net. Pezaro (nuo 1529) ir išplėtė Urbino Palazzo Ducale (1536).

Gentile da Fabriano (tikr. G. di Niccolò di Giovanni Massi)
(*apie 1370 Fabrianas, †1427 Roma)
It. ankst. ↑ kvatročento tapytojas. Manoma, kad Gentile [Džentilė da Fabrijanas] buvo Fra Angelico mokinys. Jo men. kūrybos šaknys glūdi Lombardijos tapyboje, tačiau joje jaučiama ir Florencijos bei Sienos mokyklų įtaka. Atliko daugybę užsakymų, keliaudamas po Š. ir Vid. Italiją, ir tuo prisidėjo prie ↑ minkšt. stiliaus plitimo šiose srityse. 1432 sukūrė savo žym. kūrinį „Išminčių pagarbinimas" florentiečio Strozzi koplyčiai Švč. Trejybės bažn.

Gentileschi, Artemisia
(*apie 1593 Roma, †1652/53 Neapolis)
It. ankst. baroko tapytoja, Caravaggio sekėja. Tapyti išmoko iš savo tėvo Orazio Gentileschi. Po 1620 dirbo Florencijoje, o nuo 1630 Neapolyje. Gentileschi [Džentileski] ↑ šviesotamsos tapyba perimta iš M. Caravaggio paveikslų; ji dažn. tapė moteris — istor. asmenybes (pvz., Lukreciją, Juditą, Betsabėją, Zuzaną). Gars. Gentileschi pav. — „Holoferno nužudymas" (apie 1620).

Gentileschi, Orazio (tikr. O. Lomi)
(*1563 Piza, †1639 Londonas)
It. tapytojas, Caravaggio sekėjas. Jaunystėje dalyvavo dekoruojant Vatikane Siksto V biblioteką. Jo ankst. kūrybą veikė Florencijos ↑ manierizmas. Gentileschi [Džentileskio] molbert. paveiksluose maždaug nuo 1600 išryškėjo M. Caravaggio įtaka. 3-ame deš. dirbo už Italijos ribų, apie 1623/24 tarnavo pas Maria de Medici Paryžiuje. 1626 tapo Anglijos kar. Karolio I dailininku ir liko jo rūmuose iki pat mirties.

Geometrinis menas
Sen. graikų meno epocha (1050—700 pr. Kr.). ↑ Sen. gr. menas.

Gérard, François Pascal Simon
(*1770 Roma, †1837 Paryžius)
Pranc. klasicizmo tapytojas. Kaip ir jo mokytojas J. L. Davidas, Gérard'as [Žeraras] beveik išskirtinai tapė istor. paveikslus bei ↑ portretus; šie turėjo didesnį pasisekimą, tai rodo daugybė Napoleono ir Liudviko XVIII užsakymų. 1810 Napoleonui nutapė pav. „Mūšis prie Austerlico".

Gerhaert von Leyden, Nicolaus
(*apie 1420—30 Leidenas, †1473 Vienos Naujamiestis)
Nyderlandų-vok. vėlyv. gotikos skulptorius. Gerhaertas [Gerėrtas Leidenietis] daug dirbo P. Vokietijos ir Austrijos teritorijoje. Iš jo išlikusių kūrinių ypač minėtinas Frydricho III antkap. paminklas Vienos Šv. Stepono katedroje, laikomas vėlyv. gotikos skulptūros šedevru. Dar Gerhaertui gyvam esant jo tikroviški, ryškiai charakterizuoti darbai buvo labai vertinami ir turėjo didelę įtaką P. Vokietijos skulptūros raidai.

Géricault, (Jean Louis André) Theodore
(*1791 Ruanas, †1824 Paryžius)
↑ Romantizmo krypties pranc. tapytojas ir grafikas. C. Vernet ir P. N. Guérino mokinys. 1816 išvyko į Romą, ten studijavo Raffaelio ir Michelangelo, be to, antikos kūrinius. Tais pačiais metais Salone eksponuotas jo pav. „Medūzos plaustas" susilaukė didelio susidomėjimo ir buvo audringai aptarinėjamas; jis priminė neseną laivo katastrofą, nusinešusią daugelio žmonių gyvybes, dėl kurios polit. opozicija apkaltino Prancūzijos vyriausybę. Géricault'ui [Žeriko] pavyko įtikinamai perteikti siaubingas žūstančiųjų kančias ir gyvųjų neviltį. Šiame pav. jis atsisakė klasicist. pakilaus turinio doktrinos ir akcentavo patį įvykį. Tėvynėje nepatyręs lauktos sėkmės, Géricault 1820 išvyko į Angliją; ten liko iki 1822 ir, beje, taip pat be didesnio pasisekimo, tapė daug. arklius, dirbo su naujoviška ↑ litografijos technika. Paskut. gyvenimo metais progresuojant fizinei bei protinei negaliai kūrė visų pirma pamišėlių realist. portretus.

Germanų dailė
Germanų genčių dailė. Jos šaknys siekia ↑ žalvario amžių, maždaug 1800 pr. Kr. Geometrinė ornamentika peraugo į augal. organinių formų raštą. Figūr. atvaizdų šiek tiek randama uolų piešiniuose P. Skandinavijoje, be to, antkap. paminkluose. ↑ Geležies amžiuje (apie 600 pr. Kr. — Kr. gim.) men. formų reta: keletas dirbinių su griežtu geometr. ornamentu, viena kita žvėrių ir žmonių skulptūrėlė. Nauji puošybos stiliai nesirutuliojo. Ankst. krikšč. laikais (I tūkstantm.) pradėjo rastis maž. formų dailės dirbinių; senos germ. tradicijos susipina su keltiškais motyvais ir rom. formų išraiška. Geometr. dekoracijose vis daugėja žvėrių figūrų. Be to, taik. dailėje vartojama filigraninė ir granuliavimo technika, presuota skarda ir spalv. stiklo inkrustacijos. Romos imp. laikotarpio pab. vyrauja rantinio ornamentas ir puncuoti plokštumų paviršiai. II—III a. ornamentikoje pagausėja figūr. atvaizdų, pasirodo ir žmonių figūrų. Ilgainiui žvėris imta vaizduoti nebe natūralistiškai, o suskaidytus į atskirus elementus. Tarp V ir VIII a. susiformavo 3 ↑ *žvėrių stiliai*: *I stilius* buvo paplitęs tik Skandinavijoje. Žvėrių pavidalai susideda iš įrantų, vaizduojančių jų kūno dalis (galva dažn. tėra akiduobių puslankis). Jie primena mozaiką ir sudaro plokštuminį raštą. *II stilius* susiformavo apie 600; tai pagr. žemyn. Europos žvėrių ornamentikos stilius. Dažn. bekojai žvėrys, išsirangę lyg kirminai, susipina į raizgytinę kompoziciją, primenančią pynės ornamentą. *III stilius* atsirado apie 700 Skandinavijoje. Abstrakčios žvėrių figūros sudaro menišką ornam. kompoziciją. Metalinės papuošalų dalys apdirbamos raižikliu, ir žvėries kūnas modeliuojamas keliais skirtingų gylių sluoksniais, dengiančiais vienas kitą. Apie 800 III žvėrių stilius įsiliejo į ↑ vikingų dailę (IX—XI a.). Germanų dailės pabaiga susijusi su perėjimu į viduramžių krikšč. meną (plastika, figūr. knygų tapyba, monument. architektūra). Tai įvyko Vokietijoje ir Anglijoje apie 700—800, o Skandinavijoje tik 1100—1200.

Gérôme, Jean Léon
(*1824 Vesoulas, †1904 Paryžius)
Pranc. akadem.-klasik. tradicijos ↑ žanr. ir ↑ istor. tapybos atstovas, P. Delaroche ir M. Gleyre mokinys. Be mitol. antikos medžiagos, Gérôme [Žeromą] domino Rytai; jis yra sukūręs labai tikroviškų haremo scenų ir vergių turgaus paveikslų.

Gertsch, Franz
(*1930 Meringenas net. Berno)
Šveicarijos ↑ fotorealizmo tapytojas. Gertschas [Gerčas] padidina žurnalų ir šeimyn. albumų nuotraukas ir tiksliais

potėpiais detaliai perkelia ant ypač didelio formato drobės. Susidaro „pieštos fotografijos“ įspūdis, kuris išsisklaido atidžiau įsižiūrėjus į paveikslą. Ypatingą dėmesį Gertschas skiria transparent. šviesos perteikimui.

Geßner, Salomon
(*1730 Ciurichas, †1788 ten pat)
Rokoko stiliaus Šveicarijos tapytojas ir raižytojas. Nors buvo poetas, nuo 1755 dirbo ir vaizd. dailės srityje. Ypač domėjosi peizažu; įv. technika (aliejumi, guašu, akvarele) dažnai tapė ↑ideal. peizažus su mitol. figūromis. Taip pat kūrė vario raižinių serijas ir iliustravo savo poeziją (pvz., sukūrė 20 idealizuotų kraštovaizdžių „Idilėms“, 1756).

Ghiberti, Lorenzo
(*1378 Florencija, †1455 ten pat)
Ankst. renesanso it. skulptorius, auksakalys ir menotyrininkas. Mokėsi auksakalystės amato savo patėvio Bartolo di Michele dirbtuvėje. 1401 laimėjo Florencijos baptisterijos antrųjų bronz. durų konkursą ir 1403—24 sukūrė pagr. portalo 28 kvadrifolinius reljefus su NT scenomis. Tiek formos, tiek ↑ikonografijos atžvilgiu priderino jas prie anksčiau A. Pisano sukurtų bronz. durų. 1425—52 Ghiberti [Gibertis] kūrė savo šedevrą — Florencijos baptisterijos trečiųjų bronz. durų reljefus. Šias duris Michelangelo pavadino dar ir dabar vartojamu „Rojaus vartų“ vardu. Ghiberti savo reljefams rado naujovišką men. išraišką: jis atsisakė gotik. keturlapio (kvadrifolinio) įrėminimo ir pasirinko kvadrato formą. Vietoje 28 mažesnių reljefų sukūrė 10 didesnių su ST scenomis. Vieno reljefo plokštumoje galėjo tilpti keletas panašaus turinio scenų, taigi pasakojimas įgavo platesnę erdvę. Dėl savo kompozicijos, perspektyvos vaizdavimo ir figūrų proporcingumo šios durys virto „kelrode žvaigžde“, turėjusia didelę įtaką it. renesanso raidai. Be to, Ghiberti vertinamas kaip meno teoretikas, „Komentarų“ („Commentarii“)— menininkų gyvenimo aprašymų — autorius.

Ghirlandaio, Domenico (tikr. D. di Tommaso Bigordi)
(*1449 Florencija, †1494 ten pat)
Ankst. renesanso Florencijos tapytojas. Buvo A. Baldovinetti mokinys, bet patyrė ir A. del Verrocchio bei S. Botticelli kūryb. įtaką. Be freskų ciklų, kūrė relig. turinio molbert. paveikslus ir Florencijos piliečių portretus. Jau ankst. Ghirlandaio [Girlandajo] darbuose jaučiamas polinkis į fabulinį vaizdavimą. Savo bibl. tematikos kompozicijas jis papildydavo Florencijos miesto vaizdais ar anuolaik. gyvenimo scenomis, į kurias dažnai kaip ↑stafažo figūras įterpdavo žinomų to meto florentiečių portretų. 1481/82 gyveno Romoje — tapė Vatikano Siksto koplyčią; sukūrė „Apašt. Petro ir Andriejaus pašaukimą“. Jo pagr. kūriniai — freskų ciklas „Šv. Pranciškaus gyvenimas“ Florencijos Švč. Trejybės bažn. Sassetti koplyčioje (1485) ir metais vėliau sukurtas ciklas „Švč. M. Marijos ir šv. Jono Krikšt. gyvenimo scenos“ Florencijos S. Maria Novella bažn. Tornabuoni koplyčioje.

Giacometti, Alberto
(*1901 Stampa, †1966 Kūras)
Šveicarijos skulptorius, tapytojas ir grafikas. Baigęs mokslus Ženevoje persikraustė į Paryžių, ten tapo A. Bourdelle mokiniu. Ankst. Giacometti [Džakomečio] skulptūros rodo jį domėjusis ↑kubizmu ir ↑futurizmu. Giacometti'ui turėjo poveikio A. Archipenko kūriniai, mat šio Paryžiaus ateljė jis kurį laiką dirbo. 4-ame deš. prisijungė prie siurrealistų. Jau šiame etape pradėjo kurti neįprastai laibas ir nenatūraliai išilgintas žmonių figūras. Toks ištęstumas būdingas 5-o deš. Giacometti darbams. Nuo 1945 jo kūryboje tokią pat kaip skulptūros vietą užėmė tapyba.

Giambologna
↑Giovanni da Bologna

Gibbons, Grinling
(*1648 Roterdamas, †1721 Londonas)
Anglų skulptorius ir medžio drožėjas. Maždaug nuo 1667 Gibbonsas [Gibonsas] gyveno Anglijoje. 1671 paskirtas kar. Karolio II rūmų skulptoriumi. Anglijos karal. rūmams, be marmur. ir bronz. paminklų (raito Jokūbo II statula), kūrė medžio drožinius. Tiksliai natūrą atitinkantys jo drožybos darbai (Londono Šv. Pauliaus katedros stalės) darė didelį poveikį vėlesnių laikų medžio drožėjams.

Gibson, John
(*1790 Konvėjus/Š. Velsas, †1866 Roma)
Anglų skulptorius. 1817 apsigyveno Romoje. Ten klasicist. maniera kūrė mitol. marmuro figūras, pvz., „Marsas ir Kupidonas“ (1819). Daug. užsakymų gaudavo iš Romoje gyvenančių savo tautiečių. Gibsonas ne kartą keliavo į Angliją, ten tarp kt. darbų sukūrė sėdinčios kar. Viktorijos skulptūrą (apie 1850). Stilist. pvz. sau laikė A. Canova ir B. Thorvaldseno kūrybą.

Gilbert & George
Gilbert Proersch (*1943 San Martinas/P. Tirolis)
George Passmore (*1942 Devonas/Anglija)
Italo ir anglo dailininkų duetas. Jie susipažino 1967 studijuodami skulptūrą Londono Šv. Martyno dailės mokykloje. 7-o deš. pab. patys pasivadino „human sculptures“, o savo kasdienę veiklą, pvz., valgymą, gėrimą, pasivaikščiojimą, išvykas automobiliu, pavadino „living sculptures“. Be ↑performansų, kūrė didelio formato paveikslus, susidedančius iš atskirų kvadratinių, juodai apvestų dalių (dažn. fotografijų).

Gilioji spauda
Kitaip giliaspaudė. ↑Spaudos būdų visuma; spausdinamieji elementai spaudos formoje yra įdubūs, pvz., ↑ofortuose arba ↑vario raižiniuose.

Gill, Arthur Eric Routon
(*1882 Braitonas, †1940 Š. Dynas/Aukšt. Vikombas)
Anglų skulptorius ir ↑tipografas. 1899—1903 studijavo Centr. meno ir amatų mokykloje. Priėmęs katalikų tikėjimą, savo medžio raižiniams ir skulptūroms Gillis [Gilis] rinkosi tik bibl. motyvus. 1913—18 sukūrė Londono Vestminsterio katedros Kryžiaus kelio stotis. Grafikos srityje kūrė knygų iliustracijas ir savus šriftų tipus.

Gillot, Claude
(*1673 Langresas, †1722 Paryžius)
Pranc. tapytojas, piešėjas ir ofortistas. Gillot [Žijo] tapė bibl. turinio paveikslus, be to, inspiruotas D. Tenierso kūrinių dirbo ↑žanr. tapybos srityje. Tačiau didžioji Gillot meilė buvo teatras. Tarp kt. darbų jis kūrė operų dekoracijas, o savo grafikos ir tapybos kūriniams sėmėsi temų iš komedijos del arte. Gillot — J. A. Watteau mokytojas — laikomas pranc. ↑rokoko pradininku.

Gillray, James
(*1757 Čelsis, †1815 Londonas)
Anglų grafikas ir karikatūristas. Gillray [Gilrėjus] savo ↑karikatūras kūrė oforto ir medžio raižinio technika. Jo darbų nuolatinė tema — Anglijos politikos aktualijos. Gillray buvo

nusistatęs prieš britų karal. šeimą bei politikus ir rodė nepagražintą žemųjų gyventojų sluoksnių padėtį; dirbo su didžiuliu pasisekimu, jo taiklūs lakštai greitai pasklisdavo visuomenėje.

Gimnazionas
(gr. gymnasion) Daugelyje sen. gr. miestų paplitęs pastatas, skirtas sport. pratyboms ir varžyboms bei dvas. jaunuolių auklėjimui. Gimnazionų buvo jau archaikos laikotarpiu (↑sen. gr. menas), tačiau būdingą archit. išraišką jie įgavo tik klasik. mene, pvz., Olimpijoje ir Efese. Gimnazioną sudaro du statinių kompleksai: kiemas, kuriame buvo lavinami bėgimo, šuolių ir metimo įgūdžiai, bei ↑palestra — imtynių ir kumštynių mokykla.

Gynybinė bažnyčia
Kitaip bažnyčia tvirtovė. Viduramžių bažnyčia, įrengta gynyb. tikslais ir gyventojams slėptis nuo priešų. Gynyb. bažnyčios dažn. buvo statomos mažesnėse neįtvirtintose gyvenvietėse ir plito visoje Europoje, pirmuč. Transilvanijoje. Jų skiriamieji požymiai — tvirtas bokštas, siena aplink šventorių su gynyb. galerija, gynyb. bokštais ir vandens grioviais.

Giordano, Luca
(*1634 Neapolis, †1705 ten pat)
It. ↑baroko tapytojas. Ankst. Giordano [Džordano] darbai sukurti J. de Ribera ↑šviesotamsos tapybos įtakoje, vėliau jis dirbo veikiamas Pietro da Cortona kūrybos įspūdžio. 1652—54 keliavo po Italiją, aplankė Romą ir Veneciją. Grįžęs į Neapolį, Giordano gavo pirmuosius didelius užsakymus; tapė įv. bažnyčioms altor. paveikslus. 6-ame deš. nutapė didelio formato ↑freskų, pvz., Neapolio S. Brigada bažn. kupolo freskas. 1682/83 Giordano sukūrė lubų paveikslų Palazzo Medici-Riccardi Florencijoje. 1692 išvyko į Madridą, į Karolio II rūmus. Paliko gausybę kūrinių ir dėl savo produktyvumo gavo prievardį „fa presto" (it.: daryk greitai).

Giorgione (tikr. Giorgio da Castelfranco)
(*1477/78 Kastelfrankas Venetas, †1510 Venecija)
Venecijos brandž. renesanso it. tapytojas. Apie Giorgione [Džordžonės] gyvenimą ir kūrybą žinoma mažai. Skurdžių duomenų pateikiama ankst. biografų Vasari ir Michielio ↑gyvenimo aprašymuose. Vasari nurodo Giorgione's mokytoju buvus G. Bellini. Jis pats nepasirašinėjo ir nedatavo savo kūrinių; be to, neišaiškintas jo mokinių dalyvavimas tapant kai kuriuos paveikslus, todėl tyrinėtojai iki šiol nėra užbaigę jo palikimo atribucijos. Jam priskiriamų kūrinių skaičius svyruoja nuo 5 iki 40. Be altor. plokščių ir portretų, Giorgione kūrė paveikslus, perteikiančius žmogaus ir gamtos harmoniją. Pagal Michielio aprašymus keletą šių paveikslų galima tiksliai identifikuoti kaip Giorgione darbus: „Trys filosofai", „Audra", „Mieganti Venera". Jam netikėtai mirus maro metu 1510 kelis paveikslus užbaigė Tizianas, todėl nepaprastai sunku Giorgione kūrinius atriboti nuo jauno Tiziano darbų; pvz., paveikslas „Kaimo koncertas", dabar visuotinai pripažįstamas Giorgione kūriniu, ilgą laiką buvo priskiriamas Tizianui.

Giottino (tikr. Giotto di Maestro Stefano)
(dirbo XIV a. vid. Florencijoje)
It. tapytojas, Giotto sekėjas. Veik. dalyvavo kaip pameistrys tapant Vatikano statinius. Įrodyta, kad XIV a. vid. Giottino [Džotinas] dirbo Florencijoje. Reikšmingi jo paties kūriniai: „Pieta" (Šv. Remigijaus bažn., Florencija) ir tabernakulio freska „Švč. M. Marija su šventaisiais" (Via del Leone prie Šv. Dvasios bažn., Florencija).

Giotto di Bondone
(*1266? Kole di Vespinjanas net. Florencijos, †1337 Florencija)
It. ↑trečento tapytojas ir architektas. Manoma, kad buvo G. Cimabue arba P. Cavallini mokinys. Giotto [Džotas] laikomas vienu didž. it. tapybos novatorių, atsikračiusių ↑*maniera greca* tradicijų ir parengusių dirvą būsimam renesanso tapybos klestėjimui. Giotto įveikė sustingusius bizant. tapybos vaizdavimo principus ir stebėdamas natūrą susidarė naują tapybos sampratą. Apvalesnės nei Cimabue's paveiksluose jo figūros ne izoliuojamos tuščioje erdvėje, o komponuojamos architektūros ar peizažo fone. Tų laikų tapyboje įvykiai rutuliojosi vienoje plokštumoje, papr. pirmajame plane; Giotto pirmasis tiek archit., tiek peizaž. aplinką kūrė trijų matavimų erdvėje. Itin reikšmingi jo kūryb. biografijoje keturi monument. freskų ciklai: apie 1300/04 Asyžiaus Aukšt. Šv. Pranciškaus bažn. jis sukūrė „Šv. Pranciškaus gyvenimo scenų" ciklą; paskui nutapė Padujos Cappella dell'Arena freskas su „Švč. M. Marijos ir Jėzaus gyvenimo scenomis" (1304—06). 1317—28 Florencijoje sukūrė kitą šv. Pranciškaus ciklą (Šv. Kryžiaus bažn. Bardi koplyčia) bei „Šv. Jono Krikšt. ir šv. ev. Jono gyvenimo scenas" (Šv. Kryžiaus bažn. Peruzzi koplyčia). Nuo 1334 vadovavo Florencijos katedros statybai. Giotto mokiniai buvo B. Daddi, T. Gaddi ir Maso di Bianco.

Giovanni d'Alamagna (kitaip Zuane de Murano arba Johannes Alamanus)
(nuo 1443 žinomas Venecijoje, †1450 Paduja)
Vok. kilmės it. tapytojas. Kartu su svainiu Antonio da Murano, vadinamu Vivarini, vadovavo Venecijos dirbtuvėms. Jo kūriniai, kuriuos nelengva atskirti nuo svainio darbų, rodo jam buvus žinomą ↑Kelno tapybos mokyklą. Pagr. Venecijos kūryb. tarpsnio darbai — 1446 Scuola Grande di S. Maria della Carità sukurtas ↑triptikas „Švč. M. Marija su keturiais Bažnyčios Tėvais". 1448 abu tapytojai paliko Veneciją ir įsteigė dirbtuvę Padujoje.

Giovanni da Bologna (kitaip Giambologna, Jean de Boulogne)
(*1529 Duė, †1608 Florencija)
Flam.-it. ↑manierizmo skulptorius. 1550 antikos studijų nuvyko į Romą, vėliau apsigyveno Florencijoje, o nuo 1561 ypač daug dirbo Medici'ų šeimai. Giovanni [Džovanis da Bolonija] kūrė marmuro ir bronzos skulptūras, be to, sukūrė daug bronz. maž. plastikos darbų; jo kūryba turėjo didelę įtaką vėlesnių laikų Europos skulptūrai. Ypač Giovanni domino sudėtingų kūno judesių perteikimas. Kai kurios jo skulptūros sustingusios sraigtiniame kūno judesyje (↑serpent. kompozicija): „Merkurijus" (apie 1580). Vienas Giovanni šedevrų — monument. grupė iš marmuro „Sabinių pagrobimas" Florencijos Loggia dei Lanzi (1579—83).

Giovanni da Milano (tikr. G. di Jacopo di Guido da Caversaccio)
(*Kaversačijas, 1346—69 dirbo Florencijoje)
It. tapytojas. Giovanni [Džovanio da Milano] gyvenimas skendi nežinioje; beje, išsimokslinimą jis galėjo gauti Lombardijoje, prieš persikeldamas į Florenciją. Giovanni stilius — Giotto stiliaus ir Sienos tapybos elementų sintezė. Apie 1365 nutapė Florencijos Šv. Kryžiaus bažn. zakristijos koplyčioje „Švč. M. Marijos ir Marijos Magdalietės gyvenimo

scenas". Pagr. Giovanni kūrinys — dešimties dalių sąvar. altorius Visų Šv. bažn. Florencijoje.

Giovanni da San Giovanni (tikr. G. Mannozzi)
(*1592 San Džovani Valdarnas, †1636 Florencija)
It. baroko tapytojas. Dirbo Florencijoje ir Romoje, tapė tiek molbert. paveikslus, tiek freskas. Stilist. atžvilgiu Giovanni [Džovanį da San Džovanį] veikė Carracci mokykla. Florencijoje tarnavo pas Toskanos didž. kunig. Kozimą II ir Ferdinandą II. Jo didž. ir paskut. užsakymas — Salone degli Argenti tapybos darbai Florencijos Palazzo Pitti („Medici'ų giminės alegorija", 1635/36). Po jo mirties ciklą užbaigė mokiniai.

Giovanni da Udine (tikr. G. di Francesco Ricamador)
(*1487 Udinė, †1564 Roma)
It. tapytojas, stiuko meistras ir architektas, Giorgione mokinys. Giovanni [Džovanis da Udinė] dalyvavo apipavidalinant Udinės katedrą. Pasibaigus mokymosi laikui tapo Raffaelio dirbtuvės nariu, o netrukus — šio svarb. bendradarbiu. Pagal Raffaelio eskizus sukūrė daug ↑ groteskų Vatikano ↑ stancose ir ↑ lodžijose.

Gipsas
(gr. gypsos — kreida, kalkės) Kitaip baltasis alebastras, Bolonijos kreida. Natūralus gamt., į marmurą panašus kalcio hidrosulfatas. Kaitinant natūralų gipsą gaunamas degtas gipsas, dar vadinamas tinkavimo gipsu. Sumaišytas su vandeniu jis sukietėja ir vėl sudaro kalcio hidrosulfatą. Iš natūralaus gipso daromos skulptūros ir vazos, o degtas naudojamas ↑ stiukui ir puošybai. Susmulkintas gipsas vartojamas ↑ grunto užpildui, maišymui su pigmentais, rečiau — kaip vandeninių tapybos dažų balt. pigmentas.

Girardon, François
(*1628 Trua, †1715 Paryžius)
Pranc. baroko skulptorius. 1648—52 gyveno Romoje, ten studijavo antiką ir ankst. G. L. Bernini kūrinius. Grįžęs į Paryžių gavo daug kar. dvaro užsakymų. Visų pirma Girardonas [Žirardonas] kūrė dekor. plastiką ir dalyvavo įrengiant kelerius karal. rūmus ir parkus. Jis sukūrė skulptūrų Luvro ir Tiuilri rezidenc. rūmams Paryžiuje bei Versalio rūmams ir parkui. Girardono parko plastika dažnai antik. turinio. Jo pagr. kūriniu laikomas 1699 užb. raito Liudviko XIV skulpt. portretas, nugriautas 1792. Šios skulptūros Luvre išlikusi kopija rodo, kad dailininkas orientavosi į antik. Marko Aurelijaus statulą Romos Kapitolijaus aikštėje.

Girke, Raimund
(*1930 Heincendorfas/Jasenica net. Katovicų)
Vok. tapytojas, ↑ minimalizmo atstovas. Girke [Girkė] pradėjo nuo ↑ *art informel*, tačiau vėliau pamažu atsisakė spalvingumo ir perėjo prie monochrom. tapybos; vartojo tik baltą, pilką arba juodą spalvą, skaidomą apskritimais ir kvadratais (serija „Baltieji paveikslai"). 7-o deš. pab. į Girke paveikslus vėl grįžo spalvos.

Girodet de Roucy-Trioson, Anne-Louis
(*1767 Montarži, †1824 Paryžius)
Pranc. klasicizmo tapytojas, J. L. Davido mokinys. Girodet [Žirodė] už paveikslą „Juozapą atpažįsta jo broliai" 1789 buvo apdovanotas Romos premija. Iki 1795 gyveno Romoje, tada grįžo į Paryžių. Girodet visų pirma ↑ istor. tapybos atstovas, bet vėlesn. metais dirbo ir knygų iliustratoriumi (Vergilijaus, Racine ir Bernardino de Saint Pierre tekstai).

Girtin, Thomas
(*1775 Londonas, †1802 ten pat)
Anglų akvarelistas ir ofortistas. Girtino [Džertino] stiliui turėjo įtakos jo draugo W. Turnerio peizaž. akvarelės. Jis daug. tapė griuvėsių peizažus ir senas abatijas. Savo gamtos samprata Girtinas buvo anglų ↑ peizažo tapybos pirmtakas. Juo sekė ir Constable.

Gislebertus
(dirbo XII a. I p.)
Pranc. romanikos skulptorius. Gislebertus'o [Žilibero] vardas žinomas iš jo užrašo Šv. Lozoriaus katedros (Otenas/Burgundija) vak. timpane: „Gislebertus hoc fecit". Šis užrašas — viena ankst. viduramžių skulptoriaus signatūrų. Ryškiai individualus stilius įgalino atributuoti ir kt. jo kūrinius. Skulptoriaus išsimokslinimą jis veik. bus gavęs ↑ Kliuni abatijoje — bent jau jam buvo žinoma tenykšt. archit. plastika — be to, Vezlė. Otene Gislebertus ir jo dirbtuvė 1125—35 sukūrė apie 50 kapitelių ir du portalus. Oteno katedros vak. portalas — jo kūrybos apogėjus.

Giuliano da Maiano
(*1432 Majanas, †1490 Neapolis)
Ankst. renesanso it. architektas. Giuliano [Džulijanas da Majanas] dirbo Toskanoje, Vid. Italijoje ir Neapolyje, iš pradžių medžio drožėju, o nuo 7-o deš. vid. — architektu. Jis naudojosi Florencijos architektų F. Brunelleschi ir Michelozzo stilist. laimėjimais. 1477—90 Giuliano vadovavo Florencijos katedros statybai. Jo žym. kūrinys — Faencos katedra (1474—86). Giuliano ją statė pagal Florencijos Šv. Lauryno ir Šv. Dvasios bažn. pavyzdį.

Giulio Romano (tikr. G. di Pietro Gianuzzi, kitaip G. Pippi)
(*1499 Roma, †1546 Mantuja)
It. manierizmo tapytojas ir architektas. Giulio [Džulijus Romanas] buvo Raffaelio mokinys ir baigęs mokslus liko ištikimu šio dirbtuvės bendradarbiu (pvz., tapant freską „Borgo gaisras" Vatikano ↑ stancose). Po meistro Raffaelio mirties 1520 kartu su G. F. Penni perėmė jo dirbtuvę ir iš pradžių užbaigė ten pradėtus darbus. Kompozicijoje ir motyvų pasirinkime dar juntama Raffaelio įtaka, bet gyvybingose figūrose jau ryškėja manierizmas. 1524 Giulio, dirbęs ne tik tapytoju, bet ir architektu, gavo savo žym. užsakymą: hercogui Federico II Gonzaga'i Mantujoje pastatė Palazzo del Tè (prad. 1526), pagr. manierizmo kūrinį. Visos pastato su keturiais flygeliais patalpos išpuoštos mitol. temų freskomis.

Gyvasis paveikslas
Kitaip (pranc.) *tableau vivant*. Mitol., bibl., liter. arba istor. scenos, atkurtos gyvų, bet nejudančių ir nepraveriančių burnos asmenų. Dažn. būdavo imituojami žinomi dailės kūriniai. Gyvieji paveikslai turėjo pasisekimą jau vėlyv. viduramžiais vaidinant misterijas; buvo dar jį išlaikę ir XIX a. šventinėse procesijose.

Gyvenimo aprašymai
(orig. Viten; it. vita — gyvenimas) Menininkų gyvenimo aprašymai, arba biografijos, laikomi vienu iš svarb. ↑ menotyros šaltinių. Menininkų gyvenimo duomenis pradėta užrašinėti renesanso laikais, kai smarkiai išaugo dėmesys kūrėjo asmeniui. Tokių mėginimų esama jau L. Ghiberti veikale „Commentarii". Didžiausią ir reikšm. gyvenimo aprašymų rinkinį sudarė G. Vasari. 1550 išleistame dvitomyje „Vite dé più eccellenti architetti, pittori ed scultori italiani" pateikiamos it. menininkų biografijos nuo Cimabue iki Vasari amži-

ninkų; tai be galo svarbus meno istorijos šaltinis. Vokietijoje pasirodžiusioje J. von Sandrarto „Teutsche Akademie“ (1675—79) buvo sudėtos žym. menininkų gyvenimo apybraižos nuo antikos laikų.

Glarner, Fritz
(*1899 Ciurichas, †1972 Lokarnas)
Šveicarijos dailininkas, ↑konkr. dailės atstovas. Studijavo Neapolyje ir Paryžiuje. Netrukus nuo daikt. tapybos perėjo prie abstrakčiosios. Glarneris buvo ↑„Abstraction-Création“ grupės narys ir 1936 dalyvavo bendroje jos parodoje Ciuriche. Tais pačiais metais susipažino su P. Mondrianu, kuris turėjo įtakos jo vėlesn. darbams.

Glasgow School
(angl.: „Glazgo mokykla“) Škotijos architektų grupė, susibūrusi apie C. R. Mackintoshą, kuris kaip priešpriešą Viktorijos stiliui iškėlė savą ↑secesijos architektūros versiją, kuriamą paprastų kubo formų pagrindu.

Glazūra
(vok. Glasur, iš Glas — stiklas) Stikliška keramikos dirbinių danga; išlygina šiurkštų keramikos paviršių, padaro jį nelaidų. Glazūra gali būti skaidri ar matinė, bespalvė ar spalvota; ji kartu atstoja ir ↑keramikos ↑dekorą.

Gleizes, Albert
(*1881 Paryžius, †1953 Avinjonas)
Pranc. ↑kubizmo tapytojas ir dailės teoretikas. Iš pradžių Gleizes [Glezas] tapė impres. peizažus, bet 1909 pasuko į kubizmą. 1910 susitiko su R. Delaunay ir kt. kubistais ir dalyvavo pirmosiose jų parodose: 1910 „Rudens salone“, 1911 „Nepriklausomųjų salone“. 1912 kartu su kt. įkūrė ↑„Section d'Or“ grupę. Tais pačiais metais kartu su J. Metzinger išleido „Du Cubisme“, pirmą teor. darbą apie kubizmą. Gleizes stiliui turėjo įtakos tiek kubizmas, tiek R. Delaunay ↑orfizmas.

Gleyre, Marc Charles Gabriel
(*1806 Ševiji/Šveicarija, †1874 Paryžius)
Iš Šveicarijos kilęs pranc. tapytojas. Baigęs mokslus 1828—34 gyveno Italijoje. Po ilgalaikių kelionių į Rytus 1837 apsigyveno Paryžiuje. Tačiau iš pradžių jo klasicist. mitol. ir istor. scenos nesusilaukė didelio atgarsio. Pirmą didesnę sėkmę Gleyre [Glerui] 1843 atnešė paveikslas „Vakaras“ (vėliau pavadintas „Prarastos iliuzijos“). Lab. žinomas kaip mokytojas. Beje, jo mokiniai buvo J. Whistleris, A. Renoiras ir C. Monet.

Glifas
(gr. glyphis — įpjova) Įžambiai nusklembtas lango ar ↑portalo ↑angokraštis. Storasieniuose pastatuose glifas optiškai išplatina portalo angą. Šiuo atveju glifas papr. būna profiliuotas, o nuo XIII a. puošiamas keram. ar akmenyje iškaltomis skulptūromis. Portalas su laiptuoto skerspjūvio glifu vadinamas pakopiniu (perspektyviniu). Koloninio portalo pakopas užpildo kolonos.

Glifų skulptūros
↑Glifas

Gliptika
(pranc. glyptique, iš gr. glyphō — drožiu, raižau) Kitaip dail. akmens raižyba, gemogliptika. Brangakmenių ar pusbrangių akmenų (dažn. šlifuojamų) puošyba dekoruojant reljef. vaizdais; jie būna įrėžti, t. y. įdubūs (*gema*, rečiau ↑*intalija*) arba iškilūs (*kamėja*). Kamėja — tai dažn. papuošalas, o gema — visų pirma antspaudas. Gliptikos šaknys siekia Mesopotamijos kultūrą. Ji buvo plačiai paplitusi sen. Graikijoje, bet apogėjų pasiekė Romos imp. laikais. Paskui gliptika prarado svarbą ir tik trumpai buvo suklestėjusi renesanse.

Gliptoteka
Kitados — raižytų akmenų (↑gliptika) rinkinys. Bavarijos kar. Liudvikas I pasirinko šį pavadinimą L. von Klenze's suprojektuotam antik. skulptūrų kolekcijos pastatui Miunchene (1816—30). Nuo to laiko ši sąvoka plačiąja prasme taikoma ir antik. skulptūrų rinkiniams.

Gnoli, Domenico
(*1933 Roma, †1970 Niujorkas)
It. tapytojas. Dailininko kūryb. kelią Gnoli [Gnolis] pradėjo teatr. dekoracijų ir kostiumų eskizais. Nuo 7-o deš. jo tapomuose paveiksluose vyrauja kasdienybės siužetai, vaizduojami fragmentais, beje, nepaprastai išdidintais (pvz., „Kelnių kišenė“, 1969).

Gobelenas
Nuo XVII a. vartojamas ↑tapiserijų pavadinimas, kilęs iš Paryžiaus „Manufacture des Gobelins“ (pagal dažytojų šeimos pavardę), kuri nuo 1662 kaip karal. nuosavybė, vadovaujama tapytojo Ch. Le Bruno, viešpatavo Europos tapiserijų gamyboje.

Godefrois de Huy (kitaip G. de Claire)
(*XII a. pr., †po 1173 Hejus/Valonija)
Nyderlandų auksakalys ir emalio meistras. Apie jo gyvenimą ir kūrybą žinoma mažai. Godefrois [Godefrua de Hejus] dirbo Reino-Maso srityje. Jam priskiriami kai kurie Maso dailės šedevrai, tarp jų apie 1170 sukurtas „Šv. Heriberto relikvijorius“ Kelno Doice, popiež. Aleksandro I galvos relikvijorius (apie 1145) ir Stavlo abatijos šv. Remaklo retabulas (apie 1150).

Goepfert, Hermann
(*1926 Bad Nauheimas, †1982 Antverpenas)
Vok. dailininkas, ↑kinetizmo atstovas. Studijavo Frankfurte. Iš pradžių Goepfertas [Gepfertas] kūrė monochrom. darbus, pvz., „Raudonieji paveikslai“, „Juodieji paveikslai“, „Pilkieji paveikslai“. L. Fontana kūrinių įtakoje vėliau atsirado balti banguoti paveikslai. 7-o deš. pr. užmezgė ryšius su ↑„Zero“ grupe ir vienas pirmųjų iš vok. dailininkų formavo šviesos kinet. objektus. Goepfertas kūrė archit. ansamblius, jungiančius šviesą su fontanais ir želdiniais, be to, konstravo šviesos-garso prietaisus („Optophonium“, 1961/62 ir 1971—73).

Goes, Hugo van der
(*apie 1440/45 Gentas, †1482 Rodendalės vienuol. net. Briuselio)
Nyderlandų tapytojas. 1467 tapo meistru Gente. Goesas [van der Gusas] nesignavo ir nedatavo savo kūrinių. Tik vieną paveikslą — „Portinari'ų altorių“ — remiantis rašyt. šaltiniais galima laikyti jo darbu. Šis ↑triptikas sukurtas apie 1475/76. Jo vidur. plokštėje vaizduojamas „Piemenėlių pagarbinimas“, o sąvarose — fundatorių Portinari'ų šeima. Goesui dabar priskiriami kt. darbai atributuoti naudojantis palyginamąja stiliaus analize. Jo figūros pasižymi ligtolinei Nyderlandų tapybai nebūdingu tikroviškumu. Goesas atsisako, ypač tapydamas paprastus žmones (valstiečius, piemenis), personažų tipizavimo tradicijos ir pateikia jų indiv. charakteristikas.

Gogh, Vincent van
(*1853 Grot Zundertas net. Bredos, †1890 Overas prie Uazos)
Ol. tapytojas, šiuolaik. (modern.) tapybos pradininkas. Pastoriaus sūnus, iš pradžių dirbo dailės komersanto padėjėju, paskui studijavo teologiją ir buvo pasaulietis pamokslininkas. Fiziškai sunegalavęs 9-o deš. vid. nutapė savo pirmuosius aliej. paveikslus, vaizduojančius gimtinės žmones. Tamsiomis spalvomis kurdamas nykią atmosferą tapė skurdaus valstiečių gyvenimo vaizdus. Trumpai lankęs Briuselio akademiją bei ėmęs pamokas pas pusbrolį, peizažistą A. Mauve, van Goghas [van Gogas] išmoko tapyti savarankiškai. 1886—88 praleido pas brolį Theo Paryžiuje, ten užmezgė ryšius su avangardizmo dailininkais; susipažino su P. Gauguinu ir H. Toulouse-Lautrecu. ↑Impresionizmo įtakoje van Gogho paveikslai pašviesėjo. Jis nutapė miesto vaizdų, peizažų, natiurmortų ir portretų. 1888 vasario mėn. apsigyveno Arlyje. Prasidėjo vaisingiausias jo kūrybos laikotarpis, jis surado naują stilių. Nuo tol visą dėmesį sutelkė į spalvas, kurias perkeldavo ant drobės greitu ir laisvu potėpiu. Jos pasodrėjo, nušvito. Van Gogho pakviestas į Arlį atvyko ir Gauguinas. Susiginčijęs su juo van Goghas, ištiktas nervinio priepuolio, nusipjovė ausį. 1889 po paskesnių priepuolių jis buvo paguldytas į Sen Remi ligoninę. Nepaisydamas ligos, van Goghas Arlyje karštligiškai vieną po kito tapė paveikslus, kuriuose vaizdavo Provanso peizažą, laukus, medžius, pievas, miesto vaizdus. Prie kai kurių motyvų, kaip „Langlua tiltas" („Le pont de Langlois"), grįždavo po keletą kartų. Van Goghas neatsisakė tapybos ir būdamas Sen Remi, bet kūrybos tarpsniai kaitaliojosi su priepuoliais. 1890 gegužės mėn. jis persikėlė į Overą prie Uazos, ten atsidavė dr. Paulio Gachet globai. Dar sukūrė nemažai paveikslų, kurių neramus potėpis ir dažn. ryškios spalvos padarė jį ↑ekspresionizmo pirmtaku. 1890 liepos 27 van Goghas mėgino nusižudyti ir po dviejų dienų mirė. Kūriniai: „Tiltas Arlyje" (1888); „Kavinė naktį" (1888); „Saulėgrąžos" (daug variantų); „Autoportretas" (1888/89); „Žvaigždėta naktis" (1889).

Vincent van Gogh. Patience Escalier portretas. Piešinys

Goings, Ralf
(*1928 Korningas/Kalifornija)
Amer. ↑fotorealizmo tapytojas. Nuo 7-o deš. vid. Goingsas [Gouingsas] intensyviai dirba fotorealistinės (arba hiperrealist.) tapybos srityje. Paveikslų motyvus renkasi iš aplinkos. Nuolat pasikartoja pasiturinčios visuomenės statuso simboliai, pvz., automobilis ir šeimyninis gyven. namas.

Goltzius, Hendrik (kitaip Goltz, Golzius, Goltius)
(*1558 Miulbrachtas net. Venlo, †1616/17 Harlemas)
Ol. manierizmo tapytojas, piešėjas ir vario raižytojas. Kartu su savo mokytoju Coornhertu persikėlė į Harlemą; baigęs mokslus, įsteigė ten spaustuvę. 1590/91 buvo nuvykęs į Italiją, studijavo antikos, be to, Raffaelio ir Michelangelo kūrinius. Be raižinių pagal kitų dailininkų eskizus, Goltzius [Goltzijus] kūrė ir savo grafikos darbus; buvo ypač geras piešėjas. Mėgo bibl. ar mitol. motyvus. Goltzius'o paveikslai išsiskiria paprasta, klasik. kompozicija bei tvirtų figūrų plastine modeliuote.

Gonçalves, Nuño
(*apie 1425, †pr. 1492)
Port. tapytojas. Tikrai žinoma Gonçalves [Gonsalvį] 1450—71 dirbus Lisabonoje kar. Alfonso V rūmų dailininku. Jis rėmėsi Nyderlandų sen. tapybos tradicija, veik. buvo matęs J. van Eycko darbus, nes šis 1428/29 lankėsi Lisabonoje. Šio miesto katedrai Gonçalves sukūrė reikšmingą šv. Vincento altorių (1465—67) — men. atžvilgiu savarankišką kūrinį, kuris niekuo nenusileidžia tuomet. Nyderlandų tapytojų darbams.

Gončarova, Natalja [kitaip N. Gontscharowa]
(*1881 Ladyškinas net. Tulos, †1962 Paryžius)
Rusų tapytoja, grafikė ir scenografė, viena ↑rajonizmo kūrėjų. 1898—1902 studijavo skulptūrą Maskvos akademijoje. Ten susipažino su savo būsimu vyru M. Larionovu, su kuriuo ją siejo glaudus kūryb. bendradarbiavimas. Abu dalyvavo parodose užsienyje, pvz., 1912 antrojoje ↑„Blauer Reiter" parodoje Miunchene. Iš pradžių Gončarovos kūryboje buvo ryškios rusų tautodailės ir ikonų tapybos tradicijos. Nuo 1906 jau pastebima tuomet. Paryžiaus dailės įtaka. Geriau pažinusi Europos avangard. dailę, kartu su vyru sukūrė rajonizmą, turintį bendrų bruožų su ↑kubizmu, ↑futurizmu bei ↑orfizmu (stiliaus elementai ir spalvų gama). 1913 Gončarova kartu su Larionovu paskelbė „Rajonistinį ir futur. manifestą". 1915 ji paliko tėvynę, iš pradžių gyveno Šveicarijoje, vėliau Paryžiuje.

González, Julio
(*1876 Barselona, †1942 Arkiuelis net. Paryžiaus)
Isp. skulptorius ir tapytojas. Nuo 1900 gyveno Paryžiuje. Po 1910 pamažu linko į skulptūrą ir 1926 liovėsi tapęs. González'as [Gonsalis] daug kūrė iš geležies. Iš pradžių buvo sukūręs daiktiškų, realistinių žmonių figūrų, tačiau dalijimasis men. patirtim su P. Picasso ir C. Brancusi pažadino susidomėjimą abstr. plastika. González'o skulptūros, pvz., „Sėdinčioji" (1935) ar „Monsieur Cactus" (1938/40), redukuoja žmogaus figūrą į geometr. formas, taigi balansuoja

tarp daiktiškumo ir abstrakcijos. Jo kūryba turėjo didelę įtaką tolesnei metalo plastikos raidai.

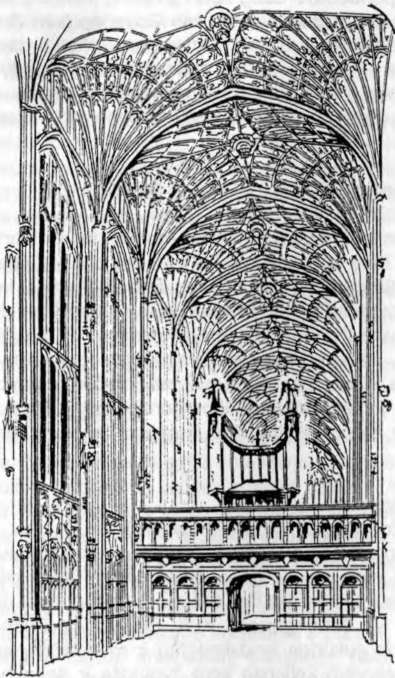
Gorky, Arshile (tikr. Vosdanig Adoian)
(*1904 Korkom Vari, †1948 Šermenas/Konektikutas)
Armėnų kilmės amer. tapytojas. 1920 Gorky [Gorkis] emigravo į JAV, 4-ame deš. jį patraukė ↑siurrealizmas. Vėliau susipažino su II pasaul. karo metu emigravusiais siurrealistais A. Brétonu, M. Ernstu ir Y. Tanguy. 1932 tapo Paryžiaus dailininkų grupės ↑„Abstraction-Création" nariu. Mašinalaus tapymo procese (↑automatizmas) jis kūrė spalvingas abstrakčias kompozicijas. Taigi Gorky buvo ↑veiksmo tapybos pirmtakas.

Gossaert, Jan (vad. Mabuse)
(*apie 1478/88 Mobežas, †1532 Breda)
Nyderlandų tapytojas, tenykščio ↑romanizmo ankst. atstovas. 1503 pirmą kartą minimas kaip meistras Antverpene. 1508/09 studijuodamas antik. pastatus ir paminklus lankėsi Italijoje. Į šią kelionę Gossaertas [Gosartas] išsirengė su Pilypu Burgundiečiu, kuriam tarnavo iki šio mirties 1524. Gossaerto ankst. darbuose vis dėlto ne itin jaučiama Italijos dailės įtaka. Bet apie 1515, tuo metu, kai buvo sukurtas paveikslas „Šv. Lukas, tapantis Madoną", įvyko jo stiliaus pokyčių. Nuo tol jis dažnai įterpia į savo paveikslus it. renes. architektūros foną. Tuo pat metu jį veikė J. van Eycko tapyba. Be to, Gossaerto dėmesį patraukė aktas; jis nutapė mitol. turinio paveikslų, pvz., „Neptūnas ir Amfitritė". Gossaerto dailė — Nyderlandų tradicijos ir it. renesanso elementų sintezė; Nyderlanduose jis susilaukė būrio sekėjų.

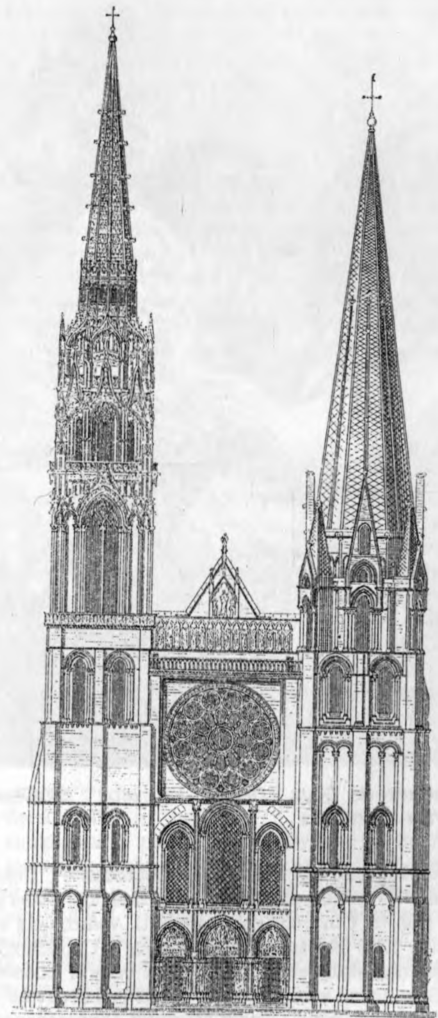
Gotika
Vėlyv. viduramžių Europos stilist. epocha. XVI a. G. Vasari taip pavadino kitapus Alpių barbarų (gotų) sukurtą meną; tik romantizmo laikais gotika virto teigiamu stiliaus pavadinimu. — Gotikos pradžios ir pabaigos laikas įv. šalyse skirtingas. Prancūzijos architektūroje ji įsigalėjo XII a. vid., o dailėje — XIII a. pr. Anglijoje gotika prasidėjo XII a. paskut. ketvirtyje, Vokietijoje — XIII a. 4-ame deš. Šiose šalyse gotika baigėsi XVI a. pr. Italijoje gotika, taip ir neįgavusi baigtinių formų (išimtis — Milano katedra), jau 1420 užleido vietą ↑ankst. renesansui. Gotikos stilius reiškėsi visose meno šakose. Gotik. architektūrai būdinga: nerviūriniai skliautai; ↑įramsčiai; smailiosios arkos, sienų skaidymas dideliais langais; išor. ir vid. ↑ramstinė sistema (karkasinė statyba); vertik. linijų išryškinimas ir horizont. maskavimas; nesvarumo ir nematerialumo efektas, vieningos erdvės kūrimas (↑transepto sutrumpinimas, navų korpuso pratęsimas į ↑chorą, prailginant šon. navas ir jomis apjuosiant chorą, ↑deambulatoriumas); puošnūs vak. fasadai, dažnai su trimis ↑portalais ir milžiniškais (dviem) bokštais. Gotik. architektūros užuomazgų randama Normandijoje (↑normanų stilius), pirmasis gotik. statinys — Šv. Dionizo (Sen Deni) abatijos bažn. (net. Paryžiaus) choras (1140—43). *Prancūzijoje* ankst. gotika išsilaikė iki 1194; jai būdingas keturių tarpsnių bažnyčios vidus (↑arkada, ↑empora, ↑triforijus ir ↑langų aukštas), kaip kad Nuajono, Lano ir Suasono katedrose. Pranc. brandž. gotikos pirmasis kūrinys — Šartro katedra (1194—1260); kt. statiniai — Reimso (1210—1311) ir Amjeno (1220—69) katedros. Bažnyčios vidus tik trijų tarpsnių (arkada, empora ir langų aukštas ar arkada, triforijus ir langų aukštas); choras su dvinaviu apėjimu pasidaro penkianavis ir apjuosiamas deambulatoriumu ar koplyčių vainiku (↑choro koplyčia). Navų korpusas ir transeptas trijų ↑navų; vak. fasade ir abiejuose transepto fasaduose komponuojami milžiniški ↑rožiškieji langai. *Anglijos* gotik. architektūra kaip ir Prancūzijos yra tos pačios normaniškos kilmės (↑normanų stilius), tik įgavusi savitą pobūdį. Daramo katedroje (1093—1128) pirmą kartą pasirodo kryžm. nerviūriniai skliautai. Pagr. anglų katedrų bruožai: galingi ↑kryžmų bokštai virš bloką primenančio išilginto plano pastato su išsišovusiais transeptais; stačiakampis choro užbaigimas, dažnos emporos. Vėlyv. gotikai būdingos turtingos dekoracinės skliautų formos. Eksterjere ramstinė sistema atitraukiama atgal. *Vokietijoje* visų pirma plito iš Prancūzijos perimtos gotik. formos, lab. — ↑halinės bažnyčios tipas (pvz., Šv. Elzbietos bažn. Marburge, 1235—83). Kelno (prad. 1248), Strasbūro (prad. 1250) ir Regensburgo (prad. 1275) katedros irgi glaudžiai susijusios su pranc. pavyzdžiais. Pažymėtinas aukštai iškilęs bokštas ir aukštas choras. Š. Vokietijoje įsiviešpatavo plytinė statyba (↑plytinė gotika). Vėlyv. gotikoje išsirutuliojo tinklinis skliautas, suliejantis atskirus skliauto protarpius (↑travėjas) į vientisą erdvę (pvz., Šv. Onos bažn. Anaberge, 1499—1520). — Skulptūra glaudžiai susijusi su architektūra (↑archit. plastika); gotik. katedrų portalus puošė skulpt. figūros ir ornamentai. Be to, buvo kuriama antkap. skulptūra ir medžio drožiniai. XIV a. Vokietijoje įsitvirtino ↑minkšt. stilius; juo sukurtos ↑gražiosios Madonos. XV ir XVI a. kūriniai — drožybiniai M. Pacherio, V. Stoßo ir T. Riemenschneiderio did. altoriai. — Tapyboje vyravo plokščių paveikslai (↑molbert. tapyba). Nuo XIV a. II p. Nyderlanduose reikšmingų darbų sukūrė R. van der Weydenas ir broliai van Eyckai. Vokietijoje A. Düreris, M. Grünewaldas ir kt. didelėmis naujovėmis davė pradžią tenykšč. renesansui. Į šiaurę nuo Alpių statiniuose nykstant ištisinėms sienoms sienų tapyba sumenko. Italijoje tuo metu Giotto, A. Lorenzetti ir S. Martini pasiekė šioje srityje žymių laimėjimų. Visoje Europoje klestėjo ↑vitražai. Rutuliojosi knygų tapyba, pvz., ↑valandų maldynų apipavidalinimas. XV a. pr. pasirodė ↑spausd. grafika. Plg. ↑skliautas, ↑masverkas.

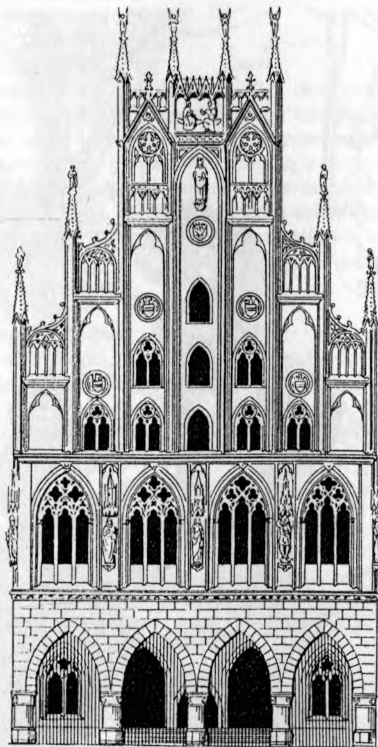
Goujon, Jean
(*apie 1510 Normandija?, †apie 1566 Bolonija)
Pranc. renesanso skulptorius. Goujonas [Gužonas] dailininko išsilavinimą įgijo veik. Italijoje, o paskui sugrįžo į tėvynę. Paryžiuje kartu su kt. skulptoriais sukūrė Sen Žermen l'Okserua bažn. ↑lektoriumo skulpt. dekoracijas. Vienas svarb. jo darbų — Paryžiaus „Fontaine des Innocents" (Nekaltųjų fontano) reljefai. 1548/49 Goujono sukurtos šaltinio nimfos rodo gerą antik. skulptūros išmanymą.

Goya y Lucientes, Francisco José de
(*1746 Fuendetodas, †1828 Bordo)
Isp. tapytojas ir grafikas. Išsimokslinimą įgijo Saragosoje bei pas F. Bayeu Madride, 1770/71 lankėsi Italijoje. Nuo 1776 dirbo Karolio III gobelenų ir kilimų karal. manufaktūroje, kūrė tapiserijų kartonus su žanrinėmis (↑žanr. tapyba) ir ↑medžioklės scenomis. Jų koloritas ir sodri tapysena visiškai atitinka vėlyv. ↑rokoko stilių. Priimtas į Madrido Šv. Fernando karal. akademiją nuo 1780 žengė į men. aukštumas; ryžtingai pasuko portret. tapybos link ir 1786 buvo paskirtas kar. rūmų dailininku. Jau anksčiau Goya [Goja] buvo sukūręs aukštuomenės ir dvariškių portretų („Infanto Don Luiso šeima", 1783). Po Karolio III mirties jis tapo Karolio IV rūmų dailininku. 1792 viešintį Sevilijoje Goya ištiko apopleksija, ir jis visiškai apkurto. Tuomet atsiskleidė jo tapybos genijus; kūryba įgavo social. kritikos pakraipą. Goya dirbo ne tik pagal Ispanijos kar. rūmų užsakymus; nuo 1793 jis vaizdavo isp. liaudies gyvenimą. Sukūrė „Didž. penkta-

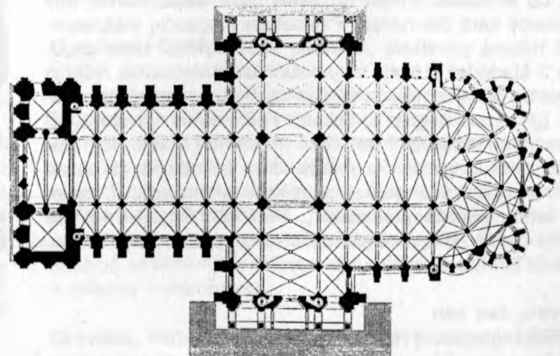

Karal. koledžas. Kembridžas

Rotušė. Miunsteris

Šartro katedra

Francisco de Goya. „Dar yra ką siurbti". Iš „Caprichos". Ofortas ir akvatinta

dienio atgailautojų procesiją", „Beprotnamį", „Inkvizicijos posėdį" — niūrius, prieš relig. fanatizmą nukreiptus paveikslus. Nuo tol Goya stiliumi primena D. Velázquezą ir Rembrandtą. 1798 jis išspausdino „Kapričų" („Caprichos") ofortų seriją, atskleidžiančią žmogiškąsias ydas ir nuosmukį. Be to, Goya toliau kūrė portretus. Tos srities šedevras — „Kar. Karolis IV su šeima"; šiame paveiksle negailestingas atvirumas sudaro kontrastą įprastai reprezent. ir idealizuojamai valdovų vaizduosenai. Goya nuolat domėjosi politika ir aktyviai dalyvavo isp. nepriklausomybės kovoje su Napoleonu. Jis sukūrė ofortų seriją „Karo baisumai" („Los Desastres de la Guera"), kuri ne iškart buvo išspausdinta; joje atskleidė karo žiaurumus. Pasibaigus kitataučių viešpatavimui nutapė paveikslą „Sukilėlių sušaudymas 1808 gegužės 3 Madride" (1814). Vėlyv. kūriniuose vis labiau ryškėjo Goya'os polinkis į niūrią fantastiką, pvz., „Juodieji paveikslai" („Pinturas negras"). Valdant Ferdinandui VII Goya vėl buvo rūmų dailininku, bet 1824 persikėlė į Bordo; ten praleido paskut. gyvenimo metus. Šiuo laikotarpiu jo paletė dar kartą pasikeitė; paskut. paveikslai švelnių spalvų, taikingų temų („Bordo pienininkė", 1827/28). Goya'os kūryba turėjo didelę įtaką šiuolaik. dailei, pvz., J. Ensorui, E. Munchui ir P. Picasso.

Goyen, Jan van
(*1596 Leidenas, †1656 Haga)
Ol. tapytojas. Kūrė beveik tik ↑peizažus; juos tapyti buvo išmokęs iš E. van de Velde's. Ankst. darbuose rėmėsi flam. peizažo tapybos tradicija, vartojo įvairiaspalvę paletę, į paveikslus įkomponuodavo daug figūr. grupelių. Nuo 3-o deš. vid. įvyko stilist. posūkis: nuo tol van Goyenas [van Gojenas] pirmenybę teikė subtiliai niuansuotam koloritui, laipsniškai atsisakė ↑stafažo figūrų. Nutapė tipiškų olandiškų peizažų su žemu horizontu ir dominuojančiu debesuoto dangaus plotu. Van Goyenas buvo J. Steeno mokytojas ir uošvis.

Gozzoli, Benozzo (tikr. B. di Lese di Sandro)
(*1420 Florencija, †1497 Pistoja)
Ankst. renesanso it. tapytojas. Dailės mokėsi pas Ghiberti ir Fra Angelico. Kūrė altor. paveikslus ir freskų ciklus. Gozzoli [Gocolis] 1459—61 sukūrė žym. savo darbą, trijų dalių freskų ciklą Palazzo Medici-Riccardi koplyčiai Florencijoje: „Karalių pagarbinimas", „Apreiškimas piemenims" ir „Trijų Karalių kelionė". Jame plėtojamas detalizuotas pasakojimas, o perspektyva ir peizažas vaizduojamas ↑trečento tapybos priemonėmis. Į šį ciklą Gozzoli įkomponavo ne tik Medici'ų šeimos, bet ir savo mokytojo Fra Angelico bei savo paties portretus.

Graf(f), Urs Vyresn.
(*apie 1485 Zoloturnas, †1527/28 Bazelis)
Šveicarijos tapytojas ir grafikas, kūręs perein. laikotarpiu iš vėlyv. gotikos į ankst. renesansą. Daug. kūrė ↑iliustracijas. Ankst. darbuose Grafas dar liko ištikimas vėlyv. gotikai. Jam turėjo įtakos M. Schongaueris ir H. Baldungas Grienas. Reikšmingos jo sukurtos landsknechtų ir markitančių serijos. Grafas dalyvavo keliuose karo žygiuose ir daugybėje plunksnos piešinių pavaizdavo kareivių gyvenimą.

Urs Graf Vyresn. Markitantė, einanti pro pakaruoklį. Piešinys

Graff, Anton
(*1736 Vintertūras, †1813 Dresdenas)
Šveicarijos portretistas. Įveikęs rokoko dekoracinio portreto įtaką, Graffas [Grafas] buvo vienas žym. XVIII a. portretistų; jo gausus *œuvre* apima daugelio žymių asmenų portretus, nutapytus nepaprastai natūraliai, neryškiomis spalvomis (pvz., Schillerio, Herderio, Metternicho). Be to, jis sukūrė daug sidabro pieštuko miniatiūrų. Kaip garsus tapytojas, Graffas 1798 buvo pakviestas į tuomet susikūrusią Dresdeno dailės akademiją.

Grafika
(gr. graphikos — užrašytas, nupieštas) Grafikos sąvoka vartojama plačiąja ir siaurąja prasme. **1.** Kaip visų piešimo technikų ir jomis atliktų dailės kūrinių bendras apibūdinimas. **2.** Kaip meninės ↑spausd. grafikos sinonimas.

Grafinis dizainas
Šiuolaik. ↑taik. grafikos pavadinimas. Informacijai su šrifto, spalvos ir formos pagalba suteikiama vaizdinė išraiška. Graf. dizainui priskiriama keletas grafikos rūšių. **1.** *Reklaminė grafika* — pramonės ir prekybos užsakovams bei informacijos priemonėms skirti firminiai ženklai, rodyklės, plakatai, prekių ženklai, prospektai, katalogai, įpakavimas, etiketės, mugių stendai ir t. t. **2.** *Judama grafika* — piešiniai, papr. televizijos rodomi filmai. **3.** *Šriftinė grafika* — įvairūs šrifto tipai rodyklėms, kvietimo kortelėms ir pan. **4.** *Oficialioji grafika*, t. y. herbų, antspaudų, banknotų, pašto ženklų ir kt. eskizai. **5.** *Knygų grafika* — knygų išvaizdos formavimas, patrauklių viršelių, aplankų ir iliustracijų kūrimas. Šiuo metu graf. dizaino darbai dauginami mašinomis ↑ofsetu, ↑iškiliąja ir ↑giliąja spauda.

Graham, Dan
(*1942 Urbana/Ilinojus)
Amer. menininkas, autodidaktas. 7-o deš. pr. Grahamas [Grehamas] pasirodė men. sferose su fotografijų serijomis ir filmais, vaizduojančiais anonimišką priemiesčių architektūrą. 8-ame deš. jį dominusį menininko ir publikos santykį bandė išreikšti ↑performansų ir videoinvairomentų (↑invairomentas) pavidalu. Po 1978 Grahamo sukurti paviljonai — tai skulptūriška veidrodžio ir stiklo architektūra, kurioje atsispindinti aplinka (peizažas, istor. parkas ir pan.) yra tarsi tapyb. komponentas.

Graikiškasis kryžius
Kryžius su vienodo ilgio stiebu ir skersiniu. Gr. kryžius sudaro ↑centrišk. statinio pagrindą.

Graikų menas
↑Sen. graikų menas

Grandmaniera
(orig. angl. Grand Manner — didysis stilius) Kitaip didysis stilius. XVIII a. ↑istor. tapybos ir ↑portreto stilius, suformuotas anglų tapytojo J. Reynoldso. Buvo sekama antikos ir it. renesanso pavyzdžiais. Modelių poza Reynoldso portretuose dažnai primena įžymias klasik. statulas, kaip antai Belvederio Apoloną.

Grandville (tikr. Jean Ignace Isidore Gérard)
(*1803 Nansi, †1847 Vanvas net. Paryžiaus)
Pranc. iliustratorius ir karikatūristas. Daug dirbo polit. ir visuom. satyros srityje (žurnaluose „La Caricature" ir „Le Charivari"). Kūrė „žmonių-žvėrių" karikatūras. Kai 1835 vad. Rugsėjo įstatymu polit. karikatūros buvo uždraustos, Grandville [Grandvilis] turėjo apriboti savo darbą žurnaluose. Nuo tol intensyviau dirbo knygų iliustratoriumi, iliustravo Defoe, La Fontaine ir Swifto kūrinius. Grandville fantast. piešiniai turėjo didelę įtaką ↑siurrealizmo dailei.

Granuliavimas
(lot. granulum — grūdelis) Juvelyrinių sidabro ir aukso dirbinių (↑auksakalystė) puošybos technika; išlydyti smulkučiai sidabro ar aukso grūdeliai (granulės) lituojami ant to paties metalo pagrindo. Skiriamas vad. išsėtinis, linijinis ir plokštuminis granuliavimas — nelygu pagrindo apdirbimas ir granulių išdėstymas. Ši sudėtinga technika buvo žinoma jau antikos laikais Trojoje ir Kretoje. Etruskų kultūroje ji pasiekė aukšč. men. ir techn. lygį. Tik XIX a. granuliavimas buvo vėl atrastas ir ypač mėgstamas ↑bydermejerio papuošaluose.

Grasser, Erasmus
(*apie 1445/50 Šmidmiūlenas/Aukšt. Pfalcas, †1518 Miunchenas)
Vok. skulptorius ir architektas. Dirbo architektu P. Vokietijoje ir Austrijoje (Švaco bažn., Tirolis, 1490—1502), bet labiau žinomas kaip skulptorius. Ankst. Grasserio [Graserio] kūrinyje, apie 1470 sukurtoje Nukryžiavimo grupėje iš Taidendorfo, ryški Aukšt. Reino srities tapybos įtaka. Tikrai žinoma nuo 1474 Grasserį gyvenus Miunchene. Jo žym. kūrinys — 16 moreskos šokėjų figūrų (10 iš jų išliko) Miuncheno sen. rotušės šokių salei (1480). Grasseris daug dirbo Miuncheno apylinkėse, be kita ko, sukūrė Šv. Petro bažn. didž. altoriaus skulptūras (1492—95) bei Frauenkirchės bažn. stales (1502), vienos ir kitos Miunchene.

Grassi, Anton
(*1755 Viena, †1807 ten pat)
Austrų skulptorius ir porceliano modeliuotojas. Studijavo Vienos akademijoje. Grassi [Grasis] kūrė pasisekimą turinčias figūr. grupes ir portret. biustus iš porceliano (be kt., imp. Juozapo II ir J. Haydno) ir 1784 tapo Vienos porceliano manufaktūros meistru modeliuotoju. Iš pradžių kūrė ↑rokoko stiliumi, tačiau po kelionės į Italiją pasuko į ↑klasicizmą ir daugiau dirbo su ↑biskvitu.

Gratažas
(pranc. grattage, iš gratter — grandyti, skusti) Tapybos technika, kai dažai iš pradžių tepami keliais storais sluoksniais, o išdžiūvę ↑mentele šen bei ten nugramdomi ir nuskutami; sukuriama daugiau ar mažiau atsitiktinė struktūra.

Graubner, Gotthard
(*1930 Erlbachas/Fogtlandas)
Vok. dailininkas, grafikas. Studijavo Berlyne, Dresdene ir Diuseldorfe. 1969—76 profesoriavo Hamburgo, po to Diuseldorfo akademijose. Graubneris stengiasi sukurti absoliutų dailės kūrinį, t. y. nedaiktišką, nesaistomą turinio, tokį, kuris darytų poveikį savo formom ir spalvom. Nuo 1969 jis kuria savitus monochrom. „pagalvių paveikslus" — tai pagalves primenantys nailonu aptraukti objektai. Susidomėjęs spalvos erdvinėmis ir šviesos savybėmis, jis ėmėsi spalvos ir šviesos invairomentų.

Gravelot, Hubert-François (tikr. H. F. Bourguignon)
(*1699 Paryžius, †1773 ten pat)
Pranc. ↑rokoko knygų iliustratorius ir tapytojas, F. Boucher mokinys. Gravelot [Gravlo] laikomas geriausiu tuolaik.

knygų iliustratoriumi, ↑ vinjetės meistru. 1732—45 jis praleido Londone, ten patyrė pirmąją sėkmę kaip iliustratorius, be to, kūrė polit. ir socialines karikatūras. Nuo 1745 vėl gyveno Paryžiuje ir, be kt. knygų, iliustravo Boccaccio „Dekameroną" (1757). Savo kūryboje Gravelot sujungė pranc. ir anglų mokyklų įtaką.

Graviravimas
(pranc. graver — raižyti) Raštų ir piešinių raižymas metale, akmenyje, stikle, dramblio kaule ir perlamutre. Graviravimo įrankiai pasirenkami pagal medžiagą (metalui ↑ raižiklis ir graviravimo adata; stiklui — šlifavimo ratelis).

Gražiosios Madonos
Vėlyv. gotikoje paplitęs stovinčios Švč. M. Marijos su Kūdikiu skulpt. tipas. Gražiosios Madonos priskirtinos gotikos ↑ minkšt. stiliaus (1400—30) epochai. Joms būdinga maloni veido išraiška, ↑ „S" linijos stovėsena, be to, plačios, minkštos drabužių klostės. Būdingiausios R. ir Vid. Europai.

Gražusis stilius
↑ Minkštasis stilius

Greco, El (tikr. Domenikos Theotokopoulos)
(*apie 1541 Fodelė net. Herakliono/Kreta, †1614 Toledas)
Gr. kilmės isp. tapytojas (isp. el Greco — graikas); žymus vėlyv. manierizmo atstovas. Apie El Greco [El Greko] išsimokslinimą galima tik spėlioti. Manoma, kad mokėsi Kretoje pas vienuolius, todėl iš pradžių kūrė ↑ ikonas. Tačiau netrukus El Greco paliko tėvynę ir tęsė mokslus Venecijoje ir Romoje. Iki 1570 dirbo Tiziano dirbtuvėje. Ypač spalvinė El Greco kūrinių gama rodo Venecijos tapybos mokyklos įtaką. Tikrai žinoma nuo 1577 jį dirbus Tolede, ten gavus savo pirmąjį užsakymą S. Domingo el Antiguo bažn. Matyt, keldamasis į Toledą jis tikėjosi gauti darbą kar. Pilypo II rūmuose, nes tuo metu Eskorialio apipavidalinimo darbai buvo sutraukę į Ispaniją daug užsienio dailininkų. Nors šios El Greco viltys nepasiteisino, jis visam laikui apsistojo Tolede ir turėjo ten didelį pasisekimą. Reikšm. ankst. Toledo laikotarpio paveikslas — „Kristaus drabužių nuplėšimas", nutapytas katedros zakristijai (1577—79). Vienas pagr. kūrinių — „Grafo Orgazo laidotuvės" (Šv. Tomo bažn., Toledas, apie 1586). El Greco kūrybai būdingas vis akivaizdesnis figūrų išilginimas ir abstraktumas. Švytinčio šalto kolorito paveiksluose blykčioja nerami, nežemiška šviesa. Individualus El Greco stilius traukė dėmesį ir keldavo karštas diskusijas. Kt. kūriniai: „Did. inkvizitorius kard. Don Fernando Niño de Guevara" (apie 1600); „Šv. Dvasios atsiuntimas" (apie 1610).

Greenough, Horatio
(*1805 Bostonas, †1852 Somervilis/Masačūsetsas)
Amer. klasicizmo skulptorius. Po studijų Bostone 1825 išvyko į Italiją; Romoje patyrė B. Thorvaldseno kūrybos įtaką. 1832 Greenoughas [Grynafas] gavo pirmąjį didelį užsakymą: Kongresui sukūrė monument. statulą, vaizduojančią pirmąjį JAV prezidentą George'ą Washingtoną kaip sen. gr. dievą Dzeusą. Šis kūrinys laikomas pirmuoju žymiu amer. paminklu. 1947 naujai išleisti Greenougho meno teorijos darbai turėjo didelę įtaką ↑ funkcionalizmo krypties architektams.

Greuze, Jean-Baptiste
(*1725 Turniu/Sona prie Luaros, †1805 Paryžius)
Pranc. tapytojas, tenykščio klasicizmo pirmtakas. Tapė daug. žanr. paveikslus (↑ žanr. tapyba). Pirmą didesnę sėkmę ↑ Salone jam pelnė 1755 „Biblijos skaitymas". Šis valstiečių šeimą vaizduojantis paveikslas rodo jį jau atsisakius rokoko stiliaus. Greuze [Grezas] rinkdamasis temas bei spalvų gamą vengė lengvabūdiškų rokoko motyvų ir orientavosi į XVII a. ol. ↑ žanr. tapybą. 1755 jis išvyko ilgesnėn kelionėn į Italiją. Didelio pasisekimo sulaukė grįžus nutapyti moralizuojantys paveikslai, pvz., „Mylima motina, nedėkingas sūnus, tėviškas palaiminimas". Greuze mėgino jėgas ir ↑ istor. tapyboje, bet nebuvo pripažintas. Kt. kūriniai: „Berniukas su mokykline knyga" (1757); „Sužadėtuvės kaime" (1761); „Laikrodžio skundas" (1775).

Grien, Hans Baldung
↑ Baldung, Hans, vad. Grien

Grieshaber, HAP (Helmut Andreas Paul)
(*1909 Rotas prie Roto net. Loitkircho, †1981 Achalmas net. Roitlingeno)
Vok. grafikas ir tapytojas. Iš profesijos spaustuvės rinkėjas, o men. išsilavinimą gavo Štutgarto akademijoje. Po ilgų kelionių, kurios Grieshaberį [Gryshaberį] 1928—33 nuvedė į Angliją, Prancūziją, Egiptą, Arabiją ir Graikiją, susiformavo savitą tipografinį, viduramžių meno inspiruotą medžio raižinių stilių. Valdant nacionalsocialistams Grieshaberis neteko teisės į profes. veiklą (*Berufsverbot*) ir tik 1947 jis vėl pasirodė viešumoje. Grįžo prie medžio raižinių ir sukūrė daugybę plakatų, knygų ir aplankų projektų. Lab. jį domino bibl. ir mitol. tematika.

Griežto kontūro tapyba
Kitaip *hard edge* (angl.: kietos briaunos) tapyba. ↑ Spalv. dėmių tapybos forma; dažnai geometr. spalvų plotai griežtai atribojami. Griežto kontūro tapybos sąvoka, iš pradžių taikyta 6-o deš. amer. dailininkų darbams, vėliau apėmė ir kt. tokio pat pobūdžio modernios abstr. tapybos formas (pvz., J. Alberso serija „Hommage to the Square"). Tipiški griežto kontūro stiliaus atstovai — F. Stella ir K. Nolandas.

Gris, Juan (tikr. José Victoriano González)
(*1887 Madridas, †1927 Bulonė prie Senos)
Isp. ↑ kubizmo krypties tapytojas ir plastikas. Studijavo Madride. Ankst. Griso darbai artimi secesijai. 1906 palikęs tėvynę nuvyko į Paryžių, ten gyveno iki 1922. Iš pradžių piešė karikatūras įv. žurnalams. Susipažinęs su P. Picasso ir G. Braque, kaip ir jie tapo kubizmo pradininku. 1911 sukūrė pirmuosius grynai kubist. darbus, pvz., „Butelis ir stiklinė". Kubist. kūrybos laikotarpiu pirmenybę teikė natiurmortams, dažnai su muzikos instrumentais, bet tapė ir figūr. kompozicijas bei portretus. Analit. kubizmo darbuose papr. rinkosi monochrom. pilkai rudą koloritą. Po 1913 kurti sintet. kubizmo darbai spalvingesni, vaiskesni, pvz., „Natiurmortas su gitara" (1915). Grisas eksperimentavo ir su ↑ koliažo technika, atskleisdamas vartojamų medžiagų (pvz., laikrašt. popieriaus) pirminę paskirtį. Nuo 1917 kūrė ir monochrom. skulptūras.

Griunderystės laikai
(orig. vok.: Gründerzeit) Laikotarpis po Vokietijos imperijos sukūrimo 1871. Griunderyste (vok. Gründer — steigėjas) vadinamas tų laikų vok. žemėse vykęs spartus ekonom. pakilimas, lydimas intensyvių statybų. Griunderystės laikų menui būdingas didžiulis patosas ir medžiagų švaistymas. Architektūros stilius — reprezentatyvus ↑ istorizmas, visų pirma ↑ neobarokas, daugeliu atvejų lemiantis miesto vaizdą (pvz., Berlyno katedra ir Reichstagas). Pagr. tapybos atstovai — A. Böcklinas ir A. Feuerbachas; mėgstami didelio

formato paveikslai mitol. ir istor. temomis. Griunderystės laikai — tai didž. „dailės kunigaikščių“, kaip antai F. von Lenbacho, metas. Skulptūra išlaikė vėlyv. klasicizmo tradicijas su neobaroko atgarsiais. Buvo sukurta daugybė paminklų, pirmuč. skirtų karinių pergalių ir nacional. idėjų įamžinimui (paminklas „Vokietija sargyboje“ Nydervalde, 1876—83).

Griuvėsių kompozicija
(orig. vok. Ruinenmalerei) ↑Archit. kompozicijos ir ↑peizažo rūšis. Griuvėsių kompozicija virto tapybos šaka XVII a., nors jau ir anksčiau tapyboje bei grafikoje buvo vaizduojami griuvėsiai (pvz., nuo XV a. apgriuvęs tvartelis Jėzaus gimimo scenose). Griuvėsių kompozicijoje koks nors griuvėsių motyvas, įterpiamas į peizažą, baroko epochoje dažnai įkūnija ↑*vanitas* idėją. Vok. romantizmo tapyboje griuvėsiai kuria tam tikrą nuotaiką (pvz., C. D. Friedricho paveiksluose dažnos apgriuvusios gotik. bažnyčios). Reikšmingų griuvėsių tapybos pvz. esama N. Poussino, J. Ruisdaelio ir G. Piranesi *œuvre*.

Grizailė
(pranc. grisaille, iš gris — pilkas) Pilkų tonų monochrom. tapyba, lab. paplitusi ↑*camaieu* tapybos forma. Dažnai vartojama akmens skulptūros ir reljefo imitacijai. Vėlyv. viduramžių altoriaus sąvarų išor. pusė papr. būdavo ištapoma grizailės technika (pvz., brolių van Eyckų Gento altoriaus stovinčiųjų figūros, 1432).

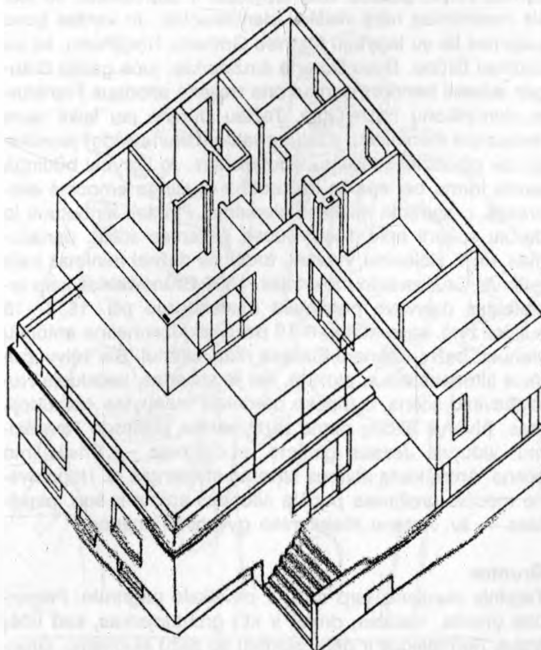
Gromaire, Marcel
(*1892 Nuaelis prie Sambro, †1971 Paryžius)
Pranc. ↑*École de Paris* tapytojas ir grafikas. Ankst. darbuose orientavosi į P. Cézanne tapyseną, vėliau jam turėjo poveikio G. Braque ir F. Léger kubist. paveikslai. 3-o deš. vid. Gromaire [Gromeras] išsiugdė savitą ↑kubizmu paremtą stilių su ekspres. elementais. Jis rinkosi naujas temas, ypač iš žemųjų visuomenės sluoksnių, valstiečių ir darbininkų, gyvenimo; vaizdavo jį niūriomis spalvomis. Gars. Gromaire kūrinys — 1925 sukurtas ir „Salon des Indépendents“ („Nepriklausomųjų salone“, ↑Salonas) eksponuotas paveikslas „Karas“. 4-o deš. pab. Gromaire dirbo Obiusono gobelenų manufaktūroje ir suteikė naujų impulsų tenykščių gaminių vaizdinės išraiškos plėtotei.

Gropius, Walter
(*1883 Berlynas, †1969 Bostonas)
Vok. architektas ir dizaineris, ↑„Bauhauzo“ įkūrėjas. Studijavo architektūrą Miunchene ir Berlyne, po to trejus metus dirbo P. Behrenso dirbtuvėje, kol 1910 atidarė savo ateljė. 1919 įsteigė „Bauhauzą“ Veimare ir vadovavo šiai meno mokyklai iki 1928. 1926 užbaigė žym. savo kūrinį — Desau „Bauhauzo“ pastatą. 1933 nacionalsocialistams uždarius „Bauhauzą“, Gropius [Gropijus] po metų emigravo į Angliją. 1937 buvo pakviestas į Harvardo universitetą Kembridže/Masačūsetsas. Gropius — žymus XX a. architektūros novatorius. Pagr. archit. principais jis laikė formų paprastumą, funkcionalumą visai atsisakant jų puošyb. skaidymo. Juos mėgino realizuoti jau pirmuosiuose projektuose, pvz., „Fagus“ fabriko Alfelde/Leinas (1911). Čia jis pirmą kartą panaudojo vad. ↑*curtain wall*. Gropius'ui rūpėjo ne tik pramoninės, bet ir gyven. namų statybos (gyven. rajonų) problemos (Berlyno Zymensštatas, 1929—30). ↑Menų sintezės kūrinio principu daugeliui savo pastatų suprojektuodavo ir visą vidaus įrangą. Be to, parašė keletą architektūros ir meno teorijos veikalų.

Gros, Antoine-Jean
(*1771 Paryžius, †1835 Medono miškas)
Pranc. ↑istor. tapybos ir ↑portreto atstovas, J. L. Davido mokinys. Sukūrė Napoleonui keletą monument. propagandinių istor. paveikslų, pvz., „Bonapartas lanko sergančiuosius maru Jafoje“ (1804), „Mūšis prie Abu Kyro“ (1806), „Napoleonas mūšio lauke prie Yluvos“ (1808). Tačiau Gros [Gro] tapė ir portretus, beje, ir imp. šeimos. Nors Gros paveikslų nuotaika romantiška, bet kompozicija atitinka griežtus ↑klasicizmo principus, kurių laikėsi jo mokytojas. Napoleonui žlugus, jo šlovė prigeso.

Grosz, George (tikr. Georg Ehrenfried Groß)
(*1893 Berlynas, †1959 ten pat)
Vok. tapytojas ir grafikas. Kartu su O. Dixu laikomas vienu pagr. ↑verizmo atstovų. Men. išsilavinimą gavo Dresdene (1909—12) ir Berlyne (1912—16). 1918 Groszas [Grosas] kartu su kt. įkūrė Berlyne „Dada“ grupę (↑dadaizmas). Be aliej. tapybos, visų pirma dirbo grafikos srityje. Groszo gebėjimas keliais lengvais štrichais sukurti piešinį labai tiko karikatūroms; jose negailestingai kritikavo ir pajuokė burž. visuomenę. Jo darbai buvo spausdinami įv. satyros žurnaluose. Nuo 1918 Groszas kūrė ↑koliažus ir ↑fotomontažus. Gars. satyrinis aliej. paveikslas „Visuomenės šulai“ (1926) stilistiškai priartino Groszą prie ↑nauj. daiktiškumo, bet jis išlaikė buvusį kriticizmą. Nacionalsocialistų persekiojamas, 1933 emigravo į JAV; 1959 grįžęs į Berlyną, ten netrukus mirė.

Groteskas
Ornamento rūšis, jungianti ↑raityt. ornamentą, gimininga ↑arabeskai ir ↑maureskai, su kt. motyvais, pvz., žmonių, gyvūnų, pasakiškų būtybių, vaisių, gėlių, architektūros dalių etc. Groteskas buvo paplitęs jau antikoje ir vėl prisimintas renesanso meistrų. XV a. tokia tapyba buvo aptikta rom. požem. pastatų griuvėsiuose, kurie klaidingai pavadinti „grotomis“ suteikė šiam ornamentui vardą. (Žr. pav. p. 112.)

Walter Gropius. Architekto gyven. namas Desau

Groupe de Recherche d'Art Visuel (GRAV)
(pranc.: „Vizualinės dailės tyrimų grupė") 1960 Paryžiuje įkurta ↑kinetizmo dailininkų asociacija vizual. fenomenams tirti. Jos nariai eksperimentavo su judėjimo ir šviesos priemonėmis. Kuriamuose men. objektuose dailininko vaidmuo turėjo būti minimalus. Šiai grupei priklausė H. Garcia-Rossi, J. Le Parcas ir J. Steinas.

Grundig, Hans
(*1901 Dresdenas, †1958 ten pat)
Vok. ↑socialist. realizmo tapytojas. Dailininkė Lea Grundig — jo žmona. 3-ame deš. susipažino su O. Dixu; jo kūriniai turėjo didelę įtaką ankst. Grundigo tapybai. Realist. stiliumi Grundigas buvo priartėjęs prie ↑nauj. daiktiškumo, tačiau jo kūryboje jaučiama ir H. Boscho *œuvre* įtaka. 1930 Dresdene Grundigas buvo vienas iš komunist. orientacijos dailininkų asociacijos „Asso" steigėjų. Jau 1933 grafikos ir tapybos darbuose stojo prieš nacionalsocializmą (triptikas „Tūkstantmetis reichas", 1935—38). 1936 jam buvo uždrausta dirbti pagal profesiją. Po II pasaul. karo sukurtuose Grundigo darbuose ryškūs jo išgyvenimai Zachsenhauzeno konc. stovykloje, kurioje buvo internuotas 1940—44. 1946—48 vadovavo Dresdeno aukšt. vaizd. dailės mokyklai.

Grundig, Lea
(*1906 Dresdenas, †1977 ten pat)
Vok. ↑socialist. realizmo grafikė. Kūryboje orientavosi į savo vyro H. Grundigo ir K. Kollwitz kūrinius. 1930 viena iš Dresdeno dailininkų asociacijos „Asso" steigėjų. 1935 Grundig kaip žydei buvo uždrausta dalyvauti parodose, 1939 ji emigravo į Tel Avivą. 1949 grįžusi į Dresdeną sukūrė daugelį grafikos ciklų, kuriuose gvildeno social. politikos temas ir analizavo nacionalsocialistinį laikotarpį. Nuo 1950 Dresdeno aukšt. vaizd. dailės mokyklos profesorė.

Grünewald, Matthias
(*apie 1480 Viurcburgas?, †1528 Halė/Zalė)
Žymus vėlyv. gotikos vok. tapytojas ir architektas. Iki šiol šis menininkas nėra visiškai identifikuotas. Jo vardas buvo siejamas tai su tapytoju Mathisu Gothartu N(e)ithartu, tai su Mathisu Grünu. Buvo Dürerio amžininkas, juos galėjo draugėn suvesti bendras darbas prie Hellerio altoriaus Frankfurto dominikonų bažnyčioje. Tačiau Düreris jau laikė save renesanso menininku, o Grünewaldo [Griunevaldo] paveikslai dar glaudžiai susiję su viduramžiais. Jo kūrybai būdinga savita formų bei spalvų traktuotė ir ypatinga emocinė ekspresija, praturtinta mistikos elementų. Pirmieji atributuoti jo darbai sukurti apie 1500. Juose juntamas stilist. panašumas su H. Holbeinu Vyresn., todėl šis dažnai minimas kaip galimas Grünewaldo mokytojas. 1509 Grünewaldas kaip architektas dalyvavo perstatant Ašafenburgo pilį. 1513—15 sukūrė žym. savo kūrinį — 10 paveikslų Izenheimo antonitų vienuol. bažn. Kolmare/Elzasas didž. altoriui. Šio vėlyv. gotikos altoriaus vidur. plokštė, kai jis suvertas, vaizduoja Nukryžiavimo sceną, o triptiko predeloje nutapytas Apraudojimas. Atvėrus altorių pirmą kartą kairėje pasirodo Apreiškimo, viduryje Jėzaus gimimo, o dešinėje — Prisikėlimo scena. Antrą kartą atvėrus sąvaras atsidengia N. Hagnowerio medžio drožiniais puošta altoriaus spinta ir šon. plokštėse — šv. Antano Atsiskyrėlio gyvenimo scenos.

Gruntas
Tarpinis sluoksnis tarp dažų ir paveikslo pagrindo. Pagrindas (medis, metalas, drobė ir kt.) gruntuojamas, kad būtų lygus, nepralaidus ir gerai sukibtų su dažų sluoksniu. Gruntą sudaro užpildai (kreida, gipsas ir kt.), pigmentai ir ↑rišam. medžiagos (pvz., klijai, sėmenų aliejaus pokostas). Grunto savybės ir storis turi įtakos paveikslo spalvoms. XVI a. greta balto buvo naudojamas raudonas, rudas ir juodas gruntas. XIX a. rinkoje pasirodė pram. būdu gruntuotų drobių.

Grupello, Gabriel de
(*1644 Gerardsbergenas/R. Flandrija, †1730 Erenšteino rūmai net. Kerkradės/Olandija)
Vėlyv. baroko flam.-it. skulptorius. Per savo gyvenimą Grupello [de Grupelas] dirbo įv. valdovų dvaruose. 1673 buvo pakviestas į Ispanijos kar. Karolio II Briuselio rūmus. 1695—1716 tarnavo pas Pfalco kurfiurstą Johaną Vilhelmą Diuseldorfe; šiuo laikotarpiu sukūrė žym. darbus: kurfiursto šeimos portret. biustus ir raito kurfiursto skulptūrą. 1718 vėl persikėlė į Briuselį ir iki 1725 buvo imp. Karolio VI rūmų skulptorius.

Grupės paveikslas
Tarpusavyje susijusių asmenų grupės, pvz., gildijos, labdaros organizacijos narių ir pan., portretas (*korporacinis portretas*). Jis skiriasi nuo savo pirmtako — paveikslo su ↑asistuojančiomis figūromis. Šiame vaizduojami vieno ar keleto fundatorių portretai, tačiau jie susiję su pagrindiniu, dažn. relig. paveikslo turiniu. XVI ir XVII a. Olandijoje ypač mėgstami grupės paveikslai — ↑regentų ir ↑šaulių grupės. Dar du svarbūs šios tapybos šakos tipai — šeimos portretas ir ↑anatomija.

Guardi, Francesco
(*1712 Venecija, †1793 ten pat)
It. rokoko stiliaus ↑vedutų tapytojas. Mokėsi tapyti savo brolio Giovanni Guardi dirbtuvėje; joje liko dirbti ir baigęs mokslus, o po brolio mirties toliau jai vadovavo. Guardi [Gvardis] nepaprastai mėgo vedutas, todėl daug. tapė Venecijos vaizdus. Daugybėje vedutų jam ne tiek rūpėjo tiksliai atvaizduoti Veneciją, kiek perteikti būdingą šio lagūnos miesto nuotaiką.

Guardi, Giovanni Antonio
(*1699 veik. Venecija, †1760 ten pat)
It. rokoko tapytojas. Nuo 1716 vadovavo šeimos dirbtuvei, kurioje dirbo ir jo įžymusis brolis Francesco Guardi. Daug. kopijavo ↑činkvečento ir ↑seičento venecijiečių dailininkų kūrinius. Be to, tapė portretus bei devoc. ir mitol. paveikslus.

Guariento di Arpo
(dirbo 1338—1368 Padujoje)
It. tapytojas, Giotto sekėjas. Vienintelis datuotas Guariento [Gvarjento di Arpo] kūrinys – Nukryžiavimas (apie 1340) — formų traktuote aiškiai primena Giotto kūrybą. Tikrai žinoma 1338—68 jį dirbus Padujoje, ten, be kita ko, nutapė Castello dei Carraresi sienų freskas. Apie 1365—67 Venecijos Palazzo Ducale sukūrė didžiulę „Švč. M. Marijos vainikavimo" freską, kurią vėliau pertapė Tintoretto. Pagr. Guariento darbas — Padujos Augustinų (Eremitų) bažn. choro freskos; jų cokolinėje dalyje vaizduojamos „Planetų alegorijos ir septyni gyvenimo tarpsniai".

Guašo tapyba
Kitaip guašas. Tapyba neskaidriais (kitaip nei ↑akvarelė) vandeniniais dažais. Jų pigmentų rišiklis — gumiarabikas ir dekstrinai ar sintet. klijai. Džiūdamos guašo spalvos šviesėja, jos neatsparios vandeniui. Dažn. guašas vartojamas knygų ir ↑miniatiūrų tapyboje, be to, kaip pagalb. priemonė tapant aliej. dažais.

Guercino, il (tikr. Giovanni Francesco Barbieri)
(*1591 Čentas net. Bolonijos, †1666 Bolonija)
It. baroko tapytojas, žymus XVII a. Bolonijos mokyklos atstovas. Dėl žvairuojančios dešinės akies Barbieri gavo pravardę „Il Guercino" (Žvairys). Jo stilius formavosi veikiamas L. Carracci ir Correggio, o po 1618 — ir Venecijos tapybos. Nuo 1621 dirbo Romoje popiež. Grigaliui XV. Čia sukūrė savo gars. kūrinį — Villa Ludovisi lubų freską „Aurora" (1621). Po popiež. mirties (1623) Guercino [Gverčinas] grįžo į gimt. Čentą. 1626 buvo pakviestas į Pjačencą tapyti katedros kupolo. 1633 dirbo Modenoje. Po savo varžovo G. Reni mirties 1642 persikėlė į Boloniją, ten du deš. buvo laikomas žym. dailininku. Romos kūryb. laikotarpiu jo dramatiška brandž. baroko tapyba, jos plastiška ↑šviesotamsos maniera įgavo klasik. aiškumą, o vėlyv. etape ėmė priminti Reni kūrybą. Guercino *œuvre* apima tiek altor. paveikslus, tiek portretus ir bibl. bei mitol. tematikos istor. paveikslus. Kt. kūriniai: „Ermina ir piemuo" (1618—20); „Šv. Brunonas" (1646); „Šv. Tomas Akvinietis" (1662).

Guérin, Pierre Narcisse
(*1774 Paryžius, †1833 Roma)
Pranc. klasicizmo tapytojas. Guérinas [Gerenas] kaip ir jo mokytojas J. L. Davidas kūrė didelio formato istor. paveikslus; naudojosi šio kompozicijos ir gestikuliacijos pvz. 1799 Salone eksponavo „Marko Seksto sugrįžimą", kurio užuominos į Prancūzijos didž. revoliuciją susilaukė didelio dėmesio. Guérinas buvo T. Géricault ir É. Delacroix mokytoju.

Guido da Siena
(1221—1270 žinomas Sienoje)
It. tapytojas, laikomas Sienos mokyklos įkūrėju. Nors Guido [Gvido da Sienos] kūriniuose jaučiama bizant. tapybos (*maniera greca*) tradicija, tačiau jų koloritas ir formų traktuotė jau ženklina gotikos pradžią. Sienoje Guido sukūrė keletą plokščių paveikslų bei „Dievo Motiną, sėdinčią soste" (Palazzo Pubblico, veik. 1260/70).

Guillaumin, Jean Baptiste Armand
(*1841 Paryžius, †1927 ten pat)
Pranc. ↑peizažo tapytojas, ↑impresionizmo atstovas. Draugavo su C. Pissaro ir P. Cézanne ir buvo tarp pirmųjų dailininkų, pasukusių į impres. tapybą. Mėgstamų motyvų rasdavo vaizdingose Paryžiaus apylinkėse. Guilluaminas [Gijomenas] tapė peizažus ryškiomis spalvomis ir plačiais potėpiais („Saulėlydis Ivri", 1873).

Gulbransson, Olaf
(*1873 Kristianija/Oslas, †1958 Šererhofas/Tegernzė)
Norv. tapytojas, grafikas, iliustratorius ir karikatūristas. Nuo 1902 dirbo įv. laikraščiams ir žurnalams, tarp jų „Simplicissimus". Gulbranssonas pagarsėjo portret. piešiniais ir karikatūromis, nes gebėjo greit perprasti ir paprasta forma perteikti žmogaus veido bruožus ir jo psichiką. 1929 tapo Miuncheno akademijos profesoriumi.

Gulstinė sąrama
Viršutinė, horizont. durų arba lango angos užbaiga.

Günther, (Franz) Ignaz
(*1725 Altmanšteinas/Aukšt. Pfalcas, †1775 Miunchenas)
Žymus rokoko stiliaus vok. skulptorius. Dailės pradmenų išmoko iš tėvo, o 1743—50 mokėsi pas J. B. Straubą Miunchene. Paskui dirbo pas P. Egellį Manheime, o 1753 lankė akademiją Vienoje. Nuo 6-o deš. vid. gaudavo daug užsakymų iš Bavarijos, ypač iš bažnyčių. Elegantiškos ir lengvos Güntherio [Giunterio] figūros laikomos Vokietijos rokoko medžio drožybos didž. laimėjimu. Pagr. kūriniai: buv. vienuol. bažnyčių Rote prie Ino (1760—62) bei Noištifte net. Freizingo apdaila (1765/66); Vejarno vienuol. bažn. tabernakulis ir skulptūros (1763/64); Neningeno kapinių koplyčios Pieta (1774).

Günther, Matthäus
(*1705 Tritšengreitas net. Unterpeisenbergo/Aukšt. Bavarija, †1788 Haidas net. Vesobruno/Aukšt. Bavarija)
Vok. rokoko stiliaus freskų tapytojas. Iki 1728 dirbo C. D. Asamo dirbtuvėje Miunchene. 1732 tapo savarankišku meistru Augsburge, 1762 tenykšt. akademijos direktoriumi. Güntherio [Giunterio] kūryb. veikla buvo labai vaisinga, jis nutapė P. Vokietijos teritorijoje daugybę freskų. Bendradarbiaudamas su ↑Vesobruno mokyklos stiuko meistrais vykusiai jungė savo švelniaspalvę lubų tapybą su interjero stiuko dekoracija. Po 1740 sukurtuose Güntherio darbuose silpsta gilumos pojūtis ir atsisakoma tuo metu įprasto iliuzinio tapytinės architektūros ryšio su realia statinio architektūra. Kūriniai: Amorbacho bažn. (1745—47), Vilteno/Insbrukas bažn. (1754); Ziunchingo rūmai (1761).

Gurgulis
(pranc. gargouillis — gurgėjimas; orig. vok. Wasserspeier; lenk. rzygacz) Akmeninė arba metal. kriauklė kritulių vandeniui nutekėti, stogvamzdžio užbaiga. Sen. gr. architektūroje gurguliai dažnai turėdavo liūto galvos formą. Viduramžiais jie buvo daromi velnių, demonų, fantast. žvėrių nasrų ar žmonių fizionomijų pavidalo.

Gurtas
(vok. Gurt — diržas) Kitaip skliauto juosta, gurtinė arka. ↑Skliauto konstr. arka, atskirianti ↑travėjas ir skersai kertanti cilindrinio ar kryžm. skliauto išilg. ašį. Gurtas gali būti matomas skliauto paviršiuje (*apat. gurtas*) ar paslėptas viršuskliautyje (*viršut. gurtas*).

Olaf Gulbransson. Pora kaip tvora. Piešinys

Guston, Philip
(*1913 Monrealis, †1980 ten pat)
Amer. tapytojas, kilęs iš Kanados. Jau 1919 atvyko į Los Andželą. Iš pradžių Gustono [Giustono] kūrybą veikė ↑muralizmas, su kuriuo susidūrė 1934 keliaudamas po Meksiką. Vėliau jis tapo vienu žym. ↑abstr. ekspresionizmo ir ↑veiksmo tapybos atstovų. Kūrybos pvz.: „Cadran" (1956).

Guttuso, Renato
(*1912 Bagerija net. Palermo, †1987 Roma)
It. ↑socialist. realizmo krypties tapytojas. Pradėjo tapyti 4-o deš. pr. Paveiktas P. Picasso „Gernikos" maždaug nuo 1940 kūrė polit. temomis. 1940 prisijungė prie „Corrente" menininkų rato, nusistačiusio prieš fašist. kultūros politiką. Guttuso [Gutūzas] buvo Italijos KP narys ir žym. socialist. realizmo atstovas nekomunistinėse šalyse. Jis sukūrė savitą šios krypties atmainą su ↑ekspresionizmo, ↑kubizmo ir ↑tautodailės elementais. Kūriniai: „Egzekucija dirvonuojančiame lauke" (1938); „Žemių užėmimas" (1948). Vienas pagr. Guttuso kūrinių — 1941 nutapytas „Nukryžiavimas".

Guys, Constantin Ernest Adolphe Hyacinthe
(*1805 Vlisingenas/Olandija, †1892 Paryžius)
Pranc. ↑impresionizmo krypties piešėjas ir akvarelistas. Guys [Giuji] mokėsi savarankiškai ir 1853—56 kaip piešėjas dalyvavo Krymo kare. Po ilgų kelionių, pagyvenęs Londone, 1860 persikėlė į Paryžių. Taikliais plunksnos piešiniais ir akvarelėmis pelnė tenykštės visuomenės kronikininko šlovę. Guys nebuvo karikatūristas kaip H. Daumier, nes vaizdavo šviesiąją Paryžiaus gyvenimo pusę.

H

Haacke, Hans
(*1936 Kelnas)
Vok. dailininkas. Haacke [Hakė] studijavo Kaselyje, Paryžiuje ir Filadelfijoje; nuo 1967 gyvena Niujorke. Ankst. darbais jis priartėjo prie ↑ „Zero" grupės, o vėliau pradėjo kurti „realiojo laiko sistemas". Tai stebėjimo procesai, iš pradžių fizikos ar biologijos („Kondensatorius", prad. 1963), o nuo 1970 — ir social. politikos srityje („Manheteno nekiln. turto nuosavybė", 1971). Haacke dažn. rengia lauke objektų aranžuotes, kurių nuolatiniai dalyviai būna ir žiūrovai.

Hackert, Jacob Philipp
(*1737 Prenclau, †1807 San Pjetro di Karedžis net. Florencijos)
Ankst. klasicizmo vok. tapytojas. Mokslo pradmenų įgijęs iš tėvo nuo 1754 Hackertas [Hakertas] studijavo Berlyne. Jį domino XVII a. ol. ↑ žanr. tapyba, o dar labiau — Claude Lorraino kūriniai. 1768 išvyko į Italiją, iš pradžių dirbo Romoje, vėliau Neapolyje, ten 1782 stojo kar. Ferdinando IV tarnybon. Susipažino su Goethe, kuris 1811 parašė jo biografiją. 1799 persikėlė į Florenciją. Be nedaugelio portretų, Hackertas kūrė pirmuč. peizažus ir ↑ vedutas. Griežta jo paveikslų kompozicija rodo jį stovėjus prie klasicizmo ištakų.

Hadsono mokykla
↑ Hudson River School

Hagnower, Niklas (kitaip N. Hagenauer, Nikolaus von Hagenau)
(*apie 1445, †pr. 1538 veik. Strasbūras)
Vok. skulptorius, kūręs perein. laikotarpiu iš vėlyv. gotikos į renesansą. Tikrai žinoma Hagnowerį [Hagnoverį] nuo 1493 buvus Strasbūre. Tik keletą kūrinių galima jam priskirti neabejojant. Svarb. iš jų — apie 1505 Izenheimo altoriui sukurtos altoriaus spintos skulptūros, laikomos vok. vėlyv. gotikos šedevru. Šiam altoriui, kurio paveikslus nutapė M. Grünewaldas, Hagnoweris sukūrė šv. Antano, šv. Jeronimo ir Kristaus su 12 apaštalų skulptūras. Bene jis bus sukūręs ir Strasbūro katedros ankstesnį did. altorių, kuris, deja, neišliko.

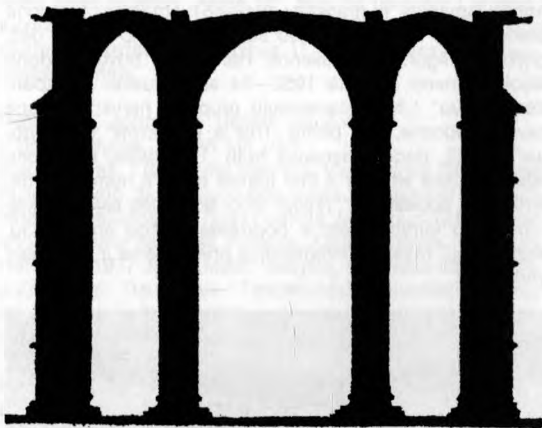
Hagos mokykla
XIX a. II p. ol. dailės mokykla. Jos kūriniams būdingas natūralizmas su krit. realizmo, ↑ impresionizmo ir net ↑ simbolizmo elementais. Reikšm. dailininkai J. Israëlsas, H. Weissenbruchas, J. Bosboomas ir A. Mauve.

Hajdu, Etienne
(*1907 Turda/Transilvanija)
Rumunų skulptorius. Hajdu [Haždu] studijavo Vienos ir Paryžiaus akademijose, vėliau buvo E. A. Bourdelle mokiniu. Jo ankst. darbus veikė Rodinas. Nuo 4-o deš. intensyviai domėjosi abstrakcija. Po II pasaul. karo Hajdu išsiugdė savitą abstr. stilių; jis kūrė didelio formato marmurinius ir metal. plokščiuosius reljefus, vad. atspaudus.

Hajek, Otto Herbert
(*1927 Kaltenbachas/Bohemija)
Vok. skulptorius ir objektų dailininkas. 1947—54 studijavo Štutgarto dailės akademijoje. Nuo 7-o deš. Hajekas intensyviai tyrinėja spalvų vaidmenį architektūros ir vaizd. dailės sąveikoje (vad. spalvų kelius); yra sukūręs daug spalvotų sienų tapybos, reljefo ir monument. plastikos darbų.

Halė
(vok. Halle, pranc. halle) **1.** Kitados didelė, iš vienos ar iš kelių pusių atvira patalpa su kolonų ar piliorių remiamu stogu. Tai savarankiškas statinys arba, kaip antikoje, visuom. pastato prieangis (↑ portikas). **2.** Šiais laikais — bet kuri didžiulė patalpa aukštai iškeltomis ar atramų laikomomis lubomis.

Halinė bažnyčia
Daugianavė bažnyčia; nuo ↑ bazilikos skiriasi tuo, kad jos ↑ centrinė ir ↑ šoninės navos yra (maždaug) to paties aukščio ir dengiamos vieno stogo. Bažnyčios vidus apšviečiamas per šon. navų išor. sienų langus. Halinės bažnyčios tipas aptinkamas (be vieno kito senesnio pvz.) nuo XII a. iš pradžių Prancūzijoje, Vestfalijoje ir Bavarijoje, tačiau galutinai įsigalėjo tik XIV a. vok. gotikoje (↑ vok. ypatingoji gotika).

Vėlyv. gotikos halinė bažnyčia

Hals, Dirck
(*1591 Harlemas, †1656 ten pat)
Ol. ↑ žanr. tapybos atstovas. Veik. buvo savo vyresn. ir garsesnio brolio Franso Halso mokinys. Tačiau jam didesnę įtaką turėjo W. P. Buytewecho ir E. van de Velde's kūryba. Halsas mielai tapė „linksmosios draugijos" siužetus, ↑ bendravimo scenas, kurios XVII a. pr. Olandijoje buvo labai mėgstamos. Šiuose paveiksluose vaizduojama iškylaujančių ar kitaip pramogaujančių jaunų pasiturinčių žmonių grupė.

Hals, Frans
(*apie 1580/85 Antverpenas? †1666 Harlemas)
Ol. portretistas. Su Halso kūryba siejasi pirmasis ol. portret. tapybos suklestėjimas. Su tėvais jis gana anksti persikėlė iš Flandrijos į Olandiją. Harleme buvo K. van. Manderio mokinys. Halsas visą gyvenimą tapė beveik vien ↑ portretus. Yra sukūręs garsių ↑ šaulių grupių Harlemo šaulių gildijai (tuo metu labai mėgstamas pav. tipas). Jam pavyko lais-

vesne kompozicija pagyvinti šių grup. portretų statišką figūrų surikiavimą. Jo *œuvre*, be daugybės portretų, apima ir keletą ↑ žanr. tapybos kūrinių, vaizduojančių paprastus žmones — valstiečius, kareivius, muzikantus, girtuoklius ir t.t. Beje, nėra ryškios ribos tarp Halso žanr. ir portret. tapybos, nes kai kurie jo paveikslai, pvz., „Linksmas girtuoklis" (apie 1628/30) ar „Čigonė" (apie 1628/30), sumanyti tartum ↑ portretai iki juosmens. Glotnų ankst. kūrinių potėpį ilgainiui pakeitė lengva, beveik eskiziška tapysena. Paveikslų koloritas irgi po truputį kito, visų pirma veikiamas Rembrandto: šviesios spalvos virto tamsiais ir prislopintais, pilkšvais tonais. Vėlesni kūriniai: „Descartes portretas" (1655); „Vyras su plačiabryle skrybėle" (apie 1664); „Harlemo senelių prieglaudos regentės" (1664).

Hamilton, Gavin
(*1723 Merdieston Hauzas/Lanarkšyras, †1798 Roma)
Škotų tapytojas, dailės komersantas ir archeologas. Dar jaunas Hamiltonas 1742 išvyko į Italiją, ten Romoje priklausė J. J. Winckelmanno ir A. R. Mengso aplinkai. ↑ Portretais ir ↑ istor. tapyba mitol. temomis pagal Homerą pelnė reikšm. britų ↑ neoklasicizmo tapytojo vardą. Dalyvavo archeol. kasinėjimuose Italijoje (Tivolyje ir kitur).

Hamilton, Richard
(*1922 Londonas)
Anglų tapytojas ir grafikas. 1948—51 studijavo Londono Slade dailės mokykloje. Nuo abstrakcionizmo 6-ame deš. grįžo prie figūr. vaizduosenos. Hamiltonas buvo Londono šiuolaik. meno institute 1952—54 susikūrusios „Independent Group" („Nepriklausomųjų grupės") narys; ši grupė savo parodomis, visų pirma „This is Tomorrow" („Tai rytojus", 1956), padėjo pamatus britų ↑ popdailei. Hamiltono koliažas „Just what is it that makes today's homes so different, so appealing?" (1953) virto šio dailės sąjūdžio kelrodžiu. Jo kūryba, kaip ir popdailės kolegų amerikiečių, skirta daug. masinės informacijos priemonėms ir masiniam vartojimui.

Richard Hamilton. Tad kuo gi dabarties namai kitoniški, tokie patrauklūs?

Hammersh(o)i, Vilhelm
(*1864 Kopenhaga, †1916 ten pat)
Danų tapytojas. Hammershoi [Hamersis] nepritapo prie tuo metu viešpatavusio pranc. ↑ impresionizmo. Jo portretai stilistiškai artimi J. A. Whistlerio kūrybai, o ↑ interjeruose jaučiami Vermeero ar P. de Hoocho tapybos atgarsiai. Kūrė ir peizažus. Iš spalvų vyrauja pilki ir rudi pustoniai.

Hans von Tübingen (kitaip Meistras H., St. Lambrechto votinio paveikslo meistras)
(*apie 1400, †1462 Vienos Naujamiestis)
Tarpt. gotikos vok. tapytojas. 1433 apie jį pirmą kartą raštiškai užsimenama Vienoje; ten 1450 tapė „Jėzų, nešantį kryžių" ir „Nukryžiavimą". Be to, jam priskiriamas apie 1425 sukurtas Šv. Lambrechto bažn. votinis paveikslas, vaizduojantis Vengrijos kar. Liudviko mūšį su turkais. Hansas von Tübingenas laikomas reikšm. Austrijos ↑ minkšt. stiliaus tapytoju.

Hanson, Duane
(*1925 Aleksandrija/Minesota)
Amer. dailininkas. Nuo 8-o deš. pr. kuria natūralaus dydžio hiperrealist. skulptūras; visos detalės atkuriamos taip tiksliai, kad pažvelgus iš toliau jos atrodo lyg gyvos (plg. ↑ fotorealizmas). Hansonas gamina gyvų modelių gipsinius atspaudus, padengia juos polistirolu, dirbt. derva ir fiberglasu, nudažo ir aprengia. Tematiniu atžvilgiu jį domina nyki žemųjų ir vidut. amer. visuomenės sluoksnių kasdienybė (pradedant namų šeimininkėmis ir baigiant narkomanais). Kūriniai: „Supermarket Lady" (1970), „Moteris su krepšiu" (1974).

Haptinė dailė
(gr. haptō — puolu; orig. vok. haptische Kunst) Dailės forma, kuri labiau orientuojasi į čiuopimo, lytėjimo pojūčius.

Hard-edge tapyba
↑ Griežto kontūro tapyba

Harnett, William Michael
(*apie 1848 Klonakiltis/Airija, †1892 Niujorkas)
Amer. tapytojas natūralistas. Nuo 1867 Harnettas [Harnetas] studijavo tapybą Filadelfijoje ir Niujorke, o 1880—86 Miunchene. Vėliau apsigyveno Niujorke. Harnettas netapė nieko kito, kaip tik ↑ *trompe l'œil* stiliaus ↑ natiurmortus, beje, vaizduojančius knygas ir prie sienų (durų) pritvirtintus daiktus (pirmuč. muzikos instrumentus). Harnetto stilius artimas Nyderlandų tapybai. Kūriniai: „Senas smuikas" (1886); „Music and Good Luck" (1888).

Hartung, Hans
(*1904 Leipcigas, †1989 Antibai)
Vok. tapytojas ir grafikas, ↑ *art informel* atstovas. 1924—28 studijavo Leipcige, Dresdene ir Miunchene. Jau keletą metų prieš studijas nusižiūrėdamas į V. Kandinskio ir P. Klee kūrybą pakrypo abstrakcionizmo link. 4-ame deš. sukūrė savitus eskiziškus darbus, kuriuose spalvai liko vis mažiau vietos. Savo tušo piešinius ir paveikslus kūrė ↑ automatizmo principu. Gauto rezultato — „psichinės improvizacijos" — pagr. elementas štrichas, dažnai tamsių tonų, varijuojamas begalinėmis kombinacijomis.

Hartung, Karl
(*1908 Hamburgas, †1967 Berlynas)
Vok. skulptorius. Baigė taik. dailės mokyklą Hamburge. Po ilgų užsienio kelionių (1929—32 praleido Paryžiuje) 1936 apsigyveno Berlyne, ten 1951 ėmė dėstyti aukšt. vaizd. dai-

lės mokykloje. Ankst. kūrybą veikė A. Maillolis. Nuo 4-o deš. Hartungas susiformavo abstr. stilių, tiek formų raiška, tiek glotnaus paviršiaus pomėgiu artimą H. Arpo ir C. Brancusi kūrybai. Ilgainiui šį glotnumą ir aptakumą suardė brėžiai.

Harunobu, Suzuki (tikr. Hozumi Jihei)
(*apie 1724 Edas/dab. Tokijas, †1770 ten pat)
Jap. Ukijo-ė medžio raižytojas ir tapytojas. Šios krypties dailininkai pirmenybę teikė žanr. tapybai, kasdienio gyvenimo vaizdavimui, jų nedomino relig. ar istor. tematika. Harunobu [Harunobus] turėjo savo spaustuvę ir pirmasis 1765 panaudojo daugiaspalvės spaudos techniką. Iki tol juodi balti atspaudai buvo spalvinami ranka. Naujos technikos atradimas padidino tiražus, ir jap. medžio raižiniai pasidarė prieinami platesniems gyventojų sluoksniams. Harunobu lakštų mėgstamos temos buvo aktoriai, moterys prie kasdienės ruošos ir erotinės scenos.

Hasenclever, Johann Peter
(*1810 Remšeidas, †1853 Diuseldorfas)
Vok. tapytojas. Hasencleveris [Hazenklėveris] buvo ↑ nazaretiečio W. von Schadowo mokinys. Nuo 1842 priklausė ↑ Diuseldorfo mokyklai, kurios dailininkams lab. rūpėjo ↑ žanr. tapyba. Hasencleveris kūrė daug. humorist. buržuazijos gyvenimo vaizdus, šiek tiek nuspalvintus social. kritikos.

Hausmann, Raoul
(*1886 Viena, †1971 Limožas)
Austrų dailininkas, žym. ↑ dadaizmo atstovas. 1918 kartu su G. Groszu, J. Heartfieldu ir R. Huelsenbecku jis buvo Berlyno dadaistinio sąjūdžio pradininkas. Ankst. Hausmanno [Hausmano] kūriniai artimi kubist. ↑ koliažui; kūrė ir ↑ fotomontažus, t.y. į paveikslus įterpdavo nuotraukų („Tatlin at home“, 1920; „ABCD“, 1923). Vėliau pasukęs į ↑ asambliažą komponavo daiktus trimačiuose kūriniuose. Be to, Hausmannas kūrė skulptūras, gvildeno dailės teor. problemas (pvz., „Courrier Dada“, 1958).

Raoul Hausmann. Mūsų laikų dvasia. Mechaninė galva. Asambliažas iš medžio ir kitų medžiagų

Hayman, Francis
(*1708 Ekseteris/Devonšyras, †1776 Londonas)
Rokoko anglų portretistas ir istor. paveikslų tapytojas, T. Gainsborough mokytojas. 1768 vienas iš Karal. akademijos steigėjų. Haymano [Heimano] kūryboje jungėsi anglų ir pranc. rokoko stilist. elementai. Pastaruosius jis perėmė iš H. Gravelot, su kuriuo kiek laiko glaudžiai bendradarbiavo. Be amžininkų labai vertinamų portretų ir ↑ istor. tapybos, Haymanas kūrė ir dekoracijas (pvz., Drury-Lane teatras arba Vauxhall-Gardens).

Hayter, Stanley William
(*1901 Londonas, †1988 Paryžius)
Anglų tapytojas ir grafikas. 1926 Hayteris [Heiteris] persikėlė į Paryžių, ten užmezgė kontaktus su ↑ siurrealizmo dailininkais. Po metų įsteigė Paryžiuje spausd. grafikos dirbtuvę, vėliau pavadintą „Ateljė 17“, kurioje burdavosi H. Arpo, J. Miró ir Y. Tanguy aplinkos dailininkai. 1940—50 Hayteris gyveno JAV ir Niujorko New School for Social Research antrą kartą įkurdino „Ateljė 17“. Nuo tol pasinėrė į abstrakcionizmą ir savo spausd. grafikos kūriniuose ėmė naudoti siurreal. vaizdavimo principus (↑ automatizmas) bei spalv. eksperimentus.

Heartfield, John (tikr. Helmut Herzfelde)
(*1891 Berlynas, †1968 ten pat)
Vok. grafikas, ↑ dadaizmo atstovas. Heartfieldas [Hartfyldas] buvo Berlyno dadaistų grupės narys ir iliustravo jos leidinius. Protestuodamas prieš I pasaul. karą, nuo 1916 vartojo anglišką savo pavardės variantą. Kartu su broliu Wielandu Herzfelde 1917 įkūrė „Malik“ leidyklą, kuri leido daug. polit. publikacijas. Daugybėje ↑ fotomontažų Heartfieldas stojo prieš karą ir fašizmą. 1933 emigravo į Prahą, vėliau į Londoną. 1950 grįžo į Vokietiją.

Heckel, Erich
(*1883 Dėbelnas/Saksonija, †1970 Hemenhofenas/Bodeno ežeras)
Vok. tapytojas ir grafikas, žym. ↑ ekspresionizmo atstovas. Nutraukęs architektūros studijas Heckelis [Hekelis] toliau

Erich Heckel. Autoportretas. Medžio raižinys

savarankiškai mokėsi tapybos. Jo įkvėpėjai buvo van Goghas ir fovistai (↑ „Fauves"). 1905 kartu su studijų kolegomis įkūrė Dresdeno dailininkų asociaciją „Die ↑ Brücke". Šio laikotarpio Heckelio paveikslai (peizažai, aktai, portretai) pastozinės tapysenos, vaiskių sodrių spalvų („Gulinti mergina", 1909). Asociacijai iširus, 1913 spalvos sušvelnėjo, išryškėjo rusvai žalias koloritas („Aktai pajūryje", 1913). I pasaul. karo kančias, kurias matė dirbdamas sanitaru Flandrijoje, perteikė litografijose ir medžio raižiniuose. 1937 Heckelio kūriniai, pavadinti „išsigimusiu menu", buvo uždrausti.

Heda, Willem Claesz.
(*1594 Harlemas, †1680 ten pat)
Ol. Harlemo mokyklos natiurmortų tapytojas. Heda vis grįždavo prie monochrom. (papr. pilkų ir žalių tonų) kompozicijų, vaizduojančių brangiais indais ir rinktiniais valgiais padengtą pusryčių stalą; jis nevengė priminti, jog viskas šioje žemėje laikina (↑ vanitas): valgių likučiai, išvartyti ąsočiai, sudužusios taurės. Ilgainiui Heda atsisakė monochrom. tapybos ir perėjo prie spalvinės. Šalia P. Claeszo jis laikomas pagr. ↑ pusryčių stalo kompozicijų tapytoju.

Heem, Jan Davidsz. de
(*apie 1606 Utrechtas, †1683/84 Antverpenas)
Ol. natiurmortų tapytojas. Heemas [de Hemas] tapė ↑ gėlių ir vaisių bei gausiai apkrautų ↑ pusryčių stalų kompozicijas. Ankst. darbai — paprasti, suderintų gelsvai rusvų tonų natiurmortai. Persikėlęs į Antverpeną 4-ame deš. Heemas pamėgo turtingas ir spalvingas detalizuotas kompozicijas.

Heemskerck, Maerten van
(*1498 Hemskerkas net. Harlemo, †1574 Harlemas)
Nyderlandų ↑ romanizmo tapytojas. Baigęs mokslus ilgus metus dirbo J. van Scorelio dirbtuvėje. Šio kūriniai turėjo Heemskerckui [van Hemskerkui] didelę įtaką („Šeimyn. portretas", 1532). Buvodamas Romoje 1532—36/37 piešė antik. pastatus ir studijavo Romos renesanso ir manierizmo kūrinius. Grįžęs sukūrė savo svarb. darbus: „Pasiją" ir „Šv. Lauryno gyvenimo scenas" Alkmaro Šv. Lauryno bažn. Heemskerckas tapė daug. relig. ir mitol. temomis, bet sukūrė nemažai ir portretų.

Hegenbarth, Josef
(*1884 Čekijos Kamnicas, †1962 Dresdenas)
Vok. iliustratorius ir piešėjas animalistas. Nuo 1908 studijavo Dresdeno dailės akademijoje, o I pasaul. karo metus praleido Prahoje. 1919 tapo Dresdeno ↑ „Sezession" grupės nariu. Jo naudojama technika — tušo piešinys, litografija ir sausa adata. Hegenbarthas [Hegenbartas] daug. iliustravo liter. veikalus, sukūrė individualaus groteskinio fantast. stiliaus aplankus Shakespeare, Goethe's ir Flaubert'o kūriniams. Be to, kūrė piešinius ir karikatūras įv. žurnalams („Jugend" ir „Simplicissimus").

Heiliger, Bernhard
(*1915 Štetinas)
Vok. skulptorius. Studijavo Štetine ir Berlyne, ten 1949—80 dirbo profesoriumi. Ankst. kūryba buvo veikiama A. Maillolio, tačiau vėlesn. metais C. Brancusi ir H. Moore įtakoje susiformavo organinis abstraktus Heiligerio stilius. 6-ame deš. jis daug. kūrė aukšto men. lygio portret. plastiką („Tapytojas Karlas Hoferis", 1951). Paskut. laiku yra sukūręs keletą monument. geležies skulptūrų.

Gotikos ir vėlyv. gotikos menas

59 Šventosios koplyčios vidus. Paryžius

60 Choro ramstinė sistema. Dievo Motinos katedra/Paryžius

61 Fasado rožiškasis langas. Strasbūro katedra

62 Šv. Toreno relikvijorius. St. Taurin/Evrė

63 Šartro katedros vitražas

64 Kelno katedra (užb. tik 1842—1880)

65 Dvibokštis fasadas. Burgo katedra

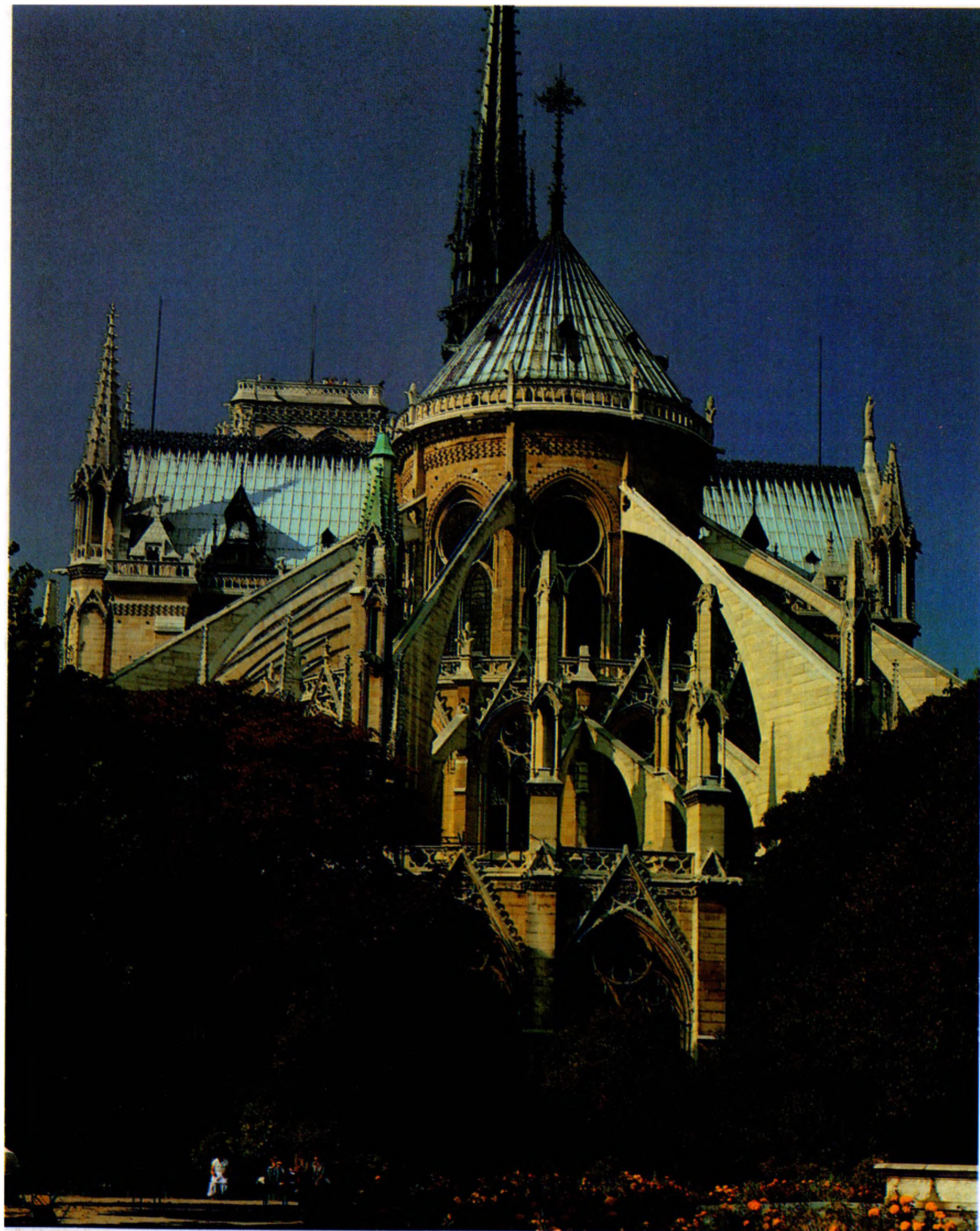
66 Kryžmos bokštas ir transeptas. Šv. Jono bažn./Hertogenbosas

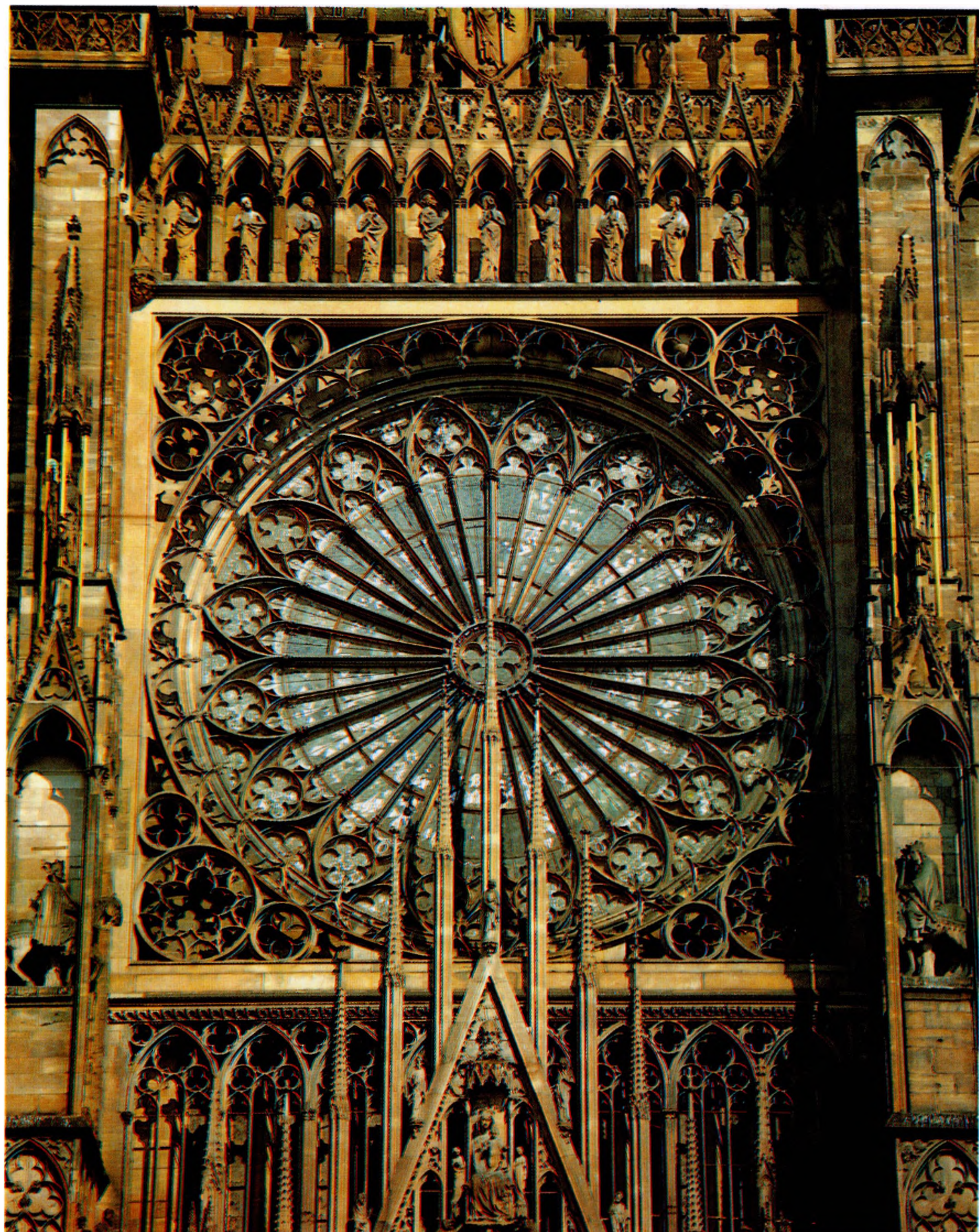
67 Solsberio katedra. Anglų ankst. gotikos pavyzdys

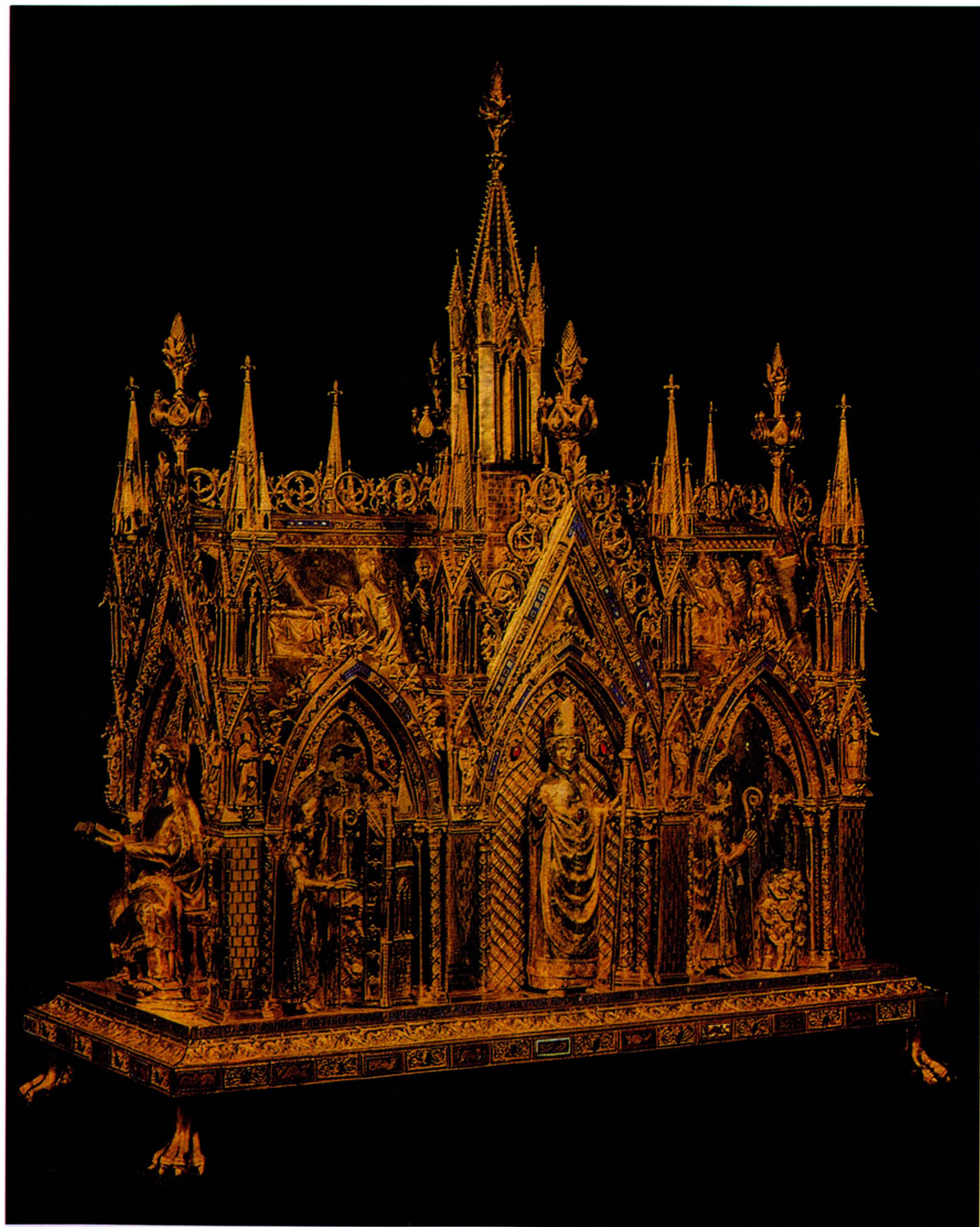
68 Ekseterio katedros vidus. Anglų dekoracinio stiliaus pavyzdys

69 Palazzo Vecchio Florencijoje

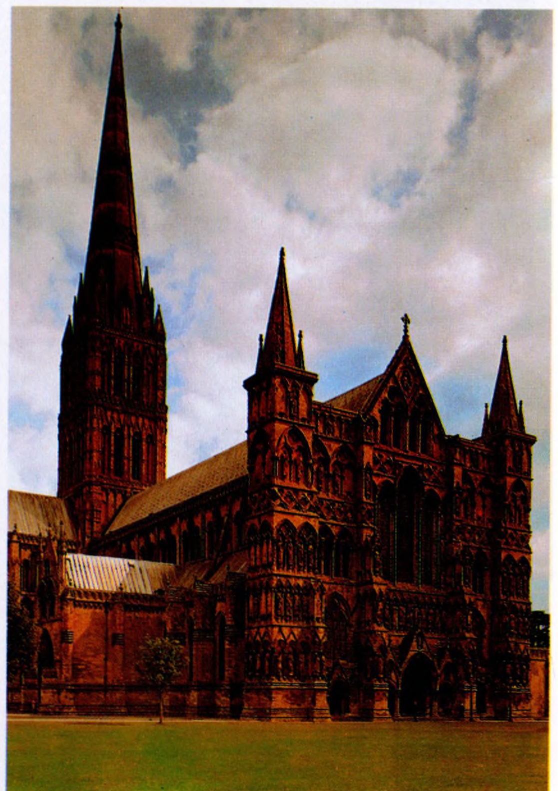
64

65

66

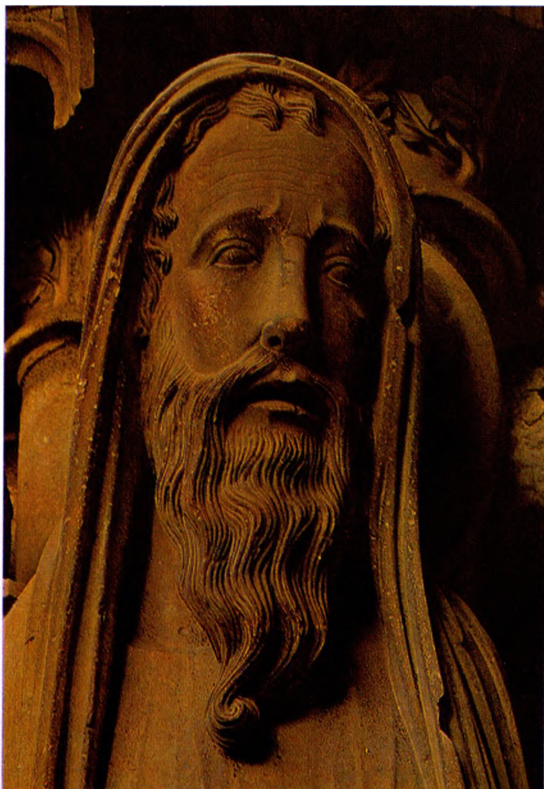

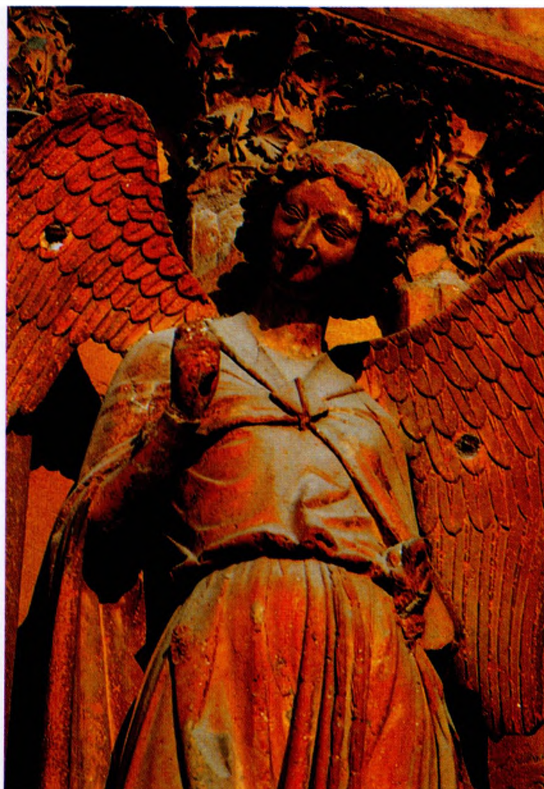
67

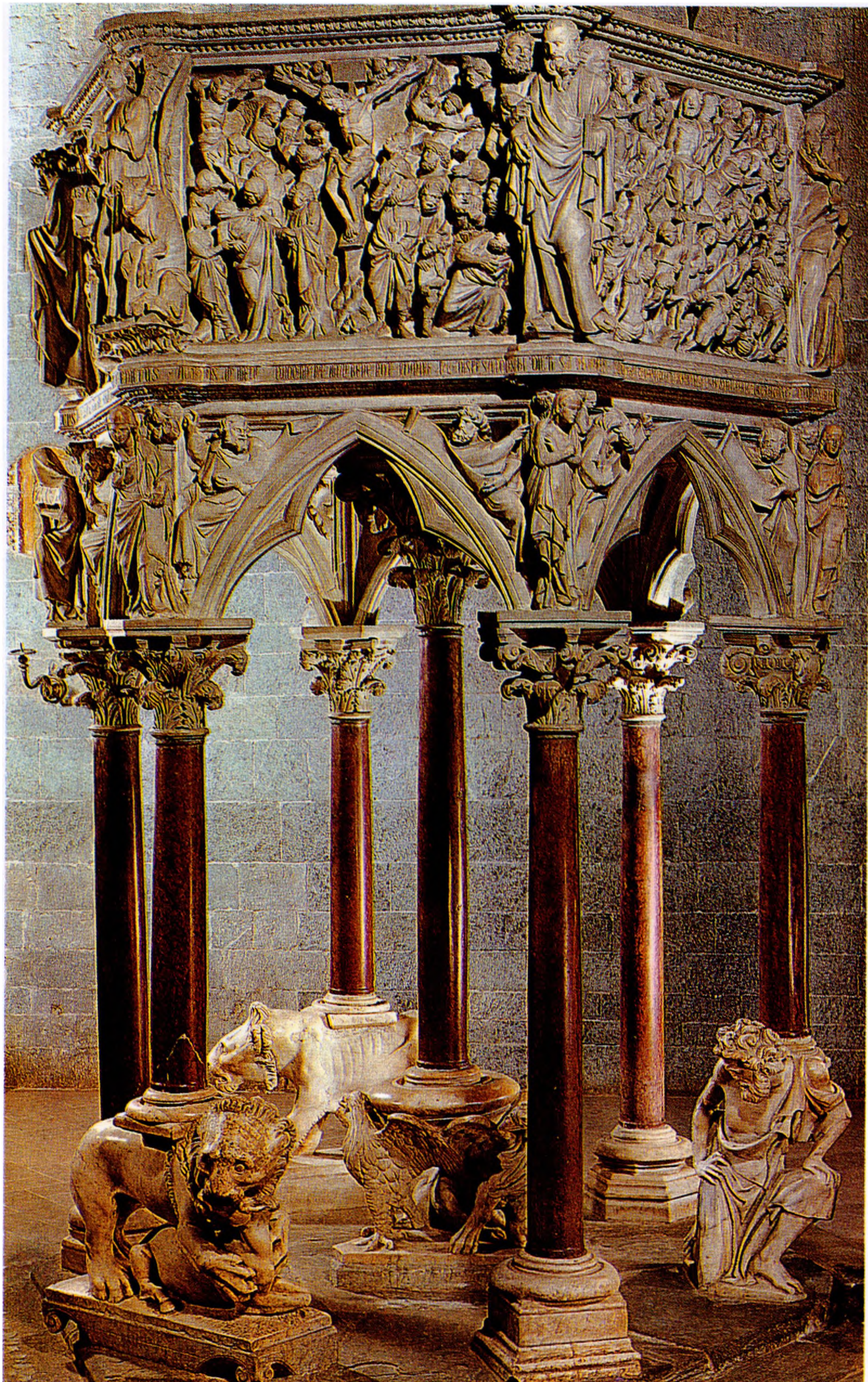

71

72

73

74

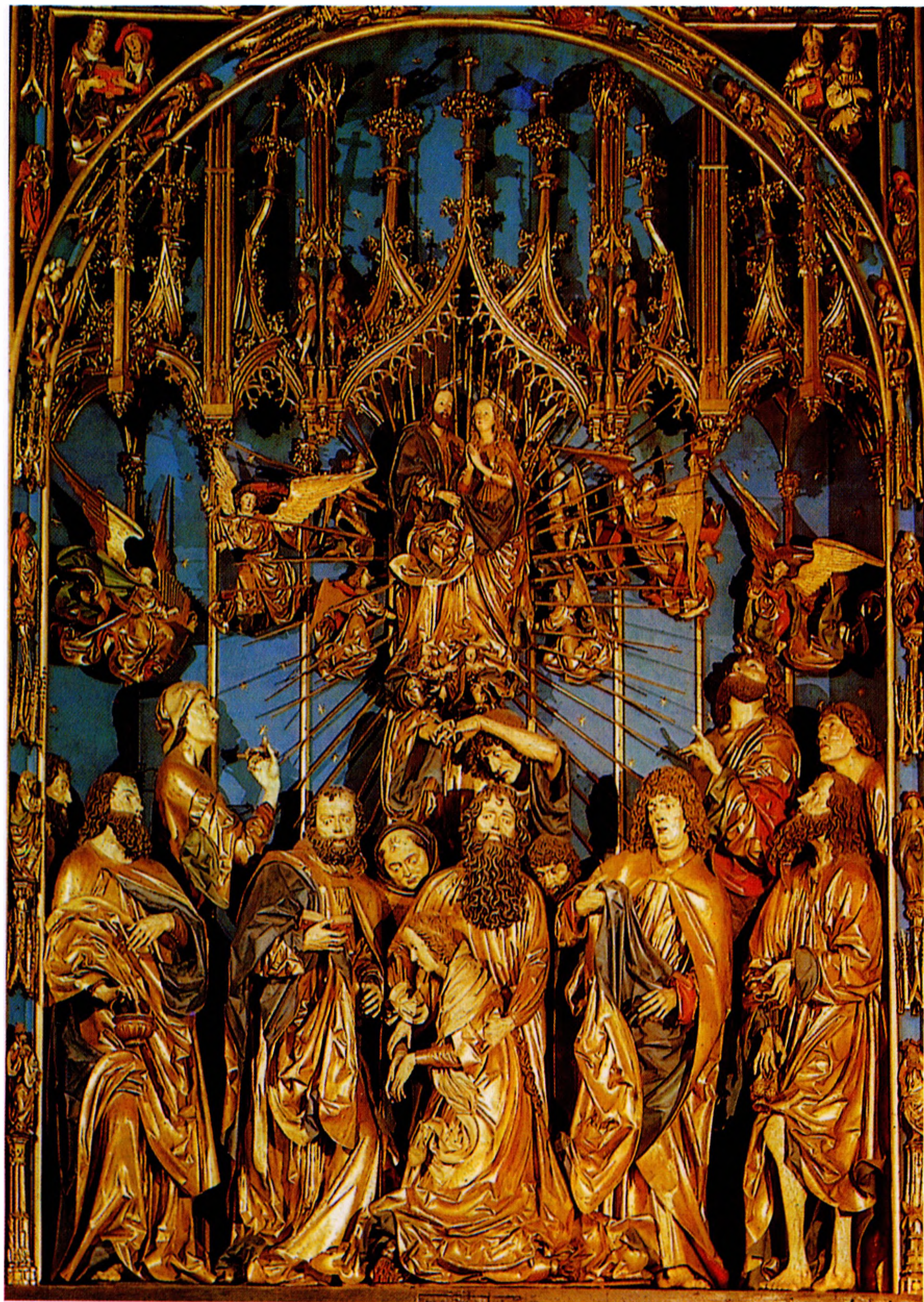

76

1500
Albertus Durerus Noricus
anno XXVIII

70 Broliai Limburgai. „Balandžio mėnuo" iš kunigaikščio de Berry valandų maldyno. Musée Condé/Šantiji

71 Pranašo galva. Šartro katedros šiaurinis portalas

72 Angelas. Reimso katedros vakarinis portalas

73 Utos galva. Naumburgo katedros vakarinis choras

74 Claus Sluter. Mozės galva. Šaltinis Šanmolio vienuol.

75 Giovanni Pisano sakykla. Šv. Andriejaus bažn./Pistoja

76 Tapiserija „Dama su vienaragiu". Musée de Cluny/Paryžius

77 Giotto. Demonų išvarymas iš Areco. Freska Šv. Pranciškaus bažn./Asyžius

78 Jan van Eyck. Kanclerio Rolino Madona. Luvras/Paryžius

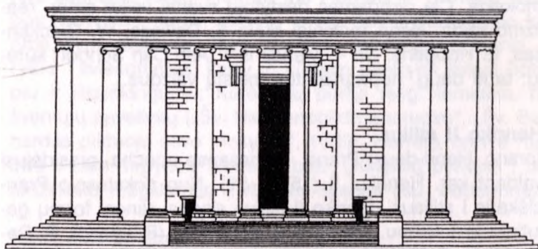
79 Albrecht Dürer. Autoportretas. Senoji pinakoteka/Miunchenas

80 Veit Stoß. Vėlyv. gotikos sąvarinio altoriaus vidurinė dalis. Švč. M. Marijos bažn./Krokuva

Heine, Thomas Theodor
(*1867 Leipcigas, †1948 Stokholmas)
Vok. ↑jugendo tapytojas, piešėjas, iliustratorius ir karikatūristas. 1884—89 studijavo Diuseldorfo akademijoje, paskui apsigyveno Miunchene. Jo griežtų kontūrų piešinių stilių suformavo A. Beardsley ir jap. spalv. medžio raižinių įtaka. Dirbo daug. įv. žurnalų iliustratoriumi; smerkė militarizmą ir nacionalizmą, užjautė skurstantį proletariatą. 1896 buvo vienas iš žurnalo „Simplicissimus" steigėjų, o jo pagr. karikatūristu liko iki pat emigracijos 1933 pavasarį.

Heizer, Mike
(*1944 Berklis/Kalifornija)
Amer. dailininkas, vienas ↑vietovaizdžio dailės kūrėjų. Mokęsis tapybos, nuo 7-o deš. pab. formuoja dailės kūrinius atviroje vietovėje. Jis dažn. keičia neliestų dykumų kraštovaizdį sustumdamas žemes ar įkirsdamas uolas („Double Negative", 1969). Kaip ir gamta, šie dailės kūriniai neilgaamžiai ir išlaiko pirminę formą tik kino juostoje ar nuotraukose. Nuo 8-o deš. Heizeris kuria ir skulptūras iš natūralių medžiagų, pvz., medžio ir akmens, bei pakopinius laiptų pavidalo paveikslus su dykumos spalvų stačiakampėmis formomis.

Helenistinis menas
Kitaip helenizmas. ↑Sen. gr. meno epocha maždaug nuo 320 iki 30 pr. Kr.

Helenizmas: Apolono šventykla. Didimai

Heliograviūra
(gr. helios — saulė) Kitaip fotograviūra. ↑Spaudos būdas; ↑giliajai spaudai skirtos spaudos formos — vario plokštės — gaminamos ėsdinimo metodu fotomechaniniame procese. Ant asfalto dulkėmis preparuotos vario plokštės uždedamas šviesai jautrios chromo želatinos pigmentinis popierius su prieš tai nukopijuotu skaidrės pozityvu. Kopijavimo eigoje patenkanti šviesa sutraukia želatiną, taigi sąlygoja ėsdinimo gylį. Heliograviūrą apie 1853 išrado M. Nièpce de Saint-Victoras. Ji priklauso „tauriesiems" spausdinimo metodams ir 1890—1910 buvo plačiai naudojama reprodukuojant grafiką ir paveikslus.

Helst, Bartholomeus van der (kitaip Elst, Verelst, Verhelst)
(*1613 Harlemas, †1670 Amsterdamas)
Baroko epochos ol. portretistas. Kūrė daug. šeimyn. portretus bei ↑regentų ir ↑šaulių grupes. Palyginti su jo amžininko Rembrandto grup. portretais, Helsto kūryboje į akis krinta formali ir statiška vaizduojamųjų rikiuotė („Kapitono Bicher'o šaulių draugija", 1639—43). Nuo 5-o deš. Helsto stilius pakito: paveikslai pasidarė spalvingesni, juose vaizduojamos figūros — elegantiškesnės; išryškėjo jų panašumas su van Dycko kūriniais. Helstas išpopuliarėjo turtingų miestiečių puošniais, reprezent. portretais ir kaip Amsterdamo aukštuomenės tapytojas pakeitė Rembrandtą.

Hem(m)essen, Jan Sanders van
(*apie 1500 Hemesenas prie Antverpeno, †po 1575 Harlemas?)
Flam. tapytojas, ilgą laiką klaidingai identifikuojamas kaip Braunšveigo monogramistas. Hemessenas [van Hemesenas] tapė bibl. siužetus, tačiau dažnai vaizdavo ir smuklių, viešnamių scenas („Sūnus palaidūnas"; „Lengvabūdiška draugija"), kuriose storžieviai valstiečiai nesivaržydami pramogauja. Tokiais vaizdais, smerkiančiais ydingą gyvenimo būdą, Hemessenas padėjo pagrindus flam. buitinių scenų tapybai.

Henri, Florence
(*1893 Niujorkas, †1982 Belivalis/Prancūzija)
Šveicarijos tapytoja ir fotografė. Studijavo tapybą pas K. Schwittersą Berlyne ir F. Léger Paryžiuje, paskui fotografiją „Bauhauze" pas J. Albersą ir L. Moholy-Nagy. Baigusi studijas, Henri apsigyveno Paryžiuje; 1930 įsirengė studiją. Savo fotogr. eksperimentais stilist. atžvilgiu svyravo tarp ↑ dadaizmo, ↑ siurrealizmo ir ↑ „Bauhauzo". Henri dirbo su veidrodžiais, prizmėmis, naudojo daugkartinį apšvietimą.

Henri, Robert
(*1865 Sinsinatis/Ohajas, †1929 Niujorkas)
Amer. tapytojas, moderno pradininkas JAV. 1889—91 studijuojančiam Paryžiuje Henri'ui didelę įtaką turėjo H. Daumier ir G. Courbet ↑ realizmas. Grįžęs į JAV jis įsteigė dailės mokyklą. Čia dirbdamas dėstytoju svariai veikė amer. realizmo raidą. Henri mokiniai buvo S. Davisas, W. Glackensas, E. Hopperis. Jis — vienas iš ↑ „Ash Can School" kūrėjų; tapė daug. nepagražintus miestų vaizdus.

Henriko II stilius
(pranc. Henri-deux) Pranc. ↑ renesanso epocha, prasidėjusi valdant kar. Henrikui II (1547—59). Nuo ankstesnio Pranciškaus I stiliaus Henriko II stilius skyrėsi renes. formų galutiniu įsigalėjimu. Šio stiliaus architektai (P. Lescot, P. Delorme) ir skulptoriai (J. Goujonas) laikėsi griežtų proporcijų ir orientavosi į antiką ir it. renesansą. Svarbūs Henriko II stiliaus architektūros pvz. — Luvro (prad. 1546) vak. korpusas ir Anė rūmų koplyčia (1549—52). Henriko II stilių pakeitė ↑ Henriko IV stilius.

Henriko IV stilius
(pranc. Henri-quatre) Vėlyv. renesanso architektūros laikotarpis valdant kar. Henrikui IV (1589—1610); ėjo po Henriko II stiliaus. Žym. šio stiliaus pvz. — Paryžiaus aikštės, suformuotos sekant florentiečiais ir venecijiečiais meistrais (pvz., Place Dauphine, 1606—07; Place Royale, dab. Place des Vosges, 1605—12).

Hepeningas
(angl. happening; to happen — įvykti, atsitikti) ↑ Popdailei artima ↑ men. akcijos forma, įgavusi reikšmės 7-ame deš. Jos tikslas — ištrinti ribą tarp meno ir kasdienio gyvenimo, kitaip sakant, tarp dailininko ir publikos. Tai dideli renginiai, vykstantys papr. lauke. Jų apytikrę eigą nubrėžia dailininkas, tačiau juose daug improvizacijos; todėl hepeningai nerepetuojami ir dažn. vyksta tik kartą. Labiau akcentuojami vizualūs ir liečiami dalykai. Žiūrovai įtraukiami į vyksmą stengiantis pakeisti jų įprastinį matymą ir suvokimą. Pavadinimas kilęs iš pirmos tokio pobūdžio akcijos „18 Happenings in 6 Parts", kurią A. Kaprowas 1958 surengė Niujorke. Tarp svarb. hepeningo atstovų — J. Dine, C. Oldenburgas, R. Rauschenbergas ir W. Vostellis. Plg. ↑ *Fluxus*.

Hepworth, Barbara
(*1903 Veikfyldas/Jorkšyras, †1975 Sent Aivsas/Kornvalis)
Anglų skulptorė, tapytojo B. Nicholsono žmona. Hepworth [Hepvort] studijavo Lydso dailės mokykloje pas H. Moore ir Karal. dailės koledže Londone. 3-o deš. pab. sukūrė pirmąsias abstrakčias skulptūras. Jai darė įtakos Moore ir C. Brancusi, su kuriuo susipažino 1932. 1933 įstojo į ↑ „Abstraction-Création" dailininkų asociaciją. Nuo 1934 susidomėjo ↑ konstruktyvizmu, kūrė spalvingas ažūrines monolit. skulptūras (↑ monolitas) bei tuščiavidurius objektus. Nuo 6-o deš. kūrė ir metalo plastiką, dažn. bronzos liejinius. Kūriniai: „Dvi figūros" (1954—55); „Dvi formos" (1965).

Heraldika
(vok. Heraldik, iš lot. heraldus — heroldas) Herbų mokslas. Pagalb. istorijos disciplina, tirianti herbų kilmę, raidą ir naudojimą. Iš pradžių herbas buvo atpažinimo ženklas, nes XII a. naujoji šarvuotė neleisdavo vizualiai identifikuoti kariūnų. Herbus piešdavo ant skydų. Vėlesniais šimtmečiais herbas virto paveldimu asmens ženklu. Iš pradžių tik kilmingieji turėjo teisę nešioti herbą. Heraldikos terminologija griežta ir glausta. Spalvos atitinka metalus (geltona/auksas, balta/sidabras). [Galimos ir emalių spalvos — raudona, mėlyna, žalia ir t.t.] Herbo aprašymas [blazonavimas, pranc. blasoner] pradedamas nuo skydo laikytojų (heraldinė dešinė pusė žiūrinčiajam atrodo esanti kairė). [Pagr. herbo skirtumas nuo simbolio ar emblemos — heraldinės figūros vaizdavimas skyde.] Herbą galima išplėsti iki men. kompozicijos skydą vainikuojant šalmu su puošmena, karūna, apgaubiant mantija, papuošiant vėliavomis ir t.t.

Herbas
↑ Heraldika

Herbin, Auguste
(*1882 Kjėvi net. Kambrė, †1960 Paryžius)
Pranc. tapytojas abstrakcionistas. 1903 Herbinas [Herbenas] atvyko į Paryžių; iš pradžių jį traukė ↑ impresionizmas, van Gogho tapyba, o vėliau fovizmas (↑ „Fauves"). Bendraudamas su P. Picasso ir G. Braque, 1910 susidomėjo ↑ kubizmu. 1913 pasuko į abstrakcionizmą, nuo 1926 veikiamą ↑ konstruktyvizmo. Pasirinko geometrinę formų raiš-

Hepeningas: Allan Kaprow. Vonia

ką ir 1940 sukūrė intensyvių spalvų „tapybos abėcėlę" — į eilę surikiuotas geometr. formas atskirų raidžių pagrindu. Herbinas buvo vienas ↑ „Abstraction-Création" grupės steigėjų ir to paties pavadinimo žurnalo leidėjų.

Herbinis vitražas
Kabinet. vitražo atmaina (↑ vitražas), ypač paplitusi XV ir XVI a. Šveicarijoje. Diduma herbinių vitražų — fundatorių ženklai visuom. pastatuose; juose įkomponuojamos nedidelės scenos su miesto, šeimos ar cecho herbu.

Hering, Loy
(*apie 1484/85 Kaufboirenas, †po 1554 Eichštetas)
Ankst. renesanso vok. skulptorius. Iki 1513 Heringas dirbo Augsburge. Vėliau po kelionės į Italiją įsteigė dirbtuvę Eichštete. 1514 sukūrė savo žym. darbą — šv. Vilibaldo paminklą tenykštei katedrai. Šis monument. kūrinys — vienas ankst. vok. renes. skulptūrų. Plati Heringo kūryba apima ir ↑ epitafijas, ↑ krucifiksus bei ↑ sakramentarijus.

Herkomer, Hubert von
(*1849 Valis net. Landsbergo, †1914 Badlei Saltertonas)
Vok.-anglų tapytojas ir grafikas. Nuo 1857 Herkomeris gyveno Anglijoje. Po studijų Londone dirbo žurnalo „The Graphic" iliustratoriumi; jo anglų gyvensenos vaizdavimas pasižymėjo social. kritika. Vėliau kūrė daug. ↑ peizažus ir ↑ žanr. tapybos darbus. Į Herkomerio *œuvre* įeina ir portretai, tarp jų R. Wagnerio ir J. Ruskino.

Herl(e)in, Friedrich
(*apie 1430 Rotenburgas prie Tauberio, †1500 Nerdlingenas)
Vėlyv. gotikos vok. tapytojas. Herlino kūriniuose aiškiai matyti Nyderlandų sen. tapybos (ypač R. van der Weydeno) įtaka. Tad manoma jaunystėje jį keliavus po Nyderlandus. Žinoma, kad nuo 1459 dirbo Nerdlingene, ten apie 1462—65 sukūrė žym. darbą — tenykštės Šv. Jurgio bažn. didž. altoriaus sąvaras: aštuonias scenas iš Švč. M. Marijos gyvenimo jų vid. pusėje ir scenas iš šv. Jurgio ir šv. Marijos Magdalietės gyvenimo — išorinėje. Be kt. altor. paveikslų Nerdlingene (Švč. M. Marijos altorius Viešpaties Jėzaus bažn., 1459), Herleinas yra sukūręs paveikslų bažnyčioms Kaisheime (buv. cistersų vienuol., apie 1461) ir Rotenburge prie Tauberio (Šv. Jokūbo bažn., 1466/67).

Herma
Kitados sen. gr. kulto paminklas — keturbriaunis, viršuje užsibaigiantis vyro (dažnai barzdoto) biustu. Iš pradžių veik. buvo skiriama tik gr. dievui Hermiui ir kaip nuo nelaimių sauganti statula ir riboženklis statoma prie namo įėjimo. Vėliau hermos forma buvo pritaikyta ir portret. skulptūroje; tuomet vaizduojamojo vardą įrašydavo hermos priek. plokštumoje. Renesanso ir baroko laikais hermos pasidarė mėgstamu puošyb. elementu. Tuolaik. architektūroje dažni hermos pavidalo (herminiai) piliastrai bei pilioriai.

Hermanns, Ernst
(*1914 Miunsteris)
Vok. skulptorius. Studijavo Achene ir Diuseldorfo akademijoje, ten 1976 gavo profesoriaus vietą. Hermannso [Hermanso] ankst. kūriniai priklauso ↑ figūr. dailei, tačiau 6-o deš. pr. jis pasuko į abstrakcionizmą. Nuo 7-o deš. kuria metal. skulptūras — iš pradžių A. Giacometti stiliumi, vėliau vis labiau linkdamas prie stereometr. formų, pvz., diskų, cilindrų ar rutulių, kombinacijų. Nuo 8-o deš. Hermannso mėgst. medžiaga — plienas.

Hernández, Gregorio
↑ Fernández, G.

Herojinis peizažas
↑ Ideal. peizažas, pagyvintas heroj. ↑ stafažo, kaip antai antik. dievų, mitol. personažų ir klasik. architektūros. Herojinį peizažą puoselėjo XVII a. pranc. tapytojai, ypač N. Poussinas ir Claude Lorrainas, kuris labiau akcentavo idiliją. Ši paveikslų rūšis buvo paplitusi tapyboje iki XIX a. Visų pirma minėtini J. A. Kocho ir C. Rottmanno dramatiški aukštikalnių peizažai.

Herrera, Francisco Jaunesn. de
(*1622 Sevilija, †1685 Madridas)
Baroko epochos isp. tapytojas ir architektas. F. de Herrera Vyresn. sūnus; iš tėvo gavo pirmąsias pamokas. Po ilgesnio buvojimo Italijoje Herrera [de Herera] 1660 tapo Sevilijos akademijos vadovu. 1672 Madride stojo rūmų dailininku kar. Pilypo IV tarnybon. Čia jis daug. kūrė brandž. baroko stiliaus portretus ir relig. paveikslus, veikiamus it. dailės. Jo archit. kūrinys — Nuestra Señora del Pilar piligrimų bažn. Saragosoje (1681), užbaigta praėjus daugeliui metų po Herrera mirties (1753).

Herrera, Francisco Vyresn. de
(*apie 1576 Sevilija, †1656 Madridas)
Baroko epochos isp. tapytojas ir vario raižytojas. F. de Herrera Jaunesn. tėvas. Herrera [de Herera] — Sevilijos tapybos mokyklos, kuriai, atrodo, turėjo įtakos Caravaggio kūryba, žym. atstovas. Taigi jo stiliaus būdingas požymis — ryški ↑ šviesotamsa; kartu jo kūriniai pasižymi laisvu potėpiu ir išraiškingumu. Kūrė visų pirma relig. tematika. Be šventųjų paveikslų („Šv. Hermenegildo apoteozė"; „Šv. Bernardas diktuoja savo mokymą", 1639), Herrera *œuvre* apima ↑ žanr. tapybos kūrinius, pvz., „Krepšių pynėjas", bei amžininkų mėgstamas ↑ virtuvės scenas (isp. bodegone).

Herri met de Bles
↑ Bles, Herri met de

Herzfelde, Helmut
↑ Heartfield, John

Herma

Hesdin, Jacquemart de
(žinomas nuo 1384, †apie 1410 Buržas?)
Tarpt. gotikos (↑ minkšt. stiliaus) pranc.-flam. ↑ miniatiūrų tapytojas. Hesdinas [de Hesdenas] laikomas žym. tų laikų pranc. knygų tapytoju. Žinoma jį nuo 1384 buvus Beri herc. Jeano de France rūmų dailininku. Apie 1385 sukūrė ankst. kūrinį, ↑ valandų maldyną „Petites heures du Duc de Berry". Taip pat prisidėjo prie vėlesnių hercogo valandų maldynų miniatiūrų tapymo: „Les trés belles heures du Duc de Berry" (pr. 1402), „Grandes heures du Duc de Berry" (1409). Nuo 1399 Hesdinas vadovavo didelei knygų tapybos dirbtuvei. Jo pareigas hercogo rūmuose perėmė broliai von Limburgai, kuriems turėjo įtakos Hesdino vėlyv. stilius.

Hesse, Eva
(*1936 Hamburgas, †1970 Niujorkas)
Vok. kilmės amer. menininkė, ↑ medžiagų dailės antiforminės krypties atstovė. 1939 Hesse [Hesė] apsigyveno Niujorke. Nuo 1953 studijavo Niujorke, o 1957—59 mokėsi pas J. Albersą Jeilio universitete Niū Heivene. Kūryb. kelią pradėjusi abstr. ekspresionizmo tapyba, 7-o deš. pr. sukūrė pirmąsias skulptūras, kurios vėlesniais metais išsirutuliojo į specifinius, dažnai neapibrėžtos formos medžiag. kūrinius iš fiberglaso, virvės, tekstilės ir gumos („Ringaround Arosie", 1965; „Accretion", 1968). Vėliau jos dėmesį patraukė ↑ konceptualizmas ir ↑ vietovaizdžio dailė.

Hey, Jean
↑ Muleno meistras

Heyden, Jan van der
(*1637 Gorinchemas prie Valio, †1712 Amsterdamas)
Baroko epochos ol. tapytojas ir grafikas. Šalia natiurmortų ir peizažų tapė daug. ↑ vedutas. Heydenas [van der Heidenas] ypač rūpestingai perteikdavo detales, bet jam mažai rūpėjo vaizdo topografinis tikslumas. Kai kurie jo paveikslai identifikuojami („Amsterdamas, Katedros aikštė su nauj. rotuše", 1667), tačiau yra nutapęs ir daugybę švelnios šviesos nutviekstų idealiųjų vaizdų. Be to, Heydenas buvo išradėjas ir pats iliustruodavo savo moksl. straipsnius.

Hidrija
Antik. vandens semiamasis indas, ↑ amforos ir ąsočio tarpinė forma. Hidrija turi tris ąsas: dvi horizontalias ties liemens ir kaklelio sandūra ir vieną vertikalią. Trečioji ąsa pagelbsti nešant pripildytą indą. Šios indų rūšies kaklelis griežtai atribotas nuo pilvo ir pečių. Hidrijos atmainos — kalpio — kaklelis švelniau pereina į liemenį.

Hildebrand, Adolf von
(*1847 Marburgas, †1921 Miunchenas)
Neorenesanso ir neoklasicizmo vok. skulptorius ir architektas, dailės teoretikas. Keliaudamas po Italiją 1867 susipažino su ↑ doičriomeriais, tarp jų su H. von Marées; tai turėjo didelį poveikį vėlesnei Hildebrando kūrybai. Pvz., 1893 veikale „Formos problema vaizd. dailėje" jis pritaikė jų dailės teorijas skulptūros sričiai. Penkiolika metų išgyvenęs Romoje, nuo 1897 dirbo Miunchene ir Florencijoje. Hildebrandas atsisakė tuo metu skulptūroje vyravusio neobaroko ir impresionizmo; jo kūryb. pozicija rėmėsi antika ir renesansu. Svarb. kūriniai: Vitelsbacho (1890—95) ir Huberto (užb. 1907) fontanai Miunchene.

Hill, David Octavius
(*1802 Pertas, †1870 Edinburgas)
Škotų tapytojas, ↑ litografas ir fotografas. Hillis [Hilis] Edinburge studijavo ↑ peizažo tapybą. Iš pradžių vaizdavo nuotaikingus saulėlydžius, kūrė ↑ iliustracijas. 1843 gavo užsakymą nutapyti „Free Church of Scotland" general. susirinkimo narių grup. portretą. Šiam didžiuliam paveikslui Hilliui prireikė sukurti 470 portretų. Nors vietoje eskizų naudojo naują priemonę — fotografiją, — šis plačios apimties darbas buvo baigtas tik po 23 metų. Hilliui šlovę pelnė daugybė fotogr. portretų, kuriems naudojo ↑ kalotipijos techniką. XIX a. vid. jie net buvo lyginami su Rembrandto kūriniais.

Hilliard, Nicholas (kitaip Hildyard, Heliard, Helier)
(*1547/48 Ekseteris, †1919 Londonas)
Anglų auksakalys, antspaudų raižytojas ir ↑ miniatiūrų tapytojas. Baigęs auksakalystės mokslus Hilliardas [Hiliardas] stojo dirbti miniatiūrų tapytoju kar. Elzbietos I rūmuose. Jai ir jos įpėdiniui Jokūbui I kūrė daug. nedidelius portretus („Anglijos karalienė Elzbieta I", 1572); Hilliardo stilių veikė H. Holbeino Jaunesn. kūryba ir to meto pranc. dailė, su kuria susipažino 1577 lankydamasis Prancūzijoje. Apie 1580, kūryb. veiklos viršūnėje, išsiugdė tikslią ir precizišką tapyseną.

Hine, Lewis Wickes
(*1874 Oškošas/Viskonsinas, †1940 Heistingas prie Hadsono/Niujorkas)
Amer. fotografas. Hine [Hainas] dirbo mokytoju, tik vėliau ėmėsi fotografijos. Savo kūriniuose be patoso, nepagražindamas fiksavo neturtingųjų Amerikos miestiečių gyvenimo ir darbo sąlygas. Jis stojo prieš social. nelygybę. Smerkdamas vaikų darbą prisidėjo prie viešosios nuomonės formavimo, ir padėtis iš tiesų pagerėjo. I pasaul. kare dirbo Europos karo reporteriu. Nors Hine, galima sakyti, tenkinosi social. temomis, vis dėlto yra laikomas vienu iš kritinės vaizd. žurnalistikos kūrėjų.

Hiperrealizmas
↑ Fotorealizmas

Hipodamo planas
Kitaip Hipodamo sistema. Hipodamo Miletiečio (Hippodamos) V a. pr. Kr. sukurta antikos miestų planavimo sistema. Jos pagrindą sudaro stačiakampis miesto gatvių ir aikščių tinklas, kurį atitinka visų miesto pastatų, tiek didžiųjų visuomeninių, tiek gyvenamųjų, išdėstymas.

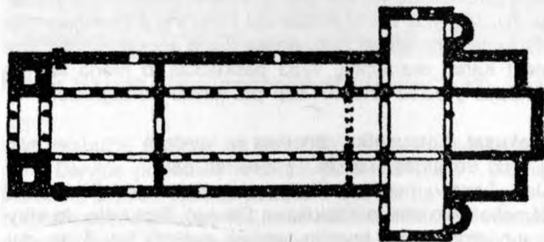
Hipodromas
Sen. Graikijoje — ilgas jojimo ir važnyčiojimo varžybų takas. Abiejuose jo galuose stovėjo po koloną, kurias žirgai ir kinkiniai daugelį kartų apsukdavo ratu. Tako šonuose ir iš vieno jo galo kildavo žiūrovų tribūnos.

Hiroshige, Ando (kitaip Ichiyusai)
(*1796 Edas/dab. Tokijas, †1858 ten pat)
Jap. tapytojas, ↑ spalv. medžio raižinių meistras. Tolimose kelionėse po Japoniją Hiroshige [Hirosigė] tapė peizažus. 1831 pasirodė pirmoji jo peizažų serija; 1833 kt. serija — „53 Tokaido stotelės" su miestų vaizdais ir peizažais — atnešė šiam dailininkui šlovę ir pripažinimą. Hiroshige turėjo talentą tapyb. priemonėmis perteikti nuotaikingus natūralist. peizažus. Šalia daugelio peizažų serijų yra sukūręs paveikslų, vaizduojančių žvėris bei augalus. 1855, 1867 ir 1878 Paryžiaus pasaul. parodose eksponuoti Hiroshige darbai turėjo didelę įtaką pranc. impresionistams ir V. van Goghui.

Hirtz, Hans
(dirbo tarp 1421 ir 1463 Strasbūre)
Vėlyv. gotikos vok. tapytojas. Žinoma, kad nuo 1421 Hirt-

zas [Hircas] dirbo Strasbūre; identifikuojamas kaip Karlsrūhės Pasijos meistras. Jo ↑menamasis vardas kilęs iš septynių Pasijos altoriaus plokščių (apie 1440), kitados nutapytų Šv. Tomo bažn. Strasbūre; didž. jų dalis dab. yra Karlsrūhėje (tarp jų „Kristus Alyvų kalne", „Vainikavimas erškėčiais", „Kristus, nešantis kryžių"). Peizažo fone energingai gestikuliuojančias figūras vaizduojantys Hirtzo paveikslai stilist. atžvilgiu labai artimi H. Multscherio ir K. Witzo tapybai.

Hirzau architektūros mokykla
Hirzau architektūros mokykla ženklina tam tikrą roman. architektūros raidos kryptį, kurios ištakos — Švabijos Hirzau Šv. Petro ir Pauliaus vienuol. bažn. (1082—91, neišl.). Dėl ryškių lokalinių ypatumų naujesniuose tyrimuose Hirzau architektūros mokyklos sąvoka vartojama tik plačiąja prasme. ↑Kliuni abatija ir jos benediktinų ordino reforma stipriai veikė šią mokyklą, o antroji Kliuni abat. bažn. (*Cluny II*) jai buvo sektinas archit. pavyzdys. Hirzau architektūra skyrėsi nuo vyraujančio roman. stiliaus formų ir puošyb. elementų supaprastinimu: buvo atsisakyta fasado bokštų, ↑kriptų ir ↑emporų. Dažn. bažn. tipas — ↑koloninė bazilika, perdengta plokščiomis lubomis, kartais su vak. priebažnyčio priestatu. Reformuota liturgija sąlygojo archit. naujoves: prie ↑choro su jo šon. chorais (kaip kad *Cluny II* ↑pakopinis choras) buvo prijungtas giedotojams skirtas did. choras (*chorus maior*), įrengiamas ↑kryžmoje, ir maž. choras (*chorus minor*) negiedantiems vienuoliams pirmajame piliorių išskirtame navų korpuso protarpyje (↑travėja). Hirzau mokyklos įtakoje XII a. pr. atsidūrė P. ir Vid. Vokietija; pvz.: Alpirsbacho (prad. 1095) ir Paulincelos bažn. (Paulinzella, 1107—24, dab. griuvėsiai).

Hirzau. Kliuni abatijos tipo vienuolyno bažnyčia

Hobbema, Meindert
(*1638 Amsterdamas, †1709 ten pat)
Ol. peizažistas, J. van Ruisdaelio mokinys (6-o deš. vid.). Hobbema [Hobema] buvo pasišventęs ↑peizažo tapybai, ypač mėgo miško peizažus su malūnais, upelių vagomis ar ↑stafažu. Jo peizažai turėjo didelę įtaką XVIII ir XIX a. anglų tapybai. Gars. Hobbema kūrinys — „Midelharnio alėja", 1689.

Höch, Hannah
(*1889 Gota, †1978 Berlynas)
↑Dadaizmo krypties vok. dailininkė. Kaip Berlyno dadaistų grupės narė, Höch [Hech] dalyvavo šio sąjūdžio renginiuose ir parodose. Nuo 1918 kūrė polit. ↑koliažus ir ↑fotomontažus. 3-ame deš. priklausė ↑„Nowember" grupei.

Hockney, David
(*1937 Bratfordas/Jorkšyras)
Anglų ↑popdailės tapytojas, piešėjas ir grafikas. Studijavo Karal. dailės koledže Londone. 6-o deš. pab. ėmė kurti grafikos darbus, visų pirma litografijas ir ofortus, nuo 1960 — ir aliej. paveikslus. Hockney [Hoknio] paveikslams būdinga šalta, glotni ir netikroviška atmosfera. Kūrinių motyvų randa savo aplinkoje. Ilgesnį laiką gyvendamas Kalifornijoje (1963—67) sukūrė ištisas paveikslų serijas, vaizduojančias maudyklas ir plaukiojančius ar po dušu besimaudančius žmones. 7-o deš. pab. Hockney tapysena pasidarė labiau detalizuota, priartėjo prie ↑fotorealizmo. Nuo 9-o deš. susidomėjęs fotografija, kuria ↑fotokoliažus. Kūriniai: „The First Marriage" (1962); „Man taking Shower in Beverly Hills" (1964); „A Bigger Splash" (1967).

Hodegetria
(gr.: kelio vadovė) Dievo Motinos atvaizdo ikonogr. tipas, kilme siekiantis sen. Bizantiją. M. Marija vaizduojama iki pusės (↑pusfigūris atvaizdas), dešine ranka rodanti į kairiąja prilaikomą Kūdikėlį Jėzų, nusitvėrusį Šv. Rašto ritinėlį [vėliau pakeistą knyga]. M. Marijos žvilgsnis nukreiptas į žiūrovą. Marija laikoma tarpininke („kelio vadove") tarp tikinčiųjų ir Kristaus. Pirminė *hodegetria* tipo ↑ikona iš V a. vid., buvusi Konstantinopolyje, Hodegono vienuol. bažn., garbinta kaip stebuklinga. *Hodegetria,* daug kartų kopijuotas ikonogr. tipas, yra ir šv. Luko Madonos provaizdis (↑šv. Luko paveikslai).

Hodler, Ferdinand
(*1853 Bernas, †1918 Ženeva)
Šveicarijos tapytojas. Mokėsi pas vieną peizažistą Tūne, vėliau tęsė studijas Ženevoje ir Berne. Kūryb. kelio pradžioje Hodleris tapė impres. plener. ↑peizažus (↑plenero tapyba). Prieš 1885 nutolo nuo impresionizmo, susidomėjo figūr. vaizdavimu; adekvačias išraiškos galimybes įžvelgė ↑simbolizme. Jo potėpis pasidarė plokštuminis, formos — kampuotesnės. Ne tik aiškios spalvos ir formos, bet ir kontūro linija virto men. išraiškos priemone. Šie stiliaus pokyčiai išryškėjo pirmajame žymiame Hodlerio pav. „Naktis" (1889), kuris susilaukė didelio susidomėjimo. 1892 jis dalyvavo pirmajame Paryžiaus simbolistų „Raud. Kryžiaus salone" („Salon de la Rose-Croix"). Nuo paskut. deš. vid. ėmė tapyti istor. tematikos darbus, pvz., freską „Sugrįžimas iš Marinjano" (1898—1900). Be to, yra sukūręs daug portretų, tarp jų daugiau kaip 30 autoportretų, peizažų ir alegorijų („Pavasaris", 1901).

Hoehme, Gerhard
(*1920 Grepinas net. Desau)
↑*Art informel* krypties vok. tapytojas. Hoehme [Hėmė] studijavo Halėje ir 1952—53 Diuseldorfo dailės akademijoje, ten nuo 1960 dirbo profesoriumi. 6-ame deš. tapė trykštančius gyvybingumu tašistinius „vizijinius peizažus". Iš jo vėlesnių, papr. monochrom. „šrifto ir struktūros paveikslų", tapytų ↑automatizmo principu, 7-o deš. pr. išsirutuliojo ↑komb. tapyba, kuriai Hoehme naudojo virves, gumines žarnas ir pan. Vėliau jis sukūrė ir kitokių darbų — juose virves ir žarnas ištempdavo aplink spalvotas pleksiglazo ar akrilo stiklo dėžes.

Hoelzel, Adolf
(*1853 Olmiucas/Moravija, †1934 Štutgartas)
Vok. tapytojas. Hoelzelis [Hėlcelis] studijavo Vienos ir Miuncheno dailės akademijose. 1906—19 dirbo Štutgarto akademijos profesoriumi. Ankst. kūrybos laikotarpiu kūrė realist. žanr. paveikslus („Namų malda", apie 1885), portretus ir peizažus. 1887 kelionė į Paryžių kuriam laikui jį palenkė į ↑impresionizmą. 1888 Hoelzelis apsigyveno Dachau ir bu-

vo vienas iš tenykščių dailininkų sambūrio kūrėjų (↑Dachau tapybos mokykla). Nuo teor. samprotavimų apie formą ir spalvą, kuriuose jis, remdamasis Goethe's ↑spalvų mokslu, spalvoms pritaikė muzik. harmonijos principus, Hoelzelis perėjo prie nedaikt. tapybos; apie 1900 pavadino ją „absoliučiąja tapyba". Nutapęs „Raudonąją kompoziciją I" (1905) ir kt. pav., Hoelzelis dar prieš V. Kandinskį tapo abstrakcionizmo pirmtaku Vokietijoje. Vėlyv. jo kūryba susijusi su relig. daile; kūrė pasteles ir vaiskių spalvų vitražus. Hoelzelio dailės teorijas per jo mokinius W. Baumeisterį, J. Itteną ir O. Schlemmerį pratęsė ↑„Bauhauzo" mokykla.

Hoetger, Bernhard
(*1874 Dortmundas-Herdė, †1949 Unterzėnas/Šveicarija)
Vok. skulptorius ir architektas. Išsimokęs akmentašiu, studijavo Diuseldorfo akademijoje. Hoetgeriui [Hėtgeriui] kūryb. impulsų teikė tiek ↑impresionizmas, tiek ↑jugendas. 1911—14 gyveno ↑Darmštato dailininkų kolonijoje, sukūrė skulptūrų bei reljefų Matildenhėhėje. Nuo 1914 įsikūrė ↑Vorpsvedės mokykloje net. Bremeno. 3-ame deš. dirbo architektu ir, panaudodamas jugendo elementus, Vorpsvedėje suprojektavo gyven. namų ir kavinę. Paulos Modersohn-Becker namo Bremene įranga (1927) reiškė posūkį ↑nauj. daiktiškumo link.

Hofer, Karl
(*1878 Karlsrūhė, †1955 Berlynas)
Vok. tapytojas ir grafikas. Studijavo Karlsrūhėje (pas H. Thoma) ir Štutgarte. 1903—08 gyveno Romoje, paskui Paryžiuje, o 1913 persikėlė į Berlyną. Ten 1919—36 dėstė akademijoje. Iš pradžių Hoferiui buvo artima romantinė fantast. A. Böcklino tapyba, bet netrukus jis patyrė ir P. Cézanne įtaką. Hoferio kūrybos centre — žmogus; pvz., jis dažnai tapė merginas ir rinkosi manieringą, gražiai lyrišką išraišką. Be to, kūrė peizažus. Po I pasaul. karo Hoferio stilius pasidarė ekspresyvesnis, pasikeitė tematika, ją papildė grėsmės ir karo baisumų motyvai. 1943 gaisras sunaikino Hoferio dirbtuvę Berlyne ir daugelį jo darbų. Jis mėgino iš nuotraukų atkurti prarastus paveikslus. Nacionalsocialistų priskirtas „išsigimusiesiems", vėliau, 1945 Hoferis tapo Berlyno aukšt. vaizd. dailės mokyklos direktoriumi.

Hoffmann, Josef
(*1870 Pirnicas (Brtnicai)/Moravija, †1956 Viena)
Austrų ↑secesijos architektas ir taik. dailės kūrėjas. Baigė architektūros studijas Vienos akademijoje, buvo O. Wagnerio mokinys. Hoffmannas [Hofmanas], atsiribojęs nuo tuo metu vyravusio ↑istorizmo, laikomas žymiu secesijos architektūros atstovu. 1897 buvo vienas iš G. Klimto suburtos Vienos ↑„Sezession" grupės steigėjų. 1903 kartu su Kolo Moseriu įkūrė ↑Vienos dirbtuves; per jas ženkliai prisidėjo prie šiuolaik. taik. dailės raidos. Kūrybos viršūnę pasiekė 1905—11 pastatydamas Stoklė rūmus (Palais Stoclet) Briuselyje. Šioje statyboje jis apsiribojo pagr. geometr. formomis ir sujungė ↑klasicizmo, ↑kubizmo ir „De ↑Stijl" įtakas.

Hofmann, Hans
(*1880 Veisenburgas/Bavarija, †1966 Niujorkas)
Vok.-amer. tapytojas. 1904—14 Hofmannas [Hofmanas] studijavo Miunchene ir Paryžiuje, ten sukosi R. Delaunay, H. Matisse ir P. Picasso draugijoje. 1915 Miunchene įsteigė modern. dailės mokyklą. 1932 persikėlęs į JAV, Niujorke įkūrė „Hofmann School of Art". Per šią savo mokyklą jis darė tam tikrą įtaką jaunesniosios amer. kartos tapybai. Jis pats pradėjo nuo puantilizmo, vėliau buvo veikiamas įv. avangardinių dailės srovių, bet iki 4-o deš. vid. liko ištikimas figūr. dailei. Apie 1940 sukūrė pirmuosius paveikslus ↑abstr. ekspresionizmo stiliumi, kuriam rado savitą, stačiakampio forma grindžiamą išraišką.

Hofmann, Ludwig von
(*1861 Darmštatas, †1945 Dresdenas-Pilnicas)
Vok. tapytojas, grafikas, taik. dailės kūrėjas. Studijavo Dresdene, Karlsrūhėje, Miunchene ir Paryžiuje. Hofmannas [Hofmanas] tarpais priartėdavo prie ↑realizmo, tarpais prie ↑jugendo. Lemiamą poveikį dekoratyviam jo stiliui turėjo P. Puvis de Chavannes ir H. von Marées kūryba. Vaizdavo daug. idealizuotus nuogus vaikinus ar merginas peizažo fone („Moters aktas", 1894; „Bukolikinis peizažas", apie 1900). Į Hofmanno kūrybos visumą įeina ↑litografijų serijos („Ritmai", 1919), sienų tapyba (pvz., Veimaro rūmų teatre — Hoftheater) bei ↑medžio raižiniai knygų iliustracijoms.

Hogarth, William
(*1697 Londonas, †1764 ten pat)
Rokoko krypties anglų tapytojas, vario raižytojas ir karikatūristas. Baigęs auksakalystės ir sidabro raižybos mokslus, 1725 ėmėsi tapybos. Hogarthas [Hogartas] tapė tuolaik. dorovines scenas (*moral pictures*) ir sukūrė keletą paveikslų ciklų, kuriuose su kandžia pašaipa vaizdavo eilinių miestiečių nutikimus. 1731/32 nutapė pirmą, dab. tik iš raižinių žinomą tokio pobūdžio ciklą „Kurtizanės karjera", arba „Paleistuvės gyvenimo kelias"; vėliau, 1733 „Palaidūno karjerą", arba „Ištvirkėlio gyvenimo kelią", ir 1742—44 — „Madingas vedybas". Per raižinių kopijas, dažnai jo paties darbo, šie ciklai plačiai plito visuomenėje. Jie turėjo įtakos XIX a. social. kritikos grafikai ir pelnė Hogarthui šiuolaik. karikatūros pradininko šlovę. Nestokojo pasisekimo ir subtilūs jo portretai. 1734 iš uošvio sero J. Thornhillio paveldėta Šv. Martyno Leino akademija Londone Hogartho vadovaujama virto viena žym. anglų meno mokyklų prieš įkuriant Karal. akademiją. 1753 paskelbtas jo meno teorijos veikalas „Grožio analizė" taip pat neliko be atgarsio.

Hokusai, Katsushika (žinomas įv. vardais)
(*1760 Edas/dab. Tokijas, †1849 ten pat)
Jap. ↑spalv. medžio raižinių meistras. Hokusai [Hokusajis] išmoko savo amato Katsukawa Shunso dirbtuvėje. Jo kūrybai būdinga stilist. krypčių įvairovė, perimta tiek iš jap. dailės, tiek iš europiet. ↑vario raižinių grafikos. Apie 1800 susiformavo savitas Hokusai stilius. Jis daug. iliustravo liter. kūrinius (taip pat savo liaudiškus romanus). Gyvas pasakojamasis stilius nulėmė, kad Hokusai tapo žymiu populiarios Ukijo-ė krypties medžio raižinių kūrėju. Hokusai medžio raižinius po jo mirties imta itin vertinti Europoje. Reikšm. jo kūrinys — „Banga" iš spalv. medžio raižinių ciklo „36 Fudzijamos vaizdai" (1823—33).

Holbein, Hans Jaunesn.
(*1497 Augsburgas, †1543 Londonas)
Renesanso epochos vok. tapytojas ir grafikas, Hanso Holbeino Vyresn. sūnus. Tapyti išmoko veik. tėvo dirbtuvėje. Ankst. darbuose jaučiama šio įtaka, bet netrukus išryškėjo Holbeino portretisto talentas („Burmistras Jacobas Meyeris ir jo žmona Dorothea Kannengiesser", 1516). Holbeinas apkeliavo Italiją, Prancūziją ir Nyderlandus, kol pagaliau 1532 apsistojo Anglijoje. Ten 1536 tapo kar. Henriko VIII rūmų dailininku; šiose pareigose buvo atsakingas už visus meno reikalus nuo oficialių portretų iki papuošalų eskizų ir švenčių organizavimo. Tačiau Holbeiną išgarsino jo portretai; juose nesiėmė psichol. interpretacijos ir apsiribodavo individualiais modelio bruožais, be to, gebėjo virtuoziškai per-

William Hogarth. Balsų medžioklė. Iš „Rinkimų" ciklo. Vario raižinys

teikti drabužių spalvas bei medžiagiškumą. Ryškus visafigūris Danijos princesės Kristinos portretas (1538). Dažną paveikslą papildo simbol. pobūdžio daiktai; jie tiksliau apibūdina vaizduojamą asmenį arba suteikia kūriniui ↑ *vanitas* prasmę (pvz., „Pranc. pasiuntiniai Londone", 1533, su anamorfozine kaukole, ↑ anamorfozė). Vėlyv. kūryboje nebevaizdavo erdvės ir naudojo neutralų foną. Reikšmingi „Mirties šokio" (1525) ir ST tematikos (1538) medžio raižinių ciklai – vakariet. grafikos šedevrai. Be to, Holbeinas kūrė freskas (pvz., Bazelio rotušės salei) ir altor. paveikslus (Pasijos altorius, apie 1525), tačiau portretai juos aiškiai pranoksta. Kt. kūriniai: „Bazelio teisės žinovas Bonifatius Amorbachas" (1519); „Rašantis Erazmas Roterdamietis" (1523); „Pirklys Georgas Gisze" (1532); „Anglijos kar. Henrikas VIII" (1538).

Holbein, Hans Vyresn.
(*apie 1465 Augsburgas, †1524 Bazelis arba Izenheimas/ Elzasas)
Perein. laikotarpio iš vėlyv. gotikos į ankst. renesansą vok. tapytojas ir piešėjas, H. Holbeino Jaunesn. tėvas. Yra duomenų, kad nuo 1494 jo būta Augsburge, Frankfurte prie Maino ir Liucernoje. Mokėsi Augsburge ar Ulme. Holbeinas gerai išmanė Nyderlandų tapybą, tai rodo jo ankst. kūrinio „Veingarteno altorius" (1493, Šv. Martyno katedra Augsburge) motyvai. Kūrybos visumą sudaro altor. paveikslai, portretai ir sidabro pieštuko piešiniai. Akivaizdžiai domėjęsis Nyderlandų tapyba (R. van der Weydenu) ir it. renesansu, Holbeinas visada liko ištikimas vėlyv. gotikos tradicijoms; tai pasakytina tiek apie ↑ ikonografiją, erdvės vaizdavimą, tiek apie figūrų kūniškumą. Tačiau jo individualizuotų veido bruožų portretai jau buvo pvz. Dürerio laikų vok. tapytojams, ypač jo paties sūnui H. Holbeinui Jaunesn.

Holl, Elias
(*1573 Augsburgas, †1646 ten pat)
Ankst. baroko vok. architektas. Po ilgesnės išvykos į Veneciją 1602 Hollis [Holis] buvo paskirtas Augsburgo miesto architektu. Vėlesniais dešimtmečiais jis ryžtingai kūrė miesto vaizdą arsenalo (1602—07), gimnazijos (1613), rotušės (1615—20) ir kt. pastatais. Vok. architektūros tradicijų (frontoninis fasadas) ir Š. Italijos renes. architektūros impulsų jungtis suformavo savitą Hollio stilių. Jo kūrybos viršūnė yra rotušė, pastatyta pagal Venecijos rūmų modelį, siejamą su vok. architektūros elementais.

Hollar, Wenzel (kitaip Wenceslaus, tikr. Vàclav H.)
(*1607 Praha, †1677 Londonas)
Čekijos piešėjas ir ofortistas. Dar jaunystėje Hollaras [Holaras] kūrė Prahos vaizdų raižinius. Kelionėse po Europos šalis nupiešė ir išraižė daugybę peizažų. 1627/28 baigė mokslus pas M. Merianą Vyresn.; 1637 persikėlė gyventi į Angliją. Hollaras paliko beveik 3000 ↑ ofortų, ne tik peizažų, bet ir gamtos bei animal. studijų, be to, portretų. Kultūros istorijai reikšmingos jo anglių moterų aprangos serijos („Ornatus Mulieris Anglicanus").

Hollein, Hans
(*1934 Viena)
Austrų architektas ir dizaineris. Holleinas [Holeinas] studijavo architektūrą Vienoje ir JAV. Iš pradžių kūrė utopinius pastatų projektus ir miesto planus. Reikšm. iš jau esamų jo pastatų — Abteibergo miesto muziejus Menchengladbache, įsikūręs 1982, ir Frankfurto šiuolaik. meno muziejus, užb. 1991. Holleinas kuria ir dizaino projektus; nuo 1976 vadovauja Vienos taik. dailės mokyklos dizaino institutui.

Holografija
(gr. holos ir graphō — visas atvaizdas) Technika, įgalinanti fotograf. būdu įrašyti ir atgaminti objekto erdvinį atvaizdą. Šio 1948 Denniso Gaboro sukurto metodo pagrindas — vaizduojamo daikto apšvietimas šviesa, sklindančia vieningo dažnumo bangomis (lazeris), ir specialiomis medžiagomis padengtų fotoplokštelių naudojimas. Tuo būdu gauta holograma įgalina žiūrintįjį dviejų matavimų plokštelėje matyti trijų matavimų vaizdą tarsi iš skirtingų taškų. Holografija taikoma vaizd. dailėje nuo 7-o deš. pab. (pvz., B. Naumanas, R. Indiana).

Holograma
↑ Holografija

Homer, Winslow
(*1836 Bostonas, †1910 Prout Nekas/Meinas)
Amer. ↑ realizmo krypties tapytojas ir piešėjas. Baigęs litografijos studijas, Homeris 1859 apsigyveno Niujorke ir kūrė žurnalams iliustracijas. Per amer. piliet. karą buvo karo lauko reporteris — piešėjas. Šią tematiką plėtojo ir tapyboje („Fronto belaisviai", 1866). 1866 Homeris pirmą kartą apsilankė Europoje; ten studijavo sen. meistrus bei G. Courbet ir impresionistų E. Manet ir C. Monet kūrinius. Grįžęs į JAV kūrė daug. peizažus ir marinas („Golfo srovė", 1899).

Hondecoeter, Melchior d'
(*1636 Utrechtas, †1695 Amsterdamas)
↑ Baroko epochos ol. dailininkas, vaizduojantis paukščius. Sekdamas tėvu, sparnuočių tapytoju Gijsbertu d'Hondecoeteriu, anksti susidomėjo paukščiais — ir vietiniais, ir egzotiniais. Hondecoeteris [Hondekuteris] dažnai juos tapydavo peizažo ar valstiečių kiemo aplinkoje; kai kurių paveikslų turinį sudaro dramatiškas vyksmas, pvz., gaidžių peštynės. Be to, jis kūrė ↑ medžioklės scenas. Krinta į akis paukščio plunksnų realist. vaizdavimas.

Hone, Nathaniel
(*1718 Dublinas, †1784 Londonas)
Airių portretistas ir grafikas. Po ilgesnės kelionės į Italiją, kurios metu aplankė Romą bei Florenciją, 1753 apsigyveno Londone. Paprastais, griežtos kompozicijos portretais netruko pelnyti madingo tapytojo šlovę ir visą gyvenimą buvo J. Reynoldso konkurentas (su juo susipažino Italijoje). 1768 Hone [Hounas] buvo vienas iš Karal. akademijos steigėjų. Be portretų, yra sukūręs keletą ↑ žanr. tapybos darbų.

Honthorst, Gerard van (kitaip Gerrit van H.)
(*1590 Utrechtas, †1656 ten pat)
Ol. tapytojas, Utrechto ↑ karavadžistų atstovas; A. Bloemarto mokinys. Nuo 1610 maždaug dešimtmetį gyveno Romoje, ten jį ilgam paveikė Caravaggio kūryba. Dėl pomėgio tapyti nakties vaizdus žvakių ir deglų šviesoje buvo pramintas „Gherardo della Notte" („Naktiniu Gerardu"). Romoje turėjo pasisekimą jo relig. siužetai; sukūrė „Jėzaus gimimą" ir „Piemenėlių pagarbinimą" (abu 1620). 1622 Honthorstas grįžo į Utrechtą. Ten iš pradžių dar tapė nakties scenas, bet jo siužetai jau įgavo olandiškų bruožų. Kūrė žanr. tapybos darbus, vaizdavo liaudiškas scenas („Sūnus palaidūnas", 1623); taip pat buvo įtakingų ir aukštų asmenų portretistas, 1628 dirbo Anglijos kar. Karoliui I.

Hooch, Pieter de (kitaip Hoogh, Hooghe)
(*1629 Roterdamas, †po 1684 Amsterdamas?)
Ol. ↑ žanr. ir ↑ interjero tapybos atstovas, dirbęs Delfte ir Amsterdame. Hoochą [de Hochą] mokė N. Berchemas. Delfte praleistas laikas, maždaug nuo 1655 iki 1665, buvo vaisingiausias jo kūryb. tarpsnis. Tuo metu, veikiamas Vermeero kūrybos, jis sukūrė daugybę interjerų ir vid. kiemelių vaizdų, rodančių ol. miestiečių gyvenimą. To laikotarpio kūrybos pvz. — „Motina prie lopšio" ir „Užpakalinis kiemas" (1658). Hoochui persikrausčius į Amsterdamą, jo kūryba pastebimai suprastėjo. Jo nebedomino smulk. biurgerių aplinka; visą savo dėmesį jis skyrė pasiturinčios visuomenės prabangai. Hoocho interjerams būdingos pustuštės patalpos su griežta grindų plytelių tvarka, sustiprinančia erdviškumo efektą. Šiuose paveiksluose dažnai atsiveria vaizdas į gretimas patalpas ar kiemus, o pro atviras duris iš šalimais esančių kambarių sklinda netiesioginė šviesa.

Hoogstraten, Samuel van
(*1627 Dordrechtas, †1678 ten pat)
Ol. tapytojas ir grafikas, Rembrandto sekėjas. Hoogstrateno [van Hogstrateno] ankst. kūryba buvo visapusiškai veikiama Rembrandto: tiek motyvų pasirinkimu, tiek šviesos panaudojimu, tiek potėpiu; mat jis keletą metų dirbo šio dirbtuvėje. Hoogstrateno tapyb. interesų ratas platus, jis tapė ir bibl. tematikos, ir žanr. paveikslus, ↑ vedutas, ↑ natiurmortus ir ↑ portretus. Garsėjo ir iliuz. darbais, pvz., vaizdu pro slaptą akutę į ol. namo vidų (apie 1660). Hoogstrateną domino ir meno teorija: 1678 pasirodė reikšmingas jo veikalas „Inleyding tot de hooge Schoole der Schilderkonst".

Hopper, Edward
(*1882 Niakas/Niujorkas, †1967 Niujorkas)
Amer. tapytojas, ↑ „Ash Can School" grupės sekėjas. Pradėjęs tapyti impres. maniera, Hopperis [Hoperis] pamažu vis labiau artėjo prie ↑ realizmo ir tapo pagr. ↑ *American scene* atstovu. Jis stengėsi realistiškai vaizduoti Amerikos miestų gyvenimą. Hopperį labiau domino šešėlinė gyvenimo pusė: vieniši didmiesčio žmonės viešbutyje ar restorane, transporto priemonėse ar gatvėje (pvz., „Nighthawks", 1942), priemiesčių nykuma. Tapė ne tik miesto vaizdus, bet ir peizažus. Hopperio kūriniams būdinga negyvėliška scenerija. Jei vaizduojami žmonės, tai tartum sustingę; šį įspūdį sustiprina ir neįtikėtinai stipri šviesa bei ryškūs šešėliai. Savo realist. tapysena Hopperis buvo ↑ fotorealizmo pirmtakas.

Hoppner, John
(*1758 Londonas, †1810 ten pat)
Vok. kilmės anglų tapytojas, rokoko krypties atstovas. Ne itin sėkmingi ↑ istor. ir ↑ peizažo tapybos bandymai Hoppnerį [Hapnerį] galiausiai atvedė į portreto sritį, kurioje jis tęsė anglų portret. tapybos (T. Gaisborough ir J. Reynoldso) tradiciją. 1793 buvo paskirtas Velso princo (vėliau Jurgio IV) rūmų dailininku. Hoppneris buvo mėgstamas britų diduomenės portretistas, kūrė daug. elegantiškus rūmų damų ir vaikų portretus.

Horizontalioji plastika
(orig. vok. horizontale Plastik) Horizontalaus išdėstymo plastika pasirodė 7-o deš. pr. Joje meno kūrinys nebeiškyla su visu savo „kūniškumu" priešais žiūrovą, kaip vertik. plastikoje; jis tampa apeinama, kupina įspūdžių erdve, įtraukiančia žiūrovą. Horizont. plastika visų pirma aptinkama ↑ minimalizme, o specifinė jos atmaina — ↑ vietovaizdžio dailėje.

Horn, Rebecca
(*1944 Michelštatas/Hesenas)
Vok. ↑ men. akcijos atstovė. Nuo 1972 kuria filmus ir videojuostas pagal savo ↑ performansus. Horn prisidengia kūną kaukėmis, vėduoklėmis, o jos judesiai atitinka ritualizuotą choreografiją. Nuo 1974 ji konstruoja ↑ instaliacijas, jungiančias organinius ir techn. elementus („Motorizuota išskleista povo uodega" — „Motorisiertes Pfauenrad", 1980).

Horst, Horst P.
(*1906 Veisenfelsas/Zalė)
Vok. kilmės amer. fotografas. Iš pradžių Horstas studijavo architektūrą Hamburge ir Paryžiuje pas Le Corbusier. 1935 apsigyveno Niujorke; nuo tol sėkmingai dirba madų fotografu. Pasitelkdamas savo fotomodelių specifines pozas ir inscenizaciją, jis rado individualią men. išraišką. Horstas dirba ir fotoportretistu, kuria aukštuomenės (High Society) portretus.

Hortus conclusus
↑ Švč. M. Marija rožių sode

Hosemann, Theodor
(*1807 Brandenburgas/Hafelis, †1875 Berlynas)
Vok. tapytojas ir grafikas. Dailės mokėsi vienoje Diuseldorfo litografijos įmonėje ir šio miesto akademijoje. 1828 Hosemannas [Hozemanas] persikraustė į Berlyną. Čia jis buvo ypač vertinamas ↑ bydermejerio laikais dėl taikliai charakterizuojamų, kitąkart gana grubiai piešiamų Berlyno gyvenimo vaizdų. Hosemannas kūrė ir liter. kūrinių iliustracijas (pvz., E. T. A. Hoffmanno rinktinių raštų, 1844). Nuo 1857 dėstė Berlyno akademijoje.

Houbraken, Arnold
(*1660 Dordrechtas, †1719 Amsterdamas)
Ol. tapytojas ir dailės teoretikas, S. van Hoogstrateno mokinys. Houbrakenas kūrė žanr. paveikslus (↑ žanr. tapyba), ↑ natiurmortus ir ↑ portretus. Tačiau kur kas vertingesni už tapybą Houbrakeno teor. dailės tyrinėjimai. Jo trijų tomų kūrinys „Groote Schouburgh der Nederlandsche Konstschilders en Schilderessen" — vienas žymiųjų ol. tapybos šaltinių rinkinių.

Houdon, Jean-Antoine
(*1741 Versalis, †1828 Paryžius)
Klasicizmo krypties pranc. skulptorius, J.-B. Pigalle ir J.-B. Lemoyne mokinys, nuo 1771 Académie Francaise narys. 1764—68 gyveno Romoje, ten patyrė stiprią J. J. Winckelmanno ir šio bendraminčių įtaką. Romos antik. kūrinių studijos paskatino Houdoną [Hudoną] jau ankst. darbuose atsisakyti barok. formų ir pasukti klasicizmo link. Išvykęs iš Romos dirbo Vokietijoje, Rusijos caro rūmuose ir JAV. Reikšmingi Houdono sukurti garsių amžininkų portret. biustai iš gipso (daugiau kaip 200 vnt.), tarp jų Voltaire, Rousseau, imp. Jekaterinos II ir Washingtono. Savita formos traktuotė ir nuodugnios natūros studijos įgalino Houdoną savo kūryboje pateikti neįprastai gyvą klasicizmo variantą.

Houpvelo menas
↑ Šiaurės Amerikos indėnų menas

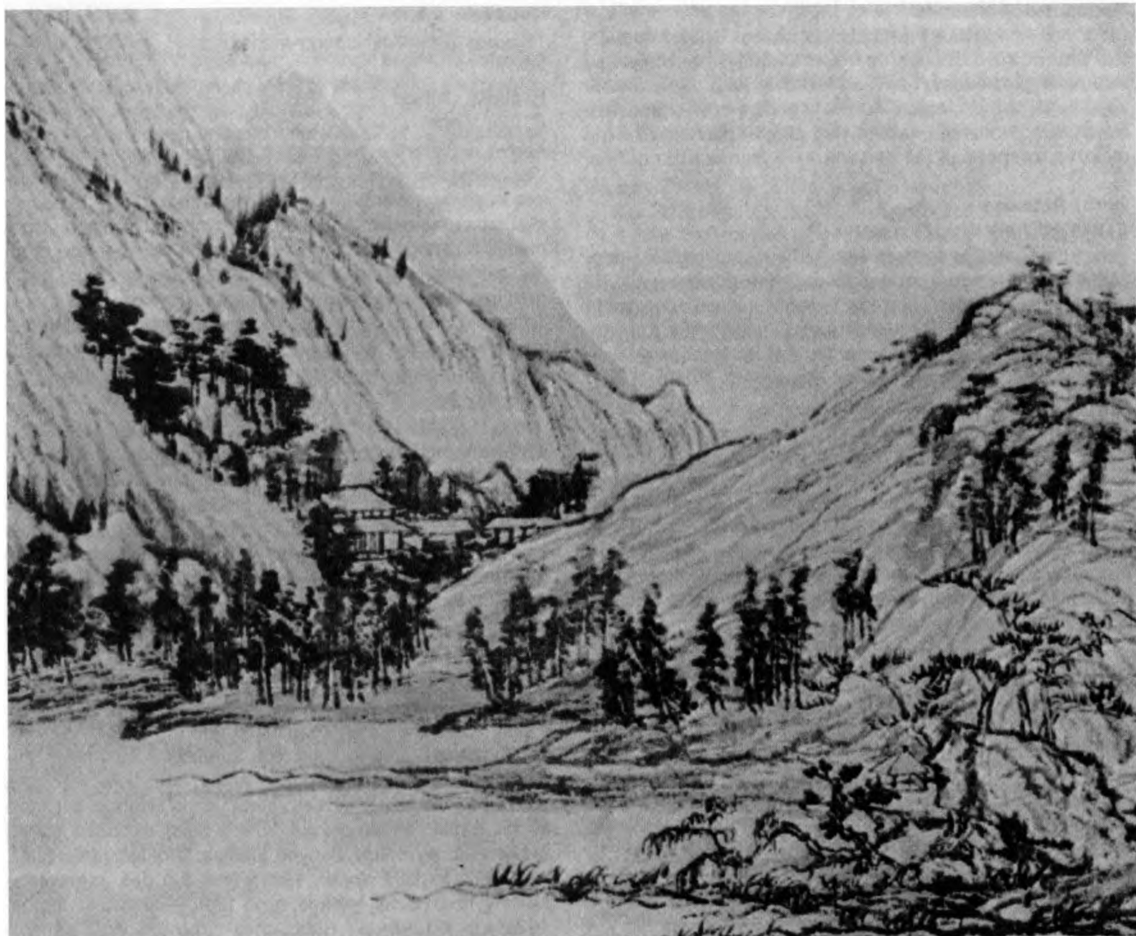
Hrdlicka, Alfred
(*1928 Viena)
Austrų skulptorius, tapytojas ir grafikas. 1946—57 mokėsi Vienos akademijoje, F. Wotrubos skulptūros klasėje. Hrdlickos kūriniuose papr. vaizduojamas žmogus, o jų temos — skausmas, seksualumas, smurtas ir mirtis, šiuolaik. visuomenės nužmogėjimas. Hrdlicka kuria ne tik neįprastai dideles, akmenyje iškaltas ekspresyvias figūras ir torsus, bet ir grafikos ciklus bei freskas (pvz., ofortų ciklas „Plötzenseer Totentanz", 1974). Hrdlickos dailės samprata — nuolat. diskusijų tema. Žym. ankst. kūrinys — torsas „Nukryžiuotasis" (1959). Kt. svarbus darbas — antifašist. ir antimilitarist. paminklas (1988) Vienos Albertinos aikštėje (Albertinaplatz).

Huang Kung-wang (kitaip Gong-wang)
(*1269 Pchingčiangas/Džiangsu provincija, †1354)
Kinų tapytojas. Žym. iš „keturių didžiųjų Juanų laikų meistrų" (šalia Wang Mengo, Wu Cheno ir Ni Tsano). Laikomas kinų monochrom. peizažo tapybos pagr. atstovu. Plačios gamtos studijos suformavo nepretenzingą, tačiau topografiškai tikslų stilių. Lab. žinomas Huango [Chvan Kung-vango] kūrinys — šešių metrų ilgio ↑ platusis ritinėlis su „Fučūno kalnų" vaizdu. (Pav. p. 202.)

Hubbuch, Karl
(*1891 Karlsrūhė, †1979 ten pat)
↑ Nauj. daiktiškumo krypties vok. grafikas ir tapytojas. Studijavo Karlsrūhėje ir Berlyne. Ankst. kūryboje jaučiama G. Groszo įtaka. 3-ame deš. Hubbuchas [Hubuchas] kūrė social. ir polit. turinio grafiką, kurioje dažn. vaizdavo sunkų proletariato gyvenimą Berlyne (serijos: „Vokiečių interesai", 1925—27, ir „La France", 1931). Nuo 3-o deš. jo paveiksluose vyravo social. kritikos, o po 1945 — antifašist. temos. 1925—33 ir 1948—57 Hubbuchas dirbo dėstytoju Karlsrūhės akademijoje.

Huber, Wolf
(*apie 1485 Feldkirchas/Forarlbergas, †1553 Pasau)
Renesanso epochos vok.-austrų tapytojas ir grafikas. Šalia A. Altdorferio laikomas žym. ↑ Dunojaus mokyklos atstovu. Maždaug nuo 1510 dirbo Pasau, nuo 1540 — tenykščio vyskupo rūmų dailininku. Pirmasis žymus ir apskritai vienas iš pagr. Huberio kūrinių — 1521 Feldkircho miesto parapijos bažn. sukurtas „Šv. Onos altorius", vaizduojantis scenas iš Kristaus ir šv. Onos gyvenimo. Huberis savo paveiksluose (ypač piešiniuose) daug dėmesio skyrė peizaž. aplinkai, tad yra laikomas ↑ peizažo pirmtaku. Jis sukūrė keletą altor. paveikslų, be to, daug peizaž. piešinių, portretų ir landsknechtų (samdytų kareivių) atvaizdų.

Hudson River School
(angl.: „Hadsono upės mokykla") Kitaip „Hadsono mokykla". Amer. tapytojų grupė, gyvavusi maždaug nuo 1820 iki 1850. Diduma jos narių dirbo Hadsono upės slėnyje ir Katskilio kalnuose. „Hudson River School" įkūrė tapytojai T. Cole, T. Doughty ir A. B. Durantas. Šios grupės narius siejo pomėgis tapyti laukinį, romantišką pirmykštį peizažą. Jaunesnieji dailininkai (A. Bierstadtas, F. Churchas, J. F. Kensettas ir T. Moranas) savo tikroviškesniems peizažams motyvų ieškojo ir Uolinių kalnų apylinkėse.

Huang Kung-wang. Sodyba Fučūno kalnuose. Popierius, tušas

Huebler, Douglas
(*1924 Arboras/Mičiganas)
Amer. ↑ konceptualizmo dailininkas. Iš pradžių kūrė paprastas minimalist. skulptūras (↑ minimalizmas). Nuo 1966 Hueblerį [Heblerį] tedomina konceptualioji dailė. Dokument. medžiaga, pvz., nuotraukos, brėžiniai ir tekstai, sukelia asociatyvinius procesus, ir pats dailės kūrinys formuojasi tik žiūrovo vaizduotėje.

Huet, Paul
(*1803 Paryžius, †1869 ten pat)
Pranc. peizažistas. Išsimokslinimą gavo Paryžiaus dailės mokykloje, buvo P. Guérino ir A. Gros mokiniu. Huet [Hiujė] mokėsi iš ol., o ypač iš anglų peizažo tapybos kūrinių (J. Constable). Keliavo po Normandiją, be to, po Belgiją ir Olandiją energinga, eskiziška tapysena kurdamas nuotaikingus paveikslus, pvz., „Avinjonas saulėlydyje" (1842), „Potvynis Sent Klu" (1855).

Hugo, Victor
(*1802 Bezansonas, †1885 Paryžius)
Pranc. romantizmo rašytojas ir piešėjas. Plačiai žinomas kaip rašytojas, Hugo buvo ir savamokslis dailininkas. Kūrė ne tik karikatūras, bet ir peizažų bei archit. eskizus. Sekdamas G. B. Piranesi kūryba, Hugo tapė dažn. viduramžių statinius, niūrumu dvelkiančias pilis ir katedras („Kinų šventykla ir pagoda", 1837). Spiritizmo seansai dar labiau sustiprino jo nykios ir vaiduokliškos nuotaikos pomėgį; ją kūrė juodos ir baltos spalvos kontrastais. Lab. žinomas Hugo paveikslas — „Ma destinée" (1857), siautulingas rašalo ir guašo šėlsmas.

Huguet, Jaime (kitaip Jaume H.)
(*apie 1414 Valsas net. Taragonos, †1492 Barselona)
Perein. laikotarpio iš gotikos į renesansą isp. tapytojas. Žinoma, kad nuo 1448 Huguetas [Hugetas] vadovavo didelei dirbtuvei Barselonoje. Tapė daug. relig. siužetus. Prie pagr. jo kūrinių priklauso „Kristaus apraudojimas" (apie 1447—50) bei šv. Augustino altorius S. Augustin el Viejo bažn. Barselonoje (1486). Jo darbai pasižymi turtingu ir vaiskiu koloritu, realist. detalių perteikimu ir reljef. ↑ aukso fonu. Vėlyv. Hugueto paveikslų, tapytų veik. dirbtuvėje, men. lygis tolydžio žemėjo.

Hundertwasser, Friedensreich (tikr. Friedrich Stowasser)
(*1928 Viena)
Austrų tapytojas ir grafikas. Veikiamas ↑ secesijos, o ypač G. Klimto ir E. Schiele tapybos, kūrė margaspalvius darbus,

kuriuose daiktiškumas ir abstrakcija sudaro dekoratyvią ornament. visumą. 6-o deš. vid. svarbiausiu Hundertwasserio [Hundertvaserio] įvaizdžiu tapo spiralė, dailininko traktuojama kaip „gyvenimo ir mirties simbolis" („Miestas, matomas iš anapus saulės", 1955). Didelį dėmesį skiria ekologijai; 1958 išleido „Pelėjimo manifestą prieš racionalizmą architektūroje" („Verschimmelungsmanifest..."). Nuo 8-o deš. kuria „ekologinių" pastatų projektus, derančius su gamtos sąlygomis. Jo architektūros ir būsto sampratos įsikūnijimas — „Hundertwasserio namas" Vienoje (1986). Kt. kūriniai: „Saulė ir spiraloidas virš Raudonosios jūros" (1960); „Žmonės miškuose, virš jų medžiai" (1973).

Hunt, William Holman
(*1827 Londonas, †1910 ten pat)
Anglų grafikas ir tapytojas. Mokėsi Karal. akademijoje Londone. 1848 vienas ↑ prerafaelitų grupuotės steigėjų. Pirmojoje sambūrio parodoje eksponavo „Rienzi" (1848). Huntas [Hantas] mėgo liter. temas (pvz., Shakespeare kūrinių iliustracijos), ypač daug tapė Biblijos scenų. Todėl ne kartą vyko į Palestiną apžiūrėti tikrųjų įvykių vietų. Nors Huntas siekė realist. vaizdavimo, jo kūryboje jaučiamos ir simbolizmo tendencijos („Atpirkimo ožys", 1854/55). Kt. kūriniai: „Klaudijus ir Izabelė" (1850); „Pasaulio šviesa" (1854).

Hurdicija
(pranc. hourdis, lenk. hurdycja; orig. vok. Obergaden) Medinis antstatas, išsikišantis iš pilies gynyb. bokšto (↑ belfrydas) plokštumos, dažnai gyvenamas bokšto sargybinio.

Huysum, Jan van
(*1682 Amsterdamas, †1749 ten pat)
Ol. ↑ natiurmortų tapytojas. Paskut. žymus šios šakos atstovas Olandijoje. Tapė gėlių ir vaisių kompozicijas. Huysumo [van Heisumo] virtuoziškus, detalizuotus darbus vertino visi — ir miestiečiai, ir rūmų užsakovai, o jis pats buvo vienas geriausiai mokamų tų laikų tapytojų. Jo kūrinių ypatumas — turtinga kompozicija, plati spalvų skalė, šviesus fonas, kurio atradėju jis laikomas. Darbų pvz.: „Gėlės terakotos vazoje" (1736/37).

Hyre, Laurent de La
↑ La Hyre, Laurent de

I

Ibn al-Bawwab
(*Bagdadas, †1022)
Arabų kaligrafas. Ibn al-Bawwabas daug. dirbo dab. Irano ir Irako teritorijoje. Piešė ↑ iliuminacijas, vėliau pasuko į ↑ kaligrafiją. Plėtojo Ibn Muqla sukurtus šrifto stilius. Yra išlikęs vienas jo manuskriptų originalas.

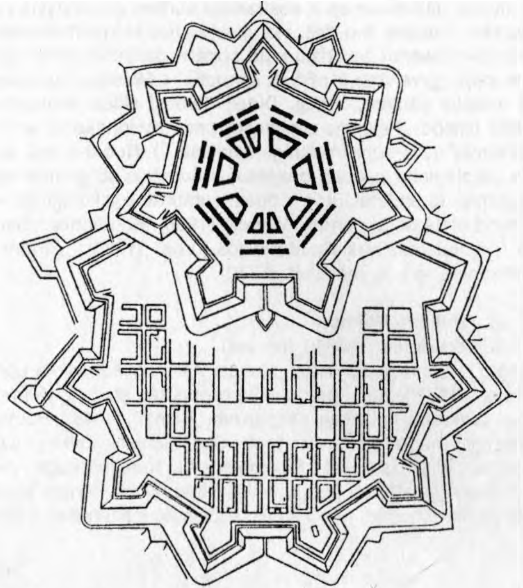
Idealusis miestas
Ideali optimalaus miesto plano, pagrįsto estetiniais, funkciniais, geometr. ir relig. principais, samprata. Ją įgyvendinti papr. siekiama ne organiškai išaugusiuose, o naujai kuriamuose miestuose, tačiau ne visada tai pavyksta. Jau antikoje Platonas, Hipodamas Miletietis (↑ Hipodamo planas) ir Vitruvijus kėlė ideal. miesto idėjas. Viduramžiais taip pat nuolat kūrėsi miestai; vyravo stačiakampė jų plano forma. Renesansas atgaivino Vitruvijaus urbanistikos sampratą, ir architektūros teoretikai, pvz., L. Alberti, Leonardo, B. Peruzzi, Francesco di Giorgio Martini ir A. Sangallo, kūrė ideal. miesto projektus. Filarete sukūrė taisyklingo aštuonkampio pavidalo miestą su radialiniu gatvių tinklu, kurį pavadino „Sforzina". Jį buvo sumanęs pastatyti vietoje Milano. Įgyvendintas projektas — „Palma Nuova" net. Udinės (prad. 1593, archit. V. Scamozzi), radiališkai apie centrą išdėstytas, poligonaliai apribotas miestas. Vokietijoje ideal. miesto problemos rūpėjo A. Düreriui. Žinomas jo projektas, kuriame kvadratinio miesto centre numatyta pastatyti kvadr. plano rūmus. 1599 H. Schickhardtas ketino įgyvendinti savo „Džiaugsmo miesto" projektą pagal šaškių lentos (vok. Mühlbrett) schemą. XVII ir XVIII a. Europoje pagal ideal. planą buvo įkurta keletas miestų; pvz., Vokietijoje Manheimas (1607) pagal žvaigždinį planą ir Karlsrūhė (1715), sudaranti apskritimą. XX a. kuriamos šiuolaik. idealiosios koncepcijos; Antonio Sant' Elia suprojektavo „Citta Nuova", Le Corbusier — „Ville radieuse".

Idealusis peizažas
Paprastos kompozicijos ir harmoningo vaizdo peizažas, nutapytas pagal griežtai racionalius principus. Pirmasis planas dažnai yra kulisinės struktūros, atskirtas nuo tolyn nusidriekiančio gamtovaizdžio. Harmonijos įspūdį sustiprina šilta saulėta šviesa. Ideal. peizažą Romos barok. tapyboje apie 1600 išrutuliojo A. Carracci, E. Elsheimeris, P. Brilis ir Domenichino.

Ydos
↑ Dorybės ir ydos

Ifės stilius
↑ Afrikos dailė

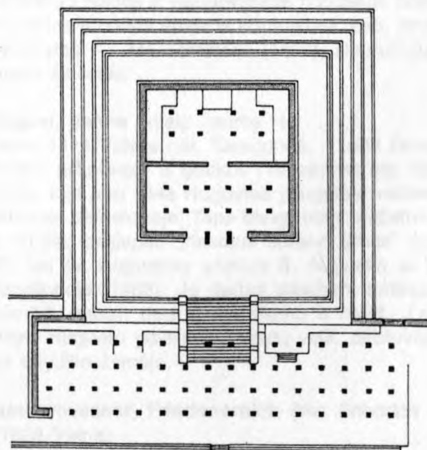
Įkampis
(orig. vok. Zwickel) Trikampė plokštuma **1.** tarp arkos ir stačiakampio jos įrėminimo (*spandrilė*), **2.** tarp dviejų išsiskiriančių arkų (*arkos įkampis*).

Manheimo idealusis planas

Ikikolumbinis menas
P. ir Centr. Amerikos kultūrų klestėjimo laikų menas iki jas „atrandant" Kolumbui, taigi iki kontaktų su Europa. XVI a. pr. isp. konkistadorai sunaikino tas kultūras. Daugelis šiais laikais žinomų Lot. Amerikos kultūrų egzistuoja greta ir viena kitą veikia. — Pradžia yra ginčytina; apie 1000 pr. Kr. atsirado pirmieji „ceremonijų centrai" (akmens piramidžių, šventyklų ir rūmų kompleksai), iš kurių sen. priklauso *olmekų*, arba La Ventos, kultūrai (1200—400 pr. Kr.). Meksikos

Čičen Ica. Karo šventyklos priekio vaizdas ir planas

Figūra, puošianti indą. Naskos kultūra. Peru

įlankos pakrantėje olmekai pastatė žmonių-jaguarų akmen. figūras ir monument. (beveik 3 m aukščio) bazalt. galvas, kurių prasmė iki šiol neišaiškinta. Tariamai „negroidiniai" jų veido bruožai sukelia fantastiškų spėliojimų dėl ryšių su Afrikos kultūromis. Apie 200 pr. Kr. metropolis Teotihuakanas (50 km į š. rytus nuo Meksiko) virto relig., polit. ir ekonom. centru ir kaitaliojantis aplinkybėms liko juo maždaug iki 750. Olmekus šių laikų P. Meksikos Oaksakos apylinkėse pakeitė *sapotekai* (klestėjo 500—1000), tačiau iš pradžių olmekų įtaka vyravo. Monte Albano ir Mitlos kulto centruose buvo monument. šventyklų ir laidojimo kompleksų su sienų tapyba bei savitomis keram. urnomis, kurias puošė plastinės dievų figūros. Apie 900 didumą sapotekų centrų užėmė mistekai; šių vaizdaraštis, auksakalių darbai ir mozaikos savo ruožtu veikė vėlesn. čateivius actekus. — Apie 500 pr. Kr. daugmaž vienu metu su olmekų kultūros žlugimu Jukatano pus., dab. Gvatemaloje, Hondure ir Salvadore *majai* sukūrė kultūrą, pasiekusią stulbinančių rezultatų dailėje, architektūroje, matematikoje ir astronomijoje. Majai vieninteliai iš Amerikos sen. kultūrų turėjo ištobulintą raštą, kuris ir iki šiol nėra visiškai iššifruotas. Klasik. laikotarpiu (apie 300—900) Palenkoje ir Tikalyje susiformavo miestai valstybės su monument. visuomen. pastatais (beje, ir su garų pirtimis), rūmais ir susibūrimų vietomis (pvz., aikštėmis, skirtomis žaisti sviediniu), taip pat didingomis šventyklomis. Jos stovėjo ant terasų, virš piramidės pavidalo daugiapakopių statinių, dažnai užsibaigiančių observatorijomis (majų kalendorius anuomet buvo tobuliausias). Šventyklų sienas dengia relig. turinio horeljefai (mišrių antropomorf. ir animal. formų figūros) arba iškalinėta ornamentika (nors majai neturėjo metal. įrankių!) su ištapytu stiuku ir sienų tapiniais. Poklasik. laikotarpiu (maždaug nuo 1200), susijusiu su ateiviais toltekais, architektūra beveik nepakito. Atsirado rankraštinių vaizdaraščių ir freskų su perspekt. erdvės vaizduosena. Dominuojančiu motyvu virto plunksnuota gyvatė. Būdingos ir akmen. figūros, vadintos „chacmool" (raudonasis jaguaras), vaizduojamos pusiau gulima poza; galbūt vartotos kaip aukojimo altoriai, nes ant jų esama įdubimo. Daugelį klestinčių miestų majai dėl nežinomų priežasčių IX a. apleido ir paliko sugriūti. Iš šiaurės atėję *toltekai* (apie 900) su savo karingais ir kruvinais papročiais pasuko Centr. Amerikos civilizaciją nauja vaga. Nauj. centruose Čičen Icoje, Ušmalyje ir Tuloje atsirado reljefų su kaukolėmis, karo ir aukojimo vaizdais. Žynius išstūmė karių kasta, mitinis dievas karalius ir valstybės kūrėjas Kecalkoatlis atsidūrė relig. garbinimo centre. (Atplaukęs užkariautojas Hernánas Cortésas fatališku sutapimu iš pradžių buvo palaikytas prisikėlusiu valdovu.) Toltekų architektūros laimėjimas — didžiulės kolonų salės, iš dalies laikomos aukštų (iki 4,60 m) akmen. atlantų. Paskut. iš klestinčių ikikolumbinių kultūrų ir toltekų palikuonių buvo *actekai* (XIV—XV a.). Jie daug ką perėmė iš nugalėtųjų ir beveik nesukūrė savitų meno kūrinių. Tenočtitlanas (dab. Meksikas) tapo valstybės sostine. Daugumą actekų kulto bei gyven. pastatų sugriovė ispanai užkariautojai po 1521. Panašus likimas ištiko *inkų* kultūrą, kuri, kilusi iš Peru, XV a. buvo išplitusi iki Ekvadoro ir Čilės. Jos centrai — Kuskas ir Maču Pikčas. Kaip ir kt. klestinčioms kultūroms inkams buvo žinomi pažangūs statybos būdai nenaudojant skiedinio (kvadrų ir ↑kikl. mūro architektūra), jie nevartojo nei ornam., nei reljef. puošybos. Išgarsėjo europiečių pagrobti legend. inkų auks. papuošalai.

Ikona

(rus., iš gr. eikōn — atvaizdas) Rytų Bažnyčios kilnojamas kulto paveikslas, vaizduojantis Kristų, M. Mariją, kt. šventuosius ar bibl. scenas. Ikonos tipas susiklostė pagal vėlyv. antikos mirusiųjų atminimui skirtų paveikslų tradiciją. V a. šie paveikslai virto kultiniais, t. y. buvo pradėta garbinti pati ikona. Ypač šventa laikoma ikona, kurios formalinis prototipas yra ↑archeiropita. Šventųjų veido bruožai ilgainiui mažai tepakito, todėl pastebima tik nežymi stiliaus raida. VI a. Bažnyčia uždraudė garbinti ikonas. Po pertraukos, kai dėl ikonų vyko ginčai (730—843, ↑ikonoklazmas), ikonų tapyba vėl suklestėjo. — Ankst. ikonos rėmėsi antik. plokščių tapybos tradicija ir buvo sukurtos ↑enkaustikos technika, kurią vėliau pakeitė tapyba ↑temperos dažais. Paveikslo pagrindą sudaro klijais ištepta medžio plokštė. Be to, yra mozaikinių, emalio, metalinių ir siuvinėtų ikonų.

Ikonografija

(eikōn ir gr. grapho — rašau; atvaizdo aprašymas) Vaizd. dailės kūrinių, jų temų ir simbolių aprašymas, formos ir turinio išaiškinimas. Ikonografija atskleidžia krikšč., mitol. ar pasauliet. temų istorinius, kultūrinius ir sociolog. pagrindus; aiškina ↑simbolius, ↑alegorijas ir ↑atributus, be to, padeda stilistiniu ir teritoriniu atžvilgiu grupuoti bei datuoti dailės kūrinius. Ikonografija eina aprašomuoju keliu, tuo skiriasi nuo interpretuojančios ↑ikonologijos. Kaip dailėtyros metodas ji susiformavo XIX a. pr. Prancūzijoje.

Ikonoklazmas

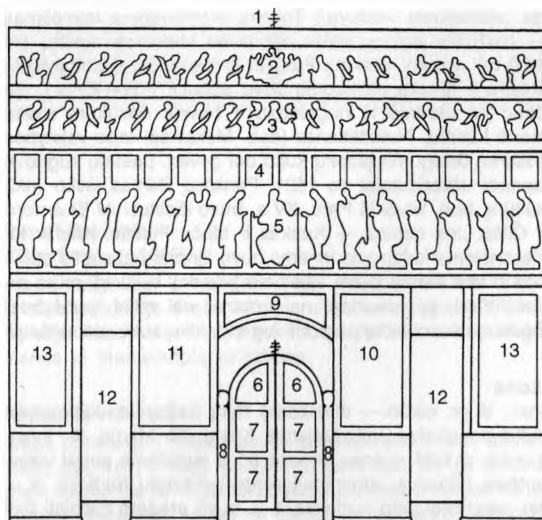
(lot. iconoclasmus, iš eikōn ir gr. klasis — laužymas) Kitaip paveikslų naikinimas. Šventųjų paveikslų naikinimas, prasidėjęs 726 Bizantijos imp. Leonui III uždraudus juos garbinti tuo pretekstu, kad pernelyg didelis ↑ikonų garbinimas prieštaraująs Biblijai, draudžiančiai atvaizdus. 787 šį draudimą atšaukė imperatorė Irena. Karolis Didysis *Libri Carolini* pareiškė savo nuomonę; jis paveikslų garbinimą pavadino stabmeldyste, tačiau nepritarė paveikslų naikinimui.

Ikonologija

(gr. atvaizdų mokslas). Mokslas, tiriantis sen. atvaizdų prasmę. Tai interpretacinė ↑ikonografija, aiškinanti bendrąją dailės kūrinio reikšmę ar prasmę. Ikonologijos sąvoką 1912 suformavo Aby Warburgas.

Ikonostasas

(eikōn ir gr. stasis — stovėjimo vieta, pozicija) Ortodoksų bažnyčioje iš paveikslų sudėstyta pertvara su trejomis durimis. Ji atskiria altoriaus patalpą. Pertvara puošiama ↑ikonomis, kurios išdėstomos keliomis eilėmis pagal griežtas

Rusiškas ikonostasas:
1 rusiškas kryžius, 2 Švč. Trejybė su patriarchų eile, 3 Dievo Motina su pranašų eile, jos kairėje dažnai vaizduojamas Dovydas, o dešinėje Saliamonas, 4 bažnyt. šventes atitinkančios ikonos, 5 deesis su apaštalų eile; šventieji karališkieji vartai: 6 Apreiškimas, 7 evangelistai, 8 Bažnyčios Tėvai šv. Jonas Auksaburnis, šv. Bazilijus Didysis bei kiti hierarchai, 9 Paskutinė vakarienė, 10 Kristaus, [cerkvės globėjo arba šventės, kuriai cerkvė skirta] ikona, 11 Dievo Motinos su Kūdikiu ikona, 12 diakonų vartai su arkangelų ir arkidiakonų atvaizdais, 13 tam tikroje vietovėje populiarių šventųjų ir švenčių ikonos

taisyklės. Ikonostasą galima lyginti su Vakarų bažnyčios ↑altoriaus užtvara. Jis dažnai iškeliamas iki skliauto ir uždengia pasauliečiams altoriaus patalpos vaizdą.

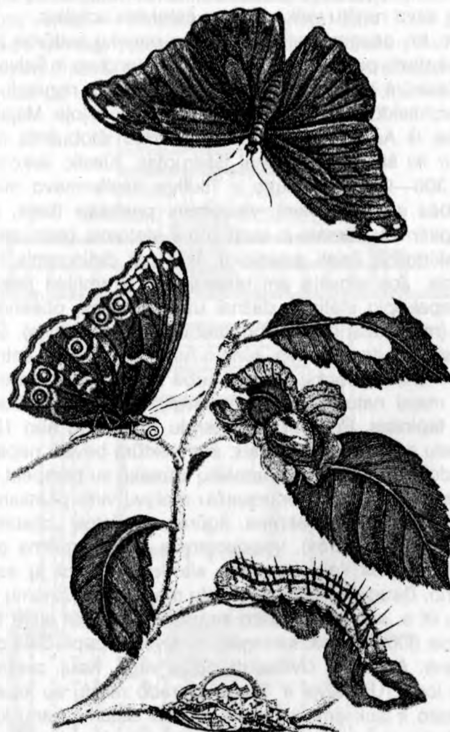
Ilgasis ritinėlis
Kitaip kakemonas (jap.), vertikalusis ritinėlis. Ant ilgo popieriaus ar šilko ritinėlio tušu ar vandeniniais dažais tapytas paveikslas (rečiau atspaudas ar ↑kaligrafija), kuris pakabinimui viršuje ir apačioje sutvirtinamas horizont. lazdelėmis. Ilgieji ir ↑platieji ritinėliai — Kinijoje ir Japonijoje itin paplitusi paveikslo forma. Nuo XV a. pab. ilgieji ritinėliai Japonijoje kabinami tam tikroje sienos nišoje (jap. *tokonama*).

Iliuminacija
(lot. illuminatio — apšvietimas, išryškinimas) Rankraščių puošimas ↑inicialais, ornam. ir figūr. elementais. Todėl knygų tapytojas (↑miniatiūrų tapyba) dar vadinamas *iliuminatoriumi*. Šie pavadinimai buvo vartojami jau viduramžiais.

Iliustracija
Tekstą puošiantis ar vaizdžiai aiškinantis dailės kūrinys. Iliustracija gali būti įterpta tekste ar užimti visą puslapį. Papr. tai paveikslai, atlikti reprodukuojamąja technika (pvz., ↑medžio ar ↑vario raižinys, ↑ofortas, ↑litografija). Tapytos iliustracijos (viduramžių knygų tapyboje) vadinamos ↑iliuminacijomis. Iliustracijos pradmenys siekia pirmuosius spaudos leidinius; juose ankst. viduramžių paveiksluotų rankraščių stilius buvo perkeltas į spalvintas medžio raižinių iliustracijas. Reikšmingų iliustracijos kūrinių pasirodė Dürerio laikais (XV—XVI a.) Vokietijoje (A. Dürerio, A. Altdorferio, L. Cranacho Vyresn. ir H. Holbeino Jaunesn.). Pradėta iliustruoti ne tik biblinius, bet ir gamtos mokslų bei kultūros istorijos veikalus. Tuo metu Italijoje knygas puošė ornam. apvadai ir ↑inicialai. Ilgainiui didesnę svarbą įgavo vario raižiniai ir ofortai. XVIII a. Prancūzijoje žymūs dailininkai F. Boucher, J. H. Fragonard'as ir J. B. Greuze iliustravo estetiškus ir elegantiškus grož. literatūros leidinius. Tų laikų Anglijoje šioje srityje dirbo W. Hogarthas ir U. Blake, Vokietijoje S. Gessneris ir D. Chodowieckis. XIX a. atgimė medžio raižinių iliustracijos, mat siekta tipografinės teksto ir iliustracijų vienovės. Tuo metu paplito ir ↑ton. medžio raižiniai. Šimtmečių sandūroje išpopuliarėjo litografija. Kai kuriose šiuolaik. publicistikos srityse iliustracija svarbesnė už tekstą (pvz., iliustruotuose žurnaluose, ↑komiksuose ir pan.). Iliustracijos terminas dab. prasme vartojamas maždaug nuo 1840.

Iliuzinė architektūra
Realių archit. elementų imitavimas perspektyviškai tikslia ↑iliuz. tapyba arba plokšč. ↑reljefu. Iliuz. architektūra optiškai keičia erdvės proporcijas; ant lygių lubų atsiranda menami kupolai, aklinėse sienose atsiveria langai ir durys. Prie tokios architektūros gars. pavyzdžių priskiriama Sala delle Prospettive Romos Farnesi'ų viloje (1509—11); joje B. Peruzzi nutapė kolonadą, pro kurios ertmes atsiveria iliuziniai, tačiau iš pažiūros stebėtinai realūs Romos vaizdai. ↑Lubų tapyba, ↑kvadratūra.

Iliuzinė skulptūra
Skulpt. puošmenų imitavimas tapybos priemonėmis. Tai papr. ↑grizailės technika nutapytos figūros, kurių aptinkama ir molbert., ir sienų tapyboje, kitąkart derinamos su ↑iliuz. architektūra.

Iliustracija: M. S. Merian. Visžalio džiunglių medžio šakelė su drugeliu, jo vikšru ir lėliuke

Iliuzinė tapyba
Erdvės gilumo ar plastiškumo perteikimas dvimatėje plokštumoje panaudojant ↑perspektyvą, ↑spalvinę perspektyvą ir modeliuojant šviesokaitą. Nuo antikos laikų žinoma iliuzinė tapyba klestėjo barok. ir rokokinėje ↑lubų tapyboje (↑kvadratūra) bei ↑*trompe l'œil* atvaizduose.

Imago Pietatis
Kitaip Skausmo Vyras, lot. *Vir Dolorum*; Skausm. Kristus. Kristaus žaizdota figūra į šoną palenkta galva, dažnai su erškėčių vainiku. Skausmo Vyro atvaizdas aptinkamas jau XII a. Bizantijos tapyboje. XIV—XVI a. vok. dailėje tai plačiai paplitęs plastinis ↑devoc. atvaizdas, papr. statomas šon. altoriuose ir skiriamas meditacinei maldai. Susiformavo keli *Imago Pietatis* tipai. Nukankintas Kristus vaizduojamas liūdintis [Rūpintojėlis]; sukryžiuotomis rankomis; iškeltomis rankomis, rodantis jų žaizdas; rodantis į žaizdą šone.

Immaculata
(lot.: Nekaltai Pradėtoji Švč. M. Marija) Dažn. M. Marijos ikonogr. tipas baroko ir rokoko tapyboje. Spindinti Marijos figūra vaizduojama sklendžianti iš dangaus žemyn, ją prilaiko debesys, mėnulio pjautuvas ar žemės rutulys. Apgaubta saulės spindulių, rankoje laiko lelijų skeptrą arba jos rankos sudėtos maldai. Dažnai *Immaculata* lydi ją garbinantys ↑Bažnyčios Tėvai ar kt. šventieji.

Immendorff, Jörg
(*1945 Blekedė net. Liūneburgo)
Vok. tapytojas ir skulptorius. Immendorffas [Imendorfas] studijavo Diuseldorfe pas T. Otto ir J. Beuysą; 7-o deš. vid. pasirodė viešumoje su pirmosiomis ↑men. akcijomis. Svarb. jo kūrybos tema — Vokietijos padalijimas. 1976 pradėjo 16-os didelio formato istor. paveikslų seriją, pavadintą „Vokietijos kavinė". Joje perteikiama tuo metu aktuali polit. situacija, susidariusi tarp R. ir V. Vokietijos, ir jos įtaka menui ir visuomenei („BrrrD-DDrrr, Vokietijos sniego kavinė", 1978). 9-o deš. „Akademijos paveiksluose" Immendorffas su ironija žvelgia į savo dėstytojavimą įv. Europos akademijose.

imp.
Impressit (lot. spausdino) santrumpa. Pasitaiko ant grafikos lakštų — nurodo spausdintoją. ↑*Exc.* sinonimas.

Impasto
↑Pastozinė tapyba

Impostas
Archit. elementas, dažn. išryškintas ir profiliuotas, į kurį remiasi ↑arka arba ↑skliautas. Impostas perkelia arkos, skliauto skėtimo jėgą statinio sienai. Kubo, trapezoido ar kitokios formos akmens plokštė virš ↑kapitelio vadinama *imposto bloku*. Buvo paplitęs bizant. ir roman. architektūroje. [Impostu dar vadinamas skersstaktis, dalijantis durų, lango angą.]

Impresionizmas
(pranc. impression — įspūdis). XIX a. II p. Prancūzijoje susiformavusi stilist. kryptis. Jai būdinga ↑plenero tapyba mėginant užfiksuoti nuotaikos akimirką. (Jos priešingybė — atelje tapyba, išreiškianti įspūdžių visumą.) Impresionistų paveiksluose objekto vaizdavimą pakeičia šviesos ir oro įspūdis, perteikiamas spalvomis. Dailininkas tapo ant drobės smulkiais potėpiais, kurie tik žiūrint iš toliau susilieja į visumą. Spalvų paletė pašviesėjusi: nelikę juodos, rudos ir pilkos spalvos. Net šešėliai perteikiami spalvingai. — Impresionizmo sąvoką 1874 įvedė redaktorius L. Leroy, paėmęs ją iš C. Monet paveikslo pavadinimo („Impression, soleil levant", 1872). Pirmoji impresionistų paroda įvyko 1874, joje dalyvavo C. Monet, R. Renoiras, A. Sisley'us, C. Pissarro, P. Cézanne, E. Degas ir B. Morisot. Vok. impresionizmui atstovauja M. Slevogtas, M. Liebermannas, L. Corinthas ir kt. Impresionizmo tąsa — ↑neoimpresionizmas.

inc(idit)
(lot.: raižė) Dažnas prierašas prie raižytojo pavardės ↑vario raižiniuose.

Indauja
(orig. vok. Stollenschrank, lenk. kredens) Kitaip bufetas. Dėžinio tipo baldas, skirtas valg. įrankių (papr. gražiai išdėstytų) laikymui. Prailginti kampiniai statramsčiai yra virtę ilgom kojom, todėl ir viršut. dangtį pakeitė dvejos durelės priek. plokštumoje. Indaujos stalčiai — pirmieji baldų istorijoje. Indauja atsirado XV a. pr. Nyderlanduose, iš ten paplito Vokietijos vak. bei šiaur. dalyje, be to, Prancūzijoje.

Indėnų menas
↑Šiaurės Amerikos indėnų menas

Indiana, Robert (tikr. R. Clark)
(*1928 Niūkaslis/Indiana)
Amer. ↑popdailės tapytojas ir grafikas. Nuo 7-o deš. pr. savo kūryboje naudoja amer. vartotojiškos visuomenės kasdienę kalbą, skaičius, raides, paplitusius žodžius bei eismo ženklus; iš jų sudaro ryškiaspalvių plokštumų paveikslus. Jo reklaminė dailė meta iššūkį vartotojiškai visuomenės nuostatai. Sukūrė serijas „Love", „Love Wall", „Love Cross".

Indijos menas
Dab. Indijos, Ceilono, Afganistano, Pakistano, Kašmyro ir Nepalo menas bei jo veikiamas Pietr. Azijos menas. Indijos meno pagrindą sudaro induizmo ir budizmo religija, papildoma helen. ir islamo kultūros. Šios teritorijos sen. kultūra siekia IV a. pr. Kr. Tai Indo upės slėnio kultūra — aukštą raidos lygį pasiekusi miestiška kultūra, siejama ryšių su Mesopotamija. XX a. buvo rastas tų laikų antspaudas su iki šiol neiššifruotais rašmenimis ir maž. formų plastikos. — Architektūra: III a. pr. Kr. atsirado pirmosios *stupos*, pastato archit. tipas, įsitvirtinęs visose budist. šalyse (pvz., Sančio stupa): pusrutulio formos pastatai, imituojantys Budos kapą, juose papr. laikomos relikvijos. I a. pr. Kr. įsikūrė pirmieji urvų vienuolynai, paplitę Indijos meno klasik. laikotarpiu, Guptų laikais (325—VII a. po Kr.). Tai urvuose iškaltos daugianavės salės su kolonomis ir papr. viena ↑apsida (budistų vienuolynų apsidoje būdavo statoma stupa). Guptų laikais induistų šventykla įgavo klasik. formą: cokolinis aukštas su laiptais vienoje ar keturiose pusėse, viršuje ↑celė kulto atvaizdui, virš jos — pakopinis bokštas, simbolizuojantis Meru — pasaulio kalną (pvz., Bubanešvaras Orisoje, IX a. pab.; Madja Pradešas, 950—1050; Tanjuvaras, apie 1000). Vėlesn. laikais šios šventyklos buvo išplėstos, pvz., vartų bokštais. Iš pradžių statytojai formuodavo skliautus iš išsikišančių akmenų eilių ir mūro sienų be skiedinio. Tik islamo kultūros įtakoje nuo XIII a. pradedamas naudoti skiedinys ir atsiranda tikrų skliautų. XVII a. valdant Did. Mogolams buvo sukurti puošnūs marmuro statiniai (pvz., Tadž Mahalo mauzoliejus, 1630—48; rūmai Lahoro forte, 1631—34, ir Delio forte, 1639—48). — Indų skulptūros pradmenys siekia III a. pr. Kr., tačiau jos specifiniai indiški bruožai išryškėjo tik Maturos skulptūros mokykloje (I—III a. po Kr.),

Barbuto stupos piliorai

suformavusioje moteriško grožio idealą: putnios deivės plonute talija, komplikuota, persukta poza. Vėlesn. Guptų mene susiklostė vyriškas mišrus indų dievo ir sėdinčio ar stovinčio Budos skulptūros tipas. Ant stupų akmeninių aptvarų ir vartų randama Budos gyvenimo reljefų. Žymios ir indų bronz. skulptūros (pvz., šokančio dievo Šivos). — Tapybos srityje verta dėmesio vienuolynų sienų tapyba bei XI—XVI a. indų-islamo knygų tapyba.

Ingres, Jean Auguste Dominique
(*1780 Montobanas, †1867 Paryžius)
Klasicizmo krypties pranc. tapytojas ir grafikas. Dailės pradmenų mokęsis iš savo tėvo ir Tulūzos akademijoje, 1797 įstojo į J. L. Davido dirbtuvę. Po ketverių metų už pav. „Agamemnono pasiuntiniai pas Achilą" gavo Romos premiją ir 1806—24 praleido Italijoje; ten turėjo pasisekimą jo portretai. Prancūzijoje žlugus Ingres'o [Engro] globėjui Napoleonui (1815), požiūris į jo kūrybą pakito. Oficialiai jis vėl buvo pripažintas už 1824 eksponuotą pav. „Liudviko XIII priesaika". Paryžiuje tapė portretus ir istor. tematikos paveikslus; konkuravo su ↑romantizmo dailininkais, ypač su Delacroix. 1835 vėl išvyko į Romą kaip tenykštės Prancūzijos akademijos direktorius ir grįžo į Paryžių tik 1841 jau gerbiamas dailininkas. Ingres'as laikomas žym. pranc. klasicizmo dailininku, nuosekliai rutuliojusiu jo principus. Jo piešėjo talentas atsispindi net tapybos stiliuje — linijų apibrėžtose formose. Ingres'o kūriniai „Besimaudanti" (1808) ar „Didžioji odaliska" (1814) rodo jį esant moters akto meistru. Be to, jis kūrė relig. („Madona su ostija", 1841), mitol. („Jupiteris ir Tetidė", 1811), istor. („Vergilijus skaito Augustui *Eneidą*", 1812) bei rytiet. motyvų paveikslus („Turkų moterys pirtyje", 1862) ir portretus („Mme Moitessier", 1851).

Inicialai
(lot. initialis — pradinis) Raidė, pradedanti skyrių ar teksto atkarpą, išsiskirianti dydžiu, spalva, ornament. ir figūr. papuošimais. Inicialų aptinkama jau V a. antik. rankraščiuose. Nuo VII a. II p. jie puošia Merovingų knygas; jų raidos viršūnė — VIII a. pr. airių-anglosaksų knygų tapyba. Jai, kaip ir ↑Karolingų menui, būdingi ištisi inicialų puslapiai. Viduramžiais inicialai buvo priskiriami prie reikšm. knygų tapybos kūrinių. XV a. juos perėmė knygų spauda.

Inkarnatas
(lot. incarnatus — ryškiai raudonas) Rausva žmogaus odos spalva tapyboje.

Inkrustacija
(lot. crusta — danga) Taik. dailės dirbinių, grindų ir sienų dekoravimo technika. Inkrustacijai naudojamos keraminės ir ↑apdailos plytelės, ↑stiklas, ↑marmuras (↑kosmačių inkrustacijos) ir kt. Jei medis inkrustuojamas medžiu, tai vadinama ↑intarsija, jei metalas metalu — ↑damaskinažu. Archit. puošyboje dažnai inkrustuojama minkšta, vėliau kietėjanti medžiaga, pvz., gipsas ir skiedinys. Taik. dailėje papr. naudojamos lipinamosios medžiagos. Žymus inkrustacijos pvz. — S. Miniato al Monte bažn. fasadas Florencijoje (prad. 1075).

Inkunabulas
(lot. incunabula: lopšys, vystyklai, kilmė) **1.** Visos knygos ir vienalapiai spaudiniai, išspausdinti po spaudos su judančiosiomis literomis išradimo iki 1500. Pirmuoju inkunabulu laikoma 1452—54 išspausdinta 42 eilučių lotyniška Gutenbergo Biblija. Knygų tapytojai inkunabulus, kaip iki tol rankraščius, puošdavo ↑inicialais, apvadais ir ↑miniatiūromis. **2.** Vienas iš pirmųjų atspaudų, pagamintų naujai išrastu spaudos būdu.

Inness, George
(*1825 Niūburgas, †1894 Alano Bridžas/Škotija)
Amer. ↑peizažistas. ↑„Hudson River School" įtakoje 5-o deš. pr. nutapė pirmuosius peizažus, pvz., „Senas malūnas", tačiau jie atrodė dar negyvi. 1847 Innessas [Inesas] išsiruošė į ilgą kelionę po Europą, kuri 1850 atvedė jį į Prancūziją. Ten susipažino su ↑Barbizono mokyklos tapyba, turėjusia lemiamą reikšmę jo kūryb. raidai. Innessas pradėjo kurti nuotaikingas gamtos studijas, kaip antai „Rudens nuotaika" (1891).

Instaliacija
Kitaip erdvinė, aplinkos instaliacija. Dadaizmo inicijuota ir pirmuč. ↑siurrealizmo bei ↑„Bauhauzo" dailininkų išplėtota meno forma. Instaliacija atsirado nykstant ribai tarp meno šakų (↑*multimedia*). Ji remiasi abipusės meno kūrinio ir aplinkinės erdvės sąveikos nuostata. Šia sąvoka papr. apibrėžiamas specifinės aplinkos kūrimas, ritmiškai išdėstant įv. objektus. Instaliacija kuriama su atžvalga į konkr. aplinką, tad tik joje ir tegali egzistuoti. Dalis jos ypatumų pritaikoma ↑minimalizmo; bet apskritai ji aprėpia ištisas sritis, nuo ↑objektų dailės iki ↑men. akcijos.

Intalija
Įdubus reljefas, puošiantis brangakmenį (gemą; ↑gliptika).

Intarsija
(lot. intarsiare: įdėti į medį) Kitaip *marketri*. Kokio nors paviršiaus dengimas įv. spalvų, formų ir dydžių dažniau medžio, rečiau odos gabaliukais, sudarant raštą ar vaizdą. Naudojant stiklą, metalą ar akmenį ši technika vadinama ↑inkrustacija. Intarsija būna dvejopa: skirtingų spalvų ir rūšių medžio gabaliukai įleidžiami į išpjaustinėtą paviršių arba šis visas išklojamas įv. rūšių faneros lakšteliais.

Intensyvumo kontrastas
↑Spalvų kontrastai

Interjeras
(pranc. interieur — vidinis) **1.** Kitaip interjerinė kompozicija. Paveikslas, vaizduojantis namo ar patalpos vidų. — Interjero vaizdavimo užuomazga — Giotto Asyžiaus ir Padujos freskose nutapytos dėžės formos patalpos. Įsigalint perspektyvinei vaizduosenai (↑perspektyva) vis didesnis dėmesys skiriamas patalpos vidui. Ši tendencija tolydžio ryškėja it. ir šiauriet. tapyboje. Interjeras virto savarankiška tapybos šaka XVI ir XVII a. ol. tapyboje. Be bibl. ir mitol. temų, interjerams būdingi ir žanr. motyvai, kaip antai šeima jaukioje namų aplinkoje, dirbanti kasdienius darbus. Žymūs XVI a. interjero tapytojai yra P. Aertsenas ir J. Bueckelaeris, XVII a. — Vermeeras („Meilės laiškas", apie 1667) ir P. de Hoochas („Skalbinių spinta", 1663). Ir XVIII a. interjeras buvo labai populiarus. XIX a. buvo sukurti pirmieji interjerai be žmonių, pvz., A. Menzelio „Kambarys su balkonu" (1845). **2.** Pastato ar patalpos vidus.

Interkolumniumas
↑Tarpkolonis

International style
↑Tarptautinis stilius

Intymusis peizažas
↑Paysage intime

Inv.
Invenit (lot.: išrado) santrumpa. Nuoroda grafikos lakštuose į piešinio originalo autorių.

Invairomentas
(angl. environment — aplinka) Kitaip aplinkos menas. Šiuolaik. dailės kryptis; kuriant invairomentą meniškai formuojama erdvinė situacija. Įv. objektai ir medžiagos išdėstomi dailininko nuožiūra (dažnai taip kaip ↑hepeninge) ir derinami su tapyba ir plastika. Stebėtojas gali juos apeiti ir kaskart susidurti vis su nauja realybės forma. Invairomento šaknys glūdi ↑dadaizme, ↑futurizme ir ↑siurrealizme, tačiau galutinė jo išraiška ↑popdailė ir ↑atmatų dailė. Invairomento tiesioginiai pirmtakai yra ↑asambliažas bei ↑komb. tapyba. Jo žymieji atstovai J. Beuysas, E. Kienholzas, C. Oldenburgas, R. Rauschenbergas ir G. Segalas.

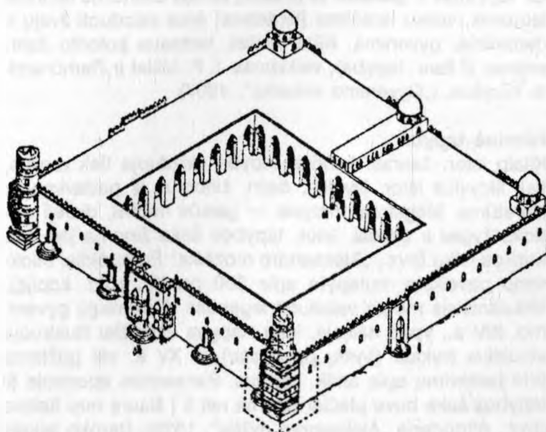
Inžineriniai statiniai
Statiniai su techn. konstrukcijų požymiais, pvz., tiltai, bokštai, tuneliai, dangoraižiai, gatvės, stadionai ir kt. Vartojamos medžiagos: plienas, betonas, geležis ir stiklas. Nuo XIX a. už inžinerinius statinius atsakingas specialų išsilavinimą turintis inžinierius statybininkas; papr. jis dirba kartu su architektu. Būdingi šių statinių požymiai — funkcionalumas, tam tikros medžiagos ir optimalus techn. sprendimas; jie dominuoja XX a. II p. architektūroje.

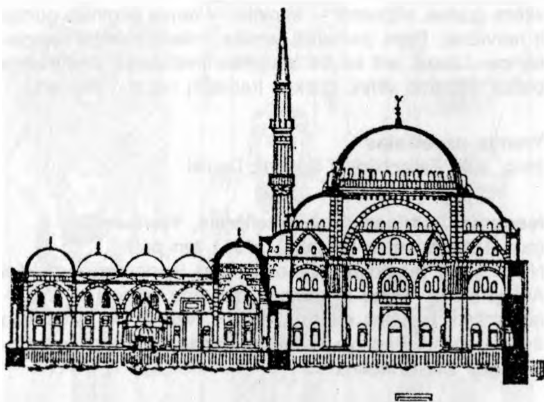
Įramstis
(orig. vok. Dienst) Gotik. architektūroje — iš sienos ar piliorius plokštumos kyšanti plona kolona (arba stulpas), remianti ↑nerviūrą, ↑gurtą arba ↑archivoltą. Įramsčiai būna išsikišę per ketvirtį, pusę arba tris ketvirtad. savo skersmens. Jie išdėstomi aplink piliorių po vieną arba visa krūva (↑ryšulinis piliorius); sieną irgi remia pavieniai įramsčiai arba jų „ryšulys". Tvirtesni, vad. pagrindiniai įramsčiai laiko skliautų skers. gurtus, silpnesni — šoniniai — remia išilginius gurtus ir nerviūras. Papr. įramsčiai remiasi į vieną bendrą daugiakampę ↑bazę, ant kurios statomos mažesnės, profiliuotos bazės. Diduma vėlyv. gotikos įramsčių neturi ↑kapitelių.

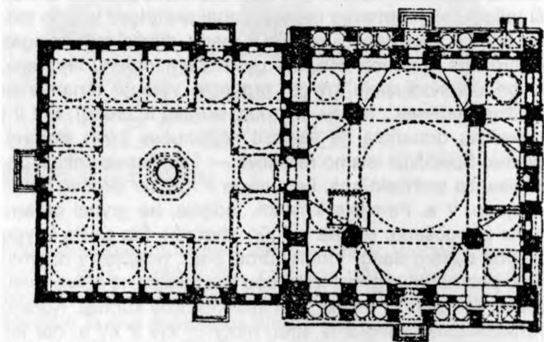
Yrantis paveikslas
(orig. vok. Fallenbild) ↑Spoerri, Daniel

Isenbrant, Adriaen (kitaip Ysenbrant, Ysenbaert)
(nuo 1510 žinomas Briugėje, †1551 ten pat)
Nyderlandų tapytojas. Manoma, kad Isenbrantas mokėsi Amsterdame. Temų ir kompoz. schemų sėmėsi iš Nyderlandų sen. tapybos meistrų, pvz., J. van Eycko ar R. van der Weydeno. Pagr. jo kūriniu laikomas altor. diptikas „Sopulingoji Dievo Motina".

Islamo menas
Islamo paplitimo vietose nuo 622 (kai buvo pradėta skelbti ši religija) susiformavęs menas. Labai skirtingas islamo meno kryptis sieja bendra religija ir meno istorijai reikšmingas draudimas vaizduoti visa, kas gyva. Taigi ir sienų tapyboje, ir itin išsiplėtojusioje knygų tapyboje vyrauja ornamentai (dažnai geometr., rečiau stilizuotų augalų ir žvėrių); bet ir į paveikslų draudimą ne visuose regionuose buvo atsižvelgiama. Specifinis islamo reiškinys — ↑kufiškasis šriftas, pasitaikantis architektūros, keramikos ir metalo dirbinių dekoracijose. V a. Persijoje ir islam. Indijoje, be grynai ornam. šrifto papuošimų, esama ir figūr. atvaizdų. Šią savitą knygų tapybą sudaro daug. ↑miniatiūros, papr. poezijos ir dogmatinio pobūdžio relig. bei istor. epų iliustracijos; iš dalies iliustruojami ir gamtos mokslų bei astronomijos kūriniai. Korano rankraščiuose vengiama figūr. motyvų. XIV ir XV a. dar leidžiama vaizduoti nepridengtą pranašą Mahometą. Vėliau reikalaujama dengti jo veidą ir pagaliau visą kūną. Pagr. islamo architektūros statinio tipas — ↑mečetė. Ją papr. sudaro kiemas su šaltiniu ritualiniam apsiplovimui ir patalpa maldoms. Atskira islamo architektūros forma — *aivanas*: keturkampė, priekyje atvira, skliautu dengta halė, iš pradžių statyta prie gyven. namų ir dvas. mokyklų (medresių); tik vėliau iš jos susiformavo mečetė. Tarp civil. pastatų vyrauja puošnūs rūmai, įtvirtinti miestai (pvz., Bagdadas, Samara), tiltai ir karavansarajai, dažn. statyti iš plytų. Islamo architektūrai būdingos ↑arkų formos: persiškos kilmės pleištinė, pusapskritė, pasaginė ir trilapė, bei ↑stalaktitiniai skliautai.

Kiminė mečetė. Kairas

Kupolinė mečetė. Stambulas

Statybos ornamentiką sudaro stiuko dekoracijos ir medžio drožiniai, be to, spalv. akmens, Persijoje — ↑fajanso, vėliau — turkų išrastų glazūruotų keram. plytelių apdaila. Europoje ypač garsėja gausiai eksportuojami rytietiški taik. dailės dirbiniai (↑keramika, kalstiniai, ↑damaskinažas, ↑kilimai, šilkiniai audiniai ir stiklo indai).

Israëls, Josef
(*1824 Groningenas, †1911 Haga)
Ol. tapytojas ir grafikas. Iš pradžių dirbęs Olandijos istorijos temomis, vėliau Israëlsas [Israelsas] ėmė vaizduoti žvejų ir darbininkų gyvenimą. Kūrė realist. tamsaus kolorito žanr. scenas (↑žanr. tapyba), veikiamas J. F. Millet ir Rembrandto kūrybos („Gyvenimo vakaras", 1907).

Istorinė tapyba
Kitaip istor. žanras. Istorinė tapyba vaizduoja tiek realius, tiek fiktyvius istor. įvykius, dažn. žinomus iš padavimų ar literatūros. Mėgstami motyvai — garsūs mūšiai, didieji valdovų žygiai ir darbai. Istor. tapybos šaka žinoma jau nuo antikos laikų (pvz., „Aleksandro mozaika" Pompėjoje, Filokseno paveikslo, nutapyto apie 300 pr. Kr., rom. kopija). Viduramžiais mėgta vaizduoti legendas iš šventųjų gyvenimo. XIV a., ypač Italijoje, istor. tapyba vaizdžiai iliustruoja aktualius įvykius (*įvykių paveikslai*), o XV a. vėl grįžtama prie padavimų apie antik. herojus. Renesanso epochoje ši tapybos šaka buvo plačiai žinoma net ir į šiaurę nuo Italijos (pvz., Altdorferio „Aleksandro mūšis", 1529). Baroko laikais kuriami daug. alegor. istor. paveikslai, kurių tikslas — glorifikuoti valdovus, idealizuoti vaizduojamus asmenis (pvz., Velázquezo „Bredos paėmimas", 1634/35). Tik XIX a. pradėtas vertinti istor. tikslumas. Tame šimtmetyje istor. tapyba, bent jau kiekybiniu atžvilgiu, pasiekė apogėjų, sąlygojamą stiprėjančios tautinės savimonės. Svarb. atstovai Prancūzijoje J. L. Davidas, E. Delacroix, T. Géricault ir T. Chassériau, vokiškai kalbančiose šalyse — P. Cornelius, H. Makartas, A. von Menzelis ir K. von Piloty. XX a. šiuolaik. dailėje istor. tapyba prarado savo reikšmę; sukurta tik keletas darbų, pvz., F. Hodlerio „Jenos studentų išžygiavimas" (1908) arba P. Picasso „Gernika" (1937).

Istorinis žanras
↑Istorinė tapyba

Istorizmas
Praėjusių epochų įv. meno stilių panaudojimas, ypač XIX a. II p., ir mėginimas šio stilist. pliuralizmo pagrindu kurti naują stilių. Keleto šimtmečių idėjų gaivinimas ypač akivaizdus architektūroje. Sakral. architektūroje dažniausios roman. ir gotik. formos, o civil. pastatuose sekama antika, renesansu ir baroku. ↑Neogotika, ↑neobarokas.

Išilginio plano statinys
Kitaip lot. kryžiaus plano bažnyčia. Bažnyčios erdvė, kurioje dominuoja išilginė ašis. Jo priešingybė yra ↑centriškasis statinys.

Iškilioji spauda
Kitaip iškiliaspaudė. ↑Spaudos būdų visuma; klišės spausdinamieji elementai yra iškilesni už nespausdinamuosius (tarpinius). Iškiliajai spaudai priklauso ↑medžio raižinys, ↑ton. medžio raižinys, ↑linoraižinys, ↑cinkografija.

Iškyša
↑Architektūrinė, ↑vertikalioji iškyša ir ↑pilioriaus iškyša

Išlandinis stoglangis
(orig. vok. Zwerchhaus) Virš stogo išsikišęs namelio formos stoglangis, statomas skersai išilg. pastato krypties. Jo priekį dažnai puošia nedidelis frontonėlis. Tokie stoglangiai buvo mėgstamas vok. renesanso architektūros elementas. [Nedidelis, puošniai įrėmintas, papr. ovalus ar apskritas stoglangis vadinamas *liukarna*.]

Išlydomasis modelis
↑Cire perdue, ↑liejyba

Išsigimęs menas
(orig. vok. „entartete Kunst") Fašist. Vokietijos ideolog. terminas, apibūdinantis men. raišką ir kūrinius, neatitinkančius tos šalies tuolaik. polit., social. ir antisemitinių siekių. „Išsigimęs menas" buvo traktuojamas kaip „priešiškas" ir visaip slopinamas bei persekiojamas. Šios polit. meno ideologijos šaknys glūdi XIX a., kai valdančioji klasė iškėlė menui ypatingus reikalavimus ir paskelbė juos esant visiems privalomus. Apie 1930 nacionalsocialistų partija skubiai surengė debatus dėl „išsigimusio meno" ir susiejo jį su „negrų meno" ir „žydiško men. bolševizmo" sąvokomis; naciai griebėsi represijų — atleidinėjo iš darbo, kalino koncentracijos stovyklose ir žudė pasmerktus asmenis, o jų paveikslus iš muziejų pardavinėjo į užsienį ar degino. Šių akcijų kulminacija buvo 1937 07 19 Miunchene atidaryta „išsigimusio meno" kilnojamoji paroda, kuri turėjo įtikinti žiūrovus, kokios

Istorinė tapyba: Pablo Picasso. Gernika

nesveikos ir pavojingos esančios šios meno tendencijos. Po 1945 nukentėję dailininkai ir dailės istorikai buvo reabilituoti.

Išvirkščioji stiklo tapyba
(orig. vok. Hinterglasmalerei) Kitaip postiklio tapyba. Tapoma dengiamaisiais dažais išvirkščioje stiklo lakšto pusėje (po apačia), kitaip nei stiklo tapyboje (↑vitražas). Tapysena atvirkštinė: prieš tapant pažymimi kontūrai ir blikai, t.y. vietos, kurios liks neužtapytos. Daugelis tokių paveikslų dengiami metalo folija. Išvirkščioji stiklo tapyba žinoma nuo vėlyv. antikos (IV a. po Kr.), tačiau iš tų laikų nesama nė vieno pavyzdžio. Dabar žinomi sen. kūriniai siekia XIV a. Ši tapyba suklestėjo po 1500, ypač ↑devoc. ir votiniuose atvaizduose. Mūsų laikais ta technika išlieka P. Vokietijos ↑tautodailėje, jos perimta XVIII a.

Itten, Johannes
(*1888 P. Lindenas/Aukšt. Bernas, †1967 Ciurichas)
Šveicarijos tapytojas ir dailės pedagogas. 1913—16 Ittenas [Itenas] buvo A. Hoelzelio mokinys Štutgarte. Kūrybos pradžia susijusi su ↑kubizmu ir ↑orfizmu. Jau 1915 kūrė spalvingus, geometr. formų paveikslus, neabejotinai paveiktus R. Delaunay („Paukščių tema", 1918). 1919—23 Ittenas dėstė ↑„Bauhauze" Veimare, 1926 įsteigė savo dailės mokyklą Berlyne. Nuo 1938 vadovavo kelioms Ciuricho mokykloms ir muziejams. Lab. pagarsėjo savo spalvų teorija, kurioje nuosekliai plėtojo Hoelzelio ↑spalvų mokslą; dėstydamas „Bauhauze" sukūrė modernaus meno dėstymo pagrindus. 7-ame deš. išspausdino veikalus „Spalvų menas" (1961) ir „Mano įvadinis kursas Bauhauze" (1963).

Ivanov, Aleksandr
(*1806 Sankt Peterburgas, †1858 ten pat)
Rusų tapytojas. Nuo 1830 kone iki pat mirties gyveno Florencijoje, Venecijoje, o ilgiausiai Romoje. Ten jį siejo glaudūs ryšiai su ↑nazaretiečiais. Tapė daug. relig. ir mitol. temomis. Pagr. Ivanovo kūrinys, prie kurio jis dirbo daugiau nei 20 metų, — nebaigtas daugiafigūris monument. pav. „Kristus pasirodo žmonėms" (1837—58).

J

Jacopo della Quercia
(*apie 1374 Siena, †1438 ten pat)
It. skulptorius drožėjas ir bronzos liejikas, žymus ankst. renesanso meistras. Jacopo [Jakopo dela Kverčos] pirmiesiems kūriniams būdingas vėlyv. gotikos linijinis stilius. Kartu su L. Ghiberti ir Donatello kurdamas Sienos baptisterijos krikštyklą (1417—31) Jacopo sekė ir antikos pvz.; nepakartojamo šių stilių derinio rezultatas — herojiniai, kupini įtampos ↑aktai. Jo vėlyv. kūrybos figūrų traktuotė ir ritmo pojūtis (Bolonijos Šv. Petronijaus bazilikos didž. portalo reljefai, 1425—38) turėjo didelę įtaką Michelangelo'ui. Kt. kūriniai: Illaria del Carretto antkap. paminklas (po 1405, Lukos katedra), Fonte Gaia fontanas, Sienos Piazza del Campo (1409—19).

Jamnitzer, Christoph
(*1563 Niurnbergas, †1618 ten pat)
Perein. laikotarpio iš vėlyv. manierizmo į ankst. baroką vok. auksakalys ir ornamentuotojas, W. Jamnitzerio vaikaitis. 1610 išleido „Naująją groteskų knygą" su ornamentų ofortais.

Jamnitzer, Wenzel
(*1508 Viena, †1585/88 Niurnbergas)
Manierizmo krypties vok. auksakalys ir ornamentuotojas. 1534 įkūrė Niurnberge garsią dirbtuvę, kurioje dirbo jo brolis, vėliau ir sūnūs. Nepriekaištingo darbo prabangūs Jamnitzerio [Jamnicerio] indai, kuriami ir imperatorių užsakymu (Maksimiliano II, Rudolfo II), rodo jį buvus savo dalyko meistrą. Jo svarb. kūrinys — maždaug 1 m aukščio, iš sidabro ir emalio pagaminta vad. Merkelio vaisių vaza („Merkelsche Tafelaufsatz"), 1548/49 Jamnitzeris studijavo ir matematiką bei fiziką, paskelbė žymų veikalą apie ↑perspektyvą („Perspectiva corporum regularium", 1568).

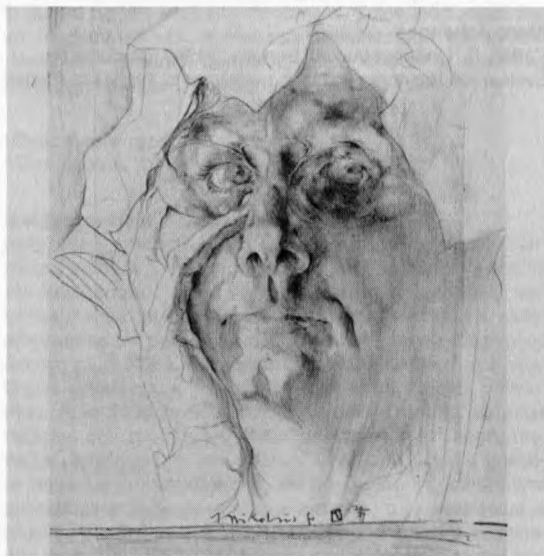
Janco, Marcel
(*1895 Bukareštas, †1984 Tel Avivas)
Rumunų-žydų tapytojas ir grafikas. Janco [Jankas] studijavo tapybą ir architektūrą Bukarešte ir Ciuriche. 1916 buvo vienas iš Ciuricho ↑dadaizmo sąjūdžio pradininkų. Kūrė dekoracijų ir kostiumų eskizus dadaist. teatro spektakliams, pastatytiems „Voltero kabarete" („Cabaret-Voltaire"). 1917 kartu su T. Tzara leido žurnalą „Dada". Nuo 1922 vėl gyveno Rumunijoje. Jo kūryba turėjo lemiamą reikšmę šios šalies modern. dailės raidai. 1941 Janco emigravo į Palestiną, ten buvo vienas dailininkų kaimelio „Ein Hod" steigėjų.

Janssen, Horst
(*1929 Hamburgas)
Vok. piešėjas ir grafikas. Studijavo Hamburge. Kūryb. kelio pradžioje Janssenas [Jansenas] kūrė ↑spalv. medžio raižinius, vėliau — piešinius ir ↑ofortus. Jo mėgstama tema — demoniško fantazijos pasaulio prarajos ir deformacijos.

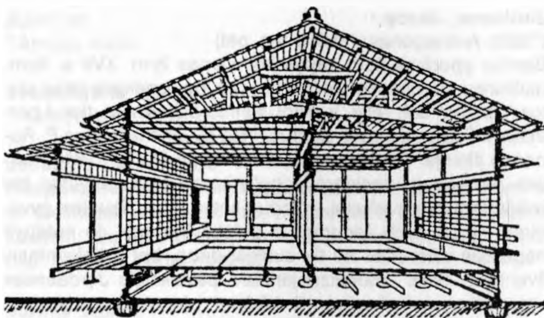
Janssens, Abraham (vad. J. van Nuyssen)
(*1573/74 Antverpenas, †1632 ten pat)
Flam. ↑romanizmo tapytojas, ↑karavadžistas. Janssenso [Jansenso] ankst. darbai sukurti Nyderlandų manierizmo dvasia, tačiau vėliau jį sudomino Caravaggio tapyba, kurią studijavo lankydamasis Italijoje. Be altor. paveikslų Antverpeno ir jo apylinkių bažnyčiose, lab. vertinama Janssenso mitol. ↑istor. tapyba.

Japonaiserie
↑Žaponezerija

Japonijos menas
Ikibudistinių laikų (iki 600 po. Kr.) kūrinių beveik neišliko. Apskritai Japonijos menui didelę įtaką turėjo ↑Kinijos menas, ilgai laikytas pavyzdžiu. Valstybės jėgos ir kultūros reiškėja, galingesnė net už imperatorių, buvo kilmingoji šeima, skirianti kariuomenės vyr. vadą — siogūną. Architektūra susijusi su kinų pvz.; beje, Japonijoje išliko sen. pasaulyje medinių pastatų (budistų šventyklos, VII—IX a., pvz., Horiudzio šventykla, apie 700). Skulptūroje visų pirma verta dėmesio garbinamų vadų, šventikų ir patriarchų portret. plastika. Po 1400 budistų skulptūra pamažu nyko, nes vis įtakingesnė darėsi kinų dzen sekta. Tapyba irgi glaudžiai susijusi su kinų tradicija; tapoma teptuku ir vanden. dažais ant popieriaus ar šilko. ↑Tušo tapyba iš pradžių buvo leistina tik vienuoliams. Tik apie 1500 susiformavus ↑Kano mokyklai padėtis pasikeitė. Kaip ir Kinijoje buvo tapoma ant ↑plačiųjų ritinėlių (makimonų) ar ↑ilgųjų ritinėlių (kakemonų). Be to, dekoruojamos stumdomos durys ir abi širmų pusės, kartais naudojant lakštinį auksą. Tapytojus mažai domino žmogaus kūno realist. vaizdavimas; jis dažnai groteskiškas ir karikatūriškas. Ieškoma dievybės apraiškų peizaže, gyvūnuose ir augaluose. Dažnas tapybos motyvas — debesys, dalijantys paveikslą į atskiras scenas ar vaizdo lygius. Taik. dailė: nuo XV a. iš kinų perimtos keramikos tradicijos buvo pritaikytos arbatos gėrimo ceremonijai, reikalaujančiai kuklumo ir paprastumo. Plito ir ↑lako dirbiniai. Taip pat kinų įtakoje, bet jap. vardu į meno istoriją įėjo ↑spalv. medžio raižinys, pasiekęs savo viršūnę XVIII—XIX a. (Utamaro, Hokusai, Hiroshige), vėliau daręs poveikį Europos ↑secesijai. Aukšto lygio spausdinimo technika viena ant kitos gali būti spausdinama keliolika (iki 15) plokščių.

Horst Janssen. Pats (Nikolaus). Piešinys

Japonų gyvenamasis namas

Pirminis Horiudzio šventyklos ansamblis net. Naros

Be to, reikšminga XVII—XVIII a. jap. kaukių drožyba, *no* teatro ↑kaukėse pasiekusi subtiliausius fizionom. niuansus. Kaip ir Kinijos menas, XVII a. pab. Japonijos menas davė Europos dail. amatams nemažai impulsų (↑žaponezerija).

Javlenskij, Aleksej fon (kitaip A. von Jawlensky)
(*1864 Toržokas net. Tverės, †1941 Vysbadenas)
Rusų tapytojas. Išstojęs iš rusų armijos, 1896 Javlenskis persikėlė gyventi į Miuncheną. Kelionėse po Prancūziją susipažino su P. Cézanne, P. Gauguino ir V. van Gogho kūriniais, taip pat su fovistiniais (↑„Fauves") H. Matisse darbais. Šių įspūdžių veikiamas Javlenskis ėmėsi spalvinių eksperimentų ir sukūrė pirmuosius ekspres. paveikslus (↑ekspresionizmas) — spalvingus peizažus, natiurmortus ir portretus, pvz. „Baltos plunksnos" (1909) ir „Kupra" (1911). Ilgainiui Javlenskio kūryboje įsivyravo portretai. 1909 jis buvo vienas iš Miuncheno ↑„Neue Künstlervereinigung" grupės steigėjų, vėliau netvirtas ryšys siejo jį su ↑„Blauer Reiter" nariais. Po I pasaul. karo Javlenskis nutolo nuo ekspres. tapybos ir kūrė labai abstrakčius žmonių veidų atvaizdus.

Jeanneret, Charles-Edouard
↑Le Corbusier

Jesės medis
Kitaip Jesės šaknis. Nuo viduramžių vaizd. dailės mėgtas Kristaus geneal. medžio vaizdavimas pagal ST Izaijo pranašystę. Jesė [kar. Dovydo tėvas] dažn. vaizduojamas miegantis; iš jo juosmens auga medis, kurio šakos papuoštos žydų karalių — Kristaus protėvių — atvaizdais. Viršuje medį užbaigia Jėzus arba Jėzus su M. Marija. Jėzaus geneal. medis buvo pradėtas vaizduoti XI a. knygų tapyboje. Šv. Mykolo bažn. Hildesheime didžiulis jo paveikslas nutapytas lubose (XIII a. pr.).

Jėzaus gimimas
Jėzaus gimimas vaizduojamas nuo ankst. krikšč. laikų. Sen. atvaizduose Kūdik. Jėzus guli pintinėje, atvirame tvarte; šalia jo jautis, asilas ir piemuo. Švč. M. Marija juose įgijo nuolatinę vietą tik po Efeso susirinkimo 431, kuriame ji buvo pripažinta Dievo Gimdytoja. Šv. Juozapas Jėzaus gimimo atvaizduose atsirado irgi gana vėlai — tik V a. Bizant. dailėje Jėzaus gimimas buvo vaizduojamas oloje. Išsekusi M. Marija guli lovoje, šalia sėdi šv. Juozapas; piemenys ir angelai gėrisi pirmajame plane maudomu Kūdikėliu. Kai kada kartu vaizduojamas ir ↑Apreiškimas piemenims bei atjojantys Trys Karaliai. Olos scena viduramžių Vakarų dailėje reta, čia veiksmas vyksta tvartelyje arba griuvėsių fone. Vėlyv. viduramžiais Jėzaus gimimo atvaizdą papildydavo arba atstodavo Kūdik. Jėzaus garbinimo scena (Piemenėlių, Išminčių, Švč. M. Marijos pagarbinimas). Antrajame plane vaizduojamas Apreiškimas piemenims. Nuo XV a. buvo pamėgtos naktinės scenos („Šventoji naktis"), mat ryškaus apšvietimo kontrastas tamsoje sukuria stebuklingą įvykį atitinkančią nuotaiką.

Jėzaus Širdies paveikslas
↑Devoc. atvaizdas; vaizduojamas Jėzus, rodantis į spindulių vainiko apsuptą širdį savo krūtinėje. Dažnai žaizdotos, erškėčių vainiku apjuostos Jėzaus Širdies atvaizdas plito jau nuo vėlyv. viduramžių. Tačiau specifinis Jėzaus Širdies paveikslas susiformavo tik XVIII a.

Jocho mokykla
Skulptūros mokykla, pavadinta jap. skulptoriaus Jocho (†1057) vardu; beje, jam neabejotinai galima priskirti tik keletą kūrinių. Jocho mokyklos medinės Budos skulptūros išsiskiria elegantiškumu ir harmoninga kompozicija. ↑Japonijos menas.

John, Augustus Edwin
(*1878 Tenbis/Velsas, †1961 Fordingbridžas)
Postimpresionizmo anglų tapytojas ir ofortistas. Apkeliavo Angliją ir Prancūziją studijuodamas natūrą ir sen. meistrus. Ypač didelę įtaką Johnui [Džonui] padarė Prancūzijos dailė (P. Puvis de Chavannes). Be ↑peizažų, ↑natiurmortų ir ↑aktų, tapė daug. portretus, tarp jų W. B. Yeatso (1907) ir G.B. Shaw (apie 1914).

Johns, Jasper
(*1930 Alendeilas/P. Karolina)
Amer. tapytojas ir grafikas. Kartu su R. Rauschenbergu 6-ame deš. davė pradžią ↑popdailės raidai Amerikoje. Johnsas [Džonsas] sukūrė ištisas drobių serijas su vėliavomis, skaičiais ar taikinio diskais. Vėlesniuose darbuose men. objektu yra virtę kasdieniai daiktai, pvz., indai, valgymo įrankiai ar maisto produktų skardinės. Jie įjungiami į paveikslo visumą. Kūriniai: „Flag on Orange Field" (1957); „Field-Painting" (1964).

Johnson, Jonathan Eastman
(*1824 Lavelis/Meinas, †1906 Niujorkas)
Amer. ↑istor. ir ↑žanr. tapybos atstovas. Baigęs mokslus Europoje 1855 grįžo į JAV. Johnsonas [Džonsonas] vaizdavo amer. tautinių mažumų — negrų ir indėnų — gyvenimą, bet ne realistinį, o kiek pagražintą, pvz., kaip 1859 nutapytame pav. „Mano senasis Kentukio namas".

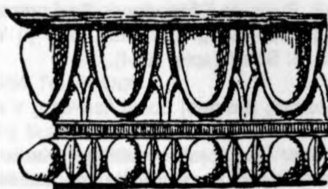
Jonėninis kapitelis
Voliutinis kapitelis. ↑Kapitelis.

Jonėninis orderis
Beveik vienu metu su ↑dorėn. ↑orderiu M. Azijoje susiformavusi sen. gr. architektūros konstrukcinė-kompoz. sistema. Kolonos liemuo remiasi į ↑plintą ir ↑bazę; ši gali būti efesinė ar atikinė, sudaryta iš įgaubų ir rumbų. Lieknas kolonos liemuo (kolonos aukščio ir apat. skersmens santykis 12:1) nežymiai siaurėja į viršų (↑entazis). Viršuje kolona baigiasi jonėn. voliutiniu kapiteliu (↑kapitelis). ↑Antablementas turi nežymių vietinių skirtumų; jis susideda iš ↑architravo, kurį sudaro trys fascijos, t. y. viena virš kitos išdėstytos juostos, ↑frizo su figūr. papuošimais ir profiliuoto ↑karnizo. Jonėn. kolonos grakštesnės ir aukštesnės už dorėnines, todėl ir jų antablementas atrodo lengvesnis.

Jones, Inigo
(*1573 Londonas, †1652 ten pat)
Anglų architektas ir scenografas. Nuvykęs į Italiją Jones [Džonsas] studijavo A. Palladio statinius; jo patirtį jis pritaikė savo projektuose ir suformavo anglų ↑paladianizmą. Dirbdamas Anglijos kar. rūmų scenografu Jones atrado naują prieš kiekvieną sceną keičiamų teatr. dekoracijų formą. Kūriniai: Queen's House Grinviče (užb. 1635), Covent Garden Londone (prad. 1630).

Jongkind, Johan Barthold
(*1819 Latropas/Overeiselis, †1891 La Kotas Sen Andrė)
Ol. peizažistas, tapytojas ir akvarelistas. 1845—55 ir nuo 1860 gyveno Prancūzijoje. Paveikslai, Jongkindo nutapyti nuo 6-o deš., rodo jį buvus svarbų pranc. ↑impresionizmo pirmtaką. Kolorito pokyčiai bei nauja šviesos vaidmens samprata pirmiausia išryškėjo akvarelėse, o nuo 7-o deš. — ir aliej. tapyboje („Honfleur", 1863; „Nevero gatvė", 1874).

Jonikas
Kitaip jonėninė ↑kima. Dekorac. juostos pavidalo ↑archit. ornamentas, kuriame kaitaliojamos vertik. ovalinės ir smailialapės formos, kartais viršuje ir apačioje įrėmintos ↑astragalo. Kaip puošyb. motyvas naudotas antikos statiniuose, vėl buvo atgaivintas renesanso architektūros.

Jonikas

Jonson van Ceulen, Cornelis (kitaip Johnson, Janson, Janssens)
(*1593 Londonas, †1661 Utrechtas)
Ol. portretų tapytojas. Dirbo portretistu Anglijos kar. Karolio I rūmuose. Jonsonas [Jonsonas van Selenas] kūrė žavius, kuklius anglų aukštuomenės ↑pusfigūrius ir miniatiūr. atvaizdus (↑miniatiūra). Nuo 4-o deš., o ypač grįžus į tėvynę 1643, Jonsono stiliui turėjo įtakos A. van Dycko kūryba; jo vaizduosena pasidarė elegantiškesnė.

Joos van Cleve
↑Cleve, Joos van

Joos van Gent
↑Wassenhove, Joos van

Jordaens, Jacop
(*1593 Antverpenas, †1678 ten pat)
Baroko epochos flam. tapytojas, vienas žym. XVII a. flam. dailininkų. Jordaenso [Jordanso] tapybos spektras labai platus. Jis kūrė tiek relig. ir mitol. turinio paveikslus, tiek ↑portretus ir ↑žanr. tapybos darbus. Visą gyvenimą išbuvo P. Rubenso įtakoje. Po Rubenso (1640) ir van Dycko (1641) mirties Jordaensas pasidarė populiariausiu flam. tapytoju. Itin reikšmingi jo paveikslai, vaizduojantys flam. liaudies gyvenimą, — ne maži žanriniai, o didelio formato. Jo nutapyti negrabūs valstiečiai ne tik sunkiai dirba, bet ir linksminasi šventėse. Šiais moralizuojančiais paveikslais Jordaensas stengėsi pamokyti saiko. Kt. kūriniai: „Jacobas Jordaensas su uošvio šeima" (apie 1616); „Nukryžiavimas" (1617); „Jupiterio auklėjimas" (1640).

Jorn, Asger (tikr. A. Oluf Jorgensen)
(*1914 Vejrunas/Jutlandija, †1973 Orhus)
↑Abstr. ekspresionizmo danų tapytojas ir grafikas. Po daiktiškojo ekspres. kūrybos laikotarpio 4-o deš. pr. Jornas, veikiamas Paryžiaus įspūdžių, pasuko į abstrakciją. Ypač domėjosi V. Kandinskio, P. Klee ir J. Miró darbais. Jį traukė ir ↑automatizmo technika, jo kūryboje reiškusis storu dažų sluoksniu, chaotiškomis linijomis ir plokštumomis. Nuo 1945 Jornas gyveno Paryžiuje ir net. Genujos. 1948 jis buvo vienas iš ↑*Cobra* dailininkų grupės steigėjų, vėliau jos svarb. narys.

Josephson, Ernst Abraham
(*1851 Stokholmas, †1906 ten pat)
Švedų tapytojas. Studijuodamas Stokholmo akademijoje (1867—76) kūrė tradic. tapysenos darbus. Kai Josephsonas [Jozefsonas] persikėlė į Paryžių (1879), ↑impresionizmo, ypač E. Manet, įtakoje jo paletė pašviesėjo, potėpis pasidarė laisvesnis. Iš pradžių kūrė daug portretų, vėliau palinko į Böcklino pavyzdžio fantast. tematiką. 1888 Josephsonas grįžo į Švediją, čia susirgo šizofrenija. Savo ekspresyvia šio laikotarpio tapyba jis turėjo įtakos ↑ekspresionizmo raidai Švedijoje ir Vokietijoje.

Jouvenet, Jean (vad. Jean la Grand)
(*1644 Ruanas, †1717 Paryžius)
Baroko klasik.-akademinės krypties pranc. tapytojas. Nuo 1661 buvo Ch. Le Bruno mokinys Paryžiaus karal. akademijoje, nuo 1707 perėmė jai vadovavimą. Jouvenet [Žuvenė] kūryba rodo jį buvus savo mokytojo ir N. Poussino tapybos įtakoje. Tarpininkaujant Le Brunui, šeši Jouvenet paveikslai papuošė Versalio „Marso salę" („Salon de Mars"). Taip pat jis sukūrė barok. lubų paveikslą Reno teisingumo rūmuose (1694—96). Vėliau Jouvenet nutapė nemažai monument. istor. paveikslų.

Juan de Juanes
↑Masip, Vincente Juan

Judd, Donald
(*1928 Ekscelsior Springsas, †1994 Niujorkas)
Amer. skulptorius, žymus ↑minimalizmo atstovas ir teoretikas. Iš pradžių mėginęs tapyti 1961 Juddas [Džudas] atsidėjo skulptūrai. Nuo 1966 apsiribojo metalu, pleksiglazu ir medžiu. Kūrė geometr. skulptūras, susidedančias iš pasikartojančių trimačių komponentų, pvz., kubų, plokščių ir pan.

Jugendas
(vok. Jugendstil — jaunystės stilius) Vokietijoje vartojamas ↑secesijos sąvokos atitikmuo. Jugendo pavadinimas kilęs iš 1896 Miunchene leisto žurnalo „Jugend".

Junk art
↑ Atmatų dailė

Juodafigūris stilius
↑ Antikos vazų tapyba

Juostinis ornamentas
Kitaip bandelverkas (vok. Bandelwerk). XVII a. pab.—XVIII a. pr. dekoracinis ornamentas, sudarytas iš plokščių supintų juostelių. Su šiuo ornamentu dažnai komponuojami raitytiniai, lapų bei figūr. motyvai.

Jūrinis stilius
Apie 1500—1450 pr. Kr. Kretoje paplitusios ↑ antikos vazų tapybos pavadinimas. Jos ornamentiką sudaro jūros motyvai (aštuonkojų, kriauklių, dumblių). ↑ Kretos menas.

Jūros vaizdas
↑ Marina

Justus van Gent
↑ Wassenhove, Joos van

Juostinis ornamentas

K

Kabinetas
Nedidelė šalutinė rūmų patalpa — didiko darbo kambarys arba vertingų kolekcijų (monetų, graviūrų) saugykla. Todėl vėliau šitaip imta vadinti ir nedideles dailės kūrinių kolekcijas. Be to, kabinetu vadinama išdailinta spinta su daugybe lentynėlių bei stalčiukų taik. dailės dirbiniams ir rašymo reikmenims laikyti.

Kaigetsudo, Ando
(*apie 1671, †1743)
Jap. dailininkas, priklausantis Ukijo-ė dailės krypčiai, daug. dėmesio skiriančiai kasdienio gyvenimo scenoms. Kaigetsudo sukūrė savo mokyklą. Jis ir jo mokiniai didelio formato spalv. medžio raižiniuose mėgo vaizduoti moteris, stovinčias neutraliame fone.

Kakemonas
↑ Ilgasis ritinėlis
↑ Japonijos menas

Kalckreuth, Leopold Karl Walter Graf von
(*1855 Diuseldorfas, †1928 Edelzenas net. Hamburgo)
Vok. ↑ realizmo krypties tapytojas ir grafikas. Kalckreuthas [fon Kalkroitas] mokėsi pas tėvą Veimaro dailės mokykloje ir Miuncheno akademijoje, ten susipažino su F. von Lenbachu. Veikiamas ↑ Barbizono mokyklos, natūralistiškai vaizdavo eilinius žmones — valstiečius ir žvejus, bet linko į monumentalumą. Kūriniai: „Vasara" (1890), „Senatvė" (1894).

Kalf(f), Willem
(*1619 Roterdamas, †1693 Amsterdamas)
Žym. ol. XVII a. ↑ natiurmortų tapytojas. Ankst. kūrybos laikotarpiu Kalfas sekė P. Claeszo natiurmortais, tapė daug. rudais tonais ↑ virtuvės ir buit. žanro scenas, retsykiais ↑ pusryčių stalo kompozicijas. Nuo 1653 jis gyveno Amsterdame, ten jo kūrybos stilius brendo veikiamas Rembrandto. Kalfas tamsių spalvų gama tapė prašmatnius natiurmortus su brangiais indais ir vaisiais ant ryškiaspalvių kilimų. Kūriniai: „Sidabro indai" (1643), „Natiurmortas su nautilo kriauklės taure" (1660).

Kaligrafija
(gr. kalligraphia — dailyraštis) Grafinis rašmenų formavimas plunksna ar teptuku. Šriftas įgyja ne vien informacinę, bet ir estetinę vertę. Islamo bei R. Azijos kultūr. erdvėje kaligrafija laikoma dailės rūšimi ir kaligrafai labai vertinami. Vakarų dailėje kaligrafijai skiriamas menkas vaidmuo, vienintelė išimtis — viduramžių rankraščiai su meniškais ↑ inicialais.

Kalinėtas vario raižinys
(orig. vok. Punktstich) Vario raižinio rūšis, kai piešinys taškais iškalinėjamas spaudos plokštėje. Dailininkas naudojasi ↑ punsonu arba ↑ puncu, rulete (↑ punktyrinė maniera), ↑ raižikliu. Šis būdas dažn. jungiamas su vario raižyba arba ėsdinimo technika. Nelygu punsono įkalų gylis ir tarpusavio atstumas, išgaunama subtili šviesokaita ir tapybiškumo efektas. — Kalinėto vario raižinio metodą išrutuliojo auksakaliai, o apie 1450—80 perėmė spausd. grafika, pirmuč. ↑ medžio raižiniams. XVI ir XVII a. jis buvo patobulintas ir imtas taikyti diferencijuotai.

Kalo figūros
Grotesk. neūžaugų nykštukų figūros XVIII a. auksakalių ir porceliano dirbiniuose, primenančios J. Callot (↑ Callot, Jacques) vario raižinių seriją „Varie figure gobbi" (išl. 1622).

Kalotė
↑ Kupolas

Kalotipija
Kitaip talbotipija. Anglų mokslininko Talboto 1840 išrastas fotografijos būdas, kuriuo iš popieriuje gautų negatyvų pirmąkart pavyko padauginti nuotraukas.

Kalstymas
Daiktų iš skardos gamyba ir jų puošimas šaltuoju būdu plaktukais ir puncais (↑ puncavimas). Tam tinka beveik visi, tačiau lab. minkštieji metalai (auksas, sidabras, varis). Skarda formuojama uždėta ant tam tikro medinio korpuso arba kalstoma ant specialaus pagrindo — geležinio priekalo, medinės kaladės su nedidelėmis įdubomis arba ant vad. kalstymo dervos bloko, pagaminto iš dervos, grūstų plytų, lajaus, terpentino ir pan. Metalinė plokštė kalstoma apversta „gerąja" puse į apačią; plaktuko smūgiai tankūs, eina vienas šalia kito. — Kalstymas buvo žinomas jau priešistor. laikais ir kalstinių aptinkama visose Vakarų kultūrose; visų pirma šia technika buvo gaminami indai ir kulto reikmenys. Antikoje kalstymo sfera prasiplėtė: juo buvo puošiami ginklai, veidrodžiai, dėžutės, indai etc. Viduramžiais dažn. buvo kalstomi liturg. reikmenys ir maž. plastika.

Kamėja
↑ Gliptika

Kampanilė
(it. campanile) Atskirai stovinti Italijos bažnyčios varpinė. Kampanilės tipas susiformavo V a. pab. (S. Appolinare Nuovo bažn. Ravenoje, apie 500). Jos buvo statomos iki renesanso laikų, vėliau į šiaurę nuo Alpių varpinė pradėta jungti su bažnyčia. Žym. pvz. — Pizos kampanilė, arba „Pasviręs bokštas" [liet. vadinamas ir „Pizos bokštu"].

Kančios ciklas
↑ Pasijos ciklas

Kandinskij, Vasilij (kitaip W. Kandinsky)
(*1866 Maskva, 1944 Neji prie Senos)
Rusų tapytojas, grafikas ir dailės teoretikas, abstrakcionizmo pradininkas. Po teisės studijų 1896 Kandinskis atvyko į Miuncheną; ten yra mokęsis pas tapytoją F. von Stucką. Jo ankst. kūriniuose ryški ↑ secesijos ir rusų tautodailės įtaka („Jojanti pora", 1905—07). 1909 jis kartu su G. Münter ir A. Javlenskiu įkūrė Miunchene ↑ „Neue Künstlervereinigung" grupę. Tuo laikotarpiu nutapė fovistinių (↑ „Fauves") paveikslų, daug. peizažų („Peizažas su bokštu", 1908). Vėliau jis intensyviai tyrinėjo spalvas, taip pat formos ir spalvų sąveiką nedaikt. tapyboje. Šitą procesą nušvietė 1912 išleistoje kn. „Apie dvasingumą mene". Beje, jis nedvejodamas teigė esant glaudų ryšį tarp tapybos ir muzikos. 1910 nutapė „Pirmąją abstrakčią akvarelę". Iki 1914 sukurtus kūrinius Kandinskis pats suskirstė į tris grupes: intuityvias „improvizacijas" („Improvizacija 9", 1910), dar nepraradusias ryšio su daiktiškumu „impresijas" („Impresija V", 1911) ir visiškai

tiksliai sukonstruotas „kompozicijas“ („Kompozicija IV“, 1911). 1911 jis išstojo iš „Neue Künstlervereinigung“ ir kartu su Münter ir Marcu įkūrė ↑„Blauer Reiter“ grupuotę. Vėlesn. metais, be kelių daiktiškųjų peizažų, tapė daug. abstr. paveikslus. I pasaul. karo metus praleido Maskvoje ir sugrįžo į Vokietiją 3-o deš. pr. Nuo 1922 dėstė Veimaro ir Desau „Bauhauze“ (daug. sienų tapybos klasėje). Bendravimas su rusų ↑konstruktyvizmo dailininkais skatino jį kurti šaltų tonų, vis labiau geometrizuotas kompozicijas pabrėžiant linijos ir plokštumos kontrastą („Kompozicija VIII“, 1923). Paveikslų struktūrai Kandinskis dažn. taikė muzikos komponavimo principus. Tuo pagrindu susiformavo ir jo „Bauhauzo“ traktatas „Taško ir linijos santykis su plokštuma“ (1926). 1933 Kandinskis emigravo į Paryžių.

Kändler, Johann Joachim
(*1706 Fišbachas/Saksonija, †1775 Meisenas)
Vok. skulptorius ir porceliano modeliuotojas. Kändleris [Kendleris] 1730 stojo rūmų skulptorium Augusto Stipriojo [Augustas II Saksas — Lenkijos kar., Lietuvos d. k.] tarnybon ir po metų gavo svarbią užduotį Meiseno porceliano manufaktūroje — sukurti skulptūrų seriją Dresdeno Japonišk. rūmams. 1733 įgijo modelių meistro vardą; jo figūr. modeliai didino Meiseno porceliano šlovę. Kändleris laikomas XVIII a. porceliano plastikos pradininku. Be servizų („Gulbių servizas“ iš 2000 dalių, 1739), jis dar kūrė portret. biustus ir monument. skulptūros darbus (barono von Militzo antkap. paminklas, 1739). Jo kūriniai turi ir vėlyv. baroko, ir rokoko stiliaus bruožų.

Kaneliūros
Antik. ↑kolonos, ↑pilioriaus arba ↑piliastro liemenį skaidantys išilginiai grioveliai. Dorėn. kolonos (↑dorėn. orderis) liemenį vagoja 16—20 negilių, aštrias briaunas sudarančių kaneliūrų; jonėn. (↑jonėn. orderis) ir korintinės (↑korint. orderis) kolonos liemuo turi 24 giliau įrėžtas ir tarpelių skiriamas kaneliūras. Kaneliūros teikia kolonoms grakštumo.

Kano mokykla
Jap. tapybos mokyklų dinastija, kurią pradėjo Kano Masonobu apie 1500. Kano mokykla gyvavo iki XIX a.; ji sujungė kinų monochrom. ↑tušo tapybą su jap. dekorac. tapybos tradicija, pagal kurią vartojamos ir spalvos, auksas bei sidabras. ↑Japonijos menas.

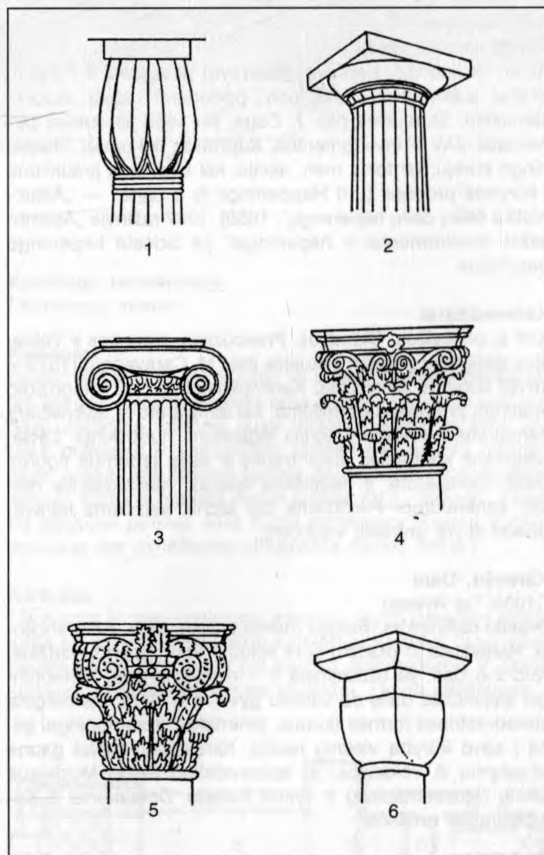
Kanoldt, Alexander
(*1881 Karlsrūhė, †1939 Berlynas)
Vok. ↑nauj. daiktiškumo pakraipos tapytojas ir grafikas. 1908—13 Kanoldtas [Kanoltas] priklausė Miunchene įsikūrusiai ↑„Neue Künstlervereinigung“ grupei. Tačiau tapybos plėtotė abstrakcionizmo link, apie 1910 prasidėjusi daugelyje Europos kraštų, jam buvo nepriimtina. Todėl jis dalyvavo steigiant konservatyvią Miuncheno „Neue ↑Sezession“ grupę. Kanoldtas liko ištikimas daiktiškajai vaizdavimo tradicijai ir kūrė daug. sodrių spalvų archit. peizažus ir ↑natiurmortus.

Kanonas
(gr. kanōn — visuotinė taisyklė) Idealių ↑proporcijų dėsningumas, apimantis visus meno kūrinius — nuo statinio iki žmogaus atvaizdo. Antikos laikų kanoną buvo nustatęs skulptorius Polikletas, renesanso epochoje idealios figūros problema domėjosi L. B. Alberti ir Leonardo da Vinci.

Kantaras
(gr. kantharos) Antik. geriamasis indas, taurė su dviem stačiomis ąsomis, dažn. gerokai išsikišančiomis virš kraštų, papr. ant laibos kojelės.

Kapitalistinis realizmas
1964 pagal analogiją su ↑socialist. realizmu sukurtas ironiškas terminas, apibūdinantis K. Luego ir G. Richterio vaizduoseną. Vėliau jis buvo taikomas ir kt. dailininkų (S. Polke, W. Vostellis) kūriniams dėl jų kritiško požiūrio į vartotojišką kapitalist. mąstyseną.

Kapitelis
(lot. capitellum — galvutė) ↑Kolonos, ↑piliorių arba ↑piliastro viršaus užbaiga. Už kolonos liemenį platesnis kapitelis yra puošyb. elementas. Jis padidina atramos plotą, bet statikos atžvilgiu nėra būtinas. Jau sen. Egipto architektūrai būdingi įv. kapiteliai su augal. motyvais (*papiruso pumpuro*, palmės, lotoso pumpuro ir žiedo). Tada bus atsiradę ir pirmieji figūr. kapiteliai — deivės Hathor su karvės galva pavidalo. Prieš. Azijoje anksti paplito zoomorfiniai kapiteliai (su liūtų ar jaučių galvomis). Sen. Graikijoje išsirutuliojo trys pagr. kapitelio formos. *Dorėninis kapitelis*, paplitęs tiek savo tėvynėje, tiek P. Italijoje ir Sicilijoje, yra paprasčiausias variantas. Jį sudaro pagalvės formos, nedekoruotas ↑echinas ir paprasta šį dengianti plokštė ↑abakas. *Jonėninis*, arba *voliutinis, kapitelis* buvo lab. paplitęs M. Azijoje. Jis visada pasuktas frontaliai; iš priekio ir iš užpakalio jį įrėmina dvi į spirales susuktos voliutos. Tarp voliutų įkomponuotas

Kapiteliai:
1 egiptiečių pumpurinis kapitelis, 2 dorėninis kapitelis, 3 jonėninis kapitelis, 4 korintinis kapitelis, 5 romėnų kompozicinis kapitelis, 6 romaninis kubinis kapitelis

echinas, papuoštas ↑joniku. Kartais ir abakas puošiamas dekorac. juosta. Jonėn. kertinis kapitelis susideda iš dviejų kraštinių voliutų ir tarp jų esančios įžambios kertinės voliutos. Puošn. graikiškas kapitelis, išpopuliarėjęs tik rom. valdymo laikais, buvo *korintinis kapitelis*. Jis buvo sukurtas apie 400 pr. Kr. ir pirmą kartą pavartotas Basų Apolono šventyklos ↑celėje. Šį apvalų kapitelį juosia dvi ar trys eilės ↑akanto lapų. Iš viršut. lapų juostos kyla stilizuotos šakelės pakaitomis su mažomis voliutomis. Abakas dažn. profiliuotas arba papuoštas dekoracine juosta. Romėnų architektūrai būdingas *kompozicinis kapitelis* — jonėn. ir korint. kapitelio derinys. Iš korint. kapitelio perimtos dvi akanto lapų eilės, o iš jonėn. — jonikas ir mažėlesnės voliutos. Sen. krikšč. ir bizant. kapiteliai iš dalies susigrąžina antik. formas, jos perkuriamos (↑lapų ornamentų kapitelis), bet kuriama ir naujų, pvz., kraitės formos kapitelis su pynės ornamentu. Viduramžiais Europa daug. orientavosi į supaprastintą korint. kapitelį. Šio laikotarpio naujovė — *kubinis kapitelis*. Renesanso laikais vėl buvo pradėtos imituoti originalios korint. kapitelio formos. ↑Dorėn. orderis, ↑jonėn. orderis, ↑korint. orderis.

Kapitulos salė
Didelė patalpa ↑vienuolyno susirinkimams ir pasitarimams, papr. įrengiama klauzūros namų (↑vienuolynas) ryt. dalyje, šalia bažnyčios.

Kaprow, Alan
(*1927 Atlantik Sitis)
Amer. dailininkas. Kaprowo [Kaprovo] paveikslai ir ↑asambliažai, sukurti iki 6-o deš. pab., priskiriami ↑abstr. ekspresionizmui. Studijavęs pas J. Cage, po 1958 jis sukūrė pirmuosius JAV ↑invairomentus. Kaprowas laikomas ↑hepeningo kūrėju; tai tokia men. akcija, kai auditorija įtraukiama į kūrybos procesą („18 Happenings in 6 parts“ — „Aštuoniolika šešių dalių hepeningų“, 1959). 1967 rašinyje „Asambliažai, invairomentai ir hepeningai“ jis išdėstė hepeningo pagrindus.

Karavadžistai
XVII a. pr. Italijos, Olandijos, Prancūzijos, Ispanijos ir Vokietijos dailininkų grupės, sekusios italo M. Caravaggio (1573—1610) kūrybos pavyzdžiu. Karavadžistai pirmuč. mėgdžiojo ypatingą jo šviesos perteikimą, kai tamsią erdvę apšviečiant nematomam šviesos šaltiniui išgaunami nuotaikingi ↑šviesotamsos kontrastai. Juos traukė ir įtaigi tapomos figūros plast. modeliuotė, ir liaudiškas tipažas, nestokojantis realist. konkretumo. Peizažams bei archit. vaizdams karavadžistai skyrė antraeilį vaidmenį.

Karavan, Dani
(*1930 Tel Avivas)
Izraelio dailininkas. Baigęs mokslus Jeruzalėje ir Florencijoje, Karavanas iš pradžių kūrė šokių ir teatr. scenovaizdžius. Nuo 7-o deš. jis užsiiminėja ir ↑invairomentais, harmoningai siejančiais dailę su viešojo gyvenimo sfera. Jis mėgsta stereometrines formas (kubus, piramides) ir sąmoningai įpina į savo kūrybą vietinių realijų. Karavanas nuolat gauna užsakymų iš Vokietijos; jis apipavidalino Kelno Muziejaus aikštę (Muzeumsplatz) ir vykdė Kaselio *Dokumenta 8* Kenigsštrasės projektą.

Kariatidė
Apsirengusios moters statula, vietoj kolonos laikanti perdangą; ↑atlanto atitikmuo. Kariatidės kilusios iš klasik. architektūros (↑sen. gr. menas); nuo renesanso laikų jos vėl virto mėgstamu archit. puošybos motyvu.

Kariatidės

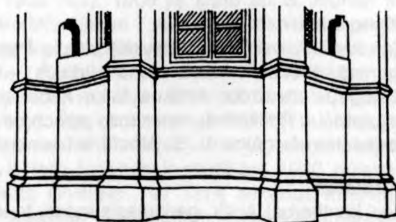
Karikatūra
Komiškas perdėjimas, kai humoristiškai ar satyriškai vaizduojami būdingi asmens, įvykio arba dalyko požymiai padaro jį juokingą. Piešimo ir grafinėmis priemonėmis — akcentuota linija — sukuriamas utriruotas vaizdas. Karikatūrų būta visais laikais, bet tik XIX a. jos virto publicistikos priemone, iš pradžių Anglijoje, vėliau Prancūzijoje. Vokietijoje nuo XIX a. vid. karikatūros plito per žurnalus, pvz., „Fliegende Blätter“ (1844), „Kladderadatsch“ (1848) ir „Simplizissimus“, su perdėjimu traktuojančius visuomenines ir polit. temas.

Karkasinė statyba
(pranc. carcasse – griaučiai; orig. vok. Skelettbau) Statybos būdas, kai pastolius primenanti konstrukcija yra laikantysis pastato elementas (priešingybė: masyvioji statyba). Šiai rėminei konstrukcijai, kurios pagrindą sudaro rastrų sistema, naudojamas medis (↑fachverkas), akmuo (↑ramstinė sistema), geležis (↑stiklo architektūra), plienas ir gelžbetonis. Karkasas išorėje gali būti paliktas matomas arba šiuolaik. architektūroje uždengtas ↑*curtain wall*.

Karlsrūhės Pasijos meistras
↑Hirtz, Hans

Karnarijus
↑Osariumas

Karnizas
Kitaip atbraila. Horizont. archit. elementas, skaidantis išor. statinio sieną į keletą dalių, atkarpų arba užbaigiantis sienos viršut. dalį. Jį sudaro profiliuota, iš sienos plokštumos išsikišanti juosta. Jos viršut. dalis statmena ar rečiau įžam-

Laužtiniai karnizai: cokolinis ir laštakinis

Karikatūra: Honoré Daumier. Apklausa. Litografija

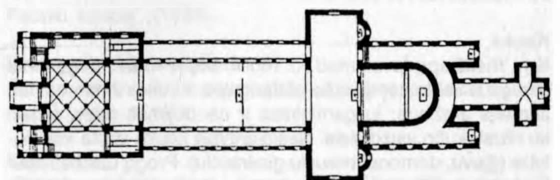
biai nusklembta, o apat. pusė puošiama ir/arba prilaikoma konsolėmis. Pagal vietą skiriamas *cokolinis karnizas* (esantis cokol. aukšto ar tarpsnio viršuje), *juostinis* (tarpaukštinis) *karnizas* (atskiriantis pastato aukštus) ir *vainikinis karnizas* (ties stogu užbaigiantis fasadą); šis dažnai turtingai puošiamas. Be to, būna durų, langų, parapetų karnizai (atbrailos). Gotikoje paplitęs *laštakinis karnizas* eina po langais, laužomas ↑ kontraforsų.

Karolingų menas
Kitaip Karolingų renesansas. VIII a. pab. ir X a. I p. Frankų valstybės menas. Karoliui Didž. siekiant atkurti Romos imperiją, vėlyv. antikos ir bizant. formas imta jungti su germ. idėjomis ir anglosaksų, Merovingų bei langobardų tradicijomis. Architektūroje iškyla dideli akmeniniai ↑ centrišk. statiniai (Acheno rūmų koplyčia, 796—804) ir ↑ bazilikos, taip pat negausūs rūmai (išlikę tik jų fragmentai). Skirtingų įtakų susiliejimas į naują stilių ryškus Loršo vienuolyno karal. vartuose (774). Būtent Karolingų architektūroje susiformavo ↑ vestverkas. Kt. naujovė — pastovios matų sistemos įvedimas; Sankt Galeno vienuol. (820) plane (↑ vienuolynas) matyti gerai apgalvotas vienuolyno pastatų kompleksas. Tapyba: šiais laikais tėra žinomi relig. ir pasauliet. tematikos sienų tapybos kūriniai. Knygų tapyboje (↑ miniatiūrų tapyba) įsigalėjo vėlyv. antikos pvz. remiąsis žmogaus vaizdavimas. Taik. dailėje dominavo auksakalystė („Codex aureus" aptaisas, apie 870) ir dramblio kaulo drožyba (daug. knygų viršeliai). Monument. skulptūros kūrinių nėra žinoma. — Karolingų menas padėjo pamatus viduramžių men. kūrybai.

Karolingų renesansas
↑ Karolingų menas

Kartonas
Didelio formato dailės kūrinio to paties mastelio detalizuotas eskizas, pieštas anglimi arba kreida. Tapytojai apdorodavo išvirkščią kartono pusę trintomis kalkėmis arba anglies dulkėmis ir vedžiodami grifeliu perkeldavo piešinio pagr. linijas ant būsimo tapinio pagrindo (sienos, drobės, lentos). Kartoną pradėta vartoti Italijoje XV a.; tenykšč. ↑ freskų tapytojai pirmieji šiuo būdu žymėdavo būsimo kūrinio apmatus dar minkštame, drėgname sienos tinke.

Kartušas
↑ Rolverko [ir pan. motyvais] įrėminta skydo pavidalo plokštuma su užrašu, herbu arba emblema. Kartušai buvo ypač paplitę vėlyv. renesanso bei baroko architektūroje ir dailės kūriniuose; vėlesniais laikais jie dažni ↑ vario raižiniuose.

Karolingų architektūra: Korvėjo vienuolyno bažnyčios planas

Kasyčių stilius
Švietimo amžiaus stilius laikotarpiu tarp ↑rokoko ir ↑klasicizmo, maždaug 1760—80. Tuometinėje vyrų madoje itin populiarios kasytės davė vardą šiam neilgai trukusiam dailės tarpsniui. Jis pasižymi nuobodžiu biurgerišku moralizavimu ir polinkiu į sausą, griežtą pedantiškumą, kurio atgarsių galima aptikti tapyboje, grafikoje ir taik. dailėje. Kasytė buvo tarsi koks manieringumo ir mokslingumo simbolis.

Kasonė
(it. cassone) Gausiai ištapyta, paauksuotais raižiniais dekoruota drabužių skrynia. It. renesanso laikais šis daugeriopos paskirties baldas buvo įprastinė vestuvių dovana ir kraitis. Kasonės šonus puošė gyvenimo vaizdai (vestuvių, medžioklės, turnyrų, žaidimų etc.), tapyti net ir garsių dailininkų (pvz., Uccello, Botticelli, Andrea del Sarto).

Katakombos
(it. catacombe, iš lot. catacumbae) Požeminės kapinės. Jose laidodavo jau etruskai, tačiau žinomiausios sen. krikšč. katakombos (pvz., Romos, Neapolio, Sirakūzų). [Katakombomis iš pradžių buvo vadinamos Šv. Sebastijono kapinės Romoje — *coemeterium ad catacumbos*; vėliau — ir kt. pan. kapinės.] Katakombų patalpas jungiantys koridoriai nusitęsia kilometrus. Mirusiuosius laidodavo koridorių sienose kelių aukštų nišose (*loculi*). Didesnės patalpos būdavo puošiamos antikos tradicijas tęsiančia sienų tapyba; joje vyrauja krikšč. Išganymo ir Prisikėlimo temos. Viduramžiais katakombos buvo pamirštos ir vėl atrastos tik XVI a.

Katedra
1. Vyskupo sostas bažnyčioje. Ankst. krikšč. laikais jis stovėdavo už altoriaus, ↑apsidos viduryje. Nuo vėlyv. viduramžių statomas bažnyčios šiaur. pusėje, į kairę nuo didž. altoriaus. **2.** Pagal vyskupo sostą katedra buvo pavadinta ir vyskupo bažnyčia. [Šis pavadinimas paplitęs Lietuvoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, Anglijoje.] Vokiškai kalbančiose šalyse ir Italijoje ta pačia reikšme dar vartojamas žodis „domas" [vok. Dom, it. duomo, iš lot. domus Dei — Dievo namai].

Kauffmann, Angelica
(*1741 Churas, †1807 Roma)
Šveicarijos tapytoja, kūrusi perein. laikotarpiu iš rokoko į klasicizmą. Pirmąsias dailės pamokas gavo iš tėvo J. J. Kauffmanno, su kuriuo 1752 nuvyko į Italiją. 1762 ji tapo Florencijos akademijos nare; Romoje susipažino su J. J. Winckelmannu ir A. R. Mengsu. 1766—81 labai sėkmingai tapė portretus Londone ir įstojo į tenykštę Karal. akademiją. Šituo ryšk. kūrybos laikotarpiu ji gaudavo užsakymų ir iš karal. šeimos bei aristokratų. Čia jos kūrybai darė įtakos du anglų portretistai — T. Gainsborough ir J. Reynoldsas. 1782 Kauffmann [Kaufman] persikėlė į Romą; jos namai virto menininkų ir mokslininkų susitikimų vieta. Be amžininkų pamėgtų subtiliai nutapytų portretų (J. J. Winckelmanno, 1764; J. W. von Goethe's, 1787—88), ji sukūrė relig., mitol. ir alegor. turinio paveikslų, stilistiškai jungiančių vėlyv. rokoką su klasicizmu.

Kaukė
Iš įv. medžiagų (pvz., medžio, molio, papjė mašė) pagaminta žmogaus veido kopija arba uždangalas. Kaukės žinomos nuo akmens amžiaus; jų gaminimas ir naudojimas papr. siejasi su ritual. kulto vaizdiniais. Nešiojantysis kaukę virsta kita būtybe (dievu, demonu, mirusiu giminaičiu). Progą užsidėti kaukę teikia kulto ritualai (užkeikimas, sėkmingos medžioklės burtai, derlingumo meldimas, protėvių garbinimas). Ir „civilizuotose" visuomenėse dar teberengiami maskaradai (pažymint Nauj. metus arba ryšium su teatralizuotais vaidinimais), tačiau jau praradę relig. prasmę. *Pomirtinė kaukė* — iškart po žmogaus mirties atliktas gipsinis arba vaškinis jo veido atspaudas. Jau sen. gr. ir rom. dailėje įžymių asmenybių pomirtinių kaukių pagrindu buvo kuriami portretai.

Kaulbach, Wilhelm von
(*1805 Arolsenas net. Kaselio, †1874 Miunchenas)
Vok. istor. žanro tapytojas ir portretistas. Kaulbachas mokėsi Diuseldorfo akademijoje pas P. von Cornelius'ą. 1826 persikėlė į Miuncheną, ten gyvendamas 1837 buvo paskirtas Bavarijos kar. Liudviko I rūmų dailininku. 1849 jis ėmė vadovauti Miuncheno akademijai. Kaulbachas išgarsėjo monument. klasicist. istor. paveikslais (↑istor. tapyba). Tačiau jį pakritikuodavo jau ir amžininkai, pvz., Cornelius priekaištavo jam dėl akivaizdžios siužetų atrankos orientuojantis į publikos skonį. Patetiški monumentalūs Kaulbacho kūriniai šiais laikais nebeįtikina, bet kaip portretistas jis tebėra vertinamas, be to, ir kaip literatūros veikalų iliustratorius (Goethe's „Lapinas Reinekis", 1840—46).

Kazeininė tapyba
Tapyba ↑kazein. dažais. Dažn. tai ↑sienų tapyba, kai tapoma ant drėgno ar sauso tinko, vartojant dažų pigmentus. — Kazeininė tapyba Italijoje buvo žinoma jau ankst. viduramžiais, Vokietijoje — nuo XIV a. XVII—XVIII a. ji vartota fasadų tapiniams Bavarijoje ir P. Tirolyje.

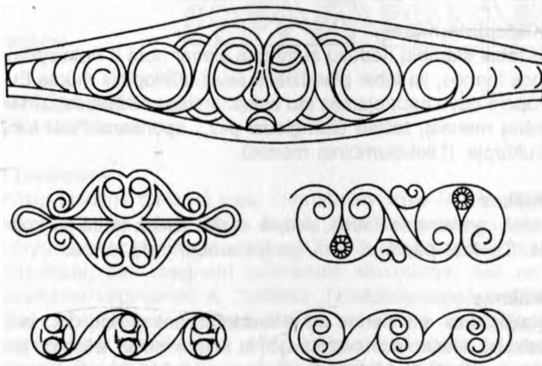
Kazeininiai dažai
Dažai, kurių ↑rišam. medžiaga yra kazeinas — baltymas, gaunamas iš sutraukto pieno (pieno krekėsiai). Jau antikos laikais juo buvo klijuojama. Kazeinas būna klijų arba emulsijos pavidalo. Kazein. dažai skiedžiami vandeniu, bet išdžiūvę pasidaro jam atsparūs.

Keene, Charles Samuel
(*1823 Londonas, †1891 ten pat)
Anglų grafikas ir karikatūristas. Keene [Kynas] bendradarbiavo įv. žurnaluose, nuo 1847 „Illustrated London News", o nuo 1851 — „Punch". Humor. piešiniuose vaizdavo Anglijos buržua šiokiadienius. Be to, jis iliustravo knygas.

Kelno knygų tapybos mokykla
Otonų dinastijos brandž. laikotarpiu (tarp 983 ir XI a.) Kelne klestėjusi knygų tapyba. Jos tapybiškas, plokštuminis, laisvas stilius rodo vėlyv. Karolingų renesanso ir antrojo klestėjimo laikų Bizantijos dailės įtaką. Išliko 19 iliuminuotų (↑iliuminacija) kodeksų (rankraštinių knygų), tarp jų Sen Gereono sakramentarijus (tarp 983 ir 986) ir abatės Hitdos iš Mešedės evangeliarijus (apie 1020). Nuo XI a. II p. tapysena griežtėja, darosi linijinė. „Tapytinio šrifto" principas išlaikomas Gundolfo (apie 1020—40) ir Abdinghofo (apie 1080) evangeliarijuose.

Kelno tapybos mokykla
Sąvoka, nuo XIX a. taikoma XIV—XVI a. Kelne ir jo apylinkėse dirbusių dailininkų kūrybai. Kelno tapybos mokyklos veiklą galima suskirstyti į tris laikotarpius: **1.** 1300—1360: knygų tapyba, maži altorėliai (pvz., Šv. Klaros altorius Kelno katedroje, apie 1360); **2.** 1400—1450: Kelno tapybos mokyklos brandž. laikotarpis — Stefano Lochnerio ir vad. Šv. Veronikos meistro kūriniai; **3.** 1450—1550: vad. M. Marijos gyvenimo meistras ir kt. Trečio laikotarpio dailininkus stipriai veikė Nyderlandų dailė, nors jie ir nepasiekė šios lygio; kai kurie iš jų buvo mokęsi Nyderlanduose.

Keltų dailė
Keltų dailė susiformavo Dunojaus baseine; tenykštės keltų gentys minimos nuo V a. pr. Kr., jų gyvenama teritorija tęsėsi nuo R. Prancūzijos iki Bohemijos (Halštato kultūra). Skiriami du pagr. keltų dailės laikotarpiai: geležies amžiaus *senoji keltų*, arba *La Teno, kultūra* (V—I a. pr. Kr., sritys: Iberijos pus., Š. Italija, Airija) ir *krikšč. nauj. keltų kultūra*, klestėjusi Britų salose ankst. viduramžiais (nuo VII a. iki 1170, kai Airiją užkariavo normanai). Šimtmečius trukęs perein. laikotarpis beveik nepaliko material. kultūros pėdsakų. — Sen. keltų dailė patyrė stiprią etruskų ir it. dailės įtaką. Duomenų apie tai teikia kapų radiniai: ginklai, papuošalai, žirgų balnojimo reikmenys, įrankiai, puošti kreivių stiliumi, žvėrių ir augal. ornamentais, perimtais iš etruskų. Nauji motyvai išryškėja žmonių kaukėse, kalstyto ir lieto metalo daiktuose. Būdingas bruožas — spalvingumas, kuris išgaunamas vartojant koralų inkrustacijas, raudono stiklo masę bei emalius. Sen. keltų dailė suklestėjo jau vos atsiradusi; nuo III a. ji vis pastebimiau nyko. — Nauj. keltų dailėje menkus La Teno kultūros likučius nustelbia anglosaksų ir Rytų krikšč. įtaka. Be figūr. ornamentikos, primenančios ↑ germanų mene paplitusį II žvėrių stilių, vartojamos naujos pynių ir spiralių formos. Didž. išliekamąją vertę turi iliuminuoti rankraščiai (↑ iliuminacija) ir metalo dirbiniai, be to, akmeniniai kryžiai. IX a. prasidėjus vikingų antpuoliams keltų dailė laipsniškai smuko. Ilgainiui ji apsiribodavo beveik vien kulto reikmenimis ir galutinai sunyko normanams užėmus keltų gyvenamas teritorijas.

Keltų ornamentai

Kemény, Zoltán
(*1907 Banica/Vengrija, †1965 Ciurichas)
Vengr. kilmės Šveicarijos tapytojas ir skulptorius. Kemény [Kemėnis] Budapešte studijavo architektūrą ir tapybą. Nuo 1930 gyveno Paryžiuje, ten užsiiminėjo dizainu. 1942 persikėlęs į Ciurichą vėl ėmėsi vaizd. dailės. Kemény kūrė ↑ koliažus ir ↑ asambliažus iš metalo laužo ir natūralių medžiagų (šaknų, smėlio, žvyro). 6-o deš. vid. jis konstravo „Images en relief", suvirintų metalo atliekų reljefus.

Kensett, John Frederick
(*1818 Češyras/Konektikutas, †1872 Niujorkas)
Amer. peizažistas. 1840—45 kvalifikuotas plieno graviruotojas Kensettas [Kensetas] aplankė daugelį Europos šalių, o 1846 apsigyveno Niujorke. Veikiamas romantinės (↑ romantizmas) Europos ↑ peizažo tapybos, prisijungęs prie ↑ „Hudson River School", Kensettas tapė nuotaikingus peizažus („Pajūris su figūromis", 1869).

Kepes, György
(*1906 Šeipas/Vengrija)
Vengrų-amer. dailininkas. Kūryb. karjeros pradžioje Kepesas [Kepešas] 1934 kartu su L. Moholy-Nagy Berlyne dirbo kino filmų ir parodų dizaino srityje. 1937 jis emigravo į JAV. Iš pradžių dėstė „Nauj. Bauhauze" ir Čikagos dizaino institute, o nuo 1946 Masačūsetso technol. institute Kembridže. Kepesas domėjosi šviesodaile ir ↑ kinetizmu urbanistikos kontekste. 1966 jis suprojektavo Bostono uosto „šviesos architektūrą". Jis paskelbė nemaža dailės teorijos rašinių: „Vizijos kalba" („The Language of Vision", 1944), „Peizažas mene ir moksle" („The Landscape in Art and Science", 1956).

Keramika
Rankomis arba žiestuvu iš molio suformuoti gaminiai, iš pradžių džiovinami, po to išdegami. Žinom. keramikos rūšys: ↑ fajansas, ↑ porcelianas, ↑ akmens masė, ↑ plonasis fajansas, ↑ terakota. Iš keramikos dirbinių minėtini apyvokos reikmenys (pvz., indai), be to, dailės kūriniai (pvz., molio plastika) ir statinių dekoracijų elementai (↑ archit. keramika). Keramikos būta jau priešistor. laikais. Žiestuvas Egipte ir Prieš. Azijoje vartojamas nuo III tūkstantm. pr. Kr.

Keraminiai dažai
Kitaip viršglazūriniai dažai, mufeliniai dažai, emaliai. Dažai, vartojami fajanso, porceliano ir stiklo tapybai. Keram. dažais tapoma ant glazūros, paskui gaminys kaitinamas mufelyje (kameroje iš ugniai atsparių medžiagų — ketaus ar keramikos); išsilydę dažai įsigeria į dirbinio paviršių.

Kesonai
Kvadratinių, rombinių arba daugiakampių įdubų grupė lubose (kesoninės lubos), arkos ↑ sofite arba skliaute. Kesonai gali būti be papuošimų, ornamentuoti, puošti tapiniais ar lipdyba. Jie dažni antikos, renesanso ir baroko architektūroje.

Kessel, Jan van Jaunesn.
(*1654 Antverpenas, †1708 Madridas)
Flam. dailininkas; natiurmortų tapytojo Jano van Kesselio Vyresn. (1626—1679) sūnus, veik. ir jo mokinys. 1686 Madride Keselis [van Keselis] tapo kar. Karolio II rūmų dailininku. Be oficialių karal. šeimos portretų, nutapė daug. žanr. paveikslų (↑ žanr. tapyba).

Ketel, Cornelis
(*1548 Gauda, †1616 Amsterdamas)
Ol. tapytojas, kūręs perein. laikotarpiu iš manierizmo į ankst. baroką. Kaip portretistas Ketelis patyrė H. Holbeino Jaunesn. įtaką; su šio kūryba susipažino 1573—81 Anglijoje. Grįžęs į Olandiją apsigyveno Amsterdame. Greta visafigūrių portretų šiuo laikotarpiu nutapė ir mitol. bei relig. turinio paveikslų. Ketelis laikomas pavienių ir grup. visafigūrių portretų pradininku Olandijoje. Pirmas išlikęs šio tipo ↑ portretas — „Kapitono Dircko Jakobsz. Rosecranso ir leitenanto Pauwo kuopa" (1588).

Keturguba žuvies pūslė
Gotik. ↑ masverko motyvas; skritulyje įkomponuotos keturios ↑ žuvies pūslės.

Keturlapis
Kitaip kvadrifolija. Gotik. ↑ masverko figūra, išsirutuliojusi iš keturių apskritimų, forma primenanti keturlapį dobilą.

Ketvirčio profilis
Kitaip „dingęs profilis“ (orig. vok. verlorene Profil). Portret. tapyboje (↑ portretas) vaizduojamo asmens veido pasukimas nuo stebėtojo gilyn į paveikslo erdvę.

Key, Willem
(*apie 1515 Breda, †1568 ? Antverpenas)
Manierizmo pakraipos flam. tapytojas, P. Coecke's van Aelsto ir L. Lombardo mokinys. Key [Kėjus] daug. tapė bibl. turinio paveikslus, be to, sukūrė kruopščios tapysenos miestiečių portretų.

Keyser, Thomas Hendricksz. de (kitaip Keyzer)
(*1596/97 Amsterdamas, †1667 ten pat)
Baroko epochos ol. portretistas ir architektas. Keyseris [de Keiseris] daug. dėmesio skyrė ↑ portretui, nors žinomas ir kaip keleto ↑ istor. bei ↑ žanr. tapybos darbų autorius. F. Halso įtakoje sukurtais santūrių tonų portretais jis iki 4-o deš. garsėjo kaip žym. Amsterdamo portretistas; vėliau jį pranoko Rembrandtas. Jo grup. portretų ankst. pvz. — „Dr. Sebastiano Egbertsz. de Vry anatomija“ (1619). 1662 Keyseris tapo Amsterdamo miesto architektu.

Khnopff, Fernand
(*1858 Grembergenas, †1921 Briuselis)
Belgų tapytojas, skulptorius ir grafikas, belgų ↑ simbolizmo žym. atstovas. Po studijų Briuselyje Khnopffas [Knopfas] persikėlė į Paryžių. Iš pradžių jis kūrė natūralist. ir impres. (↑ impresionizmas) gatvės vaizdelius, peizažus, interjerus ir portretus. Vėliau skatinamas G. Moreau ir ↑ prerafaelitų darbų linko į simbolizmą. Jo kūryboje įsivyravo mitol. ir alegor. tematika. Kūriniai: „Aš užsisklendžiu“ (1891); „Menas, arba sfinkso glamonė“ (1896).

Kiaroskuro raižinys
↑ Medžio raižinys

Kiaušininė tempera
Tapybos technika; tapoma temperos emulsija iš dažų pigmentų ir kiaušinio, kuri skiedžiama vandeniu. Pridedant įv. aliejų, damaros ar mastikos lako galima koreguoti spalvų toną ir dažo fizik. savybes. Kiaušin. tempera buvo žinoma jau senovėje, nors terminą XV a. pirmasis pavartojo Cennino Cennini.

Kičas
Sąvoka, atsiradusi XIX a. pab.—XX a. pr., veik. kildintina iš vok. k. žodžio „verkitschen“, t. y. „pusvelčiui parduoti“. Kičas — banalaus turinio ir stiliaus kūrinys; iš pažiūros jis gražus, kupinas patoso, moralumo ir jausmo, bet iš tikrųjų saldtelėjęs, pretenzingas ir sentimentalus. Kiče nėra įtampos, jis neoriginalus, nereikalauja iš stebėtojo net menkiausių dvas. pastangų.

Kiefer, Anselm
(*1945 Donauešingenas)
Vok. tapytojas. Studijavo Freiburge, Karlsrūhėje (pas H. Antesą) ir Diuseldorfe (pas J. Beuysą). Savo ekspresyviuose paveiksluose Kieferis [Kyferis] gilinasi į istor. ir mitol. tematiką. Didelio formato paveikslams, kuriuos kartais apdoroja ir kirvio smūgiais bei ugnimi, Kieferis vartoja ne tik dažus, bet ir smėlį, šiaudus, medį ir stiklą. 9-o deš. pab. jis susidomėjo ir skulptūra; yra sukūręs didelės apimties švininių skulptūrų („Zweistromland“, 1986—89). Kt. kūriniai: „Parsifalis“, 1973; „Brandenburgo smėlynai“, 1982.

Kiekybinis kontrastas
↑ Spalvų kontrastai

Kielikas
(lenk. kielich, vok. Kelch, lot. calix, gr. kylix) Liturg. vyno taurė, naudojama mišių metu bei teikiant komuniją. Dažn. gaminamas iš tauriųjų metalų. Kieliką sudaro pėda (*pes*), kojelė su gumburu (*nodus*) ir kaušelis (*cuppa*). Viduramžiais auksakaliai gamindavo puošnius, brangakmeniais nusagstytus kielikus, ypač gotikos laikais, kai jie buvo puošiami masverkų ir augal. motyvais. Renesanso epochoje kielikas vėl supaprastėjo; jam būdingas kriaušiškas gumburas, išlankstytas kaušelis. Barokinio kieliko turtingesnis plastinis dekoras. Vienu žym. pvz. laikomas VIII a. „Tassilo kielikas“.

Kienholz, Edward
(*1927 Ferfildas/Vašingtonas)
Amer. dailininkas konceptualistas, ↑ objektų dailės atstovas. Pradėjęs nuo medžio reljefų ir ↑ asambliažų, vėliau Kienholzas [Kynholcas] iš ↑ *objet trouvé* komponavo ↑ invairomentus, naujai įprasminančius vartotojiškos visuomenės išmestus daiktus. Jo kūryboje vyrauja social. tematika, pvz., rasinio diskriminavimo („Five Car Stud“, 1969—72) arba moterų nelygiateisiškumo („Roxy“, 1961).

Kijatas
(orig. gr. kyathos) Antik. skysčių semiamasis indas. Taurės pavidalo indas su aukšta ąsa, naudotas per simpoziumą, vyrų išgertuves, vynui iš ↑ kraterio semti.

Kiklopinis mūras
Iš labai stambių riedulių sumūryta siena; nors ir netaisyklingos formos, jie labai glaudžiai suleisti. Kiklopinis mūras Europoje buvo naudojamas jau ankst. antikos statiniuose (↑ Mikėnų menas), tačiau didingiausi pvz. aptinkami Peru inkų kultūroje (↑ ikikolumbinis menas).

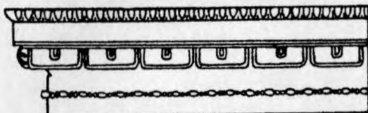
Kilikas
Antik. geriamasis indas, dviąsė, dažn. lėkšta taurė su kojele. Tai lab. paplitusi sen. gr. geriamųjų indų forma.

Kilimas
Kabinamas ant sienos arba tiesiamas ant grindų (tik nauj. laikais) rištinis, austinis, kaišytinis ar siuvinėtas tekstilės gaminys. *Austinis kilimas* audžiamas drobiniu pynimu: audimo staklėse su šaudyklės pagalba statmenai kryžiuojant metmenų ir ataudų siūlus, *kaišytinis* — apvyniojant metmenų siūlus spalvotais ataudų siūlais adata ar rite. Abu šie kilimai skiriasi nuo *rištinio kilimo* lygiu paviršiumi. Kilimą rišant metmenų siūlai rankomis surišami su spalvotais trumpais ataudų siūlais, kurių galai paskui lygiai apkarpomi. Naudojamas džiutas, linas, kanapės, medvilnė, vilna arba šilkas, kas kartu su mazgų tankiu lemia kilimo kokybę ir kainą. — Jau II tūkstantm. pr. Kr. sen. Egipte ir Tarpupyje buvo gaminami kilimai. Išlikęs sen. kilimas datuojamas IV a. pr. Kr. Be garsiųjų ↑ rytiet. kilimų, savitas kilimų gamybos tradicijas turėjo Indija, Pakistanas, Tibetas, Nepalas ir Kinija. Motyvai dažnai mėgdžiojami, todėl pagal juos šiais laikais sunku nustatyti gaminio geogr. kilmę. M. Azijos ir Kaukazo kilimams būdingi begaliniai ↑ raportai, Egipto ir Persijos — centriška kompozicija. Europoje greta importuojamų rytiet. kilimų lab. mėgtos pintinės ↑ tapiserijos.

Kilnojamasis altorius
Kitaip portatilis. Nedidelis nešiojamas altorius, prie kurio nuo VII a. aukšti dvasininkai ir kunigaikščiai, gavę popiežiaus

privilegiją, kelionėje laikydavo mišias. Šie altoriai buvo daromi iš itin brangių medžiagų (aukso, dramblio kaulo ir brangakmenių). Apmuštas medinis korpusas būdavo iškeliamas ant stovo arba kolonėlės ir dažnai turėdavo pėdą ir išsikišusią viršut. plokštę. Šoninės sienelės papr. būdavo skaidomos kolonėlėmis arba stulpeliais ir puošiamos figūrėlėmis.

Kima(tionas)
(gr. kymation — bangelė). Siauras ornam. stilizuotų augal. motyvų apvadas sen. gr. ir rom. architektūroje, naudotas statinių arba jų dalių horizont. skaidymui. Skiriamos trys kimos formos. Sen. ir paprasčiausia yra *dorėninė kima*, įdubi, bet lygi juostelė, ištapyta keturkampių lapų motyvais. *Jonėninė kima*, dar vadinama joniku (ją sudaro pakaitomis išdėstytų kiaušiniškų ir strėliškų reljef. darinių juosta), apačioje užsibaigia ↑ astragalu. *Lesbinės kimos* kiaušiniškus darinius atstoja širdiški lapai; jos apat. pakraštys taip pat baigiasi astragalu.

dorėninė

jonėninė

lesbinė

Kinetinė dailė
↑ Kinetizmas

Kinetizmas
Kitaip kinetinė dailė. Iš rusų ↑ konstruktyvizmo (A. Rodčenko, N. Gabo) kilusi dailės forma, iškelianti judėjimą kaip kūrybos principą. Kinet. dailės kūriniais laikomos tiek mechaniškai, tiek magnetu judinamos skulptūros, tiek oro dvelksmo virpinamos A. Calderio ↑ mobilios konstrukcijos. Šiai dailės formai plačiąja prasme priskiriami ir judėjimą imituojantys kūriniai, pvz., ↑ opdailė, o kai kada ir šviesos efektai (L. Moholy-Nagy „Šviesos-erdvės moduliatorius", 1930). Kinetizmui, be kt. grupių, atstovauja ↑ „Zero" ir ↑ „Groupe de Recherche d'Art Visuel".

Kinijos menas
Kinijos meno epochos vadinamos šalį valdžiusių dinastijų vardais (mat valdovų rūmai darė didelį poveikį menui). Relig. menas buvo susijęs su daosizmu, o nuo II a. — su įsigalėjusiu indų budizmu. — Architektūra. Dauguma išlikusių statinių priklauso vėlyv. kinų meno istorijos laikotarpiui, nes anksčiau statybai naudotą medį laikas sunaikino. Beje, pati statysena ilgainiui nedaug tepakito. Mūro siena arba pylimu apjuosti ansambliai būna stačiakampio plano; lab. paplitęs paviljonų ir vartų kaitaliojimas pagr. ašių kryptimi (būdingas tiek šventykloms, rūmams, tiek antkap. statiniams; pvz., „Uždraustasis miestas", t. y. imp. rūmai, Pekine). Vyravo stulpinė statysena (medis ant akmens pamatų); skliautiniai statiniai reti. Pastatus dengia vienas ar keli išgaubti, užsirietusiais kraštais stogai (iš spalvota glazūra dengtų čerpių, su bokšteliais ant kraigo ir kampų). Išsišaunančios medinės formos vartojamos ir plytų bei akmens pastatuose. Tipiškas kinų statinys — pagoda, išsirutuliojusi iš indų stupos (↑ Indijos menas): bokštas, kurio pakopinius aukštus atskiria stogai (gars. Kinijoje Laukinių žąsų pagoda net. Sijano). Pastatų planas dažnai kvadratinis arba apskritas (simbol. reikšmė). Žymus statinys yra ir Kinų siena, pradėta statyti III a. pr. Kr., skirta gintis nuo šiaurės klajoklių antpuolių; Mingų dinastijos laikais (1368—1644) ji buvo 4000 km ilgio. Skulptūra. Pasitaiko medinių, molinių ir bronz. figūrų, iš pradžių naudotų laidojant (įkapėms) kaip vergų pakaitalas, mat kitados šie būdavo laidojami drauge su šeimininkais (pvz., pirmojo kinų imp. Cin Ši Chvang-di terakot. armija iš 7000 natūralaus dydžio figūrų, 200 pr. Kr.). Molinės figūros būdavo padengiamos spalvota švino glazūra arba dekoruojamos jau išdegtos — modeliai buvo skirti daugkartiniam vartojimui ir lengvai keičiami. Tangų laikais (618—906) veido bruožai ir kūno formos pasidarė realistiškesnės, tačiau simbol. atvaizdo reikšmė liko pirmoje vietoje (tapyboje irgi). Indijos dailės įtakoje iškilo milžiniškos uolose iškaltos Budos ir bodisatvos figūros (V a. pab.). Kinų dailės ypatumas — gyvūnų (vėliau ir didžiūnų bei sargybinių) akmen. statulos imp. kapų alėjose, vad. Dvasių gatvėse (pvz., Mingų kapavietėse Pekine). Tapyba. Dažn. kapavietėse, vėliau ir budistų vienuolynuose, be to, urvų šventyklose buvo paplitusi sienų tapyba, papr. vaizduojanti ir pasauliet. rūmų gyvenimą. Nedidelio formato paveikslai tapomi ant šilko (maždaug 200 pr. Kr.), ant vėduoklių, albumų lapuose (8, 10 arba 12 lapų albumai), ant širmų ir ritinėlių (↑ ilgieji ir ↑ platieji ritinėliai). Visi šie nedidelio formato dailės kūriniai buvo skiriami privačiam vartojimui („intymusis menas") ir tik kartkarčiais būdavo parodomi viešai. Pa-

Raitelis ir peizažas. Chanų dinastija. Antkapio reljefo akmens atspaudas

veikslams būdingos glaudžios tapybos, poezijos ir ↑kaligrafijos sąsajos, kurias lėmė vaizdingi ir dekoratyvūs kinų rašmenys ir visoms trims meno rūšims bendra priemonė — teptukas (nuo Chanų dinastijos 202 pr. Kr.—220 po Kr.). Pačių dailininkų sukurtos eilės bei prierašai, o ir antspaudai yra neatskiriama šių dailės kūrinių dalis. Juos kūrė vad. tapytojai poetai (kūryb. viršūnė — Juanų ir Mingų laikai: 1279—1368 ir 1368—1644). Kinų tapyboje daug dėmesio skiriama gamtos vaizdavimui; be pasakojam. pobūdžio peizažo ir žanr. tapybos, buvo labai paplitę ir puoselėjami gėlių bei gyvūnų žanrai. Nors Kinijoje neturėta europinės perspektyvos sampratos, erdvės toluma ir atmosferos gelmė paveiksluose vis dėlto buvo perteikiama. Peizažas klestėjo Sungų laikais (960—1279). Taik. dailė buvo pasiekusi tokį lygį, kad Cingų laikais (1644—1911) būtent ji kūrė Kinijos įvaizdį Europoje (↑šinuazerija). Šia prasme itin reikšmingas sen. pasaulyje ↑porcelianas (Tangų dinast.). Kinų keramikos ištakos siekia III tūkstantm. pr. Kr. Tuomet atsirado ir pirmieji kinų bronzos dirbiniai (sakral. Ino (Šango) ir Džou dinastijų laikų indai, 1550—220 pr. Kr.). Garsūs ir šilko audiniai bei siuvinėjimai, ↑žadeito ir ↑lako dirbiniai, ↑tušo tapyba ir spalv. ↑medžio raižiniai (sen. išlikę iš XVII a.).

Kirchner, Ernst Ludwig
(*1880 Ašafenburgas, †1938 Frauenkirchas net. Davoso)
↑Ekspresionizmo krypties vok. tapytojas ir grafikas. Kirchneris studijavo architektūrą Dresdene. Su draugais E. Heckeliu ir K. Schmidtu-Rottluffu jis čia 1905 įkūrė dailininkų asociaciją „Die ↑Brücke", atsiribojančią nuo tradic. dailės. Juos stipriai veikė P. Gauguino ir E. Muncho plokštuminė tapyba ir V. van Gogho bei fovistų (↑„Fauves") koloritas. Glaudžiai bendradarbiaudami vienoje dirbtuvėje, jie išsiugdė be galo panašų stilių. Kirchneris lab. domėjosi peizažu, urbanist. panoramomis, aktais ir portretais. 1911 grupė persikėlė į Berlyną. Ten Kirchneris kūrė didmiesčio vaizdus savo būdinga kampuota, dinamiška maniera („Gatvė", 1913). 1913 grupė iširo. 1915 Kirchneris, vos prasidėjus I pasaul. karui savanoriu stojęs į kariuomenę, po fizinių ir psich. sukrėtimų buvo atleistas nuo karinės tarnybos. Tuomet jis sukūrė sukrečiantį autoportretą „Dailininkas kareivis" (1915). Išgijęs apsigyveno Šveicarijoje. Ten nutapė nemaža ramesnių formų ir spalvų peizažų („Davosas sniege", 1921). 4-o deš. vid. daugiau kaip 600 jo kūrinių nacionalsocialistai paskelbė „išsigimusiais" ir konfiskavo. 1938 Kirchneris nusižudė.

Kirkeby, Per
(*1938 Kopenhaga)
Danų ↑men. akcijos kūrėjas. 7-ame deš. Kirkeby [Kirkebis] buvo suartėjęs su ↑hepeningo ir ↑*Fluxus* judėjimais. Be plytų mūro skulptūrų, skirtų vidaus ir lauko erdvei, jis kūrė naujas vaizdines struktūras, pertapydamas atvirukus, paveikslų reprodukcijas bei komiksus. 8-ame deš. sėkmingai tapė neoekspresionizmo maniera (↑Naujieji laukiniai).

Klapheck, Konrad
(*1935 Diuseldorfas)
Vok. tapytojas ir grafikas. Studijavo Diuseldorfe. Jau 1955 Klapheckas [Klafekas] kaip atsvarą ↑lyrinės abstrakcijos ir ↑tašizmo stiliams sukūrė pirmuosius mašininius paveikslus: izoliuotų buit. daiktų precizįškai realist. atvaizdus neutraliame fone, šitaip skindamas kelius būsimam ↑fotorealizmui („Rašomoji mašinėlė", 1955). Vėliau jis tuos daiktus (rašom. mašinėles, telefonus, siuvimo mašinas ir kt.) dubliuodavo, varijuodavo ir keisdavo asocijuodamas su žmonių tipais, su žmogaus psich. būsena. Taigi siuvimo mašinos galėjo būti tapatinamos su moterimis, o rašom. mašinėlės — su vyrais („Atletiškas autoportretas", 1958), o pvz., bormašinė — su karu („Karas", 1965).

Renesanso ir manierizmo menas

81 *Lorenzo Ghiberti. „Rojaus vartai". Baptisterija/Florencija*

82 *Donatello. Dovydas. Bargello/Florencija*

83 *Giambologna. Merkurijus. Bargello/Florencija*

84 *Hubert Gerhard. Arkangelas Mykolas. Šv. Mykolo bažn./ Miunchenas*

85 *Andrea del Verrocchio. Kristus ir Tomas Netikintysis. Or San Michele bažn./Florencija*

86 *Michelangelo. Mozė. S. Pietro in Vincoli bažn./Roma*

87 *Filippo Brunelleschi. Florencijos katedros kupolas*

88 *Leon Battista Alberti. Tempio Malatestiano/Riminis*

89 *Bramante. Tempietto. S. Pietro in Montorio vienuol./ Roma*

90 *Andrea Palladio. Villa Rotonda/Vičenca*

91 *Masaccio. Švč. Trejybė. Freska S. Maria Novella bažn./ Florencija*

92 *Andrea Mantegna. Šv. Sebastijonas. Dailės istorijos muziejus/Viena*

93 *Fra Angelico. Apreiškimas. Freska Šv. Morkaus vienuol./ Florencija*

94 *Sandro Botticelli. Veneros gimimas. Ufizi/Florencija*

95 *Michelangelo. „Paskutinis teismas" ir lubų freskos. Siksto koplyčia/Vatikanas*

82

83

84

85

87

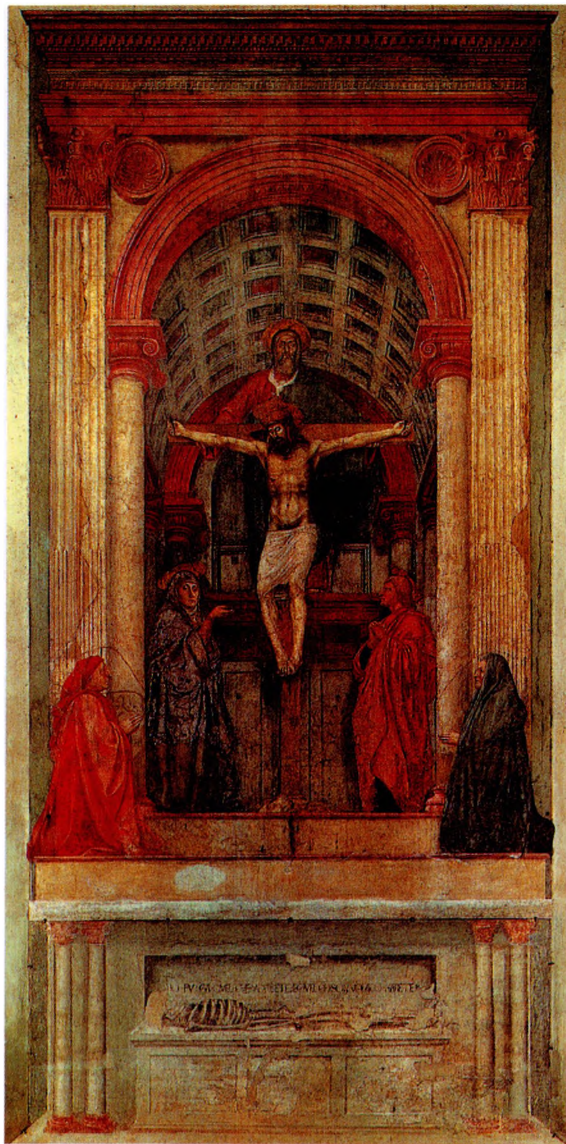
88

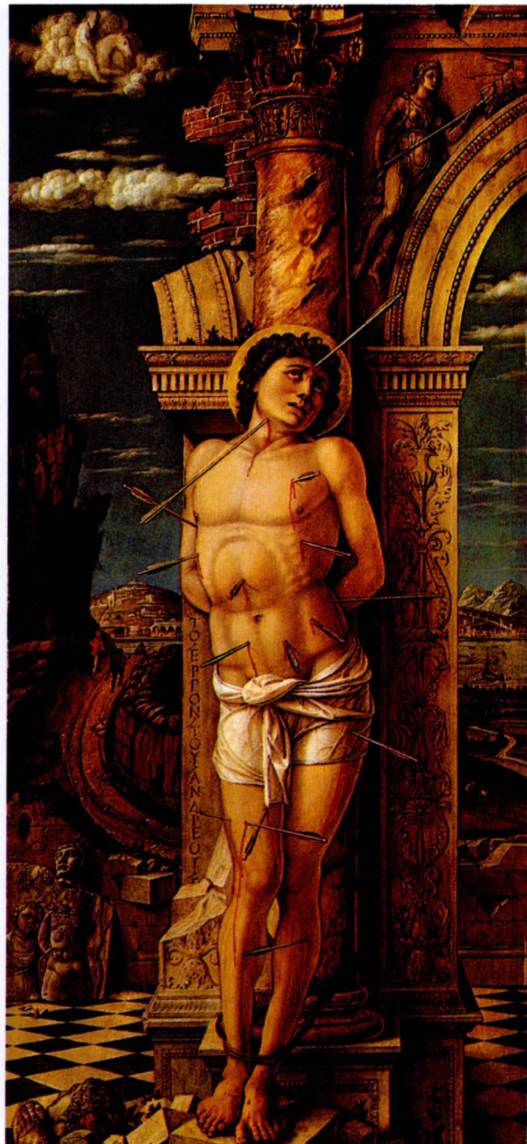
89

90

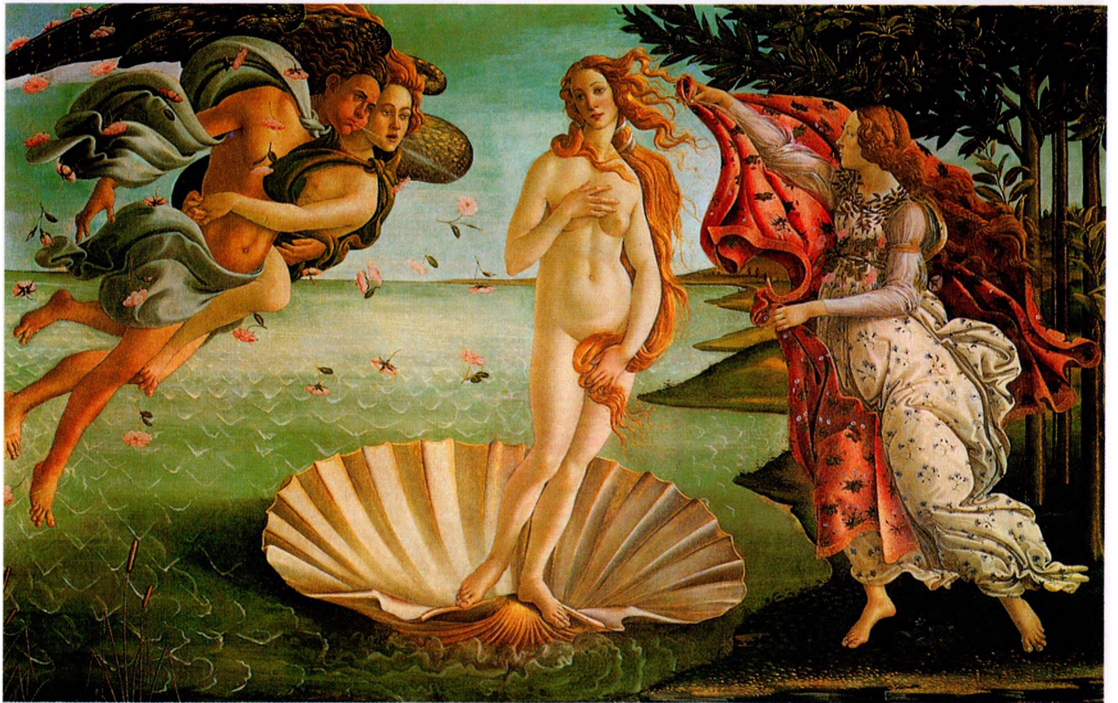

91

92

93

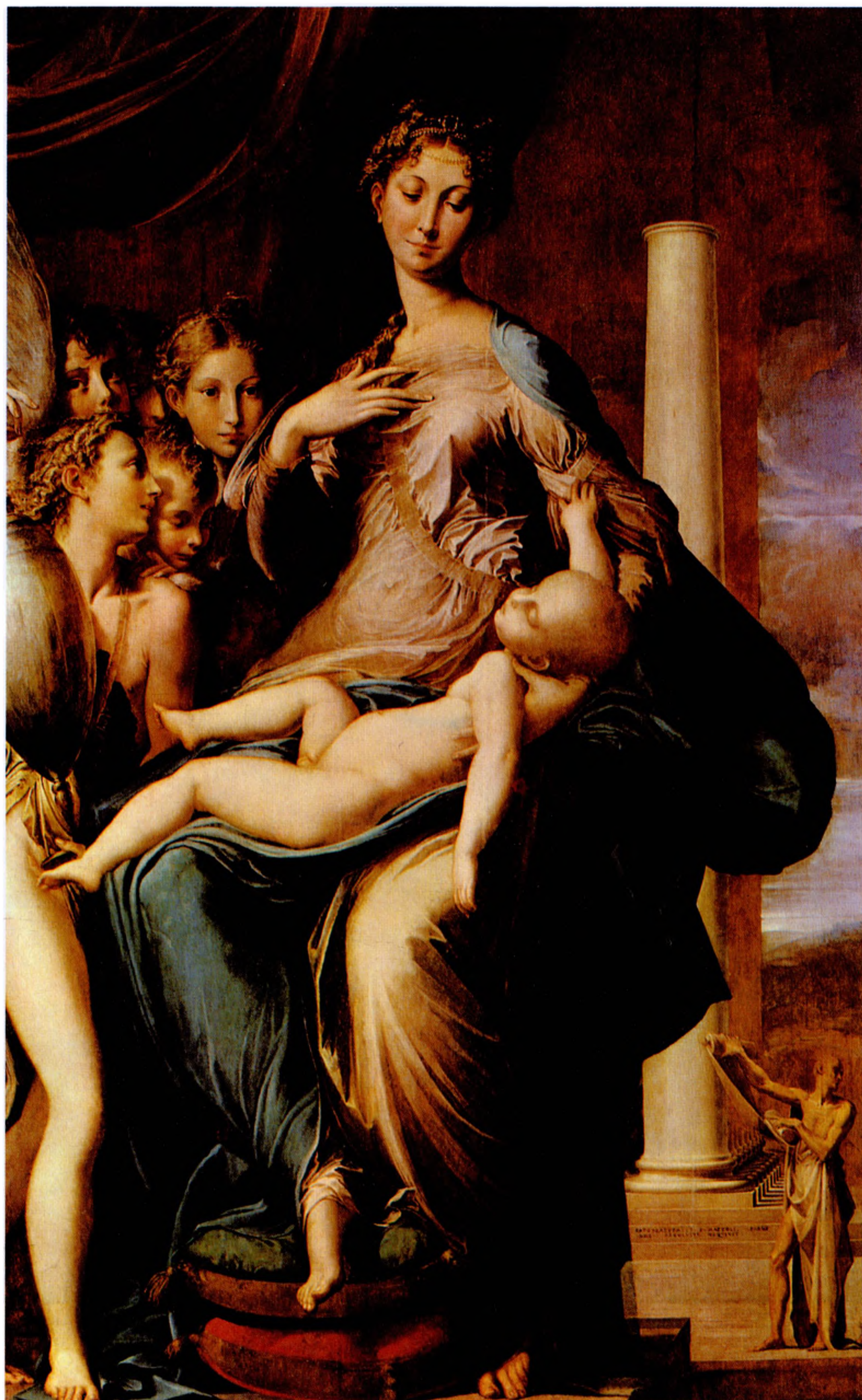

94

MDXLVIII

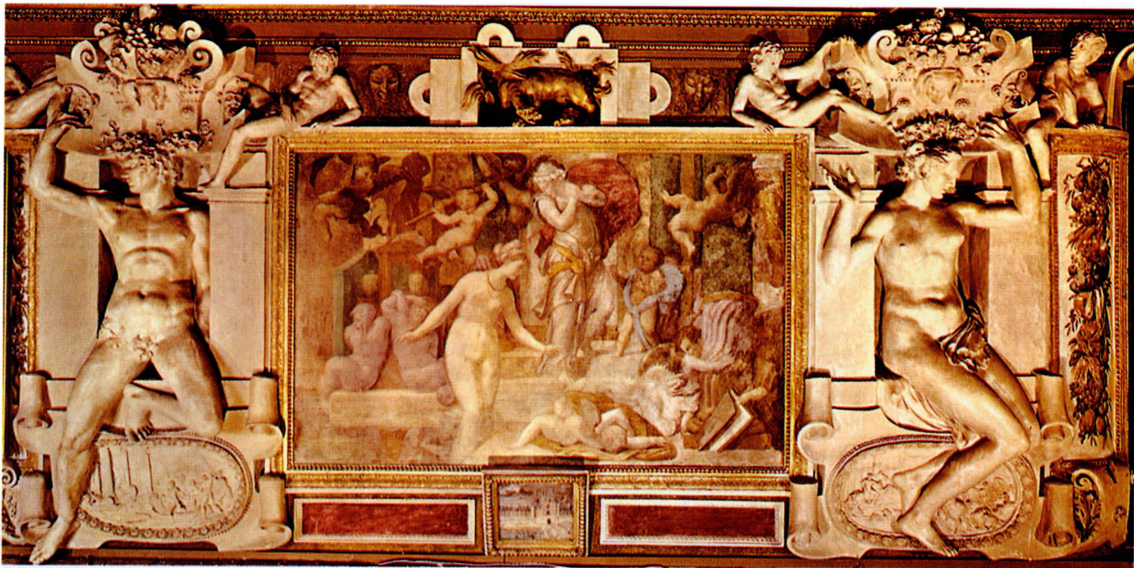

99

100

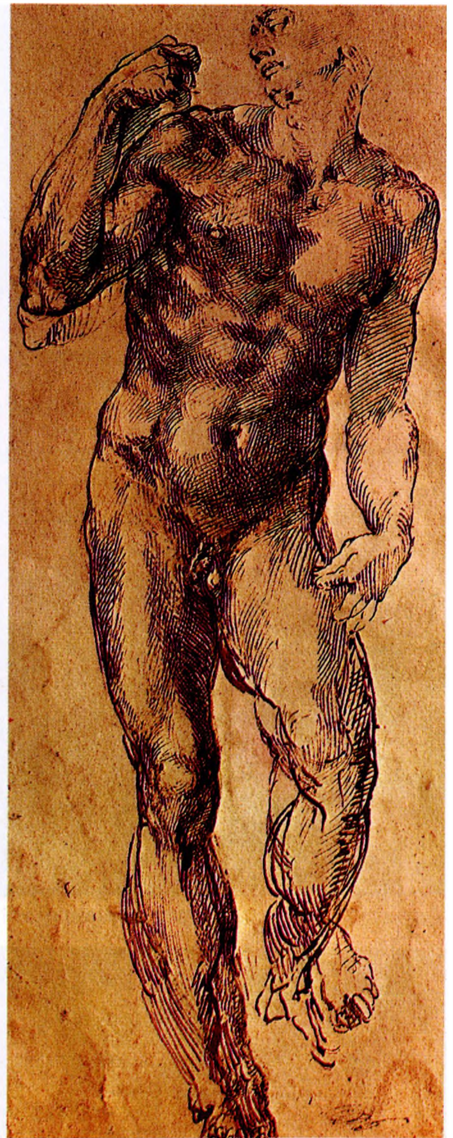

102

103

104

105

106

107

108

96 *Raffael. Atėnų mokykla. Stanza della Segnatura/Vatikanas*

97 *Tizian. Imp. Karolis V. Senoji pinakoteka/Miunchenas*

98 *Parmigianino. „Madona ilgu kaklu". Palazzo Pitti/Florencija*

99 *Jacopo Tintoretto. Paskutinė vakarienė. S. Giorgio Maggiore/Venecija*

100 *Pieter Bruegel Vyresn. Valstiečių vestuvės. Dailės istorijos muziejus/Viena*

101 *El Greco. Grafo Orgazo laidotuvės. Šv. Tomo bažn./Toledas*

102 *Rosso Fiorentino. Stiuko dekoracija/Fontenblo*

103 *Benvenuto Cellini. Druskinė. Dailės istorijos muziejus/Viena*

104 *Leonardo da Vinci. Šv. Ona ir M. Marija su Kūdik. Jėzumi. Anglies piešinys. Nacionalinė galerija/Londonas*

105 *Michelangelo. Vyro aktas. Plunksnos piešinys. Cabinet des Dessins du Louvre/Paryžius*

106 *Maerten von Heemskerck. Forum Romanum. Valstybiniai muziejai/Berlynas*

107 *Renesansinė Šamboro pilis*

108 *Eskorialio vienuolyno rezidencija netoli Madrido*

Klasicizmas

1. Romos imp. Augusto Oktaviano laikų, t.y. I a. pr. Kr.—I a. architektūra (↑ rom. menas). **2.** ↑ Paladianizmas, klasicizmo atmaina (nuo XVI a. vid.). A. Palladio architektūros pavyzdžiu susiformavęs archit. stilius; plito Prancūzijoje, Anglijoje ir Olandijoje kartu su ↑ baroku. **3.** Europos meno stilius (apie 1770—1830), kilęs iš Švietimo epochos idėjų ir klostęsis sąmoningai atsisakant baroko ir rokoko. Herkulanumo ir Pompėjos iškasenos sužadino siekį vėl atgaivinti antik. meną ir kultūrą. Klasicizmo negalima apibrėžti kaip uždaros epochos; jis klestėjo beveik tuo pačiu laikotarpiu kaip ir ↑ romantizmas, kita vertus, nėra aiškios ribos, skiriančios laiko atžvilgiu klasicizmą nuo atsirandančio ↑ istorizmo. Klasicizmo dvasios reiškėjai Vokietijoje buvo Winckelmannas ir Lessingas, Anglijoje — Stuartas. Architektūroje baroko asimetriškumą ir žaismingumą pakeitė griežta simetrija, statūs kampai ir trikampės formos. Buvo kopijuojamos antik. šventyklos ar atskiros antik. formos („Walhalla", Regensburgas, 1830—42; Miuncheno Karal. aikštės (Königsplatz) ansamblis, L. v. Klenze, po 1816). K. F. Schinkelis sujungė klasicist. formas su viduramžiškomis (Sen. muziejus, Berlynas, 1822—28). Skulptūroje kone išimtinai vartojamas baltas, šalčiu dvelkiantis marmuras. Žym. skulptoriai — A. Canova, B. Thorwaldsenas, G. Schadowas ir J.-A. Houdonas. Tapyboje didž. klasicizmo dailininkais laikomi prancūzai J.-L. Davidas ir J. A. D. Ingres. Jų kūriniams būdingi ryškūs kontūrai, subalansuota kompozicija ir reljefiška erdvės struktūra. — Klasicist. architektūros formos vėl „prabilo" apie 1900 (↑ neoklasicizmas).

Klasika

Meno aukšč. taškas, laikomas visos epochos etalonu. Klasikai būdingas santūrumas, subalansuotos proporcijos ir tobulumas. Jai priskiriamas V—III a. pr. Kr. sen. gr. menas, brandž. gotikos katedros sandara, brandž. viduramžių figūr. skulptūra ir it. renesanso dailė.

Klasikinis menas

↑ Senovės graikų menas

Klee, Paul

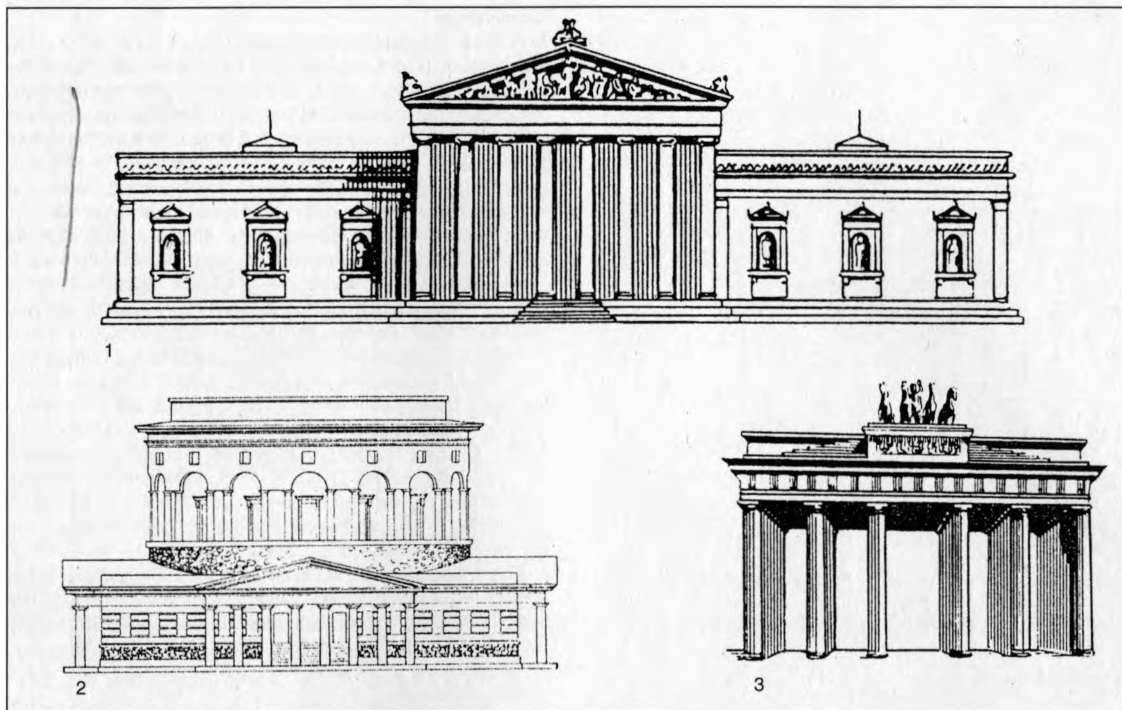
(*1879 Miunchenbuchzė net. Berno, †1940 Lokarnas-Muraltas)

Vok.-Šveicarijos tapytojas, grafikas ir dailės teoretikas. Studijų (beje, nutrūkusių) metu 1898—1901 Klee [Klė] mokėsi pas F. von Stucką Miunchene, po to kelerius metus praleido Italijoje. Kūryb. veiklos pradžioje jis kaip išraiškos priemonę buvo pasirinkęs grafiką. 1906 apsigyveno Miunchene, ten susipažino su V. Kandinskiu ir 1911 prisijungė prie ↑ „Blauer Reiter" grupės. R. Delaunay paveikslai paskatino Klee intensyviai domėtis spalvomis. Jam darė įtakos ↑ orfizmas ir ↑ kubizmas („Mergaitė su ąsočiais", 1910). 1914 pavasarį jis kartu su A. Macke ir L. Moilliet nuvyko į Tunisą. Nuliejo akvarelių, rodančių naują požiūrį į spalvas („Prie Kairuano vartų", 1914). 1921—30 Klee dėstė ↑ „Bauhauze", Veimare ir Desau. Šį vaisingą kūryb. laikotarpį ženklina Kandinskio įtaka. Klee sukūrė nemaža konstr. darbų, pvz., „Kompozicija su urnomis" (1921). Be grynai abstr. paveikslų, jis nutapė ir tokių, kuriuose susipynė daiktiškieji ir abstr. motyvai, pvz., „Žuvies magija (Did. žuvies paveikslas)", 1925.

Klein, Yves

(*1928 Nica, †1962 Paryžius)

Pranc. dailininkas. Įžymus monochrom. tapybos atstovas ir vienas iš ↑ „Nouveau Réalisme" įkūrėjų; ši dailininkų grupė davė stiprių impulsų šiuolaik. dailei. Nuo 1947 Kleinas tapė

Klasicizmas: 1. L. v. Klenze. Gliptoteka. Miunchenas. 2. C. N. Ledoux. Barrière St. Martin. Paryžius. 3. L. G. Langhaus. Brandenburgo vartai. Berlynas

monochrom. paveikslus; pradedant 1956 daug. naudojosi vaiskiu ultramarino mėliu, ypatingu dažų mišiniu, kurį jis pavadino IKB (International Klein Blue) ir manė esant tinkamiausią išreikšti savo mistiškajam universalumui. 1957 jis pradėjo spalvinti ant drobės pritvirtintus daiktus („Kempinės reljefas", 1958). Kitas jo žingsnis buvo posūkis į ↑men. akciją, kai jis sukūrė „Antropometrijas", atspausdamas dažais išteptus moterų kūnus baltoje drobėje („Antropometrija ANT 13", 1960). Kleinas nuolatos eksperimentavo su įv. medžiagomis bei technikomis; nuo 1960 ėmė kurti „Kosmogenijas", paveikslus su augalų atspaudais bei atmosferos poveikio (vėjas, lietus) pėdsakais, o nuo 1961 — vad. ugnies paveikslus.

Klenze, Leo von
(*1784 Šladenas/Harcas, †1864 Miunchenas)
Vok. ↑klasicizmo architektas ir tapytojas. Studijavo architektūrą Berlyne ir Paryžiuje. 1808—13 Klenze [fon Klencė] buvo Vestfalijos kar. Jeronimo Bonaparto rūmų architektu Kaselyje, nuo 1816 — Bavarijos kar. rūmų architektu Miunchene, o nuo 1819 — kaip karal. statybų intendantas tarnavo pas būsimą Bavarijos kar. Liudviką I. Jo didingi aikščių ir gatvių ansamblių projektai suteikė sostinei Miunchenui ryškių klasicizmo bruožų (Karališk. ir Odeono aikštė, Liudviksštrasės piet. dalis). Ilgalaikėse kelionėse į Italiją ir Graikiją Klenze studijavo antikos ir brandž. renesanso architektūrą ir pritaikė jos elementus savo projektuose, pvz., ↑gliptotekai (1816—30) jis suprojektavo jonėninį portiką; plėsdamas karal. rūmus (1823—35) Klenze panaudojo Florencijos renesanso elementus. Apsilankiusiam Graikijos kar. Otono I rūmuose Klenzei buvo patikėta rūpintis paminklų apsauga ir parengti Atėnų miesto planą. Klenze sukūrė visai Vokietijai reikšmingų ↑paminklų, kaip antai Partenono kopiją „Walhalla" prie Regensburgo (1830—42) ir Išvadavimo halę (Befreiungshalle) prie Kelheimo (1849—63). Kt. reikšmingi pastatai: Sen. pinakoteka Miunchene (1825—36); Nauj. ermitažas Sankt Peterburge (1839—52).

Klimt, Gustav
(*1862 Baumgartenas net. Vienos, †1918 Viena)
Austrų tapytojas, žym. Vienos ↑secesijos atstovas. Ankst. Klimto paveiksluose jaučiama H. Makarto ↑istor. tapybos įtaka, bet XIX—XX a. sandūroje jis atsiplėšė nuo akadem. tradicijų. 1897 Klimtas drauge su J. M. Olbrichu ir J. Hofmannu įkūrė „Austrijos dailininkų asociaciją", žinomą Vienos „Sezession" grupės vardu (↑secesija), ir vadovavo jai iki 1905. Šiuo laikotarpiu jis išsiugdė savitą, dekoratyvų ornam.-plokštum. stilių, jungdamas abstr. mozaiką primenančius plokštum. elementus su realistiškai nutapytomis kūno dalimis (veidas, rankos). Dominuoja ↑prigesusių spalvų ir aukso koloritas. Klimtas buvo populiarus Vienos aukštuomenės damų portretistas („Fritzos Riedler portretas", 1906). Be to, jis kūrė simbolistinius alegor. paveikslus, dažn. su ryškiu erotiniu atspalviu, taip pat peizažus ir meistriškus piešinius bei monument. sienų tapybos darbus: 1900—03 Vienos universitetui nutapė vad. Fakultetų paveikslus (sunaikinti per II pasaul. karą), o 1905—09 „Frizą" Stoklė rūmams (Palais Stoclet) Briuselyje. Kt. kūriniai: „Judita su Holoferno galva" (apie 1901); „Bučinys" (1908); „Salomė" (1909).

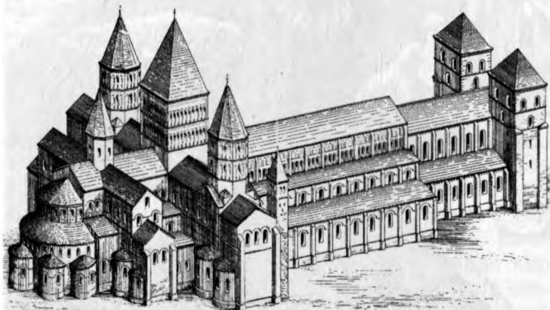
Kline, Franz
(*1910 Vilks Baras/Pensilvanija, †1962 Niujorkas)
Amer. tapytojas, ↑abstr. ekspresionizmo atstovas. Studijavo Bostone ir Londone. Kline [Klainas] kūryb. veiklą pradė-

jo ekspresyviais peizažais, interjerais ir portretais. Tik 5-o deš. vid. jis susidomėjo abstrakcionizmu, bet dar tapė ir realistiškai. Jau pirmieji grynai abstraktūs 1945—47 Kline'o paveikslai pasižymi jo stiliui būdingomis kaligraf. (↑ kaligrafija) plačių tiesių linijų formomis juodame ar baltame fone. Nors kai kuriose jo drobėse esama ir spalvos („Geltona, raudona, žalia, mėlyna", 1956), vis dėlto jis daug. sukūrė juodų baltų paveikslų („Be pavadinimo", 1957), tapytų plačiais mostais ↑ veiksmo tapybos technika.

Klinger, Max
(*1857 Leipcigas, †1920 Grosjena net. Naumburgo)
Vok. ↑ simbolizmo krypties tapytojas, grafikas ir skulptorius. Klingeris yra mokęsis Karlsrūhėje, Berlyne, Briuselyje ir Paryžiuje. 1888—93 gyveno Romoje; ten patyrė stiprią A. Böcklino kūrybos įtaką. Jo paveiksluose vaizduojamos istor., krikšč. ir alegor. temos, dažn. su tendencija į antikizavimą („Cezario mirtis", 1879). Klingeris atgaivino antik. polichrominės skulptūros tradiciją (↑ chrizoelefantina); žym. pvz. yra sėdinčio Beethoveno paminklas (1886—1902). Tačiau svarb. jo kūriniais laikomi virtuoziški ofortų ciklai (taip pat ↑ akvatinta), kuriuose jis natūralist. maniera išreiškia savo audringų fantazijų, nerealių vizijų pasaulį. Jo kūriniai, kaip antai „Parafrazės apie vienos pirštinės suradimą" (1881) arba „Gyvenimas" (1884), padarė didelę įtaką vėlesn. dailininkams, tarp jų G. de Chirico'ui ir O. Dixui.

Klinkeris
Kieta keraminė plyta, gaunama degant nelabai kalkingą ir geležingą molį. Jos paviršius sustiklėjęs. Klinkerio spalva kinta nuo tamsiai raudonos iki juodos, nelygu kokia žaliava ir degimo laikas. Jis vartojamas grindims, grindiniams ir pram. statiniams. Šiuolaik. architektūroje iš šios medžiagos statomi netinkuoto mūro pastatai.

Kliuni abatija
Kitaip (orig.) *Cluny*. 910 įkurta benediktinų abatija, kurioje kilo roman. architektūrai ir vienuolių liturgijai reikšmingas reformų judėjimas. Pirmąjį nedidelės vertės abatijos bažnyčios pastatą 981 pakeitė *Cluny II* — lot. kryžiaus plano ↑ kolon. bazilika su ↑ pakop. choru ir dviem šon. chorais. Šis statinys veikė ↑ Hirzau mokyklos ir visos Š. Prancūzijos architektūrą. 1088 pastatyta *Cluny III*, didž. to meto bažnyčia: penkianavė, su dviem transeptais; choras su deambutatoriumu ir koplyčių vainiku. *Cluny III* davė pradžią XII a. ↑ Burgundijos architektūros mokyklai; joje jau aptinkama gotikos elementų (pvz., smail. arkos). 1809—15 ši bažnyčia buvo sugriauta, išliko tik vieno transepto šaka ir keletas figūromis puoštų kapitelių.

Cluny III

Klosčių ornamentas
(orig. vok. Faltwerk) XV—XVI a. drožybinis ornamentas su statmenomis siauromis klostėmis. Primena laisvai krentantį suklostytą audinį. Klosčių ornamentas buvo naudojamas baldų puošybai bei panelių plokštumų užpildymui.

Kluatras
(pranc. cloître — vienuolynas) Iš antik. ↑ peristilio kildinama klauzūros namų (↑ vienuolynas) suded. dalis. Tai kvadrat. arba stačiakampis kiemas, juosiamas dengtos galerijos. Šis kiemas dažn. paverčiamas sodu (viridariumu), jame papr. iškasamas šulinys. Galerija atsiveria į kiemo vidų ↑ arkadomis, iškeltomis ant žemos mūrinės sienelės. Atviros arkados vėlyv. gotikos laikais dažnai įstiklinamos, o baroko epochoje jas pakeičia langai. Kluatras kai kada naudotas laidojimui. Papr. jis būna prigludęs prie vienuol. bažn. jos pietų arba šiaurės pusėje. Iš kt. pusių prie kluatro šliejasi įv. klauzūros namų patalpos.

Kluazonė
↑ Dailusis emalis

Kluazonizmas
(pranc. cloisonnismus; cloison — pertvara) Kitaip sintetizmas. Šiuo žodžiu pagal ↑ dail. emalio techniką — kluazonē — apibrėžiama tapybos kryptis, puoselėta ↑ Pont Aveno mokyklos narių (P. Gaugino, E. Bernard'o). Juodais arba mėlynais kontūrais apvesti plotai dekoratyviai užtapomi grynom be pustonių spalvom. Šis kontrastingų spalvų sambūvis paveiksle atstoja perspektyvą, niuansus, detalių tikroviškumą bei natūral. faktografiją.

Kneller, Sir Godfrey (tikr. Gottfried Kniller)
(*1646 Liubekas, †1723 Londonas)
Vok. kilmės anglų baroko tapytojas. 1668 Knelleris [Kneleris] įstojo mokytis į Rembrandto sekėjo F. Bolo dirbtuvę, vėliau mokėsi pas G. L. Bernini ir C. Maratta Romoje. Baigęs mokslus jis apsigyveno Anglijoje (1674) ir netrukus pasidarė žinom. to meto portretistu. 1688 tapo kar. rūmų dailininku. 1711 Knelleris įkūrė pirmąją anglų tapybos akademiją. Ankst. portretuose dar akivaizdi Bolo įtaka. („John Bankes", 1676.) Vėliau jis atrado savas natūral. išraiškos priemones („Sir Isaac Newton", 1689) ir subtilų koloritą.

Knygų tapyba
↑ Miniatiūrų tapyba

Knobelsdorff, Georg Wenzeslaus von
(*1699 Kukedelio dvaras net. Kroseno, †1753 Berlynas)
Vok. architektas ir tapytojas perein. laikotarpiu iš baroko į klasicizmą. Išstojęs iš Prūsijos kariuomenės Knobelsdorffas studijavo tapybą, bet netrukus susižavėjo architektūra. Grįžęs iš kelionės po Italiją jis gavo pirmą didesnį užsakymą: perstatyti ir naujai įrengti Reinsbergo rūmus (1737—39). 1740 atėjus į valdžią Frydrichui II buvo paskirtas Prūsijos rūmų ir parkų vyr. intendantu. 1741—43 statė Berlyno operos teatrą, 1744—52 — dabar sugriautus Potsdamo miesto rūmus ir 1745—47 — Sansusi ansamblį. Knobelsdorffas savo statiniuose susiejo klasicist. elementus su it. bei pranc. baroko ir rokoko motyvais ir sukūrė tipišką prūsišką Frydricho II laikų rokoko architektūros stilių.

Knoebel, Imi (tikr. Wolf K.)
(*1940 Desau)
Vok. dailininkas. 1964—71 studijavo Diuseldorfo akademijoje pas J. Beuysą. Vėliau Knoebelis [Knebelis] drauge su

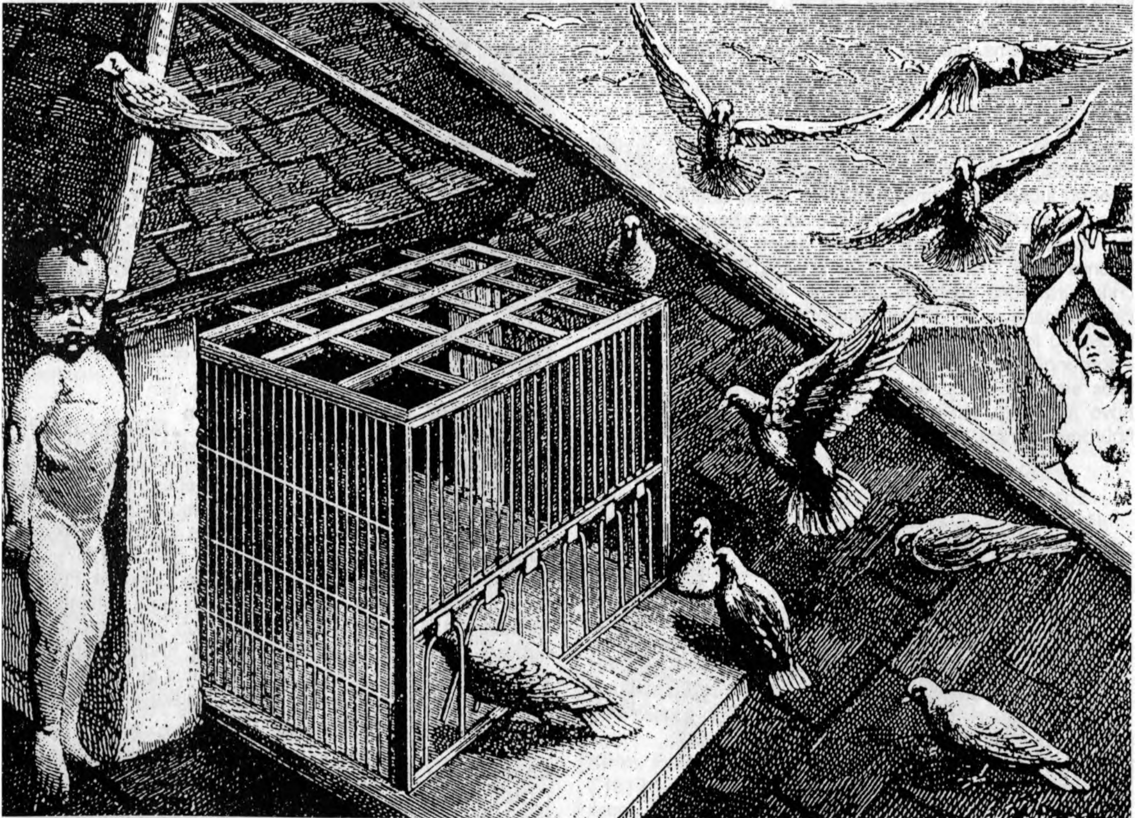
R. Giese įkūrė dailininkų bendriją, pavadintą IMI. Jau padirbėjusį su videoprojekcijomis 8-ame deš. jį patraukė monochrom. balta tapyba. Veikiamas rusų ↑ konstruktyvizmo, jis daug. eksperimentavo su vaizdo ir erdvės santykiu. Šia problematika nenustojo domėtis ir vėliau; nuo 8-o deš. pab. kuria ekspresyvių gestų piešinius ir medžiag. ↑ asambliažus, kurių elementai neišsitenka paveikslo plokštumoje.

Kobell, Ferdinand
(*1740 Manheimas, †1799 Miunchenas)
Vok. tapytojas ir ofortistas. Wilhelmo von Kobellio tėvas. Studijavo Manheime ir Paryžiuje. 1766 jis tapo asmen. kurfiursto dailininku Manheime, 1793 persikėlė į Miuncheną. Kobellis [Kobelis] daug. tapė peizažus. Iš pradžių jis buvo veikiamas Claude Lorraino ir vėlyv. baroko ol. peizažistų tapybos („Kalnų peizažas su kriokliu", 1779). Vėliau baroko tendencijos Kobellio kūryboje išnyko, ir jis tapo ↑ realizmo pirmtaku („Ašafenburgo vaizdas", 1786).

Kobell, Wilhelm Alexander Wolfgang von
(*1766 Manheimas, †1855 Miunchenas)
↑ Romantizmo pakraipos vok. tapytojas, piešėjas ir ofortistas. Po pirmų tėvo F. Kobellio pamokų jis studijavo Manheimo akademijoje. Nuo 1792 dirbo rūmų dailininku Miunchene. 1814 jis tapo tenykšt. akademijos profesoriumi. Iš pradžių buvo veikiamas XVII a. ol. peizažo tapybos, bet ilgainiui išsiugdė savitą realist. stilių, įsimenantį vaiskiu koloritu. 1808—15 Bavarijos kronprincui Liudvikui I užsakius jis sukūrė seriją batal. paveikslų iš Napoleono karų („Brygo atidavimas", 1809; „Mūšis prie Regensburgo", 1813); jie pasižymi kruopščiai nutapytu ↑ stafažu, plačiai matomomis panoramomis. Kobelliui [fon Kobeliui] būdingi ir Miuncheno bei jo apylinkių vaizdai.

Koch, Joseph Anton
(*1768 Obergybelnas/Tirolis, †1839 Roma)
Austrų peizažistas. Po kelionių Šveicarijoje 1795 apsigyveno Romoje. Iš pradžių domėjosi tik piešimu ir kūrė mitol. bei bibl. scenas peizažo fone. 1803, G. Schicko inspiruotas, jis ėmėsi ir aliej. tapybos; tapė ↑ heroj. peizažus, sekdamas N. Poussinu ir Claude Lorrainu. Jo kūryboje dažni Italijos Kampanijos prov. ir Alpių vaizdų motyvai, tiesa, nepasižymintys topogr. tikslumu. Nuo 1815 Kochas buvo vienas iš ↑ nazaretiečių dailininkų grupės aktyviųjų narių. 1825—29 dirbo prie Dante's freskų Romos Casino Massimo. Kūriniai: „Heroj. peizažas su vaivorykšte", 1805; „Šmadribacho krioklys", 1805—11.

Koekkoek, Barend Cornelis
(*1803 Midelburgas, †1862 Klevė)
Ol. peizažistas ir litografas (↑ litografija). Koekkoekas [Kukukas] mokėsi pas tėvą. Jis anksti pradėjo tapyti ↑ peizažus ir kūrė miško bei žiemos vaizdus XVII a. ol. peizažo tapybos stiliumi („Žiemos peizažas", 1852). Sukūrė ir keletą portretų.

Toninių medžio raižinių koliažas: Max Ernst. Iliustracija iš „La femme 100 têtes"

Kokoschka, Oskar

(*1886 Pechlarnas prie Dunojaus, †1980 Montro)
Austrų tapytojas ir grafikas ekspresionistas (↑ ekspresionizmas). 1905—09 Kokoschka [Kokoška] lankė taik. dailės mokyklą Vienoje. Šioje ankst. kūrybos fazėje jį veikė Vienos ↑ secesija, lab. G. Klimtas („Adolfo Looso" portretas, 1907). Jis kūrė daug. spalvotas litografijas, taip pat iliustracijas savo tekstams. 1910 trumpai gyveno Berlyne, užmezgė ryšius su dailininkais ekspresionistais E. Nolde, M. Pechšteinu, E. Kirchneriu. Jie stipriai paveikė jo tapybos manierą, ypač koloritą ir formų traktuotę. I pasaul. kare jis buvo sunkiai sužeistas į galvą. Vėlesn. metų ekspres. kūriniais Kokoschka orientavosi į E. Munchą ir Noldę; tai daug. litografijos („Įsimylėjėliai su kate", 1917), be to, ir pirmieji miesto vaizdai („Dresdenas, Naujamiestis I", 1919). 1920 pradėjo profesoriauti Dresdeno akademijoje, nuo 1923 keliavo po Europą ir Š. Afriką, ten daug. tapė peizažus ir miesto vaizdus. 1933 nukentėjęs kaip „išsigimusio meno kūrėjas", 1937 nutapė drąsų „Išsigimusio dailininko autoportretą". 1938 emigravo į Angliją, nuo 1953 gyveno Šveicarijoje prie Ženevos ežero. Kokoschka išsiugdė savitą ekspres. stilių — tai dramatiškai nervinga tapysena ir kone barok. formų ir spalvų nerimastingumas. Didoką jo kūrybos dalį sudaro portretai, pasižymintys įtaigiu psichologiškumu („Auguste Forel", 1910). Be jų, yra nutapęs alegor. ir mitol. turinio paveikslų (↑ triptiką „Prometėjaus legenda", 1950), kūrė litografijų ciklus („Svajojantys berniukai", 1908), parašė keletą ekspres. dramų.

Kolár, Jirí

(*1914 Protivinas)
Čekų dailininkas ir rašytojas. Koláras, iš pradžių tik rašytojas ir vertėjas, atėjo į dailę iliustruodamas savo tekstus. Nuo 1954 jis naudoja ↑ koliažo techniką, tiksliau sakant, paties sumanytą „roliažą" (*rollage*): jis sukarpo siaurais dryžiais garsių paveikslų reprodukcijas bei reklaminius plakatus ir vėl suklijuoja pagal tam tikras taisykles.

Koliažas

(pranc. collage; coller — lipinti, klijuoti). Klijuotinis paveikslas arba jo kūrimo technika, kai prie pagrindo tvirtinamos įv. atsitikinės medžiagos (dažn. popierius, be to, audiniai, vielų raizginiai etc.). Koliažo pradžia — kubistų ↑ *papier collé*; vėliau šį metodą pasigriebė įv. srovių dailininkai (dadaistai, siurrealistai, futuristai, taip pat popdailės kūrėjai). Rutuliojantis koliažui, atsirado ↑ komb. tapyba, ↑ asambliažas ir ↑ akumuliacija. Dalimis šalinant sumontuotus elementus gaunamas ↑ dekoliažas.

Kollwitz, Käthe

(*1867 Karaliaučius, †1945 Moricburgas)
Vok. grafikė, tapytoja ir skulptorė. Kollwitz [Kolvic] nuo 1891 gyveno Berlyne. 1919—33 buvo pirmoji moteris dėstytoja Berlyno akademijoje. Savo kūriniuose ji visada linko vaizduoti darbininkus ir jų rūpesčius, sielvartą, skurdą ir karą. Kollwitz negailestingai kritikavo social. negandas; jos piešiniuose ir grafikos darbuose ryški žmogiška užuojauta. Ankst. kūrybos laikotarpiu Kollwitz patyrė M. Klingerio ir V. van Gogho įtaką, vėlesn. kūriniams jai teikė impulsų E. Barlacho ekspres. dailė. Skulptūra jai rūpėjo ne mažiau kaip grafika. Kare žuvus jauniausiam sūnui nuo 1914 darė eskizinius modelius figūr. kompozicijai „Tėvai" (sukurta 3-ame deš.). Kūriniai: ofortai („Audėjų maištas", 1897/98); litografijos („Alkstantys vaikai", 1920); medžio raižiniai („Karas ir proletariatas", 1922—25).

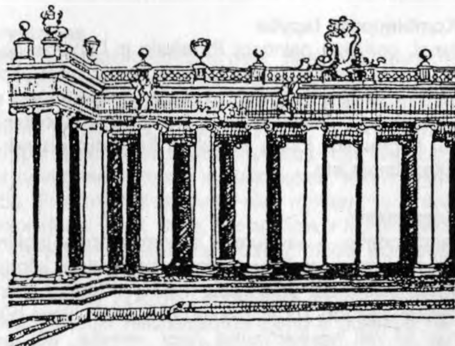
Käthe Kollwitz. Motina ir vaikas. Anglies piešinys

Kolona

(pranc. colonne, iš lot. columna) Dažnai atskirai stovintis archit. statramstis; gali būti iš įv. medžiagų: akmens, medžio, bronzos, geležies. Kolona papr. esti apskrito [retai daugiakampio] skerspjūvio. Antik. kolona susideda iš ↑ bazės, liemens ir ↑ kapitelio (išimtis — ↑ dorėn. orderis). Ji dažnai būna su ↑ entaziu, t. y. į viršų siaurėja. Itin plataus skerspjūvio kolonos kartais vadinamos apval. ↑ piliorais. Akmens kolonos liemuo gali būti iš vieno gabalo (↑ monolitas) arba iš keleto kaiščiais sujungtų trinkų (būgnų). ↑ Jonėninis, ↑ korint., ↑ dorėn. orderis.

Kolonada

Perdenginį laikanti kolonų grupė, jungiama ↑ atchitravo (tuo ji skiriasi nuo ↑ arkados). Kolonados naudojamos kaip fasa-

Kolonada

dą skaidantis elementas, bet gali būti ir savarankiškas statinys (pvz., priešais Romos Šv. Petro baziliką, G. Bernini, 1656—67).

Kolonijinis stilius
Europos meno stiliai veikė užjūrio kolonijų architektūrą ir baldus. [Ten susiformavo kelių stilių grupė bendru kolonijinio stiliaus pavadinimu.] Centr. ir P. Amerikoje atsirado „jėzuitų stilius", dar vadintas „kolonijiniu baroku", savita XVII—XVIII a. isp. ↑baroko atmaina. Š. Amerikoje XVIII—XIX a. mėgdžiotas angliškas ↑klasicizmo variantas.

Senosios seminarijos bažnyčia Beleme. Brazilija

Koloninė bazilika
↑Bazilika, kurios navas vieną nuo kitos skiria ↑kolonos.

Koloritas
Tapybos kūrinio spalvų visuma.

Kolosas
Statula, dažn. žmogaus, daug kartų viršijanti natūralų ūgį. Kolosų pasitaiko beveik visose kultūrose, pvz., sen. Egipto dailėje — Ramzio statulos Abu Simbelyje. Žym. buvo daugiau kaip 30 m aukščio Rodo kolosas (apie 300 pr. Kr.) sen. Graikijoje, laikytas pasaulio stebuklu. Retų romanikos ir gotikos epochoje kolosų vėl ėmė gausėti renesanso ir baroko laikais (fontanų statulos ir ↑paminklai). Koloso tipas, pasitaikantis XIX a. istorizmo architektūroje, XX a. itin dažnas diktatoriškų valstybių mene.

Kombinuotoji tapyba
(angl. combine painting) Paveikslo ir ↑koliažo derinys; jau nutapytas paveikslas papildomas keletu plast. ↑*objet trouvé*. Šią sąvoką R. Rauschenbergas pritaikė savo nuo 1953 kuriamiems ↑asambliažams, kuriuose jis spontaniškų tapinių fragmentus jungė su veikiančiu radijo aparatu, gyvūnų iškamšomis etc.

Komiksas
(angl. comic — santrumpa iš comicstrip — juokinga kelionė) Humor., nuotyk. ar utopinės paveikslėlių istorijos, papildytos tekstu bei personažų minčių ir žodžių intarpais. Komiksai atsirado XIX a. paskut. deš. JAV. Jiems būdingi vienas ar keli nesikeičiantys pagr. veikėjai, dėl individualių bruožų hiperbolizavimo ir stilizacijos papr. virtę visuotinai atpažįstamais personažais. Komiksai publikuojami periodiškai leidžiamose brošiūrose, knygose arba kaip tęstinės istorijos periodinėje spaudoje. ↑Popdailės atstovų, pirmuč. R. Lichtensteino ir A. Warholo, pastangomis 7-o deš. pr. komiksų formų įvairovė ir men. raiška buvo įtraukta į vaizd. dailės sferą.

Kompiuterinė dailė
(orig. vok. Computerkunst) Kompiut. dailės pradžia laikomas 6-o deš. vidurys. Sąvoka apima visokį garsais grindžiamą ir vaizd. meną, ištisai ar iš dalies sukurtą kompiuteriu. Kompiut. dailė vėl atgaivino renesansinę mokslo ir meno jungties idėją; nors šioje srityje atsiveria neribotos reprodukavimo galimybės, men. atžvilgiu vertinga jau pati koncepcija.

Komplementinės spalvos
Kitaip papildomosios spalvos. Dviejų lab. kontrastuojančių spalvų pora (↑spalvų kontrastai). Itteno ↑spalv. skritulyje šios spalvos yra atsidūrusios priešpriešiais, pvz., raudona ir žalia, melsvai violetinė ir gelsvai oranžinė.

Komplementinis kontrastas
↑Spalvų kontrastai

Kompozicija
Meno kūrinio formali sandara ir jo elementų išdėstymas. Kompoziciją sudaro linijų, tūrių, spalvų ir t. t. tarpusavio ryšių sistema. *Griežta kompozicija* grindžiama tam tikra schema ar dėsningumu (pvz., simetrija, ritmika, diagonalizmu). Be to, kompozicija yra sąlygojama ↑perspektyvos, fono etc. Architektūros kūrinio kompoziciją sudaro ↑planas ir elevacija (↑projekcija).

Kompozicinis kapitelis
↑Kapitelis

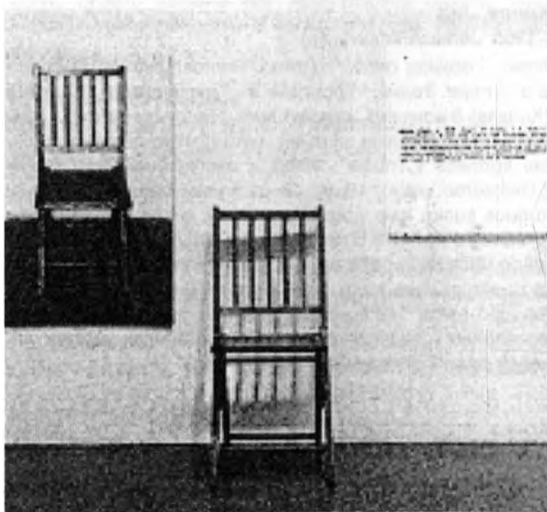
Kompozicinis orderis
↑Korintinis orderis

Komuninė
Kitaip ciborija. Liturg. reikmuo — taurė su dangteliu, skirta laikyti šventintoms ostijoms (komunikantams). Ypač prabangios gotik. komuninės, dažnai smailiastogio bokštelio formos.

Gotikinė komuninė

Konceptualizmas
(angl. concept(ual) art — koncepcijų, idėjų menas) 7-ame deš. amer. dailininko Sol Le Witto dėka įsigalėjęs dailės krypties pavadinimas. Dailės kūrinio atlikimas pasidaro antraeiliu dalyku — pirmoje vietoje atsiduria pagr. sumanymas ir idėja. Taigi vietoj užbaigto paveikslo ar skulptūros eksponuojami eskizai, oficialūs raštai arba instrukcijų tekstai, skatinantys žiūrovą veikti patį. Pvz. galėtų būti J. Kosuth'o „One and Three Chairs" (1965): demonstruojama kėdė, kėdės nuotrauka ir iš žodyno nurašyta kėdės definicija. Atsiradęs iš ↑ minimalizmo, konceptualizmas galop virsta bendra sąvoka, apimančia įv. dailės pakraipas, kaip antai ↑ objektų dailę ar ↑ hepeningą, kurioms svarbesnė pati kūrinio mintis nei jo atlikimas.

Joseph Kosuth. One and Three Chairs

Koncha
Pusapvalė niša, dengiama puskupolio. Koncha, kitaip nei ↑ apsida, nėra skirta altoriui įrengti, todėl jų būna ir pasauliet. pastatuose.

Koninck, Philips (kitaip Koning, Coningh)
(*1619 Amsterdamas, †1688 ten pat)
Baroko epochos ol. ↑ peizažų tapytojas ir piešėjas. Amžininkai buvo labai pamėgę Konincko [Koninko] ↑ istor. tapybos darbus bei portretus; šiais laikais jis labiau vertinamas kaip peizažistas. Jo stilių stipriai veikė bičiulio Rembrandto ir H. Segherso kūryba. Nuo 6-o deš. jis tapė savo įžymius peizažus su žemu horizontu, plaukiančiais debesimis ir efektingomis šviesos bei šešėlių zonomis („Upės peizažas su medžiotojų draugija"). Vėlesn. kūriniai, kuriuose jis teikė pirmumą idiliškiems miško vaizdams, laikomi anuom. ol. peizažo tapybos didž. laimėjimu.

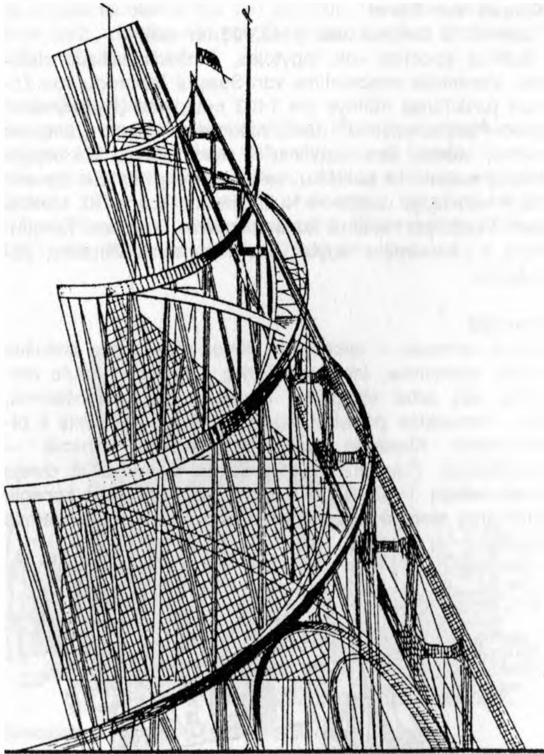
Konkrečioji dailė
Kitaip (pranc.) *art concret*. 1930 T. van Doesburgo sukurta sąvoka apibrėžti abstrakcionizmo krypčiai, ne „abstrahuotai", o visiškai atitrūkusiai nuo tikrovės vaizdų, asociacijų ar simboliškumo ir operuojančiai tik grynomis, daug. geometr. formomis. Konkr. dailė, preciziška ir nuasmeninta, kuriama iš autonomiškų plokštumos, linijos ir spalvos elementų.

Konrad von Soest
(*apie 1370 Dortmundas, †1422/23 ten pat)
↑ Gotikos epochos vok. tapytojas, ↑ minkšt. stiliaus atstovas. Vienintelis neabejotinai von Soestui [Konradui fon Zostui] priskirtinas kūrinys yra 1403 nutapytas „Nydervildungeno Pasijos altorius" (Bad Vildungeno miesto parapijos bažn.), vienas sen. tapytinių ↑ sąvar. altorių Vokietijoje. Altorių sudaro 13 plokščių, vaizduojančių Kristaus gyvenimą ir kančią, jo centre — Nukryžiavimo scena. Kt. kūriniai šiam Vestfalijos meistrui, kuris orientavosi ir į ankst. Burgundijos, ir į Bohemijos tapybą, priskiriami remiantis stilist. panašumu.

Konsolė
(pranc. console — laikiklis) Iš sienos plokštumos išsikišęs archit. elementas, laikantis ↑ arką, ↑ įramstį, skliauto nervių, siją arba skulptūrą. Konsolės papr. puošiamos, pvz., romaninės panašiai kaip ↑ kapitelis, figūromis ir ornamentais. Klasikinė antik. architektūros konsolė — kronšteinas (↑ archit. iškyša), dažnai sudurtas iš dviejų priešpriešinių ↑ voliutų („S" forma). Baldininkystėje konsole vadinama sieninė lentyna arba prie sienos glaudžiamas stalas.

Konsolė, dekoruota lapų ornamentu

Konstruktyvizmas
Reikšminga ↑ abstrakcionizmo kryptis, apie 1913 susiformavusi iš ↑ kubizmo ir ↑ futurizmo; naudojami tik geometr. elementai, kaip antai apskritimas, stačiakampis, tiesė. Kaitaliojant formų proporcijas ir spalvas svarbu sukurti erdvinę vaizdo įtampą. Dailininkas konstruktyvistas nori eliminuoti „tikrovę" ir turinio elementus ir sukurti kitokią, konstr. estetinę realybę. Šiai krypčiai apskritai rūpi moderni technika, todėl ji neapsiriboja vaizd. daile, bet aprėpia ir kt. žmogaus gyvenimo aspektus: architektūrą, dizainą, madą. Konstruktyvizmo pradžia siejama su K. Malevičiaus, V. Tatlino ir A. Rodčenkos veikla Rusijoje. Malevičius vėliau atsiribojo nuo revoliuc. Rusijoje reikalaujamos meno ir politikos vienovės ir sukūrė savitą ↑ suprematizmo pakraipą. Lygiagrečiai su suprematizmu Olandijoje įsisteigė nesusijusi su rusų

Vladimir Tatlin. III Internacionalo paminklo modelis

konstruktyvistais „De ↑Stijl" grupė, kurios idėjų propaguotojas buvo P. Mondrianas. Konstruktyvizmas išplito visoje Europoje, o po II pasaul. karo — ir JAV (A. Reinhardas, B. Newmanas). Galų gale jis tapo išeities tašku daugeliui modern. dailės srovių (↑kinetizmas, ↑konkr. dailė, ↑opdailė). Konstruktyvizmo idėja neišblėso iki šių dienų, ja dažnai susidomi šiuolaik. menininkai.

Kontraforsas
(pranc. contrefort, iš contre-force — priešinė jėga) Gotik. architektūros ↑piliorius, kuris per ↑arkbutaną perima skliauto svorio jėgą. Jis sutvirtina išor. sieną ir gali būti matomas tiek eksterjere, tiek interjere. Išorėje jis dažnai į viršų lieknėja skaidomas pakopiškai kylančių karnizų; kai kontraforsai išsikiša viduje, tarp jų bažnyčiose papr. įrengiamos koplytėlės.

Kontrapostas
(it. contrapposto — priešingybė) Stovinčios figūros vaizduosena skulptūroje, kai viena žmogaus kūno pusė yra laikančioji, o kita slegiančioji. Laikančiąja ir remiančiąja koja grindžiama figūros harmonija. Renesanso dailininkai, ypač Michelangelo, kurdami statulas naudojosi sen. Graikijoje ištobulintu kontrapostu. Manierizmo skulptoriai tuo pat principu išrasdavo efektingų ir vykusių priešingų padėčių pozų.

Kontūras
(pranc. contour) Linija, kuria piešiant ir tapant apibrėžiamas figūros siluetas ir kuri šiai suteikia formą bei atriboja nuo kt. figūrų ir fono.

Kooning, Willem de
(*1904 Roterdamas)
Ol.-amer. tapytojas, žym. ↑abstr. ekspresionizmo dailininkas. Po studijų Roterdame, Briuselyje ir Antverpene Kooningas [de Koningas] 1927 apsigyveno Niujorke. Iš pradžių tapęs ekspresyvius, bet dar figūr. paveikslus, nuo 5-o deš. jis, J. Pollocko ir A. Gorky veikiamas, ėmė kurti abstrakčias struktūras su biomorf. elementais. ↑Veiksmo tapybos stiliumi jis tapo tvirtais spontaniškais mostais, naudodamas platų teptuką ir mentelę. 1951 pradėjo moterų portretų seriją; ją kurdamas Kooningas grįžta prie ekspresyvaus, daiktiškojo vaizdavimo („Moteris I", 1952). Jo nauj. kūriniams būdingos ramesnės kompozicijos ir šviesesnis koloritas („Rausvi apyaušrio pirštai Luzpointe", 1963).

Koons, Jeff
(*1955 Jorkas/Pensilvanija)
Amer. ↑objektų dailės atstovas. Remdamasis M. Duchamp'o ↑*objet trouvé*, ↑popdaile ir ↑minimalizmu, Koonsas [Kunsas] 9-ame deš. pradėjo kurti ↑*ready-made* (pvz., vitrinose išdėstyti dulkių siurbliai), nerūdijančiu plienu aptrauktas figūrėles („Triušis", 1988) ir atsitiktinių daiktų išliejas („Gelbėjimo valtis", 1988). Jis pasirenka banalius objektus, kuriuos sunku kaip nors interpretuoti, o kita vertus, išlaiko jų atžvilgiu ironišką distanciją, taigi balansuoja ant ↑kičo ir meno ribos. Nuo 1990 savo kūriniuose jis vaizduoja ir save, pvz., skulptūrose kartu su it. pornožvaigžde Čičiolina meilės akto metu. Tačiau ir čia eksponuojamas supererotikos banalumas (gėlytės ir plastmasiniai drugeliai) sukuria nekaltos infantiliškos scenos įspūdį.

Kopija
Dailės kūrinio atkartojimas, kitaip nei dailininko ↑replika, atliktas svetima ranka. Kopija skirta originalui padauginti; dažnai ji daroma studijų tikslais. Mūsų dienomis dailės kūriniai reprodukuojami fotomechaniniu ir spaudos technikos metodu. Kopijos gali būti daromos ir apgaulės tikslu (↑falsifikacija). Kopijuojama jau nuo vėlyv. gr. antikos laikų. Tokiu būdu mus pasiekė daugelio graikiškų skulptūrų romėniškos kopijos. Nuo baroko epochos kopijavimas dailės akademijose yra virtęs mokymo proceso suded. dalimi.

Koplytstulpis
↑Šventastulpis

Koplyčių vainikas
↑Choro koplyčia

Kora
(gr. korē — mergina) Archajinė apsirengusios merginos skulptūra (↑sen. gr. menas) — deivės statula arba auka dievams. Kartais koros įgaudavo ↑kariatidžių pavidalą.

Koreguojamasis strypelis
(orig. vok.: Polierstahl — šlifuojamasis plienas) Įrankis koreguoti ↑spaudos formai (↑vario raižinio, ↑oforto, ↑sausos adatos). „Poliršťalis" — tai plien. strypelis su skirtingo profilio smaigaliais iš abiejų galų. Juo išlyginamos per giliai įrėžtos arba išėsdintos vietos, kad jos priimtų mažiau dažų ir silpniau atsispaustų arba liktų visai nematomos. Lygiai taip galima sušvelninti ↑akvatintos ir ↑mecotinto tonus arba pašviesinti tamsias vietas.

Korėjos menas
Ilgą laiką Korėjos menas (tai lėmė šalies geogr. padėtis) užėmė tarpinę poziciją tarp ↑Kinijos ir ↑Japonijos meno. Pvz., korėj. menininkai prisidėjo prie jap. architektūros ir tapybos raidos. Jų skulptūra ir tapyba, kaip ir japonų, yra glaudžiai susijusi su kinų daile.

Korintinis kapitelis
↑Kapitelis

Korintinis orderis
Paskiausias iš trijų klasik. antikos ↑orderių. Sandara panašus į ↑jonėn. orderį, bet grakštesnių formų. Esminis skirtumas — korint. orderio ↑kapitelis papuoštas keliom viena virš kitos einančiomis ↑akanto lapų juostomis. Romėniška korint. orderio atmaina yra *kompozicinis orderis*, kurio kapitelis sukomponuotas iš jonėn. ir korint. kapitelio elementų.

Kosmačių inkrustacijos
Geometr. ornamento archit. ↑inkrustacijos iš akmenų ir spalv. stiklo, pavadintos XII—XIV a. Lacijuje dirbusios Cosma giminės (it. cosmati) vardu.

Kosuth, Joseph
(1945 Toledas/Ohajas)
Amer. dailininkas. Pradėjęs nuo ↑popdailės, Kosuthas [Košutas] tapo vienu žym. ↑konceptualizmo atstovų. Jis eksperimentuoja su dailės kūrinio sąvoka, tiksliau sakant, su sąvokos ir tikrovės santykiu. Kūrinyje „Tyrinėjimai" („Investigations"), 1965—74, jis supriešina tai, kas nutapyta, su realiu daiktu ir dar prideda aiškinamąjį tekstą. Savo meno vizijose Kosuthas neįžvelgia atskiro dailės kūrinio giluminės prasmės, menas jam — nuolatinis nenutrūkstamas procesas. Savo teorijas jis išdėstė gausiose publikacijose, pvz., str. „Art after Philosophy" („Menas po filosofijos"), 1969.

Kounellis, Jannis
(*1938 Pirėjus)
Gr.-it. ↑objektų dailės atstovas. 8-ame deš. —↑*arte povera* lyderis. Nuo 1956 Kounellis [Kounelis] gyvena Romoje. Inscenizuotos tapybos akcijos, kai kada kartu su dainuojamais performansais, 1960 davė pradžią raidžių ir skaičių paveikslų serijai. Juose ženklai išdėstyti tarsi atsitiktinai ir be tiesioginio prasminio ryšio. Kounellis vis dažniau atsisako klasik. dailės medžiagų (drobės, dažų), taip pat nepaiso tapybos ir plastikos ribų. Jo kūrybiškumas atsiskleidžia sceniškuose erdviniuose (apeinamuose) paveiksluose, kuriuose gamt. medžiagos (pvz., akmenys) jungiamos su Vakarų kultūros istorijos reliktais (pvz., antik. skulptūrų gips. kopijomis) ir kuria šokiruojančius efektus (gyvi arkliai galerijoje). Čia ypatingą reikšmę įgauna iš pirmo žvilgsnio priešingų sąvokų susiejimas (tai, kas gyva ir negyva, tradicija ir pažanga).

Kowalski, Piotr
(*1927 Lvovas)
Lenkų dailininkas. Kowalskis [Kovalskis] iš pradžių studijavo architektūrą Masačūsetso technologijos institute. Jo kūrybai būdingas glaudus dailės ir technologijos ryšys, daugelis darbų sukurta eksperimentuojant su sintet. medžiagomis ir šiuolaik. perdirbimo metodais. Jis gyvena ir dirba daug. Paryžiuje, kuria šviesos skulptūras ir kinet. šviesos ↑invairomentus.

Krabas
(vok. Krabbe) Kitaip sraiglapis. Gotik. architektūros plast. ornamentas; juo puošiamos bokštų smailių briaunos, ↑vimpergos, ↑frontonai, ↑pinakliai ir ↑portalai. Krabas papr. būna į išorę susisukusio lapo pavidalo. Architektūros geometr. formoms jis suteikia gyvybingumo.

Kraf(f)t, Adam
(*apie 1460 Niurnbergas, †1508/09 Švabachas)
Vok. skulptorius, kūręs perein. laikotarpiu iš vėlyv. gotikos į renesansą. 1490 Kraftas Niurnberge įsteigė savo dirbtuvę ir darbavosi daug. Niurnbergo regione. Reikšmingas ankst. kūrybos laikotarpio darbas yra 1490—92 sukurta ↑epitafija Sebaldus'o Schreyerio atminimui, pritvirtinta prie Šv. Sebaldo bažn. presbiterijos išor. sienos. 1493—96 miesto tarybos nario Hanso Imhoffo užsakymu jis sukūrė ↑sakramentarijų Šv. Lauryno bažn. ryt. chore. Beveik 20 m aukščio kūrinys savo forma dar tęsia vėlyv. gotikos tradiciją. Viena iš sakramentarijaus cokolį laikančių figūrų — išraiškingas paties Krafto autoportretas. Jo kūryboje ryškus perėjimas nuo vėlyv. gotikos formų skaidymo į renesansui būdingą jų aiškumą.

Krakeliūra
(pranc. craquelure) Įskilimai ir plyšiai paveikslų ↑lako ir dažų sluoksnyje, atsiradę dėl natūralaus senėjimo (senumo krakeliūra), netikusios dažų sudėties ar negrabaus elgimosi su paveikslu.

Kraklė
(pranc. craquelée) Specialiai išgaunamas smulkių įskilimų tinklelis keramikos ir stiklo dirbinių glazūroje.

Krateris
Didelis, plačiu kakleliu antik. indas maišyti vynui su vandeniu. Iš jo semdavo atskiestą vyną pokylio metu. Skiriami keturi kraterių tipai, nors labiau įvairuoja tik jų ąsos. *Voliutinis* krateris turi voliutos pavidalo, taigi spirališkas ąsas, *kolonėlinis* — kolonėlių formos ąsas. Gulsčios *varpo formos* kraterio ąsos kyšo kiek žemėliau žiočių. *Taurės pavidalo* kraterio ąsos yra jo apat. dalyje.

Kreida
1. Piešimo priemonė iš smulkios klinties. Kreida palieka ir ryškius, ir švelnius brėžius, tušuojant ja galima išgauti ton. atspalvius, taigi diferencijuoti objektų medžiagiškumą ir pasiekti tapyb. efektą. Kreida dažn. naudojama studijoms ir eskizams. **2.** ↑Grunto ir glaisto užpildas iš smulkiagrūdžių baltų klinčių.

Kreidinė maniera
Kitaip pieštukinė maniera, *manière de crayon*. Apie 1740 atsiradusi ↑oforto atmaina; metalo plokštės vaško dangoje tam tikrais įrankiais padaromi smulkūs taškelių brėžiai. Kt. metodas — kai piešiama popieriuje, padėtame ant vaško dangos sluoksnio, ir vaške įsispaudžia piešinio linijos. Abiem atvejais išgaunamas grūdėtas tapybiškumas, primenantis kreidos piešinį.

Kremzlinis ornamentas
(orig. vok. Knorpelwerk) Kremzles primenančių išraitytų motyvų manier. ornamentas (↑manierizmas). Nuo XVII a. lab. paplitęs Vokietijoje ir Olandijoje [dažnas ir Lietuvoje]. Krem-

Kremzlinis ornamentas

zlinis ornamentas papr. komponuojamas su auseliniu (↑ auselinis stilius). Dažnas ↑ ornamentų graviūrose, juo puošiami ↑ apkaustai.

Krentantis šešėlis
(orig. vok. Schlagschatten) Aiškių ribų šešėlis, kurį šalia savęs meta apšviestas kūnas. Į tapybą jį įvedė XV a. Nyderlandų dailininkai (J. van Eyckas, K. Witzas). Plg. ↑ kūno šešėliai.

Kretos menas
Kitaip (orig.) Mino menas; Minas — legend. Kretos karalius. Žalvario amžiaus (maždaug nuo 2300—1400 iki 1200 pr. Kr.) Kretos salos menas. Kretos kultūra, suformavusi savitą stilių iš orient. bei egipt. elementų, nuo 2000 pr. Kr. vaidino lemiamą vaidmenį Egėjo jūros regione, kol buvo nustelbta Mikėnų meno. Kretos meno skiriamasis požymis — didžiuliai rūmų statiniai, davę pavadinimus kelioms epochoms: ikirūminį laikotarpį pakeitė *senųjų rūmų laikotarpis* (apie 2000—1700 pr. Kr.) su dideliais rūmais Knose, Feste ir Malijoje. Pirmasis keramikos suklestėjimas siejamas su polichrom. kamarėmis — vazomis, puoštomis raudonu ir baltu motyvu tamsiame fone. Ornamento pagr. formą sudarė spiralė. *Naujųjų rūmų laikotarpis* prasidėjo apie 1700 pr. Kr., kai rūmai buvo sugriauti (turbūt žemės drebėjimo), po to vėl atstatyti. Naujus statinius puošė prašmatni sienų tapyba, preciziški žmonių, žvėrių ir augalų atvaizdai, stiuko reljefai. Keramikoje kamarių stilių pakeitė šviesaus fono dirbiniai su natūral. puošyb. žiedų ir gyvūnų motyvais. Vienas iš ypatumų — vad. ↑ jūrinis stilius su gausiais spalv. jūros faunos ir floros vaizdais. Dar kartą sugriauti rūmai daugiau nebuvo atstatyti. *Porūminis laikotarpis* (apie 1400—1200 pr. Kr.) ženklina Kretos kultūros klestėjimo pabaigą ir jos įsiliejimą į žemyn. Graikijos ↑ Mikėnų meną. — Kretos architektūrai būdingi erdvūs, neįtvirtinti keliolikos aukštų rūmai; iš pažiūros chaotiška patalpų seka aplink gausius vidaus kiemus; išmoninga vandentiekio ir kanalizacijos sistema. Taik. dailę reprezentuoja antspaudai, akmeniniai indai, keramika ir natūral. auksiniai papuošalai. Savarankiškos skulptūros dar nebūta, išskyrus ↑ fajanso, bronzos, akmens ir dramblio kaulo statulėles.

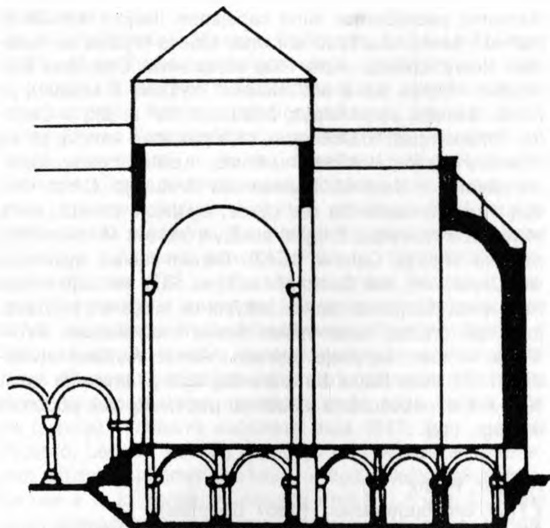
Kriauklių ornamentas
(orig. vok. Muschelwerk) Vėlyv. renesanse atsiradęs kriauklių formų ornam. motyvas. Jis vartotas šaltinių, dirbt. grotų puošybai, taip pat taik. dailėje. Buvo itin paplitęs baroko ir rokoko laikais (↑ rokailis).

Kricke, Norbert
(*1922 Diuseldorfas, †1984 ten pat)
Pokario metų vok. skulptorius. 1946/47 studijavo Berlyne. Nuo 1949 Kricke [Krikė] kūrė erdvines skulptūras iš suvirintų metal. strypų. Išlankstyti, į pundus surišti arba sumazgyti strypai stirkso į visas puses; jie turėtų sugestijuoti dinamišką technikos arba virpantį organikos judėjimą. 6-o deš. vid. sukūrė vad. bėgius („Flächenbahnen") iš lygiagrečiai išdėstytų plien. vamzdžių; jie pasidarė tipiški jo kūrybai. Taip pat dirbo archit. plastikos srityje. Kūriniai: Miesto teatro portalas Miunsteryje (1955/56); „Vandens miškas" (Diuseldorfo „Girozentrale", 1965).

Krieg, Dieter
(*1937 Lindau)
Vok. tapytojas. Studijavo Karlsrūhėje, vienas iš jo dėstytojų buvo HAP Grieshaberis. Ankst. kūrybos laikotarpiu vaizdavo žmonių figūras („Figūra", 1967). Nuo 8-o deš. Kriegas [Krygas] savo kūriniuose monumentalizuoja kasdienius daiktus (kėdes, dėžes, vonias) ir formuluoja problemą „kopija — tikrovė".

Krikštykla
1. ↑ Baptisterija. **2.** Kitados — ↑ baptisterijoje įrengtas baseinas, į kurį būdavo panardinamas krikštijamasis (*piscina*). Viduramžiais panardinimo buvo atsisakyta, krikštas vykdavo pašlakstant galvą vandeniu. Tam tiko specialus indas (dar vadinamas *krikštinė*), turintis apvalaus arba daugiakampio katilo, dubens, bokalo pavidalą; buvo daromas iš akmens, medžio ar metalo. Krikštyklai atsirado vietos pačioje bažnyčioje. Jos šonai buvo puošiami ornamentinėmis, figūr. ir simbol. dekoracijomis. Dažni reljefai, vaizduojantys keturias rojaus upes, gyvybės medį, demonus žvėrių pavidalu ir Šv. Rašto istorijos motyvus.

Kripta
(gr. kryptos — paslėptas) Laidojimo rūsys ar pusrūsis po bažnyčios ↑ presbiterija, dažn. skliautuotas. Kriptos pirmavaizdis buvo vad. ankst. krikšč. *confessio*, kankinio kapas po didž. altoriumi. Nuo VIII a. jį pusračiu ėmė supti koridorius, kad tikintieji galėtų priėję pagerbti ir palytėti kapą arba relikvijas. Iš to susiformavo *žiedinė kripta*, kurios planas papr. toks pat kaip apsidos, o vėliau *koridorinė kripta*, laidojimo patalpa su vienu ar daugiau susikryžiuojančių koridorių. Nuo IX a. pradėjo plisti (iš pradžių Italijoje, nuo XI a. ir Prancūzijoje bei Vokietijoje) kelių, dažn. trijų navų *halinės kriptos*. Romanikoje atsirado pagarsėjusios kriptos su keliomis kolonų eilėmis, kartais jos tęsiasi iki kryžmos, transepto ar net po navų korpusu; jos turi dar ir apėjimą bei koplyčių vainiką. Norint paaukštinti kriptą būdavo pakeliamos presbiterijos grindys. Tais laikais kriptos, nors skirtos relikvijų garbinimui, buvo ir krikštijimo vieta, iškilių dvasininkų bei pasauliečių kapavietė arba maldos koplyčia. Įspūdingiausios kriptos yra Šv. Emeramo bažn. Regensburge, Gurko katedroje ir Šv. Zenono bažn. Veronoje. Gotikos epochoje kriptos pasidarė retesnės. [Kripta dar vadinama **1.** skliautuota požeminė sen. romėnų galerija ir **2.** ankst. krikšč. kulto ir laidojimo patalpa ↑ katakombose.]

Halinė kripta po romanine bažnyčia

Kristaus ir šv. ev. Jono grupė
Jėzus Kristus, vaizduojamas su prie jo krūtinės prigludusiu mokiniu šv. Jonu. Scena paimta iš Paskut. vakarienės; ten šv. Jonas, mylimiausias Jėzaus mokinys, sėdi jo kairėje. Ši grupė pasitaiko XII a. ↑miniatiūrų tapyboje. Nuo XIII iki XV a. Vokietijoje šia tema buvo sukurta daugybė medinių skulptūrų. Kristaus ir šv. ev. Jono grupė tuomet buvo vienas mėgst. ↑devoc. atvaizdų motyvų. Vėlyv. viduramžiais šis atvaizdas visiškai išnyko.

Kristaus kankinimo įrankiai
Kitaip (lot.) *Arma Christi*, Pasijos įnagiai. Visi su ↑Pasija susiję daiktai, simbolizuojantys Kristaus kančią, taigi: erškėčių vainikas, kryžius, rimbas, trys vinys, ietis, kartis su acto kempine, rykštės, plaktukas, gaidys, Judo pabučiavimas, purpurinis apsiaustas, Veronikos skepeta, replės, kauliukai ir t. t. Ankst. krikšč. dailėje Pasijos įnagiai ženklino Kristaus triumfą ir didybę, nuo vėlyv. viduramžių jie laikomi Pasijos įvaizdžiu (↑Imago Pietatis). XIV a. skyrium pavaizduoti Kristaus kankinimo įrankiai plito kaip ↑devoc. atvaizdai.

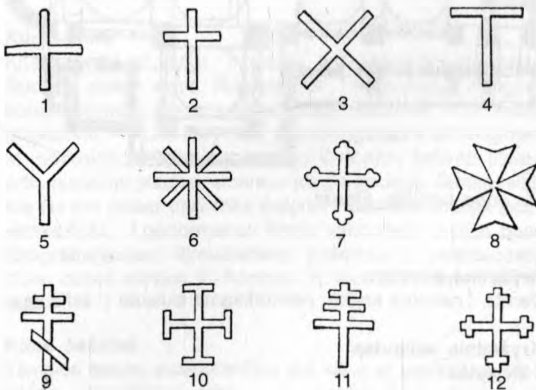
Kristaus paveikslas
Ankst. krikšč. dailėje Jėzaus Kristaus įvaizdis buvo perteikiamas ↑simboliais (pvz., žuvis, avinėlis). Dievo Sūnaus išvaizda NT neaprašyta. Tik maždaug nuo III a. atsiranda Kristaus atvaizdai; iš pradžių tik vienas kitas, nes Bažnyčios Tėvai nepripažino Kristaus atvaizdų ir jų garbinimo. Būta dviejų tipažų: **1.** Bebarzdis, jaunas Kristus, Gerasis ganytojas. **2.** Barzdotas, vyresnis, pailgo veido Kristus. IV a. pasikeitus požiūriui Kristaus paveikslas virto neatskiriama bažnyčios ir laidojimo patalpų apipavidalinimo dalimi. Tuo metu Kristus buvo vaizduojamas iki juosmens. VI a. I p. atsirado Visagalio Kristaus (↑Pantokratorius) atvaizdas. Viduramžiais iš jo išsirutuliojo ↑*Maiestas Domini* ikonogr. tipas. Iš tų laikų kilę ir ↑*deesis*, ↑krucifiksas, ↑*Imago Pietatis*. Renesanso laikų Kristus pasižymi nepaprastu grožiu, laikomu dieviškumo išraiška. Baroko Kristus — valdovas ir kankinys. ↑Nazaretiečiai ir ↑prerafaelitai Kristų vaizdavo švelnų ir sentimentalų. Šiuolaik. dailė vėl labiau orientuojasi į viduramžiškus Kristaus paveikslo tipus.

Kryžiažiedis

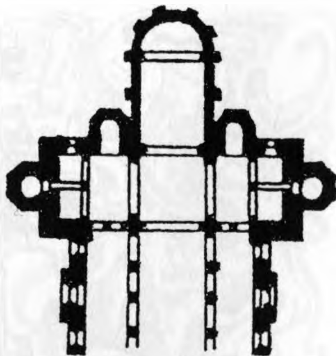
Kryžiažiedis
Kitaip fleronas (pranc. fleur — žiedas). Kryžmiškas stilizuotų lapų ornam. motyvas, gotik. architektūroje vainikuojantis bokštus, ↑pinaklius, ↑frontonus arba ↑vimpergas. Kryžiažiedžio smaigalys dažn. esti pumpuro ar žiedo pavidalo.

Kryžius
Įvairuojančios formos ornamento motyvas arba simbolis. Nuo priešistor. laikų kryžius žinomas daugelyje kultūrų. Krikščionybės simbolikoje kryžius išreiškia Kristaus auką. Krikšč. kryžiaus formos: **1.** Graikiškasis kryžius; **2.** Lotyniškasis kryžius; **3.** Šv. Andriejaus kryžius; **4.** Šv. Antano kryžius; **5.** Dvišakis kryžius; **6.** Jungtinis kryžius; **7.** Trilapis kryžius; **8.** Maltos (joanitų) kryžius; **9.** Rusiškasis kryžius; **10.** Ramentinis kryžius; **11.** Popiežiaus kryžius; **12.** Kryžmagalis kryžius.

Kryžiaus formos

Kryžma
↑Bazilikos ↑centr. navos ir ↑transepto susikirtimo vieta. Jei abi minėtos statinio dalys vienodo pločio, kryžma būna kvadr. plano (↑kvadr. modulio sistema). Nuo romanikos laikų kryžma ypač pabrėžiama, pvz., kaip *išskirtoji kryžma* (vienodo aukščio bei pločio kryžmos arkos pilioriai, sutvirtinti iškyšomis) ar netgi kaip *atskirtoji kryžma* (↑piliorių iškyšos sudaro smarkiai išsišovusius sienų plotus, ryškus kryžmos

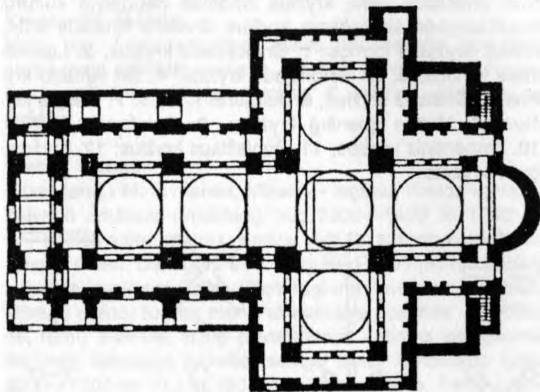

Išskirtoji kryžma

atribojimas nuo kt. bažn. dalių). Pastato išorėje kryžma dažnai pabrėžiama kupolu arba *kryžmos bokštu.*

Kryžminė arkatūra
↑ Arkatūra

Kryžminė kupolinė bažnyčia
↑Gr. kryžiaus plano ↑centrišk. statinys su didesniu centr. kupolu virš centr. dalies ir mažesniais kupolais virš kryžiaus šakų. Vėliau pasitaikydavo ir kupolinių ↑išilg. plano bažn. statinių. Kryžm. kupolinės bažnyčios tipas susiformavo Bizantijoje ir labiau paplito R. Europoje.

Šv. Jono bazilika. Efesas

Kryžminė nerviūra
Įžambi ↑ nerviūra kryžm. nerviūriniame skliaute (↑ skliautas).

Kryžminis skliautas
↑ Skliautas

Krucifiksas
(lot. crucifixus) Kitaip Nukryžiuotasis. Izoliuotas nukryžiuoto Kristaus atvaizdas be sceninių detalių ir antraeilių figūrų. Sen. išlikę krucifiksai — iš X a. Vakarų dailės; Bizantijos kultūr. erdvėje jų beveik nebūta. Pirmasis monument. krucifiksas yra „Gero kryžius" Kelne (970). Tokie didžiuliai Nukryžiuotieji būdingi viduramžių bažnyčioms. Roman. dailėje Kristus vaizduojamas ir kaip mirties nugalėtojas (*Christus Victor*), bet kai kada ir kenčiantis arba miręs. Nukryžiuotasis prikaltas keturiomis vinimis (*keturių vinių tipas*). Gotik. dailėje ima dominuoti vad. *trijų vinių tipas*. Atsisakius ↑ supedaneumo pabrėžiamas kūno kabėjimas. Italijoje nuo XII a. atsirado savita krucifikso atmaina: didelis kryžius su nutapytu Nukryžiuotuoju. Apie 1300 sukuriamas *Crucifixus Dolorosus*: Kristus kaba ant dvišakio kryžiaus (↑ kryžius), jo kūnas išsekęs, persikreipęs, žaizdotas. XVI a. iškyla *Christus Patiens* tipas: Kristus savo valia pasirinko kančią, jis su erškėčių vainiku, jo kūnas nualintas, nusėtas žaizdų, sąnariai ištempti ir išsukioti. Renesansas išrutuliojo *Cristo Vivo* tipą. Nukryžiuotasis čia dar gyvas, agonijoje paskut. kartą atsitiesia ir nukreipia žvilgsnį aukštyn (sekant Mikelandželo piešiniu Vittorija Colona, 1540). Baroko laikais egzistavo tiek *Cristo Vivo*, tiek *Cristo Morto* tipai. Šiuo antruoju atveju Kristus vaizduojamas ramios laikysenos miręs ant kryžiaus, jo kūnas gražus, anatomiškai tiksliai modeliuotas. XVI—XVII a. molbert. tapyboje atsirado *Vienišo kryžiaus* atvaizdas; krucifiksas iškyla be antraeilių figūrų tamsiame fone. Nuo XIX a. nebesukurta visuotinai paplitusių Nukryžiuotojo ikonogr. tipų.

Krüger, Franz
(*1797 Grosbadegastas, †1857 Berlynas)
↑ Bydermejerio stiliaus vok. tapytojas. Būdamas Prūsijos kar. rūmų dailininku (nuo 1825) ir Rusijos caro Nikolajaus I tapytoju, Krūgeris [Kriūgeris] nutapė daug grup. ir vienafigūrių aukštuomenės bei buržuazijos portretų. Jis išgarsėjo raitelių ir paradų paveikslais (iš čia pravardė „Arklių Krūgeris"); tapydavo juos mėgaudamasis detalėmis, nuotaikingu koloritu („Paradas Operos aikštėje", 1824—29).

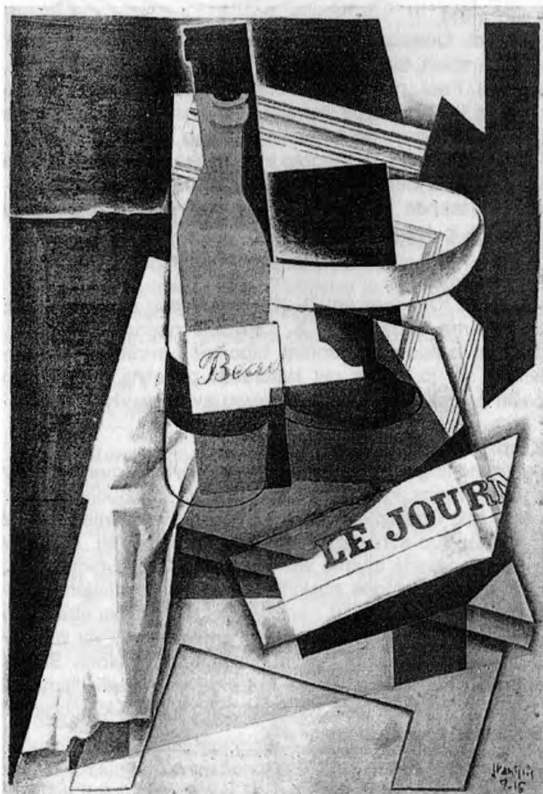
Krump(p)er, Hans
(*apie 1570 Veilheimas, †1634 Miunchenas)
Ankst. baroko vok. skulptorius ir architektas. 1584 pradėjo mokytis pas H. Gerhardą. Po kelionės į Italiją nuo 1592 dirbo Bavarijos kar. dvare. Iš skulptūrų jis sukūrė herc. Ferdinando antkap. paminklą (apie 1608, Šv. Dvasios bažn. Miunchene) ir Bavarijos patrono statulą Miuncheno rezidencijoje (1614—16). Iš jo architektūros darbų minėtinos bažnyčios Aukšt. Bavarijoje ir Maksimiliano traktas Miuncheno rezidencijoje.

Krumpliašakis ornamentas
(orig. vok. Astwerk) Vėlyv. gotikos ornamentas iš susipynusių apkapotų belapių šakų. Vienas iš ↑ masverko motyvų, vartojamų portaluose, sakyklose, baldakimuose, krikštyklose; kai kada tęsiasi palei skliautų nerviūras architektūros pagyvinimui.

Ksilografija
↑ Toninis medžio raižinys

Kubin, Alfred
(*1877 Litomeržičė/Bohemija, †1959 Cvikletas)
Austrų grafikas, akvarelistas ir rašytojas. Dirbo daug. grafikos srityje — iliustravo knygas (E. A. Poe, E. T. A. Hofmanno). Diplomuotas fotografas, dailės pagrindų mokėsi Miunchene. Nuo 1902 bendradarbiavo „Simplicissimus" žurnale. 1909 buvo vienas iš ↑ „Neue Künstlervereinigung" įkūrėjų, 1911 tapo ↑ „Blauer Reiter" grupės nariu. Akademiška maniera sukurtuose grafikos darbuose (piešiniuose, litografijose, ofortuose) bei akvarelėse Kubinas, veikiamas F. Goya'os, M. Klingerio ir J. Ensoro, vaizdavo irrealų pasaulį. Su savo grotesk. fantast. vaizdais, pilnais monstrų ir kraupių makabriškų būtybių, jis tapo ↑ siurrealizmo pirmtaku. Kūriniai: „Didelė galva" (1899); „Žmogus" (1902); „Mirties šokis" (1925).

Kubizmas
Sąvoka apibūdina P. Picasso, G. Braque, J. Griso ir F. Léger 1907—14 inicijuotas pastangas spalvų, plokštumos ir daiktų impres. ištirpdymui priešinti pabrėžtinai intelektualią formos sampratą. Kubizmo principai reikalavo atsisakyti centr. perspektyvos (↑ perspektyva) kuriamos erdvės iliuzijos, dvimatiškumą derinti su keletu žiūrėjimo taškų. Remiantis Cézanne kūryb. dėsniais vaizd. objektas buvo redukuojamas į geometr. figūras. Kubizmą galima skaidyti į kelias fazes. Ankst. laikotarpį [dar vadinamą prekubistiniu, arba sezaniniu] („Avinjono panelės", Picasso, 1907) keitė *analitinis kubizmas* (1910—12), atstovaujamas Picasso ir Braque. Objektai tarsi išnarstomi į fragment. plokštumėles, po to vėl sudėliojami. Kartu panaikinamos ribos tarp figūros ir fono; atsisakant kontūrų kuriama paveikslo struktūros vienovė (Picasso „Ambroise Vollard'o" portretas, 1910). Jie tenkinosi prigesusiomis spalvomis: ruda, pilka, žalia ir gelsva (ochros). *Sintetinis kubizmas* (nuo 1912; žym. atstovai Picasso, Léger ir Grisas) atsiribojo nuo pirmesnio laikotarpio; tapytojai ėjo priešingu keliu — išeities tašku laikė abstr. formas ir iš jų konstravo objektą drobėje. Analit. kubizmo susiskaidymą pakeitė aiškiai suprogramuota formos sandara. — Žodis „kubizmas" (pranc. *cubisme*, iš lot. *cubus* — kubas) buvo kritikų „keiksmažodis", sugalvotas po pirmos parodos Paryžiuje 1907. Kubistai, padarę įtakos ir H. Matisse'ui bei A. Derainui, savo dailėje nuosekliai jungė skirtingu kampu regimų objektų vaizdus gretindami ir sluoksniuodami priekines bei šonines jų plokštumas; dailininkus domino ne realūs aspektai, o tapomų daiktų esmė; savo men. principus jie suformulavo ir teoriškai. Tolesnis kubizmo žingsnis yra vad. ↑ *papier collé*, padėję pagrindus ↑ koliažo technikai.

Juan Gris. Butelis, žurnalas, vaisių vaza

Kubofuturizmas
Rusų avangardizmo raidos fazė prieš I pasaul. karą, jungianti futurizmo ir kubizmo stilist. elementus. Šiai krypčiai priklausė K. Malevičius, D. Burliukas ir kt.

Kufiškasis šriftas
(pagal Kufos miestą, esantį į pietus nuo Bagdado) Arabiško šrifto (↑ kaligrafija) kampuotas, geometr. variantas, ryškiai dekoracinio pobūdžio, lab. mėgtas per pirmuosius 500 islamo metų (↑ islamo menas). Žinomi penki kufiškojo šrifto variantai: paprastasis, lapų puošybos, gėlių puošybos, supintasis ir stačiakampis.

Kügelgen, Gerhard von
(*1772 Bacharachas, †1820 Lošvicas net. Dresdeno)
↑ Klasicizmo stiliaus vok. portretistas. J. Zicko mokinys, dirbęs Romoje, Sankt Peterburge, nuo 1805 — Dresdene. Kügelgeno [fon Kiugelgeno] portretai buvo vertinami dėl realist. tapybos. Jam pozavo Goethe, Schilleris, Wielandas ir Herderis. Jis taip pat tapė relig. bei mitol. turinio paveikslus.

Kulmbach, Hans von (tikr. H. Suess, Süß)
(*apie 1480 Kulmbachas, †1522 Niurnbergas)
Vok. tapytojas, kūręs ir vitražus; greta H. Baldungo Grieno ir H. L. Schäuffeleino vienas žym. vok. tapytojų, Dürerio sekėjų. Žinoma, kad nuo 1505 Kulmbachas gyveno Niurnberge. Čia jis mokėsi pas J. de Barbari ir A. Dürerį, padariusį lemtingą įtaką visai jo kūrybai. Jo paveikslai pasižymi šiltu ir švelnių tonų koloritu. 1514—16 dirbo Krokuvoje, ten sukūrė keletą altorių. Reikšm. jo kūrinys yra 1513 užb. Tucherių altorius (Šv. Sebaldo bažn. Niurnberge), kuriame pastebima ir it. įtaka. Kulmbachas buvo populiarus portretistas, garsus jo portretas „Markgrafas Kasimiras von Brandenburgas" (1511).

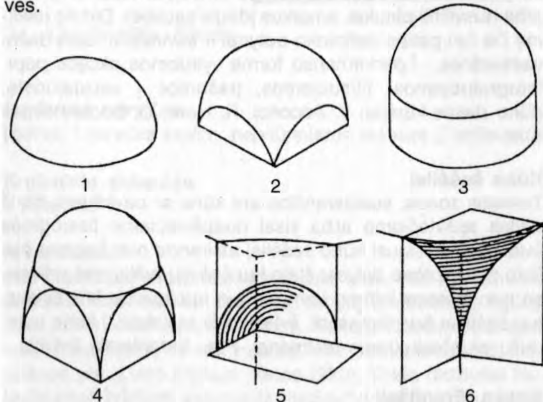
Kūno dailė
Kitaip *body-art*; angl. 7-o deš. pab. Niujorke atsiradusi šiuolaik. dailės srovė. Rutuliojantis ↑ hepeningui, žmogaus kūną dailininkai pradėjo suvokti kaip mediumą. Kūno dailės diapazone — kūno tapymas, jo apdengimas ir atidengimas, kt. poslinkiai, net iki skausmingo išvaizdos keitimo (išrauti arba nusvilinti plaukai, smarkus įdegis saulėje). Didelę reikšmę čia turi paties dailininko potyriai ir saviraiška. Šios dažn. vienkartinės, ↑ performanso forma vykdomos akcijos papr. fotografuojamos, filmuojamos, įrašomos į vaizdajuostę. Kūno dailės kūrėjai: V. Acconci, R. Horn, D. Oppenheimas ir kt.

Kūno šešėliai
Tamsios zonos, susidarančios ant kūno ar paviršiaus, tik iš dalies apšviečiamo arba visai neapšviečiamo tiesioginės šviesos. Tamsiausi kūno šešėliai atsiranda nuo šviesos šaltinio nukreiptose dalyse; šiaip jau šešėlių ryškumas priklauso nuo šviesos kritimo kampo: kuo nuožulniau kris šviesa, tuo šešėliai bus tamsesni; šviesiausia toji vieta, į kurią spindulių pluoštas krenta statmenai. Plg. ↑ krentantis šešėlis.

Kupka, František
(*1871 Opočnas, †1957 Piuto net. Paryžiaus)
Čekų tapytojas. Studijavo Prahoje, Vienoje ir Paryžiuje, ten gyveno nuo 1892. Iš pradžių Kupka kūrė secesines iliustracijas žurnalams. Apie 1910 susidomėjo abstrakcionizmu ir

↑orfizmu. Subalansuotose savo kūrinių kompozicijose jis ieškojo tapyb. išraiškos priemonių (formos ir spalvos), analogiškų muzikai. 1911 sukūrė pirmąjį abstr. paveikslą „Raudona mėlyna fuga“. 1931 prisijungė prie ↑„Abstraction-Création“ grupės.

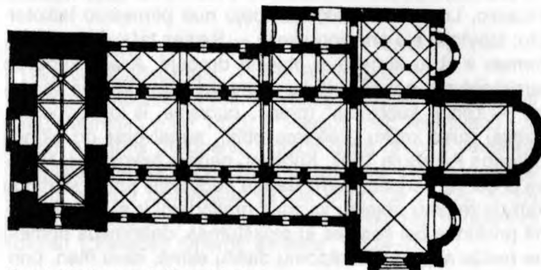
Kupolas
Rutulio segmento formos skliautinis perdenginys viršum apvalios, kvadr. ar daugiakampės patalpos. Jei į įsivaizduojamo kupolo pagrindo apskritimą telpa po juo esančios patalpos plano kvadratas, tai išsikišančios dalys „nukertamos“, ir lieka pusrutulio formos ↑skydinės arkos (sferinis kupolas). O jei atvirkščiai — kupolo apskritimas telpa į patalpos plano kvadratą, — tai iš apvalios į kampuotą formą pereinama arba ↑trompais, arba ↑pendentyvais (burėmis). Apšvietimui kupolo viršūnėje dažnai daroma apskrita anga, vadinama ↑okuliu, o virš jos kartais pristatomas dar vienas, mažesnis kupolas, kuris vadinamas ↑žibintu. Kupolas gali būti užkeltas ant cilindro formos, kai kada langais suskaidyto žiedo (tambūro, arba būgno). Dideli kupolai dažnai būna dvigubi, t. y. sudaryti iš dviejų vienas ant kito užkeltų kupolo kevalų — vid. kupolo ir jį gaubiančio išorinio, statesnio apsauginio kupolo. Kt. kupolo formos: *bohemiškas gaubtas* (kupolo apskritimas mažesnis už kvadr. planą); *plokščiasis kupolas* (viršum apskrito plano patalpos), *puskupolis* (*kalotė*), *smailusis kupolas*, *svogūninis kupolas*, *klostėtasis kupolas*, *nerviūrinis kupolas*, *elipsinis kupolas*, *kesoninis kupolas*, *tuščiaviduris kupolas* (pvz., amforinis kupolas, kai norint sumažinti kupolo svorį įstatomos molinės vazos). Pirmieji kupolai kildintini iš Kretos-Mikėnų kultūros. Tiesa, tų laikų kupoliniai kapai (pvz., Atrėjo lobynas Mikėnuose, XIII a. pr. Kr.) nėra tikri kupolai, nes jie pastatyti iš vienas ant kito sudėtų ir viršuje užsidarančių akmeninių žiedų. Tik sen. Romoje įsigalėjo skliautų mūrijimo technika (pvz., Romos Panteono kupolas, skersmuo 39,5 m). Kupolai buvo itin mėgstami Bizantijoje (↑kryžm. kupolinė bažnyčia), iš ten jie paplito Rytų šalyse. Bizantijos įtakoje statytos Venecijos Šv. Morkaus ir Akvitanijos bažnyčios su kupolais. Kupolų statyba vėl suaktyvėjo renesanso laikais, kai plito ↑centrišk. statiniai. Garsusis Florencijos katedros „kupolas“ (F. Brunelleschi) iš tiesų yra visai ne kupolas, o vienuolyno ↑skliautas. Mikelandželo suprojektuotas Romos Šv. Petro bazilikos kupolas (42 m skersmens) pralenkia ir Panteoną. Iki šių laikų kupolai yra mėgstamas archit. motyvas; naudojant gelžbetonį jais įmanoma perdengti dar didesnes erdves.

Kupolų rūšys:
1 apvalusis kupolas, 2 sferinis kupolas, 3 kupolas su tambūru (būgnu), 4 kupolas su pendentyvais (burėmis), 5 trompas, 6 pendentyvas (burė)

Kūras
(gr. kuros — jaunuolis) Archajinė nuogo jaunuolio statula (↑sen. gr. menas), vaizduojanti dievą, varžybų nugalėtoją arba mirusįjį. Būdinga griežtai frontali žingsnio poza su priglaustom prie kūno rankom.

Kvadratinio modulio sistema
(orig. vok. gebundenes System) Kitaip *ad quadratum* (lot.) Tokia sistema, kai ↑bazilikos ↑kryžmos kvadratas yra mato vienetas visam pastato planui. Tai reiškia, kad ↑chorą sudaro vienas kryžmos (dydžio) kvadratas, o ↑centr. navos ir ↑transepto ilgį ir plotį — tam tikra jų suma. ↑Šon. navų plotis atitinka pusę kryžmos kvadrato. Centr. navos kvadratų kampuose statomos pagr., didžiosios atramos, o tarp jų — šalutinės, mažosios (↑ statramsčių kaita). Romanikos laikais kvadr. modulio sistema buvo svarbus bažnyčių statybos konstr. principas.

Kvadratinio modulio sistema

Kvadratūra
(orig. lot. Quadratura) Kitaip kvadratūrinė tapyba. Sienų ir lubų perspekt. tapyba, iliuziškai praplečianti interjerą [↑iliuz. tapyba]. Papr. naudojami archit. motyvai. Kvadratūra buvo taikoma jau Pompėjos sienų tapyboje; renesanso epochoje ją pirmasis prisiminė A. Mantegna. Juo pasekė B. Peruzzi, Piero de Cortona, G. Tiepolo ir kt. Ryškus pvz. — G. Alberti ištapyta Sala Clementina Vatikane (1595). Vokietijoje kvadratūra pasirodė tik baroko laikais A. Pozzo įtakoje ↑lubų tapyboje ir scenografijoje.

Kvadravimas
(orig. vok. Quadrierung) **1.** Kvadr. akmenų mūro imitacija, tapyta arba įrėžta tinke. **2.** Tapyboje naudojamas kvadr. tinklelis, kuriuo suskaidomas tapomas paviršius prieš perkeliant ant jo tokiais pat kvadratais padalytą pavyzdį tuo pačiu ar pakeistu masteliu (nelygu kvadratų dydis).

Kvadriga
(lot. quadrijugus — ketverto kinkinys) Dviratis medžioklės ir kovos vežimas, kinkomas ketvertu arklių ir važiuojamas stovint. Antik. Graikijoje kvadrigose būdavo vaizduojami dievai ir herojai, tuo simbolizuojant išskirtinę jų padėtį. Romėnai kvadrigą pavertė triumfo vežimu, taip pat lenktyniniu važiu; ši dvejopa kvadrigos paskirtis atsispindi vaizduojant ją tapyboje ir skulptūroje. Iš naujo kvadrigos motyvą atrado renesansas. Barok. lubų tapybos ↑apoteozėse ji vėl virto didybės simboliu, papr. vaizduojama kaip Apolono Saulės vežimas. Klasicizmo laikais kvadriga dažnai iškeliama iki paminklo lygmens (pvz., G. Schadowo sukurta kvadriga ant Brandenburgo vartų Berlyne).

Kvatročentas
(it. quattrocento — keturi šimtai) Itališkas XV a. ir šio amžiaus meno (stiliaus), t. y. it. ankst. renesanso, pavadinimas.

L

Labirintas
1. Rūmai, kuriuos, pasak sen. gr. mito, Kretoje pastatė Dedalas Minotaurui. **2.** Nuo viduramžių — specialiai meistriškai supainiotos archit. formos; apskritai ši alegor. sąvoka ėmė reikšti visas mįslingas ir klaidžias archit. formas. Pvz., labirintai bažnyčių grindyse žymėjo atgailautojams skirtą kelią, kurį šie melsdamiesi turėjo įveikti. XVIII a. ↑parkuose aptinkama labirintų iš tvarkingai apkirptų krūmų; jie įrengti lankytojų pramogai.

Šartro katedros grindų labirintas

Lachaise, Gaston
(*1882 Paryžius, †1935 Niujorkas)
Pranc.-amer. skulptorius. Lachaise [Lašezas] mokėsi Paryžiuje pas C. Monet; 1906 emigravo į JAV. Be portret. biustų, kūrė įtaigius moterų aktus, daugybę jų variacijų („Stovinčios moters" versijos, 1912—27). Lachaise skulptūros, kad ir didelių matmenų, pasižymi darniomis proporcijomis.

Lady Chapel
Angliškas ↑Švč. M. Marijos koplyčios pavadinimas.

Laer, Pieter Jacobsz. van (vad. Il Bamboccio)
(*1599 Harlemas, †po 1642 ten pat)
Ol. ↑žanr. tapybos meistras. Laeras [van Laras] 1624—38 dirbo Romoje; dėl mažo ūgio buvo pramintas „Il Bamboccio" (Bambliu). Tapė sekdamas D. Halsu ir E. van de Velde, tačiau jų tapybos manierą jungė su ↑karavadžistų ↑šviesotamsa. Jo liaudiškų scenų paveikslai, vadinami „bambocciate", — paprastų žmonių gyvenimo vaizdai — susilaukė pripažinimo ir sekėjų, pramintų „bamboccianti".

La Fosse, Charles de
(*1636 Paryžius, †1716 ten pat)
Baroko laikų pranc. tapytojas, skynęs kelią rokokui; Ch. Le Bruno mokinys. Lankydamasis Italijoje 1658—63, La Fosse [de La Fosas] studijavo P. de Cortona ir Correggio kūrinius; jie padarė jam didelę įtaką. 1673 paskirtas kar. rūmų dailininku. Kaip pagarsėjęs dekoracijų tapytojas jis dirbo Versalio rūmuose (Apolono ir Dianos salių plafonai), dalyvavo dekoruojant Invalidų katedros kupolą (1702—05).

La Fresnaye, Roger-Noël-François de
(*1885 Le Manas, †1925 Grasas)
↑Kubizmo krypties pranc. tapytojas. Studijavo Paryžiuje. Po pirmųjų kūryb. bandymų, kuriems turėjo įtakos P. Cézanne ir P. Gauguinas, 1912 La Fresnaye [de Lafrenė] dalyvavo ↑„Section d'Or" parodoje. Sukūrė kubist. kūrinių („Simboliai", apie 1912; „Sėdintysis — architektas", 1913). Vėlyv. kūryboje grįžo prie daiktiškumo.

La Hyre, Laurent de
(*1606 Paryžius, †1656 ten pat)
Pranc. tapytojas. Ankst. La Hyre [La Hiro] kūriniuose jaučiama manier. ↑Fontenblo mokyklos įtaka, vėliau jis susižavėjo Claude Lorraino ir N. Poussino darbais. Tapė daug. relig. ir mitol. scenas, papr. architektūros arba peizažo fone. Jo paveikslams būdingas virtuoziškas perspektyvos vaizdavimas ir subtili spalvų pajauta. 1648 jis buvo vienas iš Karal. tapybos ir skulptūros akademijos kūrėjų.

Laiko ir lako patina
↑Muziejinis tonas, ↑patamsėjimas

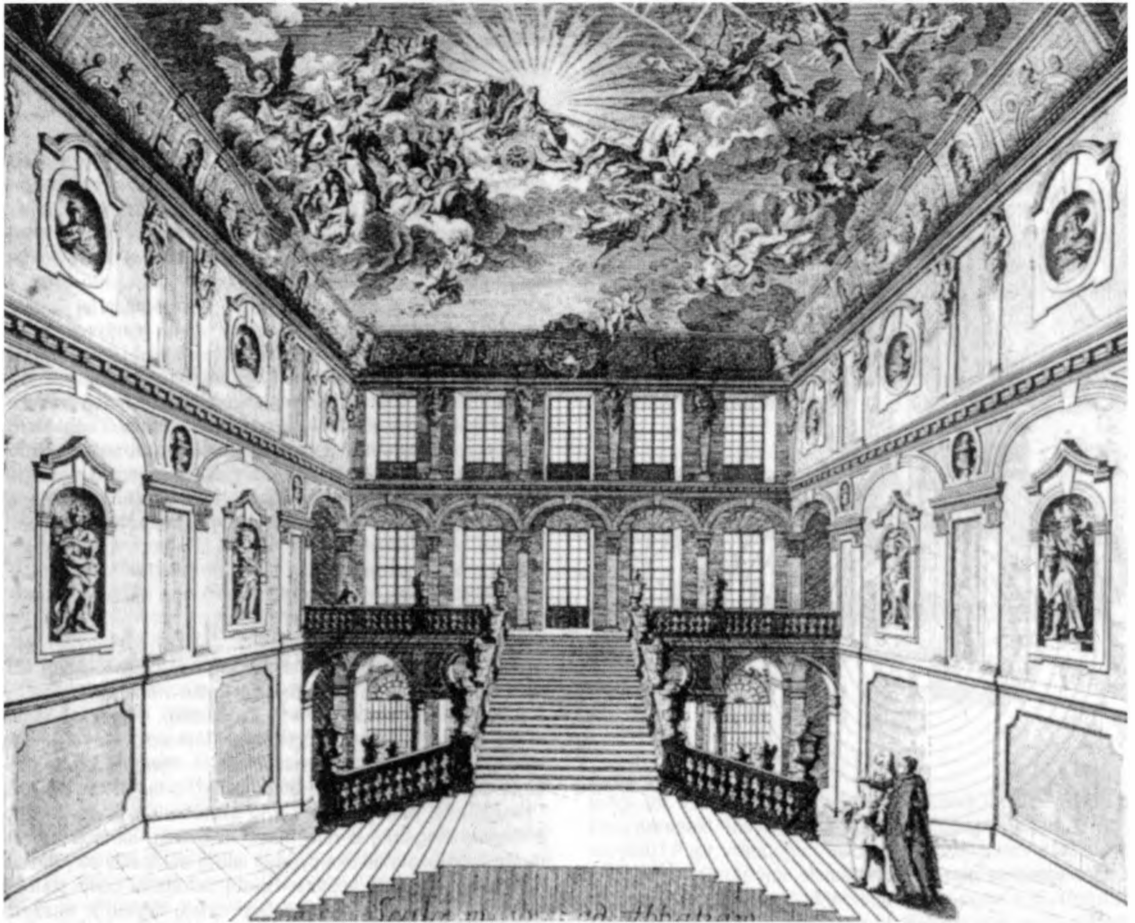
Laiptai
Archit. elementas, jungiantis skirtingo aukščio pastato dalis. Laiptai susideda iš pakopų; keletas viena virš kitos einančių pakopų sudaro maršą (laiptatakį). Laiptų aikštelės dalija laiptus į keletą maršų arba išskaido juos į keletą atšakų; jie gali ne kartą keisti kryptį. — Pirmųjų laiptų įrenginių Lot. Amerikos ikikolumbinėse ↑piramidėse ir babil. ↑zikuratuose pakopų dydis ir jų skaičius priklausė ne nuo žmogaus žingsnio, o nuo ritualinių skaičių simbolikos. Viduramžiais pastatus skaidydavo laiptų bokšteliai su įvijiniais (sraigtiniais) vidaus laiptais. Laiptų bokšteliai buvo statomi priešais fasadą arba kampe tarp dviejų flygelių ir tapdavo pastato elevacijos dominante (pvz., Dresdene; Blua). It. renesanso laikais laiptus pradėta įrengti pastato viduje, taigi susiformavo laiptinė, kuri baroko epochoje (ypač vok. k. areale) įgaudavo itin prabangias ir reprezent. formas (pvz., Pomersfelde; Viurcburge). Pav. p. 256.

Laiptasijė
Pasvirusi laiptų sija.

Lairesse, Gérard de
(*1640 Liežas, †1711 Amsterdamas)
Flam. kilmės ol. klasicizmo tapytojas ir dailės teoretikas. 1665 Lairesse [Leresas] apsigyveno Amsterdame. Jam darė įtakos pranc. tapytojai, lab. N. Poussinas ir Ch. Le Brunas. Tapė relig. ir mitol. tematikos istor. siužetus. Be molbert. tapybos darbų, dar kūrė sienų ir lubų paveikslus (pvz., Nyderlandų vietininko rezidencijoje). 1690 apakęs rengė teor. veikalą apie klasicizmo dailę. Išleido „Grondlegginge ter Teekenkonst" (1701) ir „Het groot Schilderboek" (2 tomai, 1707).

Laisvieji menai
↑Artes liberales

Lakas
Paveikslo paviršių dengiantis plonas, skaidrus sluoksnis, kuris saugo dažus nuo aplinkos poveikio. Laką sudaro natūr. ar dirbt. dervos, ištirpdytos aliejuje arba alkoholyje. Lako

Imperatoriškieji laiptai. Getveigo benediktinų vienuolynas. Salomono Kleinerio raižinys

panaudojimas sukelia gilumini efektą, kuris tuo stipresnis, kuo didesnis lako sluoksnio šviesos lūžimo koeficientas. Ilgainiui kai kurie lakai tamsėja ar drumstėja.

Lakštinis auksas
Ypatingai plona aukso folija, gaminama iš aukso skardos, įv. būdais ją kalant ir valcuojant. Lakšt. auksas dažn. vartojamas medžio skulptūroms ir paveikslų rėmams auksuoti, bet viduramžiais naudotas ir knygų tapyboje bei vitražuose.

Lako dirbiniai
Kinijoje buvo dirbama su laku jau I tūkstantm. pr. Kr. Žaliava — lakmedžio sultys (šiais laikais yra ir sintet. pakaitalų); iš pradžių lakas būdavo tik juodas arba raudonas, vėliau, įmaišant aukso ir sidabro miltelių, imta išgauti daugiau spalvų. Plonyčiu lako sluoksniu buvo dengiamas medis, molis arba metalas — dažn. baldų arba dėžučių paviršius. Kiekvienas sluoksnis turi džiūti gryname ore (kai kada visą dieną). Viršut. sluoksnis poliruojamas, po to išdailinamas — šiek tiek palakuojamas arba paauksuojamas. Galimos perlamutro arba dramblio kaulo inkrustacijos, o itin storai padengus daiktą laku (30—60 sluoksnių) — ir raižiniai. Iš Kinijos lako dirbiniai pasiekė Japoniją, Korėją, Indiją ir Persiją, o XVII a. — ir Europą; rokoko laikais jie buvo labai mėgstami ir dažnai imituojami (↑ šinuazerija, ↑ žaponezerija).

Lalique, René
(*1860 Hai le Rosas, †1945 Paryžius)
↑ Secesijos krypties pranc. stiklo dirbinių ir papuošalų kūrėjas. Baigęs auksakalystės mokslus 1885 Lalique [Lalikas] Paryžiuje atidarė savo dirbtuvę. Kūryb. motyvų sėmėsi iš gamtos formų (augalai ir gyvūnai). Brangiems papuošalams vartojo tuo metu neįprastas medžiagas — dramblio kaulą, vėžlio kiautą.

Lam, Wi(l)fredo
(*1902 Sagua la Grandė, †1982 Paryžius)
Kubos tapytojas. Po studijų Havanoje Lamas gyveno Madride ir Paryžiuje ir studijavo Europos tapybą. Paryžiuje jis susipažino su P. Picasso ir siurrealistais (↑ siurrealizmas) M. Ernstu ir A. Brėtonu, kurie padarė įtakos jo kūrybai. Tik 1941 grįžo į tėvynę. Savo paveiksluose Lamas jungė Europos tapybos tradicijas su Kubos motyvais („Džiunglės", 1943).

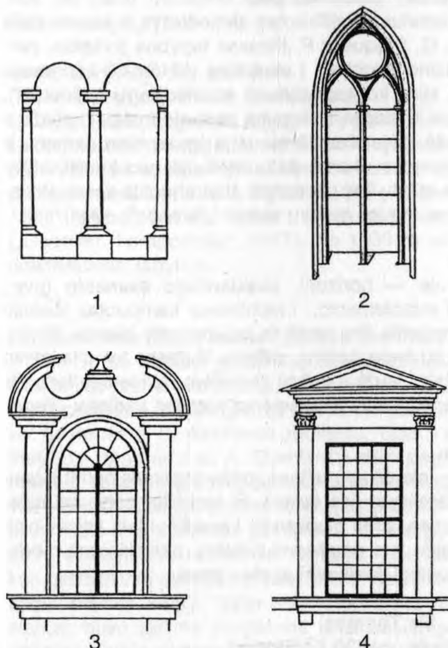
Lancetinė arka
(lancetas — pranc. lancette; iš lot. lancea — ietis) Siaura, viršuje smarkiai nusmailėjanti arka, lab. paplitusi XIII a. gotik. architektūroje. Jos formą atkartojantys langai vadinami *lancetiniais langais* (dažn. ↑ anglų ankst. gotikoje).

Lancret, Nicolas
(*1690 Paryžius, †1743 ten pat)
Rokoko krypties pranc. tapytojas. Lancret [Lankrė] mokėsi pas C. Gillot. Čia jis susipažino su A. Watteau, kurio maniera sekė, tik žemesniu men. lygiu. Lab. mėgo tapyti *fêtes galantes*, lengvabūdiškos draugijos pramogas gamtoje („Pusryčiai su kumpiu", 1735), be to, komedijos del arte scenas.

Land art
↑ Vietovaizdžio dailė

Landseer, Sir Edwin Henry
(*1802 Londonas, †1873 ten pat)
Anglų tapytojas, grafikas ir skulptorius. Landseeras [Landsiras] išgarsėjo kaip gyvūnų tapytojas („Iškilus draugijos narys", apie 1838) ir kaip portretistas („Seras Walteris Scottas"). Jis taip pat sukūrė eskizus bronz. liūtams ant Nelsono kolonos postamento Trafalgar Square Londone.

Langas
Anga sienoje patalpai apšviesti ir vėdinti. Viršuje ją rėmina tiesi lango sąraminė sija ar arka, apačioje — gulsčia palangė, o šonuose — tiesūs angokraščiai arba įžambiai nusklembti ↑ glifai. Angą uždaro varstomos langinės arba įstiklinti varstomi rėmai. Yra daug *langų formų*: stačiakampiai, arkiniai (pavadinti pagal lango viršut. pakraščio formą; būna pusapskritis, trilapis, lancetinis ir kt. formos) ir apskriti langai (jaučio akis,↑ okulis, ratlangis, ↑ rožišk. langas). Langą gali dalyti stulpeliai: gulsčias (↑ skerstaktis) arba statmenas (↑ tarpustaktis). Abu kartu sudaro lango kryžių. Langai be angos sienoje vadinami akliniais, o langai su virš jų esančiu ↑ frontonu — frontoniniais. Poriniais arba trejiniais vadinami stulpelių, stratramsčių skiriami langai (arba po kelis sugrupuoti, atskirti mūro tarpulangiais).[Kolonėle perskirtas langas, kurio abi dalys turi atskiras arkines sąramas, vadinamas biforiniu, o toks pat trijų dalių langas — triforiniu.] Juos dažn. gaubia aklinės arkos. Į vieną gretą sugrupuotų langų eilė vadinama langų juosta. Gotikoje susiformavo masverkiniaii langai.

Langų formos:
1 romaninis, 2 gotikinis, 3 barokinis, 4 klasicistinis

Langų aukštas
(orig. vok. Obergaden) Kitaip langų viršut. tarpsnis. ↑ Bazilikos centr. navos viršut. sienų tarpsnis, iškylantis virš šon. navų stogų, su jame įrengtais langais.

Lanyon, Peter
(*1918 Sent Yvsas/Kornvalis, †1964 Tauntonas)
Anglų tapytojas. Lanyonas [Leinjonas] studijavo Juston Roudo mokykloje Londone. Į savo paveikslus jis perkeldavo gamtovaizdžio įspūdžius; iš pradžių tapė realist. maniera, vėliau vis labiau artėjo abstrakcijos link. Susipažinęs su N. Gabo, sėkmingai kūrė konstr. maniera (↑ konstruktyvizmas) ir po II pasaul. karo išsiugdė savitą stilių; ↑ veiksmo tapybą siejo su ↑ tašizmu („Raudonio nuožmumas", 1959).

Lapų frizas
Stilizuotų lapų bei raitinių (↑ raitytinis ornamentas) ↑ frizas, itin dažnas gotikoje (ypač anglų).

Lapų ornamentas
(orig. vok. Blattwerk) Dekoracinis archit. ornamentas, sudėstytas iš įv. formų lapų, kartais papildytas žiedais bei raitiniais. Lapų ornamentais puošiami kapiteliai (↑ lapų ornamentų kapitelis), frizai (↑ lapų frizas), karnizai ir konsolės. Antikoje vartotos ↑ palmetės, ↑ akanto ir vandens lapijos motyvai; viduramžiais archit. elementai dažniau buvo puošiami vietinėmis augal. formomis. Renesansas vėl perėmė antik. akanto motyvą ↑ arabeskoms ir ↑ groteskams. Apie 1600 įsivyravo anorganiniai ornamentai, o baroko ir rokoko laikais vėl pasirodė augal. vėduoklės bei gėlių girliandos. Sen. Romos ir viduramžių mene būta vad. *lapų kaukių*.

Lapų ornamentų kapitelis
(orig. vok. Blattkapitell) Lapų ornamentais papuoštas ↑ kapitelis. Nemažai augal. motyvais ornamentuotų kapitelių būta jau antikoje, kaip antai korint. kapitelis su 2 eilėm ↑ akanto lapų. Kiek pakitusios formos lapų ornamentų kapitelis vėl pasirodo viduramžiais. Gotikos laikais puošybai vartoti ir vietinių augalų — klevo, ąžuolo, gebenės bei vynuogių — lapai. Vėlesni stiliai — renesansas, barokas ir klasicizmas — pirmenybę teikė klasik. formos kapiteliui su akanto lapais.

Largillière, Nicolas de
(*1656 Paryžius, †1746 ten pat)
Baroko epochos pranc. tapytojas. Pasimokęs Antverpene ir ilgesnį laiką pabuvęs Anglijoje, Largillière [de Laržiljeras] 1682 sugrįžo į Paryžių ir pasidarė vienu popul. to meto portretistų (greta H. Rigaud). Aristokratijos portretuose jis nesilaikė oficialaus rūmų stiliaus reprezent. rimtumo ir rūmų prabangai suteikė lengvo žavesio. Jo paveikslų koloritas visiškai atitinka flam. tapybos tradiciją. Ch. Le Bruno portretu Largillière įteisino oficialų dailininko portretą. Jis taip pat sukūrė istor. paveikslų, ↑ peizažų ir ↑ natiurmortų.

Larionov, Michail
(*1881 Tiraspolis, †1964 Fontenė o Rozas net. Paryžiaus) Rusų tapytojas, vienas iš ↑rajonizmo (lučizmo) pagrindėjų. 1898—1908 studijavo Maskvos dailės mokykloje. Po impres., fovist. ir primityvist. bandymų Larionovas, veikiamas rašytojo Marinetti, sukūrė rusišką ↑futurizmo variantą („Tatlino portretas", 1911). 1912 nutapė pirmuosius rajonistinius paveikslus, kuriuose rutuliojo ir kubizmo, ir futurizmo stilist. elementus („Lučistinis peizažas", 1912). Vis labiau abstraktėjančios jo kūrybos pagr. problema — tapybinis šviesos perteikimas, padengiant drobę gausybe įvairiaspalvių spindulių pluoštų. Kartu su žmona N. Gončarova 1913 parengė „Lučistinį ir futur. manifestą". Po 1916 gyveno daug. Paryžiuje, ten kūrė dekoracijas S. Diagilevo „Rusų baletui" („Ballets russes").

Larsson, Carl Olof
(*1853 Stokholmas, †1919 Sundbornas/Falūnas)
↑Secesijos krypties švedų tapytojas. Larssonas [Larsonas] dažnai lankydavosi Prancūzijoje, ten nutapė nemaža pleiner. peizažų. Vėliau jam darė įtakos A. Muchos dekoratyvūs kūriniai ir jap. spalv. medžio raižiniai. Larssonas tapo žym. secesijos dailininku Švedijoje (freskos su švedų dailės istorijos motyvais Stokholmo nac. muziejaus laiptinėje, 1895/96). Jis vertinamas ir dėl nuotaikingų akvarelių, vaizduojančių švedų šeimyn. gyvenimą.

L'art pour l'art
↑Art pour l'art

Lasiravimas
Nutapyto paveikslo dengimas skaidriu dažu, pro kurį persišviečia posluoksnis. Tokiam dažui reikia arba stambiakristalių ir todėl skaidrių pigmentų (pvz., kraplakas, mėlynasis ultramarinas), arba labai mažo jų kiekio. Lasiravimui tinka ir pigmentuoti tarpiniai ↑lakai. Lasiruojant keičiamas posluoksnio spalv. efektas, jį galima kiek norint paskaidrinti ir pasodrinti arba pablausinti. — Lasiravimas atsirado kartu su tapyba. Sistemingai jį vartoti ir tobulinti pradėta tik po viduramžių.

Lastman, Pieter
(*apie 1583 Amsterdamas, †1633 ten pat)
↑Baroko epochos ol. tapytojas, kūręs istor. paveikslus. Neišdildomą poveikį jo stiliui padarė išvyka į Italiją 1603—07. Čia Lastmanas pamatė M. Caravaggio ir Carracci kūrinius, be to, A. Elsheimerio paveikslus, kurie sudomino jį peizažo vaizdavimo būdu. Lastmanas tapė beveik išimtinai bibl. scenas peizažo fone, imdamasis ir iki tol dailės neliestų temų. Jis buvo J. Lievenso ir Rembrandto mokytojas ir stipriai paveikė šio antrojo anskt. kūrybą.

Laterna magica
(lot.: magiškas žibintas) XVII a. vid. sukurtas projekcinis aparatas, kuriuo galima projektuoti permatomus šviesos paveikslus baltoje plokštumoje. Šiuolaik. projektorių prototipas.

La Tour, Georges de
(*1593 Viksiūr Sėjus net. Nansi, †1652 Liunevilis)
Pranc. tapytojas; žym. pranc. ↑karavadžistas. La Touras [de La Tūras] nuo 1620 darbavosi Liunevilyje, 1646 tapo Liudviko XIV rūmų dailininku. Nuo 1635 kūrė daug. ↑nakties vaizdus, naudodamas dirbt. apšvietimą ir stiprius ↑šviesotamsos efektus. Šviesos šaltinis papr. būdavo nepridengta žvakė arba deglas. Kt. jo kūrybos ypatumai — labai plastiškos monument. figūros, ryškiai apibrėžti kontūrai, be to, reljefiškas komponavimas vis labiau paprastinant formą ir atsisakant detalių. Vėlyv. laikotarpio La Touro paveiksluose dominuoja šilti rusvi atspalviai. Kūriniai: „Sukčiai" (apie 1619); „Šv. Juozapas dailidė" (apie 1638).

La Tour, Maurice-Quentin de
(*1704 Sen Kantenas/Ena, †1788 ten pat)
Rokoko stiliaus pranc. tapytojas. Lankydamasis Anglijoje La Touras [de La Tūras] turėjo progos pamatyti A. van Dycko darbus ir nuo tol pasirinko portret. tapybą. 1750 tapo Liudviko XV rūmų dailininku. Jo ↑pastelės portretai buvo labai mėgstami. Skvarbus pastabumas padėjo jam atsikratyti konjunktūriškumo, paprastai būdingo dvariškių portretams, ir tapyti gyvenimiškus natūralius charakterių portretus („Mme de Pompadour", 1752—55).

Laurana, Francesco
(*apie 1425/30 Vrana net. Zadaro, †1502 Avinjonas?)
Ankst. renesanso it. skulptorius. Kūrė Sicilijoje ir Prancūzijoje. 1453 Laurana pirmąkart paminėtas dalyvaujantis Alfonso I triumfo arkos Castel Nuovo/Neapolis statyboje. Vėliau jis, daug. dirbdamas portretistu pagal rūmų užsakymus, sukūrė subtilių marmurinių moterų biustų, labai elegantiškų ir paprastų. Nuo 1467 buvo atsakingas už Mastrantonio koplyčios Palermo Šv. Pranciškaus bažn. rekonstravimą ir vidaus dekoravimą.

Laurencin, Marie
(*1885 Paryžius, †1956 ten pat)
Pranc. tapytoja. Nors Laurencin [Loransen], susidraugavusi su P. Picasso ir G. Apollinaire, prisidėjo prie ↑kubizmo ugdymo, vėliau ji susiformavo originalų, tik reliatyviai kubist. stilių. Dažn. subtiliais pasteliniais tonais vaizdavo jaunas merginas („Dvi merginos", 1915).

Laurens, Henri
(*1885 Paryžius, †1954 ten pat)
Pranc. skulptorius; kvalifikuotas akmentašys ir savamokslis dailininkas. G. Braque ir P. Picasso tapybos įkvėptas, perkėlė ↑kubizmo principus į skulptūrą. 1915—18 Laurensas [Lorensas] kūrė kompozicijas iš įv. medžiagų („Klounas", 1915). Pagal analogiją su tapyba jis susidomėjo ↑koliažo ir ↑*papier collé* idėja skulptūroje ir ją įgyvendino akmens ir terakot. reljefuose. 3-ame deš. atsiribojo nuo kubist. stilistikos ir kūrė raitytų linijų, smarkiai abstrahuotus apval. skulptūros darbus, daug. moterų aktus („Sirenos", 1944).

Laužymas
Architektūroje — horizont. skaidančiojo elemento (pvz., ↑karnizo, ↑antablemento, ↑architravo) kampuotas išsikišimas, atkartojantis šio profilį ir apjuosiantis sienos iškyšą, lango ar durų angą, koloną, piliorių. Išsikišęs tokio laužtinio elemento (pvz., laužt. karnizo) pakraštys vadinamas *kyšuline briauna*. Vertikalus laužt. elemento kampas vadinasi *įlauža*.

Lavavimas
(it. lavare — plauti) Jau užteptų dažų plovimas norint išgauti spalvų perėjimus (jas sulieti). Ši technika papr. naudojama piešiniuose, ypač plunksnos. Lavavimui lab. tinka ↑bistras ir ↑sepija. Juo pagilinami šešėliai, paryškinama modeliuotė, sukuriami švelnesni spalvų tonai.

Lawrence, Sir Thomas
(*1769 Bristolis, †1830 Londonas)
Anglų portretistas, J. Reynoldso sekėjas. Lawrence [Lorensas] greta Reynoldso buvo popul. tų laikų portretistas Ang-

lijoje. 1792 jis tapo pirmuoju kar. tapytoju, 1794 Karal. akademijos nariu, 1820 — jos direktoriumi. Būsimo kar. Jurgio IV pavedimu jis aplankė Europą ir nutapė žym. anuolaik. asmenų portretus (popiež. Pijaus VII, Prancūzijos kar. Karolio X, K. von Metternicho). Lawrence subtiliai jautė spalvų išraiškos galimybes.

Lazuritas
(orig. arab.-lot. lapislazuli — mėlynasis akmenėlis). Mineralas iš kalkių špato ir lazurito, kartais su pirito priemaiša, mėlyno (nuo žydro iki tamsaus ultramarino), rečiau žalsvo atspalvio. Jo randama Afganistane, Čilėje ir prie Baikalo ežero. — Jau egiptiečiai darydavosi lazurito papuošalus, senovėje jis vartotas ir antspaudų ritinėliams. Renesanso ir baroko laikais iš lazurito buvo kuriamos vazos, dubenys, puodeliai ir net visa interjero apdaila. Nuo XIII a. iš jo gaunamas natūralus ultramarino pigmentas, brangus dažas, tapyboje dažn. vartojamas tik Kristaus ir M. Marijos apdarams.

Le Brun, Charles
(*1619 Paryžius, †1690 ten pat)
Baroko epochos pranc. tapytojas. Vouet mokinys. Le Brunas [Le Brenas] jau 1638 buvo rūmų dailininkas, beje, vykdantis ir kard. Richelieu užsakymus. Po kelionės į Romą 1642—45 jis orientavosi į tenykščio studijų kolegos N. Poussino ir į Raffaelio manierą bei į Romos baroko tapybą. Paryžiuje jis 1648 buvo vienas iš Karal. akademijos įkūrėjų, o nuo 1664 — jos direktorius. Jis užsitarnavo Liudviko XIV privilegijuotojo dailininko padėtį. Vienas brandž. Le Bruno kūrinių — „Kancleris Séguier karalienei atvykstant į Paryžių 1660. VIII 26" (apie 1660). Ypač reikšminga Le Bruno kaip dekoratoriaus veikla, kuria jis formavo ↑ Liudviko XIV stilių. Vadovaudamas karal. dirbtuvėms, buvo atsakingas už kar. rūmų įrangą ir apipavidalinimą; jis kviesdavosi pačius geruosius dailininkus. Pagal savo paties eskizus tapė plafonus bei pano (Apolono salė Luvre, po 1661; Veidrodžių salė Versalyje, 1678—86).

Leck, Bart Anthony van der
(*1876 Utrechtas, †1958 Blarikiumas)
Ol. tapytojas ir litografas. Ankst. kūriniuose Leckas [van der Lekas] vaizdavo Amsterdamo darbininkų klasės kasdienybę. Vėliau jis susidomėjo abstrakcionizmu ir tapė apibendrintas, plokščias kontūr. figūras. 1916—18 priklausė „De ↑ Stijl" grupei, sukūrė konstr. (↑ konstruktyvizmas) darbų („Geometr. kompozicija", 1917). Po 1920 jis vėl grįžo prie daiktiškosios tapybos.

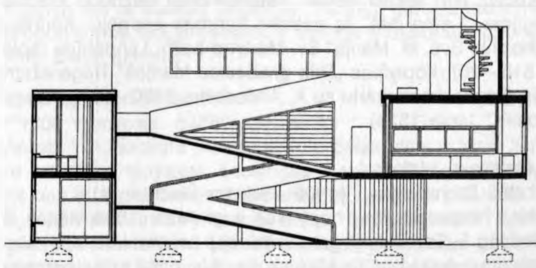
Le Corbusier (tikr. Charles-Edouard Jeanneret)
(*1887 Šo de Fonas, †1965 Kap Martenas net. Nicos)
Šveicarijos-pranc. architektas, dizaineris ir — Jeanneret [Žanerė] pavarde — tapytojas. Le Corbusier [Le Korbiuzjė] buvo A. Perret ir P. Behrenso mokinys. Nuo 1917 gyveno Paryžiuje, ten kartu su A. Ozenfant'u dėjo pagrindus ↑ purizmui ir leido programinį žurnalą „L'Esprit Nouveau". Nuo 1922 visiškai atsidėjo architektūrai. Le Corbusier archit. projektai, kaip ir jo puristiniai paveikslai, remiasi geometr. tvarka ir racionaliomis normomis. Kartu jis naudojosi naujoviškos gelžbetonio statybos pranašumais, suteikiančiais architektui plačias kūryb. galimybes (atsisakius laikančiosios sienos, buvo galima projektuoti ištisines langų juostas ir atramas vietoje pirmojo aukšto). Laikydamasis idėjos, kad ir namus galima statyti serijiniu būdu, jis parengė gyven. sekcijų koncepciją. 1947—52 Marselyje iškilęs „Unité d'Habitation" atitiko jo susikurtą „vertikalaus miesto" sampratą: daugiau kaip 300 butų penkiolikoje aukštų, kartu su prekybos pasažais ir sporto įrenginiais ant plokščio stogo. Šiurkštaus betono (*béton brut*) naudojimas fasadams inspiravo ↑ brutalizmo sąvoką. Pagrindu laikoma proporcijų sistema yra jo paties sukurtas vad. ↑ *modulor*. Po II pasaul. karo Le Corbusier vis labiau tolsta nuo kubo formos pastatų. Jo statiniai įgauna monument. plastikos bruožų (Notre-Dame du Haut bažn. Ronšane, 1950—54; La Tureto vienuol., 1957). Jis dirbo tarpt. mastu, projektuodavo net ištisus miestus (Čandigaro/Indija gen. planas). Savo projektais ir teor. veikalais (kaip antai „Vers une architecture", 1923) Le Corbusier pelnė vieno iškiliausių XX a. architektų vardą.

Ledlaikio dailė
Vėlyv. paleolito dailė, antroji paskut. ledlaikio pusė (30000—8000 pr. Kr.). Iš šios sen. žmonijos istorijoje dailės epochos išliko ↑ uolų piešinių, raižinių, maž. plastikos ir dekoruotų įrankių. Dominuojanti tema — gyvūnai; žmonėms tenka antraeilis vaidmuo (↑ Venerų statulėlės).

Legenda aurea
↑ Aukso legenda

Léger, Fernand
(*1881 Aržantanas, †1955 Žifas prie Iveto net. Paryžiaus)
Pranc. tapytojas ir grafikas. Léger [Ležė] kūryba išaugo iš ↑ impresionizmo. Veikiamas P. Cézanne ir ↑ kubizmo vėliau jis išsiugdė savitą kūryb. manierą, grindžiamą geometr. formomis. Šis iki pirminių formų (cilindrai, rutuliai, kubai) redukuotas stilius išryškėjo paveiksle „Aktai miške" (1909—10). Vėliau jo tapyseną pakoregavo iš R. Delaunay perimtas spalvingumas. Apie 1920, bendradarbiaudamas su Le Corbusier, jis rutuliojo „mechaninį" stilių. Jo paveikslai prisipildė monument. technikos objektų (dantračių, velenų); technizuotas žmogus juose dalyvauja kaip anoniminis objektas. Po ↑ siurrealizmui artimos fazės („Džokonda su raktais", 1930), vėlyv. kūrybos laikotarpiu jis pasuko prie realist. manieros, kuria vaizdavo darbininkų gyvenimą („Statybininkai", 1950). Léger paliko pėdsaką ir kaip sienų paveikslų, gobelenų, dekoracijų, keramikos kūrėjas. Novatoriškumu pasižymėjo jo darbas filme „Ballet mécanique" (1924).

Legros, Alphonse
(*1837 Dižonas, †1911 Vetfordas net. Londono)
Realist. krypties (↑ realizmas) pranc. tapytojas, grafikas ir skulptorius. Legros [Legro] ankst. darbai sukurti G. Courbet įtakoje; jį lab. traukė relig. siužetai. Nuo 1863 dėstė ofortą Londone. Savo litografijomis ir ofortais jis padarė didelę įtaką anglų grafikai. Jo skulptūros viršūnė yra monument. šaltinis Velbeko abatijoje.

Le Corbusier. Villa Savoye

Lehmbruck, Wilhelm
(*1881 Duisburgas-Meiderichas, †1919 Berlynas)
Vok. ↑ekspresionizmo srovės skulptorius. Studijavo Diuseldorfo dailės akademijoje. Iš pradžių Lehmbruckas [Lembrukas] kūrė veikiamas A. Maillolio akademiškai idealizuotų darbų („Mauduolė", 1902). 1910 apsigyveno Paryžiuje, kur tiesiogiai susidūrė su dailininkų avangardistų (A. Archipenko, C. Brancusi, A. Modigliani) darbais. Vėlesn. metais jis išsiugdė savitą, išraiškingą stilių; jam būdingas figūrų išilginimas ir plast. apimties mažinimas („Klūpančioji", 1911). Per I pasaul. karą gyveno Berlyne; šito laikotarpio neviltį išreiškė kūriniuose „Parkritusysis" (1915/16) ir „Gedinčioji" (1917). 1919 savo valia pasitraukė iš gyvenimo.

Leibl, Wilhelm Maria Hubertus
(*1844 Kelnas, †1900 Viurcburgas)
Vok. ↑realizmo krypties tapytojas. Nuo 1864 studijavo Miuncheno akademijoje; jam dėstė ir K. von Piloty. Leiblis daug. nuveikė portreto srityje. „Frau Gedon" portretas padarė didelį įspūdį G. Courbet, su kuriuo draugavo; įkandin Courbet jis ir atvyko į Paryžių. Ten lab. domėjosi E. Manet darbais. Leibliui sugrįžus į Miuncheną (1870) apie jį susidarė vad. *Leiblio sambūris*, kuriame buvo W. Trübneris su K. Schuchu. Leiblis apsistodavo tai viename, tai kitame Bavarijos kaime; kūrė ↑žanr. tapybos scenas iš valstiečių gyvenimo, dažn. ↑interjerus, itin tiksliai perteikdamas detales („Trys moterys bažnyčioje", 1878—81). Vėlyv. paveiksluose pastebima impresionizmo įtaka („Virtuvė Kuterlinge", 1896).

Leighton, Frederic (Lord L. of Stretton)
(*1830 Skarboras, †1896 Londonas)
Anglų tapytojas, skulptorius ir menotyrininkas, akademinio klasicist. stiliaus atstovas. Studijavo Londone, Romoje, Dresdene, Berlyne, Florencijoje ir Frankfurte. 1868 tapo Karal. akademijos nariu, 1878 — jos prezidentu. Leightonas [Leitonas] buvo susidraugavęs su ↑prerafaelitais, kurie turėjo įtakos tiek jo kūrinių tematikai, tiek stilistikai. Vaizduodamas figūras, jis stengėsi perteikti plastiško kūno grožį, pajungdamas spalvą silueto linijai. Jis mėgo temas iš dailės istorijos („Cimabue užtinka Giotto, piešiantį avį", 1848) ir gr. mitologijos („Hesperidžių sodas", 1892). Jis taip pat sukūrė sienų paveikslų (liuneto freskos „Menai taikos metu" ir „Menai karo metu" Viktorijos ir Alberto muziejuje) ir bronz. statulų („Atletas su pitonu").

Leinberger, Hans
(*apie 1480/85 Landshūtas, †netrukus po 1530 ten pat)
Vėlyv. gotikos vok. skulptorius. Tikrai žinoma, kad Leinbergeris gyveno Landshūte nuo 1511. 1529 gavo tarnybą pas Bavarijos herc. Liudviką X. Jo darbai, diduma sukurti iš medžio, yra XVI a. pr. bavarų skulptūros šedevrai. Dirbant labai savitu stiliumi, kuriame galima įžvelgti ankst. baroko bruožų, jam sekėsi įtaigiai, natūralistiškai vaizduoti žmonių figūras. 3-ame deš. jis pasiekė kūrybos apogėjų. Kūriniai: „Rožinio Švč. M. Marija" Šv. Martyno bažn. Landshūte (apie 1515—20); koplyčios „Prie gražiosios Marijos" Regensburge dekoravimas (kartu su A. Altdorferiu, 1520—22); „Rūpintojėlis" (apie 1525).

Leistikow, Walter
(*1865 Brombergas, †1908 Berlynas-Šlachtenzė)
Vok. ↑impresionizmo tapytojas ir grafikas. 1898 vienas iš Berlyno ↑„Sezession" grupės įkūrėjų. Leistikowas tapė nuotaikingus peizažus; jis kūrė savitą, išgrynintą stilių, pamažu atsisakė ↑stafažo ir visų puošmenų. Ypač mėgo Danijos ir Brandenburgo miškų bei ežerų vaizdus („Danijos kraštovaizdis su vila").

Lekcijonarijus
(lot. lectio — skaitymas) Liturg. knyga, kurią sudaro apaštalų laiškai (epistoliarijus) ir evangelijų tekstai (↑evangeliarijus) bei mišių skaitiniai iš ST. Tekstai išdėstyti bažnyt. metų seka. Jau ankst. viduramžiais lekcijonarijai būdavo meniškai apipavidalinami.

Lekitas
Sen. gr. aliejinė — indas, į kurį pildavo aliejus arba kvepalus. Naudojamas kasdien. tualetui arba mirusiųjų kulto apeigoms. Lekito būta pailgos ar kiek pūstos formos, su plonu kakleliu ir platesne anga. Jo tūris papr. didesnis nei ↑aribalo.

Lektoriumas
(lot. lectorium — skaitymo pultas) Viduramžių bažnyčiose [papr. katedrose ir vienuol. bažn.] įrengta pertvara tarp dvasininkų ↑presbiterijos ir pasauliečių ↑navų korpuso; nelyginant aptverta empora, naudota Šv. Rašto skaitymui, pamokslų sakymui, o prireikus ir kaip giedotojų tribūna ar misterijų scena. Į ↑centr. navą atgręžta lektoriumo pusė būdavo turtingai puošiama, joje įrengiami praėjimai (pvz., Naumburgo katedra). Lektoriumai išsirutuliojo iš paprastų ↑altoriaus užtvarų ir ankst. krikšč. ↑ambonų. XII a. jie buvo labai išplitę, bet vėliau (XVI ir XVII a.) juos ėmė keisti sakyklos, ir didumos jų neliko. Jau nuo gotikos laikų lektoriumuose vis daugėjo kiaurymių, kad atsivertų presbiterija ir altorius (M. Marijos bažn. Gelnhauzene; Halberštato katedra).

Lely, Sir Peter (tikr. Pieter van der Faes)
(*1618 Sustas, †1680 Londonas)
Ol.-anglų tapytojas portretistas, van Dycko sekėjas. Iš pradžių Lely [Lylis] tapė istor. paveikslus ir peizažus Utrechto ↑karavadžistų maniera. 1641 persikėlė į Londoną. A. van Dycko veikiamas atsidėjo portretų tapymui ir po šio mirties tapo madingiausiu Anglijos portretistu. Ypač jį išgarsino grup. portretai („Karolio I vaikai").

Le Nain, Louis
(*apie 1593 Lanas, †1648 Paryžius)
Baroko epochos pranc. tapytojas. Antoine ir Mathieu Le Nainų brolis. Le Naino [Le Neno] kūryba rodo jį turėjus žinių apie it. dailę, veik. iš Prancūzijoje gyvenusių it. tapytojų. Stipriausiai jį paveikė M. Caravaggio ir šio sekėjų ↑šviesotamsos tapyba. Kūrė žanr. paveikslus („Valstiečių šeima", „Valgantys valstiečiai", abu 1642). Jis vadovavo Le Nainų dirbtuvei; jam priskiriami vienodai pasirašinėjusių brolių žym. kūriniai.

Lenbach, Franz von
(*1836 Šrobenhauzenas, †1904 Miunchenas)
↑Griunderystės laikų vok. tapytojas. Architektas Lenbachas tapyti mokėsi 1857—59 Miunchene pas K. von Piloty ir iki 1862 Veimaro dailės mokykloje. Tuo laiku sukūrė reikšm. natūralist. paveikslus, kaip antai „Tito arka" (1858) ir „Piemenėlis" (1859/60). 1863—68 grafui von Schackui užsakius Italijoje ir Ispanijoje kopijavo sen. meistrų kūrinius. Įgijęs techn. įgūdžių jis greitai pasidarė popul. Miuncheno portretistu. Sen. meistrų maniera (dažn. naudojantis nuotraukomis) tapyti jo portretai pasižymi detaliu galvos vaizdavimu, dar paryškinamu šviesos efektų, tuo tarpu kūną ir tamsių tonų foną sulydo laisva plokštuminė tapysena. „Dailininkų kunigaikštis" Lenbachas tapė įžymių amžininkų portretus — kar. Liudviko (1868), Franzo Liszto (1884), po-

piež. Leono XIII (1885); sukūrė net 80 kunig. Otto von Bismarcko portretų.

Leonardo da Vinci
(*1452 Vinčis net. Empolio, †1519 Klu pilis net. Ambua)
It. tapytojas, piešėjas, skulptorius, architektas, inžinierius, išradėjas ir gamtos tyrinėtojas; greta Michelangelo ir Raffaelio žym. ↑ renesanso epochos menininkas. Meno ir technikos žinių Leonardo [Leonardas da Vinčis] sėmėsi iš Florencijos dailininko A. del Verrocchio, kurio dirbtuvėje darbavosi maždaug iki 1478. Ankst. kūriniuose dar pastebima mokytojo įtaka („Madona su gvazdiku", apie 1475). Jau viename iš pirmųjų paveikslų „Šv. Jeronimas" (apie 1480, neužb.) vartoja savitą stilist. priemonę — ↑ sfumatą (tapymas be ryškių kontūrų). 1482 Milane stojo į tarnybą pas herc. Ludovico Sforza — tapytoju, skulptoriumi ir techn. karo patarėju. Reikšm. šio laikotarpio kūriniai yra „Madona uolose" (1483—86) ir garsioji freska „Paskut. vakarienė" S. Maria delle Grazie vienuol. ↑ refektoriume (1495—98). Tuo pat metu jis sukūrė ir portretų (Cecilia Gallerani — „Dama su šermuonėliu", apie 1484—88). 1500 grįžo į Florenciją; čia nutapė pav. „Šv. Ona su M. Marija ir Kūdik. Jėzumi" (1501—07) ir „La Gioconda" (arba „Mona Lisa", apie 1503). Nuo 1506 gyveno Milane, o nuo 1513 Romoje, tačiau ten, kitaip nei Michelangelo ir Raffaelis, nesulaukė nė vieno didelio užsakymo. Todėl 1517 priėmė Prancūzijos kar. Pranciškaus I kvietimą ir likusius metus iki mirties gyveno provincialioje Klu pilaitėje net. Ambua. — Kaip universalus genijus Leonardo daugelyje sričių virto pavyzdžiu kitiems. Savo paveikslais ir piešiniais, teor. traktatais („Trattato della Pittura") jis padarė įtaką daugeliui žymių dailininkų, nuo Correggio ir Raffaelio iki P. Rubenso ir Rembrandto, kurio ↑ šviesotamsos tapybai jis išpureno dirvą. Be tapybos, jį domino technikos, architektūros ir gamtos mokslų studijos (pvz., jis projektavo gynyb. įtvirtinimus ir techn. prietaisus, kartais stebinančius kūrėjo įžvalgumu). Leonardo architektūros ir skulptūros palikimą beveik išimtinai sudaro teor. studijos; jis suspėjo įgyvendinti tik nedaugelį eskizų.

Leonardo da Vinci. Vyro rankos ir peties studija. Piešinys

Leoni, Leone
(*1509 Arecas, †1590 Milanas)
It. manierizmo medalininkas, auksakalys ir skulptorius. 1537 Leoni [Leonis] tapo Vatikano monetų kalėju. Jis buvo žym. XVI a. it. medalininkas, daugelio monetų su žymių amžininkų (tarp jų Tiziano ir Michelangelo) atvaizdais autorius. Yra sukūręs ir didž. skulptūros darbų (pvz., bronz. grupė „Imp. Karolis V taikdarys", 1549—55, užb. jo sūnaus Pompeo Leone's).

Le Parc, Julio
(*1928 Mendosa)
Argent. dailininkas. Baigęs dailės studijas Buenos Airėse Le Parcas [Le Parkas] 1958 įsikūrė Paryžiuje. Jį lab. domina šviesos kinet. plastika bei invairomentai, kuriais siekia paveikti stebėtojo kūniškumo suvokimą. Mobiliais ir manipuliuojamais objektais žiūrovas skatinamas aktyviai įsijungti į dailės procesą. 1960 Le Parcas buvo tarp ↑ „Groupe de Recherche d'Art Visuel" kūrėjų.

Le Prince, Jean-Baptiste
(*1734 Mecas, †1781 Sen Deni diu Portas)
Pranc. tapytojas ir ofortistas, F. Boucher mokinys. Le Prince [Le Prinsas] ilgokai gyveno Italijoje ir Rusijoje. Sugrįžęs į Prancūziją kūrė nedidelius ↑ istor. ir ↑ žanr. tapybos darbus rusiškais motyvais. Žinomesnis tapo po to, kai išrado naują oforto techniką, ↑ akvatintą.

Lerski, Helmar
(*1871 Strasbūras, †1956 Ciurichas)
Šveicarijos fotografas. Aktorius Lerskis fotografavo nuo 1911. Išgarsėjo portret. nuotraukomis, kuriose vykusiais šviesos efektais mokėjo išryškinti savo modelių būdingus bruožus. 1936 sukūrė didž. savo darbą — „Pokyčiai šviesoje", 175 to paties modelio nuotraukas. Lerskis dirbo su didžiaformatėmis kameromis, kurias maksimaliai priartindavo prie modelio. Apšvietimo šaltinis jam dažn. būdavo daugelio diafragmų ir veidrodžių atspindėta ryški saulės šviesa.

Lescot, Pierre
(*apie 1510 Paryžius?, †1578 ten pat)
Pranc. architektas, žym. pranc. renesanso architektūros meistras. 1556—64 Lescot [Lesko] statė Luvrą; šio pastato fligeliai yra renesanso šedevras. Statinys garsėja tauriomis proporcijomis, elegantiškumu ir turtinga skulptoriaus J. Goujono plast. apdaila.

Lessing, Carl Friedrich
(*1808 Vroclavas, †1880 Karlsrūhė)
Ankst. ↑ Diuseldorfo mokyklos vok. peizažistas ir istor. žanro paveikslų tapytojas. Lessingas [Lesingas] mokėsi Berlyne pas W. Schadową; 1826 įkandin jo persikėlė į Diuseldorfą. 1858 pakviestas į Karlsrūhę tapo profesoriumi ir dailės galerijos direktoriumi. Monument. istor. paveikslais („Husitų pamokslas", 1836) ir ↑ heroj. peizažais Diuseldorfe jis padėjo pagrindus realist. peizažo ir istor. tapybai.

Le Sueur, Eustache
(*1616 Paryžius, †1655 ten pat)
Baroko laikų pranc. tapytojas. S. Vouet mokinys. 1640 Le Sueuras [Le Siuras] susitiko su N. Poussinu, kuris jam padarė didelę įtaką. 1648 tapo kar. rūmų dailininku. Vienas iš Karal. akademijos kūrėjų. Iki XVIII a. Le Sueuras buvo lyginamas su N. Poussinu. Patraukliuose aiškiai apibrėžtos erdvės, ramaus kolorito ir santūrių figūrų judesių paveiksluose jis siekė turinio ir formos vienovės. Logiška kompozicija ir grupavimu Le Sueuras primena Raffaelį, kuriuo žavėjosi. Kūriniai: Paryžiaus Hôtel Lambert tapiniai (apie 1645); 22 paveikslų serija iš šv. Brunono gyvenimo (1645—48), iš pradžių kurta kartūzų vienuolynui Paryžiuje.

Levine, Jack
(*1915 Bostonas)
Amer. tapytojas. Studijavo Bostone, Harvardo universitete; nuo 1945 gyvena Niujorke. Jo tapybos manierai padarė įtakos intensyvus Rembrandto, F. Goya'os ir Ch. Soutine'o kūrinių studijavimas, be to, europiet. ↑ekspresionizmas. Mėgstamiausia kūrybos tema yra gatvės gyvenimas; Levine [Levinas] vaizduoja jį agresyviai satyriškai, panašiai kaip G. Groszas. Tikslas — demaskuoti mūsų dienų nužmogėjimą ir korupciją („Gangster-Uneral“, 1952/53).

Levitan, Isaak
(*1860 Kybartai/Lietuva, †1900 Maskva)
Rusų tapytojas, rusų realist. ↑peizažo žym. atstovas. 1873—84 Levitanas studijavo Maskvos tapybos, skulptūros ir architektūros mokykloje. Dalyvavo Miuncheno „Sezession“ grupės ir ↑ „Mir iskusstva“ parodose. Tapė tikroviškus melancholiškos nuotaikos peizažus („Amžina ramybė“, 1894).

Lewis, Percy Wyndham
(*1882 Kanados pakrantė, †1957 Londonas)
Anglų tapytojas ir rašytojas. 1898—1901 Lewis [Lujis] studijavo Londono Slade dailės mokykloje. Ilgai keliavęs po Europą 1911 jis prisijungė prie „Camden Town Group“. 1914 kartu su Ezra Poundu padėjo pagrindus vorticizmui, trumpalaikiam ↑futurizmo variantui. Diduma vėlesnių, vis dažniau figūr. jo paveikslų — portretai („T. S. Eliotas“, 1939) arba jo liter. kūrinių veikėjų — robotiškų būtybių — regimieji antrininkai. Lewis yra parašęs social. kritikos romanų, taip pat dailės teorijos studijų, kuriose negailestingai puolė tuolaik. dailę.

Le Witt, Sol
(*1928 Hartfordas/Konektikutas)
Amer. ↑minimalizmo atstovas. Studijavo Sirakjuze 1945—49. Le Wittas [Le Vitas] nuo 1953 gyvena Niujorke, nuo 1964 dėsto dailės mokyklose ir universitetuose. Teor. veikale „Paragraphs on Conceptual Art“ (1967), kuriuo jis prisidėjo prie ↑konceptualizmo kūrimo, savo kūrybą vadina „sąvokine“ (priešindamas optiškai orientuotai „regimajai dailei“). Žiūrovą ji turėtų lab. dominti racionaliuoju aspektu. Į pirmą vietą iškeliama idėja, kūrinio koncepcija. Le Wittas ją

Lucas van Leyden. Melžėja. Vario raižinys

realizuoja lakuoto plieno grotų struktūromis ir didelio formato pagr. geometr. formomis. 1968 jis įžengė į naują spalv. „sienų piešinių" fazę.

Leyden, Lucas van (kitaip Leiden)
(*1489/94 Leidenas, †1533 ten pat)
Ol. tapytojas ir vario raižytojas, kūręs perein. laikotarpiu iš vėlyv. gotikos į renesansą. Leydenas [van Leidenas] mokėsi tapybos pagrindų pas tėvą H. Jakobsz.'ą ir nuo 1508 pas Cornelį Engebrechtsz.'ą. Gausiuose grafikos kūriniuose, anksti išryškinusiuose jo gabumus, pastebima A. Dürerio įtaka. Tapybos darbų seką nustatyti sunku, nes Leydenas retai juos datuodavo, be to, neįmanoma įžvelgti nuoseklios jo stiliaus raidos. Jo vėlyv. kūrybai įtakos darė J. Gossaertas. Lengvais teptuko brūkštelėjimais Leydenas tapė daug. šviesių tonų aliej. paveikslus (portretus, ↑žanr. tapybos ir bibl. scenas). Daug reikšmės jis skirdavo pasakojamajam momentui, tad jo ↑istor. tapyboje pagr. temą dažnai maskuoja žanr. elementai. Savo paveikslais ir grafika jis skynė kelius savarankiškoms žanr. ir peizažo tapybos šakoms. Jo tapybos viršūne laikomas trijų dalių sąvar. altorius, vaizduojantis Paskut. teismą (apie 1526/27); iš grafikos yra sukūręs medžio raižinių seriją „Mažoji Pasija" (1521).

Liang K'ai
(dirbo apie 1200 Changdžou)
Kinų figūr. ir peizažo tapybos meistras. Jo ankst. relig. paveikslai sukurti „pai miao" technika — tai kontūr. tušo piešiniai, be spalvinimo ar lavavimo. Įstojęs į budistų vienuolyną, Liang K'ai [Lien Kjajus] ėmė tapyti „chien pi" technika, pripažįstančia tik pagr. silueto linijas („Poetas Li T'aipo"). Netradicinė jo tapyba, ne itin vertinama Kinijoje, nuo XIV a. darė didžiulę įtaką jap. dailei.

Lichtenstein, Roy
(*1923 Niujorkas)
Amer. ↑popdailės tapytojas, grafikas ir skulptorius. Pradėjęs kurti ↑abstr. ekspresionizmo stiliumi, 7-o deš. pr. Lichtensteinas susidomėjo popdaile. Paveiksluose, ↑koliažuose

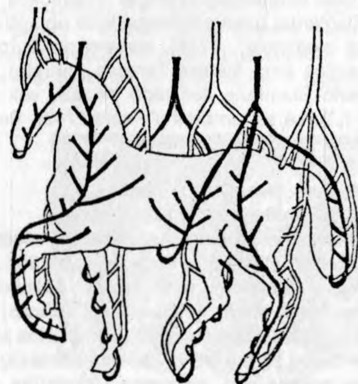

Roy Lichtenstein. M-Maybe (Merginos portretas)

ir ↑šilkografijos lakštuose (nuo 1965 ir keramikoje) jis vaizduoja Amerikos vartotojiškos visuomenės pasaulį. Jis renkasi žiniasklaidos vaizdų kalbą (komiksą, reklamą), pasinaudoja ir žinomais dailės kūriniais. Iki pagr. spalvų redukuotus, spaudos taškeliais nusėtus motyvus jis pateikia atkarpomis monumentaliai išdidintus, šitaip akcentuodamas jų banalumą: „M-Maybe (Merginos portretas)", 1965.

Liebermann, Max
(*1847 Berlynas, †1935 ten pat)
Vok. tapytojas ir grafikas impresionistas. Studijavo Berlyne ir Veimare. 1873—78 Liebermannas [Lybermanas] gyveno Paryžiuje; jo kūrybą stimuliavo G. Courbet, J. Corot ir J. Millet darbai; laikinai buvo apsistojęs ↑Barbizono mokykloje. Keliolika metų praleidęs Miunchene, 1898 su kt. įkūrė Berlyno ↑„Sezession" grupę. Iš pradžių rinkosi temas iš darbininkų gyvenimo, vėliau susitelkė prie ↑žanr. ir ↑peizažo tapybos. Pirmieji paveikslai tapyti tamsiais tonais. Tačiau po pilkos gamos pastozinės tapybos fazės XIX a. paskut. deš. pr. jis galutinai pasirinko spalvingą impresionizmą. E. Manet ir E. Dega įtakoje jo paletė nušvito giedrom spalvom, potėpis pasidarė laisvesnis. Motyvų skalė irgi darėsi impresionistiškesnė, atsirado gatvių bei kavinių vaizdų. Liebermannas kūrė ir portretus. 1933 nacistai uždraudė jam tapyti ir dalyvauti parodose. Kūriniai: „Moteris su ožkomis" (1890); „Miuncheno parko alinė" (1883/84); „Šv. Jurgio bažn. alėja" (1893); „Papūgininkas" (1902).

Liejyba
Būdas gauti tam tikro pavidalo metal. dirbinį liejant skystą metalą į tuščiavidurę formą. Iš pradžių iš molio ar gipso pagaminamas norimo gauti daikto modelis. Skiriami du pagr. liejybos būdai: **1.** *Liejyba su išlydomuoju modeliu*, kai gipsinis modelis padengiamas dažn. vaško sluoksniu, aplipdomas moliu ir išdegamas. Išsilydęs vaškas išteka per liejimo vamzdelius (liečių sistemą). Susidariusi tuštuma užpildoma skystu metalu. Taigi vaško sluoksnio storis atitinka būsimos metal. sienelės storį. Liejimo forma baigus darbą sudaužoma. Šis liejybos būdas dar vadinamas „dingusia vaško forma" (↑*cire perdue*). Išlydomojo vaško būdas vartojamas nuo antikos laikų. **2.** Nuo XIX a. plito ir *liejyba iš smėlio formų*. Naudojantis gipsiniu modeliu pagaminama išardoma tuščiavidurė (kevalinė) forma, vartojama liejinio formavimui. Tuščia ertmė tarp kevalinės formos ir formos branduolio užpildoma metalu. Dirbant šiuo metodu lydymo forma išlieka ir gali būti naudojama daugelį kartų.

Bronzos liejimo forma; nuorinimo vamzdeliai balti, liejimo vamzdeliai (liečiai) juodi

Limburg, broliai von (kitaip Malouel, Maelwael, Malweel) **Paul** (Pol), **Herman** (Hermant), **Jan** (Jehannequin)
(*Nimvegenas, †1416 Buržas)
Tarpt. gotikos Nyderlandų-pranc. ↑miniatiūrų tapytojai [fon Limburgai]. 1400—16 broliai dirbo kunig. Jeanui de Berry Burže. Čia buvo sukurti du reikšm. jų kūriniai — iliustruoti ↑valandų maldynai „Res belles heures du Duc de Berry" (tarp 1410 ir 1413) ir „Les trés riches heures du Duc de Berry" (prad. 1413). Jie patrauklūs rūpestingai ir detalizuotai nutapytais ↑mėnesių vaizdais ir tikrovišku peizažu, pirmuoju Europos tapyboje.

Lindner, Richard
(*1901 Hamburgas, †1978 Niujorkas)
Vok.-amer. tapytojas ir grafikas. 1933 išvyko iš Vokietijos, iš pradžių gyveno Prancūzijoje ir Anglijoje, nuo 1941 JAV. Jo kūrybos pradžia susijusi su ↑nauj. daiktiškumu ir ↑siurrealizmu. Vėlesn. kūriniuose artėdamas prie ↑popdailės, vaizdavo nuasmenintus didmiesčio žmones (pirmuč. moteris) — monumentaliai, nenatūralia poza ir akį veriančiomis spalvomis („And Eve, 1971").

Linijinė perspektyva
Tolumos vaizdavimas tapyboje tam tikru būdu konstruojant paveikslo erdvę. ↑Perspektyva.

Linnell, John
(*1792 Londonas, †1882 Redhilas/Saris)
Anglų peizažų ir portretų tapytojas. B. Westo mokinys. Linnellas [Linelas] iš pradžių tapė portretus, bet jį lab. traukė ↑peizažas („Kensingtono smėlio karjeras", 1812); nuo 5-o deš. vid. kūrė vien juos. Orientavosi į XVII a. ol. realist. peizažo tapybą („Artėjanti audra", 1873).

Linoraižinys
↑Iškilioji spauda; klišė gaminama iš linoleumo. Ši medžiaga, atsiradusi apie 1860, papr. vartojama grindų dangai. Linoleumas pranašesnis už medį tuo, kad yra pigesnis ir lengviau apdorojamas — mat minkštesnis ir neplaušingas. Tačiau linoraižinyje sunku išgausti plonas linijas, juo geriau sekasi perteikti plokštuminius motyvus. Linoleumas apdirbamas peiliais, adatomis ir kaltais; tolesnis procesas toks pat kaip ↑medžio raižinio.

Liotard, Jean-Étienne
(*1702 Ženeva, †1789 ten pat)
Rokoko stiliaus Šveicarijos tapytojas. Pasimokęs Paryžiuje, Liotard'as [Liotaras] gana sėkmingai kūrė portretus ↑pastele („Gražioji skaitytoja", 1746). Keliavo po Europą (1744 nutapė Austrijos imp. Marijos Teresės portretą), paskui 5 metus gyveno Stambule, ten tapė peizažų eskizus, žanr. paveikslus („Turkė su tamburinu", apie 1745). Po to jis vėl klajojo, nuolat gaudamas užsakymų.

Lipchitz, Jaques (tikr. Chaim Jakoff L.)
(*1891 Druskininkai/Lietuva, †1973 Kapris)
Iš Lietuvos kilęs amer.-pranc. skulptorius, ↑kubizmo atstovas. 1909 pradėjo studijuoti Paryžiuje; nuo 1941 apsigyveno JAV. Įkvėptas susitikimų su P. Picasso aplinkos dailininkais (ypač su A. Archipenko), Lipchitzas [Lipšicas] nuo 1915 kūrė kubist., griežtų geometr. formų kampuotas skulptūras. Greta figūr. darbų jis sukūrė ir visiškai abstrakčių. 3-o deš. vid. jo stilių pakeitė vad. permatoma skulptūra („transparentai") — vibruojančios, ažūrinės formos, kupinos kone barok. patoso („Balsių giesmė", 1931/32).

Lippi, Filippino
(*apie 1457 Pratas, †1504 Florencija)
Renesanso epochos it. tapytojas. Lippi [Lipis] mokėsi pas savo tėvą Fra F. Lippi, o nuo 1472 pas S. Botticelli, kurio įtaka, ypač ankst. kūriniuose, yra akivaizdi. Pirmas didesnis savarankiškas darbas buvo Brancacci koplyčios dekoracijos S. Maria del Carmine bažn. Florencijoje; jis užbaigė vieną Masaccio freską ir pats nutapė keturias scenas iš šv. apašt. Petro gyvenimo. Dar vienas reikšm. Lippi freskų ciklas yra Strozzi koplyčioje S. Maria Novella bažn. Florencijoje. Jame vaizduojamas šv. Pilypo ir šv. ev. Jono gyvenimas.

Lippi, Fra Filippo
(*apie 1406 Florencija, †1469 Spoletas)
Ankst. renesanso it. tapytojas. Tapytojo Filippino Lippi tėvas; 1421—56 karmelitų vienuolis. Pirmuosius reikšmingus impulsus gavo iš Florencijos tapytojų Masaccio ir Masolino kūrinių; jo paveikslams būdinga žemės dažų paletė ir plastiškumo siekis. Tačiau 1437 aplankęs Padują jis pateko į Venecijos tapytojų įtaką; jo kūryb. maniera ėmė keistis — subtilios linijos ir vaiskios spalvos jai suteikė išraiškingumo („Apreiškimas", apie 1450; „M. Marija su Kūdikiu", apie 1465). Jo kūriniai patraukia kompozicijos paprastumu ir nepriekaištinga perspektyva. Buvo labai gabus, tad neilgai trukus tapo vienu popul. Florencijos ↑kvatročento tapytojų. Vert. jo kūriniais laikomos 1452—54 nutapytos freskos Prato katedros chore, vaizduojančios šv. Jono ir šv. Stepono gyvenimo scenas.

Lyrinė abstrakcija
1947 tapytojo G. Mathieu sukurtas pavadinimas specifinei, pirmuč. prancūziškai ↑abstr. ekspresionizmo formai. Kitaip nei geometr. abstrakcijoje, joje spontaniškai improvizuojama plačiais tapyb. gestais, išryškinamos spalvų lyrinės savybės. Ankst. atstovai: H. Hartungas, G. Mathieu, Wolsas. 6-ame deš. ši sąvoka pradėta taikyti ir JAV paralel. sąjūdžiams. Dažn. ji vartojama kaip ↑tašizmo sinonimas.

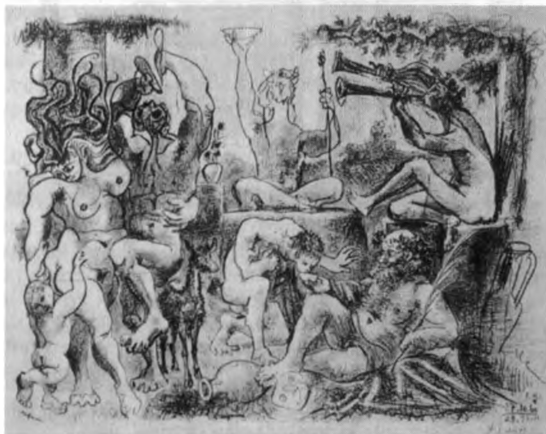
Lisipas
(dirbo apie 350—300 pr. Kr.)
Sen. gr. skulptorius iš Sikiono, dirbęs su bronza; Aleksandro Didž. rūmų skulptorius. Iš gausybės kūrinių, literatūroje priskiriamų Lisipui (Lysippos) (dievų ir nugalėtojų statulos, įžymių amžininkų portretai, gyvulių atvaizdai), jam neabejotinai priklauso tik keletas (rom. kopijos), tarp jų Aleksandro portretas ir „Apoxyomenos" („Atletas, nusigramdantis smėlį"). Naujovišku formos kanonu jis skynė kelius helenizmui (↑sen. gr. menas). Anatomiškai tikslų perteikimą jis sąmoningai aukojo optiniam efektui. Todėl jo skulptūrų proporcijos ištęstos, jų galvos pamažintos; figūrų judesyje juntama įtampa.

Liss, Johann (kitaip Jan Lys)
(*apie 1597 Oldenburgas, †1629/30 Venecija)
Baroko epochos vok. tapytojas. Nuo 1616 Lissas [Lisas] gyveno Nyderlanduose ir mokėsi iš D. Halso, W. P. Buytewecho ir J. Jordaenso kūrinių. Maždaug nuo 1621 dirbo Venecijoje; ten jo spalvų paletė pašviesėjo, o potėpis pasidarė grakštesnis. Istor. paveiksluose jis vaizdavo relig. ir mitol. scenas, mėgo ↑žanr. tapybą, kurios šiauriet. temas dažn. perteikdavo pietiet. maniera. Kūriniai: „Valstiečių ginčas kortuojant" (apie 1616); „Veneros tualetas" (apie 1624/25).

Lissitzky, El (tikr. Lazar Markovič Lisickij) (*1890 Počinokas/Smolenskas, †1941 Maskva) Rusų ↑konstruktyvizmo srovės tapytojas, grafikas ir architektas. Studijavo architektūrą Darmštate ir Maskvoje. K. Malevičiaus įtakoje 1919 sukūrė pirmuosius konstr. darbus, iš linijų ir stereometr. formų sudėstytas kompozicijas (serija „Proun-Bilder"). Kai 1921 Sovietų Sąjungoje buvo uždraustos visos avangard. dailės srovės, Lissitzky [Lisickis] persikėlė į Vokietiją, ten užmezgė glaudžius ryšius su T. van Doesburgu ir su ↑„Bauhauzu". Čia jis apipavidalino keletą modern. dailės ekspozicijų („Proun-Räume"), be to, gilinosi į dailės teoriją. 3-o deš. pab. grįžo į Maskvą. Lissitzky taip pat sukūrė vertingų poligraf. darbų (žurnalo „Vešč" maketas). Domėjosi urbanistika ir sukūrė utopinių namų bei gyvenviečių koncepcijų („Padebesiai", 1914).

Litofanija
Įspaustas reljef. vaizdas plonoje, neglazūruotoje (↑biskvitas) porceliano plokštėje, kurį išryškina prasiskverbianti šviesa. Plonesnės vietos šviečiasi, storesnės sudaro šešėlius. Pirmosios litofanijos pasirodė Paryžiuje ir Berlyne XIX a. I p. Jos dažn. vartotos šviestuvams ir langams puošti.

Litografija
↑Plokščioji spauda, kuri remiasi riebalų ir vandens tarpusavio atstūmimo principu. Spaudos formos pagrindas yra klinties (vad. litografinio akmens) plokštės. Iš pradžių jos šlifuojamos; po to neutralizuojamos vandenyje ištirpdytu alūnu, kad tiktų piešti. Piešiama riebaline kreida ir/arba tušu. Vėlesnių operacijų metu aktyvinamas ir tęsiamas vandens, riebalų ir litograf. akmens sąveikos procesas. Iš pradžių plokštė ėsdinama silpna azoto rūgštimi. Tai neturi nieko bendra su giliaspaudės ėsdinimu, tikslas — padėti riebalams įsigerti į litogr. akmens plokštę ir atverti poras laisvuose ploteliuose. Vėliau plokštė padengiama gumiarabiku sudarant apsauginį sluoksnį piešiniui ir drėkinant tuščias vietas. Po šių operacijų riebalinį tušą galima nuplauti terpentinu; piešinys šioje stadijoje atrodo kiek parudavęs. Paskui plokštė nuplaunama vandeniu. Ant plokštės tepamus riebalinius spaustuvinius dažus sugeria tik piešinys, kitos vietos juos atstumia. Pirmuosiuose bandiniuose galima daryti korektūrų. Popierius arba kartonas su piešiniu iš viršaus prispaudžiamas prie litograf. akmens voleliniu presu. Išvengiama giliaspaudei būdingo spaudos formos pakraščio rėmelio ir vaizdo įsispaudimo. — Pirmuosius litografijos eksperimentus atliko 1789 Simonas Schmidas. Lygia greta Aloysas Senefelderis (1771—1834) ištyrė litografijos cheminį procesą. Savo patirtį jis išdėstė „Litografijos vadove", išleistame 1818 Miunchene. XIX a. 1-ame deš. litografijos kaip greičiausio spaudos būdo raidą skatino merkantiliškumas. Maždaug nuo 1810 steigiamose litografijos spaustuvėse pirmuč. buvo daromos sen. mokyklos piešinių ir paveikslų ↑kopijos. Vėliau litografijas kūrė žymūs dailininkai (F. Goya, P. Picasso). Išradus ↑spalv. litografiją šios plokščiaspaudės pritaikymo ribos dar labiau prasiplėtė.

Litografija: Pablo Picasso. Bakcho kultas

Liturginiai skaitiniai
(orig. vok. Perikopenbuch) Kitaip Perikopių knyga. Skaitinių knyga, kurioje sudėti pamaldoms reikalingi evangelijų tekstai (perikopės), suskirstyti bažn. kalendoriaus sekmadieniams ir metų šventėms. Kaip ir kt. liturg. knygos viduramžiais jie dažnai būdavo iliustruojami vertingomis miniatiūromis ir prabangiai įrišami.

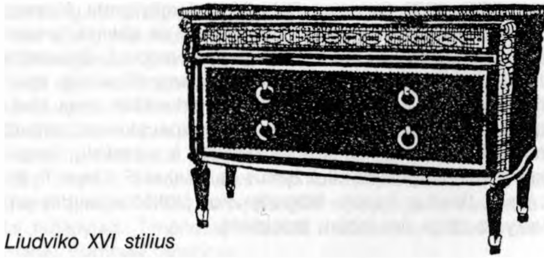
Liudvigsburgo porcelianas
1758 Liudvigsburge net. Štutgarto įsteigtos manufaktūros gaminiai. Liudvigsburgo ↑porceliano klestėjimas 8-ame deš. sietinas su klasicist., antikizuotomis figūromis. 1824 manufaktūra buvo likviduota.

Liudviko XIV stilius
(pranc. Louis-quatorze) „Karaliaus saulės" Liudviko XIV (1643—1715) laikų griežtas pranc. baroko stilius. Pranc. dailė suklestėjo visose srityse ir virto pavyzdžiu visai Europai. Šio visiškai karaliaus dominuojamo stiliaus iškiliausias pvz. yra Versalio rezidenc. rūmų ir parko ansamblis.

Liudviko XIV stilius

Liudviko XV stilius
(pranc. Louis-quinze) Kar. Liudviko XV (1723—74) vardu pavadinta pranc. ↑rokoko stilist. epocha. Rafinuotas kar. dvaro gyvenimo būdas reiškėsi grakščiose ir lengvose interjero dekoracijose, be to, taik. dailės ir tapybos srityje.

Liudviko XV stilius

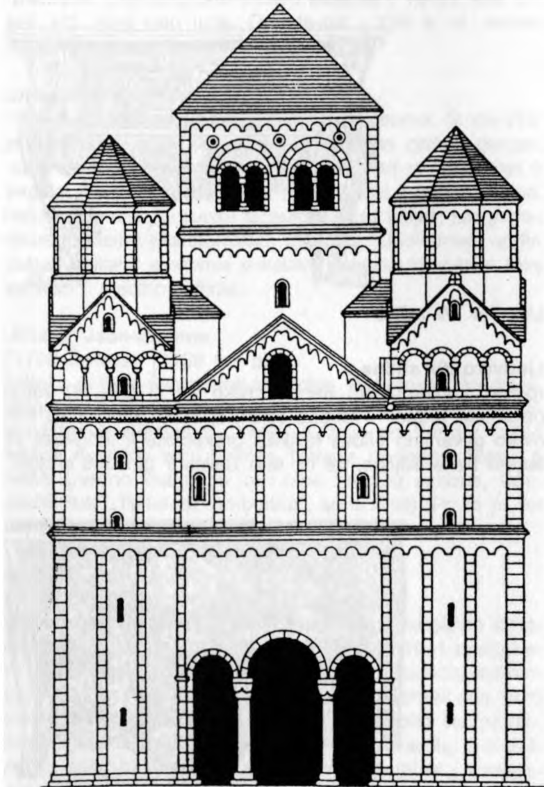

Liudviko XVI stilius

Liudviko XVI stilius
(pranc. Louis-seize) Pranc. stilist. kryptis, vyravusi maždaug nuo 1760, pavadinta kar. Liudviko XVI (1774—92) vardu. Ji ženklino perėjimą iš ↑ rokoko į ↑ klasicizmą. Reikšmingesnių Liudviko XVI stiliaus darbų sukurta tik taik. dailės ir ↑ dekoracijų srityje.

Liunetė
(pranc. lunette) Kitaip liunetas (architektūroje) **1.** Pusapskritės ar segment. arkos pavidalo sąramos ↑ sofitas virš durų ir langų. Liunetės dažn. turtingai dekoruojamos. **2.** ↑ Skliauto gaubtas, įkirstas į pagr. skliautą (dažnai cilindrinį) skersai šio ašies. Vad. liunetės skyde dažnai būna langas, kurio anga siekia pagr. skliauto pėdas.

Lizena
Architektūroje plokščia, iš sienos plokštumos išsikišanti vertik. juosta, naudojama kaip statmenas skaidomasis elementas. Ji panaši į ↑ piliastrą, tačiau neturi ↑ bazės ir ↑ kapitelio. Kelias gretimas lizenas gali jungti arkos (↑ aklinė arkada) arba frizas.

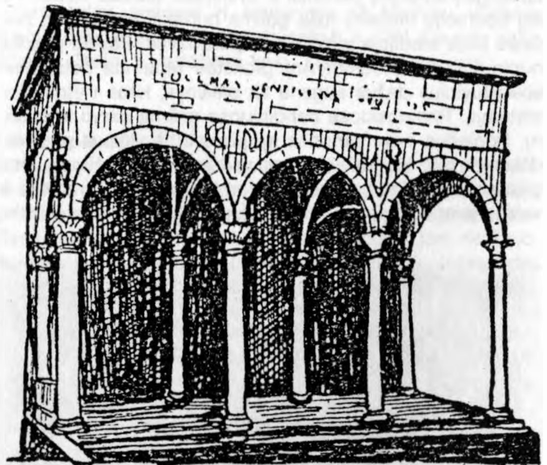

Lizenos romaninėje Maursmiunsterio vienuol. bažnyčioje

Lobynas
Nedidelis aukoms laikyti statinys sen. gr. šventyklos ansamblio teritorijoje. Lobynai buvo statomi už gr. miestų dovanotas lėšas, naudojant ↑ dorėn. arba ↑ jonėn. orderį, dažnai nedidelės šventyklos su antais arba prostilio pavidalo. ↑ Antik. šventyklų formos.

Lochner, Stephan
(*apie 1400/15 Mėrsburgas arba Konstanca, †1451 Kelnas) ↑ Kelno mokyklos vok. tapytojas. Apie Lochnerio kūryb. veiklos pradžią beveik nieko nežinoma; spėjama jį turėjus ryšį su Nyderlandų daile, bent jau su R. Campinu (Flemalio meistru) ir broliais van Eyckais. Ryšk. įtaką Lochneriui bus padariusi Kelno mokykla, bet jis išsiugdė savitą stilių. Jo kūrybos būdingas bruožas (vėliau atpažįstamas daugelyje sen. vok. tapybos kūrinių) yra gebėjimas jungti viduramžių transcendentiškumą (↑ aukso fonas) su Nyderlandų realist. vaizduosena. Žym. ankst. laikotarpio kūrinys yra apie 1435 nutapytas „Paskut. teismas", buv. ↑ triptiko vidur. dalis. Lochnerio kūrybos viršūne laikomas „Trijų Karalių altorius" Kelno katedroje (apie 1442). Be altor. paveikslų, jis tapė ir mažesnio formato kūrinius, net ↑ miniatiūras. Švč. M. Marijos paveikslais („Marija rožių sode", apie 1448) jis prisidėjo prie XV a. II p. Madonos įvaizdžio formavimo.

Lodžija
(it. loggia) Kitaip lodža. Atvira arkadinė galerija arba atskirai stovintis portikas (pvz., Loggia dei Lanzi Florencijoje). Lodžija, įrengta pastato viršut. aukšte, panaši į dengtą balkoną, tik ji neišsišauna iš pastato sienos; pirmojo aukšto lodžija — nelyginant dengta galerija [ar įtrauktas priebutis].

Popiež. Pijaus II lodžija Sienoje

Lohse, Richard Paul
(*1902 Ciurichas, †1988 ten pat)
Šveicarijos ↑ konkr. dailės tapytojas ir grafikas. Savo kūriniais Lohse [Lozė] rutuliojo rusų ir ol. konstruktyvizmą. Paveiksluose jis papr. vartojo geometr. formas, varijuojamas spalvomis („Konstrukcija su trikampiais", apie 1946/47).

Lokali spalva
Nutapyto daikto gryna natūrali spalva, nepakeista šviesos ir šešėlių, nederinama su bendra tonacija.

Lombardo, Pietro
(*apie 1435 Karona/Lugano ežeras †1515 Venecija)
Ankst. renesanso it. skulptorius ir architektas; T. Lombardo tėvas. Spėjama, kad mokėsi Florencijoje. Tikrai žinoma 8-o deš. vid. Lombardą gyvenus Venecijoje. Ten jis labai sėkmingai vadovavo šeimos dirbtuvei. Jo žym. darbas yra 1481—89 pastatyta S. Maria dei Miracoli bažn., ryškus sekimo Florencijos architektūra pavyzdys. Nuo 1498 iki mirties jis vadovavo Dožų rūmų statybai.

Lombardo, Tullio
(*apie 1455, †1532 Venecija)
Renesanso epochos it. architektas ir skulptorius; P. Lombardo sūnus. Kūrė ne tik pagal šeimos dirbtuvės gaunamus užsakymus, bet ir savarankiškai. Žym. kūrinys — dožo Andrea Vendramino sieninis antkap. paminklas Venecijos S. Maria dei Servi bažn. (užb. 1494).

Long, Richard
(*1945 Bristolis)
Anglų ↑vietovaizdžio dailės atstovas. Studijavo Londone. Longo kūrybos tema — žmogaus santykis su aplinka. Jo darbai yra nelyginant kelionės į gamtą, einant pėdsakais, tiesia linija, ratais ar kvadratu; jos dokumentuojamos fotografijomis ir diagramomis. Jis taip pat konstruoja dailės kūrinius patalpose, vartodamas natūralias medžiagas: molį, akmenis, eglių spyglius [↑žemės dailė].

Longhi, Pietro (tikr. P. Falca)
(*1702 Venecija, †1785 ten pat)
Rokoko stiliaus it. tapytojas. Ankst. kūrybos laikotarpiu Longhis [Longis] tapė vien istor. paveikslus, kol 5-ame deš. susidomėjo ↑žanr. tapyba. Jis garsėjo kaip žym. Venecijos kasdienybės vaizduotojas. Gimt. mieste jo paveikslai, kaip kad „Dantų traukėjas“ ir „Raganosis“, turėjo didžiulį pasisekimą. Tapė ir portretus.

Loos, Adolf
(*1870 Brno, †1933 Kalksburgas/Viena)
Austrų architektas. Baigęs studijas Dresdene, daug metų praleido JAV, kas paliko neišdildomą pėdsaką jo kūryboje. Didž. įtaką Loosui [Lozui] padarė logiška, funkcionali ↑*Chicago school* „plieninių griaučių“ architektūra. 1896 jis apsigyveno Vienoje; čia stojo prieš ↑secesiją ir propagavo praktiškas reikmes atitinkančią architektūrą. Griežtai laikydamasis šių principų, jis suprojektavo keletą gyven. namų Vienoje. Loosas skynė kelius ↑tarpt. stiliaus architektūrai Austrijoje ir ypač Čekoslovakijoje.

Lorenzetti, Ambrogio
(*apie 1290 Siena, †veik. 1348 ten pat)
Sienos mokyklos it. tapytojas. P. Lorenzetti jaunesn. brolis, spėjama, kad iš jo išmoko tapytojo amato. Ankst. kūriniuose ryški Duccio ir Giotto įtaka. Be altor. paveikslų, Lorenzetti [Lorencetis] kūrė ir monument. freskas; tarp jų — reikšm. jo kūrinys — „Gero ir blogo valdymo alegorija“ Sienos Palazzo Pubblico. Ši freska daro įspūdį išmoninga miestovaizdžio kompozicija bei tais laikais pažangiu erdvės perspekt. vaizdavimu.

Lorenzetti, Pietro
(*apie 1280 Siena, †veik. 1348 ten pat)
Sienos mokyklos it. tapytojas. A. Lorenzetti vyresn. brolis. Lorenzetti [Lorencetis] tęsė Duccio tradiciją, jį veikė Florencijos tapytojo Giotto kūryba. Jis sukūrė nemaža altor. paveikslų Sienos ir Florencijos bažnyčioms. 1326—30 nutapė didelį freskų ciklą iš 11 Pasijos scenų Asyžiaus Žem. Šv. Pranciškaus bažn. Spėjama brolį jam padėjus. Nustatyta, kad jie abu 1335 kūrė freskas Sienos „Ospedale di S. Maria della Scala“ (neišl.).

Lorenzo di Credi
(*1459/60 Florencija, †1537 ten pat)
Renesanso epochos it. tapytojas. Kaip ir Leonardo, kuris turėjo jam didžiulį poveikį, mokėsi pas A. del Verrocchio. Po mokytojo mirties Lorenzo [Lorencas di Kredis], vykdydamas šio valią, ėmėsi vadovauti dirbtuvei. Daug. kūrė Biblijos temomis, papr. intymius, nedidelius devoc. atvaizdus. Vienintelis pasauliet. turinio paveikslas — „Venera“.

Lorrain, Claude
↑Claude Lorrain

Lotyniškasis kryžius
Kryžiaus forma; tokio kryžiaus stiebas yra ilgesnis už skersinį (↑kryžius). Lab. paplitęs sakral. pastatų planas (↑išilg. plano statinys).

Lotynų Amerikos menas
↑Ikikolumbinis menas

Lotto, Lorenzo
(*apie 1480 Venecija, †1557 Loretas)
Renesanso epochos it. tapytojas. Spėjama, kad Lotto [Lotas] buvo A. Vivarini'o mokinys. Kūryb. kelio pradžioje jį žavėjo G. Belini'o, Giorgione's ir ankst. Tiziano kūriniai; vėliau Raffaelis ir Correggio teikė įkvėpimo tapyti nerimastingą ↑šviesotamsos kaitą. Jis tapė Venecijoje, Bergame, Trevize, Romoje ir daugelyje Markės srities miestų. Nuo 1552 buvo Loreto vienuol. broliu. Lotto — viena originaliausių ir jautriausių it. renesanso kūryb. asmenybių. Apdovanotas turtinga fantazija ir retu gebėjimu suvokti individo charakterį, jis sukūrė psichologiškai gilaus, dinamiško portreto stilių („Skulptorius Andrea Odoni“, 1527). Jo relig. paveikslai kupini manierist. įtampos ir dramatizmo. Daugiafigūrėms Lotto kompozicijoms būdingi drąsūs, kartais neįprasti spalvų deriniai. Kūriniai: „Šv. Jeronimas peizaže“ (1506); „Madona su šventaisiais“ (1516); „Jaunuolis“ (1525).

Louis, Morris (tikr. M. L. Bernstein)
(*1912 Baltimorė, †1962 Vašingtonas)
Amer. tapytojas, ↑potapyb. abstrakcionizmo atstovas, vienas iš ↑spalv. dėmių tapybos pradininkų. Studijavo Baltimorėje. Iš pradžių kūrusį kubist. abstrakcijas ir abstr. ekspresionizmo stiliaus paveikslus J. Pollocko maniera, Louis'ą [Lujį] patraukė grynų spalvų tapyba. „Veil“ („Vualių“) serijoje (1954) jis pirmą kartą negruntuotą drobę padengė keletu permatomų, vienas kitą stelbiančių dažų sluoksnių, susiliejančių ir persiliejančių. Nuo 6-o deš. pab. jo tapomus paveikslus sudaro vienakryptės vaiskių spalvų juostos. Jis bandė drobėje spalvų derinius ir eksperimentavo su spalv. plokštumų išdėstymu.

Lubų tapyba
↑Sienų tapybos šaka; tapoma ant plokščių lubų, skliautų arba kupolų. Nuo tapybos priklauso, ar lubos riboja patalpos erdvę, ar optiškai tarsi pačios išnyksta. — Renesanso epochoje lubos dažnai būdavo skaidomos, pvz., kesonais, tad jų tapybą irgi sudarė savarankiški paveikslai. Vėliau įsi-

vyravo vientisas tapybos laukas; perspektyva atvėrė galimybes iliuziniam architektūros, peizažo ar dangaus vaizdavimui (↑ iliuz. tapyba). Lubų tapyba klestėjo barok. bažnyčiose ir rūmuose. P. Vokietijos rokoko stilius lubų apipavidalinimui naudojo dar ir stiuko plastiką (↑ stiukas); nyko šių dailės šakų ribos. Pirmasis nuoseklaus perspektyvos taikymo lubų tapyboje pvz. — A. Mantegna'os freska Camera degli Sposi Mantujos Dožų rūmuose (1474). Vėlesni reikšm. kūriniai — Michelangelo Siksto kapelos lubos (1508—12), Correggio kupolo freska Parmos katedroje (1526—30); lubų tapybos viršūnė ir kartu baigiamasis akordas — Tiepolo freskos Viurcburgo rezidencijos laiptinėje (1751—53). ↑ Kvadratūra.

Lučizmas
↑ Rajonizmas

Luini, Bernardino
(*apie 1475—80 Luinas?, †1532 Milanas)
Lombardijos mokyklos it. tapytojas. Ankst. laikotarpio Madonos paveiksluose akivaizdi Bramantino ir Bergognone's įtaka; vėliau Luini [Luinis] orientavosi į Leonardo da Vinci. Tuo tarpu jo freskos S. Maria dei Miracoli in Saronne ir in Lugano bažn. pasižymi visiškai savarankiška, kai kada liaudiška vaizduosena ir subalansuota lombardiškos tradicijos kompozicija.

Luks, George
(*1867 Viljamsportas/Pensilvanija, †1933 Niujorkas)
Amer. tapytojas. Luksas studijavo Filadelfijoje, Paryžiuje ir Diuseldorfe ir nuo 1895 dirbo laikraščių iliustratoriumi. 1896 persikėlė į Niujorką ir prisijungė prie dailininkų, susibūrusių apie R. Henrį. 1907 buvo vienas iš grupės „The Eight" kūrėjų; vėliau ta grupė išgarsėjo ↑ „Ash Can School" pavadinimu. Realist. social. tematikos paveiksluose vaizdavo fabrikų ir kalnakasybos darbininkų gyvenimą, gatvių ir lūšnynų scenas.

Lüpertz, Markus
(*1941 Reichenbergas/Čekija)
Vok. neoekspresionizmo tapytojas. 1956—61 studijavo Krefelde; nuo 1976 profesorius Karlsrūhės, nuo 1986 — Diuseldorfo dailės akademijoje. ↑ Natiurmortus primenančių paveikslų mėgst. motyvai yra simboliais virtę objektai, nuo sraigės kiaukuto ir paletės iki plien. šalmo ir karo kryžiaus; kūriniai kupini polit. ir kultūros istorijos užuominų bei ryškių sąsajų su meno istorijos pavyzdžiais (P. Picasso, J. Pollockas, klasik. antika). Lüpertzo [Liuperco] stilius — figūratyvumo ir abstrakcijos paribys — kartkarčiais monument., šaltas, tai vėl intymus su ekspres. pastozine tapysena. Nuo 1981 jis kuria ir skulptūros darbus — įv. spalvom dažytas bronz. statulas.

Lurçat, André
(*1894 Briujė/Vogėzai, †1970 So)
↑ Tarpt. stiliaus pranc. architektas, J. Lurçat brolis. Studijavo Paryžiuje. 1934—36 Lurçat [Liursa] dėstė Maskvos architektūros institute, 1939—44 Paryžiaus dekorat. dailės mokykloje. Po karo suprojektavo darbininkų priemiesčio Sen Deni rekonstrukciją. Jo statinių griežti kubai, nors kartais dinamiškai skaidomi, kone aklinai atriboja erdves; vėlyv. projektuose jau matome dideles uždaras mūro plokštumas. Skaldyti akmenys, vartojami žemuose statiniuose, išryškina architektūros plastiškumą (Le Blano rotušė). Gausiais rašiniais Lurçat siekė modern. architektūros visuotinio pripažinimo.

Lurçat, Jean
(*1892 Briujė/Vogėzai, †1966 Sen Pol de Vensas net. Nicos)
Pranc. tapytojas ir tapiserijų kūrėjas. A. Lurçat brolis. Pradėjo tapyti P. Cézanne įtakoje, vėliau jį veikė ↑ kubizmas, kurį laiką ↑ siurrealizmas. Jis mėgo tapyti skurdžius peizažus. Nuo 1934 labiau domėjosi ↑ tapiserijomis ir savo eskizais paskatino jų atgimimą. Rinkdamasis motyvus, jis kreipė dėmesį į pasaulio simbolius (saulė, žvaigždės) ir siejo juos su žmogumi, gyvūnu ar augalu; pažymėtina dekorac. formų įvairovė ir ekspresyvus spalvingumas. Be tapiserijų eskizų („Apokalipsė", 1947; „Pasaulio daina", 1957), jis sukūrė ir knygų iliustracijų, keramikos bei teatr. dekoracijų.

Lüthi, Urs
(*1947 Liucerna)
Šveicarijos tapytojas ir ↑ objektų dailės atstovas. Nuo 1968 Lüthi [Liutis] nuosekliai dirba su fotografija kaip men. priemone. Ant drobės eksponuojamų papr. natūralaus dydžio nuotraukų cikluose (dažni autoportretai) jis stengiasi perteikti svajonių vizijas, subjektyvius pojūčius arba visuomeniškai sąlygojamą vaidmens tipologiją, pvz., vyras — moteris („The Numbergirl", 1973).

M

Mabuse
↑ Gossaert, Jan

Mack, Heinz
(*1931 Lolaras/Hesenas)
Vok. tapytojas ir ↑ objektų dailės kūrėjas. 1950—53 Mackas [Makas] studijavo Diuseldorfo dailės akademijoje. 1958 kartu su kt. suorganizavo grupę ↑ „Zero", propaguojančią ↑ kinetizmą. Macko men. objektus dažn. sudaro reflektuojančios medžiagos ar stiklas; jie gali būti keičiami mechaniškai arba akustiniais signalais. Be to, jis yra sukūręs šviesos ir vandens plastikos („Vandens debesis" 1972 Miuncheno olimp. žaidynėms).

Macke, August
(*1887 Mešedė/Vestfalija, †1914 Pert le Urlis)
↑ Ekspresionizmo srovės vok. tapytojas. 1904—06 Macke [Makė] studijavo Diuseldorfo akademijoje, po to pas L. Corinthą Berlyne. 1907 pirmą kartą nuvyko į Paryžių, ten akivaizdžiai susidūrė su ↑ impresionizmu ir fovizmu (↑ „Fauves"). Jam padarė didelį įspūdį grynos spalvos, neturinčios jokio ryšio su nutapytu objektu. Ankst. impres. jo tapysena H. Matisse įtakoje virto plačiu plokštuminiu potėpiu. Jo tematika — žmonės savo įprastinėje aplinkoje, kavinių ir gatvių vaizdai, taip pat miestovaizdžiai ir gamtovaizdžiai. F. Marco dėka Macke galų gale prisijungė prie ↑ „Blauer Reiter" grupės ir dalyvavo jos parodose. Jo kūriniuose kurį laiką pastebima „Blauer Reiter", o ir R. Delaunay ↑ orfizmo įtaka, pasireiškianti kubist. ir futur. stiliaus elementais. Jis nežengė toliau abstrakcijos link, bet grįžo prie aiškios ir paprastos kompozicijos paveikslų. 1914 Macke drauge su P. Klee ir L. Moilliet buvo nukeliavęs į Tunisą. Šioje kelionėje nutapė skaidrių vaiskaus kolorito akvarelių. Tais pačiais metais Macke buvo pašauktas į kariuomenę ir žuvo Vakarų fronte. Kūriniai: „Gėlės ant palangės" (1910); „Dama žalia palaidinuke" (1912); „Merginos po medžiais" (1914).

Mackensen, Fritz
(*1866 Grėnė net. Braunšveigo, †1953 Brėmenas)
Vok. tapytojas. Mackensenas [Makenzenas] studijavo Diuseldorfo akademijoje, be to, Miunchene ir Karlsrūhėje. 1889/90 jis kartu su Otto Modersohnu dalyvavo organizuojant ↑ Vorpsvedės mokyklą— dailininkų koloniją, įsikūrusią į š. rytus nuo Bremeno. Jis mėgo vaizduoti nuotaikingus Š. Vokietijos gamtovaizdžius ir užkampių žmones, kai kada stilistiškai priartėdamas prie ↑ jugendo.

Mackintosh, Charles Rennie
(*1868 Glasgas, †1928 Londonas)
Anglų architektas ir dizaineris. Su savais interjero, baldų ir tekstilės projektais buvo vienas iš škotų ↑ secesijos pradininkų. Mackintosho [Makintošo] dėka secesija peržengė grynai dekorac. stiliaus ribas. Įkvėpimo jis sėmėsi iš keltų tradicijų ir iš jap. dailės. Abu žym. jo suprojektuoti statiniai — Glasgo dailės mokykla (1898) ir „Meno bičiulio namas" vok. leidėjui A. Kochui (1901) — organiškai jungia ilgų kreivių secesišką ornamentą su grakščiu kampuotų formų karkasu.

Madleno kultūra
↑ Paleolitas

Madona
Dailės kūrinys, vaizduojantis M. Mariją su Kūdikiu. ↑ Švč. M. Marijos atvaizdas.

Madonna de humilitate
(lot.: Nuolankumo Madona) Kitaip Nuolankumo Motina. [Motiniškosios Dievo Motinos paveikslo variantas.] Švč. M. Marijos vaizdavimo forma: Marija su Kūdik. Jėzumi sėdi ant žemės. Šis Madonos ikonogr. tipas, sukurtas Italijoje XIV a. pr., paplito po visą Europą ir virto vienu iš mėgst. ↑ minkšt. stiliaus dailės motyvų. Plg. ↑ Švč. M. Marijos atvaizdas.

Maestà
Kitaip Švč. M. Marijos didybė, Marijos šlovė, Marija soste. Soste sėdinčios, angelų ir šventųjų apsuptos Madonos itališkas pavadinimas. *Maestà* ikonogr. tipas sukurtas XIII a. Italijoje; jis itin dažnas didelio formato ↑ dučento ir ↑ trečento paveiksluose.

Maffei, Francesco
(*1605 Vičenca, †1660 Paduja)
Ankst. baroko it. tapytojas. Maffei [Mafėjas] yra dirbęs visoje Š. Italijoje, bet daug. laiko praleido Venecijos srityje. Iš pradžių jo kūrybą smarkiai veikė vėlyv. renesanso Venecijos tapytojai (P. Veronese, Tintoretto), tačiau 5-ame deš., B. Strozzi'o įteigtas, jis išsiugdė labai savitą barok. tapybos manierą — neryškių kontūrų ir neįprasto kolorito. Maffei tapė daug. altor. ir devoc. paveikslus („Gaspare Zane šlovė", 1644, ir „Alegorija apie vynuogyno darbininkus", 1657).

Magiškasis realizmas
1925 Franzo Roho sukurta sąvoka iš pradžių buvo ↑ nauj. daiktiškumo, o Prancūzijoje — ↑ siurrealizmo sinonimas. Vėlesn. laikais sąvokos prasmė išsiplėtė; ji apėmė ir kt. modern. dailės kryptis, siekiančias realist. tapyba išreikšti mįslingą ir slėpiningą meno kalbą, kaip antai ↑ metafiz. tapybą, ↑ siurrealizmą, be to, paslaptingų K. Klaphecko mašininių paveikslų tipo dailę.

Magnasco, Alessandro (vad. Il Lissandrino)
(*1667 Genuja, †1749 ten pat)
It. žanr. paveikslų tapytojas ir peizažistas. Magnasco [Manjaskas] mokėsi tapyti portretus, bet netrukus susidomėjo kt. sritimis: ↑ peizažu ir ↑ žanr. tapyba (kareiviai, vienuoliai, elgetos etc.). Lengvais, eskiziškais potėpiais nutapyti dažnai niūrios spalvų gamos paveikslai buvo jį labai išpopuliarinę tarp amžininkų.

Magnelli, Alberto
(*1888 Florencija, †1971 Medonas/Paryžius)
It. kilmės pranc. tapytojas. Magnelli [Manjelis] mokėsi tapyti savarankiškai. 1931 jis persikėlė į Paryžių. P. Picasso ir F. Léger veikiamas iš pradžių kūrė futur. ir kubist. darbus, vėliau pasuko grynojo abstrakcionizmo link, prie elementarių, viena kitą dengiančių geometr. formų. 1933 jis prisijungė prie ↑ „Abstraction-Création" grupės. Be paveikslų, Magnelli yra sukūręs ir ↑ koliažų.

Magritte, René
(*1898 Lesinas/Belgija, †1967 Briuselis)
Belgų tapytojas, žymus ↑ siurrealizmo atstovas. 1916—18 Magritte [Magritas] studijavo Briuselyje. Jo kūryb. kelio pra-

René Magritte. „Tai ne pypkė"

džia susijusi su ↑kubizmu ir ↑futurizmu. G. de Chirico paveikslai paskatino jį grįžti prie daiktišk. tapybos. Nuo 1927 Magritte gyveno Paryžiuje, ten susipažino su siurrealistais, susibūrusiais aplink A. Brétoną. 1930 grįžo į Briuselį, bet dalyvaudavo Paryžiaus siurrealistų parodose. Ilgainiui jis išrutuliojo savitą siurreal. raišką. Savo kūriniuose Magritte vaizduoja iš pažiūros kasdienius dalykus, tačiau svetimoje aplinkoje; įprastinius objektus pateikia natūralistiškai, bet siejamus irracionalaus savitarpio ryšio. Jį ypač domino tikrovės ir atvaizdo, esamybės ir regimybės problematika („Tai ne pypkė", 1928/29). Be molbert. tapybos darbų, jis kūrė ir sienų paveikslus (kazino Knokėje, 1952). Tik paskut. Magritte gyvenimo metais buvo suvokta jo *œuvre* vertė. Jo paveikslai paveikė daugelį modern. dailės krypčių. Kūriniai: „Juodoji magija" (1935); „Didelė šeima" (1947); „Šviesos viešpatija II" (1950); „Did. karas" (1964).

Maiestas Domini
Kitaip lot.: Viešpaties Didybė. Dailės kūrinys, frontaliai vaizduojantis Kristų — soste sėdintį valdovą. *Maiestas Domini* galut. forma nusistovėjo ↑Karolingų mene: soste sėdintis Kristus su ↑mandorla, apsuptas keturių ↑evangelistų simbolių. Dažnai dar pridedami 24 Apokalipsės vyresnieji (↑apokalipt. motyvai). Iki pat XII a. pab. *Maiestas Domini* motyvas buvo gana dažnas krikšč. knygų ir freskų tapyboje (pirmuč. bažnyčių ↑apsidose ir ↑timpanuose). Vėlesn. laikais jį pamažu išstūmė ↑Paskut. teismo scena.

Maillol, Aristide
(*1861 Pajūrio Banjulis, †1944 ten pat)
Pranc. skulptorius, tapytojas ir grafikas. Maillolis [Majolis] studijavo tapybą pas L. Gérôme ir A. Cabaneli. Veikiamas P. Gauguino, su kuriuo susipažino 1892, jis prisijungė prie ↑„Nabis" grupės ir kūrė spalvingus plokštum. paveikslus. Savarankiškai mokėsi skulptūros ir nuo 1900 tik ją ir kūrė. Lab. mėgo vaizduoti moterų aktus. Mailloliui buvo svetimi A. Rodino impres. polinkiai, jis kūrė nedideles apkūnias figūras, alsuojančias ramybe. Jo figūrų kompoz. vienovė, harmoningos proporcijos ir glotnus paviršius rodo jį domėjusis antik. skulptūra (ją studijavo lankydamasis Graikijoje). Grafikos srityje Maillolis kūrė daug. medžio raižinių iliustracijas (Vergilijaus eklogės, 1910—12, ir Ovidijaus „Ars amandi"). Skulptūros: „Naktis" (1902); „La Méditerranée" (1902—05); „Suvaržytas veiksmas" (1905).

Majolika
Itališkas ↑fajanso pavadinimas. Jis susijęs su ta aplinkybe, kad šie isp.-maurų terakotos gaminiai pasiekė Italiją per Maljorkos salą.

Makart, Hans
(*1840 Zalcburgas, †1884 Viena)
↑Griunderystės laikų austrų istor. paveikslų tapytojas. Po studijų Vienoje ir pas K. von Piloty Miunchene (1859—65) Makartas 1869 buvo pakviestas į Vieną, ten valstybės lėšomis įkūrė savo studiją. 1879 tapo tenykštės akademijos profesoriumi. Makartas buvo žym. XIX a. pab. Vienos dailininkas. Kaip ir miunchenietis F. von Lenbachas jis jautėsi „dailininkų kunigaikščiu". ↑Neobaroko stiliumi tapė daug. istor. paveikslus, ↑alegorijas ir portretus, trykštančius spalvomis ir geidulingumu. Šviesus jo paveikslų koloritas perimtas iš P. Veronese's venec. tapybos. Tuolaik. dailės srovės jo nedomino. Makarto kūryba 8-ame ir 9-ame deš. formavo dekoracinį, prašmatnų mados, apstatymo ir taik. dailės stilių. Kūriniai: „Žemės ir jūros dovanos" (1870); „Kleopatra, plaukianti Nilu" (1875); „Imp. Karolio V įžengimas į Antverpeną" (apie 1878); „Sakalininkė" (apie 1880).

Makiajoliai
(it. macchiaioli) It. tapytojų grupė, kūrusi Florencijoje apie 1855—65. Makiajoliai susiformavo lygiagrečiai su pranc. ↑Barbizono mokykla. Ir vieni, ir kiti maištavo prieš įsigalėjusį akademinį stilių ir tapė plenere. Jie siekė paprastumo ir stengėsi objektyviai perteikti šviesos reiškinius. Mėgstami motyvai buvo saulėti, akiai malonūs gamtovaizdžiai, žemdirbių ir žvejų portretai, jų kasdienybės vaizdai. Grupės pavadinimas kilęs iš jos narių pasirinktos tapymo technikos, vadinamos „macchia" (it.: dėmė), vaiskių, prie pat viena kitos tepamų spalvų dėmelių ir lengvų potėpių. Šia prasme makiajoliai gali būti laikomi pranc. ↑impresionizmo pirmtakais. Žym. atstovai buvo Giovanni Fattori ir Telemaco Signorini.

Makimonas
↑Platusis ritinėlis

Malevič, Kazimir
(*1878 Kijevas, †1935 Sankt Peterburgas)
Rusų tapytojas, ↑suprematizmo pradininkas. Dailės mokslus Malevičius išėjo Kijeve ir Maskvoje. Pirmieji kūryb. bandymai susiję su ↑impresionizmu ir fovizmu (↑„Fauves"). Vėlesnėje, ↑primityvizmo fazėje jis vaizdavo Rusijos valstiečių kasdienį gyvenimą („Kaimietės cerkvėje", 1911). 1912 aplankęs Paryžių susidūrė su ↑kubizmu ir ↑futurizmu; tada jo kūryboje ir atsirado geometr. elementų. Paveiksluose „Rugiapjūtė" (1911) ir „Medkirtys" (1911/12) jis redukavo vaizduojamas figūras iki kūgio ir cilindro formos struktūrų. Geometrizavimas vis stiprėjo, kol galop 1913 futur. operos „Saulės nugalėjimas" dekoracijoje pavaizdavo juodą kvadratą baltame fone; vėliau aliej. dažais nutapė paveikslą „Juodas kvadratas baltame fone", 1913. Šis paveikslas, laikomas vienu ankst. nedaiktišk. tapybos pavyzdžių, buvo kelrodis abstrakcionizmui, pirmuč. suprematizmui. 1927 ↑„Bauhauzo" leidinyje išspausdintoje studijoje „Nuo kubizmo iki suprematizmo" („Vom Kubismus und Futurismus zum Suprematismus — die gegenstandslose Welt oder das befreite Nichts") jis teoriškai pagrindė abstrakciją; „juodą kvadratą" apibūdino kaip „nuogą neįrėmintą manojo laiko ikoną". Didėjant polit. spaudimui paskut. gyvenimo metais atsisakė savo siekimų ir vėl grįžo prie daiktišk. tapybos (daug. portretų). Malevičius laikomas žymiu abstrakcionizmo pirmtaku, ypač reikšmingu ↑konstruktyvizmo srovėms.

Malonės sostas
Kitaip *Sedes gratiae*. Švč. Trejybės vaizdavimo (ikonogr.) tipas. Dievas Tėvas sėdi soste laikydamas rankose kryžių su prikaltu Kristumi arba laiko ant kelių jo kūną [*Pieta Patris*]. Viršuje ar tarp jų plevena Šv. Dvasios balandis. Ši kompozicija pirmą kartą pasirodė XII a. Vienas žym. pvz. — Masaccio freska Florencijos S. Maria Novella bažn. (apie 1425).

Maloningieji atvaizdai
(orig. vok. Gnadenbilder) Paveikslai ir skulptūros, kuriuos tikima turint galią išpildyti maldos prašymą. Dėl stebuklingo veikimo maloningieji atvaizdai bažnyčioje užima garb. vietą (pvz., didž. altoriuje). Jų dažn. motyvai — Nukryžiuotasis, Švč. M. Marija kaip Dangaus Karalienė ar Sopulingoji Dievo Motina (↑ Pieta). Tikėta, jog šių atvaizdų stebuklinga galia persiduoda ir jų kopijoms, todėl viduramžiais žym. iš jų buvo mielai dauginami, ir yra išlikusių daug jų kopijų (pvz., Gailestingoji M. Marija). [Savo galia pagarsėję malon. atvaizdai popiežiaus gali būti paskelbti stebuklingais ir karūnuojami. Lietuvoje stebuklingi Dievo Motinos paveikslai yra Trakuose, Šiluvoje, Vilniaus Aušros vartuose ir kt.]

Malouel, Jean (tikr. Jan Maelwael)
(*pr. 1370 Gelderno provincija, †1415 Dižonas)
Tarpt. gotikos (↑ minkšt. stilius) flam. tapytojas. Malouelis [Maluelis] buvo brolių von Limburgų dėdė. Dokumentuose jis minimas 1397/98, iš pradžių kaip Prancūzijos karalienės Paryžiuje, vėliau — kaip hercogų Pilypo Drąsiojo ir Jono Bebaimio Dižone rūmų dailininkas. Be Šanmolio kartūzų vienuolyno dekoravimo, jam priskiriami keli paveikslai bibl. temomis („Didžioji apskritoji Pieta", apie 1400).

Mander, Karel van
(*1548 Melebekas/V. Flandrija, †1606 Amsterdamas)
Manierizmo krypties flam. tapytojas, grafikas ir dailės istoriografas. Po kelionės į Italiją (1573—77) ir lankymosi Vienoje Manderis 1583 apsigyveno Harleme. Čia prisidėjo prie Harlemo akademijos, ol. manierizmo centro, kūrimo. Beje, jis buvo F. Halso mokytojas. Jo kūryba apima ↑ žanr. tapybą ir mitol. bei bibl. peizažus. Manderis daug. nuveikė menotyros srityje. Jis parengė Nyderlandų dailininkų biografijų knygą (Het Schilder-Boek, 1604) — G. Vasari'o ↑ gyvenimo aprašymų analogą.

Mandorla
(iš Mandelglorie; vok. Mandel — migdolas, Glorie — šlovė, spindesys) Kitaip migdolinė glorija. Migdolo formos ↑ aureolė. Mandorla apgaubia visą vaizduojamo asmens figūrą ir krikšč. dailėje simbolizuoja didybę. Mandorloje vaizduojami tik Kristus ir Švč. M. Marija. Plg. ↑ nimbas.

Mandyn, Jan (kitaip Mandijn)
(*apie 1500 Harlemas, †apie 1560 Antverpenas)
Nyderlandų tapytojas, H. Boscho sekėjas. Tikrai žinoma nuo 1530 jį gyvenus Antverpene. Mandyno [Mandeino] paveikslai turinio atžvilgiu artimi Boscho kūrybai. Kaip ir Boschas jis tapė fantast. temomis: pragaro vizijas ir fantast. būtybių gyvenamus kraštovaizdžius. Mandyno kūrinių autorystė grindžiama vieninteliu jo paties pasirašytu pav. „Šv. Antano gundymas" (apie 1530).

Manet, Edouard
(*1832 Paryžius, †1883 ten pat)
Pranc. dailininkas, šiuolaik. tapybos pirmtakas. Manet [Manė] mokėsi pas T. Couture. Kelionių metu ir Luvre jis daug išmoko iš sen. meistrų, jie suteikė idėjų ir kai kuriems jo paveikslams. 1861 pirmą kartą eksponavo ↑ Salone vieną paveikslą („Gitaristas", 1860), bet vėliau jo kūrinius nuolat atmesdavo. Taip atsitiko su „Pusryčiais ant žolės" (1863), laisvai traktuojančiais Giorgione's „Kaimišką koncertą", ir „Olimpija" (1863), paveikslu, primenančiu Tiziano „Urbino Venerą". Abu šie kūriniai buvo rodomi 1863—65 „Atmestųjų salone" („Salon des Refusés") ir sukėlė didžiulius skandalus. 1867 pasaul. parodos metu Manet galų gale eksponavo 50 darbų savo paviljone. Nors oficialiai nepripažintas, jis sudomino nemaža jaunų dailininkų ir padarė lemiamą įtaką ↑ impresionizmo raidai. Su impresionistais jį siejo draugystės saitai, tačiau jis niekada nesijautė jiems priklausąs. Be sen. meistrų ir F. Goya'os, jam darė įtaką jap. medžio raižiniai, kurių plokštumingumą ir ryškius šviesotamsos

Edouard Manet. Olimpija. Ofortas, akvatinta

kontrastus jis panaudojo tapyboje. Jo paveikslų pagr. tema visada buvo žmogus; vietoje tuo metu madingos ↑istor. tapybos jis rinkdavosi kasdienio gyvenimo temas („Muzika Tiulri", 1860/62; „Baras *Folies Bergère*", 1881/82). Jo kūryboje dar būta peizažų, ↑natiurmortų, portretų ir grafikos.

Maniera greca
Bizantiškų men. išraiškos priemonių XIII a. it. dailėje, pirmuč. tapyboje, itališkas pavadinimas.

Maniera tedesca
It. ↑renesanso teoretikų ir istorikų sukurtas ↑gotikos pavadinimas. Jų nuomone, it. dailės nuosmukį viduramžiais nulėmė *maniera tedesca* ir ↑*maniera greca*.

Manierizmas
(it. maniera — savitumas) **1.** Perein. laikotarpio iš ↑renesanso į ↑baroką stilius, apie 1510/20 išsirutuliojęs iš it. brandž. renesanso (todėl kartais vadinamas *vėlyv. renesansu*) ir maždaug iki 1600 išplitęs visoje Europoje. Terminą „maniera" pirmas pavartojo G. Vasari ryšium su vaizd. daile (jis rašė apie ↑*maniera greca*, bet ir apie Leonardo „manierą"). Sąvoka iš pradžių turėjo negatyvų atspalvį; XVIII ir XIX a. dailės teoretikai irgi įžvelgė manierizme vien brandž. renesanso nuosmukį. Tik XX a. buvo pripažintas šio stiliaus savitumas ir jo reikšmė, ypač baroko raidai. Manierizmo sąvoka, pirmuč. taikyta tapybai, galop išplėsta apėmė ir skulptūros bei architektūros sferas. — Manierizmo epochoje vyko esminiai visuomenės raidos, religijos ir mokslo lūžiai. Tai metas, kai radosi relig. dvejonės (galiaus. išsiliejusios 1517 reformacija ir 1545 kontrreformacija), kai buvo padaryti didieji geograf. atradimai (XV a. pab.—XVI a. pr.), kai sugriuvo ligtolinis pasaulėvaizdis Kopernikui 1514 pareiškus, jog Saulė, o ne Žemė yra visatos centras. Šie lūžiai atsispindėjo ir vaizd. dailėje, kurioje ryškėjo vis stiprėjantis dvasingumo siekis ir klasik. renesanso principų išsižadėjimas. Kūrinio turinį linkstama intelektualizuoti (užšifruoti), ieškoma to, kas neįprasta, fantastiška. Formos srityje į akis krinta egzaltacija, pasireiškianti utriravimu, sekinančiu nervingumu; išilgintos figūros mažomis galvutėmis ir nenatūraliais sukriais judesiais; neaiškus figūrų ir erdvės santykis, kai figūros atrodo beveik prarandančios pusiausvyrą; įtampos kupinos kompozicijos su priešpriešiniais judesiais, komplikuota, aiškių ribų neturinti erdvė ir kontrastų išryškinimas; pagaliau ekspresyvus, švytintis koloritas (dažn. ↑prigesusių spalvų), nenatūralūs ir teatr. šviesos efektai (keletas šviesos šaltinių viename paveiksle). Būdingi it. manierizmo tapybos atstovai yra G. Bronzino, Parmigianino, Dž. Pontormo ir Tintoretto. It. manierizmo architektūra skiriasi tik išor. požymiais — kaip kad proporcijos arba dekoracijų pobūdis. Jai būdingas ilgų ir siaurų anfiladų pomėgis. Garsūs to laikotarpio statiniai yra Palazzo del Tè Mantujoje (archit. G. Romano) ir G. Vasari'o Uffizi'ai Florencijoje. Taip pat buvo sukurti parkų labirintai su nutolusiomis nuo realybės skulptūromis ar statiniais (Boboli sodai Florencijoje, Bomarzo parkas). Daugelis tapybos ypatumų (ilginimas, perdėtas išraiškingumas) pastebima ir skulptūroje. Siekiant perteikti iš visų pusių matomo judesio vyksmą kuriamos ↑serpent. kompozicijos. Iškilus jų pvz. yra G. da Bologna „Merkurijaus" statula (1580). Svarb. skulptūros objektai buvo portretai, šaltiniai ir epitafijos. Itin reikšminga tapo ir maž. plastika; ją imta rinkti kartu su geriausiais taik. dailės pvz. kunigaikščių kunstkameroms ir „keistenybių kambariams" (↑dailės kolekcija). Taik. dailė vartojo negyvosios gamtos formas (kriauklės, koralai, stručių kiaušiniai) — jas meniškai apdorodavo arba imituodavo. — Šiaurės kraštuose, kur ma-

Baroko ir rokoko menas

109 *Gianlorenzo Bernini. Baldakimas virš šv. Petro kapo ir katedros. Šv. Petro bazilika/Roma*

110 *Jules Hardouin-Mansart. Invalidų katedra/Paryžius*

111 *Fernando de Casas y Novoa. Barokinis katedros fasadas/Kompostelos Santjagas*

112 *Christopher Wren. Šv. Pauliaus katedra/Londonas*

113 *Jakob Prandtauer. Melko vienuol. bažnyčia*

114 *Andrea Pozzo. Lubų freska. Šv. Ignoto bažn./Roma*

115 *Michelangelo Caravaggio. Šv. Petro nukryžiavimas. S. Maria del Popolo bažn./Roma*

116 *Nicolas Poussin. Dangiškosios manos rinkimas. Luvras/Paryžius*

117 *Claude Lorrain. Gamtovaizdis su apskrito plano šventykla. Tapybos ir skulptūros muziejus/Grenoblis*

118 *Gianlorenzo Bernini. Apolonas ir Dafnė. Galleria Borghese/Roma*

119 *Peter Paul Rubens. Maria de Medici — Julicho mūšio nugalėtoja. Luvras/Paryžius*

120 *Hyacinthe Rigaud. Prancūzijos karalius Liudvikas XIV. Luvras/Paryžius*

121 *Diego Velázquez. Ispanijos karalius Pilypas III. Pradas/Madridas*

122 *Anthonis van Dyck. Anglijos karalius Karolis I. Pradas/Madridas*

123 *Louis Le Vau, Jules Hardouin-Mansart. Versalio rūmai prie Paryžiaus*

124 *Johan Bernhard Fišer von Erlach. Šėnbrūno rūmai/Viena*

125 *Jacob van Campen. Buvusi rotušė/Amsterdamas*

126 *John Vanbrugh. Blenheimo rūmai*

A FIDES
MVNDO
ET OVES

110

111

112

113

116

117

119

120

121

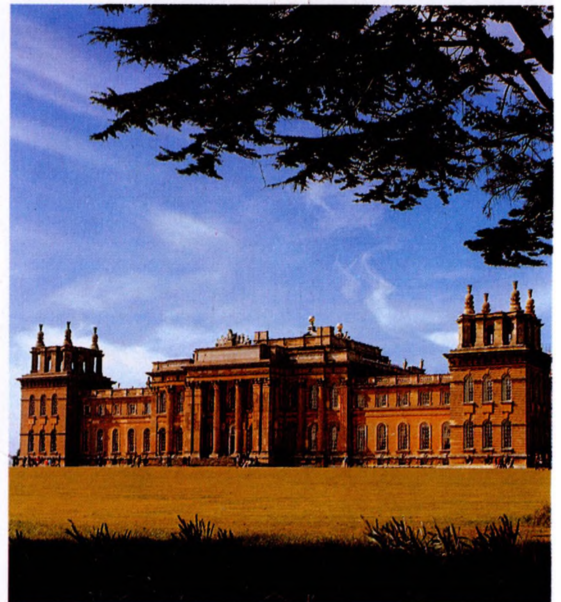

122

123

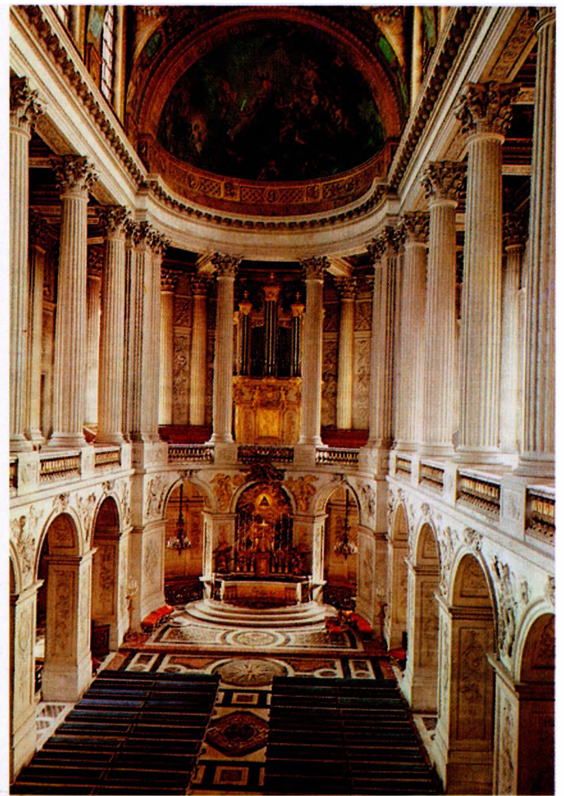

124

125

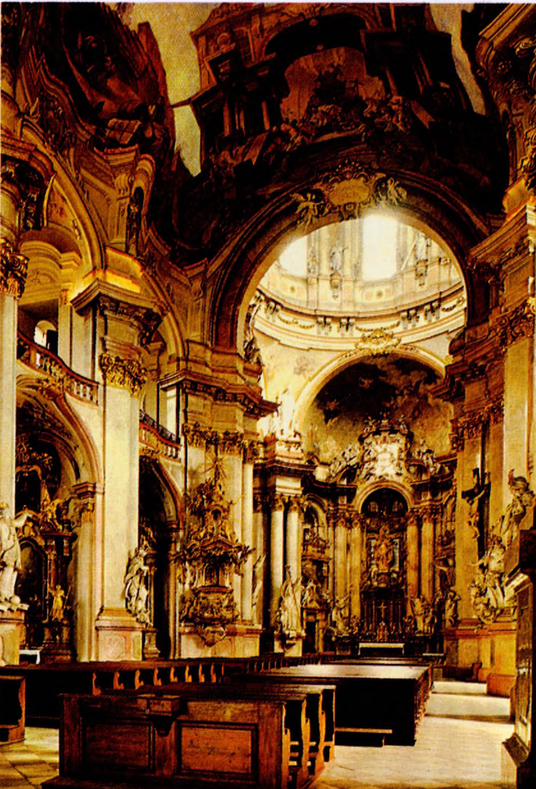

126

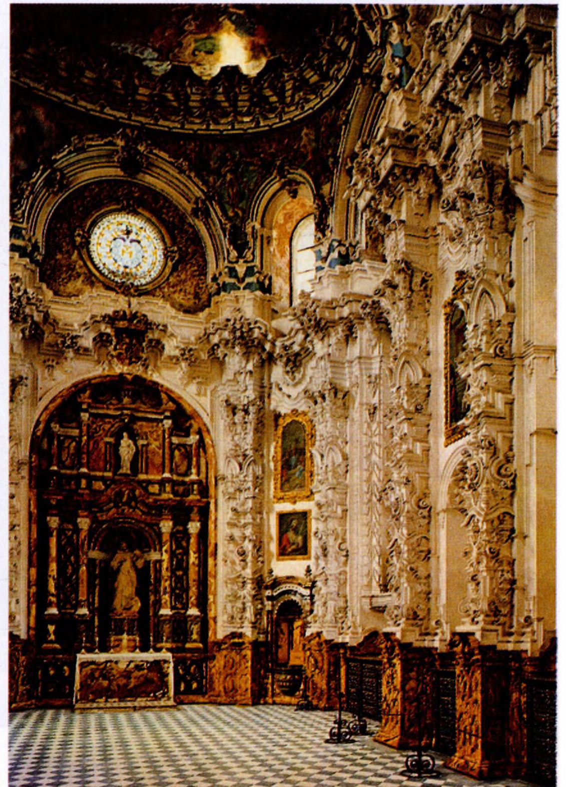
127

128

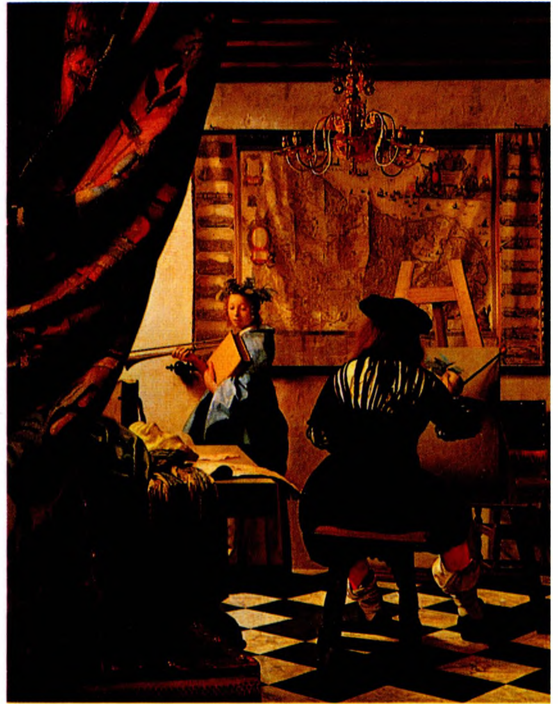
129

130

131

132

133

135

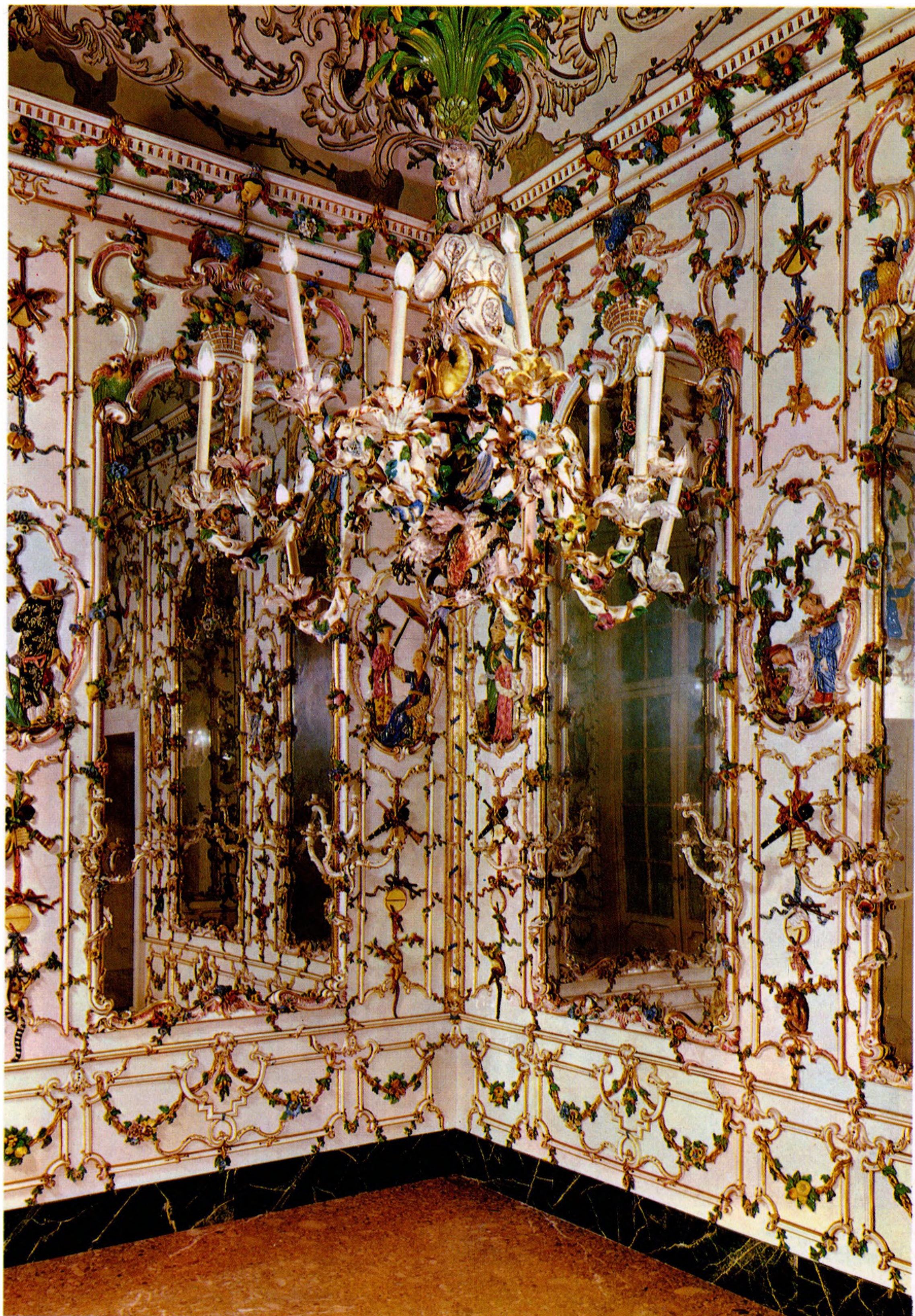
136

138

139

141

127 Christopher Wren. Šv. Stepono Volbruko bažn./Londonas

128 Robert de Cotte, Jules Hardouin-Mansart. Rūmų koplyčia/Versalis

129 Christoph Dientzenhofer, Kilian Ignaz Dientzenhofer. Šv. Mikalojaus bažn. Mažajame mieste/Praha

130 Nežinomas dailininkas. Kartūzų vienuol. bažn. zakristija/Granada

131 Frans Hals. Willemas van Heythuyzenas. Karališkieji dailės muziejai/Briuselis

132 Jan Vermeer van Delft. Tapytojas studijoje. Dailės istorijos muziejus/Viena

133 Jacob van Ruisdael. Peizažas. Rijksmuseum/Amsterdamas

134 Rembrandt. Autoportretas. Rijksmuseum/Amsterdamas

135 Antoine Watteau. Išplaukimas į Citerą. Luvras/Paryžius

136 Thomas Gainsborough. Robertas Andrewsas su žmona. Nacionalinė galerija/Londonas

137 Giambattista Tiepolo. Popiežius Klemensas I garbina Švč. Trejybę. Senoji pinakoteka/Miunchenas

138 François Cuvilliés. Amalienburgas/Miunchenas

139 Liudviko XV laikų baldai. Šamo pilis

140 Porceliano kambarys Villa Reale in Portici. Capodimonte/Neapolis

141 Franz Anton Bustelli. Įsimylėjėliai griuvėsiuose. Nimfenburgo porceliano manufaktūra

nierizmas įsigalėjo tik baigiantis XVI a., susiklostė savita jo forma. Kadangi čia nebūta tokio ištobulinto brandž. renesanso kaip Italijoje, tai susiformavo it. pavyzdžių derinys su vietinės vėlyv. gotikos elementais. Manier. tapybos centrai į šiaurę nuo Alpių buvo Rudolfo II rūmai Prahoje (G. Arcimboldo, H. von Aachenas ir B. Sprangeris) ir Harlemo mokykla (J. Gossaertas ir L. van Leydenas). Ispanijoje tapytojas El Grekas, mokęsis Italijoje, kūrė savitą mistinį vizionierišką stilių. — **2.** Bet kurio stiliaus vėlyv. fazė, pasižyminti sustabarėjusiomis arba utriruotomis jam būdingomis formomis.

Mantegna, Andrea
(*1431 Izola di Kartūra net. Padujos, †1506 Mantuja)
It. tapytojas ir vario raižytojas, vienas žym. Š. Italijos ankst. renesanso atstovų. Mantegna [Mantenija] mokėsi pas F. Squargione Padujoje. Stiprių impulsų jam teikė Donatello kūryba ir perspektyvos studijos. Ankst. jo darbas yra dalis freskų Eremitų koplyčioje Padujoje (1448—57, išlikę tik fragmentai). Jas užbaigęs Mantegna stojo tarnauti markgrafui Lodovico Gonzaga'i, kurio Mantujos rūmuose jis ir gyveno nuo 1460 tik trumpam išvykdamas. Čia 1474 jis baigė tapyti Camera degli Sposi, kurios iliuzinis dangaus akiratis davė pradžią iliuz. erdvės vaizdavimui; kita vertus, tai yra pirmas žinomas grup. portretas. Antikai artimuose kūriniuose Mantegna ypač ištobulino kūno plastinį ir anatominį vaizdavimą. Jo vaizduojamos erdvės aiškiai regimos iki pat tolimojo plano, kas pasiekiama sąmoningai, perspektyvos priemonėmis, o kompozicijai būdingas griežtas linijiškumas. Garsūs jo molbert. paveikslai — Pala di S. Zeno Veronoje (1457/58) ↑*Sacra Conversazione* tema ir maksimaliu rakursu nutapytas „Miręs Kristus, apraudamas M. Marijos ir šv. Juozapo".

Andrea Mantegna. Prisikėlęs Kristus tarp šv. Andriejaus ir šv. Longino. Vario raižinys

Manuel, Niklaus (kitaip N. M. Deutsch, N. Alleman)
(*1484 Bernas, †1530 ten pat)
Renesanso epochos Šveicarijos tapytojas ir grafikas; poetas, reformatorius ir politikas. Manuelis pagal išsilavinimą veik. buvo stiklo tapytojas. Jo kūrybai turėjo įtakos ↑ Dunojaus mokykla. Iš pradžių dar kaustomas vėlyv. gotikos men. išraiškos priemonių, ilgainiui gamtos suvokimu ir figūrų vaizdavimu pasidarė tikras renesanso menininkas. Greta bibl. siužetų jis ėmėsi ir daugelio kt. humanistiškai traktuojamų temų. Kūriniai: „Šv. Jono Krikšt. nukirsdinimas" (1515—20); „Šv. Antano altorius" (1520); „Pario teismas" (1520/25).

Manzoni, Piero
(*1933 Sončinas, †1963 Milanas)
It. tapytojas ir skulptorius. L. Fontana ir Y. Kleino monochrom. paveikslų įkvėptas, Manzoni [Mandzonis] kūrė „Achromes" („Bespalvius paveikslus") iš monochrom. baltų medžiagų (vatos, medvilnės, stiklo vatos) ant balto paviršiaus. Jis specialiai nesiejo savo objektų su kokia nors simbolika. Taip pat kūrė „Linijas" ant popieriaus rulonų, siekiančių iki 7200 m ilgio, arba kaip nors suženklindavo žmones, ir jie virsdavo „gyvais meno kūriniais". Savo kūryba Manzoni parengė dirvą ↑ konceptualizmui ir ↑ hepeningui.

Mapplethorpe, Robert
(*1946 Long Ailendas, †1989 Niujorkas)
Amer. fotografas. Po dailės studijų Mapplethorpe [Mapltorpas] atsidėjo fotografijai. Ankst. kūrybos laikotarpiu jis provokuojamai fotografavo Niujorko subkultūrą. Dominuojanti jo kūrybos tema, be portretų ir gėlių natiurmortų, yra estetizuotas nuogo žmogaus kūnas. Klasik. pavyzdžiams artimi jo erotiniai aktai pateikiami sustingusia skulptūrų poza. Vėlyv. kūriniuose išraiškingai plėtojama mirties tema.

Maratti, Carlo (kitaip Maratta)
(*1625 Kameranas/Ankonos prov., †1713 Roma)
It. tapytojas, žym. Romos vėlyv. baroko dailininkas. Maratti [Maratis] mokėsi pas A. Sacchi Romoje. Veikiamas Corregio ir G. Reni, jis kūrė portretus ir kupinas šviesos relig. bei alegor. freskas. Pirmas žymus jo paveikslas — apie 1650 nutapytas „Jėzaus gimimas" (Roma, S. Giuseppe dei Falegnami bažn.). Be to, su dideliu įsijautimu yra nutapęs portretų („Popiež. Klemensas IX", 1669). Maratti Romoje turėjo didelę dirbtuvę ir parengė būrį dailininkų. Jo kūriniai, ypač Madonos, buvo dažnai kopijuojami.

Marc, Franz
(*1880 Miunchenas, †1916 net. Verdeno)
↑ Ekspresionizmo krypties vok. tapytojas ir grafikas. Nuo 1900 Marcas [Markas] studijavo Miuncheno akademijoje. Jo ankst. kūrybai turėjo įtakos impresionistai (↑ impresionizmas), be to, V. van Goghas, kurio paveikslus pamatė 1903 apsilankęs Paryžiuje. 1909 susipažino su V. Kandinskiu ir prisijungė prie Miuncheno ↑ „Neue Künstlervereinigung". Šis kontaktas, kaip ir susitikimas su A. Macke 1910, turėjo lemiamą įtaką jo stiliaus formavimuisi. Vėlesn. metais jis vis labiau tolo nuo natūral. vaizduosenos ir domėjosi nuo tikrovės atsijusių spalvų simbol. prasme („Raudoni arkliai", 1911). Pasitraukę iš Miuncheno dailininkų asociacijos Kandinskis ir Marcas 1911 įkūrė dailininkų grupę ↑ „Blauer Reiter". Marcui būdingas ne tik spalvos suabsoliutinimas, bet ir iš ↑ kubizmo ir ↑ futurizmo perimti stilist. elementai. Įsitraukęs į kūnų ir formų skaidymą ir narstymą jis galop priartėjo prie abstrakcijos („Kovojančios formos", 1914). Marco kūrybai būdingas dėmesys animal. motyvams, kurie nuo pat pradžių dominavo jo dailėje. Gyvūną jis laikė gyvos būtybės ir gamtos vienovės įsikūnijimu. 1916 Marcas žuvo Vakarų fronte. Kt. kūriniai: „Stirnos" (1912); „Mėlynų arklių bokštas" (1913); „Tigras" (1914).

Marcks, Gerhard
(*1889 Berlynas, †1981 Burgbrolis)
Vok. skulptorius ir grafikas. 1919 Gropius pakvietė Marcksą [Marksą] į ↑ „Bauhauzą" vadovauti keramikos dirbtuvei. Nuo 1946 jis dėstė dailės mokykloje Hamburge. Kūryb. veiklos pradžioje kūrė ekspres. darbus (↑ ekspresionizmas) (daug. medžio raižinių ciklus). Kelionė į Graikiją sustiprino jo siekį į kūrybos centrą kelti žmogaus figūrą laipsniškai atsisakant ekspres. vaizduosenos elementų. Graikijoje jis studijavo antik. skulptūrą, tačiau nepasuko akademine klasicist. kryptimi. Marcksą lab. žavėjo griežtos ir paprastos archajinės gr. dailės formos; vėlyv. kūriniuose ryškėja ir roman. skulptūros įtaka. Be aktų, Marcksas yra sukūręs animal. skulptūrų („Buivolė", 1953).

Marcoussis, Louis (tikr. Ludwig Markus)
(*1883 Varšuva, †1941 Kiusė/Aljė)
Lenkų kilmės pranc. tapytojas. Marcoussis [Markusi] studijavo Krokuvoje ir Paryžiuje, kur ir apsigyveno 1903. Pirmieji jo kūriniai buvo impresionistiniai. Bendraudamas su G. Braque, P. Picasso ir J. Grisu, nuo 1910 susidomėjo ↑ kubizmu. 1912 prisijungė prie ↑ „Section d'Or" grupės. Savo paveiksluose — natiurmortuose, peizažuose ir miestų vaizduose — jis savitai, su polinkiu į dekoratyvumą, interpretavo kubizmą. Nuo 4-o deš. Marcoussis kūrė ir ofortus; jis iliustravo G. Apollinaire ir T. Tzara kūrinius. Kūrybos pvz.: „Natiurmortas su šachmatų lenta" (1912).

Marées, George de
↑ Desmarées, G.

Marées, Hans von
(*1837 Vupertalis-Elberfeldas, †1887 Roma)
Vok. tapytojas, reikšmingas vėlyv. romantizmo Miuncheno mokyklos atstovas. Kartu su A. Böcklinu ir A. Feuerbachu priklausė vad. ↑ doičriomeriams. Iš pradžių domėjęsis militar. siužetais, 7-ame deš. susižavėjo mitologija. Pagr. tema — monument. akto figūra peizaže ir idiliško pirmapradiškumo ieškojimas („Hesperidės", 1884/85). Jo kūrybai būdingos reljefiškos apibendrintos vaizduosenos kompozicijos. 1864 grafo von Schacko pavedimu nuvyko kopijuoti paveikslų į Romą. Ten studijavo antik. skulptūrą ir Raffaelio dailę. Vėliau aplankė Prancūziją, Ispaniją ir Olandiją. Kiek pagyvenęs Berlyne, Dresdene ir Neapolyje 1875 Marées [fon Marė] grįžo į Romą. Be mitol. paveikslų, jo kūryb. palikime yra portretų ir relig. tematikos darbų.

Maria, Walter de
(*1935 Olbanis/Kalifornija)
Amer. dailininkas. Baigęs Berklio universitetą Maria 1960 apsigyveno Niujorke. Jo kūryba buvo artima daugeliui 7-o deš. dailės srovių, bet jis tiesiogiai nesiejamas su jokiu judėjimu. Rengė ↑ hepeningus ir kūrė darbus ↑ minimalizmo („Spyglių lova" — „Bed of Spikes", 1968; „Perlaužtas kilometras" — „Broken Kilometer") arba ↑ žemės dailės („Žemės paroda" — „Earth Show", 1968) dvasia. Jo „Mile Long Drawing" yra žymus ↑ vietovaizdžio dailės kūrinys. Savo darbų visuma jis linksta į radikalų supaprastinimą, o kita vertus, į mitinės simbolikos plotmę.

Marin, John
(*1870 Rezerfordas/Niū Džersis, †1953 Keip Splitas/Meinas)
Amer. fotografas. Po kelionių į Europą Marinas nuo 1909 priklausė apie A. Stieglitzą susibūrusių fotografų ratui. Nedidelėje šio galerijoje „1291" įvyko jo pirmoji personal. paroda. Visų Marino nuotraukų leitmotyvas — gigantiški Niujorko monumentai.

Marina
XVI a. pab. Olandijoje susiformavusi savita ↑peizažo atmaina; jos motyvai gali būti jūra, pakrantė, uostas, taip pat pavieniai laivai ir net jūros mūšiai. Suklestėjusi Olandijoje XVII a. (W. van de Velde, S. de Vliegeris), kitas aukštumas marina pasiekė romantizmo (W. Turneris, T. Géricault) ir impresionizmo (C. Monet, P. Signacas) tapyboje.

Marini, Marino
(*1901 Pistoja, †1980 Viaredžija)
It. skulptorius, tapytojas ir grafikas. Men. išsilavinimą Marini [Marinis] įgijo Florencijos akademijoje. Nuo 1929 jis dėstė Moncos dailės mokykloje, 1947—70 Milano Breros akademijoje. Linkęs į archaizuotą apibendrinimą ir abstrakciją, Marini jau kūrybos pradžioje naudojosi etruskų ir antikos pavyzdžiais. Bronzinės (o ir medinės bei gipsinės) jo skulptūros alsuoja įtampa; ji pasiekiama poliarizuojant horizont. ir vertik. elementus bei dinamiškai jungiant judesį ir pusiausvyrą. Marini apsiribojo keliomis temomis. Jis kūrė portretus, o be šokėjų ir fokusininkų, nuo 1936 rutuliojo žirgo ir raitelio temą. Skulptūrose varijuojamas gyvulio ir žmogaus santykis — nuo visiško susiliejimo iki dramatiškos, kupinos įtampos priešpriešos. Tapybos bei grafikos kūriniuose Marini irgi vaizdavo tuos motyvus vis labiau juos abstrahuodamas; jiems būdinga pilkų atspalvių įvairovė. Archajinių elementų sąsaja su moderniu formos suvokimu užtikrino Marini'ui vietą tarp žym. XX a. it. skulptorių.

Marinus Claesz. van Roemerswaele
↑Roemerswaele, Marinus Claesz. van

Maris, Jacob Hendricus
(*1837 Haga, †1899 Karlsbadas)
↑Hagos mokyklos ol. tapytojas. M. Mario brolis. Maris studijavo Hagoje ir Amsterdame. Iki 7-o deš. tapė beveik išimtinai ↑interjerus, kaip antai „Virtuvėje" (apie 1860). Po kelionės į Prancūziją (1865—71) jis, veikiamas ↑Barbizono mokyklos ir J. B. Corot, ėmėsi peizažų („Montinji prie Luaros vaizdas", 1870).

Maris, Matthijs
(*1839 Haga, †1917 Londonas)
↑Hagos mokyklos ol. tapytojas. J. Mario brolis. Studijavo Hagoje ir Antverpene. Pagyvenęs Paryžiuje (1869—75), 1877 persikėlė į Londoną. Tapė daug. peizažus ir figūr. kompozicijas (dominavo pasakų motyvai: „Miegančioji gražuolė", 1873), artimas vok. vėlyv. romantikams ir anglų prerafaelitams („Krikštas Lozanoje", 1862). Romantiniais savo paveikslų elementais jis nutolo nuo Hagos mokyklos.

Marketri
↑Intarsija

Marmion, Simon
(*apie 1420/25 Valensjenas arba Amjenas, †1489 Valensjenas)
Pranc. tapytojas ir miniatiūrininkas. Nuo 1449 dokumentais įrodytas Marmiono buvimas Amjene, o nuo 1455 — Valensjene. Nuo 1468 jis priklausė Turnė Šv. Luko gildijai. Sukūrė miniatiūrų maldaknygėms ir ↑valandų maldynams Burgundijos herc. Pilypo Gerojo ir kt. užsakymu (po 1467). Žym. jo ↑molbert. tapybos kūrinys yra Sent Omero Šv. Bertino abatijos bažn. did. altorius (1454—59). Marmiono kūryba — flam. įtakos (R. van der Weydenas, D. Boutsas) ir pranc. tradicijų junginys; jai būdingas skrupulingas detalių perteikimas.

Marmuras
Kristalinė klintis; jo būna visokių spalvų ir — nelygu priemaišos — atspalvių (vien Vokietijoje apie 200 rūšių). Gryno balto marmuro pasitaiko retai (pvz., Kararos marmuras). Marmurą dažniau už kt. medžiagas vartojo antikos menininkai; graikai mėgo vienspalvį marmurą, o romėnai išnaudojo turtingą jo atspalvių gamą. Nuo tada Italijoje be pertraukos dirbama su marmuru, o į šiaurę nuo Alpių esančiuose regionuose atvirkščiai — per visus viduramžius beveik nevartotas, jis tik renesanso laikais susilaukė dėmesio. Marmuras buvo plačiai taikomas ir baroko bei klasicizmo mene. XX a., atsiradus gausybei modernių medžiagų, jis prarado turėtą reikšmę.

Marmuravimas
Tapytinė ↑marmuro imitacija. Marmuravimo technika žinoma nuo antikos laikų; dažn. jis naudojamas kaip pigus tikro marmuro pakaitalas, be to, kaip savarankiška, su realiais pvz. nesusijusi dekoracinė priemonė.

Marmurinis stiukas
(it. marmo stucco) XVI a. Italijoje išrastas dirbt. marmuras iš gipso, kalkių ir smulkiai sutrinto marmuro. Marmurui būdingas gyslotumas pasiekiamas suminkant skirtingai nuspalvinto stiuko dalis į vieną masę. [Blizgantis marmur. stiukas — *stucco lustro* — gaunamas stiuko paviršių išlyginant karšta mente.] Marmur. stiukas buvo mėgstamas XVII—XVIII a. interjerų puošyboje.

Martin, John
(*1789 Heidon Bridžas, †1854 Duglas/Meno sala)
Anglų tapytojas ir grafikas. Iš pradžių dekoravo porceliano ir stiklo dirbinius, bet vėliau pasuko į ↑istor. tapybą. Spalvinguose paveiksluose vaizdavo fantastiškus, apokaliptinius peizažus su neįprasta architektūra ir nerealiais šviesos efektais. Dažn. pasirinkdavo bibl. temas, scenas iš ST ir ↑Apokalipsės. Sukūrė iliustracijas Miltono poemai „Prarastasis rojus". Kūriniai: „Sadakas ieško vandens apsiplovimui" (1812); „Puolę angelai pragare" (1841).

Martin, Keneth
(*1905 Šefildas)
Anglų tapytojas ir skulptorius. Martinas studijavo Šefilde ir Karal. dailės koledže Londone. Nuo 5-o deš. tapė abstr. paveikslus, kol 6-o deš. pr. pasirinko skulptūrą. A. Pevsnerio veikiamas jis kūrė judamas vielų skulptūras, kabančias arba stovinčias konstrukcijas, padarytas iš įv. metalų (žalvario, plieno, bronzos). Nuo 7-o deš. vid. domisi ir kinet. šviesos ↑invairomentais.

Martini, Simone
(*1284 Siena, †1344 Avinjonas)
It. tapytojas, žym. Sienos tapybos atstovas, po Giotto — reikšm. ↑trečento tapytojas. Martini [Martinio] kūryboje susipynę it. ir pranc. tapybos elementai. Pirmas neabejotinai jam priklausantis kūrinys yra freska „Maestà" (1315) Sienos Palazzo Pubblico. Tais pačiais metais jis buvo pakviestas į

Neapolio kar. Roberto rūmus. Ten 1317 nutapė molbert. paveikslą, vaizduojantį šv. Liudviką Tulūzietį. 1322—26 sukūrė freskų ciklą Šv. Martyno koplyčiai Žem. Šv. Pranciškaus bažn. Asyžiuje ir 1328 freską, vaizduojančią karvedį Guido Riccio da Fogliano, Sienos Palazzo Publico su vienu pirmųjų peizažų V. Europos dailėje. Kartu su L. Memmi 1333 sukūrė Sienos katedrai „Apreiškimą". Šis lyriškos nuotaikos altor. paveikslas su patraukliomis gracingomis figūromis plevenančiais apdarais, stebinantis detalių preciziškumu, laikomas bene gražiausiu jo kūriniu. — Martini buvo vienas iš vad. ↑ Avinjono mokyklos kūrėjų; savo kūryba, ypač paskut. laikotarpio, jis padarė didelę įtaką vėlyv. viduramžių tapybai.

Masaccio (tikr. Tommaso di Giovanni di Simone Guidi) (*1401 San Džovani Valdarnas, †veik. 1428 Roma)
It. tapytojas, tenykštės renes. tapybos pradininkas. Jo kūrybos atribojimas nuo spėjamo mokytojo Masolino darbų (remiantis Vasari'o informacija) tebėra problemiškas. Ankst. Masaccio [Mazačo] darbai sukurti dar tarpt. gotikos stiliumi (↑ minkšt. stilius). Lemiamą įtaką jam padarė kt. du renesanso pionieriai: architektas F. Brunelleschi, tyrinėjantis pagr. architektūros dėsnius ir perspektyvą, ir skulptorius Donatello, žmogaus atvaizdą kuriantis antikos pavyzdžiu. Naują skirsnį tapyboje pradėjo ↑ epitafija laikoma „Švč. Trejybės freska" Florencijos S. Maria Novella bažn. (galbūt 1425). Sienos paveiksle matome ne tiktai ↑ Malonės sosto ikonogr. tipui būdingus Dievą Tėvą, Sūnų ir Šv. Dvasią, bet ir M. Mariją su šv. ev. Jonu iš Nukryžiavimo grupės; šitaip pabrėžiama dvejopa Kristaus, kaip Dievo ir žmogaus, prigimtis. Tačiau lab. vertas dėmesio šios freskos įkomponavimas renes. koplyčioje, dengiamoje puscilindrio skliauto su kesonais. Tai pirmoji pagal tikslias moksl. perspektyvos taisykles sukonstruota architektūros erdvė. Veik. apie 1427 Masaccio drauge su Masolino pradėjo žym. savo kūrinį — Brancacci koplyčios freskų ciklą S. Maria del Carmine bažn. Florencijoje. Neabejotinai Masaccio yra tapęs šiuos ciklo pav.: „Jėzaus krikštas", „Mokesčio pinigai", „Šv. Petras išgydo ligonį savo šešėliu", be to, „Išvarymas iš rojaus", laikomą vienu pirmųjų realist. aktų nuo antikos laikų. Masaccio čia anatomijos atžvilgiu nepriekaištingai vaizduoja nuogą žmogaus kūną (jo modeliavimui vartoja šviesotamsą). Išvarymo momento jaudulys stebėtinai išraiškingai perteikiamas nevilties kupina Adomo ir Ievos mimika ir gestikuliacija.

Masereel, Frans
(*1889 Blankenbergas/Belgija, †1972 Avinjonas)
Belgų tapytojas ir grafikas. Masereelis [Mazerelis] studijavo Gento dailės mokykloje. Jis išgarsėjo medžio raižinių iliustracijomis ir social. tematikos ciklais („Žmogaus kančios", 1918). Iliustravo S. Zweigo, R. Rolland'o, É. Zola, L. Tolstojaus knygas. Pacifistiniam žurnalui „La Feuille" iki 1920 sukūrė apie 1000 griežto juodos baltos spalvos kontrasto piešinių su aklinai užpildytomis plokštumomis; juose smerkė karą. Jis taip pat tapė aliej. dažais, daug. didmiesčio ir uosto vaizdus.

Masip, Vincente Juan (vad. Juan de Juanes)
(*apie 1523 Fuentė la Hikera net. Valensijos, †1579 Bokairentė)
Isp. tapytojas, vienas ryšk. Valensijos manierizmo meistrų. Mokėsi iš tėvo, Vicente Juano Masipo Vyresn. Šis veik. išsilavinimą buvo gavęs Venecijos srityje, taigi sūnui perdavė ir it. renes. tapybos įgūdžius. Todėl dominuojančios relig. tematikos Masipo Jaunesn. paveiksluose itališki elementai susipynė su isp. tapybos ypatumais. Daugeliui jo paveikslų būdingas ryškus tipizavimas ir temperamentinga gestikuliacija. Žinom. Masipo altor. paveiksle „Paskut. vakarienė" (Valensija) galima įžvelgti to paties pavadinimo Leonardo kūrinio įtaką.

Maskaronas
Grotesk. ↑ kaukė, naudojama tiek architektūroje, tiek taik. dailėje kaip dekoracinis elementas; pvz., kaip ↑ archit. ornamentas baroko architektūroje. Maskaronas kildinamas iš Pompėjos sienų tapybos.

Maso dailė
Romanikos metalo dirbiniai, raižytas dramblio kaulas, knygų tapyba ir medžio bei akmens skulptūra (nuo XI a. pab. iki XIII a. vid.). Kildinama iš Maso regiono, Liežo vyskupijos. Buvo veikiama antikos ir Bizantijos dailės. ↑ Romanika.

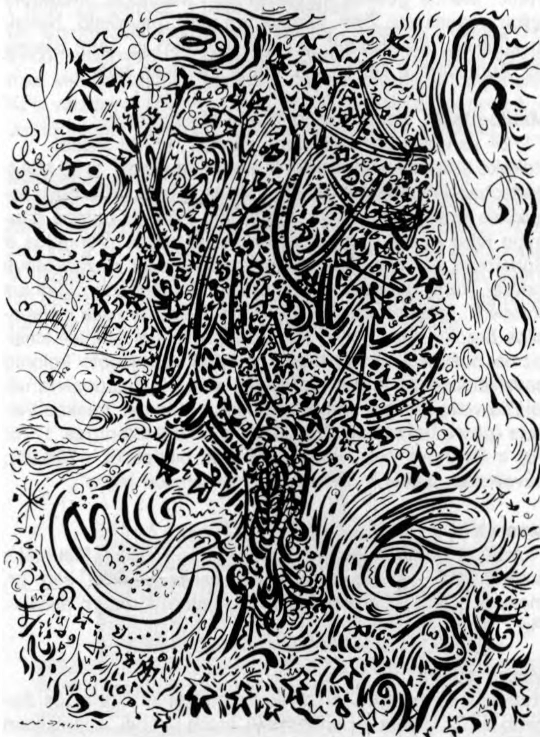
Maso di Banco
(dirbo tarp 1330—1350 Florencijoje ir Neapolyje)
It. tapytojas. Maso [Mazas] buvo žym. Giotto mokinys, o jo kūriniai — tarsi šio ir Masaccio kūrybos jungtis. 1329—32 spėjama jį kartu su Giotto dirbus Neapolio Castel Nuovo. Reikšm. Maso kūrinys yra freskų ciklas Bardi di Vernio koplyčioje, vaizduojantis šventuoju paskelbto popiež. Silvestro gyvenimą (Šv. Kryžiaus bažn. Florencijoje, apie 1336); visos šio ciklo freskos, o ypač „Slibino nugalėtojas" yra vienas didž. erdvės vaizdavimo laimėjimų ↑ trečento tapyboje. Kt. neva jo kūrinių autorystė kelia dvejonių (pvz., freska „Švč. M. Marijos vainikavimas" Šv. Kryžiaus vienuol. refektoriume Florencijoje).

Frans Masereel. Mergina prie lango. Medžio raižinys

Masolino (tikr. Tommaso di Christofano Fini)
(*apie 1383 Panikalė/Toskana, †pr. 1447 Florencija)
It. tapytojas, greta Masaccio — žym. XV a. pr. Florencijos mokyklos atstovas. 1403—07 Masolino [Mazolinas] galbūt dirbo Florencijoje L. Ghiberti padėjėju. Jis kūrė gotikos ir renesanso sandūroje. Iš gerokai jaunesnio Masaccio, veik. savo mokinio, perėmė ankst. renesanso elementus. Tačiau Masolino nepajėgė išsivaduoti iš formalinių gotikos varžtų; tai rodo besvorių figūrų plokštum. traktavimas. Tarp 1425 ir 1427 jis buvo rūmų dailininkas Budapešte; grįžęs drauge su Masaccio dirbo prie jau, matyt, anksčiau pradėtų Brancacci koplyčios freskų Florencijos S. Maria del Carmine bažn. 1428 jie perėmė tapybos darbus Branda koplyčioje (Šv. Klemento bažn., Roma). Masaccio'ui mirus, Masolino jas užbaigė vienas.

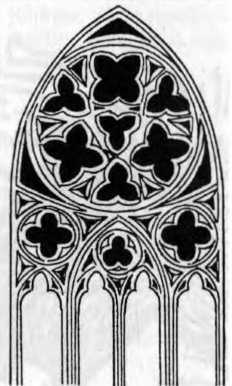
Masson, André
(*1896 Balabni prie Tereno, †1987 Paryžius)
Belgų tapytojas, piešėjas, iliustratorius, skulptorius ir scenografas. Kūryb. kelio pradžioje Massonui [Masonui] darė įtakos ↑simbolizmas ir belgų ↑secesija; formal. impulsų gavo iš ↑kubizmo. Persikėlęs į Paryžių, jis 1922 prisijungė prie siurrealistų grupės (↑siurrealizmas); jai priklausė iki 1929, kai jį pašalino A. Bretonas. Nuo 1932 jį ėmė dominti brutalumo ir erotikos temos; tapė ryškiomis spalvomis ekspresyvia maniera („Massacres", 1932). 1936/37 kūrė makabriškų fantazijų paveikslus. 1942—46 Massonas gyveno JAV; ↑automatizmo metodu sukurti jo darbai darė didelę įtaką besiformuojančio ↑abstr. ekspresionizmo dailininkams. Sunku įžvelgti tiesiaeigę Massono kūryb. raidos liniją; aišku tai, kad jis stengėsi kubizmo ir abstrakcionizmo suformuotą dailės sampratą sieti su nauju siurreal. turiniu.

André Masson. Medis per audrą. Tušo piešinys

Massys, Quinten (kitaip Matsys, Metsys)
(*1465/66 Levenas, †1530 Antverpenas)
Perein. laikotarpio iš vėlyv. gotikos į ↑renesansą Nyderlandų tapytojas, pirmas iš besiformuojančios Antverpeno tapybos mokyklos didž. meistrų. Stiliaus atžvilgiu jo kūryba balansuoja tarp flam. tradicijos ir it. renesanso rimties ir paprastumo. Spėjama, kad Massysas [Maseisas] mokėsi Levene pas D. Boutsą. Nuo 1491 gyveno Antverpene. Žym. jo kūriniai — Leveno Šv. Petro bažn. šv. Onos altorius (1507—09) su garsiuoju Šv. Šeimos vidur. paveikslu ir šv. Jono altorius su Apraudojimu (1511). Šiame antrajame vėlyv. gotikai būdingas ankštas plokštum. figūrų išdėstymas dera su renes. kompozicijos schema. Bene gars. jo paveikslas „Bankininkas su žmona" (1514) stebina natūralist. buitine vaizduosena. Vėlesni jo kūriniai, ypač portretai ir Madonos, akivaizdžiai paveikti it. renesanso tapybos, ką rodo harmoningas figūrų ir gamtovaizdžio ryšys.

Mastichinas
↑Mentelė

Masverkas
(vok. Maßwerk) Gotik. architektūroje nykstant didelėms sienų plokštumoms susiformavę geometr. puošyb. elementai, skaidantys langus, frontonus, ↑timpanus, parapetus, ↑vimpergas ir t. t. Masverkas mažina statinio dalių masyvumą; jos pasidaro filigraniškos ir lengvos. Masverku sujungiamos gotik. langus skaidančios vertikalios strypinės padalos ir užpildomas lango arkos laukas. Dažn. masverko forma yra į apskritimą, trikampį, kvadratą įkomponuotas lapas (↑trilapis, keturlapis, penkialapis, aštuonlapis, daugialapis) arba ↑žuvies pūslė. Be to, naudojamos kt. augal. formos, pvz., krumpliašakis ar lapų ornamentas. Masverkas išsilaikė iki pat XVI a. Vėlesn. laikais trumpam vėl buvo atgijęs neogotikos stiliuje.

Brandžiosios gotikos masverkas

Mataré, Ewald
(*1887 Achenas, †1965 Diuseldorfas/Biuderichas)
Vok. skulptorius ir grafikas. 1907 Berlyne pradėjo mokytis tapybos pas L. Corinthą, tačiau 1920 pasuko į skulptūrą; lab. mėgo vaizduoti gyvūnus. Nacionalsocialistų apšauktas „išsigimėliu", 1933 turėjo atsisakyti profesoriavimo Diuseldorfo akademijoje; tik 1946 galėjo tęsti pedag. veiklą. Tarp jo mokinių buvo J. Beuysas ir G. Meistermannas. Mataré [Matarė] kūrybos pagr. objektas — gyvūnų figūros iš bronzos arba poliruoto tviskančio medžio; jas abstrahuodamas jis stengėsi išryškinti esminę gyvulio kūno formą. Nuo 4-o deš. vis labiau linko prie relig. temų. Be kt. darbų, sukūrė bronz., mozaika puoštas duris Kelno katedros piet. portalui (1948—54).

Mater Dolorosa
↑ Sopulingoji Dievo Motina

Matinis atspalvis
Blizgesį praradusių aliej. dažais tapytų paveikslų atspalvis. Jis atsiranda dėl eterinių aliejų garavimo ar dėl pernelyg plono grunto sluoksnio — mat paveikslo pagrindas sugeria dažų ↑ rišam. medžiagas.

Matisse, Henri
(*1869 Le Kato, †1954 Nica)
Pranc. tapytojas, grafikas ir skulptorius, vienas iš fovizmo (↑ „Fauves") kūrėjų ir žym. XX a. dailininkų. Trumpai studijavęs teisę, Matisse [Matisas], tapęs G. Moreau mokiniu, nuo 1890 ėmėsi tapybos. Iš pradžių kopijavo sen. meistrus, paskui susidomėjo impres. tapyba (↑ impresionizmas). P. Cézanne ir P. Gauguino kūrinių veikiamas ir susidurdamas su neoimpresionistais (↑ neoimpresionizmas), Matisse formavo savo unikalų, nesikeičiantį, grynomis spalvomis pagrįstą stilių. Visiškai atsisakius erdvės iliuzijos ir kūno modeliavimo, taigi suplokštinus vaizdą, spalva (tenkinamasi raudona, žalia ir mėlyna) tampa svarb. išraiškos priemone; atskiros spalv. dėmės dažnai griežtai atribojamos viena nuo kitos tamsiu apvadu. Jo kūrinių tematika, be natiurmortų, — dažn. peizažai, ↑ interjerai, moterų portretai („Odaliskų" ciklas, 3-as deš.) ir moterų aktai, vaizduojami plokštumine-ornament. maniera. Vėlyv. Matisse kūryboje dominuoja didelio formato kompozicijos, akcentuojamas dekoratyvumas. Plokštum. maniera Matisse dekoravo ir interjerus, kaip antai 1949—51 koplyčią Notre-Dame du Rosaire vienuol. bažn. Vense net. Nicos; jai sukūrė sienų tapinių, vitražų ir liturg. reikmenų. Be to, kūrė skulptūros ir grafikos darbus, taip pat ↑ koliažus iš vad. *papiers dé coupés*, t. y. ↑ guašu nuspalvintų karpinių. Matisse kūryba reikšminga visų pirma vok. ekspresionizmui, iš dalies dėl formos apibendrinimo ir spalvos atskyrimo nuo objekto. Bene žinom. jo kūrinys yra pav. „Šokis" (1909/10). Kt. kūriniai: „Raudonoji harmonija" (1908); „Auksinės žuvelės" (1911); „Sėdinti moteris su gitara" (1939); „Did. raudonasis interjeras" (1948).

Henri Matisse. Moters aktas. Linoraižinys

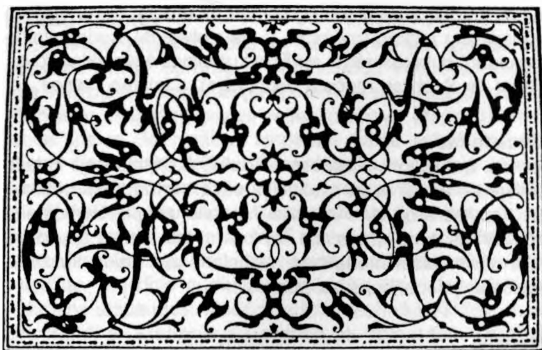
Matta Echaurren, Roberto Sebastián Antonio
(*1911 Santjagas)
Čilės tapytojas, žymus ↑ siurrealizmo atstovas. Po architektūros studijų Matta [Mata Ečaurenas] pradėjo dirbti Le Corbusier biure Paryžiuje, kol 1937, siurrealistų paskatintas, ėmė tapyti. Ankst. jo paveikslai vaizduoja fantast., amorfiškus gamtovaizdžius, kuriuos pats dailininkas pavadino „Inscapes". 1939 jis emigravo į JAV, ten per A. Gorky darė įtakos ↑ abstr. ekspresionizmo raidai. Niujorke Matta susipažino su M. Duchamp'u, turėjusiu lemiamą poveikį jo kūrybai, taip pat su J. Tanguy, M. Ernstu ir A. Bretonu. 1945 jis suformavo savitą stilių, jungiantį ↑ ikikolumbinio meno, abstrakcijos ir ↑ automatizmo elementus. II pasaul. karo sukrėstas, nuo 1946 tapė demoniškas utopines vizijas su vabzdžius primenančiomis fantast. būtybėmis. Nutraukęs ryšius su siurrealistais 1948 grįžo į Europą ir nuo 1954 gyvena daug. Paryžiuje. Nuo tada labiau domisi realijomis, ypač polit. temomis. Kūriniai: „Psichol. morfologija" (1938); „Eroso svaigulys" (1944); „Being with" („Būti drauge", 1946); „Che Guevara" (1967).

Matteo di Giovanni (kitaip M. da Siena)
(*apie 1433 San Sepolkras/Arecas, †1495 Siena)
It. tapytojas, ↑ kvatročento realist. pakraipos Umbrijos tapyboje atstovas. Matteo [Mateas di Džovanis] drauge su Piero della Francesca dirbo San Sepolkre. Jo tapyboje atsispindi tradic. Sienos gotikos konfliktas su į Masaccio orientuotu ankst. renesansu. Žym. kūrinys yra altor. paveikslo „Nekaltų kūdikėlių išžudymas" įv. variantai (tarp jų 1482 Sienos Šv. Augustino ir 1491 — S. Maria dei Servi bažn.).

Maulbertsch, Franz Anton (kitaip Maulpertsch)
(*1724 Langenargenas/Bodeno ežeras, †1796 Viena)
Rokoko stiliaus austrų freskų ir altorių tapytojas. 1739 Maulbertschas [Maulberčas] atkilo į Vieną ir nuo 1759 buvo tenykštės akademijos narys. Pradedant 1750 jis nutapė daugybę lubų freskų ir altor. paveikslų Austrijos, Vengrijos ir Bohemijos žemėse. Itin vertingi pirminiai aliej. dažais tapyti eskizai, kurių daugelis išliko. Ankst. Maulbertscho kūrinius įkvėpė P. Trogerio darbai, Vienos akademijos įtaka ir Venecijos baroko pvz.; vėlyv. kūryboje įžvelgiami pirmieji klasicizmo požymiai. Jo vaiskaus, subtiliai niuansuoto kolorito paveiksluose su realist. detalėmis alegor. vaizduosena užleidžia vietą dramatiniam pasakojimui. Kūriniai: freskos Vienoje (pijorų bažnyčia, 1752/53), Insbruke (Hofburgas, 1775/76) ir Strahove net. Prahos (vienuol. biblioteka, 1794/95); paveikslas „Saulė ir Tiesa išsklaido tamsos jėgas".

Maureska
Plokštum. ornamentas iš stilizuotų lapų ir žiedų. Maureska susiformavo ↑ islamo mene helen. dailės įtakoje (↑ sen. gr. menas); ji buvo itin pamėgta renesanso ir maurų stiliaus. Plg. ↑ arabeska.

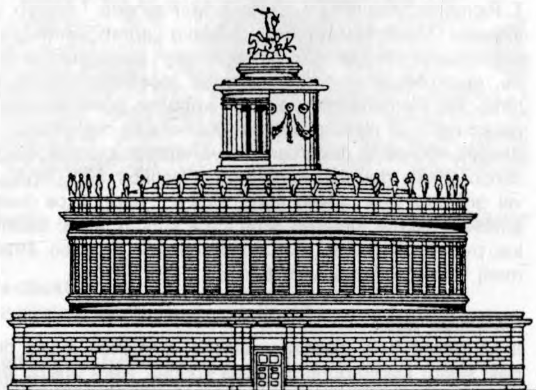
Maurų stilius
Nuo 711 (Cheres de la Fronteros mūšis) iki Granados žlugimo 1492 didelę Ispanijos dalį valdė arabai. Islamiškam maurų menui veikiant krikšč. orientacijos Vakarų meną išsirutuliojo savitas romanikos ir gotikos laikotarpių Ispanijos

Maureska

menas. Roman. ir mauriškų elementų junginys (X ir XI a.) vadinamas ↑*mozarabų stiliumi*, o gotikos ir mauriškų elementų derinys — ↑*mudecharų stiliumi* (klestėjo XIV ir XV a.). XV a. pab. atsirado dar ir ↑*plateresko stilius*, mudecharų stiliaus, vėlyv. gotikos ir it. renesanso mišinys. Maurų valdymo ankst. laikotarpiu buvo įsavinamos tipiškos ↑islamo meno formos. Tai atviros kieminės mečetės, minaretai ir tvirtovių bokštai, pasaginės arkos, ↑stalakt. skliautai. Vėlyv. laikotarpiu susiformavo itin puošni ornamentika (spalv. ažūrinio stiuko sienų dekoracijos, ↑*azulejos*, ↑maureska) ir aukštą lygį pasiekusi taik. dailė. Maurų pasauliet. architektūros šedevras yra Alhambra (arab.: raudonoji tvirtovė), iškilusi viršum Granados. Jos patalpos pagal rytiet. tradiciją išdėstytos aplink kolonų supamus vidaus kiemus.

Mauve, Anton
(*1838 Zandamas, †1888 Arnheimas)
Ol. akvarelistas, peizažistas, vienas žymesnių ↑Hagos mokyklos dailininkų. F. Millet ir ↑Barbizono mokyklos veikiamas Mauve [Mauvė] pasidarė niuansuotų pilkų tonų meistru ir vaizdavo idiliškus pievų bei jūros pakrančių peizažus. Jo kūriniams būdingas šviesus sidabriškas koloritas.

Mauzoliejus
Prabangus antkap. paminklas arba memorial. bažnyčia iškiliam asmeniui. Pavadinimas kildinamas iš Karijos kar. Mauzolo (IV a. pr. Kr.) vardo. Jo memorial. statinys Halikarnase, M. Azijoje, antikos epochoje buvo laikomas vienu iš septynių pasaulio stebuklų. Mauzoliejai dažnai būdavo ↑centrišk. statiniai (pvz., imp. Adriano mauzoliejus Romoje).

Imperatoriaus Adriano mauzoliejus. Roma

May, Ernst
(*1886 Frankfurtas, †1970 Hamburgas)
Vok. architektas ir miestų projektuotojas. Iki 1912 May'us [Majus] studijavo Londone, Darmštate ir pas F. von Thierschą ir T. Fischerį Miunchene. 1921 jis tapo gyvenvietės bendrijos „Schlesisches Heim" („Sileziečių namai") techn. vadovu. 1925—30 buvo miesto architektūros tarėjas Frankfurte prie Maino; kartu su M. Elsässeriu pastatė ten keliolika palyd. miestų su moderniškais želdinių parkais (stačiakampiais išdėstyta Praunheimo gyvenvietė, 1927—29, ir lenktomis linijomis — Remerštato, 1927/28). Nuo 1930 vadovavo dideliems projektams Sovietų Sąjungoje ir R. Afrikoje. 6-o deš. pr. May'us dalyvavo atstatant daugelį Vokietijos miestų, tarp jų Altoną (Hamburgo dalis) ir Vysbadeną.

Mayno, Fray Juan Bautista (kitaip Maino)
(*1568/78 Pastrana arba Milanas, †1649 Madridas)
Galbūt iš Italijos kilęs baroko epochos isp. tapytojas. Tikrai žinoma nuo 1608 jį buvus vienuolį dominikoną Tolede. Ten jis ištapė freskomis Šv. Petro Kankinio vienuolyną. Vėliau Madrido rūmuose mokė piešti sosto įpėdinį, būsimąjį kar. Pilypą IV. Jo italizuoti paveikslai, įkvėpti O. Gentileschi ir M. Caravaggio, skyrėsi nuo El Greco suformuotos tuomet. isp. tapybos. Žym. jo kūrinys yra 1625 nutapytas „Brazilijos uostamiesčio Bahijos susigrąžinimas".

Mazo, Juan Bautista Martinez del
(*apie 1612 Beteta/Kuenka, †1667 Madridas)
Baroko epochos isp. tapytojas. Mazo [Mazas] kūrė peizažus, portretus, istor. paveikslus, ↑natiurmortus (daug. ↑medžioklės trofėjus). Jis stengėsi mėgdžioti savo mokytojo ir uošvio D. Velázquezo manierą. Sunku skirti Mazo ir Velázquezo darbus, nes jie panašaus stiliaus ir galbūt tapyti drauge. 1661 jis kaip uošvio įpėdinis buvo paskirtas kar. Pilypo IV rūmų pirmuoju dailininku. Kūriniai: „Elnio medžioklė" (iki 1666); „Marija Ona Austrė" (1666); „Saragosos vaizdas" (1667; kartu su Velázquezu).

Mažieji meistrai
(vok. Kleinmeister) XVI a. vok. vario raižytojų grupė, šitaip pavadinta todėl, kad dažn. kūrė mažo formato grafikos lakštus. Tačiau sąvoka nėra tiksliai apibrėžta, todėl maž. meistrams kai kada priskiriami ir kt. kraštų dailininkai. Jais laikomi B. Behamas, H. S. Behamas, G. Penczas ir H. Aldegreveris; A. Altdorferio priklausymas šiai grupei ginčytinas. Maž. meistrų motyvus sąlygojo reformacijos idėjos, aktualios politikos ir to meto gyvenimo temos. Formų turtingumui turėjo regimos įtakos it. renesanso elementai. Kt. jų atspirties taškas buvo A. Dürerio grafika.

Meandra
Labai vingiuotos M. Azijos upės Maiandros (gr.) vardu pavadinta ornament. juosta. Meandrų pasitaiko jau priešistor. keramikoje ir ikikolumb. mene tarp Meksikos ir Peru. Sen. Graikijoje meandra dažna ↑frizų puošyboje; ji išsilaikė dar ir XII a. viduramžių miniatiūrų tapyboje. Klasicizmas vėl at-

Meandra

gaivino meandrą; tada ji buvo laikoma tiesiog graikišku ornamentu. Esama įvairių jos variantų, bet dažn. aptinkama klasik. meandra, t. y. stačiais kampais išlankstytas ornamentas, ir „bėgantis šuo"(„laufende Hund"), bangų juostos ornamentas.

Meckenem, Israhel van
(*apie 1440 Mekenheimas net. Bonos, †1503 Bocholtas) Vok. vario raižytojas ir auksakalys. Meckenemas [Mekenemas] mokėsi pas tėvą auksakalį, savo bendravardį. Nuo 1480 įrodytas jo buvimas Bocholte. Palikęs daugiau nei 600 pasirašytų lakštų Meckenemas laikomas produkt. XV a. vario raižytoju. Daugiau kaip pusė iš jų — M. Schongauerio, H. Holbeino Vyresn. ir vad. ↑„Namų knygos" meistro kūrinių kopijos. Gars. jo kūrinys ir kartu pirmas spausd. grafikos būdu sukurtas autoportretas yra porinis portretas „Dailininkas su žmona Ida" (1490).

Israhel van Meckenem. Dailininkas su žmona Ida. Vario raižinys

Mecotintas
(it. mezzo — vidurinis, tarpinis, tinto — dažytas) Kitaip angliška maniera. ↑Oforto rūšis. Raižinio plokštė apdorojama lenkta geležte su aštriais dantytais ašmenimis. Šis darbo procesas labai varginantis ir užima daug laiko. Atspaudas nuo tokios plokštės būtų juodas. Ant plokštės kuriamas piešinys, o tada grūdėtas metalas šlifuojamas: kuo lygesnis paviršius, tuo šviesesnė vieta bus atspaude; einama nuo tamsaus vaizdo prie šviesesnio. Toks metodas leidžia sukurti laipsniškus perėjimus ir pasiekti tapybišką efektą. Išrastas XVII a. Vokietijoje; Anglijoje ir Airijoje paplito XVIII a. ir XIX a. pr.

Mečetė
(arab. mesdžid — maldos vieta) Mečetę dažn. sudaro stačiakampė, perdengta skliautu maldos salė su apsidos formos niša (↑mihrabu) toje pusėje, kur yra Meka, ir pamokslininko sakykla (minbaru). Šią centr. maldos patalpą supa aptvertas kiemas (sahnas) su šuliniu ritual. apsiplovimui (sebilu) ir minaretu, bokštu maldos šaukliui (muedzinui). Minaretas gali būti stačiakampis, spiralės pavidalo arba apvalus (Š. Afrikoje dažn. keturkampis ir masyvių proporcijų, Azijos kraštuose — cilindriškas ir grakštus). Mečetės kiemo aptvare kartais būna daugiau į išorę išsikišusių bokštų, o vidų juosia kolonų arba piliorių galerijos. Ši maldai skirta mečetė skiriasi nuo antkap. mečetės (↑mauzoliejaus), kurios atsiradimui turėjo įtakos vėlyv. antikos kupolinės šventyklos (pvz., Kubat as Sachros mečetė Jeruzalėje). ↑Islamo menas.

Medalionas
(pranc. medaillon — didelis medalis) Architektūroje ir taik. dailėje — apvali arba ovalinė puošyb. forma. Gali būti reljef., tapytas arba su ↑intarsija. Medalionais puošiamos sienos, arkos arba durys, be to, baldai bei namų apyvokos reikmenys. Maži medalionai nešiojami ant kaklo kaip papuošalai (medalionas su portretu).

Medalis
(lot. metallum — metalas). Apvali metal. atminimo arba parodai skirta moneta. Medaliai gali būti liedinami, kaldinami arba štampuojami — dažn. iš bronzos, bet ir iš švino, sidabro, aukso. Kampuotas medalis vadinamas *plakete*. — Ši monetų atmaina, nenaudojama pinigų apyvartoje, atsirado vėlyv. Romos imp. laikotarpiu (IV—V a.), puošiama imp. atvaizdais ir mitol. scenomis. Dab. formą medalis įgavo ankst. it. renesanso laikais. 1438 A. Pisano (vad. Pisanello) sukūrė pirmą monetą, kurios priek. pusėje (averse) matyti profilis, juosiamas užrašo, o užpak. (reverse) — sceninė kompozicija. Nuo XVI a. medalių dailė paplito ir kt. Europos šalyse; ypač ženklių laimėjimų pasiekta Vokietijoje ir Prancūzijoje.

Medinė polichrominė skulptūra
Dažyti ar auksuoti ↑medinės skulptūros kūriniai.

Medinė skulptūra
Plastinių atvaizdų kūrimas iš medžio. Dailininkas pagal modelį ar eskizą išdrožia ↑reljefą ar apval. skulptūrą. Medinė skulptūra buvo žinoma jau senovėje (pvz., sen. Egipto apval. skulptūros), tačiau ši medžiaga trumpaamžė, todėl išliko tik vienas kitas pvz. Prie ankst. išlikusių medinių reljefų priklauso Šv. Ambraziejaus bažn. portalas Milane (IV a.) ir Šv. Sabinos bažn. portalas Romoje (V a.). Medinė skulptūra suklestėjo viduramžiais. Gars. otonų laikotarpio kūrinys — „Gero kryžius" Kelne (apie 975). Ankst. romanika teikė pirmenybę akmens skulptūrai, o XII a. jų vėl daugiau kuriama medinių, pvz., ↑krucifiksai ir ↑Triumfo kryžiaus grupės (Halberštatas, Vechselburgas, Freibergas). XIV a. plastiniai ↑devoc. atvaizdai ir altoriai dažnai buvo kuriami iš medžio. Tuo metu atsirado ir pirmosios drožybinės ↑stalės. Vok. vėlyv. gotikoje medinė skulptūra pasiekė apogėjų dideliuose T. Riemenschneiderio, V. Stoßo ir M. Pacherio ↑drožyb. altoriuose. Medinės skulptūros būdavo „aprengiamos", t.y. nugruntuojamos kreida ar gipsu, kitąkart padengiamos drobe, nudažomos ar paauksuojamos [polichromonė skulptūra]. Tik Riemenschneideris kai kuriuose savo kūriniuose paliko natūralų medžio paviršių. Kad medis neskeldėtų, didesnės figūros iš nugaros būdavo išskaptuojamos. Renesanso laikais daugiau kurta maž. plastikos; XVII—XVIII a. vėl grįžtama prie didelių figūrų. XIX a. ↑neogotikos dvasia atnešė daugybę medinės skulptūros kūrinių. XX a. dailininkai, pvz., E. Barlachas, E. L. Kirchneris ir P. Picasso, atrado medį kaip medžiagą savo kūrybai.

Medžiagų dailė
Iš įv., dažnai buit. medžiagų (atliekų, medienos, žvyro, drobės, stiklo) sukomponuoti dailės kūriniai. Nėra griežtų ribų tarp medžiagų dailės ir kt. ↑objektų dailės išraiškos formų (↑akumuliacija, ↑asambliažas, ↑koliažas).

Medžio raižinys
Kitaip išilginis medžio raižinys. Tokia ↑iškilioji spauda, kai spaudos forma daroma iš [nušlifuotos kriaušės, liepos, obels ar buko] lentos. Išilginėje lentoje peiliu išpjaustomas atvirkščias vaizdas; gautas reljef. piešinys atspaudžiamas juoda spalva. Jei piešinys atspaude išeina baltas, jis vadinamas *baltų linijų raižiniu*. *Šviesotamsiniame* (kitaip *kiaroskuro*) *raižinyje* motyvo perteikimui vartojama keletas lentų [2—6] (viena lenta juodam kontūr. piešiniui, o kitos — pusšešėlių ir šešėlių tonams); tai ↑spalv. medžio raižinio pirmtakas. Atspaudui naudojamas popierius. Medžio raižinio provaizdžiai: antikinis audinių marginimas iš maketo ir kinų ↑akmens atspaudas. Medžio raižinių technika Kinijoje buvo žinoma VI a. Europoje ji pasirodė tik apie 1400. Tai vad. vienalapiai atspaudai, apsiribojantys kontūr. piešiniu ir vėliau spalvinami. Maždaug nuo 1460 medžio raižiniai naudojami knygų ↑iliustracijoms. XV a. pab.—XVI a. vid. jie virto savarankiška men. priemone (L. Cranachas, A. Düreris, Meistras E. S., M. Schongaueris). Vėliau išstumti ↑vario raižinių, jie vėl išpopuliarėjo XVIII a., pirmuč. Anglijoje. Naujų impulsų medžio raižiniui suteikė ↑ekspresionizmo dailė.

Medžio raižinys. Albrecht Dürer. Keturi Apokalipsės raiteliai

Medžioklės scena
Paveikslas, vaizduojantis medžioklę.

Medžioklės trofėjai
↑Natiurmorto atmaina, ypač mėgstama XVII a. ol. tapybos. Vaizduojama medžioklės trofėjai, ginklai, kai kada ir medžioklinis šuo.

Megalitinė architektūra
(kitaip megalitai; gr. megas — didelis, lithos — akmuo) Bendra sąvoka, aprėpianti priešistor. neolito ir bronzos amžiaus megalitinius statinius, paplitusius Europoje ir kai kuriose Azijos srityse. Tai *megalitiniai kapai* (pilkapiai, dolmenai); *menhyrai* (pavieniai statmeni akmenys) ir *kromlechai* (akmenys, sustatyti ratu).

Megaronas
(gr. megaron — didelė salė, halė) Gr. gyven. namo stačiakampė centr. patalpa, į kurią papr. patenkama per prieangį. Įėjimas į megaroną būdavo daromas iš trumposios sienos. Šis gyven. patalpos tipas, žinomas nuo ↑neolito, išsilaikė iki klasik. laikų (↑sen. gr. menas).

Meidner, Ludwig
(*1884 Bernštatas/Silezija, †1966 Darmštatas)
Vok. ↑ekspresionizmo srovės tapytojas, grafikas ir rašytojas. Po studijų Vroclavo (Breslau) dailės mokykloje 1905/06 dirbo drabužių modeliuotoju Berlyne, paskui Paryžiuje. 1907 grįžo į Berlyną, čia 1912 subūrė dailininkų ekspresionistų grupę „Die Pathetiker"; vėliau ji prisijungė prie 1918 susikūrusios ↑„November" grupės. Meidnerio kūrybą veikė kubizmas ir futurizmas. Berlyno laikotarpio tematika — didmiesčio nužmogėjimas, dažn. įgaunantis apokaliptinį pavidalą. Be to, jis kūrė peizažus ir dailininkų ekspresionistų psichol. portretus. Nuo 1918 jo kūryboje stiprėja mistinės-relig. temos. Nacionalsocialistų persekiojamas kaip žydas, Meidneris emigravo į Londoną ir gyveno ten iki sugrįždamas į Vokietiją 1952.

Meier, Richard Alan
(*1934 Niūarkas/Niū Džersis)
Amer. architektas. Padirbėjęs pas M. Breuerį ir kt. Meieris [Mejeris] 1963 įsteigė architektūros biurą Niujorke. Iš jo ligšiolinės kūrybos lab. vykusiu laikomas „Atheneum" pastatas (New Harmony/Indiana, 1975—79), be to, muziejai, kaip antai Taik. dailės muziejus Frankfurte prie Maino (1979—84). 1984 jam buvo patikėta projektuoti „Paul Getty centrą" Los Andžele.

Mei(j)t, Konrad
(*apie 1475/80 Vormsas, †apie 1550/51 Antverpenas)
Vok. skulptorius, tenykštės renes. skulptūros žym. atstovas. Maždaug 1506—09 Meitas dirbo L. Cranacho Vyresn. dirbtuvėje Vitenberge ir tarnavo pas Saksonijos kurfiurstą Frydrichą Išmintingąjį. 1512 išvyko į Nyderlandus, iš pradžių į Mechelną, paskui — į Antverpeną. Mechelne gavo reikšmingų vietininkės Margaritos Austrės užsakymų; pagal juos 1530 sukūrė tris monument. dviejų tarpsnių antkap. paminklus (Margaritos vyro, jo motinos ir jos pačios) Šv. Mikalojaus bažn. (Bru, net. Burgo an Breso Burgundijoje). Jie laikomi žym. Meito kūriniais; juose jis pavaizdavo valdovus tiek gyvus, tiek mirusius. Be to, jis yra sukūręs daug maž. plastikos darbų ir portret. biustų, tarp jų alebastrinę statulėlę „Judita" (apie 1515). Stilist. atžvilgiu Meito kūryba — vykusi it. renes. formų jungtis su vėlyv. gotikos vok. tradicija.

Meiseno porcelianas
1710 kurfiurstas Augustas II Meisene įsteigė pirmąją Europoje porceliano manufaktūrą. Jai vadovauti ėmė europ. porceliano gamybos „išradėjas" Johannas Friedrichas Böttgeris (iki 1719). Iš pradžių vaikantis ↑šinuazerijos mados buvo kopijuojami kinų kūriniai. Tik 1731 manufaktūroje pradėjęs dirbti skulpt. J. J. Kändleris suformavo savitą Meiseno por-

celiano, kaip maž. plastikos šakos, stilių. Meiseno manufaktūrai būdingi indų dekoro motyvai — svogūninis raštas, raudonasis drakonas, indėniškos gėlės etc. Meiseno porceliano ženklas — du sukryžiuoti kardai.

Meissonier, (Jean Louis) Ernest
(*1815 Lionas, †1891 Paryžius)
Pranc. tapytojas, skulptorius ir grafikas; Léono Cogniet mokinys. Ankst. kūrybos laikotarpiu Meissonier [Meisonjė] kūrė mažo formato žanr. paveikslus, jis net ir temas rinkosi iš XVII a. ol. ↑žanr. tapybos. Valdant Napoleonui III ėmėsi ir reprezent. batalinių bei istor. kompozicijų („Napoleonas III su savo gen. štabu Solferino mūšyje", 1863).

Meistermann, Georg
(*1911 Zolingenas, †1990 Kelnas)
Vok. tapytojas, vitražistas ir grafikas. 1932—33 Meistermannas studijavo Diuseldorfo akademijoje pas E. Mataré. Daugelis jo ankst. darbų buvo sunaikinta per II pasaul. karą. Vėl pradėjo kurti po karo. Yra sukūręs abstrahuotų politikų portretų, pvz., Willy Brandto — „Spalvoti metmenys federal. kanclerio biografijai", 1969/73, be to, suprojektavęs vitražų Vokietijos bažnyčioms, pirmuč. Kelno regione. 1955 Meistermannas tapo Diuseldorfo akademijos profesoriumi, nuo 1960 dėstė Karlsrūhėje.

Meistras Bertramas (kitaip Bertramas iš Mindeno)
(*apie 1340 veik. Mindenas, †1414/15 Hamburgas)
Vok. ↑gotikos laikų molbert. paveikslų tapytojas. Bertramas laikomas žym. Vokietijos ↑minkšt. stiliaus dailininku. Spėjama jį mokiusis Bohemijoje, tai rodo jo ankst. kūrybos stilist. ypatumai. Dirbo daug. Hamburge; tikrai žinoma jį ten gyvenus 1367—1410. Žym. Bertramo kūrinys — Hamburgo Šv. Petro bažn. did. altorius („Grabowerio altorius") su 24 scenomis iš ST Pradžios knygos ir M. Marijos gyvenimo, kuriame gausu peizažų ir gyvulių atvaizdų (1379). Dvigubas ↑sąvar. altorius dėl milžiniškų savo gabaritų (681 x 173 cm išskleidus) laikomas vienu įžymiausių Š. Vokietijos gotikoje.

Meistras Francke
(*apie 1380 Hamburgas, †po 1430 ten pat)
↑Minkšt. stiliaus vok. tapytojas. Mokymosi ir klajonių metais Francke [Frankė] veik. lankėsi Olandijoje, Paryžiuje ir Burgundijoje. Tenykštė knygų tapyba bus padariusi įtakos jo kūrybai, kurios apgailėtinai maža tėra išlikę: šv. Barboros altorius (apie 1410), du „Skausmingojo Kristaus" paveikslai ir dalis šv. Tomo altoriaus, sukurto „Keliaujančiųjų į Angliją bendrijai" (po 1424). Kūno ir erdvės vaizdavimu Francke kūryba dar priklauso viduramžiams; jos išliekamąją vertę sudaro išraiškos nuoširdumas ir vaiskios, sodrios spalvos aukso fone.

Meistras Hansas
↑Hans von Tübingen

Meléndez, Luis Eugenio (kitaip Menéndez)
(*1716 Neapolis, †1780 Madridas)
Rokoko krypties isp. tapytojas. Iš pradžių Meléndez [Meliendas] mokėsi pas tėvą Francisco Antonio, Pilypo V rūmų miniatiūrų tapytoją. Grįžęs iš ilgos kelionės po Italiją apsigyveno Madride ir stojo tarnauti Karoliui III, paskui Ferdinandui VI. Kaip ir tėvas kurį laiką tapė beveik vien ↑miniatiūras, bet vėliau susidomėjo ↑natiurmortais („Natiurmortas su figomis"). 1760 gavo užsakymą nutapyti 44 natiurmortų ciklą rezidenc. rūmams Aranchuese (1760—72). Iš šių kruopščiai ir tikroviškai nutapytų paveikslų išliko 39. Be to, Meléndez meistriškai tapė portretus („Autoportretas", 1746).

Mėlynas baltas porcelianas
Pagr. kinų ↑porceliano tipas, ypač paplitęs Mingų dinastijos (1368—1644) laikais; dekoruotas mėlyno kobalto poglazūrine tapyba baltame fone. Itin mėgstami žiedų ir drakonų motyvai.

Mėlynasis raitelis
↑Blauer Reiter

Melozzo da Forli
(*1438 Forlis/Romanija, †1494 ten pat)
It. ↑kvatročento tapytojas. Melozzo [Melocas Forlietis] veik. mokėsi pas Piero della Francesca arba pas Ansuino da Forli. Iš negausių išlikusių kūrinių galima spręsti Melozzo turėjus didelį poveikį brandž. renesanso raidai. Įkvepiamas A. Mantegna'os, jis buvo tikras kompozicijos, perspektyvos ir žmonių vaizdavimo meistras. Tai matyti jau iš pirmojo atributuoto jo 1477 darbo — freskos „Popiež. Sikstas IV nominuoja Bartolomeo Platina Vatikano bibliotekos prefektu" (dab. perkelta ir ant drobės). Žym. jo kūrinys — „Prisikėlimas" Romos Šv. Apaštalų bažn. apsidoje (1480, išl. tik fragmentai).

Memento mori
(lot.: atsimink, kad mirsi) Raginimas — ryšium su visko, kas žemiška, laikinumu — prisiminti tikrąsias, amžinąsias, pirmuč. krikšč. vertybes. Šios minties men. įkūnijimas — vad. ↑*vanitas* paveikslai.

Memling, Hans (kitaip Jan van Memmelyughe, Johannes Memmelinc)
(*apie 1433 Zėligenštatas net. Ašafenburgo, †1494 Briugė)
Vėlyv. gotikos Nyderlandų tapytojas. Tikrai žinoma nuo 1465 Memlingą gyvenus Briugėje. Manoma, kad jis mokėsi pas R. van der Weydeną Briuselyje, tai patvirtina jo men. išraiškos priemonės ir tapybos technika. Vėlesn. kūryboje galima įžiūrėti ir it. įtaką. Memlingo kūriniams būdingi subtilūs spalvų niuansai ir harmoninga kompozicija. Jis nutapė daug didelio formato altor. paveikslų, tarp jų monument. „Visuotinio teismo altorių" Jacopo Tani, Medici'ų prekybos atstovo Briugėje, užsakymu (užb. 1471/72). Kt. žymus kūrinys — pav. „Septyni Marijos džiaugsmai" (apie 1480), fabuliškai nutapytas vienoje plokštėje. XV a. paskut. ketv. Memlingas pasidarė žinom. Briugės portretistu. Jis gaudavo daug užsakymų iš čia įsikūrusių it. pirklių. Memlingas dažnai jungdavo portretą ir devoc. paveikslą į ↑diptiką; dabar beveik visi jie išardyti; vienintelė išimtis — 1487 nutapytas diptikas su Martino van Nieuvenhoveno portretu.

Memmi, Lippo
(1317—47 žinomas Sienoje)
It. tapytojas, S. Martini, savo svainio, kurio dirbtuvėje kūrė, sekėjas. Jis nutapė dalį altor. paveikslo „Apreiškimas" Sienos katedrai (abi kraštinės šventųjų figūros, 1333). Tarp jo savarankiškų darbų — „Maestà" freska San Džiminjano Palazzo del Popolo (1317), savo kompozicija ir išraiškos priemonėmis artima šios tematikos Martini paveikslui.

Menamasis vardas
(orig. vok. Notname) Jei dailės istorijoje konkretaus kūrinio autoriaus — tapytojo ar skulptoriaus — vardas nėra žinomas, jam duodamas menamasis vardas. Jis gali būti susijęs su kūriniu (Tucherių altoriaus meistras), su jo laikymo

vieta (Darmštato Pasijos meistras) arba su tam dailininkui būdingu motyvu. Menamuoju vardu dažn. pavadinami viduramžių dailininkai, mat jie nepasirašinėjo savo kūrinių. Padėtis pasikeitė tik pakilus menininkų visuom. prestižui, brandž. viduramžių pabaigoje.

Mendelsohn, Erich
(*1887 Olštinas/Rytprūsiai, †1953 San Franciskas)
Vok.-amer. architektas, ekspres. architektūros atstovas. Studijavo Berlyne, iki 1912 — pas T. Fischerį Miunchene. 1933 Mendelsohnas [Mendelzonas] emigravo į Palestiną, o 1941 — į JAV. Stilistiškai jo kūrybą veikė ↑ ekspresionizmo ir ↑ futurizmo teorijos. Pirmasis atkreipęs daugelio dėmesį jo statinys buvo „Einšteino bokštas" — kupolinė observatorija ir astrofizikos institutas net. Potsdamo (1919—21); jo išorę formuoja laivo pavidalo planas ir plastiškai suskaidytas lanksčių aptakių linijų korpusas. Vėlesni Mendelsohno išraiškos priemonių ypatumai — griežtas statinio skaidymas horizont. sienų ir langų juostomis ir užapvalinti kampai. Jo architektūra prisidėjo prie modern. prekybos centrų modelio formavimo. Kūriniai: „Kaufhaus Schocken" Štutgarte (1926—28); „Maimonides Health Center" San Franciske (1946—50).

Mėnesių vaizdai
Paveikslai ir kt. dailės kūriniai, vaizduojantys kiekvienam mėnesiui būdingus žemės arba namų darbus. Mėnesių vaizdų galima matyti vėlyv. antikos mozaik. grindyse, be to, kartu su Zodiako ženklais, viduramžių kalendoriuose arba rankraščių iliustracijose. Daugelio Prancūzijos gotik. katedrų portalus puošia mėnesių vaizdų reljefai (Šartras, Reimsas, Paryžius, Amjenas). XV a. ↑ valandų maldynuose esantys mėnesių vaizdai — svarbi pakopa, vedanti ↑ peizažo link.

Mengs, Anton Raphael
(*1728 Ausigas/Bohemija, †1779 Roma)
Klasicizmo laikų vok. tapytojas. Mengsas mokėsi pas tėvą, miniatiūrų tapytoją. Nuo 1741 jis dažn. gyveno Romoje; čia kopijavo Raffaelio freskas Vatikane. Jis nuolat domėjosi antika, o 1755 susipažinęs su archeologu J. J. Winckelmannu galiaus. atsisakė vėlyv. baroko manieros. Jo kūryboje netrukus išryškėjo klasicist. stiliaus bruožai — griežta kompozicija ir šalta spalvų gama (lubų freska „Parnasas" Romos Villa Albani, 1761); Mengsas buvo vienas iš pirmųjų klasicizmo dailininkų. 1746—54 jis dirbo Dresdeno valdovų rūmuose. 1761 tapo Ispanijos kar. Karolio III rūmų dailininku Madride; sukūrė paveikslų Madrido ir Aranchueso rezidenc. rūmams. Be to, Mengsas buvo garsus portretistas, parašė dailės teorijos veikalų.

Meninė akcija
Men. akcijoje dailininko akcija, veiksmas virsta meno objektu. Pakylėti akciją į meno kūrinio lygmenį pirmieji mėgino ↑ dadaizmo ir ↑ siurrealizmo atstovai. Tačiau men. akcija galutinai susiformavo 7-ame deš. ↑ hepeningo, ↑ *Fluxus* ir ↑ Vienos akcionizmo pavidalu.

Menininkų biografijos
↑ Gyvenimo aprašymai

Meninis liejinys
↑ Liejyba

Meno istorija
Vaizd. meno šakų (architektūros, tapybos, grafikos, skulptūros ir taik. dailės) istor. raida. Ją nagrinėja ↑ menotyra.

Meno šakos
Vaizd. meno šakos: ↑ tapyba (plg. ↑ tapybos šakos), ↑ grafika, ↑ skulptūra ir ↑ architektūra.

Menotyra
Mokslas, tiriantis ↑ meno istoriją. Jis nagrinėja meno kūrinių sąsajas, menininkų gyvenimą ir kūrybą (↑ gyvenimo aprašymai), meno kūrinių turinį ir formą (↑ ikonografija, ↑ ikonologija), lygina juos su kt. kultūros reiškiniais ir t. t. Tiktai XIX a. menotyra išsikristalizavo universitetuose į savarankišką discipliną, iki tol ji buvo istorijos mokslo pagalb. šaka. Jos tyrinėjimai iš pradžių apsiribojo Vakarų kultūros regionu. Menotyros ištakos glūdi antikoje: Platonas ir Aristotelis įtraukė meną į savo filos. pasaulėvaizdį. Plinijus Vyresn. yra apibūdinęs dailės techniką, Pausanijui rūpėjo meno kūrinių topogr. aprašymai. Renesanse atsirado meno teorijos traktatų (L. B. Alberti, Leonardo ir kt.). Minėtini biografijų rašytojai bei sudarytojai, kaip G. Vasari (1550), K. van Manderis (1604) ir J. von Sandrartas (1675—79), prisidėję prie menotyros kūrimo, dėję menininkų leksikos pagrindus. Pradedant J. J. Winckelmannu („Sen. meno istorija", 1764) galima kalbėti apie naujovišką menotyros suvokimą. Jis nagrinėjo meno stilistinę raidą atsižvelgdamas į valstybės, visuomenės, religijos ir etninių realijų kontekstą ir išryškino jos istor. nuoseklumą. Romantizmas praturtino menotyrą dokumentų tyrinėjimu, šaltinių kritika ir stilist. analize. Šių laikų menotyrai artimos ir sociologijos, social. filosofijos, kultūros filosofijos ir kultūros psichologijos problemos.

Mensa
↑ Altoriaus viršut. plokštė.

Mentelė
Kitaip mastichinas. Įrankis, kuriuo tapytojas maišo ant paletės dažus, nuvalo paletę arba taiso nepavykusias tapomo paveikslo detales. Mentelę sudaro medinė rankena ir nesmaila lanksti geležtė.

Menų ir amatų sąjūdis
↑ Arts and crafts movement

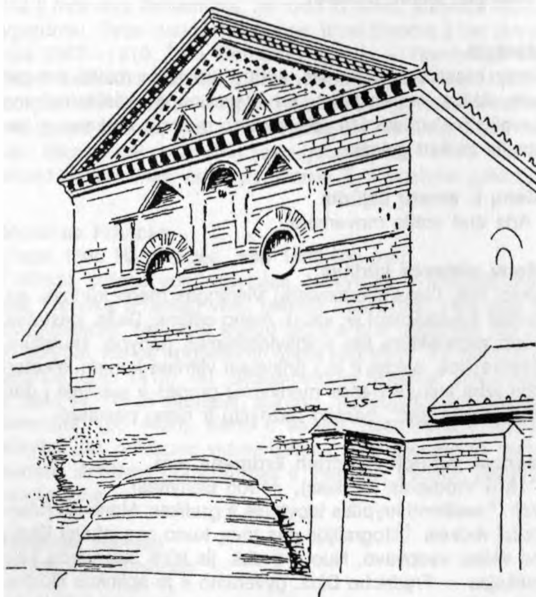
Menų sintezės kūrinys
(orig. vok. Gesamtkunstwerk) Vieningas meno kūrinys, sukurtas sąveikaujant įv. vaizd. meno sritims. Dažn. pastatas, kurio architektūra bei apipavidalinimas (tapyba, skulptūra, dekoracijos, baldai ir kt.) priklauso vienam kuriam laikotarpiui arba sukurti vienos menininkų grupės ir susilieja į darnią visumą (pvz., baroko bažnyčių ir rūmų pastatai).

Menzel, Adolph Friedrich Erdmann von
(*1815 Vroclavas (Breslau), †1905 Berlynas)
Vok. ↑ realizmo krypties tapytojas ir grafikas. Menzelis [Mencelis] mokėsi ↑ litografijos pas tėvą, kurio spaustuvei Berlyne vėliau vadovavo. Nuo 4-o deš. jis kūrė sau vardą kaip piešėjas — Frydricho Didž. gyvenimo ir jo aplinkos iliustratorius (400 ton. medžio raižinių eskizų „Frydricho Didž. istorijai", 1842; 600 litografijų „Frydricho Didž. uniformuota kariuomenė", 1842—57). Apie 1837 Menzelis ryžosi savarankiškai mokytis tapyti. Jį lab. traukė ↑ žanr., portr. ir ↑ istor. tapyba. Kai kuriais paveikslais, kaip antai „Kambarys su balkonu", jis ruošė dirvą ↑ impresionizmui. Tarp 1850 ir 1860 nutapė aštuonis paveikslus iš Frydricho II gyvenimo (tarp jų „Frydricho II fleitos koncertas Sansusi", 1852). Jo pav. „Metalurgijos gamykla" pirmąkart vok. dailėje vaizduojamas fabrikas ir jo darbininkai.

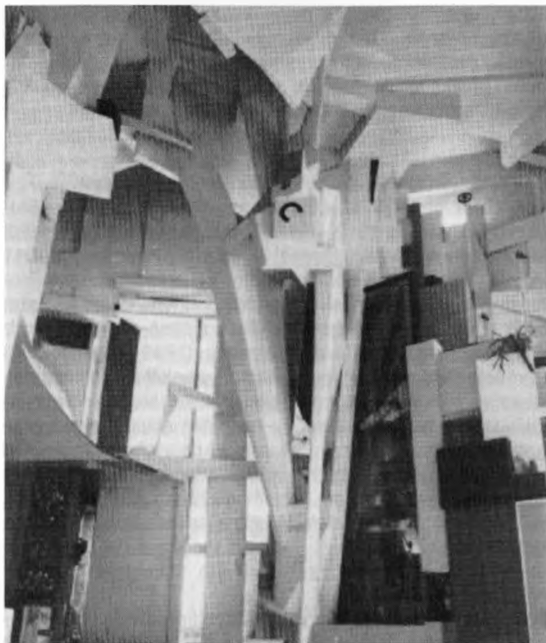
Merian, Maria Sibylla
(*1647 Frankfurtas prie Maino, †1717 Amsterdamas)
Baroko krypties vok. tapytoja ir raižytoja; M. Meriano Vyresn. duktė. Neprilygstamais vabzdžių ir augalų paveikslais ji labai pasitarnavo XVIII a. mokslui. Jos moksl. ir men. studijos neapsiribojo vietine gyvūnija ir augalija. Po kelionės į Surinamą 1705 pasirodė jos žym. kūrinys „Metamorphosis Insectorum Surinamensium".

Merian, Matthäus Vyresn.
(*1593 Bazelis, †1650 Langenšvalbachas/dab. Bad Švalbachas)
Baroko epochos vok. vario raižytojas, leidėjas. 1624 Merianas ėmė vadovauti leidyklai Frankfurte. Tuomet jis pradėjo savo didįjį topograf. veikalą „Topographia Germaniae" (1642—88). Šis 16 tomų kūrinys su daugiau nei 2000 vok. miestų vaizdų — žym. XVII a. topografijos palikimas. Be to, Merianas raižė kt. Europos miestų ↑vedutas bei peizažus, kūrė iliustracijas ir portretus.

Merovingų menas
Merovingų valdomos Frankų valstybės menas (tarp 500 ir 750). Jame susiliejo germ. ir vėlyv. antikos men. išraiškos priemonės, be to, Bizantijos, koptų ir Azijos meno įtaka. Merovingų mene beveik nėra didelių naujovių. Viena iš nedaugelio — žuvies-paukščio ornamentika knygų tapyboje (↑miniatiūrų tapyba), kildinama iš Rytų pvz., bet savito pobūdžio. Sukurta gražių auksakalystės darbų. Iš plastikos minėtini sarkofagai, altoriaus užtvaros ir antkap. paminklai su bareljefais. Merovingų meną VIII a. pakeitė ↑Karolingų menas.

Šv. Jono baptisterija. Puatjė

Merz
Kurto Schwitterso dadaistinių kūrinių (↑dadaizmas) apibendrinantis pavadinimas. Savavališkai pasirinkta sąvoka kildinama iš ↑koliažui sukarpyto „Commerz- und Privat-Bank" skelbimo. Schwitterso „merz" meno pagr. principas — įv. banalių medžiagų, surankiotų pasivaikščiojimų metu, jungimas. „Merz" apima koliažus, deklamacijas („Ursonate", 1932), be to, per visą Schwitterso namą nutįsusį „statinį" („Merzbau", nuo 1925), erdvinę plastiką iš ↑*objet trouvé*. „Merz" vadinosi ir 1923—32 Schwitterso leistas laikraštis.

Kurt Schwitters. „Merzbau"

Merz, Gerhard
(*1947 Mamendorfas net. Miuncheno)
Vok. dailininkas. 1969—73 Merzas [Mercas] studijavo Miuncheno akademijoje. Nuo 1971 jis kūrė monochrom. paveikslų serijas, 9-o deš. pr. pagal nuotraukas ↑šilkografijas. Nuo 1985 konstruoja instaliacijas — kuria šrifto, skulptūros, spalvų ir archit. aplinkos vienovę (↑menų sintezės kūrinys).

Merz, Mario
(*1925 Milanas)
It. dailininkas, ↑*arte povera* žym. atstovas. Savo kūriniuose derina įv. medžiagas, kaip kad žemė, šakos, stiklas, šviečiantys neon. vamzdeliai. Kartu jis simbol. plotmėje išdėsto Fibonacci skaičių seką, jo manymu, išreiškiančią erdvinės plėtros dinamiką; Merzas [Mercas] taip pat domisi civilizacijos pradmenimis, pvz., eskimų Iglaus kultūra. Kūriniai: „Plėtra, civilizacija ir gamta", serijos, kaip antai „Bottiglie e bicchieri trapassati".

Mesdag, Hendrik Willem
(*1831 Groningenas, †1915 Haga)
↑Hagos mokyklos ol. dailininkas. Mesdagas pradėjo tapyti tik 1866 ir tapė vien ↑marinas. Kurdamas jūros vaizdus įv. metų laikais ir skirtingu paros metu jis pasidarė vienu mėgstamiausių XIX a. ol. tapytojų. Pažymėtina jo „Panorama" — 120 m ilgio ir 14 m aukščio akiratis su pajūrio ir Scheveningeno kaimo vaizdu. Buvęs bankininkas garsėjo ir kaip tuolaik. ol. bei pranc. dailės kūrinių (impresionistų paveikslų) kolekcionierius.

Meskircho meistras
(dirbo 1515—40 Zigmaringeno regione)
Ankst. manierizmo vok. tapytojas. ↑ Menamąjį vardą yra gavęs pagal žym. kūrinį, devynis altorius buv. Šv. Martyno vienuol. bažn. Meskirche (Zigmaringeno kraštas, 1536—40). Iš jų pirmykšt. vietoje tėra išlikusi didž. altoriaus vidur. dalis, o 52 altor. paveikslai išsklaidyti po Europos ir Amerikos muziejus. Meistras veikiausiai bus mokęsis pas kurį nors Dürerio aplinkos tapytoją, gal pas H. von Kulmbachą arba H. Schäufeleiną.

Metafizinė tapyba
(it. pittura metafisica) Dviejų it. dailininkų, C. Carrà ir G. de Chirico, 1917 sugalvotas pavadinimas Chirico 1913 atrastai modern. dailės stilistinei krypčiai, prie kurios 1918 prisijungė ir G. Morandi. Sau pavyzdžiu jie laikė it. kvatročentą — jo perspekt. konstrukcijas ir svajingai melancholiškas A. Böcklino bei M. Klingerio tapyb. vizijas; dvas. impulsų sėmėsi iš Nietzsche's filosofijos. Aikštės be gyvybės ženklų, darančios uždaros „dėžinės erdvės" įspūdį, su išdidinta gilumine perspektyva, paryškintos šviesos ir šešėlių efektų — pagr. metafiz. tapybos motyvas. Manekenai ir marionetės kartu su absurdiškomis daiktų kombinacijomis pripildo pasaulį, kuriame bet koks judėjimas erdvėje ar laike atrodo sustojęs. — Metafiz. tapyba iki 1919 buvo viena reikšm. Europos tapybos srovių; joje galima įžvelgti pastangą atremti impresionizmo „menas menui" principą, atkleisti pirminę daiktų prasmę, taigi ji buvo tikriausia ↑ siurrealizmo pirmtakė.

Metalo raižinys
↑ Medžio raižinio analogas; vietoj medžio klišei vartojamas metalas (auksas, sidabras, aliuminis). Rezultatas dažnai panašus. Metalo raižinio privalumas — tikslumas, kurį galima pasiekti šia ↑ iškiliosios spaudos technika. Trūkumas — atspaudas dažnai būna nešvarus arba neryškus. — Metalo raižinys išsirutuliojo XV a. I p. iš vad. taškinio raižinio (vok. Schrotschnitt). Šiais laikais metalas raižomas tik retais atvejais, kai reikia ką nors pakeisti gatavoje spaudos formoje.

Metopa
Stačiakampė plokštė tarp dviejų ↑ triglifų, ↑ dorėn. orderio ↑ frizo suded. dalis. Metopos puošiamos ↑ archit. plastika, dažn. vaizduojančia mitol. scenas. Plačiai žinomos Dzeuso šventyklos Olimpijoje ir Atėnų Partenono metopos.

Metopa

Metsu, Gabriel (kitaip Metzu)
(*1629 Leidenas, †1667 Amsterdamas)
Ol. žanr. paveikslų tapytojas. 1648 Metsu [Metsius] buvo vienas iš Leideno ↑ Šv. Luko gildijos steigėjų; tikrai žinoma nuo 1657 jį gyvenus Amsterdame. Iš pradžių kūrė relig. ir mitol. tematika, vėliau pasirinko ↑ žanr. tapybą, vaizdavo kuklius ol. miestiečių namų ↑ interjerus. Lygia greta tapė portretus. Amsterdame sukurti Metsu paveikslai ir turiniu, ir tapysena artimi G. Terborcho, J. Vermeero ir P. de Hoocho kūriniams.

Metzinger, Jean
(*1883 Nantas, †1956 Paryžius)
Pranc. ↑ kubizmo tapytojas. 1903 Metzinger [Metsenžė] įsikūrė Paryžiuje. Veikiamas P. Picasso nuo impresionizmo ir fovizmo perėjo į kubizmą. Metzinger išsiugdė dekorac. stilių („Tea Time"). 1911 dalyvavo pirmojoje kubistų grup. parodoje „Nepriklausomųjų salone" (↑ Salonas). Jis grindė šią stilist. kryptį ir teoriškai, kartu su A. Gleizes parašė „Du Cubisme" (1912).

Meunier, Constantin
(*1831 Briuselis, †1905 ten pat)
Belgų skulptorius ir tapytojas. Meunier [Menjė] iš pradžių tapė relig. ir istor. scenas, kol 1880 surado savą — darbo žmonių — tematiką. Nuo 1886 jis dirbo beveik išimtinai skulptūros srityje. Be portretų ir alegor. plastikos, daug. kūrė monument. pavienes darbininkų figūras (akmenines, bronzines), realistines, bet ne be patoso („Uosto darbininkas", 1905). Žym. jo kūrinys — „Paminklas darbui" (1893).

Meyer-Amden, Otto
(*1885 Bernas, †1933 Ciurichas)
Šveicarijos piešėjas ir tapytojas. Meyeris-Amdenas [Mejeris-Amdenas] buvo kvalifikuotas litografas; studijavo Ciuricho taik. dailės mokykloje ir Štutgarte pas A. Hoelzelį (1908—12). Po to jis apsigyveno Amdeno dailininkų kolonijoje Sankt Galeno kantone. Lab. mėgo vaizduoti neindividualizuotas ir schematiškas berniukų figūras. Be to, kūrė miesto gyvenimo scenas. Tarp dailininkų, susibūrusių apie Meyerį-Amdeną, buvo W. Baumeisteris, J. Ittenas ir O. Schlemmeris.

Mezolitas
Vidur. akmens amžius. Perein. laikotarpis iš sen. akmens amžiaus (↑ paleolitas) į naująjį (↑ neolitas), maždaug 8000—4000 pr. Kr. Iš tų laikų, kultūros atžvilgiu artimesnių paleolitui, išliko pirmuč. ↑ uolų piešiniai (R. Ispanijoje, Skandinavijoje, Š. Afrikoje, Australijoje). Kt. radiniai — animal. motyvų maž. plastika ir rykai su geometr. braižytiniais raštais.

Michals, Duane
(*1932 Makysportas/Pensilvanija)
Amer. fotografas. Baigęs dailės studijas, Michalsas [Maiklsas] nuo 1958 ėmėsi fotografijos ir iki šiol dirba laisvu fotografu. 7-o deš. vid. ėmė kurti savitas fotosekvencijas, fotogr. ciklų pasakojimus („Things are Queer", 1972). Nuo 1974 jis rašo savo ciklams aiškinamuosius tekstus. Be to, yra sukūręs nemaža dailininkų portretų (Duchamp'o, Magritte, Warholo ir kt.).

Michaux, Henri
(*1899 Namiūras, †1983 Paryžius)
Belgų-pranc. dailininkas ir literatas. P. Klee ir M. Ernsto kūrybos veikiamas, Michaux [Mišo] nuo 1937 ypač susidomėjo daile. Dominuojanti tema, kuriai, inspiruojamas ↑ siur-

realizmo, jis paskyrė ir liter. veiklą, — pasąmonės vaizdiniai. Abstr. tušo piešiniuose, gimininguose ↑*art informel*, jis mėgino perteikti savo haliucinacijas. Nuo 1956 vartodavo meskaliną, stengdamasis jas sustiprinti.

Michel, Georges
(*1763 Paryžius, †1843 ten pat)
Pranc. peizažistas ir akvarelistas. ↑Peizažą pasirinko veikiamas Nyderlandų tapytojų (S. van Ruysdaelio, J. van Goyeno, Rembrandto). Motyvų sėmėsi iš aplinkos; ilgainiui blėso pradinis detalių pomėgis. Dėl savo ↑plenero tapybos glaudaus ryšio su gamta Michelis [Mišelis] laikomas vienu iš ↑Barbizono mokyklos pirmtakų.

Michelangelo Buonarotti
(*1475 Kapresė, †1564 Roma)
It. skulptorius, tapytojas ir architektas; savo daugiapusiškumu — universalus renesanso saulėlydžio genijus; baroko pirmtakas. 1488 Michelangelo [Mikelandželas] buvo Florencijos tapytojo D. Ghirlandaio mokinys; skulptūros jis mokėsi 1489 pas Bertoldo di Giovanni. Michelangelo ankst. kūrybai turėjo įtakos domėjimasis antika (Lorenzo di Medici antik. kolekcijos studijavimas) ir Giotto, Masaccio, Donatello ir J. della Quercia darbai. Žym. jo jaunystės metų kūriniai — „Pieta" Romoje, Šv. Petro bazilikoje (apie 1498—1501), ir „Dovydas" Florencijos akademijoje (1501—04) su ryškia orientacija į antik. skulptūrą. Vėlesn. skulptūros rodo Michelangelo tolstant nuo antik. idealų ir stiprėjant manier. tendencijas. Šeši dideli užsakymai per 60 paskesnių metų atskleidė jo kūryb. galią; jis daug. nuveikė skulptūros srityje. 1505 buvo pakviestas į Romą kurti popiež. Julijaus II antkap. paminklo. To pat meto darbai — sėdintis „Mozė" (1515/16) ir „Sukaustytas vergas" (1513). Paminklas, prie kurio Michelangelo darbavosi daugiau kaip 30 metų, liko nebaigtas, nes jam vis tekdavo imtis kt. užsakymų. Nuo 1508 iki 1512 jis tapė Siksto koplyčios skliautus Vatikane; 1534—41 sukūrė „Paskut. teismo" freską jos altor. sienai. Siksto koplyčios freskos laikomos žym. tapytojo Michelangelo kūriniais. — Architektas Michelangelo kūrė planus ir projektus; jam tiesiogiai vadovaujant tik maža jų dalis buvo įgyvendinta. Nuo 1520 projektavo Bibliotheca Laurenziana Florencijoje vestibiulį ir laiptus, kuriuose jau ryškėja esminės barok. laiptinių statybos idėjos. Apie 1520—34 jis ėmėsi nebaigtų darbų Šv. Lauryno bažn. Medici koplyčioje Florencijoje. Šventiškai rimtą kupolinę patalpą jis papuošė skulptūromis („Paros dalys"). 1538 pertvarkė Kapitolijaus aikštę Romoje į pirmą nauj. laikų uždarą aikštės ansamblį. 1546 jam buvo pavesta vadovauti Šv. Petro bazilikos statybai Romoje; be kt. darbų, projektavo jos kupolo konstrukciją. 5-o deš. pab. buvo atsakingas už Palazzo Farneze Romoje atstatymą, o 1561—64 — už Porta Pia. — Jau 1532 Michelangelo parengė piešinių ir eilėraščių, daug. meilės sonetų, rinkinį; jį dedikavo kilmingam romiečiui Tommaso Cavalieri'ui ir Romos poetei Vittoria'i Colona'i. Skaitytoją sukrečia Michelangelo vaizduojamų žmonių skaudus vienišumas. — Jo kūryba stulbino jau amžininkus, kurie praminė jį „Dieviškuoju". G. Vasari laikė jo kūrinius renesanso meno viršūne. Michelangelo įveikė sustabarėjusius apribojimus ir rado naujų, platesnių men. išraiškos galimybių. Jo įtaka vaizd. dailei neblėso šimtmečius.

Michelozzo (tikr. M. di Bartolommeo)
(*1396 Florencija, †1472 ten pat)
It. architektas ir skulptorius. Skulptūros meno Michelozzo [Mikelocas] mokėsi pas L. Ghiberti, vėliau buvo Donatello mokinys ir bendradarbis. Bendri jų kūriniai turėjo didelį poveikį antkap. paminklų dailės raidai ir renesanso puošybos formoms. Tačiau didž. laimėjimų Michelozzo pasiekė architektūros srityje, ypač kaip Florencijos vienuolynų bei rūmų projektuotojas. Minėtinas Šv. Morkaus vienuolynas (1437—52) ir žym. jo kūrinys — Palazzo Medici-Riccardi (1444—59). Florencijos rūmams būdingos monumentalios blokinės formos ir rustų apdaila virto modeliu vėlesn. patricijų rezidencijoms. Jo projektuota SS. Annunziata bažn. Florencijoje (prad. 1444) yra pirmas renes. ↑centriškasis statinys. 1446, pakeitęs F. Brunelleschi, Michelozzo tapo statomos Florencijos katedros architektu.

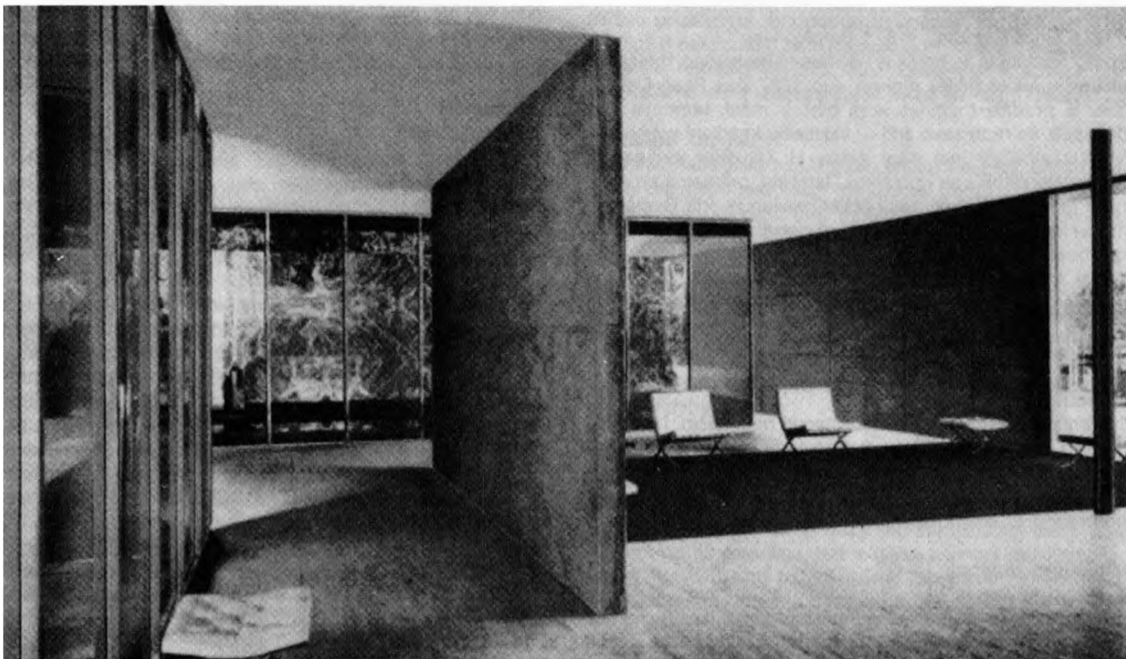
Miereveld, Michiel Jansz. van (kitaip Mierevelt)
(*1567 Delftas, †1641 ten pat)
Ol. portretų tapytojas. Baigęs mokslus Utrechte Miereveldas [Mireveldas] iš pradžių tapė istor. paveikslus, bet neilgai trukus galutinai perėjo prie portretų. Hagoje jis buvo princo Oraniečio rūmų dailininku. Mėgo tradic., realistinį stilių ir nutapė nemažai Hagos didikų bei miestelėnų portretų.

Mies van der Rohe, Ludwig
(*1886 Achenas, †1969 Čikaga)
Vok.-amer. architektas, vienas revoliucingiausių architektų po I pasaul. karo. Miesas van der Rohe [Mysas van der Rohė] buvo P. Behrenso mokinys ir 1930—33 ↑„Bauhauzo" direktorius Desau ir Berlyne. 1938 jis emigravo į JAV ir tapo Ilinojaus technol. instituto Čikagoje architektūros skyriaus direktoriumi. Po pirmųjų neoklasicist. darbų jis neilgai trukus pasidavė funkcionalioms šiuolaik. architektūros tendencijoms. Jau 1920 suprojektavo (nepastatytas) 30 aukštų stiklinį biuro pastatą. Griežta kubistinė jo statinių struktūra rodo 3-o deš. rusų ↑konstruktyvizmo ir P. Mondriano „De ↑Stijl" judėjimo įtaką. Mieso van der Rohe's kūryboje ryškus transparencijos ir paprastumo siekis („tęstinių erdvių" koncepcija, kai sienos netenka atramos funkcijos ir apsiriboja tik estet. paskirtimi; stiklas bei plienas kaip pagr. statyb. medžiagos). Šios teorijos buvo įgyvendintos 1930 Tugendhato name Brno; jo gyven. erdvę sudaro vienintelė patalpa, dalijama lengvų sienelių. Kt. žymieji Mieso van der Rohe's statiniai: daugiaaukščiai daugiabučiai gyven. namai (Lake Shore Drive, Čikaga, 1949—51) su ↑*curtain wall* tipo fasadais; kartu su Philipu Johnsonu pastatytas Seagram Building Niujorke (1954—58) ir Naujoji nac. galerija Berlyne (1962—67).

Mignard, Pierre
(*1612 Trua, †1695 Paryžius)
Pranc. tapytojas; J. Boucher ir S. Vouet mokinys. 1636 Mignard'as [Minjaras] gyveno Romoje, ten pasidavęs A. Carracci ir Domenichino įtakai tapė beveik vien Madonas (vad. „Mignardes"). Grįžęs į Prancūziją buvo paskirtas kar. rūmų dailininku. Lab. išgarsėjo karal. šeimos portretais, pirmą kartą pavaizdavęs ją intymioje atmosferoje. Kūrė sienų dekoracijas (Paryžiaus Val-de-Grâce bažn. kupolo freskos, 1663). 1690 Mignard'as tapo Paryžiaus ↑akademijos direktoriumi.

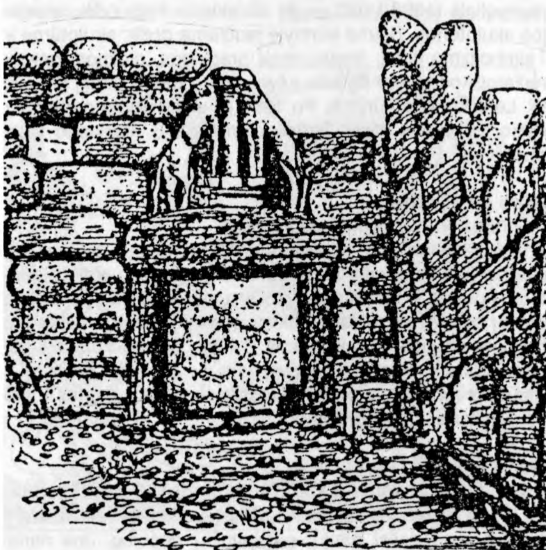
Mihrabas
Islamo statinių niša, atgręžta į Mekos pusę, į kurią atsisukę musulmonai meldžiasi. ↑Mečetė.

Mikėnų menas
Žalvario amžiaus menas Mikėnų apylinkėse Š. Peloponese. Jo pradžia siejama su achajų pasirodymu (apie 1400 pr. Kr.), o pabaiga — su dorėnų įsiveržimu (apie 1150 pr. Kr.); tuo laiku Egėjo jūros pakrantėse prasidėjo ↑geležies amžius. Mikėnų menas išstūmė ↑Kretos meną, bet patyrė stip-

Ludwig Mies van der Rohe. Vokietijos paviljonas Barselonos tarptautinėje parodoje

rų šio poveikį. Svarb. architektūros elementai yra kiklopinėmis sienomis (↑ kiklop. mūras) apjuostos tvirtovės ir ↑ megarono statinio tipas. Vertingi radiniai Mikėnų šachtiniuose kapuose rodo ten buvus aukštą taik. dailės lygį; rasta daug auks. papuošalų, auks. bei sidabr. indų, auks. pomirtinių kaukių, taip pat žalv. geležčių su tauriųjų metalų inkrustacijomis bei kt. ginklų. Keramika, beje, taip pat labai meniška, iš esmės atkartoja Kretos formas, kurios, atsisakant natūralist. puošybos, vis labiau abstraktėjo. Vazų tapyboje didesnę reikšmę įgijo figūros. Mikėnų „Liūtų vartai" su dviem reljef. liūtais rodo jau egzistavus monument. skulptūrą.

Vad. Liūtų vartai Mikėnuose

Millais, John Everett
(*1829 Sautamptonas, †1896 Londonas)
Anglų tapytojas, vienas iš ↑ prerafaelitų. Vos dvejus metus pasimokęs dailės mokykloje, vienuolikmetis Millais [Milėjus] buvo priimtas į Londono Karal. akademiją. 1848 jis kartu su D. G. Rossetti ir W. H. Huntu įsteigė „Prerafaelitų broliją" („Pre-Raphaelite Brotherhood"); ji vadovavosi dailės teoretiko ir kritiko J. Ruskino idėjomis ir įpareigojo dailininką betarpiškai studijuoti gamtą. Vienas iš Millais paveikslų, įkūnijančių šios dailininkų grupės teorijas, — „Kristus tėvų namuose" (1849/50). Dėl pabrėžtinai realistiško relig. temos sprendimo šis kūrinys sukėlė skandalą. Vėlesn. kūriniuose dominuoja emocingos vaizduosenos folklor. tematika. Kūriniai: „Lorencas ir Izabelė" (1849); „Ofelija" (1851—52); „Bubbles" (1889).

Millarès Sall, Manolo
(*1926 Las Palmas, †1972 Madridas)
Isp. ↑ *art informel* krypties tapytojas. Millarèsas [Miljaresas Saljas] pradėjo kurti siurreal. maniera (↑ siurrealizmas); pirmieji abstr. jo paveikslai, vad. „Pictografias canaris", datuojami tik 1952. 1955 jis apsigyveno Madride. Čia prisidėjo prie „El Paso" grupės formavimo. Millarèsas kūrė medžiag. paveikslus (↑ medžiagų dailė) iš šiurkštaus maišų audeklo; jį suraižydavo ir apipurkšdavo dažais. Nuo 7-o deš. jis pamėgo ryškias spalvas.

Mille-fleurs
(pranc.: tūkstantis gėlių) XV a. pab.—XVI a. pr. austos ↑ tapiserijos, kurių fonas nusėtas smulkiomis gėlytėmis arba paukšteliais.

Millet, Jean-François
(*1814 Griuši/Grevilis, †1875 Barbizonas)
Pranc. tapytojas ir grafikas; žymus ↑Barbizono mokyklos atstovas. Millet [Milė] mokėsi nuo 1837 pas Paulį Delaroche. Iš pradžių mėginęs kurti bibl. ir mitol. temomis, 5-o deš. pab. jis rado savo sritį — valstiečių kasdienį gyvenimą. Stiliaus atžvilgiu jam darė įtakos H. Daumier kūryba; jis tapė melancholiškos nuotaikos, tamsius, prigesusių rudų ir pilkų tonų paveikslus. 1849 Millet prisijungė prie Barbizono mokyklos ir ėmė tapyti skurdžius peizažus. Nors savo kūriniuose vaizdavo sunkų kaimiečių gyvenimą, juose nėra social. kritikos. Reikšmingos ir kūryb. kelio pab. nutapytos pastelės; be to, jis yra sukūręs ofortų ir šiek tiek medžio raižinių. Kūriniai: „Sėjėjas" (1848); „Varpų rinkėjos" (1857); „Vakariniai varpai" (1859).

Miniatiūra
1. Pirmine prasme — cinoberiu tapyti rankraščio ↑inicialai, puošyb. apvadai, antraštės. **2.** Tapyta ar piešta rankraštinės knygos iliustracija. **3.** Mažas atvaizdas, dažn. ↑portretas, kruopščiai nutapytas ant medžio, pergamento, šilko, vario, porceliano ar dramblio kaulo.

Miniatiūrų tapyba
1. Kitaip knygų tapyba. Rankraščių arba knygų iliustravimas paveikslais ar piešiniais (miniatiūromis). Iliustracija gali būti figūr. arba ornam., ji gali įsiterpti į tekstą arba užimti atskirą puslapį. Buvo tapomos iš pradžių vaško dažais, vėliau akvarele, o dar vėliau tempera. Nuo Otonų laikų — dažn. aukso fone. Žodis „miniatiūra" kildinamas iš „minium" — viduramžiais dažn. vartoto dažo (cinoberio) lotyniško pavadinimo. — Miniatiūrų tapybos pradžia siekia II tūkstantm. pr. Kr., sen. egipt. ↑„Mirusiųjų knygas", kuriose yra tušo piešinių. Antikos laikų gr. ir rom. knygų ritinėliuose vaizdų išdėstymas primena frizą. IV a. atsirado iš lapų sudarytos knygos forma (kodeksas), be to, puslapinės iliustracijos (pvz., ankst. iliustruotas Vergilijaus rankraštis Vatikane arba „Iliados" miniatiūros, Milano Ambrosiana). Pradedant VI a. išlikusių rankraščių su miniatiūromis gausėja, ypač Italijoje ir krikšč. Rytuose. Į šiaurę nuo Alpių esančiuose kraštuose pradedama nuo grynai ornament. tapybos ir tenkinamasi ↑inicialų apipavidalinimu animal. motyvais. IX a. Karolingų knygų tapyboje pradėta vartoti figūr. puošyba, sekanti antik. ir krikšč. dailės pvz. (↑Ados grupė). Otonų laikais veikusi ↑Reichenau tapybos mokykla sukūrė viduramžių dailės šedevrų. Nuo tada ėmė rastis be galo daug vertingų rankraščių, visų pirma Italijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Anglijoje ir Bizantijoje. XIII a. dominavo Prancūzijos miniatiūrų stilius. Išradus knygų spausdinimą miniatiūrų tapyba neteko turėtos reikšmės. Svarb. miniatiūrų tapybos centrais — be jau paminėtų — laikytini Reimso, Tūro, Meco, Kenterberio, ↑Sankt Galeno, ↑Echternacho, Hildesheimo ir Fuldos vienuolynai. Krikšč. ↑ikonografijos men. išraiškos priemones suformavo būtent viduramžių knygų tapyba, mat miniatiūrų kūrėjai paraidžiui rėmėsi tekstais (papr. bibliniais). — Buvo suklestėjusi ir islamo miniatiūrų tapyba; ankst. išlikę jos pvz. datuojami maždaug 1000 po Kr. Kadangi islamas relig. paveikslus draudžia, ji susijusi tik su pasauliet. kūriniais — poemomis ir legendomis. — **2.** Mažo formato portretų tapyba. XV a. Prancūzijoje atsiradusi dailės kryptis. Įžymių dailininkų, kaip kad H. Holbeinas Jaunesn., dėka ji įgijo tarptaut. reikšmę. Suklestėjo XVIII a., kaip popul. rokoko laikų portreto atmaina. Būdavo tapoma smulkiais taškučiais akvarele, vėliau ir aliejumi arba emaliais. Tapinio pagrindui dažn. pasirenkamas dramblio kaulas, be to, pergamentas, metalas ir porcelianas. Miniatiūromis taip pat puošiami laikrodžiai, dėžutės, jos įtaisomos papuošaluose (medalionuose). Nuo XIX a. vid. miniatiūr. portretus pradėjo išstumti portret. fotografija.

Minimal art
↑Minimalizmas

Minimalioji dailė
↑Minimalizmas

Minimalizmas
(angl. minimal art) Kitaip minimalioji dailė. 7-ame deš. JAV atsiradusi dailės kryptis, reiškusis pirmuč. skulptūroje. Kaip judėjimo, nukreipto prieš ↑abstr. ekspresionizmą, minimalizmo principai yra objektyvumas, schematiškas paprastumas, logika ir nuasmeninimas. Todėl men. išraiškos priemonės redukuojamos iki nesudėtingų ir lengvai suvokiamų elementarių struktūrų, papr. geometrinių, kurios dažn. atkartojamos daugelį kartų. Ne tiek skiriama dėmesio pačiam kūriniui, kiek skulptūros santykiui su erdve. Atstovai: D. Juddas, R. Morrisas, S. Le Wittas ir D. Flavinas. Minimalizmas padėjo susiformuoti ↑konceptualizmui.

Minkštasis lakas
↑Vernis mou

Minkštasis stilius
Kitaip „gražusis stilius", arba tarpt. gotika. XX a. pr. Vokietijoje atsiradęs gotikos stilist. krypties pavadinimas, taikomas visų pirma plastikai ir tapybai maždaug 1400—30. Šio stiliaus pagr. požymiai — minkštos, gilios, laisvai krintančios drabužių klostės vietoj sustingusio, aštraus klostavimo; be to, elegantiška ir grakšti laikysena bei graži, maloni veido išraiška. Juos geriausiai įkūnija vad. ↑gražiosios Madonos.

Minne, Georges
(*1886 Gentas, †1941 Late Sen Martenas)
Belgijos ↑secesijos skulptorius ir grafikas. Ankst. Minne [Minės] kūrybą smarkiai veikė A. Rodinas. Žym. šios kūryb. fazės darbu — marmur. fontanu su klūpančiais nuogais jaunuoliais (1898/1906) — jis atsiskleidė kaip ryšk. secesijos skulptorius. Šiame kūrinyje jaučiama gotik. skulptūros ir ↑simbolizmo įtaka. Nepaprastai gracingos, gležnos, beveik nežemiškos Minne figūros savo ruožtu turėjo didelį poveikį W. Lehmbrucko kūrybai. Po 1900 jis susidomėjo motinos ir vaiko tema; jos stilist. išraiška primena E. Barlacho vaizduoseną.

Mino da Fiesole
(*1429/31 Popis, †1484 Florencija)
Ankst. renesanso it. skulptorius. Mino [Minas da Fiezolė] mokėsi pas Desiderio da Settignano ir studijavo antik. skulptūrą. Romoje ir Florencijoje uoliu rutinišku darbu jis sukūrė gausų *œuvre*, pradedant antkap. paminklais, tabernakuliais, baigiant altoriais ir sakyklomis. Tačiau ger. jo kūriniais laikomi portret. biustai ir reljefai; tarp jų – ankst. žinomas ir datuotas renesanso portret. biustas — 1453 sukurtas Piero de Medici skulpt. portretas.

Mir iskusstva
(rus.: „Meno pasaulis") XIX a. paskut. deš. Sankt Peterburge įkurta dailininkų asociacija, draugija, kėlusi sau uždavinį suteikti rusų dailei naujų, gaivinančių impulsų. Jos nariai pabrėžtinai orientavosi į V. Europos tuolaik. dailę (secesiją, simbolizmą etc.). Koncertai, operos spektakliai ir dailės pa-

rodos dalyvaujant užsieniečiams turėjo sustiprinti ryšius su Vakarais. Draugijos tribūna buvo 1898 pasirodęs to paties pavadinimo žurnalas. Tarp draugijos įkūrėjų buvo S. Diagilevas ir L. Bakstas.

Miró, Joan
(*1893 Monrua/Barselona, †1983 Palma de Maljorka)
Isp. ↑siurrealizmo tapytojas. 1907—10 Miró studijavo Barselonos akademijoje; iš pradžių buvo susižavėjęs fovizmu (↑„Fauves"). Nuo 1920 gyveno daug. Paryžiuje. Bendravimo su P. Picasso paskatintas, nuo 1919 susidomėjo ir ↑kubizmu, tapė paslaptingus, lyg užburtus peizažus. A. Massonas 1924 įvedė jį į siurrealistų aplinką; tuomet į jo kūrybą įsismelkė fikcijos ir pasąmonės reiškiniai. Ilgainiui jo paveiksluose ėmė ryškėti abstrahavimo tendencijos. Nuo 1931 susikristalizavo savitas Miró stilius; jam buvo svetimas natūral. erdvės suvokimas — išsaugojęs vaikiškos išraiškos galią, jis kūrė laisvai plevenančių figūr. ir augal. fantastiškų formų bei pasakų būtybių pasaulį, naivių figūr. piešinių ir archajiškų simbolių mišinį. Ispanijos piliet. karo sukrėstam Miró 4-ame deš. kilo ir siaubo vizijų („Kirtėjas", 1937). Vis dėlto Miró vėliau grįžo prie savo nerūpestingos vaizduosenos. Jis taip pat yra sukūręs litografijų bei archit. keramikos (sienos kompozicija „Le mur de la lune", 1955—58, UNESCO pastatas Paryžiuje) ir ↑koliažų.

Mironas
(dirbo V a. pr. Kr. Eleuterose/Atika)
Sen. gr. skulptorius, veik. Agelado mokinys. Mirono (Myrō) skulptūros pasiekė mus tik marmur. rom. kopijų pavidalu; tarp jų ir garsusis „Diskobolas" (pasirengęs sviesti diską atletas), ir Atėnų akropoliui sukurta „Atėnės ir Marsijo" grupė. Mironas garsėjo ne tik tiksliai, įtikinamai atkurtais žmogaus judesiais, bet ir animal. skulptūromis, kaip antai karvės, kuri atrodžiusi kaip gyva (deja, žinoma tik iš aprašymų).

Mirties šokis
Viena iš vėlyv. viduramžiams būdingų Mirties ↑alegorijų, itin drastiškai vaizduojanti žemiškosios būties menkystę: galingieji ir silpnieji, dvasininkai ir kunigaikščiai, beturčiai ir turtingieji, jaunuoliai ir seniai, — niekas neišvengs šokančios

Mirties šokis: Michael Wolgemut, Wilhelm Pleydenwurff. Skeletų ratelis. Medžio raižinys

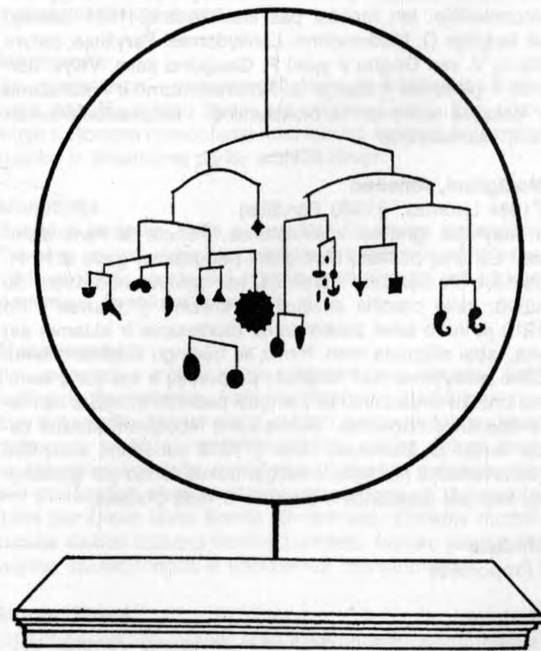
Mirties prisilietimo. Šio pobūdžio scenos itin dažnos „kaulinyčių" (↑osariumas) sienų tapyboje. H. Holbeinas Jaunesn. šią temą rutuliojo 1523/24; HAP Grieshaberis sukūrė medžio raižinių ciklą „Mirties šokis Bazelyje" (išl. 1968).

Mirusiųjų knygos
Su mirtimi susijusių sen. Egipto tekstų rinkiniai; dalis iliustruota. Šie papirusai Nauj. karalystės laikais (↑sen. Egipto menas) buvo dedami tarp mirusiojo įkapių, tikint juos garantuosiant jam pomirtinį gyvenimą.

Mišiolas
Liturginė mišių knyga, kurioje sudėtos visos per pamaldas giedamos giesmės, skaitomos maldos, Šv. Rašto ištraukos bei kt. tekstai. [Juo naudojasi kunigai, laikantys šv. mišias.] Mišiolai žinomi nuo XI a., nuo XIII a. jie meniškai puošiami knygų tapyba.

Mišri technika
Skirtingos ↑tapybos technikos derinys viename paveiksle. Iki XX a. dažn. jungta aliej. ir temperos tapybos technika. Tapant mišria technika įv. dažai tepami tolydžio, tad šviesą atspindi ne tik paviršius, bet ir giliau esantys dažų sluoksniai; tai savo ruožtu padidina šios technikos patrauklumą. — Mišrią techniką naudodavo jau broliai van Eyckai ir XV—XVI a. vok. dailininkai; ji išsilaikė ir XX a., pvz., ↑nauj. daiktiškumo ir ↑verizmo dailėje.

Mobili konstrukcija
Kitaip mobilis (lot. mōbilis — judamas). Kinet. skulptūros forma (↑kinetizmas), 1932 kultivuota amer. skulptoriaus A. Calderio; pranc. dadaistas M. Duchamp'as ją pavadino *mobile*. Mobilis susideda iš medinių objektų arba metal. plokštelių, sujungtų viela, virvutėmis, strypeliais ir subalansuotų. Menkiausias prisilietimas arba oro dvelktelėjimas juos

Mobili konstrukcija: Alexander Calder. Vielos, spalvoto stiklo ir špagato mobilis

išjudina; sukdamiesi jie sukuria nuolat kintantį kūnų, plokštumų, spalvų, figūrų išsidėstymo reginį. Plg. ↑ stabili konstrukcija.

Mobilis
↑ Mobili konstrukcija

Mo(c)chi, Francesco
(*1580 Montevarkis, †1654 Roma)
Baroko epochos it. skulptorius. Nuo 1600 Mochi [Mokis] dirbo daug. Romoje ir Pjačencoje, kurioje 1612—maždaug 1630 pastatė du monumentus Alessandro ir Ranuccio Farnese'ms, reikšm. it. baroko raitelių paminklus. 1632—40 Romoje jis sukūrė vienai iš Šv. Petro bazilikos kupolo nišų kolosalią šv. Veronikos statulą, įsimenančią dramatiškai plazdančiu apdaru.

Modelis
1. Tapyboje ir skulptūroje — žmogus arba daiktas, dailininko naudojamas pavyzdžiu savo kūriniui. **2.** Skulptūroje — dar ir iš minkštos medžiagos (pvz., molio) suformuotas kūrinio eskizas (↑ *bozzetto*). **3.** Architektūroje — trimatis planuojamo statinio mažesnio mastelio atvaizdas.

Modersohn, Otto
(*1865 Zostas, †1943 Rotenburgas net. Hanoverio)
Vok. peizažų ir portretų tapytojas. 1889 Modersohnas [Moderzonas] buvo tarp ↑ Vorpsvedės mokyklos kūrėjų; ten jis ir gyveno iki 1908. Lyriškais tonais nutapytuose jo peizažuose susiliejo A. Böcklino, ↑ Barbizono mokyklos ir P. Cézanne įtaka. 1901 jis vedė tapytoją Paulą Becker.

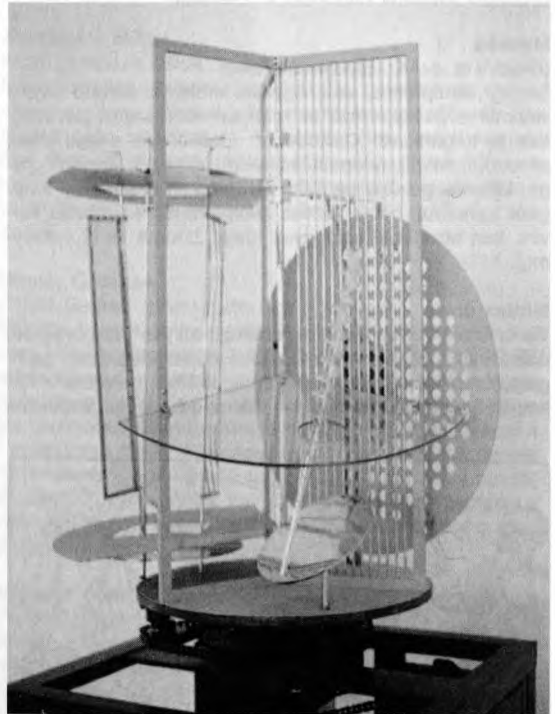
Modersohn-Becker, Paula
(*1876 Dresdenas, †1907 Vorpsvedė)
Vok. tapytoja, viena žym. Vorpsvedės kolonijos dailininkių. Modersohn-Becker [Moderzon-Beker] nuo 1898 gyveno Vorpsvedėje, ten mokėsi pas Mackenseną, 1901 ištekėjo už tapytojo O. Modersohno. Lankydamasi Paryžiuje, patyrė stiprią V. van Gogho ir ypač P. Gauguino įtaką. Vėlyv. darbais ir piešiniais ji išaugo iš ↑ impresionizmo ir natūralizmo ir išsiugdė apibendrintą plokštuminę, ↑ ekspresionizmui artimą vaizduoseną.

Modigliani, Amedeo
(*1884 Livornas, †1920 Paryžius)
It. tapytojas, grafikas ir skulptorius, ↑ *École de Paris* atstovas. Esminių paskatų Modigliani [Modiljanis] gavo iš P. Picasso ir P. Cézanne Paryžiuje, kur gyveno nuo 1906. Jo kūryb. kelio pradžia susijusi su fovizmu (↑ „Fauves"). Po 1910 jis rado savo paveikslams (portretams ir aktams) savitą, labai stilizuotą men. formą su būdingu išilgintu siluetu. Šituo nukrypimu nuo natūralių proporcijų ir kai kurių esminių bruožų išryškinimu jis stengėsi pabrėžti lyrines arba melancholiškas nuotaikas. Didelę įtaką Modigliani stiliaus raidai turėjo C. Brancusi, kuris jį 1909 sudomino skulptūra (dėl sveikatos Modigliani neilgai trukus turėjo jos atsisakyti), taip pat supažindino su afrik. ir indų plastika.

Modulis
↑ Proporcijos

Modulor
(sudurt. žodis; pranc. module — matavimo vienetas, section d'or — aukso pjūvis) Kitaip „aukso pjūvis". 1948 pranc. architekto Le Corbusier sukurta ir statiniams taikyta proporcijų sistema, besiremianti žmogaus figūra. Išeities taškas yra maksimalus aukštis, kurį 1,83—1,75 m ūgio žmogus gali pasiekti ranka. *Modulor* atitinka ↑ funkcionalizmo principą archit. dydžių proporcijas harmoningai derinti prie žmogaus.

Moholy-Nagy, László
(*1895 Bačsboršodas, †1946 Čikaga)
↑ Konstruktyvizmo srovės vengrų tapytojas, scenografas, meno pedagogas ir fotografas. Po teisės studijų Moholy-Nagy [Mohojus Nadis] 1918 susidomėjo tapyba. 1920 sukurti pirmieji eksperiment. pobūdžio konstr. nedaiktišk. jo paveikslai. 1923—28 jis dėstė „Bauhauze", ten kartu su W. Gropius'u leido knygas, prie kurių prisidėjo ir savo tyrinėjimais bei teorijomis. Lab. jį domino šviečiančios ir permatomos medžiagos, be to, kinet. šviesos efektai (↑ kinetizmas; „Šviesos-erdvės moduliatorius", 1930). M. Ray'us ir jis buvo vieninteliai, kurie savo ↑ fotogramomis, ↑ fotomontažais ir nuotraukomis įtraukė fotografiją į vaizd. dailę kaip tapybai prilygstantį meną. Emigravęs į JAV 1937 drauge su kt. įkūrė „Nauj. Bauhauzą" Čikagoje ir buvo jo vadovas. Iš jo veikalų minėtini „Tapyba, fotografija, filmas" (1925); „Nuo medžiagos iki architektūros" (1928); „Naujoji vizija" („The New Vision") (1939).

László Moholy-Nagy. Šviesos-erdvės moduliatorius

Moilliet, Louis René
(*1880 Bernas, †1962 La Tur de Pelzas/Ženevos ež.)
Šveicarijos tapytojas. Moilliet [Mualjė] buvo F. Mackenseno mokinys ↑ Vorpsvedės mokykloje ir nuo 1912 suartėjo su ↑ „Blauer Reiter" grupe. 1914 jis su bičiuliu A. Macke ir P. Klee išvyko į pagarsėjusią kelionę po Tunisą, kurios metu sukūrė orfist. kolorito (↑ orfizmas) akvarel. peizažų ir mies-

tovaizdžių. Vėliau jis išsiugdė savitą erdvinį-kubist. kūrybos stilių. Nuo 4-o deš. Moilliet, be kita ko, projektavo bažnyčių langus (Liucernos Šv. Luko bažn., 1934—36; reformatų cvinglistų bažn. Vintertūre, 1943—44).

Molbertinė tapyba
Tapyba ant kilnojamo, tvirto tam tikro formato pagrindo — medžio, vario [plokščių tapyba], o nuo XV a. vid. ir ant drobės. Galimos įv. technikos, tačiau dažn. tapoma ↑ tempera arba ↑ aliej. dažais ant spec. ↑ grunto iš klijų ir gipso arba kreidos. Molbert. paveikslas (tapomas ant tam tikro kilnojamo prietaiso — molberto) papr. yra įrėminamas ir pakabinamas bet kurioje vietoje (kas kita — ↑ sienų, ↑ lubų tapyba). — Molbert. tapyba buvo žinoma jau antikoje (↑ mumijų portretai), o nuo V a. paplito ir Rytų bažnyčioje (↑ ikonų tapyba). Vakaruose ji įsigalėjo tik XII a., iš pradžių vien relig. tematikos ↑ altor. paveiksluose. Nuo XV a. rutuliojosi ir savarankiška, su altoriumi nesusijusi molbert. tapyba. Iki šių dienų tai vyraujanti tapybos forma. Specifinės jos šakos — ↑ portretas, ↑ peizažas, ↑ natiurmortas etc.

Molenaer, Jan Miense
(*apie 1610 Harlemas, †1668 ten pat)
Baroko epochos ol. žanr. paveikslų tapytojas. Molenaeris [Molenaris] veik. mokėsi pas F. Halsą, kurio įtaka jam akivaizdi. Savo paveikslų temoms jis rinkosi smulk. buržuazijos gyvenimo vaizdelius (muzikuojančios draugijos, vaikų bei valstiečių scenos). Jos nutapytos gyvom spalvom, kartais groteskiškai. Vėlyv. kūryboje dominuoja daugiafigūrės grup. kompozicijos. 1636 jis vedė Judith Leyster, žanr. paveikslų tapytoją, pirmąją dailininkę, 1633 priimtą į Harlemo dailininkų gildiją.

Mondrian, Piet
(*1872 Amersfortas, †1944 Niujorkas)
Ol. tapytojas, „De ↑ Stijl" judėjimo reikšm. atstovas, abstrakcionizmo pirmtakas. Mondrianas mokėsi Amsterdamo akademijoje; iš pradžių tapė figūr. kompozicijas ir peizažus vėlyv. impresionizmo maniera. 1910 persikėlė į Paryžių, ten veikiamas F. Léger ir P. Picasso kubist. kūrybos kreipė dėmesį į griežtą archit. paveikslo struktūrą. Nuo tada apsiribojo nedaugeliu motyvų (pirmuč. medžio tema), kuriuos vis labiau stilizuodavo ir apibendrindavo. „Universalios" tikrovės paieškos 1917 atvedė jį prie grynosios abstrakcijos. Tais pačiais metais jis drauge su T. van Doesburgu inicijavo „De Stijl" judėjimą. Naujieji jo paveikslai, jo paties vadinami „kompozicijomis", — tai dinamiškos juodų vertikalių ir horizont. linijų sankirtos baltame fone, jų jungtis su pagr. spalvom: raudona, mėlyna ir geltona. Šiai dailės formai Mondrianas suteikė filos. potekstę ir pavadino ją ↑ neoplasticizmu. Nuo 1940 gyveno Niujorke. Čia įvyko dar vienas jo kūrybos lūžis: atsisakęs juodųjų linijų, jis ėmė kurti „bugivugio paveikslus", ritmizuotas mažų spalvotų plokštumėlių kompozicijas.

Monet, Claude Oscar
(*1840 Paryžius, †1926 Živerni)
Pranc. tapytojas, vienas žym. pranc. ↑ impresionizmo atstovų. Monet [Monė] 1859—60 studijavo Suisse akademijoje, 1862 — Paryžiaus dailės mokykloje; iš pradžių tapė figūr. paveikslus G. Courbet maniera. Kartu su J. F. Bazille, A. Renoir'u ir A. Sisley'umi po 1863 pradėjo tapyti plenere (↑ plenero tapyba). E. Manet veikiamas perėjo prie šviesių tonų paletės. 1870 nuvyko į Angliją, ten susitiko K. Pissarro ir Ch. Daubigny ir susipažino su anglų peizažo tapyba (pirmuč. su W. Turnerio darbais). 1872 sukūrė paveikslą „Impression, soleil levant" („Įspūdis. Saulėtekis"). Iš šio pavadinimo 1874, pirmojoje Monet ir jo draugų grup. parodoje, surengtoje fotografo Nadaro ateljė, atsirado „impresionizmo" terminas, iš pradžių pašiepiamas. Monet terūpėjo perteikti spalv. reiškinius bei jų kaitą keičiantis apšvietimui; jis pasirodė turįs išskirtinę nuojautą atspalviams. Tad nuo 1876 pradėjo tapyti paveikslų ciklus, daug kartų vaizduodamas tą patį motyvą skirtingai apšviestą arba vis kt. atmosferos sąlygomis („Sen Lazaro stotis", 1876—78; „Šieno kupetos", 1889—93; „Tuopos", 1890—91; „Ruano katedra", 1892—94). Ypatinga trumpų teptuko brūkšnelių technika ir ↑ komplementinių spalvų gretinimu jam pavyko įamžinti beveik abstrakčias šviesos ir spalvų žaismo akimirkas. Jis padarė milžinišką įspūdį ankst. abstrakcionistams, kaip antai V. Kandinskiui. Viešo pripažinimo Monet susilaukė tik 1889 bendroje parodoje su A. Rodinu. 1893 jis nusipirko namą Živerni, ten įveisė vaizdingą sodą su vandens lelijų tvenkiniu, kuris buvo jo vėlyv. kūrybos tema; nuo 1899 tapyti vandens lelijų paveikslai yra Monet kūrybos viršūnė.

Monograma
(mono- ir gr. gramma — rašyt. ženklas; vardaženklis) Dažnai meniškai iš raidžių sukomponuotas ženklas, papr. žymintis žmogaus vardą arba vietovardį. Antikoje ir viduramžiais monogramos buvo paplitusios kaip dievų simboliai, magiški ženklai ir gamintojų ženklai. Vakarų dailėje nuo XV a. monogramomis savo kūrinius ženklindavo dailininkai ir dirbtuvės; jos ypač dažnos grafikoje; siekta apsaugoti dailės kūrinius nuo imitavimo. ↑ Molbert. tapyboje monograma kaip ↑ signatūros forma neįsitvirtino. Kai kurie dailininkai tėra žinomi iš monogramų; jie vadinami *monogramistais* (pvz., Meistras E. S.).

Monolitas
(gr. monolithos — padarytas iš vientiso akmens) Vientisas didelis akmuo arba statinio dalis iš vientiso akmens, pvz., kolona, obeliskas ir pan.

Monopteris
(gr. monopteros — viensparnis) Atvira apskrito plano šventykla, apsupta kolonų žiedo; joje nebūna ↑ celės. Sen. Graikijoje ir Romoje monopteriai retai tebuvo statomi, jie paplito baroko ir klasicizmo parkų architektūroje.

Monotipija
Spaudos technika, kuria padaromas tik vienas atspaudas. Tapoma spaust. arba aliej. dažais ant glotnios vario arba stiklo plokštės, galiausiai kūrinys perkeliamas ant uždėto popieriaus, braukant šį voleliu.

Monstrancija
(lot. monstro — rodau) Kitaip ostensoriumas. Katalikų bažnyčios liturg. reikmuo, kuriame išstatoma garbinimui pašventinta ostija. Monstranciją sudaro pėda, kojelė ir viršut. dalis, vad. *glorija* su nedidele įstiklinta ostijos dėžute centre. Monstrancijos dažn. gaminamos iš tauriųjų metalų ir gausiai puošiamos. Pirmą kartą monstrancija buvo panaudota 1264 per Dievo kūno šventę (Devintines). Gotikoje monstrancija dažnai būdavo bokšto pavidalo, baroko laikais itin paplito saulės formos ir spindulinės monstrancijos.

Moore, Henry
(*1898 Kaslfordas, †1986 Mač Hedhemas/Herfordšyras)
Anglų skulptorius, tapytojas ir piešėjas. Moore [Mūras] studijavo Londono Karal. dailės koledže ir kitur, vėliau dėstė įv. dailės mokyklose. Didž. poveikį jam padarė ikikolumbinė

bei archajinė skulptūra, kuria žavėjosi, be to, skulptoriai amžininkai C. Brancusi, A. Archipenko. Todėl jis kūrė daug. monument., sunkias figūras, sudarančias vientisą masę, ir vis labiau artėjo prie abstrakcionizmo. Po 1930 susiformavo jam būdingi kiauryminių formų stilist. elementai. Nuo 1945 labiau nei akmenį ir medį Moore mėgo bronzą. Skulptūros pagrindu jis laikė žmogaus figūrą. Jo motyvuose varijuoja gulinti ir atsikelianti figūra, sėdinti pora arba motinos ir vaiko grupė. II pasaul. karo metais Moore dirbo oficialiu karo dailininku — tapytoju ir piešėju. Tuo laikotarpiu sukūrė „Shelter Drawings", įsimintinus piešinius, kurie vaizduoja žmones, pasislėpusius Londono metropolitene nuo bombardavimų. Kūriniai: „Prigulusi figūra" (1938); „Dvi sėdinčios figūros/Karalius ir karalienė" (1952/53); „Gulinti figūra" (1957/58, UNESCO pastatas Paryžiuje).

Mor van Dashorst, Anthonis (kitaip A. Moor, A. Moro)
(*1519 Utrechtas, †1576 Antverpenas)
Nyderlandų tapytojas, vienas žym. XVI a. portretistų (↑ portretas) į šiaurę nuo Alpių. Moras van Dashorstas buvo Jano van Scorelio mokinys, bet po kelionės į Italiją, Tiziano kūrybos paveiktas, pakeitė stilių. Visoje Europoje vertinamuose reprezent. pirklių ir mokslininkų portretuose jam itin sekėsi vaizdingai perteikti portretuojamų asmenų istor. reikšmingumą.

Morales, Luis de (vad. El Divino)
(*apie 1509 Badachosas/Estremadura, †1586 ten pat)
Manierizmo stiliaus isp. tapytojas. Morales [de Moralis] kūrė tik relig. paveikslus; nuoširdžiu pamaldumu pelnė prievardį El Divino (Dieviškasis). Asketinę, melancholišką jo tapyseną formavo įv. įtakos, nuo it. manierizmo iki flam. ir portug. tapybos. Kūriniai: „Madona su paukšteliu" (1546); „Jėzus, nešantis kryžių".

Morandi, Giorgio
(*1890 Bolonija, †1964 ten pat)
It. tapytojas, skulptorius ir grafikas. Po studijų Bolonijos akademijoje ir kelionės į Florenciją Morandi [Morandis] nuo 1912 pateko į P. Cézanne, ↑ kubizmo ir ↑ futurizmo įtaką. Susidraugavęs su G. de Chirico nuo 1916 kūrė peizažus be žmonių, „metafizinius" natiurmortus (↑ metafiz. tapyba). Juose vaizduojami tik kelių atspalvių kasdien. buities daiktai (buteliai, stiklinės), išdėstyti neapibrėžtoje erdvėje. Įdėmiam žiūrovui atsiskleidžia už banalių daiktų slypintis formos lyrizmas.

Moreau, Gustave
(*1826 Paryžius, †1898 ten pat)
Pranc. ↑ simbolizmo krypties tapytojas, T. Chassériau mokinys. Vertintojų dėmesį pelnė jo „Edipas ir sfinksas" (1864). Moreau [Moro] kūrinių temos, dažn. užšifruotos simbolist. ↑ alegorijomis, daugeliu atvejų perimtos iš antikos ir Šv. Rašto. Realist. detalių paveikslai neretai perkrauti dekoracijų; fantastiškai aprengtas figūras šviesos efektai nugramzdina į mistinę atmosferą. Nors gyvas būdamas susilaukė tik vieno kito kritiko pripažinimo, dabar jis laikomas kelių šiuolaik. dailės krypčių pradininku (pvz., ↑ siurrealizmo). Kūriniai: „Trakietė su Orfėjaus galva" (1866); „Prometėjas" (1868); „Salomė" (1870); „Dzeusas ir Semelė" (1896).

Moreelse, Paulus
(*1571 Utrechtas, †1638 ten pat)
Manierizmo krypties ol. tapytojas ir architektas. 1598—1601 Moreelse [Morelsė] gyveno Italijoje. Sugrįžęs greit pelnė pripažinimą kaip portretistas. Sukūrė ir relig. bei mitol. paveikslų, o po 1622 nutapė seriją idealizuotų vaizdelių su piemenimis ir piemenaitėmis, anuo metu labai populiarią („Gražioji aviganė").

Morgner, Wilhelm
(*1891 Zostas, †1917 Langemarkas)
Vok. ↑ ekspresionizmo tapytojas. Didelio formato paveiksluose, pripildytuose abstrakčiai traktuojamų figūrų, Morgneris vartojo kone išimtinai šviesias, didelėm plokštumom paskirstytas kontrastuojančias spalvas; kontūrus apvesdavo spalvotomis linijomis („Akmentašys", 1911). Vėlesn. kūriniuose jis labiau linko prie relig. temų ir vizijų. Morgneris buvo artimas „Neue ↑ Sezession" ir ↑ „Blauer Reiter" grupėms.

Morisot, Berthe
(*1841 Buržas, †1895 Paryžius)
Pranc. ↑ impresionizmo tapytoja, piešėja ir akvarelistė. Morisot [Morizo] buvo J.- H. Fragonard'o anūkė ir E. Manet brolienė; šiam ji pozavo ir iš jo mokėsi. Morisot taip pat mokėsi pas J.- B. Guichard'ą ir J.- B. Corot. 1874 ji prieš Manet valią su paveikslu „Lopšys" (1872) dalyvavo pirmojoje impresionistų parodoje. Morisot kūryba, be ↑ plenero tapybos, apima ↑ interjerus, kuriems būdingi energingi potėpiai ir realist. figūrų vaizdavimas.

Morland, George
(*1763 Londonas, †1804 ten pat)
Anglų tapytojas. Ankst. jo kūriniai dar tęsia XVII a. ol. ↑ žanr. tapybos tradicijas. Morlandą anksti aplankė sėkmė, lab. dėl buit. scenų, perkeltų į vario raižinius. Kt. jo pamėgtos temos buvo gyvuliai („Arklidė", apie 1791), vaikai („Gūžynės", 1788), kaimo peizažai (tapomi T. Gainsborough maniera) ir marinos.

Moroni, Giovanni Battista
(*apie 1525 Bandijas net. Albino, †1578 Bergamas)
It. manierizmo krypties istor. paveikslų ir portretų tapytojas. Moroni [Moronis] mokėsi pas A. Moretto Brešoje. Ne itin nusisekus pirmiesiems relig. paveikslams, jis netrukus ėmėsi vien portretų. Jo darbai susilaukė net Tiziano pagyrimų. Lab. vykęs „Il Conte Pietro Secco-Suardi" visafigūris portretas (1563).

Morris, William
(*1834 Voltamstas/Eseksas, †1896 Londonas)
Anglų tapytojas, poetas, architektas ir ↑ taik. dailės reformuotojas. ↑ Prerafaelitų brolijos narys. Morrisas [Morisas] laikė industrializavimą didžiule nelaime ir užsibrėžė tikslą atnaujinti taikomąją dailę viduramžių dail. amatų dvasia. Tuo tikslu jis 1861 įkūrė „Morris, Marshall, Faulkner & Co" dirbtuves, veikusias iki 1874. Jose buvo gaminami kilimai, baldai, apdailos plytelės ir kt., dirbtuvės imdavosi įrengti ir apstatyti butą. Kartu su F. M. Brownu, D. G. Rossetti, E. Burne-Jones ir kt. Morrisas kūrė ornamentų pavyzdžius. Įsteigęs „Kelmscott Press", jis atgaivino jau užmirštą knygų dailę. Morrisas taip pat buvo vienas iš ↑ secesijos pradininkų ir ryšk. figūrų.

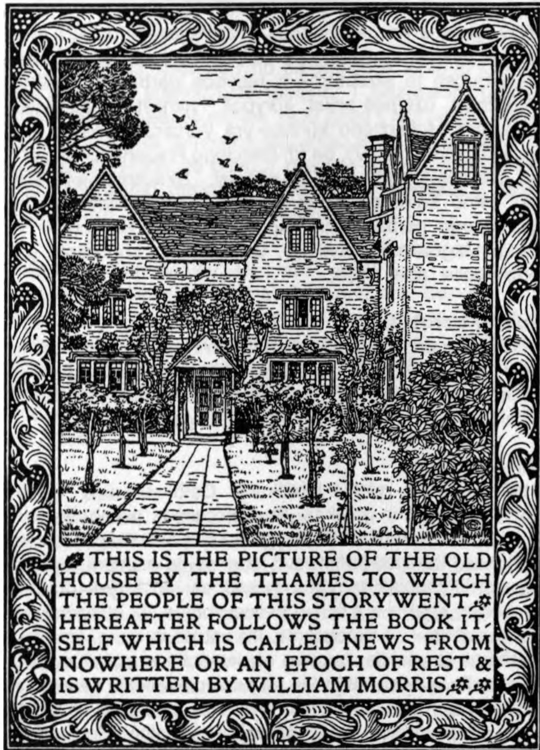
Morse, Samuel Finley Breeze
(*1791 Čarlstaunas/Masačūsetsas, †1872 Pafkypsis/Niujorkas)
Amer. tapytojas ir jo vardu pavadinto telegrafo išradėjas. Morse's [Morzės] men. kūryba atspindi perėjimą iš ↑ klasicizmo į ↑ romantizmą. Baigęs gamtos mokslus, jis 1811 nuvyko į Angliją; ten studijavo B. Westo, J. Flaxmano ir

J. H. Füssli kūrinius. Ankst. kūrybos laikotarpiu tapė daug. klasicist. figūr. paveikslus („Mirštantis Heraklis", 1813), vėliau — po antrosios kelionės į Europą 1829—32 — jį labiau traukė romantiški peizažai.

Moser, Lucas
(*apie 1390, †po 1434)
Vok. tapytojas. Moseris [Mozeris] žinomas tik iš užrašo ant šv. Marijos Magdalietės altoriaus Tyfenbrone (1431), vienintelio išlikusio jo kūrinio. Altoriuje vaizduojamos šv. Marijos Magdalietės gyvenimo scenos, atkurtos pagal jos legendą. Nyderlandų-burg. tapybos įtaka čia nekelia abejonių. Archit. detalių tikrovišku perteikimu ir plačia peizažo erdve šis kūrinys ženklina vok. tapyboje prasidedantį perėjimą nuo brandž. viduramžių idealiosios vaizduosenos prie XV a. pr. įsigalinčio ↑ realizmo. Šią liniją tęsė K. Witzas, H. Multscheris ir kt. dailininkai.

Moses, Grandma (Anna Mary)
(*1860 Huzik Folsas, †1961 ten pat)
Amer. tapytoja mėgėja. Fermerė lavinosi pati ir tik 75 metų sulaukusi rimtai ėmėsi tapybos. Grandma Moses [Senelė Mouzes] kūrė giedrus naiviuosius peizažus (↑ primityvizmas), daug. kaimo gyvenimo scenas.

Mostaert, Jan
(*apie 1475 Harlemas, †1555/56 ten pat)
Nyderlandų tapytojas. Geertgeno tot Sint Janso maniera Mostaertas [Mostartas] tapė daug. altor. paveikslus ir kuklius portretus. Apie 1503—21 buvo Nyderlandų vietininkės Margaritos Austrės rūmų dailininkas Briuselyje.

William Morris. Romano „New from Nowhere" frontispisas

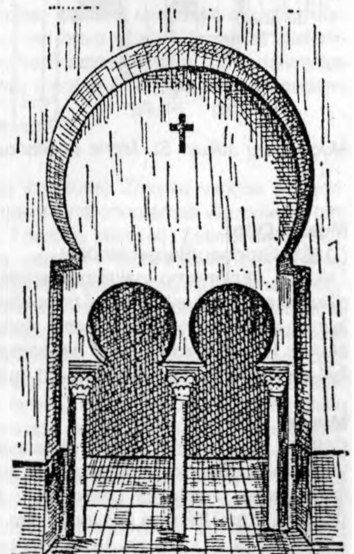
Motherwell, Robert
(*1915 Aberdynas/Vašingtonas, †1991 Niujorkas)
Amer. tapytojas ir dailės teoretikas, žymus ↑ abstr. ekspresionizmo atstovas. R. Matta Echaurreno ↑ automatizmo sužavėtas dailės istorikas Motherwellis [Madervelis] nuo 5-o deš. savarankiškai mokėsi tapyti ir kūrė didelio formato ekspansyvius ir drauge intelektualius paveikslus (ciklas „Elegijos Ispanijos respublikai", prad. 1950). Nuo 1968 tapė daug. monochrom. meditacinius paveikslus.

Mount, William
(*1807 Setoketas/Long Ailendas, †1868 Niujorkas)
Amer. žanr. paveikslų ir ↑ peizažų tapytojas. Nuo 4-o deš. Mountas [Mauntas] tapė daug. humorist. scenas iš kasdienio gyvenimo („Šokis lauke", 1830).

Mozaika
Grindų, lubų ir skliautų plokštuminis apipavidalinimas mažais įv. medžiagų (stiklo, marmuro, akmens, keramikos) kubeliais, iš kurių sudėstomi ornamentai ir vaizdai. Gabaliukai sutvirtinami drėgnu skiediniu arba glaistu ir po to šlifuojami. V tūkstantm. pr. Kr. Graikijoje buvo kuriamos juodos baltos mozaikos, vėliau jas perėmė rom. dailė. Seniausios spalv. mozaikos (IV tūkstantm. pr. Kr.) aptiktos Babilonijoje. Svarbus vaidmuo mozaikai teko ankst. krikšč. ir Bizantijos dailėje, o auks. plokštelių (↑ lakštinis auksas) panaudojimas jai suteikė naujų ypatumų.

Mozaikinis stiklas
(vok.-it. Milefioriglas — tūkst. gėlių stiklas) Įvairiaspalviai stiklo strypeliai taip sulydomi, kad skerspjūvyje susidarytų tam tikras motyvas (rozetė, gėlė, paukštis ir t. t.). Supjausčius tokį lydinį, gaunamos dekor. plokštelės, kurios savo ruožtu įlydomos į norimą dirbinį. Ši stiklo dailės technika kilusi iš sen. Egipto. XV a. ją atkūrė Venecijos stiklo pūtėjai pagal antik. radinius.

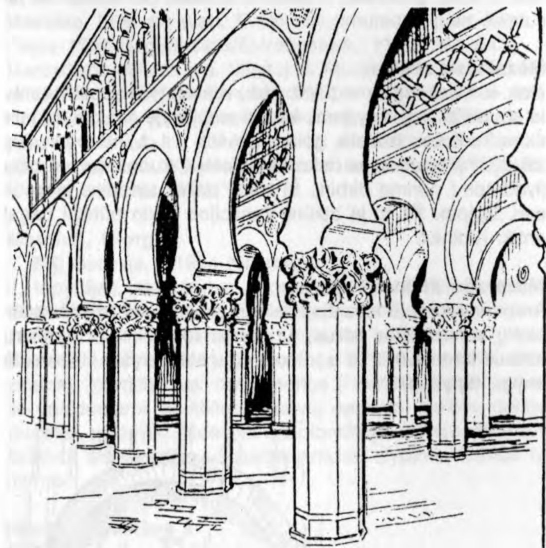
Mozarabų stilius
Arabų valdomoje Ispanijoje islamo įtakoje, bet krikšč. dailininkų suformuotas stilius, jungiantis romaninio ir ↑ maurų stiliaus formas (X ir XI a.). Mozarabų stilius ryšk. atsiskleidė knygų tapyboje.

Mozarabų stilius

Mucha, Alfons Maria
(*1860 Eibenšiucas/Moravija, †1939 Praha)
Čekų tapytojas ir grafikas, žym. čekų ↑secesijos atstovas. Mucha studijavo Vienoje, Miunchene ir Paryžiuje, ten dirbo iliustratoriumi. Jis žaibiškai išgarsėjo 1897 aktorei Sarah'i Bernhardt skirto plakato projektu, paskui dar keliais vykusiais darbais. Muchos paveikslams, kurių pagr. motyvas — papr. moters figūra, būdingas plokštum.- linijinis vilnijantis stilius, simetriška kompozicija ir gausiai ornamentuotas fonas, tarsi įrėminantis vaizdą. 1900 jis persikėlė į JAV, bet 1918 grįžo į Prahą. Greta taik. grafikos Mucha kūrė vitražus ir taik. dailės dirbinius. Viso gyvenimo kūriniu jis laikė paveikslų ciklą „Slavų epai", kuriuo norėjo išaukštinti savo tautos istoriją (1910—28).

Mudecharų stilius
XII—XVI a. Ispanijos architektūros ir taik. dailės stilius (klestėjo XIV a.). Mudecharais buvo vadinami krikšč. atkariautose Ispanijos žemėse likę nugalėti maurai. Mudecharų stiliui atstovavo ir maurų, ir krikšč. dailininkai, tai buvo gotik. ir mauriškų formų samplaika, kurioje vyravo mauriški elementai (pasaginės arkos, ↑stalakt. skliautai, stiuko ornamentika, ↑majolikos plytelės). Šio meno centrai yra Toledas, Sevilija, Gvadalupė. ↑Maurų stilius.

Mudecharų stilius: St. Maria la Blanca. Toledas

Muehl, Otto
(*1925 Grodnau/Burgenlandas)
↑Vienos akcionizmo pakraipos austrų dailininkas. Iš pradžių Muehlis [Miuelis] kūrė ↑popdailei artimus paveikslus ir žymių asmenų portretus. 7-ame deš. jis organizavo erot. akcijas (↑men. akcija), t. y. ↑hepeningus, kuriais bandė laužyti visuomenės tabu. 8-o deš. vid. nutolo nuo dailės įvykių.

Mueller, Otto
(*1874 Lybau/Silezija, †1930 Vroclavas)
Vok. ↑ekspresionizmo tapytojas ir grafikas. Įgijęs litografo išsilavinimą, studijavęs Dresdene ir Miunchene, Muelleris [Miuleris] 1910 Berlyne prisijungė prie dailininkų grupės „Die ↑Brücke". Nuo 1919 jis dėstė Vroclavo akademijoje. „Die Brücke" dailininkų E. Kirchnerio ir E. Heckelio, su kuriais bičiuliavosi, veikiamas, jis suformavo būdingą savo braižą: prislopinta žemės spalvų (rudos, geltonos, žalios, ochros) palete, išryškindamas kontūrus, jis plenere tapė apibendrintas, geometrizuotas žmonių figūras (daug. merginų aktus). Jis mėgo vaizduoti čigonų gyvenimo scenas; už tai buvo pravardžiuojamas „čigoniškuoju Muelleriu". Be paveikslų, jo kūryb. palikime yra vertingų grafikos darbų, ypač ↑litografijų („Čigonų žemėlapis", 1927). Kūriniai: „Dvi merginos žolėje" (apie 1925); „Čigonas su saulėgrąža" (1927).

Muleno meistras
(dirbo XV a. paskut. ketv.)
Pranc. tapytojas, dažn. siejamas su Jeano Hey pavarde. Muleno meistro ↑menamuoju vardu vadinamas pagal kūrinį „Švč. M. Marijos šlovė", laikomą Muleno katedros zakristijoje. Tapysena ir koloritas rodo Nyderlandų tapybos, ypač H. van der Goeso, įtaką, bet taip pat prancūzo J. Fouquet. Be sakral. paveikslų, tapė portretus („Karolis II Burbonas", apie 1485).

Multimedia
Kitaip *mixed media*. Meno forma, nepripažįstanti ribų tarp įv. vaizd. dailės šakų, teatro, šokio ir muzikos. Būdingas šiuolaikinių techn. priemonių, kaip kad fotografija, filmas, vaizdo, garso įrašas ir t. t., taikymas. *Multimedia* atsirado 6-ame deš. ↑dadaizmo idėjų pagrindu (pirmą „multimediją" surengė kompozitorius J. Cage, 1952); jų tąsa — neodadaistinis ↑*Fluxus* judėjimas. *Multimedia* tikslas — įveikti gyvenimo ir meno neatitikimą; būdingos išraiškos formos yra ↑invairomentas ir ↑hepeningas.

Multscher, Hans
(*apie 1400 Reichenhofenas, †1467 Ulmas)
Vėlyv. gotikos vok. skulptorius ir tapytojas. Nuo 1427 Multscheris [Mulčeris] gyveno Ulme, vadovavo garsiai dirbtuvei. Brandžiuose jo skulptūros ir tapybos darbuose išryškėjo ↑realizmas, užėmęs ankst. kūrybos ↑minkšt. stiliaus vietą. Atributuoti Multscherio kūriniai yra Vurcacho Pasijos altoriaus paveikslai (1437), be to, Štercingo Frauenkirchės bažn. did. altorius (1456—58). Kt. kūriniai: „Skausmingasis Kristus" Ulmo katedros centr. portale (1429); Dievo Motina Landsbergo parap. bažn. (apie 1450); šv. Barbora ir šv. Marija Magdalietė Rotveilyje, Šv. Lauryno koplyčioje (Lorenzkapelle, apie 1450).

Mumijų portretai
Ant medžio arba drobės nutapyti portretai, kuriais pridengdavo mumijų veidus. Jie būdavo tapomi ↑temperos arba ↑enkaustikos technika. Ši tradicija susiklostė rom.-helen. laikais sen. Egipte (I a. pr. Kr.—III a. po Kr.).

Munch, Edvard
(*1863 Liotenas, †1944 Ekelis net. Oslo)
Norv. tapytojas ir grafikas. Studijuodamas pranc. tapytojų H. Toulouse-Lautreco, P. Gauguino ir V. van Gogho kūrybą Munchas [Munkas] suformavo labai savitą manierą, jungiančią skirtingiausias tapybos pakraipas. Jo linijos primena ↑secesiją, spalvų ir šviesos intensyvumas — ↑impresionizmą, tematika — ↑simbolizmą. Jis vaizdavo daug. žmogaus psichikos tamsiąsias puses, egzistencinius potyrius (pvz., „Sergantis vaikas", 1885/86, po penkiolikametės sesers mirties). Vienas žym. jo kūrinių yra 1902 užb. „Gyvenimo frizas", 22 paveikslų ciklas, tarp jų ir garsieji „Šauksmas", „Bučinys", „Madona". Savo kartos norv. dailininkų natūralistų nepripažintas, jis šliejosi prie jaunųjų Paryžiuje ir Ber-

Edvard Munch. Šauksmas. Litografija

lyne. Skandalas, kilęs Berlyno parodoje dėl kelių jo kūrinių, tapo postūmiu susiformuoti Berlyno ↑„Sezession" grupei. Sunkiai pasiligojęs, Munchas 1909 grįžo į Norvegiją. Vėlyv. kūryboje jis ėmėsi gyvenimą teigiančių temų ir sulaukė tarpt. pripažinimo. Munchas buvo ir grafikos (oforto, medžio raižinio, litografijos) meistras. Šiais laikais manoma jį esant vienu reikšm. ↑ekspresionizmo pradininkų.

Munkácsy, Mihály (tikr. M. Lieb)
(*1844 Munkačevas, †1900 Endenichas net. Bonos)
Vengrų tapytojas. Mokęsis Vienoje, Miunchene ir Diuseldorfe Munkácsy [Munkačis] 1872 nuvyko į Paryžių. Jo tapyba apima ir žanrinius, ir patetinius istor. bei relig. paveikslus. Munkácsy laikomas žym. XIX a. vengrų tapytoju. Jis mirė 1900 aptemusiu protu. Gars. kūrinys „Paskut. mirtininko diena" (1870).

Münter, Gabriele
(*1877 Berlynas, †1962 Murnau)
Vok. tapytoja. Münter [Miunter] buvo V. Kandinskio mokinė ir daugelį metų — gyvenimo draugė. 1909 ji dalyvavo steigiant ↑„Neue Künstlervereinigung" asociaciją Miunchene. Münter namai Murnau buvo ↑„Blauer Reiter" grupės, kuriai ji priklausė nuo 1911, centras. Pradėjusi nuo impres. darbų, veikiama fovizmo (↑„Fauves") ir Kandinskio bei A. Javlenskio kūrinių, Münter suformavo savitą, į realybę orientuojamą braižą. Motyvų ji sėmėsi iš savo aplinkos ir artimų draugų rato, o juos realizuodavo didelėmis vaiskiomis spalvų dėmėmis su ryškiais kontūrais. Kūriniai: „Kandinskis prie stalo" (1911); „Kaimo gatvė žiemą" (1911).

Muralizmas
Meksikos social. kritinės ir nac. istor. ↑sienų tapybos pavadinimas. 1920 jai padėjo pagrindus J. C. Orozco, D. Rivera ir D. A. Siqueiros. Muralizmas nesuformavo vieningo visuotinai paplitusio stiliaus ir jungė ikikolumb. bei europ. dailės elementus (pvz., ↑nauj. daiktiškumo, ↑kubizmo).

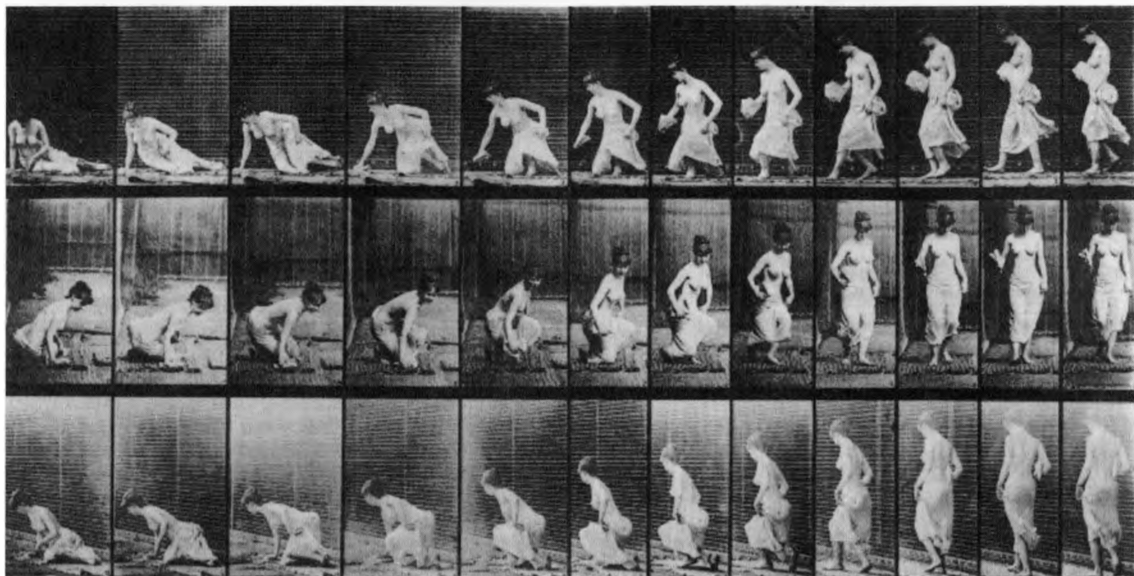
Murillo, Bartolomé Esteban
(*1617 Sevilija, †1682 ten pat)
Isp. tapytojas; žym. jo darbai sukurti relig. temomis, bet yra nutapęs ir realist. žanrinių paveikslų. Ankstyvąją šaltų ir sunkių spalvų Murillo [Muriljo] manierą vėliau pamažu keitė šiltesnis ir lengvesnis koloritas. Dvejus metus praleidęs Madride, jis mokėsi iš Correggio, Raffaelio, P. Rubenso ir A. van Dycko kūrinių. Šiaip jis gyveno labai uždarai ir įkvėpimo semdavosi iš gilaus pamaldumo. Jo dailė spinduliuoja nuoširdumu ir giedra nuotaika. Didž. garso susilaukė Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo paveikslai („Concepción Soult", apie 1678). Be to, jį domino eilinių žmonių gyvenimo vaizdai, Sevilijos gatvelių scenos („Vynuoges ir melionus valgantys berniukai", 1645/55); jas tapė daug realistiškiau negu savo šventuosius ir Madonas. Murillo laikomas tiek Sevilijos mokyklos, tiek visos XVII a. isp. tapybos korifėjumi.

Muthesius, Hermann
(*1861 Gros Noihauzenas, †1927 Berlynas)
Vok. architektas, sistemingai tyręs anglų kaimo ir miesto gyven. namų architektūrą ir vėliau šiuos duomenis pritaikęs Vokietijoje („Haus Mittelhof" Berlyne, 1914/15). 1904 Muthesius [Mutezijus] išleido knygą „Angliškasis namas".

Muybridge, Edward
(*1830 Kingstonas prie Temzės, †1904 ten pat)
Anglų fotografas. XIX a. 6-ame deš. Muybridge [Maibridžas] fotografavo žmonių ir arklių judesių sekas (sekvencijas). Kruopščiai atkurtas judėjimo procesas buvo puikus pavyzdys klasik. moderno dailininkams. (Pav. p. 312.)

Muziejinis tonas
Kitaip laiko ir lako patina. Ilgainiui atsirandantis ↑rišam. medžiagų, ↑dažų priedų ir ↑lako atspalvis nuo ochros iki rusvos spalvos. Muziej. tonas suteikia spalvoms daugiau darnos ir tono vientisumo, nei buvo užsibrėžta paties dailininko. XIX a. jis buvo taip vertinamas, kad kai kurie dailininkai (pvz., F. von Lenbachas) mėgino jį imituoti, papr. pridėdami į laką dažų.

Muziejus
(gr. museion — mūzų šventovė) Žmonių veiklos ir gamt. kūrinių rinkinys, laikomas ir eksponuojamas visuomenei tam skirtame pastate (plg. ↑parodų statiniai). Esama dailės, kultūros istorijos, istorijos, gamtos ir technikos muziejų. Be to, šiais laikais veikia daugybė specialių muziejų, dažnai įsteigtų vieno asmens surinktos kolekcijos pagrindu. Muziejus atsirado XVIII a. iš privačių ↑dailės kolekcijų. 1753 iš sero H. Sloane privačios kolekcijos įkurtas Britų muziejus Londone buvo pirmas nuo pat pradžių visiems prieinamas valst. dailės rinkinys, kitaip tariant, muziejus. Jau 1739 Medici'ų kolekciją perėmė Toskanos valdžia; Vatikano dailės kolekcija visuomenei atsivėrė 1769. Revoliuc. karai Prancūzijoje ir sekuliarizacija Vokietijoje sukėlė dailės ir kultūros vertybių judėjimą ir skatino tiek privatų, tiek viešą kolekcionavimą. Prancūzijoje karal. dailės kolekcijos buvo suvalstybintos ir 1793 įkurtame „Musée Français" pirmą kartą eksponuoja-

Edward Muybridge. Moters judesiai nuo žmogiškos iki gyvuliškos eigasties. Fotoseka

mos visuomenei. Buvo įteisinta valstybės atsakomybė už muziejaus valdymą ir veiklos viešumą. Formavosi nauji dailės istorijos ir didakt. metodai, tapę pavyzdžiu visai Europai. — Pirmasis tikras, nors dar kunigaikščiui priklausantis muziejus buvo pastatytas 1769—79 Kaselyje (Museum Fridericianeum). ↑ Gliptoteka Miunchene, kurią Liudvikas I pavedė 1816—30 statyti L. von Klenzei, buvo pirmas savarankiškas dailės muziejus. Vėliau prasidėjo didžiosios XIX a. muziejų statybos (Sen. ir Nauj. muziejus Berlyne, Ermitažas Sankt Peterburge, Dailės istorijos muziejus Vienoje). L. von Klenze's Sen. pinakoteka Miunchene, į ilgį ištęstas dviaukštis pastatas su salių apšvietimu iš viršaus ir šon. kabinetais, sukūrė naują paveikslų galerijos prototipą, vyravusį iki pat XX a.

N

Nabis
(hebr., pranc.: „Pranašai") Nedidelės Paryžiaus dailininkų grupuotės, susibūrusios 1888 P. Sérusier iniciatyva, pavadinimas. Jie žavėjosi paprastom P. Gauguino kūrinių plokštumom ir spalvom, tad dekoratyvumą ir plokštuminę kompoziciją laikė tapybos esme. Svarb. prasminis krūvis tenka spalvai, o tikroviškas daikto perteikimas — antraeilis dalykas. „Nabis" nariai nuosekliai stojo tiek prieš ↑ realizmą, tiek prieš ↑ impresionizmą; jie mėgo juodus kontūrus, naudojosi jap. spalv. medžio raižinių elementais. Ši dailininkų asociacija, kuriai priklausė P. Bonnard'as, E. Vuillard'as, A. Maillolis, iškriko jau 1899.

Nagel, Otto
(*1894 Berlynas, †1967 ten pat)
Vok. tapytojas, ↑ socialist. realizmo atstovas. Vienas iš R. Berlyno vok. dailės akademijos kūrėjų, kurį laiką buvęs jos prezidentu. Rinkdavosi temas iš darbininkų gyvenimo, vaizdavo jas realistiškai, daiktišk. maniera, su kritine nuostata (pvz., „Savaitinė mugė Vedinge", apie 1926).

Naivioji tapyba
↑ Primityvizmas

Nakties vaizdas
(orig. vok. Nachtstück) Tapybos arba grafikos kūrinys, ką nors vaizduojantis ne dienos šviesoje, o prie žvaigždžių ir mėnulio arba dirbt. šviesos šaltinio (deglo, žvakės, lempos). Pirmieji nakties vaizdai pasirodė XV a., jų temos buvo susijusios su naktiniu vyksmu (pvz., Jėzaus gimimas arba suėmimas). Vienas iš ankst. nakties vaizdų — Geertgeno tot Sint Janso „Jėzaus gimimas" (1490); jame pirmą kartą pats Kūdik. Jėzus tampa šviesos šaltiniu. Ši tapybos šaka lab. suklestėjo baroko laikais; tuomet ji jau nebuvo siejama su relig. tematika. Daug tapytojų (Caravaggio, Rubensas, Elsheimeris, Rembrandtas) eksperimentavo su įv. intensyvumo šviesos šaltiniais ir apšvietimo keičiamomis medžiagų spalvomis (↑ šviesotamsa). Pasibaigus baroko epochai nakties vaizdo reikšmė sumenko.

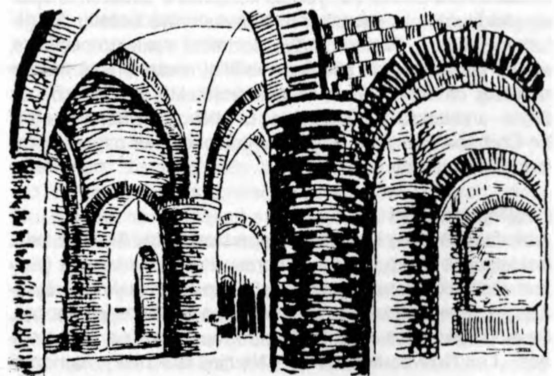
Namų knygos meistras (Amsterdamo kabineto meistras)
(dirbo tarp 1475 ir 1490)
(orig. vok. Hausbuchmeister) Nežinomas vok. tapytojas, piešėjas ir vario raižytojas. Šiuo ↑ menamuoju vardu vadinamas pagal „Wolegger Hausbuch" — plunksnos piešiniais išdekoruotą vad. namų knygą. Visos ligšiolinės pastangos jį identifikuoti liko bevaisės. Galbūt tai Utrechto tapytojas Erhardas Reuwichas. Atpažįstama įtaka rodo jį gavus išsilavinimą Aukšt. Reino srityje. Pagr. „namų knygos" meistro kūriniu laikomas „Pasijos altorius" (apie 1475), nutapytas veik. Špėjerio bažnyčiai. Be piešinių ir keleto paveikslų, yra sukūręs meistriškų vario raižinių, dėl kurių jis laikytinas žymiu Dürerio pirmtaku. Paveikslų turinį sudaro pasauliet. temos; jų realist. vaizdai perteikia tuolaik. viduramžių gyvenimą.

Nanni di Banco
(*apie 1375 Florencija, †1421 ten pat)
It. skulptorius Nanni di Banco [Nanis di Bankas] skynė kelius ankst. renesansui Florencijoje. Buvo vienas iš pirmųjų skulptorių, kurie atvirai rėmėsi antikos pavyzdžiais. Kartu su L. Ghiberthi ir Donatello užėmė reikšmingą vietą šio laikotarpio dailėje. Daugelis jo kūrinių yra Florencijoje, Or San Michele bažn. ir katedroje (timpano reljefas viršum Porta della Mandorla).

Nanteul, Robert
(*1623 Reimsas, †1678 Paryžius)
Pranc. vario raižytojas ir grafikas. Prieš pasirinkdamas kūryb. kelią jis įgijo teisininko išsilavinimą. Tapęs Liudviko XIV rūmų vario raižytoju, Nanteulis [Nantelis] greit pagarsėjo kaip žym. Prancūzijos portretų raižytojas. Jis naudojosi kt. dailininkų paveikslais arba savo paties piešiniais iš natūros. Sukūrė tuolaik. įžymybių — Liudviko XIV, Mazarinio, Colbert'o portretus. Tapė ir pasteles.

Naosas
(gr. naos) Svarbiausia gr. šventyklos patalpa, kurią sudaro trys dalys: ↑ pronaosas, ↑ celė ir ↑ opistodomas.

Narteksas
(gr. narthex — dėžutė) Ankst. krikšč. arba bizant. bažnyčios prieangis. Vienaaukštė patalpa prieš portalą, dažn. nusitęsianti per visą pagr. pastato plotį. Iš pradžių čia prieš nešant į bažnyčią būdavo pašventinami mirusieji. [Viduramžiais narteksas transformavosi į priebažnytį.]

Narteksas

Nash, Paul
(*1889 Londonas, †1946 Boskomas net. Bornmuto)
Anglų tapytojas. Pranc. ↑ postimpresionizmo, ↑ kubizmo ir ↑ siurrealizmo veikiamas, Nashas [Nešas] suformavo tapybos kryptį, vadinamą ↑ magišk. realizmu; tai angliška siurrealizmo atmaina.

Natiurmortas
(pranc. nature morte — negyvoji gamta) Paveikslas, vaizduojantis dekoratyviai sukomponuotus objektus (pvz., gėles, vaisius, sumedžiotus gyvūnus, brangius arba kasdienius apyvokos daiktus, muzikos instrumentus). Natiurmorto tapytoją domina ne tik grynai tapyb. problemos — kuo tikroviškesnis daiktų perteikimas, bet ir simbol. paveikslo prasmė. Natiurmorto užuomazgų užtinkama jau antik. freskose (pvz., Pompėjoje); XV a. tapyboje pasitaiko natiurmortiškų paveikslų fragmentų. Kaip savarankiška tapybos šaka natiurmortas susiformavo tik XVI a. Jis buvo ypač mėgstamas XVII a. Olandijoje, tačiau ir šiais laikais nėra praradęs reikš-

mės. Svarbesnės natiurmorto rūšys: ↑*vanitas*, ↑gėlių kompozicija, vaisių kompozicija, ↑pusryčių stalo kompozicija, ↑virtuvės scena, ↑medžioklės trofėjai.

Nattier, Jean Marc
(*1685 Paryžius, †1766 ten pat)
Pranc. tapytojas, žymus rokoko portretistas. Pirmąsias pamokas Nattier [Natjė] gavo iš tėvo. 1718 jis tapo Karal. akademijos nariu. 1737—63 dalyvavo ↑Salono parodose. Nattier buvo karal. šeimos rūmų dailininkas ir Paryžiaus aukštuomenės damų pamėgtas portretistas. Savo kūriniuose jis dažnai naudodavosi mitol.-alegor. portreto tradicija ir vaizduodavo damas deivių arba metų laikų pavidalu. Liudviko XIV laikų heroj. portretą jis pakeitė idealizuotuoju.

Natūralizmas
↑Realizmas

Naujasis akmens amžius
↑Neolitas

Naujasis daiktiškumas
(vok. neue Sachlichkeit) Specifinė vokiška 3-o deš. stilist. kryptis, susiformavusi kaip sąmoninga priešprieša ↑ekspresionizmui. Žym. šalininkai buvo tapytojai O. Dixas, G. Groszas, Ch. Schadas ir G. Schrimpfas. Šios blaiviai aiškios vaizduosenos būdingiausias bruožas — beveik fotograf. tiksliai atkurti daiktai su ryškiais kontūrais ir uždaromis spalvų plokštumomis, neapšviesti ir nemetantys šešėlių. Mėgstamos šakos — ↑natiurmortas, portretas ir miesto peizažas, atkurti daiktiškąja, iš pažiūros visiškai nuasmeninta maniera. Nauj. daiktiškumas reiškėsi ir architektūroje bei urbanistikoje: architektų W. Gropius'o, L. Mieso van der Rohe's ir Le Corbusier projektų pagrindas buvo formos paprastumas ir funkcionalumas.

Naujieji laukiniai
(vok. Neue Wilde) Kitaip neoekspresionizmas. 8-o deš. pab. Vokietijoje atsiradusi labai ekspresyvi gestiška tapyba (kitąkart didžiulio formato paveikslai) kaip kontrreakcija į šykščias ↑konceptualizmo ir ↑minimalizmo išraiškos priemones. Pavadinimas kilęs nuo 1979 parodos Paryžiuje, kuri vadinosi „Les Nouveaux Fauves" („Naujieji laukiniai"), sąmoningai pabrėžiant paraleles su pranc. fovizmu. Svarb. šios krypties centrai Vokietijoje buvo Berlynas, Kelnas ir Hamburgas. Žym. dailininkai — M. Lüpertzas, G. Baselitzas, R. Fettingas.

Naujieji realistai
↑New realists

Naujoji Miuncheno dailininkų asociacija
↑Neue Künstlervereinigung München

Nauman, Bruce
(*1941 Fort Veinas/Indiana)
Amer. dailininkas, dirbantis ↑konceptualizmo ir ↑minimalizmo (↑hepeningo ir ↑videodailės) srityje. Yra sukūręs objektų, spaudos lakštų, ↑invairomentų, filmų. Jo kūrybos tikslas — išprovokuoti žiūrovo sąmonės pokyčius šokiruojant jį ir supriešinant su jo paties pasąmone.

Naumburgo meistras
(dirbo XIII a. vid.)
Vok. skulptorius, veik. mokęsis Amjene, Reimse ir Nojone. Nuo 5-o deš. pab. dirbo Naumburge. Ten sukūrė — tiesa, padedamas kelių bendradarbių — savo žym. kūrinį — Naumburgo katedros vak. choro donatorių statulas (markgrafo Ekkehardo ir jo žmonos Utos). Jo kt. kūrinių (pvz., Basenheimo Raitelio) autorystė nustatyta pagal stiliaus požymius.

Nava
(lot. navis — laivas) Bažnyčios nava. Išor. sienų arba statramsčių iš abiejų pusių apribota vidaus erdvė ↑išilg. plano statinyje. Keleto navų pastatuose skiriama ↑centrinė ir ↑šon. navos.

Navų korpusas
Pasauliečiams skirta vieta bažnyčioje tarp priebažnyčio ir presbiterijos. Navų korpusas gali būti vienos (↑salinė bažnyčia) arba kelių navų (↑bazilika, ↑halinė bažnyčia).

Nay, Ernst Wilhelm
(*1902 Berlynas, †1968 Kelnas)
Vok. tapytojas. ↑Ekspresionizmo (E. L. Kirchnerio) ir abstrakcionizmo (V. Kandinskio) veikiamas, Nay [Nėjus] suformavo savitą stilių, kurį pats apibūdino sąvoka „spalvos formuojamoji galia": spalva suteikia plokštumai pavidalą. E. Muncho pakviestas į Norvegiją (1937/38) Nay sukūrė pagarsėjusius Lofotų peizažus, kuo toliau, tuo labiau toldamas nuo daiktiškumo. Nuo 1950 spalva jo kūriniuose pasidarė autonominė („Su mėlyna dominante", 1951), apie 1955 sukurtos pirmosios apskritimų kompozicijos.

Nazaretiečiai
Vok. ↑romantizmo krypties tapytojų grupės, susitelkusios apie J. F. Overbecką ir Romoje įkūrusios dailininkų bendriją, pašiepiamas pavadinimas. Nepripažįstantys akademinio ↑klasicizmo, Overbeckas ir F. Pforras 1808 Vienoje įkūrė vad. Šv. Luko sąjungą, kuri siekė atgaivinti krikšč. religijai tarnaujančią dailę, siejamą su tuomet. vok. taut. savimone. Pavyzdžiu jie laikė A. Dürerį ir ankst. renesanso it. tapytojus. Šv. Luko brolijai priklausė ir P. von Cornelius, ir V. von Schadowas, ir J. Schnorras von Carolsfeldas. 1810 jie persikėlė į Romą; ten buv. Šv. Izidoriaus vienuolyne relig. brolijų pavyzdžiu laikėsi griežtų bendro gyvenimo ir darbo studijoje taisyklių (iš čia kilo ir pravardė, siejama su Jėzaus prievardžiu Nazaretietis). Viduramžiškų gildijų dvasia jie kartu kūrė Casa Bartholdy (1816/17), be to (drauge su A. Kochu), Casino Massimo (1817/19) freskas.

Neefs, Pieter Vyresn.
(*apie 1578 Antverpenas, †apie 1660 ten pat)
Ol. tapytojas, daug. vaizdavęs bažnyčių interjerus. Neefso [Nefso] paveikslai reikšmingi tiksliu erdvinės perspektyvos perteikimu ir sudėtingo apšvietimo efektais. Nuo 1609 jis buvo Antverpeno ↑Šv. Luko gildijos narys.

Neer, Aert van der
(*1603 Gorinchemas, †1677 Amsterdamas)
Ol. tapytojas, pagarsėjęs ↑peizažais. Neeras [van der Neras] mėgo tapyti gamtovaizdžius su upėmis; vaizdavo juos dažnai žiemą, saulėlydyje, mėnesienoje arba apšviestus gaisro ugnies. Jo poetiški paveikslai nuotaikingai perteikia atmosferą.

Nekropolis
(gr.: „mirusiųjų miestas") Didelis priešistor. arba antik. laidojimo statinių kompleksas (pvz., Karalių slėnis Tėbuose; Via Appia Romoje).

Neobarokas
Viena iš ↑istorizmo krypčių, XIX a. atgaivinusi baroko formas ir principus, drąsų jo polėkį kaip priešpriešą šaltai, griežtai klasicizmo manierai. Garsieji praeities pavyzdžiai pirmuč. atgimė architektūroje (Berlyno katedra ir Reichstagas, Paryžiaus opera, Vienos Ringštrasė). Tapytojai, pvz., E. Delacroix, orientavosi į P. Rubensą, skulptoriai — į gausią baroko plastikų plejadą. Taik. dailės kūrėjai, lab. baldininkai, negailėdami medžiagų kūrė brangius butų apstatymo reikmenis. Neobarokas, kitados (apie 1830—40) buvęs polit. orientacijos į priešrevoliucinę Prancūziją išraiška, nuo 1860 laipsniškai ėmė virsti stamb. buržuazijos reprezent. stiliumi.

Neobarokas: Operos rūmų marmurinė laiptinė. Paryžius

Neodadaizmas
↑Nouveau Réalisme

Neoekspresionizmas
↑Naujieji laukiniai

Neogotika
Gotik. stiliaus atgimimas (nuo XVIII a. vid. iki XIX a. 9-o deš.). Neogotika atsirado Anglijoje; Vokietijoje ji glaudžiai siejosi su ↑romantizmu. Architektūroje jos pradžia buvo dirbtiniai griuvėsiai, vėliau iškilo bažnyčios, visuomen. ir privatūs pastatai, pvz., Horace Walpole vila Stroberi Hile net. Tvikenhemo (prad. 1751) arba parlamento pastatas Londone (C. Barry ir A. W. N. Puginas, 1836). Pirmasis neogotikos statinys Vokietijoje yra Naueno vartai (Nauener Tor) Potsdame; Frydrichas Did. 1755 įsakė pastatyti juos pagal anglų pavyzdį. Vėliau neogotika virto vok. nacionaliniu stiliumi, todėl buvo tęsiama neužb. Kelno katedros statyba (1842—80). Be to, pastatyta daug naujų bažnyčių, rūmų, parlamentų ir rotušių (pvz., Naujoji rotušė Miunchene, 1867—1909). Tapyboje neogotikos įtaka aiški C. D.Friedricho, K. F. Schinkelio ir ↑nazaretiečių kūryboje.

Neoimpresionizmas
Kitaip puantilizmas arba divizionizmas. ↑Impresionizmo tąsa maždaug nuo 1885. Remiantis nuostata, kad šviesa susideda iš ↑spektro spalvų, grynosios spalvos (papr. komplementinės) taškeliais arba brūkšneliais tirštai tepamos ant drobės, kad optiškai susimaišytų ir šitaip susidarytų norimas tonas. Ši technika patogi vaizduoti ir mirguliuojantį spalvingos šviesos žaismą, ir susiliejančias formas. Žym. atstovai — G. Seurat ir P. Signacas.

Neoklasicizmas
1. Architektūros kryptis, vartojanti ↑klasicizmo men. išraiškos priemones. Dažniausiai perimamas paprastas planas, simetrija, statūs kampai ir monumentalumas; papr. architektai atsisako ornament. dekoracijų. Neoklasicizmas prasidėjo apie 1900; maždaug iki 1950 buvo pastatyta daug šios stilist. krypties pastatų. Neoklasicist. stiliumi itin žavėjosi fašizmo architektai (pvz., Meno rūmai Miunchene, 1933/34). **2.** Š. v. Europos kraštuose taip apibrėžiamas XVIII a. stilius, Vokietijoje vadintas ↑klasicizmu. **3.** Kartais vartojamas ↑tarpt. stiliaus apibrėžimas.

Neolitas
Naujasis akmens amžius. Akmens amžiaus paskut. laikotarpis, susijęs su laipsnišku perėjimu nuo klajokl. medžioklės prie sėslios žemdirbystės kultūros. Prieš. Azijoje neolitas apėmė 10 000—3500 pr. Kr. laikotarpį; tai buvo bendros Vidurž. jūros baseino kultūros formavimosi fazė. Europoje neolitas truko apytikriai nuo 4500 iki 1800 pr. Kr.; tolydus perėjimas į paskesnį žalvario amžių vyko iš pietų į šiaurę: Egėjo kultūros rajone 2100 pr. Kr., Vid. ir V. Europoje — 2000 pr. Kr. ir pagaliau Š. Europoje — apie 1800 pr. Kr. Neolitas susijęs su esminiais kultūros istorijos poslinkiais: žemdirbystės ir gyvulininkystės pradžia, kaimo ir miesto bendruomenių kūrimusi bei hierarch. struktūrų atsiradimu. Pirmąkart suklestėjo architektūra (laidojimo ir kulto statiniai). Jai būdingi didelių akmens luitų statiniai, vad. ↑megalitinė architektūra (pvz., pilkapiai). Europos regione formų ir ornamentų gausumu išsiskiria ↑keramika. Jos svarbą rodo skirtingų kultūr. grupių įvardijimas pagal keramikos formas: juostinės keramikos kultūra, virvelinės keramikos kultūra, šukinės keramikos kultūra, varpelinės keramikos kultūra, piltuvėlinės keramikos kultūra. Be to, randama geometr. braižiniais puoštų įrankių bei ginklų. Kai kuriuose regionuose (Skandinavija, Š. Afrika, R. Ispanija) suklestėjo urvų tapyba (↑uolų piešiniai).

Neoplasticizmas
1912 P. Mondriano sukurta ir „De ↑Stijl" grupės įgyvendinta dailės teorija, pagal kurią visa vaizd. dailė kuriama remiantis abstr. principais, nepaisant natūros ir atmetant visa, kas vaizdinga, improvizuota ar atsitiktina. Men. kūrybos svarb. elementai — vertikalė ir horizontalė, pagr. spalvos — raudona, geltona ir mėlyna, be to, achromatinės juoda, balta ir pilka. Jungiant priešybes galiausiai manyta pasiekti absoliučią objektyvią harmoniją. Apibrėžimas kilęs iš 1920 Mondriano manifesto „Du néoplasticisme".

Nerviūra
(pranc. nervure, iš lot. nervus — gysla) Vienas iš svarb. elementų, nulėmusių gotik. architektūros atsiradimą. Šie mūriniai skliauto briaunų sutvirtinimai, iš pradžių, XI a., buvo laikomi tik dekoracijos forma. XII a. pr. atsirado galimybė skliauto gaubto slėgimo jėgą ir spaudimą per nerviūras

perkelti ↑ įramsčiams. Vėlesn. laikais išsirutuliojo įv. nerv. skliautų formos, vėl įsivyravo puošybiškumas, o konstrukcinė nerviūros funkcija atsidūrė antroje vietoje.

Nesbitt, Lowell
(*1933 Baltimorė)
Amer. tapytojas, vienas iš „naujųjų realistų" (↑ *New realists*). Nesbittas [Nesbitas] studijavo Filadelfijos Tailerio dailės mokykloje (1950—55) ir Karal. dailės koledže Londone (1955—56). Pradėjęs kūryb. kelią nuo grynojo abstrakcionizmo, vėliau jis stengėsi įvaldyti sen. meistrų technikos subtilumą ir jų patirtį. Jo mėgstama tema — degraduojančių miesto pakraščių realist. vaizdavimas.

Nestler, Wolfgang
(*1943 Gershauzenas)
Vok. skulptorius ir fotografas. 1967—72 studijavo Diuseldorfo dailės akademijoje, 1972—77 dėstė dailę Achene. Nestleris fotografuoja kasdienius daiktus, bet dažn. visokias užtvaras (tvoras, rodykles, rūsių groteles). Savo skulptūras (iš medžio ir/arba plieno) konstruoja kaip kintamas sistemas.

Neue Künstlervereinigung München
(vok.: „Naujoji Miuncheno dailininkų asociacija") 1909 susibūrusi dailininkų grupė; jos idėjinį branduolį sudarė V. Kandinskis, A. Javlenskis, G. Münter, A. Kubinas. Jiems buvo artimos postimpres. kryptys ir fovizmo (↑ „Fauves") idėjos. Vos dvejiems metams praslinkus susikirto grupės narių nuomonės dėl visiško atsiribojimo nuo daiktišk. dailės. Galop V. Kandinskis ir F. Marcas su savo bendraminčiais išstojo iš jos ir 1911 įkūrė ↑ „Blauer Reiter" grupę.

Neumann, Balthasar
(*1687 Egeras, dab. Chebas/Čekija, †1753 Viurcburgas)
Žym. vėlyv. ↑ baroko vok. architektas. Nuo 1719 Viurcburgo arkivyskupo architektas. Neumannas [Noimanas] sujungė pranc. ir austrų baroko apraiškas į gana savitą stilių. Žym. jo statiniu laikomi prabangiausi Vokietijoje rūmai — vyskupų rezidencija Viurcburge su monument. laiptine. Jam būdingas erdvės formavimas ryškus ir sakral. pastatuose (Piligrimų bažn. Fircenheiligene ir abatijos bažn. Neresheime).

Newman, Barnett
(*1905 Niujorkas, †1970 ten pat)
Amer. tapytojas. ↑ Abstr. ekspresionizmo žym. atstovas, ruošęs dirvą ↑ spalv. dėmių tapybai. Drauge su R. Motherweliu, M. Rothko ir W. Baziotes Newmanas [Njumenas] 1948 įsteigė „Subjects of the Artists" mokyklą. Jo didelio formato drobės pasižymi intensyviu koloritu, monochrom. jų plokštumos kartais suskaidomos vertik. arba horizont. kt. spalvos dryžių, vadinamų „zips". Be tapybos darbų, jis dar paliko nemaža rašinių, kuriuose išreiškė savo dailės sampratą ir pasaulėjautą.

New realists
(angl.: Naujieji realistai) Amer. dailininkai, kaip antai R. Rauschenbergas ir J. Johnsas, 6-o deš. vid. suorganizavę kontrjudėjimą prieš ↑ abstr. ekspresionizmą ir buvę ↑ popdailės pirmtakais; jų ↑ komb. tapyba ženklino perėjimą iš abstrakcijos į daiktiškumą.

Nicholson, Ben
(*1894 Denhemas/Bakingemšyras, †1982 Londonas)
Anglų dailininkas. ↑ Kubizmo ir vėliau P. Mondriano veikiamas Nicholsonas [Nikolsonas] išsiugdė labai savitą braižą. Jo kūryboje išnyksta riba tarp daiktiškosios ir nedaiktišk. dailės („Pas batuotą katiną", 1932). 4-ame deš. jis sukūrė „reljefų" iš suklijuotų dažytų šiurkštaus pluošto gabalų. Jis priklausė Paryžiaus dailininkų grupei ↑ „Abstraction-Création" ir anglų grupuotei „Axis".

Nielas
(lot. nigellus — juosvas) Kitaip juodinimas. Metal. daiktų puošybos technika. Piešinys išraižomas šviesaus metalo (dažn. sidabro) plokštelėje. Jo vagelės užpildomos juosva švino, sidabro, vario ir amonio chlorido pasta, kuri degant susilydo, po to plokštelė poliruojama. Šviesiame metale išryškėja juodos linijos. Prieš degant kartais daromi plokštelės atspaudai, jie taip pat vadinami nielu. — Nielo techniką žinojo jau sen. egiptiečiai ir romėnai. Viduramžiais ja dažn. buvo puošiami sidabr. kulto reikmenys. Men. viršūnę nielas pasiekė ankst. it. renesanse. XVI a. jį išstūmė ↑ dail. emalis.

Nimbas
(lot. nimbus — debesis, ūkas) Kitaip glorija. Krikšč. dailėje auksinis skritulys arba spindulių ratilas, kuris rodo pavaizduotą asmenį esant Dievą arba šventąjį. Kristus, Dievas Tėvas ir Šv. Dvasios balandis dažnai paženklinami spinduliuojančiu *kryžiškuoju nimbu*. Nimbą IV a. krikšč. dailė perėmė iš antikos. ↑ Aureolė, ↑ mandorla.

Nimfenburgo porcelianas
1747 Bavarijos kurfiurstas Maksas III Juozapas įsteigė manufaktūrą Noideke ir 1761 perkėlė ją į Nimfenburgą net. Miuncheno. Žym. skulptorius buvo F. A. Bustelli, miręs jau 1763. Jo sukurtoms rokok. figūrų grupėms, ypač it. komedijos del arte personažams, lig šiol nėra lygių. XIX a. pr. jungtinėje Nimfenburgo ir Frankentalio manufaktūroje buvo kuriami klasicist. ↑ biskvito portret. reljefai.

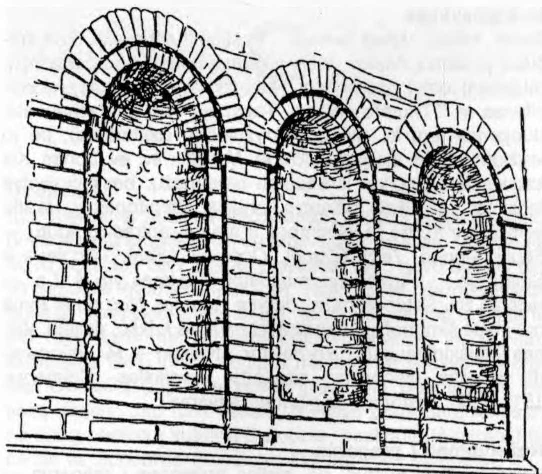

Nimfenburgo porceliano manufaktūros ženklai

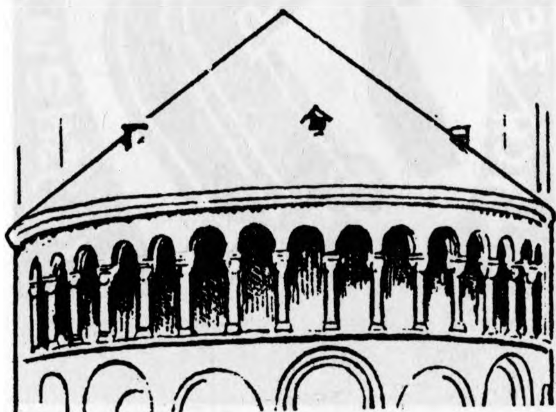

Nišos

Niša
(pranc. niche) Pusapskričio, stačiakampio ar daugiakampio pavidalo į išorę atvertas įsienis (įduba). Nišos skaido sieną, jose statomos skulptūros, be to, įrengiami langai ir portalai. Nišų būta jau antik. interjeruose.

Nitsch, Hermann
(*1938 Viena)
Austr. men. akcijos dailininkas (↑Vienos akcionizmas), pagarsėjęs savo „Orgijų ir misterijų teatru". Nitschas [Ničas] tariasi savo kūryba oponuojąs miesčion. visuomenei, žlugdančiai individo troškimus ir jį luošinančiai. Jo akcijose atsiveria visiška troškimų ir pomėgių laisvė. Pvz., pjaunami gyvuliai, ir men. akcijos dailininkas išsiterlioja jų krauju ir vidurių turiniu. Tuo tarpu kt. akcijos dalyviai kelia seksual. ar kitokius ekscesus. Labiau žinomi Nitscho paklodės dydžio „Kraujo paveikslai".

Nykštukinė galerija
(orig. vok. Zwerggalerie) Žemas sienos storyje įrengtas koridorius su kolonomis paremta arkada. Tai grynai puošyb. elementas, pagyvinantis fasadą. Tokios galerijos aptinkamos roman. bažnyčių eksterjere Reino srityje ir Š. Italijoje, bet ne Prancūzijoje. Jos įrengiamos po stogo karnizu, dažnai ↑apsidose, rečiau ties ↑portalais arba ištisai aplink visą pastatą (pvz., Feraros katedra; Špėjerio katedra). Pirmoji nykšt. galerija pastatyta XI a. vid. Tryro katedroje. XIII a. pr. ji pranyko iš architektūros kaip gotikai nebetinkama.

Nykštukinė galerija Vormso katedros apsidoje

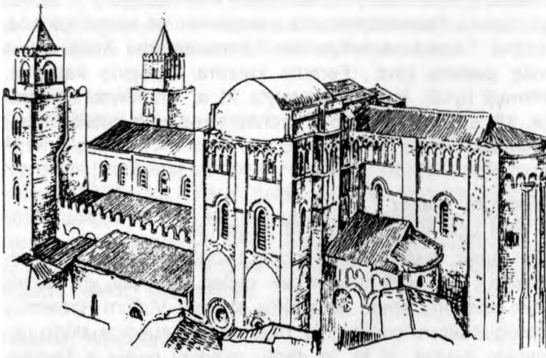
Noguchi, Isamu
(*1904 Los Andželas, †1988 Niujorkas)
Jap.-amer. skulptorius. Noguchi [Nogučis], kuriantis su atžvalga į jap. skulptūros ir taik. dailės tradicijas, yra vienas žym. modern. amer. skulptūros atstovų. Viršum Hirosimos sprogus atom. bombai, jis 1953 padarė aukoms skirto paminklo modelį. Iš kt. jo darbų minėtini parkų ir žaidimų aikštelių, vazų gėlėms, šviestuvų, molinių figūrų projektai. Visur ryški jap. tradicija.

Nok kultūra
↑Afrikos dailė

Nolde, Emil (tikr. E. Hansen)
(*1867 Noldė/Šlezvigas, †1956 Zėbiulis/Holšteinas)
Vok. ↑ekspresionizmo tapytojas ir grafikas. Nolde [Noldė] išmoko raižytojo amato Flensburge ir kurį laiką mokytojavo Sankt Galeno amatų mokykloje, kol nuo 1898 pasirinko laisvojo dailininko profesiją. Lankydamasis Dresdene suartėjo su dailininkų grupuote „Die ↑Brücke". Tačiau Nolde's nežavėjo jų temos (didmiestis, kasdienis gyvenimas ir t. t.); jo kūryboje dominavo ↑peizažai ir ↑natiurmortai, be to, relig. motyvai. Be aliej. paveikslų, jis kūrė ir medžio raižinius bei akvareles („Nenutapyti paveikslai", 1938—45). Kelionės į Rusiją, Japoniją, į Ramiojo vandenyno piet. dalį praturtino jo men. išraiškos priemonių sampratą. Nolde's tapybą charakterizuoja savaiminė spalvos jėga; pavyzdžiu jam buvo dailės istorijos pašaliečiai kaip ir jis pats: V. van Goghas, J. Ensoras, E. Munchas, P. Gauginas. Kūriniai: „Paskut. vakarienė" (1909); triptikas „Šv. Marija Egiptietė" (1912); „Didysis sodininkas" (1940); „Jėzus tarp Rašto aiškintojų" (1951).

Noli me tangere
(lot.: „Neliesk manęs!") Krikšč. dailės scena, vaizduojama nuo IV a.: prisikėlęs Kristus Velykų rytą pasirodo šv. Marijai Magdalietei kaip sodininkas. Kai ši nori jį sulaikyti, Kristus ją sustabdo.

Normanų stilius
Roman. architektūros stilius Normandijoje. Su normanų užkariavimais jis paplito ir Anglijoje, pasiekė Siciliją; turėjo lemiamą įtaką gotik. architektūros raidai Il de Franse. Nuo XI a. vid. Normandijoje statomi milžiniški statiniai: bazilikos su pilioriais, plokščiomis lubomis, dažn. su emporomis, tačiau be deambulatoriumo. Svarb. naujovės: pirmą kartą visiškai išbaigta ↑kvadrat. modulio sistema (Žiumježo abatijos bažn., 1040—67), be to, pabrėžiami vertik., o ne horizont. sienų elementai. Kai normanai 1066 užkariavo Angliją, normanų stilius čia XII a. pasiekė kulminaciją: kolosalių tenykščių bažnyčių lubos plokščios, o jų sienas skaido ↑puskolonės (gotik. ↑įramsčių pirmtakės). Storas mūras perskiriamas į išor. ir vid. kiautą, tarp jų atsiranda siauri koridoriai. Prieš 1100 buvo suskliausti pirmieji nerviūriniai skliautai

Katedra. Čefalu

Daramo katedroje. Sicilijoje žym. normanų stiliaus statiniais laikomos Čefalu (prad. 1131) ir Monrealės (prad. apie 1174) katedros.

Notke, Bernt
(*apie 1440 Lasanas/Prieš. Pomeranija, †1509 Liubekas) Vėlyv. gotikos vok. tapytojas ir drožėjas. XV a. 9-ame ir paskut. deš. Notke [Notkė] dirbo Švedijoje, vėliau daug. Vokietijoje. Gebėjimu jungti dekor. puošnumą su realist. vaizduojamos scenos traktavimu jis darė įtaką visam Baltijos jūros regionui. Notke vadovavo didelei dirbtuvei, ir tai apsunkina jo kūrinių atribuciją.

Nouveau Réalisme
(pranc: „Naujasis realizmas") 1960 Paryžiuje lygiagrečiai su amer. ↑*New realists* judėjimu susibūrusios dailininkų grupės pavadinimas. Jai, be kt., priklausė Armanas, Y. Kleinas ir J. Tinguely. Jiems buvo nepriimtina tiek grynoji abstrakcija, tiek ↑*objet trouvé*. ↑Akumuliacijų ir ↑asambliažų forma kuriama objektų daile „Nouveau Réalisme" kūrėjai siekė atnaujinti ↑dadaizmą; iš čia kilo neodadaizmo pavadinimas.

Novecento
(it.: devyni šimtai; XX a. pavadinimas) Kitaip „Novecento italiano". 1922 susikūrusi it. dailininkų grupuotė, priešinusis tuolaik. ↑kubizmui ir ↑futurizmui. Jie propagavo vaizdumą, aiškumą ir tikslingumą, be to, grįžimą prie tradicijų. „Novecento" pretendavo puoselėti nac. vertybes ir tęsti it. klasik. dailės tradicijas. Fašistai šią grupuotę palaikė.

Nowember grupė
(vok. „Novembergruppe") 1918 Vokietijoje susikūrusi revoliuc. dailininkų asociacija (M. Pechšteinas, H. Richteris), pasivadinusi Lapkričio revoliucijos vardu. „Nowember" grupė, 1918—26 buvusi vok. avangardizmo centru, tiesa, organizavo bendras parodas, bet pirmuč. siekė turėti įtakos visuom. meno rūpybai. Pagr. tikslu buvo laikomas liaudies ir meno ryšys. Parodose dalyvavo daug žymių dailininkų (O. Dixas, G. Groszas, K. Schwittersas), taip pat ↑„Bauhauzo" dėstytojai (J. Ittenas, L. Feiningeris), vėliau ir architektai (L. Miesas van der Rohe).

Nukryžiavimas
Svarb. krikšč. dailės tema ir ↑Pasijos kulminacija. Prie kryžiaus prikaltas Kristus dažn. vaizduojamas tik su perizonijumi (strėnjuoste). Monument. Nukryžiavimo atvaizdai — ↑krucifiksas ir ↑Triumfo kryžius. Tapyboje Kristus dažnai vaizduojamas tarp kt. dviejų nukryžiuotųjų (piktadarių); po jo kryžiumi apimti sielvarto stovi M. Marija ir šv. ev. Jonas. Kai kada sceną papildo ir daugiau personažų: besityčiojantys fariziejai, kauliukais lošiantys kareiviai, Stefatonas su iškelta kempine ir kt. Be to, iš simbol. ir alegor. antraeilių figūrų — Saulė, Mėnuo, *Terra* (Žemė), *Oceanus* (Jūra), ↑*Ecclesia* ir Sinagoga. — Pirmas žinomas Nukryžiavimas yra iš V a. — reljefas Šv. Sabinos bažn. duryse Romoje. Nuo tol ši tema per visus šimtmečius neprarado svarbos krikšč. dailėje. Vienas išraiškingiausių Nukryžiavimo atvaizdų — M. Grünewaldo tapytas Izenheimo altoriaus paveikslas (Kolmaras, 1513—15), matomas suglaudus sąvaras.

Nužengimas į pragarus
Vaizduojamas Kristus, po mirties nužengęs į pragarus — sielų buveinę; ten [nugalėjęs šėtoną] jis išgano ST personažus, pvz., Adomą ir Ievą. Ši scena, kaip ir daugelis kt. krikšč. ikonografijoje (pvz., Švč. M. Marijos ėmimas į dangų), paimta ne iš Biblijos, o iš ↑apokrifų. Nužengimo į pragarus atvaizdas atsirado VII—VIII a. Bizantijos dailėje (*Anastasis*); jis pakeitė ten draudžiamą vaizduoti ↑Prisikėlimą. Vakarų dailėje ši scena maždaug nuo 1000 aptinkama knygų tapyboje, vėliau šia tema buvo sukurta ir didelių paveikslų.

„Nowember" grupė: Franz Wilhelm Seiwert. „Atsisakydamas turtų žmogus laisvėja". Medžio raižinys

Obeliskas
(gr. obeliskos) Aukštas stačiakampis stulpas iš akmens monolito, į viršų smailėjantis, su piramidės pavidalo viršūne (iki 30 m aukščio). Sen. Egipte obeliskas veik. buvo Saulės dievo simbolis (Karnake, Luksore, Heliopolyje, dažn. stovintis priešais šventyklų ansamblius), tačiau jo prasmė ir kilmė iki šiol nėra išaiškinta. Daugelis išlikusių obeliskų yra iš Nauj. karalystės laikų (↑sen. Egipto menas); jie išrašyti hieroglifais. Obeliskų, papuoštų reljefų juostomis, būta ir babil. bei asirų dailėje. Jau rom. laikais, o vėliau pradedant renesansu daug obeliskų sukurta Europoje, paskui ir JAV (plg. Place de la Concorde Paryžiuje; Central Park Niujorke).

Objektų dailė
(orig. vok. Objektkunst) Kitaip aplinkos dailė. Dailės kryptis, nuo XX a. pr. deklaruojanti esant menu pramon. gamybos kasdienio vartojimo daiktus arba atliekas (↑*objet trouvé*) — tiek pačius savaime (pvz., M. Duchamp'o ↑*ready-made*), tiek kaip suformuotos aplinkos suded. dalį. Prasidėjusi paprastais klijuotais kubistų ↑*papier collé* darbeliais per šimtmetį objektų dailė išsirutuliojo iki plastikos ir instaliacijų. Objektų dailės, išugdžiusios nemaža modernių stilist. krypčių, tarp jų dadaizmą ir siurrealizmą, tikslas — atskleisti dailės ir buities sampyną ir kelti asociacijas žiūrovui.

Objet trouvé
(pranc.: rastas daiktas; „atsitiktinis daiktas") Kasdienio gyvenimo atliekos (stiklas, kamščiai, degtukai, medžio nuolaužos, audeklo skiautės ir t. t.), netekusios turėtos paskirties ir vėl panaudojamos dailės kūrinyje. *Objet trouvé* buvo pirmąkart pavartoti K. Schwitterso ↑„Merz" dailėje, be to, M. Duchamp'o ↑*ready-made* pavidalu, popdailėje ir ↑objektų dailės šiuolaik. formose.

Obrist, Hermann
(*1862 Kilchbergas net. Ciuricho, †1927 Miunchenas) Iš Šveicarijos kilęs vok. skulptorius ir taik. dailės dirbinių kūrėjas. 1892 Obristas Florencijoje įkūrė dail. siuvinėjimo dirbtuvę; 1894 ji persikėlė į Miuncheną. Buvo „Jungtinių dirbtuvių" Miunchene vienas steigėjų ir pagr. bendradarbių, taip pat reikšmingas ↑secesijos pirmtakas. Teor. veikalu „Naujos vaizd. dailės galimybės" jis prisidėjo prie šio sąjūdžio propaguotojų.

Oelze, Richard
(*1900 Magdeburgas, †1980 Posteholcas net. Hamelno) Vok. tapytojas ir grafikas, žym. vok. ↑siurrealizmo atstovas. Oelze [Elzė] studijavo Veimare ir Paryžiuje, ten užmezgė pirmuosius kontaktus su siurrealistais. Iš pradžių žavėjęsis ↑„Bauhauzo" idėjomis, vėliau suformavo savitą vizijų stilių, jungiantį antropomorf. peizažus su sapnų vaizdais ir vaiduokliškomis figūromis („Laukimas", 1935/36).

Œuvre
Menininko kūrinių visuma. Kūrinių sąrašas vadinamas *œuvre* katalogu, arba *œuvre* sąrašu.

Ofortas: Rembrandt Harmensz van Rijn. Trys medžiai

Ofortas
Kitaip ėsdintas atspaudas, ėsdinimo technika. Tokia ↑gilioji spauda, kai piešinys išėsdinamas metalo plokštėje; tuo skiriasi nuo ↑vario raižinio, kai piešinys tik išraižomas. Šlifuota ir nuriebalinta plokštė (vario arba cinko) padengiama rūgščiai atspariu lako sluoksniu; lakas papr. susideda ir dervos, vaško ir asfalto. Šiame sluoksnyje dailininkas raižo piešinį plieno adata, pradrėksdamas laką ir atidengdamas metalą. Kad piešinys geriau matytųsi, plokštė dažnai pirmuč. išjuodinama. Rūgščiai veikiant atviras metalo vietas (prieš merkiant į rūgštį kita plokštės pusė ištepama rūgštims atsparia medžiaga), išryškėja išraižytas vaizdas. Plokštė, pašalinus lako likučius, pašildoma, įtrinama juodais spaust. dažais, švariai nušluostoma ir galop spaudžiant presu daromas atspaudas. Oforto technika suteikia dailininkui daugiau vaizdavimo laisvės negu vario raižinys. Iš oforto išsirutuliojo ↑*vernis mou*, ↑stiklografija, ↑akvatinta ir ↑kreidinė maniera. — Oforto ištakos — puošyb. tikslais išėsdinti piešiniai ant ginklų ir šarvų. Pirmasis atspaudus pagal tokius pvz. padarė D. Hopferis iš Augsburgo. Apie 1515 šia technika pradėjo eksperimentuoti ir A. Düreris. Ilgainiui ji taip ištobulėjo, kad ėmė tenkinti aukšč. meninius reikalavimus, o jos galimybių viršūnę pademonstravo Rembrandtas. XVIII a. ofortas vis dar buvo mėgstamiausias spaudos būdas, ypač tinkantis paveikslų reprodukcijoms. (Pav. p. 319.)

Ofsetas
(angl. offset) Bendras pavadinimas, apimantis visus pramon. pobūdžio ↑litografijos variantus. Nuo amatininkiškos litografijos ofsetas skiriasi dviem esminiais požymiais: **1.** Spaudinio atvaizdas fotogr. būdu perkeliamas ant lanksčios metal. arba plastmasinės plokštės; **2.** Atvaizdas nuo plokštės atspaudžiamas rotacinėje spausdinimo mašinoje per guma išklotą tarpinį cilindrą. — Apie 1900 Ira Rubelis išrado spaudos būdą, kuris iš esmės ir yra šių laikų ofsetas. Iš originalo daromas rastrinis negatyvas ir kopijuojamas į diapozityvą. Šis fotogr. būdu perkeliamas ant sensibilizuotos ofseto plokštės. Tada plokštė — pagal litografijos dėsnius — ėsdinama ir prispaudžiama prie cilindro.

O'Keeffe, Georgia
(*1887 San Preris/Viskonsinas, †1986 Santa Fė)
Amer. tapytoja. Jos meditatyvinės ir raminamos veiksenos paveikslai, nors ir abstrahuoti, nėra praradę ryšio su vaizduojamu objektu („Juodasis vilkdalgis", 1926). O'Keeffe [O'Kyfe] iš pradžių žavėjosi precizionizmu, kurio propaguotojai 3-ame ir 4-ame deš. siekė atsiverti šiuolaik. gyvenimui. Ji laikėsi paprastų struktūrinių formų ir mėgo aiškias iš ↑kubizmo perimtas linijas.

Oktagonas
Aštuonkampio plano ↑centrišk. statinys. Kupolai arba skliautai kartais irgi būna oktagono formos.

Okulis
(lot. oculus — akis) **1.** Nedidelis apskritas langas, iš Karolingų architektūros atkilęs į paskesnes epochas. Baroko laikais iš okulio išsirutuliojo elipsės formos *jaučio akis* (pranc. oeil de boeuf). [Apskritas nedidelis įsienis vadinamas akliniu okuliu.] **2.** Kitaip opaeonas. Apskritas šviesangis ↑kupolo viršuje.

Olbrich, Josef Maria
(*1867 Opava/Š. Moravija, †1908 Diuseldorfas)
Austrų architektas, žymus ↑secesijos atstovas. Olbrichas mokėsi Vienoje pas K. von Hasenauerį ir O. Wagnerį, buvo

XIX amžiaus menas

142 *Jacques-Louis David. Marato mirtis. Karališkieji dailės muziejai/Briuselis*

143 *Eugène Delacroix. Laisvė barikadose. Luvras/Paryžius*

144 *Francisco de Goya. Sukilėlių sušaudymas 1808 m. gegužės 3 d. Pradas/Madridas*

145 *Christian Rauch. Bavarijos karaliaus Maksimiliano I paminklas. Miunchenas*

146 *Auguste Rodin. Kalė piliečiai. Meno muziejus/Bazelis*

147 *Imperatorienės Žozefinos miegamasis. Malmezonas net. Paryžiaus*

148 *Friedrich von Gärtner, Leo von Klenze. Išvadavimo halė (Befreiungshalle) prie Kelheimo*

149 *Jean-François Chalgrin. Triumfo arka/Paryžius*

150 *Thomas Ustic Walter. Kapitolijus/Vašingtonas*

151 *Theopil Hansen. Valstybės tarybos pastatas/Viena*

152 *Eduard van der Nüll, August Sicard v. Sicardsburg. Neorenesansiniai laiptai. Valstybės opera/Viena*

153 *Charles Garnier. Neobarokinis fasadas. Paryžiaus opera*

154 *Heinrich Ferstel. Neogotikinė Votivkirchės bažn./Viena*

155 *Caspar David Friedrich. Keleivis ties ūkų jūra. Dailės galerija/Hamburgas*

À MARAT,
DAVID.
L'AN DEUX

143

144

145

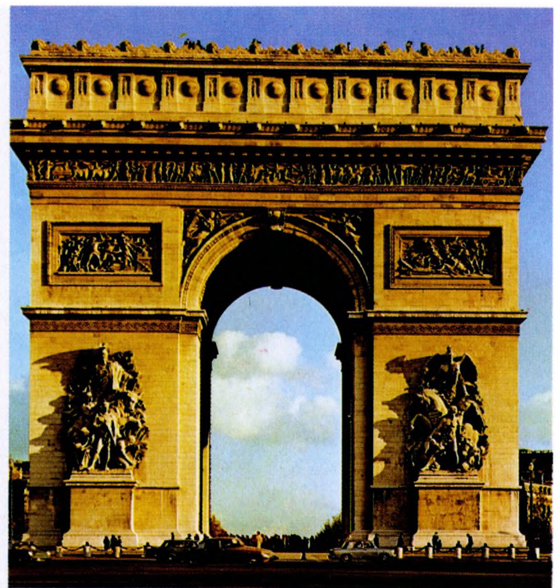

146

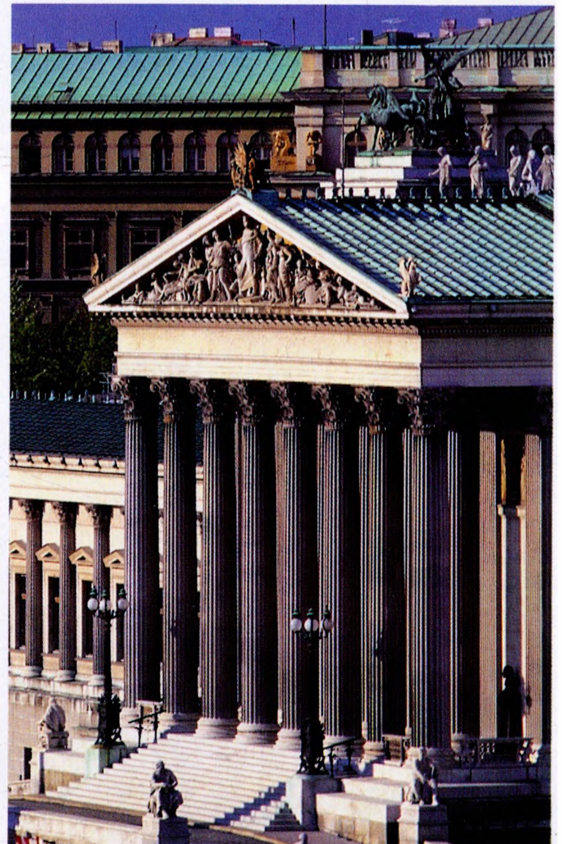
148

149

150

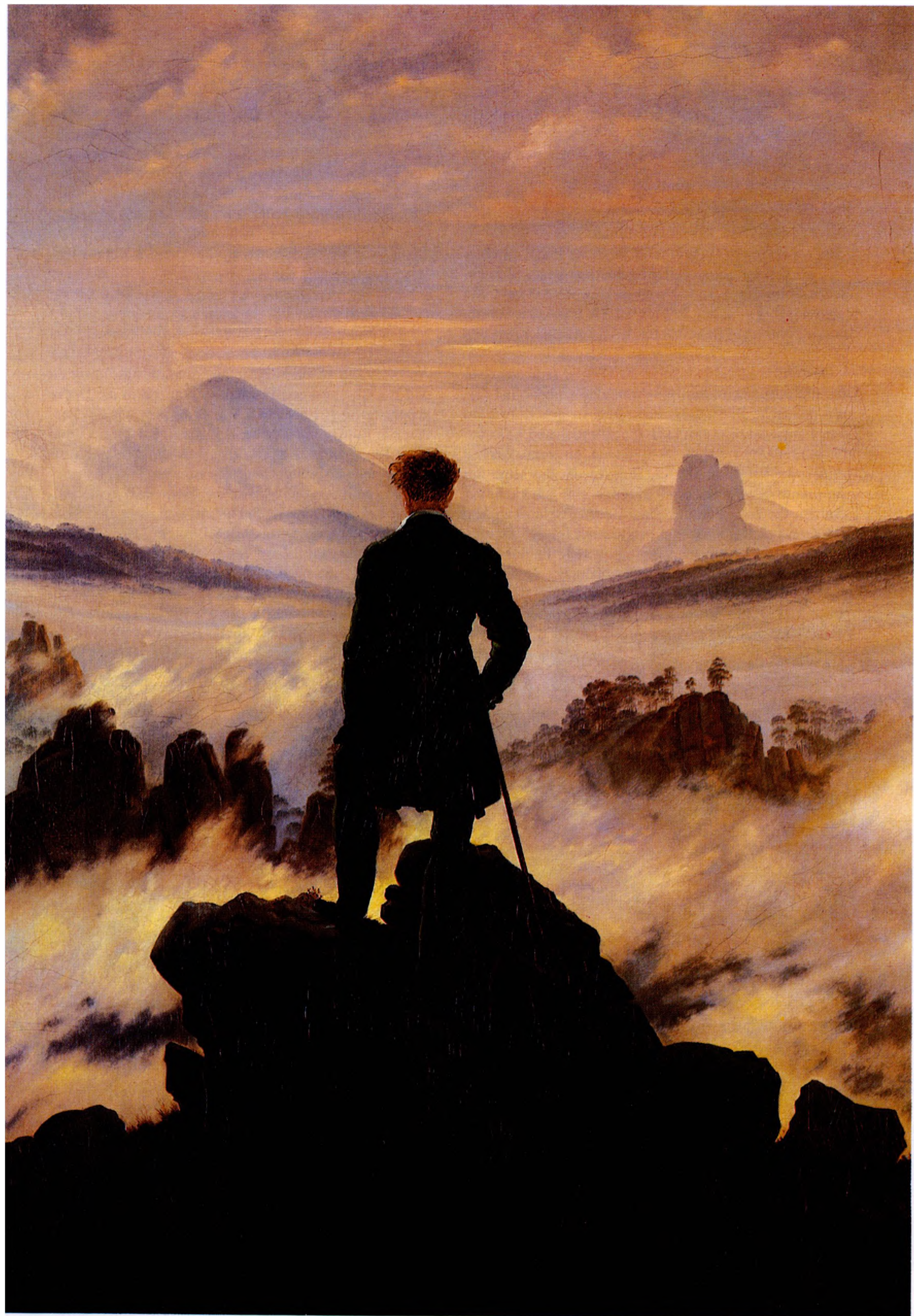

151

152

153

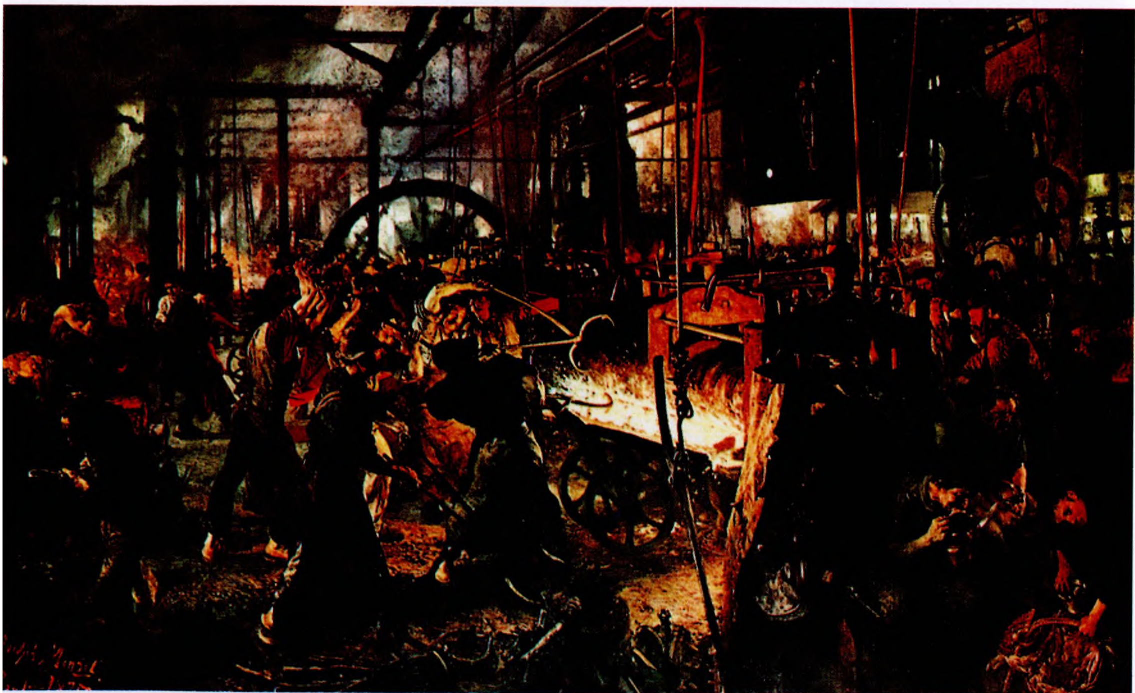

156

157

158

159

160

161

162

163

165

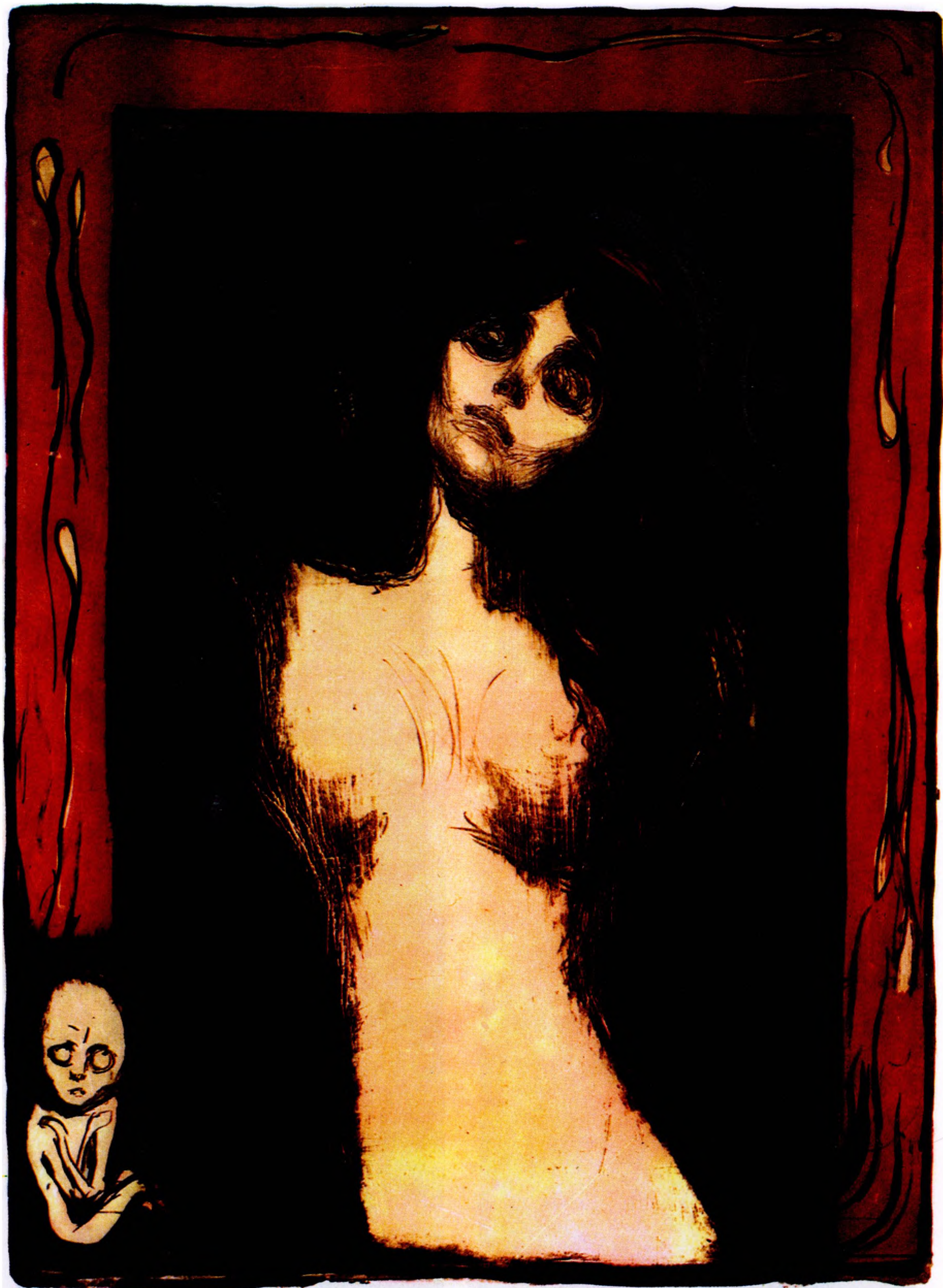
166

167

168

169

170

156 *Friedrich Overbeck. Italija ir Germanija. Naujoji pinakoteka/Miunchenas*

157 *John Everett Millais. Ofelija. Tate galerija/Londonas*

158 *Jean-François Millet. Varpų rinkėjos. Luvras/Paryžius*

159 *Adolf Menzel. Metalurgijos gamykla. Valstybiniai muziejai/Berlynas*

160 *Gustave Courbet. Atelje. Musée d'Orsay/Paryžius*

161 *Edouard Manet. Pusryčiai ant žolės. Luvras/Paryžius*

162 *William Turner. Paskutinė „Téméraire" kelionė. Nacionalinė galerija/Londonas*

163 *Vincent van Gogh. Žvaigždėta naktis. Moderniojo meno muziejus/Niujorkas*

164 *Claude Monet. Ruano katedra šviečiant saulei. Luvras/Paryžius*

165 *Ferdinand Hodler. Secesinis plakatas (1904 metai)*

166 *Jan Toorop. „Delftsche Slaolie". 1895 m. plakatas*

167 *Alfons Maria Mucha. 1899 m. JOB plakatas*

168 *Henri de Toulouse-Lautrec. Aristide Bruant'o „Ambasadoriai". 1892 m. plakatas*

169 *Gustave Eiffel. Eifelio bokštas/Paryžius*

170 *Antonio Gaudí. Sagrada Familia bažn./Barselona*

171 *Edvard Munch. Madona. Spalvota litografija*

tarp Vienos ↑„Sezession" grupės kūrėjų, vėliau pakviestas į ↑Darmštato dailininkų koloniją. Ypač jaučiama jo įtaka interjero dekoracijų srityje. Žym. Olbricho kūrinys — Vienos „Sezession" parodų pastatas (1898/99).

Oldenburg, Claes
(*1929 Stokholmas)
Amer. tapytojas ir men. objektų dailininkas; ↑popdailės atstovas. Studijavo Jeilio universitete, Čikagoje ir Niujorke; ten pasiliko gyventi. Pirmąjį ↑asambliažą iš popieriaus ir atliekų Oldenburgas sukūrė 1958. Nuo to laiko buities daiktų kopijavimas atsidūrė jo kūrybos centre. Iš pradžių dirbęs su gipsu, vėliau pasirinko vinilą, lab. tinkantį „Soft serie" minkšt. skulptūroms (↑*soft sculpture*). Oldenburgas nori parodyti daiktų įsigalėjimą žmonių aplinkoje; tuo tikslu jis imituoja kasdienius objektus manipuliuodamas spalvomis ir dydžiais (pvz., 12 m aukščio mėlynas kaplys, Kaselio *Dokumenta* 7, 1982).

Olitski, Jules
(*1922 Gomelis/Baltarusija)
Rusų kilmės amer. tapytojas ir skulptorius. Olitski [Olitskis] tapo didelio formato mirguliuojančių spalvų drobes. Jis laikomas ↑spalv. dėmių ir ↑griežto kontūro tapybos atstovu. Yra sukūręs apvalių vibruojančių formų skulptūrų iš aliuminio ir plieno.

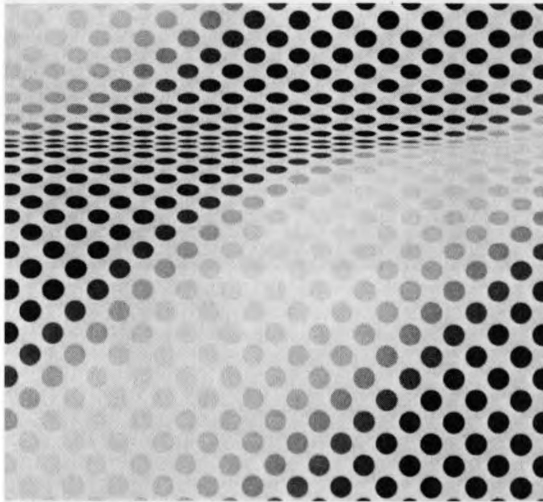
Oliver, Isaak Vyresn.
(*apie 1565 Ruanas, †1617 Londonas)
Anglų tapytojas. N. Hilliardo mokinys. Oliveris išgarsėjo portret. ↑miniatiūromis. Dažn. vaizdavo didikus, rūmininkus ir kt. visuomenėje žinomus asmenis.

Olivier, Ferdinand
(*1785 Desau, †1841 Miunchenas)
Vok. romantizmo tapytojas ir grafikas. Iš pradžių gyveno Dresdene ir Vienoje, vėliau Miunchene, ten penkerius metus profesoriavo akademijoje. Dresdene Olivier [Olivjė] susipažino su C. D. Friedricho ir Runge's daile, Vienoje — su J. A. Kocho paveikslais. Šių dailininkų kūryba formavo jo tapybos manierą. Jo gamtovaizdžio suvokimas romantinis, bet klasicistiškai griežtas (pvz., Zalcburgo peizažai). Olivier tapybą veikė ir Romos ↑nazaretiečiai.

Onbijtje natiurmortas
↑Pusryčių stalo kompozicija

Opalka, Roman
(*1931 Abevilis)
Lenkų tapytojas. Nuo 1965 Opalka baltais dažais ant balto drobinio audinio rašo nesibaigiančią skaičių seką, žyminčią laiko slinktį. Reguliariais intervalais įkomponuojami fotogr. autoportretai, fiksuojantys jo amžių.

Opdailė
(angl. op art, iš optical art — optinė dailė) 6-o deš. vid. išsirutuliojusi abstrakcionizmo kryptis, kurią labiausiai domina optinio suvokimo ypatumai. Dėl akies vangumo (↑antrinio vaizdo reiškinys) geometr. formos struktūrų, šviesos ir spalv. reiškinių sąveika sukelia vibravimo ir mirgėjimo efektus, kurie opdailę suartina su kinet. daile. Žym. šio stiliaus atstovai yra Y. Agamas, B. Riley, V. Vasarely ir ↑„Groupe de Recherche d'Art Visuel". (Pav. p. 338.)

Opdailė: Bridget Riley. Svyravimai

Opistodomas
(gr. opisthodomos — esantis užpak. namo dalyje) Sen. gr. šventyklos galinė patalpa prie ↑ celės išor. sienos; [iš šonų ją rėmina antai, o išorėje — portikas]. Su opistodomu būdavo statomos dvigubų antų šventyklos (↑ antik. šventyklų formos) ir ↑ peripteriai.

Oppenheim, Dennis
(*1938 Elektrik Sitis/Vašingtonas)
Amer. skulptorius ir men. objektų kūrėjas (↑ objektų dailė). 1966—70 Oppenheimas [Openheimas] dalyvavo įv. ↑ vietovaizdžio dailės projektuose. Daug stilist. elementų sieja jį ir su ↑ konceptualizmu bei ↑ kūno daile. Nuo to laiko, kai Oppenheimas ėmėsi skulptūros, jo kūriniai darosi vis žaismingesni ir labiau provokuojantys, dažnai primenantys didžiulius pelėkautus.

Oppenheim, Meret
(*1913 Berlynas, †1986 Bazelis)
Vok.-Šveicarijos dailininkė. Iš pradžių priklausė dadaistų ratui (↑ dadaizmas), supančiam H. Arpą, 1932 perėjo pas pranc. siurrealistus (↑ siurrealizmas), vadovaujamus M. Ernsto. Oppenheim, kurią domino siurreal. atsiribojimas nuo objektų, sukūrė naują daiktų fetišizmo formą. Garsus audinės kailiu apsiūtas jos objektas: puodukas, lėkštutė, šaukštelis („Déjeuner en fourrure", 1936).

Oranžerija
(pranc. orangerie, iš orange — apelsinas) XVII/XVIII a. rūmų parko šiltnamis apelsinmedžiams bei kt. šalčiui neatspariems vazon. augalams žiemoti. Oranžerija kaip archit. akcentas užbaigdavo parko ansamblį ir būdavo atsvara kt. parko pusėje stovintiems rūmams (plg. ↑ pranc. parkas). Daugelis oranžerijų — vienaaukščiai kelių fligelių pastatai su paaukštinta centrine, vad. sodo, sale. Pvz.: Fulda, Veilburgas, Potsdamas.

Orcagna, Andrea (tikr. A. di Cione)
(*1308 Florencija, †apie 1368 ten pat)
It. skulptorius, tapytojas ir architektas. Florencijos ↑ trečento žym. meistras. Orcagna [Orkanija] dalyvavo statant Florencijoje katedrą, Or San Michele bažn. ir galbūt Loggia dei Lanzi. Kaip tapytojas veik. bus buvęs Giotto mokinys. Neabejotinai jo tapytas tik Strozi'ų koplyčios Florencijoje altor. paveikslas. Žym. Orcagna'os kūrinys — Florencijos S. Maria Novella bažn. presbiterijos centr. koplyčios M. Marijos ciklas; deja, jo išlikę tik fragmentai. Turėdamas Sienos mokyklos įgūdžių, jis jungė jos braižą su Florencijos mokyklos tapysena.

Orderis
Antik. šventyklų kolonų ir sijų perdenginio (↑ antablemento) sistema, taip pat ja pagrįstas formų ir proporcijų ↑ kanonas. Iš esmės skiriami trys *pagr. orderiai*: ↑ dorėninis, ↑ jonėninis ir ↑ korintinis. Iki helenizmo pradžios dažnai būdavo griežtai laikomasi taisyklingų dorėninio ir jonėninio orderio formų ir, išskyrus Atėnų Partenoną, jos nebūdavo tarpusavy jungiamos. Ilgainiui griežtos orderių ribos išnyko. Nors korint. ↑ kapitelis atsirado jau sen. Graikijoje, tikro klestėjimo jis sulaukė tik rom. laikais. Jo nepamatysi nė vienos gr. šventyklos eksterjere. Rom. architektūroje kaip papildomos formos atsirado toskaninis (↑ dorėn. orderis) ir kompozicinis (↑ korint. orderis) orderiai.

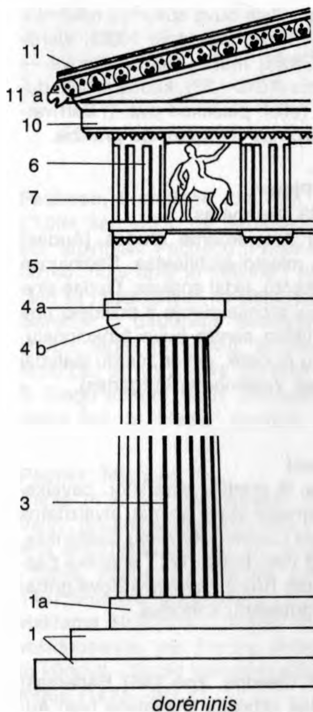
Ordoñez, Bartolomé
(*apie 1480 Burgas, †1520 Karara)
Renesanso laikų isp. skulptorius. Florencijoje Ordoñez'ui [Ordonjui] teikė įkvėpimo Michelangelo ir A. Sansovino ankst. kūryba. Jis dirbo Ispanijoje (Tolede, Granadoje ir Barselonoje). Kūriniai: Pilypo Gražiojo ir Jono Apsėstojo antkap. paminklai Granadoje; Barselonos katedros stalės.

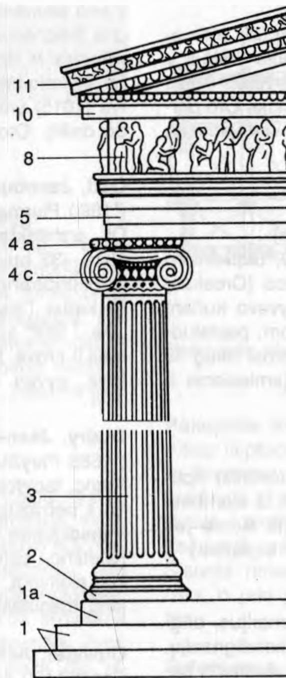
Orfizmas
Kitaip orfist. kubizmas. 1912 poeto G. Apollinaire sugalvotas pavadinimas kubizmo atmainai, atstovaujamai R. Delaunay, S. Delaunay-Terk, F. Kupkos, F. Picabia'os ir J. Villono. Spalva čia yra pagr. išraiškos priemonė; gretinamomis kontrastingų spalvų dėmėmis sudaromas ritmo ir judėjimo įspūdis (↑ spalvų kontrastai). Orfizmas padarė didelę įtaką ↑ „Blauer Reiter" dailininkams.

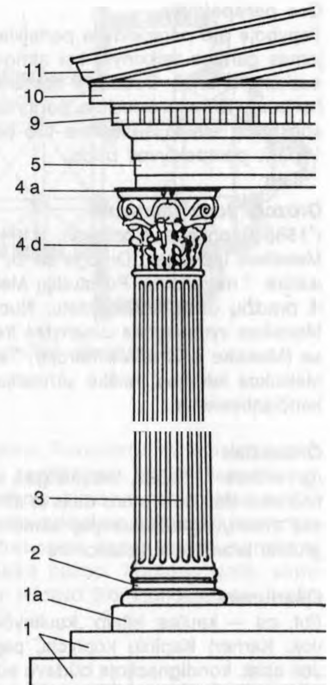
Orinjako kultūra
↑ Paleolitas

Orley, Bernaert van (vad. Barend van Brüssel)
(*apie 1488 Briuselis, †1542 ten pat)
Flam. tapytojas. Kurį laiką Orley [van Orlejus] buvo Nyderlandų vietininkės Margaritos Austrės rūmų dailininkas, nuo 1530 galbūt tarnavo jos įpėdinei Marijai Vengrei. Greta J. Gossaerto ir J. van Cleve jis laikomas italizuoto Nyderlandų ↑ romanizmo stiliaus žym. dailininku. Jo kūrybai padarė poveikio Raffaelio ir Nyderlandų sen. tapybos meistro Q. Massyso stilius. Nuo 1525 jis kūrė ir sien. kilimų kartonus.

Orlik, Emil
(*1870 Praha, †1932 Berlynas)
Austrų-vok. tapytojas ir grafikas. Keliaudamas po R. Aziją, pirmasis iš Europos menininkų tyrė jap. ↑ spalv. medžio raižinių galimybes. Nuo 1905 Berlyno taik. dailės mokyklos profesorius. Orlikas garsėjo ir kaip portret. oforto meistras (pirmuč. tuolaik. menininkų portretais: Mahlerio, Hodlerio, Strausso, Haeckelio), ir kaip Maxo Reinhardto spektaklių scenografas.

Orderiai:
1 krepidoma, 1a stilobatas, 2 atikinė bazė, 3 kolonos liemuo su kaneliūromis, 4 kapitelis, 4a abakas, 4b echinas, 4c jonėn. voliuta, 4d korint. voliuta (viršuje) ir akanto lapai,
5 architravas (kitaip epistilis), 6 triglifas, 7 metopa, 8 reljefais puoštas frizas (zoforas), 9 dantytasis frizas (dentikulai), 10 geisonas, 11 sima, 11a gurgulis

Ornamentas
(lot. ornare — puošti) Kitaip nei ↑dekoracija, apibūdinanti puošyb. sistemos visumą, ornamentas yra atskiras puošyb. elementas. Jis gali būti sudarytas iš augal., zoomorf., antropomorf. figūr. ar geometr. motyvų. Ankst. kultūrose ornamentai turėjo simbol. reikšmę. Antikoje ir Vakarų mene ornamentai vartoti kolonų orderių (kapitelių ir frizų) puošybai; taip pat taik. dailėje. Lab. paplitę ornamentai: ↑akantas, ↑kremzlinis ornamentas, meandra, ↑palmetė, ↑rokailis ir ↑rolverkas. Tam tikros meno srities ar tam tikro laikotarpio ornamentų suma vadinama *ornamentika*.

Ornamentų graviūros
(orig. vok. Ornamentstich) Kitaip ornamentų pvz. lakštai. Ornamento graviūros sąvoka atsirado XIX a.; ji apima visus grafik. pavyzdžius, skirtus perkelti į kt. medžiagas. Tais pvz. lakštais kaip etalonu naudojosi taik. dailės meistrai, patalpų dekoruotojai ir architektai. Pavieniai pvz. lakštai arba asmen. eskizų knygos buvo ornamentų pvz. knygų (ornamentynų) pirmtakai. Ornamentų graviūros paspartino ↑regentystės stiliaus ir ↑rokoko raidą Prancūzijoje. Ornamentų graviūros buvo atliekamos ↑vario, ↑medžio raižinio, ↑oforto ir ↑mišria technika. Jos labai naudingos moksl. aspektu — datuojant ir restauruojant dailės kūrinius. Ornamentų graviūrų raida vyko lygia greta su spausd. grafikos plėtote. Pirmuosius pvz. apie 1460 sukūrė Nyderlandų ir vok. meistrai.

Ornamentas: Albrecht Altdorfer. Tapetai su akanto lapų „S“ raide tarp baliustrų. Ofortas

Oro perspektyva
Tapyboje oro perspektyva perteikia gilumos įspūdį; imituojamas gamtos reiškinys, kai atmosfera tolumoje tirštėja ir susidaro ūkanos. Detalės ir kontūrai darosi neryškūs ir ties horizontu ištirpsta šviesioje, padūmavusioje zonoje. Oro perspektyvos efektą sustiprina tuo pačiu metu vartojami kt. ↑spalv. perspektyvos būdai.

Orozco, José Clemente
(*1883 Sapotlanas/Chaliskas, †1949 Meksikas)
Meksikos tapytojas. Drauge su D. Rivera ir D. Siqueiros'u sukūrė ↑muralizmą. Po studijų Meksike Orozco [Oroskas] iš pradžių dirbo karikatūristu. Nuo 1922 dalyvavo kuriant Meksikos vyriausybės užsakytas freskas visuom. pastatuose (Meksike ir Gvadalacharoje). Temas jis rinkosi daug. iš Meksikos istorijos; reiškė simpatijas išnaudojamiesiems ir kenčiantiesiems.

Ortostatas
(gr. orthos — tiesus, taisyklingas, statos — stovintis) Apatinė kiek išsikišusi mūro dalis iš akmens, papr. iš stambesnių *kvadrų* (stačiakampių akmens blokų). [Iš išorės jos grubiai arba lygiai aptašomos — ↑rustika ir ↑bosažas.]

Osariumas
(lot. os — kaulas; kitaip „kaulinyčia"; dar karnarijus, orig. vok. Karner) Kapinių koplyčia, papr. dviejų kondignacijų. Jos apat. kondignacijoje būdavo sudedami ekshumuoti palaikai, o viršutinėje — laikomos mišios už mirusiuosius. Tai dažn. apvalūs arba daugiakampiai ↑centrišk. statiniai su maža ↑apsida rytuose, pastatyti prie bažnyčios ar kapinių tvoros. Osariumai buvo itin paplitę vėlyv. romanikos laikais Austrijoje ir P. Vokietijoje (pvz., Tulne, Pulkau, Medlinge).

Ostade, Adriaen van
(*1610 Harlemas, †1685 ten pat)
Ol. tapytojas ir ofortistas. Spėjama, kad Ostade [van Ostadė] kartu su A. Brouweriu mokėsi pas F. Halsą. Jis mėgo ↑žanr. tapybą, ypač valstiečių ir kaimo scenas („Kaimiečiai pavėsinėje", 1676). Vėlyv. jo kūryboje akivaizdi Rembrandto įtaka. Ostade taip pat dažnai tapydavo figūras — ↑stafažą peizažistams.

Ostensorijus
↑Monstrancija

Otočentas
(it. ottocento — aštuoni šimtai) XIX a. pavadinimas; taip pat to laikotarpio it. meno, kuriame dominavo ↑klasicizmas, stilist. apibūdinimas.

Otonų menas
Otonų valdymo laikų (maždaug 950—1024) menas. Otonų menas, nors stipriai veikiamas ↑Karolingų men. išraiškos priemonių, buvo visiškai savito pobūdžio. Jame svarbus vaidmuo teko ne tik antikos, bet ir vak. frankų bei Bizantijos meno elementams. Tapybos srityje buvo sukurtos reikšmingos Reichenau mokyklos ↑miniatiūros (apie 1000). Vientisiausias ir išbaigčiausias Otonų meno archit. kūrinys — Šv. Mykolo bažn. Hildesheime (1010—33), kurios bronz. durys (1015) yra gars. Otonų reljef. plastikos pvz. (↑Bernvardo dailė). Otonų menas laikomas ↑romanikos pradžia.

Oud, Jacobus Johannes Pieter
(*1890 Piurmerendas, †1963 Vasenaras)
Ol. architektas. Po studijų Amsterdame Oudas [Audas] 1918—33 buvo Roterdamo miesto architektas. Statiniuose jis nepripažino jokių ↑ornamentų, tiktai spalvas. Oudas skynė kelius ↑nauj. daiktiškumui architektūroje ir prisidėjo prie „De ↑Stijl" kūrimo. Jo dėmesio centre buvo funkcionalumas ir erdvė, kas taip svarbu šiuolaik. gyven. namų statybai (pvz., gyven. namų kvartalas Veisenhofe/Štutgartas).

Oudry, Jean-Baptiste
(*1686 Paryžius, †1755 Bovė)
Pranc. tapytojas ir ofortistas. Iš pradžių tapė istor. paveikslus ir peizažus, bet daug. dėmesio skyrė animal. atvaizdams ir medžioklės scenoms. Buvo Liudviko XV rūmų dailininkas. Kvietimo į caro rūmus Sankt Peterburge 1717 atsisakė paskut. akimirką. Nuo 1734 Oudry [Udri] vadovavo Bovė gobelenų manufaktūrai, kūrė ir gobelenų kartonus.

Ouwater, Aelbert van
(*apie 1400 Audevateris net. Gaudos, †po 1467 Harlemas)
Nyderlandų tapytojas. Stiliaus atžvilgiu Ouwateris [van Auvateris] užima tarpinę poziciją tarp D. Boutso ir J. van Eycko. Galimas daiktas, jis bus buvęs Harlemo tapybos mokyklos įkūrėju. Deja, iki šiol remiantis šaltiniais tėra pripažįstamas vienintelio paveikslo, būtent „Lozoriaus prikėlimo", autoriumi.

Overbeck, Johann Friedrich
(*1789 Liubekas, †1869 Roma)
Vok. tapytojas. Reikšm. ↑nazaretiečių meistras. Kartu su Franzu Pforru ir kt. vienminčiais Overbeckas [Overbekas] Vienoje įkūrė vad. ↑Šv. Luko sąjungą. 1810 jie visi drauge atvyko į Romą; ten nauj. religingumo vardan rengėsi įgyvendinti savo men. idealus sen. vok. tapybos bei it. renesanso meistrų (Perugino, Raffaelio) kūrybos pagrindu. 1813 Overbeckas perėjo į kat. tikėjimą. Vėliau jis daug. kūrė freskų kartonus. Kūriniai: „Italija ir Germanija"; „Religijos triumfas menuose"; „Šeimos portretas"; sienų tapyba Casino Massimo.

Ozenfant, Amédée
(*1886 Sen Kantenas, †1966 Kanai)
Pranc. tapytojas ir meno teoretikas. Drauge su Le Corbusier Ozenfant'as [Ozanfanas] ↑kubizmo pagrindu sukūrė ↑purizmą, kurio teor. manifestas „Po kubizmo" buvo paskelbtas 1918. Ozenfant'o siekis buvo absoliuti abstrakcija; jo formoje nėra nė menkiausių atsitiktinumo ir emocionalumo žymių.

P

Pacheco, Fransisco (del Rio)
(*1564 San Lukar de Barameda, †1654 Sevilija)
Isp. tapytojas. Pacheco [Pačekas] siejamas su isp. ↑romanizmu, nors apie jo kelionę į Italiją nėra tikrai žinoma. Tačiau jis neabejotinai kolekcionavo it. graviūras, jomis sekė. Garsioje jo dirbtuvėje Sevilijoje mokėsi Velázquezas. Pacheco, tapęs jo uošviu, išleido jį dvejus metus studijuoti Madride. Be to, jis yra parašęs tapybos vadovėlį. Kūriniai: S. Diego vienuol. bažn. Sevilijoje did. altorius; „Nekaltai pradėtoji Švč. M. Marija“ Sevilijos katedroje.

Pacher, Michael
(*apie 1435 veik. Brunekas/P. Tirolis, †1498 Zalcburgas)
Vėlyv. gotikos austrų tapytojas ir skulptorius drožėjas. Kone visą amžių išdirbęs Tirolyje, jis vis dėlto kartą buvo nuvykęs į Italiją. Pacheris — vienas gars. tų laikų dailininkų, nuo 1467 Bruneke turėjęs įžymią dirbtuvę. Jo tapyba ir plastika, veikiama Multscherio dailės ir A. Mantegna'os erdviškos vaizduosenos, yra ↑menų sintezės kūrinio pavyzdys. Žym. jo kūrinys - Sankt Volfgango/Zalckamergūtas bažn. did. altorius (1471—81).

Pagrindinė nava
↑Centrinė nava

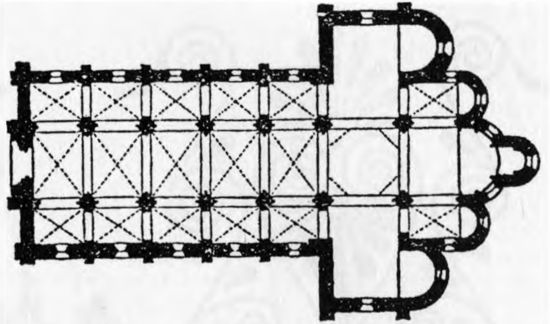
Pagrindinės spalvos
↑Pirminės spalvos

Paik, Nam June
(*1932 Seulas)
Korėj. dailininkas, vienas žymiųjų ↑*Fluxus* ir ↑videodailės atstovų. Studijavo kompoziciją pas Fortnerį ir Stockhauzeną. Nuo 1968 Paikas gyvena Niujorke. Daugelį men. akcijų surengė drauge su J. Cage, su kuriuo jį sieja muzikos pomėgis. Nuo 1969 jis kūrė elektron. instaliacijas, vėliau ir videoinstaliacijas („Did. videoinvairomentas“, *Documenta 6*, 1977).

Pajou, Augustin
(*1730 Paryžius, †1809 ten pat)
Pranc. rokoko skulptorius. Nuo 1760 akademijos narys, 1781 kar. senienų kolekcijos saugotojas. Laimėjęs stipendiją Pajou [Pažu] praleido 12 metų Romoje. It. baroko dailė padarė jam neišdildomą įspūdį. Pajou kūryb. palikimas — bažnyt. plastika, portret. biustai (pvz., ponios Du Barry) ir interjero dekoracijos (Versalio opera, 1768—70).

Pakopinė bazilika
Mažiausiai penkių navų ↑bazilika, kurios navos pakopiškai nuo vidurio į šalis žemėja; taigi centr. nava iškyla aukščiausiai.

Pakopinis choras
↑Choras su centr. apsida ir pakopiškai išdėstytomis šon. apsidomis, kuriose, perkirtusios transeptą, baigiasi šon. navos. Šios romanikai būdingos archit. formos pavyzdys buvo ↑Kliuni abatijos II bažn. (954—981).

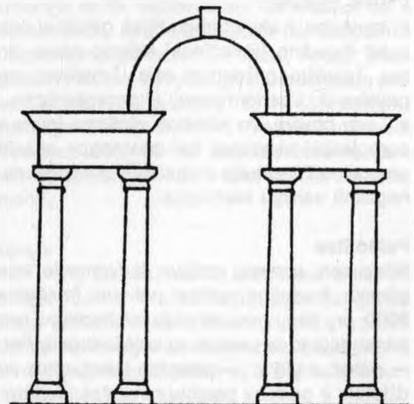
Pakopinis choras: Anzy-la-Duc. Burgundija

Pakopinis frontonas
Kitaip laiptuotasis frontonas. Pakopomis suskaidyto kontūro frontonas. Diduma jų neatitikdavo stogo skerspjūvio ir, ypač vok. ↑plytinėje gotikoje, virsdavo prašmatniai suskaidytais, ↑pinakliais papuoštais dekorac. (akliniais) frontonais. Tačiau iš pradžių pakopas vertė įrengti techn. sumetimai. Šiaurės renesanse išsilaikė pakop. frontono gotik. statumas, o prie pakopų dar būdavo įkomponuojamos ↑voliutos.

Palaciumas
(lot. palatium — rūmai; orig. Palas) Viduramžių ↑pilies pagr. gyven. pastatas. Jo viršut. aukšte dažn. būdavo didelė salė (kartais irgi vadinama palaciumu), be to, kita, mažesnė, židinio apšildoma gyven. patalpa — *kaminata*, papr. skiriama moterims, ir pilies koplyčia.

Paladianizmas
Europos architektūros klasicist. kryptis (↑klasicizmas) nuo XVI a. pab. iki XVIII a., kuri susiformavo veikiama A. Palladio statinių ir architektūros teorijos veikalų. Anglas I. Jones XVII a. pirmasis grįžo prie formalinių Palladio išraiškos priemonių. Juo pasekė Ch. Wrenas (Šv. Pauliaus katedra Londone, 1675—1710), C. Campbellas, R. Boyle ir W. Kentas. Paladianizmas lab. paplito XVIII a. Anglijoje. Vienu iš gars. pvz. laikoma lordo Burlingtono „Čisviko vila“ (Chiswick House) net. Londono (1725), primenanti Palladio Villa Rotonda.

Paladijaus motyvas
Plati arkinė anga su stačiakampėmis arkos impostų aukštį siekiančiomis angomis iš šonų. Visas motyvas gali būti įrė-

Paladijaus motyvas

Paladianizmas: Colen Campbell. Mereworth Castle Kente

mintas ↑ didž. orderio. Šį motyvą A. Palladio nuolat kartodavo savo statiniuose (pvz., Vičencos miesto rotušė — „Bazilika"), todėl jis imtas vadinti jo vardu, nors ir buvo anksčiau aprašytas S. Serlio veikaluose (vartojamas ir antrasis pavadinimas — Serlijaus motyvas, arba *serliana*).

Paladino, Mimmo
(*1948 Padulis)
It. tapytojas ir skulptorius. Prieš galutinai pasirinkdamas tapybą Paladino [Paladinas] ieškojo naujų išraiškos galimybių. Tolydžio grįždamas prie ↑ molbert. tapybos, semiasi patirties iš ↑ performanso, ↑ konceptualizmo, ↑ minimalizmo ir ↑ *arte povera*. Jo kūrybos vitalizmą lemia archaiški ir neeuropietiški simboliai bei pastangos sukelti prieštaringas emocijas. Ekspresija turinti būti pajaučiama intuityviai; jos negalinti saistyti ideologija.

Paleolitas
Kitaip sen. akmens amžius, ledynmečio epocha. Sen. ir ilgiausia žmonijos raidos pakopa (maždaug 2 000 000—8000 pr. Kr.), nuo pirmojo archeologų patvirtinto įrankių panaudojimo iki paskut. apledėjimo pab. Per pirmuosius du — ankst. ir vidur. — paleolito laikotarpius susiformavo medžiotojų ir gamtos gėrybių rankiotojų kultūra; jie jau naudojosi ugnimi ir primityviais akmen. įrankiais (apskaldytų rieduliukų [t. y. Šelio, Ašelio ir Mustjė] kultūros). Su vėlyv. paleolitu (maždaug 30 000 pr. Kr.) susijusi vaizd. dailės (↑ ledlaikio dailė) ir papuošalų gamybos pradžia. Nepaprastai išsiplėtojo tiek įrankių, tiek ginklų formų įvairovė (svaidomųjų ginklų atsiradimas); palapinių ir pašiūrių statyba — pirmieji sėslumo požymiai. Trys svarb. vėlyv. paleolito kultūr. pakopos (ryšk. Europoje, V. Azijoje ir Š. Afrikoje) — *Orinjako kultūra* (30 000—24 000 pr. Kr.), *Soliutrė kultūra* ir *Madleno kultūra* (18 000—11 000 pr. Kr.). Orinjako dailėje dominuoja skulptūra, žinom. yra vad. ↑ Venerų statulėlės iš kaulo arba akmens (Vilendorfo Venera), tuo tarpu Madleno kultūra garsėja ↑ uolų piešiniais (Altamira, Lasko) ir ženklina aukšč. sen. akmens amžiaus dailės lygmenį.

Palermo, Blinky (tikr. Peter Heisterkamp)
(*1943 Leipcigas, †1977 Korumba/Maldivai)
Vok. tapytojas, ↑ minimalizmo krypties atstovas. Diuseldorfo akademijoje mokėsi pas B. Gollerį ir J. Beuysą. 1974—76 gyveno Niujorke. Palermo [Palermas] stengėsi paprasč. priemonėmis redukuotu pavidalu perteikti pagr. išraiškos elementus. Jo paveikslų kompozicijos žavi kuklumu ir estet. užuominomis, skirtomis žiūrovui.

Palestra
(gr. palaistra, iš palaiō — kovoju, imuosi) Gr. ↑gimnaziono dalis. Ši imtynininkų ir kumštynininkų mokykla buvo skirta sport. treniruotėms ir varžyboms, bet kartu ir jaunuolių dvas. auklėjimui. Klasikos ir helenizmo laikotarpiu jos virto atviromis, dažnai stačiakampio ar kvadr. plano pratybų aikštelėmis, juosiamomis kolonados (↑stoja, ↑peristilis). Anapus kolonados būdavo treniruočių ir baseino patalpos, be to, studijų salė.

Paletė
(pranc. palette — plokštelė) **1.** Tapymo reikmuo, ant kurio dailininkas maišo dažus. Šiais laikais paletės daromos iš medžio, porceliano, metalo ir sintetikos. Jų forma ir dydis priklauso nuo paskirties. Paletei laikyti padaroma nykščio skylė arba rankenėlė. Palečių būta jau sen. Egipte. Viduramžiais naudoti lėkštės formos indai (vanden. dažams) ir padėklo formos „tapomasis ovalas". Iš šio išsirutuliojo mums įprastos formos dab. paletė. **2.** Perkeltine prasme — visa spalvų gama, būdinga vienam kuriam dailininkui arba vienai kuriai epochai.

Palladio, Andrea
(*1508 Vičenca, †1580 ten pat)
It. architektas. Studijuodamas antik. rom. statinius ir Vitruvijaus traktatus Palladio [Paladijus] pasidarė žym. XVI a. it. architektu. Jį lab. žavėjo D. Bramante's statiniai. Jam patiko griežtas romėniškas fasado skaidymas ištisiniais, per du aukštus kylančiais piliastrais (↑did. orderis). Palladio savo statiniuose dažnai naudodavo serlianą (žemesnės kolonados įrėmintą arkadą), dėl to vadinamą ir ↑Paladijaus motyvu. Jo pastatai yra griežtų nuosekliai klasik. formų ir, kitaip nei Michelangelo architektūra, absoliučiai suderintų proporcijų, kas matoma ir smulk. detalėse. Jis beveik nenaudojo grynai dekoracinių elementų, bent jau savo statinių fasaduose. Palladio padarė didelį poveikį anglų (↑paladianizmas), pranc. ir ol. ↑klasicizmui. Kūriniai: vad. Paladijaus bazilika Vičencoje (rekonstr. nuo 1549), Villa Rotonda net. Vičencos (apie 1567), Teatro Olimpico Vičencoje (prad. 1579/84), S. Giorgio Maggiore bažn. ir vienuol. Venecijoje (prad. 1565), Išganytojo bažn. (Il Redentore) Venecijoje (prad. 1576).

Palma il Giovane (tikr. Jacopo Negretti)
(*1544 Venecija, †1628 ten pat)
It. tapytojas. Palma il Vecchio — jo senelio brolis. Venecijos ankst. baroko dailininkas, veikiamas Tiziano ir Romos ↑manierizmo. Palma [Palma il Džovanė] tapė didelius istorinius, be to, relig. ir mitol. paveikslus. Jis darbavosi Urbine, Romoje ir Venecijoje, ten sukūrė aibę dekoratyvinių, eklektiškų (↑eklektika) bažnyt. paveikslų. Žym. jo kūriniu laikomos freskos Venecijos Palazzo Ducale.

Palma il Vecchio (tikr. Jacopo Negretti)
(*1480 Serinalta net. Bergamo, †1528 Venecija)
It. tapytojas, Venecijos brandž. renesanso meistras. Manoma, kad Palma [Palma il Vekjas] įvedė į ikonografiją ↑*Sacra Conversazione* — savo mėgstamą paveikslo tipą. Jis išgarsėjo moterų portretais peizažo fone; tie paveikslai ilgą laiką darė poveikį Venecijos tapybai („Trys seserys", 1515/18). Jis pats sekė G. Bellini'u, Giorgione ir L. Lotto. Jo kūriniams būdingas juslinis gyvybingumas, vaiskios spalvos ir šviesos sklidini gamtovaizdžiai.

Palmetės ornamentas

Palmetė
Vėduokliškas, palmės lapą primenantis griežtai simetriškas ornamentas. Palmetė gali būti vartojama viena (pvz., kaip ↑stelą vainikuojantis motyvas) arba kartojama — kaip ↑frize (pakaitomis su lotoso žiedais — kaip *antemione*).

Paminklas
Sąvoka, plačiąja prasme apimanti bet kurį meno ir kultūros istorijai reikšmingą monumentą. Šiais laikais — visuotinai priimtas skulptūros, architektūros kūrinio, skirto konkrečiam asmeniui arba istor. įvykiui atminti, pavadinimas. — Senovėje paminklai buvo kuriami dažn. ↑obeliskų, ↑piramidžių, pergalės kolonų, ↑triumfo arkų, ↑antkap. paminklų, ↑raitelių statulų ir ↑kolosų pavidalo. Viduramžiais tokio pobūdžio paminklai nebebuvo statomi, išskyrus valdovų antkap. paminklus. Užtat klestėjo religiniai (pvz., kryžiai ir šventųjų figūros) bei valdžios galią simbolizuojantys paminklai (pvz., Braunšveigo Liūtas, Rolando statulos). Renesanso laikais vėl prisimintas savarankiškas raitelio paminklas. Baroko ir klasicizmo epochoje buvo statomos triumfo arkos (pvz., Arc de Triomphe Paryžiuje, 1806—36) ir raitelių statulos; XIX a. prasidėjo tikras paminklų antplūdis. Buvo prisiminti būtieji paminklų tipai. Lab. paplito skulpt. paminklai, įamžinantys bronzoje ar akmenyje ne tik valdovus bei karvedžius, bet ir menininkus, mokslininkus, atradėjus ir politikus. Susiformavo naujas — *nacionalinio paminklo* — tipas. Archit. kompleksuose pagerbiami tautos didvyriai (pvz., Nydervaldo pergalės paminklas „Vokietija sargyboje", 1876—83; Hermano paminklas Teutoburgo Miške, 1838—75; Viktoro Emanuelio II paminklas Romoje, 1885). XX a. atsirado žuvusių karių paminklų. Be to, daug kur gatvėse ir aikštėse iškilo abstr. formos monumentų.

Paminklų apsauga
Istor. ir/arba men. vertę turinčių atskirų archit. paminklų bei ansamblių, plačiąja prasme — viso kultūr. palikimo globa. Paminklų apsauga aprėpia objektų inventorizaciją, konservavimą ir atstatymą. Ji tiesiogiai priklauso nuo šalies finans. galimybių ir paminklų apsaugos įstatymų ir dažnai yra sunkiai suderinama su ekonom. interesais.

Pankok, Otto
(*1893 Zarnas net. Miulheimo, †1966 Vėzelis)
Vok. piešėjas ir medžio raižytojas. Nuo 1947 Diuseldorfo akademijos profesorius. Didelio formato Pankoko anglies piešiniai ir medžio raižiniai dažn. jungiami į teminius ciklus, pvz., „Čigonai“ (150 piešinių, 1947—58) arba „Pasijos paveikslai“ (1933/34). Jo kūryba įsiterpia tarp ↑ekspresionizmo ir ↑magišk. realizmo.

Pannini, Giovanni Paolo
(*apie 1691 Pjačenca, †1765 Roma)
It. tapytojas ir architektas. Pannini [Paninis] tapė daug. Romos ↑vedutas, be to, ↑*capriccio*, kuriuose jungdavo įsivaizduojamus ir realius pastatus. Kartais susiedavo miesto vaizdus su buit. scenomis arba tuolaik. šventėmis („Vandens šventė Romos Piazza Navona“, 1756). Pannini'o kūriniuose aiškiai matyti Canaletto įtaka.

Panorama
(gr. pan — visa ir horama — reginys) Paveikslas, ratu supantis žiūrovą, stovintį pritemdytoje vietoje; tam tikras apšvietimas ir plastinis priek. plano apipavidalinimas sudaro gilumos įspūdį. Šį efektą sukūrė baroko teatro iliuz. tapyba. Panorama lab. tiko dideliems gatvių vaizdams ir mūšių scenoms (Napoleono karai), o ir monument. peizažams. K. F. Schinkelis pritaikė jos ypatumus įspūdingose teatr. dekoracijose; panorama laikoma kino pirmtake.

Panoraminis peizažas
↑Peizažas

Pantoja de la Cruz, Juan
(*1553 Madridas, †1608 ten pat)
Isp. tapytojas. Būdamas kar. Pilypo II ir Pilypo III rūmų dailininku, Pantoja [Pantoja de la Krusas] sukūrė nemaža portretų bei draugijos paveikslų (Pilypo II, Margaritos Austrės, infantės Anos portretai), kurių reprezent. stilius turėjo įtakos ir Velázquezui. Be to, jis garsėjo kaip animalistas.

Pantokratorius
(gr. pantokrator — visavaldis) Kitaip Kristus Karalius. Kristaus, Pasaulio Valdovo, atvaizdas ankst. krikšč. ir bizant. dailėje. Viešpats vaizduojamas frontaliai, sėdintis arba stovintis, dažnai po kojom pamynęs Žemės rutulį. Dešinę ranką jis laiko ties krūtine, kairėje — rašto ritinėlis. Jį supa angelai, apaštalai arba šventieji (pvz., ikona iš Sinajaus Šv. Kotrynos vienuol., VI a.). Iš Pantokratoriaus atvaizdo išsirutuliojo ↑*Maiestas Domini*.

Paolo Veneziano
(dirbo apie 1333—1360 Venecijoje)
It. tapytojas. Veikiamas ↑Bizantijos meno, it. gotikos, galiausiai Giotto, Paolo [Paolas Venecianas] buvo Venecijos ↑trečento tapybos pradininkas. Jo figūrų apdarai nutapyti su ornam. medžiagiškumu švelniomis spalvomis. Svarb. jo kūrinys — Pala d'Oro Šv. Morkaus bazilikoje Venecijoje.

Paolo Veronese
↑Veronese, Paolo

Paolozzi, Eduardo
(*1924 Edinburgas)
Anglų skulptorius. Studijavo Londone ir Paryžiuje, vėliau dėstė Londone ir vaizd. dailės aukšt. mokykloje Hamburge. Veikiamas ↑dadaizmo ir ↑siurrealizmo, be to, A. Giacometti ir P. Picasso savo formų raiškai ieškojo totemams prilygstančių ženklų. Bronzos liejiniai iš molinių formų įgauna antropomorf. pavidalus. Vėliau sukurtos dažyto aliuminio skulptūros imituoja buit. formas: lošimo kauliuką, ratą, balioną. („Paskut. iš stabų“, 1963—66.) Nuo 7-o deš. pab. Paolozzi [Paolocis] dirba daug. tapybos ir grafikos srityje.

Papier collé
(pranc.: priklijuotas popierius) Šitaip P. Picasso ir G. Braque vadino 1910/11 savo pirmuosius klijuotus paveikslus iš tapetų ir laikraščių skiaučių, ↑koliažo pirmtakus.

Papildomosios spalvos
↑Komplementinės spalvos

Paradizas
(orig. Paradies; lot. paradisus — didelis sodas) Kiemas (↑atriumas) prieš viduramžių ↑bazilikos fasadą, supamas mūro ↑galerijos su ↑kolonada (pvz., Maria Laach abatijos bažn., XII a.). Ankst. krikšč. laikų paradize kartais — sekant rytiet. ir antik. pavyzdžiais — būdavo įrengiamas šulinys apsiplovimams. Kai kada paradizu buvo vadinamas ir aptvertas vienuolyno sodas ↑kluatre, be to, ↑narteksas.

Paralelinė perspektyva
↑Perspektyva

Paramentai
(orig. Paramente; lot. paramentum — altoriaus puošmena) Liturgijoje naudojama tekstilė, t. y. liturg. drabužiai (↑dalmatika, ↑arnotas, cingulis, kapa, manipulas etc.), tarp jų aukšt. dvasininkų insignijos, pvz., vyskupo mitra; be to, altorių ir sakyklą puošiantys audiniai — staltiesės, uždangalai ir kt. Pagal bažnyt. metų laiką keičiasi paramentų spalvos (balta, raudona, žalia, violetinė, juoda). Brandž. viduramžiais buvo sukurta ypač reikšmingų dailės istorijai paramentų. Juose dominuoja ornamentai, bet pasitaiko ir figūr. motyvų, daug. iš krikšč. ↑ikonografijos.

Paravanas
(pranc. paravent) Kitaip širma. Vientisa arba kelių dalių uždanga nuo nepageidaujamų žvilgsnių — medinis rėmas, aptrauktas medžiaga arba išpintas vytelėmis; gali būti ir medinė. Drožiniais, inkrustacijomis, siuvinėjimu arba tapyba papuošti paravanai iš pradžių buvo paplitę tik R. Azijoje; maždaug nuo 1600 juos imta naudoti ir Europoje. Paravanų tapyba užsiimdavo ir žymūs rokoko dailininkai (pvz., A. Watteau).

Paret y Alcázar, Luis
(*1746 Madridas, †1799 ten pat)
Isp. tapytojas. D. Velázquezo mokinys. Jo kūryboje dominuoja ↑istor., ↑žanr. tapyba ir viešųjų bei rūmų švenčių vaizdai („Kaukių balius“, 1766). Paretas y Alcazaras [Paretas i Alkasaras] patyrė stiprią pranc. ↑rokoko įtaką ir buvo pramintas „ispanų Watteau“.

Paryžiaus mokykla
↑École de Paris

Parkai
Parkas, arba sodas, — tai men. formuojama, pertvarkoma gamta. Skiriamos dvi pagr. *parkų rūšys*: **1.** Taisyklingai, pa-

Parkai: André Le Nôtre. Versalio rezidencijos parko ansamblis

gal archit. principus suprojektuoti geometr. parkai. **2.** Netaisyklingo planavimo, natūralią gamtą imituojantys parkai. Jau sen. Egipte priešais gyven. namus būdavo užveisiami stačiakampiai, simetriškais plotais padalyti sodai. Babilonas senovėje garsėjo terasiniais sodais (pvz., Semiramidės kabantieji sodai, vienas iš septynių antikos stebuklų). Ir sen. graikai mėgo taisyklingus sodus, tačiau sodų želdinių išliko tik iš rom. laikų. Buvo veisiami sodeliai ↑ peristiliuose (pvz., Pompėjoje), taip pat dideli užmiesčio vilų parkai su skulptūromis, maž. architektūra, ūksmingomis medžių alėjomis ir fontanais (pvz., Villa Hadriana Tivolyje). Tik kinų ir jų veikiamų jap. miniatiūr. parkai netaisyklingi, nes norima sukurti nedidelę idealaus kraštovaizdžio iliustraciją, darančią natūralumo įspūdį, — peizažą su vandens telkiniais, tiltukais, medžių grupėmis, ↑ paviljonais ir grotomis. Be to, Japonijoje pasirodė pirmieji akmenų parkai, skirti dzenbudistinei meditacijai. Islamo šalių sodai vėl įgauna taisyklingą formą (pvz., Alhambra), kuri jungiasi su rafinuota drėkinimo technika, gėlių klombomis ir žvėrių aptvarais. Kaip ir arabai, viduramžių žmonės sodą laikė dangiškojo rojaus iliustracija. Viduramžių sodai labai kuklūs, dažn. tai prieskonių ir vaistažolių darželiai pilių kiemuose ar kluatruose. Ir tik it. renesanso laikais (maždaug nuo 1500) buvo vėl prisimintos rom. sodų ir parkų tradicijos ir imta terasose įrenginėti parkų ansamblius su geometr. lysvėmis ir tiesiomis, gyvatvorėmis apsodintomis alėjomis, su fontanais, statulomis, labirintais ir parko nameliais (pvz., Villa Medici net. Fiezolės). Šie parkai tapo pavyzdžiu Šiaurės šalims, ypač Prancūzijai, kurioje nuo XVI a. vid. ėmė rutuliotis ↑ prancūziškasis parkas. Tik XVIII a. pr. iš Anglijos atėjo nauja parko forma, mėginanti išlaikyti pirmykštės gamtos vaizdą, t. y. ↑ angliškasis parkas. Vėlyva parkų (sodų) forma — botanikos sodas.

Parler, Peter [kitaip P. Parleř]
(*1330 Gmiundas, †1399 Praha)
Vok. architektas ir skulptorius. Įžym. ↑ Parlerių šeimos narys. 1353 kar. Karolis IV pakvietė Parlerį [Parleržą] į Prahą perimti katedros statybos, kuriai vadovavo Matthias iš Araso. Jo kūrybos viršūne laikomas monument. katedros choro tinklinis skliautas. Vienas žym. Parlerio statinių — Prahos Karolio tiltas (prad. 1357) su bokštu. Be to, jis garsėjo ir kaip skulptorius, sukūręs pasauliet. asmenų ir dvasininkų 21 portret. biustą ir Pšemislidų antkap. paminklus (visa tai Prahos katedroje).

Parler, šeima
XIV a. architektų ir skulptorių šeima iš Švabijos Gmiundo. Gmiunde, Ulme, Freiburge, Kelne, Niurnberge, Regensburge, Prahoje, Strasbūre ir kitur iškilo nemaža pastatų ir skulptūrų, paženklintų kampainiu — šeimos dirbtuvių ženklu. Susiformavo savitas *Parlerių stilius*, labai reikšmingas vėlyv. gotikos architektūros ir skulptūros raidai. Jo pradininkas buvo Heinrichas Parleris, 1351 perėmęs vadovavimą Šv. Kryžiaus bažn. Švabijos Gmiunde statybai. Jos halinis choras laikomas pirmuoju vok. vėlyv. gotikos kūriniu.

Parmigianino, Il (tikr. Francesco Mazzola)
(*1503 Parma, †1540 Kazalmadžorė net. Parmos)
It. tapytojas ir ofortistas, ↑ manierizmo kūrėjas ir žym. atsto-

vas. Iš pradžių veikiamas Correggio, nuo 1518 buvusio Parmoje, Parmigianino [Parmidžaninas], nuvykęs į Romą (1523—27), pamatė Raffaelio ir jo mokinių (pirmuč. Giulio Romano) kūrinius. Bet jau gana anksti išsiugdė savitą stilių, vėliau susilaukusį daugelio sekėjų. Jo figūros ištęstų proporcijų („Madona ilgu kaklu", 1534/40); ↑ prigesusios spalvos teikia joms šaltos elegancijos. Nuo kreivo veidrodžio tapytas „Autoportretas" (1523) laikomas vienu tipiškiausių manierizmo dailės pavyzdžių.

Parodų statiniai
Statiniai, skirti laikinoms arba nuolat. parodoms ir specialiai tam pastatyti. Būna įv. formų — nuo paviljono iki milžiniškos halės. Statyb. medžiagoms ir statysenai griežtų ↑ kanonų nėra. Šiais laikais vyrauja lengvų ir standartinių konstrukcijų statiniai („statyb. dėžių sistema"). Šiuolaik. parodų pradžia — industrializavimo metu kilusi konkurencija; tad pirmieji parodų statiniai glaudžiai susiję su pramonės raida; juos itin veikė statyb. medžiagų pramonės ir konstravimo naujovės. Žym. statiniai buvo sukurti rengiant tarpt. pramonės ir meno parodas. Svarb. pastatai: Krištolo rūmai Londone (1851); Stiklo rūmai Miunchene (1854); „Galérie des Machines" Paryžiuje (1867, 1879 ir 1889); Pasaul. parodos statinys Vienoje (1873). Užuot stačius didžiulius, kaip kad šie pastatus, 1893 Čikagoje buvo pastatyta keletas mažesnių statinių. Tolesnę parodų statinių kryptį nubrėžė 1925 Paryžiaus „Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes"; Le Corbusier projektuotame „Pavillon de l'Esprit Nouveau" vyravo aiškios, stereometr. formos, išor. bei vidaus erdvės sąsajos, kai kt. statiniai buvo gausiai išpuošti ↑ secesijos ir ↑ *art déco* stilių ornamentika. Iš itin svarbių modern. architektūros raidai parodų statinių minėtini: L. Mieso van der Rohe's Vokietijos pavilj. Barselonoje (1929); A. Aalto Suomijos pavilj. Niujorke (1939); S. Rufo ir E. Eiermanno Vokietijos pavilj. bei Le Corbusier „Philippspavillon" (abu Briuselyje, 1958).

Pasaulietinis menas
Kitaip civilinis menas. Nebažnytinis menas; toks, kuris nesusijęs su relig. kultu arba pamaldumo ugdymu. Jo paskirtis — puošyba arba menininko gyvenimo ir visuomenės sampratos išraiška. Pasauliet., arba civil., statiniais laikomos pilys, rūmai ir visuom. pastatai. Priešingybė: ↑ sakral. menas.

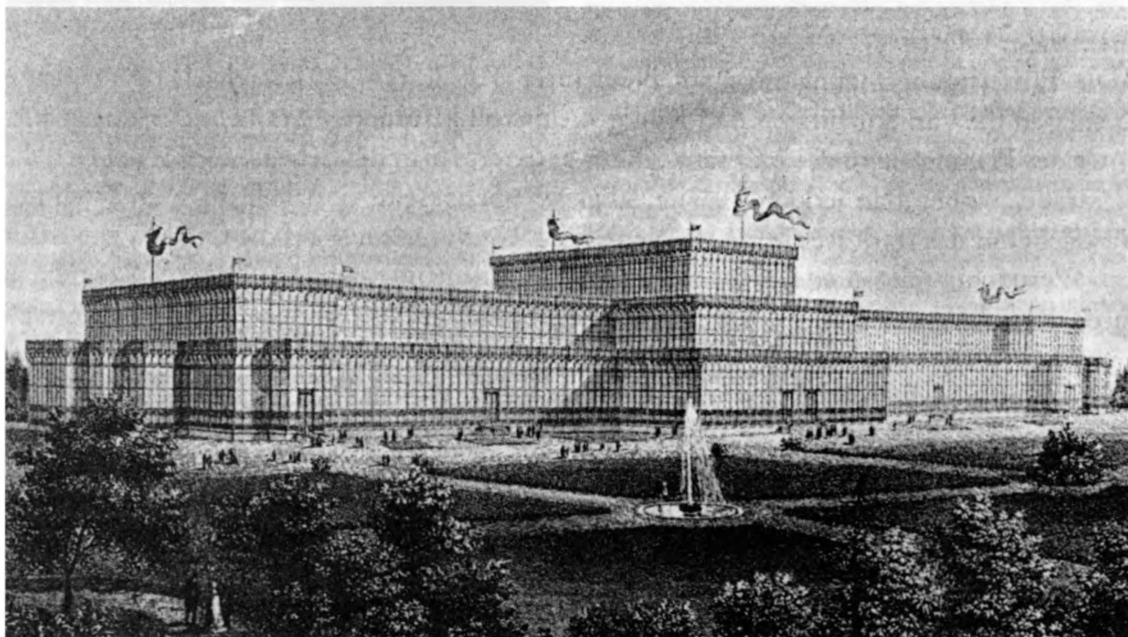
Pasaulio Išganytojas
↑ Salvator mundi

Pasažas
(pranc. passage — praėjimas) Dažnai įstiklintas žemas jungiamasis statinys, tarsi dengtas koridorius tarp pastatų. Jame papr. įrengiamos parduotuvės. Pasažai dažni XIX a. ↑ geležies architektūroje.

Pascin, Jules (tikr. Julius Pincas)
(*1885 Vidinas/Bulgarija, †1930 Paryžius)
Bulg.-pranc. tapytojas. Įgijęs išsimokslinimą Vienoje ir Miunchene (ten taip pat bendradarbiavo leidinyje „Simplicissimus") Pascinas [Paskenas] 1905 nuvyko į Paryžių ir pasidarė žymiu knygų iliustratoriumi. I pasaul. karo metu gyveno Niujorke, o nuo 1922 vėl Paryžiuje. Lab. žinomas moterų aktais, nutapytais švelniomis spalvomis plonai lasiruojant dažus („Hermina David", 1918).

Pasija
(lot. passio — kentėjimas) Kristaus kančia ir mirtis. Pasija dailėje buvo vaizduojama ↑ Pasijos ciklu arba atskiromis scenomis.

Pasijos ciklas
Kitaip Kančios ciklas, Jėzaus Kristaus kančios ciklas. Jėzaus kančių istorijos vaizdavimas krikšč. dailėje. Pasijos ciklas dažn. prasideda Įžengimu į Jeruzalę ir ↑ Paskut. vakarie-

Parodų statiniai: Stiklo rūmai (Glaspalast). Miunchenas

ne. Po to eina Malda Alyvų kalne, Jėzaus suėmimas, Jėzaus nuplakimas, Vainikavimas erškėčiais, ↑Ecce homo, Jėzus, nešantis kryžių, ↑Nukryžiavimas, Ėmimas nuo kryžiaus, ↑Apraudojimas ir Laidojimas. Ciklas papr. baigiasi Prisikėlimu ir/arba ↑Žengimu į dangų. Kai kada vaizduojama ir daugiau scenų, pvz., Prekiautojų išvarymas iš šventyklos arba Jėzus plauna kojas savo mokiniams. Pasijos ciklų aptinkama jau ankst. krikšč. sarkofaguose ir IV a. dramblio kaulo drožiniuose. Nuo VI a. jų atsirado mozaikose ir knygų tapyboje. Viduramžiais Jėzaus Kristaus kančia pradedama akcentuoti nuo XII a. Nuo vėlyvųjų viduramžių Pasijos ciklas pasidarė itin dažnas, pirmuč. tapyboje ir grafikoje (M. Schongaueris, L. Cranachas, A. Düreris).

Paskutinė vakarienė
Dažna krikšč. dailės tema. Papr. vaizduojamas Kristus Pasijos išvakarėse prie atsisveikinimo vakarienės stalo drauge su mokiniais. Dėmesys dažn. sutelkiamas į duonos ir vyno šventinimą ir išdavystės paskelbimą. Paskut. vakarienė dailėje vaizduojama nuo VI a. (pvz., mozaika San Appolinare Nuovo bažn. Ravenoje). Dabar įprasta uždara kompozicija, kai mokiniai sėdi prie stačiakampio stalo, o Kristus centre, atsirado X a. Žym. kūrinys Paskut. vakarienės tema — Leonardo da Vinci freska Milano S. Maria delle Grazie vienuol. refektoriume (1495—98).

Paskutinis teismas
Krikšč. dailės ikonogr. tipas, vaizduojantis NT minimą Visuotinį teismą. Švč. M. Marija ir šv. Jonas Krikšt. maldaudami užtarimo stovi abipus Kristaus sosto (↑*deesis*), apsupto apaštalų ir angelų chorų. Tarp išganytųjų ir prakeiktųjų dažnai matomas ↑arkangelas Mykolas su sieloms sverti svarstyklėmis. Ši tema pasitaiko jau ankst. krikšč. ir Bizantijos dailėje, kurioje vienodo dydžio figūrų grupės išdėstomos eilėmis. Viduramžiais soste sėdintis Kristus vaizduojamas didesnis nei kt. figūros. Nuo XII a. Paskut. teismo reljefų aptinkama katedrų vak. portaluose (pvz., Šartre, Paryžiuje, Reimse, Amjene). Šia tema yra sukurta ne tik molbertinės, bet ir sienų tapybos darbų — papr. bažnyčios ↑triumfo arkos arba vak. sienoje (Michelangelo „Paskut. teismas" Vatikano Siksto koplyčioje, 1536—41). Vėlyv. viduramžiais Paskut. teismo scenomis buvo pradėtos puošti rotušės ir teismų salės. Ši tema teikė dailininkams galimybių su nevaržoma fantazija vaizduoti žmonių ydų padarinius. Ypač įspūdingas P. P. Rubenso „Didysis Paskut. teismas" (1614).

Pasportas
Kitaip paspartu (pranc. passe-partout). Popieriniai arba karton. rėmai paveikslams, pirmuč. grafikos atspaudams ir piešiniams. Pasportas susideda iš vientiso apat. lapo ir ant jo užklijuoto viršut. lapo, kurio vidur. dalis iškirpta arba išpjauta. Tarp jų dedamas rėminamasis kūrinys. Pasportas ne tik apsaugo dailės kūrinį, bet turi įtakos jo estet. išvaizdai, kurią galima keisti keičiant kūrinio santykį su lapo laukeliais.

Pastato pjūvis
(orig. vok. Querschnitt) Vertik., išilginis pastato pjūvis. Jis parodo sienų storį, skliautų ir stogo dangos padėtį, langų angų išsidėstymą, o bažnyčiose — navų pločio ir aukščio santykį. [Horizont., arba skersinis, pastato pjūvis vadinamas ↑planu.]

Pastelė
(it. pastello) **1.** Kreidiniai dažai iš supresuotų pigmentų miltelių. Jų ypatumas — rišiklio sumažinimas iki nedidelio vandeningos substancijos kiekio. Tokiais dažais, beveik nereaguojančiais į šviesą (ją atspindi tik pastelės paviršius), išgaunamas intensyvaus spalvingumo efektas. Pastelė pasižymi nepaprastai turtinga spalvų skale; ją tapant spalvų negalima maišyti, pirmesnę tenka nutrinti. **2.** Pastelės tapyba — tarpinė grandis tarp tapybos ir piešinio. Kaip pagrindas tinka visi šiurkštūs paviršiai, pvz., popierius, kartonas, drobė ir pergamentas. Kadangi pastelėje beveik nėra ↑rišam. medžiagų, ji neįsigeria į pagrindą, ir dailininkui tenka vartoti ↑fiksatyvą. Beje, tuo sumažinamos pastelės galimybės ryškiai atspindėti šviesą. Iš pradžių pastelę vartojo tik piešinių spalvinimui (ypač Italijoje, Nyderlanduose ir Prancūzijoje); tada ja buvo piešiami ir portretai. Kaip savarankišką dailės šaką pastelę išpopuliarino Leonardo ir jo mokinių kūriniai, bet tik XVIII a. ji galutinai susiformavo Prancūzijoje ir Italijoje. Švelnių, subtiliai diferencijuotų, mirguliuojančių atspalvių pastelės tapyba itin būdinga rokokui. Klasicizmo beveik užmirštą, XIX a. II p. ją atgaivino neorokoko ir impresionizmo dailininkai (pvz., E. Degas).

Pasticcio
(it.: paštetas, maišalas) Meno kūrinys, sudarytas iš įv. nevienalyčių stilist. elementų, dažnai su apgaulingais siekiais. Pvz., *pasticcio* atsiranda tada, kai originalus dailės kūrinio fragmentas papildomas naujomis dalimis arba kai menininkas mėgdžioja ankstesnį stilių. [Tokio pobūdžio muzikos kūriniai vadinami „pastišais".]

Pastoralė
(lot. pastoralis — piemenų) ↑Peizažo kryptis. Pastoralė vaizduoja idiliškas ir idealizuotas scenas iš piemenų gyvenimo; valstiečiai ir piemenys kartu su savo gyvuliais sudaro ↑stafažą. Jau antik. dailėje žinoma pastoralė vėl atgijo renesanso laikais ir pirmąkart pasirodė XV a. pab. tapytojo Giorgione paveiksluose. Baroko epochoje ji buvo tobulinama Prancūzijoje (N. Poussinas ir Claude Lorrainas) ir Nyderlanduose. Rokoko dailėje pastoralėmis laikomos ir vad. aviganių scenos, kuriose miestiečių ir dvariškių draugijos asmenys, persirengę piemenų drabužiais, vaizduojami žaidžiantys ganymą arba kt. žemės ūkio darbus.

Pastozinė tapyba
(it. pastoso — tešlos pavidalo) Kitaip pastoziškumas. Labai storo dažų sluoksnio (pirmuč. aliej. tapyboje) apibūdinimas. Dažai tepami ant grunto teptuku, mentele arba tiesiog išspaudžiami iš tūbelės neprimaišant jokių ↑dažų priedų. Susidaro faktūrinis paveikslo paviršiaus plastiškumas. Pastozinė tapyba kartais vadinama kt. itališku *impasto* terminu.

Patamsėjimas
(orig. vok. Nachdunkel) Kitaip laiko ir lako patina. Paveikslo spalvų pokyčiai dėl chem. procesų, veikiančių dažų ↑rišam. medžiagą arba ↑laką (↑muziej. tonas). Patamsėjimas gali neatpažįstamai subjauroti paveikslą.

Pater, Jean-Baptiste
(*1695 Valensjenas, †1736 Paryžius)
Pranc. ↑rokoko tapytojas. A. Watteau mokinys ir sekėjas. Lab. pagarsėjo galantiškų pobūvių paveikslais bei ↑žanr. tapyba su aviganių scenomis („It. komedijos artistai parke", 1728).

Patern painting
↑Raštų tapyba

Patijus
(orig. isp. Patio) Isp. gyven. namo vidaus kiemas (giminingas ↑ atriumui), susiformavęs maurų architektūros įtakoje, dažnai su želdiniais ir fontanu. Sienos ir grindys išklotos ↑ *azulejos*.

Patini(e)r, Herry
↑ Bles, Herri met de

Patini(e)r, Joachim
(*apie 1478 Buvinas prie Meso, †1524 Antverpenas)
Nyderlandų tapytojas ir ↑ peizažo pradininkas. Patiniero [Patiniro] panoram. peizažuose (↑ peizažas) vaizduojamos šventųjų figūros dažnai tėra stafažas; kitąkart jos nutapytos kt. dailininkų (pvz., Q. Massyso). Fantazijos kupini jo peizažai padalyti į keletą erdvės planų, spalviškai niuansuojamų nuo rusvo pirmojo plano, žalsvo vidurinio iki švelniai melsvo fono („M. Marija su miegančiu Kūdik. Jėzumi peizažo fone", apie 1520).

Paukščio skrydžio perspektyva
↑ Perspektyva

Paul, Bruno
(*1874 Zeifhenersdorfas, †1968 Berlynas)
Vok. tapytojas, piešėjas, architektas ir taik. dailės dirbinių kūrėjas. Iš pradžių bendradarbiavo Miuncheno žurnaluose „Jugend" ir „Simplicissimus". 1897 dalyvavo Miunchene kuriant „Jungtines dail. amatų dirbtuves". Ieškodamas paprastų, tikslingų ir kartu elegantiškų formų, Paulis 1906 suprojektavo pirmuosius tipinius baldus. Jo stiliuje ↑ secesija jungėsi su ↑ klasicizmo elementais.

Paviljonas
(pranc. pavillon) **1.** Nedidelis, savarankiškas, dažn. atviras statinys parke (parko paviljonas, pvz., Herenhauzeno rezidenc. rūmų parke). **2.** Su rezidenc. rūmais ↑ galerija sujungta ar tiesiogiai prie jų prišlieta pastato dalis (kampinis paviljonas), kitaip nei ↑ rizalitas, turinti atskirą stogą.

Bruno Paul. Vinjetė iš žurnalo „Simplicissimus"

Pavyzdžių knyga
Viduramžių dailininkų naudojama piešinių knyga, įv. sektinų formų rinkinys. Šiomis išmėgintomis vaizdavimo formomis dailininkas galėjo savo nuožiūra remtis ir jas pagal poreikius taikyti. Žinom. pavyzdžių knyga yra apie 1250 pasirodžiusi Villard'o de Honecourt'o statyb. būdos knyga.

Paysage intime
(pranc.: intymusis peizažas) ↑ Peizažo kryptis, nuotaikingai ir paprastai vaizduojanti gamtos motyvą; idealizuoto ↑ heroj. peizažo priešingybė. *Paysage intime* dažnas XIX a. pranc. tapyboje, ypač ↑ Barbizono mokyklos dailininkų kūryboje.

Pazitelis
(I a. pr. Kr.)
Gr. skulptorius, kūręs Romoje. Pazitelis (Pasiteles) pirmasis pavartojo molines formas bronzos liejiniams (↑ liejyba). Jis parašė penkių tomų veikalą apie žym. tuolaik. dailės kūrinius, deja, neišlikusį. Neišliko nė jo skulptūrų.

Peale, Charles Willson
(*1741 Sent Paulo parap./Merilendas, †1827 Filadelfija)
Amer. tapytojas. Studijuodamas Anglijoje (1767—70) pas B. Westą, Peale [Pelas] susižavėjo anglų portretu; jo pavyzdžiu jis ugdėsi savo tapybos stilių. Sukūrė Amerikos nepriklausomybės karo dalyvių portretų galeriją. Žinomas jo paveikslas „Mastodonto atkasimas" (1806—07) — pirmųjų darbų atkasant Amerikoje mamutą dokumentas.

Pechstein, (Hermann) Max
(*1881 Cvikau, †1955 Berlynas)
Vok. tapytojas ir grafikas, žym. vok. ↑ ekspresionizmo atstovas. Pechsteinas [Pechšteinas] buvo „Die ↑ Brücke" narys (nuo 1906) ir 1910 vienas iš „Neue ↑ Sezession" grupės Berlyne kūrėjų. Kelionė į Ramiojo vandenyno piet. dalį (1914) tapo išeities tašku savitam jo tapybos stiliui, aiškiai paveiktam pirmykščių genčių dailės motyvų. Būdingiausi jo bruožai — paprastos formos ir sodrios spalvos („Pomeranijos peizažas", 1919).

Peintre-graveur
↑ Autograviūra

Peizažas
Tapybos šaka; gamtovaizdis čia nėra paveikslo fonas, o turi vertę ir pats savaime. Romos imp. laikotarpio dailėje jau galima įžvelgti peizažo tapybos pradų („Odisėjos" peizažai Vatikane), jie išlieka iki X a. Viduramžiais dėmesys sutelkiamas į figūr. vaizdavimą, o visa, kas nefigūriška, žymima schematiškai. Tik XIV a. II p. atradę erdvę tapytojai vėl susidomėjo gamtovaizdžiu, bet dažn. tik kaip fono motyvu. Pirmąjį peizažą visiškai be žmonių (plunksnos piešinį) sukūrė Leonardo da Vinci (Florencija, Uffizi, 1473). Toliau ėjo A. Dürerio peizaž. akvarelės, ↑ Dunojaus mokyklos piešiniai ir paveikslai. Manier. peizažo forma yra vad. *panoraminis peizažas* — iš aukštesnio taško matomas gamtovaizdis, kurio akiratis atrodo nusikeliąs į begalybę (pvz., A. Altdorferio „Aleksandro mūšis", 1529). Apie 1600 sukuriamas ↑ idealusis ir ↑ herojinis peizažas. XVII a. ol. tapyboje peizažas užima reikšmingą vietą, atsiranda pajūrio, upių, lankų, girių, žiemos ir mėnesienos peizažai — kartais natūralistiški, kartais pernelyg sudramatinti. XVIII a. kurta daug. miestų vaizdų (↑ veduta); tik XIX a. pr. dailininkai (C. D. Friedrichas, J. A. Kochas) naujai pažvelgė į peizažą. Anglijoje susiformavo realist. srovė, kurios pradininkas buvo D. Constable,

Prancūzijoje ją pratęsė ↑Barbizono mokykla, Vokietijoje — K. Blechenas ir A. von Menzelis. XIX a. pab. tapytojai impresionistai ↑plenero tapybą paskelbė kertiniu principu ir tuo esmingai pakeitė peizažo sampratą. Kai jų paveiksluose aiškios formos ištirpo šviesoje ir spalvose, kt. dailininkai (P. Cézanne, V. van Goghas) mėgino vėl išryškinti formą, ir šitaip peizažas peržengė XX a. slenkstį.

Pelegrini, Giovanni Antonio
(*1675 Venecija, †1741 ten pat)
Venecijos rokoko it. tapytojas. Pellegrini [Pelegrinis] dirbo didž. Europos valdovų rūmuose. Susižavėjimą kėlė subtilus ir šiltas jo paveikslų koloritas. Kūriniai: trys molbert. paveikslai Venecijos Scuola di Cristo (1701); Howard Castle Anglijoje dekoracinė tapyba (1708); du St. Mang'o altor. paveikslai Fiusene (1722).

Pelika
↑Amfora

Penck, A. R. (tikr. Ralf Winkler)
(*1939 Dresdenas)
Vok. tapytojas. Penckas [Penkas], nepatekęs į Dresdeno ir buv. R. Berlyno dailės akademijas, 1956 pradėjo reklamų piešėjo mokslus ir tais pačiais metais surengė pirmą parodą Dresdene. 1960/61 ėmėsi „brūkšninių žmogelių" serijos. 1981 persikėlė į V. Vokietiją. Jo „Sisteminiai paveikslai" yra abstrakcijos ir redukcijos konglomeratas. Pencko siekis — realistinė ir kartu ekspresyvi tapyba.

Pencz, Georg
(*apie 1500 Niurnbergas, †1550 Leipcigas)
Vok. tapytojas ir vario raižytojas. Penczo [Penčo] braižą suformavo jo mokytojas A. Düreris ir netrumpas laikotarpis, pragyventas Italijoje. Kaip vario raižytojas, jis priskiriamas prie ↑mažž. meistrų. Tapė relig. bei mitol. paveikslus ir portretus („Jaunuolio portretas", 1534).

Pendentyvas
(pranc. pendentif, iš lot. pendens — kabantis) Kitaip burė. Kampinė sferinė trikampio formos skliauto atkarpa, kurios apat. dalis įeina į kupolo pagrindo apskritimą ir remiasi į keturkampio plano statinį.

Pentimento
↑Užtapymas

Peonijas
(*apie 450—410 pr. Kr.)
Sen. gr. skulptorius iš Mendės/Trakija. Peonijo (Paionios) kūrinių tėra išlikusi marmur. plasnojanti Nikė Olimpijoje (apie 420), ilgą laiką buvusi daugelio panašių kūrinių pavyzdžiu. Jis laikomas vienu iš didž. klasik. dailės meistrų (↑sen. gr. menas).

Pereinamasis stilius
(orig. vok. Übergangstil) Archit. stilius, turintis dviejų epochų požymių, tad nepriskirtinas nė vienai iš jų. Perein. stilius apibūdina perėjimą iš vieno stiliaus į kitą.

Performansas
(angl. performance) 8-ame deš. atsiradusi ↑meninės akcijos forma; kitaip nei ↑hepeningas, kuriamas dailininkui ir publikai esant skyrium. Jis ryškiai paženklintas kūrėjo subjektyvumo. Performansas aprėpia įv. šiuolaik. dailės sritis, nuo ↑kūno dailės ir ↑konceptualizmo iki ↑*multimedia* renginių.

Perikopių knyga
↑Liturginiai skaitiniai

Peripteris
(gr. peri — aplink, pteron — sparnas) ↑Antik. šventyklos forma. Stačiakampio plano ↑celę juosia vienos eilės dengta kolonada. Atskiras tipas yra *pseudoperipteris*; kolonadą jame pakeičia puskolonės, per visą perimetrą remiančios šventyklos sienas.

Peristilis
(gr. peristylos — apsuptas kolonomis) Vidaus kiemas ar sodas, iš visų keturių pusių juosiamas kolonados. Nesunkiai rekonstruojamas jau helenizmo laikų peristilis gr. gyven. namuose; jis buvo paplitęs šventyklų kompleksuose bei ↑palestrose. Romėnai su peristiliu statė vilas.

Perlų vėrinys
(orig. vok. Perlstab — perlų juosta, vėrinys) Kitaip perliškasis ornamentas. Archit. ornam. motyvas (pirmuč. antikos laikų), susidedąs iš perlų vėrinį primenančios pusrutulinių arba ovalinių formų eilės. Perlų vėriniu puošiami ↑frizai, ↑karnizai, be to, baldai. Plg. ↑astragalas.

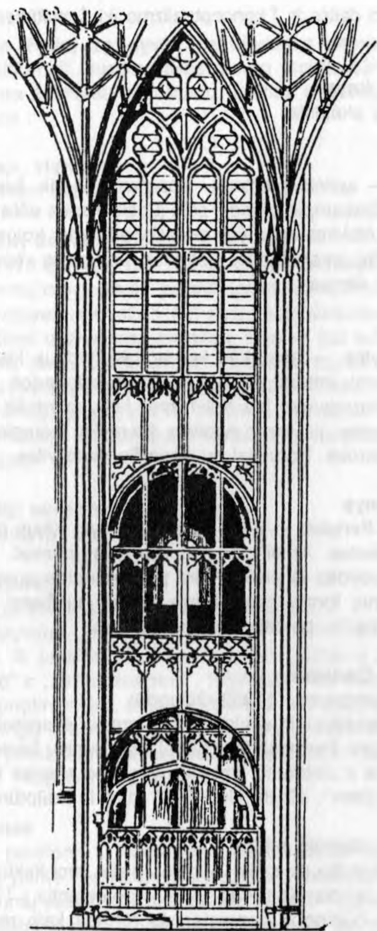
Permeke, Constant
(*1886 Antverpenas, †1952 Ostendė)
Belgijos tapytojas ir skulptorius. Flam. ↑ekspresionizmo žym. atstovas. Permeke [Permekė] tapė sunkių žemės spalvų peizažus ir paprastų žmonių gyvenimo scenas („Mėnesiena virš jūros", 1913). Nuo 1936 kūrė ir skulptūras.

Perpendikuliarinis stilius
(angl. perpendicular style) Anglijos gotik. architektūros raidos vėlyv. laikotarpis (1430—1530), pereinantis į ↑Tiudorų stilių. Jam būdingos paprastesnės formos kaip reakcija į ankstesnę ↑anglų dekoracinę gotiką ir ryškus linijinis skaidymas vertik. strypinėmis padalomis (iš čia stiliaus pavadinimas; ↑strypinis skaidymas), be to, vėduokliniai skliautai (↑skliautas), išskirtinis anglų gotikos ypatumas. (Pav. p. 350.)

Perrault, Claude
(*1613 Paryžius, †1688 ten pat)
Pranc. architektas. Po medicinos studijų Perrault [Pero] susidomėjo menu ir, išvertęs į pranc. kalbą Vitruvijaus knygas, sumanė tapti architektu. Jis laimėjo naujo Luvro ryt. fasado projekto konkursą; jo klasicist. projektas (su ↑kolonadomis ir sudvejintomis kolonomis, jungiančiomis cokolinį aukštą ir vainikuojantį karnizą) nurungė G. Berninio barok. sumanymą ir įtvirtino ↑klasicizmo pergalę pranc. architektūroje.

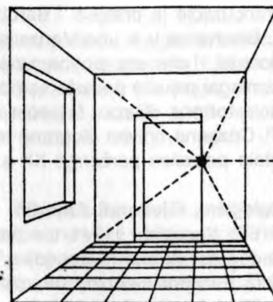
Personifikacija
(lot. persone — asmuo, facio — darau) Abstr. sąvokos arba dvas. reiškinio įkūnijimas dailėje asmens pavidalu (plg. ↑alegorija). Papildomi ↑atributai ir prierašai padeda identifikuoti tai, kas vaizduojama (pvz., ↑dorybės ir ydos, ↑*artes liberales*).

Perspektyva
Erdvės vaizdavimas dvimatėje plokštumoje taip, kad daiktas „teisingai" atrodytų akiai, t. y. matomas iš priekio reikiamai trumpėtų, mažėtų, keistųsi jo apšvietimas ir spalva. — Ankst. formos — antik. ↑rakursų perspektyva, vad. „dėžinė

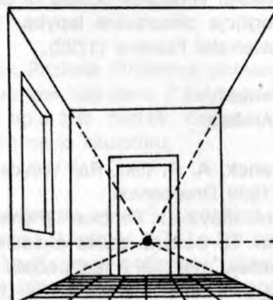

Perpendikuliarinis stilius: Glučesterio katedra. Velsas

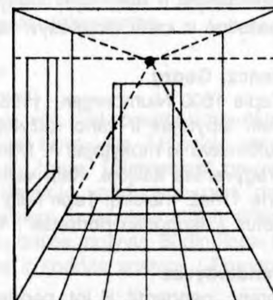
erdvė" (nėra į tolį nutiestų linijų sankirtos taško; figūros sustatomos nelyginant scenoje, o žiūrovas mato vaizdą pro menamą ketvirtąją sieną); žuvies kaulo perspektyva (į tolį nutiestos linijos poromis susikerta vidur. statmenyje) ir ↑ prasminė perspektyva. — Matemat. apskaičiavimais remiasi linijinės perspektyvos formos: **1.** Sankirtos taško perspektyva. Į tolį nutiestos tiesės susieina viename ar dviejuose vad. sankirtos taškuose, dėl to vaizduojamas daiktas optiškai sutrumpėja. Tuo tarpu horizont. linijos eina lygiagrečiai. Sankirtos taškai išsidėsto horizonto linijoje, žiūrovo akių aukštyje. a) *Centrinė perspektyva*; ji reprezentuoja idealią paveikslo struktūrą; sankirtos taškas yra projekcijos plokštumos viduryje. Centr. perspektyvos atradėju laikomas F. Brunelleschi; ją ištobulino L. Alberti, P. Uccello ir Piero della Francesca. b) *Paukščio skrydžio perspektyva*; sankirtos taškas yra projekcijos plokštumos viršut. pakraštyje arba virš jo, todėl daiktai matomi iš viršaus. c) *Varlės perspektyva*; sankirtos taškas yra projekcijos plokštumos apat. pakraštyje arba žemiau jo, taigi daiktai matomi iš apačios. Varlės perspektyva itin dažnai naudota baroko lubų tapyboje; *di ↑ sotto in sù*; sankirtos taškas yra toli už matomos erdvės ribų; žymus perspekt. trumpėjimas (↑ rakursas) sustiprina plastiškumo ir gilumos įspūdį. **2.** Paralelinė perspektyva. Nuo sankirtos taško perspektyvos ji skiriasi tuo,

Centrinė perspektyva

Varlės perspektyva

Paukščio skrydžio perspektyva

kad visos lygiagrečios linijos (ne tiktai horizontalios) išlaikant tikroviškumą brėžiamos paraleliai, net jeigu akiai atrodo suartėjančios. Ši perspektyva remiasi faktų logika ir dažn. vartojama moksl. arba techn. brėžiniams, kai reikia atvaizduoti tikrąsias objektų sąsajas. a) *Izometrija*; visos linijos brėžiamos tikslaus ilgio, be jokių trumpinimų (↑ archit. brėžinys); b) *Dimetrinė projekcija*; į tolį nubrėžta linija trumpėja dėsningai (kuo statesnis kampas, tuo trumpesnė linija). — Papildomų galimybių kuriant erdvės gilumos įspūdį, be linijinės perspektyvos, dar teikia ↑ spalv. perspektyva ir ↑ oro perspektyva.

Perugino, Pietro (tikr. Pietro di Christoforo Vannucci) (*apie 1448 Kastelo dela Pjevė, †1523 Fontinjanas)
Ankst. renesanso it. tapytojas. Galbūt mokslus išėjo pas G. di Lorenzo Perudžioje, nes šiam patariant išvyko į Florenciją. Vasari teigia jį buvus Piero della Francesca mokiniu. Taip pat aiškiai pastebima A. del Verrocchio ir A. Pollaiuolo įtaka. Drauge su D. Ghirlandaio, C. Rosselli ir S. Botticelli Perugino [Perudžinas] tapė Siksto koplyčios sienų freskas („Raktų įteikimas šv. Petrui", 1481). Krinta į akis jo grakščios figūros, paprasta paveikslo kompozicija, apgalvota perspektyva. Tarp gausių jo mokinių žym. buvo Raffaelis.

Peruzzi, Baldassare
(*1481 Siena, †1536 Roma)
Brandž. renesanso it. architektas ir tapytojas. Peruzzi [Perucio] sektini pavyzdžiai tapyboje buvo Pinturicchio ir Raffaelio, o architektūroje – Bramante's kūryba. Drauge su kt. statęs Šv. Petro baziliką Romoje, 1529 išvyko į Sieną ir tapo tenykšt. katedros architektu.

Pesne, Antoine
(*1683 Paryžius, †1757 Berlynas)
Pranc. rokoko tapytojas. Po tapybos studijų Italijoje Pesne [Peną] pasikvietė į Berlyną Frydrichas I rūmų dailininku. Nuo 1733 jis buvo ir tenykšt. akademijos direktoriumi. Sukūrė daug dvariškių portretų („Frydrichas Did. — kronprincas", 1739). Jo kūryba padarė esminę įtaką Berlyno tapybai.

Petel, Georg
(*1601 Veilheimas/Aukšt. Bavarija, †1634 Augsburgas)
Ankst. baroko vok. skulptorius drožėjas. Pasimokęs pas tėvą ir pas Hansą Deglerį Veilheime, nukeliavo į Italiją ir Olandiją. Ten susipažino su P. Rubensu, kuris iš esmės paveikė jo kūrybos raidą. Petelis kaip tikras meistras dirbo su įv. medžiagomis: medžiu, bronza, dramblio kaulu, terakota. Kūriniai: raudančios šv. Marijos Magdalietės bronz. figūra (Regensburgas, Žem. katedra, apie 1625); medžio skulptūra „Ecce homo" (Augsburgo katedra, 1630/31).

Petrov-Vodkin, Kuzma
(*1878 Saratovas, †1939 Leningradas, dab. Sankt Peterburgas)
Rusų tapytojas. Petrovas-Vodkinas iš pradžių eksperimentavo su rytiet. stiliaus elementais, vėliau ↑simbolizmo dvasia tapė monument. dekoracinius paveikslus („Krantas", 1908). Galiausiai varijavo Rusijos revoliucijos motyvus.

Pevsner, Antoine
(*1886 Oriolas, †1962 Paryžius)
Rusų-pranc. tapytojas ir skulptorius. Pevsneris studijavo Kijeve ir 1911—14 Paryžiuje; ten ↑kubizmo ir ↑orfizmo veikiamas ėmė tapyti abstr. paveikslus. Drauge su broliu N. Gabo 1920 parašė „Realistinį manifestą", kuriame erdvės ir laiko kinetiką skelbė esant visų menų pagrindu (↑kinetizmas). Nuo 1923 jis galutinai perėjo prie skulptūros, pradėjo kurti vad. erdvinę plastiką, abstrakčias konstr. skulptūras iš sulituotų metal. strypų.

Pfalcas
(vok. Pfalz, iš lot. palatium — rūmai) Ankst. viduramžių vok. imp. ir karalių reprezent. gyven. rūmai. Valdovai tais laikais neturėjo vienos nuolat. rezidencijos, tad keliaudavo su visu dvaru iš vieno pfalco į kitą. Pfalcai buvo išsidėstę po visą šalį. Juose būdavo šaukiami susirinkimai, nagrinėjamos bylos, valdymo reikalai. Mobilus valdovo dvaras gyvavo nuo Karolio Didž. (apie 800) iki Frydricho II (apie 1250) valdymo laikų. Pfalcą sudarė kelių aukštų ↑palaciumas su didele sale (ir imp. sostu) viršut. aukšte ir ↑pfalco koplyčia, be to, įv. ūkiniai pastatai. Salė atsiverdavo į vidaus kiemą arkadomis. Visi pfalcai kitados buvo sugriauti, tad tikslesnį jų vaizdą tegalima atkurti iš kasinėjimų (pvz., Acheno, Ingelheimo, Goslaro, Vormso, Magdeburgo, Špejerio, Mainco pfalcai).

Pfalco koplyčia
Kiekviename ↑pfalce būdavo koplyčia. Dažn. ji stovėdavo atskirai kieme, rečiau būdavo pristatoma prie ↑palaciumo arba įrengiama patalpoje virš vartų. Žinom. pvz. yra Acheno pfalco koplyčia, statyta Karolio Didž. (805), aštuonkampis (↑oktagonas) ↑centrišk. statinys, į kurį nusižiūrint vėliau buvo pastatyta daugelis kt. pfalco koplyčių. Kt. pfalco koplyčios archit. formos — ↑salinė bažnyčia ir ↑dviaukštė koplyčia.

Piazzetta, Giovanni Battista
(*1682 Pjetrarosa net. Trevizo, †1754 Venecija)
Vėlyv. baroko it. tapytojas ir grafikas. Mokslo metus praleido Crespi dirbtuvėje Bolonėje. Kurį laiką buvo Venecijos akademijos direktoriumi. Jis tapė daug. relig. temomis (lubų freska „Šv. Dominyko vizija", Venecijos SS. Giovanni e Paolo bažn.), bet taip pat portretus ir žanr. paveikslus. Švelniai niuansuota šviesotamsos tapyba pastatė Piazzetta [Pjacetą] kartu su Tiepolo į vieną gretą su žym. Venecijos vėlyv. baroko meistrais.

Picabia, Francis
(*1879 Paryžius, †1953 ten pat)
Pranc. tapytojas, grafikas ir rašytojas. Iš pradžių kūręs ↑impresionizmo įtakoje, vėliau Picabia [Pikabija] pritapo prie kubistų (↑kubizmas), kol susitikęs Duchamp'ą kartu su juo Niujorke pradėjo leisti dadaistų žurnalą „291" (↑dadaizmas). 1911 jis tapo ↑„Section d'Or" grupės nariu. Artimai bendraudamas su Paryžiaus meno pasauliu, 1926 susidūrė su siurrealistais (↑siurrealizmas), kurių stilius jam nebuvo svetimas. Vėlesn. Picabia'os kūriniuose skiriama daugiau dėmesio technikos pasauliui, bet, kitaip nei futuristų kūryboje (↑futurizmas), išlaikoma ironiška distancija. Jis taip pat kūrė skulptūras, ↑asambliažus, ↑iliustracijas, dirbo balete ir kine. Kūriniai: „Caoutchouc" (1909); „Udnie" (1913); „Edtaonisl" (1913).

Picasso, Pablo (tikr. P. Ruiz y Picasso)
(*1881 Malaga, †1973 Muženas net. Kanų)
Isp. tapytojas, grafikas ir skulptorius. Picasso [Pikasas] yra vienas žym. XX a. dailininkų, nuolat pasinėręs kūryb. ieškojimuose ir niekad nepatenkintas pasiektais rezultatais. Nuo 1904 jis gyveno Paryžiuje; ten iš pradžių patyrė H. Toulouse-Lautreco, V. van Gogho ir P. Cézanne įtaką. Jo kūrybą maždaug iki 1920 galima suskirstyti į keletą laikotarpių. Žydrasis laikotarpis (1901—04) gavo pavadinimą dėl paveiksluose vyraujančių melsvų atspalvių; jiems būdinga pesimistinė nuotaika („Lygintoja", 1904). Tolesnis rausvų tonų kūrinių laikotarpis vadinamas rausvuoju (1905—07). Šių paveikslų mėgst. figūros — fokusininkai ir arlekinai („Sėdintis fokusininkas su vaiku", 1906). Vėliau atėjo laikas, kai Pikasas susidomėjo pirmykšte afrik. daile; tai atsispindėjo ir jo kūryboje. 1906 jis susipažino su G. Braque. Abu dailininkai, matydami vienas kito kūrybą, beveik tuo pat metu priartėjo prie ↑kubizmo; jį inicijavo Picasso paveikslas „Avinjono panelės" („Demoiselles d'Avignon", 1907). Nuo 1911 jis eksperimentavo su ↑koliažais (↑*papier collé*). Tarsi priešprieša ligtolinei kūrybai, jo kūriniai nuo 1917 pasidarė veikiau klasicistiniai; juose jaučiamos tobulos formos paieškos ir tvirtas linijų brėžis. Nuo tol jo kūrybos nebeįmanoma periodizuoti. Picasso stilius banguoja tarp ↑klasicizmo elementų ir įspūdingos ekspresijos, tačiau jis visada išlaiko originalumą ir polinkį eksperimentuoti. Sąlytis su ↑siurrealizmu ir ↑ekspresionizmu suteikė jo paveikslams ir skulptūroms ryškumo ir deformacijos elementų. Pav. „Gernika" (1937) — atviras protestas prieš Ispanijos piliet. karą ir apskritai prieš karo siaubą, ženklinantis naują politinę Picasso kūrybos dimensiją. Paskut. kūrybos laikotarpiu jis daug. dė-

mesio skyrė tapytojo ir modelio temai, pabrėždamas erotinį jų santykių aspektą. Neprilygstamos Picasso šlovės akcentas buvo paroda Luvre, surengta dar jam esant gyvam (pirmoji gyvo dailininko paroda Luvre).

Piene, Otto
(*1928 Lasfė/Vestfalija)
Vok. tapytojas, ↑objektų dailės atstovas. Studijavo Miunchene, Diuseldorfe ir Kelne. Vienas iš dailininkų grupės ↑„Zero" kūrėjų. Piene [Pynė] daug prisidėjo prie ↑kinetizmo raidos. Jis išrado vad. šviesos baletą, kai spalv. šviesa pro perforuotą sukamą diską projektuojama į patalpą. 1964 persikėlęs į JAV toliau eksperimentuoja su šviesos, oro ir ugnies reiškiniais, kuriuos stengiasi įkūnyti savo kūriniuose.

Piero della Francesca
(*apie 1416 San Sepolkras, 1492 ten pat)
Ankst. renesanso it. tapytojas. D. Veneziana mokinys. Piero [Pjeras dela Frančeska] dirbo daug. Urbino herc. Federico rūmuose, be to, Romoje, Riminyje, Arece ir Feraroje. Ne tik tapydamas, bet ir teoriškai domėjosi centr. perspektyva (↑perspektyva); greta Uccello buvo vienas žym. ankst. renesanso teoretikų. Plastišką figūrų vaizdavimą erdvėje, oro ir spalv. perspektyvą, matematiškai subalansuotas kompozicijas jis buvo įvaldęs kaip retas kuris jo amžininkas. Kūriniai: „Jėzaus nuplakimas" (apie 1460); Federigo da Montefeltre ir jo žmonos portretai (apie 1465); didelis freskų ciklas „Šv. Kryžiaus istorija" Arece (1466).

Piero di Cosimo (tikr. P. di Lorenzo)
(*1462 Florencija, †1521 ten pat)
It. tapytojas, C. Rosselli mokinys ir bendradarbis, lydėjęs šį į Romą. Be to, Piero [Pjeras di Kozimas] orientavosi į Leonardo, A. del Verrocchio, L. Signorelli ir H. van der Goeso kūrybą (šio nutapytas Portinari'ų altorius buvo eksponuojamas Florencijoje). Jis sukūrė ↑kasonių tapinių, daug. mitol. temomis. Žym. jo kūrinys yra Simonettos Vespucci portretas (pr. 1520).

Piešinys
Bet koks formos kūrimas plokštumoje naudojantis linija (skirtumas nuo ↑tapybos). Jis nėra dauginamas, kaip pvz. ↑spausd. grafika. Skiriamas *piešinys iš rankos*, be techn. priemonių (pvz., liniuotės), ir griežtai sukonstruoti *techn.* ir *archit. piešiniai*. Piešimo priemonės būna sausos (pieštukas, anglis, kreida, pastelė etc.) ir skystos (tušas, sepija, bistras etc.); piešiama teptuku ar plunksna.

Piešinys iš rankos
↑Piešinys

Pieštukinė maniera
↑Kreidinė maniera

Pieta
(it.: gailestingumas) Švč. M. Marijos paskut. atsisveikinimas su mirusiu Sūnumi Didž. penktadienio pavakarę tarp Ėmimo nuo kryžiaus ir Laidojimo. Marija papr. vaizduojama sėdinti, Kristaus kūnas guli ant jos kelių. Paveikslo tema — M. Marijos rauda. Pieta buvo išskirta iš Apraudojimo scenos; ji priklauso ↑devoc. atvaizdų grupei. Ankst. išlikęs Pietos atvaizdas siekia maždaug 1320 (uršuliečių vienuol. Erfurte). Vienas gars. pvz. — Michelangelo Pieta Šv. Petro bazilikoje Romoje (1499/1500).

Pietra dura
(it.: kietas akmuo) Kitaip florentietiška mozaika. Ši ↑mozaikos forma atsirado XVI a. Florencijoje ir buvo naudojama daug. baldų (stalų, spintų) puošybai. Pagrindas ištepamas glaistu, į kurį įspaudžiami įv. dydžio ir formos akmenukai [skalūno, juodo ir balto marmuro, įvairiaspalvių kvarcų bei pusbrangių akmenų plokštelės]. Kol glaistas drėgnas, akmenukai laikomi prispausti tam tikru rėmu; jam išdžiūvus nupoliruojami.

Pietro da Cortona (tikr. P. Berrettini)
(*1596 Kortona, †1669 Roma)
It. tapytojas ir architektas. Pietro [Pjetras da Kortona) plačiai žinomas kaip ↑baroko iliuz. ↑lubų tapybos meistras ir tobulintojas. Virš realios architektūros atsiveria naujos erdvės, matomos iš apačios (*di* ↑*sotto in sù*), perspektyva, formuojama šviesos ir spalvų. Didelį poveikį paskesnei kartai turėjo jo lubų freska Romos Palazzo Barberini (1633—39). Kaip architektas jis ženkliai prisidėjo prie Romos baroko architektūros raidos.

Pigalle, Jean-Baptiste
(*1714 Paryžius, †1785 ten pat)
Pranc. skulptorius. Mokėsi pas Le Lorrainą ir Lemoyne Paryžiuje, po to penkerius metus studijavo antiką Romoje. Nuo 1785 Paryžiaus akademijos kancleris. Pigalle [Pigalio] kūryboje ryškus perein. tarpsnis iš ↑rokoko į ↑klasicizmą. Žym. jo kūriniai — „Merkurijus, varstantis sandalą" (1748) ir maršalo Morico Saksoniečio antkap. paminklas (1753—76).

Piešinys: François Boucher. Venera su strėle ir strėline

Piksis
(orig. gr. Pyxis — dėžutė) Antik. rykas su dangteliu, daugeriopos paskirties (jame galėjo būti laikomi tualeto reikmenys — tepalai, kosmetika, papuošalai).

Piktograma
Paprastas, maksimaliai vienareikšmis pieštinis ženklas, kuriuo visuotinai suprantama kalba perteikiamas svarbus nurodymas, perspėjimas ir pan.

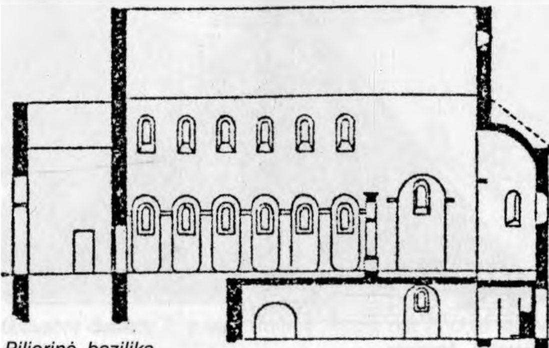
Pilgram, Anton
(*apie 1460 Brno, †1515 Viena)
Perein. laikotarpio iš vėlyv. gotikos į renesansą vok. skulptorius ir architektas. Po klajonių metų 1495 jis įsijungė į Šv. Stepono katedros statyb. būdą Vienoje; iš pradžių joje dirbo skulptoriumi, o nuo 1511 jai vadovavo. Pilgramo skulptūrai padarė įtakos Strasbūro ir Aukšt. Reino plastikos tradicijos (N. Gerhaertas). Vertas dėmesio Šv. Stepono katedroje jo sukurtas vargonų stovas ir sakykla (su autoportretu).

Piliastras
(it. piliastro, iš lot. pila — kolona, stulpas) Plokščias sienos piliorius, pagal klasik. ↑orderį dalijamas į ↑bazę, liemenį ir ↑kapitelį (plg. ↑lizena); liemuo gali būti net su kaneliūromis. Piliastrų paskirtis grynai dekoracinė — sienų plokštumų skaidymas.

Piligrimystė
(lot. peregrinus - svetimšalis) Maldininkų kelionės į šventomis laikomas vietas, dažn. bendroje procesijoje, pakeliui meldžiantis ir kuo mažiau paisant patogumų. Daugelis religijų (pvz., islamas) laiko piligrimystę žmogaus relig. gyvenimo kulminacija. Svarb. krikšč. piligrimystės vietos viduramžiais buvo Jeruzalė, Roma ir apašt. Jokūbo Vyresn. kapas Kompostelos Santjage. Į ten keliauta nusistovėjusiais maršrutais, vad. piligrimų keliais. Šiais keliais sparčiai plisdavo architektūros, archit. plastikos motyvai, tad nesunku pastebėti piligrimų bažnyčių stilist. giminystę (pvz., Konke, Muasake, Tulūzoje, Vezlė). Be to, viduramžiais piligrimystė buvo svarbi verslo šaka.

Pilioriaus iškyša
↑Puskolonės, ↑piliastro ar kitokio pavidalo ↑piliorius išsikišimas.

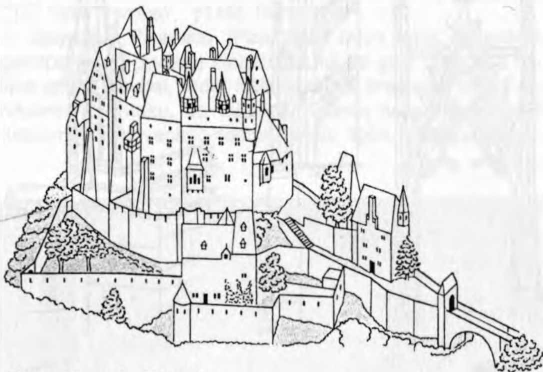
Piliorinė bazilika
Dažna roman. ↑bazilikos forma; atramų funkcija joje tenka navas skiriantiems ↑pilioriams.

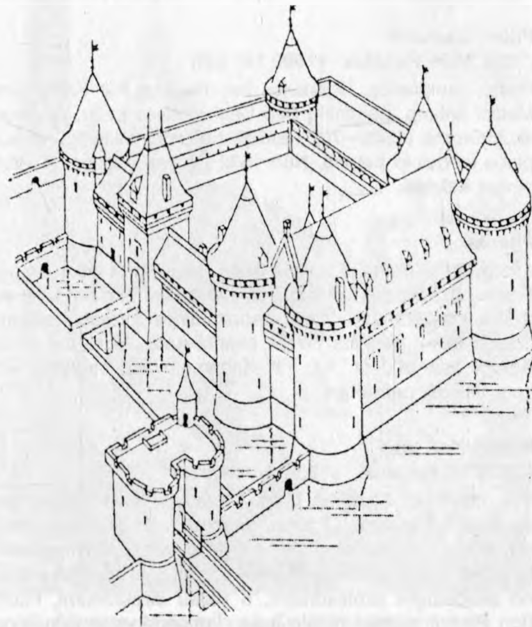
Piliorinė bazilika

Piliorius
(isp. pilar — stulpas) Stačiakampio arba daugiakampio skerspjūvio archit. statramstis. Piliorius yra išsirutuliojęs iš angas skiriančių siaurų sienos atkarpų ir tuo skiriasi nuo ↑kolonos. Jis irgi gali turėti ↑bazę, liemenį ir ↑kapitelį, tačiau jam nebūdingas ↑entazis ir smailėjimas į viršų. Ypatinga forma yra *apvalusis piliorius*, kuris nuo kolonos skiriasi tik nekanoniškomis proporcijomis ir tuo, kad neturi kapitelio. Piliorius gali stovėti atskirai *(atskirasis piliorius)* arba glaustis prie sienos (*sienos piliorius*, arba ↑piliastras), jis gali būti su kampuotais ar apvaliais kyšuliais, t. y. ↑įramsčiais (↑ryšulinis piliorius). Gotikos ↑ramstinėje sistemoje piliorius, į kurį perkeliamos skliauto skėtimo jėgos, vadinamas ↑kontraforsu.

Pilis
Pilių-slėptuvių būta jau senovėje. Siaurąja prasme pilimi laikomi sėsliam feodalui (riteriui) priklausantys gynyb. ir gyven. statiniai (900—1500). Pagal padėtį skiriamos aukštut., ant kalvų pastatytos pilys, ir žemut., stovinčios slėniuose, dažn. apsuptos vandens griovių. Pilį supa prie reljefo pri-

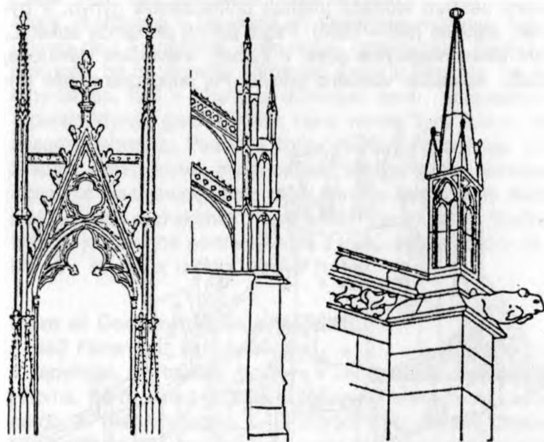

Elco pilis prie Mozelio

Vandens pilis. Siuli prie Luaros

taikyta siena, kurios vid. pusėje statomi kt. pilies statiniai (todėl kiemas netaisyklingos formos). Kartais žiedinė siena sustiprinama dantytais gynyb. takais, bokštais, be to, priešpiliu, apjuostu išor. gynyb. įrenginiais ir mūro sienomis. Teritorija tarp išor. ir vid. sienų vadinama tarpusieniu, arba cvingeriu (vok. Zwinger). Vartai apsaugomi pakeliam. tiltu per išor. griovį, papr. pripildytą vandens. Tvirč. bokštas vadinamas ↑ belfrydu; ginantis jis virsta paskut. slėptuve ir priebėga. Gyven. pastatas yra ↑ palaciumas, o Prancūzijoje ir gyven. bokštas (↑ donžonas). Pilies koplyčia (kartais ↑ dviaukštė koplyčia) dažn. yra atskiras pastatas, bet nedidelėse pilyse įrengiama palaciume su papr. iš pastato tūrio išsikišančia presbiterija. Pastatų išorė nuo XII a. apipavidalinama tašytų akmenų (kvadrų) mūru, arba ↑ bosažu. Vėlyv. viduramžiais gynyb. pilies funkcija sumenko: augant gyven. daliai, pilis pamažu virto ↑ rezidenc. rūmais.

Pinakliai

Pilon, Germain
(*apie 1535 Paryžius, †1590 ten pat)
Pranc. skulptorius, išgarsėjęs kar. Henriko II ir Katharinos Medici antkap. paminklų Sen Deni abatijos bažn. marmur. skulptūromis (1565—70). Natūralistinės paminklų figūros kupinos emocinio patoso. Nuo 1572 Pilonas vadovavo karal. pinigų kalyklai.

Pilonai
(gr. pylōn — vartai) **1.** Nuo Nauj. karalystės laikų Egipte (↑ sen. Egipto menas) paplitęs šventyklos portalo tipas su dviem stačiakampio plano trapezoidinės formos bokštais abipus vartų; bokštus puošė reljefai (pvz., Horo šventykla Adfuje, apie 300 pr. Kr.). **2.** Kabamojo tilto atramos, ant kurių laikosi perdanga.

Piloty, Karl von
(*1826 Miunchenas, †1886 Ambachas)
Vok. tapytojas. Studijavo belgų ir pranc. ↑ istor. tapybą Antverpene ir Paryžiuje. Diduma jo monument. paveikslų, vaizduojančių žym. visuot. istorijos įvykius, kupini teatrinių efektų („Zeni prie Wallensteino palaikų", 1855). Tapęs Miuncheno akademijos profesoriumi, o vėliau direktoriumi, Piloty [fon Pilotis] padarė didelę įtaką ↑ griunderystės laikų akadem. tapybai.

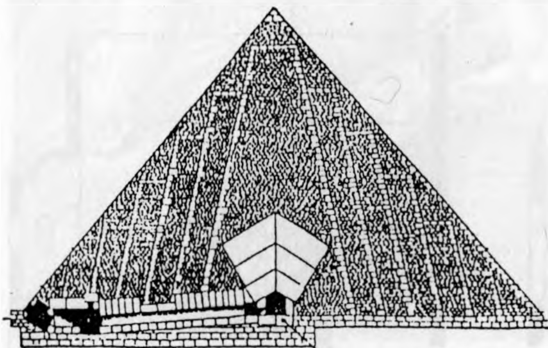
Pinaklis
(pranc. pinacle, iš lot. pinnaculum — kraigas, stogo žirgelis) Kitaip fiala. Gotik. architektūros dekoracinis elementas — grakštus nusmailėjęs bokštelis šalia ↑ vimpergos arba ant ↑ kontraforso. Pagrindas dažn. keturkampis ar aštuonkampis, puošiamas ↑ masverku. Iš visų pusių užbaigiamas frontonėliais su piramidiniu šalmu, papuoštu ↑ krabais ir ↑ kryžiažiedžiu.

Pinakoteka
Kitados Atėnų akropolio Propilėjų šiaur. sparnas, kuriame buvo laikomi votiniai atvaizdai (gr. pinax). Iš čia yra kilusi šiuolaik. pinakotekos kaip paveikslų saugyklos, galerijos sąvoka.

Pinturicchio (tikr. Bernardino di Betto di Biagio)
(*apie 1454 Perudžia, †1513 Siena)
It. renesanso tapytojas. Mokėsi pas Perugino ir padėjo šiam tapyti freskas Siksto koplyčioje (1480—84). Turtingoms detalių, dekoracinėms, bet stokojančioms dramat. siužeto freskoms Pinturicchio [Pinturikjas] dažnai vartodavo aukso spalvą, todėl jos tiesiog švytėdavo. Jis vienas pirmųjų iš renesanso dailininkų perėmė antik. ↑ groteską. Kūriniai: freskos Borgia apartamentuose Vatikane (1492—95) ir Sienos katedros bibliotekoje (1502—08).

pinx(it)
(lot.: nupiešė) Dažnas prierašas prieš dailininko pavardę ant paveikslo, raižinio etc.

Piramidė
(gr. pyramis) Kvadr. pagrindo statinys su įžambiomis, dažn. tolygiai kylančiomis šon. sienomis, susikertančiomis aukšč. taške. Skirtingos formos piramidžių yra Egipte, Kinijoje, Prieš. Azijoje (↑ zikuratas) ir Lot. Amerikoje. Jos ėmė plisti kaip monument. kapų statiniai, skirti Sen. ir Vidur. karalystės faraonams (↑ sen. Egipto menas). Piramidės prototipai — pakopinė mastaba Sakaroje (šešios viena virš kitos kylančios į viršų mažėjančios stačiakampės mastabos), įlaužtoji piramidė Dahšūre (jos sienos viršut. dalyje nuožulnesnės nei apatinėje) ir laiptuotoji piramidė Medume. Klasik. piramidžių (pvz., Gizos) sienas sudaro keturi lygiašoniai trikampiai, pasvirę 45° kampu. Egipto Vidur. ir Nauj. karalystės laikų piramidės mažesnės, ne tokios monumentalios.

Piramidė Abusyre

Piramidinė kompozicija
Kitaip *figura piramidale*. It. renesanso tapybos kompoz. schema; figūrų grupės išdėstomos lygiašonio trikampio pavidalu (pvz., Leonardo „Šv. Ona ir M. Marija su Kūdikiu", 1500/07).

Piranesi, Giovanni Battista
(*1720 Moljanas net. Venecijos, †1778 Roma)
It. vario raižytojas ir architektas. Piranesi [Piranezis] išsimokė architektu Venecijoje; 1740 nuvykęs į Romą studijuoti antik. pastatų, liko ten iki mirties. Pagal jo projektą buvo pastatyta vienintelė S. Maria del Priorato bažn.; kur kas labiau vertinami Piranesi'o ↑vario raižiniai. Tiksliai atkurti Romos antikos ir baroko statiniai („Veduti di Roma", prad. 1748) rikiuojasi greta jo „Carceri" fantast. architektūros (apie 1745). Piranesi pavyko sujungti ↑oforto ir ↑vario raižinio techniką, todėl diduma jo grafikos lakštų iki šiol tebėra unikalūs. Jo raižiniuose tapyb. efektas pasiekiamas giliais šešėliais ir šviesos ruožais. Piranesi kūryboje jaučiamas artėjantis ↑klasicizmas.

Pirmasis planas
↑Planas

Pirmykštė dailė
Kitaip primityvioji dailė (orig. vok. primitive Kunst). Pirmykščių tautų dailė.

Pirminės spalvos
(orig. vok. Primärfarben) Kitaip pagr. spalvos. Trys pigmentų (dažų) spalvos: raudona, mėlyna ir geltona, kurias maišant galima gauti visas kt. spalvas. Antrinės [liet. įprasta vadinti ir išvestinėmis] spalvos, kaip antai oranžinė ir žalia, gaunamos iš dviejų (raudona/geltona; mėlyna/geltona), tretinės, pvz., ruda, — iš trijų pirminių spalvų. ↑Spalv. skritulys.

Pirminis piešinys
(orig. vok. Unterzeichnung) Paveikslo kompozicinis piešinys. Piešiama tiesiai ant paveikslo pagrindo (kas kita eskizas). Pirminiai piešiniai būna dvejopi: vieni yra grynai pagalb. priemonė — tai koordinačių tinklas, skiriamoji linija tarp fono ir tapinio; kiti — sąlygojami men. tikslų. Iki XV a. vid. pirminis piešinys atstodavo kompoz. eskizą. Vėliau komponavimo variantus pamažu imta rinktis ne pačiame paveiksle, o atskirai, eskizavimo fazėje; taigi pirminis piešinys virto tik šios galutiniu rezultatu. ↑Sinopija.

Pisanello (tikr. Antonio Pisano)
(*pr. 1395 Verona?, †1455 Roma?)
It. tapytojas. Pisanello [Pizanelas] buvo labai nuovokus gamtos (ypač gyvūnų) stebėtojas; tai be galo neįprasta Italijos gotik. tapybai, todėl šiais laikais jį linkstama laikyti renesanso pirmtaku. Jo fabulinių vaizdų naujumą (vyrauja diduomenės gyvenimo temos) lemia figūrų psichologizaci-

Giovanni Battista Piranesi. Romos Piazza del Popolo su obelisku, St. Maria in Montesanto ir St. Maria dei Miracoli. Ofortas

ja, kas itin ryšku portretuose („Merginos iš d'Este šeimos portretas", apie 1433). Jis taip pat buvo vienas iš pirmųjų it. medalių meistrų (Bizantijos imp. Jono Paleologo medalis, 1438).

Pisano, Andrea
(*apie 1290 Pontedera net. Pizos, †apie 1349 Orvjetas)
It. skulptorius, architektas ir auksakalys. 1330 Pisano [Pizanas] nuvykęs į Florenciją sukūrė ↑baptisterijos bronz. duris. Jo alegor. ir bibl. reljefai rodo Giotto įtaką; jiedu drauge kūrė Florencijos katedros ↑kampanilės reljefus. Po Giotto mirties jis vadovavo jos statybai. 1347 Pisano kaip tenykštės katedros architektas atvyko į Orvjetą.

Pisano, Giovanni
(*apie 1250 Piza, †po 1314 Siena)
It. skulptorius ir architektas. N. Pisano sūnus ir mokinys. Pisano [Pizanas] kūrė daug. gotik. katedrų skulptūras; jas gerai išstudijavo nuvykęs į Prancūziją; jam pavyko rasti naujų vaizdavimo formų. Jo figūrų fizinė ir dvas. išraiška universalesnė, jos jau dvasingesnės, ne tokios sukaustytos kaip kitados sukurtosios tėvo. Jis svariai prisidėjo prie Sienos katedros statybos, mat tobulai realizavo skulptūros ir architektūros sąsajų idėją (fasado puošyba ir sakykla).

Pisano, Niccolo
(*apie 1225 Apulija, †1278—84 Toskana)
It. skulptorius. Galimas daiktas, Pisano [Pizanas] buvo vienas iš dailininkų, susibūrusių apie Frydrichą II. Nuo 1258 tikrai žinoma jį gyvenus Toskanoje. Vienas pirmųjų jo kūrinių — Pizos ↑baptisterijos marmur. sakykla (1260), kurioje jis sujungė antik. ir gotik. elementus. Pisano sakykla Sienos katedroje gausiai išpuošta reljefais (1265—68). Būdingas jo kūrybos požymis — plastinis išraiškingumas. Jis orientavosi į antik. pvz., jais žavėjosi ir iš dalies mėgdžiojo jų kompoziciją ir techniką, tačiau jam pavyko susiformuoti savitą stilių. Vėlesn. Pisano kūryboje ryškėja ↑Bizantijos meno ir ↑gotikos įtaka.

Piscina
(lot. žuvų tvenkinys, plaukymo baseinas) **1.** Maudymosi baseinas rom. termose. **2.** Krikštykla ↑baptisterijoje arba bažnyčioje. **3.** Įrenginys kat. dvasininkų liturg. apsiplovimams mišių metu bei liturg. indų plovimui, papr. esantis nedidelėje presbiterijos piet. sienos nišoje, šalia altoriaus; joje, dažnai puošiamoje archit. aprėminimo, statomas akmeninis dubuo su skylute vandeniui nutekėti.

Pissarro, Camille
(*1830 Sen Toma/Antilų salos, †1903 Paryžius)
Pranc. tapytojas ir grafikas. Nuo 1866 Pissarro [Pisaro] priklausė impresionistų aplinkai (↑impresionizmas), prie kurios pritapo per pažintį su C. Monet ir E. Manet. Jis buvo beveik vien plener. ↑peizažų tapytojas ir temų sėmėsi iš gyven. vietų — Pontuazo ir Luvesjeno. 9-ame deš. jis, veikiamas G. Seurat, išgyveno puantilistinį kūrybos laikotarpį. Ilgainiui akių negalia privertė jį tapyti tik atelje. Čia buvo sukurti tapybiški didmiesčių — Paryžiaus, Diepo, Ruano ir Havro — vaizdai, džiuginantys akį švelniais spalvų niuansais.

Pistoletto, Michelangelo
(*1933 Bjela)
It. tapytojas ir ↑men. akcijos dailininkas. Pagyvenęs Romoje, Milane ir Turine — ten rengė akcijas ir ↑hepeningus — Pistoletto [Pistoletas] nuo 1962 kuria ↑popdailės stiliumi, dirba su poliruoto plieno veidrodžiais. Veidrodžių ir fotokoliažų jungtis kartu su žiūrovo atspindžiu veidrodyje ir sudaro dailės kūrinį. Visuose jo darbuose varijuojama realybės suvokiamumo problema. Vėliau kurį laiką Pistoletto domėjosi ↑*arte povera*. Jis priklauso ↑konceptualizmo menininkams, tačiau kitaip nei amer. kolegos nepakeičia paveikslo rašmenimis ar nuotrauka; jo kūrinius palydi refleksijų tekstai.

Pittura metafisica
↑Metafizinė tapyba

Pjedestalas
↑Postamentas

Plakatas
(vok. Plakat, iš lot. placatum — liudijimas) Viešai kabinamas didelio formato spaudos lakštas su tekstu ir vaizdu, skirtas reklamuoti kokiems nors gaminiams arba renginiams. Plakatas išsirutuliojo iš rašyt. skelbimų, žinomų jau ikiantik. laikais. Vaizdiniai plakatai pasirodė XV a. pab., kai buvo išrastas knygų spausdinimas ir ↑medžio raižinys. Tačiau iki XIX a. plakate dominavo tekstas. Išradus ↑litografiją, ypač ↑spalv. litografiją, prasidėjo šiuolaik. men. plakato istorija. Apie 1860 plakato centru pasidarė Anglija; maždaug po 20 metų ją nurungė Paryžius (žym. atstovas H. de Toulouse-Lautrecas). Firmų konkurenc. kovoje plakatas ir šiais laikais tebėra svarbi reklamos priemonė.

Plaketė
(pranc. plaquette) **1.** Kampuotas ↑medalis. [**2.** Dekoracinė plokštelė, puošta reljef. vaizdu ar ornamentu; savarankiškas dailės kūrinys arba taik. dailės dirbinio suded. dalis.]

Planas
(lot. planum — plokštuma) **1.** Geometr. brėžinys ar schema, vaizduojanti horizont. statinio pjūvį, dažnai langų aukštyje. Planas parodo pastato horizont. struktūrą. Plg. ↑pastato pjūvis. **2.** Dvimačiame kūrinyje — dalis erdvės, kartu su joje vaizduojamomis figūromis ir daiktais. Papr. skiriami trys planai — pirmasis (priekinis), antrasis (vidurinis) ir ↑fonas (tolimasis, giluminis planas).

Plastika
(gr. plastikē — lipdyba) ↑Skulptūros kūriniai, formuojami (modeliuojami) iš minkštos medžiagos (gipso, vaško, molio).

Plateresko stilius
Isp. ↑renesanso architektūros (XV a. pab.—XVI a. vid.) puošyb. stilius. Jam būdingi kone perkrauti detalių, smulkiai, mišriai dekoruoti ↑fasadai. Čia susipina antikos, vėlyv. gotikos, ↑mudecharų stiliaus ir ankst. it. renesanso elementai. Pavadinimas kilęs iš isp. k. žodžio, „plateresco" (auksakalys, juvelyras), nes didumos fasadų dekoracijos primena metalo dirbinių puošybą. Ir iš tikrųjų pirmąjį plateresko statinį, Šv. Kryžiaus kolegiją Valjadolide 1480—92 suprojektavo auksakalys Pedro Diez'as. ↑Maurų stilius.

Platusis ritinėlis
Kitaip makimonas (jap.), horizontalusis ritinėlis. Horizontaliai suvyniojamas plataus formato paveikslas, greta ↑ilgojo ritinėlio lab. mėgstamas tapybos ir ↑kaligrafijos tipas Tol. Rytuose. Papr. ritinėliuose vaizdais ir tekstais pasakojami pagrindinio, dažn. vis to paties veikėjo išgyvenimai.

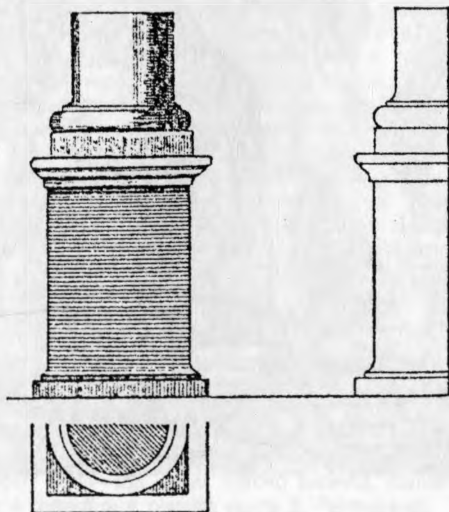
Pleištinė arka
Kitaip „asilo gugos" ↑arka.

Plenero tapyba
(pranc. plein air — atviras oras) Kitaip pleneras. Tapyba atvirame ore, iš natūros (jos priešingybė — tapyba atelje, arba studijoje, iš atminties). Jos šaknys siekia ↑romantizmą. Plenero tapyba buvo vienas iš svarbiųjų ↑impresionizmo principų. Pirmieji reikšmingi atstovai — J. Constable, J. B. Corot ir K. Blechenas.

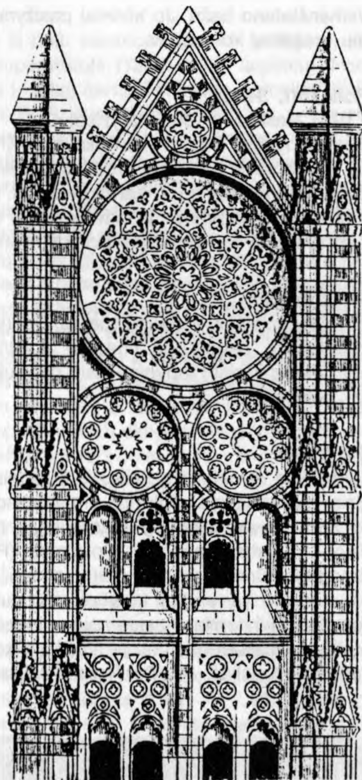
Pleydenwurff, Hans
(*apie 1420 Bambergas, †1472 Niurnbergas)
Vok. tapytojas, žym. Niurnbergo tapybos meistras iki Dürerio. Pleydenwurfo [Pleidenvurfo] tapysenai turėjo įtakos R. van Weydenas ir D. Boutsas. Nyderlandišką jų realizmą jis susiejo su sen. vok. tradicija. Žym. kūriniais laikomi „Pasijos altorius" Šv. Elzbietos bažn. Vroclave (1462) ir „Nukryžiavimas" Švč. Trejybės bažn. Hofe (1465).

Plieno raižinys
↑Gilioji spauda, techniškai atitinkanti ↑vario raižinio spaudos eigą, tačiau spaudos forma daroma iš plieno. Plieno plokštė užgrūdinama anglies dariniais, kad tiktų raižymui, po to vėl taip pat grūdinama. Plieno raižinio pranašumas palyginti su vario raižiniu — linijos subtilumas ir piešinio preciziškumas. Tiesa, plieno raižinys atrodo sausesnis ir kietesnis, o laiko sąnaudos piešinio raižymui — kur kas didesnės. Plienas itin patvarus, tad galima gauti beveik neribotą atspaudų kiekį. Ši spaudos technika ypač tiko komerc. tikslams ir buvo panaudota knygų iliustracijoms ir reprodukcijoms. Matyt, dėl to iki šiol beveik neatskleisti plieno raižinio men. ypatumai. Pirmieji šią techniką pritaikė amerikiečiai Perkinsas ir Fairmanas 1817 vertyb. popierių ir žemėlapių spausdinimui. Vokietijoje ją patobulino Karlas Frommelis (1825).

Plintas
(gr. plinthos — plokštė, plyta) Kvadr. arba stačiakampė plokštė be puošyb. elementų, dedama po ↑kolonos ↑pilioriaus, ↑piliastro ar ↑postamento ↑baze.

Plintas

Plytinė gotika: Šv. Kotrynos bažn. Brandenburge

Plytinė gotika
(orig. vok. Backsteingotik) XIII—XV a. gotikos kryptis, ypač paplitusi Š. Vokietijoje, be to, Šiaurės ir Baltijos jūrų pakrančių šalyse [taip pat ir Lietuvoje] bei kitur, kur stinga statyb. akmens. Ypatumai: profiliuotų plytų naudojimas, ↑archit. keramika, ↑pakop. frontonai bei dalyje statinių pasitaikantys tinkuoti balti elementai. Plytinei gotikai būdingi ypač puošnūs žvaigžd. ir tinkl. skliautai. Pvz.: Holsteno vartai (Holstentor) Liubeke (1477/78); Chorino cistersų bažn. (1273—1334).

Plokščioji spauda
Kitaip plokščiaspaudė. ↑Spaudos būdų visuma; spausdinamieji ir nespausdinamieji spaudos formos elementai yra vienoje plokštumoje. Spaust. dažai pasiskirsto riebalų ir vandens savitarpio atstūmimo principu. Plokščiosios spaudos būdai: ↑litografija, ↑ofsetas, ↑fototipija ir kt.

Plonasis fajansas
(orig. vok. Steingut, angl. earthenware) Balta, akyta, nepermatoma keramika. Plonasis fajansas (↑fajansas) — buvo išrastas 1720 Anglijoje, vėliau jį ištobulino J. Wedgwoodas (↑Vedžvudo keramika).

Polack, Jan (kitaip Pollack, Pollak)
(*apie 1435 Krokuva, †1519 Miunchenas)
Vėlyv. gotikos saulėlydžio vok.-lenkų tapytojas. Nuo 1482 Polackas [Polakas] dirbo daug. Miunchene: mieste ir jo apylinkėse sukūrė didž. altorius Šv. Petro, pranciškonų ir

Veihenštefano bažn. Jo kūriniai pasižymi figūrų dinamiškumu ir spalvų kontrastais.

Poliakoff, Serge
(*1906 Maskva, †1969 Paryžius)
Rusų tapytojas. Nuo 1918 Poliakoffas [Poliakovas] studijavo Paryžiuje ir Londone, 1937 galutinai apsigyveno Paryžiuje. Susipažinęs su V. Kandinskiu ir R. Delaunay (1938) jis ėmėsi abstr. tapybos. Jo paveiksluose dominuoja didelės, paprastos, iš dalies susikertančios vaiskių spalvų formos.

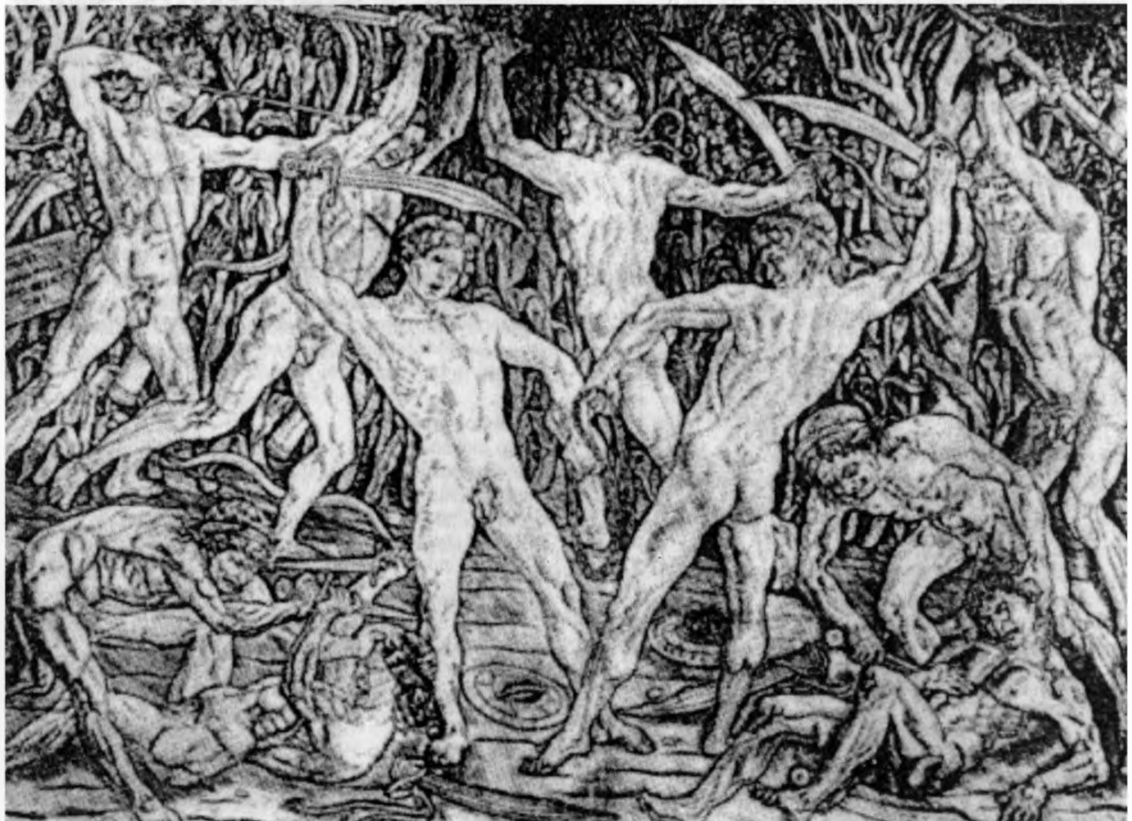
Polichromija
(gr. polychrōmos — daugiaspalvis) Daugiaspalviškumas. Architektūros, skulptūros (*medinė polichrominė skulptūra*), taik. dailės kūrinio tapybinė (taip pat auksuota ar sidabruota) dekoracija.

Polikletas
(dirbo V a. pr. Kr. II p., kilęs iš Sikijono arba Argo)
Sen. gr. bronzos skulptorius ir dailės teoretikas. Greta Fidijo žym. klasik. laikotarpio dailininkas (↑sen. gr. menas). Teor. traktate „Kanonas" Polikletas (Polykleitos) išdėstė žmogaus kūno proporcijų matematinio ↑kanono teoriją, kurią stengėsi įgyvendinti kūryboje. Jis nutolo nuo klasik. laikančiosios ir remiančiosios kojos modelio (↑kontrapostas); visiškai atpalaiduodamas remiančiąją koją, bandė perteikti judesio situacijas. Jo „Doriforas" (išlikusi rom. marmur. kopija) antikoje laikytas pavyzdžiu. Kurdamas idealų žmogaus kūną, jis rėmėsi akylais natūros stebėjimais ir proporcijų teorijos principais.

Poliptikas
(gr. polyptychos — daug kartų sudėtas) ↑Sąvar. altorius su mažiausiai penkiomis paveikslų plokštėmis; vidur. plokštė nejudama (stacionari), kraštinės, t. y. altoriaus sąvaros, — lankstomos.

Poliravimas
Gamyb.-men. procesas — paviršiaus blizginimas ir gludinimas. Daiktai iš akmens, metalo, stiklo ir emalio prieš tai šlifuojami, kad neliktų nelygumų ir išryškėtų tikroji medžiagos spalva ir faktūra. Poliruojamas medis, užlyginus poras, keletu sluoksnių nutepamas politūra (šelaku arba celiulioze) ir paskui nublizginamas.

Pollaiuolo, Antonio del
(*apie 1432 Florencija, †1498 Roma)
It. tapytojas, grafikas, auksakalys ir skulptorius. Pollaiuolo [del Polajuolas] buvo vienas žym. ↑kvatročento skulptorių. Jis sukūrė monumentalių bronz. antkap. paminklų (popiež. Siksto IV, 1484—93, ir Inocento VIII, 1494—98) Romoje. Išlikę jo kūriniai, tiek skulptūra, tiek tapyba, pasižymi anatomiškai tiksliu žmogaus kūno vaizdavimu; tai rodo Pollaiuolo intensyviai studijavus natūrą („Šv. Sebastijono kankinimas"; 1475).

Antonio del Pollaiuolo. Nuogųjų mūšis. Vario raižinys

Pollock, Jackson
(*1912 Kodis/Vijomingas, †1956 Niujorkas)
Amer. tapytojas; vienas iš ↑ tašizmo kūrėjų ir žym. ↑ veiksmo tapybos atstovų. Veikiamas P. Picasso ir J. Miró apie 1940 ėmėsi abstr. tapybos. Siurrealizmo automatist. teorija (↑ automatizmas) buvo nelyginant jo paties pasąmonės veikimo sampratos patvirtinimas. Jo tapyba darėsi vis spontaniškesnė, paveikslai virto spalv. dėmių ir linijų plokštumomis. Kad nebeliktų loginės kontrolės galimybės, Pollockas [Polokas] varvindavo ir purkšdavo dažus tiesiog ant drobės (↑ dripingas). Jam lab. rūpėjo įprasminti asociacijas ir ritmus, nevalingai ir netikėtai atsirandančius dailės akto metu.

Pomirtinė kaukė
↑ Kaukė

Pont Aveno mokykla
Kaimelis Bretanėje, kuriame XIX a. 9-ame deš. susirado prieglobstį P. Gauguinas ir jo kolegos tapytojai (be kt., E. Bernard'as ir P. Sérusier). 1889 grupė iš Pont Aveno pasirodė viešai *Café Volpini* su „Exposition de Peinture du Groupe Impressioniste et Synthétiste". — Sekantys Gauguinu ir nepripažįstantys natūral. vaizduosenos dailininkai išrutuliojo vad. ↑ kluazonizmą, plokštum. tapybą su ryškių kontūrų spalv. dėmėmis.

Ponte, da, šeima
↑ da Ponte, šeima

Pontormo, Jacopo da (tikr. J. Carrucci)
(*1494 Pontormas net. Empolio, †1557 Florencija)
It. dailininkas, ankst. Florencijos manierizmo atstovas. Mokėsi pas A. del Sarto, galbūt ir pas Leonardo da Vinci ir Piero di Cosimo. A. Dürerio ir Michelangelo kūrybos veikiamas, Jacopo [Jakopas da Pontormas] išsiugdė savitą stilių — šaltų ir skaidrių spalvų ir tarsi besvorių figūrų. Jis tapė daug. relig. paveikslus, žym. jo kūrinys – „Ėmimas nuo kryžiaus" (apie 1527/28, S. Felicità Florencijoje). Be to, sukūrė garsių portretų („Dama raudonais drabužiais"), freskų (Capponi koplyčios tapyba S. Felicità bažn., Florencija, 1525—28; Villa dei Medici Podžio da Kajane net. Florencijos, apie 1521).

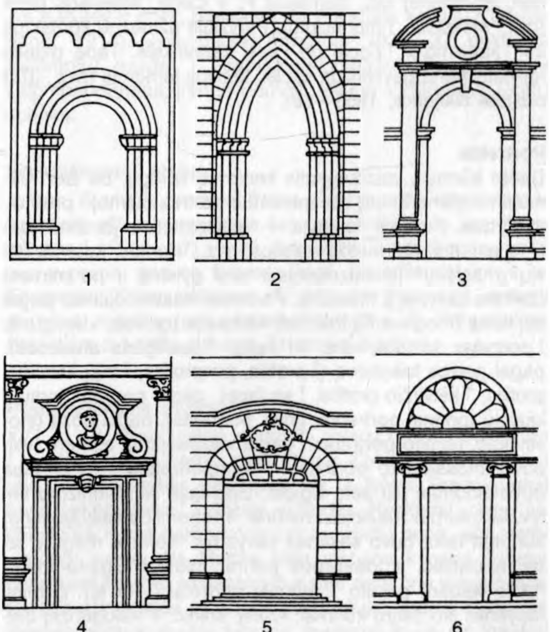
Popdailė
(angl. pop art, t.y. popular art — populiarioji dailė) Kitaip popmenas. 6-o deš. pab. Anglijoje ir Amerikoje tuo pačiu metu atsiradusi dailės srovė, pagr. tema laikanti vartotojiškos epochos kasdienybę. Ne tik kasdienius daiktus, reiškinius, bet ir vidut. miesčionio žmogiškuosius stabus, nepaprastai išdidinto formato, dažnai ryškiai išmargintus, dailininkai kilsteli virš įprastinės daiktišk. aplinkos ir tuo juos įprasmina. Adekvačiai atkurdama šiuolaik. civilizacijos būseną, popdailė kritikavo tiek dvasiniu, tiek material. vartotojiškumu užsikrėtusios visuomenės egzistenciją. Žym. popdailės atstovais laikomi JAV dailininkai R. Lichtensteinas, E. Warholas ir T. Wesselmannas, anglai R. Hamiltonas ir A. Jones.

Pöppelmann, Matthäus Daniel
(*1662 Herfordas, †1736 Dresdenas)
Vok. baroko architektas. Mokėsi Vienoje, Romoje ir Paryžiuje. Nuo 1686 tarnavo Saksonijos kurfiursto rūmuose Dresdene, nuo 1718 — krašto vyr. architektas. Valdant Augustui Stipriajam [Augustas II Saksas — Lenkijos kar. ir Lietuvos d. k.] Pöppelmannas [Pepelmanas] pastatė Dresdeno Cvingerį (1711—22), vėlyv. baroko šedevrą, darniai sujungiantį architektūrą ir plastiką (kurtą B. Permoserio).

Porcelianas
Keraminis gaminys iš balt. kaolino, kvarco ir feldšpato, išdegtas aukštoje temperatūroje (1250—1350 laipsnių). Porcelianas skirstomas į kietąjį (pvz., ↑ Meiseno porcelianas) ir minkštąjį (vyraujantį R. Azijoje); šios jo savybės priklauso nuo degimo temperatūros. Galut. produktas bet kuriuo atveju yra baltas, persišviečiantis, skardaus skambesio ir labai kietas. Pavadinimas kilęs iš „porcella" (it. kiaulytė; taip vadinasi balta, porcelianą primenanti jūrų kriauklė). Porcelianas puošiamas įmaišant į jo masę dažom. medžiagų, dengiant panašia į stiklą spalv. glazūra arba tapant plonu dažų sluoksneliu. *Porceliano tapyba* būna poglazūrinė (dažai kartu su glazūra degami aukštoje temperatūroje, tokiu atveju spalvų spektras esti ribotas) ir viršglazūrinė (↑ keram. dažai; jie užtepami ant išdegtų gaminių ir nekarštai degami mufelyje; spalvų paletė išsiplečia, bet sumažėja jų patvarumas). — Porcelianas buvo išrastas I a. Kinijoje ir XVI a. pradėtas eksportuoti į Europą. Alchemikų eksperimentai bandant sukurti porcelianą („baltąjį auksą") buvo nesėkmingi. Tik 1708/09 Johannas Friedrichas Boettgeris padedamas matematiko Tschirnhauseno, Dresdene atkūrė jo receptą. Jau 1710 buvo įsteigta Meiseno porceliano manufaktūra.

Porta, Giacomo della
(*apie 1540 Roma, †1602 ten pat)
It. architektas, Romos baroko pirmtakas. Po savo mokytojo G. da Vignola'os mirties 1573 della Porta perėmė vadovavimą Šv. Petro bazilikos Romoje statybai; jis užbaigė pagal Michelangelo brėžinius jos kupolą (1588—90). Kt. žymus jo kūrinys – Jėzaus bažn. (Il Gesù) fasadas, pastatytas pagal Vignola'os projektą.

Portalas
(lot. portale — vartai) Archit. ir plast. atžvilgiu puošniausias, pagr. pastato įėjimas. — Antik. architektūroje skiriami du

Portalų formos: 1 romaninis, 2 gotikinis, 3 renesansinis, 4 barokinis, 5 rokokinis, 6 klasicistinis

portalų tipai: graikiškas, viršuje užbaigtas horizont. karnizu, atremtu į konsoles, ir romėniškas, kolonų įrėmintas, su pusapskrite arkos sąrama, dažn. imituojantis ↑triumfo arką. Romanika XII a. sukūrė visiems viduramžiams privalomą pagr. formą: pusapskritę arką virš stačiakampės durų angos; plokštuma tarp arkos lanko ir gulstinės sąramos vadinama ↑timpanu. Platesnio portalo gulst. sąramą remia ↑tarpustaktis. Gotik. portalas užsibaigia smailiąja arka ir kartais puošiamas ↑vimperga. Įžambūs portalo angokraščiai (↑glifai) gali būti lygūs arba laiptuoti (roman. pakop. portalas). Pakopų kampuose kartais statomos kolonos arba glifų skulptūros (↑skulpt. portalas). Kolonas viršuje pratęsia ↑archivoltai, gotikos laikais puošiami prie portalo derančios ikonogr. programos figūromis. Timpanai papr. užpildomi reljefais, dažn. tam tikros ikonogr. tematikos (pvz., ↑*Maiestas Domini*). Itin turtingai papuošti Prancūzijos katedrų gotik. vak. portalai. Jie būna trijų ar penkių dalių, su prieangiu arba baldakimu. Provanse ir Š. Italijoje rom. triumfo arkų įtakoje atsirado ↑portiko pavidalo roman. portalo tipas (pvz., Arlyje). Nuo renesanso laikų architektai vėl atgaivino pagr. antik. formas, papildydami jas ↑frontonu, ↑kolonomis, ↑piliastrais, ↑atlantais, ↑kariatidėmis etc.

Portikas
(lot. porticus) Rom. architektūroje kolonomis (rečiau pilioriais) paremta patalpa su akline galine siena (panaši į sen. gr. ↑stoją). Gali būti atskiras statinys, bet dažn. — pastato pagr. fasado prieangis. Portikas sudaro statinio akcentą, papr. vainikuojamą frontono. Žym. antik. portiko pvz. — Romos Panteone. Vėlesn. laikais portikai vėl buvo prisiminti renesanso architektūroje; juos ypač mėgo klasicizmo architektai.

Portinari, Candido
(*1903 Brodoskis/Brazilija, †1962 Rio de Žaneiras)
Brazilų tapytojas. Rio de Žaneiro dailės akademijoje Portinari [Portinaris] lab. domėjosi P. ir Centr. Amerikos daile (pvz., Meksikos ↑muralizmu). Paryžiuje užmezgė kontaktus su ↑kubizmo ir ↑*École de Paris* dailininkais. Tapė didelio formato sienų paveikslus social. kritikos temomis (pvz., JTO pastate Niujorke, 1953—56).

Portretas
Dailės kūrinys, vaizduojantis konkretų žmogų. Be išor. panašumo, jame turėtų atsispindėti ir portretuojamojo psichol. ypatybės. Portreto funkcija — atvaizduoti ir įamžinti tam tikrą asmenį. Kai kurios religijos, pvz., islamas, kaip tik dėl šių „magiškų" (pavaizduotasis tarsi gyvena ir po mirties) portreto savybių jį draudžia. Portretas klasifikuojamas pagal tai, kurią žmogaus figūros dalį vaizduoja (galvos, visafigūris, ↑portretas iki juosmens, iki kelių, ↑pusfigūris atvaizdas), pagal galvos laikyseną (↑profilis, pusprofilis, ↑trijų ketvirčių profilis, ↑ketvirčio profilis, ↑*en face*), pagal portretuojamųjų skaičių (porinis portretas, grup. portretas), pagal pozą (stovinčiojo, raitelio portretas), pagal vaizduojamą asmenį (valdovo, mokslininko portretas, ↑autoportretas). — Portretas buvo žinomas jau sen. Egipte; Graikijoje iki helenizmo vėlyv. laikotarpio rutuliojosi natūral. fizionomijos vaizduosena, kuri ilgą laiką buvo sektinas pavyzdys. Romoje mėgti ir labai realistiški, ir idealizuoti portret. biustai. Egipte romėnams valdant paplito ↑mumijų portretai (I—V a.), pirmieji tapytiniai šio žanro kūriniai. Ankst. krikšč. ir viduramžių dailėje ši antik. tradicija išnyko, nes žmogaus išvaizdą pradėta laikyti neverta dailininko dėmesio. Viduramžių „portretuose" (dažn. antkap. plokštėse) pakakdavo ↑atributų (pvz., herbo) visada jaunam ir idealizuojamam asmeniui. Šis požiūris ėmė keistis XIV a. Parlerių dirbtuvės Prahoje portret. biustuose, tapytinėse ↑donatorių figūrose. Pirmuosius portretus pagal privatų užsakymą nutapė Janas van Eyckas apie 1430. Ankst. it. renesanso laikais dar dominavo griežtas profilis; apie 1500 suklestėjo nauj. laikų portreto dailė tiek Italijoje (Leonardo da Vinci, Tizianas), tiek Vokietijoje (A. Düreris, H. Holbeinas Jaunesn.). Ją veikė antik. pvz. ir nauja human. žmogaus samprata. Baroko epochoje į priekį išsiveržė Nyderlandų portret. tapyba (P. Rubensas, A. van Dyckas, Rembrandtas, F. Halsas), XVIII a. — Anglijos (T. Gainsborough, D. Reynoldsas, H. Raeburnas). Portretai sudaro didumą tuo laiku kuriamų ↑molbert. paveikslų; valdovų rūmuose darbavosi savi portreto specialistai. Tuolaik. portreto kokybę lėmė dailininko gebėjimas derinti reprezentatyvumą su psichologiškumu. XIX a. atsiradus fotografijai portret. tapyba pamažu prarado išskirtinę reikšmę. XX a. vok. tapytojai (L. Corinthas, O. Kokoschka, M. Beckmannas) stengėsi bent iš dalies atgaivinti šią tapybos šaką.

Portretas iki juosmens
(orig. vok. Brustbild) ↑Portretas, vaizduojantis žmogaus galvą ir krūtinę.

Posluoksnis
Daugiasluoksnėje tapyboje apat. sluoksniai vadinami posluoksniu. Jo paskirtis keleriopa: **1.** Padeda išvengti ↑kra-

Luca Signorelli. Vyro portretas. Kreidos piešinys

keliūrų. 2. Sužymi kompoz. akcentus (plg. ↑ pirminis piešinys). 3. Suteikia tam tikrą toną, nulemiantį kt. sluoksnių (↑ lasiravimas) spalvas ir struktūrą.

Postamentas
1. Kitaip pjedestalas arba cokolis. Pagrindas, ant kurio norint iškelti, paaukštinti statomas paminklas arba skulptūra. 2. Statramsčio, pvz., kolonos, pamatas.

Postiklio tapyba
↑ Išvirkščioji stiklo tapyba

Post-painterly abstraction
↑ Potapybinis abstrakcionizmas

Potapybinis abstrakcionizmas
(angl. post-painterly abstraction, orig. vok. nachmalerische Abstraktion) 1964 Niujorke sukurtas pavadinimas amer. abstrakcionizmui, kuris nuo ↑ abstr. ekspresionizmo skiriasi tuo, kad atsisako visų gesto elementų (tapysenos išraiškos galimybių) ir remiasi grynos spalvos efektu (plg. ↑ spalv. dėmių arba ↑ griežto kontūro tapyba). Žymūs atstovai yra B. Newmanas, Adas Reinhardtas, F. Stella, E. Kelly.

Potter, Paulus
(*1625 Enkheizenas, †1654 Amsterdamas)
Ol. tapytojas ir ofortistas. Potteris [Poteris] pagarsėjo animal. tapiniais; jis turėjo talentą mažo formato paveiksle labai realistiškai perteikti laikyseną ir detales. Gyvuliai natūraliai įsikomponuoja į peizažą, jie sudaro pagr. temą, o ne ↑ stafažą („Jautukas," 1647). Panašūs ir jo ofortai.

Poussin, Gaspard
↑ Dughet, Gaspard

Poussin, Nicolas
(*1594 Vileras/Normandija, †1665 Roma)
Pranc. tapytojas. Greta Claude Lorraino žym. XVII a. pranc. dailininkas. Baigęs mokslus Paryžiuje, Poussinas [Pusenas] nuo 1624 (išskyrus 1640—42, praleistus Paryžiuje) gyveno Romoje. Jis nuodugniai studijavo dailės teoriją, žavėjosi antik. literatūra. Jo stilius paženklintas artėjančio ↑ klasicizmo. Sektinais pvz., be antikos kūrinių, jis laikė Tizianą bei Rafaelį, o iš amžininkų — Carracci ir Domenichino. Mėgstamas gr. ir rom. mitol. temas jis perkėlė į suidealintą, didingą ↑ heroj. peizažą. Jo intelektualios dailės esmė — racionalus pasaulis, dažn. jo paties sukurtas. Jo kompozicijos griežtos ir harmoningos. Klasik. orientacija, išryškėjusi Poussino kūryboje, būdinga pranc. barokui. Kūriniai: „Parnasas" (1626/27); „Poeto įkvėpimas" (apie 1630); „Floros viešpatijoje" (1631); „Et in Arcadia ego" (1650/55); „Metų laikai" (1660—64).

Poza
(pranc. pose) Dirbtinė, nenatūrali kūno padėtis; žmogus tokią laikyseną pasirenka dėl kokios nors priežasties, pvz., kai pozuoja dailės kūriniui.

Pozzo, Andrea
(*1642 Trientas, †1709 Viena)
Vėlyv. baroko it. tapytojas, architektas, meno teoretikas. Pozzo [Poco] nuopelnas — virtuoziškas perspektyvos įvaldymas. Sienų ir lubų freskose jis pasiekė tapybos viršūnę (Romos Šv. Ignoto bažn. (S. Ignazio) lubų freska, 1691—94; jėzuitų bažnyčios Vienoje vidaus rekonstrukcija ir tapiniai, 1703—05). 1693 išleistas jo traktatas „Tapytojų ir architektų perspektyva" („Prospettiva per i pittori e architetti") XIX a. Europoje buvo vienas popul. dailės teorijos veikalų ir padėjo pagrindus paskesnei iliuz. ↑ lubų tapybai.

Prabos įrėža
(orig. vok. Tremolierstich) Kitaip prabos zigzagas; mėginio žymė. Graviravimo adata išgraviruota zigzago pavidalo įrėža nepastebimoje sidabr. daikto vietoje, dažnai pagrindo apačioje (indo dugne). Šiuo būdu paimtos metalo dalelytės naudojamos dirbinio sidabro prabai nustatyti.

Praksitelis
(*iki 400 pr. Kr., †apie 330 pr. Kr.)
Sen. gr. skulptorius. IV a. klasik. stiliaus (↑ sen. gr. menas) žym. atstovas. Praksitelis (Praxiteles) kūrė skulptūras iš marmuro ir bronzos. Jis laikomas moters akto pradininku; jo „Knido Afroditė" (rom. kopija) yra pirmas žinomas nuogos moters atvaizdas sen. gr. dailėje. Vienintelis išlikęs originalas — „Hermis su mažuoju Dionisu" Olimpijoje. Jo dievų skulptūros pasižymi harmoninga kūno ritmika, kruopščiu paviršiaus apdirbimu ir išraiškos dvasingumu.

Pramoninis dizainas
Pram. būdu gaminamų vartojimo reikmenų projektavimas. Jie apipavidalinami atsižvelgiant į medžiagą ir laikantis funkcinių ir estet. kriterijų. Nuo XIX a. vid. išryškėjo pram. dizaino siekis sujungti men. kūrybą su mašinine gamyba išgaunant optimalų vartojimo reikmenų funkcionalumą.

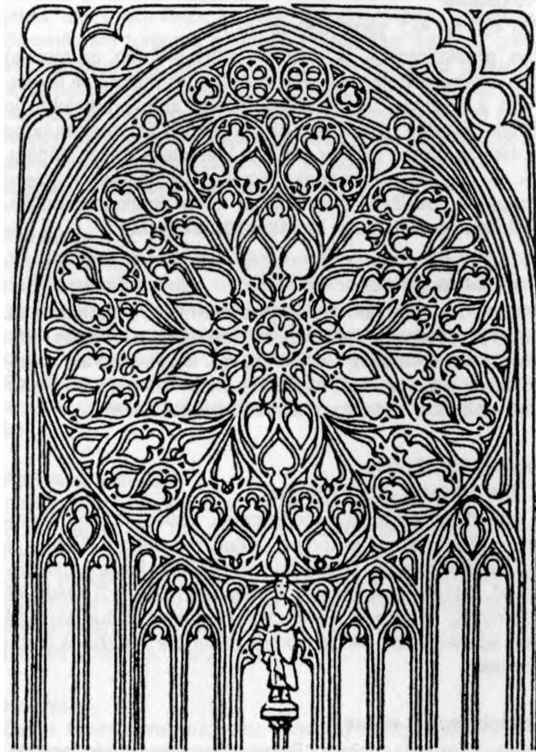
Prampolini, Enrico
(*1894 Modena, †1956 Roma)
It. tapytojas, rašytojas ir scenografas. Dailės istorijoje Prampolini [Prampolinis] laikomas ↑ futurizmo atstovu. Tačiau jis yra sukūręs ir abstr. paveikslų bei medžiag. koliažų („Béguinage", 1914). Gyvendamas Paryžiuje (1925—37) priklausė dailininkų grupei ↑ „Abstraction-Création". Daug nuveikė kaip scenografas; įrengė Romos, Milano ir Paryžiaus teatrų scenas.

Pranciškaus I stilius
(pranc. François-premier) Pranc. ↑ renesanso epochos dekoracinis stilius, pavadintas tuo metu valdžiusio kar. Pranciškaus I (1515—47) vardu, jungiantis it. renesanso motyvus ir pranc. gotikos formas. Pagr. šio stiliaus kūrinys — Fontenblo rūmų interjerai (↑ Fontenblo mokykla), sukurti daug. it. meistrų (pvz., Rosso Fiorentino, F. Primaticcio). Pranciškaus I stilių pakeitė ↑ Henriko II stilius.

Prancūziškasis parkas
XVII a. vid. Prancūzijoje pagal it. pavyzdžius susiformavęs ↑ rezidenc. rūmų barok. parko tipas. Didžiulę įtaką jam turėjo Versalio parkas, 1662 įrengtas Le Nôtre. Pranc. parkai buvo laikomi karal. valdžios simboliu. Rezidenc. rūmų architektūra lemia parko kompoziciją: rūmų centr. ašį pratęsia pagr. parko ašis. Medžių eilės, statulos, kanalai (su vandens kaskadomis, fontanais) ir alėjos dera prie rūmų pastato. Taisyklingi takai, susibėgę pagr. ašyje, sudaro žvaigždę. Priešais rūmus esama lyguma (parteris) buvo itin gausiai puošiama bosketais (karpytomis gyvatvorėmis), broderijomis (gėlės ir žvirgždas išdėstomi lyg siuvinėtas kilimas),

skulptūromis ir fontanais. Vėliau pradėta statyti nedidelius parko pastatus (pvz., ↑ belvederius, maudyklų namelius) toliau nuo pagr. ašies arba kitoje rūmų pusėje (pvz., ↑ oranžerija, glorietė). Tokių parkų priežiūra reikalauja daug sąnaudų, todėl tik keli jų išliko nepakitę (pvz., Vienos Šėnbrūno rūmai; Veitshechheimas).

Prancūzų liepsnojančioji gotika
(orig. pranc. Flamboyant-Stil) Kitaip flambua stilius. XV a. pranc. gotikos vėlyv. fazė. ↑ Masverkuose naudojami daugkartiniai į ilgį ištęsti ↑ žuvies pūslės motyvai primena besiraitančius liepsnos liežuvius.

Pranc. liepsnojančioji gotika: Sanso katedros rožiškasis langas

Prasminė perspektyva
(orig. vok. Bedeutungsperspektive) Kitaip hierarchinė perspektyva. Prasminė perspektyva išryškina tai, kas paveiksle svarbiausia. Svarbieji elementai išdėstomi pirmajame paveikslo plane; jie dideli ir ryškūs, tuo tarpu antraeiliai, menkesni ir blankesni, pasitraukia į antrąjį planą.

PRB
„Pre-Raphaelite Brotherhood“ santrumpa. ↑ Prerafaelitai.

Predela
Altoriaus sudedamoji dalis — į mensą atremta žema sienelė, laikanti ↑ sąvar. altoriaus spintą arba ↑ retabulą. Predela puošiama tapytais arba drožinėtais atvaizdais, atitinkančiais altoriaus ikonogr. programą. Baroko laikais predeloje dažnai būdavo įrengiami relikvijoriai.

Prendergast, Maurice Brazil
(*1859 Sent Džonas/Niufaundlendas, †1924 Niujorkas) Amer. tapytojas. Prendergasto paveikslai — tai saulėti peizažai, pajūro ir gatvių vaizdai, nuotaikingas poilsiautojų gyvenimas („Revere Beach“, 1896). Juose galima įžvelgti pranc. ↑ neoimpresionistų P. Signaco, P. Bonnard'o, É. Vuillard'o stiliaus požymių; jų kūrinių Prendergastas buvo matęs lankydamasis Paryžiuje.

Prerafaelitai
Kitaip „Pre-Raphaelite Brotherhood“, PRB [„Prerafaelitų brolija“]. 1848 Londone įkurta dailininkų asociacija, turinti tikslą reformuoti anglų dailę; to siekti ketinta amatininko sąžiningumu, dvasingumu ir relig. apmąstymais. Sektinais pvz. buvo laikomi Raffaelio pirmtakai, taigi ↑ kvatročento dailininkai. Grupę sudarė W. H. Huntas, J. E. Millais, D. G. Rossetti, J. Collinsonas, T. Woolneris, F. G. Stephensas, W. M. Rossetti ir kritikas J. Ruskinas. Būdingi stiliaus požymiai — natūral. tapysena, linijų aiškumas ir ryškios spalvos, be to, dažni simbol. elementai. Jau 1852 brolija suiro dėl požiūrio į meną skirtumų. Vis dėlto prerafaelitai sau artimų W. Morriso ir E. Burne-Jones dėka tiesė kelius taik. dailės atsinaujinimui ir ↑ secesijos plėtotei Anglijoje.

Presbiterija
(gr. presbyterion — vyresniųjų taryba) Bažnyčios dalis, kurioje yra did. altorius; presbiterija skirta tik dvasininkams. Plg. ↑ choras.

Presbiterijos grotelės
(orig. vok. Chorgitter) Kitaip *doxale*, presbiterijos baliustrada. Baroko epochoje presbiterijos grotelės visur pradėjo keisti ↑ altoriaus užtvarą; jos buvo itin puošnios. Presbiterijos grotelės gerokai sušvelnina klero ir pasauliečių atskyrimą, palyginti su altoriaus užtvara ar ↑ lektoriumu. Tikintiesiems geriau matyti atliekamos apeigos.

Preti, Mattia (vad. il Cavaliere Calabrese)
(*1613 Taverna/Kalabrija, †1699 Valeta/Malta)
Baroko epochos it. tapytojas. Preti [Pretis] sukūrė daug freskų; lab. žinomas Romos S. Andrea della Valle bažn. choro freskomis. Jis buvo iš tų dailininkų, kurie tapė M. Caravaggio ↑ šviesotamsos kontrastų maniera. Vėliau Preti, tapęs Maltos ordino riteriu, persikėlė į Maltą.

Priešistorinis menas
Menas iš priešistor. laikų, iš tų žmonijos raidos epochų, apie kurias nėra likę rašyt. duomenų (paleolitas, mezolitas, neolitas, žalvario ir geležies amžiai, germ. menas, keltų menas).

Prigesusi spalva
Kitaip prislopinta, negryna spalva. Grynoji spalva, sumišusi su savo poros spalva (↑ komplementinės spalvos), prigęsta, netenka grynumo. Juodos ar baltos spalvos priemaiša kitą spalvą patamsina arba pašviesina.

Primaticcio, Francesco
(*1504 Bolonija, †1570 Paryžius)
It. tapytojas ir architektas. Dirbo drauge su Giulio Romano dekoruojant Palazzo del Té Mantujoje. 1531 kar. Pranciškus I pakvietė Primaticcio [Primatičį] drauge su Rosso Fiorentino meniškai apipavidalinti Fontenblo rūmus. Iš šios veiklos išsirutuliojo vad. ↑ Fontenblo mokykla, atkildinusi it. dailę į Prancūziją ir ten ilgai nepraradusi įtakos.

Primityvioji dailė
↑ Pirmykštė dailė
↑ Primityvizmas

Primityvizmas
1. Kitaip naivioji tapyba (orig. vok. naive Malerei). Mėgėjų tapyba, kuri nuo XIX a. rutuliojasi ir reiškiasi savaimingai, be istor. stilist. krypčių ar tautodailės įtakos. Tapytojai primityvistai temas renkasi spontaniškai ir nepretenzingai iš artimiausios aplinkos, jie tapo interjerus, gėles, gamtą, liaudies šventes. Ryškiomis spalvomis, nepaisydami nei perspektyvos, nei erdvės skaidymo dėsnių jie vaizduoja nesugadintą ir linksmą pasaulį. Rimtumu pasižymi primityvizmo porūšis — ↑ votiniai atvaizdai. Iš daugelio anonim. dailininkų tikrais menininkais laikomi muitininkas Henri Rousseau ir Grandma Moses. **2.** (orig. vok. Primitivismus) Rusų dailės kryptis (maždaug nuo 1905—17). Jos atstovai (M. Larionovas, N. Gončarova ir kt.) Vakarų ↑ ekspresionizmo pavyzdžiu perdirbinėjo Afrikos kultūrų elementus, siedami juos su rusų tautodaile ir pasiduodami ↑ kubizmo poveikiui.

Prisikėlimas
Praėjus trims dienoms po Nukryžiavimo, Velykų rytą Kristus prisikėlė iš mirusiųjų. NT Prisikėlusiojo išvaizda neaprašyta. Todėl ankst. krikšč. dailėje ši scena buvo atkuriama tik simboliškai (kryžius su Kristaus monograma, apjuostas laurų vainiku). Bizant. dailėje Prisikėlimo paveikslus pakeitė ↑ Nužengimas į pragarus. Nuo IV a. Prisikėlimą simbolizuoja angelas prie kapo duobės ir trys moterys. Tik viduramžiais pasirodė pats Kristus — sėdintis arba stovintis karste su kryžišk. nimbu ir pergalės vėliava. Kaip antraeilės figūros vaizduojami trys miegantys sargybiniai ir angelas. XIV a. it. tapyboje prisikėlęs Kristus imtas vaizduoti stovintis virš žemės. Vienas įspūdingiausių Prisikėlimo paveikslų yra M. Grünewaldo tapytame Izenheimo altoriuje (1515).

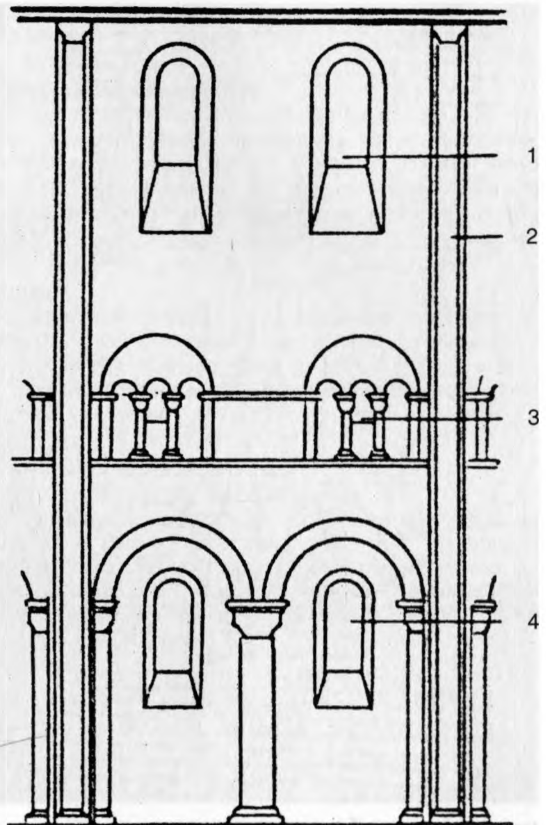
Proceso dailė
(angl. process art) ↑ Konceptualizmo arba ↑ medžiagų dailės variantas, kai į pirmą vietą iškyla ne tiktai pats kūryb. procesas, bet ir kintamas vartojamų medžiagų būvis. Turimas galvoje tiek medžiagų (pvz., akmens) apdirbimas, tiek fizinės bei biolog. sistemos pokyčiai, lemiantys dailės kūriniui ne ilgą gyvastį, o laikinumą, tad nykimo procesas čia vaidina pagr. vaidmenį.

Process art
↑ Proceso dailė

Profilis
(pranc. profil., iš it. profilo — kontūrai) **1.** Tapyboje ↑ portretas, perteikiantis visą galvos vaizdą iš šono (priešingybė: ↑ *en face*). **2.** Išsikišusio archit. elemento (karnizo, nervių-ros) skerspjūvis arba kontūras.

Projekcija
Pastato išor. arba vid. sienos geometr., neperspektyvinis piešinys. Kitaip priekio vaizdas, elevacija. Fasado (frontalioji) projekcija rodo cokolio aukštį, piliorių arba kolonų skaičių, langų išdėstymą ir viršaus užbaigimą.

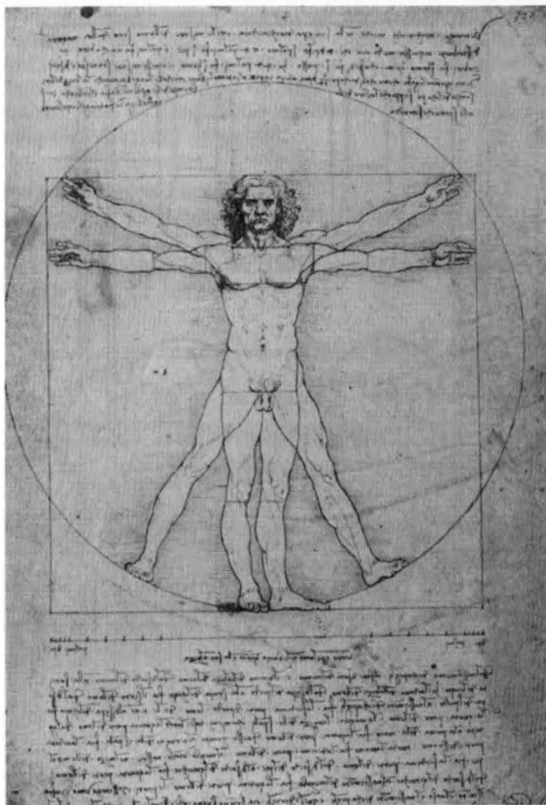
Pronaosas
Kitaip prienavis. Antik. gr. šventyklos prieangis, per kurį patenkama į jos vidų, t. y. ↑ celę. ↑ Antik. šventyklų formos.

Projekcija: Žiumježo Dievo Motinos bažn. (Jumièges): 1 langų aukštas, 2 įramstis, 3 empora, 4 arkada

Propilėjai
(gr. propylaion — prievartis) Gr. antik. architektūroje šventyklos vartai, pradedant vėlyv. klasikos laikais — ir pasauliet. statinių kompleksų, turgaus aikščių (↑ agora) arba ↑ gimnazionų vartai. Nuo archajinių laikų įėjimą į ↑ šventyklos rajoną architektūriškai ženklino portikas su frontonu, iškeltas prieš jį juosiantį mūrą. Įžym. vartų statinys yra Atėnų Propilėjai (V a. pr. Kr. vid.). Vėlesn. šimtmečiais įėjimo zona darėsi vis monumentalesnė. Rom. laikais propilėjai susiliejo su portiku bei laiptais į vieną kompleksą. ↑ Sen. gr. menas.

Proporcijos
(lot. proportio — santykiavimas) Dailės kūrinio arba statinio dalių dydžio santykiai vienos su kita ir su visuma. Buvo sukurti konkrečius estetikos reikalavimus atitinkantys matem.-geometr. dėsniai (↑ aukso pjūvis). Jau antikos laikais pavyko nustatyti dalių tikruosius dydžius, ↑ kanoną, pagal kurį, pvz., architektūroje, kolonos apat. dalies spindulys laikytas matavimo vienetu (*modulis*). Viduramžiais buvo matuojama kvadratais, apskritimais ir lygiašoniais trikampiais. Renesanso ir XX a. modern. architektūroje vėl dirbama pagal ↑ kanoną. Tapybos proporcijas pirmasis kūrė A. Düreris, remdamasis L. B. Alberti ir Leonardo. (Pav. p. 364.)

Leonardo da Vinci. Žmogaus figūros proporcijos. Plunksnos piešinys

Prospektas
(lot. prospectus — reginys, panorama) **1.** Tapyta scenos dekoracija, jos fonas, t. y. tolimasis planas (↑scenografija). **2.** Vargonų prospektas — jų priek. pusė, fasadas. **3.** Tikroviškas miesto vaizdas (↑veduta).

Protorenesansas
Terminas, kai kada vartojamas apibrėžti iki ↑renesanso laikų pasireiškusioms antikos stilist. elementų gaivinimo tendencijoms, pirmuč. roman. Toskanos architektūroje arba XII a. P. Prancūzijos skulptūroje.

Provenencija
(lot. provenire — kilti, rastis; orig. Provenienz) Dailės kūrinio kelias nuo dailininko dirbtuvės, pirmųjų savininkų iki paskiausios buvimo vietos.

Prud'hon, Pierre Paul
(*1758 Kliuni, †1823 Paryžius)
Pranc. tapytojas. Ilgokai (1782—88) gyvenęs Italijoje, Prud'honas [Priudonas] patyrė Leonardo ir Correggio kūrinių įtaką. Nelyginant priešpriešą to laikotarpio klasicist. pranc. dailei jis stengėsi kultivuoti švelnesnę tapyseną ir itin daug dėmesio skyrė apšvietimui. Jis tarsi nujautė artėjant ↑romantizmą. Prud'hono kūryb. lūžį ženklina paveikslas „Išmintis ir Tiesa nužengia žemėn" (1799). Vėliau jis sukūrė daug portretų, kaip antai imp. Žozefinos (1805).

Pseudobazilika
Kelių navų bažnyčia, kurios centr. nava, nors ir aukštesnė už šonines, neturi ↑langų aukšto (↑bazilika).

Psikteris
Antik. vėsinimo indas. Per vidurį viršuje ir apačioje pūstas, cilindriškas, dažn. beąsis indas, pripildomas ledo ir įstatomas į ↑kraterį, kad vynas pokylio metu būtų vėsus.

Puantilizmas
↑Neoimpresionizmas

Pueblo menas
↑Šiaurės Amerikos indėnų menas

Puget, Pierre
(*1622 Marselis, †1694 Fužetas net. Marselio)
Baroko epochos pranc. skulptorius. Ryškiai natūralistinė Puget [Piužė] kūryba užima ypatingą vietą pranc. baroke, apskritai linkstančiame į tramdomą jausmingumą. Jo figūros, inspiruotos Pietro da Cortona'os ir G. Bernini'o, trykšta gyvenimo džiaugsmu ir jėga. Jis nemėgo reprezentacinio, grynai dekorac. stiliaus. Žym. jo skulptūros kitados stovėjo Versalio parke: marmur. grupės „Milonas iš Krotono" (1682) ir „Persėjas išvaduoja Andromedą" (1684).

Puncas
(orig. vok. Punze) Dailininko įrankis — plaktukas su smailiu, apvaliu, trikampiu ar žvaigždės pavidalo galu. ↑Puncavimas.

Puncavimas
Piešinio iškalimas ↑puncu ar ↑punsonu metale, odoje, kartais medyje. Be kita ko, naudojamas vario raižyboje, ↑kalinėtas vario raižinys.

Punktyrinė maniera
(vok. punktieren — nužymėti taškais) Oforto variantas, kai taškai įėsdinami į metal. plokštę. Taškų tankis lemia šviesotamsos intensyvumą, tad šia technika galima subtiliai perteikti laipsnišką šviesokaitą. Spaudos forma apdorojama ↑raižikliu arba rulete — ratuku su smulkučiais dantukais. Punktyrinė maniera ypač suklestėjo XVIII a. kartu su ↑kreidine maniera. Ypač daug privalumų ji teikė ↑reprodukcijų raižytojams.

Punsonas
(orig. vok. Punze, pranc. poinçon) Dailininko įrankis — kaltelis vienu ar daugiau smaigalių. ↑Puncavimas.

Puodininkystė
(orig. vok. Hafner-Keramik) Bendrinė sąvoka, apimanti švino ar alavo glazūra padengtos keramikos amatinę gamybą — tiek paprastų indų, tiek valstietiškų puodynių. Vok. renesanso laikais puodininkystė buvo pasiekusi meno lygį (pvz., puošnūs ąsočiai, dekor. lėkštės, kokliai).

Purizmas
1. Pastangos išlaikyti, tiksliau sakant, atkurti meno kūrinio stilist. grynumą šalinant visus vėlesnius priedus; tai itin nuosekliai buvo įgyvendinama XIX a. (pvz., keičiant gotik. bažnyčių barok. vidaus apipavidalinimą neogotikiniu), praradant ir dalį vertingų menininkų darbų. **2.** 1918 A. Ozenfant'o ir C. Jeanneret (Le Corbusier) sukurta stilist. tapybos kryptis (manifestas: „Aprés le cubisme", t. y. „Po kubiz-

mo"), tvėrusi iki 1925. Prieš sintet. ↑kubizmą nukreiptas purizmo sąjūdis skatino grįžti prie kubizmo ištakų. Siekta moderniška ir technizuotą pasaulį atitinkančios aiškios, racionalios tapybos atsisakant irracionalumo, emocionalumo ir atsitiktinumo; taigi pirmenybė buvo teikiama pram. būdu pagamintų, standartizuotų daiktų vaizdavimui.

Purrmann, Hans
(*1880 Špėjeris, †1966 Bazelis)
Vok. tapytojas. Po studijų Miunchene (be kt., pas F. von Stucką) atvykęs į Paryžių Purrmannas [Purmanas] suartėjo su H. Matisse. Šio kolorizmą jis jungė su vok. ↑impresionizmo tradicija. Nutapė daugybę natiurmortų, pietiet. peizažų, portretų, be to, freskų ciklų (pvz., Špėjeryje).

Purškimo technika
(orig. angl.-vok. Airbrushtechnik) Tapybos technika; dažai užpurškiami purkštuku (aerografu). Purškimo rezultatas — lygus, neutralus paviršius, ypač praverčiantis vaizduojant metalinius, pvz., chromuotus, daiktus. Nors pagr. šios technikos pritaikymo sritis ↑grafinis dizainas, ji vartojama ir kai kurių stilist. krypčių, pirmiausia ↑popdailės ir ↑fotorealizmo.

Pusfigūris atvaizdas
(orig. vok. Halbfigurenbild) Žmogaus galvos ir viršut. kūno dalies vaizdavimas, nuo XV a. paplitęs portret. tapyboje (↑portretas).

Puskolonė
↑Kolona, iki pusės kyšanti iš mūro ar ↑piliorius.

Pusryčių stalo kompozicija
Kitaip pusryčių natiurmortas, *onbijtje* natiurmortas (ol. mažieji pusryčiai). ↑Natiurmorto atmaina, kai vaizduojami netvarkingai ant stalo sukrauti valgiai ir gėrimai. Matyti ir indai, dažn. metaliniai, bei valgymo įrankiai. Pusryčių stalo kompozicijų žym. kūrėjais laikomi W. Heda ir P. Claezas.

Putas
(it. putto — berniukas) Kitaip putis. Mažas nuogas berniukas, kai kada sparnuotas. Putas — ankst. renesanso kūrinys, jungiantis gotik. angeliuką su antik. ↑erotu ir ↑amūru. Buvo ypač mėgstamas baroko ir rokoko laikais (pvz., „Smaguriautojas medumi" Birnau Piligrimų bažn.).

Puvis de Chavannes, Pierre
(*1824 Lionas, †1898 Paryžius)
Pranc. tapytojas. Kūrė daug. sienų paveikslus, tačiau ne freskas, o drobes. Kartais priartėdavo prie ↑simbolizmo („Neturtingas žvejys", 1889), o linijiniu piešiniu ir šaltu koloritu užbėgo už akių ↑secesijai. Puvis de Chavannes [Piuvi de Šavanas] kūrė idealų, amžiną pasaulį, mėgindamas atgaivinti antik. temas.

Q

Quaglio, šeima
Tapytojų ir architektų Quaglio [Kvaglijų] šeima (XVIII ir XIX a.), kilusi nuo Laino prie Komo ež., vėliau dirbusi P. Vokietijoje, daug. Miunchene. **Lorenzo Q.** (*1730 Lainas, †1804 Miunchenas) 1775 pastatė Manheimo teatrą. Kaip ir diduma jo giminaičių, kūrė ir teatr. dekoracijas. Šioje srityje pagarsėjo **Angelo Q.** (*1828 Miunchenas, †1890 ten pat), sukūręs scenovaizdžių Wagnerio operų premjeroms. Gars. šeimos narys — **Domenico Q.** (*1787 Miunchenas, †1837 Hohenšvangau), kuris pasidarė žym. vok. ↑romantizmo ↑vedutų tapytoju. Jo tapytiems Miuncheno pastatams bei gatvių vaizdams būdingas detalių tikslumas ir atmosferiškumas. Nuo 1833 dalyvavo atstatant Hohenšvangau rūmus.

Quellinus, Artus Vyresn.
(*1609 Antverpenas, †1668 ten pat)
Ol. baroko epochos skulptorius. Romoje Quellinus [Kvelinas] pamatė F. Duquesnoy ir G. Bernini darbus. Sukūrė daug skulptūrų iš marmuro; įkūnios ir trykštančios geidulingumu, jos primena P. Rubenso tapybą. Jam vadovaujant buvo dekoruota Amsterdamo rotušė (1648—55). Be to, sukūrė nemažai portret. biustų.

Quercia, Jacopo della
↑Jacopo della Quercia

R

Räderscheidt, Anton
(*1892 Kelnas, †1973 ten pat)
Vok. ↑nauj. daiktiškumo tapytojas. Po studijų Diuseldorfo akademijoje 1933 Räderscheidtas [Rėderšeitas] pirmuč. nuvyko į Italiją, o iš ten emigravo į Šveicariją, Angliją, Prancūziją, galop 1946 sugrįžo į Vokietiją. Jo kūryboje ryški ↑dadaizmo, ↑ekspresionizmo ir G. de Chirico ↑metafiz. tapybos įtaka. Vėlyv. laikotarpio portretai artimi ↑magišk. realizmo stiliui.

Radziwill, Franz
(*1895 Štrohauzenas net. Oldenburgo, †1983 Vilhelmshavenas)
Vok. tapytojas. Ankst. kūryba priskirtina vok. ↑ekspresionizmui, o maždaug nuo 1923/24 ją įtakojo ↑magišk. realizmas. Radziwillo kūrybai būdinga vienišumo ir neaiškios baimės išraiška („Rytas", 1937). Jis vis perkurdavo savo paveikslus, t. y. pertapydavo pagal vieno kurio iš savo kūryb. laikotarpių stilistiką.

Raeburn, Sir Henry
(*1756 Stokbridžas, †1823 Edinburgas)
Anglų tapytojas. Raeburnas [Rebernas] žinomas pirmuč. iš gausybės portretų. Buvo vadinamas škotų Reynoldsu, nes šiuo sekė. Portretuojamieji dažn. vaizduojami gamtos prieglobstyje („Bryce McMurdo"). 1778 Raeburnas atvyko į Londoną, vėliau 1785—87 lankėsi Italijoje, kol galop visam laikui apsigyveno Edinburge.

Raffael (tikr. Raffaello Santi)
(*1483 Urbinas, †1520 Roma)
It. renesanso tapytojas ir architektas. Iš pradžių mokėsi savo tėvo dirbtuvėje, vėliau tapo Perugino mokiniu Perudžioje. 1504 Florencijoje studijavo senųjų ir to meto meistrų kūrybą. Čia nutapė daug Madonų paveikslų, gerokai pranokstančių tuometinį Perugino ankst. renesanso stilių („Madona su dagiliu", apie 1505). Išryškėjo Fra Bartolommeo, Michelangelo ir Leonardo da Vinci įtaka. 1508 Romoje Raffaelis stojo į popiež. Julijaus II tarnybą. Vatikane puošė popiež. rūmų sales. vad. ↑stancas, sienų ir lubų freskomis (1509—17). Po Bramante's mirties vadovavo Šv. Petro bazilikos statybai, kartu ir antikos paminklų apsaugai. Romoje suprojektavo Villa Farnesina ir Villa Madama. Šių vilų interjero tapiniai primena Vatikano lodžijų tapybą, savo ruožtu kildintiną iš imp. Nerono „Aukso namų" sen. rom. ↑groteskų. Raffaelis prie šių vėlyv. kūrinių nedaug prisidėjo, daug. dirbo jo mokiniai (Giulio Romano, Pierino del Vaga ir kt.). Be to, jis sukūrė dešimties tapiserijų ↑kartonus Siksto koplyčiai; jos buvo pagamintos Briuselyje. Nutapė žym. ir meistriškiausius visų laikų molbert. paveikslus (pvz., „Siksto Madona", 1513—14). Visuotinai priimtu popiežiaus portr. tipu (vaizduojamas sėdintis, trijų ketvirčių profiliu) virto jo tapytas „Popiež. Leono X portretas" (1517/18). Savo tapyboje išreiškė brandž. renesanso idealus, pranokdamas visus amžininkus: siekė harmonijos ir aiškumo, stengėsi pavaizduoti naują žmogaus tipą, atitinkantį antikos idealus ir to meto humanizmo sampratą. Dar gyvas didžiai vertintas, buvo palaidotas Panteone.

Raimondi, Marcantonio
(*apie 1480 Bolonija, †apie 1530 ten pat)
It. vario raižytojas. Raimondi [Raimondis] 1505 susipažino su po Italiją keliaujančiu Düreriu; nuo tol buvo jo smarkiai veikiamas — sukūrė daug šio kūrinių kopijų arba sekimų. Jei ne Raimondi kopijos, iki šių laikų nebūtų išlikę nė Raffaelio eskizai, ir nieko nežinotume apie jo neįgyvendintus projektus.

Rainer, Arnulf
(*1929 Badenas net. Vienos)
Austrų tapytojas ir piešėjas. ↑Vienos fantast. realizmo mokyklos įtakoje Rainerio kūryboje apie 1953 atsirado vad. užtapymų, išgarsinusių jį kaip ↑proceso dailės atstovą. Nuo 1968 pradėjo fotografuoti savo ištapytą veidą.

Raitelio perspektyva
(orig. vok. Kavalierperspektive) Tarpinė forma tarp varlės perspektyvos ir paukščio skrydžio perspektyvos. Perspektyva, išryškėjanti žiūrint nuo šiokios ar tokios pakilumos; toks gali būti raitelio matymo taškas.

Raitelio statula
Nuo antikos laikų žinomas paminklo tipas. Garsiausia antik. raitelio statula, buvusi pavyzdžiu daugybei kt., — imp. Marko Aurelijaus ↑paminklas Romoje. Viduramžiais asmens pagerbimas statant paminklą buvo nepopuliarus; minėtinos išimtys — imp. Otono I raitelio statula Magdeburge ir Bambergo Raitelis. Renesanso laikais, ypač Italijoje, raitelio statula vėl klestėjo: Donatello „Gattamelata" (Paduja, 1447) ir A. del Verocchio „Colleoni" (Venecija, 1480—1488) laikomos įžymiais meno kūriniais. Vokietijoje pirmoji raitelio statula buvo A. Schlüterio „Did. kurfiurstas" (Berlynas, 1698). Šis paminklo tipas dar kartą suklestėjo XIX a., kai diduma didesnių miestų tokiom statulom išreikšdavo pagarbą savo valdovų bei karvedžių atminimui. Asmens įamžinimas raitelio statuloje — didž. jo įvertinimas.

Raitytinis ornamentas
Iš augal. raizgių motyvų sudarytas ornamentas. Tai ↑akantas, ↑arabeska ir ↑maureska ir iš dalies ↑krumpliašakis ornamentas. Raityt. ornamentas dažn. audinių dekore ir taik. dailės dirbinių puošyboje.

Raižiklis
Kitaip štichelis. Vario ir medžio raižytojo įrankis, kuriuo rėžiamos linijos metalo plokštėje ar medyje. Raižiklio smaigalys gali būti skirtingos formos; nuo jos priklauso linijos pobūdis. Jis ne traukomas į šalis kaip pieštukas, o stumiamas į priekį, kitaip sakant, juo rėžiama.

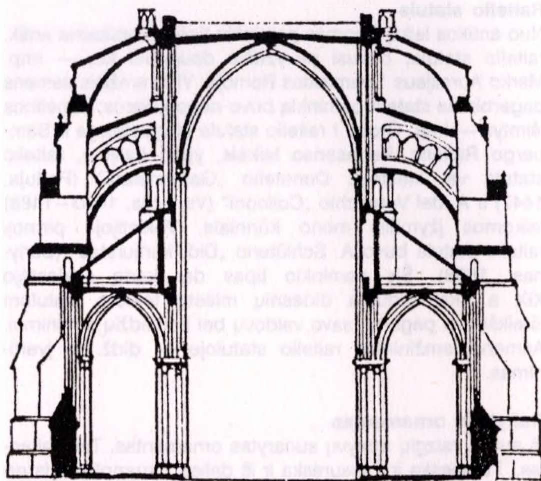
Rajonizmas
(pranc. rayon — spindulys) Kitaip lučizmas. 1911 rusų tapytojo M. Larionovo išrutuliota tapybos kryptis — viena iš pradinių abstrakcionizmo formų. ↑Primityvizmo, ↑futurizmo ir R. Delaunay (↑orfizmas) spalv. eksperimentų pagrindu iš susikryžiuojančių spalvingų spindulių pluoštų kuriami tariamai abstraktūs paveikslai.

Rakursas
(pranc. raccourcir — trumpinti; orig. vok. Verkürzung — trumpinimas) ↑Perspektyvos konstravimo [centr. projekcijos principu] schema: erdvės gilumon einančios linijos paveikslo plokštumoje trumpėja ir krypsta į menamą horizon-

to centrą, o linijos, lygiagrečios su paveikslo plokštuma, lieka nesutrumpėjusios.

Rakursų perspektyva
(pranc. raccourcir — trumpinti) Kitaip kūno perspektyva. Erdvės vaizdavimo dvimatėje plokštumoje istor. pradžia (↑ perspektyva). Objektai [žmogaus figūra, statinys, daiktas] įgauna erdvinę formą grupuojami keliais planais, fragmentiškai dengiančiais vienas kitą; be to, jie mažinami, trumpinami ir vaizduojami iš įv. matymo kampų. Kai aplinkinė erdvė lieka neapibrėžta, turima reikalo su daline perspektyva. Pvz.: gr. ↑ antikos vazų tapyba.

Ramstinė sistema
Ramstinė sistema susideda iš ↑ kontraforsų ir ↑ arkbutanų ir gotik. architektūroje naudojama skliauto svorio jėgos nukreipimui. Arkbutanai būna kiek galint lengvesni, o kontraforsai — kuo masyvesni. Ramstinės sistemos pagrindu atsirado „karkasinės statybos" sąvoka, taikoma gotik. katedrų konstrukcijai.

Šartro katedros ramstinė sistema

Rankinis atspaudas
(orig. vok. Handdruck) **1.** Vientisas audinio raštas, gautas spausdinant ↑ raportą rankiniu būdu tiesiai iš maketo — paprastų iškilių formų, išraižytų medyje ar metale. **2.** Atspaudas, gautas trinant rankomis, be preso (↑ trintinis atspaudas).

Rankų darbo popierius
(orig. vok. Büttenpapier) Rank. būdu pagamintas popierius su vandenženkliais. Pasižymi netolygiai išpleišėjusiais kraštais ir dar įžiūrimomis sieto linijomis. Gerai sugeria drėgmę, todėl plačiai vartojamas ↑ spausd. grafikai bei ↑ akvarelei.

Rantinys
(orig. vok. Kerbschnitt, angl. chip carving) Pleištiškų irantų eilė, sudaranti ornamentą. Rantinys išsirutuliojo iš medžio drožybos. Nuo neolito juo buvo puošiama keramika, vėliau — ir bronzos bei akmens dirbiniai. Šiais laikais paplitęs ↑ tautodailėje.

XX amžiaus menas

172 Gustav Klimt. Judita I. Austrijos galerija/Viena

173 Joseph Maria Olbrich. „Sezession" pastatas/Viena

174 Eugène Vallin. Secesinis valgomasis. Musée de l'Ecole/Nansi

175 Marc Chagal. Pranašo Izaijo vizija (fragmentas). Fraumiunsterio bažn. vitražas/Ciurichas

176 Pablo Picasso. Avinjono panelės. Moderniojo meno muziejus/Niujorkas

177 Henri Matisse. Rausvasis desertas (La desserte rouge). Ermitažas/Sankt Peterburgas

178 Georges Braque. Natiurmortas ant stalo (papier collé). Privati kolekcija/Paryžius

179 Vasilij Kandinskij. Kompozicija IV. Š. Reino-Vestfalijos dailės kolekcija/Diuseldorfas

180 Franz Marc. Žvėrių likimai. Meno muziejus/Bazelis

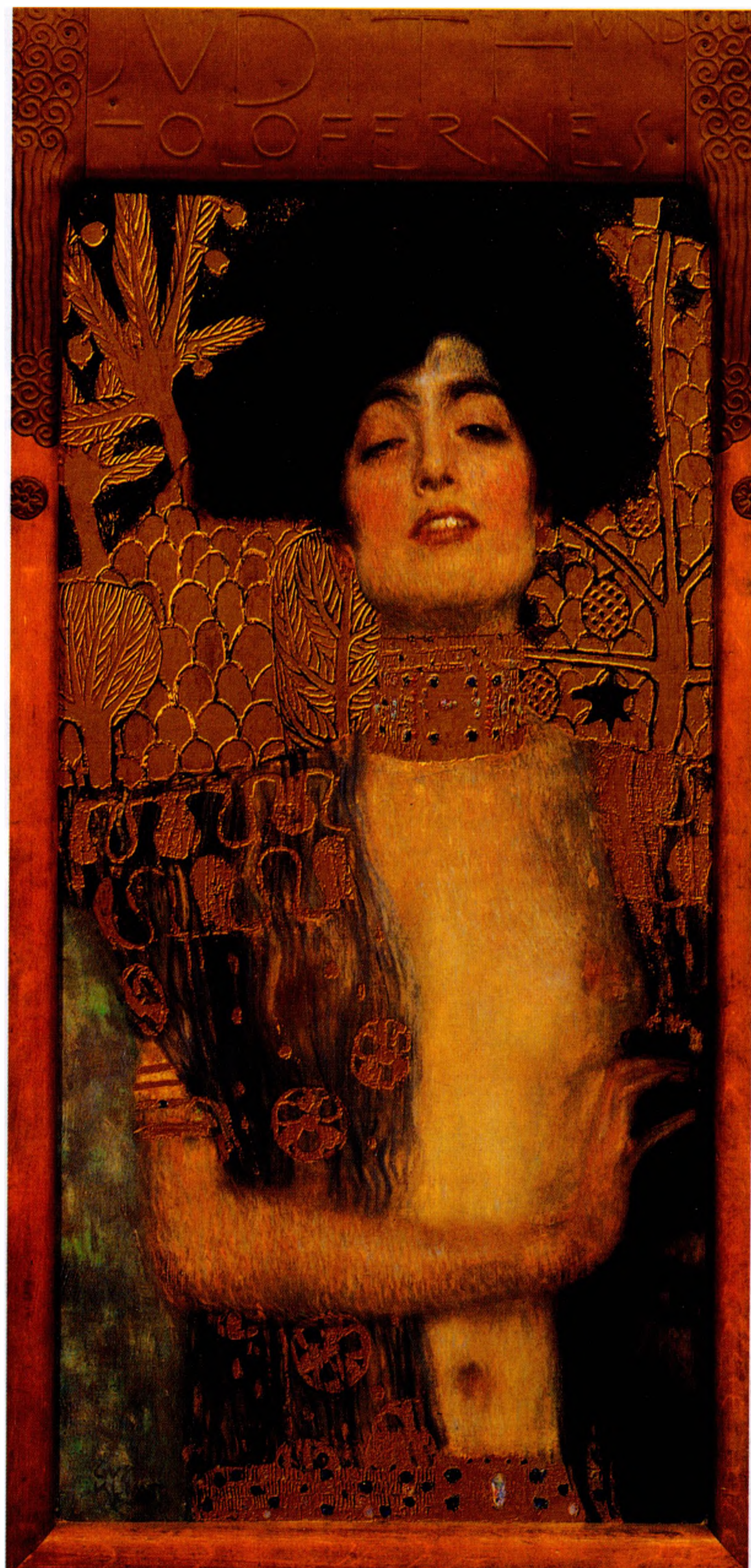
181 Otto Dix. Rašytoja Sylvia von Harden. Nacionalinis moderniojo meno muziejus/Paryžius

182 Ernst Ludwig Kirchner. Berlyno gatvėje. Brücke-Museum/Berlynas

183 Max Beckmann. Pagunda, triptikas. Valstybinė moderniosios dailės galerija/Miunchenas

184 Gerrit Rietveld. Schroederio vila/Utrechtas

185 Mies van der Rohe. Ulricho Lange's gyven. namas/Krefeldas

VDITH VND
HOLOFERNES

173

174

177

178

179

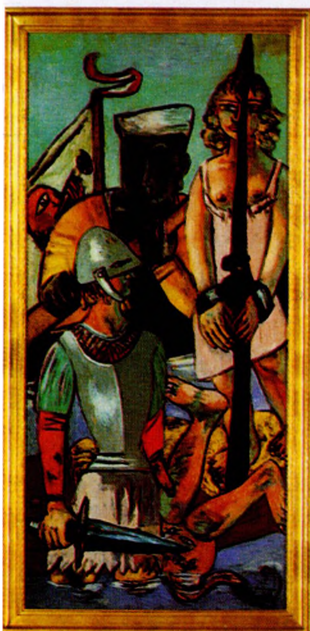
180

181

182

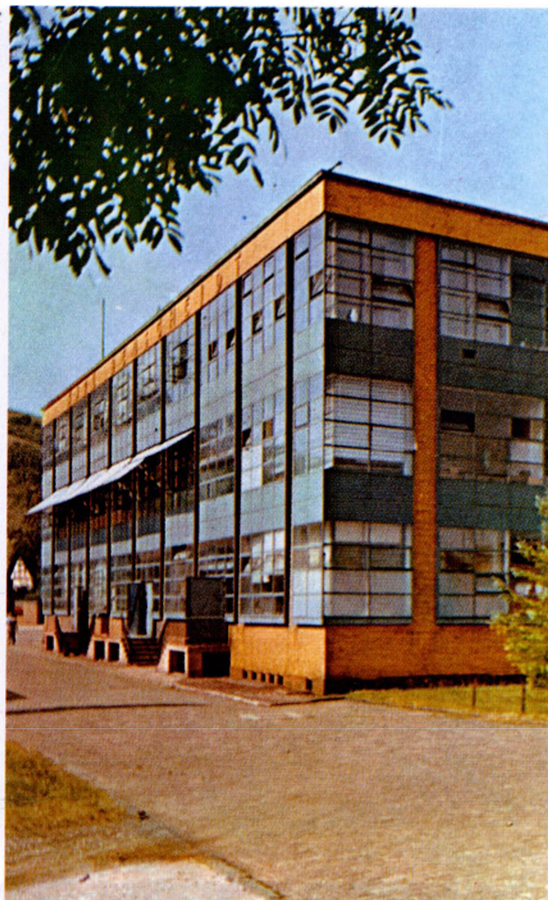

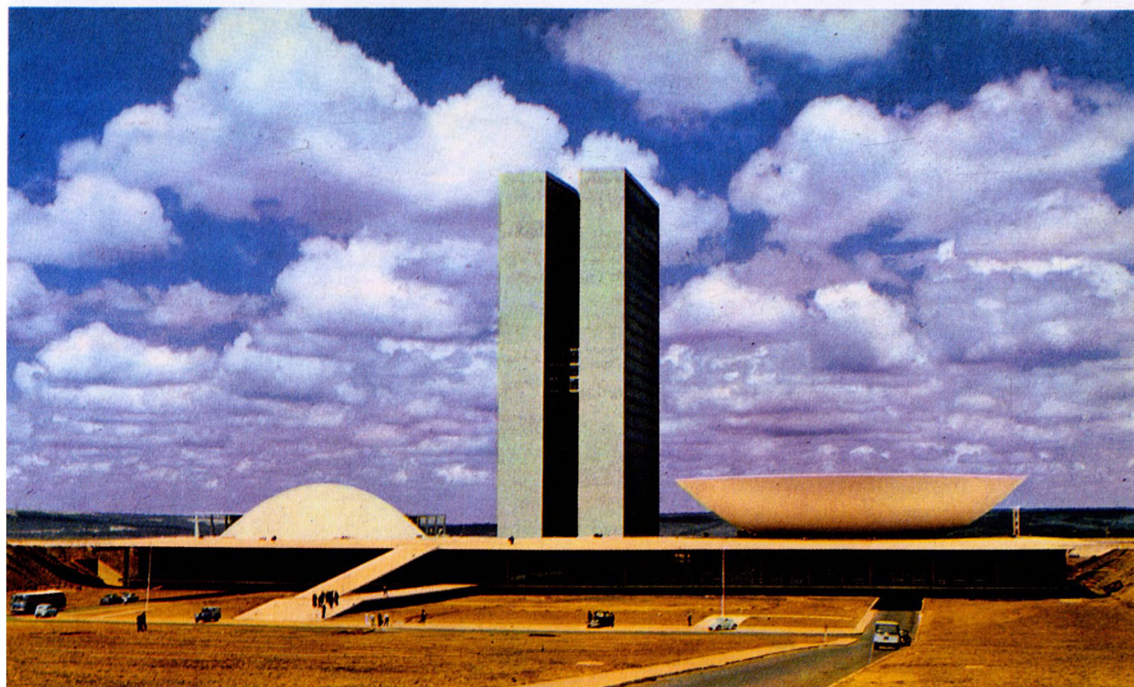
183

184

185

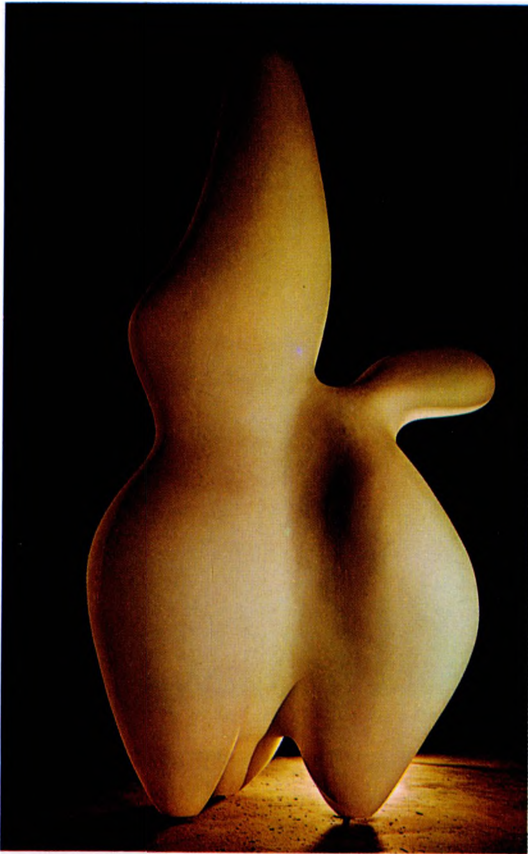

186

187

188

189

190

191

192

193

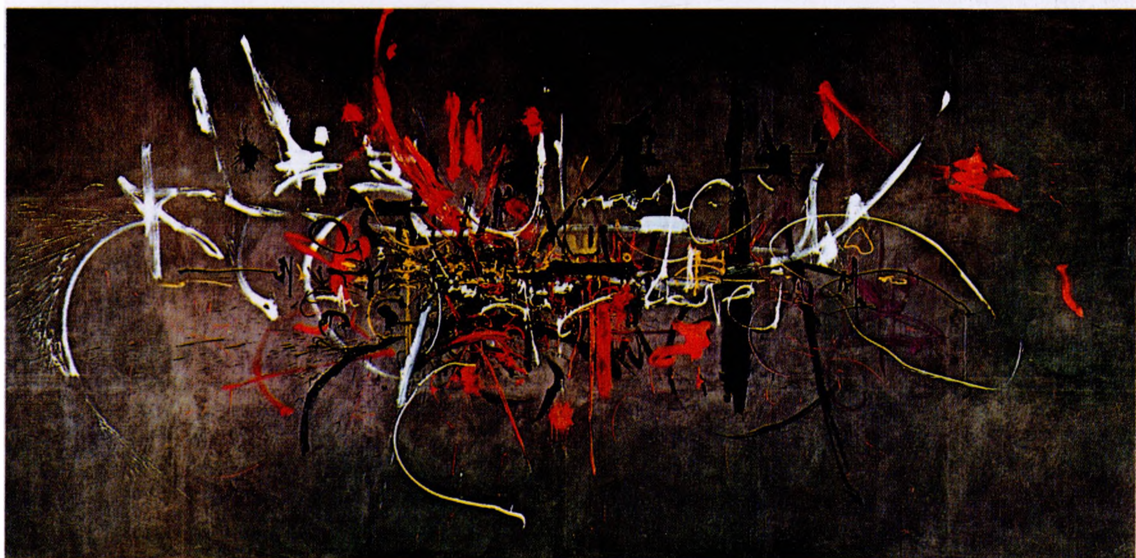
194

195

196

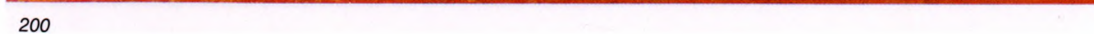
197

198

199

200

201

ALLEN GINSBERG

JOHN CAGE

PEPSI

202

186 Louis Sullivan. Guaranty Building/Bafalas

187 Walter Gropius. „Fagus“ gamykla/Alfeldas

188 Oscar Niemeyer. Parlamento pastatas/Brazilija

189 Le Corbusier. Notre-Dame-Du-Haut/Ronšanas

190 Frank Lloyd Wright. Guggenheim muziejus/Niujorkas

191 Hans Arp. Debesų piemuo. Nacionalinis moderniojo meno muziejus/Paryžius

192 Umberto Boccioni. Judėjimas erdvėje. Moderniojo meno galerija/Milanas

193 Henry Moore. Gulinčiosios figūra. Bavarijos nacionalinis muziejus/Miunchenas

194 René Magritte. Le viol. Menil kolekcija/Hiūstonas

195 Max Ernst. Celebeso dramblys. Tate galerija/Londonas

196 Salvador Dalì. Šv. Antano gundymas. Karališk. dailės muziejai/Briuselis

197 Jackson Pollock. Levandos melsvumo ūkas. Nacionalinė dailės galerija/Vašingtonas

198 Georges Mathieu. Visur Kapetingai. Nacionalinis moderniojo meno muziejus/Paryžius

199 Andy Warhol. 200 „Campbell“ sriubos skardinių. Privati kolekcija/Niujorkas

200 Jasper Johns. Trys vėliavos. Burton Tremaine kolekcija

201 Robert Smithson. Spiral Jetty, Didysis Druskos ežeras/Juta

202 Nam June Paik. Global Groove. 1973 vaizdajuostė

203 Carlos Ott. Opéra Populaire de la Bastille/Paryžius

Raportas

(pranc. rapport) Reguliariai pasikartojantis ↑ornamento pagr. fragmentas, pvz., kilimuose, tapetuose, keramikoje. *Begalinis raportas:* raštuotas plotas atrodo kaip atsitiktinė nesibaigiančio ornamento atkarpa (pvz., ↑meandra).

Raportas

Raštų tapyba

(angl. patern painting) Kitaip dekoratyvioji dailė (decorative art). 8-o deš. pab. atsiradusi šiuolaik. dailės kryptis kaip žaismingas atsakas į minimal. ↑*arte povera*. Jai būdinga tapetiška, ryškių spalvų, beveik folklorinė ornamentika, sekanti H. Matisse ir ↑secesija. Šio stiliaus žym. atstovai — S. Polke, F. Faulkneris ir K. Shaw.

Ratgeb, Jerg

(*apie 1480 Švabijos Gmiundas, †1526 Pforcheimas) Vok. tapytojas. Kaip vienas Valstiečių karo lyderių, 1526 buvo paimtas nelaisvėn ir ketvirčiuotas. Ratgebo freskos Frankfurto karmelitų vienuolyne (1514—17, išl. tik fragmentai) ir Štutgarto Herrenbergo altorius (1518/19) rodo, kad ir nusimanydamas apie it. renesanso dailę, jis vis dėlto laikėsi vėlyv. gotikos tradicijų.

Rauch, Christian Daniel

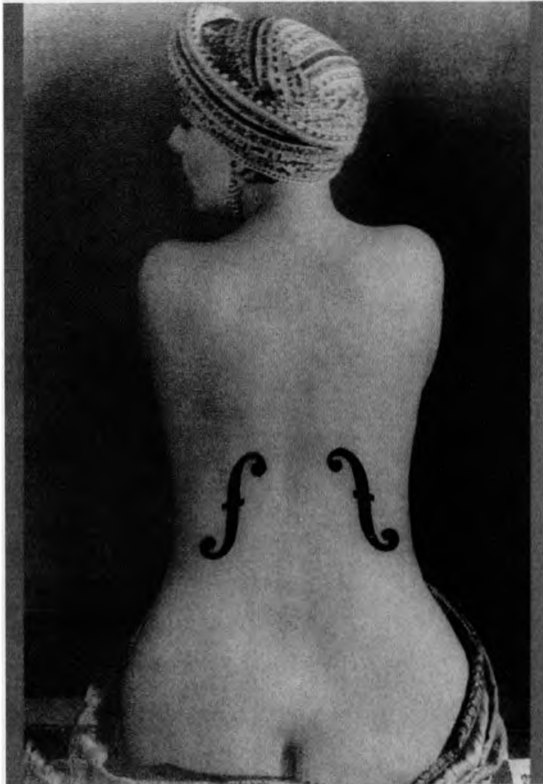
(*1777 Arolzenas, †1857 Dresdenas) Vok. skulptorius. Rauchas buvo vienas žym. vok. klasicizmo meistrų. Nuo 1802 studijavo pas G. Schadową. 1804—11 apsistojo Romoje, ten patyrė B. Thorvaldseno ir A. Canova poveikį. Jo portret. biustuose jungiasi idealizmas ir realizmas. Svarb. kūrinys — Frydricho Didž. paminklas Berlyno Unter den Linden (1839—51).

Raudonfigūris stilius

↑Antikos vazų tapyba

Rauschenberg, Robert

(*1925 Port Artūras/Teksasas) Amer. tapytojas, grafikas ir ↑hepeningų kūrėjas. Studijavo Kanzase, Paryžiuje ir Niujorke, ten prisijungė prie ↑popdailės pradininkų. Iš pradžių tapė monochrom. baltus aliej. paveikslus, kurie vienas nuo kito skyrėsi tik formatu ir minimaliais ženklais („Baltas paveikslas su skaitmenimis“, 1959). 6-ame deš. jo ↑komb. tapybą inspiravo kasdienybės objektai ir vad. civilizacijos atmatos („Juodoji rinka“, 1961). Rauschenbergo [Raušenbergo] dailės ištakos — K. Schwitterso kūryba ir ↑dadaizmas. Jis statė spektaklius, yra sukūręs daugybę ↑šilkografijų ir ↑litografijų; domėjosi ir ↑veiksmo tapyba.

Man Ray. Le violin d'Ingres. Nuotrauka

Realizmas: Albrecht Dürer. Motinos portretas. Anglies piešinys

Ray, Man
(*1890 Filadelfija, †1976 Paryžius)
Amer. tapytojas, fotografas ir objektų dailininkas. Ray'us [Rėjus] buvo vienas iš ↑dadaizmo kūrėjų Niujorke. 1921 atvykęs į Paryžių suartėjo su siurrealistais ir 1925 dalyvavo jų pirmojoje Paryžiaus parodoje. Ray'us vienas pirmųjų pritaikė šiuolaik. dailei visas fotografijos techn. galimybes; kūrė ↑fotogramas (rėjogramas) ir kt. Jo kūrybos suded. dalis — siurreal. filmai bei objektai, pvz., vinimis aptaisytas lygintuvas („Cadeau").

Raysse, Martial
(*1936 Golfe-Juan)
Pranc. tapytojas ir objektų dailininkas. 1960 Raysse [Raisas] subūrė ↑„Nouveau Réalisme" grupę. Men. objektams naudojantis daiktus iš dirbt. medžiagų, jis yra artimas ↑popdailei, kuri taip pat domisi gatavais kasdieniais daiktais. Vėliau sugalvojo techniką, vadinamą „flocage": sintet. medžiagos lakštas padengiamas veltiniu. Kūrė paeiliui neoninius ir veidrodinius darbus, be to, fotografijas ir ↑koliažus.

Ready-made
(angl.: gatavai pagamintas) Kitaip gatavi daiktai. Apie 1913 M. Duchamp'o įvestas vartojimo reikmenų (dviračių, butelių, džiovintuvų, pisuarų) apibrėžimas; juos, ištrauktus iš įprasto konteksto, bet nė kiek nepakeistus, jis paskelbdavo meno kūriniais. Šiais *ready-made* Duchamp'as sukėlė diskusiją dėl meno sąvokos apskritai ir padarė lemiamą įtaką ↑objektų dailės raidai.

Realizmas
1. Bendrąja prasme — visų epochų vaizduosena, idealizavimo ar stilizacijos priešingybė, kai stengiamasi kuo tikroviškiau perteikti vaizdą. Natūralizmas irgi siekia kuo tiksliau atvaizduoti detales, tačiau realizmo sąvoka aprėpia ir tikrovės men. interpretaciją. **2.** Tapybos stilist. kryptis, inicijuota G. Courbet XIX a. II trečdalyje (taip pat W. Leiblis, J. F. Millet).

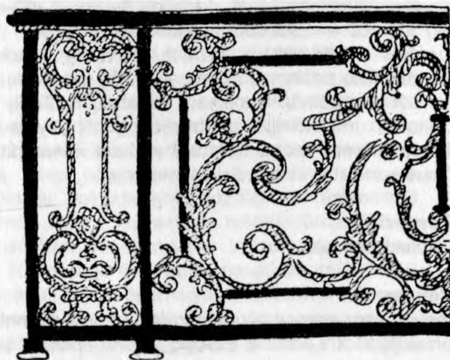
Redon, Odilon
(*1840 Bordo, †1916 Paryžius)
Pranc. ↑simbolizmo tapytojas ir grafikas. Redono paveikslai pilni vizijų, sapnų ir monstrų. Relig., simbol. ir erotines jų temas nesunku aptikti ir ano meto literatūroje (Mallarmé, Baudelaire, Flaubert, Poe). ↑„Nabis" ir ↑siurrealistai laikė jį savo pirmtaku. Reikšmingos liografijų serijos: „Dans le rêve" (1878); „Šv. Antano gundymas" (pagal Flaubert, 1889); „Piktybės gėlės" (pagal Baudelaire, 1890).

Refektoriumas
(lot. refectorium, iš reficio — atgaivinu, perdirbu) Kitaip refektorius. ↑Vienuolyno valgomojo salė. Kitados ji dažnai būdavo dvinavė. Refektoriumai papr. įrengiami ↑kluatre priešpriešiais bažnyčią. Kryžiuočių ordino vienuol. pilyse refektoriumai buvo vadinami *remteriais*.

Refleksas
↑Atšvaitas

Buv. cistersų vienuol. Maulbrone refektoriumas

Regentystės stilius
(pranc. régence) Kitaip regento stilius. Prancūzų meno laikotarpis tarp ↑Liudviko XIV stiliaus griežtojo baroko ir ↑rokoko, pavadintas pagal kunig. Pilypo Orleaniečio regentystę (1715—1723). Baroko formos pasidarė vingresnės, sienų skaidymas — elegantiškesnis ir lengvesnis, ypač kolonas pakeitus ↑piliastrams. Vengta ryškių kontrastų, siekta perėjimų darnos, pvz., tarp lubų ir sienų.

Regentystės stiliaus ornamentas

Regentų grupė
(orig. vok. Regentenstück) XVII a. Olandijoje pamėgtas ir plačiai paplitęs ↑grupės paveikslo tipas. Regentų grupė — tai gildijos, našlaičių namų, senelių prieglaudos ir pan. viešosios įstaigos valdybos nariai (regentai). Formaliai toks paveikslas artimas ↑šaulių grupei. Regentai papr. susodinami prie vieno stalo; jų bendrumas išreiškiamas kokiu nors bendru fiktyviu veiksmu. Sen. žinomą tokio pobūdžio paveikslą yra nutapęs P. Pietersas (1599). Žymūs regentų grupių tapytojai buvo F. Halsas („Senelių prieglaudos regentės", 1664) ir Rembrandtas („De Staalmesters", 1661/62).

Reichenau tapybos mokykla
Imperijos abatijos skriptoriumas Bodeno ež. Reichenau s., žym. Otonų knygų tapybos centras (↑miniatiūrų tapyba). Viename ankst. kūrinių, Darmštate laikomame Gero kodekse (apie 969 sukurtas Kelno arkivysk. Gero), dar ryški Karolingų ↑Ados grupės ir ↑Sankt Galeno knygų tapybos mokyklos įtaka. Bet jau Egberto kodekse (980—984) naudojamasi vėlyv. antikos, veik. rom. pavyzdžiu; beje, jame yra seniausias išlikęs NT iliustracijų ciklas. Reichenau mokyklos didž. laimėjimai atsispindi Liuthardo grupės rankraščiuose (apie 980—1030): pvz., abu Otono III evangeliarijai Achene ir Miunchene, Henriko II perikopių knyga Miunchene ir Bambergo Apokalipsė. Šiuose kūriniuose pirmąkart realist. foną pakeitė ↑aukso fonas, veik. iš čia išplitęs visoje Vakarų tapyboje. Dvas. turinį įkūnijančios figūros vaizduojamos ekstazės kupina poza. Arkadų įrėminti evangelistų atvaizdai įgauna monumentalumo, ir juose vėl galima atpažinti antikos bei bizant. dailės pavyzdžius. Reichenau tapybos mokykla (X a. vid.—XI a. vid.) padarė didelę įtaką viduramžių dailei — su ja susijusios ne tik visos vokiškos Otonų laikų knygų tapybos mokyklos, bet ir it. bei pranc. skriptoriumai. ↑Otonų menas.

Reichle, Hans
(*apie 1570 Šongau, †1642 Briksenas)
Vok. skulptorius. 1588—96 gyveno Florencijoje. Giovanni da Bologna mokinys ir bendradarbis. Vėliau gyveno ir dirbo daug. Miunchene, Augsburge ir Briksene. Skulptūras kūrė iš bronzos ir ↑terakotos. Jis atkildino it. manierizmo ir ankst. baroko formas ir skleidė jas šiaurėje. Svarb. Reichle [Reichlės] darbai yra Nukryžiavimo grupė Šv. Ulricho ir Afros bažn. Augsburge (1605) ir Augsburgo arsenalo fasadas su slibiną nugalinčio arkangelo Mykolo bronz. skulptūra (1603—06).

Reiner von Huy
(dirbo XII a. I p.)
Lotaringijos auksakalys. Pavyzdžiu jam buvo bizant. ir Karolingų knygų tapyba. [Reineris van Hejus] kūrė ↑Maso dailės klestėjimo pradžioje; stilist. atžvilgiu jo kūryba — vidurys tarp auksakalių Godefrois de Claire ir Nicolas de Verduno darbų. Vienintelis atributuotas jo kūrinys — krikštykla Šv. Baltramiejaus bažn. Lieže (apie 1107/18).

Reinhardt, Ad
(*1913 Bafalas, †1967 Niujorkas)
Amer. tapytojas ir dailės teoretikas. Baigęs meno istorijos studijas Niujorke, mokėsi pas abstrakcionistą Carlą Holty ir studijavo Nacionalinėje dizaino akademijoje. Savo juodomis, niuansuotomis drobėmis Reinhardtas [Reinhardas] padėjo pamatą ↑minimalizmui. Tik ilgiau žiūrint jo paveiksluose galima įžvelgti spalvingą ir dinamišką erdvinę struktūrą.

Reino keramika
(orig. vok. Rheinisches Zeug) ↑Akmens masės dirbiniai, iš pradžių (XV a.) gaminti tik Reino regione (aplink Kelną). Garsėjo puošnūs ąsočiai su ornamentiniu ir figūr. reljefu, pvz., vad. barzdylų ąsočiai (su barzdoto vyro atvaizdu).

Rėjograma
↑Fotograma

Rekonstrukcija
(lot. reconstructio — atkūrimas) Dingusio, sunaikinto ar tik iš dalies išlikusio bet kurios meno šakos kūrinio faktinis ar pieštinis atkūrimas. Rekonstrukcija dažnai susijusi su kūrinio konservavimu ir ↑restauracija. Rengiantis rekonstrukcijai naudojamasi kasinėjimų duomenimis, rašyt. šaltiniais (dokumentais, aprašymais etc.), o idealiu atveju — modeliais, kopijomis ir nuotraukomis. Rekonstrukcijos prireikia mokslo tikslams, vaizdumui (pvz., kai sudėjus vazų ar molinių figūrų šukes užpildomos trūkstamos dalys) ir istor. aplinkos atgaminimui (pvz., archit. ansambliai). ↑Paminklų apsauga.

Relikvijorius
(lot. reliquiarium) Reikmuo, kuriame laikomos ir demonstruojamos relikvijos — šventojo palaikai, su religijos istorija susiję daiktai, pvz., Šv. Kryžiaus šipuliai). Pirmieji relikvijoriai — skrynelės ir skardinės — atsirado IV a. Nuo VII a. kokią nors relikviją privalėjo turėti jau kiekviena bažnyčia. XII ir XIII a. buvo daromos prabangios relikvijų skrynios (karstams su relikvijomis). Įsigalėjo gyva prekyba relikvijomis, jų įsigydavo ir privatūs asmenys, pvz., ↑medalionus. Relikvijoriai buvo meniškai puošiami auksakalių darbais, emaliu, iš sidabro kalta ir auksuota maž. plastika (pvz., Trijų Karalių relikvijorius Kelno katedros lobyne). *„Kalbančiu" relikvijoriumi* vadinamas pirminio relikvijos pavidalo, pvz., galvos, krūtinės, rankos ar kojos formos relikvijorius. *Kupolinis relikvijorius* — nedidelė statinio su kupolu imitacija. Baroko laikais relikvijos dažnai būdavo laikomos altoriaus ↑predeloje.

Reljefas
(pranc. relief) ↑Skulptūros rūšis — iškilus figūros arba daikto vaizdas plokštumoje, tvirtai su ja suaugęs. Reljefai puošia arba skaido pastatų bei daiktų plokštumas (pvz., knygų viršelius, dėžutes, duris ir t. t.) ir kuriami iš akmens, metalo, dramblio kaulo, molio, gipso, medžio ar sintetikos. Pagal vaizduojamo motyvo iškilumą skiriamas bareljefas (plokščiasis reljefas), demireljefas (vidut. aukščio reljefas) ir horeljefas (iškilusis reljefas). Sen. Egipto mene būta įdubiojo reljefo, kurio figūros ne iškilusios iš plokštumos, o įsmegusios į ją. — Sen. reljefai žinomi iš sen. Rytų kultūrų. Sen. Graikijoje šventyklos buvo puošiamos reljef. ↑metopomis ir ↑frizais. Sen. Romoje daug. reljefų pasitaiko ↑triumfo arkose, triumfo kolonose ir altoriuose, ankst. krikšč. laikais — sarkofaguose ir dramblio kaulo diptikuose. Viduramžiais reljefai puošė antkap. plokštes, bronz. duris, ↑altoriaus užtvaras ir ↑sakyklas. Visais šiais atvejais naudojamas vad. griežtasis reljefas (figūros izoliuotos nuo plokštumos, į ją nepereina), tuo tarpu renesanso laikais atsirado vad. tapybiškasis reljefas (figūros išsirutulioja iš plokštumoje pavaizduotų peizaž. ar archit. motyvų, kuriamų pagal perspektyvos dėsnius). Italai Donatello ir L. Ghiberti laikomi tapyb. reljefo meistrais. Nors reljefas vis dar tebėra dailės suded. dalis, nuo baroko laikų jis kaskart labiau menko ir pamažu prarado turėtą reikšmę.

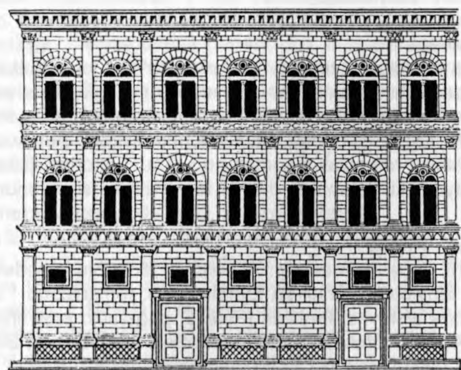
Rėmai
Iš pradžių archit. forma, naudota sakral. dailės. Gotikos laikų altoriai ir molbert. paveikslai buvo apgaubiami turtingais drožtiniais ornamentais, puošiami viršūnėmis (↑ažūrinė viršūnė), išorėje užsibaigdavo smail. arkomis. Nuo renesanso laikų pasitaiko meniškų pasauliet. paveikslų rėmų, suteikiančių kūriniui reprezent. pobūdį; itin prabangių rėmų atsirado baroko epochoje. Mediniai arba stiuko rėmai buvo polichromuojami, auksuojami, vėliau paliekama natūrali mediena. Nuo XVII a. rėmai būdavo įstiklinami; padengti auksu, sidabru, perlamutru, išpuošti ornamentais ir ažūru, patys tapdavo dailės kūriniais.

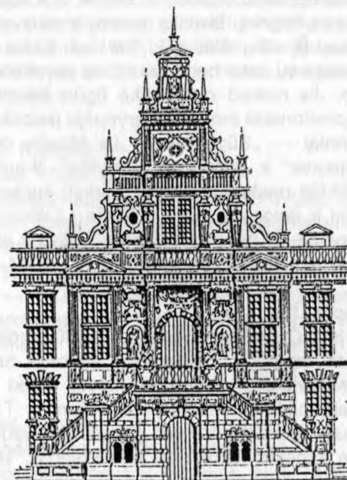
Remarkinis atspaudas
(pranc. remarque — pastaba paraštėje) ↑Ofortas, kurio pakraščiuose esama mažų piešinėlių, dailininko naudojamų kaip ėsdinimo bandiniai; tiražuojant atspaudus jie dažn. nusitrina. Remarkinis atspaudas apibūdinamas ↑*avant la lettre* sąvoka ir meno rinkoje neretai vertinamas labiau už leidybinį atspaudą.

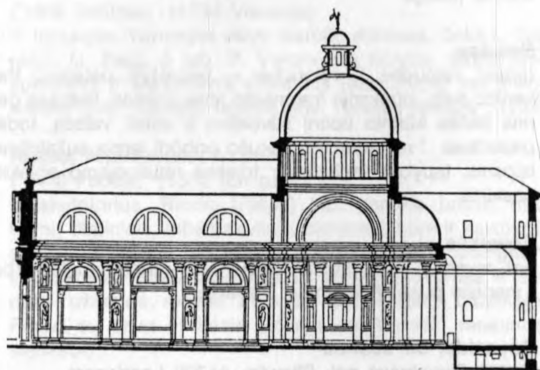
Rembrandt Harmensz van Rijn
(*1606 Leidenas, †1669 Amsterdamas)
Ol. tapytojas ir ofortistas; žym. XVII a. ol. tapybos meistras. Rembrandto ankst. kūrinius įtakojo mokymasis pas istor. paveikslų tapytoją P. Lastmaną Amsterdame. Nedidelio formato, daug. relig. turinio paveikslams būdingi ryškūs ↑šviesotamsos kontrastai ir dramatiškos, kone teatrališkos scenos („Judas grąžina trisdešimt sidabrinių", 1629). Grafikos srityje tuo pat metu jį lab. domino žmogaus veidas. Neilgai darbavęsis Leidene, 1631 Rembrandtas persikėlė į Amsterdamą. Ten netrukus tapo vienu popul. tapytojų, įsigijo didelę dirbtuvę, sukaupė dailės kolekciją, turėjo reprezent. namus. Pradėjo tapyti grup. portretus, bibl. scenas, peizažus ir taip išvengė tų laikų tapybai įprastos vieno kurio žanro specializacijos. Ankst. paveikslų ryškius šviesos kontrastus palengva keitė subalansuotas apšvietimas ir intensyvesnės spalvos. Šią „vidurinę", jam sėkmingiausią fazę apvainikavo itin reikšmingi kūriniai, kaip kad „Nakties sargyba" (1642) arba „Sūnaus palaidūno sugrįžimas" (1636). Pakliuvus į finansinę bėdą, 1656 jo namai ir turtas buvo parduoti iš varžytinių; jį rėmė tik jo gyvenimo draugė Hendrickje Stoffels ir sūnus Titus. Pats Rembrandtas vis labiau traukėsi iš viešojo gyvenimo. Vėlyv. jo kūriniuose pastebimas dramatiškų efektų išsižadėjimas. Jam pasidarė svarbiausia atskleisti nedaugelio nutapytųjų psichologiją, įsismelkti į jų vidų. Gausūs autoportretai (daugiau nei 100), vaizduojantys jį įv. amžiaus tarpsniais ir kuo įvairiausios būsenos bei skirtinguose vaidmenyse, rodo jį domėjusis žmogaus sielos paslaptimis ir stengusis jas perteikti. Svarb. jo vėlyv. laikotarpio kūriniai — „Jokūbo palaiminimas" (1656), „De Staalmesters" (1661/62), „Žydaitė nuotaka" (apie 1668). Rembrandto palikimas apima apie 700 paveikslų, 300 ofortų ir 1600 piešinių. Nepaisant kai kurių netikslių vertinimų, „mitų", o ir klaidingos atribucijos (pvz., „Vyras su aukso šalmu") Rembrandtas traktuotinas kaip vienas didž. ir savičiausių meistrų visoje dailės istorijoje.

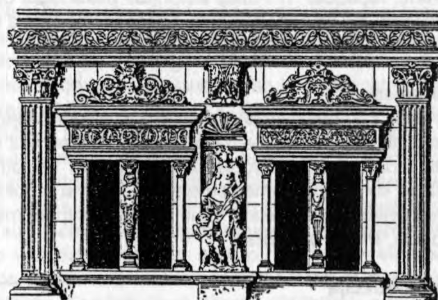
Remteris
↑Refektoriumas

Renesansas
(pranc. renaissance — atgimimas; it.: rinascimento) Italijoje prasidėjusi XIV—XVI a. Europos meno epocha, pasižyminti „visų menų atgimimu antikos dvasia". It. meno istorikas G. Vasari 1550 šią epochą apibūdino kaip drąsų polėkį, pra-

Palazzo Rucellai. Florencija

Rotušė. Leidenas

Išganytojo bažn. (Il Redentore). Venecija

Heidelbergo rūmų viršut. aukštas

sidėjusį ir užsibaigusį jo gyvenimo akivaizdoje. Laikotarpį tarp Giotto ir Tiziano J. Burckhardtas 1860 pavadino „renesanso kultūra Italijoje". Renesansas labiau reiškėsi ne kaip apibrėžtas stilius, o kaip gyvenimo būdas. Atsižadėjus griežtų viduramžių nuostatų ir saitų, atsigręžus į klasik. antiką, siekta aktyvizuoti naujas kūryb. galias ir humanizmo dvasia formuoti laisvą žmogų. *Ankstyvojo renesanso* laikais — nuo 1430 iki 1500 — klestėjo visos meno šakos: architektūra, skulptūra, tapyba. Florencijoje apie L. B. Alberti susibūrė to meto meistrai: Masaccio, F. Brunelleschi, Donatello ir L. Ghiberti. — *Brandusis renesansas* truko maždaug nuo 1500 iki 1527. Visuose menuose žmogus pirmą kartą atsiskleidė kaip asmenybė. Individualių bruožų įgavo ir Michelangelo Pasmerktasis Siksto koplyčioje, ir Raffaelio Madonos; o Leonardo da Vinci drąsiai kūrė ateities vizijas, konstravo skraidymo aparatą. Tiesa, pagr. užsakovu liko Bažnyčia, mecenatais — popiežiai, bet atliekantis užsakymus menininkas, iškilus klausimui „kaip", net sakral. architektūroje likdavo pats sau šeimininkas. Renesansas — ir ↑autoportreto klestėjimo metas. Niurnberge A. Düreris, paveiktas Italijos įspūdžių, vėlyv. gotikos stilist. priemones transformavo į specifinę vok. renesanso formą. Dailininkas virto universaliu genijumi; jis teoriškai studijavo proporcijas ir formą, medžiagas ir jų panaudojimo galimybes. Visuose menuose viešpatavo harmonija, formos, spalvos ir kompozicijos pusiausvyra. Italija, renesanso gimtinė, netrukus susilaukė lygiaverčių „varžovų" — žymių Nyderlandų tapytojų, vok. drožėjų ir vario raižytojų, garsių mokslininkų, moksliškai pagrindusių meno dėsnius. Žavėjimasis pasauliet. dalykais teikė įkvėpimo visiems, kūrusiems šioje epochoje ir savo kūrybos galia išsivadavusiems iš viduramžių sąstingio. Renesanso stilist. tąsa buvo ↑manierizmas.

Reni, Guido
(*1575 Bolonija, †1642 ten pat)
It. tapytojas, L. Carracci mokinys. 1605—11 Reni [Renis] gyveno Romoje, ten jam padarė įtakos M. Caravaggio kūryba. Grįžęs į Boloniją kaip L. Carraccio (†1619) įpėdinis pasidarė žym. Bolonijos mokyklos meistru. Jo paveikslai pasakojamojo pobūdžio, emocionalūs, su ryškiu polinkiu į sentimentalumą (freska „Aurora" Palazzo Rospigliosi Romoje, 1610). Vėlyv. klasicistinis jo stilius elegantiškesnis, jam būdingas šaltesnis koloritas ir schematiška kompozicija.

Renoir, Pierre-Auguste
(*1841 Limožas, †1919 Pajūrio Kanis)
Pranc. tapytojas impresionistas. Savo tapybos studiją Renoiras [Renuaras] išlaikė dirbdamas porceliano dekoruotoju. Iš pradžių domėjęsis G. Courbet kūryba, apie 1862 su-

sipažino su C. Monet, J. Bazille ir A. Sisley'umi ir pamėgo šviesią impres. švelnių melsvų ir rausvų tonų ↑plenero tapybą. Šį stilių išlaikė iki 9-o deš. („Liza su skėčiu", 1868). Drauge su savo bendraminčiais persikėlė į Šaji net. Fontenblo. Jis niekad neatsisakė figūr. paveikslų, tuo tarpu kt. impresionistai mėgavosi grynuoju peizažu. Šios fazės svarb. kūriniai — „Sūpuoklės", „Le Moulin de la Galette", „Le Déjeuner" ir „Irkluotojų pusryčiai". 9-ame deš. jo men. išraiškoje pastebima Ingres kūrinių sugestija — ryškūs kontūrai ir įtaigesnė kūnų plastika („Lietsargiai", 1884). Vėlyv. kūryboje jis grįžo prie vaiskių spalvų ir atmosferinio šviesos reiškinių perteikimo („Mauduolė", 1904—06).

Repin, Ilja
(*1844 Čiugujevas/Ukraina, †1930 Kuokala/Suomija) Rusų tapytojas. ↑Realizmo atstovas nauj. rusų tapyboje. „Peredvižnikų" draugijos narys, Sankt Peterburgo dailės akademijos profesorius. Jo ↑žanr. ir ↑istor. tapyba skirta daug. paprastų žmonių gyvenimo vaizdavimui social. kritikos aspektu („Burliokai prie Volgos", 1870—73).

Replika
(pranc. replique) **1.** Paties autoriaus pakartotas dailės kūrinys, beje, ne visada išlaikantis absoliutų tapatumą (plg. ↑kopija). **2.** Aukšto techn. lygio men. atspaudas.

Repoussoir
(pranc.: kontrastavimas) ↑Peizaže (ir fotografijoje) į pirmąjį planą iškeltas, dažnai vertikalus vaizdo elementas (pvz., medis) arba figūra (vaizduojama iš nugaros). Tamsus siluetas stūkso kontrastuodamas su peizažo toluma ir nukreipia žiūrovo žvilgsnį į paveikslo gilumą; tuo sustiprinamas erdvės įspūdis. Plg. ↑stafažas.

Reprodukcija
Dailės kūrinio pakartojimas, dauginimas arba imitavimas; kartais kyla dvejonių, ar ji laikytina ↑kopija, ar originalu. Reprodukavimo būdai kildinami iš ↑spaudos būdų. Itin sunku diferencijuoti reprodukcinę ir originalią grafiką, dažnai tai definicijos klausimas. Kartais šiuolaik. dailės kūrinius norom nenorom tenka reprodukuoti dėl jų unikalumo. Reprodukcinė grafika tuo ypatinga, kad ↑spaudos formą gamina ne pats atvaizdo autorius, o kt. dailininkas — reprodukavimo specialistas.

Restauracija
(lot. restauratio — atnaujinimas, atstatymas) Meno kūrinių atnaujinimas. Sąvoką detalizuojant — konservavimas, sanavimas ir ↑rekonstrukcija. Konservuojant išlaikoma esama objekto būsena, o restauravimas reiškia, kad nukentėjęs objektas kuo labiau priartinamas prie pirminio pavidalo. Vadinasi, jis turi atitikti estetinius, meno kūriniui keliamus reikalavimus. Restauravimu laikomas patamsėjusių, suskilinėjusių ir vėlesnių ↑lakų šalinimas, ankstesnių restauravimo pėdsakų likvidavimas, trūkstamų vietų gruntavimas ir dažų sluoksnio užglaistymas, ↑retušavimas ir lakavimas. — Pastatai buvo restauruojami jau prieš Kristų (↑paminklų apsauga), ne tiek juos saugant, kiek valdžios polit. interesais. Restauravimo sąvoka dab. prasme įsigalėjo tik apie 1500; ji sietina su renesanso laikais kilusiu susidomėjimu istorija bei antika. Restauravimo darbus ilgą laiką atlikdavo garsūs tapytojai; bandyta pagerinti originalą. Tik XIX a. meno kūrinius imta traktuoti kaip istor. dokumentus, kuriuos tegalima minimaliai keisti. Šiais laikais stengiamasi atlikti restauraciją bendromis restauratorių, meno istorikų ir chemikų jėgomis. Restauracijos metodai priklauso nuo moksl. tyrimų, objekto būsenos ir finansavimo; kiekvienam objektui jie parenkami individualiai.

Retabulas
Kitaip altoriaus antstatas. Virš mensos ties jos užpakaliniu kraštu iškylantis antstatas. [Su mensa jį jungia žema sienelė — ↑predela.] Retabulas puošiamas tapyba arba drožyba. Jis nėra užveriamas, kaip vidurinė ↑sąvar. altoriaus dalis. Dailėje retabulas žinomas nuo XI a. ↑Altorius. [Lietuvių dailėtyrininkų retabulas dažnai tapatinamas su altoriumi.]

Rethel, Alfred
(*1816 Dypenbendas net. Acheno, †1859 Diuseldorfas) Vok. tapytojas ir grafikas. Žymus vėlyv. romantizmo ↑istor. tapybos atstovas. Rethelis [Rėtelis] pagarsėjo savo freskomis Acheno rotušėje, vaizduojančiomis Karolio Didž. istoriją (prad. 1840). Tuo pat metu medžio raižiniais iliustravo „Nybelungų giesmės" Marbacho leidimą. Žym. jo medžio raižinių ciklas — „Ir mirties šokis" (1849), sukurtas 1848 revoliucijos įtakoje.

Retušas
(pranc. retouche, iš retoucher — papaišyti, pataisyti) Pakenkto dažų sluoksnio fragmento atnaujinimas. Retušas gerina dailės kūrinio optinį suvokimą ir estet. vaizdą, todėl priskirtinas ↑restauracijai. Retušo pobūdį lemia sužalojimo laipsnis, tapybos technika ir tolesnė retušuojamo objekto paskirtis.

Reversas
(lot. reversus — apgręžtas, pasuktas) Antroji monetos arba ↑medalio pusė. Antonimas: ↑aversas.

Reynolds, Sir Joshua
(*1723 Plimptonas net. Plimuto, †1792 Londonas) Anglų tapytojas. Žymus XVIII a. portretistas. Trejus metus išgyvenęs Italijoje, ten studijavęs Raffaelio, Michelangelo ir Venecijos brandž. renesanso tapybą, Reynoldsas [Reinoldsas] buvo pakviestas įkurtos Londono akademijos prezidentu. Jo ↑istor. tapyba neprilygsta portretams. Veikiamas A. van Dycko, venecijietiško kolorito ir Rembrandto ↑šviesotamsos jis nutapė apie 2000 aukštuomenės žmonių portretų. Jų stiliui būdinga reprezentacijos ir intymumo pusiausvyra kaip tik atitiko tų laikų skonį („Nelly O'Brien portretas", 1760—62). Nuo 1784 Reynoldsas buvo kar. Jurgio III rūmų dailininku.

Rezidenciniai rūmai
(orig. vok. Schloß) Dideli reprezent. aristokratų gyven. namai, pastatyti arba atviroje vietovėje ir apsupti parko (↑parkai), arba mieste, gerai apžvelgiamoje vietoje, pvz., aikštėje. Rezidenc. rūmai atsirado renesanse ir yra kilę iš viduramžių ↑pilių, tik jie neįtvirtinti ir nebepritaikyti gynybai. XV ir XVI a. dar buvo perein. tipo pastatų (pvz., Meisene); rezidenc. rūmų statyba lab. suklestėjo XVII/XVIII a., tam įtakos turėjo Versalio pvz. Jų kompleksas sudaro ↑menų sintezės kūrinį, mat jungia parkus, architektūrą, skulptūrą, tapybą ir taik. dailę. Diduma rezidenc. rūmų yra griežtai simetriški trijų fligelių statiniai su ↑*cour d'honneur*, ↑*corps de logis* ir ↑atviraisiais laiptais. Cokoliniame aukšte įrengiama ↑*sala terrena*, iš čia pagr. laiptai veda į viršut. aukštą (↑beletažą), kuriame yra svarb. patalpos (pokylių salė, gyven. kambariai, priimamasis), dažnai sudarančios ↑anfiladą. Gars. pvz.: Liudvigsburgas, Viurcburgas (Rezidencija), Viena (Belvederis), Pomersfeldenas.

Ribalta, Francisco de
(*apie 1555 Solsona, †1628 Valensija)
Isp. tapytojas. Ribalta [de Ribaltos] paveikslai pasižymi kontrastinga ↑šviesotamsa (*tenebroso*) ir išraiškingu, įtaigiu ↑realizmu — abi šios savybės kildintinos iš M. Caravaggio kūrybos („Šv. Jeronimas“, 1646). Padarė lemiamą įtaką XVII a. isp. tapybai, yra net laikomas vienu nac. isp. tapybos pradininkų. Savo dirbtuvėje išugdė J. de Ribera ir kt. dailininkų.

Ribera, Jusepe de (vad. lo Spagnoletto)
(*1591 Chatyva net. Valensijos, †1652 Neapolis)
Isp. baroko tapytojas ir ofortistas. F. de Ribalta mokinys. Nuo 1616 Ribera įsikūrė Neapolyje ir tapė veikiamas M. Caravaggio ir Ribalta ↑šviesotamsos, kartais perdėm natūralistiškai („Raišelis“, 1652). Jo kūrybos ypatumas — kraupios kankinystės scenos. Vėliau rinkosi skaidresnį koloritą ir džiugesnes temas.

Ricci, Sebastiano
(*1659 Belūnas, †1734 Venecija)
It. tapytojas. Venecijos vėlyv. baroko atstovas. Sekė L. Carracci, G. Reni, o lab. P. Veronese's kūryba. Skaidriomis spalvomis ir linksmomis scenomis Ricci [Ričis] jau linko į rokoko (pvz., Tiepolo) tapybą („Šv. Teresės ekstazė“, 1727).

Riccio, Andrea (tikr. A. Briosco)
(*1470 Paduja, †1532 ten pat)
It. skulptorius. Riccio [Ričas] lab. garsėjo bronz. maž. formų dirbiniais, tabernakuliais, sietynais, kūrė ir kasdienės apyvokos daiktus. Jo kūryba pasižymi formų išbaigtumu ir technikos virtuoziškumu (pvz., velykinis sietynas ir altoriaus užtvaros reljefai Padujos Šv. Antano bazilikoje); Riccio su savo kūriniais stovėjo ant brandž. renesanso slenksčio.

Richier, Germaine
(*1904 Gransas, †1959 Monpeljė)
Pranc. skulptorė, artima ↑siurrealizmui. Richier [Rišjė] „naguoti žmonės“ ir groteskiški gyvūnai paženklinti baimės, pavojaus ir grėsmės žyme. Su A. Giacometti ją siejo panašios formos (išilgintos galūnės, gestų ekspresija) ir analogiškas medžiagos traktavimas.

Richter, Gerhard
(*1932 Valtersdorfas)
Vok. tapytojas, kuriantis tiek ↑fotorealizmo, tiek ↑popdailės stiliumi. Nuo 1971 Diuseldorfo dailės akademijos profesorius. Tapo dažn. fotografijos pagrindu; ją perkelia į aliej. paveikslus (polichrom. ar monochrominius), neslėpdamas jų fotogr. kilmės. Taigi Richteris vaizduoja ir realų pasaulį, ir jo atvaizdą; sąmoningai išryškindamas suvokimo mechanizmus, verčia abejoti ir tikrove, ir jos kopija.

Richter, Hans
(*1888 Berlynas, †1976 Muraltas/Tesinas)
Vok. tapytojas ir avang. filmų kūrėjas. 1917 Richteris prisijungė prie Ciuricho dadaistų (↑dadaizmas), iliustravo jų žurnalus. Nuo 1940 dirbo JAV.

Richter, Ludwig
(*1803 Dresdenas, †1884 ten pat)
Vok. ↑bydermejerio tapytojas ir grafikas. 1826—36 mokytojavo ↑Meiseno porceliano manufaktūros piešimo mokykloje. Po kelionės į Italiją (1823—26) ir pažinties su ↑nazarėčiais Richteris ėmė ↑doičriomerių maniera tapyti patrauklius peizažus. Pagarsėjo medžio raižinių iliustracijomis vaikiškoms knygoms, kalendoriams, eilėraščių rinkiniams ir kt. (pvz., Anderseno pasakos, 1851). Smulkiaburž. bydermejeriško gyvenimo motyvus jis perkėlė į mielus, visiems suprantamus paveikslėlius.

Riemenschmied, Richard
(*1868 Miunchenas, †1957 ten pat)
Vok. ↑jugendo stiliaus tapytojas, architektas ir taik. dailės kūrėjas. Po tapybos studijų Riemenschmiedas [Rymenšmydas] daug. projektavo baldus, plataus vartojimo gaminius ir tekstilę. 1897 drauge su kt. įkūrė „Jungtines dail. amatų dirbtuves“, 1907 — ↑„Deutscher Werkbund“. Amžių sandūroje kūrė daug. archit. projektus (Miuncheno dramos teatro rekonstrukcija, Helerau sodų miestelio net. Dresdeno projektas).

Riemenschneider, Tilman
(*apie 1460 Heiligenštatas, †1531 Viurcburgas)
Vok. vėlyv. gotikos skulptorius ir drožėjas. Nuo 1479 Riemenschneideris [Rymenšneideris] įsikūrė Viurcburge, ten 1520/21 turėjo burmistro postą. Kilus Valstiečių karui, jis buvo valstiečių pusėje. Dėl to vėliau jam teko paaukoti karjerą, garbę, buvo net kankinamas. Reikšmingų impulsų kūrybai sėmėsi iš M. Schongauerio, N. Gerhaerto v. Leideno ir M. Erharto darbų. Subalansuotose kompozicijose sąmoningai žaidė šviesa ir šešėliais. Jo medžio drožiniai pasižymi precizišku paviršiaus apdirbimu — tai ger. matyti tuose darbuose, kuriuose jis atsisakė auksavimo ir polichromijos (M. Marijos altorius Kreglinge, 1505—10). Riemenshneiderio didž. siekis buvo idealus figūrų grožis ir dvasingumas; ypač daug dėmesio jis skyrė rankoms ir veidams. Vysk. Rudolfo von Scherenbergo antkap. paminklas Viurzburgo katedroje (1496—99) — Riemenschneiderio akmens skulptūros viršūnė. Sukūrė daug altorių, skulptūrų, antkap. paminklų, pvz., Nukryžiavimą (apie 1500/10), Šv. Kryžiaus altorių Šv. Petro ir Pauliaus bažn. Detvange (apie 1508—10), be to, imp. Henriko II ir jo žmonos Kunigundos antkapį Bambergo katedroje (1499—1513).

Rietschel, Ernst
(*1804 Pulsnicas, †1861 Dresdenas)
Vok. skulptorius, C. D. Raucho mokinys. Nuo 1832 Dresdeno dailės akademijos profesorius. Savo bronz. paminkluose Rietschelis [Rytšelis] susiejo ↑klasicizmo ir ↑realizmo elementus (Lessingo paminklas Braunšveige, 1853; Goethe's ir Schillerio paminklas Veimare, 1857).

Rietveld, Gerrit
(*1888 Utrechtas, †1964 ten pat)
Ol. architektas ir dizaineris; „De ↑Stijl“ grupės narys. Rietveldo [Ritveldo] kūrybai būdinga griežta orientacija į ↑neoplasticizmo formų paprastumo reikalavimus. Jo suprojektuotos vilos, namai, interjero įranga (daug. baldai) pasižymi pabrėžtinu kuklumu, gerai matoma konstrukcija. Buvo vienas iš menininkų, įsteigusių CIAM (Congrés Internationaux d'Architecture Moderne), nepripažįstantį menkiausios ↑eklektikos.

Rigaud, Hyacinthe
(*1659 Perpinjanas, †1743 Paryžius)
Pranc. baroko epochos tapytojas. Rigaud [Rigo] tapė pompastiškus, reprezent. portretus, akivaizdžiai atspindinčius Liudviko XIV laikus („Liudviko XIV portretas“, 1701). Nestokojantis užsakymų, turėjo visą būrį padėjėjų.

Rišamosios medžiagos
Kitaip rišikliai. **1.** Tapyboje — medžiagos, į kurias įtrinami tapymui skirtų dažų pigmentai (tarp jų ir auksas). Tai emulsijos, balzamai, aliejai arba dispersijos, kurios ore arba oksiduodamosi sukietėja. Nuo jų priklauso pigmentų veikimas bei ilgaamžiškumas. **2.** Statyboje — miltelių pavidalo mineral. medžiagos (cementas, statyb. kalkės, statyb. gipsas etc.), kurios išmaišytos vandenyje ar kt. skystyje virsta skiediniu, o vėliau išdžiūsta. Statant rišam. medžiagomis sujungiami akmenys ar plytos.

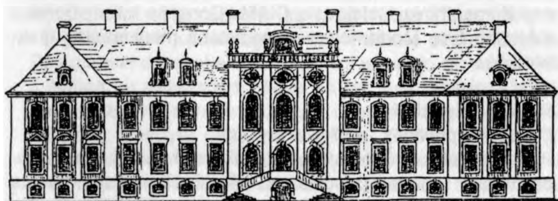
Ryšulinis piliorius
(orig. vok. Bündelpfeiler) Vėlyv. romanikos ir gotikos ↑piliorius forma: aplink piliorius liemenį tolygiai išdėstomos plonos trijų ketvirčių kolonos, arba ↑įramsčiai. Brandž. gotikos architektūroje piliorius liemens dažnai net nematyti.

Rytietiški kilimai
Prieš., Vid. ir Centr. Azijoje rišti ↑kilimai. Mazgų tankis ir jų kokybė (kaip ir panaudotos medžiagos) nulemia kilimo vertę (120 000—600 000 mazgų kv. metre; dienos darbas — 3000—12 000 mazgų). Kilimų dailė suklestėjo XV—XVIII a. Persijos šacho manufaktūrose Ardebile, Tebrize, Kašane, Isfahane. Iš dalies sekant ↑miniatiūromis ir keramika ten buvo rišami kilimai su medžioklės scenomis, sodų ir žvėrių motyvais. Nuo XVI a. Turkijoje atsirado maldos kilimų, vaizduojančių ↑mihrabus. Nuo ankst. viduramžių rytietiški, ypač persiški, kilimai Europoje buvo labai vertinami. XIX a. čia pradėta gaminti kilimus sekant senais rytiet. pavyzdžiais.

Rytų kryptis
↑Bažnyčios orientavimas

Rivera, Diego
(*1886 Guanachuatas, †1956 Meksikas)
Meksikos tapytojas. Po modern. tapybos (Cézanne, Picasso) studijų Paryžiuje Rivera grįžo į Meksiką ir ėmėsi jos istorijos bei meno tyrimų (↑ikikolumbinis menas). Jis kūrė „nac. revoliucijos" dvasia, todėl gaudavo didelių viešų užsakymų tapyti freskų ciklus (sostinėje Meksike: Escuela Nacional Preparatoria, Švietimo ministerijoje, Nac. rūmuose). Būdamas tvirtų pažiūrų marksistas, jis siekė visiems suprantamai pavaizduoti istor. įvykius ir dabarties sumaištį. Tad drauge su J. Orozco ir D. Siqueiros tapo vienu iš ↑muralizmo pradininkų.

Rizalitas
(it. risalita — kyšulys) Pastato dalis, per visą jo aukštį kyšanti iš fasado plokštumos. Būna centrinių, šoninių ir kampinių rizalitų. Rizalitas tėra pastatą pagyvinantis puošyb. motyvas, mėgtas baroko, rokoko, populiarus ir XIX a.

Centrinis ir kampiniai rizalitai

Robbia, Luca della
(*1399 Florencija, †1482 ten pat)
It. skulptorius. Della Robbia [dela Robija] šalia L. Ghiberti ir Donatello priskiriamas prie Florencijos ankst. renesanso pradininkų. Jo skulptūros darbai atspindi harmonijos ir tobulo grožio siekį. Vienas ankst. kūrinių — choro tribūna Florencijos katedroje (1431—37). Tačiau didesnę reikšmę jis įgijo ėmęsis apval. skulptūros; ją kūrė iš spalv. glazūra puoštos ↑terakotos. Spalvingais majolikos reljefais (dažn. baltos figūros mėlyname fone) jis išpuošė F. Brunelleschi Pazzi koplyčios medalionus ir liunetes. Terakotos reljefų tradiciją pratęsė jo palikuonys Andrea ir Giovanni della Robbia, ir ji Florencijoje išsilaikė net iki šiol (pvz., Madonos).

Robert, Hubert
(*1733 Paryžius, †1808 ten pat)
Pranc. tapytojas. G. Pannini'o, garsaus ↑griuvėsių tapybos meistro, mokinys. Ilgai gyvenęs Romoje (1754-65), Robert'as [Roberas] grįžo į Paryžių ir daug. tapė tuo metu mėgstamus griuvėsių paveikslus, laikytinus savita ↑archit. kompozicijos šaka. Be to, dirbo parkų architektu.

Rocaille
↑Rokailis

Rodčenko, Aleksandr
(*1891 Sankt Peterburgas, †1956 Maskva)
Rusų tapytojas, skulptorius ir grafikas, vienas ↑konstruktyvizmo pradininkų. Iki 1920, prieš pasukdamas į taik. grafiką ir kiną, Rodčenko [Rodčenka] buvo radikalus tapytojas ir skulptorius, kūręs daug. monochrom. (juodus ant juodo) darbus ir kinet. skulptūras (↑mobili konstrukcija). Paskatų jam teikė K. Malevičiaus, V. Tatlino ir V. Kandinskio teorijos. Vėliau, kaip ir Tatlinas, atsidavė Rusijos revoliucijos idėjai. Dirbo apipavidalintoju žurnale „LEF", kuriam vadovavo Majakovskis, iliustravo šio kūrybą.

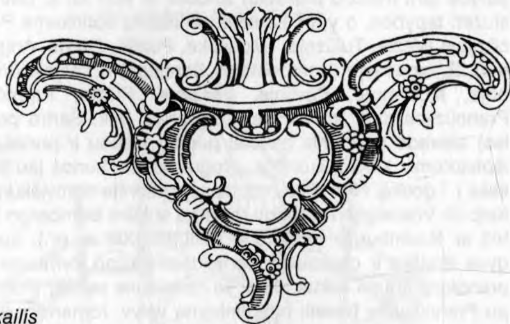
Rodin, Auguste
(*1840 Paryžius, †1917 Medonas)
Pranc. skulptorius. Žymių paskatų Rodino [Rodeno] kūrybai teikė Michelangelo darbai ir Prancūzijos gotik. katedros. Jo realist. stilius traktuotinas kaip ↑impresionizmo principų perkėlimas į skulptūrą. Faktūriškas skulptūrų paviršius sudaro sąlygas nepakartojamam šviesos ir šešėlių žaismui; portret. biustai atskleidžia gilių emocinių momentų. Daugelis jo skulptūrų tik fragmentiškai ryškėja akmens luituose, redukuotos iki esminių elementų. Sukūręs „Kalė piliečius" (1884—95), Rodinas išrutuliojo naują paminklo tipą, kuriam svetima heroizmo demonstracija. Jo nuostata, kad skulptūra neturinti priklausyti nuo architektūros, padarė tikrą perversmą skulptūros sampratoje; pats jis atsidūrė tarp įžymiausių XIX a. pab. skulptorių. Be akmens ir bronzos skulptūrų, yra sukūręs paveikslų, piešinių bei ofortų. Kūriniai: „Pabučiavimas" (1886); „Žingsniuojantysis" (1877); „Mąstytojas" (1880); „Balzacas" (1891—98); „Katedra" (1910).

Roemerswaele, Marinus Claesz. van (kitaip Reymerswaele)
(*1490 Reimersvalis Zelande, †po 1567)
Nyderlandų manierizmo tapytojas. Roemerswaele [van Rumersvalė] kūrė relig. siužetų paveikslus, bet pirmuč. ↑žanr. tapybos darbus, kuriems įtakos darė Q. Massysas. Iš jo perėmė ir pav. „Aukso svėrėjas su žmona" siužetą („Mokesčių rinkėjas su žmona", keletas variantų, be kt., 1558 ir 1559).

Rogier van der Weyden
↑Weyden, Rogier van der

Rohlfs, Christian
(*1849 Nyndorfas/Holšteinas, †1938 Hagenas)
Vok. tapyt. ir grafikas. Po dailės studijų Veimare Rohlfsas [Rolfsas] pasuko į ↑impresionizmą, kurį apie 1910 E. Nolde's įtakoje (jiedu kartkarčiais drauge dirbdavo Zoste) pakeitė ↑ekspres. formų ir spalvų išraiška. Jis kūrė apibendrintų formų ir improvizuoto kolorito pastatų paveikslus, iš pradžių apytamsiais, o vėliau šviesiais tonais. Taip pat liejo skaidrias peizažų ir gėlių natiurmortų akvareles. Nuo 1901 Folkwango mokyklos Hagene profesorius.

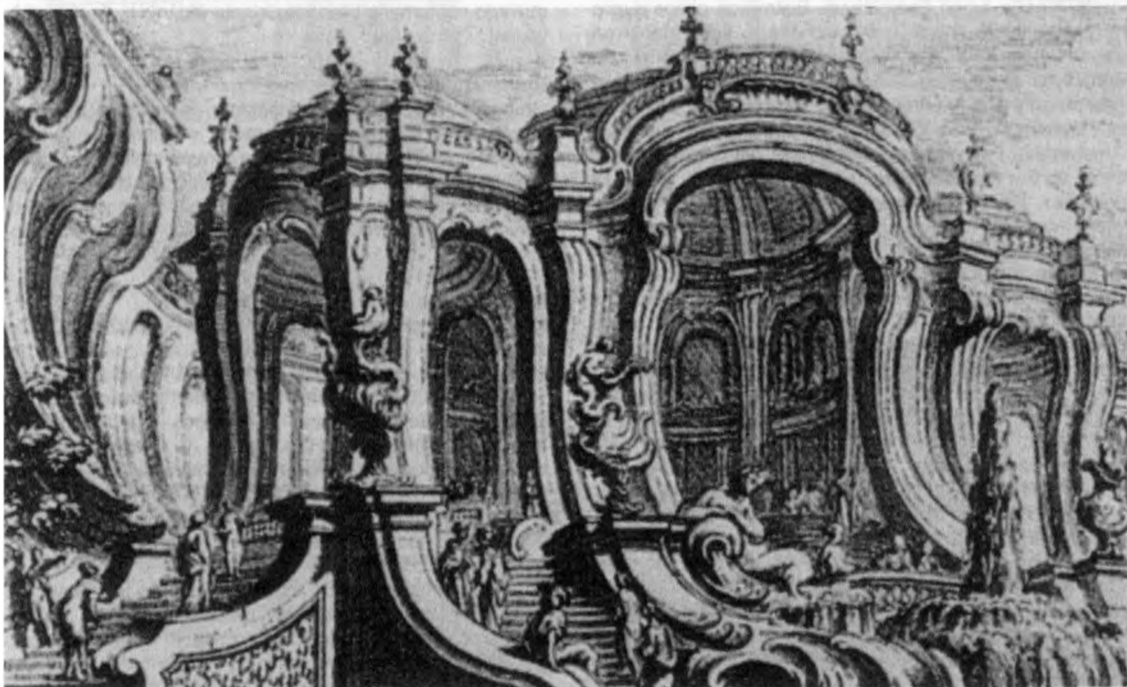
Rokailis
Kitaip *rocaille* (pranc.). Kriauklės pavidalo ornamentas, XVI a. vid. naudotas dirbt. grotų puošybai. XVIII a. vid. rokailis tapo pastatų, baldų ir pan. puošyb. motyvu, pagr. ↑rokoko ornamentu ir formos principu, suteikusiu šiam stiliui vardą ir naudojamu visų dailės šakų iki 1780.

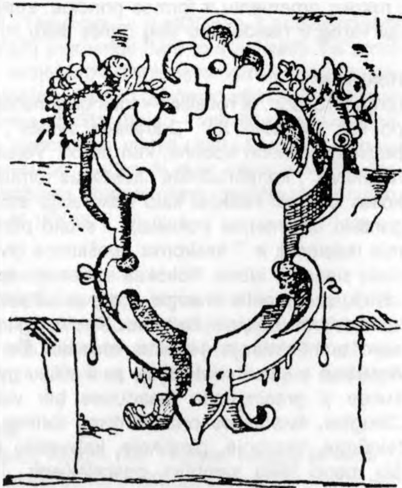
Rokailis

Rokokas
(pranc. rococo, iš rocaille — toks ornamentas) Prancūzijoje po kar. Liudviko XIV, „karaliaus saulės", mirties (1715) prasidėjusi meno epocha, kuri barok. Versalio pompastiką redukavo į komfortabilius miestiškus rūmus Paryžiuje. Rokokas pirmuč. reiškėsi kaip dekoracijų stilius: lengvi, elegantiški ornamentai (rokailiai), ↑stiuko plastika, auksuotomis detalėmis ir ↑freskomis puošiamos civil. ir sakral. pastatų sienos ir lubos. Rokokas suklestėjo apie 1730; dailūs užraitų ornamentai ir augal. motyvai užtvindė architektūrą, spindėdami auksu ir baltumu. Rokoko gimtinė Prancūzija savo architektūroje netrukus atsisakė šio stiliaus, tačiau Austrijoje ir kat. P. Vokietijoje jis ir toliau gyvavo elegantiškuose ir gracinguose fasaduose bei vidaus apdailoje. Džiugios, šventiškos ornamentikos formos klestėjo architektūroje, tapyboje, plastikoje, kalvystėje etc. ir sąlygojo šių meno šakų sambūvį, pasireiškiantį ↑menų sintezės kūriniais. Pranc. rokoko tapytojai — A. Watteau, F. Boucher ir J. B. Pater'as — mėgavosi šviesos ir spalvų efektais; anglas W. Hogarthas visa tai papildė kandžia ironija; vok. k. regione kūrė su medžiu dirbantys skulptoriai ir freskų tapytojai — I. ir M. Güntheriai, P. Trogeris, J. A. Feuchtmayras, Italijoje — tapytojai Canaletto, G. Tiepolo ir G. Guardi.

Rolverkas
(vok. Rollwerk) Renesanso, manierizmo ir baroko laikų plastiškas ornamentas, giminingas ↑apkaustų ornamentui. Jį sudaro susuktos, galuose atsipalaiduojančios standžios [tar-

Rokokas: Juste-Aurèle Meissonier. Fantastinis projektas

Rolverkas

tum skardinės] juostos. Naudotas daug. aprėminimams, pvz., ↑kartušuose, ↑herbuose.

Romanika

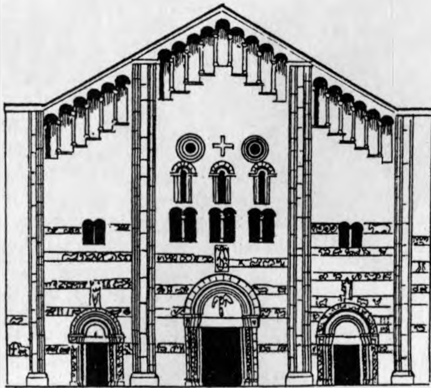
(vok. Romanik) Kitaip romaninis stilius. Romanikos kaip epochos sąvoka įsigalėjo tik 1825 Prancūzijoje pernelyg sureikšminant tuomet naudotus tam tikrus sen. Romos architektūros motyvus (kaip antai pusapskritės arkos ir kolonos). Tačiau meno istorijos, ypač pasaulėžiūros atžvilgiu antikos įtaka romanikai, — juolab jos tapybai ir skulptūrai, — veikiau nežymi. Romanika — pirmoji po antikos tikra Vakarų meno epocha (maždaug nuo 1000 iki 1250, Prancūzijoje maždaug iki 1150); jos centrai — Prancūzija, Vokietija ir Italija (ypač Lombardija). Bažnyčios galios sustiprėjimas sąlygojo sakral. meno vienovę, o šiam menui priklauso diduma roman. kūrinių. Išsiplėtojo bažnyčių ir vienuolynų architektūra. Daugelis archit. formų atsirado jau ↑Karolingų ir ↑Otonų mene (kryžiaus plano ↑bazilika, ↑kripta, ↑dviejų galų bažnyčia, bažn. ↑kryžmos ir choro bokštai, ↑vestverkai). Palyginti su ankst. krikšč. architektūra, į akis krinta sunkių masyvių kubinių bei cilindr. archit. formų įsigalėjimas. Plačiai naudojama ↑statramsčių kaita — masyvūs pilioriai derinami su galingomis kolonomis (pvz., Šv. Mykolo bažn. Hildesheime, 1001—33). Platus, kubinis ankst. romanikos ↑kapitelis (maždaug nuo 1000) darosi vis puošnesnis, kol galop vėlyv. romanikoje virsta grakščiu tauriškublokiniu kapiteliu. Ankst. romanikos bazilikose abi navos, tiek skersinė (↑transeptas), tiek centrinė, pasidaro vienodo pločio, o brandž. romanikoje įsivyrauja ↑kvadr. modulio sistema. Prancūzijoje, veikiama tenykščių didž. architektūros mokyklų, romanika plėtojosi daugeliu krypčių. Savitas bažnyčios tipas susiformavo svarbiame piligrimų kelyje į Kompostelos Santjagą (pvz., Tulūzoje, Konke); jo formos (↑triforijus, ↑empora, ↑deambulatoriumas su koplyčių vainiku, ↑pakopinis choras) vėliau turėjo reikšmės gotikos stilistikai. 981 pašventinta *Cluny II* virto pavyzdžiu daugeliui vienuol. bažn., ypač benediktinų (↑Hirzau architektūros mokykla), *Cluny III* (1088—1135), sugriauta apie 1810, savo dydžiu ir puošnumu pranoko visas to meto bažnyčias. Svarb. romanikos naujovė — visų patalpų perdengimas skliautais (centr. navos — kryžm. briaunuotuoju skliautu); įvesta perstatant Špėjerio katedrą 1082, nuo XII a. vid. ji paplito visur. Ši pažanga pasitarnavo sienų skaidymui (pvz., ↑aklinėmis arkadomis, ↑nykšt. galerijomis, ↑lizenomis ir ↑arkatūromis) bei sąlygojo ↑archit. plastikos suklestėjimą. Tuo metu atsirado gausi figūr. ir ornamentinė ↑portalų (ypač ↑timpanų ir ↑glifų), be to, ↑kapitelių, ↑frizų, ↑fasadų ir ↑altoriaus užtvarų puošyba. Figūr. kapitelis virto vienu būdingiausių romanikos bruožų. Roman. skulptūroje vyravo ↑reljefai, bet buvo atgaivinta ir monument. plastika (↑krucifiksai, Madonų statulos). Skulptūros ir tapybos paskirtis — perteikti krikšč. Išganymo teoriją ir krikšč. pasaulėvaizdį vaizduojamąja simbolių kalba. Tad buvo atsisakyta tikroviškų natūral. proporcijų bei erdvės ir kūnų santykio, kas dažnai stebina šių laikų žiūrovą. Griežta, nuo gamtos formų nutolusi men. raiška atspindi tokią meno sampratą, kai didaktinis meno pobūdis ir simbol. galia iškeliama virš visų estet. ir kt. reikalavimų. Nuolat kartojasi sustabarėjusi, formalizuota mimika ir gestų kalba. Žmonių ir daiktų dydžio santykis grindžiamas hierarchiniais ryšiais, o ne tikrove (↑prasminė perspektyva) — reikšmingos detalės išdidinamos. Tikro klestėjimo romanikoje susilaukė ↑miniatiūrų bei stiklo tapyba. ↑Molbert. tapyba (ant medžio plokščių) žinoma tik nuo XII a. Daugiasiužet. tapybos, o ypač skulptūros kūrinių aptinkama Prancūzijoje (Vezlė, Tulūzoje, Muasake, Puatjė, Otene, Angulème), R. Ispanijoje (Kompostelos Santjage) ir Italijoje (Veronoje, Modenoje, Pavijoje, Feraroje, Pizoje, Parmoje). Prancūzijos didž. katedrose (Le Manas; vak. Šartro portalas) atsirado figūromis gausiai puoštų fasadų ir portalų su išplėtotomis krikšč. ikonogr. programomis, kurios jau tiesė kelią į ↑gotiką. Nuo XII a. vid. dailėje stiprėjo tikroviškumas. Kaip tik Vokietijoje nežinomi meistrai sukūrė Bambergo Raitelį ar Naumburgo fundatorių statulas (XIII a. pr.), kurios gyva išraiška ir organiškai perteiktomis kūno formomis toli pranoksta anuos laikus; deja, jie nesulaukė sekėjų. Tuo tarpu Prancūzijoje beveik neaptinkama vėlyv. romanikos kūrinių, nes perėjimas į gotiką apie 1150 čia įvyko be jokio lūžio. Visoje romanikoje didelę reikšmę turėjo taik. dailės dirbiniai: nuolat tobulėjo emalio technika ir auksakalystė, atsirado monument. bronzos dirbinių (bažnyčių durys, krikštyklos).

Romanizmas

Grupės XVI a. Nyderlandų tapytojų, kurie savo tapysena orientavosi į it. brand. renesansą ir manierizmą, kūrybos apibrėžimas. Vienas pirmųjų šios srovės atstovų buvo Barendas van Orley, nutapęs „Paskut. teismą" (1525). Kt. romanizmo dailininkai, protarpiais ar nuolat gyvenantys ir kuriantys Italijoje, buvo J. Gossaertas, J. van Scorelis ir F. Floris.

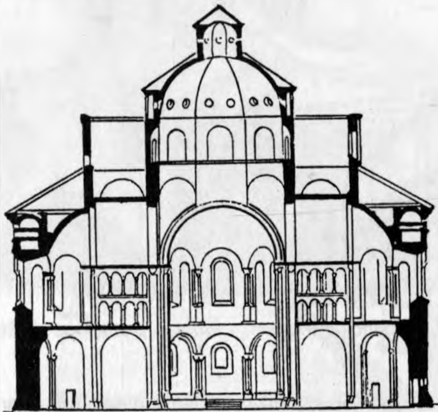
Romantizmas

XIX a. pr. susiformavusi pasaulėjauta, kuri užvaldė visas meno sritis — poeziją, muziką, tapybą ir kt., — tačiau neįgijo vientisos men. raiškos. Vokietijoje ši epocha prasidėjo viešpataujant klasicizmui ir truko iki pat bydermejerio. Romantizmo judėjimas sėmėsi medžiagos iš viduramžių — architektūra prisiminė gotiką, tapyba — sakmes, pasakas, apskritai folklorą. Tapytojai (C. G. Carusas, C. D. Friedrichas, F. Overbeckas, P. O. Runge, J. Schnorras von Carolsfeldas, M. von Schwindas) greta praeities temų buvo itin pamėgę gamtos motyvus, tapė poetiškus peizažus, kuriuose žmonės sudaro tik ↑stafažą emocionaliai pakylėtoje girių, uolų, dangaus ir jūros scenerijoje. Italijos trauka skatino dailininkus, kaip kad kitados ↑nazaretiečius, vykti į Romą. Blaiviai mąstantys romantikai, pvz., K. F. Schinkelis, visas jėgas skyrė architektūros paminklų gelbėjimui — piešė juos ir tapo ↑paminklų apsaugos pradininkais. Buvo kuriama daug portretų, tarp jų — gražiausi draugystę vaizduojantys XIX a. paveikslai. Be to, tarp romantikų atsirado ir puikių

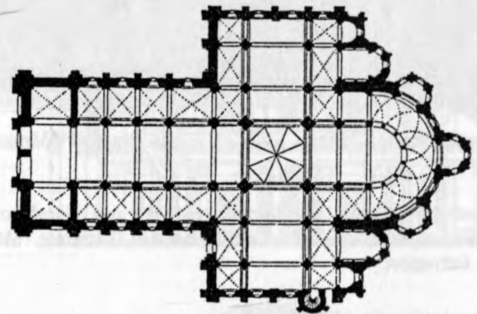

Šv. Mykolo bažn. Pavija

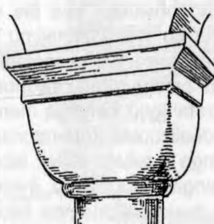
Šv. Apaštalų bažn. rytinis transeptas. Kelnas

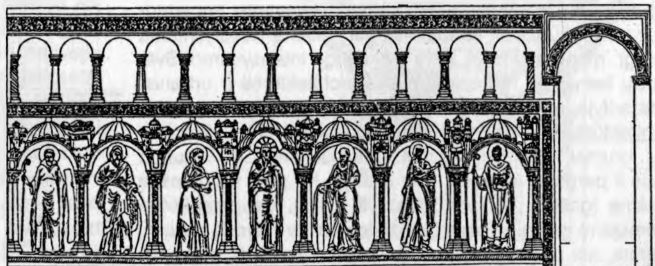
Šv. Fua bažn. Konkas

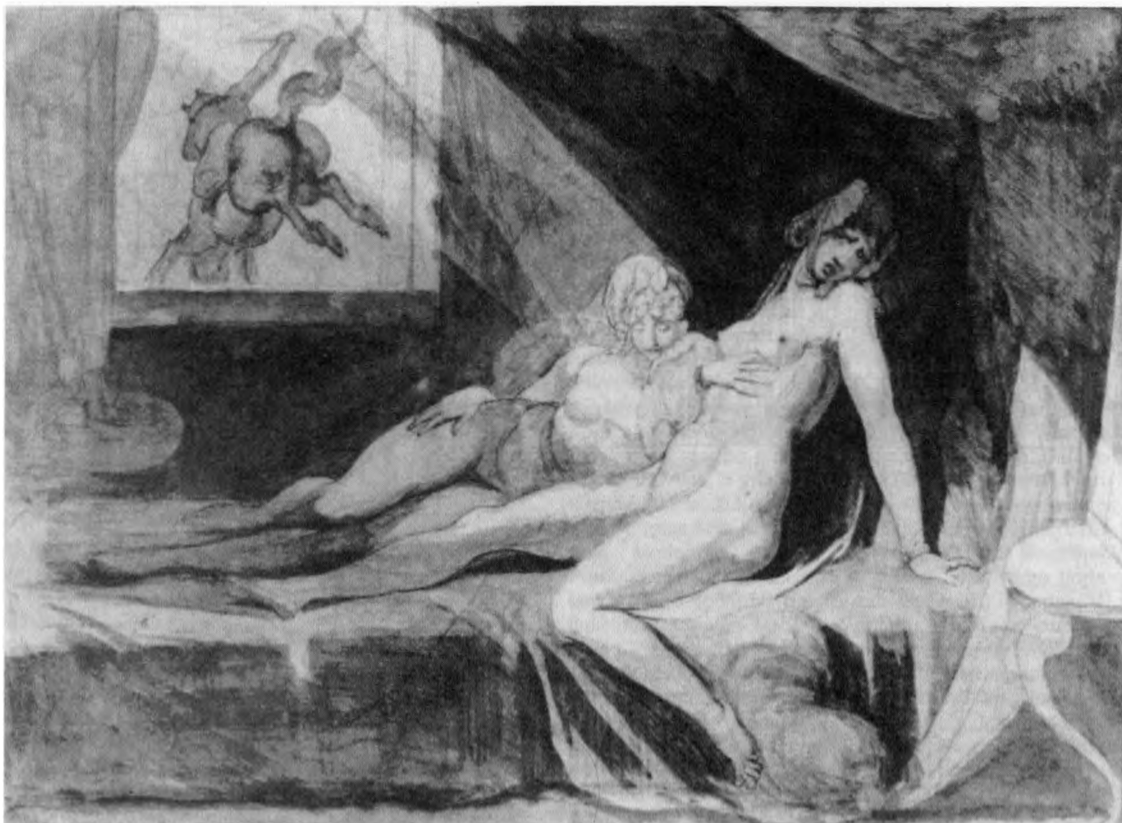
Zoomorfinis kapitelis

Kubinis kapitelis

Altoriaus užtvara. Hildesheimo katedra

Romantizmas: Johann Heinrich Füssli. Nakties košmaras apleidžia dvi miegančias moteris. Lavuotas plunksnos piešinys

iliustratorių, kurie, remdamiesi senovės pvz., įamžino tuolaikinius literatus — L. Tiecką, brolius Grimmus, Mörike, G. Schwabą.

Romėniškasis klasicizmas
(orig. angl. Roman-Classicism) ↑ Paladianizmo kryptis (maždaug 1790—1830) Š. Amerikoje. Šį architektūros stilių smarkiai rėmė tuomet. Amerikos prezidentas T. Jeffersonas.

Romėnų menas
Romos valstybės menas nuo V a. pr. Kr. iki imperijos žlugimo V a. po Kr. Romėnų menas formavosi veikiamas etruskų ir gr. helen. meno; tik valdant imp. Augustui (I a. po Kr.) atsirado savitas imperinis menas, šlovinantis imperatorių ir jo artimuosius. Tačiau visą šią epochą buvo juntama sen. gr. meno sugestija, nors ir skirtingo intensyvumo. Svariausių laimėjimų romėnai pasiekė architektūros ir urbanistikos srityje, taip pat reljefe bei portret. plastikoje. — Rom. architektūrai būdingi monument. statiniai: rūmai, šventyklos, forumai, teatrai ir termos. Jos naujovės — ↑ triumfo arkos ir pergalės kolonos. Nuo III a. pr. Kr. pab. vis didesnę reikšmę įgauna pasauliet. statiniai (vilos, daugiaaukščiai nuomojami namai). Pagr. šventyklos forma buvo iš etruskų perimta, ant podiumo užkelta šventykla, turinti tik vieną paradinę pusę bei papuošta gausiomis terakot. dekoracijomis. Nuo II a. pr. Kr. medinių bei molinių plytų statinius pradėjo keisti monument. akmeniniai pastatai. Reprezent. pastatuose pirmenybė buvo teikiama marmurui. Svarb. ir lemiamas atradimas — į betonavimą panaši liejamos statybos technika, naudota nuo II a. pr. Kr. pab., kuri įgalino skliautais perdengti milžiniškas patalpas. Prie to prisidėjo ir patobulinta plytinės statybos technika, pravertusi statant inžinerinius įrengimus (akvedukus, tiltus). Rom. architektūrai būdingas ašinis ir simetriškas pastato dalių išdėstymas. III a. po Kr., valdant imp. Konstantinui, monument. krikšč. statiniai iškėlė naujų uždavinių rom. architektūrai. IV a. svarb. vaidmuo teko Konstantinopoliui. Romėniškos archit. formos, kaip centrišk. pastatas (antkap. statiniai), buvo perimtos ankst. krikšč. meno ir dominavo iki pat nauj. laikų. Skulptūra. Romėnų apval. skulptūra iš esmės buvo gr. pvz. kopijos ar bent jau kuriama pagal gr. pavyzdžius. Nuo III a. pr. Kr. gr. skulptūros buvo importuojamos; didžiosios rom. kopijavimo dirbtuvės daug prisidėjo, kad šie dailės kūriniai išliktų iki mūsų laikų. Savitų svarių laimėjimų buvo pasiekta portreto srityje: jau nuo I a. pr. Kr. kuriamos portret. statulos (daug. ↑ biustai) pasižymėjo tobulu fizionom. panašumu. Valdant Augustui, portretai įgijo vieningą men. išraišką; buvo sukurtas oficialus idealizuotas imperatoriaus portreto tipas. Savita raida būdinga ir reljefo dailei, labai plastiškai ir tapybiškai dėl sąmoningai naudojamo šviesos ir šešėlių žaismo. Labiau už kt. buvo mėgstamos istor. ir mitol. temos, beje, reljefais buvo puošiamos pergalės kolonos bei triumfo arkos. Tapyba. Nuo III a. pr. Kr. buvo kuriami didelio formato istor. tematikos molbert. paveikslai, tačiau jų

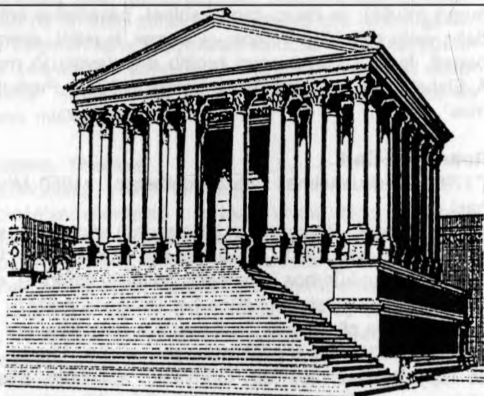
pvz. neišliko; aukštą portret. tapybos lygį rodo I—IV a. Egipte sukurti ↑mumijų portretai. Tapybos laimėjimų vaizdą padeda susidaryti iš I a. pr. Kr. pr. išlikusi sienų tapyba Pompėjoje, Herkulanume ir kitur. Būdingas archit. elementų (kolonų, piliastrų) iliuzinis vaizdavimas, taip pat scenos, vykstančios gatvėje ar vietovaizdyje. Buvo mėgstamos ir mitol. figūr. scenos bei ornam. motyvai. II a. po Kr. išryškėjusios plokštum. linijinio stiliaus tendencijos vėliau rado atgarsį ankst. krikšč. mozaikose. Su architektūros klestėjimu sietinas ir aukštas pastatų apstatymui naudojamų taik. dailės kūrinių lygis. Iš jų minėtini puošnūs ir brangūs sidabro indai, spalvotas bei raižytas stiklas, reljef. keramika (terra sigillata), be to, ↑gliptika bei monetų dailė. (Pav. žr. toliau.)

Rops, Félicien
(*1833 Namiūras, †1898 Korbel-Esonas)
Belgijos tapytojas ir grafikas. Kūryb. kelią Ropsas pradėjo polit. ir social. karikatūromis. Vėliau grynai ↑*fin de siècle* stiliumi kūrė daug. erotinius ir satanistinius ofortus (pvz., „Les diaboliques“, 1886); yra sukūręs titul. puslapius savo bičiulių Mallarmé ir Maupassant'o knygoms.

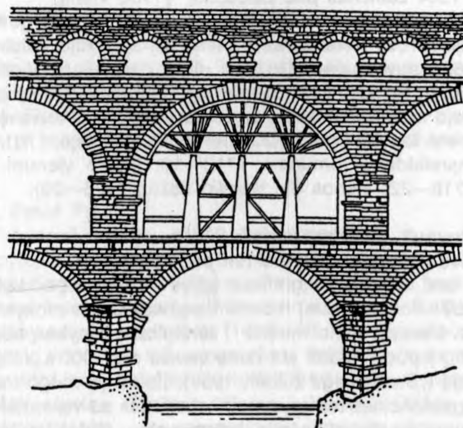
Rosa, Salvator
(*1615 Neapolis, †1673 Roma)
It. tapytojas, ofortistas, muzikas ir poetas. Rosa [Roza] pagarsėjo savo nuotaikingais peizažais ir batal. paveikslais. Be to, jis rašė apie tapybą, poeziją ir muziką.

Rosenquist, James
(*1933 Grand Forksas)
Amer. tapytojas, žym. ↑popdailės atstovas. Savo didelio formato paveiksluose Rosenquistas [Rozenkvistas] eksperimentuoja su reklamos efekto estetika. Išdidintas plataus vartojimo prekių arba reklamos emblemų detales jis komponuoja ant permatomos folijos, įformindamas neoninio ryškumo spalvomis. Sudėtos viena ant kitos tokios folijos sudaro jo ypatingus paveikslus — daugiasluoksnius ir fosforescuojančius, o jų spalvų intensyvumą slopina formali kompozicija, gilumos perspektyva ir erdvinė struktūra.

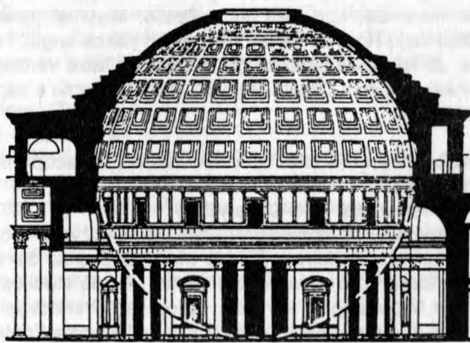
Roslin, Alexander
(*1718 Malmė, †1793 Paryžius)
Švedų rokoko tapytojas. Nuo 1752 Roslinas pasidarė popul. portretistas Prancūzijos kar. rūmuose. Jo paveikslai bu-

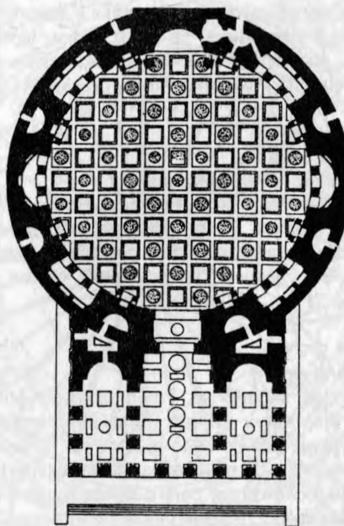

Šventykla su podiumu. Didž. Lepta. Š. Afrika

Akvedukas: Pont-du-Gard. Nimas

Panteonas. Roma

vo labai vertinami tiek dėl medžiagiškumo perteikimo, tiek dėl subtilaus, elegantiško vaizduojamų asmenų charakterizavimo („Dama su šydu: Marie Suzanne Roslin“, 1768).

Rosselli, Cosimo
(*1439 Florencija, †1507 ten pat)
Ankst. renesanso it. tapytojas. Veikiamas B. Gozzoli ir savo mokytojo Nero di Bicci, Rosselli [Roselis] sukūrė tris freskas Siksto koplyčiai. Savo dirbtuvėje jis išugdė Piero di Cosimo, Fra Bartolommeo ir M. Albertinelli.

Rossellino, Bernardo
(*1409 Setinjanas, †1464 Florencija)
Ankst. renesanso it. architektas ir skulptorius. Rossellino [Roselino] archit. darbuose akivaizdi L. B. Alberti stilistika; jis užbaigė ir šio Palazzo Rucellai. Skulptūroje sekė Donatello kūryba. Jo sukurtas Leonardo Bruni antkap. paminklas Šv. Kryžiaus bažn. Florencijoje (1444—51) laikomas sieninio antkapio pavyzdžiu.

Rossetti, Dante Gabriel
(*1828 Londonas, †1882 Birčingtonas)
Anglų tapytojas ir poetas. 1849 Rossetti [Rosetis] drauge su J. E. Millais, W. H. Huntu ir kt. įkūrė dailininkų sąjungą „Pre-Raphaelite-Brotherhood“ (↑ prerafaelitai), kuri rėmėsi it. sen. meistrais, kūrusiais iki Raffaelio. Mistiniai, dvasingi, raiškių linijų Rossetti paveikslai padarė įtakos anglų ↑ secesijai. Jo knygų iliustracijas (pvz., Dante's) labai vertino amžininkai. Kūriniai: „Beata Beatrix“ (1863); „Dante's sapnas“ (1870/71).

Rosso Fiorentino (tikr. Giovanni Battista di Jacopo di Guasparre R.)
(*1494 Florencija, †1540 Paryžius)
It. dailininkas. It. manierizmo pradininkas ir žym. ↑ Fontenblo mokyklos meistras. Baigęs mokslus pas A. del Sarto 1523 Rosso [Džovanis Rosas] išvyko į Romą studijuoti antikos ir Michelangelo kūrybos. Galop kar. Pranciškus I pasikvietė jį į Prancūziją ir patikėjo jam vadovavimą Fontenblo rūmų dekoravimo darbams (vėliau drauge su F. Primaticcio). Rosso tapyba pasižymi sudėtingu figūrų išdėstymu, kartais net nenatūraliomis jų pozomis ir šaltomis spalvomis. „Pranciškaus I galerijoje“ jis siekė „menų sintezės“; visais dekoracijų elementais šlovino karaliaus asmenį. Fontenblo rūmuose sukurtą ↑ rolverką Rosso graviūros išplatino tarpt. mastu.

Rosso, Medardo
(*1858 Turinas, †1928 Milanas)
It. skulptorius. Kaip ir A. Rodinas, Rosso [Rosas] siekė skulptūroje įamžinti ↑ impresionizmo mėgstamus momentinius įspūdžius. Jam lab. rūpėjo paviršiaus vaizdavimas; dirbo daug. su vašku ir gipsu. Rosso kūryba darė įtakos U. Boccioni'ui ir C. Brancusi'ui.

Rot, Diter
(*1930 Hanoveris)
Vok. tapytojas, skulptorius, ↑ men. akcijos ir ↑ objektų dailės atstovas. Idėjomis ir stiliumi Rotas nepritampa prie jokios konkr. krypties, bet vis dėlto yra artimas ↑ *Fluxus* judėjimui. Dažn. kuria šriftinius paveikslus, tačiau eksperimentuoja su įv. tapybos technikomis. Jam būdinga naudoti paveikslams šiaip jau su menu nesiderinančias medžiagas (pvz., šokoladą, sūrį, varškę) akivaizdžiai demonstruojant gedimą, irimą. Jo „pelėsių“ grafika irgi turi tokią pat paskirtį.

Rothko, Mark
(*1903 Daugpilis/Latvija, †1970 Niujorkas)
Rusų kilmės amer. tapytojas. Žymus ↑ spalv. dėmių tapybos atstovas. Rothko [Rotko] itin vertino galimybę spalvomis reikšti savo jausmus. Jo kūrybą inspiravo uolios metafizikos, vad. ↑ pirmykštės dailės, be to, ↑ siurrealizmo studijos. Ankst. biomorfinius darbus apie 1950 pakeitė paveikslai su tariamai persiliejančių spalvų stačiakampiais. Šioje ↑ abstr. ekspresionizmo meditac. formoje spalvos poveikis išgaunamas dedant ploną dažų sluoksnį ir renkantis lyrinį koloritą.

Rotonda
(it.: apskrita) Jau antik. architektūroje įprasta apskrito plano ↑ centrišk. statinio forma. Rotonda gali būti savarankiškas statinys arba pastato dalis. Ji dažn. perdengta skliautu, o vidaus sienas skaido ↑ nišos.

Rottenhammer, Hans
(*1564 Miunchenas, †1625 Augsburgas)
Ankst. baroko vok. tapytojas. Venecijoje Rottenhammeris [Rotenhameris] susipažino su Tintoretto ir P. Veronese's kūriniais, Romoje dirbo drauge su P. Briliu ir J. Bruegeliu, kol 1606 ilgam įsikūrė Augsburge. Be kelių freskų (Augsburgo rotušė), jis daug. tapė kabinet. paveikslus ant nedidelių vario plokščių. Temos — alegor. ir mitol. scenos su peizaž. fonu, į kurias savo ruožtu orientavosi jo mokinys A. Elsheimeris. Kūriniai: „Ecce homo“ (1597); „Paskut. teismas“ (1598).

Rottmann, Carl
(*1797 Handšusheimas net. Heidelbergo, †1850 Miunchenas)
Vok. tapytojas. Rottmannas [Rotmanas] mokėsi pas savo tėvą, vėliau, nuo 1821, — Miuncheno akademijoje. Veikiamas A. Kocho kūrybos ir kelionės po Italiją įspūdžių, sukūrė romantizuotus klasicist. Italijos bei Graikijos peizažų ciklus („Graikiškasis ciklas“: 23 ↑ enkaustikos paveikslai ant šiferio plokščių, 1838—50) ir pasidarė vienu reikšm. ↑ heroj. peizažo tapytojų Bavarijos kar. Liudviko I aplinkoje. Svarb. jo kūrinys — Italijos peizažo freskų ciklas Miuncheno rūmų sodo arkadose (1830—33). Išlikusius freskų fragmentus šiais laikais galima pamatyti Rezidencijos muziejuje.

Rottmayr, Johann Michael
(*1654 Laufenas prie Zalcacho, †1730 Viena)
Vok.-austrų baroko tapytojas. Po studijų Zalcburge ir Venecijoje 1689 Rottmayras [Rotmairas] apsistojo Zalcburge, o 1696 buvo pakviestas kar. rūmų dailininku į Vieną. Lab. pagarsėjo savo vaiskia, spalvinga ↑ lubų tapyba, kurioje naudojo iliuz. kompoziciją, smarkiai paveikusią vėlesnę monument. tapybą (freskos Zalcburgo rezidencijoje, 1701/11; Pomersfeldeno rūmuose, 1716—18; Melko vienuol. bažn., 1716—22; Vienos Šv. Karolio bažn., 1725—29).

Rouault, Georges
(*1871 Paryžius, †1958 ten pat)
Pranc. tapytojas ir grafikas. Įgijęs vitražisto specialybę, nuo 1891 Rouault [Ruo] mokėsi Paryžiaus dailės mokykloje pas G. Moreau, kurio mistinė ↑ simbolizmo tapyba padarė jam gilų įspūdį. Roault yra bene vienas didž. XX a. relig. tapytojų („Stebuklinga žūklė“, 1937). Be to, jis mėgo tragiškas, egzistencines temas, neretai susijusias su visuomenės autsaideriais (prostitutėmis, artistais etc.; „Sužeistas klounas“, 1932.) Tuo tarpu ↑ impresionizmas jam buvo svetimas. Rouault kūrybos sąsajas su stiklo tapyba (↑ vitražas) išduoda

griežtas formų apibendrinimas, intensyvios, kartais agresyvios spalvos ir stori juodi kontūrai. Jo spalvos traktavimas artimas ↑ekspresionizmui.

Rousseau, Henri (vad. le Douanier, t. y. Muitininku)
(*1844 Lavalis, †1910 Paryžius)
Pranc. tapytojas. Muitininkas Rousseau [Ruso] tapybos mokėsi savarankiškai, galiausiai dėl jos atsižadėjo ir savo profesijos. Nors ir nepripažįstama plačiosios visuomenės, jo naivioji tapyba (↑primityvizmas) darė įspūdį kai kuriems žymiems to meto tapytojams, kaip antai P. Picasso, P. Gauguinui, O. Redonui, C. Pissaro, G. Seurat ir kt. Rousseau pavyko savitu koloritu ir tapysena susieti realųjį ir sapnų pasaulį. Sunku pervertinti jo įtaką XX a. dailei. Gars. Rousseau kūriniuose vaizduojamas pirmykštis miškas: „Alkanas liūtas" ir „Jadvygos sapnas".

Rousseau, Théodore
(*1812 Paryžius, †1867 Barbizonas)
↑Barbizono mokyklos pranc. tapytojas ir grafikas; žym. ↑ *paysage intime* atstovas. Entuziastingas ol. ir anglų ↑peizažo gerbėjas. Rousseau [Ruso] stengėsi kuo tikroviškiau atkurti ir tiksliai perteikti įv. paros meto šviesos reiškinius skirtingų metų laikų gamtovaizdyje. Nepaprastai nuotaikingi, dažnai be žmonių peizažai atrodo lyg laki impresija, atsitiktinis fragmentas ar tapybiškas eskizas. Tiek šiuo ypatumu, tiek šviesos bei atmosferos traktuote Rousseau užbėgo už akių ↑impresionizmui, t. y. naudojosi jo principais („Il Adano miško alėja", 1849).

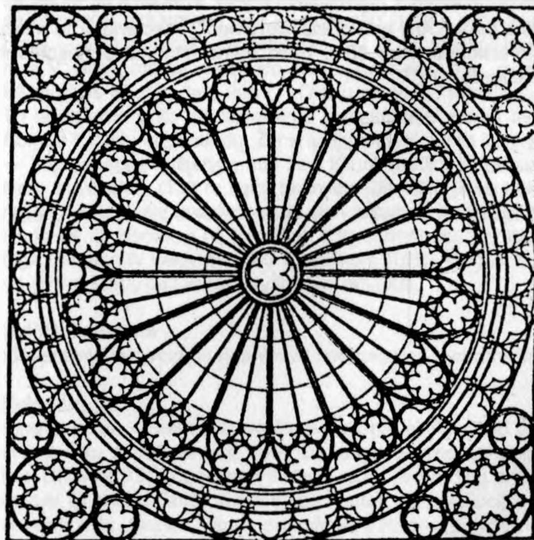
Rowlandson, Thomas
(*1756 Londonas, †1827 ten pat)
Anglų piešėjas, ofortistas ir akvarelininkas. Nuo peizažų ir portretų tapybos Rowlandsonas [Roulendsonas] netrukus perėjo prie karikatūrų; dirbo įv. žurnaluose („The Caricature Magazine"). Piešiniuose ir ofortuose, remdamasis W. Hogarthu, satyriškai vaizdavo įv. visuomenines struktūras ir visuom. santykius. Šia prasme laikytinas H. Daumier pirmtaku. Taip pat iliustravo knygas.

Rozetė
(pranc. rosette — rožytė) Architektūroje dažnas dekoracinis elementas — stilizuotais žiedlapiais apjuostas ratas. Rozetės aptinkamos jau antikoje, pvz., ↑frizuose arba kesoninėse lubose.

Rožiškasis langas
Kitaip langas rožė. Didelis apskritas langas, sudarytas iš radialinės ar koncentrinės kompozicijos ↑masverko. Būdingas gotik. ↑katedros vak. fasadui ir transepto galų fasadams. [Rožiškasis langas išsirutuliojo iš *ratlangio* — apskrito lango, suskaidyto rato stipinus primenančiais skersiniais.]

Rubens, Peter Paul
(*1577 Zygenas/Vestfalija, †1640 Antverpenas)
Flam. tapytojas, žym. tenykščio baroko atstovas. Išaugęs iš Nyderlandų ↑romanizmo tradicijos, pirmojoje kūrybos fazėje Rubensas buvo persiėmęs italizuotu manierizmu. Savitą stilių atrado apsigyvenęs Italijoje (1600—08). Mantujoje, būdamas kunig. Vincenzo I Gonzaga rūmų dailininku, nutapė trijų dalių altor. paveikslą jėzuitų bažn. (1604—06). Vėliau, kunigaikščio siųstas, iškeliavo į Romą ir Ispaniją. Grįžęs į Olandiją sparčiai kilo — pasidarė didelės dirbtuvės vadovu, diplomatu kunig. rūmuose Prancūzijoje, Ispanijoje ir Anglijoje; galop tapo žym. tų laikų tapytoju. 1609 vedė Isabellą Brant (†1626); pav. „Dailininkas su žmona sausmedžio paunksmėje" (1609/10) buvo jo vestuvinė dovana. Maždaug iki 1620 susiformavo būdingas Rubenso stilius, kurio požymiai — gyvybe trykštančios figūrų formos, aistringi judesiai ir vaiskios spalvos. Itin mėgo tapyti putlius nuogų moterų kūnus. Iš pradžių dominavę ↑šviesotamsos kontrastai ilgainiui užleido vietą ramesniam apšvietimui. Paveikslų tematika — mitol., istor. ir relig. scenos, medžioklės ir kovų vaizdai, portretai ir peizažai. Jo dirbtuvėje, be mokinių (A. van Dyckas), dirbo ir daug savarankiškų meistrų, kurie specializavosi tapyti tam tikrus Rubenso paveikslų motyvus (gamtovaizdžius, gyvūniją, ↑stafažą etc.); čia dirbo Snydersas, Udenas, Wildensas, de Vosas ir kt. Vėlesni, net paties Rubenso pasirašyti paveikslai nėra jo nutapyti visai savarankiškai. Šiais laikais manoma esant maždaug 500 „tikrų" Rubenso drobių, sukurtų be niekieno pagalbos. Po 1630 Rubensas, vis labiau traukdamasis iš visuomenės gyvenimo, leido dienas savo Steno pilyje netoli Antverpeno („Peizažas su Steno pilimi", 1636). Jo išmokslinti vario raižytojai, vad. Rubenso raižytojai, rūpinosi jo kūrinių grafinių kopijų platinimu visoje Europoje, todėl jie padarė didžiulį poveikį amžininkams ir būsimų kartų dailininkams. Kt. žymūs kūriniai: „Kryžiaus pakėlimas" (1610/11); „Ėmimas nuo kryžiaus" (1612—14); „Did. Paskutinis teismas" (1615/16); „Leukipo dukterų pagrobimas" (1615—20); „Pasmerktųjų kritimas į pragaro liepsnas" (1618—20); „Amazonių mūšis" (1615—20); „Begemoto medžioklė" (1615/16); „Medici ciklas" (1621—25); „Šv. Ildefonso altorius" (1630—32); „Hélène Fourment su kailiniu apsiaustu/Kailinukai" (apie 1638).

Rückriem, Ulrich
(*1938 Diuseldorfas)
Vok. skulptorius. Nuo 1959 Rückriemas [Riukriemas] dirbo akmentašiu Kelno katedros statyb. būdoje. 1961 tapo laisvu skulptoriumi. Jis siekia kuo paprastesnėmis formomis parodyti darbo procesą. Vaizduojamoji funkcija tenka pačiai medžiagai (akmeniui, medžiui, plienui). Tuo tikslu Rückriemas, pvz., įv. nuotoliu gręžia skyles akmens luite tol, kol jį suskaldo.

Strasbūro katedros rožiškasis langas

Rude, François
(*1784 Dižonas, †1855 Paryžius)
Pranc. skulptorius. Iš pradžių linkęs į ↑klasicizmą, vėliau Rude [Riudas] pasuko ↑romantizmo ir ↑realizmo link. Svarb. jo kūrinys — horeljefinė Triumfo arkos (Arc de Triomphe) grupė (Paryžiuje, 1832—36), pavadinta „Marseliete". Į mūšį žygiuojantys kariai kupini dinamiško ryžto — vaizduosena, inspiruota E. Delacroix ir J. L. Davido kūrybos.

Ruisdael, Jacob van
(*1628/29 Harlemas, †1682 ten pat)
Ol. tapytojas; žymus tenykštės ↑peizažo tapybos atstovas. Ruisdaelis [van Reisdalis] veik. mokėsi pas savo tėvą tapytoją Isaacą van Ruisdaelį, o gal ir pas dėdę Salomoną van Ruysdaelį. Maždaug nuo 1655 dirbo Amsterdame. Jo mėgstama tema buvo tolimi peizažai su neramiais debesimis, dažnai be žmonių ir matomi iš aukštesnio taško. Vėliau tapė upokšnius, garmančius tamsiomis giriomis, jūros vaizdus ir žiemos peizažus. Melancholiška, patetiška jo paveikslų nuotaika padarė įtakos ↑romantizmo peizažui („Žydų kapinės", 1660—70).

Runge, Philipp Otto
(*1777 Volgastas net. Greifsvaldo, †1810 Hamburgas)
Vok. tapytojas. žym. vok. ↑romantizmo meistras. Po studijų Kopenhagos akademijoje (1799—1801) Runge [Rungė] 1801—04 dirbo Dresdene ir ten prisijungė prie Tiecko bendraminčių romantikų. Jo svarb. kūrinys turėjo būti alegor. ciklas „Keturi paros laikai", tačiau buvo nutapytas tik pirmasis paveikslas „Rytas" (1808). Žlugus šiam projektui, Runge apniko abejonės savo sugebėjimais, ir jis toliau mokėsi tapybos Hamburge. Lab. išgarsėjo portretais („Hülsenbeckų vaikai", 1805—06). Goethe's pavyzdžiu 1810 Runge sukūrė savitą ↑spalvų mokslą.

Ruskin, John
(*1819 Londonas, †1900 Brantvudas)
Anglų tapytojas ir meno kritikas. Kuriantis akvareles bei piešinius Ruskinas [Raskinas] pirmuč. buvo teoretikas; jį lab. domino ↑peizažas ir viduramžių architektūra. Ruskinas daug dėmesio skyrė ↑prerafaelitams ir W. Turneriui; jis turėjo didelę įtaką ↑*Arts and crafts movement*, ↑secesijai ir to meto architektūrai. Nuo 1869 buvo meno istorijos profesoriumi Oksforde.

Russolo, Luigi
(*1885 Portogruaras, †1947 Čero di Lavenas)
It. tapytojas. Drauge su U. Boccioni, G. Severini, C. Carrà ir G. Balla Russolo [Rusolas] laikomas vienu it. ↑futurizmo pradininkų. Įtakos jam padarė O. Redono paveikslai, pakerėję spalvingumu ir mistine tematika.

Rustika
(lot. rusticus — kaimiškas) Mūras iš keturkampių tašytų akmenų — kvadrų, kurių priek. plokštuma grubiai apdorota (↑bosiravimas), tad išsikiša iš statinio sienos. Grynai dekoratyvinis rustų mūras naudojamas kaip men. priemonė siekiant tvirtumo ir tvarumo įspūdžio; dažnai pasitaiko cokoliuose ir pastatų kampuose. Rustikos galima aptikti ne tik antik. Romos architektūroje, bet ir viduramžių gynyb. statiniuose, be to, renesanso bei baroko statyboje. [Rustika kai kada vadinamas ↑bosažas bei jo imitacija tinke.]

Rutulinė gėlė
↑Ball-flower

Ruysdael, Salomon van
(*apie 1600 Nardenas, †1670 Harlemas)
Ol. tapytojas. Drauge su J. van Goyenu Ruysdaelis [van Reisdalis] priklauso pirmajai ol. ↑peizažo tapytojų kartai. Jo kūrybos ypatumas — pilkšvai žali tonai ir plona lasiruotė. Pagr. tema — upės peizažas, dažnai su stafažu ar ganomais gyvuliais („Upės vaizdas", 1632).

Ryder, Albert Pinkham
(*1847 Niū Bedfordas/Masačūsetsas, †1917 Elmherstas/Niujorkas)
Amer. tapytojas. Ryderis [Raideris] buvo veikiamas jo gimt. mieste gyvenusio peizažų tapytojo A. Bierstadto. Lankydamasis Paryžiuje susipažino su J. B. Corot. Be peizažų ir marinų, tapė daug. paveikslus relig., mistiniais ir liter. motyvais („Siegfriedas ir Reino dukterys", apie 1890).

Rysselberghe, Theo van
(* 1862 Gentas, †1926 Sen Kleras)
Belgijos tapytojas. 1884 Rysselberghe [van Reiselbergė] Briuselyje prisijungė prie dailininkų grupuotės „Les ↑Vingt". Po susitikimo su G. Seurat Paryžiuje pasidarė karštas puantilizmo šalininkas. Be portretų („Poeto Verhaereno portretas", 1915) ir peizažų, kūrė papuošalus, baldus ir plakatus.

S

Sacchi, Andrea
(*1599 Netunas, †1661 Roma)
It. brandž. baroko tapytojas. Sacchi [Sakis] buvo veikiamas Carracci, Pietro da Cortona, o lab. savo mokytojo F. Albani. Tapė daug. didelius altor. paveikslus ir freskas bažnyčioms bei rūmams (lubų freska „Dieviškoji išmintis" Palazzo Barberini Romoje, apie 1630).

Sacra Conversazione
Kitaip (it.) Šventasis pokalbis. It. renesanso dailėje dažnas M. Marijos su Kūdikiu ikonogr. tipas. Apie Dievo Motiną simetriškai išsidėstę klūpantys ar stovintys šventieji (dažn. keturi). *Sacra Conversazione* išsirutuliojo iš XIV a. Sienos tapybos mokyklai būdingo Švč. M. Marijos didybės paveikslo (Marija soste, ↑*Maestà).*

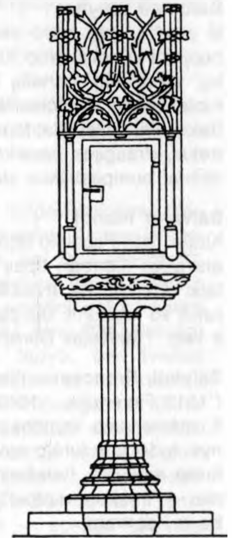
Saenredam, Pieter Jansz.
(*1597 Asendelftas, †1665 Harlemas)
Ol. tapytojas; tenykštės ↑archit. kompozicijos pradininkas. Saenredamas [Sanredamas] tapė daug. Olandijos bažnyčių interjerus („Harlemo Šv. Bavo bažn.", 1636) ir siekė kuo tikroviškiau juos perteikti. Bažnyčioje esantys žmonės jo paveiksluose reikalingi tik architektūros proporcijų išryškinimui. Be to, Saenredamas kūrė Romos ↑vedutas.

Saint-Phalle, Niki de
(*1930 Neji prie Senos)
Pranc. objektų dailininkė. Saint-Phalle [Sen Palė] augo JAV, į Prancūziją grįžo 21 metų; ten prisijungė prie ↑„Nouveau Réalisme" grupės. 1965 ↑popdailės ir reklamos įtakoje sukūrė pirmąją „Nana" – didesnę už žmogų lėlę, margai nutapytą ir apkabinėtą žaislais — didžiulių polistero skulptūrų prototipą; jas Saint-Phalle pradėjo kurti 8-ame deš. Išdidintos figūros, primenančios sen. vaisingumo simbolius, virsta geismų objektu.

Sakykla
Pakyla liturg. tekstų skaitymui ir pamokslų sakymui, kildinama iš ankst. krikšč. ↑ambonos. Iš pradžių sakykla buvo neatsiejama ↑lektoriumo dalis, bet kartu formavosi nedidelė prie pilioriaus prišlieta „pakyla". Ji dažn. puošiama gausiais drožiniais ar tapybos darbais. Sakyklą „laiko" atrama, papr. figūr. formos. Grindų plokštę dažn. riboja daugiakampis parapetas; į sakyklą veda laipteliai. Ties ja pritvirtinamas ↑baldakimo pavidalo akustinis stogelis. Italijoje susiformavo išorinė sakykla (pvz., Michelozzo ir Donatello darbo Prato katedros fasado sakykla, apie 1430).

Sakralinis menas
Paveikslai (pvz., ↑altor. paveikslas, ↑ikona), architektūros kūriniai (pvz., bažnyčia, ↑šventykla, mečetė), skulptūros (pvz., ↑krucifiksas), indai (pvz., ↑kielikas) ir kt., kas yra susiję su kuriuo nors relig. kultu. Priešingybė: ↑pasauliet. menas.

Sakramentarijus
(lot. sacramentarium) Bažnyčios ↑presbiterijoje įrengtas stulpo pavidalo archit. objektas, kuriame būdavo laikomos ostijos ir svarbūs liturg. reikmenys. Jį sudaro koja ir korpusas su grotomis, [dengiančiomis viduje esančią spintelę]. Viršuje sakramentarijus užsibaigia ↑ažūrine viršūne arba ↑baldakimu. Pirmieji sakramentarijai atsirado vėlyv. gotikos laikais ir pasižymėjo turtinga puošyba. Prie prašmatniausių pvz. priskiriamas A. Krafto sakramentarijus Šv. Lauryno bažn. Niurnberge (apie 1500). XVII a. šis objektas pasidarė nereikalingas, nes Tridento susirinkimas nurodė laikyti ostijas didž. altoriuje įmontuotame ↑tabernakulyje.

Sakramentarijus su krumpliašakio ornamento viršūne

Sala terrena
Cokoliniame ↑rezidenc. rūmų aukšte, dažnai vidur. trakte, įrengta sodo salė. *Sala terrena* gali būti atidaroma į sodą ir sudaryti interjero ir eksterjero jungtį (pvz., grotos pavidalo).

Salijų menas
Salijų karalystės laikų menas. Konrado II asmenyje frankų salijų genčių diduomenė įgijo savo karalių (1024), o po trejų metų — ir imperatorių. Dinastija baigėsi 1125, valdant Henrikui V. Salijų menas nesudaro kokios nors epochos, meno istorijoje jis įsiterpia tarp vėlyv. ↑Otonų meno ir ↑romanikos. To laikotarpio polit. situaciją lėmė investitūriniai ginčai tarp Romos ir salijų imperatorių. Žym. salijų architektūros kūrinys — imp. katedra Špėjeryje, kuri iki ↑Kliuni abatijos III perstatymo buvo didž. (133 m ilgio) bažnyčia. Ją 1030 įkūrė Konradas II kaip salijų laidojimo vietą (ten palaidoti Konradas II, Henrikas III, Henrikas IV, Henrikas V ir jų žmonos). Kt. statinyje, Henriko IV valdymo laikų ↑bazilikoje (1082—1112), buvo pirmą kartą panaudoti kryžminiai skliautai.

Salinė bažnyčia
Vienanavė bažnyčia, kurios erdvė neskaidoma statramsčių.

Salonas
(pranc. salon — svetainė, svečių priimamasis) Reguliari oficiali pranc. dailės paroda, 1667 sumanyta ir pradėta rengti kar. Liudviko XIV populiarinant rūmų skonį. Iš pradžių priimdavusi tik Karal. dailės akademijos narius, po revoliucijos ji atsivėrė ir kt. menininkams; priėmimas į Saloną prilygdavo visuotiniam pripažinimui. Sustabarėję akademikų žiuri atrankos kriterijai, pagal kuriuos Salone nelikdavo vietos nau-

joms idėjoms — jos net buvo slopinamos, — netrukus sukėlė protestus ir paskatino alternatyvias parodas, kol 1884 galop susiorganizavo „Nepriklausomųjų salonas" („Salon des Indépendants"), kuris paskatino „Sezession" grupuočių kūrimąsi kt. Europos meno centruose. Salonas formavo oficialiai palaikomą vyraujantį men. skonį, čia susitikdavo XVIII a. užsimezgusios dailės kritikos atstovai (pranc. salonier: dailės kritikas). Konservatyvūs miesčioniški XIX a. pab. ir XX a. pr. parodų paveikslai buvo menkinamai vadinami ↑ salonine tapyba.

Saloninė tapyba
Iš pradžių taip buvo vadinami Paryžiaus ↑ Salone eksponuojami kūriniai. Nuo XIX a. pab. tai niekinamas epigoniškų, vueristinių, banalių Rafaelio, Goya ar Delacroix inspiruotų, tačiau miesčioniškai saldžių paveikslų apibūdinimas. Saloniniai dailininkai tapė daug. aktus, damų ir šeimos portretus, draugijos paveikslus, be to, vaizdavo nudailintus ir dažnai pompastiškus alegor. bei mitol. motyvus.

Salvator mundi
Kitaip (lot.) Pasaulio Išganytojas. Nyderlandų sen. tapyboje atsiradęs ikonogr. tipas — soste sėdinčio vainikuoto Kristaus ↑ pusfigūris atvaizdas. Kairėje rankoje jis laiko Žemės rutulį su kryžiumi. Šis pavadinimas dažnai buvo vartojamas ir kaip ↑ *Maiestas Domini* sinonimas.

Salviati, Francesco (tikr. F. de'Rossi)
(*1510 Florencija, †1563 Roma)
It. manierizmo krypties tapytojas. Buvo A. del Sarto mokinys, todėl jam turėjo poveikio Michelangelo sekėjai bei Raffaelio mokykla. Reikšmingi Salviati [Salviačio] bažnyt. kūriniai — freskos, molbert. paveikslai („Caritas", apie 1545), be to, portretai.

Sánchez Coello, Alonso
(*apie 1531 Benifairas net. Valensijos, †1588 Madridas)
Isp. tapytojas. Sánchez Coello [Sančas Koeljas] mokėsi Flandrijoje (tuomet dar Ispanijos Nyderlandų suded. dalis) ir Lisabonoje. 1557 paskirtas Ispanijos kar. Pilypo II rūmų dailininku Valjadolide. Jo relig. paveikslai ir portretai primena Tiziano ir it. manieristų kūrybą („Infantė Izabelė Klara", 1579).

Sánchez Cotán, Juan
(*1561 Orgasas net. Toledo, †1627 Granada)
Isp. tapytojas. Sánchez'as Cotánas [Sančas Kotanas] anksti susipažino su M. Caravaggio kūryba; iš jos pasisemtą patirtį plėtojo savo meistriškai nutapytuose realist. natiurmortuose (isp. bodegone). 1604 tapo kartūzų vienuoliu ir nuo 1612 visiškai užsidaręs gyveno viename Granados vienuolyne.

Sandrart, Joachim von
(*1606 Frankfurtas prie Maino, †1688 Niurnbergas)
Vok. tapytojas, vario raižytojas ir dailės istoriografas. Išleido knygą „Vokiečių architektūros, skulptūros ir tapybos akademija" (2 tomai, 1675—79). Šis veikalas laikomas pirmuoju dideliu vok. meno istorijos rašyt. šaltiniu, apimančiu bendro pobūdžio pastabas, menininkų gyvenimo aprašymus bei duomenis apie reikšm. dailės kolekcijas. Sandrartas [Zandrartas] čia lab. orientavosi į G. Vasari, tačiau pasinaudojo ir savo paties patirtimi, įgyta gausių kelionių metu. Kaip dailininką jį ypač veikė ↑ karavadžistų ↑ šviesotamsos tapyba („Minerva ir Saturnas — meno ir mokslo globėjai", 1644).

Sangallo, Antonio Jaunesn. (tikr. A. Cordiani)
(*1483 Florencija, †1546 Ternis)
It. brandž. renesanso architektas. G. Sangallo sūnėnas. Kilęs iš žymios architektų šeimos Sangallo [Sangalas] mokėsi pas Bramantę. Po Raffaelio mirties buvo paskirtas vadovauti Šv. Petro bazilikos statybai Romoje. Jo statinių į ilgį ištęsta ašinė erdvė iš dalies jau pranašauja ankst. baroką (Palazzo Farnese, Roma). Sangallo buvo ir žymus tų laikų karinių įtvirtinimų projektuotojas.

Sangallo, Giuliano
(*1445 Florencija, †1516 ten pat)
It. architektas; prasidedančio Florencijos brandž. renesanso žym. meistras. A. Sangallo Jaunesn. dėdė. 1514 kurį laiką vadovavo Šv. Petro bazilikos Romoje statybai. Prate pastatė pirmąjį kupolinį ↑ gr. kryžiaus plano statinį (S. Maria delle Carceri bažn., 1485—91); juo pratęsė F. Brunelleschi ↑ centrišk. statinio idėją. Podžo a Kajane suprojektuota Villa Reale ilgai išliko pavyzdiniu it. vilų architektūros tipu.

Sang de boeuf
(pranc.: jaučio kraujas) Kinų porceliano rūšis; būdingas požymis — raudona glazūra vario oksido pagrindu (dar vadinama *jaučio kraujo glazūra*). Ten, kur jos sluoksnis plonesnis, — pvz., vazų kakleliuose ir prie pagrindo, — dėl molyje esančios geležies ji atrodo žalsva. Ši glazūra dažn. užpurškiama.

Sangvinas
Piešimo pieštukas iš degtos ryškios ochros ir ↑ sienos. Sangvinas primena ↑ kreidą, bet yra dar minkštesnis ir (nelygu degimo trukmė) pasižymi šviesesnio arba tamsesnio raudonio atspalviu. Nors Italijoje buvo naudojamas jau XIII a., bet kaip savarankiška piešimo priemonė įsigalėjo XV a. pab./XVI a. pr., papr. aktų piešiniuose. Lab. išpopuliarėjo XVIII a., kai labai paplito ir buvo mėgstami sangvino technika piešti portretai ir peizažai (ypač Prancūzijoje).

Sankirtos taško perspektyva
↑ Perspektyva

Sankt Galeno knygų tapybos mokykla
Paskut. reikšminga vėlyv. Karolingų laikotarpio knygų tapybos mokykla. (Sankt Galeno vienuol. nuo VIII a. vid. buvo knygų perrašymo centras.) Jai būdingi lapų ir juostų ornamentai su animal. motyvais ir plačios auks. pynės, dažnai peraugančios į vešlius ↑ akanto lapus. Ornamentika buvo perimta iš ↑ Reichenau tapybos mokyklos. Žym. Sankt Galeno mokyklos kūrinys — „Psalterium Aureum" (IX a. pab.), taip vadinamas veik. dėl auksuotų minuskulinių inicialų ir puošnios auks. ornamentikos.

Sanktuariumas
(lot. sanctus — šventas) **1.** Šventyklos arba bažnyčios švč. dalis, kurioje yra Dievo atvaizdas arba did. altorius. **2.** Bendresnis ↑ presbiterijos apibūdinimas.

Sansovino, Andrea (tikr. A. Contucci)
(*1460 Monte San Savinas, †1529 ten pat)
It. brandž. renesanso skulptorius ir architektas; Pollaiuolo mokinys. Sansovino [Sansovinas] dirbo Florencijoje, Lisabonoje, Lorete ir Romoje. Pirmuč. minėtini jo sieniniai antkap. paminklai, sukurti remiantis antik. triumfo arkų pvz. (S. Maria del Popolo bažn. Romoje).

Sansovino, Jacopo (tikr. J. Tatti)
(*1486 Florencija, †1570 Venecija)
It. architektas ir skulptorius. Pasivadino savo mokytojo Andrea Sansovino vardu. Dirbo Romoje, Florencijoje, o nuo 1527 Venecijoje. Jo stilius, orientuotas į Bramante's kūrybą, jau pranašavo klasikinę A. Palladio brandž. renesanso architektūrą. Svarb. kūrinys — Šv. Morkaus Sen. biblioteka Venecijoje (prad. 1536).

Sargent, John Singer
(*1856 Florencija, †1925 Londonas)
Amer. tapytojas. Didž. gyvenimo dalį Sargentas [Sardžentas] praleido Europoje. Veikiamas Velázquezo ir F. Halso, be to, impresionistų, jis išsiugdė savitą elegantišką stilių ir ypač išgarsėjo portretais. Iki 1884 kūrė Paryžiuje, buvo É. Carolus-Durano mokinys. Kūriniai: „Edwardo T. Boito dukterys" (1882); „Madame X" (1884).

Sarkofagas
(lot. sarcophagus, iš gr. sarkophagos — „mėsėdis"; tam tikros rūšies kalkakmenis, neva sąlygojantis spartesnį lavonų dūlėjimą; kitados iš jo buvo daromi karstai) Monument. karstas iš medžio, akmens, metalo arba molio. Sen. Egipte sarkofagas turėjo žmogaus kūno pavidalą, mat buvo gaminamas pagal mumiją. Etruskai sarkofagų dangčius puošdavo mirusiųjų skulptūromis (pvz., sutuoktinių sarkofagas iš Červeterio, apie 520 pr. Kr.). Sen. gr. bei rom. sarkofagai buvo dengiami dvišlaičiu arba keturšlaičiu stogeliu ir puošiami reljefais ar tapyba. Šios pagoniškos formos pasiekė ir viduramžius. Sarkofagų šonai dekoruojami reljefais (portalų, kolon. arkadų su skulptūromis ir kt. motyvai) arba rievių raštu. Iš sarkofago ilgainiui išsirutuliojo ir jį pakeitė ↑tumba. Renesanso ir baroko laikais sarkofagas vėl prisimenamas, bet papr. tik kaip didesnio ↑antkap. paminklo suded. dalis.

Sarto, Andrea del (tikr. A. d'Agnolo)
(*1486 Florencija, †1530 ten pat)
Florencijos brandž. renesanso it. tapytojas. Švelni ↑šviesotamsa, gaubianti Sarto paveikslų figūras, išduoda jo mokytojo Piero di Cosimo įtaką. Vyrauja šiltos, sodrios spalvos („Madonna delle Arpie", 1517). Savo dirbtuvėje išugdė žymių menininkų: J. da Pontormo, Rosso Fiorentino ir G. Vasari.

Saura, Antonio
(*1930 Hueska)
Isp. ↑*art informel* tapytojas. Pradėjęs nuo siurreal. darbų, 1953 Saura pasirinko ekspresyvų tapybos stilių, iš esmės grindžiamą juodos ir baltos spalvos kontrastu. Jo paveiksluose dėmesys sutelkiamas dažn. į žmogų, kad ir pasibaisėtinai deformuotą („Pilypas II Nr. 3", 1967).

Sausa adata
↑Giliosios spaudos būdas; ši grafikos technika nuo ↑oforto skiriasi tuo, kad spaudos formos plokštė nei ėsdinama, nei kaitinama. Vario ar geležies plokštėje plienine arba deimantine adata įbrėžiamos linijos, kurių atvirkščias vaizdas išryškėja atspaude. Sausos adatos technikai būdinga tai, kad raižant susidarančios ↑briaunos (metalas ne išdreskiamas kaip kad ↑vario raižiniuose, o sustumiamas į šalis) palieka dažn. dviejų brėžių liniją, kas švelnina tonus. Šia technika sukurtas raižinys pasižymi subtiliomis linijomis, bet ji netinka gausiam tiražavimui, nes ypatingieji ranteliai greit išsitrina. Sausos adatos technika paplito vos atsiradus giliaspaudei ir iki šiol vartojama grafikos atspaudams.

Sąvara
Varstoma durų, langų, altorių, baldų dalis.

Sąvarinis altorius
Kitaip suveriamasis, spintinis altorius. ↑Altorius su stacionaria vidur. plokšte (altoriaus spinta) ir abipus esančiomis (bent po vieną) varstomomis plokštėmis (sąvaromis). Visas plokštes puošia tapyba ar drožyba. ↑Triptikas, ↑poliptikas.

Savery, Roelandt
(*1576 Kortrijkas, †1639 Utrechtas)
Ol. tapytojas. Kurį laiką buvo imp. Rudolfo II rūmų dailininku Prahoje. Savery [Saveris] mėgo tapyti nedidelio formato peizažus, į kuriuos įkomponuodavo egzotiškų gyvūnų, griuvėsių vaizdų arba mitol. scenų (pvz., Orfėjus, rojaus vaizdai).

sc(ulps).
Sculpsit (lot.: iškalė, išpjaustė, išdrožė, išraižė) santrumpa. ↑Vario raižiniuose papildinys prie raižytojo, o skulptūrose — prie skulptoriaus vardo.

Scagliola
Kitados — ↑marmur. stiuko sinonimas; šiais laikais taip tebevadinamos tik ↑*pietra dura* marmuro imitacijos.

Scenografija
(gr. skēnographia) **1.** Scenos erdvės apipavidalinimas (dailės šaka). Jau antik. teatrų galinės sienos būdavo ištapomos architektūros ir gamtos vaizdais, kol apie 460 pr. Kr. Agatarchas Samietis atrado ↑perspektyvą. Vėliau sąvokos prasmė išsiplėtė — ją imta vartoti ir apibūdinant perspekt. archit. tapybą. **2.** [Vizualinis spektaklių (kino filmų, televizijos laidų) apipavidalinimas plast., tapyb. bei šviesos priemonėmis, apimantis taip pat kostiumus ir rekvizitą.] Viduramžių misterijose dar nebuvo naudojamos tikros teatr. dekoracijos; tuo metu buvo paplitusi simultaniškai įrengta scena [kai vienu metu matomos visos veiksmo vietos]. Tikroji scenografijos istorija prasideda nuo renesanso, uždanga optiškai atskyrus sceną ir žiūrovų salę. Teatr. dekoracijų pirmtakas — *prospektas* — scenos gilumoje pakabintas erdvės iliuziją kuriantis perspekt. paveikslas. Ilgainiui dekoracijas imta ištempti ant kampu sujungtų rėmų, vėliau — ant „telari" (trišonės prizmės pavidalo rėmų su skirtingais vaizdais kiekviename šone, kuriuos pasukant pakeičiamas scenovaizdis). XVII a. pradėti naudoti lengvai keičiami kulisai. Tuo laiku prospektų tapyboje atsirado nesimetriška kampinė perspektyva — jos ašis nebesutampa su žiūrovų salės matymo kryptimi. XIX a. paplito natūral. scenos dėžė; siekta kuo realistiškiau pavaizduoti tikrovę. Tik XX a. pr. ją pakeitė ekspres. scenovaizdis — tekstas paremiamas taupiom, dažn. abstr. dekoracijų užuominom. Jis iš esmės išsilaikė iki šiol, tačiau šiuolaik. pagalb. priemonės — šviesa, projekcijos, sukiojama ir kilnojama scena — vėl rodo galimą techn. efektų persvarą.

Schad, Christian
(*1894 Mysbachas, †1982 Štutgartas)
Vok. tapytojas. Po tapybos studijų Miuncheno akademijoje Schadas [Šadas] įsijungė į Ciuricho ↑dadaizmo sąjūdį. Tuo metu jis išrado *šadografiją* (↑fotograma) — fotogr. vaizdą, gaunamą dedant objektus ant fotoplokštelių. Vėliau Berlyne pasuko į ↑nauj. daiktiškumą ir tapo žym. šio judėjimo portretistu („Autoportretas", 1927).

Schadow, Gottfried
(*1764 Berlynas, †1850 ten pat)
Vok. klasicizmo skulptorius. 1785—87 studijų tikslu Schadowas [Šadovas] buvo išvykęs į Romą; ten susidraugavo su A. Canova. 1788 tapo rūmų skulptoriumi Berlyne. Tuo metu sukūrė žym. savo darbus. Kurdamas antkap. paminklus, portret. biustus ir statulas vadovavosi realist. nuostata, jungiančia natūralumą ir žavesį. Kūriniai: aštuonmečio Bran-

denburgo grafo antkap. paminklas (1790/91); sosto įpėdinės Luizos ir jos sesers skulpt. grupė iš marmuro (1795); kvadriga ant Brandenburgo vartų (past. 1794).

Schaffner, Martin
(*apie 1478 Ulmas, †tarp 1546—49 ten pat)
Vok. tapytojas ir drožėjas. Schaffneris [Šafneris] buvo paskutinis Ulmo mokyklos meistras. Ankst. tapybos darbuose pastebima H. Holbeino Vyresn. įtaka, vėliau jis orientavosi į Dürerio kūrybą. Jo kūryb. palikimas nuosekliai atspindi perėjimą iš vėlyv. gotikos į renesansą. Iš pradžių kiek kietoka ir margaspalvė tapysena vėlyv. paveiksluose švelnėja, įsivyrauja šaltesni tonai, figūros darosi plastiškesnės („Hutz-Altar", 1521).

Scharff, Edwin
(*1887 Nauj. Ulmas, †1955 Hamburgas)
Vok. skulptorius ir grafikas. Kūryb. kelią Scharfas [Šarfas] pradėjo Miuncheno akademijoje kaip tapytojas ir ofortistas. Susižavėjęs A. Rodino ir A. Maillolio darbais, po apsilankymo Paryžiuje 1912 ėmėsi skulptūros. Minėtų dailininkų įtaka jo kūriniuose reiškėsi apibendrinimo ir formos vientisumo siekiu bei paviršiaus traktuote. Svarb. kūrinys — monument. akmeninė skulptūra „Žirgų tramdytojas" Diuseldorfe (1936—39).

Scharl, Josef
(*1896 Miunchenas, †1954 Niujorkas)
Vok.-amer. tapytojas ir grafikas. Prieš studijas (1919—21) Miuncheno akademijoje, Scharlis [Šarlis] dirbo dekoracijų tapytoju ir restauratoriumi. 1938 emigravo į Ameriką. Pirmiesiems ekspres. jo darbams, sukurtiems G. Groszo stiliumi, būdinga social. kritika, kas itin ryšku 3-o ir 4-o deš. pr. medžio raižiniuose. Vėliau tapė realist. portretus (pvz., savo draugo A. Einsteino), natiurmortus ir intensyvių spalvų peizažus.

Scharoun, Hans Bernhard
(*1893 Brėmenas, †1972 Berlynas)
Vok. architektas. Po studijų Berlyne 1926—32 Scharounas [Šarūnas] dėstė Vroclavo taik. dailės mokykloje. Jis darė didelį poveikį šiuolaik. architektūrai ir yra vienas žym. jos atstovų. Berlyne jo sukurta daugelis visuom. pastatų, pvz. Naujoji filharmonija ir Valst. biblioteka. Projektuodamas gyven. pastatus (pvz., Š. Šarlotenburgo gyv. kvartalą) daug. dėmesio skyrė interjero funkcionalumui. 1947—62 buvo urbanistikos profesorius Berlyno technikos universitete.

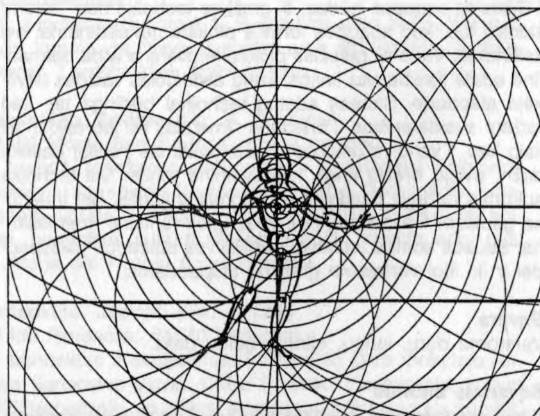
Schiavone, Andrea (tikr. A. Meldolla)
(*pr. 1522 Zadaras/Dalmatija, †1563 Venecija)
It. manierizmo krypties tapytojas. Apsigyvenęs Venecijoje Schiavone [Skiavonė] ėmė bendrauti su Tizianu ir Giorgione. Vėliau, veikiamas Parmigianino, pasidarė artimesnis manieristams („Kelionė į Emausą", Šv. Sebastijono bažn.).

Schick, Gottlieb
(*1776 Štutgartas, †1812 ten pat)
Vok. klasicizmo tapytojas. Schickas [Šikas] buvo J. H. Danneckerio mokinys Štutgarte ir J. L. Davido (1798—1802) Paryžiuje. Romoje (1802—11) jam įtaką darė romantizmo poetai ir filosofai (Tieckas, Schellingas). Jo visafigūriuose portretuose (pvz., „Frau von Cotta", 1802) jau galima nujausti artėjantį romantizmą.

Schiele, Egon
(*1890 Tulnas prie Dunojaus, †1918 Viena)
Austrų tapytojas ir piešėjas. Schiele [Šylė], kuris baigė Vienos akademiją ir brendo veikiamas G. Klimto, F. Hodlerio bei R. Azijos meno, netruko išsiugdyti savitą stilių. Proporcijų deformacija, nenuglaistytas ekspresyvumas, iškamuoti, išsekę vaizduojamų žmonių kūnai — tokie būtų jo kūrybos ypatumai, primenantys ↑ekspresionizmo traktuotę. Jo erotiniai merginų aktai buvo pripažinti pornografija — už juos jis gavo pasėdėti kalėjime. Kita vertus, Schiele su dideliu užmoju tapė portretus („Albert Paris Gütersloh", 1918). Daugybėje autoportretų jis negailestingai apnuogino prieštaravimų draskomą menininko sielą. Ypač išraiškingos dažnai pernelyg akcentuojamos rankos.

Schinkel, Karl Friedrich
(*1781 Noirupinas, †1841 Berlynas)
Vok. ↑klasicizmo architektas ir tapytojas. Schinkelis [Šinkelis] apkeliavo Prancūziją, Italiją ir Angliją, tačiau daug. dirbo Berlyne, iš pradžių kaip tapytojas ir teatr. dekoracijų kūrėjas, vėliau kaip architektas, urbanistas, statinių restauratorius. 1810 stojo į Prūsijos valst. tarnybą (nuo 1831 vyr. statybų direktorius). Su Schinkelio veikla sietinas Vokietijos klasicist. architektūros suklestėjimas. Jo kūrybos spektras apima ir grynai klasicist. statinius (Naujoji sargybinė, 1817/18; Dramos teatras, 1812—21), ir neogotik. plytų bažnyčias (Verdau bažn., 1825—28). Jo stilių formavo antik. idealų XIX a. sampratą atitinkantis kuklumas bei griežtumas. Schinkelio archit. veikla paliko Berlyno mieste neišdildomą pėdsaką. Žym. jo tapybos kūrinys — „Gotik. katedra prie vandens", 1813.

Schlemmer, Oskar
(*1888 Štutgartas, †1943 Baden Badenas)
Vok. tapytojas ir grafikas. Baigęs Štutgarto akademiją (mokėsi pas A. Hoelzelį), 1920—29 Schlemmeris [Šlemeris] dėstė „Bauhauze"; ten buvo scenovaizdžio dirbtuvės vadovu. Jo pagr. vaizdavimo objektas yra žmogus, kurio pavidalą — sustingusią stilizuotą figūrėlę — jis kuria iš geometrizuotų suded. dalių („Bauhauzo laiptai", 1932). Jo orientyrai buvo P. Cézanne kūryba, ↑kubizmas ir ↑metafiz. tapyba.

Oskar Schlemmer. Egocentrinė erdvės lineatūra. Plunksnos piešinys

1922 Štutgarte įvyko Schlemmerio „Triadisches Balett" premjera; ir scenovaizdyje, ir kostiumuose buvo išlaikytas tipizuotų žmonių figūrėlių (panašių į madų piešinius ar stafažą) principas.

Schlüter, Andreas
(*apie 1660 Dancigas, †1714 Sankt Peterburgas)
Vok. skulptorius ir architektas, žym. Š. Vokietijos baroko atstovas. Iki 1694, kai Frydrichas II pakvietė jį į Berlyną, Schlüteris [Šliuteris] dirbo Varšuvoje (1680—93). Jį išgarsino marmuro salės dekoracijos Miesto rūmuose Potsdame. Po kelionės į Italiją 1696, kurios metu studijavo it. architektūrą, jam buvo patikėta užbaigti Berlyno rezidenc. rūmus. Žym. skulptūros darbas — didž. kurfiursto raitelio statula Berlyne. Ją kurdamas orientavosi į šiais laikais nebesamą F. Girardono darbo Liudviko XIV paminklą. 1706, sugriuvus jo statytam Monetų rūmų bokštui, baigė savo karjerą Berlyne. 1713 caro Petro I kvietimu atvyko į Sankt Peterburgą, tačiau iki mirties jau nieko reikšmingo nebesukūrė.

Schmidt, Martin Johann (vad. Kremser-Schmidt)
(*1718 Grafenvertas, †1801 Šteinas prie Dunojaus)
Austrų tapytojas ir raižytojas. Jo vėlyv. baroko lubų freskos Austrijos bažnyčiose (pvz., Kremse) ir altor. paveikslai bei mažesni molbert. paveikslai yra įtakoti daugelio dailininkų. Schmidtui [Šmitui] darė įspūdį G. M. Crespi kūryba, kuria domėjosi studijų kelionės į Veneciją metu (1746), o ir Rembrandto tapyba, žavinti šviesos traktavimu.

Schmidt-Rottluff, Karl
(*1884 Rotlufas net. Chemnico, †1976 Berlynas)
Vok. tapytojas ir grafikas. Žymus vok. ↑ekspresionizmo atstovas. 1905 Schmidtas-Rottluffas [Šmitas-Rotlufas] drauge su E. Heckeliu ir E. L. Kirchneriu Dresdene įkūrė dailininkų grupę „Die ↑Brücke". Veikiamas V. van Gogho ir pranc. fovistų (↑„Fauves") tapyboje naudojo ryškias, sodrias spalvas, nedaug ką turinčias bendra su vaizduojamu daiktu, paprastas kampuotas formas. Nacionalsocialistų apšauktas „išsigimėliu", vėliau, 1947 Schmidtas-Rottluffas tapo Berlyno Šarlotenburgo vaizd. meno akademijos profesoriumi. Po II pasaul. karo liejo didelio formato skaidrias akvareles.

Schmuzer, šeima
XVII/XVIII a. vok. stiuko meistrų ir architektų šeima iš Vesobruno; šalia Feuchtmayrų ir Zimmermanų Schmuzeriai [Šmuceriai] — žym. ↑Vesobruno mokyklos atstovai. Daug. dirbo stiuko srityje (ypač P. Vokietijoje), kartais atlikdavo ir dalį statybos darbų. Šeimos dirbtuvės įkūrėjas buvo **Johannas S.** (*1642 Vesobrunas, †1701 ten pat), kuris, be kita ko, dekoravo Obermarchtalio parap. bažn. Svarb. jo kūrinys — Vilgertshofeno Piligrimų bažn. centrišk. statinys (1686—92). Jo sūnus ir sekėjas **Josephas S.** (*1683 Vesobrunas, †1752 ten pat) buvo veikiamas J. M. Fischerio. Perein. laikotarpiu iš baroko į rokoką jis suprojektavo daug bažnyčių. Šio sūnus **Franzas Xaveras S.** (*1713 Vesobrunas, †1775 ten pat) vėlyv. baroko stiliumi dekoravo Šteingadeno (apie 1740—42) ir Rotenbucho (1741—45) vienuol. bažnyčias.

Schnabel, Julian
(*1951 Bruklinas)
Amer. tapytojas. Schnabelis [Šnabelis] eksperimentuoja su neįprastomis medžiagomis — pradedant linoleumu ir baigiant karvės oda ir aksomu. Jo ekspresyviuose, iš dalies teatrališkuose kūriniuose matyti įv. įtakos, nuo J. Pollocko iki J. Beuyso.

Schnorr von Carolsfeld, Julius
(*1794 Leipcigas, †1872 Dresdenas)
Vok. tapytojas. Schnorras von Carolsfeldas [Šnoras fon Karolsfeldas] 1817—27 gyveno Romoje; dėl savo romantizuotos akademiškos tapysenos laikomas vienu žym. ↑nazarėtiečių. 1827 tapo Miuncheno dailės akademijos profesoriumi. Jis dekoravo penkias Miuncheno rezidencijos sales freskomis pagal „Nybelungų giesmę". Nuo 1846 Dresdeno akademijos profesorius ir tenykštės paveikslų galerijos direktorius.

Schongauer, Martin
(*apie 1450 Kolmaras, †veik. 1491 Breizachas)
Vėlyv. gotikos vok. tapytojas ir vario raižytojas. Iš Schongauerio [Šongauerio] tapybos atributuotas tik vienas molbert. paveikslas „Madona rožių sode" (1473), kurio stilius rodo jį domėjusis R. van der Weydeno kūryba. Be to, jis paliko 115 signuotų vario raižinių, daug. krikšč. tematikos, kurie savo plastine modeliuote, kompozicijos paprastumu bei aiškumu skynė kelią Dürerio dailei. Jis dirbo jau nauja kryžminės ↑štrichuotės technika ir pirmasis pakylėjo ↑vario raižinį iki savarankiškos dailės šakos. Schongauerio kūriniai, ypač dėl kopijų daugumo, padarė didelį stilist. poveikį ne vienam dailininkui, pvz., A. Düreriui.

Martin Schongauer. Madona ant velėnos suolelio. Vario raižinys

Schrimpf, Georg
(*1889 Miunchenas, †1938 Berlynas)
Vok. ↑ nauj. daiktiškumo tapytojas. Savamokslis Schrimpfas [Šrimpfas] 1926—33 dėstė taik. dailės mokykloje Miunchene, vėliau Berlyno Šėnebergo dailės mokykloje. 1922 Italijoje prisijungė prie C. Carrà ir ↑ „Valori Plastici" žurnalo aplinkos. Santūrūs spalv. tonai ir paprastos plastiškos formos būdingos tiek jo peizažams, tiek figūr. paveikslams („Mergina prie lango", 1925).

Schuch, Karl
(*1846 Viena, †1903 ten pat)
Austrų tapytojas. Miunchene Schuchas [Šuchas] suartėjo su W. Leibliu ir jo aplinka, kurios realist. tapyseną išbandė ↑ peizažuose ir ↑ natiurmortuose. Po ilgesnio buvojimo Italijoje bei Prancūzijoje šią jo tapybos manierą pakeitė impresionistiškesnė samprata.

Schumacher, Emil
(*1912 Hagenas/Vestfalija)
Vok. ↑ *art informel* tapytojas. Studijavo taik. dailės mokykloje Dortmunde. Po II pasaul. karo Schumacheris [Šumacheris] domėjosi grynųjų spalvų psichol. poveikiu ir reikšme. 1957 pradėjo kurti vad. liečiamuosius objektus, tarpinę dailės rūšį — lyg paveikslą, lyg reljefą. Jis subraižo paveikslo paviršių ir ant jo priklijuoja įv. medžiagų (asfalto gabalų, audinio skiaučių). Brėžių linijos primena hieroglifus.

Schwanthaler, Ludwig von
(*1802 Miunchenas, †1848 ten pat)
Vok. skulptorius, žymiausias kar. Liudviko I laikų Miuncheno ↑ klasicizmo meistras. Schwanthaleris [fon Švantaleris] mokėsi Miuncheno akademijoje, o 1826 pas B. Thorvaldseną Romoje. Be Miunchene sukurtų darbų (archit. plastika, pvz., Rezidencijoje bei Sen. pinakotekoje), jis dirbo ir statomai Kelno katedrai. Žym. kūrinys — bronzinė Bavarijos statula Miunchene.

Schwarz, Hans
(*apie 1492 Augsburgas, †apie 1532 ten pat)
Vok. drožėjas ir medalių kūrėjas. Mažųjų dailės formų meistras vok. renesanso pradžioje. Liejo portret. ↑ medalius, kurių modelius išdroždavo iš bukmedžio. Yra sukūręs žymiausių Dürerio laikų žmonių portretų.

Schwindt, Moritz von
(*1804 Viena, †1871 Miunchenas)
Austrų-vok. ↑ bydermejerio tapytojas. Iš pradžių studijavęs filosofiją Veimare, 1821 Schwindtas [fon Švintas] apsisprendė būti dailininku. Vienos akademijoje L. Schnorras von Carolsfeldas sudomino jį liter. kūrinių tematika. 1828 Schwindtas persikėlė į Miuncheną ir ilgainiui pasidarė žym. tenykščiu vėlyv. romantizmo atstovu. Savo tapyboje, grafikoje ir akvarelėse su didele fantazija bei įsijautimu vaizdavo pasakų ir sakmių motyvus („Ropė", apie 1851). 1834 dekoravo karalienės biblioteką Miuncheno rezidencijoje. Schwindto bydermejeriškuose kūriniuose atsispindėjo vok. viduramžių riterių, minezingerių ir kilnių damų romantiška idealizacija („Riteriška įsimylėjėlių pora", 1824).

Schwitters, Kurt
(*1887 Hanoveris, †1948 Emblsaidas/Anglija)
Vok. tapytojas ir poetas; vok. ↑ dadaizmo žym. atstovas. Schwittersas [Švitersas] savo kūryboje jungė įv. meno krypčių idėjas: ↑ konstruktyvizmo (El Lissitzky, L. Moholy-Nagy), ↑ kubizmo ir „De ↑ Stijl" sąjūdžio. Diduma jo paveikslų — ↑ koliažai, tiksliau sakant, asambliažai iš įv. medžiagų (popieriaus, metalo atliekų, medžio, lipdukų etc.). Laikraščio skiautė su žodžio fragmentu MERZ davė pavadinimą jo menui (↑ Merz). 1923—32 jis leido žurnalą „Merz". Nuo 1924 statė „Merzbau" Hanoveryje, bet taip ir neužbaigė, o karo metu jis buvo sugriautas. Nacių paskelbtas už įstatymų ribų, 1937 išvyko į Norvegiją, o 1940 — į Angliją. Annos Blume pseudonimu rašė liter. kūrinius. Jis ieškojo vis naujos saviraiškos, todėl į savo paveikslus įterpdavo tekstų, taigi eilėraščiams dažnai suteikdavo vizualinį pavidalą.

Scorel, Jan van
(*1495 Schorlis net. Alkmaro, †1562 Utrechtas)
Nyderlandų tapytojas. C. Corneliszo mokinys. Niurnberge jis aplankė A. Dürerį, o vienos kelionės po Italiją metu susipažino su it. renesanso kūriniais, kurie jam padarė didžiulį įspūdį. Grįžus į Utrechtą (1524) nutapytų paveikslų figūrų ir peizažo traktuote gretintinas su Nyderlandų renesanso žym. dailininkais („Šv. Marija Magdalietė", apie 1535).

Secesija
(lot. secessio — atsiskyrimas, pasišalinimas) **1.** Dailininkų grupės, atsiskiriančios nuo oficialių sustabarėjusių sąjungų, mokyklų, akademijų ir siekiančios kurti naujai, šiuolaikiškai. Pvz., impresionistai perėjo į opoziciją ↑ Salonui, dominuojančiam tuometinio Paryžiaus men. gyvenime. Žymesnės „Secesija" (vok. „Sezession") pasivadinusios dailininkų grupuotės susiformavo Miunchene (1892), Berlyne (1898, įkurta Maxo Liebermano) ir Vienoje (1897); būtent nuo Vienos „Secesijos" kilo viso *secesijos stiliaus* pavadinimas. Vienoje susiformavo ir pirmoji dailės istorijoje secesija: 1808 J. F. Overbeckas ir F. Pforras paliko akademiją ir su draugais įkūrė Šv. Luko sąjungą (↑ nazaretiečiai), protestuodami prieš akadem. „nuklydimą nuo prigimties". **2.** Kitaip secesijos stilius. XIX a. paskut. deš. Europoje susiformavusi dekoracinė meno kryptis, vėliau persimetusi ir į Ameriką. Vokietijoje vadinama jugendu, Prancūzijoje — *art nouveau*,

Secesija:
August Endell. „Elviros" fotoateljė fasadas. Miunchenas

D. Britanijoje — *modern style* (modernu), o Ispanijoje — *modernismo*. Stilius vadinamas secesija pagal Vienos ↑ „Sezession" grupę. Suteikdama naują pavidalą secesija reiškėsi architektūroje, interjeruose, tapyboje, knygų iliustracijose, stiklo dirbiniuose, o ypač papuošaluose. Secesijos menininkai labai mėgo vešlias gėlių ir augalų formas imituojančius ornamentus, didelę reikšmę teikė lanksčioms linijoms. Dažn. atsisakoma perspektyvos ir plastiškumo, pirmenybę teikiant plokštumų men. apipavidalinimui. Žym. secesijos meistrai Austrijoje (↑ Vienos dirbtuvės) — G. Klimtas ir J. M. Olbrichas, Anglijoje A. Beardsley, Vokietijoje H. Obristas ir R. Riemerschmidtas, o Prancūzijoje auksakalys R. Lalique.

Section d'Or
(pranc.: „Aukso pjūvis") 1912 J. Villono Paryžiuje įkurta parodų bendrija, pasivadinusi pagal ↑ aukso pjūvio proporcijų santykio tipą. Pirmojoje parodoje, išskyrus G. Braque, P. Picasso ir R. Delaunay, dalyvavo visi žym. kubistai. Vėliau buvo surengtos dar dvi parodos (1920 ir 1925). Šios grupės dailininkai koncentravo dėmesį į idealias proporcijas ir grynas spalvas. Klasik. ↑ kubizmui iš jų priskiriamas tik J. Grisas. Kai kurie jų, pvz., F. Léger, buvo dekoracinio, spalvingojo kubizmo pradininkai.

Segal, George
(*1924 Niujorkas)
Amer. skulptorius. Iš pradžių palaikęs ryšius su abstr. ekspresionistais, ne kartą mėginęs jėgas skulptūroje, 1961 Segalas sukūrė pirmąjį ↑ invairomentą „Man sitting at table". Baltos, pagal gyvą modelį iš gipso išlietos figūros yra atsidūrusios tikroviškoje aplinkoje su kasdieniais daiktais — taip išryškinamas tarp jų ir aplinkos esamas atotrūkis.

Segantini, Giovanni
(*1858 Arkas, †1899 Šafbergas net. Pontrezinos)
It. tapytojas. Segantini [Segantinio] mėgst. tema — aukštikalnės ir jų gyventojai. Puantilizmo idėjos tapo pagrindu savitam jo tapybos stiliui, kurį jis išsiugdė stengdamasis kuo geriau drobėje perteikti kalnų šviesą („Alpių triptikas: tapsmas, būtis, išnykimas", 1889/99). Dekoraciniai ir simbol. elementai jo vėlyv. kūriniuose rodo secesijos įtaką.

Segė
Kitaip (lot.) fibula. Drabužį sukabinantis smeigtukas, iš pradžių gamintas iš medžio, rago ir siūlų. Nuo II tūkstantm. pr. Kr. — apdaro suded. dalis ir papuošalas. Sen. segės formą (maždaug nuo 1400 pr. Kr.) sudaro dvi dalys — smeigtukas ir lankelis, — tarpusavyje sujungiamos taip, kad laisvai judėtų [vad. pasaginė segė]. Lankinėje (vienanarėje) segėje (apie XIII a. pr. Kr.) lankelį ir elastišką smeigtuką jungia spyruoklė. Skritulinėje segėje lankelį pakeičia skritulio formos plokštelė. Dažnai lankinės ir skritulinės segės puošiamos ornamentais; kitąkart jos gaminamos žmogaus ar žvėries pavidalo. Atsiradus sagomis susagstomiems drabužiams, segės prarado savo reikšmę, bet pakitusios formos išliko kaip papuošalas.

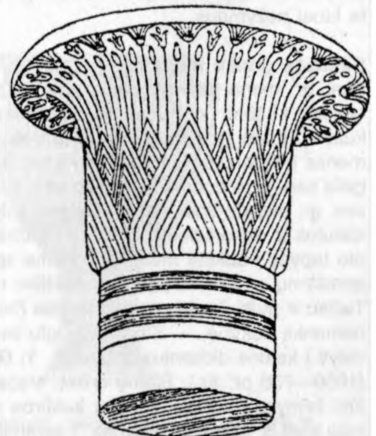
Seghers, Hercules
(*1589/90 Harlemas, †1638 Haga)
Ol. tapytojas ir ofortistas; G. Coninxloo mokinys. Seghersas [Segersas] tapė didingus, erdvius, tolimo horizonto peizažus, dažnai iš paukščio skrydžio ir beveik visuomet be žmonių, todėl nesyk dvelkiančius melancholija. Jo iš dalies spalvoti peizaž. ofortai padarė įtakos Rembrandto grafikos stiliui.

Seičentas
(it. seicento — šeši šimtai) Itališkas XVII a. pavadinimas, o kartu ir sąvoka, apibrėžianti šio meto stilių, t. y. it. ↑ baroką.

Sėmenų aliejus
Iš sėmenų, t. y. linų grūdų, spaudžiamas aliejus. Šaltai išspaustas jis tinka maistui; bet dažn. vartojamas gaminti ↑ lakui, dažų skiedikliams ir linoleumui. Sėmenų aliejus pranašesnis už kt. tuo, kad greit džiūsta; tačiau ilgainiui jis gelsta (↑ patamsėjimas).

Semper, Gottfried
(*1803 Hamburgas, †1879 Roma)
Vok. architektas ir meno teoretikas. Nuo 1827 studijavo architektūrą Paryžiuje. 1834—49 Dresdeno akademijos architektūros profesorius. Dėl polit. priežasčių priverstas palikti Dresdeną, Semperis [Zemperis] iš pradžių išvyko į Londoną, paskui 1855 profesoriavo Ciuricho politechnikume, o 1870 tapo imp. architektu Vienoje. Semperio archit. idealai, kai jis atsiribojo nuo K. F. Schinkelio romant. klasicizmo, rėmėsi nebe antika, o it. renesansu. Jis buvo vienas iš tikslingos, racionalios šiuolaik. architektūros sampratos pradininkų (Operos rūmai Dresdene, 1838—41; Vienos Hofburgo, prad. 1881, ir Pilies teatro („Burgtheater"), prad. 1874, atstatymas).

Senovės Egipto menas
Laiko atžvilgiu sen. Egipto menas taip skirstytinas: *Ankst. karalystė* (apie 2700—2100 pr. Kr.), *Vidur. karalystė* (apie 2100—1750 pr. Kr.), *Nauj. karalystė* (apie 1600—700 pr. Kr.) ir *Vėlyv. laikotarpis*, kai šalį valdė svetimšaliai — asirai, persai, graikai ir romėnai. Jau Ankst. karalystėje susiformavo pagr. sen. Egipto meno kriterijai, kurie vėlesniais laikais buvo tik modifikuoti ar papildyti negausiomis naujovėmis. Svarb. meno rūšys — sienų tapyba, papirusų „knygų tapyba" (↑ „Mirusiųjų knygos"), reljefas, apval. skulptūra (taip pat ir monumentalioji), architektūra ir taik. dailė (spalv. ↑ fajanso užuomazgos). Menas beveik išimtinai tarnauja mirusiųjų kultui; pvz., reljefai (stelos) arba sėdinčiųjų figūros kaip kapo papildiniai (be to, palaikų mumifikacija) turėjo garantuoti tolesnį mirusiojo gyvenimą. Griežtoms konvencijoms paklūstantis formų kanonas išreiškia tikėjimą „maatu" —

Augalinio ornamento kapitelis

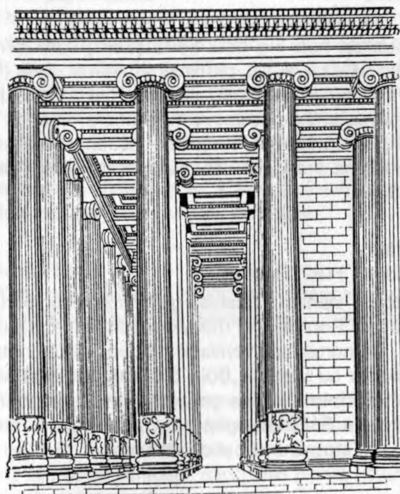

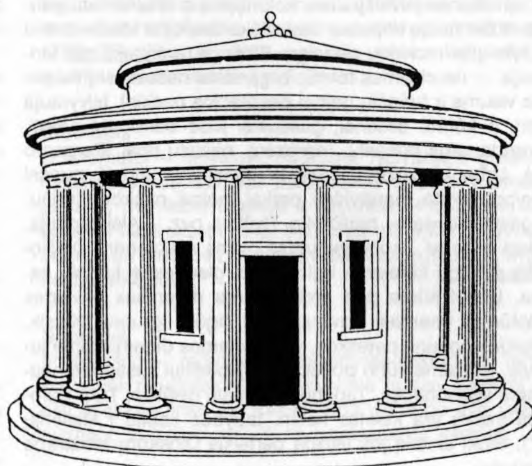
Deivė Hathor

kosmine, amžina, visa ką jungiančia tvarka. Todėl beveik nebuvo sąlygų dailininkų indiv. kūrybai — jie turėjo amatininkų statusą; kartą atrastas men. sprendimas buvo nuolat kartojamas ir tik nežymiai keičiamas. Iš reikalavimo vaizduoti tai, kas esminga, tipiška, išsirutuliojo egiptiečiams būdingas žmogaus vaizdavimas, kai galva turi būti matoma iš profilio, kūnas ir akis iš priekio, anfas, o kojos ir pėdos — iš šono. Todėl dažnai įstabiu natūralizmu stulbina gyvūnų ir augalų atvaizdai. Sienų tapybai naudojama ↑tempera ir ↑*al secco*; ji dažn. susiliedavo su plokščiuoju ar įdubiuoju ↑reljefu, tad tapyba ir reljefas papr. yra neatskiriami. Tikra archit. naujove Ankst. karalystėje pasidarė ↑piramidės forma. Ją supantys statiniai (pvz., ↑sfinksas, ↑obeliskas) turėjo idealiai atkurti valdovo rezidencijos vaizdą. Daugelis archit. detalių, ypač kolonos (plg. lotoso, papiruso, palmės ↑kapitelius), buvo puošiamos organiniais, dažnai augal. motyvais. Kadangi skliauto mūrijimo technika dar nebuvo žinoma, akmens statiniams reikėjo daugybės atramų (pvz., Karnako šventyklos kolonų salė). Vidur. karalystėje prasidėjęs ryškesnis veido bruožų individualizavimas tapyboje ir reljefuose Nauj. karalystėje dar labiau sustiprėjo. Ypač ši tendencija ryški ↑Amarnos dailėje valdant Echnatonui (XIV a. pr. Kr. vid.), kai buvo vaizduojamos tikroviškos, net intymios scenos. Vėlyv. laikotarpiu grįžtama prie archajinių formų (↑archajinis menas). Susiliejimo su sen. gr. meno formomis būta labai nežymaus.

Senovės graikų menas

Sen. gr. meno ištakos siekia apie 1000 pr. Kr., Kretos ir Mikėnų kultūrą; jo nuosekli raida, menkai teveikiama kt. kultūrų, truko maždaug iki 100 pr. Kr. Galiausiai sen. gr. menas įsiliejo į rom. meną ir smarkiai šį paveikė. Tad daugelis sen. gr. meno kūrinių išliko rom. kopijų pavidalu. Pagr. sen. gr. pastato tipas yra šventykla; skulptūroje vyrauja kult. statulos ir dekoracinės ↑frizų skulptūros. Apie šio laikotarpio tapybos aukštą men. lygį galima spręsti tik iš to meto aprašymų ar rom. kopijų, nes neišliko nė vieno pavyzdžio. Tačiau ir puiki ↑antikos vazų tapyba rodo šios dailės šakos nemenką kokybę. — Stilist. atžvilgiu sen. gr. meną galima dalyti į keturis didesnius tarpsnius. **1. Geometrinis menas** (1050—700 pr. Kr.). Šiame ankst. etape gr. menas rutuliojosi žemyn. Graikijos Mikėnų kultūros pagrindu. Pavadinimas kilęs iš linijinės („geometr.“) keramikos puošybos, pvz., juostų, ↑meandrų ir kt. ornamentų. Vėlyv. vazų forma pakitusi: labiau akcentuojamos indo dalys, pvz., kojelė, kaklelis ir pan. Dažnai ornamentus sudaro properšos juodoje blizgančioje glazūroje. Nuo VIII a. pr. Kr. geometr. raštą papildo žvėrių ir žmonių figūros. Ne tik puošyboje, bet ir plastikoje vyrauja geometr. stiliaus principai. Kuriama maž. plastika iš molio, akmens ir metalo. Didž. skulptūra dar nežinoma. **2. Archajinis menas** (700—500 pr. Kr.). Būdinga monument. architektūra ir plastika. Architektūroje remiantis medžio ir molio sen. statybos patirtimi VIII ir ypač VII a. pr. Kr. statomos akmens šventyklos. Tuo laiku susiklostė šventyklos pagr. archit. forma (↑antik. šventyklų formos): stačiakampė patalpa kulto atvaizdui (celė) su prieangiu (pronaosu), apsuptu kolonų. Statoma iš tašyto marmuro ar tinkuoto kalkakmenio kvadrų. VI a. pr. Kr. vid. galutinai susiformavo ↑dorėn. architektūros stilius (Artemidės šventykla Korfu ir Apolono šventykla Korinte). Pastatų dalys išlaiko griežtas proporcijas. M. Azijos gr. kolonijose nuo VII a. pr. Kr. pab. randasi ↑jonėn. orderio šventyklų, žym. iš jų buvo pastatytos VI a. pr. Kr. vid. (Artemidės šventykla Efese). Tik V a. pr. Kr. jonėn. stilių perėmė žemyn. Graikija. Skulptūra: *Archaikos laikotarpiu* (650—500 pr. Kr.) prasidėjo akmens, bronzos ir molio monument. skulptūros raida. Pagr. temos: kūras, stovinčio nuogo jaunuolio figūra, vaizduojanti ir dievą, ir atletą, ir mirusįjį, be to, kora, apsirengusios moters statula, vaizduojanti deivę arba auką dievams. Būdingi kūrų figūrų bruožai: griežtas frontalumas, statika, žingsnio stovėsena ir prie šonų prispaustos rankos, galbūt rodančios sen. Rytų ir sen. Egipto dailės įtaką. Ir jokių individualių bruožų. VI a. pr. Kr. archajinės plastikos ypatumas — vad. *archajinė šypsena*: lūpų kampučiai kilstelėti lyg šypsantis; daugelio manymu, tai esąs pirmasis sen. gr. meno mėginimas perteikti sielos būseną. Šis figūrų tipas išsilaikė iki VI a. pr. Kr. pab., laipsniškai didėjant jų anatominiam tikslumui ir detalizavimui. Apie archajinę tapybą galima spręsti tik iš kelių esamų keram. ir marmuro plokščių, nes sienų ir molbert. tapybos neišliko. Manoma tai buvus kontūrinius paspalvintus piešinius. Tam tikrą jos vaizdą pateikia vazų tapyba su statiškai eilėmis išdėstytų figūrų scenomis. **3. Klasikinis menas** (500—300 pr. Kr.). Architektūroje toliau tobulinamos proporcijos ir formos, visų pirma šventyklų statyboje. Dorėn. stilių vis dažniau keičia jonėninis. Apie 400 pr. Kr. buvo sukurtas ↑korint. kapitelis, tačiau jis plačiau paplito tik helen. laikotarpiu. Išsiskiria Iktino pastatai (Partenonas Atėnuose, 447—432 pr. Kr.), taip pat Delfų lobynas ir Atėnų akropolio Erechtėjonas. Pirmąkart mėginama jungti pastatus į kompleksą (pvz., Propilėjų statinys Atėnų akropolyje). Taigi miestų statyba virsta savarankiška architektūros šaka (↑urbanistika; ↑Hipodamo planas). V a. pr. Kr. įvyko lemiamas posūkis sen. gr. skulptūroje: įveikus archajinį sąstingį pasukama į tikslią žmogaus anatomijos studiją. Tikroviškas nuogo kūno, jo judesio atvaizdas pasidaro pagr. tema. Tipiškas šios skulptūros atstovas Polikletas, kūręs daug. nuogus atletus, įvedė ↑kontrapostą. Klasikos laikams priklauso ir kt. žymūs skulptoriai, pvz., Lisipas, Mironas, Fidijas ir Praksitelis. Svarb. išlikę kūriniai: Olimpijos Dzeuso šventyklos ↑metopos (apie 460 pr. Kr.), Atėnų akropolio Partenono frizas (V a. pr. Kr. II p.) ir bronz. skulptūra „Dievas iš jūros“ (apie 450 pr. Kr.). Mus pasiekė ir didž. tuolaik. tapybos meistrų vardai (Agatarchas, Apelis, Apolodoras Atėnietis, Polignotas iš Taso), tačiau jų kūrinių beveik neišliko. Apytikrį vaizdą perteikia Aleksandro mūšio mozaika Pompėjoje — gr. klasik. paveikslo rom. kopija. To meto vazų tapyba — joje vyrauja raudonfigūris stilius — rodytų, kad ir paveiksluose buvo tapomi šešėliai ir mėginama pavaizduoti erdvę. **4. Helenistinis menas** (300—I a. pr. Kr.). Po Aleksandro

Artemidės šventykla. Efesas

Pilipėjonas. Olimpija

Atikinis reljefas

Dzeuso šventykla. Olimpija

Alabastronas

Ąsotis

Vėlyv. geometr. stiliaus laidojimo krateris

Didž. užkariavimų gr. valstybė išsiplėtė į Art. Rytus, taigi sen. gr. menas įsiviešpatavo kolonijose, o kita vertus, gaudavo iš ten naujų impulsų, kas reiškė Graikijos klasik. meno bei žymių jo mokyklų pabaigą. Būdinga architektūros tendencija — naudojimas formų, organiškai nesusijusių su pastato visuma ir turinčių grynai dekoracinę paskirtį. Įsivyrauja jonėn. ir korint. orderiai, galiausiai juos bandoma jungti. Atsiranda nauji puošnių, reprezent. pastatų tipai (Pergamo pilis). Urbanist. atžvilgiu mieste dominuoja didelė puošni prekybos aikštė, maudyklos, parkai, teatrai; pasirodo ir naujas pastato tipas — biblioteka. Ryškus pvz. – Aleksandrija, antikos miestas, suprojektuotas paties Aleksandro Didžiojo. Skulptūros kūrėjams irgi parūpo glaudesnė kūrinių sąveika. Užuot kūrus prie architektūros derančias pavienes skulptūras, imamasi savarankiškų figūrų grupių. Klasik. skulptūros įgauna patetikos, vaizduojamos dinamiškame judesyje, įstrižame kūno posūkyje, o įspūdžiui sustiprinti naudojama šviesotamsa. Tapybos originalų neišliko. Tarp Pompėjos freskų yra keletas helen. tapybos kopijų („Misterijų vila"). Šiokį ar tokį jos vaizdą perteikia Dioskūrų mozaikos paveikslai.

Sepija
(gr. sēpia) Natūralios kilmės rusvas pigmentas; gaunamas iš moliusko sepijos sekreto. Savo efektu sepija lygintina su ↑bistru, tik ji kiek tamsesnio ir šaltesnio tono. Sepija papr. skiedžiama vandeniu, taigi tinka ↑akvarelei, ↑teptuko piešiniui ir ↑lavavimui. Kaip rašymo priemonė sepija buvo vartojama jau antikoje. XVIII a. gauta didesnės koncentracijos sepija itin tiko eskizams, nes įgalino kurti skaidraus ir tapybiško vaizdo efektą. Šiais laikais sepiją pakeitė spalvotos dervos.

Serafimas
(hebr. seraphim) Angelo su šešiais sparnais figūra: du sparnai dengia jo veidą, du — kojas, o dar du skirti skraidymui. Kaip ir ↑cherubinai, serafimai vaizduojami šalia Dievo sosto. Dailėje jie dažnai painiojami su cherubinais, todėl vaizduojami, pvz., nusėti daugybe akių arba stovintys ant ratų. [Kartais vaizduojamos tik serafimų galvos, apsuptos trijų porų sparnų.] ↑Angelų hierarchija.

Serigrafija
↑Šilkografija

Serliana
↑Paladijaus motyvas

Serlio, Sebastiano
(*1475 Bolonija, †1554 Fontenblo)
It. architektas ir architektūros teoretikas. Romoje Serlio [Serlijus] buvo B. Peruzzi mokinys; nuo 1541 dirbo Fontenblo rūmų architektu. Jo statinių beveik neišliko; tačiau jis žinomas ne tiek savo archit. kūriniais, kiek teor. architektūros veikalais (7 t, 1537 ir vėliau), kurie visoje Europoje paskleidė Vitruvijaus idėjas.

Serpentininė kompozicija
(lot. serpēns — gyvatė) Kitaip sraigtinė kompozicija, *figura serpentinata*. Šią kompoz. schemą plastikoje pradėjo naudoti Michelangelo, o ištobulino ↑manierizmas (pirmuč. Giambologna): figūra ar figūrų grupė sraigtu sukasi apie centr. ašį, taigi yra matoma iš įv. pusių; kita vertus, taip sukuriamas dinamikos įspūdis.

Serra, Richard
(*1939 San Franciskas)
Amer. skulptorius; nuo 7-o deš. Serra [Sera] kūrė formas, redukuotas iki paprasčiausių, pirminių struktūros dalių (↑minimalizmas). Vėliau ėmėsi labilių sunkaus plieno lakštų objektų, demonstruojančių pusiausvyros ir tūrio problemą. Nuo 8-o deš. rengia monument. projektus visuom. patalpoms, kuriuos įgyvendina drauge su statybos inžinieriais („Terminalas", 1975/76).

Sérusier, Paul
(*1863 Paryžius, †1927 Morlė)
Pranc. tapytojas, vienas ↑„Nabis" grupės įkūrėjų. Sérusier [Seriuzjė] buvo ↑Pont Aveno mokyklos narys ir P. Gauguino mokinys. Grynomis spalvomis ant cigarų dėžės nutapytas jo paveikslas su užrašu „Bois d'amour de Pont-Aven" tapo „Nabis" talismanu ir šios grupės kūrybos kvintesencija. Savo tapyboje Sérusier siekė sulydyti ↑impresionizmą, ↑simbolizmą ir Gauguino tapybos manierą.

Sesshu
(*1420 Akahama, †1506 Masuda)
Jap. tapytojas ir dzenbudistų dvasininkas. Dar gyvas būdamas Sesshu [Sesius] garsėjo kaip žym. Japonijos dailininkas. Jo akadem. stilių vėliau pakeitė „haboku" technika, kai dažai plačiu teptuku tepami be aiškių kontūrų, ir popieriuje lieka tiškalai ir dėmės. Svarb. kūrinys — ↑platusis ritinėlis „Sansui-chokan" (1486), vaizduojantis 15 m ilgio ideal. peizažą. Tačiau Sesshu peizažai nėra perdėm fantastiniai, juose pagauta lyrinė realaus gamtovaizdžio nuotaika.

Setečentas
(it. settecento — septyni šimtai) Itališkas XVIII a. ir to amžiaus stiliaus, t. y. it. vėlyv. baroko ir ↑rokoko, apibrėžimas.

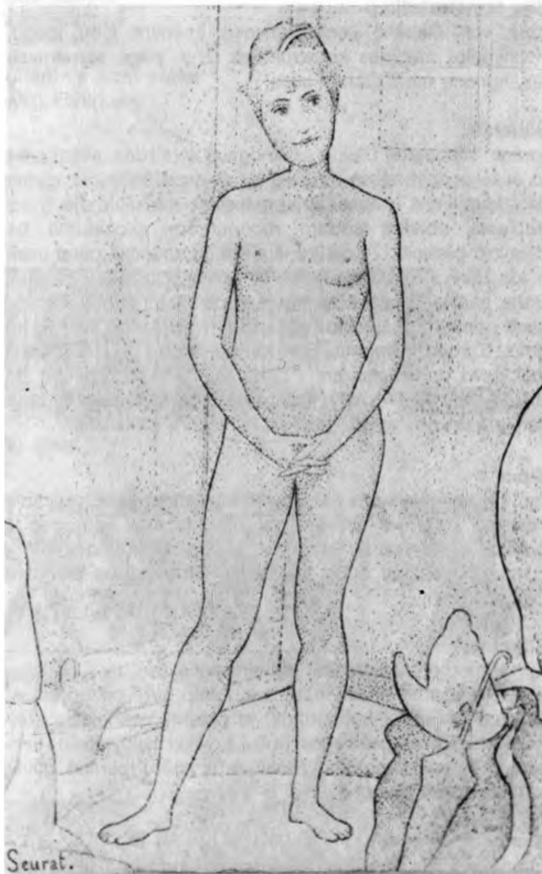
Seurat, Georges
(*1859 Paryžius, †1891 ten pat)
Pranc. ↑neoimpresionizmo tapytojas. Anksti susidomėjęs spalvų teorijos studijomis Seurat [Sera] iš pradžių buvo artimas impresionistams. Tačiau siekė jų spalvų koncepcijai suteikti moksl. pagrindą, tad 1886 sukūrė tapybos būdą, kuris vėliau buvo pavadintas divizionizmu, arba puantilizmu. Jis pasinaudojo tuo, kad žmogaus akis iš toliau neskiria smulkių spalvos taškelių ir mato vientisą vaizdą. Pirmasis grynai puantilistinis jo kūrinys buvo „Maudykla Anjere", sukurtas 1883. Impresionistiškai traktuojamas spalvas ir šviesą jis jungė su griežtai geometrizuota klasik. kompozicija. Jau po mirties tapo ryškia vėlesnių meno srovių, pvz., kubizmo, futurizmo, figūra. Kt. kūriniai: „Sekmadienio popietė Grand Žate" (1884—86); „Il Šahiu" (1889—90); „Cirkas" (1891).

Severini, Gino
(*1883 Kortona, †1966 Paryžius)
It. tapytojas, vienas ↑futurizmo pradininkų. Romoje Severini [Severinis] susipažino su būsimu futurizmo teoretiku U. Boccioni ir G. Balla, iš kurių perėmė divizionizmo techniką. 1906 persikėlęs į Paryžių netrukus persiėmė ↑neoimpresionizmo ir ↑kubizmo dvasia. Tapė naktinio Paryžiaus gyvenimo vaizdus, jau visai futuristiškai išreikšdamas judesį ir simultaniškumą („Mėlynoji balerina", 1912). Vėliau jam įtakos darė neoklasicist. fazės Picasso kūryba; sukūrė relig. tematikos sienų tapybos darbų ir mozaikų.

Sevro porcelianas
1738 Vensane įkurta porceliano manufaktūra 1756 buvo perkelta į Sevrą (tarp Paryžiaus ir Versalio) ir nuo 1759 virto kar. nuosavybe. Iš pradžių čia buvo gaminamas stiklą primenantis minkštasis porcelianas, kuris, degamas žemoje temperatūroje, pasižymėjo gana spalvingu dekoru. Ypatinga rūšis — *porcelianas su brangakmeniais* (nuo 1780), kai paauksuotas paviršius puošiamas įvairiaspalviais emalio „perliukais". XVIII a. pab. klestintis Sevro porcelianas buvo laikomas pavyzdžiu visoje Europoje.

Sezession
XIX a. pab. įsikūrusių Miuncheno, Vienos ir Berlyno dailininkų grupuočių bendras pavadinimas. ↑Secesija.

Sfinksas
Mitinė būtybė, vaizduojama su liūto kūnu ir žmogaus (rečiau — avino arba sakalo) galva. Sfinkso kilmė ir pirminė jo prasmė iki šiol neišaiškinta. Sen. Egipte (↑sen. Egipto menas) vyr. lyties sfinksas, saugantis įėjimą į šventyklą, simbolizavo karališką ir dievišką galybę. Žym. pvz. — Gizos sfinksas (apie 1400 pr. Kr.), neva turintis IV dinastijos kar. Chefreno bruožų. Per Sirijos meną atkeliavęs į sen. Graikiją egiptietiškas sfinksas virto mot. lyties sfinksu — mirties simboliu (stelose ir ant sarkofagų). Viduramžiais toks demonizuotas sfinksas pasirodė roman. kapiteliuose, o baroko epochoje jam teko parko skulptūros vaidmuo (maždaug nuo 1720). Tik ↑*fin de siècle* mene jis atgimė kaip viliojančio fatališko moteriškumo įsikūnijimas.

Georges Seurat. Modelio studija. Piešinys

Sfumatas
(it. sfumato — neryškus, miglotas) Tapyboje ir grafikoje — nykstantys kontūrai, kai perėjimai iš šviesos į tamsą vos juntami, mat labai švelnūs ir laipsniški. Prislopusių spalvų objektai tarsi skęsta rūke. Sfumatas pirmąkart pasirodė Leonardo da Vinci peizaž. fone, vėliau Correggio ir P. Prud'hono paveiksluose.

Sgrafitas
(it. sgraffito — raižytas) Kitaip raižytas tinkas. Jau renesanso laikais naudotas sienų puošybos būdas. Dedami du ar keli spalvoto tinko sluoksniai; juos vieną po kito raižant ar nuimant, susidaro reljefiškas įvairiaspalvis vaizdas.

Shahn, Ben
(*1898 Kaunas/Lietuva, †1969 Niujorkas)
Amer. tapytojas ir grafikas. Nuo 1906 gyveno Amerikoje. Iki 1930 Shahnas [Šenas] dirbo litografu. 1933 su D. Rivera nutapė didelio formato sienų paveikslų Niujorko Radio City. Polinkis į social. kritiką ir visuomen. temas („Sacco ir Vanzetti laidotuvės", 1932) bei realist., kone naivi tapysena nustūmė jį į Amerikos dailės užkulisius.

Shaped canvas
(angl.: suformuota drobė) 7-o deš. pr. atsiradusi dailės forma; atsisakoma stačiakampio formato, eksperimentuojama su drobės įforminimu, siekiant paveikslo turinio ir formos vienovės (pvz., F. Stella).

Sharaku, Toshusai
(dirbo apie 1795)
Jap. spalv. medžio raižinio meistras. Sharaku [Siarakaus] aktorių portretuose (jų kone 140) realistiškai ir iš dalies karikatūriškai išryškinami tuomet gyvenusių asmenų charakteriai.

Sheeler, Charles
(*1883 Filadelfija, †1965 Dobs Feris/Niujorkas)
Amer. tapytojas ir fotografas. 1919 Sheeleris [Šyleris] apsigyveno Niujorke; iš pradžių tapė, o nuo 1922 intensyviai užsiiminėjo fotografija. Todėl vėlesni jo paveikslai (daug. miesto ir industr. vaizdai) įgavo fotografiško preciziškumo, dėl kurio jis laikomas ↑fotorealizmo pirmtaku.

Sherman, Cindy
(*1954 Glen Ridžas/Niū Džersis)
Amer. fotografė. Sherman [Šerman] studijavo Bafalo valst. universitete Niujorke ir ten sukūrė savo pirmąsias naratyvines fotoserijas. Jose persirenginėdama ir inscenizuodama fotografuoja pati save. Autorės dėmesio centre — šiuolaik. visuomenės moteris, jos paveikslas, kuriamas reklamos, kino ir dailės.

Sidabro pieštukas
Metalinė lazdelė (grifelis) su sidabr. smaigaliu; viduramžiais sidabro pieštuku buvo piešiami pagalbiniai, o nuo XV a. — savarankiški piešiniai. Tinkamas pagrindas — šiaustas per-

gamentas arba įv. spalvomis gruntuotas popierius. Sidabro pieštuko linija visuomet vienodo storio ir beveik nekoreguojama. — Buvo naudojamas jau romėnų ir vėl prisimintas viduramžiais. Išpopuliarėjo apie 1500 Italijoje ir Vokietijoje; vėliau jį pakeitė grafito pieštukas, ↑ kreida ir ↑ sangvinas.

Siena
(it. terra di Siena — Sienos žemė) Tamsi ochra — gamtinės kilmės dažų pigmentas (kitados buvo išgaunama Sienoje, dabar Sardinijoje ir Korsikoje). Siena neblunka; gali būti naudojama su vandeninėmis ir aliej. ↑ rišam. medžiagomis.

Sienos tapybos mokykla
XIII a. paskut. trečdalyje iškilusi ankstyviausia iš it. didž. tapybos mokyklų. Jos atspirties taškas buvo Guido da Siena spalvinė įtaiga, harmoningai sujungusi bizant. ir gotik. elementus. Konkuruoti su netolima Florencija įkvėpė Duccio meistrystė; Sienoje jo vaidmuo prilygo Giotto vaidmeniui Florencijoje: plastiškumu, gracingumu ir gyvybingumu jis įveikė griežtą figūrų ir erdvės vaizdavimo tradiciją. S. Martini įnešė Prancūzijos gotikos elementų, broliai Lorenzetti altor. paveiksluose, freskose įteisino realist. vaizdavimo principus. Mokykla išsisėmė XV a., kai gražūs, aiškūs ir paprasti S. Sassetta, di Paolo ir daugelio kt. paveikslai jau nežadino ir nebeperteikė reikšmingesnių kūryb. impulsų.

Sienų tapyba
Kitaip nei ↑ molbert. tapyba, sienų tapyba (taip pat ↑ lubų tapyba) yra susijusi su konkrečia vieta ir turi būti derinama su aplinka, pvz., su architektūra. Taigi siena, lubos gali būti traktuojamos kaip ribojanti plokštuma arba iliuziškai atsiverti į kt. erdvę. Lab. paplitusios technikos yra ↑ freska, ↑ *al secco* ir ↑ enkaustika. Sienų tapybai giminingos technikos yra ↑ mozaika ir ↑ sgrafitas. Ko gero, sienų tapyba — sen. tapybos rūšis (priešistor. ↑ uolų piešiniai), paplitusi visose sen. kultūrose. Antik. sienų tapinių iki šių dienų mažai teišliko (pvz., Pompėjoje), tačiau jų tradiciją tęsė ankst. krikšč. katakombų tapyba ir bizant. dailė. Romanikoje sienų tapyba (beveik išimtinai relig.) buvo ypač populiari, tuo tarpu gotikos epochoje dėl vis mažėjančių sienų plotų pirmenybė atiteko ↑ vitražui. Italijoje sienų tapyba niekad nebuvo praradusi reikšmės, o freskos technika renesanso laikais dar labiau ištobulėjo. Nuo XIV a. vis dažniau tapyba puošiami ir pasauliet. statiniai (pilys, rūmai, rotušės). Baroke suklestėjo iliuz. sienų bei lubų tapyba. XIX a. buvo sukurti istorizuoti ↑ nazaretiečių sienų tapiniai, o XX a. naują reikšmingą pagyvėjimą sukėlė meksikietiškas ↑ muralizmas.

Signac, Paul
(*1863 Paryžius, †1935 ten pat)
Pranc. tapytojas ir grafikas. Kaip ir G. Seraut, su kuriuo draugavo, Signacas [Sinjakas] laikomas pranc. ↑ neoimpresionizmo, tiksliau sakant, puantilizmo vienu žym. meistrų. Iš pradžių buvo veikiamas C. Monet. Nuo 1887 („Pusryčiai") jis ėmė tapyti puantilistine technika, kurios principus pagrindė knygoje „D'Eugène Delacroix au Néo-Impresionisme" (1899). Jo paveikslų, akvarelių bei litografijų pagr. tema yra jūros, upių ir uostų vaizdai, nutapyti grynų spalvų taškeliais, kurie tik žiūrovo akyse įgauna formą ir virsta konkrečiais daiktais.

Signatūra
(lot. signatura, iš signo — pažymiu, nurodau) Parašytas vardas (jei sutrumpintas, ↑ monograma) arba ženklas, kuriuo dailininkas patvirtina savo kūrinio autorystę. Signatūros žinomos nuo antikos laikų, tačiau nebūdingos ankst. krikšč. menui; vėl pradėtos naudoti viduramžiais. Pagal signatūrą nustatomas kūrinio tikrumas bei garantuojama jo kokybė, tad jos nuo seno buvo falsifikuojamos.

Signetė
(pranc. signet, iš lot. signo — žymiu, antspauduoju) **1.** Iš pradžių — viduramžių karaliaus asmeninis antspaudas [vėliau žiedas su išraižytu herbu ar monograma, vartotas kaip antspaudas]. **2.** Kitaip spaustuvininko ženklas. Dažnai meniškai apipavidalintas ženklas, pagal kurį galima identifikuoti knygos spausdintoją. Rankraščiuose tokių ženklų nebūdavo, taigi jie yra XV a. spaustuvininkų išradimas (sen. pvz. iš 1462). Iš pradžių spaustuvininko ženklas buvo spaudžiamas knygos gale, vėliau tituliniame pusl. XV a. pab. jis virto leidėjo ženklu.

Signorelli, Luca
(*apie 1440—50 Kortona, †1523 ten pat)
It. renesanso tapytojas. Signorelli [Sinjorelis] puoselėjo savo mokytojo Piero della Francesca stilių, bet buvo veikiamas ir A. del Verrocchio kūrybos. Itin jį domino nuogo žmogaus vaizdavimas sudėtingiausiomis pozomis. Žym. kūrinį — Paskut. teismo freskų ciklą Orvjeto katedroje — užbaigė 1504. Dėl raumenis išryškinančios kūnų modeliuotės Signorelli kartais vadinamas Michelangelo pirmtaku.

Sijų konstrukcija
(orig. vok. Gebälk) Bendra sąvoka, apimanti lubų, stogo, [fachverko] medines konstrukcijas [t. y. pagr. konstrukcijas, kuriose naudojamos sijos].

Siluetas
(pranc. silhouette) Daikto ar žmogaus atvaizdas, atitinkantis jo šešėlio apybraižas. Šešėlis su šviesos šaltinio pagalba projektuojamas ir apvedamas paveikslo plokštumoje. Vaizduojamą objektą sudaro monochrom. plokštuma be detaliojo piešinio. ↑ Kontūro išraiškingumą lemia gerai pasirinkta žiūrėjimo pozicija (pvz., itin raiškus portreto ↑ profilis). Gana paplitę *siluet. karpiniai*, t. y. siluetai, iškirpti iš tamsaus popieriaus. Silueto provaizdis — R. Azijos šešėlių teatras, Europoje žinomas nuo XVIII a. Vardą šie dailės kūriniai gavo nuo vieno pranc. finansų ministro, Etienne de Silhouette (1709—1767), šaržo. XIX a. siluetai buvo išpopuliarėję kaip nebrangūs portret. miniatiūrų pakaitalai.

Sima
(gr. simos — kylantis į viršų) Antik. statinių karnizų viršuje įrengtas stoglovis ar vandens nutekamasis vamzdis. Iš pradžių gamintas iš terakotos, vėliau iš akmens. Šventyklose jis dažnai buvo puošiamas liūto galvos pavidalo ↑ gurguliu.

Simbolis
(gr. symbolon) Atvaizdas, įprasminantis tam tikrą sąvoką. Simbolių esama visose kultūrose. Kitaip nei ↑ piktogramos, jie nėra visuotinai suprantami; jų prasmę atskleidžia konkrečios kultūros pažinimas (pvz., kryžius kaip krikšč. simbolis). Simboliais gali būti ženklų arba figūrų (pirmuč. gyvūnų) atvaizdai, be to, skaičiai ir spalvos.

Simbolizmas
(pranc. symbolisme) Bendr. prasme: literatūros ir vaizd. dailės sąjūdžiai, naudojantys simbolius kaip raiškos priemonę. Vaizd. dailėje simbolizmas — Švietimo priešprieša — atsi-

rado jau XVIII a. (W. Blake, H. Füssli, F. Goya), o XIX a. jis atsisuko prieš racionalistines bei natūral. sroves. Stilist. atžvilgiu nevientisą simbol. dailę apibūdina jos turinys; tai pasaulis, atitrūkęs tiek nuo mokslo, tiek nuo tikrovės: paveiksluose simbolių pavidalu viešpatauja sapnai, nuojautos, irrealumas. Nuolat ieškoma daiktų „esmės", kuri slypi už išor. pavidalo; kūrybos pagrindas yra jausmas. Šio visoje Europoje išplitusio judėjimo atstovai buvo A. Böcklinas, E. Burne-Jones, J. Ensoras, P. Gauguinas, G. Moreau, ↑„Nabis", P. Puvis de Chavannes ir F. von Stuckas. Savitą formą simbolizmas įgijo grafikoje; itin reikšmingi M. Klingerio ofortų ciklai. Simbol. meno įtaka buvo jaučiama iki pat XX a.; jo atgarsių gausu ir daugelyje šiuolaik. dailės srovių — nuo siurrealizmo bei ekspresionizmo iki psichol. atspalvio abstrakcionizmo.

Simetrija
Veidrodinis, subalansuotas, t. y. harmoningas, paveikslo elementų išsidėstymas į kairę ir į dešinę nuo menamos (simetrinės) paveikslo ašies. Trijų matavimų skulptūroje arba architektūroje simetrija rutuliojama simetrinių lygmenų pagrindu. Antik., renesanso ir klasicist. architektūra sąmoningai siekė simetrijos, tuo tarpu vėlyv. gotikos ir šiauriet. renesanso pasauliet. pastatų fasadai dažnai buvo tyčia statomi asimetriški.

Simone Martini
↑ Martini, Simone

Simultaninis kontrastas
↑ Spalvų kontrastai

Sinopija
(orig. Sinopie) Eskiziškas ↑ freskos piešinys ochra ant sienos tinko viršut. sluoksnio, vartotas XIII—XVI a. italų. Pavadinimas kilęs nuo Sinopo miesto prie Juodosios jūros, kuriame anuomet buvo išgaunama ochra. Atidengta sinopija dažnai pasirodo esanti laisvesnės ir drąsesnės tapysenos nei vėliau pagal ją atlikta freska.

Lapų sima

Banguotoji sima

Raitytinė sima

Sintetizmas
↑ Kluazonizmas

Siqueiros, David Alfaro
(*1896 Čihuahuja, †1974 Meksikas)
Meksikos tapytojas ir grafikas. Vienas ↑ muralizmo pradininkų. Siqueiros [Sikeiro] pagr. siekis buvo pavaizduoti Meksikos žmonių vargą ir išryškinti revoliuc. idealus. Tamsių spalvų ir raiškių formų freskos jungia ekspresyvųjį europietišką realizmą ir ↑ ikikolumbinį meną. Ištapytų sienų plokštumoje iškylantys horeljefai — jo sumanytas architektūros ir tapybos sąveikos variantas.

Sironi, Mario
(*1885 Sasaris, †1961 Milanas)
It. tapytojas. Iš pradžių Sironi [Sironis] buvo it. futuristų šalininkas, vėliau jam įtakos darė ↑ „Valori Plastici" ir ↑ metafiz. tapyba. Jo mėgst. tema buvo niūrūs industr. vaizdai. Jo vėlyv. stilius — ekspresyvusis realizmas, išryškėjantis freskose, mozaikose ir vitražuose (pvz., Romos universiteto auloje).

Sisley, Alfred
(*1839 Paryžius, †1899 Muarė prie Luano)
Anglų kilmės pranc. tapytojas; žym. pranc. ↑ impresionizmo meistras. Sisley'us [Sislėjus] mokėsi klasicisto M. Gleyre dirbtuvėje ir ten ėmė bendrauti su C. Monet, A. Renoiru ir J. F. Bazille. Susižavėjusį jų tapyba Fontenblo miške, jį vis labiau traukė peizažai. Iš pradžių J. B. Corot ir ↑ Barbizono mokyklos veikiamas tamsus ir vienatonis jo paveikslų koloritas ilgainiui, apie 1875, pašviesėjo, ir jis virto nuotaikingų peizaž. impresijų tapytoju II de Franse. Jis niekad nebuvo visiškai išsižadėjęs aiškios paveikslo struktūros, kaip kt. impresionistai. Kūriniai: „Regatos" (apie 1847); „Sena prie Sen Mameso" (1884).

Siurrealizmas
(pranc. surréalisme, sur — virš) 1917 poeto G. Apollinaire įvesta sąvoka, apibrėžianti 1924 A. Bretono („Manifeste du Surréalisme") pristatytą modern. literatūros ir dailės stilist. kryptį. H. Boscho, G. Arcimboldo, H. Füssli ir F. Goya kūrybos, be to, ↑ simbolizmo bei ↑ metafiz. tapybos pagrindu siurrealistai ieškojo išraiškos galimybių fantastikai, irrealumui ir instinktams; nuo savo pirmtakų jie ryškiai skyrėsi orientacija į S. Freudo modern. pasąmonės psichologiją. Sapnų visagalybė, nevaržomas minčių žaismas išvaduoja menininką iš tradicinių vaizdavimo formų; jo priemonės — asociacijos, pasąmonė, fantazavimas; jis gali rinktis gryną fantaziją arba sapno vaizdinius. Buvo atrastos ir tam tinkamos technikos — ↑ koliažas, ↑ frotažas, tapyba be racionalios kontrolės — ↑ automatizmas. Stilist. atžvilgiu siurrealizmas jungia kuo įvairiausias sroves, pradedant abstrakčiais, kupinais simbolių J. Miró paveikslais, baigiant veristiniais, detalizuotais S. Dalí ar R. Magritte kūriniais. Kt. žymiausi jo atstovai buvo P. Delvaux, M. Ernstas, A. Massonas ir Y. Tanguy. Siurreal. judėjimas, išsiplėtojęs ne tik Europoje, bet ir JAV, Centr. ir P. Amerikoje, turėjo didelę įtaką šiuolaik. dailei po II pasaul. karo. Pvz., be siurreal. automatizmo būtų sunku įsivaizduoti ↑ veiksmo tapybą ir ↑ tašizmą.

Skarabėjas
(gr. skarabeios, lot. scarabeus) Sen. Egipte garbinto mėšlavabalio atvaizdas, papr. iš glazūruoto akmens, rečiau iš tauriųjų metalų arba pusbrangakmenių. Iš pradžių tai buvo amuletai. Nuo Vidur. karalystės laikų (↑ sen. Egipto menas) apat. pusėje papuoštas ornamentais, figūromis, hieroglifais buvo naudojamas kaip antspaudas.

Skausmo Vyras
↑ Imago Pietatis

Skersinė nava
↑ Transeptas

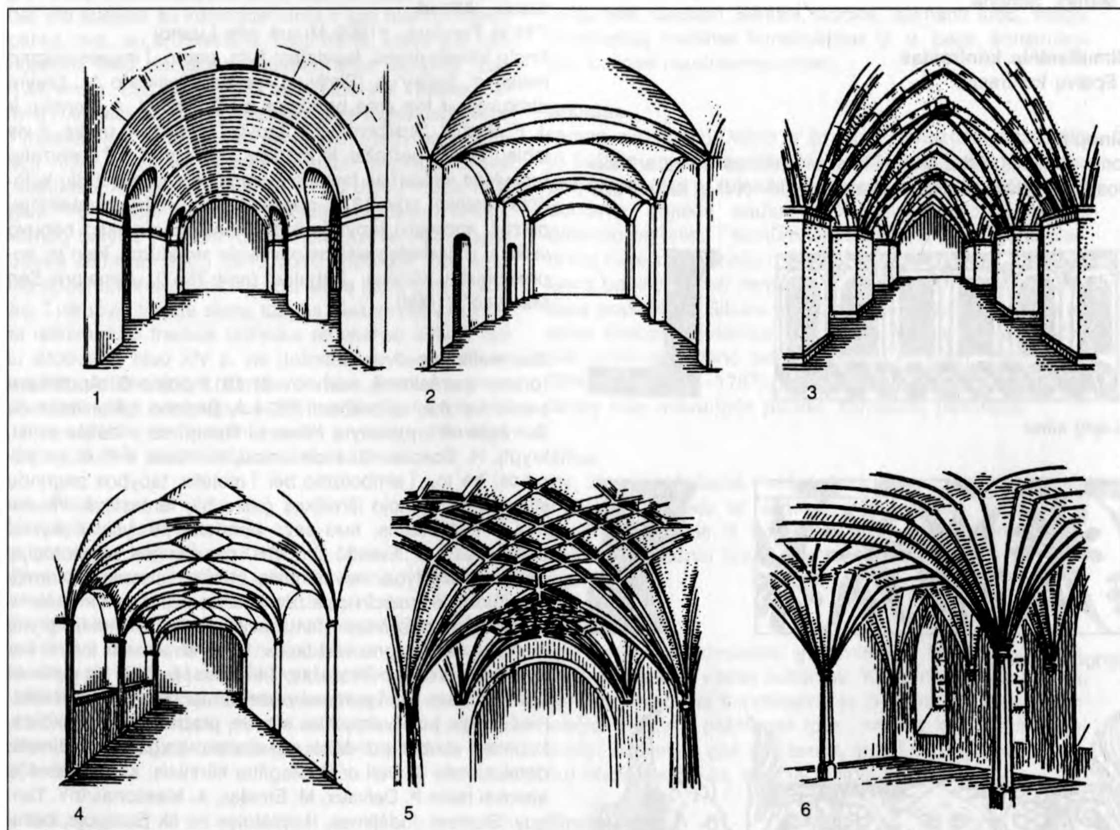
Skersstaktis
Lango ar durų angą į horizont. tarpsnius dalijantis skersinis.

Skiagrafas
↑ Apolodoras Atėnietis

Skydinė arka
Į išor. sieną atremta skliauto pakraščio arka, lygiagreti patalpos ašiai. Dažnai pabrėžiama išilg. ↑ gurtu arba skydine nerviūra. [Skydinės arkos ribojama sienos dalis vadinama skydu, arba sienos skydu.]

Skitas
(gr. skyphos) Antik. geriamasis indas su dviem horizont. ąsom prie kraštų.

Skliautas
Skliautu vadinamos lenktos lubos, laikomos atramų (pvz., mūro sienos, ↑ pilioriaus ir t. t.), perimančių skliauto skėtimo apkrovas. Plačiąja prasme ↑ kupolas taip pat yra skliautas. Pradinė skliauto raidos pakopa — netikrasis skliautas, sudarytas iš išsikišančių akmenų eilių. Tikroji pirminė forma — *cilindrinis (lopšinis) skliautas*, kurio skersinis pjūvis atitinka pusapskritimį ar apskritimo segmentą. Ilgi cilindr. skliautai gali būti skaidomi pusapskričių arkų — ↑ gurtų; jie vadinami *cilindriniais-gurtiniais*. Dviejų to paties skerspjūvio cilindr. skliautų sukryžiavimas sudaro ↑ *kryžminį (kryžminį briaunotąjį) skliautą*. Šių skliautų sankirtos linijos vadinamos ↑ briaunomis, o jų ribojamas ↑ skliauto laukas — skliauto gaubtu. Cilindr. ir kryžm. briaunotieji skliautai būdingi romanikai, o gotikoje briaunas pakeičia ↑ nerviūros. Kryžm. skliautas, kurio viršut. dalis iškyla aukščiau už gurtą, vadinamas *pakeltuoju skliautu*. Aštuonių dalių kupolo pavidalo pakeltasis nerviūrinis skliautas vadinamas *nerviūriniu kupolu*. Gotikoje išplitusio kryžm. nerviūrinio skliauto atmainos: *žvaigždinis* (nerviūrų piešinys sudaro žvaigždę), *tinklinis* (nerviūrų išdėstymas primena tinklą, nesusidaro skliauto protarpiai) ar *vėduoklinis skliautas* (ypač mėgtas anglų vė-

Skliautų formos:
1 cilindrinis, 2 kryžminis briaunuotasis, 3 kryžminis nerviūrinis, 4 žvaigždinis, 5 tinklinis, 6 vėduoklinis

lyv. gotikos). Atskira tinklinio skliauto forma — *krištolinis skliautas*, paplitęs Š. Vokietijos ↑plytinėje gotikoje [pasitaikantis ir Lietuvoje]. Islamo architektūrai būdingas ↑*stalaktitinis skliautas*. Kitos skliauto formos, daug. barokinės, yra *vienuolyno skliautas* [sudarytas iš keturių ar daugiau cilindr. skliauto šlaitų], dažnai painiojamas su ↑kupolu, *geldinis skliautas* (cilindr. skliautas su išgaubtais galais) ir *veidrodinis skliautas* (geldinis skliautas su plokščia viršut. dalimi, vadinama veidrodžiu). — Skliautas naudojamas nuo rom. laikų. Bizant. menas tęsė šią tradiciją (↑kryžm. kupolinė bažnyčia). Vakarų krikšč. menas iš pradžių skliauto nenaudojo (nebent nedidelėms patalpoms) ir tik XI a. II p. jis vėl pamažu įsigali (pradedant Špėjerio katedros centr. nava, apie 1080).

Skliauto gaubtas

↑Skliauto laukas, ↑skliautas

Skliauto laukas

Kitaip skliauto gaubtas. ↑Briaunomis, ↑nerviūromis ar ↑gurtais apribota skliauto plokštuma. Į apačią nukreiptas skliauto laukas vadinamas skliauto šlaitu. Plg. ↑travėja.

Skliauto protarpis

↑Travėja

Skrynia

1. Stabili vidurinė ↑sąvar. altoriaus dalis [dar vadinama spinta]. **2.** Reikmuo relikvijoms laikyti (↑relikvijorius). **3.** Dėžinis baldas su dangčiu. Nuo antikos laikų skrynioje laikomi drabužiai, skalbiniai ir kt. daiktai, be to, ant jos buvo sėdima. Viduramžiais ir nauj. laikų pradžioje ji būdavo gausiai ištapoma ir išdrožinėjama (↑kasonė, ↑čertoziniai baldai), dažn. pritaikant vyraujančias architektūros formas. XVII a. skrynia prarado savo reikšmę kaip baldas, tačiau ir toliau buvo naudojama kelionėse.

Skritulinis kryžius

(orig. vok. Scheibenkreuz) Viduramžių dailėje paplitusi kryžiaus forma (kartais su ↑krucifiksu); toks kryžius įkomponuojamas į skritulį arba skritulys pritvirtinamas jo išvirkščioje pusėje. Skritulinis kryžius puošiamas ornamentais ar figūromis.

Skulptūra

Kitaip ↑plastika. Šalia ↑tapybos ir ↑grafikos — didž. vaizd. dailės sritis. Pagr. skulptūros formos yra reljefai, ↑apval. skulptūra ir ↑archit. plastika. Kūrinio dydis lemia skirstymą į maž. ir monument. skulptūrą; plastikos ir skulptūros kūriniai tarpusavyje skiriasi medžiaga. Skulptūrų atsirado III tūkstantm. pr. Kr. Jos buvo susijusios su architektūra. Pirmosios atskirai statomos figūros buvo sukurtos antik. Graikijoje; kartu atsirado ir ↑kontrapostas. Kadangi ankst. krikšč. nepripažino apval. skulptūros, iki X a. buvo kuriami daug. reljefai. ↑Krucifiksas buvo vienintelė krikšč. dailės apval. skulptūra. Viduramžiais vyravo archit. plastika. Renesanso laikais, sekant gr. ir rom. antika, vėl paplito atskirai statomos statulos. Portret., antkap. skulptūra ir ↑paminklai rodo išties padidėjusią individo reikšmę. Baroko epochoje bandyta jungiant skulptūrą su tapyba ir architektūra kurti ↑menų sintezės kūrinius. XIX a. plačiai paplito paminklai. Prie šiuolaik. skulptūros ištakų stovi dailininkai, sukūrę puikių skulptūros darbų (pvz., A. Rodinas, A. Maillolis). XX a. buvo kuriamos ir daiktiškosios, ir abstr. skulptūros. Papr. menininkas daro skulptūros eskizą ir/arba mažesnį jos modelį (↑*bozzetto*). Taip kaip paveikslai žiūrovui pateikiami įrėminti, skulptūros eksponuojamos ant ↑postamentų, ↑nišose, ↑edikulose arba po ↑baldakimais.

Skulptūrinis portalas

Pagal ↑ikonografijos koncepciją visos šio ↑portalo dalys (↑archivoltai, ↑glifai, ↑tarpustaktis, ↑timpanas, durų sąrama) puošiamos skulpt. dekoracijomis. Skulpt. portalas susiformavo XII a. Prancūzijoje. Pirmosios gotik. apvaliosios glifų skulptūros išdėstytos Šartro katedros (1145—55) karal. portale prie glifų kolonų. Vėlesnės glifų skulptūros statomos prie lygios sienos po baldakimais, nes portalai nebeskaidomi pakopomis. Vokietijoje skulpt. portalas paplito tik baigiantis Štaufenų valdymui (pvz., Bambergo katedra, Freibergo ↑Aukso vartai). Italijoje ir Anglijoje skulpt. portalas visiškai nežinomas.

Slevogt, Max

(*1868 Landshūtas, †1932 Noikastelis/Pfalcas)

Vok. ↑impresionizmo tapytojas ir grafikas. Slevogtas [Slėfogtas] studijavo Miunchene, Paryžiuje, Italijos miestuose ir Berlyne; ten nuo 1899 buvo ↑„Sezession“ grupės narys, o nuo 1917 — akademijos profesorius. Jo tapyba susijusi su vok. ↑realizmu, atstovaujamu W. Leiblio ir W. Trübnerio. Bet tapysena skirtinga — jis vaizduoja savo figūras judančias arba charakteringai gestikuliuojančias, tapo laisvais potėpiais. Portretas „Dainininkas Francisco D'Andrade Don Žuano vaidmenyje“ (1902) — teatrą mėgstančio Slevogto kūrybos kvintesencija. Kt. reikšmingi jo kūriniai — Egipto peizažai (1913/14), kuriuose jis, kaip ir figūr. paveiksluose, perteikia tarsi sustabdytas nuotaikos akimirkas. Kaip grafikas išgarsėjo ↑litografijomis; iliustravo daugelį pasaul. literatūros kūrinių, pvz., „Iliadą“ (1907) ir „Odinę kojinę“ (1909).

S linija

„S“ raidės išlinkimus atkartojanti gotik. statulos stovėsena. Petys laikančiosios kojos pusėje yra žemesnis nei remiančiosios (↑kontrapostas).

Sloan, John

(*1871 Lok Heivenas/Pensilvanija, †1951 Hanoveris/Niū Hampšyras)

Amer. dailininkas. Iš pradžių Sloanas [Slonas] dirbo piešėju ir karikatūristu įv. žurnaluose. 1897 R. Henris supažindino jį su realist. aliej. tapyba; nuo to laiko Sloanas ↑„Ash Can School“ stiliumi tapė daug. Niujorko didmiesčio scenas.

Sluter, Claus

(*apie 1355/60 Harlemas, †apie 1405/06 Dižonas)

Nyderlandų-Burgundijos skulptorius. 1389 iš savo mokytojo Jeano de Marville perėmė rūmų skulptoriaus pareigas kar. Pilypo Drąsiojo dvare Dižone. Jo svarb. užsakymas — apipavidalinti Šanmolio kartūzų vienuol. bažn., būsimą Burgundijos hercogų mauzoliejų. Sluteris [Sliuteris], lig tol laikęsis ↑minkšt. stiliaus tradicijos, šįkart ją pranoko natūral. traktuote ir figūrų dramatizacija. Jo kūrybos viršūne laikomas Mozės šaltinis kartūzų vienuol. sode, kurio, beje, išliko tik šešios pranašų figūros.

Smith, David
(*1906 Dekaturas/Indiana, †1965 Beningtonas)
Amer. skulptorius. 3-ame deš. atvykęs į Niujorką, Smithas [Smitas] pradėjo tapyti ir susidraugavo su W. de Kooningu. 4-ame deš. ėmėsi skulptūros, ir čia esminę įtaką jam padarė ↑ abstr. ekspresionizmas ir ↑ siurrealizmas. Jo darbai iš geležies, plieno, vėliau iš gatavų skardos lakštų skirti demonstravimui po atviru dangumi („Kubų" serija, prad. 1963).

Snyders, Frans
(*1579 Antverpenas, †1657 ten pat)
Flam. tapytojas. P. Bruegelio Jaunesn. ir H. van Baleno mokinys. Pabuvojęs Italijoje 1609 Snydersas [Sneidersas] atvyko į Antverpeną ir ėmė darbuotis P. Rubenso dirbtuvėje. Jo animal. kompozicijų, gėlių bei vaisių natiurmortų galima aptikti ne viename Rubenso signuotame kūrinyje (pvz., „Vaisių rinkinys", apie 1618). Savo ruožtu Rubensas kartais tapė žmonių figūras Snyderso medžioklės, virtuvės ar turgaus scenose.

Socialistinis realizmas
Propagandai tarnaujantis programinis [komunistų] partijos menas. Ši sąvoka, iš pradžių, 1932, susijusi su Sovietų Sąjungos literatūra, nuo 1933 aprėpė ir visą vaizd. meną. Tos auklėjamosios meno formos pagr. tema buvo klasinė revoliuc. proletariato kova su priespauda ir darbininkų klasės šlovinimas. Heroizavimas reiškėsi vaizdo monumentalumu; tariamai realist. dailė nevengė perdėjimų (beje, dažn. tenkinosi formatu) ir demonstravo griežtą priešiškumą abstrakcijai ir burž. „dekadentizmui". Pirmoji fazė prasidėjo iškart po 1917 revoliucijos ir truko iki 1924; dar gyventa lūžio impulsais ir propaguotas „naujas žmogus" būsimame geresniame pasaulyje. Antroje fazėje, 1924—32, dailė ėmė tarnauti socializmo statybai ir tuo tikslu vartojo net kino, fotografijos, fotomontažo priemones. Trečiosios fazės (1932—56) soc. realizmas vadovavosi vien partine doktrina, kaip vieninteliu men. kūrybos objektu.

Sodoma, il (tikr. Giovanni Antonio Bazzi)
(*1477 Verčelis/Pjemontas, †1549 Siena)
It. brandž. renesanso tapytojas. Leonardo ir Raffaelio veikiamas Sodoma tapė kokybės atžvilgiu skirtingus kūrinius; reikšm. laikomos Romos Villa Farnesina freskos su Aleksandro Didž. gyvenimo scenomis (prad. 1508). Daugiafigūrės kompozicijos su peizažiniu ir archit. fonu kitąkart jau rodo polinkį į manierizmą.

Soest, Konrad von
↑ Konrad von Soest

Sofitas
Sąraminės sijos, arkinės sąramos ar karnizo apat. paviršius.

Soft sculpture
(angl.: minkštoji skulptūra) Iš vinilo ar drobės sukurti, taigi ironiškai traktuojami amer. dailininko C. Oldenburgo „minkšti" namų apyvokos daiktai — skalbimo vonelės, unitazai ir rašom. mašinėlės.

Solis, Virgil
(*1514 Niurnbergas, †1562 ten pat)
Vok. vario ir medžio raižinių meistras. Jo buit. scenomis, knygų iliustracijomis (Biblijos, Ovidijaus, Ezopo), portretais, peizažais ir ornamentais naudojosi kaip pavyzdžiu daugelis tapytojų, skulptorių ir auksakalių. Pats Solis [Zolis] orientavosi į A. Dürerį ir Niurnbergo ↑ maž. meistrus.

Neeuropinis menas

204 Karališkoji pirtis Alhambroje/Granada (maurų menas, XIV a. II p.)

205 Sultono Achmedo mečetės Stambule interjeras (islamo menas, 1609—1617)

206 Uolinė katedra/Jeruzalė (islamo menas, VII a. pab.)

207 Tadž Mahalas/Agra (Indija, 1631—1648)

208 Kilimas. Privati kolekcija/Hamburgas (Anatolija, XVIII a.)

209 Rida Abbasi. Miniatiūra, vaizduojanti įsimylėjėlius (Persija, apie 1620)

210 III stupa Sančyje (Indija, I a.)

211 Iš uolos ištašyta šventykla. Mamalapuramas/Madrasas (Indija, VII a.)

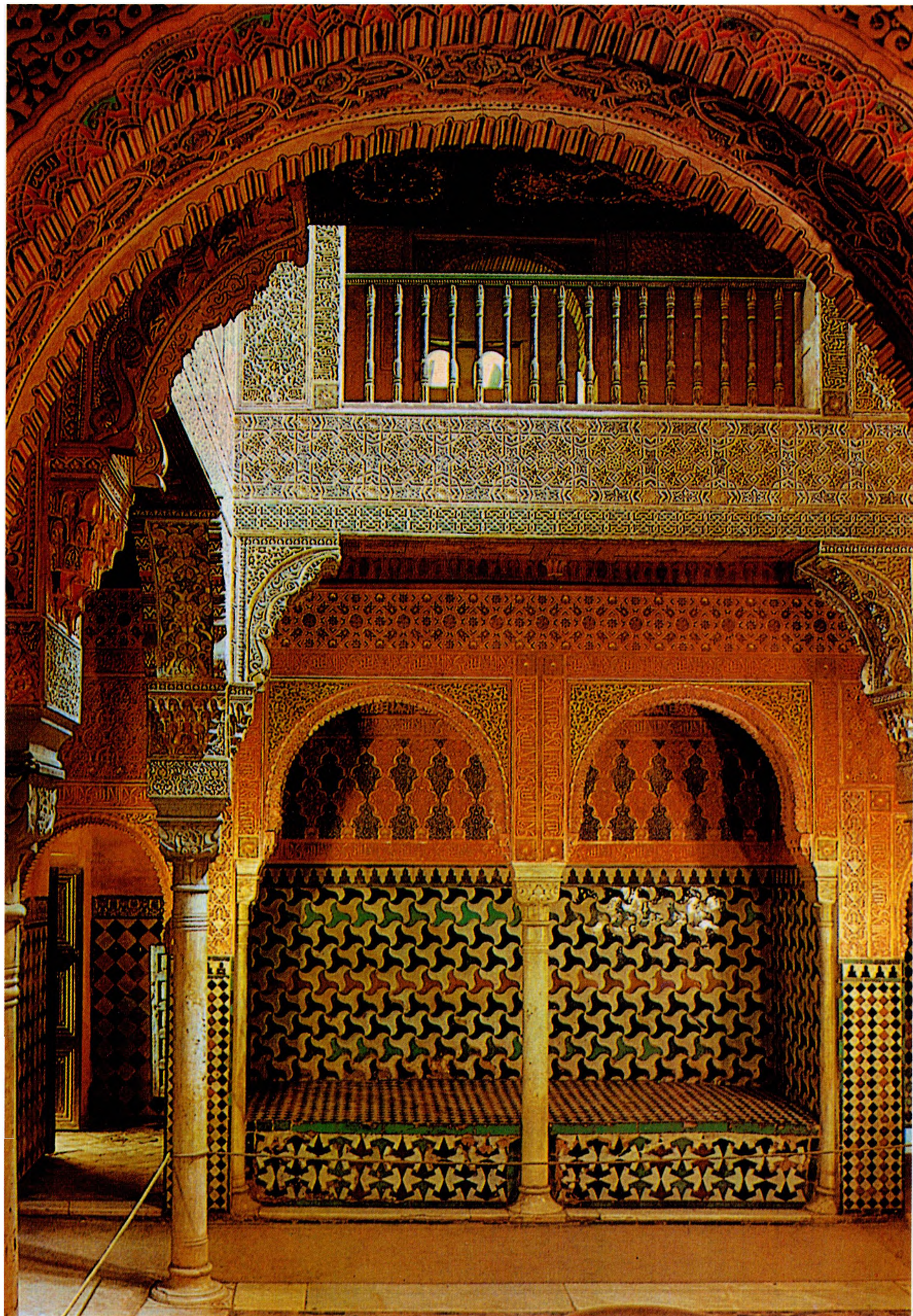
212 Šyvos Nataraja bronzinė statula. Nelsono galerija/Kanzas Sitis (Indija, XII/XIII a.)

213 Imperatoriaus rūmai („Uždraustasis miestas"). Pekinas (Kinija, prad. XIV a.)

214 Dagvano parkas/Kumingas (Kinija)

215 Keraminė lėkštė su įvairiaspalve glazūra. City Art Gallery/Bristolis (Kinija, VII/VIII a.)

216 Kitagawa Utamaro. Arbatos gėrimas. Britų muziejus/Londonas (japonų spalvotas medžio raižinys, apie 1740)

205

206

207

210

211

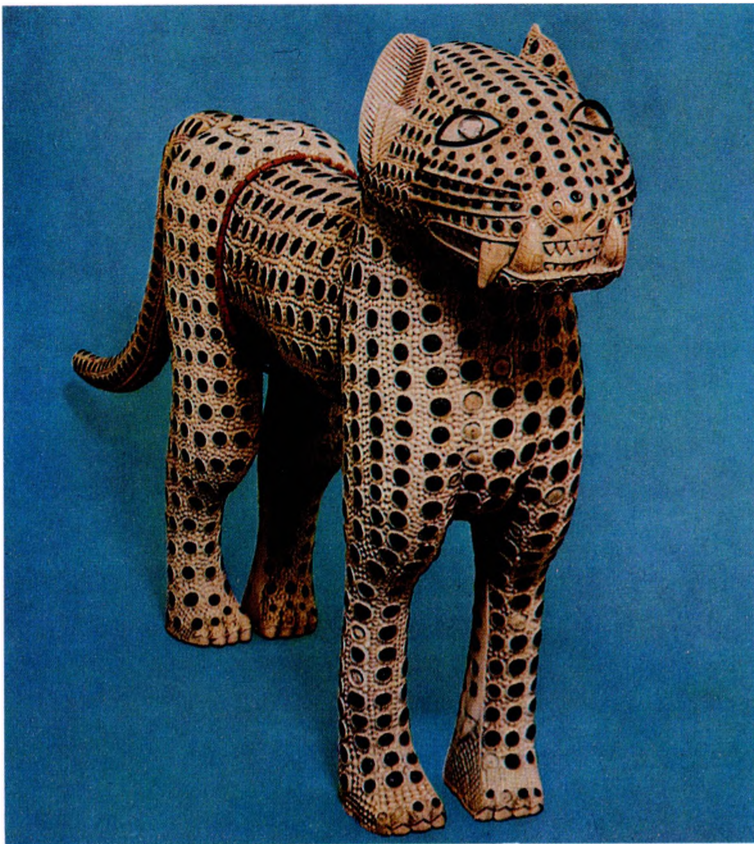
213

214

亥ノ刻
青樓十二時 續
哥麿筆

218

219

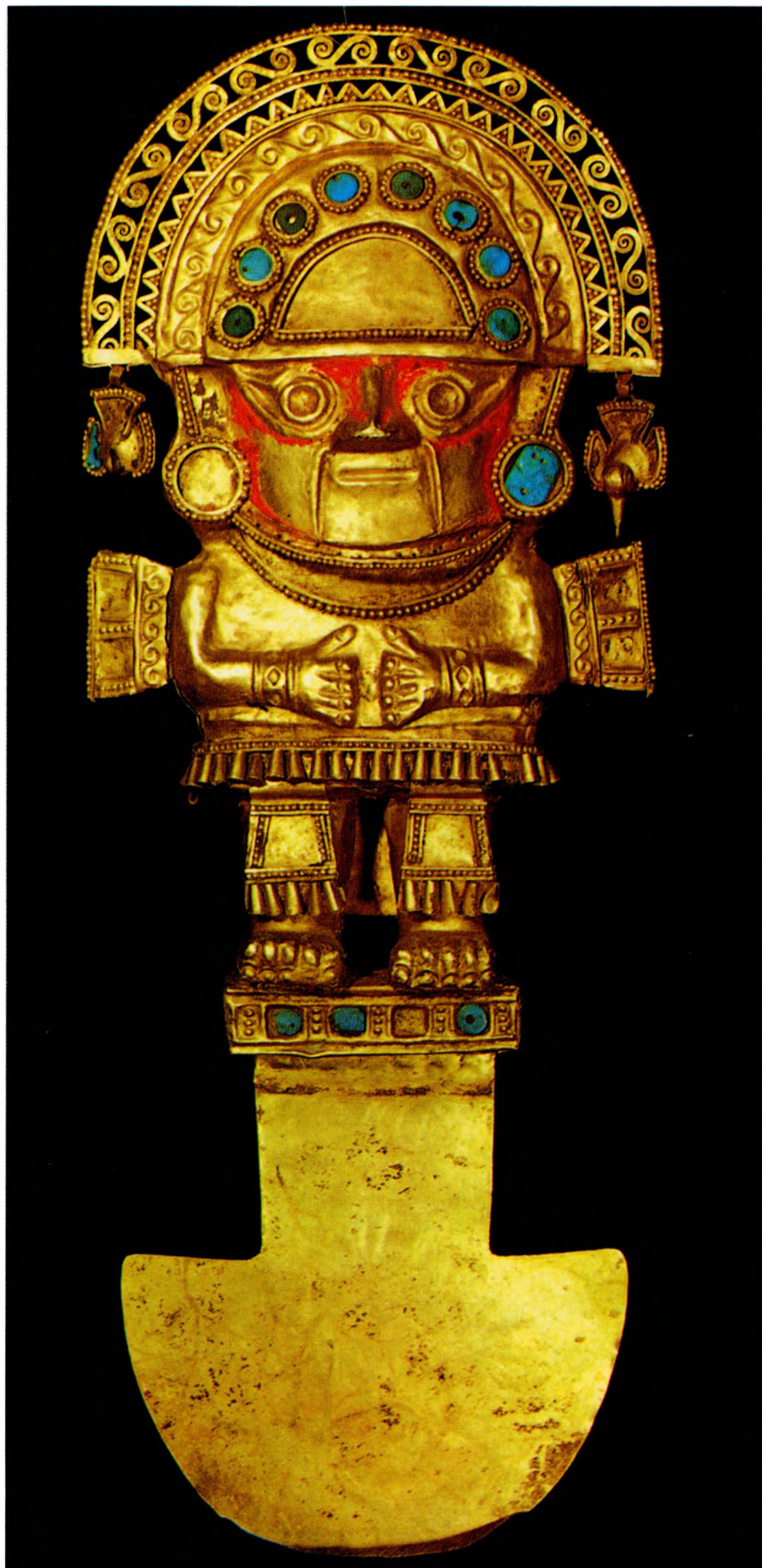

222

223

217 Himedzio rūmai. Hiogo provincija (Japonija, užb. 1609)

218 Leopardas iš dramblio kaulo. Britų muziejus/Londonas (Beninas/Nigerija)

219 Abstrakti batekų kaukė. Musée de L'homme/Paryžius (Centr. Kongas)

220 Buivolo kaukė. Museum Rietberg/Ciurichas (Aukštut. Volta)

221 „Įrašų šventykla"/Palenkė, Jukatanas (majai, VII a. I p.)

222 Durų sąramos reljefo fragmentas iš Jakschilano. Nacionalinis antropologijos muziejus/Meksikas (majai, VIII a.)

223 Molinis papūgos pavidalo indas. Peru (Mochikos kultūra)

224 Auksinis kulto peilis iš Lambajekės. Mujica-Gallo kolekcija/Lima (Chimù kultūra)

Solitude
(pranc.: vienatvė) Nedideli XVIII a. pasilinksminimų rūmai (žinomiausi — net. Štutgarto, 1763—67).

Soliutrė kultūra
↑ Paleolitas

Sonderborg, K. R. H. (tikr. Kurt Rudolf Hoffmann)
(*1923 Sionerborgas)
Danų-vok. tapytojas. Hamburge ir Paryžiuje kuriantis dailininkas tašistas (↑ tašizmas); Sonderborgas [Sionerborgas] sureikšmina ir iškelia į pirmą vietą patį tapymo procesą. Daugelis jo paveikslų asocijuojasi su greičiu ir judėjimu.

Sopulingoji Dievo Motina
Kitaip (lot.) *Mater Dolorosa*. Krikšč. dailėje paplitęs skaudžiai gedinčios Dievo Motinos atvaizdas. Sopulingoji Dievo Motina XV a. buvo išskirta iš Nukryžiavimo, tiksliau, Apraudojimo grupės ir nuo tol yra virtusi savarankišku ↑ devoc. atvaizdų motyvu. M. Marijos skausmas dažn. paryškinamas jos širdį pervėrusio kalavijo (retkarčiais septynių kalavijų, simbolizuojančių „septynis Švč. M. Marijos skausmus"). Atskira Sopulingosios Dievo Motinos forma yra ↑ Pieta.

Sostas
Valdovo reprezent. sėdėjimo vieta. Dažnai krėslas su aukšta atkalte, ranktūriais ir atrama kojoms, gausiai išpuoštas auksu, brangakmeniais ir prašmatniom pagalvėm. Krikšč. dailė apie 400 perėmė soste sėdinčio Romos imp. atvaizdo tipą ir analogiškai ėmė vaizduoti Kristų kaip Visagalį Valdovą (↑ *Maiestas Domini*).

(di) sotto in sù
(it.: iš apačios į viršų) Iš apačios matomas perspekt. vaizdas, ypač būdingas iliuz. ↑ lubų tapybai. Drąsūs ↑ rakursai žiūrovui kelia išplėstos erdvės arba aukštybėse plevenančių figūrų įspūdį. Šio pobūdžio kompoziciją pirmasis sukūrė A. Mantegna 1474 Camera degli Sposi Mantujos Šv. Jurgio pilyje.

Soulages, Pierre
(*1919 Rodezas)
Pranc. tapytojas. Nuo 1946 Paryžiuje gyvenantis Soulages [Sulažas] priklauso abstrakcionistams ir ↑ *École de Paris* jaunesn. kartai. Jo paveikslai archajiški, su gausybe ženklų, primenančių budizmo vienuolių arba magiškųjų primityvių religijų ↑ kaligrafiją. Pirmajame plane — plakatiškas, platus juodas teptuko brūkšnys.

Soutine, Chaim
(*1894 Smilovičiai net. Minsko, †1943 Paryžius)
Pranc. ↑ ekspresionizmo tapytojas. [Kilęs iš Lietuvos žydų.] Po dailės studijų Vilniuje, 1911 Soutine [Sutinas] išvyko į Paryžių ir ten susibičiuliavo su A. Modigliani bei M. Chagallu. Jo pastozinės tapysenos, vaiskių spalvų paveiksluose peizažus ir žmonių figūras ženklina brutali deformacija ir gili neviltis. Jo tapyti nudobtų gyvūnų atvaizdai — žmogiškosios egzistencijos alegorija.

Spalvinė perspektyva
Gilumos įspūdžio perteikimas tapyb. priemonėmis naudojantis spalvų sąveikos fenomenu. **1.** *Šviesotamsos efektas* — šviesūs plotai išryškėja, o tamsūs lyg atsitraukia atgal. **2.** *Šaltumo-šiltumo efektas* — to paties šviesumo šiltos spal-

vos atrodo esančios arčiau, o šaltos traukiasi tolyn. **3.** *Kokybinis efektas* — grynos, vaiskios spalvos traukia dėmesį, o blyškios ir švelnios mažiau pastebimos. — Naudojantis iškart keleriopa spalvų sąveika galima sustiprinti ar susilpninti efektą. Ypatinga spalvinės perspektyvos forma — ↑oro perspektyva.

Spalvinimas
Spalvos įvedimas į achromatinius (juodai baltus) dailės kūrinius, papr. grafikos ar fotografijos. Spalvinimas buvo popul. spalv. grafikos technika. Kt. technikų — ↑spalv. medžio raižinio, ↑spalv. raižinio ir ↑spalv. litografijos — spalvų skalė ir jos skaidymo galimybės yra ribotos. Be to, joms reikia didelių techn. sąnaudų, mat kiekvienai spalvai daroma atskira spaudos forma. Spalvinti estampai kitaip nei nespalvinti laikomi unikaliais (↑unikumas), nors dažn. spalvinimu užsiimdavo didokos dirbtuvės. Knygų iliustracijos imtos spalvinti XV a.

Spalvinis skritulys
Sistemiškas spalvų išdėstymas ratu. Spalvų seka (be juodos ir baltos): geltona, oranžinė, raudona, purpurinė, violetinė, mėlyna, melsvai žalia, žalia, gelsvai žalia ir vėl geltona. Išeities tašką sudaro trys ↑pirminės spalvos: raudona, geltona ir mėlyna. Po jų eina antrinės (išvestinės) spalvos, t. y. dviejų pirminių spalvų mišiniai (pvz., geltona + raudona = oranžinė) ir t. t. Komplement. spalvos spalv. skritulyje išsidėsčiusios priešpriešiais ir sudaro ryškiausią ↑spalvų kontrastą (pvz., raudona ir žalia).

Spalvinių dėmių tapyba
(orig. vok. Farbfeldmalerei, angl.: colo(u)r field painting) 6-o deš. pab. susiformavusi dailės kryptis, apsiribojanti grynais nestruktūrizuotais spalvų plotais kaip vienintele išraiškos priemone. Atstovai: M. Louis, A. Reinhardtas ir M. Rothko. ↑Griežto kontūro tapyba.

Spalvota litografija
Techn. ir chem. atžvilgiu tapati ↑litografijai spaudos technika, įgalinanti gauti spalv. atspaudus. Kiekvienai spalvai gaminama atskira spaudos forma. Kaitaliojant dažais nupurkštas spaudos formas, su palyginti nedidelėmis sąnaudomis gaunama spalvų įvairovė. XIX a. ji buvo pritaikyta reklamai (↑plakatas).

Spalvotas medžio raižinys
XVI a. I p. L. Cranacho Jaunesn. ir Ugo da Carpi sukurta spaudos technika ↑medžio raižinio pagrindu, papildomai naudojant spalvas. Kartu su raižytinėmis plokštėmis, papr. juodomis, vartojamos vienspalvės toninės plokštės. Sunkumą sudaro tikslus plokščių sutaikymas spausdinant ir didelis popieriaus apkrovimas daugkartinio spausdinimo procese.

Spalvotas raižinys
Spalvotas ↑vario ar ↑plieno raižinys. Keletas spaudos plokščių atspaudžiama viena po kitos arba viena plokštė padengiama įv. spalvų dažais. Dažnai spalv. raižinys painiojamas su ranka spalvintu raižiniu. Spalv. raižiniai pasirodė XVII a. Prancūzijoje, vėlesniais šimtmečiais itin paplito Anglijoje.

Spalvų konstrastai
Konkrečios spalvos poveikis yra reliatyvus; jis kinta, nelygu su kokiom aplinkinėm spalvom ta spalva sąveikauja. Pagr. spalvų kontrastai. **1.** *Komplementinis kontrastas* — ↑komplement. spalvų sąveika, maksimaliai sustiprinanti abiejų spalvų aktyvumą ir specifinį kiekvienos iš jų skambesį. **2.** *Kiekybinis kontrastas* — spalvų poveikį galima reguliuoti subalansuojant spalvų plotų proporcijas, priklausančias nuo specifinio kiekvienos spalvos ryškumo. Pagal Goethe's sudarytą spalvų ryškumo (sodrumo) skalę, pvz., geltona yra trigubai „aktyvesnė" už violetinę, t. y. norint gauti optimalų spalvų santykį violetinis plotas turi būti triskart didesnis už geltonąjį. **3.** *Intensyvumo kontrastas* — sodrios spalvos „suaktyvėja" šalia blankių ir švelnių spalvų. **4.** *Simultaninis kontrastas* grindžiamas akies sugebėjimu matant vieną iš komplement. spalvų tuo pat metu atkurti antrąją. Taigi spalva savaime įgauna gretimos spalvos komplement. atspalvį. Pvz., achromatinis plotelis raudoname fone atrodo žalsvas. ↑Spalvinė perspektyva.

Spalvų mokslas
Mokslas, tiriantis spalvas kaip optinį reiškinį, jų fizik., psichol. ir estet. savybes. — Jau antikoje domėtasi spalvų fenomenu, kuris buvo priskirtas gamtos filosofijai (Aristotelis). Metafizinę (viduramžiai, Bonaventura) ir meninę (renesansas, Leonardo) spalvų traktuotę XVIII a. pakeitė nuodugnūs jų tyrimai. Buvo sukurta trijų pagrindinių, arba ↑pirminių, spalvų sistema (geltona, raudona, mėlyna). Niutonas 1671 tyrė fizik. spalvos ir šviesos savybes; Goethe „Spalvų moksle" 1810 apsiribojo psichol., estet. ir simbol. aspektais. Jo 12 dalių ↑spalv. skritulį P. O. Runge išplėtė iki spalv. rutulio. Filosofo G. Hegelio darbai apie šviesos ir spalvos santykį bei kt. fizik. tyrimai sudarė XX a. spalvų mokslo pagrindą; spalva tiriama kaip men. išraiškos priemonė remiantis fizika, fiziologija ir psichologija. Spalv. skritulio sistemą XX a. toliau rutuliojo A. Hoelzelis ir J. Ittenas. — Be to, spalvų mokslas tiria spalvas optiniu atžvilgiu — jų fizik. sudėtį (pvz., pigmentai), spinduliavimo bangų ilgį, tonus (chromatinės ar achromatinės) bei emocinę vertę (šaltos, šiltos, raminančios, stimuliuojančios).

Spauda
Būdai iš formų padauginti tekstus ir atvaizdus. Skiriama iškilioji, gilioji, plokščioji spauda — pagal tai, kuris spaudos formos sluoksnis atsispaudžia popieriuje.

Spaudos forma
Kitaip spaudos plokštė. Dailininko pagaminta spaudos plokštė, nuo kurios daromi atspaudai. Spaudos formos medžiaga ir gamybos būdas priklauso nuo ↑spaudos. [Iškiliaspaudės forma vadinama klišė.]

Spausdintinė grafika
Bendra sąvoka, apimanti visus ↑spaudos būdus ir jų men. produkciją. [Plg. ↑grafika.]

Spektro spalvos
Kitaip šviesos spalvos. Spektro spalvos susidaro leidžiant saulės šviesą per prizmę (Isaaco Newtono atradimas, 1666). Išsisklaidžiusi šviesa suformuoja vaivorykštės spektrą: raudonos, oranžinės, geltonos, žalios, žydros, mėlynos, violetinės spalvos. Trys pagr. spektro spalvos yra raudona, žalia ir mėlyna. Plg. ↑pirminės spalvos.

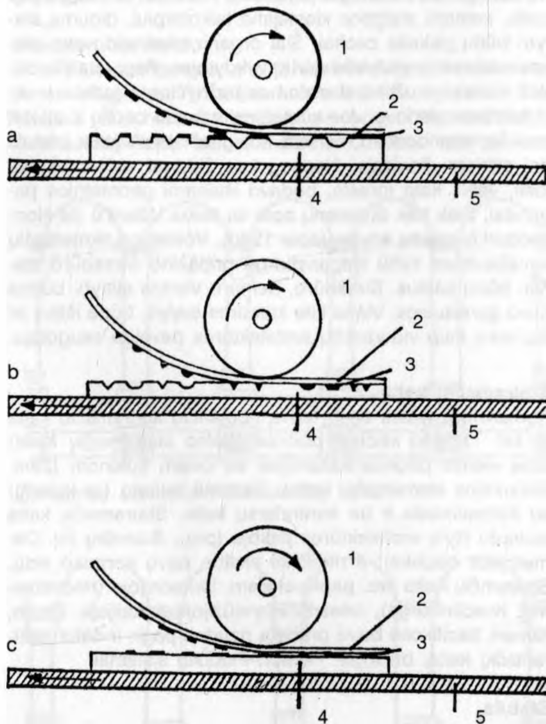
Spero, Nancy
(*1926 Klyvlendas/Ohajas)
Amer. tapytoja ir koliažų kūrėja. Domėjosi kalba; jai rūpėjo ir Vietnamo karo tema; tuo pagrindu Spero sukūrė savitą

↑koliažo techniką. Ant popieriaus atspaustos tipizuotos moterų figūros, kartais nuspalvintos įv. spalvomis, galiausiai iškerpamos. Iškarpoms nesuteikiama aplikacijos forma, jos lieka be fono. Spero dėmesio centre — moters vaidmuo visuomenėje ir jos savimonė.

Spinello, Aretino (tikr. S. di Luca Spinelli)
(*apie 1350 Arecas, †1410 ten pat)
It. tapytojas. Spinello [Spinelo] freskos ir plokščių paveikslai sukurti laikantis Giotto tradicijos, tik labiau detalizuoti, fabuliškesni. Jo kūrybos viršūnė — šv. Benedikto freskų ciklas S. Miniato al Monte bažn. zakristijoje Florencijoje (1384/85).

Spynos akmuo
Kitaip skliauto, arkos spyna, skliauto ketera. Akmuo, jungiantis nerviūrų sankirtą kryžm. nerviūrinio skliauto viršūnėje. Jis gali būti apskritos plokštės pavidalo, papuoštas figūr., ornam. reljefu, arba kyšulio, vėlyv. gotikos epochoje — karulio formos. Retesnis žiedo pavidalo spynos akmuo su anga. Spynos akmeniu (arkos spyna) vadinamas ir pusapskričio lango ar portalo arkos viršūnėje įmūrytas dekoruotas akmuo.

Spitzweg, Carl
(*1808 Miunchenas, †1885 ten pat)
Vok. ↑bydermejerio tapytojas. Įgijęs vaistininko specialybę Spitzwegas [Špicvegas] mokėsi tapyti savarankiškai: studijavo ir kopijavo sen. meistrų kūrinius, pirmuč. XVII a. ol.

Spauda: a) iškiliaspaudė, b) giliaspaudė, c) plokščiaspaudė
1 spausdinimo velenas, 2 popierius, 3 spaustuviniai dažai, 4 spaudos forma, 5 spausdinimo stalas

↑žanr. tapybą; nuo 1851 jo tapysenai turėjo įtakos E. Delacroix. Papr. nedidelio formato, virtuoziškai nutapytuose paveiksluose vaizduojamos anekd. bydermejerio laikų miesčionijos gyvenimo situacijos. Bene žinom. kūrinyje „Vargšas poetas“ (1837) ironizuojama menininkų gyvenimo sąlygų tema. Be to, Spitzwegas buvo žinomas kaip satyr. piešinių autorius, piešęs ir „Fliegende Blätter“ leidiniui.

Spoerri, Daniel (tikr. D. Feinstein)
(*1930 Galacis/Rumunija)
Rumunų kilmės Šveicarijos menininkas. Spoerri [Spoerio] kūryb. veikla — šokėjo, režisieriaus, tapytojo, skulptoriaus, men. akcijų kūrėjo — rodo jį esant nepaprastai įvairiapusę asmenybę. Apie 1960 Paryžiuje jis sukūrė pirmąjį *yrantį paveikslą* — valgio likučius pritvirtino prie stalviršio ir pakabino šį ant sienos. Daug sekėjų susilaukė jo ↑asambliažai ir ↑akumuliacijos. Spoerri išrado vad. ↑valgymo dailę ir Düseldorfe atidarė restoraną. Kurį laiką buvo Miuncheno akademijos docentas.

Spolijus
(orig. vok. Spolien, iš lot. spolium — grobis) Vėl naudojami seni dailės kūriniai arba statinių elementai, pagrobti karo žygių metu arba paimti iš apgriautų ir nebereikalingų pastatų. Jau nuo vėlyv. antikos laikų spolijus buvo vertinamas kaip legitimacijos ir galybės ženklas, tuo pat metu jis simbolizavo ir tradicijas bei didybę. Viduramžiais spolijais buvo vadinamos antik. kolonos, kapiteliai ir reljefai (pvz., Acheno Karolio Didž. pfalco koplyčioje ir Magdeburgo Otono I katedroje).

Spranger, Bartholomäus
(*1546 Antverpenas, †1611 Praha)
Ol. tapytojas ir ofortistas, žym. Nyderlandų ↑romanizmo meistras. 1565 Sprangeris išvyko į Milaną, Parmą, kol galop Romoje pasidarė popiežiaus dailininku. Vienoje buvo imp. Maksimiliano II rūmų dailininku (1575), vėliau Prahoje tarnavo Rudolfui II. Jam turėjo didelį poveikį Tintoretto ir Correggio kūriniai. Plačiai buvo paplitę raižiniai pagal jo mitol.-alegor. paveikslus — jie darė nemažą įtaką, pvz., ↑Fontenblo mokyklai. Savo stiliumi Sprangeris — tais laikais klestinčio ↑manierizmo dailininkas.

Squarcione, Francesco
(*1397 Paduja, †1468 ten pat)
It. tapytojas. Squarcione [Skvarčonė] išgarsėjo ne tiek savo kūryba, kiek tuo, kad prisidėjo prie Š. Italijos ankst. renesanso raidos. Padujoje jis įkūrė akademiją, kurios mokiniai studijavo antikos kūrinius bei perspektyvos taisykles. Žym. iš jų buvo A. Mantegna.

Stabas
Deformuoto žmogaus pavidalo dievybės atvaizdas iš medžio ar akmens, ypač būdingas pirmykštėms tautoms.

Stabili konstrukcija
Kitaip *stabile*, stabilis (lot.: tvirtai stovintis). Šiuolaik. metalo skulptūros sąvoka. Kitaip nei ↑mobili konstrukcija — statiška skulptūra. Abi sąvokos iš pradžių buvo taikomos A. Calderio kūriniams.

Stabilis
↑Stabili konstrukcija

Stadionas
↑Antikinis stadionas

Staeck, Klaus
(*1938 Pulsnicas/Saksonija)
Vok. tapytojas ir grafikas. Diplomuotas teisininkas ir savamokslis dailininkas. Jo ironiški plakatai, estampai ir ↑koliažai 9-ame deš. sukėlė didžiulį susidomėjimą, nes atspindėjo nedviprasmišką poziciją politinės ir ekolog. sumaišties atžvilgiu.

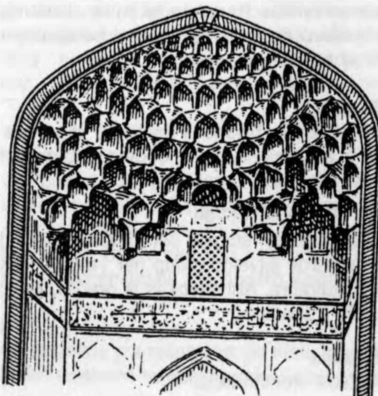
Staël, Nicolas de
(*1914 Sankt Peterburgas, †1955 Antibai)
Rusų-pranc. tapytojas. Po studijų Briuselyje ir keleto kelionių po Ispaniją, Italiją, Maroką ir Alžyrą 1943 Staëlis [de Stalis] apsistojo Paryžiuje. Veikiamas P. Cézanne, H. Matisse ir G. Braque, jis pamėgo abstr. tapybą. Tapydamas mentele, kūrė drobėje geometr. formas ir grotelių pavidalo struktūras. Nuo 1952 „Futbolininkų" cikle vėl grįžo prie daiktišk. motyvų.

Stafažas
(vok. Staffage, iš pranc.) Tiesiogiai su paveikslo tema nesusijusios žmonių ir gyvūnų figūros, pagyvinančios peizažą ir ↑archit. kompozicijas arba išryškinančios vaizd. objektų dydį. Pirmojo plano stafažas vadinamas ↑*repoussoir*.

Stako metodas
(it. stacco) Sienų tapinių ir mozaikų nuėmimo būdas. Kartu su tinko pagrindu nuimtas kūrinys išlaiko šio specifinį netaisyklingumą ir nelygumus. Šis metodas naudojamas tik kraštut. atvejais (kaip antai karas, gamtos katastrofos) ir tik specialistų. Laimingai klostantis aplinkybėms kūriniai vėliau grąžinami į seną vietą.

Stakta
Sienoje įmūrytas rėmas, į kurį įstatomas langas ar durys; papr. būna iš medžio ar metalo.

Stalaktitinis skliautas
Kitaip stalaktitai. Islamo architektūrai (↑islamo menas) būdingas skliautas iš daugelio pakopiškai vienas virš kito kylančių elementų, primenančių karančius stalaktitus. Kai atskiros dalys neatlieka laikančiosios funkcijos, yra grynai ornam. pobūdžio, jos sudaro *stalaktitinę dekoraciją*.

Stalaktitinis skliautas

Stalės
(lot. stallum) [Katedros ar vienuol. bažnyčios] abiejuose ↑choro šonuose dviem ar daugiau eilių sustatyti dvasininkams skirti suolai. Už jų kyla siena — *dorsale*. Ji kai kada puošiama ↑baldakimais ir ↑aklinėmis arkadomis. Suolų sėdynės, vadinamos *stalle*, viena nuo kitos atskirtos porankiais (accoudoir), o jų priekinė briauna — paplatinta, kad atlenkus sėdynę į ją būtų galima remtis sėdmenimis (misericordia). Stalės dažn. būna papuoštos itin turtinga drožyba. Jos atsirado XIII a., o žinom. jų pvz. yra iš XIV—XVI a.

Stamnas
(orig. gr. Stamnos) Antik. indas atsargų laikymui ir vėsinimui, panašus tiek į ↑amforą, tiek į ↑kraterį. Turi dvi horizont. ąsas, trumpą platų kaklelį ir dangtį.

Stancos
(it. stanza — kambarys) Patalpos Vatikane, kurias Raffaelis drauge su savo mokiniais išdekoravo popiež. Julijui II ir Leonui X sienų ir lubų freskomis (užb. sekėjų): 1509—11 Stanza della Segnatura su „Atėnų mokykla", „Disputà" ir „Parnasu"; 1511—14 Stanza d'Eliodoro su „Heliodoro išvijimu iš šventyklos", „Šv. Petro išvadavimu iš kalėjimo", „Bolsenos mišiomis" ir su „Popiež. Leonu I, sustabdančiu Atilą".

Statybinė būda
(orig. vok. Bauhütte — laikinas statytojų būstas) Viduramžių bažnyčių statytojų ir akmentašių bendrija. Nors statyb. būdų būta jau XII a., dauguma jų veikė XIII ir XIV a. Pasibaigus gotik. katedrų statybos klestėjimo laikotarpiui, didumą statyb. būdų pakeitė cechai. Šiai organizacijai vadovavo hiutenmeisteris — statybos darbų vykdytojas. Pagr. statyb. būdos tikslas — užtikrinti statomos bažnyčios plastikos ir architektūros vienovę. Jos kūrėsi atskirai nuo cechų ir aiškiai nuo šių atsiribodavo, be kita ko, griežtais slaptais įstatais bei skiriam. ženklais. Nedaug kas žinoma apie mokymą jose, veik., kaip įprasta, būdavo išeinami geometrijos pagrindai. Šiek tiek duomenų apie tai teikia Villard'o de Honnecourt'o eskizų knyga (apie 1230). Vokietijos akmentašių suvažiavimas 1459 Regensburge pripažino Strasbūro statyb. būdų įstatus. Strasbūro, Kelno ir Vienos statyb. būdos buvo garsiausios. Viena kita katedros statyb. būda išliko iki šių laikų kaip viduramžių architektūros paveldo saugotoja.

Statramsčių kaita
Roman. bažnyčios centr. navą ribojančių statramsčių kaita — kai ↑koloną keičia ↑piliorius (*Reino statramsčių kaita*) arba vienas piliorius kaitaliojasi su dviem kolonom (*Žem. Saksonijos statramsčių kaita*). Retesnė piliorių (ar kolonų) su kontraforsais ir be kontraforsų kaita. Statramsčių kaita atsirado Rytų architektūros įtakoje (pvz., Salonikų Šv. Demetrijaus bazilika); ji ritmiškai skaido navų korpuso vidų. Statramčių kaita lab. paplitusi Žem. Saksonijoje (Hildesheime, Kvedlinburge), retesnė Prancūzijoje ir Italijoje. Be to, roman. bazilikose buvo pradėta naudoti pagr. ir šalut. statramsčių kaita, būdinga ↑kvadr. modulio sistemai.

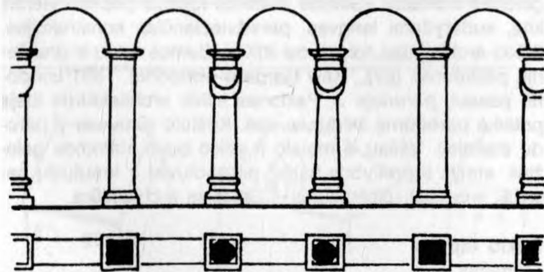
Statula
(lot. statua) Apval. skulptūros kūrinys — savarankiška žmogaus ar gyvūno figūra. Diduma statulų stovi ant cokolio (pjedestalo, postamento), o romanikos ir gotikos epochoje — po ↑baldakimu. Be statulos, papr. stačio žmogaus figūros, dar būna *sėdinčiojo statula* ir ↑*raitelio statula*.

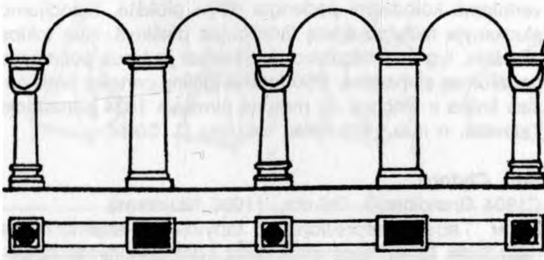
Stauffer-Bern, Karl
(*1857 Trubšachenas, †1891 Florencija)
Šveicarijos tapytojas ir ofortistas. Prieš atvykdamas į Berlyną 1880, portretistas Staufferis-Bernas [Štauferis-Bernas] studijavo Miuncheno akademijoje. Nuo 1884 ėmėsi oforto ir sukūrė linijinį vario raižymo būdą — mišrią ↑oforto ir ↑vario raižinio techniką, kuria buvo galima pasiekti puikių plastiškumo efektų. Jo Berlyne įkurtoje moterų tapybos mokykloje, be kt., mokėsi ir Käthe Kollwitz.

Steatitas
(gr. stear, kilm. steatos — taukai) Kitaip muilo akmenėlis. Minkštas mineralas, pasitaikantis gamtoje įv. spalvų: nuo baltos iki apyjuodės, taip pat žalios, geltonos, raudonos ir rudos. Papr. vartojamas maž. plastikoje, lengvai apdorojamas brūžikliu arba peiliu. Daug steatito dirbinių sukurta R. Azijos ir Kretos-Mikėnų mene. Bizant. dailėje steatitas dažnai atstodavo dramblio kaulą.

Steen, Jan
(*1626 Leidenas, †1679 ten pat)
Ol. tapytojas; žym. ol. ↑žanr. tapybos atstovas. Steenas [Stenas] vaizdavo anekd. situacijas tiek iš paprastų žmonių, tiek iš pasiturinčios buržuazijos gyvenimo; beje, kur kas išraiškingiau nei jo amžininkas A. Ostade ar kitados A. Brouweris. Mažiau už humor. kūrinius žinomi Steeno istor., bibl., mitol. paveikslai. Be to, diduma jo buit. žanro paveikslų yra moralizuojančio didakt. turinio, susijusio su tų laikų niuansais, tad ne visai ir suprantamo. Kūriniai: „Kaip senimas groja, taip jaunimas šoka“, „Išvirkščias pasaulis“, „Pupų dėdės šventė“, „Muzikuojanti pora terasoje“.

Steichen, Edward
(*1879 Liuksemburgas, †1973 Vest Redingas/Konektikutas)
Amer. fotografas. Pirmosios kelionės po Europą metu Steichenas [Šteichenas] Paryžiuje pateko į ↑impresionistų ir ↑simbolistų įtaką, aiškiai matomą jo ankst. nuotraukose.

Žemutinės Saksonijos statramsčių kaita

Reino statramsčių kaita

Diduma peizažų migloti, regimi lyg per sapną. Menininkų ir artimų draugų fotoportretuose jis stengėsi išryškinti asmens individualybę.

Steinlen, Théophile-Alexandre
(*1859 Lozana, †1923 Paryžius)
Šveicarijos-pranc. grafikas. Steinlenas dirbo iliustratoriumi įv. kairiosios polit. pakraipos Paryžiaus žurnaluose („Chat Noir“). Savo lakštinėje grafikoje ir plakatuose kritiškai žvelgė tiek į darbininkijos, tiek į Monmartro demimondo gyvenimą. Steinleno grafikos stilius primena H. Daumier.

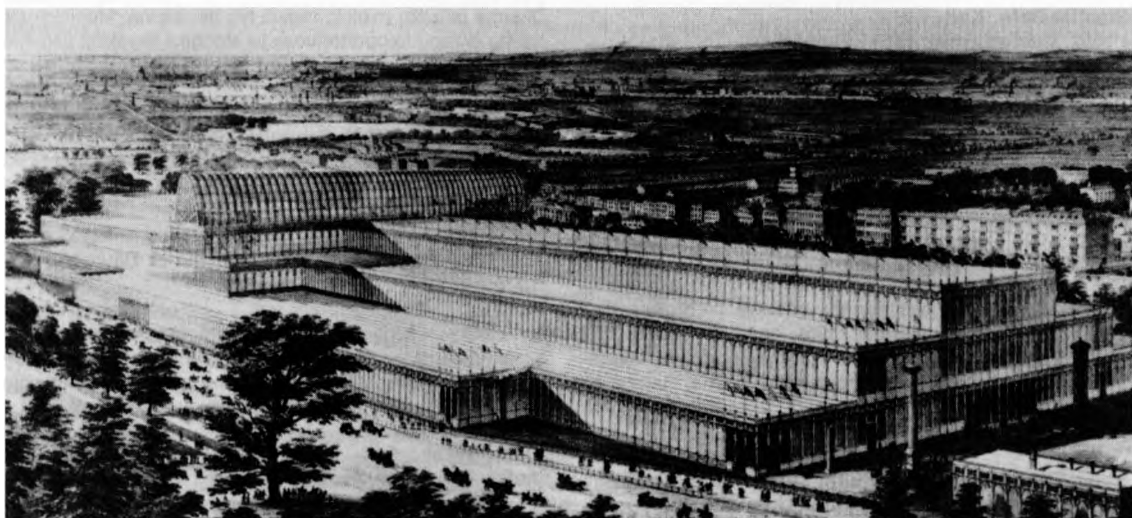
Stela
(gr. stēlē — stulpas) Statmena ↑monolito plokštė su įrašu, skelbiančiu įstatymą, įamžinančiu sutarties pasirašymą, arba tokio pavidalo antkap. paminklas, puošiamas mirusiojo ar jo šeimos reljef. atvaizdais, be to, auka dievams.

Stella, Frank
(*1936 Maldenas/Masačūsetsas)
Amer. tapytojas. Iš pradžių orientavęsis į ↑abstr. ekspresionizmą, 6-ame deš. Stella [Stela] paveiktas susitikimo su M. Rothko, B. Newmanu ir J. Johnsu pasuko į geometr. abstrakciją ir tapo vienu ↑griežto kontūro tapybos pradininkų. Jis bando iki minimumo redukuoti savo individualią tapyseną, orientuodamasis ne į emoc., o į intelektualų suvokimą. Nuo 7-o deš. kuria ir ↑*shaped canvas* pavidalo paveikslus (dažnai „V“ raidės arba žvaigždės formos).

Stethaimer, Hans Vyresn. (kitaip H. Stettheimer; H. von Burghausen)
(*apie 1350/60 Burghauzenas, †1432 Landshūtas)
Vok. architektas. P. Vokietijoje Stethaimeris [Štethaimeris] laikomas vienu žym. vėlyv. gotikos meistrų. Jis ištobulino vėlyv. gotikos ↑halinės bažn. tipą — suteikė jam erdvinę vienovę ir neįprastai didelį aukštį. Jo svarb. statinys — mūrinė Šv. Martyno bažn. Landshūte su 133 m aukščio bokštu (prad. 1387).

Stiebinė bažnyčia
(orig. vok. Stabkirche) Kitaip stulpinė bažnyčia. Medinė bažnyčia, kurios konstrukciją sudaro statmenomis lentomis apkaltas statramsčių karkasas. Skandinavijoje jos buvo statomos nuo XI a. Iš išorės stiebinė bažnyčia primena didelį laivą, papr. su stačiais, virš kits kito pakopomis kylančiais

Stiebinė bažnyčia Borgunde, Norvegija

Stiklo architektūra: Joseph Paxton. Krištolo rūmai Londone

stogais. Frontonų viršūnės, kaip ir vikingų laivai, puošiamos drakonų galvomis. Nedidelę vidaus erdvę skaido statramsčiai.

Stigmatizacija
(gr. stigma — įdagas, ženklas) Penkių Kristaus žaizdų (stigmų) atsivėrimas šventojo kūne. Su Kristaus žaizdomis dažn. vaizduojamas šventasis — Pranciškus Asyžietis; stigmos yra jo ↑ atributai. Stigmatizacijos scena — mėgstamas sakral. dailės motyvas (pvz., Giotto freska Šv. Kryžiaus bažn. Florencijoje, apie 1320).

Stijl, De
1917 tapytojų P. Mondriano ir T. van Doesburgo suburta ol. menininkų grupė. „De Stijl" nariai buvo B. van der Leckas, architektai G. Rietveldas ir J. Oudas ir skulptorius G. Vantongerloo. Savo idėjoms skleisti van Doesburgas leido ir to paties pavadinimo žurnalą (1917—31). Grupės meno teoriją ir techniką Mondrianas pavadino ↑ neoplasticizmu. Van Doesburgui įvedus į paveikslo kompoziciją „dinamiškas diagonales" Mondrianas 1925 pasitraukė iš grupės — jis propagavo tik vertikalias bei horizont. linijas.

„De Stijl": Jacobus Oud. Darbininkų gyvenvietė. Hukas van Holandas

Stiklas
Papr. dirbtinis, nekristalinis lydymo produktas iš kvarcinio smėlio, kalcio ir natrio oksido. Stiklą galima dažyti ir karštą formuoti. Jis buvo žinomas jau IV tūkstantm. pr. Kr. Egipte ir Mesopotamijoje. Stiklo pūtimo technika atrasta maždaug prieš 2000 metų Sirijoje. Romos imp. laikais susiformavo dalis ir dabar vartojamų stiklo apdirbimo metodų. V. Europoje kone visos stiklo apdirbimo žinios buvo pamirštos, todėl viduramžių stiklo dirbiniai nedidelės vertės. Nuo XII a. vis reikšmingesnis darėsi ↑ vitražas, kurio viršūnė — gotik. katedrų langai. Iki XVI a. Europos stiklo gamybos centras buvo Venecija. Jos meistrai perėmė žinias iš Art. Rytų; ten stiklo apdirbimo raida nebuvo sustojusi nuo ikikrikšč. laikų.

Stiklo architektūra
Pastatai, kurių eksterjerą formuoja įstiklinti plotai, pakeičiantys sienų mūrą ir stogo dangą. Laikančioji konstrukcija — geležies karkasas. Geležis ir stiklas idealiai papildo vienas kitą, sudarydami lengvas, persišviečiančias konstrukcijas. Stiklo architektūra formavosi XIX a. žiemos sodų ir oranžerijų pastatuose (pvz., Kew Gardens Londone). 1851 Londono pasaul. parodoje J. Paxtonas stiklo architektūros idėją pritaikė parodoms skirtuose vad. Krištolo rūmuose (↑ parodų statiniai). Vėliau iš metalo ir stiklo buvo statomos geležink. stotys ir prekybos halės, parduotuvės ir krautuvių pasažai, muziejai, bibliotekos. ↑ Geležies architektūra.

Stiklo tapyba
↑ Vitražas

Stiklografija
Į ↑ ofortą panaši spaudos technika. Kaip spaudos forma vartojama kolodijumi padengta stiklo plokštė. Kolodijumo sluoksnyje raižymo adata išraižomas piešinys. Nuo tokios plokštės, lyg nuo negatyvo, ant šviesai jautraus popieriaus padaromas atspaudas. Stiklografija įgalina perteikti švelniausias linijas ir štrichus. Šį metodą pirmasis 1834 panaudojo Talbotas, o nuo 1853 toliau tobulino C. Corot.

Still, Clyford
(*1904 Grandinas/Š. Dakota, †1980 Niujorkas)
Amer. ↑ abstr. ekspresionizmo tapytojas. 6-ame ir 7-ame deš. Stillis [Stilis] tapė milžiniškas kontrastuojančių spalvinių plokštumų drobes (↑ spalv. dėmių tapyba), kurių centre

— papr. didelis tamsus plotas. Jo pedag. veikla Kalifornijos dailės mokykloje (1946—50) davė kryptį abstr. ekspresionizmo raidai.

Stilobatas
(gr. stylobatēs) Antik. gr. šventyklų trijų pakopų pagrindo — stereobato — viršut. plokštuma, ant kurios statomos kolonos.

Stimmer, Tobias
(*1539 Šafhauzenas, †1584 Strasbūras)
Šveicarijos tapytojas ir medžio raižinių bei vitražų piešėjas. Stimmer [Štimeris] buvo vienas novatoriškiausių vėlyv. renesanso medžio raižybos meistrų. Jis sukūrė Šafhauzeno Riterių namų („Haus zum Ritter") fasadinius tapinius ir suprojektavo Strasbūro katedros Astronominio laikrodžio apipavidalinimą. Vėliau labiau atsidėjo molbert. tapybai; sukūrė daug garsių žmonių portretų („Jacobas Schwytzeris su žmona", 1564). 1579 Baden Badeno Nauj. rezidenc. rūmuose nutapė 13 lubų paveikslų, kurie, deja, neišliko.

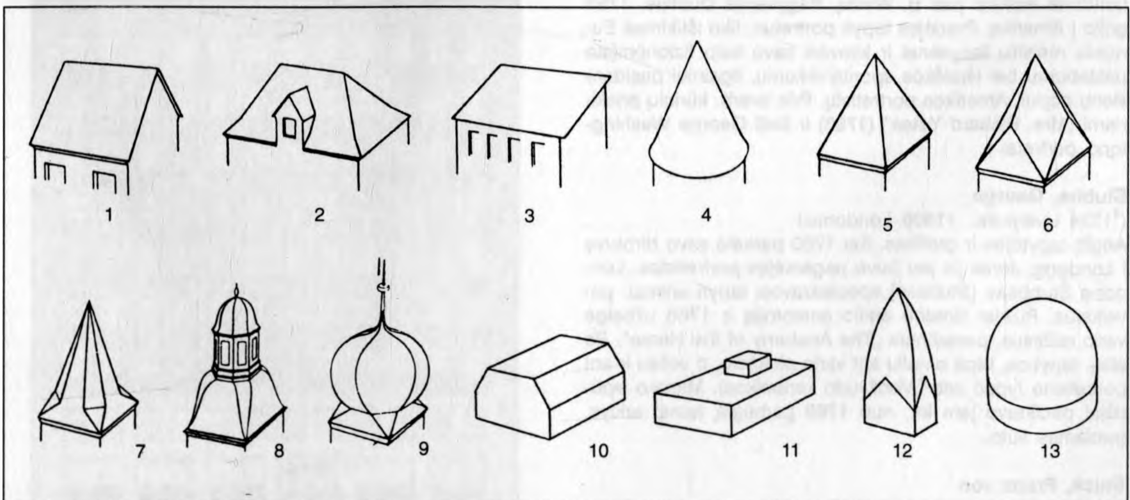
Stiukas
(pranc. stuc, iš it. stucco) Lengvai formuojama ir greitai kietėjanti masė, sumaišyta iš gipso ir/arba kalkių, vandens bei smėlio. Stiukas naudojamas tiek pastatų viduje (*gipsatūra*), tiek, nededant gipso, išorėje (*kalkinis stiukas*). Kadangi išdžiūvusio stiuko beveik neįmanoma koreguoti, dailininkui reikia turėti įgūdžių ir darbo spartos. Su stiuku dirbama keliais būdais. **1.** Šablonais, traukiamais per drėgną stiuką, formuojami ištisiniai elementai, kaip kad profiliai, pakraščiai ir kt. (*profiliuotas stiukas*). **2.** Iš anksto pagaminamos (išliejamos formose) atskiros stiuko dalys, kurios vėliau modeliuojamos, tvirtinamos prie sienų ar lubų (*lietas stiukas*). **3.** Laisvai rankomis ant sienų ir lubų lipdomi puošyb. elementai arba formuojami savarankiški apval. plastikos dirbiniai (*modeliuotas stiukas*). Stiukas gali būti baltas arba spalvotas. Ypatinga forma — ↑marmurinis stiukas. — Stiukas buvo naudojamas jau priešistor. laikais, o antikoje tobulinamas. Didesnių laimėjimų pasiekta renesanso ir baroko epochoje puošiant ir dekoruojant sakral. statinius bei rūmus. It. meistrai į šiaurę nuo Alpių savo darbo įgūdžiais sukėlė tikrą furorą. Tačiau viršūnę stiuko kūriniai pasiekė rokoko laikais, ypač P. Vokietijos žemėse. Čia atsirado toli pagarsėjusios stiuko lipdytojų mokyklos (↑Vesobruno mokykla).

St. Lambrechto votinio paveikslo meistras
↑Hans von Tübingen

Stogas
Pastato viršaus užbaigimas. Po gegnių santvaromis ir stogo danga papr. susidaro pastogė. Dviejų susiliečiančių stogo plokštumų viršut. briauna vadinama kraigu (šelmeniu), stogo apat. pakraštys — užlaida; čia įrengiamas latakas lietaus vandeniui. Pagr. *stogų formos*: vienšlaitis; žiedinis vienšlaitis; dvišlaitis; valminis; pusvalminis; mansardinis; pakopinis. Iš jų atsirado įv. *bokštinių stogų formos*: šėtrinis (piramidinis); rombinis; klostėtasis (akordeoninis); svogūninis; varpinis; kūginis kupolinis. Šiuolaik. architektūros laimėjimas — kabamasis stogas.

Stoja
(gr. stoa — dengta kolonada, portikas) Antik. gr. architektūroje — ilgas siauras statinys su kolonada iš vienos pusės ir aklina siena iš kitos. Šis statinio tipas plačiai paplito nuo klasikos laikų (↑sen. gr. menas); galėjo būti vienos ar kelių navų ir vieno ar kelių aukštų atskiras statinys, bet dažnai juosdavo pastato kiemą, šventyklos ansamblį arba ↑agorą.

Stoß, Veit
(*apie 1445 Niurnbergas, †1533 ten pat)
Vok. vėlyv. gotikos skulptorius, vario raižytojas ir tapytojas. 1477 Stoßas [Štosas] buvo pakviestas į Krokuvą kurti tenykštės Švč. M. Marijos bažn. didž. altoriaus; tai didžiausias (13 m aukščio) drožinėtas vėlyv. gotikos sąvar. altorius (1477—89). Vėlesni užsakymai (taip pat ir darbai iš akmens) jį garsino pirmuč. R. Europoje. 1496 jis sugrįžo

Stogų formos:
1 dvišlaitis, 2 valminis su fronton. stoglangiu, 3 vienšlaitis, 4 kūginis, 5 piramidinis, 6 rombinis, 7 aštuonšlaitis šalmas, 8 varpinis aštuonšlaitis šalmas su žibintu, 9 svogūninis, 10 terasinis, 11 plokščiasis, 12 romaninis smailinis, 13 kupolinis

į Niurnbergą, ten už vekselių klastojimą buvo nuteistas ir įdaguotas. Senatvėje apakęs nebedirbo; Bambergo altorius (1520—23) buvo jo paskut. kūrinys. Stoßo stiliui būdingas veidų išraiškingumas, ryškios natūral. detalės ir aktyvūs figūrų judesiai, pabrėžiami neramios drapiruočių ritmikos. Kt. kūriniai: „Madona iš Veito Stoßo namų“ (apie 1499); „Angelų pasveikinimas“ (1517/18); „Didysis krucifiksas“ (1520).

Straub, Johann Baptist
(*1704 Vyzenšteigas/Viurtembergas, †1784 Miunchenas)
Vok. rokoko skulptorius. Skulptoriaus išsilavinimą Straubas [Štraubas] įgijo Vienoje veikiamas austrų baroko. Susilaukęs šlovės Miuncheno kar. rūmuose (1735), gaudavo gausių užsakymų Bavarijoje; sukūrė altorius Šeftlarne (1755—64) ir Etalyje (1757—62), did. altorių Fiurstencelyje (1745) ir altorių bei sakyklą Miuncheno St. Michael in Berg am Laim bažn. (1743/44). Straubui būdinga figūros ir ↑rokailio sintezė, be to, subtilus skulptūros derinimas prie architektūros. Greta savo mokinio I. Güntherio jis laikomas vienu žym. XVIII a. P. Vokietijos skulptorių.

Strypinis skaidymas
(orig. vok. Stabwerk) Statmeni strypai, skaidantys gotik. langus [langų padalos, strypinės padalos]. Arkų jungiami strypai dažn. remia ↑masverką. Pagal vietą ir storį strypai skirstomi į pagr. ir pagalbinius. [Strypinis skaidymas, arba *strypinė dekoracija*, būdinga vėlyv. gotikai, puošia ↑fasadus, angokraščius, ↑vimpergas.]

Strozzi, Bernardo (vad. il Cappuccino)
(*1581 Genuja, †1644 Venecija)
It. tapytojas. Manierizmo dailininko Pietro Sorri mokinys. 1598 Strozzi [Strocis] įstojo į kapucinų ordiną, tačiau 1610 iš vienuolyno pabėgo, o 1630 atvyko į Veneciją. Veikiamas venecijietiško kolorito, M. Caravaggio ↑šviesotamsos ir ol. žanr. tapybos, jis sukūrė savitą stilių, kuris savo ruožtu turėjo įtakos XVII a. Venecijos tapybai.

Stuart, Gilbert
(*1755 Nort Kingstonas net. Niūporto, †1828 Bostonas)
Amer. tapytojas. 1775 Stuartas [Stiuartas] atvyko į Angliją ir Londone mokėsi pas B. Westą. Pagyvenęs Dubline, 1793 grįžo į Ameriką. Pradėjęs tapyti portretus, liko ištikimas Europos meistrų tapysenai ir kliovėsi savo kaip fizionomisto pastabumu bei išraiškos spontaniškumu. Ilgainiui pasidarė vienu popul. Amerikos portretistų. Prie svarb. kūrinių priskiriami „Mrs. Richard Yates“ (1793) ir šeši George Washingtono portretai.

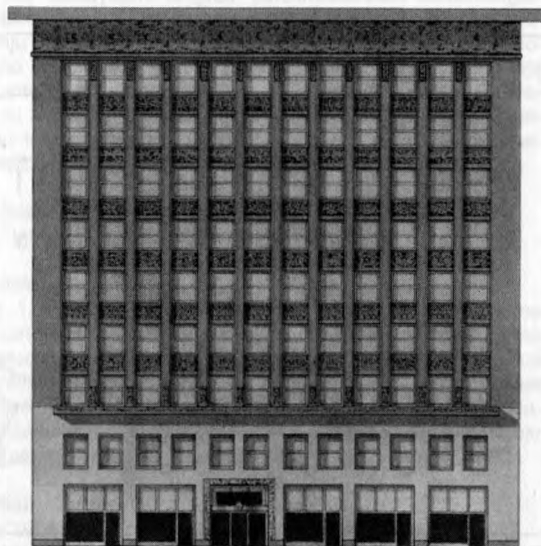
Stubbs, George
(*1724 Liverpulis, †1806 Londonas)
Anglų tapytojas ir grafikas. Kai 1760 perkėlė savo dirbtuvę į Londoną, Jorke jis jau buvo pagarsėjęs portretistas. Londone Stubbsas [Stubsas] specializavosi tapyti animal. paveikslus. Puikiai išmanė arklio anatomiją ir 1766 užbaigė vario raižinius, pavadintus „The Anatomy of the Horse“. Be aliej. tapybos, tapė emaliu ant vario plokščių, o vėliau ir ant porceliano (ypač ant ↑Vedžvudo keramikos). Maroko įspūdžiai padiktavo jam kt., nuo 1769 pamėgtą temą: arklys, puolamas liūto.

Stuck, Franz von
(*1863 Tetenveisas, †1928 Tetšenas)
Vok. tapytojas, skulptorius, grafikas ir architektas. Nuo 1881 Stuckas [fon Štukas] mokėsi Miuncheno taik. dailės mokykloje, vėliau politechnikume ir galop akademijoje. Veikiamas A. Böcklino, F. von Lenbacho ir kt. susiformavo savitą raiškos formą — ↑klasicizmo, ↑simbolizmo ir ↑jugendo derinį. Mėgstamas jo motyvas — moteris kaip nuodėmės ir pagundos įsikūnijimas („Nuodėmė“, 1893). Jo tapybos ypatumas — tamsių spalvų ir efektingo apšvietimo mitol. ir alegor. tematikos vaizduosena. 1892 drauge su W. Trübneriu įkūrė Miuncheno ↑„Sezession“ grupę. 1895 tapo Miuncheno akademijos profesoriumi; dėstė V. Kandinskiui, P. Klee ir H. Purrmannui. Pagal savo paties projektą 1898 Miunchene pasistatyta vila yra ↑menų sintezės kūrinio pavyzdys — jos interjero įrangą irgi sukūrė pats Stuckas.

Studiola
(it. studiolo — mažas darbo kambarys) Nedidelis šeimininko darbo kambarys it. miestų rūmuose. ↑Renesanso, o ypač ↑manierizmo laikais šis kabinetas tapo reprezent. patalpa, dažnai dekoruojama filosof. turinio ciklais ar netgi paverčiama privačiu savininko muziejumi (pvz., Francesco de' Medici studiola Florencijos Palazzo Vecchio, prad. 1570).

Sturm, Der
(vok.: „Audra“) H. Waldeno 1910—32 leistas vok. kultūros žurnalas, ginantis naująsias meno sroves, kaip antai ↑ekspresionizmą, ↑futurizmą, ↑kubizmą, ↑dadaizmą ir ↑konstruktyvizmą. 1912 buvo įsteigta ir „Der Sturm“ galerija, kuri savo rengiamomis parodomis, pvz., „Pirmojo vok. rudens salono“ (1913), padėjo įsigalėti įv. šiuolaik. meno formoms. 1916 buvo įsteigta ir dailės mokykla (dėstė W. Waldenas, G. Muche). Aplink „Der Sturm“ žurnalą būrėsi dailininkai — O. Kokoschka ir ↑„Blauer Reiter“ bei „Die ↑Brücke“ nariai.

Sullivan, Louis Henry
(*1856 Bostonas, †1924 Čikaga)
Amer. architektas, ↑*Chicago school* žym. atstovas. Kaip griežtos ↑funkcionalizmo statysenos pradininkas ir šalininkas Sullivanas [Salivanas] laikomas šiuolaik. architektūros propaguotoju (↑karkasinė statyba). 1890/91 Sent Lujyje jis pastatė Wainwright Building, laikytą etapiniu XIX a. pab. kūriniu. Sullivanas buvo F. L. Wrighto mokytojas.

Louis Henry Sullivan, Dankmar Adler. Wainwright Building Sent Lujyje

Supedaneumas
1. Lentelė — atrama po nukryžiuoto Kristaus kojomis viduramžių dailėje. **2.** Altoriaus pagrindo viršut. pakopa, [ant kurios stovi kunigas, laikantis mišias].

Supraportas
(lot. supra — virš, porta — durys) Sienos plokštuma virš durų staktos, pirmuč. pasauliet. baroko bei rokoko statiniuose; puošiamas reprezent. paveikslais, be to, gobelenais ir kt. brangiom medžiagom.

Suprematizmas
(lot. supremus — aukščiausias) 1913 K. Malevičiaus sukurta ir 1919 jo oficialiai atsisakyta nedaiktišk. tapybos forma, kuri, išsirutuliojusi iš ↑kubizmo, propagavo absoliutaus grynumo geometr. abstrakcionizmą. Apsiribodamas kvadratu, vėliau dar trikampiu ir apskritimu, Malevičius siekė išreikšti nedaiktiškumo įspūdį be menkiausių asociacijų su tikrove. Kitaip nei giminingo ↑konstruktyvizmo atstovai, jis stojo prieš visuomeninę meno funkcionalizaciją ir laikėsi mistiniųsimbol. men. pažiūrų. Pirmas suprematinis pav. „Juodas kvadratas baltame fone" (1913) buvo eksponuotas 1915, o nuosekliausia suprematizmo išraiška — ciklas „Balta baltame fone" (1917/18). V. Kandinskio, El Lissitzky ir L. Moholy-Nagy dėka suprematizmas pagarsėjo visoje Europoje.

Süß, Hans
↑Kulmbach, Hans Süß von

Sustris, Friedrich
(*apie 1540 Paduja?, †1599 Miunchenas)
Nyderlandų tapytojas, dekoratorius ir architektas. Florencijoje Sustris buvo G. Vasari mokinys ir padėjėjas (1563—67). 1568 Hanso Fuggerio užsakymu nutapė kelias freskas Augsburge, Fuggerių namuose; 1573 kaip rūmų dailininkas ir vyr. architektas pradėjo tarnybą herc. Vilhelmo rūmuose Miunchene. Jis rekonstravo rezidencijos grotas („Grottenhof") ir antikvariumą (1581—86) ir suprojektavo Šv. Mykolo bažn. transeptą bei chorą (1583—97). Be to, kūrė dekoracijų, plastikos ir stiuko darbų projektus, kuriuos realizuodavo kt. dailininkai. Jo kūrybai būdingos Florencijos ↑manierizmo bei Nyderlandų ↑romanizmo men. raiškos formos.

Sutherland, Graham
(*1903 Londonas, †1980 ten pat)
Anglų tapytojas ir ofortistas. Iš pradžių Sutherlandas [Saderlendas] dirbo daug. oforto srityje ir iliustravo knygas. Tapyti pradėjo 1935. Jo kūrybai būdingos ekspresionistinės, abstrakčios ir siurreal. tendencijos. Ištisus dešimtmečius Sutherlando kūriniuose išliko mažai pakitusios agresyvios aštrios šakniavaisių ir dygiųjų augalų formos iš jo ankst. paveikslų — kančios ir rūstybės požymis. 1940—50 jis gavo Anglijos vyriausybės užduotį dokumentiškai fiksuoti paveiksluose karo sugriovimus. Vėliau tai jį paskatino sukurti nemažą relig. turinio darbų („Kančios ciklas"). Be to, tapė žymių amžininkų portretus, pvz., Somerseto Maughamo (1949).

Syrlin, Jörg Vyresn.
(*apie 1425 Ulmas, †1491 ten pat)
Vok. stalius ir skulptorius drožėjas. Syrlinui [Sirlinui] priskiriamos Ulmo katedros ↑stalės, bet prie šio darbo yra prisidėję ir kt. meistrai. Jų plastinė puošyba remiasi Šv. Raštu (pranašai, sibilės, apaštalai etc.). Tai žym. XV a. vėlyv. gotikos realist. kūrinys; ↑realizmo apraiška — charakterizuotos figūrų galvos (beje, tarp jų ir dailininko autoportretas). Jörgas Syrlinas Jaunesn. perėmė tėvo dirbtuvę.

Šadografija
↑ Fotograma

Šaltinis
Geriamasis vanduo, gyvybiškai svarbus visoms kultūroms, suteikė šaltiniams relig. kultinę reikšmę, kas lėmė ir jų išvaizdą. Antikos miestų kultūroje buvo paplitę meniški, gausiai skulptūromis išpuošti vandens baseinai — nimfėjai; [jie įrėmindavo šaltinį; kitąkart į juos iš aukšto krisdavo akvedukų vanduo]. Sen. Rytų ritual. apsivalymo šaltinio pirminę paskirtį perėmė antik. ↑ peristiliai, ↑ islamo ↑ mečečių kiemai ir krikšč. bažnyčių ↑ paradizai; viduramžių vienuolynų (pvz., Maulbrono) ↑ kluatruose buvo įrengiamos šulinių stoginės tiek praktinėms, tiek dvasinėms reikmėms. Skiriamos šios pagr. šaltinių formos: *šulinys*, iš kurio vanduo semiamas arba traukiamas, *tekantis šaltinis* (ypat. forma — sienos šaltinis) ir *fontanas*. Romanikos laikais buvo paplitę paprasti dubens pavidalo fontanai; kai kada juos sudarydavo keletas vienas virš kito įrengtų dubenų. Gotikoje atsirado stulpinis fontanas su gausiai papuoštu postamentu centre, vad. bokštine piramide (pvz., „Schöner Brunnen" Niurnberge, 1386—96). Šią formą perėmė renesansas, nors postamentas čia puošiamas tik viena viršuje stovinčia skulptūra. Barokas pamėgo monument., turtingus skulptūrų fontanus, kartais imituojančius uolas (pvz., Romos Fontana di Trevi, Raphaelio Donnerio fontanai Vienoje). Baseino pakraščiuose išdėstytos gulinčiųjų skulptūros dažn. vaizduoja upių dievus arba antikos jūrų mitologijos būtybes. Vandens įrenginiai (kaskados, fontanai etc.) baroko parkuose kartais nustelbia pačių skulptūrų grožį (↑ prancūziškasis parkas).

Šaulių grupė
(orig. vok. Schützenstück) XVI ir XVII a. Olandijoje pamėgtas ir plačiai paplitęs ↑ grupės paveikslo tipas. Jame vaizduojami šaulių gildijos nariai. Šios gildijos Nyderlanduose kitados buvo įkurtos kaip miestiečių gynyb. sąjungos, kurių užduotis — ištikus karui ginti gimt. miestą. Jau pirmaisiais XVII a. deš. tie kariniai daliniai ėmė prarasti savo pirminę paskirtį ir pamažu virto bičiuliškomis draugijomis. Šaulių grupės tipas susiformavo XVI a. vid. Sen. žinomas pvz. sukurtas D. Jacobszo (1529). Ši tapybos šaka itin ištobulėjo XVII a., kai kūrė F. Halsas (pvz., „Šv. Jurgio šaulių draugijos karininkų puota", 1616), tačiau šimtmečiui įpusėjus prarado savo reikšmę. Ankst. paveikslai — tai paprasčiausias atskirų narių portretų išdėstymas greta kits kito; vėliau juos jungdavo koks nors fiktyvus veiksmas: Rembrandto „Nakties sargyba" vaizduoja žygiuojančius gildijos narius, F. Halsas savo šaulius dažnai tapo puotaujančius.

Šeratono baldai
XVIII a. anglų baldų stilius, pavadintas dail. baldininkystės meistro Thomo Sheratono vardu. Savo pavyzdžių rinkinyje „The cabinet maker's and upholsterer's drawingbook" (1791) Sheratonas įteisino kuklų, klasicizmo įtakotą formų kanoną, kurio sekėjų būta iki pat XIX a.

Šešėliavimas
Žmonių ir daiktų kūniškumo ir erdviškumo perteikimas grafikoje ir tapyboje modeliuojant šviesos ir šešėlių plokštumas. Beje, plokštuminį šešėlį gali imituoti ↑ štrichuotė, lenktos linijos, kabliukai arba taškai. Šešėliavimas atsirado renesanso laikais; tuomet jis dažn. naudotas ↑ vario raižiniuose.

Šiaurės Amerikos indėnų menas
Š. Amerikos žemyno indėnų menas žinomas mažiau nei Centr. ir P. Amerikos sen. civilizacijų menas (↑ ikikolumbinis menas). Tačiau įv. kultūros sukūrė gausybę stilių ir formų, pasiekusių aukštą lygį tiek techn. atlikimo, tiek men. koncepcijos atžvilgiu. — Š. Ameriką sudaro penki kultūr. regionai: pietvakariai su aukštumomis ir dykumomis (Arizona, Nauj. Meksika, Koloradas, Jūta), dab. Jungtinių Valstijų ir Kanados rytai, prerijų zona tarp Uolinių kalnų ir Misisipės, Ramiojo vandenyno pakrantė š. vakaruose ir eskimų regionas šiaurėje. Šių dažnai labai skirtingų ir aplinkos sąlygojamų meno formų pavyzdžiai: **1.** Pietvakarių indėnų genčių *pueblo menas*; pavadintas pagal gynyb. gyven. kompleksus, išsidėsčiusius penkiaaukštėmis terasomis (isp. pueblo — kaimas), apie 1000—1300. **2.** Irokėzų ryt. genčių *drožtinės groteskinės kaukės*; šios meistriškos medinės kaukės, dažnai papuoštos arklių ašūtais, susijusios su magiška galia ir vaizduoja ligas gydančias dvasias. **3.** Š. vakarų indėnų *totemų stulpai*; papr. aukštas stulpas su drožtinėmis žvėrių ir žmonių figūromis priešais namą, rodantis, kuriai šeimai priklauso gyventojai, ir pasakojantis jos protėvių legendą. **4.** *Houpvelo menas*; rytų (Ilinojaus ir Ohajo sritis) piliakalnių kultūra ir jos garsūs maž. dailės kūriniai: pypkės, keramika ir papuošalai (300 pr. Kr.—700 po Kr.).

Šilkografija
Taip pat serigrafija, trafaretinė spauda. Grafikos technika. Dažas ant pagrindo atspaudžiamas su rastru; jo tinklelio akutės uždaromos, laisvos lieka tik spausdintinos vietos. Spaudos formos gamybai esama keleto būdų. **1.** *Šabloninis*: išpjautas motyvas priklijuojamas apat. tinklelio pusėje; tinka didelio formato pavyzdžiams. **2.** *Išplovimo* ir **3.** *Dengimo*: nespausdintinos dalys padengiamos spec. dengiančiomis priemonėmis. **4.** *Fotomechaninis*: piešinys ant rastro perkeliamas fotomechaniškai. — Šilkografijos pranašumas prieš įprastinius ↑ spaudos būdus — galimybė rinktis sodrias spalvas ar subtilius atspalvius. Trafaret. spaudos technika Kinijoje ir Japonijoje buvo žinoma jau prieš šimtmečius ir naudojama tekstilės raštams; nuo XIX a. ji paplito ir Europos tekstilės pramonėje. XX a. šilkografija pirmąkart buvo pritaikyta meno reikmėms, tačiau tik po 1960 įsigalėjo kaip spaudos būdas, atitinkantis technizacijos, eksperimentavimo dvasią.

Šinuazerija
(pranc. chinois — kiniškas) Kitaip (orig. pranc.) *chinoiserie*. Kinų dailės kūriniai Europoje pirmąkart pasirodė XVII a. pab. Tiek jie, tiek kelionių aprašymai ↑ rokoko laikais sukėlė tikrą kinų meno madą, kuri, prasidėjusi Prancūzijoje, mėgdžiojo kinų dekoracijas ir archit. formas. ↑ Ornamentų graviūros, baldai, porcelianas, net ištisos patalpos (pvz., kiniški kambariai Bairoito arba Liuvigsburgo rezidenc. rūmuose) buvo puošiami kinų gyvenimo scenomis (veikiau taip, kaip tą gyvenimą vaizduotasi). Kitąkart į šinuazerijas būdavo įkomponuojami ir originalūs kiniški kūriniai, kaip antai kinų porcelianas, sustatytas ant mažų konsolių kinišk. kambariuose. Rezidenc. rūmų parkuose būdavo įrengiami kinų stiliaus

paviljonai ir pagodos (pvz., Potsdamo Sansusi (Sanssouci); Nimfenburgas, Pagodenburgas). ↑ Kinų menas.

Šoninė nava
Bažnyčios nava, šonu prišlieta prie ↑ centr. navos ir su šia jungiama kolonų ar piliorių ↑ arkadų, rečiau ↑ kolonadų. Didesnėse bažnyčiose būna po keletą šon. navų, simetriškai išsidėsčiusių abipus centr. navos ir kai kada atskirtų viena nuo kitos arkadomis arba kolonadomis.

Šriftas
(vok. Schrift) Grafinių ženklų sistema, skirta žmonių kalbai fiksuoti ir ją perteikti. Šrifto istorijos pradžia — paveikslėliai, visiškai nepriklausomi nuo šnek. kalbos. Tik maždaug apie 3000 pr. Kr. sen. Mesopotamijos dantiraštyje ir sen. Egipto hieroglifuose pasirodė pirmieji žodžių ir skiemenų rašmenys, taigi atsirado tikrasis raštas. Abėcėlinis garsų, arba raidžių, šriftas išsirutuliojo Kanaane apie 1500—1000 pr. Kr., iš pradžių dar be balsių. Šios kalbų grupės finikiečių raštą apie 1000 pr. Kr. perėmė graikai, o iš jų apie 600 pr. Kr. — romėnai. Šie, o vėliau ir kat. Bažnyčia galiausiai išplatino ir visuotinai įtvirtino vad. lotynišką šriftą. Iš pradžių rašytas ranka, vėliau spausdintas šriftas istoriškai skirstomas į daugelį atmainų: pvz., romėnų kapitalinis, po Karolio Didž. rašto reformos pasirodęs karolingiškasis minuskulas, gotiškasis švabacheris (maždaug nuo 1470), vok. renesanso fraktūra (nuo 1513) ir human. antikva (apie 1470 išrasta Nicolas Jensono Venecijoje). Šiais laikais spaudoje daug. vartojami grotesko šriftai (pvz., helvetika, futūra) arba naujos antikvos formos (pvz., Times New Roman). Šriftai dar skiriasi ir didumu, didžiosiom ir mažosiom raidėm, kt. požymiais, kaip antai linijų storis, pasvirimas etc. ↑ Kaligrafija.

Štaufenų menas
Štaufenų dinastijos viešpatavimo laikų menas. Išmirus salijams, 1125 iškilo kilminga Švabijos Štaufenų (arba Hohenštaufenų) giminė. Valdant Frydrichui I Barbarosai ir Henrikui VI, ši dinastija pasiekė savo galybės viršūnę. Kai 1268 Neapolyje buvo nukirsdintas paskut. Štaufenas — Konradinas, giminė pasibaigė. Kaip ir ankstesnis ↑ salijų menas Štaufenų menas neturėjo vieningo stiliaus; meno istorijoje jis įsilieja į ↑ romanikos epochą. Sustiprėjus imp. ir popiež. tarpusavio konkurencijai, pasauliet. mene itin išryškėjo imperijos idėja. Vok. imperatoriai savo viešpatavimą bandė sutvirtinti remdamiesi „Imperium Romanum" bei Karolio Didž. tradicijomis. Architektūroje vėl atsirado antikizuotų formų, imperat. statybose dirbo it. akmentašiai (vad. komaskai). Kaip imp. pretenzijų simboliai Kapenberge iškilo Barbarosos galva (Frydricho I portretas), Braunšveigo bronz. Liūtas (1166 Henriko Liūto pastatytas priešais savo pilį Dankvarderodėje), pirmas monument. gyvūno atvaizdas nuo antikos laikų, ir raito Otono Didž. statula Magdeburgo turgavietėje (apie 1240). P. Italijoje valdant Frydrichui II susiformavo reliatyviai savitas stilius, jungiantis romanines, ankst. gotikos ir oriental. įtakas. Šiaurėje išliko tik keli ↑ pfalcai (pvz., Gelnhauzenas, imp. Niurnbergo pilis), o Sicilijoje ir Apulijoje vis dar stovi beveik nepakitusios Štaufenų laikų kastelinės pilys, tarp jų unikali aštuonkampė Castel del Monte, medžioklės pilis (apie 1240). Iš antikos perimtas Štaufenų valdžios pretenzijas geriausiai rodo Frydricho II Kapujoje net. Neapolio pastatyti Triumfo vartai (apie 1240).

Štrichuotė
Kitaip brūkšniuotė, šrichavimas. Lygiagrečios, dažnai įstrižos linijos, kuriomis piešinyje perteikiami šešėliai (↑ šešėliavimas). Nuo linijų storio ir tankio priklauso štrichuotės šviesumo laipsnis. Kai dvi linijų grupės susikryžiuoja (dažnai stačiu kampu), susidaro *kryžminė štrichuotė*.

Šumerų menas
Mesopotamijos ankst. civilizacijų menas (apie 3000—2000 pr. Kr.) su centrais Ūre ir Šumere. Jis įsiliejo į ↑ Babilonijos ir ↑ Asirijos meną, ir šis perėmė jo men. principus.

Šv. Luko gildija
Nuo XV a. Nyderlanduose ir Reino žemupyje susikūrę dailininkų susivienijimai dažn. pasivadindavo Šv. Luko gildijomis, nes evangelistas Lukas buvo laikomas tapytojų patronu. ↑ Šv. Luko paveikslai.

Šv. Luko paveikslai
M. Marijos, vėliau ir Kristaus paveikslai, pasak legendų, nutapyti evangelisto Luko. Tai ↑ malon. atvaizdai ir jų ↑ kopijos, laikomos tokiomis pat vertingomis kaip ir originalas. Šv. Luko Madonos prototipas buvo ↑ *Hodegetria*. Šio šventojo legendos suformavo ir jo patronatą tapytojams (↑ Šv. Luko gildijos, Šv. Luko akademijos). Be to, atsirado savitas paveikslų siužetas „Šv. Lukas, tapantis Dievo Motiną" (pvz., R. van Weydeno, apie 1440).

Šv. Luko sąjunga
↑ Nazaretiečiai

Šv. Ona pati trečioji
Krikšč. dailės tema. Vaizduojama šv. Ona, jos duktė Švč. M. Marija ir Kūdik. Jėzus. Tema kildinama iš vėlyv. viduramžiais atsiradusio šv. Onos kulto. Biblijoje šv. Ona nefigūruoja, bet ↑ apokrifuose minima kaip M. Marijos motina. Šv. Onos pačios trečiosios motyvas buvo itin pamėgtas XV ir XVI a. tapyboje. Vienas gars. pvz.: Leonardo da Vinci paveikslas Luvre (1508/10). [Šiuo pavadinimu Vokietijoje ir Lenkijoje žinomas vienas iš ↑ Šv. Šeimos ikonogr. tipo variantų.]

Šv. Veronikos meistras
(dirbo apie 1395/1415 Kelne)
Tarpt. gotikos (↑ minkšt. stilius) tapytojas, gyvenęs Kelne. ↑ Menamąjį vardą gavo pagal paveikslą „Šv. Veronika su skepeta" (1415/20); paveikslas, iš pradžių kabėjęs Šv. Severino bažn. Kelne, laikomas reikšm. ↑ Kelno tapybos mokyklos darbu. Tarp nedaugelio jo kūrinių yra dar keli mažo formato ↑ devoc. atvaizdai („Madona su pelėžirniais", apie 1400).

Švč. M. Marija Globėja
Kitaip Gailestingoji Dievo Motina (lot. Mater Misericordiae), Marija Užtarėja. XIII—XVI a. tapyboje ir plastikoje pamėgtas Švč. M. Marijos ikonogr. tipas. Dievo Motina vaizduojama teikianti prieglobstį po savo plačiu apsiaustu klūpantiems tikintiesiems. Toks vaizdavimas remiasi viduramžių paprotine teise, kai persekiojamasis, prisidengęs kilmingojo apsiausto skvernu, įgydavo šio globą. Marijos Globėjos paveikslas priklauso ↑ devoc. atvaizdų grupei; vėlyv. viduramžiais dalis jų buvo naudojama maro metu — juose M. Marija saugo žmones nuo Dievo rūstybės, simbolizuojamos į žemę lekiančių strėlių. [M. Marija laiko jas rankose perlaužtas. Tai Maloningosios Dievo Motinos ikonogr. tipas.]

Švč. M. Marija rožių sode
Kitaip Rojaus sodelis. Vėlyv. viduramžių krikšč. dailėje susiformavęs Švč. M. Marijos su Kūdik. Jėzumi ikonogr. tipas. Dievo Motina vaizduojama skaitanti arba linksminanti Kūdi-

kį, dažnai ją supa angelai arba šventieji. Visa grupė yra pilname gėlių sode, vad. *hortus conclusus*, aukšta tvora atskirtame nuo išor. pasaulio. Jis simbolizuoja Mergelės Marijos skaistumą.

Švč. M. Marijos atvaizdas
Dailės — tapybos ir skulptūros — kūrinys, vaizduojantis Dievo Motiną ir kai kurias jos gyvenimo scenas. Švč. M. Marijos kultas prasidėjo tik 431 po Efeso bažnyt. susirinkimo, kuriame Marija buvo pripažinta Nekaltąja Dievo Gimdytoja. Bizantijos dailėje nuo V a. buvo sukurta įv. M. Marijos atvaizdo prototipų, tarp jų *Blacherniotissa* (meldžianti ↑Pantokratorių), Kūdikį myluojanti *Glykophilusa* ir ↑*Hodegetria* (su Kūdikiu ant kairės rankos). *Nikopoia*, sėdinti soste su Kūdikiu ant kelių, iki pat romanikos laikų buvo lab. paplitęs Vakarų dailės motyvas. Didelį ikonogr. poveikį turėjo ir vad. ↑Šv. Luko paveikslai, vaizduojantys M. Mariją iki juosmens, kaip antai *Hodegetria*. XIII a. gotikos katedrų plastika lab. pamėgo stovinčios Madonos tipą. Motinos ir Kūdikio santykiai vis šiltėjo, kol pagaliau apie 1400 pasirodė ↑minkšt. stiliaus ↑*gražiosios Madonos*. Tuo pat metu tapyba atranda *Švč. M. Marijos idilės* (↑Švč. M. Marija rožių sode) motyvą. Dažnas XIII ir XIV a. tipas yra ↑*Maestà*, XIV a. ją papildo ↑Švč. M. Marijos Globėjos paveikslas. It. renesansas šlovina Mariją kaip dangiškąją būtybę, Dangaus Karalienę. Kitos mėgstamos temos — ↑Apreiškimas, ↑*Sacra Conversazione*. Dominuojantis baroko dailės motyvas yra ↑*Immaculata*, stovinti ant Žemės rutulio arba ant Mėnulio pjautuvo, pamynusi blogio gyvatę, ir debesų ir pučių apsupta *Assunta* (↑Ėmimas į dangų). Šiuo laikotarpiu pradedamos statyti ir M. Marijos kolonos. Švietimo epochoje Švč. M. Marijos kultas buvo išlikęs tik liaudies tikėjimuose, bet jis vėl suklestėjo XIX a. Dailininkai, kaip antai ↑nazaretiečiai, Mariją vaizdavo remdamiesi brandž. renesanso pvz. — Nuo XII a. atsirado ir M. Marijos gyvenimo ciklai. Iš jų išsirutuliojo atskiros temos: ↑*Šv. Ona pati trečioji*, ↑*Sopulingoji Dievo Motina* ir ↑*Pieta*. Marijos paveikslai dažnai virsdavo ↑maloningaisiais (↑devociniais) atvaizdais (M. Marija Geroji Patarėja, Atsiskyrėlių Dievo Motina, M. Marija Snieginė ir t. t.).

Švč. M. Marijos apsilankymas pas Elzbietą
Kitaip Aplankymas, Elzbietos aplankymas (lot. Visitatio). Švč. M. Marijos ir šv. Elzbietos susitikimas joms abiem laukiantis kūdikio. Ši scena jau nuo VI a. pasirodo NT cikluose, o nuo XIII/XIV a. vaizduojama savarankiškai. Vieni iš žinom. pvz. — Reimso katedros vak. fasado (1225) bei Bambergo katedros (1235) Aplankymo skulpt. grupės. Vėlyv. viduramžių ir renesanso dailėje Elzbieta vaizduojama klūpanti priešais M. Mariją (tuo rodanti savo atsidavimą). XV a. vok. ir čekų dailėje kartais matomi negimę kūdikiai moterų kūnuose. A. Altdorferio Elzbietos aplankymo paveiksle kūdikiai pavaizduoti plevenantys ties motinų įsčiomis.

Švč. M. Marijos didybė
↑Maestà

Švč. M. Marijos ėmimas į dangų
Kitaip Ėmimas į dangų; *Assumptio* (lot.), *Assunta* (it). M. Marijos kūnas, kad nesudūlėtų, trečiąją dieną po mirties buvo paimtas į dangų. Ši scena Biblijoje neminima, liter. modelis kildinamas iš ↑apokrifų. Vaizd. dailėje M. Marijos ėmimo į dangų ikonogr. motyvas pasirodė tik VIII a. ir vėliau virto populiaria it. renesanso ir baroko tapybos tema. Papr. vaizduojama debesyse sklandanti ar angelų nešama Marija. Vienas žinom. pvz. — Tiziano *Assunta* Frari Švč. M. Marijos bažn. (Venecija, 1516/18). Dažnai Ėmimas į dangų siejamas su M. Marijos vainikavimu, vėliau ir su dovanojamąja juosta (kildama į dangų Marija palieka šv. Tomui Netikinčiajam kaip prisikėlimo ženklą savo juostą).

Švč. M. Marijos koplyčia
Mergelei Marijai skirta koplyčia. Papr. įrengiama katedros ryt. choro gale. Atitinka anglų *Lady Chapel*.

Švč. Trejybė
Nuo X a. Dievas Tėvas, Dievas Sūnus ir Šventoji Dvasia vaizduojami kaip trys vienas šalia kito sėdintys asmenys, o nuo XIII a. — kaip vienas asmuo su trimis galvomis [ar trimis veidais]. Vėlesn. laikais Šv. Dvasios įvaizdžiu tapo balandis. Švč. Trejybės vaizdavimo dažn. forma yra ↑Malonės sostas. Be to, Švč. Trejybę gali simbolizuoti trikampis su Apvaizdos (= Dievo) akimi spindulių vainike, trys susikertantys žiedai, taip pat gyvūnai (trys žuvys, trys liūtai, trys ereliai su viena galva, trys kiškiai).

Švč. Trejybės kolona
↑Paminklas, papr. skirtas ne kuriam nors asmeniui, o išsigelbėjimui iš didelės nelaimės, pvz., karo pabaigai, apsigynimui nuo priešų ar pasibaigusiai epidemijai. Antai 1693 imp. Leopoldas I Vienoje ant kapų pastatė vad. Maro koloną, įamžinančią maro baigtį ir pašvęstą Švč. Trejybei bei devyniems angelų chorams.

Šventasis pokalbis
↑Sacra Conversazione

Šventastulpis
(orig. vok. Betsäule) Dažn. pakelėse stovinčios akmeninės, mūrinės ar medinės kolonos, stulpai arba pilioriai. Jų nišoje arba tabernakulyje įmontuojamas krucifiksas, šventojo atvaizdas. [Šventastulpis su iškelta koplytėle — tabernakuliu — vadinamas koplytstulpiu, o turintis kryžiaus pavidalą — votiniu kryžiumi.] Nuo XIV a. šventastulpiai buvo statomi mirusiųjų atminimui, nelaimių ar nusikaltimų vietose. Lab. paplitę P. Vokietijoje ir Alpių regione.

Šventykla
Bendras ikikrikšč. ir nekrikšč. religijų kulto pastato pavadinimas. ↑Antik. šventyklų formos.

Šventyklos rajonas
Šventa, mūro siena arba kolonadomis apjuosta teritorija, kurioje yra viena ar kelios šventyklos. Įėjimą į šventyklos teritoriją ženklina vartų pastatas (↑propilėjai). Šalia šventyklų, tame pačiame aptvertame plote, būdavo joms priklausantys altoriai, be to, ↑lobynai, skirti įv. miestų aukoms laikyti. Daugelio religijų šventyklos — Indijoje, Pietr. Azijoje, ikikolumb. Amerikoje — būdavo atitveriamos nuo išor. pasaulio mūro sienomis.

Šventyklų formos
↑Antikinių šventyklų formos

Šventoji Šeima
Krikšč. dailės ikonografinis tipas. Vaizduojami Švč. M. Marija ir šv. Juozapas su Kūdik. Jėzumi. Ši kompozicija susiklostė pagal Bėgimo į Egiptą aprašymą Biblijoje. Pirmą kartą Šventoji Šeima vaizduojama viename XIV a. it. paveiksle, o XV ir XVI a. ši tema labai išpopuliarėjo. Galimi įv. jos variantai, pvz., gali būti vaizduojami M. Marijos tėvai šv. Joaki-

mas ir šv. Ona, šalia Kūdik. Jėzaus — šv. Jonas Krikšt. kaip jo žaidimų draugas; galima ir šeimyn. idilijos scena, kurioje Juozapas yra dailidė, o M. Marija — namų šeimininkė.

Šventųjų atvaizdai
Vaizdavimas asmenų, kurie mirė dėl krikšč. tikėjimo kankinio mirtimi ar buvo paskelbti šventaisiais dėl pavyzdingo krikščioniško gyvenimo. Šventųjų atvaizdų aptinkama jau ankst. krikšč. dailėje, katakombų tapyboje, ant sarkofagų ir maž. dailės kūriniuose. Šventieji atpažįstami iš ↑nimbo bei vieno ar kelių ↑atributų. Šventųjų garbinimas buvo pasiekęs apogėjų viduramžiais. Reformacija panaikino šventųjų kultą; kontrreformacija vėl sąmoningai tęsė šventųjų atvaizdų tradiciją.

Šviesos perspektyva
(orig. vok. Beleuchtungsperspektive) Šviesos ir šešėlių kuriama paveikslo erdvės iliuzija. Erdvės pojūtis pasiekiamas niuansuojant spalvų tonus. ↑Spalvinė perspektyva.

Šviesos spalvos
↑Spektro spalvos

Šviesotamsa
(vok. Helldunkel) Kitaip kiaroskuro; pranc. *clairobscur*, it. *chiaroscuro*. Tapybos ir grafikos išraiškos priemonė, kai paveikslo poveikį ir kompoziciją lemia šviesos ir šešėlio kontrastas. M. Caravaggio pirmasis naudojo šviesotamsą sustiprinti plastiškumui ir dramatizuoti paveikslo turiniui. XVII a. ol. tapyboje tai ypač mėgstama išraiškos priemonė, pvz., perteikiant dvas. išgyvenimus Rembrandto tapyboje.

Šviesotamsinis raižinys
↑Medžio raižinys

T

Tabernakulis
(lot. tabernaculum — palapinė) **1.** Įtaisas (spintelė) arba niša pašventintai ostijai laikyti. Iš jo išsirutuliojo ↑ sakramentarijus. **2.** Gotikinis bokšto pavidalo puošyb. įrenginys statulai pastatyti. Jį sudaro kolonos, laikančios smailų stogą. **3.** Kartais pasitaikantis ↑ ciborijos sinonimas.

Taddeo di Bartolo
(*apie 1362 Siena, †1422 ten pat)
It. tapytojas. Taddeo [Tadeo di Bartolas] priklauso S. Martini ir O. Lorenzetti tradicijai. Jo kūriniuose pastebimas perėjimas į tarpt. vėlyv. gotikos ↑ minkšt. stilių. Svarb. kūriniai — didelis Montepulčiano katedros poliptikas (1401) ir freskos Šv. Pranciškaus bažn. Pizoje (1397). Montepulčiano šv. Tadas — pirmoji dailės istorijoje šventojo figūra, turinti autoportret. bruožų.

Taeuber-Arp, Sophie
(*1889 Davosas, †1943 Ciurichas)
Šveicarijos tapytoja. 3-ame ir 4-ame deš. Taeuber-Arp [Toiber-Arp] buvo viena žym. abstrakcionisčių. Protarpiais ji dirbo drauge su vyru Hansu Arpu. 1916—29 dėstė tekstilę Ciuricho taik. dailės mokykloje. Nuo 1932 buvo ↑ „Abstraction-Création" grupės narė, o 1937—39 Medone leido žurnalą „Plastique". Jos paveiksluose, reljefuose ir tekstilės kūriniuose vyrauja elementarios geometr. formos, taigi tam tikras griežtumas. Po 1941 išryškėjo jos darbų kūryb. įvairovė.

Taikomoji dailė
Praktiškai pritaikoma dailė (tuo skiriasi nuo neturinčios funkcinės paskirties tapybos arba skulptūros). Ji apima įvairiopos paskirties daiktus, kaip antai: baldus, valg. įrankius, tekstilę, meniškai pagamintus įvairiausia technika (kalvystės, drožybos, metalo apdirbimo, pynimo) iš visokių medžiagų (medžio, metalo, stiklo, keramikos, tekstilės, odos arba popieriaus). — Iki XIX a. dailininkas papr. būdavo ir amatininkas, ir atvirkščiai. Kartu su industrializacija atsiradus masinei gamybai, nutrūko kūryb. ryšys, siejęs amatininką su daiktu, ir *dailieji amatai* prarado savo reikšmę. Labai greitai susiformavo ir priešingi sąjūdžiai, kurie perorientavo taik. dailę ir taip palaikė jos gyvastį. Pvz., K. F. Schinkelis Berlyne įsteigė taik. dailės mokyklą, Anglijoje apie W. Morrisą susibūrė ↑ *Arts and crafts movement*. ↑ Secesija išjudino taik. dailės plėtotę; siekta pavienių daiktų dermės, atitinkančios vieningos erdvės koncepciją. Galop ↑ „Bauhauzo" dailininkai ieškojo harmoningos taik. dailės sąsajos su gamybos techn. galimybėmis.

Taikomoji grafika
Reklamos, informacijos ir vizual. komunikacijos paskirties ↑ grafika. Taik. grafikos suded. dalis yra tekstas — vien tik jis arba papildytas daikto ar kokiu nors kt. vaizdu. Taik. grafikai priklauso oficialieji spaudiniai (banknotai, pašto ženklai ir kt.), reklaminė grafika (plakatai, prospektai ir kt.) bei knygų dailė. Nuo 1970 didž. dalis taik. grafikos vadinama ↑ grafiniu dizainu, nes dizainas pamažu perima taik. grafikos uždavinius.

Takis, Vassilakis
(*1925 Atėnai)
Gr. skulptorius, ↑ kinetizmo atstovas. Blykčiojantys žibintai, vad. signalai, pritvirtinami prie ilgų strypų galų. Šviesos efektai sukeliami elektromagnetais, kurie pakaitomis tai liečiasi, tai tolsta vienas nuo kito. Takis [Takio] objektai netraktuotini kaip vienet. kūriniai, jie priskiriami „ars multiplicata", t. y. pateikiami dideliais tiražais.

Tamayo, Rufino
(*1899 Oachaka, †1991 Meksikas)
Meksikos tapytojas. 1917 studijavo Meksiko akademijoje. Nuo 1938 Tamayo [Tamajas] dėstė Niujorke ir suartėjo su kubistais bei siurrealistais. Nors jis studijavo pranc. šiuolaik. dailę, liko meksikiečių ↑ tautodailės ir ↑ ikikolumbinio meno įtakoje. Tamayo priklausė antrajai meksikiečių ↑ muralizmo tapytojų kartai. Kūriniai: „Revoliucija" (1938); sienų paveikslai UNESCO pastatui Paryžiuje (1958); „Diena ir naktis" (1964).

Tambūras
(pranc. tambour) Kitaip būgnas. Cilindriškas, rečiau daugiakampis kupolo pagrindas, dažnai su langais.

Tanagros statulėlės
Helen. laikotarpio (↑ sen. gr. menas) molinės figūrėlės, IV a. pab.— III a. pr. Kr. kurtos Beotijos mieste Tanagroje. Šios polichromuotos terakot. statulėlės vaizdavo merginas ir moteris gracinga poza, dažnai šokančias, plevenančiais drabužiais, be to, vaikus, dievybes, gyvūnus; buvo naudojamos kaip įkapės, šventyklų votai ir namų devoc. atvaizdai.

Tanguy, Yves
(*1900 Paryžius, †1955 Vudbaris/Konektikutas)
Pranc.-amer. tapytojas. Nuo 1918 prekybos laivyno jūreivis. Paveiktas G. de Chirico kūrybos, 1923 Tanguy [Tangi] pradėjo tapyti savarankiškai. 1925 A. Bretono dėka susipažino su siurrealistais, o nuo 1927 dalyvavo jų parodose. Tuščiuose, atrodytų, begaliniuose fantast. peizažuose vaizdavo amorfiškus skulpt. pavidalus. Apie 1940 ėmė tuos izoliuotus pavidalus jungti gijomis, taigi skaidyti erdvę („Mebliuotas laikas", 1939). Tik dabar jie sutankėjo ir tarsi pašvietus prožektoriams įgavo aštrias briaunas. 1931 Tanguy lankėsi Afrikoje, 1938 Anglijoje, o 1939 persikėlė į JAV. Jo smailios biomorfinės vėlyv. kūrybos laikotarpio konstrukcijos padarė didžiulį poveikį R. S. Matta dailei.

Tapetai
(vok. Tapete, iš lot. tapēs, kilm. tapētis — kilimas, sienų apmušalas) Kitados medinis rėmas ant sienos su ištemptu audiniu (kilimu, šilku) arba oda. Kinų sien. širmų pavyzdžiu XVIII a. paplito popier. tapetai, kurie klijuojami tiesiai ant tinko. Juose buvo pritaikyti audinių raštai ir pats marginimo būdas. Priešindamiesi masinei gamybai ir kokybės nuosmukiui, XIX a. ↑ secesijos ir ↑ „Bauhauzo" dailininkai suteikė tapetų dailei naujų impulsų.

Tapyba
Vaizd. dailės šaka, kurianti vaizdą plokštumoje (priešingybė ↑ skulptūrai). Svarb. elementas yra spalva; būtent ja tapyba iš esmės skiriasi nuo ↑ piešinio ir ↑ grafikos. Esama vaizduojamosios (t. y. ką nors vaizduojančios) ir ↑ dekorac. tapybos, tačiau aiškios ribos tarp jų nėra. [Panašiu pagrindu įprasta diferencijuoti vaizd. ir abstr. tapybą.] Be to, pagal tapymo vietą skiriama tapyba iš natūros gamtoje (↑ plenero tapyba) ir tapyba dailininko ateljė (studijoje). Pagal paveiks-

lo pagrindą ir jo įforminimą laikomasi tokios klasifikacijos: ↑miniatiūrų, ↑sienų ir ↑lubų tapyba (↑freska ir ↑*al secco*), ↑molbert. tapyba. Platesne prasme sąvoka apima ir taikomąją tapybos sritį (↑lako dirbiniai, ↑porcelianas, ↑išvirkšč. stiklo tapyba), priklausančią ↑taik. dailei. Molbert. tapybos techniką apibrėžia sąvokos ↑akvarelė, ↑enkaustika, ↑guašas, ↑aliej. tapyba, ↑pastelė, ↑tempera ir ↑tušas. Plg. ↑Tapybos šakos.

Tapybos šakos
Tapybos (tiksliau sakant, jos kūrinių) skirstymas pagal šakas susiformavo tapytojams ėmus specializuotis tam tikroje motyvų srityje. Renesanso laikais padaugėjus motyvų, ankstesnio tapybos dalijimo į sakral. ir pasaulietinę nebepakako. Itin daug naujų šakų atsirado ol. baroko tapyboje. Pvz.: ↑altor. paveikslas, ↑devoc. atvaizdas, ↑portretas, ↑žanr. tapyba, ↑istor. tapyba, ↑interjeras, ↑peizažas, ↑šaulių grupė, ↑natiurmortas, mitol. tapyba etc.

Tapybos technika
Įv. medžiagų men. ir techn. panaudojimo galimybės bei metodai. Tapybos technikos skirtybės priklauso nuo paveikslo pagrindo, ↑grunto, pigmentų, skiediklių bei aliejų (↑dažų priedai) ir ↑rišam. medžiagų, ↑lakų, be to, nuo įrankių, kuriais medžiagos dedamos ant pagrindo. Pagr. tapybos technikos: ↑akvarelė, ↑guašas, ↑aliej. tapyba, ↑pastelė, ↑tempera, ↑enkaustika, ↑tušo ir ↑bismuto tapyba, be to, ↑akrilo ir ↑dispersinių dažų tapyba.

Tàpies, Antonio
(*1923 Barselona)
Isp. ↑*art informel* tapytojas. Iš pradžių studijavęs teisę, 1946 Tàpiesas [Tapijesas] savarankiškai išmoko tapyti. 1950 apsistojo Paryžiuje, ten patyrė ↑siurrealizmo ir ↑tašizmo įtaką. Vėliau surengė pirmą person. parodą Barselonoje. 1958 dalyvavo Venecijos bienalėje ir buvo apdovanotas Premio de la Fondazione David E. Bright. Savo ↑medžiagų dailės kūriniuose jis naudoja kaip pagrindą fiksuotą smėlį arba cementą, kurį vėliau perrėžia, išvagoja, subraižo („Trys kėdės", 1967), o kartais kombinuoja su audeklu ar kt. medžiagomis („Didelė sumazgyta paklodė ir atmatos", 1969). Turėjo didžiulę įtaką kt. dailininkams (Beuysui, Twombly).

Tapiserija
(pranc. tapisserie; orig. vok. Bildteppich) Didelio formato sieninis kilimas, papuoštas kokia nors men. kompozicija. Tapiserijos papr. pinamos (rečiau audžiamos, siuvinėjamos arba rišamos) pagal ↑kartonus. Sen. išlikusi Vakarų dailėje tapiserija yra Baju [pilies] kilimas (XI a.). XIV ir XV a. tapiserijos pasidarė įprastos ne tik bažnyčiose, bet ir gyven. patalpose; imta jas kurti ir pasauliet. tematika. Tapiserijų gamybos centrai — Paryžius ir Arasas, todėl Italijoje tapiserijos vadinamos „arrazi". [Lietuvoje XVI a. tapiserijos taip pat vadinosi arasais; žinom. Vilniaus Žem. pilies Žygimanto Augusto arasai.] XV a. tapiserijų kūrimo srityje ėmė pirmauti Flandrija, o ypač Briuselis; ten buvo sukurtos tapiserijos pagal Raffaelio eskizus (1516/19). 1662 Liudvikas XIV Paryžiuje įkūrė karal. manufaktūrą (↑gobelenas), kuri užvaldė rinką. XIX a. austos tapiserijos išstūmė pintines.

Tapytojo vadovas
Daugiausia dailininkų parengti nurodymai ir paaiškinimai, susiję su tapybos technikos, ↑ikonografijos ir estetikos klausimų kompleksais. Iš viduramžių tapytojo vadovų pažymėtinas Theophilus'o Presbyterio „Schedula diversarum artium" (XII a.) su receptais ir rekomendacijomis dailininkams. Iš vėlyv. viduramžių ir nauj. laikų tapybos vadovų autorių minėtini C. Cennini, L. B. Alberti, Leonardo ir A. Düreris. Nuo renesanso epochos tokiuose vadovuose vis daugiau vietos skiriama ↑proporcijų ir ↑perspektyvos mokymui.

Tarpkolonis
Kitaip interkolumniumas. Atstumas tarp dviejų gretimų ↑kolonų ašių.

Tarpnavinė arka
(orig. vok. Scheidbogen) Arka, skirianti centr. navos ↑travėją nuo gretimos šon. navos travėjos. Siena, kurią ši arka laiko, vadinama tarpnavine siena.

Tarptautinė gotika
↑Minkštasis stilius

Tarptautinis stilius
(angl. international style) **1.** ↑Minkštasis stilius. **2.** XX a. 3-ame deš. Europoje susiformavęs archit. stilius. Jo požymiai — visų nefunkcionalių puošmenų atsisakymas, stačiakampiškumas, juostomis išdėstyti langai, plokšti stogai, asimetriškas pastato planas ir šviesus (baltas) tinkas. Tarpt. stiliaus sąvoką suformavo architektūros istorikas H. R. Hitchcockas ir architektas Philipas Johnsonas 1932 išleistoje bendroje knygoje „The International Style. Architecture since 1922". Prie pagrindinių tarpt. stiliaus atstovų priklauso F. L. Wrightas, L. Miesas van der Rohe, W. Gropius ir A. Loosas. Būdingas šio stiliaus pvz. — 1930 Mieso v. d. Rohe suprojektuotas Tugendhato namas Brno. Didmiesčiuose pagal tarpt. stiliaus kriterijus pastatytos gyvenvietės jau amžininkų buvo smarkiai kritikuojamos, nes jose neatsižvelgiama į svarbius social. poreikius.

Tarpustaktis
Kitaip lango, durų statramstis. Kolonėlė, stulpelis, dalijantis durų ar lango angą pusiau. Paremia sąraminę siją arba atskiria dvi gretimas angas. Pranc. roman. ↑portalų tarpustakčiai buvo panašūs į ↑zoomorf. kolonas, o gotikoje jie dažn. priklausė ↑skulpt. portalų ikonogr. programai.

Tašizmas
(pranc. tache — dėmė) M. Seuphoro 1950 įtvirtintas vienos iš abstrakcionizmo krypčių apibrėžimas; atsirado po II pasaul. karo tarp ↑*École de Paris* dailininkų lygiagrečiai su ↑*art informel* ir amer. ↑abstr. ekspresionizmu. Sąmoningai nebekurdami formų, įkvepiami ↑automatizmo, tašistai dažus ant drobės taškė, lašino arba švirkštė. Taip radosi spalv. dėmių, juostų, dryžių paveikslai. Žym. atstovai buvo H. Hartungas, Wolsas ir H. Michaux.

Tatlin, Vladimir
(*1885 Charkovas/Ukraina, †1953 Maskva)
Rusų tapytojas ir skulptorius; ↑konstruktyvizmo pradininkas. 1909 Tatlinas pradėjo mokytis Maskvos tapybos, skulptūros ir architektūros mokykloje. Kaip liaudies šokių ansamblio dalyvis apsilankė Berlyne, be to, Paryžiuje, kur susipažino su P. Picasso, ↑kubizmu ir fovizmu. 1913/14 sukūrė pirmuosius kontrreljefinius paveikslus, kuriuose siekė vaizd. dailės dėsnius pritaikyti erdviniam menui. Nuo 1918 dėstė įv. institutuose. 1920 suprojektavo III Internacionalo bokštą (pav. p. 248). Po 1923 dirbdamas pedag. darbą kūrė „naujoviškus" drabužius, baldus ir indus. 1929—32 sukonstravo hidroplaną „Letatlin". 1933—52 sukūrė daugiau kaip 20 spektaklių scenografijų, o vėlyv. kūrybos laikotarpiu grįžo prie daiktišk. tapybos (aktai, peizažai).

Taut, Bruno
(*1880 Karaliaučius, †1938 Ankara)
Vok. architektas ir urbanistas. Tautas mokėsi pas T. Fischerį. Viešo pripažinimo susilaukė 1913 sukūręs paviljoną Statybos parodai Leipcige ir stiklo pastatą (Glashaus) Kelno „Verkbundo" parodai. 1931 tapo Berlyno technikos universiteto gyven. architektūros ir gyvenviečių statybos profesoriumi. 1933 emigravo į Japoniją; ten dirbo ekspertu ir rašė apie architektūrą. Paskut. gyvenimo metais dėstė Stambulo universitete. Tautas garsėjo savo gebėjimu naudojantis tradic. medžiagomis ir paprastomis formomis naujoviškai interpretuoti architektūrą. Spalva atliko skaidančią ir pagyvinančią pastatą funkciją. Tai ypač pasakytina apie gyven. namų architektūrą (pvz., Hufeizeno gyven. raj. Berlyne, 1925—27), kurios stilius konkretus, tačiau be dirbt. formos geometrizavimo ar primestinio schematizmo.

Tautodailė
Amatų dirbiniai, pagaminti namie ar nedidelėse dirbtuvėse neprofesionalių meistrų, glaudžiai susiję su papročiais, liaudiškais tikėjimais ir vietinėmis tradicijomis; skirti tiek namų reikmėms, tiek pardavimui. Tautodailės sritys yra medžio drožyba, keramika, kilimų gamyba, vaško dirbiniai, be to, nėrimas vąšeliu, mezgimas, siuvimas etc. Iš medžiagų dažn. vartojamas medis, audeklas ir keramika; kur kas rečiau metalai, ypač taurieji. Tautodailė ir pram. gamyba kartais susipindavo tarpusavyje, neturtinguose kraštuose namudininkai kitąkart tiekė savo produkciją fabrikams.

Teatras
↑Antikinis teatras

Tempera
(lot. temperare — maišyti) Dažn. viduramžių ↑molbert. tapyboje vartoti temperos dažai — pigmentai, sumaišyti su vandeniu ir ↑rišam. medžiagomis, kaip kad kiaušinio trynys, klijai, vaškas arba derva. Tokia emulsija, kitaip nei aliej. dažai, greitai džiūsta, todėl temperos tapybos neįmanoma koreguoti.

Temperamentas
Antikos laikais Hipokratas aprašė keturis žmogaus būdo tipus, sąlygojančius jo elgseną: *sangvinikas* (linksmas, džiaugiąsis gyvenimu), *cholerikas* (nesivaldantis, karštas), *melancholikas* (liūdnas, susimąstęs), *flegmatikas* (neveiklus, nerangus).

Teniers, David Jaunesn.
(*1610 Antverpenas, †1690 Briuselis)
Flam. ↑žanr. tapybos meistras, piešėjas. Tapytojo D. Tenierso Vyresn. sūnus ir J. Bruegelio žentas. 1632/33 Antverpene Teniersas [Tenirsas] tapo meistru, 1645 ↑Šv. Luko gildijos dekanu. Nuo 1651 ercherc. Leopoldo Vilhelmo rūmų dailininkas ir kar. kolekcijų valdytojas Briuselyje. Jis atliko daug nedidelio formato kopijų, kurios 1660 iš „Theatrum Pictorium" raižinių pasidarė žinomos ir plačiajai visuomenei. Veikiamas A. Brouwerio jis šiltomis, ryškiomis spalvomis tapė alegor., žanr. ir draugijos paveikslus. Jo peizažuose įterpiamos relig. scenelės, o interjerai papildomi natiurmortais. Nors pasitraukęs iš rūmų tarnybos išgyveno tam tikrą kūryb. nuosmukį, buvo vienas dažn. kopijuojamų tų laikų dailininkų. Jo galerijų vaizdai ir draugijos paveikslai turi ne tik men. vertę; tai reikšmingas šaltinis kolekcionavimo ir papročių istorijos tyrėjams.

Teofanas Graikas (kitaip Teofan Grek)
(žinomas 1370—1405 Rusijoje)
↑Bizantijos tapytojas ir miniatiūristas. Teofanas (Theophanes) iš pradžių dirbo Konstantinopolyje, vėliau atkeliavo į Novgorodą ir Maskvą. Iš daugelio jam priskiriamų freskų ciklų išsilaikė tik Novgorodo Išganytojo cerkvės freskų fragmentai bei ↑ikonos Maskvos Apreiškimo soboro ↑ikonostase. Jo tapyba turėjo didelį poveikį gr. ortodoksų sakral. dailei.

Teptukas
Tapymo įrankis; juo tepami dažai ir ↑lakai. Teptuką sudaro kotas ir dažn. skardine įvore prie jo pritaisyti gyvulių plaukai arba šeriai. Teptukai skiriasi forma (plokščias, apvalus, smailus) ir medžiaga (barsuko, kiaunės plaukų, kiaulės šerių teptukas); abu skiriamieji požymiai lemia tapymo ypatumus. Teptukas naudotas jau priešistor. laikais, beje, ir kaip rašymo priemonė.

Teptuko piešinys
Kitaip tušo piešinys. Piešimo technika, kai tušas (rašalas, ↑bistras, ↑sepija) teptuku tepami ant pagrindo (papr. popieriaus). Teptuko piešinys teikia galimybę kurti pieštinius bei tapyb. efektus, jis užima tarpinę padėtį tarp ↑grafikos ir ↑tapybos. Atlikimas gali būti monochrom. arba spalvotas. Pirmieji teptuko piešiniai — vėlyv. paleolito ↑uolų piešiniai. Jie anksti įgijo didelę reikšmę ir R. Azijoje. Tačiau Vakaruose iki viduramžių beveik neaptinkama jų pėdsakų. Suklestėjus knygų tapybai teptuko piešinys pradėtas naudoti ↑lavavimui, o nuo XV a. — kaip savarankiška men. priemonė.

Terakota
(it. terra cota — degta žemė) Poringa, plačios natūralių molio spalvų gamos keramika. Kieta, tvirta ir atspari orų poveikiui; būna balta, geltona, ruda, šviesiai arba tamsiai raudona. [Vartota Mesopotamijos, Graikijos ir Romos architektūroje, maž. skulptūroje ir kt.] Terakot. polichromuotas skulptūras kūrė XV a. it. meistrai — Donatello, Benedetto da Maiano, L. della Robbia ir B. Rossellino.

Terborch, Gerard (kitaip Gerrit ter Borch)
(*1617 Zvolė, †1681 Deventeris)
Ol. žanr. paveikslų ir portretų tapytojas. Pirmieji plačių aikščių, gatvių, turgaviečių piešiniai primena tėvo Gerardo Terborcho Vyresn. (1584—1662) stilių. Nuo 1634 Terborchas mokėsi pas peizažistą P. Molijną Harleme. Ilgalaikės kelionės po Angliją, Italiją, Prancūziją ir Ispaniją paveikė jo koloritą (Tizianas) ir paveikslų kompoziciją (Velázquezas). Jau ankst. ↑žanr. tapyboje sukoncentravo dėmesį į žmogaus vaizdavimą, pirmenybę teikdamas šon. apšvietimui. Kruopščiai atkurtu medžiagiškumu ir ramia, santūria gestų kalba bei subalansuota kompozicija grindžiamas jo stilius ilgam paliko pėdsaką visoje ol. žanr. tapyboje (pvz., turėjo įtakos G. Metsu, J. Steenui, P. de Hoochui, J. Vermeerui). Dėl aristokratiškai kilnios vaizduojamųjų laikysenos ir jų kuklios aplinkos jo portretus itin vertino protestantiškoji visuomenė. Savo kūrybos įvertinimo susilaukė 1666 — buvo išrinktas miesto tarybos nariu.

Terbrugghen, Hendrick (kitaip H. ter Brugghen)
(*1588 Deventeris, †1629 Utrechtas)
Ol. žanr. paveikslų tapytojas, ↑Utrechto mokyklos ↑karavadžistų atstovas. Pasimokęs pas A. Bloemaertą, 1604 Terbrugghenas [Terbriugenas] išvyko į Italiją ir iki 1614 daug. gyveno Romoje. Čia pateko M. Caravaggio tapybos įta-

kon. 1614 vėl grįžo į Utrechtą. Greta paveikslų bibl. temomis nutapė daug ↑ žanr. tapybos kūrinių, liaudies tipažų, pvz., „Fleita grojantis berniukas dryžuotu drabužiu" (1621).

Termos
(lot. thermae, iš gr. thermos — šiltas, karštas) Antikos laikų maudyklos. Sen. gr. termos buvo paprastos: tai galėjo būti vonios, atviri baseinai arba pirtys. Dažnai jos būdavo greta ↑ gimnaziono arba ↑ palestros. — Tuo tarpu rom. termos buvo įrengtos su užmoju ir ištaiga, turėjo skirtingos temperatūros patalpas, įv. pirtis ir maudymosi baseinus. Svarb. termų dalis — baseinas su aukštos temperatūros vandeniu (kaldariumas), baseinas su šaltu vandeniu (frigidariumas), be to, plaukymo baseinas (natacija, arba piscina). Termos buvo prieinamos visuomenei.

Tęstinis atvaizdas
Keliolikos vienas po kito vykstančių veiksmų vaizdavimas viename kūrinyje. Šitokia vaizduosena buvo žinoma jau sen. Rytų kraštuose ir Egipte, o suklestėjo rom. dailėje (pvz., Trajano kolonos reljefų juosta). Viduramžių knygų tapyboje, XV—XVI a. reljefuose ir molbert. paveiksluose tęstiniai atvaizdai vėl išpopuliarėjo kaip nenutrūkstamo teksto arba šventojo gyvenimo iliustracija.

Theoderichas Prahietis
(dirbo XIV a. II p. Čekijoje)
Tarpt. gotikos žym. tapytojas (↑ minkšt. stilius) Bohemijoje (Čekijoje). Reikšm. Theodericho [Teodoriko] kūrinys — Karlšteino pilies (net. Prahos) Šv. Kryžiaus koplyčios dekoracijos, kurias imp. Karolio IV užsakymu atliko iki 1367. Šiai koplyčiai sukūrė freskų („Apreiškimas", „Karalių pagarbinimas") bei 133 nedidelius šventųjų ir pranašų molbert. paveikslus.

Theophilus Presbyter
Identifikuotinas su vienuoliu, auksakaliu ir rašytoju Rogeriu von Helmershausenu, dirbusiu tarp 1060 ir 1100. Tikrai žinoma, kad šis sukūrė Paderborno katedros kiln. altorių (portatilį). Toks pat detaliojo piešinio suskirstymas ir ryškūs figūrų kontūrai rodytų stilist. panašumą su Abdinghofo kiln. altoriumi. Theophilus [Teofilis Presbiteris] mokėsi auksakalystės šioje srityje pirmaujančiame Maso regione. Buvodamas Šventojoje žemėje ir Konstantinopolyje jis parašė „Schedula diversarum artium", trijų knygų dailės technikos vadovėlį: apie viduramžių tapybą, stiklo gamybą ir dail. amatus.

Thoma, Hans
(*1839 Bernau/Švarcvaldas, †1924 Karlsrūhė)
Vok. tapytojas ir grafikas. Nutraukęs litografijos studijas Bazelyje Thoma [Toma] mokėsi tapyti laikrodžių ciferblatus ir dekoracijas, o nuo 1859 studijavo peizažo tapybą Karlsrūhės akademijoje. Vėliau Diuseldorfo akademijoje, ypač po kelionės į Paryžių, Thoma tapybą veikė G. Courbet, J. B. Corot, J. F. Millet ir ↑ Barbizono mokykla. Miunchene jis artimai bendravo su A. Böcklinu ir „Leiblio sambūriu", dirbo vienoje dirbtuvėje su W. Trübneriu ir C. Schuchu. Kaimo gyvenimo vaizdų monumentalumą vėliau pakeitė romant. nuotaikos kūriniai („Reinas ties Laufenburgu", 1870).

Thornhill, Sir James
(*1675 Melkome Regis/Dorsetas, †1734 Tornhilo Parkas net. Stolbridžo)
Anglų baroko epochos tapytojas. Baigęs dailės studijas pas Thomas Highmore, Thornhillas [Tornhilas] apkeliavo Olandiją, Flandriją ir Prancūziją. Grįžęs į Angliją, pirmasis iš anglų tapytojų ėmėsi monument. sienų tapybos ir freskomis papuošė daugelį bažnyčių bei rūmų. 1715—21 sukūrė kupolo freskas su aštuoniomis šv. Pauliaus gyv. scenomis Londono Šv. Pauliaus katedroje. 1720 buvo pakviestas kar. Jurgio I rūmų dailininku ir gavo barono titulą.

Thorn-Prikker, Jan
(*1868 Haga, †1932 Kelnas)
Ol. tapytojas. Studijavo Hagoje. Iki gyvenimo pabaigos dėstė įv. dailės mokyklose (Krefelde, Hagene, Miunchene, Diuseldorfe, Kelne). Thorno-Prikkerio [Torno-Prikerio] stilist. kelias ėjo per japonizmą, vėliau — puantilizmą ir simbolizmą secesijos link. Stilizuotas augal. formas jis naudojo stiklo tapyboje, batikos darbuose ir mozaikoje. Savo monument. tapyba atnaujino relig. dailę.

Thorvaldsen, Bertel
(*1768/70 Kopenhaga, †1844 ten pat)
Danų klasicizmo skulptorius. Medžio drožėjo sūnus; 1781—93 studijavo Kopenhagos akademijoje, be kt., pas N. Abildgaardą. Nuo 1797 su nedidelėmis pertraukomis gyveno Romoje. Jo kūryb. augimui turėjo įtakos tiesioginis sąlytis su antikos kūriniais. 1838 grįžo į Kopenhagą. Rūstus jo kūrinių blaivumas, santūrumas ir statiškumas amžininkų buvo laikomas „klasikiniu". Po A. Canova mirties jis imtas tiesiog garbinti. Thorvaldseno [Torvaldseno] mokiniai iškart penkiose dirbtuvėse realizuodavo jo projektus marmure. Tikrą sėkmę atnešė 1802 sukurtas „Jasonas". Kt. kūriniai — Napoleono užsakytas „Aleksandro žygis" Kvirinalo rūmams (1811), popiež. Pijaus VII antkap. paminklas Šv. Petro katedroje Romoje (1831), Schillerio paminklas Štutgarte (1839) ir Maksimiliano I raitelio statula Miunchene (1839).

Tieck, Christian Friedrich
(*1776 Berlynas, †1851 ten pat)
Vok. klasicizmo skulptorius. Poeto Ludwigo Tiecko brolis. Tieckas [Tykas] dirbo G. Schadowo ateljė, kol gavęs stipendiją galėjo nuvykti į Romą. 1798—1801 Paryžiuje dirbo J. L. Davido studijoje. Tarpininkaujant Goethe'i, gavo kelis skulpt. užsakymus Veimaro rūmuose. Tieckas susidraugavo su C. D. Rauchu ir 1812—19 jie drauge dirbo šio dirbtuvėje Kararoje. Tuo laiku sukūrė 21 portret. biustą „Wallhallai" prie Regensburgo.

Tiepolo, Giovanni Battista
(*1696 Venecija, †1770 Madridas)
It. rokoko tapytojas. Iki 1717 Tiepolo [Tiepolas] mokėsi pas G. Lazzarini. Ankst. kūriniams būdingi drąsūs rakursai. Aistringas ↑ šviesotamsos pomėgis išduoda G. B. Piazzetta įtaką, o iškilminga prabanga, teatral. patosas primena P. Veronese. Nuo 6-o deš. savo kūryb. energiją išliejo dekoruodamas miesto rūmus (Palazzo Labia Venecijoje) ir vilas (Villa Valmarana net. Vičencos). 1750 pakviestas į Viurcburgą sukūrė meistriškų lubų freskų arkivysk. rezidencijos imp. salėje ir laiptinėje. 1756 buvo paskirtas pirmuoju Venecijos akademijos prezidentu. Nuo 1762 dirbo Ispanijos kar. rūmuose Madride. Išradingumas, paprastos kompozicijos ir virtuoziška technika pavertė Tiepolo žym. ir populiariausiu tų laikų ↑ lubų tapybos meistru.

Tiffany, Louis Comfort
(*1848 Niujorkas, †1933 ten pat)
Amer. tapytojas ir dail. stiklo meistras. Niujorko sidabro ir papuošalų firmos „Tiffany & Co" steigėjo sūnus. Gavęs

juvelyro, stiklo tapytojo ir šviestuvų projektuotojo išsilavinimą, nuo 1866 studijavo tapybą. 1889 lankėsi E. Gallé stiklo dirbtuvėse Paryžiuje ir Nansi. Drauge su „Tiffany Glass and Decoration Company“ ir „Tiffany Studios“ jis įsteigė savo stiklo perdirbimo įmonių, bet tik įsigijus nuosavą stiklo dirbtuvę Long Ailende nuo 1893 atsirado sąlygos sukurti vaivorykštės spalvų „Favrile Glas“ stiklą. Jo vardą išgarsino vitražai, stiklo mozaikos, dekoraciniai stiklai ir šviestuvai.

Tiltas
↑Brücke, Die

Timpanas
(gr. tympanon — būgnas) **1.** Atbrailomis apribota trikampė antik. ↑šventyklos frontono plokštuma. **2.** ↑Portalo arkos plokštuma tarp pusapskritės arkos ir gulstinės sąramos; romanikoje ir gotikoje timpanas buvo puošiamas reljefais, rečiau jame būdavo įstatomas langas (pvz., Reimso katedroje).

Tinguely, Jean
(*1925 Friburgas, †1991 Bernas)
Pranc.-Šveicarijos skulptorius. Tinguely [Tinkveli] men. veiklai turėjo įtakos M. Duchamp'as, ↑dadaizmas ir ↑konstruktyvizmas. Anksti ėmė kurti abstr. konstrukcijas iš medžio, popieriaus ir metalo. 6-ame deš. atrado ↑kinetizmą ir konstravo vielos skulptūras su motoru, judančias ir keliančias triukšmą („Sculpture métamécanique-automobile“, 1954). 1960 Paryžiuje buvo vienas ↑„Nouveau Réalisme“ grupės kūrėjų.

Tinklinis rėmas
Dailininko naudojama pagalb. perspektyvos priemonė akto, portreto ir peizažo tapyboje. Rėmas su įtemptų siūlų tinkleliu laikomas statmenas prieš vaizduojamą objektą ir šio kontūrai perkeliami ant tokio pat tinklelio piešimo lape. Tinklinis rėmas buvo naudojamas nuo XVI iki XIX a.

Tino di Camaino
(*apie 1285 Siena, †1337 Neapolis)
It. skulptorius ir architektas. G. Pisano bendradarbis ir sekėjas Pizoje. Pirmasis jo identifikuotas darbas yra tenykštė krikštinė (1311). 1315—18 sukūrė kar. Henriko VII antkap. paminklą. Tvirtos, subtiliai modeliuotų veidų figūros, santūrūs jų judesiai, ilgomis klostėmis krentantys sunkūs drabužiai tarsi sulydo į visumą S. Martini Sienos mokyklos tapybos eleganciją su Giotto jėga ir energija. Nuo 1323 buvo Karolio iš Anžu architektas Neapolyje.

Tintoretto (tikr. Jacopo Robusti)
(*1518 Venecija, †1594 ten pat)
It. manierizmo krypties tapytojas, baroko epochos pranašas. Dažytojo (it. tintore) sūnus savo ankst. darbuose orientavosi į A. Schiavone, Parmigianino, o visų pirma jį domino Tiziano spalvos, nors jo paties koloritas ir tamsesnis, niūresnis. Nauja Tintoretto [Tintoreto] kūrybos fazė prasidėjo apie 1545, kai jis pateko į Michelangelo įtaką. Įgavo ryžto figūrų posūkiai ir judesiai, išryškėjo plastinė kūnų modeliuotė; diagonalė, vėliau tapusi daugelio paveikslų svarb. dramatizavimo priemone, stiprino gilumos ir erdvės pojūtį. Paveikslo vidurys dažnai lieka tuščias, dominuoja asimetr. kompozicija. Spalvinį margumą Tintoretto pakeitė ton. tapyba ir savo dažnai vizijinį vaizdą dar labiau pabrėždavo ekspresyviu kiziška tapysena. Svarb. darbas yra 1564 pradėti ir 1587 užbaigti 65 paveikslai Scuola di San Rocco. „Rojus“ (1588) Dožų rūmuose iki šiol tebėra didž. drobėje tapytas paveikslas (7 × 22 m).

Tipas
↑Tipologija

Tipografija
Nuo XVII a. bendra sąvoka, apibrėžianti knygų spausdinimo meną. Šiais laikais ji visų pirma reiškia spaudinio men. apipavidalinimą pasirenkant šrifto rūšį ir dydį, rinkinio formatą, teksto ir antraščių derinį, popieriaus kokybę, įrišimo medžiagą bei spalvą.

Tipologija
(gr. typos — atspaudas, pavyzdys, logos — mokslas, sąvoka) **1.** Bendr. prasme — daiktų pasaulio suskirstymas tipais, pvz., tipas — antitipas; ↑archetipas (pirminis atvaizdas) — ektipas (kopija, išvest. atvaizdas). **2.** Krikšč. dailėje — mokslas, Šv. Rašto sąsajų pagrindu nagrinėjantis ST asmenų ir įvykių pranašiškumą Nauj. Testamentui. Dailės istorijoje *tipo* sąvoka reiškia ST asmenį, dalyką arba įvykį, o *antitipo* sąvoka – jų analogus Nauj. Testamente. Pvz. gali būti 12 pranašų ir 12 apaštalų sugretinimas; šventosios istorijos apie banginio prarytą pranašą Joną atitikmuo — Kristaus laidojimas ir Prisikėlimas. Dailės kūrinių tipol. ciklai atsirado XI a. (pvz., Nicolas de Verduno altorius Klosternoiburge, 1181).

Tischbein, šeima
XVIII ir XIX a. kūrusi vok. tapytojų šeima [Tišbeinai]. Žym. jos nariai buvo trys. **Johannas Heinrichas T. Vyresn.** (*1722 Haina, †1789 Kaselis), 1754 paskirtas Kaselio rūmų dailininku, nutapė portretų Vilhelmštalio rūmų „grožio“ galerijai. Jo galantiškos scenos mitol. tematika tęsė F. Boucher tradiciją. **Johannas Friedrichas Augustas T.** (*1750 Mastrichtas, †1812 Heidelbergas) mokėsi pas savo tėvą Johanną Valentiną T. ir dėdę Johanną Heinrichą T. Vyresn. Tapo vienu popul. tų laikų portretistų. Išgarsėjo visų pirma gęstančio rokoko stiliumi tapytais moterų ir vaikų portretais. **Johannas Heinrichas Wilhelmas T.** (*1751 Haina, †1829 Oitinas). Nutapęs pav. „Goethe Kampanėje“ (1787), pasidarė žym. šeimos tapytoju. Be to, klasicist.-natūral. maniera tapė gyvūnų, vaisių ir gėlių kompozicijas.

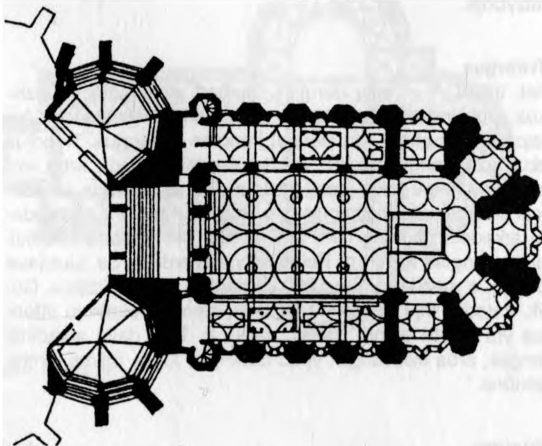
Tiudorų stilius
Anglų meno epocha, pavadinta pagal tuo metu (1485—1603) valdžiusią Tiudorų dinastiją. Šis stilius vėlyv. gotikos požymius, perimtus iš ankstesnio ↑perpendikuliarinio stiliaus, perkėlė į pasauliet. architektūrą, juos papildydamas ↑renesanso elementais. Tiudorų stilius pasižymi itin turtingomis men. formomis. Paskut. jo fazė vadinama ↑Elzbietos stiliumi.

Tizian (tikr. Tiziano Vecellio)
(*apie 1477 arba 1488/90 Pijeve di Kadorė, †1576 Venecija)
It. tapytojas, žym. brandž. renesanso meistras. Manoma, kad Venecijoje Tizianas [Ticianas] mokėsi pas mozaikininką Sebastiano Zuccato, vėliau pas Gentile ir Giovanni Bellini'us, iš kurių ankst. kūrybos laikotarpiu buvo nusižiūrėjęs stilistiką ir komponavimo variantus. 1508 drauge su Giorgione tapė Fondaco dei Tedeschi eksterjero freskas, kurių išliko tik fragmentai. Jį stipriai paveikė Giorgione's spalvų

lyrizmas ir human.-alegorinės daugelio jo paveikslų temų potekstės. Kuriant Scuola di S. Antonio freskas Padujoje vis dėlto nusvėrė jo energingesnė, plastiškesnė figūrų traktuotė ir dramatinis pasakojimo būdas. Po Giorgione's ir Belini'ų mirties, be to, pasitraukus S. del Piombo, jis tapo Venecijos men. ir polit. gyvenimo autoritetu; jo padėtį dar labiau stiprino ilgametė draugystė su rašytoju P. Aretino ir skulptoriumi J. Sansovino. Susitikimas su imp. Karoliu V ir pasiūlymas dirbti rūmų dailininku atnešė Tizianui tarpt. pripažinimą. Sėkmę jam pelnė 1518 sukurtas pav. „Švč. M. Marijos ėmimas į dangų" ir naujoviškai asimetr. sukomponuota „Pezaro Madona" Frari bažn. Venecijoje. Po šio herojiškų, dramatiškų kompozicijų laikotarpio 4-ame deš. jo stilius įgavo rimties. Jis tapo Venecijos ir Š. Italijos žym. portretistu. Per Vasari ir Salviati susidūrus su Romos ir Florencijos manierizmu jo kompozicijos vėl pasidarė dramatiškesnės. Ankstesnį šiltą, skaistų koloritą dabar pakeitė niūrios ir tamsios spalvos. Vėlyv. laikotarpiu spalvai atiteko ir piešinio funkcijos. Į dažus papildomai pridėjęs ↑rišam. medžiagų, jis sulėtindavo jų džiūvimo procesą ir, pasak Palma Giovane's, „galop daugiau tapydavo pirštais nei teptukais". Svarb. kūriniai: „Flora" (apie 1515); „Urbino Venera" (1538); „Imp. Karolis V" (1548); „Autoportretas" (apie 1562); „Jėzaus vainikavimas erškėčiais" (apie 1570/76).

Tobey, Mark
(*1890 Kantervilis/Viskonsinas, †1976 Bazelis)
Amer. ↑tašizmo tapytojas. Baigęs studijas Čikagos dailės institute iš pradžių dirbo piešėju madų ir reklamos srityje. 1918 perėjo į behaizmą ir iki gyvenimo pabaigos domėjosi Tol. Rytų filosofija. 1922—25 Teng Kwei dėstė jam ↑kaligrafiją ir kompoziciją. 1934/35 keliavo po Japoniją ir Kiniją, ten gyveno dzenbudistų vienuolyne. Nuo to meto „baltasis raštas", pinklios, kabliukais susikryžiuojančios linijos tamsiame fone virto jo tapybos skiriamuoju požymiu.

Tolas
(gr. tholos) Antik. apskrito plano šventykla su cilindro formos ↑cele; šventyklą juosia kolonų žiedas. Ne itin paplitusi ↑antik. šventyklos forma. Garsūs pavyzdžiai — Delfuose ir Olimpijoje.

Tiudorų stilius:
Henriko VII koplyčia. Vestminsterio abatija. Londonas

Tommaso da Modena
(*apie 1325 Modena, †1379)
It. tarpt. gotikos (↑minkšt. stilius) tapytojas. Vitale da Bologna ir Niccolò di Giacomo įtakoje Tommaso [Tomazas] mėgino švelninti griežtą Giotto stilių. Jo ankst. kūrybai priklauso ryškiai individualizuoti įžymių dominikonų portretai Trevizo Šv. Mikalojaus bažn. Epiškai, bet naujoviškai, naudodamas rakursą ir ↑šviesotamsos modeliuotę, yra pavaizdavęs „Šv. Uršulės gyvenimą".

Tondas
(it. tondo — apvalus) Apskrito formato paveikslas arba reljefas. Tondo forma bus atsiradusi iš antik. ↑medaliono ir krikšč. glorijos. Nuo XV a. vid. Florencijos tapyboje tonduose dažnai buvo vaizduojama Švč. M. Marija; ideali geometr. apskritimo forma turėjo pabrėžti jos orumą ir iškilnumą.

Tonė baldai
(orig. vok. Bugholz) Baldai, pagaminti lenkiant medį austrų dizainerio M. Thonet 1830 išrastu metodu — veikiant medieną garais. Lab. žinomos „Dauno" tipo kavinių kėdės, kurias nuo 1859 industr. būdu pradėjo gaminti Thonet firma Vienoje. Per 50 metų jų buvo pagaminta daugiau nei 50 mln.; jos mėgstamos ir šiais laikais. Inžiner. principu sukonstruoti lenkto medžio baldai pirmiau už secesiją reprezentavo paprastas, organiškas, lanksčias formas. Vėliau lenkto medžio metodą savo baldų projektuose naudojo ir A. Aalto bei M. Breueris.

Toninis medžio raižinys
Kitaip ksilografija, skersinis medžio raižinys. Tai 1775 T. Bewicko iš ↑medžio raižinio išrutuliota ↑iškiliosios spaudos technika. Kitaip nei medžio raižiniui, šiai technikai naudojama skersinė mediena (buksmedžio, kriaušės, vyšnios). Joje raižikliu punktyriškai įrėžiamas motyvas. Labai kieta skersinė mediena įgalina preciziškai su smulkių įpjovų pagalba niuansuoti plokštumos tonus bei padaryti daugiau atspaudų. Todėl toniniais, o ne paprastais medžio raižiniais iliustruojamos knygos ir žurnalai. Ypatingą reikšmę jie įgavo XIX a. kaip paveikslų ↑reprodukcijų gamybos priemonė (*faksimilinis medžio raižinys*).

Toorop, Jan
(*1858 Purvoredžas/Java, †1928 Haga)
Ol. ↑secesijos ir ↑simbolizmo dailininkas. Vaikystę Tooropas [Toropas] praleido Javoje; keturiolikametis su tėvais persikėlė į Olandiją. 1880—85 studijavo Amsterdamo ir Briuselio akademijose. 1885 tapo Belgijos dailininkų asociacijos „Les ↑Vingt" nariu. Iš pradžių kūręs impres. ir puantilistine maniera, 9-o deš. pab. pasuko relig. simbolizmo link, nevengdamas ir Javos tautodailės impulsų („Trys nuotakos", 1893).

Toreutika
(gr. toreutikē (technē), iš toreuō — išpjaustau) Dailusis metalo apdirbimas. ↑Cizeliavimas, ↑kalstymas.

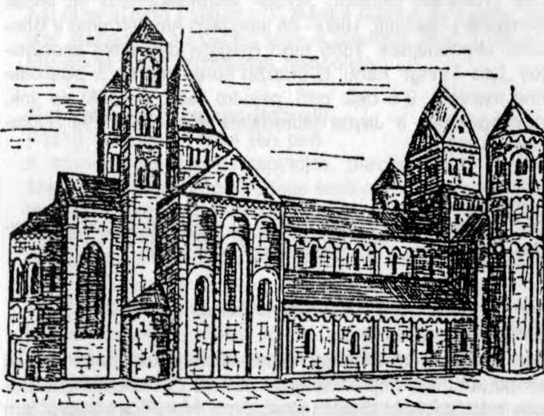
Tori Busshi (tikr. Shiba Kuratsukuribe no Obito T.)
(dirbo VII a. pr.)
Jap. skulptorius. Pirmasis šalies skulptorius, kurio kūriniai atributuoti. 605 imp. užsakymu sukūrė dvi reikšmingas Budos statulas. Kaip didelės skulptūros mokyklos vadovui jam buvo suteiktas „busshi", t. y. Budos meistro, vardas.

Torriti, Jacopo
(XIII a. II p.)
It. tapytojas ir mozaikos meistras. Apie Torriti [Toričio] gyvenimą maža težinoma. Manoma, kad vadovaujamas Cimabue, dirbo Šv. Pranciškaus bažn. Asyžiuje. Pirmąjį savo atributuotą darbą drauge su J. da Camerino sukūrė 1291 Romoje S. Giovanni in Laterano bažn. Jo mozaikos S. Maria Maggiore bažn. atrodo tradiciškesnės ir archajiškesnės nei jo amžininkų, mat jų kompoziciją ir ikonografiją jis perėmė iš rom. kūrinių. Savo fabuliniu stiliumi jo kūriniai, kad ir monument. technikos (mozaika, freskos), primena knygų tapybą.

Torsas
(it. torso) Neužbaigtas arba tik iš dalies išlikęs dailės kūrinys, papr. skulptūra, be rankų, kojų, kitąkart ir be galvos. — Gars. torsų pvz. yra Milo Venera su nuskilusiomis rankomis ir Michelangelo vergų statulos, ne visiškai iškaltos iš marmuro luito.

Toskaninis orderis
↑Dorėninis orderis

Toulouse-Lautrec, Henri de
(*1864 Albi, †1901 Malromė net. Bordo)
Pranc. tapytojas ir grafikas. Vaikystėje Toulouse-Lautrecas [de Tulūzas-Lotrekas] susilaužė kojas ir visam gyvenimui liko luošas. Iš pradžių mokęsis pas arklių tapytoją R. Princeteau (1882), 1883—85 studijavo Paryžiuje. Nuo 1886 gyveno Monmartre, ten viešnamių, kabaretų ir cirko pasaulyje atrado savo kūrybos temą. Vienu metu linkęs į ↑impresionizmą, kuris pašviesino jo paletę, vėliau išrutuliojo savitą, jokioms dailės srovėms nepaklūstantį stilių; jam būdinga lanksti linija ir nedaugelis didelių plokštum. spalvinių formų. Impulsų jam teikė E. Degas, P. Gauguinas ir jap. spalvoti medžio raižiniai. 1892 pradėjo kurti ↑spalv. litografijas ir netrukus pasiekė techn. virtuoziškumą (serija „Elles", 1896). Greta populiariųjų plakatų („Moulin Rouge", 1891; „Šokėja Jane Avril", 1893), kuriems jis pirmasis suteikė dailės kūrinių rangą, kūrė ir portretus („Modistė", 1900), be to, buvo labai mėgstamas žurnalų iliustratorius ir piešėjas. Ir sulaukęs sėkmės, Toulouse-Lautrecas liko vienišius ir mirė nuo potraukio alkoholiui. Jo kūryba padarė įtakos ne vienam dailininkui, kaip antai G. Seurat, V. van Goghui ir jaunam Picasso, be to, ↑secesijos tapybai ir plakatui.

Maria Laach benediktinų vienuol. bažn. transeptas

Transeptas
(lot. trans- ir saeptum — pertvara) Kitaip skersinė nava. Bažnyčios ↑navų korpusą skersai kertanti nava. Ankst. krikšč. ↑bazilikose transeptas eidavo tarp ↑apsidos ir navų korpuso ryt. dalies; romanikos laikais pailginus navų korpusą už transepto rytų kryptimi (↑choras) susiformavo kryžiškas bažnyčios planas. Navų korpuso ir transepto susikirtimas sudaro ↑kryžmą. Transepto, dažn. kelianavio, ryt. pakraštyje įrengiamos papildomos koplyčios.

Travėja
(pranc. travée — anga) Konstrukciniu atžvilgiu savarankiška skliauto dalis (skliauto protarpis), laikoma keturių atramų (kolonų, sienų), su savo formuojama erdve, taip pat jos projekcija plane. Keletas vienodų palei išilginę pastato ašį išdėstytų travėjų sudaro ↑navą. (Kitaip nei navos, travėjos priskiriamos išilginei ašiai.) Jei erdvė skaidoma ritmiškai, pvz., ↑statramsčių kaitos, susidaro vad. *ritmiška travėjų seka*. Travėjos sąvoka dažn. vartojama kalbant apie skliautais dengtas ↑bazilikas [ar ↑halines bažnyčias], bet gali reikšti ir arkinio tilto dalį tarp dviejų atramų.

Trečentas
(it. trecento — trys šimtai) Itališkas XIV a. apibūdinimas, taikomas ir to meto meno stiliui, t. y. it. brandž. gotikai.

Trejybė
↑Švč. Trejybė

Tribolo, Niccolò (tikr. N. di Raffaello de' Pericoli)
(*apie 1500 Florencija, †1550 ten pat)
It. skulptorius ir parkų architektas. Mokęsis pas J. Sansovino, nuo 1524 Tribolo [Tribolas] darbavosi Romoje. Nustatyta jo bendraautorystė kuriant popiež. Adriano VI antkap. paminklą. Nuo 1534 turėjo įv. užsakymų Medici šeimai Florencijoje. Suprojektavo „Boboli sodų" parką.

Tribriaunis kaltas
Drožimo įrankis su kampuotais ašmenimis. Tribriauniu kaltu medžiagos (dažn. mediena) ne pjaustinėjamos, o skaptuojamos. Šis kaltas vartojamas tiek medžio drožyboje, tiek raižyboje.

Triforijus
(lot. triforium — trejų durų) **1.** Roman. arba gotik. ↑bazilikos centr. navos, transepto ar presbiterijos vid. sienose (kitaip nei ↑empora — jų storyje) įrengtas koridorius. Triforijus eina po ↑langų aukštu, virš tarpnavinių arkadų arba virš emporos, jeigu tokia yra. Į pastato vidų jis atsiveria arkadomis ir kartais apšviečiamas pro langus. *Aklinį triforijų* sudaro arkados, už kurių nėra koridoriaus. — Pirmasis triforijus buvo įrengtas XI a. I p. Reino srityje (Verdeno Šv. Liucijaus bažn.), o maždaug nuo 1200 jie paplito ir Prancūzijoje. Gotik. katedrų trijų ar keturių tarpsnių sienų struktūroje triforijus yra svarbi archit. suded. dalis. **2.** Trijų dalių arkadinis langas, arba šviesangis, ypač būdingas XIII a. sakral. architektūrai.

Triglifas
(gr. triglyphon — trijų įpjovų) ↑Dorėn. orderio ↑frizo suded. dalis: siaura akmens plokštė su trimis statmenomis įpjovo-

mis, kaitaliojama su ↑metopomis. Frizas yra taip komponuojamas, kad triglifas visuomet būtų ties kolonos ašimi, be to, ↑tarpkolonio viduryje, išskyrus šventyklos kampus, kur du triglifai atsiduria šalimais. Dėl to susidarantis kampo, arba *triglifo, konfliktas* išsprendžiamas sumažinant paskut. tarpkolonį (kampinis suspaudimas).

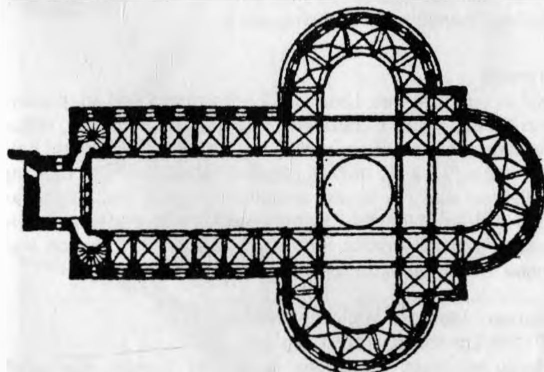
Triguba žuvies pūslė
Gotik. ↑masverko forma; skritulyje įkomponuotos trys ↑žuvies pūslės.

Triguba žuvies pūslė

Trijų ketvirčių profilis
Kitaip pusprofilis, *en trois, quarts*. Portret. tapyboje (↑portretas) — šoninis kiek pasukto į žiūrovą žmogaus vaizdas; tarpinė padėtis tarp ↑profilio ir ↑*en face*.

Trilapė užbaiga
(orig. vok. Dreikonchenanlage; gr. trikonchos) Bažnyčios ↑navų korpuso užbaiga. Transepto šakų galai, kaip ir presbiterijos ryt. pusė, baigiasi ↑konchomis, tad susidaro trilapio formos planas. Taigi vidus, žvelgiant nuo bažnyčios ↑kryžmos, daro centriškos patalpos (↑centrišk. statinys) įspūdį. Ir transepto šakų apsidas, ir ryt. chorą gali juosti apėjimai (pvz., St. Maria im Kapitol bažn. Kelne, apie 1035—65).

Trilapė užbaiga

Trilapis
Gotik. ↑masverko figūra, išsirutuliojusi iš trijų apskritimų, forma primenanti dobilo lapą.

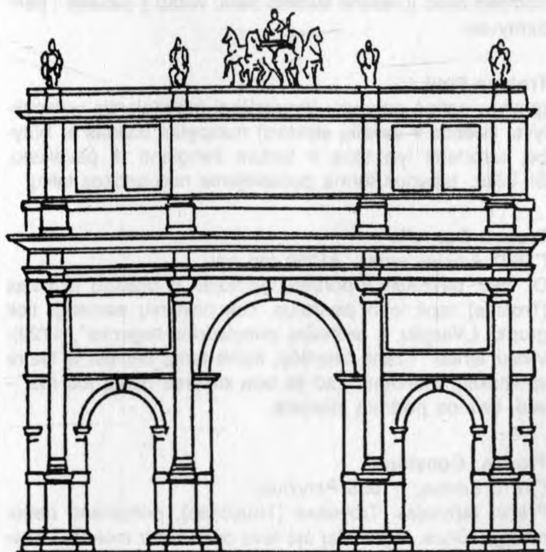

Trilapis: apskritas ir kampuotas

Trintinis atspaudas
(orig. vok. Reiberdruck) ↑Spaudos formos atspaudas, gautas ne presu, bet rankiniu būdu, spaudžiant ir trinant ranka (plg. ↑rank. atspaudas) arba trintuve. Ši sąvoka taikoma ir atspaudams iki išrandant knygų spausdinimą. Šiais laikais trintinis atspaudas dar naudojamas japonų ir daugelio modern. medžio raižytojų; jis atstoja ir ↑band. atspaudą.

Triptikas
(gr. triptychos — trigubai sudėtas) Trijų dalių atvaizdas. Dažnai abi kraštinės plokštės būna suveriamos ir uždaro vidurinę (↑sąvar. altorius). [Triptiku taip pat vadinamos trys atskiros tapybos, grafikos ar skulptūros kompozicijos, siejamos bendros temos, idėjos, siužeto.]

Triumfo arka
1. Atskirai stovinti, monumentali vartų arka, kuri sen. Romoje buvo statoma kaip kurio nors karvedžio pergalės triumfo ženklas. Triumfo arkos būna vienerių ar kelerių vartų, dažnai papuoštos reljefais, statulomis bei įrašais. Romos triumfo arkų žym. pavyzdžiai: imp. Tito (81—96 po Kr.), Septimijaus Severo (203 po Kr.) ir Konstantino (315 po Kr.) triumfo arkos. Jau romanikoje apipavidalinant fasadus, ypač P. Prancūzijoje, vėl buvo pradėta naudoti triumfo arkų forma (pvz., Sen Žilyje, Arlyje). Renesanse

Konstantino triumfo arka. Roma

buvo sukurta tik vienintelė tikra triumfo arka — prie Castel Nuovo Neapolyje, Alfonso Aragoniečio garbei (apie 1470). Tačiau architektūroje įsitvirtino triumfo arkos motyvas (pvz., Šv. Pranciškaus bažn. Riminyje), o XV—XVIII a. jis klestėte klestėjo antkap. paminkluose, altoriuose, be to, švenčių ir gedulo renginių dekoracijose. XIX a. triumfo arka vėl tapo savarankišku statiniu, pvz., Arc de Triomphe de l'Étoile Paryžiuje (apie 1836) arba Pergalės vartai (Siegestor) Miunchene (1843—52). [**2.** Arka, skirianti bažnyčios centr. navą nuo presbiterijos. Viduramžiais atsirado paprotys šioje arkoje įrengti siją (*triumfo arkos sija*) su ↑triumfo kryžiumi.]

Triumfo kryžius
XI a. atsiradęs monument. kryžiaus tipas. Jis dažnai buvo tvirtinamas prie triumfo arkos sijos [arba pakabinamas pačioje arkoje]. Triumfo kryžius vaizduoja nukryžiuotą Kristų, o abipus jo — Švč. M. Mariją ir šv. ev. Joną (pvz., Triumfo kryžiaus grupė Vechselburge, 1235).

Troger, Paul
(*1698 Velsbergas, †1762 Viena)
Austrų tapytojas ir ofortistas. Italijoje Trogeris mokėsi iš G. B. Piazzetta, S. Ricci ir G. B. Pittoni kūrinių. 1751 paskirtas Vienos akademijos profesoriumi, o 1754—59 buvo jos rektoriumi. Ankst. kūrinių intensyvus koloritas ir rausvi tonai dar rodo Pittoni įtaką. Šėnbrūno rūmų koplyčios didž. altoriaus spalvos jau šaltesnės, sidabriškos. Kūrė dinamiškas daugiafigūres kompozicijas, kurių figūros dėl kontrasto su begaline erdve atrodo per mažos. Kūriniai: freskos Zalcburgo Šv. Kajetono bažn. (1728), Melko vienuol. Marmuro salėje ir bibliotekoje (1731/32) ir Brikseno katedroje (1748—50).

Trompas
Arka su nišos pavidalo skliautu virš stačiakampio mūro kampo. Trompai kvadr. patalpos planą paverčia aštuonkampiu, kas leidžia ją perdengti ↑kupolu arba 8 dalių vienuolyno skliautu (↑skliautas). Viduramžių ir islamo architektūroje trompas buvo įprastinė statinio dalis, vėliau jį pakeitė ↑pendentyvas.

Trompe l'œil
(pranc.: optinė apgaulė) Virtuoziškai (naudojantis perspektyva, šviesos ir šešėlių efektais) nutapytas daiktas ar būtybė, atrodanti lyg tikra ir tartum žengianti iš paveikslo. Ši ↑iliuz. tapybos forma puoselėjama nuo antikos laikų.

Troost, Cornelis
(*1697 Amsterdamas, †1750 ten pat)
Ol. žanr. paveikslų ir portretų tapytojas. Iš pradžių Troostas [Trostas] tapė vien portretus, tiek pavienių asmenų, tiek grupių („Vargšų ir našlaičių prieglaudos regentai", 1729). Vėliau ėmėsi ↑žanr. tapybos, kuriai temų sėmėsi iš teatro spektaklių. Manoma, kad jis bus sukūręs naują jos rūšį – vad. šeimos portretą interjere.

Troyon, Constant
(*1810 Sevras, †1865 Paryžius)
Pranc. tapytojas. Troyonas [Truajonas], porceliano dekoruotojo sūnus, iš pradžių ėjo tėvo pėdomis ir mokėsi ↑Sevro manufaktūroje. Dailės istorijai jis reikšmingas tuo, kad ↑Barbizono mokyklos gamtai artimą vaizduoseną pritaikė animal. tapybai. Stengėsi vaizduoti gamtą idilišką ir drauge natūralią, tikrovišką, perteikti atmosferos virpesius.

Trübner, Wilhelm
(*1851 Heidelbergas, †1917 Karlsrūhė)
Vok. tapytojas. Trübneris [Triubneris] mokėsi Karlsrūhės ir Miuncheno akademijose. 1870 buvo priimtas į W. von Dietzo (iš Piloty aplinkos) klasę; jo dėka suartėjo su „Leiblio sambūriu". 1894 prisijungė prie Miuncheno ↑„Sezession" grupės. Nuo 1896 dėstė Frankfurto Städelio dailės institute, o 1903 buvo pakviestas į Karlsrūhės akademiją. Ankst. kūrybos stilius įtakotas tamsaus kolorito Miuncheno mokyklos ton. tapybos. Tenkinosi siaura spalvų skale — lab. mėgo prislopintus pilkšvai žalius tonus. Vėliau, praskaidrinęs paletę šviesiom, intensyviom spalvom, sukūrė savitą realist. ↑impresionizmo variantą. Tolydžio ryškėjo vaizduojamų objektų išcentrinis komponavimas ir jų nukirtimai paveikslo kraštuose. Kūriniai: „Heidelbergo rūmuose" (1873); „Prie Frauenchiemo ežero" (1891).

Tuaillon, Louis
(*1862 Berlynas, †1919 ten pat)
Vok. skulptorius. 1873—83 Tuaillonas [Tuajonas] buvo geriausias R. Begas mokinys Berlyno akademijoje, tačiau netrukus išsivadavo iš šiam būdingo ↑neobaroko stiliaus. Persikėlęs į Romą (1885) jis tapo vienu žym. vok. ↑neoklasicizmo skulptūros meistrų. Ten, atsidūręs H. Marées aplinkoje ir būdamas A. von Hildebrando mokiniu, sukūrė idealizuotų natūralaus dydžio skulpt. grupių. Šiam laikotarpiui priklauso pirmieji jo būsimų svarb. darbų variantai: „Amazonė su žirgu" (1895) ir „Žirgų tramdytojas" (1901). 1902 grįžo į Berlyną, ten sukūrė keturis raito kar. Vilhelmo II paminklus.

Tucherių altoriaus meistras
(dirbo XV a. vid. Niurnberge)
Vok. tapytojas. Šiuo ↑menamuoju vardu vadinamas pagal Niurnbergo augustinų bažn. altorių (apie 1445, dab. Frauenkirchės bažn.), sukurtą Niurnberge gyvenusios Tucherių šeimos užsakymu. Ant vidur. plokštės nutapytas „Apreiškimas", ant šoninių — „Nukryžiavimas" ir „Prisikėlimas". Kresnos, stotingos figūros rodo seną bohemišką tradiciją; be to, galima įžvelgti ir R. Campino įtaką.

Tumba
XIII a. susiformavęs ↑sarkofagą primenantis antkap. paminklo tipas. Tumbą sudaro skrynios pavidalo korpusas, viršuje dengiamas plokštės; kartais virš tumbos įrengiamas ↑baldakimas. Plokštėje dažnas mirusiojo atvaizdas — iš pradžių reljefinis, vėliau — apval. skulptūros formos (pvz., Pšemislidų antkapiai Prahos katedroje, sukurti P. Parlerio dirbtuvės). Ypatinga tumbos forma yra *raudų tumba*, kurios sienose vaizduojama gedulinga eisena.

Turner, (Joseph Mallord) William
(*1775 Londonas, †1851 ten pat)
Anglų tapytojas ir grafikas. Iš pradžių Turneris [Terneris] lavinosi savarankiškai, kurį laiką mokėsi architektūros pas T. Maltoną, kol 1789 J. Reynoldsas priėmė jį į tapybos klasę. Veikiamas XVII a. ol. tapytojų, vėliau N. Poussino ir Claude Lorraino, ilgainiui tapo žym. anglų ↑peizažo meistru. Nuo 1809 — perspektyvos mokslo profesorius. Savo paskaitose (1811—28) stojo už peizažo pripažinimą savarankiška tapybos šaka ir suskirstė jį į porūšius: kalnų, pasto-

Tušo tapyba: Gengei Kōgan. Daruna ant meldo stiebo keliasi per upę

ralinį ir architektūrinį, istorinį peizažą ir mariną. Neįprasta technika nesutrukdė jam iškart pelnyti pasisekimą. Tik vėlyv. jo kūriniai tuometinės publikos liko nesuprasti. Kelionių po Europą rezultatas — eskizų sąsiuviniai (vien iš pirmosios kelionės Italijoje jų susikaupė 17), didelio formato akvarelių ciklai („Picturesque Views of England and Wales") ir vario raižinių serijos (po 1817 — „The Rivers of Europe"). Nuo 1817 Turnerio paletė ėmė šviesėti. Tačiau lemtingą įtaką jo stiliui padarė apsilankymas Venecijoje: šio jūrinio miesto atmosfera labai paveikė Turnerio tapybos sampratą. Spalva nebeimitavo medžiagiškumo, atsiskyrė nuo objekto. Kontūrai ištirpo ir tik šen bei ten ryškiau pabrėždavo detales. Turneris studijavo Goethe's ↑spalvų mokslą ir pats atliko optinių fizik. eksperimentų. 1844 sukurtame pav. „Lietus, garas ir greitis" bene pirmąkart vaizduojamas geležinkelis. Perteikdamas atmosferą, šviesą ir orą spalvomis, jis užbėgo už akių ↑impresionizmui.

Tušo piešinys
↑Teptuko piešinys

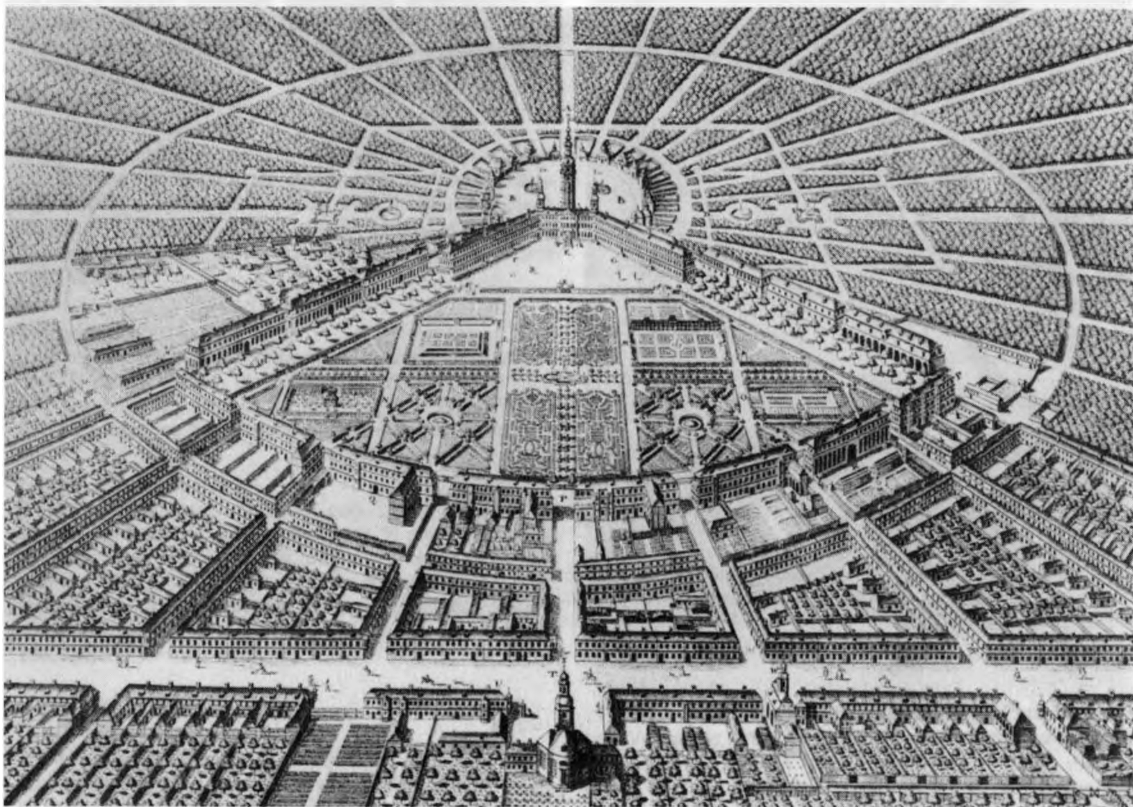
Tušo tapyba
R. Azijos tapybos šaka; tapoma teptuku ir tušu ant šilko arba popieriaus. Tušo tapyba pirmuč. suklestėjo Kinijoje Sungų laikais (960—1279), itin puoselėjama dzenbudistų sektų ir perkelta jų į Japoniją. Ten ji savo raidos viršūnę pasiekė valdant Asikagų dinastijai (1336—1573), garsinama tapytojo Sesshu. Tušo tapyboje dominavo relig. ir filos. temos. Jai naudojamas kiniškas tušas gaminamas iš suodžių ir kaulų klijų mišinio; jis supresuojamas į kietą akmenį ir tik prisireikus skiedžiamas vandeniu. Mišinio ir vandens proporcijos lemia atspalvius — nuo pilkšvo iki juodo.

U

Uccello, Paolo (tikr. P. di Dono)
(*apie 1397 Florencija, †1475 ten pat)
It. ankst. renesanso tapytojas. Pravardę Uccello [Učelas], it.: paukštis, gavo dėl aistringo pomėgio kolekcionuoti pvz. lakštus su gyvūnų atvaizdais. 1407—12 buvo L. Ghiberti mokinys ir bendradarbis, kai šis kūrė Florencijos baptisterijos bronz. duris. Po 1415 savarankiškas „Medici e Speziali" gildijos narys. 1425—31 Venecijoje kūrė mozaikas Šv. Morkaus katedrai, vėliau galutinai persikėlė į Florenciją. Ten po Masaccio buvo laikomas vienu universaliausių ir lab. linkusių eksperimentuoti dailininkų. Pirmas žymus darbas — 1436 nutapytas kondotjero Johno Hawkwoodo „raitelio statulos" paveikslas, kurio motyvas siejamas su S. Martini freska Sienos Palazzo Pubblico. Vertos dėmesio freskos S. Miniato ir S. Maria Novella bažnyčiose, o kaip pasauliet. patalpų dekoravimo pvz. — neišlikusios „uomini illustri"; vėliau, tarp 1450 ir 1460, buvo sukurti trys Palazzo Medici paveikslai mūšiui prie San Romano paminėti. Detalūs konstrukciniai piešiniai rodo Uccello su moksliniu kruopštumu studijavus centr. perspektyvos dėsnius.

Uecker, Günther
(*1930 Vendorfas/Meklenburgas)
Vok. tapytojas ir ↑objektų dailės kūrėjas. Drauge su H. Macku ir O. Piene sudarė Diuseldorfo ↑„Zero" grupės branduolį. Ueckeriui [Ykeriui] būdingas siekis sujungti į nedalomą visumą šviesą, judesį ir erdvę. Purizmas ir kontempliatyvi ramybė, sklindanti iš kai kurių jo kūrinių, rodo dvasinę giminystę su dzenbudizmo smėlio paveikslais. Ueckeris lab. išgarsėjo savo vinių paveikslais.

Uhde, Fritz von
(*1848 Volkenburgas, †1911 Miunchenas)
Vok. tapytojas. Greta M. Liebermanno, L. Corintho, M. Slevogto ir L. Ury vienas svarb. vok. ↑impresionizmo atstovų. 1866 Uhde [fon Ūdė] lankė Dresdeno akademiją, bet vėliau pasirinko karininko karjerą ir tapė daug. mūšių paveikslus. 1876 Vienoje susipažino su H. Makarto kūryba. Trumpai pabuvojęs Paryžiuje, 1880—94 apsigyveno Dachau net. Miuncheno. Skatinamas Liebermanno, su kuriuo bičiuliavosi, išsiugdė savitą, kupiną impresionizmo elementų natūral. stilių („Dvi merginos sode", 1892). Vibruojantys šviesių, grynų spalvų potėpiai perteikia virpėjimo įspūdį. Tradiciniais su P. Vokietijos aplinka susietais bibl. paveikslais jis nuo 1883 formavo naują relig. tapybos tipą; iš pradžių nesuprasti, vėliau šie kūriniai pasidarė labai populiarūs („Paskut. vakarienė", 1898). Vienas Miuncheno ↑„Sezession" grupės (1892) įkūrėjų.

Urbanistika: 1715 metų Karlsrūhės miesto planas

Uhlmann, Hans
(*1900 Berlynas, †1975 ten pat)
Vok. skulptorius. Diplomuotas inžinierius, nuo 1930 Berlyno technikos universiteto asistentas. Pirmąsias geometrizuotas galvas sukūrė dar studijuodamas. 1932 savo darbams ėmė naudoti vielą. Nacių pasmerktas, 1933—35 kalintas, oficialaus pripažinimo Uhlmannas [Ūlmanas] susilaukė tik po karo — paskirtas Veimare profesoriumi ir pakviestas dėstyti Berlyno aukšt. vaizd. dailės mokykloje. Jo abstrakti parodinė arba archit. plastika tuo pat metu atrodo ir griežta, paprasta, geometrinė, ir sudėtinga, painios struktūros; archit. plastikos galima pamatyti Berlyne, prie Aukšt. muzikos mokyklos („Spiralinė plastika", 1954), ir Bonoje, Beethoveno salėje („Karuselė I + II", 1957—59).

Ultramarinas
↑ Lazuritas

Umbra
(lot.: šešėlis) Įv. rusvų atspalvių gamt. kilmės pigmentas, turintis geležies ir mangano; išdegtas įgauna tamsų rudą toną. Su kai kuriais rišikliais umbra linkusi tamsėti (↑ patamsėjimas). Ji buvo vertinama kaip itin tinkanti šešėliams.

Unikumas
(lot. unicum) Vienintelis daiktas. Unikumais laikomi rankų darbo dailės kūriniai. Jų priešingybė — serijomis pagaminti arba padauginti daiktai ir kūriniai (pvz., atspaudai).

Uolų piešiniai
Priešistor. laikų piešti ar raižyti vaizdai ant uolų, randami visame pasaulyje. Pirmieji žinomi uolų piešiniai — vėlyv. ↑ paleolito urvų tapyba. Kt. kultūr. pakopose — ↑ mezolito, ↑ neolito ir metalo amžių — piešinių randama ne tik urvuose, bet ir ant uolų. Stilist. ypatumai palengvina datavimą. Pvz., ↑ ledlaikio dailei būdingas realist. vaizdavimas ↑ žalvario amžiuje linksta į stilizaciją ir abstrakciją. Skiriamos dvi pagr. Europos uolų piešinių grupės. **1.** *Frankų-Kantabrijos menas*, apimantis Centr. Prancūziją, Pirėnus ir Š. Ispaniją. Jis prasidėjo akmens amžiaus Orinjako kultūra (30000—24000 pr. Kr.); jo stilist. raida — nuo raižyt. kontūr. piešinių iki trumpalaikio kontūrų atsisakymo. Pagr. tema — natūral. žvėrių motyvai, dažn. juodos ir rudos ochros spalvos. Suklestėjo pranc. urvų tapyboje Madleno kultūros laikotarpiu (18000—11000 pr. Kr.). **2.** *Levanto menas* R. Ispanijoje, priskirtinas mezolitui ir neolitui; mėgstamos medžioklės, kovų, šokių scenos. Žvėrys vaizduojami natūralistiškai, o žmonių figūros stilizuotos. Vyrauja raudoni tonai. — Žalvario amžiuje uolų piešiniai dažn. buvo kuriami Skandinavijoje; žmonės, pavaizduoti su laivais, įrankiais ir naminiais gyvuliais, atspindi tuolaik. kultūrai būdingą gyvenseną.

Urbanistika
Archit. reikalavimus atitinkantis didesnių gyvenviečių planavimas ir įrengimas. Nuo antikos laikų viena pagr. urbanistikos formų grindžiama šachmatų lentos rastro principu (↑ Hipodamo planas). Atsirandantys nauji viduramžių Vokietijos miestai išlaikė tokią pat schemą, juos dažnai supo įtvirtinimai. Miesto viduryje papr. būdavo bažnyčia ir turgavietė. Nuo renesanso laikų įsigalėjo ↑ ideal. miesto idėja. XIX a. plečiantis daugeliui viduramžiškų miestų formavosi radialinis ir rastrinis gatvių tinklas, net su žiedinėmis ir diagonaliomis gatvėmis. XIX—XX a. sandūroje atsirado vingiuotų ir lenktų, tapybiškai atrodančių gatvių. XX a. estet. meninį aspektą užgožė transporto ir būsto politikos prioritetai. — Harmoningo miesto koncepcija apima ne tik detalų planą. Svarbu tinkamas pastatų dydis, šiuolaikinės ir istor. architektūros dermė, be to, miesto vaizdą papildantys šaltiniai, paminklai ir žalieji plotai.

Urvų tapyba
↑ Uolų piešiniai

Ury, Lesser
(*1861 Birnbaumas/Pozenas, †1931 Berlynas)
Vok. tapytojas ir grafikas. Mokėsi Diuseldorfe, Briuselyje ir pas L. Bonnat bei J. Lefèbre Paryžiuje. 1887 apsigyveno Berlyne. Čia susipažino su F. von Uhde, T. Heine, M. Liebermannu; buvo 1899 įkurtos Berlyno ↑ „Sezession" grupės narys. Pasimetęs tarp ↑ impresionizmo ir natūralizmo jis buvo laikomas vok. impresionizmo pradininku dar prieš A. Menzelį ir M. Liebermanną. Trykštantį spalvomis, lengvai srūvantį rytmečio apšvietimą Ury [Uris] tapydavo dažnai rusvais tonais, pastoziškai. Sustiprėjus kūryboje ↑ simbolizmo tendencijoms, kurį laiką tapė didelio formato paveikslus ST tematika („Adomas ir Ieva", 1899). Vėlyv. laikotarpiu atsidavė grafikai. 1922 ir 1924 pasirodė jo ↑ ofortai, sukurti olandiškais ir Berlyno motyvais.

Utamaro, Kitagawa
(*1753 Kavagojė, †1806 Edas/dab. Tokijas)
Jap. medžio raižytojas ir tapytojas. Utamaro [Utamaras Kitagava] kartu su Hokusai vieni pirmųjų iš jap. dailininkų buvo pripažinti Europoje. Jo 1889 Paryžiuje eksponuoti kūriniai padarė įtakos V. van Gogho kompozicijai, o kaligrafinė linijų žaismė buvo svarbi ↑ secesijos raidai. Japonijoje jis buvo žym. Ukijo-ė (jap. XVIII a. žanr. kūrinių) meistras

Kitagawa Utamaro. Kurtizanė. Spalvotas medžio raižinys

spalv. medžio raižinių srityje, kurioje jis pasiekė men. aukštumas. Mėgstama jo tema — kurtizanių gyvenimas Josivaros pasilinksminimų kvartale Ede (Tokijuje) (pvz., knyga „Seiro nenju gyoji"). Maždaug nuo 1800 prasidėjus spalvoto figūr. medžio raižinio nuosmukiui Utamaro kūryboje įsivyravo rutininis, manieringas grafinio piešinio stilius.

Utrechto mokykla

Kitaip Utrechto ↑karavadžistai. Sambūris, jungiantis XVII a. ol. tapytojus, kurie sekdami M. Caravaggio tradicija tapė jausmingas realist. scenas, nutviekstas dramatiškos ↑šviesotamsos. Šios mokyklos atstovai buvo D. van Baburenas, G. van Honthorstas, H. Terbrugghenas ir kt., kuriantys relig. ir žanr. paveikslus.

Utrillo, Maurice

(*1883 Paryžius, †1955 Daksas)
Pranc. tapytojas. Tapytojos Suzanne Valadon nesantuokinis sūnus, dailės kritiko Miguelio Utrillo įsūnis. Motinos paakintas tapyti ir veikiamas C. Pissarro kūrinių Utrillo [Utriljas] savo kūrybos pagr. tema pasirinko Paryžiaus pramon. priemiesčius. Ankst. laikotarpio kūriniai pasižymi sodriu, tirštu potėpiu; paskesniam „baltajam laikotarpiui" (1907—14) būdingos niuansuotų pilkų tonų tvirtos sandaros archit. kompozicijos („La Gare de Neuilly", 1908). Siekdamas medžiagiškumo įspūdžio, į dažus primaišydavo smėlio ir gipso. 1923 susilaukė pirmojo pripažinimo, tačiau kūrybiškiausia fazė (1905—15) jau buvo pasibaigusi. Nuo tol jis tik varijavo ankstesnes temas. 1917 ėmus tapyti gėlių natiurmortus jo stilistika vėl pasikeitė. Spalvos pasidarė šviesios, vaiskios, piešinys laisvesnis ir žaismingesnis. Pažymėtini ir tuo metu jo sukurti teatr. kostiumų ir scenovaizdžio eskizai S. Diagilevo „Ballets russes".

Užtapymas

(orig. vok. Übermalung) Tapymas ant jau užbaigto kūrinio. Atliekamas paties autoriaus, užtapymas vadinasi *pentimento* (it.: pataisos). Šiaip jau užtapymo dažnai imamasi norint užmaskuoti paveikslo sužalojimus arba atgaivinti patamsėjusias vietas ir tik labai retai — norint ką nors sąmoningai pakeisti. Užtapymas gali labai paveikti paveikslo išvaizdą, net sugadinti jį, jeigu nepaisoma originalo spalvų ir stilistikos. Užtapymų pašalinimas — ↑restauracijos užduotis. Restauratorių profesionaliai atliktas trūkstamo tapyb. sluoksnio atkūrimas vadinamas ↑*retušu*.

Vaga, Pierin del (tikr. Pietro Buonaccorsi)
(*1501 Florencija, †1547 Roma)
It. manierizmo tapytojas. Drauge su savo mokytoju Raffaeliu Vaga [Pjerinas del Vaga] dekoravo Vatikano lodžijas (pvz., „Jėzaus gimimas", „Jėzaus mirtis"). 1527 keleriems metams išvyko iš Romos į Genują; ten sukūrė Palazzo Doria dekoracijas, taigi perkėlė į tenykštę aplinką Michelangelo stilist. elementais praturtintą Raffaelio mokyklos stilių. Kiek ornamentišku stiliumi, koloritu ir jaudinančia vaizduojamų figūrų elegancija jis pelnė vieno iš popul. dekoracijų tapytojų šlovę.

Vaizduojamasis menas
Siauresne — vaizd. dailės — prasme ši sąvoka apima tapybą, grafiką ir skulptūrą. Platesne prasme aprėpia architektūrą, taik. dailę, be to, fotografiją ir kiną.

Vaizduojamoji dailė
↑Vaizduojamasis menas

Valadon, Suzanne
(*1865 Besinas net. Limožo, †1938 Paryžius)
Pranc. tapytoja ir grafikė; M. Utrillo motina. Valadon buvo populiari pozuotoja, kai A. Renoiras, H. Toulouse-Lautrecas ir E. Degas atskleidė ir ėmė puoselėti jos piešimo gabumus. Iš pradžių ji orientavosi į P. Gauguiną ir ↑Pont Aveno mokyklą. Po 1896 pasirodė jos pirmieji ↑ofortai su kasdienio ↑interjero scenomis. Nuo 1905 Valadon atsidėjo tapybai ir apie 1914 susiformavo savitą stilių, kiek giminingą fovizmui (↑„Fauves"), A. Deraino ir H. Matisse kūrybai („Moters aktas su užuolaida", 1914). Siužetus rinkosi iš savo aplinkos ir perteikdavo juos ryškiomis, kontrastingomis spalvomis („Moteris su kate", 1920; „Autoportretas, vaizduojantis aktą", 1932).

Valandų maldynas
Pasauliečiams skirta maldaknygė (kitaip nei ↑brevijorius), kurioje sudėtos visos kasdienės maldos, kalbamos įv. dienos laiku ir suderintos su ↑bažn. kalendoriumi. Paplito vėlyv. viduramžiais; papr. būdavo gausiai iliustruotas. Gars. valandų maldynas yra „Les trés riches heures du Duc de Berry" (Šantiji, 1413/16) su brolių Limburgų tapiniais.

Valdés Leal, Juan de
(*1622 Sevilija, †1690 ten pat)
Isp. baroko tapytojas ir ofortistas. Valdésas Lealis šalia savo varžovo B. Murillo laikomas antruoju Sevilijos tapybos mokyklos meistru. Beje, jis neišvengė to paties Murillo įtakos. Sukūrė reikšmingų relig. tematikos darbų (pvz., El Carmen vienuol. bažn. did. altorių, 1657) ir dramat. kompozicijos bei vaiskaus kolorito istor. paveikslų. Iš jo portretų pažymėtini visafigūriai Šv. Jeronimo vienuol. vienuolių atvaizdai. 1660 prisidėjo prie Sevilijos akademijos steigimo, o 1663—66 jai vadovavo.

Valentin de Boulogne
(*1594 Kulomjė, †1632 Roma)
Pranc. tapytojas. Nuo 1614 Valentinas [Valentinas de Bulonė] apsistojo Romoje. Kaip ir jo autoritetas M. Caravaggio, iš kurio jis perėmė ↑šviesotamsos tapyb. principą, gyveno su visuomenės atstumtaisiais (vagimis, kekšėmis etc.) ir vaizdavo jų būvį realist. žanr. paveiksluose („Būrėja", „Sukčiautojas"); be to, naudojo juos kaip modelius savo relig. paveikslams.

Valeras
(pranc. valeurs — vertė) Tapomų objektų spalvos toninė gradacija, taip pat šviesšešėlių efektai, suteikiantys atvaizdui plastiškumo, kuriantys nuotaiką ir atmosferą. Valero niuansams daug dėmesio skyrė impresionistai.

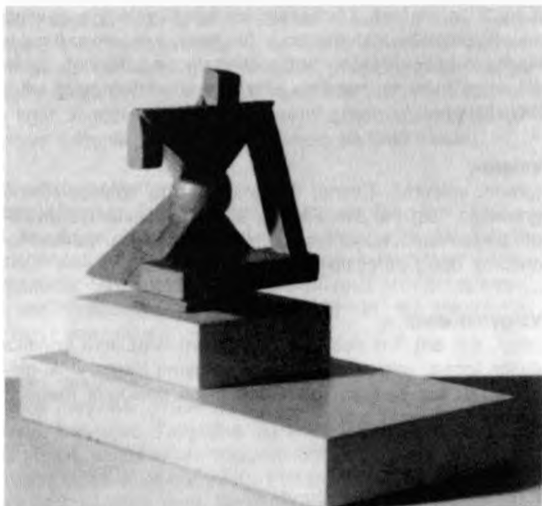
Valgymo dailė
(angl. eat art) 7-o deš. pab. D. Spoeri išrutuliota ironiška dailės forma, valgomus daiktus ir valgymą iškelianti iki meno lygio, tuo siekianti pademonstruoti tiesioginį meno ir gyvenimo (meno) ryšį.

Valloton, Félix
(*1865 Lozana, †1925 Paryžius)
Šveicarijos-pranc. tapytojas ir medžio raižytojas. Po 1882 Vallotonas [Valotonas] studijavo Paryžiuje, Juliano akademijoje. Viešumoje pasirodė 1890 su ryškaus juodo ir balto spalvų kontrasto medžio raižiniais. Veikiamas ↑„Nabis" grupės pradėjo tolti nuo tradic. vaizduosenos; savo darbų plokštum. stilizacija bei ties paveikslo kraštu nukirstomis figūromis atsiribojo nuo ↑Salono dailės. 1903 dalyvavo pirmojoje *Salon d'Automne* („Rudens salono") parodoje. Polinkis į idealizavimą nusvėrė pastangas objektyviai vertinti realybę, ir jis suartėjo su ↑simbolizmu ir *art nouveau* (↑secesija). Išprotauto ir podraug nerealiai poetiškos nuotaikos peizažo tendencijomis (nuo 1910) Vallotonas užbėgo už akių ↑nauj. daiktiškumui. Jo žanr. paveikslai ir interjerai yra ir ano meto Paryžiaus visuomenės gyvenimo dokumentai („Lietus aikštėje", „Prisipažinimas").

Valori Plastici
(it.: „Plastiškumo vertė") 1918 Romoje tapytojo M. Broglio įsteigtas ir iki 1922 ėjęs dailės žurnalas, artimas ↑metafiz. tapybos krypčiai; reikalavo grąžinti „plastiškumo vertę" ir griežtai stojo prieš ↑futurizmą, ↑ekspresionizmą ir ↑kubizmą. Be G. de Chirico ir C. Carrà, „Valori Plastici" dailininkų ratui priklausė G. Severini ir G. Morandi. Po 1920 įvykus posūkiui tradic. vertybių link, 1922 galiausiai įsikūrė ↑„Novecento" grupė.

Vanitas
(lot.: tuštybė) Dailės kūriniai, primenantys apie žemiškųjų gėrybių laikinumą bei šio pasaulio menkystę. Viduramžiais ši ↑*memento mori* forma buvo išreiškiama vaizduojant ↑Mirties šokį, tris žmogaus gyvenimo amžius etc. *Vanitas* idėja buvo itin populiari baroko dailėje, pirmuč. XVII a. ol. ↑natiurmortuose. Dažn. juose pasikartojantys simboliai — kaukolė arba skeletas, užgesusi žvakė, smėlio laikrodis bei sulūžę daiktai.

Vantongerloo, Georges
(*1886 Antverpenas, †1965 Paryžius)
Belgijos skulptorius ir tapytojas. 1917 Vantongerloo [Vantongerlo] buvo vienas iš „De ↑Stijl" grupės įkūrėjų ir vienas pirmųjų skulptorių, kuris šios grupės puoselėjamus ↑kubizmo įtakotus abstrakčios, geometr. formos principus perkėlė į trimatį vaizdą („Konstrukcija rutulyje", 1917). Griežta vertikalia-horizontalia struktūra Vantongerloo paveikslai primena jo draugo P. Mondriano kūrinius („Kompozicija su apel-

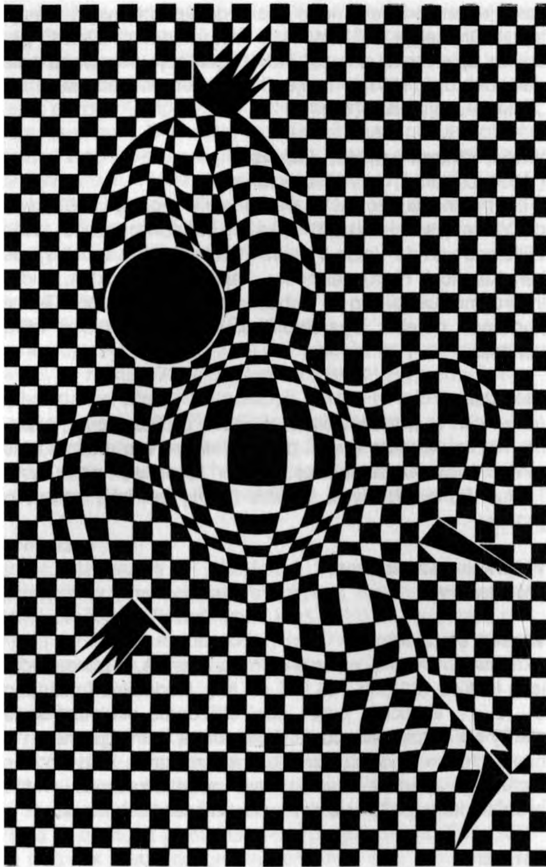
Georges Vantongerloo. Konstrukcija su rutuliu. Polichromuotas medis

sinu Nr. 58"). Nuo 1927 gyveno Paryžiuje, ten buvo ↑ „Abstraction-Création" grupės narys. Nuo to laiko jo darbuose atsirado kreivių ir apskritimo linijų.

Vargšų Biblija
Kitaip *Biblia picta, Biblia pauperum*. Paveikslėlių Biblija, atsiradusi XIII a. I p., o XIV a. labai išplėsta. Atvaizdai išdėstyti tipologiškai (↑ tipologija). Kiekvienoje iš 34 paveikslėlių grupių dviem ST istorijoms tenka vienas NT įvykis. Vargšų Biblija, paveikslėliais perteikianti svarb. Šv. Rašto vietas, buvo skirta beraštei neturtingai visuomenės daliai, taip pat kunigams, neįperkantiems tikrosios Biblijos.

Vario raižinys
Seniausia ↑ giliosios spaudos technika. Atvirkščias vaizdas išraižomas nušlifuotoje vario plokštėje ↑ raižikliu. Metalo briaunos pašalinamos ir plokštė padengiama juodais spaust. dažais. Po pakartotinio šlifavimo dažai išlieka tik raižymo vagelėse. Atspaudas daromas presu ant drėgno popieriaus. Vario raižinio pagrindą sudaro linija, todėl jis vadinamas linijine maniera, o ↑ mecotinta, ↑ akvatinta ir ↑ *vernis mou* — plokštumine maniera. — Vario raižiniai veik. bus atsiradę iš auksakalystės patirties XV a. pr. vok. kalbos piet. areale ir sparčiai išplitę Italijoje bei Nyderlanduose. Šią techniką ypač ištobulino M. Schongaueris ir A. Düreris. XVI ir XVII a. vario raižinį tolydžio keitė ↑ ofortas ir ↑ ton. medžio raižinys.

Vario raižinys: Giovanni Battista Piranesi. Villa Albani

Victor Vasarély. Arlekinas

Vasarély, Victor
(*1908 Pečas)
Vengrų-pranc. dailininkas. Nuo 1930 Vasarély [Vazarelis] gyvena Paryžiuje. Paveiktas L. Moholy-Nagy ir ↑„Bauhauzo“ funkcionalizmo, po 1947 galutinai perėjo prie geometr. abstrakcijos ir buvo vienas iš ↑opdailės pradininkų. 1959 išrutuliojo savo „unités plastiques“ sistemą, kai iš pagr. elemento — kvadrato — sudėliojamos įv. geometr. formos (iš pradžių juodos ir baltos, vėliau šešių pagr. spalvų). Persiėmęs social. utopinėmis idėjomis Vasarély svajoja apie naują, džiuginančių spalvų pasaulį, kuriame kiekvienam būtų prieinamas vertingas dailės kūrinys. Originalas jam — tik serijomis gaminamų „multiplikatų“ pirmavaizdis. Savo kūrinių dauginimui jis 1970 Gorde įkūrė „Fondation V“, o 1976 Provanso Ekse muziejų su klausytojų salėmis ir laboratorijomis.

Vasari, Giorgio
(*1511 Arecas, †1574 Florencija)
It. tapytojas, architektas ir meno istoriografas. Keliaudamas po Italiją Vasari [Vazaris] sukaupė gausių duomenų tiek apie brandž. renesanso, tiek apie senovės meną. Surinktą medžiagą 1550 paskelbė ↑gyvenimo aprašymų rinkinyje „Vite de' più eccellenti pittori, scultori ed architetti“, į kurį jis sudėjo ir to meto menininkų gyvenimo aprašymus, ko nebuvo ligtoliniuose meno istorijos leidiniuose. Jis išrutuliojo teoriją apie pasikartojančias tris meno epochas: antiką (klestėjimą) jis priešino „tamsiems“ viduramžiams (nuosmukiui); naujo, trečiojo meno raidos ciklo pradžia — XIV a. (*rinascimento*, plg. ↑renesansas). Jo men. kūrybą iš pradžių veikė Rosso Fiorentino („Ėmimas nuo kryžiaus“, Areco S. Annunziata bažn., 1528), o 5-ame deš. jis perėmė plastišką Michelangelo kūno jauseną (pagal jo eskizus yra nutapęs ir paveikslų). Vėliau orientavosi į Raffaelį, šio vėlyv. stilių, kurį praturtino men. elegancija. Nemažai freskų sukūrė 1555 Palazzo Vecchio ir 1571—73 Sala Regia Vatikane. Iš statinių pirmuč. minėtini Uffizi'ai (dailės muziejus) Florencijoje (prad. 1560).

Vaško tapyba
↑Enkaustika

Vazos
Kitados — sen. gr. ↑keramikos apibrėžimas. Maždaug nuo 1000 pr. Kr. iki helenizmo ir Romos laikų buvo gaminama daug įv. formos indų. Buitinė keramika — iš rupesnio molio — dažn. storasienė, kuklaus dekoro, kitąkart visai be tapinių. Šventyklose ir nekropoliuose randami dirbiniai pagaminti kruopščiau ir ištapyti ornamentais arba figūromis. Indų forma ir jų tapyba nuolat kito. Tačiau men. raiškos būdai buvo perduodami iš regiono į regioną. ↑Antikos vazų formos, ↑antikos vazų tapyba.

Vazų formos
↑Antikos vazų formos

Vazų tapyba
↑Antikos vazų tapyba

Vedova, Emilio
(*1919 Venecija)
It. ↑tašizmo tapytojas ir grafikas. Dailės išmoko savarankiškai. Tiek Vedova [Vedovos], tiek kt. jo amžininkų krit., antifašistinę men. nuostatą lėmė P. Picasso „Gernika“. Jo agresyvių abstr. struktūrų paveikslai, dažnai paremti ryškiu juodos ir baltos spalvos kontrastu, — tiesioginė protesto išraiška. Men. priemonių paieškas jis sieja su naujos savimonės raiška ir jos žadinimu („Iš pasipriešinimo ciklo“, 1956).

Veduta
(it.: vaizdas) Detaliai tikslus, dažnai ir perspektyviškai taisyklingas peizažas ar vaizdas — tapybos arba grafikos kūrinys. Iš dviejų vedutos formų viena yra *surinktinė veduta*, sujungianti į visumą atokiau nuo kits kito esančius pastatus, o kita *idealioji veduta*, kurios kompoziciją estet. sumetimais papildo nesami išgalvoti archit. elementai (↑*capriccio*). Vedutų tapyba buvo popul. XVII ir XVIII a. Olandijoje ir Venecijoje (žym. atstovai: Canaletto, Bellotto, Guardi).

Vedutisti
↑Vedutų tapytojų itališkas pavadinimas.

Vedžvudo keramika
Anglų keramiko Josiah Wedgwoodo (1730—1795) 1759 įkurta spalvoto ↑plonojo fajanso manufaktūra. Vedžvudo keramiką lab. išgarsino aukšta kokybė („queensware“), juodosios akmens masės atradimas („basaltware“), o pirmuč. visoje Europoje išplitęs pavyzdinis ↑klasicizmui būdingas dekoras.

Veiksmo tapyba
(angl. action painting) 6-ame deš. JAV atsiradusi šiuolaik. abstr. tapybos kryptis. Tapoma ↑automatizmo principu —

dažai purškiami, varvinami, tirštai tepami, tėškiami ant drobės; taip išgaunami atsitiktiniai jų nutekėjimai. Drobė virsta veiksmo vieta, o paveikslas — dinamiško tapybos vyksmo išraiška. Šią sąvoką 1952 įvedė amer. meno kritikas H. Rosenbergas; ja pakeitė anksčiau vartotą ↑abstr. ekspresionizmo sąvoką. Žym. veiksmo tapybos atstovai: J. Pollockas, W. de Kooningas ir F. Kline.

Velázquez, Diego Rodriguez de Silva y
(*1599 Sevilija, †1660 Madridas)
Isp. tapytojas. Velázquezas [Velaskesas] mokėsi pas F. Herrera Vyresn. ir vėliau jo uošviu tapusį F. Pacheco. Ankst. kūrybos laikotarpiu (1616—27) tapė daug. relig. turinio paveikslus, portretus ir *bodegone* (↑virtuvės scenas). 1623 persikėlė į Madridą. Kar. Pilypo IV raitelio portretas suteikė jam „pintor del rey" (karal. tapytojo) vardą ir dirbtuvę rūmuose. Veikiamas venecijietiškų paveikslų iš karal. kolekcijos (Tiziano, Tintoretto) ir draugystės su P. Rubensu jo koloritas pasidarė šviesesnis ir šiltesnis („Bakchas su palyda", 1628). 1629/30 ir 1649—51 jis vyko į Italiją Pilypo IV nurodymu įsigyti naujų it. meistrų paveikslų. Nuo 4-o deš. ankst. laikotarpio ↑šviesotamsos kontrastų vietą jo kūryboje užėmė išsklaidyta dienos šviesa. Portretams būdingas vis didėjantis psichol. skvarbumas ir gelmė. Išrinktas rūmų maršalu (1652) ir perėmęs kt. rūmų pareigybes, vėlyv. kūryb. laikotarpiu dažnai tapė jau menkesnės kokybės paveikslus, nes didž. dalį savo paveikslų tapymo jis perdavė į mokinių, ypač žento J. B. del Mazo, rankas. Jo paties tapyti karal. šeimos portretai, „Hilanderas" („Verpėjos", apie 1659) ir kaip grup. portretas sumanyta rūmų scena „Meninas" („Freilinos", 1656). Kt. kūriniai: „Bredos paėmimas" (1634/35); „Venera su veidrodžiu" (1651).

Velde, Henry van de
(*1863 Antverpenas, †1957 Ciurichas)
Belgijos tapytojas, architektas, dizaineris, meno teoretikas; žym. ↑secesijos atstovas. Pirmiausia mokęsis tapybos, van de Velde [van de Veldė] pasirinko ↑neoimpresionizmo stilių; kaip ir P. Signacas tapo „Les ↑Vingt" grupės nariu („Moteris prie lango", 1889). Savo linijinę dailę, inspiruotą funkcionalių reikalavimų ir konstr. sąsajų, neva visai laisvą nuo istor. tradicijų, jis pabandė perkelti ir į architektūros (Bloemenwerfo namai net. Briuselio, 1895) bei interjero sritį. 1898

Henry van de Velde. Dominical. Medžio raižinys

Ikselyje net. Briuselio įkūrė „Taik. dailės dirbtuves". Dėstytojavo Briuselyje ir Gente. Iš jo raštų minėtini: „Bendr. pastabos apie menų sintezę" (1899), „Mėgėjo pamokslai apie dail. amatus" (1901) ir naujus kelius skinantis atsišaukimas „Apie naująjį stilių" (1907).

Velde, Willem van de, Jaunesn.
(*1633 Leidenas, †1707 Londonas)
Ol. ↑marinų tapytojas. S. de Vliegerio mokinys. 1673 van de Velde [van de Veldė] atvyko į Londoną; kaip ir tėvas Willemas van de Velde Vyresn. (1611—1693) tapo Anglijos kar. Karolio II rūmų dailininku. Tapė uosto vaizdus, audrą ir jūrų mūšius giedro ar debesuoto dangaus fone. Tiksliai pagautos detalės išgarsino jį kaip kronikininką ir laivų tapytoją.

Velenėlis
(orig. vok. Rundstab) Kitaip velenėlio profilis, apval. briauna. Ritinio pavidalo archit. puošyb. elementas, dažniausias roman. ir gotik. statiniuose; puošia ↑karnizus, ↑nerviūras ir ↑glifus. Būna *ketvirtinis, pusinis* ir *trijų ketvirčių* velenėlio profilis.

Vėlyvasis renesansas
↑Manierizmas

Venerų statulėlės
Akmens amžiaus (↑paleolitas) maž. plastika, būdinga Orinjako kultūrai (30 000—24 000 pr. Kr.). Nedidelės (maždaug 6—12 cm aukščio), papr. labai stilizuotos skulptūrėlės iš akmens ir kaulo, vaizduojančios nuogą, kūningą moterį ir hipertrofuotai išryškinančios jos moteriškumą. Pažymėtinas statulėlės apimties vientisumas, nedetalizavimas (veido bruožai, kojos). Garsus pvz. vad. Vilendorfo Venera.

Verdiūra
(pranc. verdure — žaluma) Kilpelinio pynimo, vyraujančios žalios spalvos sieninis kilimas su augal. ir pavieniais zoomorfiniais motyvais. Verdiūros buvo mėgstamos XV—XVIII a. ir gaminamos Prancūzijoje, Italijoje ir Nyderlanduose.

Verhulst, Rombout
(*1624 Mechelnas, †1698 Haga)
Ol. baroko skulptorius. Drauge su A. Quellinus Vyresn. Verhulstas [Verhiulstas] nuo 1650 dirbo formuojant ir apipavidalinant Amsterdamo Nauj. rotušės eksterjerą. Sukūrė antkap. paminklų (pvz., admirolo de Ruyterio, 1677—81), archit. reljefų bei portret. biustų — šių iš molio.

Verizmas
(it. verismo, iš vero — teisingas) Toks natūral. vaizdavimas, negailestingai atskleidžiantis ekstremaliausią tikrovę; dažnai susijęs su social. kritika. Siauresne prasme verizmo sąvoka vartojama kritiškųjų ↑nauj. daiktiškumo atstovų kūrybai apibrėžti; vad. *veristai*: O. Dixas, G. Groszas.

Verkbundas
↑Deutscher Werkbund

Vermeer van Delft, Jan (tikr. J. van der Meer)
(*1632 Delftas, †1675 ten pat)
Ol. tapytojas. Kur ir pas ką Vermeeras [Vermeras] mokėsi — nežinoma. 1653 buvo priimtas į ↑Šv. Luko gildiją ir kūryb. kelią pradėjo istor. paveikslais. Išgarsėjo savo ↑interjero ir ↑žanr. tapybos scenomis — rafinuoto kolorito, su mėlynos ir geltonos spalvos akcentais. Šviesi paveikslų tolu-

ma, dėmesys ↑ perspektyvos ir ↑ iliuz. tapybos problemoms rodo C. Fabritius'o įtaką. Supaprastintą kompoziciją veik. bus perėmęs iš į Delftą atsikėlusio P. de Hoocho — tenkinosi viena ar dviem figūromis, vaizduojamomis prie kasdienių darbų. Kompozicijos aiškumą atitinka figūrų ramybė ir susikaupimas. Iš pradžių kiek šiurkštokas, platus potėpis ilgainiui virto plokščia ir glotnia tarsi emalis tapysena. Šalia Rembrandto ir F. Halso Vermeeras laikomas žym. XVII a. ol. tapytoju. Išlikę apie 30 jo kūrinių, tarp jų: „Sąvadautoja" (1656), „Skaitančioji laišką", „Dama prie spineto", „Tapybos alegorija", „Pilančioji pieną".

Vernet, Claude Joseph
(*1714 Avinjonas, †1789 Paryžius)
Pranc. tapytojas. Žymus XVIII a. ↑ peizažo tapybos atstovas. Beveik 20 metų (1734—53) Vernet [Vernė] išgyveno Romoje, kol gavęs užsakymą nutapyti visus Prancūzijos uostus sugrįžo į tėvynę („15 Prancūzijos uostų vaizdų", 1753—63). Vėliau tapė daug. pakrantės peizažus, uosto vaizdus ir marinas. Laivų katastrofos, vaizduojamos audros arba nakties tamsumoje, jau rodo ↑ romantizmo tendencijas.

Vernisažas
(pranc. vernissage — lakavimas) Parodos arba aukciono apžiūrėjimas prieš oficialų atidarymą, dalyvaujant kviestiniams svečiams. Pavadinimas kilęs iš XIX a. Paryžiaus dailininkų įpročio parodos atidarymo dieną dar kartą lakuoti savo paveikslus ir tuo laiku kviestis apžiūrai bičiulius.

Vernis mou
Kitaip (pranc.) minkštasis lakas. Su ėsdinimu susijęs giliaspaudės būdas, kai metalo plokštė padengiama minkštu, lipniu laku arba su lajumi sumaišytu ėsdinimo gruntu. Ant šio sluoksnio uždėjus šiurkštaus, grūdėto popieriaus lakštą kreida ar pieštuku piešiama, gerai paspaudžiant. Ties piešinio linijomis minkštas gruntas prikimba prie popieriaus, ir tose vietose lieka plikas metalas, kurį išėsdina rūgštis. Šia technika gaunamas apgaulingai panašus į piešinį rezultatas. Pirmieji *vernis mou* bandymai buvo atlikti jau XVII a. pr. Šiuo metodu naudojamasi ir šiais laikais, mat juo galima spausd. grafikoje atkurti įvairiausias struktūras bei tekstūras.

Veronese, Paolo (tikr. P. Caliari)
(*1528 Verona, †1588 Venecija)
Perein. laikotarpio iš renesanso į baroką it. tapytojas. Nuo 1541 Veronese [Veronezė] mokėsi pas A. Badile; jam pirmuč. turėjo poveikio G. Romano ir Parmigianino kūriniai. 1555 Venecijoje įsteigė nuosavą ateljė. Iliuzinės lubų tapybos raidai reikšmingas pirmasis iš jo svarbiųjų kūrinių, Šv. Sebastijono bažn. lubų tapyba (1555—70). Jam apipavidalinus A. Palladio projektuotą Villa Maser (1561), užsakymai pasipylė vienas po kito, pvz., pav. „Vestuvės Galilėjos Kanoje", nutapytas Venecijos S. Giorgio Maggiore vienuol. refektoriumui (1563). Subalansuotomis, nepaisant figūrų daugumo, kompozicijomis Veronese tęsė klasikinį ↑ renesanso (kartu ir Tiziano) palikimą. Pomėgiu vaizduoti rūmų pasilinksminimus, tapyti skaidriomis, šviesiomis spalvomis, kurti šviesos žaismę jis ryškiai skiriasi nuo niūrių dramatiškų kūrinių autoriaus, savo amžininko Tintoretto. Veronese's kūryba padarė didelį poveikį ir Carracci'ams, XVII a. Romos ir Neapolio tapytojams, be to, G. B. Tiepolo.

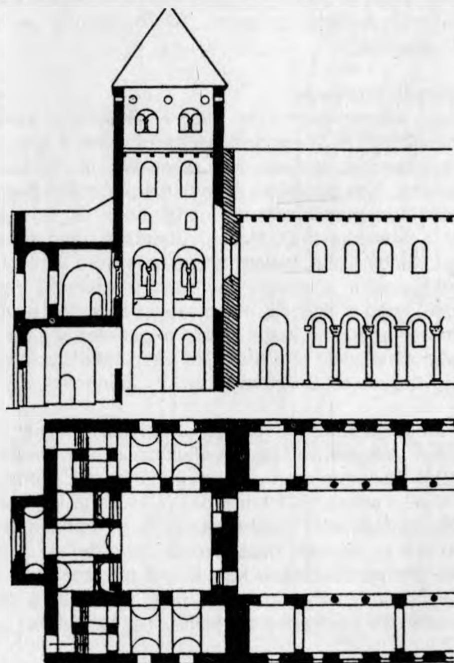
Verrocchio, Andrea del (tikr. A. di Michele Cione)
(*1435 Florencija, †1488 Venecija)
It. renesanso auksakalys, skulptorius ir tapytojas. Mokęsis pas auksakalį, plataus techninio ir moksl. akiračio meninin-kas Verrocchio [del Verokjas] pavertė savo dirbtuvę Florencijos ankst. renesanso saulėlydžio centru. Iš jos išėjo L. di Credi ir Leonardo, D. Ghirlandaio, S. Botticelli ir C. Rosselli. Jo ankst. darbų yra išlikusi bronz. Dovydo figūra (1465). Elegantiškai grakšti, skirta matyti iš įv. taškų, ji įkūnijo naują grožio idealą. Kt. jo žymus kūrinys ir vienas svarb. XV a. it. skulptūros laimėjimų yra tarp 1479 ir 1488 sukurta kondotjero Bartolommeo Colleoni raitelio statula Venecijoje. Palyginti su Donatello „Gattamelata" Padujoje, Verrocchio Raitelis veržlesnis, karingesnis — šį įspūdį dar sustiprina preciziško darbo, anatomiškai tikslios detalės. Negausius jo paveikslus sunku atributuoti, nes dalį jų nelengva atskirti nuo mokinių (pvz., Leonardo) darbų („Jėzaus krikštas", apie 1475).

Vertikalioji iškyša
(orig. vok. Wandvorlage) Architektūroje — ↑ lizenos, sienos pilioriaus, ↑ piliastro ar kitokio pavidalo vertikalus išsikišimas iš sienos plokštumos.

Vertikalusis ritinėlis
↑ Ilgasis ritinėlis

Vesobruno mokykla
Stiuko ir architektūros meistrai iš Aukšt. Bavarijos Vesobruno gyvenvietės. Ši mokykla, kuri daug. nuveikė P. Bavarijoje ir Švabijoje, klestėjo nuo 1600 iki 1800. Įžymių, kūrybiškų Zimmermannų, Übelhörų, Feuchtmayrų ir Schmuzerių šeimų narių dėka baroko ir rokoko laikais ji buvo pasiekusi meistriškumo viršūnę. Jie puošė bažnyčias, vienuolynus bei rūmus prašmatniais ornamentais — girliandomis ir lapija, pagyvinama figūrų.

Vestverkas
Skersinis statinys katedros arba vienuol. bažnyčios centr. navos vak. dalyje; kone savarankiška bažnyčia. Vestverku

Vestverkas: Išganytojo vienuol. bažnyčia. Verdenas net. Eseno

kaip savo bažnyčia naudojosi apsilankęs imperatorius; be to, jis atstodavo krikštyklą ir parap. bažnyčią. Vestverkai dažniausi Karolingų, Otonų ir ankst. romanikos (IX—XI a.) bažnyčiose, tačiau tik nedaugelis jų išliko iki mūsų dienų (pvz., Šv. Panteleono bažn. Kelne; Korvėjaus vienuol. bažn.). Iš išorės vestverkas atrodo monumentaliai: su masyviu centr. bokštu ir dviem šon. laiptų bokštais. Jo vid. erdvė suskaidyta į kelis aukštus. Apat. aukšto patalpa sudaro priebažnytį. Viršuje yra kult. paskirties patalpa su emporomis ir savo altoriumi (papr. arkangelo Mykolo), kartais sujungta su imp. skirta sale. Viršut. patalpa atverta į centr. navą, kad imp. su palyda iš savo vietos galėtų dalyvauti pamaldose. Vestverkas su savo bokštais turėjo lemiamą įtaką formuojantis roman. bažnyčios vak. fasadui.

Videodailė
Iš ↑*Fluxus* judėjimo, savo apyvartoje turinčio daugelį raiškos priemonių, išaugusi meno šaka. 1964/65 vienos *Fluxus* akcijos metu N. J. Paikas ir W. Vostellis pirmąkart panaudojo televizijos vaizdą, manipuliuojamą magnetais (TV dekoliažai). Nuo to laiko videodailė rutuliojosi be paliovos, lab. kaip priemonė įtraukti žiūrovą į ↑hepeningą ar pan. Videodailės kūrėjus rėmė Amerikos TV stotys, siūlydamos eksperimentams savo studijas. Kt. atstovai: P. Campus, R. Horn ir U. Rosenbachas. Atskira videodailės forma yra *videoinstaliacijos*, t. y. *videoskulptūros*, perfrazuojančios televiziją, pvz., „TV Buddha" (1974), sukurtas N. J. Paiko, arba M.-J. Lafontaine „Pieninės ašaros" (1987).

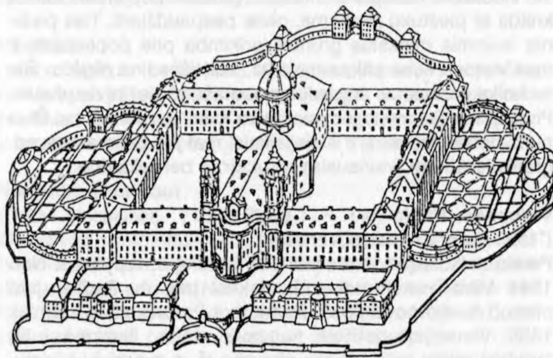
Vienos akcionizmas
(vok. Wiener Aktionismus) Apie 1960 Vienoje išsirutuliojusi ↑men. akcijos forma, paremta S. Freudo ir C. G. Jungo pasąmonės psichologija. Ekscesiškose akcijose (vad. Orgijų ir misterijų teatras) pašalinami seksualiniai, visuomeniniai bei relig. tabu ir duodama valia agresijai. 1970 įsikūrė social. utopinė „AAO= Akcijinė-Analitinė Organizacija sąmoningai gyvenimo praktikai". Svarb. atstovai: H. Nitschas, O. Muehlis.

Vienos dirbtuvės
(vok. Wiener Werkstätte) 1903 K. Moserio, J. Hoffmanno ir bankininko F. Waerndorferio įkurta vaizd. ir taik. dailės kūrėjų bendrija, siekianti ↑secesijos stiliumi reformuoti buities kultūrą. Šios bendrijos, pavadintos „Produktiv-Gemeinschaft von Kunsthandwerkern", nariai buvo G. Klimtas, vėliau O. Kokoschka ir O. Peche. Glaudžiai bendradarbiaudami su Vienos ↑„Sezession" grupe jie sukūrė vertingų gaminių įv. gyvenimo sritims — nuo baldų iki drabužių ir papuošalų bei knygų ir atvirukų. Savo idėjomis, kurios buvo skelbiamos ir spaudoje, tarpt. mastu pripažintos Vienos dirbtuvės svariai prisidėjo prie secesijos platinimo ir šiuolaik. taik. dailės raidos. 1932 dirbtuvės buvo uždarytos.

Vienos fantastinio realizmo mokykla
(vok. „Wiener Schule des Phantastischen Realismus") Po 1945 atsiradusi austrų dailininkų grupuotė; įkurta A. Brauerio, E. Fuchso, R. Hausnerio, W. Hutterio ir A. Lehmdeno. Naudodami sen. meistrų tapyseną, jie sąmoningai atsiribojo nuo kt. šiuolaik. dailės srovių. Savo fantast., psichol. dekoraciniais paveikslais kūrė S. Dali pavyzdžiu savotišką fantast. ↑siurrealizmo formą. Jų pagr. motyvas irgi buvo siekis atspindėti pasąmonę ir geidulių haliucinacijas.

Vienos porcelianas
1718 belgas Claudius du Paquier įkūrė Vienoje antrąją pagal senumą (po Meiseno) Europos porceliano manufaktūrą. Nuo 1744 ji priklausė imperatoriui, o 1864 buvo uždaryta. Iš pradžių veikiamas ↑Meiseno ir ↑Sevro porceliano 1790 Vienos porcelianas įgijo savo stilių, pasižymintį paprastomis formomis ir gausia aukso puošyba. Vienos išradimas buvo reljef. auksavimas (*aukso stafažas*).

Vienuolynas
Uždaras vienuolių bendrijos pastatų ansamblis. Pirmasis vakarietiškos formos vienuolynas — šv. Benedikto Nursiečio 529 įkurtas Monte Kasino vienuolynas, kurio pirminis planas iki šių laikų neišliko. Sankt Galeno vienuolyno ideal. planas (apie 820) — sen. iš mus pasiekusių. Jame pavaizduotas pastatų išdėstymas nedaug pakito ir vėlesn. amžiais. Ansamblio centre šalia vienuol. bažnyčios iš pietų pusės papr. būna klauzūros namai su ↑kluatru; jų ryt. dalyje įrengiama ↑kapitulos salė, o šalia jos — dažniausiai parlatoriumas (pašnekesių patalpa) ir auditorija (darbo ir studijų patalpa). Virš jų antrame aukšte būdavo dormitoriumas, papr. kelių navų bendras miegamasis. Priešais bažnyčią esančiame klauzūros namų sparne būna ↑refektoriumas, virtuvė ir kalefaktoriumas (šildymo patalpa). Vak. jų sparne papr. būna maisto sandėliai, rūsys (cellariumas) ir rūbinė (vestiariumas). Šulinio stoginė įrengiama kluatro vid. pusėje šalia refektoriumo. Abato gyven. ir reprezent. patalpos, noviciatas, infirmariumas (ligoninė), svečiams skirtas priimamasis nesusisiekia su kluatru. Vienuolyno ansamblį buvo įprasta apjuosti gynyb. siena su bokštais ir vartais. Baroko laikais vietoj paprastų ansamblių pradėjo rastis rezidenc. rūmus primenančių vienuolynų (Melke, Otoboirene, Neresheime). Vienuolynus dažn. statydavo nuošaliose vietose; benediktinai mieliau rinkdavosi aukštumas, cistersai — slėnius. Tik elgetaujantys ordinai (pranciškonai ir dominikonai) statėsi vienuolynus miestuose, kad galėtų bendrauti su gyventojais.

Veingarteno barok. vienuolyno planas

Viešpaties Didybė
↑Maiestas Domini

Vietovaizdžio dailė
(angl. land art — kraštovaizdžio menas) 7-o deš. pab. atsiradusi dailės forma, laikanti patį kraštovaizdį dailininko kūryb. medžiaga. Vietovaizdžio dailė reiškiasi tiek nedideliais gamtos ir kraštovaizdžio pakeitimais, tiek gigantiškais projektais atkampiose ir negyvenamose vietovėse (pvz., W. de Maria kilometro ilgumo linija „Mile long Drawing" Nevados dykumoje). Kitos vietovaizdžio dailės formos yra žemės masių perstūmimas, griovių kasimas arba uolienų luitų krovimas rietuvėmis. Dailininkai semiasi įkvėpimo ir iš priešistor.

žemių pylimų ar ↑žemės piešinių. Vietovaizdžio dailės atstovai yra M. Heizeris, R. Longas, R. Morrisas ir D. Oppenheimas.

Vigée-Lebrun, Élisabeth-Louise
(*1755 Paryžius, †1842 Luvesjenas)
Ankst. klasicizmo pranc. ↑portretų tapytoja. Vigée-Lebrun [Vižė-Lebren] buvo J. B. Greuze mokinė. Ją lab. išgarsino švelnių spalvų, patrauklūs Marijos Antuanetės portretai. Prasidėjus Prancūzijos revoliucijai ji pabėgo į užsienį, iš pradžių į Italiją, vėliau į Sankt Peterburgą (1795—1801), kol 1802 galop sugrįžo į tėvynę. Šiais laikais kaip reti moteriškos saviraiškos mene pavyzdžiai itin vertinami jos autoportretai.

Vignola, Giacomo da (tikr. G. Barozzi da V.)
(*1507 Vinjola, †1573 Roma)
It. architektas ir architektūros teoretikas. Prieš galutinai apsigyvendamas Romoje (1546), Vignola [da Vinjola] dirbo Bolonijoje ir Fontenblo. 1564 mirus Michelangelo, jis perėmė vadovavimą Šv. Petro bazilikos statybai. Jo įžym. ir didžiausią įtaką daręs kūrinys yra jėzuitų Il Gesù (Jėzaus) bažn. (1568—84), kuri buvo pavyzdžiu barok. kat. bažnyčių statybai. Naują kryptį brėžė akcentuojamas navų korpusas, perdengtas galingais cilindr. skliautais. Kt. statiniai: Palazzo Farnese Kapraroloje (1558 ir vėliau), Villa Papa Giulio Romoje (1551—55), Palazzo Farnese Pjačencoje (prad. 1558, neb.). Didelę reikšmę turėjo ir jo mokomoji knyga „Regola delle cinque ordini dell'architettura" (1562), sukurta antikos statinių pagrindu.

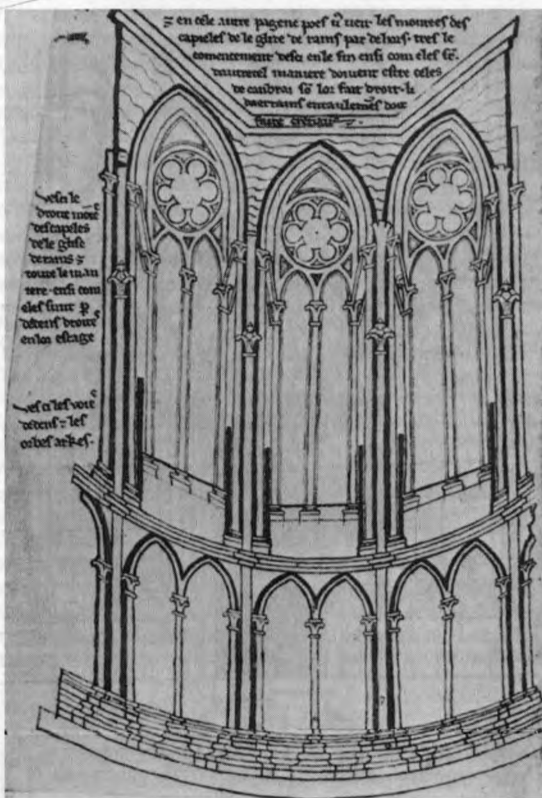
Vikingų dailė
↑Germanų dailės trečiasis ↑žvėrių stilius (IX a. vid.—XI a.). Vikingų juvelyriniai dirbiniai yra germanų auksakalystės viršūnė. Anglijoje ir Vid. Europoje nedaiktiškoji ornamentika pereinant į viduramžių krikšč. meną neteko patrauklumo; ji išliko tik vis dar pagoniškoje Skandinavijoje. *Osebergo*, arba *pereinamąjį, stilių* (800—850) pakeitė *vėlyv. Osebergo*, arba graibščių žvėrių, stilius (850—900); į beždžiones panašūs ilgauodegiai gyvūnai letenomis laikosi įsikibę papuošalų pakraščių. *Jelingo stilius* (900—1100) susiformavo didėjant puošybos abstraktumui: žvėrių kūnai darosi panašūs į juostų pavidalo ornament. puošmenas. Akivaizdi airių žvėrių ornamentikos įtaka. Vikingų dailė baigėsi sulig *vėlyv. Jelingo stiliumi*, kuris išsirutuliojo iš anglosaksiškų pavyzdžių. Jam būdingas didelis plėšrus padaras su galingu karčių kuodu ant sprando, spiraliniais sąnariais ir pusmėnulio formos letenomis. Skandinavijoje plintant krikščionybei, baigėsi ir vikingų dailės žvėrių ornamentika.

Viktorijos stilius
(angl. Victorian style) ↑Istorizmui priskiriamas anglų stilius, pavadintas kar. Viktorijos (1837—1901) vardu. Viktorijos stilius reiškėsi visų pirma architektūroje; sakral. architektūra siejosi beveik vien su ↑neogotika, o civil. — su ↑neoklasicizmu. Stilių inicijavęs kūrinys — neogotik. Londono Parlamento rūmai (1840—65).

Vila
(lot. villa) **1.** Diduomenės užmiesčio namai, dažnai supami vešlaus parko ar sodo. Vilai priklausantis gyven. namas

Giacomo da Vignola. Jėzaus bažn. Romoje fasado projektas

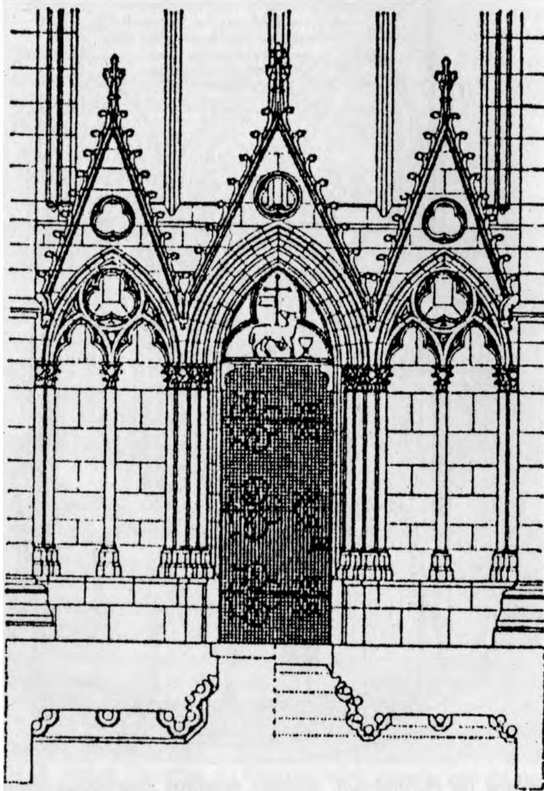

Villard de Honnecourt. Reimso katedros deambulatorijaus koplyčia

papr. vadinamas *casino*. Jau antik. Romos laikais buvo statomi prabangūs namai už miesto (Adriano vila Tivolyje). It. renesanso epochoje šią tradiciją prisiminė kilmingos šeimos (B. Peruzzi'o Farnesina, 1509—11). Venecijos srityje A. Palladio suprojektavo daug vilų, gars. pvz. Villa Rotonda (Vičenca, 1566—70). It. pavyzdžiu vilos imtos statyti ir Š. Europoje. **2.** Dab. prasme vila vadinamas atskirai stovintis, sodo apsuptas gyven. namas (daugiabučio namo priešingybė). Tokia vila gali būti ir mieste.

Villard de Honnecourt
(XIII a., kilęs iš Honekuro/Pikardija)
Pranc. gotikos architektas. Spėjama, kad Villard'as [Vijaras de Honekuras] mokėsi Voselio cistersų statyb. būdoje, o vėliau lankėsi visose svarb. Prancūzijos katedrų statybvietėse. Jam priskiriamas aiškioje Reimso katedros įtakoje sukurtas Sen Kanteno kolegiato ↑choras. Ypatingą vertę meno ir kultūros istorijai turi 1230/40 parengta „Livre de portraiture": 33 pergamento lapai su 325 plunksnos piešiniais — vienintelė išlikusi gotik. statyb. būdos knyga. Joje pateikiami į grupes suskirstyti archit. brėžinių, detalių, matavimo metodų, žmonių ir gyvūnų atvaizdų pvz. (Pav. p. 465.)

Vimperga
(vok. Wimperg) Frontoną primenantis gotik. architektūros puošyb. elementas. Vimpergų pasitaiko virš portalų ir langų, papuoštų ↑krabais, ↑kryžiažiedžiais ir dažnai įrėmintų ↑ pinakliais. Jų plokštumą papr. skaido ↑masverkas. Vimpergos paskirtis — slėpti horizont. ir išryškinti vertikalius elementus.

Vimpergos

Vingt, Les
(pranc.: „XX") 1884 Briuselyje įkurta parodų draugija. Buvo susibūrusi apie J. Ensorą ir T. van Rysselberghe su tikslu pristatinėti naujas dailės sroves. Metinėse „Les Vingt" parodose dalyvavo A. Rodinas, C. Monet, P. Gauguinas ir V. van Goghas.

Vinjetė
(pranc. vignette) Iš pradžių raitytinis ornamentas viduramžių rankraščių paraštėse, o knygų tapyboje ↑miniatiūros įrėminimas. Knygos skirsnio pradžioje, titul. puslapyje, ties antrašte arba teksto pabaigoje dedama dekoracija, į kurią kartais įkomponuojami nedideli vaizdeliai. Šiais laikais vinjetėmis vadinami ir maži spausdinti papuošimai.

Viollet-le-Duc, Eugène
(*1814 Paryžius, †1879 Lozana)
Pranc. architektas ir pastatų konservatorius. Radikalus viduramžių architektūros restauratorius ir daugybės istor. ir teor. veikalų autorius Viollet [Violė le Diukas] buvo vienas įtakingiausių pranc. ↑neogotikos atstovų. Mokėsi pas architektą A. F. Leclercą ir, sužavėtas pranc. romantikų (V. Hugo, L. Vilet), ėmėsi architektūros istorijos tyrinėjimų. Nuo 1840 drauge su J. B. A. Lassus dalyvavo restauruojant Šventąją koplyčią (Ste-Chapelle) ir Paryžiaus katedrą. Restauravo Pjerfono pilį, daug bažnyčių: Vezlė, Puasi, Tulūzos, Lano, Amjeno, Reimso, Šalono prie Marnos, bei Sen Antonino ir Narbono rotušes. Pats sukūrė vos keletą statinių, pvz., Sen Deni de l'Estrée. Pranc. gotiką propagavo kaip nac. stilių. Po 1854 pasirodė jo teor. veikalas „Dictionaire raisonnée de l'architecture française du XI au XVI siècle", 10 tomų viduramžių architektūros istorijos encikl. traktatas.

Vir Dolorum
↑Imago Pietatis

Virgo inter Virgines meistras
(dirbo 1470—1500)
Nyderlandų tapytojas. Vardas duotas pagal pav. „Dievo Motina su šventosiomis mergelėmis" lotynišką pavadinimą. Tuo pagrindu atributuoti ir kt. jo kūriniai („Kristaus laidojimas", „Karalių pagarbinimas").

Virtuvės scena
(orig. vok. Küchenstück) ↑Žanr. tapyba, vaizduojanti virtuvę, kurioje kas nors ruošia maistą. Valgių, indų bei įrankių aranžuotės priartina virtuvės sceną prie ↑natiurmorto. Ši tapybos šaka susiformavo XVI a. vid. Nyderlanduose; vienas pirmųjų virtuvės scenų meistrų buvo P. Aertsenas. Jos galbūt kilusios iš relig. scenų, vaizduojamų antrajame plane (Ludgeris tom Ringas Jaunesn., „Vestuvės Galilėjos Kanoje", 1562). XVII a. virtuvės scena klestėjo Olandijoje ir Ispanijoje.

Vischer, šeima
Tarp 1450 ir 1550 gyvenusi ir kūrusi Niurnbergo bronzos liejikų [Fišerių] šeima. Perein. laikotarpiu iš vėlyv. gotikos į renesansą šeimos dirbtuvė turėjo reikšmingas pozicijas skulptūros raidoje. Praktiškai neįmanoma atskirti, kurio šeimos nario rankomis sukurtas vienas ar kitas kūrinys, nes jie glaudžiai bendradarbiavo. Dirbtuvės steigėjas buvo iš Žem. Vokietijos atkilęs **Hermannas V. Vyresn.** (†1488 Niurnbergas). Vienintelis patvirtintas ir datuotas jo kūrinys — Vitenbergo parap. bažn. krikštykla (1457). Jo sūnus **Peteris V. Vyresn.** (*apie 1460 Niurnbergas, †1529 ten pat) perėmė dirbtuvę 1489, nors jau 1488 dalyvavo kuriant Šv. Sebaldo

antkapį. Jam priklauso apaštalų figūros (1508—12), atkurtos ir kiek pakeistos jo sūnų **Hermanno V. Jaunesn.** (*apie 1486 Niurnbergas, †1517 ten pat) ir **Peterio V. Jaunesn.** (*1487 Niurnbergas, †1528 ten pat); jų abiejų kūryba jau neabejotinai priskirtina renesansui. Ypač ginčytina dviejų skulptūrų (Artūro ir Teodoriko) iš imp. Maksimiliano I antkap. paminklo Insbruke autorystė. Šios Niurnbergo dirbtuvės paskut. narys yra **Hansas V.** (*apie 1489 Niurnbergas, †1550 Eichštetas), jauniausias Peterio Vyresn. sūnus. Dirbtuvei jis vadovavo nuo 1529. Dar labiau nei tėvas ir broliai buvo linkęs į italizuotas formas. Jo kūrybos viršūnė — kurfiurstų Joachimo ir Johanno Cicero porinis antkap. paminklas Berlyno katedroje (1530).

Vyskupo sostas
↑ Katedra

Vitale da Bologna (tikr. V. d'Aimo de' Cavalli)
(*apie 1308/09 Bolonija, †1361 ten pat)
It. tapytojas ir medžio raižytojas. Vitale [Vitalė da Bolonija] laikomas ↑ kvatročento Bolonijos tapybos mokyklos pradininku. Remdamasis Giotto kūryba, jis įveikė griežtas bizant. formas, suteikdamas savo figūroms naujo, natūralaus judesio, intensyvaus spalvingumo ir kūniškos apimties („Madonna dei Battuti", 1340). Savo tapysena išpranašavo ↑ minkšt. stilių.

Vitražas
(pranc. vitrage, iš lot. vitrum — stiklas) Kompozicija iš spalv. stiklo, įstatoma į langą, duris, įtaisoma sienoje. Papr. kuriami plono stiklo vitražai [XX a. išpopuliarėjo ir storas luitinis stiklas]. Iš spalv. stiklo plokštelių pagal išankstinį natūralaus dydžio projektą (↑ kartoną) išpjauti reikiamos formos gabalai sujungiami švino juostelėmis; jos sudaro pagr. piešinio kontūrus ir svarbesnes vidaus (detaliojo) piešinio linijas. Vitražas įstatomas į medinius ar metal. rėmus, tam tikrais tarpais sutvirtintus vitražo templėmis — gelež. strypais, kurie atlaiko vėjo spaudimą. Sen. mozaik. vitražą sudaro vienspalviai stiklo gabaliukai. Pūstinis stiklas buvo dažomas metalo oksidais, paskui padengiamas plonu lengvai lydomo tamsaus švino stiklo sluoksniu ir jame išraižomos šviesios vietos, ornamentai ar įrašai. Nuo XIII a. tolydžio plėtėsi naudojamų spalvų paletė (iš pradžių sidabro geltonoji, vėliau geležies raudonoji etc.), kol pagaliau buvo išgautos visos turimos spalvos ir *stiklo tapyba* galėjo prilygti ↑ molbert. tapybai (kabinetiniai vitražai). Tapoma stiklo glazūromis, kurios įdegamos pakart. degant stiklą aukštoje temperatūroje. Ši technika nepakito iki šių laikų. — Vitražo fragmentų yra išlikę jau iš Karolingų epochos. Ankst. pilnas ciklas — roman. Augsburgo katedros Pranašų langai (apie 1130). Pranc. vitražo istorija prasideda trimis Šartro katedros vak. langais (apie 1160). XII ir XIII a. Prancūzija šioje srityje pirmavo, ja sekė Anglija (pvz., Kenterberio, Jorko katedros) ir Vokietija. Italijoje vitražas niekada neturėjo tvirtų pozicijų. Gotikos laikais, kai siekta panaikinti sienų plokštumas ir buvo pamėgta šviesos mistika, vitražas klestėte klestėjo (XIII—XV a.), pvz., Šartro, Buržo katedros, Ste-Chapelle Paryžiuje. Čia vitražas perėmė roman. ↑ sienų tapybos funkcijas. Išsiskiria vad. *medalioninis langas* (apskritos įrėmintos scenos ornamentuotame fone) ir didelės pavienės figūros archit. įrėminime. 1134 šv. Bernardas Klervietis uždraudė spalvotus figūr. vitražus visuose cistersų ordino statiniuose ir leido naudoti tik baltą drumstą stiklą ir ↑ grizailės tapybą. XIV ir XV a. Vokietija ėmė pirmauti vitražo srityje (pvz., Kelnas, Ksantenas, Freiburgas, Regensburgas, Ulmas, Erfurtas). Žymūs dailininkai, kaip antai H. Holbeinas, A. Düreris ir H. Baldungas Grienas, kūrė vitražų eskizus, o jų atlikimą perėmė specializuotos dirbtuvės. Šveicarijoje XVI a. paplitę ↑ herbiniai vitražai jungė figūr. ir heraldinius motyvus. Baroko laikais vitražas ir apskritai stiklo tapyba menkai tebuvo vertinama. Ji vėl atsigavo XIX a. ir galiausiai įgijo naujas formas ↑ secesijos stiliuje (Tiffany) ir šiuolaik. dailėje (pvz., Chagallas).

Vitruvijus (tikr. Marcus Vitruvius Pollio)
(I a. pr. Kr.)
Rom. architektas ir inžinierius. Valdant Julijui Cezariui ir Augustui, Vitruvijus buvo kariuomenės inžinierius; spėjama, kad 33 pr. Kr. jis dalyvavo statant Romos vandentiekio sistemą. Iš jo statytų pastatų, pvz., Colonia Julia bazilikos Fane, nieko neišliko. Nepaprastai reikšmingas jo veikalas „De Architectura libri X" („10 knygų apie architektūrą"), 1415 atrastas Poggio, — vienintelė išlikusi tokia parankinė antikos knyga. Kiekviename tome aprašoma konkreti sritis, nuo architektų rengimo iki miestų statybos, nuo medžiagų bei proporcijų iki astronominių stebėjimų ir mašinų. Ši mokomoji knyga turėjo lemiamą reikšmę architektūros raidai pradedant ↑ renesansu. Vitruvijus pagrindė statinio tipą, kurio svarb. elementas yra kolona (pvz., A. Palladio pastatai). A. Düreris naudojosi Vitruvijaus veikalu studijuodamas geometriją ir perspektyvą. XVI a. komentarai pakylėjo antik. archit. formų sistemą iki visuotinai siektino idealo, kuris išsilaikė iki pat XIX a.

Vivarini, šeima
XV a. Venecijos tapytojų [Vivarinių] šeima. Šeimos dirbtuvės ir kartu vad. Murano mokyklos įkūrėjas buvo **Antonio V.** (*apie 1415 Muranas, †tarp 1476—84 ten pat). Jis glaudžiai bendradarbiavo su savo dirbtuvės tapytoju Giovanni d'Alemagna. Nutolę nuo bizant. dailės įtakos, jie skynė kelią (drauge su J. Bellini ir kt.) ankst. renesansui Venecijos tapyboje. Vėliau į dirbtuvę atėjo ir jo brolis **Bartolommeo V.** (*apie 1432 Muranas, †apie 1499 ten pat), akivaizdžiai veikiamas A. Mantegna kūrybos. Jo kūriniai („Madona su šventaisiais", 1465) pasižymi ryškiu kontūru, plastine modeliuote ir detalumu. Antonio sūnus, **Alvise V.** (*apie 1445 Muranas, †apie 1503/05 ten pat) buvo jau brandž. renesanso tapytojas; jo kūryboje atpažįstama G. Bellini įtaka („Prisikėlęs Kristus", 1498).

Vlaminck, Maurice de
(*1876 Paryžius, †1958 Riuei le Gadeljeras)
Pranc. tapytojas, grafikas ir rašytojas. Buvęs profesionalas dviratininkas ir smuikininkas, 1900 Vlaminckas [de Vlaminkas] sumanė tapti dailininku ir drauge su A. Derainu įkūrė ateljė bendriją Šatu („Šatu daržai", 1904). Inspiruojami V. van Gogho tapybos ir ryšių su H. Matisse, jie prisidėjo prie fovizmo (↑ "Fauves") atsiradimo. Vlaminckas tapė veržliais, plačiais potėpiais ir tiesiai iš tūbelių spaudė dažus ant drobės. Iki 1914 jam nemažą įtaką darė P. Cézanne. Daiktiškąją peizažų ir natiurmortų fazę pakeitė ekspres. laikotarpis. Po 1950 jis grįžo prie fovizmo, tačiau su patamsėjusia palete. Vlamincko liter. palikimas apima 20 knygų (romanai, eilėraščiai, memuarai, kritika). 1905—13 sukūrė medžio raižinių ciklą su Paryžiaus ir jo apylinkių vaizdais.

Vlieger, Simon de
(*apie 1600 Roterdamas, †1653 Vespas)
Ol. tapytojas marinistas. W. van de Velde's Vyresn. mokinys. De Vliegeris [de Vligeris] tapė ir miškų bei upių peizažus, be to, kūrė gyvūnų ir medžių ofortus. Tačiau išgarsėjo marinomis, — šalto, pilkšvai sidabriško kolorito, — kuriose vaizdavo ramią ar audringą jūrą.

Vogeler, Heinrich
(*1872 Brėmenas, †1942 Kazachstanas)
Vok. tapytojas, grafikas ir taik. dailės kūrėjas. Trejus metus studijavęs Diuseldorfe, 1894 sugrįžo į Vorpsvedę, o iš ten, iširus dailininkų kolonijai (↑Vorpsvedės mokykla) 1931 emigravo į Rusiją. Ten dirbo etnograf. muziejuose ir su kt. leido emigrantų žurnalus „Internationale Literatur" ir „Das Wort". Jo stilius evoliucionavo nuo ↑jugendo (kn. iliustracijos Insel leidyklai) iki ↑socialist. realizmo („Hamburgo dokininkas", 1928). Nuo 1918 domėjosi ir ↑ekspresionizmu.

Vokiečių ypatingoji gotika
(vok. deutsche Sondergotik) Vok. vėlyv. gotikos (XIV a. vid.—XVI a. vid.) architektūros kryptis, sąmoningai atsiribojanti nuo pranc. gotikos. Požymiai: ↑halinė bažnyčia vietoje ↑bazilikos; aštuoniakampiai arba apvalieji pilioriai vietoje ryšulinių; vienabokštis fasadas vietoje dvibokščio; turtingai išpuošti skliautai; filigraninis ↑masverkas.

Vokietijos imperijos insignijos
(orig. vok. Reichskleinodien) Vok. imperatorių karūnavimo drabužiai ir kt. reikmenys. Drabužiai — purpurinė imperatoriaus mantija, siuvinėta auksu ir perlais (1133), ir XIV a. I p. „erelio ↑dalmatika". Kt. Vokietijos imperijos insignijos: skeptras, „imperijos obuolys", imperatoriaus karūna, Šventoji ietis ir „Karolio Didž. kalavijas". Tai iškiliausi viduramžių dailės kūriniai, pagaminti iš brangiausių medžiagų — aukso, sidabro ir brangakmenių. Šios imperijos insignijos laikomos Vienos Hofburgo lobyne.

Voliuta
(lot. volutus — susuktas) Augal. kilmės spirališkai susuktas ornamentas, architektūroje naudojamas ↑kapitelių, ↑frontonų ar ↑konsolių puošybai. Voliutos pasirodė sen. Egipto mene; antik. Graikijoje didesnės voliutos puošė ↑jonėninius, o mažesnės — ↑korint. kapitelius. Europos architektūra voliutas vėl prisiminė renesanso laikais ir naudojo jas kaip cokolių ir frontonų puošmenas.

Volterra, Daniele da (tikr. D. Ricciarelli)
(*apie 1509 Voltera, †1566 Roma)
It. tapytojas. Nors Daniele [Danielė da Voltera] mokėsi pas Sodoma ir Perruzzi, jo ankst. kūrybai didesnę įtaką turėjo D. Beccafumi. Kaip P. del Vaga bendradarbis, užbaigė šio freskas S. Marcello al Corso bažn. Romoje. Įstojęs į Orsinio Accademia di San Luca (1541), gavo užsakymą dekoruoti SS. Trinità de' Monti bažn. koplyčią. Kai Michelangelo atsisakė kiek padoriau „aprengti" apnuogintas „Paskut. teismo" figūras, šį užsakymą atliko Daniele (1558) ir nuo laiko gavo pravardę „brachettone", t. y. „kelnių lopų tapytojas".

Vorpsvedės mokykla
↑Dailininkų kolonija, kurią tapytojas F. Mackensenas 1889 įkūrė Vorpsvedės kaime net. Brėmeno. Joje dirbo žymūs peizažo tapytojai O. Modersohnas, H. am Ende, F. Overbeckas. Tyrų ir pelkių gamtovaizdis bei tenykščiai gyventojai skatino tapyti nuotaikingus paveikslus idealistiškai panyrant į spalvų ir ↑valero žaismę. Įspūdingi lyrinės nuotaikos gamtos vaizdai sulaukė pasisekimo toli už Š. Vokietijos ribų.

Vorticizmas
↑Lewis, Percy Wyndham

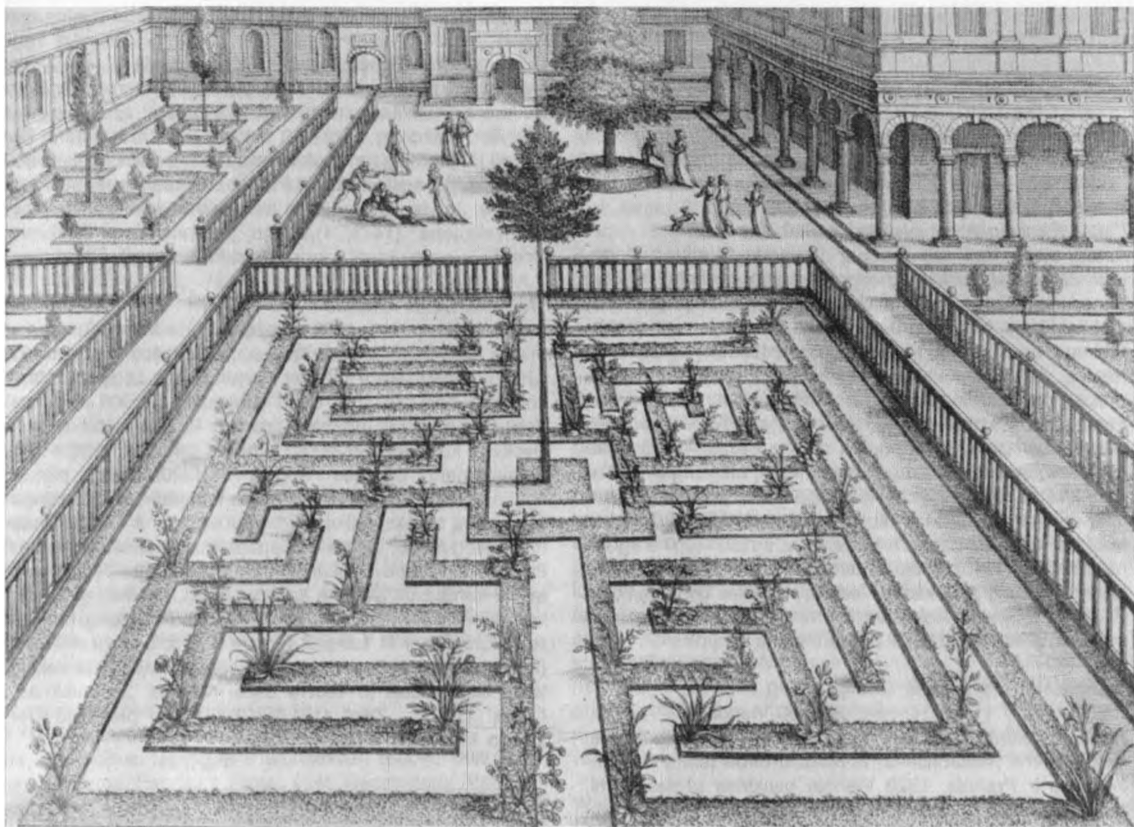
Vos, Cornelis de
(*1584 Hiulstas, †1651 Antverpenas)
Ol. tapytojas. 1608 de Vosas gavo meistro titulą, tačiau vertėsi ir dailės kūrinių prekyba. Buvo Rubenso dirbtuvėse dirbančio animalisto F. Snyderio svainis, tad naudojosi šio ryšiais. 1635 pagal Rubenso projektus nutapė Pilypo arkos dekoracijas. Jis buvo vidut. lygio relig. ir mitol. tematikos ↑istor. paveikslų tapytojas, tačiau sukūrė vertingų portretų — individualių ir grupinių („Menininko šeima"), o lab. vaikų („Dvi tapytojo dukterys").

Vos, Maerten de
(*1531 Antverpenas, †1603 ten pat)
Nyderlandų dailininkas. Mokėsi pas tėvą Peterį de Vosą ir it. tapybos veikiamą F. Florį. Paviešėjęs Italijoje, aplankęs Venecijoje Tintoretto, 1558 de Vosas tapo laisvuoju meistru, o 1572 Antverpeno tapytojų gildijos dekanu. Šis postas ir didelė dirbtuvė įgalino jį atlikti daug ↑restauracijos darbų, kurių prireikė po ↑ikonoklazmo. Jo ankst. kūrybos pagrindas buvo it. ↑manierizmas bei ↑baroko link krypstanti Correggio dailė. Tapė šiltomis vaiskiomis spalvomis, dinamiškais potėpiais. Vėliau tapysena pasidarė kieta, glotni, o spalvos šaltesnės ir šviesesnės. De Vosas yra sukūręs altor. paveikslų („Šv. Paulius Efese", 1568), detalizuotų portretų ir daug įv. tematikos grafikos kūrinių.

Vostell, Wolf
(*1932 Leverkuzenas)
Vok. tapytojas, grafikas ir ↑hepeningo dailininkas. Įgijęs fotolitografo specialybę, Vostellis [Fostelis] studijavo Vupertalyje, Paryžiuje ir Diuseldorfe (1954—57). Nuo tol dalyvavo įv. ↑*Fluxus* akcijose; kuria ↑dekoliažus bei ↑asambliažus ir didelio formato, į plakatus panašius paveikslus („Miss America", 1968). Ypatingo dėmesio susilaukė jo hepeningai, pvz., kelių automobilių įbetonavimas Kelne („Nurimęs eismas", 1969). Darkydamas plataus vartojimo prekes, jis siekia išvaduoti žiūrovą nuo mąstymo streotipų, skatina savarankišką, kritinę mintį. Be to, Vostellis yra vienas ↑videodailės pradininkų; jo kūryba — tipiška ↑*multimedia*, ištirpinanti ribas tarp įv. dailės šakų ir jų raiškos priemonių.

Votinis atvaizdas
Atvaizdas, kurį davęs įžadą (*ex voto*) tikintysis aukoja kulto vietai. Aukotojas tikisi išvengti skurdo, pavojų, ligų ar pan. Votiniuose paveiksluose vaizduojami pagalbą teikiantys šventieji, be to, laiminga įvykių baigtis, pvz., išgijimas, kartu su paaiškinamaisiais tekstais. Skulpt. votinių atvaizdų motyvas — išgijusios žmogaus kūno dalys arba gyvūnai. Votiniai atvaizdai papr. priskiriami tautodailei.

Vouet, Simon
(*1590 Paryžius, †1649 ten pat)
Pranc. tapytojas. Ilgus metus išgyvenęs studijų tikslais Italijoje, 1627 Vouet [Vujė] buvo pakviestas rūmų dailininku į Prancūzijos kar. dvarą. Romoje jis bendravo su N. Poussinu; o savo paveiksluose stengėsi derinti ↑karavadžistų įtaką su venecijietišku spalvingumu ir dekoratyviai monument. Carracci'ų maniera. Paryžiuje jis gana greit pakeitė savo stilių. Jėgų kupinos figūros vaizduojamos stambiu planu („Turto ir pergalės alegorija"), gaubiamos šviesos, kai kada ir su ↑šviesotamsos efektais („Lotas su dukterimis", 1633). Jo monument. stiliaus, išryškėjusio kar. rūmų dekoracijose, tąsa buvo Liudviko XIV laikų reprezent. dailė.

Hans Vredeman de Vries. Renesansinio parko projektas

Vredeman de Vries, Hans (kitaip Jan V.)
(*1527 Leuvardenas, †po 1604)
Nyderlandų architektūros tapytojas, architektas ir teoretikas, C. Florio mokinys. Vredemano [Vredemano de Fryso] kūryboje ryškus dėmesys architektūros ir centr. perspektyvos mokslinėms bei teor. problemoms. Nuo 1549 jis studijavo Vitruvijaus ir S. Serlio raštus. 1592—95 architektūros inžinieriaus praktinės patirties pagrindu parengė „Perspektiva" (1604) — Nyderlandų ↑ archit. kompozicijos raidai reikšmingą veikalą.

Vries, Adriaen de
(*apie 1560 Haga, †1626 Praha)
Ol. skulptorius, kūręs iš bronzos. Pasimokęs pas Giovanni da Bologna Florencijoje ir pabuvojęs Romoje bei Turine, 1596 de Vriesas [de Frysas] apsigyveno Augsburge. 1601 pakviestas skulptoriumi į Rudolfo II rūmus Prahoje. Jo sudėtingos grup. kompozicijos, daugkartiniai figūrų sukiniai (↑ serpent. kompozicija), ištįsusios proporcijos rodo jį esant tipišką vėlyv. ↑ manierizmo atstovą. Jo gars. darbai yra Merkurijaus ir Heraklio fontanai (1596—1602) Augsburge, krikštykla Biukeburgo miesto bažn. (1615) ir skulptūros bei reljefai kunig. Ernsto von Schaumburgo-Lippe antkap. paminkle (1617—20).

Vuillard, Édouard
(*1868 Kiuizo, †1940 La Bolas)
Pranc. tapytojas ir grafikas. Nuo 1888 Vuillard'as [Vijaras] studijavo Juliano akademijoje Paryžiuje. 1889 įstojo į ↑ „Nabis" grupę ir suartėjo su P. Gauguino sekėju P. Sérusier. Veikiamas kūryb. bičiulystės su M. Denis ir P. Bonnard'u nuo 1891 peizažuose, natiurmortuose ir interjeruose formavo savo stilių, pasireiškiantį dekoratyviom formom ir antinatūral. spalvų deriniais. Vuillard'o piešiniams ir litografijoms būdinga jap. spalvoto medžio raižinio įtaka. Sukūrė dekoracijas Luvro teatrui (1893), dekoracinius sienų pav. Eliziejaus laukų teatre, Palais Chaillot (1937) ir Tautų Sąjungos rūmuose (1939).

W

Wagner, Otto
(*1841 Pencingas net. Vienos, †1918 Viena)
Austrų architektas, urbanistas ir dizaineris. Studijavo Vienoje ir Berlyne. Ankst. Wagnerio [Vagnerio] statiniai paveikti Vienos ↑istorizmo, ypač akivaizdaus Ringštrasės [bulvaro] architektūroje. Maždaug 9-o deš. vid. jis nutolo nuo neobarokinių ir neoklasicist. formų ir stojo už funkcionaliąją architektūrą. 1896 paskelbtame veikale „Moderne Architektur" propagavo „naudingą stilių", lemiamą tik statinio paskirties, medžiagos ir konstrukcijos. Savo idėjas įgyvendino 1895 statydamas „Inkaro" prekybos namus. 1899—1905 buvo Vienos ↑„Sezession" grupės narys, beje, atsakingas už Karolio aikštės rekonstrukciją. Iš vėlesnių svarb. Wagnerio statinių minėtinas Paštas ir taupomoji kasa (1904—06), šiuolaik. architektūros pirmasis laimėjimas, ir Neurologinė ligoninė Šteinhofe (1913). Vadovaudamasis ↑menų sintezės kūrinio idėja, Wagneris projektavo ir baldus, tekstilės bei keramikos dirbinius, apšvietimo objektus ir t. t.; jais padarė įtakos savo mokinių J. M. Olbricho ir J. Hoffmanno kūrybai.

Waldmüller, Ferdinand Georg
(*1793 Viena, †1865 Hinterbriūlis net. Vienos)
Austrų ↑bydermejerio tapytojas. Baigęs Vienos akademiją, Waldmülleris [Valdmiuleris] iš pradžių dirbo teatro dailininku Brno ir Prahoje. 1829 Vienoje paskirtas profesoriumi, tačiau dėl savo priešiškumo konvencionaliam akadem. gyvenimui vėl susidūrė su sunkumais. Jo ↑plenero tapybos pagrindas buvo realist. gamtos atspindėjimas („Praterio peizažas", 1930). Kūrė Vienos aristokratijos ir buržua portretus („Dr. Josepho Eltzo šeima Bad Išlyje", 1835), taip pat natiurmortus, peizažus bei žanr. paveikslus.

Warhol, Andy (tikr. A. Warhola)
(*1928 Pitsburgas, †1987 Niujorkas)
Amer. dailininkas, žymus ↑popdailės atstovas. 7-o deš. pr. buvęs reklamos grafikas Warholas [Vorholas] atrado savo dailei amerikietišką plataus vartojimo prekių pasaulį. Kasdieniai daiktai, pvz., sriubos skardinės, kokakolos buteliai arba Amerikos žiniasklaidos stabų M. Monroe ir E. Presley portretai, jam pravertė kuriant paveikslus, tiksliau sakant, ↑šilkografijas („Marilyn Monroe", 1967; „200 *Campbello* sriubos skardinių", 1962). Jis naudojosi fotoruošiniais, kuriuos šilkografijose neatpažįstamai nuspalvindavo. Kt. didžioji jo tema buvo mirtis ir katastrofos („5 Death 11 Times in Orange", 1963); ypač domėjosi mirties vaizdais žiniasklaidos priemonėse. Daugelį darbų Warholas sukūrė bendradarbiaudamas su kt. dailininkais savo Niujorko „Factory". Čia po 1963 buvo sukurti ir filmai „Kiss" ir „Eat".

Wasman, Friedrich
(*1805 Hamburgas, †1886 Meranas)
Vok. tapytojas. Studijavo Dresdeno ir Miuncheno akademijose (pas P. Cornelius'ą). 1832 vieno lankymosi Romoje metu susipažino su P. Overbecku ir prisijungė prie ↑nazarėtiečių. Tapė daug. portretus, peizažus ir žanr. paveikslus. Ankst. kūryba perdėm paženklinta ↑bydermejerio stilistikos, tuo tarpu jo Merano peizažai (nuo 1839) priskirtini vok. ankst. ↑realizmui.

Wassenhove, Joos van (kitaip vad. Joos arba Justus van Gent)
(*apie 1430/35 Gentas? †po 1475 Urbinas?)
Nyderlandų tapytojas. Kurį laiką gyvenęs Antverpene ir Gente, nuo 1469 Wassenhove [van Vasenhovė] apsistojo Italijoje. Ten maždaug 1472—80 tarnavo pas Urbino herc. Federigo da Montefeltre. Nyderlandų sen. tapybos realist. vaizduoseną jis susiejo su ankst. it. renesanso kūniškumo išraiška. Jo vienintelis tiksliai atributuotas kūrinys yra „Paskut. vakarienė" (1473/74). Be to, jam priskiriami 28 įžymių filosofų ir poetų ideal. portretai, skirti hercogo ↑studiolai.

Watteau, Jean Antoine
(*1684 Valensjenas, †1721 Nožanas prie Marnos)
Pranc. dailininkas, žymus XVIII a. Prancūzijos tapytojas. Po 1705 Watteau [Vato] mokėsi Paryžiuje pas C. Gillot. Meno kolekcionieriaus Crozat dėka susipažino su XVI ir XVII a. Venecijos ir flam. tapyba (Tizianas, P. Rubensas, A. van Dyckas), kuri veikė jo ankst. kūrybos stilių. 1717 tapo Akademijos nariu; nuvykęs į Angliją (1719/20) susirgo plaučių liga, nuo kurios taip ir nepasigydė. Watteau stiliui, parengusiam dirvą rokoko dailei, būdingas vaiskus ir švelnus koloritas, lengva atmosfera ir nepaprastai grakščios figūros. Pagr. jo temos buvo galantiškos rūmų šventės (*fêtes galantes*) ir komedijos del arte scenos, be to, kariškių gyvenimo vaizdai bei portretai. Nors, išskyrus J. B. F. Pater'ą, mokinių jis neturėjo, per N. Lancret tapybą ir gausias reprodukcijas (raižinius) jo stilistika ir temos susilaukė daugybės sekėjų. Išliko tik nedidelė jo *œuvre* dalis. Kūriniai: „Išplaukimas į Citerą" (1717); „Žilis" (1717—19); „Meno prekeivio Gersaint'o krautuvės iškaba" (1720).

Andy Warhol. 129 DIE IN JET!(Lėktuvo katastrofa)

Weber, Max
(*1881 Bialystokas, †1961 Niujorkas)
Rusų-amer. tapytojas. Nuo 1891 Weberis [Vėberis] gyveno JAV, o 1905—09 buvojo Europoje, daug. Paryžiuje. Jo kūrybai buvo lemtinga H. Matisse, P. Picasso, G. Braque, o ypač P. Cézanne įtaka. Grįžęs į Niujorką, suformavo indiv. ↑kubizmo stilistiką, kurią pademonstravo 1909 ir 1911 Amerikoje surengtose parodose. Kūriniai: „Blue New York"; „Chinese Restaurant" (1914).

Weenix, Jan Baptiste Vyresn.
(*1621 Amsterdamas, †apie 1662/63 Heis ter Mejus net. Utrechto)
Ol. baroko epochos tapytojas. A. Bloemarto mokinys. Be portretų ir bibl. scenų, Weenixas [Veniksas] kūrė natiurmortus, miestų (ypač uostamiesčių) vaizdus ir peizažus. 1643—47 praleido Italijoje, ten susipažino su P. van Laero kūryba. Grįžęs sukūrė nemažai italizuotų peizažų su ↑stafažu („Itališkas uostas", 1649; „Itališkas peizažas", 1658).

Weenix, Jan Jaunesn.
(*apie 1640/42 Amsterdamas, †1719 ten pat)
Ol. vėlyv. baroko natiurmortų tapytojas. J. B. Weenixo Vyresn. sūnus ir mokinys. Labiau nei tėvo kūryba jį įtakojo W. van Aelsto žvėrių natiurmortai ir ↑medžioklės trofėjų paveikslai. Natiurmortus mėgo tapyti parką primenančio peizažo fone, pvz., „Natiurmortas su kiškiu ir lauk. paukščiais" (1697). Tapė ir portretus.

Wenzinger, Johann Christian
(*1710 Erenštetenas/Breisgau, †1797 Freiburgas)
Vok. skulptorius, tapytojas ir architektas. Studijų tikslu apkeliavęs Romą, Paryžių ir Vieną, 1745 Wenzingeris [Vencingeris] įsikūrė Freiburge ir ilgainiui tapo žym. ↑rokoko plastikos meistru. Sankt Galeno vienuol. bažn. sukūrė naujas dekoracijas: interjerui stiuko figūras, reljefus bei lubų tapinius, o eksterjerui — keletą smiltainio skulptūrų (1757—61).

Werefkin, Marianne von [kitaip M. Veriovkina]
(*1860 Tula net. Maskvos, †1938 Askona)
Rusų tapytoja. Werefkin [fon Veriovkin, Veriovkina] drauge su A. Javlenskiu studijavo Sankt Peterburgo akademijoje ir Maskvoje pas I. Repiną. 1896 ji atvyko į Miuncheną ir ten prisijungė prie V. Kandinskio aplinkos rusų tapytojų. 1909 buvo viena iš Miuncheno ↑„Neuer Künstlervereinigung" įkūrėjų, 1911 ↑„Blauer Reiter" narė. Jos paveikslų ypatumas — tamsios sodrios spalvos. Pranc. fovizmo įtaka matoma pav. „Kalkių krosnis" (1912); po 1914 Werefkin kūryboje atsirado abstrahavimo tendencijų.

Werkbund, Deutscher
↑Deutscher Werkbund

Wesselmann, Tom
(*1931 Sinsinatis/Ohajas)
Amer. ↑popdailės atstovas. Studijavo Sinsinatyje ir Niujorke. Remdamasis Rauschenbergo ↑asambliažo technika Wesselmannas [Veselmanas] kuria „sienos paveikslo" ir ↑invairomento sintezę. Iš pradžių ↑komb. tapybos metodu formuoja ant drobės koliažą, paskui pratęsia plokštumą kasdieniais reikmenimis, kaip kad radijo aparatas, televizoriaus, šildymo įrangos detalės ir t. t. Sukuriamas erdvinis plast. „sienos paveikslas", kuris skiriasi nuo invairomento tik tuo, kad yra aprėpiamas vienu žvilgsniu. Pagr. jo kūrybos tema — moters aktas (pvz., serija „Great Amerikan Nude", prad. 1961). Jis redukuoja kūną iki plokščių, apibendrintų formų, tarp kurių lab. išryškinamos lūpos ir krūtys. Kūryboje naudojasi reklamos ir technikos elementais (pvz., monument. paveikslo formatas).

West, Benjamin
(*1738 Springfyldas/Pensilvanija, †1820 Londonas)
Amer.-anglų tapytojas; realist. ↑istor. tapybos pradininkas. Westas [Vestas] buvo bene pirmas amer. tapytojas, studijavęs Europoje ir turėjęs čia pasisekimą. 1769—1801 dirbo kar. Jurgio III rūmų dailininku. Kaip J. Reynoldso įpėdinis 1792—1815 buvo Londono Karal. akademijos prezidentas. Išgarsėjo savo portretais, o pirmuč. didelio formato istor. paveikslais, aprėpiančiais ir jo gyven. meto įvykius („Generolo Wolfe mirtis", 1768).

Weyden, Rogier van der
(*1399/1400 Turnė, †1464 Briuselis)
Perein. laikotarpio iš gotikos į renesansą Nyderlandų tapytojas. Van der Weydenas [van der Veidenas] dar gyvas būdamas susilaukė tarpt. pripažinimo kaip žym. po J. van Eycko Nyderlandų tapytojas. Nuo 1427 mokėsi Turnė pas R. Campiną; 1432 tapo meistru. 1436 Briuselyje minimas kaip miesto dailininkas; 1450 keliavo po Italiją. Jo stilių formavo mokytojo kūryba ir van Eycko paveikslai; beje, jį labiau nei van Eycką domino dvas. simbolinis paveikslo turinys. Amžininkų mėgstamas natūralizmas ir detalių gausa jo paveiksluose užleido vietą psichologizuotai vaizduosenai. Įspūdingos, išraiškingai gestikuliuojančios figūros sudėstytos į reljef. plokštuminę kompoziciją. Remiantis panašumu su „Ėmimu nuo kryžiaus" (apie 1438), Weydenui priskiriama keletas altor. paveikslų, tarp jų — Švč. M. Marijos altorius, „Jėzaus laidojimas" ir „Paskut. teismas" su ↑fundatorių — kanclerio Rolino ir jo žmonos — figūromis.

Whistler, James Abbott McNeill
(*1834 Lavelis/Masačūsetsas, †1903 Londonas/Čelsis)
Amer. dailininkas, ↑*art pour l'art* idėjos reiškėjas. Persikėlęs į Paryžių, 1855 Whistleris [Visleris] mokėsi pas C. G. Gleyre. Nuo 1859 daug. gyveno Londone ir Paryžiuje. Jo kūrybos stilių veikė jap. spalvoti medžio raižiniai ir ↑impresionizmas, nuo kurio jį vis dėlto skyrė noras pranokti tikrovę. Svarbus jo nuotaikos paveikslų elementas yra prislopintų spalvų dermė, dažnai susieta su muzik. sąvokomis, įvardijamomis paveikslų pavadinimuose („Symphony in White No. II — The White Girl", 1864). Jo kūrinių ypatumas — neryškus apšvietimas ir tolydžio tirpstančios formos („Nocturne in Blue and Gold — The Battersea Bridge", apie 1872/75). Whistleris tapė ir portretus; taip pat kūrė impres. ofortus su Temzės ir Venecijos motyvais. „Peacock Room" dekoracijos (1874) rodo jį buvus ↑secesijos pirmtaką.

Wiligelmo da Modena (kitaip Wilhelm von M.)
(dirbo apie 1100)
It. skulptorius. Wiligelmo [Viligelmui da Modenai] ir jo dirbtuvei priskiriama Modenos katedros archit. plastika. Vak. fasade pavaizduotas pasaulio sukūrimas — pirmasis Š. Italijoje didžiafigūris naratyvus ↑reljefas. Kt. kūrinys — pranašų statulos Kremonos katedros didž. portale. Veik. antik. plastikos studijos padėjo jam taip gyvai perteikti detales, pasiekti dar nematytą žmonių atvaizdų plastiškumą bei natūralumą ir kartu lengvai, džiugiai plėtoti siužetą. Galima pastebėti ir Tulūzos apylinkių dailės įtaką. Jis susilaukė daugybės savo stiliaus sekėjų.

Wilkie, David
(*1785 Kaltsas net. Edinburgo, †1841 jūra net. Gibraltaro)
Škotų ↑romantizmo tapytojas ir ofortistas. Wilkie [Vilkis] buvo mėgstamas dėl savo škotų kaimo gyvenimo scenų,

nutapytų XVII a. ol. ↑žanr. tapybos stiliumi (Ostade, Teniersas) („Aklas smuikininkas“, 1806). Drauge su W. Mulready jis įtvirtino anglų ↑žanr. tapyboje ↑regentystės ir atsirandantį ↑Viktorijos stilių ir 1830 buvo paskirtas karal. dailininku. Kelionės aplink Europą metu (1825) patyrė Ispanijos XVII a. tapybos poveikį; jos atmosferą ir gilią, vaiskią spalvų gamą perkėlė į savo vėlyv., pirmuč. istorinius, paveikslus.

Winckelmann, Johann Joachim
(*1717 Štendalis, †1768 Triestas)
Vok. menotyrininkas, senovės tyrinėtojas. 1755 išleidęs veikalą „Apie sekimą gr. kūriniais tapyboje ir skulptūroje“, Winckelmannas [Vinkelmanas] tapo vienu iš antik. grožio idealais besiremiančio ↑klasicizmo teoretikų. Tais pačiais metais kaip kard. Albani sekretorius jis atvyko į Romą, ten 1763 buvo paskirtas vyr. antikvaru. Italijoje jis sukaupė daugybę duomenų apie gr. bei rom. antik. meną ir 1764 parašė „Senovės meno istoriją“. Joje, užuot pateikęs iki tol įprastas biogr. kronikas, tyrinėjo meno kūrinių stilist. sąsajas ir jų sukūrimo visuom. aplinkybes. Šiuo veikalu jis padėjo pagrindus klasik. ↑archeologijai ir lyginamajai ↑meno istorijai, o vok. klasiką praturtino sen. Graikijos įvaizdžiu („kilnus paprastumas ir rami didybė“).

Winterhalter, Franz Xaver
(*1805 Mencenšvandas/Švarcvaldas, †1873 Frankfurtas prie Maino)
Vok. tapytojas ir litografas. Winterhalteris [Vinterhalteris] buvo J. K. Stielerio mokinys Miunchene ir iš pradžių tapė žanr. paveikslus („Romėnų buit. scenos“, 1833). Sukūręs reprezent. portretų tapo mėgstamiausiu aristokratijos portretistu („Imp. Eugenija ir jos rūmų damos“, 1855). Winterhalteris buvo ir Badeno rūmų dailininkas, o 1841 dirbo Anglijos kar. Viktorijos rūmuose.

Witt(e), Emanuel de
(*apie 1617 Alkmaras, †1692 Amsterdamas)
Ol. dailininkas, žym. tenykštis bažnyčių ↑interjerų tapytojas. Spėjama, kad Witte [de Vitė] mokėsi pas natiurmortų tapytoją E. van Aelstą. 1639 minimas Roterdame, o nuo 1641 yra duomenų apie jo veiklą Delfte. Pirmieji atributuoti kūriniai — A. Elsheimerio maniera tapyti mitol. ir bibl. istor. žanro paveikslai bei portretai. Amsterdame (nuo 1650) specializavosi tapyti bažnyčios interjerą. Paveikslai patrauklūs neįprastais perspekt. elementais ir diferencijuotu apšvietimu. Koloritas švelnus ir niuansuotas. Dažnas ↑stafažas, pvz., pamokslo klausantys žmonės ar pan., kuris sustiprina erdviškumo įspūdį („Amsterdamo Aude Kerko bažn. per pamokslą“, apie 1660).

Witte, Pieter de (kitaip Peter Candid, Pietro Candido)
(*apie 1548 Briugė, †1628 Miunchenas)
Flam. vėlyv. ↑manierizmo tapytojas. Apie 1570 Witte [Vitė] drauge su tėvu atvyko į Florenciją, ten veik. mokėsi pas G. Vasari. Čia jis ir pasivadino Pietro d'Elia Candido. 1586 pakviestas į herc. Vilhelmo V rūmus Miunchene dirbo ten dailininku (išskyrus vieną ilgametę pertrauką, 1595—1602, dėl rūmų finans. sunkumų) ir susilaukė gero vertinimo. Witte — mišraus it. ir flam. manierizmo stiliaus tapytojas; jo paveikslams būdingas nuolat stiprėjantis ritmas ir augantis figūrų gyvybingumas. Kūno vaizdavimas paremtas natūros studijomis. Italijoje greta daugelio altor. paveikslų sukūrė freskų S. Niccolò del Leppo bažn. Volteroje (1585); Miunchene su kt. dekoravo rezidenciją („Grotų kiemą“ — Grottenhof, 1587) ir Jėzuitų kolegiją. Be to, kūrė eskizus ↑tapiserijų ciklams Miunchene ir Augsburge.

Witz, Konrad
(*apie 1400 Rotveilis?, †apie 1445 Bazelis arba Ženeva)
Šveicarijos ↑gotikos tapytojas. Apie Witzo [Vico] išsilavinimą nieko nežinoma; pirmąkart jis paminėtas 1431 Bazelyje. Perein. laikotarpiu iš ↑minkšt. stiliaus į pabrėžtinį realizmą jis buvo žym. Nyderlandų tapybos (J. van Eyckas, R. Campinas) tarpininkas Alpių regione. Rūpinosi kūrinio visuma ir mažiau dėmesio skyrė detalėms. Jo figūros svarios, apibendrintos ir plastiškai modeliuotos šviesos bei šešėlių žaismo; stebint jų ramų, taikų sambūvį patiriamas šventiško monumentalumo įspūdis. Kūriniai: Bazelio Išganymo altorius (12 pav., apie 1435); Ženevos šv. Petro altorius (apie 1444) su pirmuoju topogr. tiksliu ir identifikuojamu peizažu Europos dailėje.

Wolgemut, Michael
(*1433 Niurnbergas, †1519 ten pat)
Vok. tapytojas ir grafikas. Maždaug nuo 1450 Wolgemutas [Volgemutas] mokėsi Nyderlanduose pas H. Pleydenwurffą; 1473 perėmė šio dirbtuvę. Jo Nyderlandų tapybos veikiamam stiliui būdingos intensyvios lokalinės spalvos ir ryški linija. Reikšmingi grafikos darbai, kurių smarkiai veikiamas jo mokinys A. Diureris pavertė medžio raižinį savarankiška dailės šaka. Raižinių piešiniuose stengėsi išgauti niuansuotus tonus ir tapybišką šviesos ir šešėlių kontrasto išraišką. Iš jo grafikos bene svarbiausi 96 medžio raižiniai devoc. kūriniui „Lobių skrynia“ (1491) ir 1809 medžio raižiniai „Schedelio pasaulio kronikai“ (1492). Wolgemutas buvo ir populiarus portretistas. Kt. kūriniai: Cvikau Švč. M. Marijos bažn. did. altorius (1476—79); Pasijos altorius Niurnbergo Taikos bažn. (apie 1486/88); Švabacho miesto parap. bažn. did. altorius (1506—08).

Michael Wolgemut. Šv. Petro pašaukimas. Medžio raižinys

Wols (tikr. Wolfgang Schulze)
(*1913 Berlynas, †1951 Paryžius)

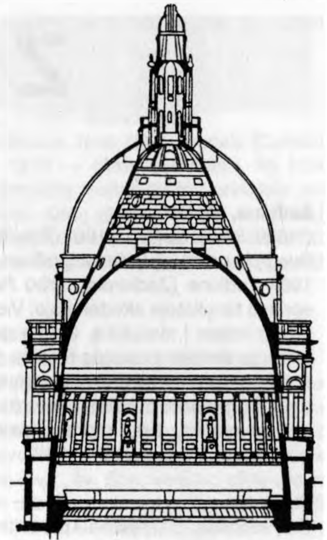
Vok. tapytojas ir grafikas, vienas ↑tašizmo pradininkų. Turintis fotografo išsilavinimą, kurį laiką dirbęs ↑„Bauhauze", 1932 Wolsas [Volsas] atvyko į Paryžių ir suartėjo su ↑siurrealizmo tapytojais. Iki 1946 kūrė ofortus sausos adatos technika, nedidelio formato akvareles ir mažyčius piešinius ant popieriaus skiaučių; tik vėliau ėmėsi pastozinės aliej. tapybos. Jo abstr. paveikslus dažnai inspiravo organ. formos; diduma jų sukurti apsvaigimo būsenoje, mat Wolsas nepripažino sąmoningo kūrybos proceso (↑automatizmas). Be to, jis iliustravo Kafkos, Sartro ir kt. kūrinius.

Wouwerman, Philips
(*1619 Harlemas, †1668 ten pat)

Ol. tapytojas. Istor. paveikslų tapytojo sūnus, mokęsis pas F. Halsą. 1640 Wouwermanas [Vauvermanas] buvo priimtas į Harlemo tapytojų gildiją. Jam lab. rūpėjo arklių vaizdavimas, ↑žanr. tapyba ir ↑peizažas. Išliko apie 700 jo kūrinių; laikomas vienu produkt. ol. ↑maž. meistrų. Tapė daug. raitelius, medžioklių draugijas kaimo aplinkoje ir pietiet. peizažus P. van Laero maniera. Jo nutapyti nepaprasto panašumo arkliai buvo kone visų paveikslų dėmesio centre. Rusvų tonų koloritą, kurį jis mėgo jaunystėje, ilgainiui pakeitė šviesios, skaidrios spalvos ir šaltas oro tonas.

Wren, Sir Christopher
(*1632 Yst Noilis, †1723 Hampton Kortas)

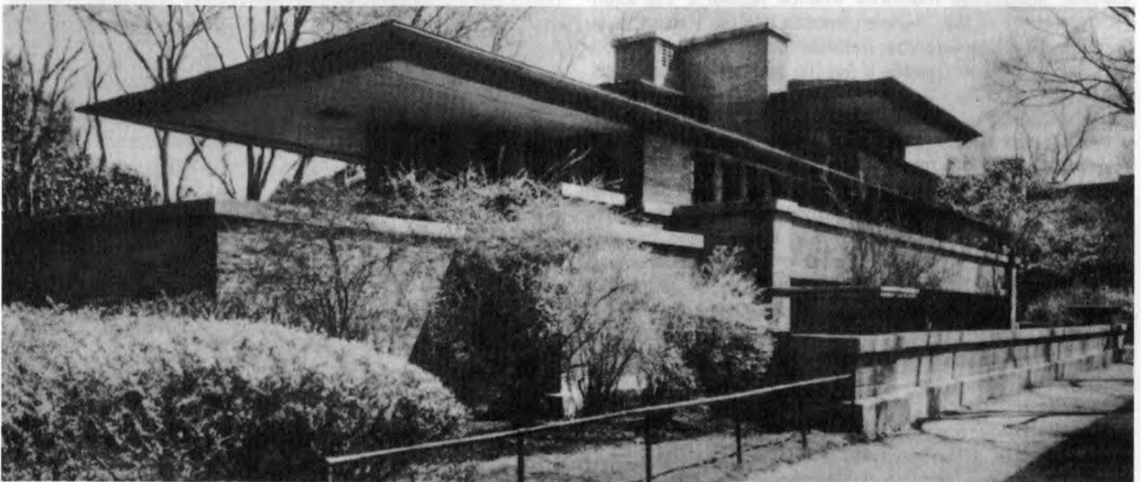
Anglų architektas, astronomas ir matematikas, paladinianistinio ↑klasicizmo atstovas. Greta I. Jones Wrenas [Renas] laikomas vienu žym. XVII a. anglų architektų. Po Londono gaisro (1666) buvo rekonstrukcijos vadovu, nors jo parengtas senųjų struktūrų neatkuriantis miesto atstatymo planas buvo atmestas. Laikydamasis savo pozicijos, jis pastatė daugiau kaip 50 bažnyčių, o 1675—1709 atstatyta Šv. Pauliaus katedra laikoma jo žym. kūriniu. Fundamentalios matematikos žinios padėjo jam sukurti šiame it. renesanso ir pranc. baroko veikiamame statinyje sudėtingą kupolo konstrukciją. Iš civil. statinių minėtinas Hampton Korto rūmų priestatas (1689—94) bei Čelsio (1681—89) ir Grinvičo (prad. 1695) ligoninės.

Christopher Wren. Londono Šv. Pauliaus katedros kupolas

Wright, Frank Lloyd
(*1867 Ričlend Senteris/Viskonsinas, †1959 Fyniksas/Arizona)

Amer. architektas. 1888—93 Wrightas [Raitas] mokėsi pas L. Sullivaną Čikagoje. Sužavėtas jo idėjų ir tikslingos (↑funkcionalizmas) organinės architektūros principo, Wrightas išrutuliojo statinį su viena į kitą pereinančiomis vidaus ir išorės erdvėmis, tam išnaudodamas natūralią aplinką (pvz., šlaitus). Iš medžiagų savo užmiesčio statyboms jis rinkosi medį ir akmenį (vad. prerijų namai, nuo 1901), vėliau ir betoną (virš krioklio pastatytas Kaufmano namas, Konelsvilis/Pensilvanija). Nors naudojosi europinės statybos istor. pavyzdžiais, vis dėlto nuosekliai formavo specifinę amer. architektūrą; naujų sprendimų jam padiktuodavo mąjų statiniai. Kūriniai: „Imperial" viešbutis Tokijyje (1915—23); vienbučiai gyven. namai „Usonia" (prad. 1930); „Morris-Shop", San Franciskas (1948); Guggenheim muziejus Niujorke, kurio spirale kylanti rampa sudaro erdvės tęstinumo įspūdį (1956—59).

Frank Lloyd Wright. Robie namas. Čikaga

Z

Zadkine, Ossip
(*1890 Smolenskas, †1967 Paryžius)
Rusų-pranc. skulptorius ir grafikas. Po studijų Londone nuo 1909 Zadkine [Zadkinas] dirbo Paryžiuje, 1947—58 profesoriavo tenykštėje akademijoje. Vienas pirmųjų perkėlė ↑kubizmo idėjas į skulptūrą. 3-ame deš. kūrė aptakias, dažnai mitol. ar simbol. prasmės formas. 5-ame deš. jo skulptūroje atsirado deformacijų, tuščių ertmių. Žym. kūrinys — skulptūra „Sugriautas miestas" Roterdame (1953). Dėmesio verta ir jo grafika, pvz., ofortų ciklas „Vingt eaux-fortes de la guerre de 1914—1918" (1919).

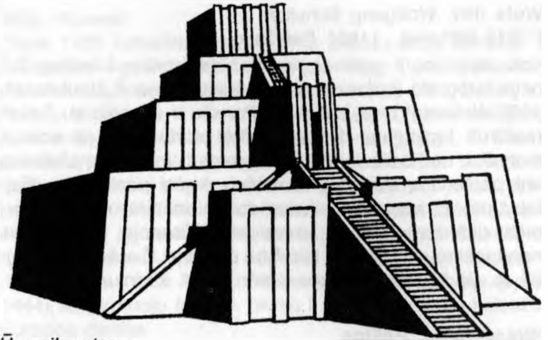
Zakristija
(lot. sacristia) Bažnyčios ↑presbiterijos piet. ar šiaur. pusėje įrengta pagalb. patalpa, skirta dvasininkų persirengimui ir liturg. reikmenų bei ↑paramentų laikymui.

Zeitblom, Bartholomäus
(*apie 1455 Nerdlingenas, †1518 Ulmas)
Perein. laikotarpio iš vėlyv. gotikos į renesansą vok. tapytojas. Zeitblomo [Ceitblomo] dirbtuvėje Ulme buvo sukurta daug reikšmingų altor. paveikslų. Jo stiliui būdingos ramios, griežtos linijos bei plokštuminė kompozicija. Kūriniai: Blauboireno vienuol. bažn. didž. altoriaus šoninė sąvara (apie 1490—95); Ešacho altorius (1496); Hėrbergo altorius (1497/98).

Zero
1957 Diuseldorfe apie H. Macką, O. Piene ir (nuo 1960) G. Ueckerį susibūrusi dailininkų grupė. Remdamiesi L. Fontana ir Y. Kleino meno samprata, jie savo parodomis pradėjo naują vok. pokario dailės fazę. Svarb. jų principas — figūriškumo redukavimas; pagr. išraiškos priemonė — balta spalva bei elementarūs mediumai — šviesa, oras, vanduo ir šiuolaik. technologijos. „Zero" dailės pvz. — Macko „Sahara-Projekt" (1961), kuriame tam tikrą vaidmenį atlieka dinamos, rotuojantys metaliniai šviesos reljefai ir vibruojančios šviesos bangos; Piene's „Šviesos baletas", sukurtas su šviesos projekcijų pagalba; mobilūs balti Ueckerio vinių paveikslai su stipriais šviesos ir šešėlių efektais. ↑Kinetizmas.

Zick, Januarius
(*1730 Miunchenas, †1797 Erenbreitšteinas)
Perein. laikotarpio iš rokoko į klasicizmą vok. tapytojas. Zickas [Cikas] mokėsi pas savo tėvą, freskų tapytoją Johannesą Zicką, kuris dirbo Viurcburgo rezidencijoje. Studijų kelionės atvedė jį 1757 į Paryžių, o 1758 į Romą. Savo ↑freskose gęstančio rokoko elementus siejo su ankst. klasicizmo ↑kasyčių stiliumi, tuo tarpu jo molbert. tapyba (žanr. paveikslai, grup. portretai) paveikta Rembrandto ir Romos baroko (M. Caravaggio). Jo žym. kūriniu laikomos Viblingeno vienuol. bažn. freskos (1778—80).

Zikuratas
Pakopinis bokštas su rampomis arba laiptais, dažnas šumerų, babil. ir asirų šventyklų ansambliuose. Šis aukštas masyvus statinys dominavo Mesopotamijos miestuose ir gamtovaizdyje. Pirmasis klasik. zikuratas buvo pastatytas

Ūro zikuratas

apie 2000 pr. Kr. Ūre (šumerai). Lab. žinomas pvz. yra Nabuchodonosaro laikais užbaigtas Babilono bokštas, antikoje laikytas pasaulio stebuklu. Jis buvo nuverstas valdant Aleksandrui Didž., o planuota rekonstrukcija liko neįgyvendinta.

Zille, Heinrich
(*1858 Radeburgas, †1929 Berlynas)
Vok. piešėjas. Iš pradžių Zille [Cilė] dirbo litografu, vėliau ėmė piešti žurnalams „Simplicissimus", „Jugend", „Die Lustigen Blätter" etc. Jo personažai ir temos pirmuč. radosi iš

Heinrich Zille. Lyjant: „Mama, aš nesušlapsiu". Plunksnos piešinys

milijoninio Berlyno didmiesčio proletariato gyvenimo. Darbininkų kvartalų skurdą jis iš dalies vaizdavo satyriškai ir kritiškai, iš dalies linksmai ir bešališkai.

Zimmermann, Dominikus
(*1685 Vesobrunas-Gaispointas, †1766 Šteingadenas-Vysas)
Vok. rokoko architektas ir stiuko meistras. Karjeros pradžioje Zimmermannas [Cimermanas] statė paprastas kaimo bažnyčias; lūžis įvyko pastačius Šteinhauzeno piligrimų bažn. (1728—33), pirmąją Vokietijoje ovalaus plano ↑halinę bažnyčią. Jo ir brolio J. B. Zimmermanno statiniai tapo ↑menų sintezės kūrinių pvz. Jų abiejų šedevras — Vyso bažn. (1746—54) — yra P. Vokietijos rokoko viršūnė.

Zimmermann, Johann Baptist
(*1680 Vesobrunas-Gaispointas, †1758 Miunchenas)
Vok. rokoko tapytojas ir stiuko meistras. Zimmermannas [Cimermanas] priklauso garsiai ↑Vesobruno mokyklai; manoma, kad mokėsi pas J. Schmuzerį. Nuo 1720 — kartu su F. Cuvilliés — dirbo Miunchene kurfiursto rūmuose. Siekė išvaduoti Bavarijos baroką nuo it. įtakos: kūrė šviesias freskas ir švelnių spalvų stiuko lipdinius; stiukas ir ↑iliuz. lubų tapyba neatskiriamai susiliedavo. Kartu su broliu D. Zimmermannu sukūrė bavarų sakral. architektūros šedevrų (pvz., Güncburge; Šteinhauzene; Vyse). Stiuko lipdiniai: „Reiche Zimmer“ Miuncheno rezidencijoje (prad. 1730); Amalienburgo paviljonas Nimfenburge (1734—39). Freskos: piligrimų bažn. Vyse (1733/34, 1753/54); „Steinerner Saal“ Nimfenburgo rūmuose (1756/57).

Zoomorfinė kolona
Atskirai stovinti kolona, kurios liemenį dengia susipynusių, besigrumiančių žmonių ir žvėrių atvaizdai. Zoomorf. kolonų būta tik roman. bažnyčiose. Šios kolonos dažnesnės Prancūzijoje (pvz., Sulake, Muasake) ir Italijoje (pvz., Lukoje), tuo tarpu Vokietijoje išlikęs tik vienintelis egzempliorius Freizingo katedros ↑kriptoje.

Zoomorfiniai ornamentai
↑Žvėrių stilius

Zorn, Anders
(*1860 Mora/Dalarna, †1920 ten pat)
Švedų tapytojas, ofortistas ir skulptorius; žym. švedų ↑impresionizmo atstovas. Baigęs Stokholmo akademiją, Paryžiuje Zornas [Sornas] susipažino su pranc. impresionistų tapyba, kuri jam padarė didelę įtaką. Tapė žymių Skandinavijos menininkų portretus, švedų liaudies gyvenimo scenas, aktus plenere. Paveikslams būdingas lengvas potėpis ir spalvingumas. Zornas sukūrė daug ofortų, be to, realist. skulptūrų.

Zuccalli, Enrico
(*apie 1642 Roveredas, †1724 Miunchenas)
It. baroko epochos architektas. Nuo 1669 Zuccalli [Cukalis] dirbo Miunchene, nuo 1673 — rūmų architektu. Iki 1690 užb. A. Barelli pradėtą tenykštę teatinų bažn.; prisidėjo prie Nimfenburgo ir Šleisheimo rūmų planavimo bei statybos ir vadovavo Etalio vienuol. rekonstrukcijai. Jo dėka Bavarijos architektūra priartėjo prie G. Bernini pavyzdžio it. brandž. baroko.

Zurbarán, Francisco de
(*1598 Fuente de Kantas/Estremadura, †1664 Madridas)
Isp. baroko epochos tapytojas. Zurbaránas [de Surbaranas] mokėsi Sevilijoje, dirbo daug. Madride; nuo 1638 buvo Pilypo IV rūmų dailininkas. Be keleto natiurmortų, jis tapė kone vien relig. paveikslus, dažnai vienuolynams: ciklus iš vienuolijos istorijos (pvz., šv. Bonaventūro ciklas pranciškonų bažn. Sevilijoje) arba monument. pavienių šventųjų ir vienuolių figūras („Šv. Tomo Akviniečio apoteozė“, 1631). Jo kūriniuose griežtas, santūrus realizmas siejamas su mistiniu isp. baroko religingumu. Ryškūs ↑šviesotamsos kontrastai rodo M. Caravaggio įtaką. Vėlyv. Zurbaráno kūryba paveikta švelnesnio B. Murillo stiliaus.

Zoomorfinė kolona

Ž

Žadeitas

(pranc. jadeite, iš jade — nefritas) Dažn. žalsvo ar gelsvo atspalvio pusbrangis akmuo. Pagal kietumą žadeitas skiriamas nuo nefrito. Apdorojimo metodai: pjovimas, šlifavimas, raižymas ir poliravimas. — Jau ↑ neolite naudotas įrankiams, ginklams ir papuošalams gaminti. Žadeito raižyba buvo ypač populiari Kinijoje.

Žalvario amžius

Kitaip bronzos amžius. Po nauj. akmens amžiaus einanti kultūros pakopa, kai žalvaris kaip žaliava pakeitė akmenį, ir žmonija pradėjo naudoti metalus. Žalvario gamyba ir apdirbimas, kurio galbūt sen. pėdsakų rasta Hetitų imperijoje, Europoje nuo Kretos salos pamažu plito į šiaurę. Taigi žalvario amžius Egėjo jūros baseine truko nuo 2100 iki 1100 pr. Kr., Vid. ir V. Europoje — nuo 2000 iki 1000 pr. Kr., o Š. Europoje — nuo 1800 iki 600 pr. Kr., kol jį pakeitė geležies amžius. Kaip nauja medžiaga žalvaris labai praturtino gaminių — papuošalų, ginklų ir įrankių — formų įvairovę. Turtingai, dažn. geometr. ornamentikos puošybai vartotas ir auksas; auksakalystė buvo aukšto lygio. Žalvario amžiuje atsirado kalavijas, šalmas ir ↑ segė. Diduma žalvario buvo apdorojama liejybos būdu, vartojant molio ir akmens formas. Plito ne tik žalvariniai, bet ir moliniai įvairių stilių indai. Molio dirbiniai tik Kretoje jau buvo gaminami žiestuvu, kitur — rankomis. Figūrinės dailės dirbiniai reti. Skandinavijoje tuo metu atsirado įžymieji ↑ uolų piešiniai. Plg. ↑ Mikėnų, ↑ Kretos, ↑ germanų, ↑ keltų meną.

Žanrinė tapyba

Kitaip papročių paveikslai, buitinis žanras. Žanr. tapybos sąvoka apima paveikslus, vaizduojančius įv. visuomenės sluoksnių kasdienį gyvenimą. Vaizd. asmenys tėra savo luomo atstovai, tad lieka anonimiški; tuo ši tapybos šaka skiriasi nuo ↑ portreto ir ↑ istor. tapybos. Žanr. tapybos kūriniuose vaizduojama tam tikra gyventojų grupė tam tikru laiku ir tam tikroje vietoje. Ši tapybos šaka išsirutuliojo iš istor. tapybos, kurios siužetą — istor. ar relig. įvykį — pagyvindavo buit. motyvai. Tačiau tik XVI a. žanr. tapyba virto savarankiška šaka. Nors to meto teoretikų laikyta žemesnės rūšies ir nelabai vertinta, tačiau publikos buvo labai mėgstama. Savo ruožtu ji skirstoma į rūminį, miestiet. ir valstietišką žanrą. Žanr. tapyba pasiekė apogėjų XVI—XVII a. Olandijoje. Žym. XVI a. valstiet. žanro tapytojai — P. Bruegelis ir P. Aertsenas. XVII a. ypatingą paklausą turėjo valstiet. ir miestiet. žanrai. Jų temos labai plataus spektro. Antai tapytojai A. Brouweris, A. Ostade ar D. Teniersas dažn. vaizdavo smuklėje geriančius, rūkančius ir besivaidijančius valstiečius, o P. de Hoochas ar Vermeeras labiau mėgo tapyti miestiet. ↑ interjerus su muzikuojančiomis draugijomis (plg. ↑ bendravimo scena) ar namų ruoša užsiėmusias moteris. Vėlesn. laikais žanr. tapyba buvo dar keliskart išpopuliarėjusi, ypač Prancūzijoje. XVIII a. visuomenei nepaprastai patiko J. A. Watteau rūminis žanras, o XIX a. pr. — H. Daumier, G. Courbet ar J. F. Millet social. kritikos žanr. paveikslai.

Žaponezerija

(orig. pranc. japonaiserie) Kaip ir ↑ šinuazerijos atveju, XVII—XVIII a. susižavėjimas Japonija ir jos menu sukėlė Europoje masinį jap. dail. amatų mėgdžiojimą ir jap. gaminių importą (pvz., ↑ porceliano, vėduoklių, ↑ lako dirbinių). Soduose ir parkuose atsirado Japonijos meno inspiruotų maž. statinių, pvz., Japonišk. paviljonas Potsdamo rūmų parke ar Japonišk. rūmai Pilnice.

Žemės dailė

(angl. earth art) 7-o deš. pab. susiformavusi dailės kryptis; naudojasi natūraliom medžiagom: žeme, žole, akmenimis ir pan. Nuo ↑ vietovaizdžio dailės skiriasi tuo, kad kūriniai nesusiję su vietove ir demonstruojami galerijose kaip ↑ invairomentai ir ↑ instaliacijos (pvz., W. de Maria „Earth Room“, 1968). Turi sąlyčio taškų su ↑ konceptualizmu (men. motyvai) bei ↑ *arte povera* (vartojamos medžiagos). Pagr. atstovai: W. de Maria ir M. Heizeris.

Žemės dažai

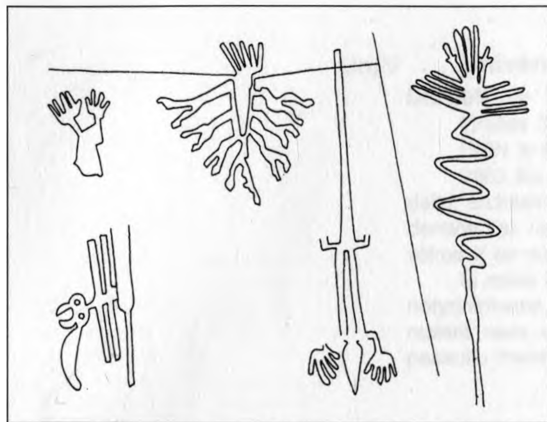
(orig. vok. Erdfarben) Neorganinių mineralų pigmentų iškasenos, kurios smulkinamos, nusėdinamos ir kaitinamos. Žemės dažai tinka visoms tapybos technikoms. Jų būna geltonų, raudonų, žalių ir rudų — tai priklauso nuo gavybos vietos. Kaitinami dažai keičia atspalvį.

Žemės piešiniai

1. Didžiuliai ženklų piešiniai, iškasinėti žemėje maždaug tarp 200—600 Centr. Andų papėdės dykumoje, Peru. Jie vaizduoja gyvūnų figūras, spirales ir tieses. **2.** Taip pat vejos

Buitinis žanras: Rembrandt. Išdykęs vaikas. Piešinys

Naskos kultūros žemės piešiniai Peru

piešiniai. Dideli, dar pr. Kr. sukurti figūr. pavidalai, išpjaustyti arba išduobti velėnoje. Pvz., Ufingtono/Anglija „Baltasis arklys" arba Kerne Abaso/Dorsetas „Milžinas".

Žengimas į dangų

Prisikėlusio Kristaus Žengimas į dangų keturiasdešimtą dieną po Velykų nuo IV a. pradedamas vaizduoti reljefuose ir knygų tapyboje, o nuo IX a. — ir monument. tapyboje. Ankst. atvaizduose Dievo Tėvo ranka kelia Kristų ant debesų arba angelai skraidina jį į viršų, o nuo gotikos epochos Kristus pats stebuklingu būdu kyla į aukštybes. Dažnai Žengimo į dangų scenoje matoma žemėje pasiliekanti M. Marija ir apaštalai. Vėlyv. viduramžių dailėje mėgstama vaizduoti kylančiojo Kristaus figūrą apsuptą debesų, matyti tik jo pėdos [bei jų žymės, įsispaudusios ant kalvos] ir drabužio kraštas.

Žibintas

Architektūroje — apskritas arba daugiakampis bokštelio pavidalo antstatas su įstatytais langais, skirtas po juo esančios patalpos apšvietimui. Žibintai papr. įrengiami virš kupolų, taip pat virš skliautuose esančių šviesangių arba virš kupolinių stogų.

Žmogaus raumenų studija

(orig. vok. Muskelmann — „raumenų žmogus") Anatominė skulptūra arba piešinys, vaizduojantis žmogų be odos, kad išryškėtų jo raumenų ir sausgyslių padėtis bei funkcionavimas. Pirmasis „raumenų žmogaus" piešinys priklauso Leonardo kūryb. palikimui.

Žuvies pūslė

Gotikinis „S" raidės pavidalo ornam. motyvas, dažn. pasitaikantis ↑masverkuose. Žuvies pūsle vadinamas dėl savo formos. Lab. paplitęs ↑pranc. liepsnojančiojoje gotikoje.

Žvėrių stilius

Žvėrių pavidalų ornam. dariniai, pirmąkart pavartoti skitų dailėje. ↑Germanų dailė nuo VI a. skirstoma į kelis žvėrių stilius. Atsirado Š. Europoje jau V a., Romos imp. laikotarpio pabaigoje; ilgainiui iš bronzą puošiančių rantinių bei aštraus raižyt. reljefo metalo dirbiniuose išsirutuliojo stilizuotos grumtynėse susikibusių žvėrių figūros, sudarančios linijinį raštą. Šiais *zoomorfiniais ornamentais* buvo puošiami metalo ir tekstilės dirbiniai. Vid. Europoje žvėrių stilius gyvavo Merovingų kalvystės dirbiniuose ir po 700 išnyko. Šiaurėje jis išsilaikė iki vėlyv. viduramžių.

UNIVERSALUS MENO ŽODYNAS
Nuo seniausiųjų laikų iki dabarties
Redaktorė *Danutė Sabonytė*
Rinko „Šviesos“ leidyklos kompiuterių baras
1998 05 29. 64,95 leidyb. apsk. l.
Tir. 3000 egz. Leid. Nr. 13628.
Akcinė bendrovė leidykla „Šviesa“, Vytauto pr. 25, 3000 Kaunas.
Spausdinta Vokietijoje
Sutartinė kaina

Un27 **Universalus** meno žodynas: nuo seniausiųjų laikų iki dabarties. — Kaunas: Šviesa, 1998. — 477 p.: iliustr.

Tiražas 3000 egz.
ISBN 5-430-02499-6

2853 šio enciklopedinio pobūdžio žodyno straipsniai aprėpia pasaulio dailę, architektūrą, glaustas menininkų gyvenimo ir kūrybos apžvalgas. Gvildenami tiek meno istorijos, tiek teorijos dalykai, aiškinamos pagrindinės sąvokos ir terminai.

Ši solidi knyga veikiausiai bus pravarti dailės mokyklų studentams, menotyrininkams, ji turėtų susilaukti ir šiaip meno vertintojų dėmesio. Tikėtina ją rasiant savo vietą tarp verstinių leidinių, pristatančių Lietuvos visuomenei pasaulio meną.

UDK 7.(03)

2853 antraštiniai žodžiai,
224 spalvotos iliustracijos,
412 iliustracijų

Architektūra

Fotografija

Grafika

Menininkai

Skulptūra

Taikomoji dailė

Tapyba

ISBN 5-430-02499-6